

**Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakko-
keinolainsäädännön uudistamiseksi**

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi nykyiset lait korvaavat esitutkintalaki ja pakkokeinolaki. Lisäksi esityksessä ehdotetaan tehtäväksi näihin lakeihin liittyviin lakeihin runsaasti lähinnä teknisluonteisia muutoksia. Esitys liittyy samanaikaisesti annettavaan hallituksen esitykseen, jossa ehdotetaan säädettäväksi uusi poliisilaki.

Uusissa laeissa viranomaisten toimivaltuuksia säänneltäisiin nykyistä täsmällisemmin ja kattavammin, toisaalta perus- ja ihmisoikeuksien suoja ja toisaalta rikostorjunnan tarpeet huomioon ottaen. Yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita koskevaa sääntelyä nostettaisiin asetuksesta lakeihin.

Virallisen syyttäjän asema poliisin tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinnassa muuttuisi nykyisestä. Syyttäjä toimisi näissä tapauksissa lähtökohtaisesti tutkinnanjohtajana vain, jos rikos epäillään tehdyksi virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Esitutinnan asianosaiseksi määritettäisiin asianomistajan ja rikoksesta epäillyn lisäksi muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa. Esitutkintavirkamiehen esteellisyyttä koskevat säännökset uudistettaisiin pääosin vastaamaan hallintolain esteellisyyssäännöksiä.

Uudessa esitutkintalaissa säädettäisiin ilmoituksesta esitutkinnan aloittamisesta, joka tietyin edellytyksin koskisi ilmoituksen tekemistä rikoksesta epäillyn virkamiehen esimiehelle. Laissa säädettäisiin myös esitutkintaviranomaisen alueellisesta toimivallasta sekä esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä ja esitutkinnan keskeyttämisestä.

Uudessa esitutkintalaissa säädettäisiin esitutkintaperiaatteista pitkälti voimassa olevan lain mukaisesti. Lakiin otettaisiin kuitenkin säännökset epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen, suhteellisuusperiaatteesta ja edunvalvojan mää-

räämisestä lapselle. Lisäksi oikeutta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja esitutkinnassa käytettävää kieltä koskevia säännöksiä muutettaisiin ja täydennettäisiin.

Esitutkintaviranomaiset ja virallinen syyttäjä velvoitettaisiin laadultaan tai laajuudeltaan sitä vaativissa asioissa tiiviiseen yhteistyöhön. Esitutkintaviranomaisen tulisi ilmoittaa syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten. Syyttäjän olisi tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan asian riittävän selvittämisen varmistamiseksi.

Useilla uuden esitutkintalain kuulusteluja koskevilla säännöksillä pyritään parantamaan kuulusteltavan, erityisesti asianomistajan asemaa. Tämä koskisi muun ohessa hienotunteisuusnäkökohtien huomioon ottamista ja asianosaisen tukemista. Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen voisi korvata kuulustelutodistajan käytön. Muutenkin kuulustelutilaisuuden tallentamisen merkitystä korostettaisiin tarkoituksessa lisätä sen käyttöä. Asianosaisten oikeusturvan sekä asian riittävän selvittämisen ja käsittelyn sujuvuuden kannalta tärkeää loppulausunmenettelyä säänneltäisiin nykyistä tarkemmin niin sen käyttöedellytysten kuin kohteenkin osalta.

Esitutkinnan päätöksentekomenettelyä selkeytettäisiin ottamalla uuteen esitutkintalakiin säännökset kirjallisesta esitutkintapäätöksestä, joka olisi tehtävä esitutkinnan toimittamatta jättämisestä ja lopettamisesta, asian saattamatta jättämisestä virallisen syyttäjän harkittavaksi sekä muissakin tapauksissa, joissa päätös voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin. Tuomioistuimen käsiteltäväksi voitaisiin saattaa tutkinnanjohtajan päätös, jolla henkilöltä on evätty oikeus yksittäistapauksessa toimia avustajana esitutkinnassa. Lisäksi uuteen esi-

tutkintalakiin otettaisiin nykyisiä säännöksiä yksityiskohtaisemmat säännökset esitutkinasta tiedottamisesta.

Uuden pakkokeinolain yleisissä säännöksissä säädettäisiin eräistä keskeisimmistä pakkokeinojen käytössä sovellettavista periaatteista (suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate). Kiinniottamista, pidättämistä ja vangitsemista koskevat säännökset säilyisivät pääosin ennallaan, mutta vangitsemisasioiden tuomioistuimenmenettelyä koskevat säännökset erotettaisiin omaan lukuunsa ja niitä täydennettäisiin ja täsmennettäisiin.

Niissä tapauksissa, joissa vangittavaksi vaaditulle ei tarvitse varata tilaisuutta tulla kuulluksi vangitsemisvaatimuksesta, tiedossa olevalle hänen valtuuttamalleen avustajalle olisi kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuuluksi. Lakiin otettaisiin myös säännös laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisten edustajan kuulemisesta, kun alle 18-vuotiasta vaaditaan vangittavaksi. Mahdollisuutta kannella vangitsemiseen liittyvistä päätöksistä laajennettaisiin. Uuden pakkokeinolain mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kannella päätöksestä, jolla vangitsemisvaatimus on hylätty tai vangittu määrätty päästettäväksi vapaaksi. Vangittu saisi vangittavaksi määräämisen tai vangittuna pitämisen lisäksi kannella syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta.

Vapautensa menettäneen epäillyn oikeusturvaa parannettaisiin uudessa pakkokeinolaissa täydentämällä omaan lukuunsa sijoitettavia yhteydenpidon rajoittamista koskevia säännöksiä. Tutkintavanki voisi saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Matkustuskiellon käyttöä vapaudenmenetyksen vaihtoehtona pyrittäisiin lisäämään. Matkustuskielto voitaisiin määrätä myös silloin, kun on syytä epäillä rikoksesta epäillyn vaikeuttavan asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa. Voimassa olevassa pakkokeinolaissa tämä on vain pidättämisen tai vangitsemisen peruste. Syyteasian ratkaisemisen yhteydessä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu vapaana oleva vastaaja

saataisiin määrätä matkustuskieltoon myös vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta.

Voimassa olevan pakkokeinolain hukkaamiskiellosta ehdotetaan luovuttavaksi, jolloin ainoaksi pakkokeinolain mukaiseksi turvaamistoimeksi jäisi vakuustakavarikko. Sen käyttöalaa kuitenkin laajennettaisiin siten, että omaisuutta saataisiin määrätä vakuustakavarikkoon myös rikokseen perustuvan hyvityksen maksamisen turvaamiseksi. Vakuustakavarikon kohteena olevan henkilön oikeusturvaa edistäisi ehdotus, jonka mukaan hänellä olisi vakuustakavarikon aikanakin oikeus vaatia tuomioistuinta ratkaisemaan, onko vakuustakavarikko pidettävä voimassa.

Takavarikkoa koskevat uuden pakkokeinolain säännökset säilyisivät pääosin ennallaan, mutta asiakirjan takavarikoiminen pyrittäisiin mahdollisimman pitkälle korvaamaan sen jäljentämisellä, mistä aiheutuu lainsäädännön täydentämistarve. Lakiin otettaisiin lisäksi uudet säännökset esimerkiksi uudelleen takavarikoimisesta tai jäljentämisestä. Myös parempaa oikeutta takavarikon kohteeseen koskevan asian käsittelyä säänneltäisiin nykyistä tarkemmin. Uudessa pakkokeinolaissa ehdotetaan säädettäväksi myös takavarikoimisen sijasta suoritettavista toimenpiteistä eli esineen hävittämisestä, ottamisesta valtion käyttöön ja myymisestä.

Uudessa pakkokeinolaissa etsintää koskeviin säännöksiin tulisi huomattavia muutoksia, joiden tarkoituksena on tiukentaa etsintän edellytyksiä erityisesti silloin, kun etsintä kohdistuu sellaiseen kohteeseen, jossa on syytä olettaa olevan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa. Asuntona käytettävän kodin asemaa etsintäkohteena korostettaisiin edelleen.

Paikkaan kohdistuva etsintä jakautuisi yleiseen kotietsintään, erityiseen kotietsintään (kohteeksi on syytä olettaa joutuvan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa) ja paikanetsintään. Läsnäoloa ja etsintämenettelyä koskevia säännöksiä tarkennettaisiin ja täydennettäisiin. Ennen erityisen kotietsinnän suorittamista olisi määrättävä asiantunteva etsintävaltuutettu huolehtimaan siitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu tietoon, jota koskee salassapitovelvollisuus tai -oikeus. Erityises-

tä kotietsinnästä ja etsintävaltuutetun määräämisestä päättäisi pääsääntöisesti tuomioistu-in. Uuden pakkokeinolain etsintää koske- vissa säännöksissä säädettäisiin myös uude- ta etsintätyypistä eli laite-etsinnästä, jossa olisi kysymys tietokoneessa, telepäätelait- teessa tai muussa vastaavassa teknisessä lait- teessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimit- tamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdis- tettavasta etsinnästä. Henkilöön kohdistuvaa etsintää koskeviin säännöksiin tehtäisiin joi- takin täsmennyksiä.

Uuden pakkokeinolain mukaisia salaisia pakkokeinoja olisivat telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televäl- vonta, tukiasematietojen hankkiminen, suun- nitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhan- kinta, tekninen tarkkailu (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekni- nen laitetarkkailu), teleosoitteen tai telepääte- laitteen yksilöintitietojen hankkiminen, peite- toiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja val- vottu läpilasku. Osa näistä keinoista olisi uu- sia. Nykyisin käytössä olevien salaisten pak- kokeinojen määritelmiä ja käyttöedellytyksiä muutettaisiin.

Peitetoiminnasta säädettäisiin nykyistä tar- kemmin. Lähtökohtana olisi, että peitetoim- intaa suorittava poliisimies ei saa tehdä ri- kosta eikä aloitetta rikoksen tekemiseen. Pei- tepoliisi voisi kuitenkin vapautua rangaistus-

vastuusta, vaikka hän olisi tehtävässään syyli- listynyt vähäiseen rikkomukseen. Rikollis- ryhmän toimintaan osallistuessaan peitetoim- intatehtävässä oleva poliisimies voisi erit- täin tiukoin ehdoin ja rajoitetusti vaikuttaa ryhmän toimintaan esimerkiksi hankkimalla ryhmälle kulkuvälineitä. Edellytyksenä olisi, että toimenpide tehtäisiin muutenkin, että se ei tule aiheuttamaan tiettyä vaaraa tai vahin- koa ja että se merkittävästi edistää peitetoim-innan tavoitteen saavuttamista. Myös täl- laisessa tapauksessa peitetoimintamies voisi vapautua rangaistusvastuusta.

Tuomioistuim ratkaisisi sen, onko tutkitta- vana oleva rikollisuus sellaista, jonka tutkin- nassa peitetoimintaa voidaan käyttää.

Salaisten pakkokeinojen käytöstä ilmoitta- misesta säädettäisiin nykyistä tarkemmin. Kun harkittaisiin ilmoituksen lykkäämistä tai tekemättä jättämistä esimerkiksi peitehenki- lönä toimineen poliisimiehen hengen tai ter- veyden suojaamiseksi, arvioinnissa olisi myös otettava huomioon asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeuden- käynnissä. Myös niin sanotun ylimääräisen tiedon käyttämisestä säädettäisiin nykyistä laajemmin ja tarkemmin.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan aikaisintaan noin vuoden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	4
YLEISPERUSTELUT.....	12
1 JOHDANTO.....	12
2 NYKYTILA.....	14
2.1 Lainsäädäntö.....	14
Esitutkintalaki.....	14
Pakkokeinolaki.....	16
Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista.....	24
2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö.....	25
2.3 Nykytilan arviointi.....	25
Esitutkintalaki.....	25
Yleistä.....	25
Esitutkinnassa selvitettävät asiat.....	26
Esitutkintaan osalliset.....	27
Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset.....	38
Esitutkintaperiaatteet.....	44
Avustajan käyttö esitutkinnassa.....	48
Esitutkinnassa ja esitutkinta-asiakirjoissa käytettävä kieli.....	52
Saapuvillaolo esitutkinnassa ja kuulustelut.....	55
Ryhmitunnistus.....	61
Esitutkinta-aineisto.....	62
Esitutinnan päättäminen.....	65
Erinäiset kysymykset.....	66
Pakkokeinolaki.....	70
Yleistä.....	70
Kiinniottamista, pidättämistä ja vangitsemista koskeva 1 luku.....	73
Matkustuskieltoa koskeva 2 luku.....	84
Hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa koskeva 3 luku.....	87
Takavarikkoa koskeva 4 luku.....	91
Etsintää koskeva 5 luku.....	100
Muita pakkokeinoja koskeva 6 luku.....	112
Salaisia pakkokeinoja koskeva pakkokeinolain 5 a luku.....	113
Yleistä.....	113
Salaisten pakkokeinojen määritelmät.....	114
Salaisten pakkokeinojen käytön edellytykset.....	121
Muut salaisten pakkokeinojen käyttöön liittyvät kysymykset.....	136
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET.....	145
3.1 Tavoitteet.....	145
3.2 Keskeiset ehdotukset.....	146
Uusi esitutkintalaki.....	146
Uusi pakkokeinolaki.....	149
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET.....	156
4.1 Vaikutukset julkiseen talouteen.....	156
4.2 Viranomaisten toimintaan kohdistuvat vaikutukset.....	157
4.3 Sukupuolivaikutukset.....	157

4.4	Muut yhteiskunnalliset vaikutukset.....	159
5	ASIAN VALMISTELU	159
6	RIIPPUVUUS MUISTA ESITYKSISTÄ.....	159
	YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	160
1	LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT	160
1.1	Esitutkintalaki	160
	1 luku Soveltamisalasäännökset.....	160
	2 luku Esitutkintaan osalliset	163
	3 luku Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset.....	175
	4 luku Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet.....	192
	5 luku Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyö	206
	6 luku Läsnäolo esitutkinnassa.....	210
	7 luku Kuulustelut	215
	8 luku Ryhmätunnistus.....	225
	9 luku Esitutkinta-aineisto.....	227
	10 luku Esitutinnan päättäminen	233
	11 luku Erinäiset säännökset	236
1.2	Pakkokeinolaki.....	244
	1 luku Yleiset säännökset.....	244
	2 luku Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen.....	245
	3 luku Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa	251
	4 luku Yhteydenpidon rajoittaminen.....	260
	5 luku Matkustuskielto	263
	6 luku Vakuustakavarikko.....	267
	7 luku Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen	272
	8 luku Etsintä	290
	9 luku Erityisiin tutkintakeinoihin liittyvät pakkokeinot	312
	10 luku Salaiset pakkokeinot	314
	11 luku Erinäiset säännökset.....	364
1.3	Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta.....	365
	1 luku Yleiset säännökset.....	365
	2 luku Säilytystilaan ottaminen	365
	6 luku Kirjeenvaihto ja puhelut.....	366
	7 luku Tapaamiset ja muut yhteydet säilytystilan ulkopuolelle	366
	8 luku Säilytystilan järjestys	366
	11 luku Turvaamistoimenpiteet.....	366
	15 luku Vartijat	366
	17 luku Muutoksenhaku.....	366
1.4	Tutkintavankeuslaki	367
	1 luku Tutkintavankeuden toimeenpanon yleiset periaatteet	367
	2 luku Saapuminen vankilaan	367
	8 luku Kirjeenvaihto ja puhelut.....	367
	9 luku Tapaamiset ja muut yhteydet vankilan ulkopuolelle.....	367
	10 luku Vankilan järjestys ja kurinpito	367
	11 luku Vankilan tilojen ja tutkintavangin tarkastaminen.....	367
	13 luku Turvaamistoimenpiteet ja voimakeinojen käyttö	367
1.5	Vankeuslaki.....	368

1 luku	Yleiset säännökset vankeuden täytäntöönpanosta.....	368
4 luku	Saapuminen ja sijoittaminen vankilaan.....	368
15 luku	Vankilan järjestys ja kurinpito	368
16 luku	Vankilan tilojen ja vangin tarkastaminen.....	368
1.6	Laki yhteisistä tutkintaryhmistä	368
1.7	Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä	368
1.8	Laki valtioneuvoston oikeuskanslerista	368
1.9	Laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta	368
1.10	Laki valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä	368
1.11	Rikoslaki	368
15 luku	Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan	368
16 luku	Rikoksista viranomaisia vastaan	369
1.12	Laki sakon täytäntöönpanosta	369
1.13	Oikeudenkäymiskaari.....	369
17 luku	Todistelusta	369
1.14	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	369
1 luku	Syyteoikeudesta	369
1.15	Laki sakon ja rikesakon määräämisestä	370
1.16	Laki rangaistusmääräysmenettelystä.....	370
1.17	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa	370
1.18	Laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista.....	371
1.19	Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa	371
1.20	Laki Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanossa	371
1.21	Laki kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa	371
1.22	Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta	371
1.23	Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä	371
1.24	Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä.....	372
1.25	Laki vapautensa menettäneen henkilön väliaikaisesta siirtämisestä todistelutarkoituksessa rikosasioissa.....	372
1.26	Laki omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa	372
1.27	Laki eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta	372
1.28	Laki kuolemansyyn selvittämisestä.....	372
1.29	Laki Finanssivalvonnasta.....	373
1.30	Kielilaki.....	373
1.31	Laki Metsähallituksen erävalvonnasta	373
1.32	Huumausainelaki.....	373
1.33	Asevelvollisuuslaki	373
1.34	Laki Euroopan yhteisön rajan yli kuljetettavan käteisrahan valvonnasta	373
1.35	Sotilaskurinpitolaki	373
1.36	Laki puolustusvoimista	374
1.37	Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta	374
1.38	Aluevalvontalaki	374

1.39	Eläinsuojelulaki.....	374
1.40	Laki eläinten kuljetuksesta	374
1.41	Laki kasvinsuojeluaineista	374
1.42	Lannoitevalmistelaki	374
1.43	Laki kasvinterveyden suojelemisesta	374
1.44	Laki hukkakauran torjunnasta	374
1.45	Siemenkauppalaki	374
1.46	Taimiaineistolaki.....	375
1.47	Hevostalouslaki.....	375
1.48	Kotieläinjalostuslaki.....	375
1.49	Passilaki	375
1.50	Laki Suomen talousvyöhykkeestä.....	375
1.51	Sähköisen viestinnän tietosuojalaki	375
1.52	Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä	376
1.53	Viestintämarkkinalaki	376
1.54	Laki radiotaajuuksista ja telelaitteista	376
1.55	Laki yksinoikeudesta integroidun piirin piirimalliin.....	376
1.56	Löytötavaralaki	376
1.57	Ydinenergialaki.....	376
1.58	Mallioikeuslaki.....	377
1.59	Patenttilaki	377
1.60	Tieliikennelaki	377
1.61	Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista	377
1.62	Laki liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä.....	377
1.63	Konkurssilaki	377
	7 luku Menettely tuomioistuimessa.....	377
	14 luku Konkurssipesän hallinto.....	378
1.64	Autoverolaki.....	378
1.65	Valmisteverotuslaki	378
1.66	Alkoholilaki	378
2	TARKEMMAT SÄÄNNÖKSET JA MÄÄRÄYKSET	378
3	VOIMAANTULO.....	378
4	SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS	379
4.1	Johdanto	379
4.2	Pakkokeinolaki.....	380
4.3	Säätämisyjärjestyksen arviointi.....	389
	LAKIEHDOTUKSET	390
	Esitutkintalaki.....	390
	Pakkokeinolaki	410
	Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain muuttamisesta	458
	Laki tutkintavankeuslain muuttamisesta	461
	Laki vankeuslain muuttamisesta.....	464
	Laki yhteisistä tutkintaryhmistä annetun lain 4 §:n muuttamisesta.....	466
	Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 8 §:n muuttamisesta	467
	Laki valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain muuttamisesta	468
	Laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta.....	469
	Laki valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä annetun lain 13 §:n muuttamisesta.....	470
	Laki rikoslain 15 ja 16 luvun muuttamisesta.....	471

Laki sakon täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta.....	473
Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 ja 45 §:n muuttamisesta.....	475
Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n muuttamisesta.....	476
Laki sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain 7 §:n muuttamisesta.....	477
Laki rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 5 §:n muuttamisesta	478
Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta.....	479
Laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain 18 §:n muuttamisesta.....	481
Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain 15 ja 23 §:n muuttamisesta.....	482
Laki Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanossa annetun lain 5 b §:n muuttamisesta	483
Laki kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa annetun lain 5 b ja 13 §:n muuttamisesta.....	484
Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain 30 ja 31 a §:n muuttamisesta.....	485
Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain 16 ja 60 §:n muuttamisesta	486
Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain 13 ja 57 §:n muuttamisesta.....	487
Laki vapautensa menettäneen henkilön väliaikaisesta siirtämisestä todistelutarkoituksessa rikosasioissa annetun lain 10 §:n muuttamisesta.....	488
Laki omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetun lain muuttamisesta.....	489
Laki eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain muuttamisesta	491
Laki kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain 7 §:stä muuttamisesta.....	493
Laki Finanssivalvonnasta annetun lain 36 §:n muuttamisesta.....	494
Laki kielilain 14 §:n muuttamisesta	495
Laki Metsähallituksen erävalvonnasta annetun lain 9 ja 13 §:n muuttamisesta	496
Laki huumausainelain 43 §:n muuttamisesta.....	497
Laki asevelvollisuuslain 65 §:n muuttamisesta	498
Laki Euroopan yhteisön rajan yli kuljetettavan käteisrahan valvonnasta annetun lain 5 §:n muuttamisesta.....	499
Laki sotilaskurinpitolain muuttamisesta.....	500
Laki puolustusvoimista annetun lain 19 §:n muuttamisesta	501
Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetun lain 28 §:n muuttamisesta	502
Laki aluevalvontalain 27 §:n muuttamisesta	503
Laki eläinsuojelulain 47 §:n muuttamisesta	504
Laki eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n muuttamisesta	505
Laki kasvinsuojeluaineista annetun lain 36 §:n muuttamisesta.....	506
Laki lannoitevalmistelain 27 §:n muuttamisesta	507

Laki kasvinterveyden suojelemisesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta.....	508
Laki hukkakauran torjunnasta annetun lain 16 §:n muuttamisesta.....	509
Laki siemenkauppalain 26 §:n muuttamisesta.....	510
Laki taimiaineistolain 9 §:n muuttamisesta	511
Laki hevostalouslain 14 §:n muuttamisesta.....	512
Laki kotieläinjalostuslain 14 §:n muuttamisesta	513
Laki passilain muuttamisesta.....	514
Laki Suomen talousvyöhykkeestä annetun lain 21 §:n muuttamisesta	516
Laki sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamisesta.....	517
Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 17 §:n muuttamisesta.....	518
Laki viestintämarkkinalain 95 §:n muuttamisesta	519
Laki radiotaajuuksista ja telelaitteista annetun lain 35 §:n muuttamisesta.....	520
Laki yksinoikeudesta integroidun piirin piirimalliin annetun lain 39 §:n muuttamisesta	521
Laki löytötavaralain 16 §:n muuttamisesta.....	522
Laki ydinenergiain muuttamisesta.....	523
Laki mallioikeuslain 37 §:n muuttamisesta	524
Laki patenttilain 59 §:n muuttamisesta.....	525
Laki tieliikennelain 92 m §:n muuttamisesta.....	526
Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain 50 ja 50 a §:n muuttamisesta	527
Laki liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä annetun lain 7 ja 8 §:n muuttamisesta	528
Laki konkurssilain 7 luvun 3 §:n ja 14 luvun 5 §:n muuttamisesta	529
Laki autoverolain 86 §:n muuttamisesta.....	530
Laki valmisteverotuslain 70 §:n muuttamisesta	531
Laki alkoholilain 60 ja 60 b §:n muuttamisesta.....	532
LIITE	533
RINNAKKAISTEKSTIT	533
Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain muuttamisesta	533
Laki tutkintavankeuslain muuttamisesta	539
Laki vankeuslain muuttamisesta.....	544
Laki yhteisistä tutkintaryhmistä annetun lain 4 §:n muuttamisesta.....	546
Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 8 §:n muuttamisesta	547
Laki valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain muuttamisesta	548
Laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta.....	549
Laki valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä annetun lain 13 §:n muuttamisesta.....	550
Laki rikoslain 15 ja 16 luvun muuttamisesta.....	551
Laki sakon täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta.....	554
Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 ja 45 §:n muuttamisesta.....	556
Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n muuttamisesta.....	558
Laki sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain 7 §:n muuttamisesta.....	559

Laki rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 5 §:n muuttamisesta	560
Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta	561
Laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain 18 §:n muuttamisesta	563
Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain 15 ja 23 §:n muuttamisesta	564
Laki Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanossa annetun lain 5 b §:n muuttamisesta	566
Laki kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa annetun lain 5 b ja 13 §:n muuttamisesta	567
Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain 30 ja 31 a §:n muuttamisesta	568
Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain 16 ja 60 §:n muuttamisesta	569
Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain 13 ja 57 §:n muuttamisesta	571
Laki vapautensa menettäneen henkilön väliaikaisesta siirtämisestä todistelutarkoituksessa rikosasioissa annetun lain 10 §:n muuttamisesta	573
Laki omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetun lain muuttamisesta	574
Laki eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain muuttamisesta	577
Laki kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain 7 §:stä muuttamisesta	579
Laki Finanssivalvonnasta annetun lain 36 §:n muuttamisesta	580
Laki kielilain 14 §:n muuttamisesta	581
Laki Metsähallituksen erävalvonnasta annetun lain 9 ja 13 §:n muuttamisesta	582
Laki huumausainelain 43 §:n muuttamisesta	583
Laki asevelvollisuuslain 65 §:n muuttamisesta	584
Laki Euroopan yhteisön rajan yli kuljetettavan käteisrahan valvonnasta annetun lain 5 §:n muuttamisesta	585
Laki sotilaskurinpitolain muuttamisesta	586
Laki puolustusvoimista annetun lain 19 §:n muuttamisesta	588
Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetun lain 28 §:n muuttamisesta	589
Laki aluevalvontalain 27 §:n muuttamisesta	590
Laki eläinsuojelulain 47 §:n muuttamisesta	591
Laki eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n muuttamisesta	592
Laki kasvinsuojeluaineista annetun lain 36 §:n muuttamisesta	593
Laki lannoitevalmistelain 27 §:n muuttamisesta	594
Laki kasvinterveyden suojelemisesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta	595
Laki hukkakauran torjunnasta annetun lain 16 §:n muuttamisesta	596
Laki siemenkauppalain 26 §:n muuttamisesta	597
Laki taimiaineistolain 9 §:n muuttamisesta	598
Laki hevostalouslain 14 §:n muuttamisesta	599

Laki kotieläinjalostuslain 14 §:n muuttamisesta	600
Laki passilain muuttamisesta.....	601
Laki Suomen talousvyöhykkeestä annetun lain 21 §:n muuttamisesta	604
Laki sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamisesta	605
Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 17 §:n muuttamisesta	607
Laki viestintämarkkinalain 95 §:n muuttamisesta	609
Laki radiotaajuuksista ja telelaitteista annetun lain 35 §:n muuttamisesta.....	610
Laki yksinoikeudesta integroidun piirin piirimalliin annetun lain 39 §:n muuttamisesta	611
Laki löytötavaralain 16 §:n muuttamisesta.....	612
Laki ydinenergilain muuttamisesta.....	613
Laki mallioikeuslain 37 §:n muuttamisesta	615
Laki patenttilain 59 §:n muuttamisesta.....	616
Laki tieliikennelain 92 m §:n muuttamisesta.....	617
Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain 50 ja 50 a §:n muuttamisesta	618
Laki liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä annetun lain 7 ja 8 §:n muuttamisesta	620
Laki konkurssilain 7 luvun 3 §:n ja 14 luvun 5 §:n muuttamisesta	622
Laki autoverolain 86 §:n muuttamisesta.....	623
Laki valmisteverotuslain 70 §:n muuttamisesta	624
Laki alkoholilain 60 ja 60 b §:n muuttamisesta.....	625

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Rikosten esitutkintaa keskeisesti sääntelevät esitutkintalaki (449/1987) ja pakkokeinolaki (450/1987) tulivat voimaan vuoden 1989 alussa. Esitutkintalaki sisältää säännökset lain soveltamisalasta, esitutkinnan toimittamisvelvollisuudesta, esitutkinnassa noudatettavista yleisistä periaatteista, esitutkintaviranomaisista, tutkinnanjohtajan ja tutkijan esteellisyydestä, saapuvillaolosta esitutkinnasta, kuulusteluista, muista esitutkintatoimenpiteistä, esitutkinta-aineiston tallentamisesta, esitutkinnan päättämisestä ja suppeasta esitutkinnasta. Esitutkintalain päättää erinäisiä säännöksiä koskeva jakso.

Pakkokeinolaissa puolestaan säädetään rikoksen esitutkinnassa ja joissakin tapauksissa myös sen jälkeen käytettävistä pakkokeinoista eli kiinniottamisesta, pidättämisestä, vangitsemisesta, matkustuskiellosta, hukkaamiskiellosta, vakuustakavarikosta, takavarikosta, etsinnästä (paikkaan kohdistuva etsintä ja henkilöön kohdistuva etsintä) sekä jäljempänä *salaisiksi pakkokeinoiksi* kutsuttavista telekuuntelusta, televalvonnasta, matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisesta ja teknisestä tarkkailusta. Pakkokeinolaissa on lisäksi säännöksiä muista pakkokeinoista, joita ovat poistumisen estäminen, tutkimuspaikan eristäminen, koe huumaavan aineen toteamiseksi, henkilötuntemerkkien ottaminen sekä DNA-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen.

Esitutkintalakia ja pakkokeinolakia on muutettu useaan otteeseen niiden säätämisen jälkeen. Tehtyjen muutosten ja lisäysten ansiosta lakeja voidaan edelleen pitää varsin johdonmukaisina ja kattavina säädöksinä. Toisaalta useista syistä johtuvia lainsäädännön muuttamistarpeitakin on. Tärkeimpänä niistä voidaan pitää sitä, että osittaisuudistusten johdosta pakkokeinolain salaisia pakkokeinoja koskevista säännöksistä ja poliisilain (493/1995) 3 luvun tiedonhankintaa koskevista säännöksistä on katsottu muodostuneen osin sekava ja vaikeasti hallittava kokonaisuus. Tähän on eduskunta useaan otteeseen

kiinnittänyt huomiota. Eduskunnan lakivaliokunta on katsonut, että esitutkintaviranomaisten toimivaltuuksien useammassa vaiheessa tapahtunut laajentaminen on johtanut vaikeaselkoiseen säännöskokonaisuuteen, minkä vuoksi esitutkintalaki ja pakkokeinolaki on syytä uudistaa kokonaisuudessaan (LaVM 31/2002 vp sekä LaVL 7/2004 vp ja 6/2005 vp). Perustuslakivaliokunta taas on todennut, että telepakkokeinojen käyttöä koskeva lainsäädäntö on vaikeasti sovellettavaa, ja katsonut, että pitäisi ryhtyä toimiin säännösten kokonaisuudistuksen aikaansaamiseksi. Samalla on ennakoluulottomasti arvioitava nykyisiä oikeusturva- ja valvontajärjestelmiä (PeVL 11/2005 vp). Vuonna 2005 eduskunta on hyväksynyt lausuman (EV 83/2005 vp), jossa edellytetään, että valmistellaan poliisilain kokonaisuudistus siten, että sääntely muodostuu mahdollisimman selkeäksi ja johdonmukaiseksi.

Myös ylimmät laillisuusvalvojat ovat kiinnittäneet huomiota kysymyksessä olevan säädöskokonaisuuden kokonaisuudistamisen tarpeeseen. Kysymys ei ole kuitenkaan pelkästään lainsäädännön selkeydestä. Lisäksi on nostettu esiin turvallisuusviranomaisten toimivaltuuksien ulottuvuuteen ja käyttämisen edellytyksiin, kansalaisten oikeusturvaan sekä yksittäisiin lainsäädännön tarkistamistarpeisiin liittyviä kysymyksiä.

Turvallisuusviranomaisten toimivaltuuksien käyttöön liittyvien säännösten kehittämisessä on laillisuusvalvojien ratkaisujen lisäksi otettava huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (jäljempänä *EIT*) ratkaisut ja kansainväliset velvoitteet. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulman korostuminen esimerkiksi ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien suojaamiseksi tehtyyn yleissopimukseen (SoPS 19/1990; jäljempänä *EIS*) liittymisen vuoksi on johtanut tarpeeseen korostaa asianosaisten oikeuksia rikostutkinnan yhteydessä ja yleisemmin toimenpiteiden kohteeksi joutuvien henkilöiden oikeuksia poliisin toimivaltuuksien käyttämisen yhteydessä.

Lainsäädännön muuttamis- tai täydentämistarvetta saattaa olla teknisen kehityksen

vuoksi. Tämä koskee esimerkiksi tietoverkkoon ja sähköisessä muodossa olevaan aineistoon liittyviä etsintöjä ja takavarikoita ja niihin kohdistuvaa salaista tiedonhankintaa. Osittain jo edellä sivuttuihin kysymyksiin liittyy syyttäjän ja tuomioistuimen rooli esitutkinnaissa ja pakkokeinojen käytöstä päätettäessä.

Vaikka pykälien muuttamistarvetta ei olisi-kaan niiden uusiin lakeihin ottamisen yhteydessä, yksityiskohtaisten perustelujen muuttamiseen tai täydentämiseen saattaa olla aihetta esimerkiksi kahden vuosikymmenen aikana kertyneen soveltamiskäytännön ja sinä aikana annettujen aihepiiriä koskevien ratkaisujen perusteella. Lainsäädännön muuttamistarpeen kannalta tärkeitä asiakokonaisuuksia ovat salaisten pakkokeinojen käytön ja poliisin tiedonhankinnan edellytykset niihin liittyvine oikeussuojajärjestelyineen.

Esitutkinnaista ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa (575/1988) säädetään sellaisista asioista, joista yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteisiin vaikuttavina pitäisi perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla säätää laissa. Lisäksi muuhun lainsäädäntöön tehdyt muutokset edellyttävät teknisluonteisia muutoksia tehtäviksi myös esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntöön. Teknisluonteisia muutoksia tarvitaan myös lainsäädäntöteknisistä syistä. Esimerkiksi esitutkintalain selkeyttä voidaan parantaa otsikoimalla pykälät ja jakamalla ne lukuihin. Samaan tavoitteeseen liittyy paikoitellen vanhahtavan tai monimutkaisia ilmaisuja sisältävän lakitekstin uudistaminen vastaamaan nykyaikaista kirjoitustapaa.

Esitutkintalaki ja pakkokeinolaki ovat yleislakeja, jotka lähtökohtaisesti sääntelevät poliisin toimintaa. Mainitut lait kytkeytyvät rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisten toimintaan niitä koskevan lainsäädännön kautta. Tältä osin voidaan erityisesti mainita rajavartiolaiton laki (578/2005), tullilaki (1466/1994), poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annettu laki (1251/1995) ja sotilaskurinpitolaki (331/1983). Yleislakeja uudistettaessa on mainittuihin lakeihin tehtävä uudistuksen edellyttämät välttämättömät muutokset. Tässä yhteydessä ei voida ryhtyä laajaan rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisten toimivaltuuksien uudistustarpeiden itsenäi-

seen tarkasteluun ja niitä koskevien muutosten tekemiseen. Tämä ei ole tarkoituksenmukaista senkään vuoksi, että tulli- ja sotilasviranomaisia koskevat laajat lainsäädäntöuudistukset ovat muuten valmisteltavana.

Sisäasiainministeriö antoi oikeustieteen lissensiaatti, varatuomari Klaus Helmiselle tehtäväksi laatia selvityshenkilönä selvityksen esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistuksesta. Helmisen selvitys ”Turvallisuusviranomaisten toimivaltuus-säännösten uudistamistarpeet” (jäljempänä *selvityshenkilön selvitys*) julkaistiin sisäasiainministeriön julkaisusarjan julkaisuna 32/2006. Selvityksessään Helminen ehdottaa esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistusta ja esittää kyseisen säädöskokonaisuuden rakenteen kehittämistä koskevia näkökohtia. Lisäksi selvityshenkilö ehdotti runsaasti yksityiskohtaisia lainsäädäntömuutoksia, joita myös on otettu huomioon tässä esityksessä.

Esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilainsäädännön kokonaisuudistuksella on myös perusta hallitusohjelmassa. Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelman mukaan toteutetaan esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus sekä tehostetaan ja nopeutetaan vaativien rikosasioiden esitutkinta-, syyteharkinta- ja oikeuskäsittelyä lisäämällä syyttäjien osallistumista esitutkintaan ja varmistamalla tähän riittävät voimavarat.

Hallituksen esitys perustuu oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön asettaman esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintöön (oikeusministeriön komiteamietintö 2009:2) ja siitä annettuihin lausuntoihin (lausuntotiivistelmä julkaistu sisäasiainministeriön julkaisuna 34/2009).

Tämän esityksen taustalla oleva lainvalmisteluhanke on valittu sellaisten hankkeiden joukkoon, joiden valmistelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota sukupuolivaikutusten arviointiin.

Esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilainsäädännön kokonaisuudistus on jaettu kahteen esitykseen siten, että tässä esityksessä ovat oikeusministeriön esittelyvastuulle kuuluvat esitutkintalaki ja pakkokeinolaki liitelakeineen ja toisessa samaan aikaan annettavassa esityksessä sisäasiainministeriön esittelyvas-

tuulle kuuluva poliisilaki liitelakeineen. Viimeksi mainitusta esityksestä käytetään tässä esityksessä nimeä *tähän esitykseen liittyvä esitys*.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö

Nykytilan arviointia koskevassa jaksossa 2.3 selostetaan tarkemmin useiden siinä arvioidavien pykälien sisältöä. Päällekkäisyyksien välttämiseksi niitä pykäläiä ei juurikaan tarkemmin selosteta tässä jaksossa, jossa muutenkin käsitellään vain keskeisimpiä säädöksiä eli esitutkintalakia, pakkokeinolakia sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annettua asetusta.

Esitutkintalaki

Esitutkintalain 2 §:n mukaan poliisiin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Yksityiskohtaiset säännökset asianomistajarikosten tutkimisedellytyksistä ovat 3 §:ssä. Lain 4 §:ssä säädetään esitutkinnan toimittamatta jättämisestä esimerkiksi vähäisten rikosten yhteydessä. Lisäksi pykälän 3 ja 4 momentin mukaan virallinen syyttäjä voi eräissä tapauksissa tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan.

Esitutkintalain 5—12 §:ssä säädetään yleisistä esitutkintaperiaatteista. Ne on tarkoitettu sovellettaviksi myös pakkokeinolaissa tarkoitettuja pakkokeinoja käytettäessä, vaikka tämä ei ilmene lakitekstistä. Lain 5 §:ssä säädetään esitutkinnassa selvitettävistä asioista ja esitutkinnan valmistelemisesta siten, että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa. Joutuisuusperiaatteen mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheutonta viivytystä (6 §). Tasapuolisuusperiaatteen mukaan esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon yhtä hyvin epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet (7 §:n 1 momentti). Syyttömyysoletaman mukaan epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä (7 §:n 2 momentti).

Vähimmän haitan periaatteen ja hienotunteisuusperiaatteen mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi ja esitutkinta on toimitettava siten, ettei ketään aiheuttomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa (8 §). Esitutkintatoimenpiteen kohteeksi joutuvalla henkilöllä on ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa ja asemassa tapahtuvat muutokset (9 §:n 1 momentti).

Asianosaisella on oikeus käyttää esitutkinnassa avustajaa ja kiinni otetulla, pidätetyllä tai vangitulla rikoksesta epäillyllä pitää yhteyttä avustajaansa (10 §:n 1 ja 3 momentti). Esitutkintalain 10 §:n 2 momentissa säädetään tuomioistuimelle tehtävästä esityksestä oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun säännösten nojalla.

Asianosaisjulkisuudesta säädetään esitutkintalain 11 §:ssä, jonka mukaan asianosaisella on oikeus saada tietoonsa, mitä esitutkinnassa on käynyt ilmi, niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi. Lain 12 §:ssä säädetään tutkintatoimenpiteiden suorittamisesta asianosaisen pyynnöstä.

Esitutkintalain 13 §:n mukaan esitutkinnan toimittaa poliisi, jollei erikseen ole toisin säädetty. Poliisia voidaan pitää yleisenä esitutkintaviranomaisena, kun muita esitutkintaviranomaisia (rajavartio-, tull- ja sotilasviranomaiset) voidaan luonnehtia erityisiksi esitutkintaviranomaisiksi. Lain 14 §:ssä säädetään tutkinnanjohtajasta. Rikoksesta ilmoittamisesta syyttäjälle, syyttäjän pyynnöstä suoritettavista tutkintatoimenpiteistä ja asianomaisen pyytämistä tutkintatoimenpiteistä päättämisestä säädetään 15 §:ssä. Esitutkintalain 16 §:ssä ovat säännökset tutkinnanjohtajan ja tutkijan esteellisyysperusteista.

Esitutkintalain seuraavassa alajaksossa käsitellään velvollisuutta saapua esitutkintaan kuulustelua tai muuta esitutkintatoimenpidettä varten. Lain 17 §:n 1 momentin mukaan jokainen, jolta otaksutaan voitavan saada selvitystä rikoksesta tai jonka läsnäolo esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muutoin

tarpeen rikoksen selvittämiseksi, on velvollinen kutsusta saapumaan esitutkintaan sen kihlakunnan alueella, missä hän oleskelee. Saapumisvelvollisuuden tehosteena olevasta noudosta säädetään 18 §:ssä. Lain 19 §:ssä puolestaan säädetään rikospaikalta tai sen välittömästi läheisyydestä tavatun velvollisuudesta poliisimiehen kehotuksesta jäädä tälle paikalle tai saapua välittömästi muuhun saman kihlakunnan alueella olevaan paikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla. Kehotuksen tehosteeksi henkilön poistuminen paikalta voidaan estää tai hänet voidaan ottaa kiinni ja viedä kuultavaksi. Rikospaikalta poistuva henkilö voidaan ottaa kiinni myös mainitun kehotuksen antamista varten. Esitutkintalain 20 §:n mukaan alajaksoissa tarkoitettut tutkintatoimenpiteet on aloitettava viipymättä. Lain 21 §:n 1 momentin mukaan ketään ei saa pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä. Pykälän 2 ja 3 momentissa säädetään henkilön läsnäolovelvollisuuden enimmäisaikamäärät, jotka henkilön prosessuaalisesta asemasta riippuen ovat 6, 12 tai 24 tuntia.

Esitutkintalain pisin alajakso koskee kuulusteluja. Lain 22 §:n 1 momentin pääsääntön mukaan kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa. Pykälän 2 momentissa säädettyin edellytyksin asianosainen tai todistaja voi kuitenkin antaa lausumansa puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Asianomistaja voidaan jättää 23 §:n mukaan kuulustelematta, jos hän jo on ilmoittanut syytteestä päättämistä ja oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat. Kuulusteltavan kohtelemisesta säädetään 24 §:ssä. Häntä on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Kuulustelu saadaan vain tietyin edellytyksin (muun ohessa kuulusteltavan pyynnöstä) toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana. Kuulusteltavalle on annettava tilaisuus säännölliseen ateriointiin ja riittävään lepoon.

Esitutkintalain 25 §:ssä säädetään asianomistajan sekä tämän laillisen edustajan ja asiamiehen totuudessa pysymisvelvollisuudesta ja 26 §:ssä kiellosta todistajana kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä. Lain 27 §:ssä säädetään todistajan velvollisuudesta totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaista, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta,

sekä oikeudesta ja velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen eräissä tapauksissa. Sellaisen todistajan, jolla on tiedossaan seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljittämiseksi ja pois ottamiseksi, todistajan kuulustelu toimitetaan tutkinnanjohtajan pyynnöstä tuomioistuimessa (28 §). Edellytyksenä tuomioistuimessa kuulemiselle on, että todistaja kieltäytyy ilmaisemasta seikkaa.

Todistaja, jolla on 27 §:ssä säädetty ilmaisuvelvollisuus, on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston. Jos todistaja siitä kieltäytyy, asia voidaan käsitellä tuomioistuimessa edellisessä kappaleessa mainituin tavoin.

Kuulusteltavalle ennen kuulustelua ilmoitettavista seikoista säädetään esitutkintalain 29 §:ssä ja kuulustelutodistajan osallistumisesta kuulusteluun 30 §:ssä. Lain 31 §:n mukaan asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrättyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä päämiestensä kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja painavista rikostutkinnallisista syistä sitä kiellä. Eräiden henkilöiden (muun ohessa asianosainen ja syyttävä) läsnäolon sallimisesta kuulustelussa ja heidän oikeudestaan saada esittää kysymyksiä kuulusteltavalle säädetään lain 32 ja 34 §:ssä. Vajavaltaisen kuulusteltavan huoltajan, edunvalvojan tai muun laillisen edustajan oikeudesta olla läsnä kuulustelussa ja läsnäolo-oikeuteen liittyvästä ilmoitusvelvollisuudesta ja tilaisuuden varaamisvelvollisuudesta säädetään 33 §:ssä.

Tutkija saa esitutkintalain 35 §:n mukaan poistaa kuulustelutilaisuudesta sitä käytöksellään häiritsevän tai sen, jonka läsnäolo muuten vaikeuttaa asian selvittämistä. Asianosaiselle ja hänen avustajalleen tai asiamiehelleen, joka ei pyynnöstä huolimatta ole saanut olla läsnä kuulustelussa tai on sieltä poistettu, on lain 36 §:n nojalla varattava tilaisuus saada tietoonsa, mitä kuulustelussa on käynyt ilmi, ja tehdä tarvittavat kysymykset niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi. Kuulusteltavan oikeudesta käyttää suomen, ruotsin tai saamen kieltä ja saada tulkkausta sekä muista kuulus-

teltavan kielellisistä oikeuksista säädetään 37 §:ssä.

Muuna esitutkintatoimenpiteenä esitutkintalaissa säädetään ryhmätunnistuksesta. Ryhmätunnistuksella tarkoitetaan lain 38 a §:n 1 momentin mukaan tilaisuutta, jossa tunnistettavan rikoksesta epäillyn lisäksi käytetään vertailuhenkilöitä. Rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi asianomistaja tai todistaja voidaan velvoittaa osallistumaan tunnistajana tilaisuuteen. Sivullinen voidaan 38 b §:n 1 momentin mukaan velvoittaa osallistumaan ryhmätunnistukseen vertailuhenkilönä vain, jos se on rikoksen laatu huomioon ottaen tärkeää asian selvittämiseksi. Vertailuhenkilö voi kuitenkin kieltäytyä osallistumasta tunnistamistilaisuuteen, jos osallistuminen aiheuttaisi hänelle kohtuutonta haittaa. Tunnistus voidaan tehdä myös valokuvia tai muuta kuvattalennetta käyttäen, jolloin on soveltuvin osin voimassa, mitä 38 a §:ssä säädetään ryhmätunnistuksesta. Tarkempia säännöksiä ryhmätunnistuksesta on annettu ryhmätunnistuksesta annetulla valtioneuvoston asetuksella (8/2004). Sen 1 §:n 2 momentissa säädetään ryhmätunnistuksen käyttämisen edellytykseksi se, että ryhmätunnistuksella voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Aineiston tallentamista koskevassa esitutkintalain jaksossa ovat ensinnäkin säännökset kuulustelupöytäkirjasta (39 §). Kuulusteltavan kertomus saadaan myös ottaa ääni- tai kuvattalenteeseen. Vuonna 2003 lakiin lisättiin uusi 39 a §, joka koskee iältään nuoren tai henkisesti häiriintyneen asianomistajan tai todistajan kuulustelemista siten, että kertomus tallennetaan videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen. Tämä koskee tapauksia, joissa kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuultavaa voida siinä haittaa kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti. Lain 40 §:ssä säädetään esitutkintapöytäkirjan laatimisesta.

Esitutkintalain 42 §:n mukaan asianosaisille on ennen esitutkinnan päättämistä varattava tilaisuus esittää esitutkintaviranomaiselle lausuntonsa esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jos se on omiaan jouduttamaan tai helpottamaan asian käsittelyä tuomioistuimessa. Lain 43 §:n mukaan esitutkinnan

valmistuttua asia on toimitettava syyttäjälle syyteharkinnan suorittamista tai rangaistusmääräyksen antamista varten. Eräissä tapauksissa esitutkinta lopetetaan kuitenkin saatamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Näin on esimerkiksi silloin, kun tutkinnassa on käynyt selville, ettei rikosta ole tehty tai ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä.

Esitutkintalain 44 §:ssä säädetään suppeasta esitutkinnasta, joka saadaan toimittaa yksinkertaisissa ja selvissä asioissa, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaan odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Suppeassa esitutkinnassa ei ole tutkinnanjohtajaa. Suppeassa esitutkinnassa kuulustelukertomukseen merkitään vain kuulusteltavan lausuman pääsisältö, joka voidaan kirjata kuulustelupöytäkirjan sijasta muuhun asiakirjaan. Muutenkin menettely suppeassa esitutkinnassa on eräissä suhteissa yksinkertaisempi kuin sen vastakohtaksi katsottavassa niin sanotussa täydellisessä esitutkinnassa.

Esitutkintalain 45 §:ssä ovat yksityiskohdalliset säännökset asianosaisen avustajan kelpoisuudesta esitutkinnassa. Lain 46 §:ssä säädetään tutkinnanjohtajan oikeudesta hankkia asiantuntijalausuntoja. Tutkinnanjohtaja voi 48 §:n 1 momentin nojalla kieltää esitutkinnassa läsnä ollutta henkilöä ilmaisesta sivulliselle esitutkinnan aikana henkilölle ilmaistuja muita kuin häntä itseään tai hänen päämiestään koskevia, tutkintaan liittyviä seikkoja. Edellytyksenä kiellon antamiselle on, että tällaisten seikkojen ilmitulo tutkinnan aikana voi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä taikka aiheuttaa asianosaisille tai muille vahinkoa tai haittaa. Lain 49 §:n 1 momentin mukaan esitutkinnasta on tiedotettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa ja haittaa.

Pakkokeinolaki

Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen

Pakkokeinolain 1 luvussa säädetään vapaudenmenetyksen aiheuttavista pakkokeinoista, joita ovat kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen. Lisäksi luvussa säädetään itseavusta (2 a §), jolla tarkoitetaan rikoksen

kautta menetetyt tai muutoin kadotetun irtaimen omaisuuden takaisin hankkimista ilman viranomaisapua.

Luvun 1 §:n mukaan jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksentehtäjän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on momentin luetteloon sisältyvä lievä rikos (jokamiehen kiinniotto-oikeus). Jokainen saa ottaa kiinni myös sen, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava. Jokamiehen kiinniotto-oikeuteen liittyy oikeus käyttää tarpeellisia voimakeinoja. Luvun 2 §:ssä säädetään poliisimiehen kiinniotto-oikeudesta.

Pidättämisen edellytyksistä säädetään luvun 3 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan ensinnäkin pidättää, jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta, pidättäminen on momentin 2 kohdan mukaan mahdollista, jos epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa; b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai katkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka c) jatkaa rikollista toimintaansa. Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää eräin lisäedellytyksin myös, jos hän on tuntematon tai jos hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa. Luvun 3 §:n 2 momentin mukaan se, jota on syytä epäillä rikoksesta, saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen muutoin on 1 momentissa säädetyt edellytykset ja epäillyn säilöön ottaminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Vangitsemisen edellytykset ovat 8 §:n mukaan pääsääntöisesti samat kuin pidättämisen edellytykset. Pykälän 2 momentin mukaan, kun jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan vangita, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos vangitsemiseen muu-

toin on 3 §:n 1 momentissa säädetyt edellytykset ja vangitseminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Tuomitun vangitsemisen edellytyksistä säädetään erikseen 26 §:ssä. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu voidaan määrätä vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna, jos rangaistuksen keston ja lyhyempien vankeusrangaistusten osalta myös muihin seikkoihin (esimerkiksi pakenemisen vaara tai rikollisen toiminnan jatkaminen) liittyvät edellytykset täyttyvät. Sekä pidättämisen (3 §:n 3 momentti) että vangitsemisen (26 a §) osalta on lisäksi säädetty edellytykseksi se, että kyseinen toimenpide ei saa olla asian laadun taikka toimenpiteen kohteena oleva henkilön iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi kohtuuton.

Luvun 4 §:n 1 momentin mukaan pidätetty on päästettävä vapaaksi heti, kun edellytyksiä pidättämiseen ei enää ole ja, jollei häntä vaadita vangittavaksi, viimeistään vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten säädetyn ajan kuluttua. Rikoksesta pidätettyä tai vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saa uudelleen pidättää samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päättäessä pidättämisestä tai vangitsemisestä (5 §). Pidättämiseen oikeutetut poliisin, tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen esitutkintavirkamiehet mainitaan virkanimikkeittäin 6 §:ssä. Myös virallinen syyttäjä on pidättämiseen oikeutettu virkamies. Pidättämiseen oikeutetuista puolustusvoimien virkamiehistä säädetään erikseen sotilaskurinpitolain 19 §:ssä ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain 4 §:n 1 momentissa. Luvun 7 §:ssä säädetään pidättämisen syyn ilmoittamisesta pidätetylle ja pidättämisestä ilmoittamisesta pidetyn omaiselle tai muulle läheiselle.

Vangitsemisesta päättää luvun 9 §:n mukaan tuomioistuin. Käräjäoikeuksien päivystyksistä kiireellisissä tapauksissa säädetään oikeusministeriön asetuksella. Käräjäoikeus on päätösvaltainen vangitsemisasiassa myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Vangitsemisvaatimuksen tekee 10 §:n mukaan asian käsittelyvaiheesta riippuen pidättämiseen oikeutettu virkamies tai virallinen syyttäjä. Luvun 13 ja 14 §:ssä säädetään vangitsemisvaatimuksen tekemistä ja käsittelemistä koske-

vista määräajoista. Vastaja voidaan määrätä vangittavaksi myös muutoksenhakutuomioistuimessa, mistä säädetään 25 §:ssä.

Luvun vangitsemista koskevassa alajaksossa on muitakin säännöksiä vangitsemisasian käsittelystä erityisesti tuomioistuimissa. Kyseiset säännökset koskevat muun ohessa ilmoitusta vangitsemisvaatimuksesta pidätetylle (11 §), vangitsemisasiassa esitettävää selvitystä (12 §), vangitsemisasiassa esitettävää selvitystä (16 §), päätöstä vangitsemisasiassa (18 §), ilmoitusta lisäselvityksen valmistumisesta ja vangitsemisasian käsittelyä (18 a §), ilmoitusta vangitsemismääräyksen täytäntöönpanosta ja vangitsemisasian käsittelystä (19 §) ja vangitsemista muussa kuin syytteen käsittelevässä tuomioistuimessa (20 §).

Luvun 15 §:n mukaan pidätettyä vangittavaksi vaadittua on kuultava henkilökohtaisesti vangitsemisvaatimuksesta. Vangittavaksi vaaditulle, jota ei ole pidätetty, on varattava pääsääntöisesti tilaisuus tulla kuulluksi. Pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittely saadaan 17 §:n 1 momentin nojalla lykätä vain erityisestä syystä. Kolmea päivää pidemmäksi se saadaan lykätä ainoastaan pidätetyn pyynnöstä. Säännökset tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta ovat 18 b §:ssä. Luvun 21 §:ssä säädetään määräajan asettamisesta syytteen nostamista varten ja määräajan pidentämisestä.

Pakkokeinolain 1 luvussa on myös säännöksiä oikeusturvajärjestelyistä vangitsemisasiassa. Vangitsemisasian uudelleen käsittelystä säädetään luvun 22 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan rikoksesta epäillyn ollessa vangittuna tuomioistuimen on vangitun pyynnöstä otettava vangitsemisasiassa uudelleen käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluttua pyynnön esittämisestä, ei kuitenkaan aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä. Uudelleen käsittely on muutenkin toimitettava, jos siihen on aihetta edellisen käsittelyn jälkeen ilmi tulleen seikan johdosta (22 §:n 2 momentti). Luvun 23 §:ssä säädetään vangittuna pitämisestä määräämisestä eräissä tapauksissa (esimerkiksi pääkäsittelyn peruuttaminen tai lykkääminen) ja 24 §:ssä vangitun päättämisestä vapaaksi. Vangitsemisen muutoksenhakukeinona on prosessuaalinen kantelu, joka on osoitettava muutoksenhakutuomiois-

tuimelle ja jolle ei ole säädetty määräaikaa (27 §).

Matkustuskielto

Pakkokeinolain 2 luvussa säädetään matkustuskiellosta, joka määrätään pidättämisen tai vangitsemisen sijasta. Matkustuskiellon edellytykset ovat luvun 1 §:n mukaan pitkälti samat kuin pidättämisen ja vangitsemisen edellytykset 1 luvun 3 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan sillä erolla, että matkustuskieltoa ei voida kuitenkaan käyttää silloin, kun epäillyn on syytä epäillä ryhtyvän rikoksen selvittämistä vaikeuttaviin toimenpiteisiin.

Henkilön liikkumiseen liittyvät matkustuskiellon sisältövaihtoehdot ilmenevät 2 §:n 1 momentista. Matkustuskiellosta päättävä viranomaislainen saa antaa tärkeästä syystä tilapäisen poistumisluvan. Matkustuskieltoon määrätyle voidaan päätöksen tehosteeksi asettaa 2 §:n 2 momentin mukaisia oleskelu- tai poliisille ilmoittautumisvelvoitteita.

Luvun 3 §:n mukaan matkustuskiellosta päättää asian käsittelyvaiheesta ja pykälässä säädettyistä muista edellytyksistä riippuen pidättämiseen oikeutettu virkamies, syyttäjä tai tuomioistuin. Matkustuskieltopäätökseen sisällytettävistä seikoista säädetään 4 §:ssä.

Luvun 5 §:n mukaan matkustuskieltoa tai 2 §:n 2 momentissa tarkoitettua määräystä saadaan muuttuneiden olosuhteiden vuoksi tai tärkeästä syystä muuttaa. Matkustuskiellon kumoamista koskevat säännökset ovat 6 §:ssä. Matkustuskielto on kumottava heti, kun edellytyksiä sen voimassa pitämiseen ei enää ole. Kumoaminen on tehtävä myös, jollei syytettä nosteta 60 päivän kuluessa kiellon määräämisestä ja jollei tuomioistuin ole pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentänyt tätä aikaa. Matkustuskieltoon määrätylellä on jo ennen syytteen nostamista oikeus saattaa kysymys pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Vangitsemispäätöksen tavoin myöskään tuomioistuimen päätökseen matkustuskieltoa koskevassa ei saa hakea muutosta valittamalla. Muutoksenhakukeinona on matkustuskieltoon määrätyn

kantelu, jolle ei ole säädetty määräaikaa (10 §).

Matkustuskiellon voimassaolosta säädetään luvun 7 §:ssä. Ennen syytteen nostamista määrätty matkustuskielto on voimassa pääkäsittelyyn asti, jollei sitä ole määrätty päätymään aikaisemmin tai sitä aikaisemmin erikseen kumota. Pääkäsittelyn peruuttamisen tai lykkäämisen yhteydessä tuomioistuimen on määrättävä, onko matkustuskielto pidettävä voimassa. Syyteasian ratkaistessaan tuomioistuin saa määrätä vastaajan matkustuskieltoon tai hänelle määrätyn matkustuskiellon pidettäväksi edelleen voimassa vain, jos hänet tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Jos matkustuskieltoon määrätty rikkoo kieltoa tai 2 §:n 2 momentissa tarkoitettuja määräyksiä taikka pakenee, ryhtyy valmistelemaan pakoa tai jatkaa rikollista toimintaa, hänet saadaan luvun 8 §:n mukaan vangita. Matkustuskieltoa koskevan asian käsittelyssä tuomioistuimessa sovelletaan eräitä vangitsemisasian käsittelyä koskevia 1 luvun säännöksiä (9 §:n 1 momentti).

Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko

Pakkokeinolain 3 luvussa säädetään hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta.

Hukkaamiskielton ja vakuustakavarikon edellytyksistä säädetään luvun 1 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan, jos on olemassa vaara, että se jota on syytä epäillä rikoksesta tai se, joka voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko tai menettämään valtiolle rahamäärä, pyrkii välttämään sakon, korvauksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamista kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan, pakenemalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla, saadaan hänen omaisuuttaan panna hukkaamiskieltoon enintään määrä, joka oletettavasti vastaa tuomittavaa sakkoa, korvausta ja menettämisseuraamusta. Pykälän 2 momentissa säädetään, että jos hukkaamiskieltoa ei voida pitää riittävänä 1 momentissa tarkoitettun saamisen turvaamiseksi, voidaan vastaava määrä irtainta omaisuutta panna maksamisen vakuudeksi takavarikkoon eli vakuustakavarikkoon. Pykälän 3 momentin mukaisesti hukkaamiskieltoon ja vakuustakavarikkoon voi-

daan panna myös oikeushenkilön omaisuutta yhteisöosakon maksamisen turvaamiseksi.

Luvun 2 §:n 1 momentin mukaan hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta päättää tuomioistuin. Pykälän 2 momentin mukaan vaatimuksen omaisuuden panemisesta hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon voi tehdä asian käsittelyvaiheesta riippuen tutkinnanjohtaja, syyttäjä tai itselleen tulevan korvauksen maksamisen turvaamiseksi asianomistaja. Luvun 3 §:n mukaisesti tutkinnanjohtaja tai syyttäjä saa panna omaisuutta väliaikaisesti hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon. Tuomioistuimen toimesta tapahtuvasta hukkaamiskielton ja vakuustakavarikon kumoamisesta säädetään 4 §:ssä. Tuomioistuimen on 6 §:n mukaan pääasian ratkaistessaan lausuttava hukkaamiskielton tai vakuustakavarikon voimassa pitämisestä.

Luvun 6 a §:ssä ovat säännökset hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta päättämisestä vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta. Hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta on 8 §:n mukaan muuten soveltuvin kohdin voimassa, mitä ulosottolaissa ja ulosottoasetuksessa on säädetty hukkaamiskielosta ja takavarikosta.

Takavarikko

Takavarikosta säädetään pakkokeinolain 4 luvussa.

Takavarikon edellytyksistä säädetään luvun 1 §:ssä. Esine tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se voi olla todisteena rikosasiassa tai on rikoksella joltakulta viety taikka että tuomioistuin julistaa sen menetetyksi. Takavarikko voi kohdistua myös dataan eli tietoon, joka on tietokoneessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla. Takavarikon kohteena voi 18 §:n mukaan olla lisäksi aine tai esineestä irrotettu osa. Luvun 2—4 §:ssä säädetään asiakirjan takavarikosta, postilähetysten ja sähkösanoman takavarikosta sekä lähetyksen pysäyttämistä takavarikkoa varten.

Lukuun on vuonna 2007 Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleis-sopimuksen (SopS 59—60/2007) voimaasaattamisen yhteydessä lisätty 4 a—4 c §, jotka koskevat tietojärjestelmiä ja da-

taa. Samalla luvun 1 §:ää on muutettu. Luvun 4 a §:n 1 momentin mukaan tietojärjestelmän haltija, ylläpitäjä tai muu henkilö on velvollinen antamaan esitutkintaviranomaiselle tämän pyynnöstä tiedossaan olevat takavarikon toimittamiseksi tarpeelliset salasanat ja muut vastaavat tiedot. Pykälän 2 momentin mukaan henkilöä voidaan kuulustella tuomioistuimessa siten kuin esitutkintalain 28 §:ssä säädetään, jos hän kieltäytyy antamasta tietoa. Pykälän 1 ja 2 momentissa säädetty ei koske epäiltyä eikä henkilöä, joka esitutkintalain 27 §:n mukaan on oikeutettu tai velvollinen esitutkinnassa kieltäytymään todistamasta.

Luvun 4 b §:ssä säädetään datan säilyttämismääräyksestä. Se voidaan 1 momentin mukaan antaa tapauksissa, joissa on syytä olettaa, että data, jolla voi olla merkitystä tutkittavana olevan rikoksen selvittämiseksi, häviää tai sitä muutetaan. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi tällöin määrätä sen, jonka hallussa tai määräysvallassa data on, ei kuitenkaan rikoksesta epäiltyä, säilyttämään sen muuttumattomana. Tämä koskee pykälän 2 momentin mukaan myös siinä tarkemmin määriteltäviä liikennetietoja. Esitutkintaviranomaisella ei 3 momentin mukaan ole säilyttämismääräyksen nojalla oikeutta saada tietoonsa viestin, liikennetiedon tai muun tallennetun tiedon sisältöä. Datan säilyttämismääräyksen kesto ja salassapitovelvollisuudesta säädetään luvun 4 c §:ssä. Määräys annetaan enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Säilyttämismääräyksen saanut on rangaistuksen uhalla velvollinen pitämään salassa saamansa määräyksen.

Luvun 5 §:n mukaan takavarikoimisesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tuomioistuin saa päättää siitä syytettä käsitellessään. Tuomioistuimen on syyteasian ratkaistessaan päätettävä, onko takavarikko pidettävä edelleen voimassa, kunnes asiasta toisin määrätään (15 §). Takavarikko voidaan määrätä vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta (15 a §), jolloin takavarikosta päättäneen viranomaisen on viikon kuluessa saatettava päätös käräjäoikeuden vahvistettavaksi. Oikeusapupyynnön johdosta takavarikko voidaan määrätä, kun esine, asiakirja tai data voi olla todisteena rikosasiassa taikka se on rikoksella joltakulta viety. Esine voidaan ta-

kavarikoida myös, jos se on julistettu rikoksen johdosta menetetyksi taikka jos voidaan aiheellisesti olettaa, että se tullaan julistamaan menetetyksi vieraan valtion viranomaisen käsiteltävässä asiassa.

Takavarikoitavan esineen haltuunottamisesta poliisimiehen toimesta säädetään 6 §:ssä. Sille, jonka luona esine takavarikoitetaan tai otetaan haltuun ja joka tuolloin ei ole saapuvilla, on 7 §:n mukaan ilmoitettava takavarikosta tai haltuunottamisesta. Eräiden asiakirjojen avaamista ja tutkimista, pöytäkirjaa ja todistusta sekä takavarikoidun esineen säilyttämistä koskevat säännökset ovat 8—10 §:ssä. Esine voidaan myös jättää haltijalleen, jollei sen voida katsoa vaarantavan takavarikon tarkoitusta. Poliisipiirin päällikkö voi määrätä takavarikoidun esineen heti myytäväksi, jos se on helposti pilaantuva, pian häviävä, arvoltaan nopeasti aleneva tai erittäin kallishoitoinen.

Takavarikko on luvun 11 §:n mukaan kumottava niin pian kuin se ei enää ole tarpeen ja myös, jollei syytettä sen aiheuttaneesta rikoksesta nosteta neljässä kuukaudessa esineen takavarikoimisesta. Tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa korkeintaan neljäksi kuukaudeksi kerrallaan. Se, jota takavarikko koskee, voi 13 §:n nojalla jo ennen syytteen nostamista saattaa takavarikon voimassapitämistä koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Takavarikon kumoamisesta päättää 14 §:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies. Milloin tuomioistuin on päättänyt takavarikoimisesta tai määrännyt 13 §:ssä tarkoitettua vaatimuksesta antamallaan päätöksellä takavarikon pidettäväksi voimassa taikka oikeudenkäynnissä on esitetty takavarikoituun esineeseen kohdistuva vaatimus, asiasta päättää kuitenkin tuomioistuin.

Tuomioistuimen takavarikkoa koskevasta päätöksestä saa luvun 16 §:n mukaan valittaa erikseen. Valitus ei estä esineen takavarikoimista. Takavarikon voimassaoloajan pidentämistä koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta. Luvun 17 §:ssä on vielä säännöksiä takavarikossa olleen esineen palauttamisesta, mihin vaikuttavat myös siviilioikeudelliset säännökset. Esine voi siirtyä valtiolle tai

löytäjälle silloin, kun ei ole tiedossa henkilöä, jolla olisi oikeus esineeseen.

Etsintä

Luvun säännöksistä valtaosa (1—9 §) koskee paikkaan kohdistuvaa etsintää. Luvun loppussa (9—12 §) on myös säännöksiä henkilön kohdistuvasta etsinnästä.

Luvun 1 ja 2 §:ssä säädetään kotietsinnän edellytyksistä koskien esineen, omaisuuden ja henkilön löytämistä. Kotietsinnän lisäksi paikkaan kohdistuvana etsintänä voi tulla kysymykseen paikantarkastus, joka saadaan luvun 8 §:n mukaisesti suorittaa esineen, omaisuuden tai henkilön löytämiseksi muualla kuin 1 §:n 1 momentissa tarkoitettussa paikassa, vaikkei yleisöllä ole sinne pääsyä, rikoksesta säädetystä rangaistuksesta riippumatta.

Kotietsinnästä päättää luvun 3 §:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies. Poliisimies voi esimerkiksi kiireellisissä tapauksissa toimittaa kotietsinnän määräyksettä. Paikantarkastuksesta päättää 8 §:n mukaan syyttäjä, tutkinnanjohtaja tai tutkija.

Luvun paikkaan kohdistuvaa etsintää koskevassa jaksossa ovat lisäksi säännökset läsnäolosta kotietsinnässä (todistaja, paikanhaltija tai hänen talonväkeensä kuuluva sekä asianomistaja tai hänen asiamiehensä; 4 §), kotietsinnän toimittamisesta (esimerkiksi voimakeinojen käyttäminen; 5 §), asiakirjan tutkimisesta kotietsinnässä (6 §) sekä pöytäkirjasta ja todistuksesta (7 §).

Henkilöön kohdistuva etsintä voi luvun 9 §:n mukaan olla pykälässä tarkemmin määritellyllä tavalla henkilöntarkastus tai henkilönkatsastus. Luvun 10 §:n mukaan henkilöntarkastus saadaan tehdä sille, jota on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään 6 kuukautta vankeutta, tai jostakin pykälän 1 momentissa erikseen mainitusta lievästä rikoksesta. Henkilöntarkastuksen tarkoituksena mainitun momentin mukaan on takavarikoitavan taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytäminen tai muutoin sellaisen seikan tutkiminen, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Lisäedellytyksiä on säädetty sel-

laisen henkilön tarkastamisen osalta, jota ei ole syytä epäillä rikoksesta.

Henkilönkatsastuksen edellytyksenä 11 §:n 1 momentin mukaan on, että kohdehenkilöä todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, taikka rattijuopumuksesta tai huumausaineen käyttörikoksesta. Toimenpiteen tarkoituksen on oltava sama kuin 10 §:n 1 momentissa säädetty. Luvun 11 §:n 2 momentissa säädetään henkilönkatsastuksen tekemisestä henkilöille, joita ei epäillä rikoksesta.

Luvun 12 §:ssä on säännöksiä henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamisesta.

Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu

Salaisista pakkokeinoista eli telekuuntelusta, televalvonnasta ja teknisestä tarkkailusta säädetään pakkokeinolain 5 a luvussa.

Luvun 1 §:ssä ovat määritelmät sen otsikossa luetelluista pakkokeinoista. Telekuuntelulla tarkoitetaan pykälän 1 kohdan mukaan viestintämarkkinalaissa (393/2003) tarkoitettua yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta teleliittymään, sähköpostiosoitteeseen tai muuhun sellaiseen teleosoitteeseen taikka telepäätelaitteeseen tulevan taikka siitä lähtevän viestin kuuntelua tai tallentamista salaa viestin sisällön selvittämiseksi.

Luvun 2 §:n 1 momentissa säädetään törkeistä rikoksista, joiden selvittämisessä telekuuntelua voidaan käyttää. Edellytyksenä on, että jotakuta on syytä epäillä sellaisesta rikoksesta ja että saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle. Mainitut edellytykset koskevat pääsääntöisesti myös muita 5 a luvun mukaisia pakkokeinoja. Pykälän 2 momentin mukaan lupa telekuuntelun voidaan antaa myös, kun on syytä epäillä jotakuta liike- tai ammattitoimintaan liittyvästä momentissa mainitusta rikoksesta, jolla tavoitellaan erityisen suurta hyötyä ja joka tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Lupa voidaan 2 §:n 3 momentin mukaan antaa eräin edellytyksin törkeän parituksen tutkintaa varten.

Televalvonta on luvun 1 §:n 2 kohdan mukaan salassapidettävien tunnistamistietojen

hankkimista televiesteistä, jotka on lähetetty 1 kohdassa tarkoitettuun viestintäverkkoon kytketystä teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, sekä matkaviestimen sijaintitiedon hankkimista ja tällaisen teleliittymän tai telepäätelaitteen tilapäistä sulkemista.

Lupa televalvontaan voidaan luvun 3 §:n 1 momentin nojalla antaa, kun tutkittavasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta tai kun tutkittavana on jokin momentissa erikseen mainittu rikos. Pykälän 2 momentin mukaan esitutkintaviranomaiselle voidaan lisäksi asianomistajan suostumuksella antaa lupa kohdistaa televalvontaa tämän hallussa olevaan tai muuten käyttämään teleliittymään tai teleosoitteeseen siltä osin kuin se on tarpeen 1 momentissa tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi. Luvun 3 a §:n mukaan esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa saada matkaviestimien sijaintitieto 3 §:n 1 momentin 1—4 kohdassa tarkoitetun rikoksen tutkinnassa.

Tekninen tarkkailu jakaantuu 1 §:n 3 kohdan mukaan tekniseen kuunteluun, tekniseen katseluun ja tekniseen seurantaan. Teknisellä tarkkailulla tarkoitetaan sellaisen keskustelun tai viestin kuuntelua tai tallentamista salaa teknisellä laitteella, jota ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu. Teknistä katselua on tietyn henkilön tai paikan, jossa epäillyn voidaan olettaa oleskelevan, jatkuva tai toistuva kuvaaminen tai tarkkailu salaa kiikarilla, kameralla, videokameralla tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä. Teknisessä seurannassa on kysymys kulkuneuvon tai tavaran seurannasta siihen kiinnitetyllä radiolähettimellä tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä.

Teknistä kuuntelua saadaan luvun 4 §:n 1 momentin mukaan kohdistaa epäiltyyn, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai jokin muu momentissa erikseen mainittu rikos. Pykälän 2 momentin mukaan teknistä kuuntelua saa 1 momentin nojalla kohdistaa epäiltyyn vain hänen ollessaan vakituiseen asumiseen tarkoitettun tilan ulkopuolella. Teknistä kuuntelua saa lisäksi kohdistaa epäiltyyn, joka suorittaa rangaistusta rangais-

tuslaitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa.

Teknisen kuuntelun edellytyksiä koskevan 4 §:n 3 momentissa säädetään luvan myöntämisedellytyksistä eräiden momentissa lueteltujen törkeiden rikosten tutkintaan. Edellytyksenä on paitsi se, että on syytä epäillä jotakuta sellaisesta rikoksesta, rikoksen selvittämisen olennainen vaikeutuminen tai mahdolliseksi tuleminen rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja käyttämällä. Tällöin voidaan antaa lupa kohdistaa teknistä kuuntelua myös sellaiseen vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee.

Teknisen katselun edellytyksenä on luvun 4 a §:n 1 momentin mukaan se, että selvitetävistä rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Jos tekninen katselu kohdistuu vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan rangaistusta rangaistuslaitoksessa suorittavaan, pakkolaitokseen eristettyyn tai tutkintavankiin, pykälän 2 momentin mukaan edellytetään kuitenkin, että epäily koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka jotakin muuta momentissa mainittua rikosta. Teknistä katselua saa kohdistaa epäiltyyn vain hänen ollessaan vakituiseen asumiseen tarkoitettun tilan ulkopuolella taikka hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa.

Teknisen seurannan edellytyksenä on se, että on syytä epäillä jotakuta rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Tekninen seuranta kohdistetaan epäillyn käyttämään kulkuneuvoon tai rikoksen kohteena olevaan tavararaan.

Toimivallasta päättää 5 a luvussa tarkoitettu pakkokeinon käyttämisestä säädetään luvun 5 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuimien päätettyä pidättämiseen oikeutettun virkamiehen kirjallisesta vaatimuksesta luvan myöntämisestä telekuunteluun, televalvontaan ja matkaviestimien sijaintitiedon hankkimiseen sekä eräissä tapauksissa tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa 2 mo-

mentin mukaan päättää televalvonnasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Sellaisesta teknisestä kuuntelusta, johon ei tarvita tuomioistuimen lupaa, päättää 3 momentin mukaan poliisiyksikön päällikkönä tai apulaispäällikkönä toimiva poliisimies, momentissa mainittu tullilaitoksen tai rajavartiolaitoksen virkamies taikka virallinen syyttäjä. Tutkinnanjohtaja saa 4 momentin mukaan väliaikaisesti päättää 3 momentissa tarkoitettua teknisestä kuuntelusta. Tutkinnanjohtaja päättää sellaisesta teknisestä katselusta, johon ei tarvita tuomioistuimen lupaa, ja teknisestä seurannasta.

Lupa-asian käsittelystä tuomioistuimessa säädetään luvun 6 §:ssä. Soveltuvien osin noudatetaan, mitä 1 luvussa säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Asia ratkaistaan kuulematta rikoksesta epäiltyä taikka tehtiin, teleosoitteen tai telepäätelaitteen taikka kuunneltavan tai katseltavan tilan haltijaa. Jos kysymys on asianomistajan suostumuksella tapahtuvasta 3 §:n 2 momentissa tarkoitettua televalvonnasta, tehtiin tai teleosoitteen haltijalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei siihen tutkinnallisista syistä ole estettä. Pykälässä tarkoitettuun päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla. Kantelu ilman määräaikaa on kuitenkin mahdollinen.

Vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan kohdistuvaa 4 §:n 3 momentin mukaista teknistä kuuntelua koskevan lupa-asian käsittelyyn on 6 a §:n 1 momentin nojalla määrättävä kuuntelun kohteena olevan rikoksesta epäillyn ja muiden kuuntelun kohteeksi mahdollisesti joutuvien etuja valvomaan julkinen asiamies, jonka kelpoisuusvaatimuksista ja jolle maksettavasta palkkiosta säädetään 6 b ja 6 c §:ssä.

Luvun 7 §:ssä säädetään tarkemmin luvan ja päätöksen ehdoista. Telekuuntelua ja televalvontaa koskeva lupa samoin kuin teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään yhdeksi kuukaudeksi. Lupa tai päätökseen voidaan liittää muitakin rajoituksia ja ehtoja. Televalvontaa koskeva lupa voidaan myöntää koskemaan myös päätöstä edeltänyttä aikaa, joka voi olla kuukautta pidempi.

Luvun 9 §:n mukaan teleyrityksellä on avustamisvelvollisuus, jonka mukaan sen on esimerkiksi suoritettava televerkkoon telekuuntelun ja -valvonnan edellyttämät kytkennät sekä annettava tutkinnanjohtajan käyttöön telekuuntelun toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot, välineet ja henkilöstö. Teleyrityksellä on 14 §:n nojalla oikeus saada valtion varoista korvaus luvussa tarkoitettua viranomaisen avustamisesta ja tietojen antamisesta aiheutuneista välittömistä kustannuksista.

Kuuntelukielloista säädetään luvun 10 §:ssä. Telekuuntelua ja teknistä kuuntelua ei saa kohdistaa epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa tai epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentissa tarkoitettua papin välisiin keskusteluihin. Telekuuntelua ja teknistä kuuntelua ei myöskään saa kohdistaa epäillyn ja mainitun luvun 20 §:ssä sekä 23 §:n 1 momentin 3 kohdassa ja 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen henkilöiden välisiin keskusteluihin, ellei esitutkinta koske rikosta, josta saattaa seurata kuusi vuotta vankeutta tai sitä ankarampi rangaistus taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta siihen. Mainittujen henkilöiden välistä keskustelua koskeva kuuntelu on keskeytettävä ja mahdolliset tallenteet tai muistiinpanot on heti hävitettävä. Teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa myöskään kohdistaa vangin ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän välisiin keskusteluihin.

Tutkinnanjohtajan tulee 11 §:n 1 momentin mukaan lopettaa luvussa tarkoitettua pakkokeinon käyttö, kun sen tarkoitus on saavutettu tai luvan tai päätöksen voimassaolo on päättynyt. Pykälän 2 momentissa säädetään luvussa tarkoitettua pakkokeinon käytöstä ilmoittamisesta.

Luvun 12 §:ssä on vielä säännöksiä tallenteiden tarkistamisesta ja 13 §:ssä ylimääräisen tiedon säilyttämisestä. Viimeksi mainittua koskeva sääntely liittyy telekuuntelulla tai teknisellä kuuntelulla saatua ylimääräiseen tietoon sekä matkaviestimien sijaintitietoihin. Ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan tässä yhteydessä telekuuntelulla tai teknisellä kuuntelulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten telekuuntelua tai tek-

nistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös on annettu.

Ylimääräinen tieto on hävitettävä sen jälkeen, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Tieto saadaan kuitenkin säilyttää ja tieto tallettaa poliisin rekistereihin, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa saadaan käyttää telekuuntelua tai teknistä kuuntelua, taikka tietoa tarvitaan rikoslain (39/1889) 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseen. Tiedot, joita ei ole hävitettävä, on säilytettävä vielä viiden vuoden ajan siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

Pakkokeinolain 5 a luvun 15 §:n mukaan Poliisihallitus valvoo luvussa tarkoitettujen toimenpiteiden suorittamista. Sisäasiainministeriön on annettava eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomus telekuuntelun ja -valvonnan sekä teknisen kuuntelun käytöstä. Samalla on myös annettava selvitys teknisen tarkkailun käytöstä rangaistuslaitoksissa.

Muut pakkokeinot ja erinäiset säännökset

Pakkokeinolain 6 luvussa säädetään muista pakkokeinoista, joita ovat poistumisen estäminen, tutkimuspaikan eristäminen, koe nautitun tai muun huumaavan aineen toteamiseksi, henkilötuntemerkkien ottaminen sekä DNA-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen. Lisäksi luvun 7 §:ssä viitataan siihen, että peitetoiminnasta ja valeostosta säädetään poliisilaisissa siltäkin osin kuin niitä voidaan käyttää rikosten selvittämisessä.

Pakkokeinolain 7 luvun erinäisistä säännöksistä merkittävin on suhteellisuusperiaatetta koskeva lakiin vuonna 1995 otettu 1 a §. Sen mukaan pakkokeinolaissa tarkoitettuja pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista

Esitutkintalaissa (50 §) ja pakkokeinolaissa (7 luvun 3 §) säädetyn asetuksenantovaltuu-

tuksen nojalla on annettu asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista. Asetuksen 1 ja 2 §:ssä säädetään rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisesta ja ilmoituksen siirtämisestä.

Asetuksen 3—7 §:ssä säädetään asianomistajalle ja syyttäjälle tehtävistä ilmoituksista, joita ovat ilmoitus asianomistajalle toimenpiteistä (3 §), ilmoitus asianomistajalle esitutkinnan toimittamatta jättämisestä (4 §), ilmoitukset asianomistajalle asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamiseen liittyen (5 §; rangaistuksen vaatimiseen liittyvät toimenpiteet), ilmoitus asianomistajalle oikeudesta korvaukseen (6 §; ilmoittaminen mahdollisuudesta saada valtion varoista vahingonkorvausta) ja ilmoitus syyttäjälle (7 §; rikosasiat, joista syyttäjä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan).

Esitutkintaa koskevien tietojen antamisesta julkisuuteen säädetään asetuksen 8 ja 9 §:ssä. Rikoksesta epäillyn nimen tai hänen kuvansa saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, epäillyn kiinni saamiseksi tai muusta erityisen painavasta syystä. Oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen on tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehellään sekä esimiehen määrämällä muulla virkamiehellä.

Asetuksen 11 §:ssä säädetään lapsen eli alle 18-vuotiaan henkilön kohtelusta esitutkinnassa. Sotilaisiin liittyviä säännöksiä on asetuksen 11 a ja b §:ssä. Ne koskevat ilmoitusta ja esitutkintapöytäkirjan toimittamista sotilasviranomaiselle eräissä sotilaita koskevissa tapauksissa.

Asetuksen 12 ja 13 §:ssä ovat päihytyneen ja sieluntoiminnaltaan häiriintyneessä tilassa olevan kuulustelemista koskevat erityissäännökset. Asetuksen 14 §:ssä säädetään mahdollisuudesta kuulustella viittatoista vuotta nuorempaa rikollisesta teosta epäiltyä ja tutkia hänen epäiltyä tekoaan.

Viimeiset asetuksen kuulustelua koskevista pykälästä liittyvät kuulustelupöytäkirjan merkintöihin (16 §), kuulustelukertomuksen ottamiseen ääni- tai kuvatallenteeseen (17 §) ja ääni- tai kuvatallenteeseen otetun kuulustelukertomuksen tarkastamiseen (18 §). Esitutkintaa ja pakkokeinojen käyttämistä koskevista esitutkintapöytäkirjan merkinnöistä säädetään 19 ja 20 §:ssä.

Asetuksen lopussa ovat säännökset kiellon tiedoksi antamisesta (21; esitutkintalain 48 §:n 1 momentissa tarkoitettun ilmaisukielon tiedoksi antaminen), pidättämisen kirjaamisesta (22 §), vangitsemisvaatimuksen tekoajan ja kiinniottamisajan kirjaamisesta (23 §), viranomaisten yhteistoiminnasta vangitsemisasiassa (24 §), ilmoituksesta matkustuskiellosta (25 §) sekä telekuuntelua, televälvontaa ja teknistä tarkkailua koskevasta pöytäkirjasta (25 a §).

2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunnan mietinnön jaksossa 2.2 on kansainvälisen vertailun tietoja syyttäjän asemasta esitutkinnassa, vangitsemiskäsittelyn määräajoista, peitetoiminnasta, valeostosta ja valvotusta läpilaskusta, kotietsinnästä päättämisestä sekä salaisten pakkokeinojen käytön valvonnasta.

EIT:n ratkaisukäytäntöä on tarpeellisin osin selostettu nykytilan arviointia koskevassa jaksossa ja yleisperusteluissa.

2.3 Nykytilan arviointi

Esitutkintalain ja pakkokeinolain arvioinnissa tässä jaksossa keskitytään tärkeimpiin ja laajimpiin kysymyksiin. Vähäisiä yksityiskohtia koskevia muutostarpeita käsitellään pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Esitutkintalaki

Yleistä

Esitutkintalaki on ollut voimassa noin 20 vuotta. Sinä aikana lakiin on tehty runsaasti käytännön tarpeisiin ja muun lainsäädännön muuttumiseen perustuvia muutoksia ja lisäyksiä, jotka koskevat esimerkiksi esitutkinnan rajoittamista (4 §:n 3 ja 4 momentti), asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämistä ja asian valmistelua pääkäsittelyssä yhdellä kertaa vastaan otettavaa todistelua varten (5 §), syyttäjän toimimista tutkinnanjohtajana epäiltäessä poliisimiehen tekemää rikosta (14 §:n 2 momentti), vajaanvaltaisen kuulusteltavan laillisen edus-

tajan osallistumista kuulusteluun (33 §), esitutkinnassa käytettävää kieltä (37 §), ryhmätunnistusta ja kuvatallenteita hyödyntävää tunnistusta (38 a—38 c §) sekä kuulustelun pakollista tallentamista eräissä tapauksissa videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen (39 a §).

Tehtyjen muutosten ja lisäysten ansiosta esitutkintalakia voidaan edelleen pitää varsinaisena johdonmukaisena ja esitutkinnan eri ulottuvuudet huomioon ottavana säädöksenä, johon uusi esitutkintalaki voidaan monin osin perustaa. Toisaalta useista syistä johtuvia lainsäädännön uudistamistarpeita on. Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisuista ilmenee, että esitutkintalain säännösten soveltamisessa, selkeydessä ja kattavuudessa on edelleen toivomisen varaa. Sääntelyn puutteellisuuden tai niukkuuden vuoksi on jouduttu kehittämään menettelytapoja ilman lainsäädännöstä saatavaa tukea, minkä vuoksi pelkästään esitutkintalakia tarkastelemalla ei ole helppoa luoda kuvaa esitutkintamenettelystä kokonaisuudessaan. Esitutkintaa koskevassa muussa lainsäädännössä tapahtuneet muutokset eivät välttämättä ole tarvittavissa määrin heijastuneet esitutkintalain muutoksina. Vaikka pykälien muuttamistarvetta ei olisikaan niiden uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä, yksityiskohtaisten perustelujen muuttamiseen tai täydentämiseen saattaa olla tarvetta esimerkiksi kahden vuosikymmenen aikana kertyneen soveltamiskäytännön perusteella.

Merkittävä muutos esitutkintalain soveltamisympäristössä on ollut lain säätämisen jälkeen tapahtunut perus- ja ihmisoikeusnäkökulman korostuminen. Vuonna 1995 toteutuneessa perusoikeus- ja oikeusudistuksessa nykyaikaistettiin ja täsmennettiin perusoikeusjärjestelmää, laajennettiin sen henkilöistä soveltamisalaa ja lisättiin perustuslain suojan piiriin useita uusia perusoikeuksia. Hallitusmuotoon otettiin tuolloin säännöksiä muun ohessa henkilökohtaisen vapauden, koskemattomuuden ja turvallisuuden turvaamisesta, oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä sekä yksityiselämän suojasta. Hallitusmuodon perusoikeussäännöstö siirrettiin 1 päivänä maaliskuuta 2000 voimaan tulleeseen hallitusmuodon kumonneeseen perustuslakiin. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta merkittävää on ollut Suomen liittyminen ihmisoike-

uksien ja perusoikeuksien suojaamiseksi tehtyyn yleissopimukseen eli Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen, johon liittyväällä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöllä on ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön ohella tärkeä merkitys lainsäädännön asianmukaisuutta ja lainsäädäntötarpeita arvioitaessa.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa on runsaasti sääntelyä, joka nykyäskytyksen perusteella kuuluu lakiin. Tämä liittyy perustuslain 80 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista.

Osa esitutkintalain uudistustarpeeseen liittyvistä kysymyksistä on lainsäädäntöteknisiä. Sääntelyn selkeyttä voidaan edistää otsikoimalla pykälät ja jakamalla ne lukuihin. Samaa tavoitteeseen liittyy paikoitellen vanhantavan tai tarpeettoman monimutkaisia ilmaisuja sisältävän lakitekstin uudistaminen vastaamaan nykyaikaista kirjoitustapaa.

Esitutkinnassa selvittävät asiat

Esitutkinnassa selvittävistä asioista säädetään esitutkintalain 5 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan esitutkinnassa selvitetään 1) rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, ketkä ovat asianosaisia ja muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat; 2) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; 3) mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi; sekä 4) suostuuko asianomistaja asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitettussa kirjallisessa menettelyssä ja aikooko myös rikoksesta epäilty suostua tähän menettelyyn. Pykälän 2 momentin mukaan esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa.

Esitutkintalain 5 §:ssä ei säädetä velvollisuudesta asian riittävään selvittämiseen esitutkinnassa. Kysymys on tältä osin esitutkin-

nan tehokkaasta toimittamisesta asian laadun edellyttämällä tavalla. Esitutkinnan riittävä tehokkuus on omiaan myötävaikuttamaan oikeaan aineelliseen lopputulokseen pääsemiseen. EIT:n ratkaisukäytännöstä on johdettavissa periaate, jonka mukaan asia on tutkittava sitä perusteellisemmin mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys. Esitutkinnan puutteelliseen suorittamiseen on ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisussa kiinnitetty huomiota erityisesti niissä tapauksissa, joissa esitutkinta on lopetettu saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Tutkinnan tehokkuuteen liittyvät erityisesti tapaukset, joissa poliisimiestä epäillään rikoksesta. Näihin tapauksiin liittyy rikosten selvittämistarpeen lisäksi myös virkamiestoiminnan nauttima yleinen luottamus. Huomiota voitaisiin kiinnittää esitutkinnan tehokkuuteen ja esitutkintatoimienpiteiden riittävyteen liittyviin näkökohtiin sillä, että esitutkintalain 5 §:ää vastaavassa uuden lain pykälässä todettaisiin, että esitutkinnassa rikos ja eräät siihen välittömästi liittyvät seikat olisi selvittävä asian laadun edellyttämällä tavalla.

Esitutkintalain 5 §:n 1 momentissa olevaa luetteloa esitutkinnassa selvittävistä seikoista voidaan yleisesti ottaen pitää kattavana ja onnistuneena. Momentin 1 kohdasta ei kuitenkaan ilmene keskeinen esitutkinnassa koottavan aineiston käyttötarkoitus eli seuraamuksen määrääminen rikoksen johdosta. Kohdassa mainitaan kylläkin seuraamuksen määräämiseen liittyvä syytteestä päättäminen, mutta syyttäjä voi syytteessään vaatia vain rangaistusta ja esittää käsityksensä rangaistuksen lajista ja määrästä. Syyttäjä voi syytteessä esitetyn rangaistusvaatimuksen lisäksi vaatia muiden seuraamusten kuten esimerkiksi menettämisseuraamuksen määräämistä rikoslain 10 luvun 9 §:n mukaisesti tai vaarallisen rikoksenuusijan määräämistä suorittamaan koko vankeusaika rikoslain 2 c luvun 11 §:n 1 momentin mukaisesti. Toisaalta tuomioistuimien voi viran puolesta ilman syyttäjän vaatimusta määrätä useat rikokseen perustuvat seuraamukset kuten esimerkiksi ajoikiellon, vaikka syyttäjät säännönmukaisesti esittävät sellaisiakin seuraamuksia koskevat vaatimukset.

Asian selvittämistarpeeseen seuraamuksen määräämistä varten liittyy se, että joidenkin

seuraamusten määrämiseen ei riitä se, että henkilö on syyllistynyt tiettyyn rikokseen. Laissa säädetään esimerkiksi eräiden menettämisseuraamusten tuomitsemiselle lisäedellytyksiä, joiden selvittämisen on tapahduttava esitutkinnassa. Esitutkintalain 5 §:ää vastaavasta uudesta pykälästä tulisikin ilmetä esitutkinnan selvittämiskohteena rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat.

Seuraamuksen määrämiseen liittyvien seikkojen selvittämiseen liittyy se, että esitutkinnassa tapahtuvan asian riittävän selvittämisen merkitys on korostunut rikosoikeudenkäynnissä käyttöön otetun kirjallisen menettelyn myötä. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten osittaisuudistuksen yhteydessä vuonna 2006 muutettiin myös esitutkintalain 5 §:ää, jonka 1 momentin uuden 4 kohdan mukaan esitutkinnassa selvitetään, suostuuko asianomistaja kirjalliseen menettelyyn ja aikooko rikoksesta epäilty suostua siihen.

Vaikka esitutkintalain 5 §:ään tehtiin edellä mainittu suostumuksiin liittyvä muutos, tarve muutenkin ottaa esitutkinnassa huomioon kirjallisen menettelyn tarpeet ei ilmene mainitusta pykälästä. Kirjalliseen menettelyyn mahdollisesti soveltuva asia tulisi esitutkinnassa valmistella niin, että asia voidaan sellaisessa menettelyssä ratkaista. Tätä näkökohtaa ilmentävä lisäys voitaisiin tehdä 5 §:n 2 momenttia vastaavaan uuteen säännökseen. Samalla uuteen säännökseen voitaisiin voimassa olevaan säännökseen verrattuna lisätä maininta asian valmistelusta siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti. Syyteharkintaa koskeva lisäys olisi johdonmukainen sen kanssa, että pykälän 1 momentin 1 kohdassa säädetään nyt myös velvollisuudesta selvittää esitutkinnassa syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat. Samassa yhteydessä mainitussa kohdassa oleva ilmaisu ”syytteestä päättämistä” on syytä korjata ilmaisuksi ”syyteharkintaa”. Asianosaisten etujen valvominen liittyy siihen, että esitutkinta monin tavoin vaikuttaa heidän oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa, minkä vuoksi etujen valvo-

miseen olisi tässä yhteydessä syytä kiinnittää erityisesti huomiota.

Esitutkintaan osalliset

Esitutkintaviranomaiset

Esitutkintalain 13 §:n mukaan esitutkinnan toimittaa poliisi, jollei erikseen ole toisin säädetty. Pykälän mukaan siitä, mille yksikölle poliisissa esitutkinta kuuluu, on säädetty ja määrätty erikseen. Poliisi on siis esitutkintalain 13 §:n mukaan yleinen esitutkintaviranomainen, kun taas erityisiä esitutkintaviranomaisia ei mainita. Rajavartiolaitoksen, tullilaitoksen ja sotilasviranomaisten esitutkintatoimivaltuuksista säädetään rajavartiolaissa, tullilaissa, sotilaskurinpitolaissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa. Lisäksi vuoden 2010 alussa on tullut voimaan poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta annettu laki (687/2009). Poliisiin ja muiden esitutkintaviranomaisten väliseen toimivallan jakoon ei ole sinällään havaittu liittyvän ongelmia. Selvyyden vuoksi uudessa esitutkintalaissa voitaisiin kuitenkin mainita poliisin lisäksi muut esitutkintaa suorittavat viranomaiset ja niiden esitutkintatoimivallan perusteena olevat säädökset.

Poliisin hallinnosta annetussa laissa ja asetuksessa (110/1992 ja 158/1996) ovat tarkemmat säännökset poliisin yksiköiden keskinäisestä asiallisesta työnjaosta. Tarpeellista ei ole nykyisin mukaisesti todeta, että toimivaltaisista tutkintayksiköistä säädetään erikseen. Vaikka syytä poliisin toimivaltaisista yksiköistä koskevien säännösten muuttamiseen, täydentämiseen tai esitutkintalakiin sisällyttämiseen ei muuten ole, laissa olisi syytä korostaa erästä poliisimiehen tekemäksi epäiltyyn rikokseen (jäljempänä *poliisirikos*) liittyvää näkökohtaa. Sisäasiainministeriön ohjeen SM—2005—01645/Ri—2 mukaan poliisirikosten tutkinta tulee aina toimittaa muussa kuin rikoksesta epäillyn poliisimiehen toimipaikan yksikössä. Ohjeessa on lisämääräyksiä siitä, mikä tämä muu yksikkö eräissä tapauksissa on. Vastaavanlainen ohjeistus poliisirikoksen tutkinnasta vastaavasta yksiköstä on valtakunnansyyttäjän yleisessä ohjeessa VKS:2010:1.

Poliisirikosta koskevan epäilyn saattaminen muun kuin epäillyn oman poliisiyksikön tutkittavaksi liittyy poliisin esteellisyyttä koskevaan yleislausekkeeseen (esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 6 kohta), jonka mukaan tutkinnanjohtaja tai tutkija on esteellinen, jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. Tällaista luottamuksen vaarantumista onkin pidettävä lähtökohtana tilanteessa, jossa rikoksesta epäilty ja rikoksen tutkinnasta huolehtiva virkamies ovat toistensa työtovereita. Kysymyksessä olevaa sinänsä tärkeää esitutkintatoimivaltaa sääntelevää määräystä ei tällä hetkellä ole laissa. Selvyyden vuoksi se voitaisiin kirjata uuteen esitutkintalakiin, johon muutenkin otettaisiin poliisirikosten tutkintaan liittyvää sääntelyä.

Poliisirikosten tutkintaa muussa kuin epäillyn toimipaikan poliisiyksikössä olisi kuitenkin syytä johdonmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuussyistä rajata tavalla, joka vastaa tutkinnanjohtajan järjestämistä poliisirikosten tutkinnassa. Virallinen syyttäjä ei jatkossakaan toimisi niissä tutkinnanjohtajana, jos kysymys on rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana käsiteltävästä asiasta. Syyttäjän asemaan tutkinnanjohtajana kuitenkin liittyvät samanlaiset puolueettomuusnäkökohdat kuin tutkinnan toimittamiseen muussa poliisiyksikössä. Lisäksi rikesakkomenettely ja rangaistusmääräysmenettely perustuvat asian nopealle käsittelylle tekopaikalla tai ainakin nopeasti teon jälkeen. Näihin menettelyihin ei myöskään liity asianomistajan oikeuden turvaamiseen liittyviä ongelmia, koska rikesakkoasiassa ei ole käytännössä asianomistajaa ja rangaistusmääräysmenettelyn käyttäminen edellyttää asianomistajan suostumusta. Velvollisuutta tutkia poliisirikos muussa kuin epäillyn toimipaikan poliisiyksikössä ei pitäisikään olla silloin, kun asia on rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana käsiteltävä.

Tarve tutkia rikos tavallisuudesta poikkeavassa poliisiyksikössä ei koske pelkästään poliisirikostapauksia. Niiden tavoin tämä kysymys liittyy muutenkin esteellisyyttä koskevaan yleislausekkeeseen. Esimerkkeinä voidaan mainita tapaukset, joissa poliisilaitoksen muita virkamiehiä kuin poliisimiehiä epäillään rikoksesta, joissa laitoksella aikai-

semmin toiminutta entistä poliisimiestä epäillään rikoksesta tai joissa poliisimies on asianomistajana. Esitutkintalaissa voitaisiinkin säätää siitä, että rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulee tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu. Tällainen määrääminen voisi olla tilanteesta ja tarpeesta riippuen tapauskohtaista tai yleistä tiettyjä tyyppitapauksia koskevaa määräämistä.

Esitutkintalaissa säädetään virallisen syyttäjän osallistumisesta esitutkintaan. Hän ei ole kuitenkaan esitutkintaviranomaisen virkamies. Tähän asiantilaan ei tässäkään ehdotuksessa esitetä muutosta. Syyttäjän asema voitaisiin selvyyden vuoksi todeta viranomaisia esitutkinnassa koskevassa pykälässä esimerkiksi siten, että esitutkintaviranomaisen lisäksi esitutkintaan osallistuu virallinen syyttäjä.

Esitutkintalain 14 §:n 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja. Laajoissa toisiinsa liittyvissä esitutkinnoissa on ilmennyt tarvetta *tutkinnan yleisjohtajalle*, joka voi esimerkiksi tehdä päätöksiä tutkinnan ja tutkintaresurssien suuntaamisesta sekä ratkaista alaisenaan toimivien tutkinnanjohtajien välisiä erimielisyyksiä. Tutkinnan yleisjohtajuuteen kuuluisi siis määräysvalta tutkinnanjohtajiin nähden. Tällaisesta laajojen rikoskokonaisuuksien selvittämiseen liittyvästä organisointijärjestelystä tulisi säätää laissa. Eduskunnan apulaisoikeusasiamieskin on pitänyt ongelmallisena sitä, että tällaisen tutkinnanjohtajan asema on sääntelemätön (ns. Smash Asem -ratkaisu 28.11.2007).

Esitutkintalain 14 §:n 1 momentin kolmannen virkkeen mukaan erityisestä syystä saa tutkinnanjohtajana olla poliisin toimittamassa esitutkinnassa rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli ja muun viranomaisen toimittamassa esitutkinnassa virkamies, jolle tämä oikeus on lailla erikseen annettu. Säännöksen perusteluissa (HE 14/1985 vp) todetaan lainkohdassa tarkoitettun erityisen syyn voivan olla esimerkiksi rikoksen vähäisyys. Lisäksi poliisi-piireissä, joissa tutkittavia rikoksia on paljon, kokeneimmille rikosylikonstaapeleille ja ylikonstaapeleille voitaisiin antaa osa esitutkinnoista johdettavaksi. Perustelujen mukaan ylikonstaapeleita jouduttaisiin käyt-

tämään tutkinnanjohtajina myös pienissä nimismiespiireissä, joissa ei ole muita pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä kuin nimismies, esimerkiksi silloin, kun nimismies on estynyt ryhtymästä tutkinnanjohtajaksi käräjien takia.

Esitutkintalain 14 §:n 1 momentissa käytetty ilmaisu ”erityinen syy” antaa harhaanjohtavan tiukan kuvan niistä edellytyksistä, joiden vallitessa rikosylikonstaapeleja ja ylikonstaapeleja voidaan käyttää tutkinnanjohtajina. Säännöksen perusteluistakin ilmenee, että kynnystä ei ole tarkoitettu asettaa kovin korkealle. Tämä on tarkoituksenmukainen lähestymistapa sen vuoksi, että valtaosa rikosasioista on vähäisiä rutiiniluonteisia juttuja, joiden tutkinnanjohtajista erityisesti kokeneet rikosylikonstaapelit ja ylikonstaapelit vaikeuksitta selviävät. Lisäksi on otettava huomioon poliisin rajallisten voimavarojen tarkoituksenmukaiseen kohdentamiseen ja rikostutkinnan tehokkuuteen liittyvät näkökohdat, jotta tutkinnanjohtajille ei kasaannu kohtuuttoman paljon vastuulla olevia asioita. Nämä näkökohdat huomioon ottaen laissa voitaisiin säätää, että rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli saa toimia tutkinnanjohtajana asian laatuun liittyvästä tai muusta vastaavasta perustellusta syystä.

Voimassa olevassa esitutkintalaissa ei ole yleistä tutkijaa koskevaa säännöstä. Sääntelyn kattavuuteen liittyvistä syistä sellainen voitaisiin ottaa uuteen lakiin. Olisi muutenkin johdonmukaista, että laissa olisi tutkijan asemaa ja tehtäviä koskeva pykälä, koska laissa muutenkin monin paikoin puhuttaisiin tutkijasta.

Syyttäjän asema esitutkinnassa ja esitutkintayhteistyö

Syyttäjän asema yleisesti

Esitutkinnan merkitys virallisen syyttäjän toimintaan vaikuttavana ja rikosoikeudenkäynnin valmisteluun liittyvänä vaiheena näkyy niin, että syyttäjän asema ja mahdollisuus osallistua esitutkintaan on otettu huomioon lukuisissa esitutkintalain säännöksissä. Oikeuskirjallisuudessa painotetaan syyttäjän vastuuta huolehtia esitutkinnan asianmukaisuudesta. Syyttäjän tehtäviin on katsottu kuu-

lun esitutkinnan lainmukaisuuden, mukaan lukien perus- ja ihmisoikeudet, toteutumisen seuranta.

Esitutkintalain 5 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan yksi esitutkinnan tarkoituksista on selvittää syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat. Virallisen syyttäjän toimintaan liittyy myös pykälän 2 momentti, jonka mukaan esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa. Syyttäjän asiana on syytetä ja siihen liittyviä vaatimuksia koskevan näytön esittäminen pääkäsittelyssä. Syyttäjien tehtäviin liittyvät myös muut 5 §:n 1 momentissa olevat esitutkinnassa selvitettäviä asioista koskevat kohdat.

Mitä tulee muihin esitutkintalain säännöksiin, esitutkinnan rajoittamisesta säädetään 4 §:n 3 ja 4 momentissa. Mainituista säännöksistä ensimmäisen mukaan syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Esitutkintalain 4 §:ään vuonna 2006 lisätyn uuden 4 momentin mukaan syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös määrätä, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen, taikka jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 3 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinnan lopettaminen 4 momentin nojalla edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista. Esitutkinta on kuitenkin aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.

Esitutkintalain 14 §:n 2 momentin mukaan poliisirikoksen esitutkintaa johtaa aina virallinen syyttäjä lukuun ottamatta rikesakkoasiana ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita. Poliisirikosten tutkintaa ja niissä tutkinnanjohtajina toimivia syyttäjiä

säännellään Valtakunnansyyttäjänviraston ja sisäasiainministeriön määräyksillä ja ohjeilla.

Esitutkintalain 15 §:n 1 momentin mukaan poliisin on ilmoitettava sille tutkittavaksi tulleesta rikosasiasta syyttäjälle, kun jotakuta voidaan epäillä syylliseksi rikokseen. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos asia on yksinkertainen. Pykälän 2 momentin mukaan poliisin on syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta taikka lisätutkimuksia sekä noudatettava syyttäjän esitutkinnan 5 §:ssä säädettyjen tavoitteiden turvaamiseksi antamia määräyksiä. Viimeksi mainittu säännös antaa syyttäjälle varsin vahvat mahdollisuudet ohjata esitutkintaa. Esitutkintalain 15 §:n 3 momentissa todetaan lisäksi, että 12 §:ssä tarkoitetuista asianosaisen pyytämistä tutkintatoimenpiteistä päättää esitutkinnan aikana, huomioon ottaen, mitä 2 momentissa säädetään, tutkinnanjohtaja. Kun asia on siirretty syyttäjälle, niistä päättää syyttäjä.

Esitutkintalain 15 § sai nykyisen sisältönsä rikosoikeudenkäyntiä koskevan lainsäädännön uudistamisen eli oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain säätämisen yhteydessä. Tarkoituksena oli pääkäsitteilyn välittömyyden ja keskittämisen turvaaminen (HE 82/1995 vp). Eduskunnan lakivaliokunta totei uudistuksen yhteydessä (LaVM 9/1997 vp), että esitutkinnan johtaminen kuuluu edelleen poliisille, mutta yhteistyö syyttäjän kanssa lisääntyy. Syyttäjällä on sekä oikeus että velvollisuus ohjata esitutkintaa asianmukaisen syyteharkinnan ja keskitetyn pääkäsitteilyn turvaamiseksi.

Esitutkintayhteistyötä koskevaa sääntelyä täydentää esitutkinnasta ja pakkokeinosta annetun asetuksen 7 §, jossa säädetään, että esitutkintaviranomaisen on sen lisäksi, mitä esitutkintalain 15 §:n 1 momentissa säädetään, ilmoitettava syyttäjälle sellaisista rikosasioista, joista tämä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan. Lisäksi syyttäjällä on mahdollisuus olla läsnä kuulustelussa esitutkintalain 32 §:n 2 momentin mukaisesti sekä oikeus esittää esitutkintalain 34 §:n nojalla kysymyksiä kuulusteltavalle. Syyttäjällä on esitutkintalain 38 a §:n 3 momentin nojalla oikeus olla läsnä myös ryhmätunnistuksessa.

Syyttäjän asemaan esitutkinnassa liittyy asianosaisten mahdollisuus vaikuttaa esitutkinnan kulkuun hänen kauttaan. Syyttäjä voi

esitutkintalain 15 §:n 2 momentin nojalla pyytää poliisia suorittamaan esimerkiksi 12 §:ssä tarkoitetun esitutkintatoimenpiteen, johon poliisi ei ole asianosaisen pyynnöstä suostunut.

Poliisin ja virallisen syyttäjän yhteistyön käytännön toimivuuteen on viime aikoina kiinnitetty huomiota. Aihetta koskevista hankkeista voi tässä yhteydessä mainita joi-takin. Syyttäjän ja poliisin yhteistyön kehittämiseen on kiinnitetty huomiota ensinnäkin tuomioistuineläytöksen kehittämiskomitean mietinnössä (oikeusministeriön komiteamietintö 2003:3, s. 124 ja 125). Mietinnössä katsotaan, että nykyistä rikosprosessia ja sen pääkäsitteilyn turvaamista edesauttaisi, jos syyttäjät saisivat hoitaakseen osan nykyisistä tutkinnanjohtajien tehtävistä. Syyttäjät voisivat esimerkiksi laajoissa ja vaikeissa jutuissa päättää tutkinnan lopettamisesta, tutkinnan laajuudesta, vangitsemisvaatimuksista ja muiden pakkokeinojen hakemisesta ja ajamisesta tuomioistuimessa.

Poliisiylijohtajan ja valtakunnansyyttäjän asettaman esitutkintayhteistyön kehittämissuuryhmän 16 päivänä kesäkuuta 2006 annetussa loppuraportissa on arvioitu esitutkintayhteistyön mahdollisuuksia ja tehty sitä koskevia kehittämissuorituksia. Mainitun suuryhmän työtä on jatkanut poliisiylijohtajan ja valtakunnansyyttäjän asettama, raporttinsa 14 päivänä helmikuuta 2008 luovuttanut esitutkintalain 15 §:n ilmoitusmenettelyä tarkastellut kehittämissuuryhmä. Viimeksi mainittu suuryhmä ehdotti, että pykälän 1 momentissa säädettäisiin esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yleisestä yhteistyövelvoitteesta ja että ohjeistuksella tarkemmin määritettäisiin ne rikokset, joiden tutkittavaksi tulemisesta tulisi ilmoittaa syyttäjälle.

Valtakunnansyyttäjänvirasto on puolestaan vuonna 2007 antanut kaksi ohjetta, jotka koskevat esitutkinnan rajoittamista (VKSV:2007:2) sekä esitutkintayhteistyön tehostamista ja syyttäjäparien käyttämistä (VKSV:2007:5). Viimeksi mainitun ohjeen mukaan syyttäjien esitutkintayhteistyöhön käyttämän työ määrän tulisi olla kolminkertainen nykyiseen verrattuna. Syyttäjälaitoksen organisaatiota ja oikeudenkäyntimenettelyjä koskevat lainsäädäntömuutokset mahdollistavat työ määrän lisäämisen. Myös Val-

takunnansyyttäjänviraston kanteluihin antamista ratkaisuksista ilmenee, että syyttäjien osallistumisessa esitutkinnan asianmukaisuuden varmistamiseen ja riittävän esitutkintaineiston hankkimiseen on parantamisen varaa.

Kansainvälisen vertailun tietojen perusteella syyttäjä monissa valtioissa toimii tutkinnanjohtajana useammin kuin Suomessa. Suomessakin voidaan esittää perusteita syyttäjän toimimiselle tutkinnanjohtajana ainakin vakavimpien rikosten tutkinnassa. Tällainen järjestely eräällä tavalla pakottaisi syyttäjän ja poliisin yhteistyöhön juuri niissä asioissa, joissa yhteistyötä pidetään tärkeimpänä. Lisäksi se selkeyttäisi tutkinnan johtosuhteita, mikä helpottaisi esimerkiksi tutkintasuunnitelmien ja aikataulujen laatimista.

Ensin esitutkintalain ja sitten uudelleen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain valmistelun yhteydessä harkittiin esitutkinnan johtamisen siirtämistä syyttäjälle. Kumpaakaan lakia koskevassa hallituksen esityksessä ei sitä kuitenkaan ehdotettu. Yhtenä syynä oli syyttäjälaitoksen organisaation kehittäminen, joka oli tuolloin avoin tai kesken. Jo toteutettujen organisaatiomuutosten jälkeen syyttäjälaitoksen kehittämisvaihetta ei voida pitää enää tutkinnanjohtamisen uudelleenjärjestämisen esteenä. Kovin suurta painoarvoa voidaan tuskin enää antaa sillekään perusteelle, että esitutkintaviranomaisten ja syyttäjän erillisyyttä takaa esitutkinnan puolueettomuuden ja on oikeusturvan kannalta parempi, koska syytteen nostaminen vaatii tällöin kahden toisistaan riippumattoman viranomaisen samansuuntaisen päätöksen. Asianmukainen yhteistoiminta sitoo syyttäjää tutkintaan jo nykyisellään siinä määrin, että riippumattomuusperustelu ei enää ole yhtä vahva kuin aikaisemmin. Tarkoitukseen ei ole, että syyttäjä olisi tutkinnanjohtaja kaikissa asioissa, joten riippumattomuuslupaus sitä paitsi säilyisi valtaosassa asioita.

Voidaan kuitenkin edelleen esittää vahvoja, erityisesti käytännöllisiä perusteita syyttäjän tutkinnanjohtajuutta vastaan. Tutkinnanjohtajuus vaatisi syyttäjälaitokselta selvästi nykyistä parempia voimavaroja. Tarvittaisiin lisää syyttäjiä, joiden tulisi lisäksi olla kykeneviä tutkinnanjohtamiseen, johon sisältyy muun muassa pakkokeinojen käytöstä päät-

täminen. Tällä hetkellä syyttäjälaitoksen voimavarat eivät riitä ainakaan kovin merkittävään syyttäjän roolin kasvattamiseen esitutkinnassa. Nykyinen yhteistoiminta ei ole ainakaan vielä tuottanut syyttäjäkunnalle selkeää tutkintakokemusta, jonka avulla syyttäjät kohtuullisessa ajassa pystyisivät myös tosiasiallisesti ottamaan vastuun tutkinnan johtamisesta.

Syyttäjän aseman arvioinnin lähtökohtana voidaan pitää sitä, että esitutkintalain syyttäjän toimivaltaa koskevat säännökset antavat syyttäjälle laajat toimivaltuudet esitutkinnassa. Näin voidaan katsoa siitäkkin huolimatta, että syyttäjä vain poikkeustapauksissa eli poliisirikosten tutkinnassa toimii tutkinnanjohtajana. Syyttäjän asemaa esitutkinnassa voidaan edelleen vahvistaa, vaikka syyttäjistä ei tulisikaan muodollisesti esitutkinnan johtajaa. Toisaalta on tarpeen lisätä yhteistyövoimiteita ja sitoa syyttäjää tutkinnan suuntaamiseen liittyviin ja muihin tutkintaratkaisuihin aikaisempaa enemmän. Tällä tavoin syyttäjäkuntaan kehittyä vähitellen myös aikaisempaa parempi asiantuntemus esitutkinnasta ja kokemus esitutkintaratkaisuksista.

Tämän hallituksen esityksen valmistelun yhteydessä ei tullut esiin sellaisia vahvoja syitä, jotka ainakaan nykyisessä tilanteessa johtaisivat käsiteltävän kysymyksen osalta syyttäjän aseman uudelleenarviointiin. Huomioon on otettava se, että syyttäjällä on voimassa olevan pakkokeinolain ja olisi tässä esityksessä ehdotettavan uuden pakkokeinolain säännösten mukaan pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä laajat toimivaltuudet pakkokeinojen käytön suhteen. Syyttäjän toimivalta rinnastuisi tältä osin edelleen käytännössä tutkinnanjohtajan toimivaltaan. Kansainvälisiä esimerkkejä arvioitaessa on syytä huomata, että syyttäjän muodollinen asema tutkinnanjohtajana ei välttämättä vielä kerro hänen toimivaltuuksistaan esitutkinnassa eikä ainakaan siitä, miten rikostutkinnassa käytännössä toimitaan. Oikeuskirjallisuudessa on esimerkiksi katsottu, että Ruotsissa syyttäjä ei esitutkinnassa tutkinnanjohtajan asemastaan huolimatta näytä käyttävän mitään sellaisia menetelmiä, joihin suomalaisen syyttäjän toimivaltuudet eivät riitä.

Tässä esityksessä onkin lähdetty siitä, että virallisen syyttäjän kytkemistä esitutkintaan

tarvittavissa määrin voidaan nykytilanteessa riittävästi edistää nimenomaisilla yhteistyövelvollisuutta koskevilla säännöksillä, jotka toisaalta velvoittaisivat esitutkintaviranomaisia pitämään syyttäjää tarvittavassa määrin tietoisena esitutkinnan etenemisestä ja toisaalta velvoittaisivat syyttäjää tarvittavassa määrin osallistumaan esitutkinnan ohjaamiseen. Tämä koskisi myös pakkokeinojen käyttöä, koska ehdotettava esitutkintalaki esitutkinnan yleislakina kattaisi myös pakkokeinojen käytön siltä osin kuin pakkokeinoissa ei säädetä toisin. Esitutkintayhteistyön merkitys korostuisi tätä kautta kaikkien niiden säännösten soveltamisessa, jotka koskevat päätöksentekoa esitutkinnassa. Esitutkintayhteistyöhön liittyy esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien velvollisuus neuvotella esitutkintayhteistyön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä.

Vaikka raporttien ja ohjeiden perusteella käytäntöä voidaan yhtenäistää ja esitutkintayhteistyötä tehostaa tiettyyn rajaan asti ilman lainsäädäntötoimenpiteitä, huomiota on kiinnitettävä esitutkintayhteistyötä koskevien säännösten selkeyteen ja kattavuuteen ja toimivaltuuksien käyttämiseen tilanteen sitä edellyttäessä. Esitutkintalain 15 §:n 2 ja 3 momentin suhdetta toisiinsa voidaan pitää epäselvänä. Lisäksi esitutkintayhteistyöhön liittyvästä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 7 §:n mukaisesta syyttäjälle ilmoittamisesta tulisi asiayhteyden ja asian merkityksen vuoksi säätää laissa.

Syyttäjän asema poliisirikosten tutkinnassa

Esitutkintalain 14 §:n 2 momenttiin liittyy syyttäjän tutkinnanjohtajan asema poliisirikosten tutkinnassa. Huolimatta jo vuonna 1997 tapahtuneesta lainmuutoksesta ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännön perusteella tulee silloin tällöin ilmi tapauksia, joissa poliisirikosten tutkinnassa poliisimies tekee tutkinnanjohtajalle eli tässä tapauksessa siis viralliselle syyttäjälle kuuluvia ratkaisuja. Yleensä nämä ratkaisut johtavat siihen, että asia ei lain edellyttämällä tavalla siirry syyttäjän käsiteltäväksi. Kysymykseen on siis edelleen syytä kiinnittää huomiota poliisin ohjeistuksessa ja koulutuksessa ottaen kuitenkin lisäksi huomioon tästä esityksestä

mahdollisesta aiheutuvat lainsäädäntömuutokset.

Poliisirikosten tutkinnasta on runsas EIT:n ratkaisukäytäntö. Siitä tehtävien johtopäätösten mukaan tutkinta on toimitettava tehokkaasti, joutuisasti, asianmukaisesti ja riippumattomasti. Esimerkiksi ratkaisun *Gharibashvili v. Georgia* 29.7.2008 mukaan näissä tapauksissa on yleensä välttämätöntä, että tutkinnasta ovat vastuussa ja sitä toimittavat henkilöt, jotka ovat riippumattomia tapahtumaan sekaantuneista henkilöistä. Tämä tarkoittaa paitsi hierarkkisen tai institutionaalisen yhteyden puuttumista myös käytännöllistä riippumattomuutta.

Poliisirikosten tutkintaan liittyy kysymys siitä, onko poliisilla oikeus suorittaa esitutkintatoimenpiteitä tai ryhtyä pakkokeinojen käyttöön ennen kuin virallisen syyttäjän on poliisirikoksesta saamansa ilmoituksen perusteella päättänyt esitutkinnan aloittamisesta. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on eräässä ratkaisussaan (18.4.2007, dnro 1565/4/06) käsitellyt tätä kysymystä. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan esitutkintalain 14 §:n 2 momenttia on mahdollista tulkita kahdella vastakkaisella tavalla. Hän on pitänyt perusteltuna lainsäädännön tarkistamista, jotta varmistetaan se, että kiireelliset esitutkintatoimenpiteet voidaan kaikissa tilanteissa suorittaa niin, ettei rikoksen selvittäminen vaarannu, ja saattanut tämän käsityksensä oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön tietoon ja otettavaksi huomioon lainsäädäntöä kehitettäessä. Sinällään lainsäädännön täsmentämistarvetta apulaisoikeusasiamiehen esittämällä tavalla voidaan pitää ilmeisenä. Tämä näkökohta kuitenkin liittyy muihinkin rikoksiin kuin poliisirikoksiin, minkä vuoksi mahdollisuudesta ryhtyä kiireellisiin esitutkintatoimenpiteisiin ennen tutkinnanjohtajan tekemää esitutkinnan aloittamis päätöstä tulisi säätää yleisesti. Tämä koskee muitakin rikoksen selvittämiseksi tarpeellisia toimia kuin kiireellisiä esitutkintatoimenpiteitä.

Esitutkintalain 14 §:n 2 momentin mukaan virallisen syyttäjän tutkinnanjohtajuuden piiriin kuuluvat kaikki poliisimiehen tekemäksi epäilty rikokset rikesakkoasiana ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita lukuun ottamatta riippumatta siitä, onko ky-

symyksessä virkatoimen suorittamiseen liittyvä vai poliisimiehen vapaa-aikaan liittyvä epäilty rikos. Kun syyttäjää koskevaa lainsäädäntöä muutettiin, syyttäjän tutkinnanjohtajatoimivallan ehdotettiin koskevan vain sellaisia rikoksia, jotka poliisimiehen epäillään tehneen virantoimituksessa (HE 131/1996 vp). Esitutkintalain 14 §:n 2 momentti sai nykymuotonsa eduskunnan lakivaliokunnan mietinnön (LaVM 20/1996 vp) johdosta. Valiokunnan mielestä lähtökohtaisesti kaikkien poliisimiesten tekemien rikosten esitutkinta on syytä antaa poliisin ulkopuolisen tahon johdettavaksi. Valiokunnan mukaan myös yksityishenkilönä tehdyt rikokset voivat luonteensa vuoksi edellyttää, että esitutkinnan puolueettomuuteen kiinnitetään erityistä huomiota.

Apulaisoikeuskansleri Jaako Jonkan selvityksen ”Poliisin johtamisjärjestelmä ja sisäinen laillisuusvalvonta” (sisäasiainministeriön julkaisu 48/2004) mukaan poliisirikosten suuri määrä antaa aiheen harkita sitä, onko välttämätöntä saattaa poliisirikoksena tutkittaviksi sellaisetkin poliisia koskevat rikosepäilyt, joilla ei ole mitään yhtymäkohtaa virkatehtäviin. Tähän kuten muihinkin apulaisoikeuskanslerin havaintoihin on kiinnittänyt huomiota myös valtakunnansyyttäjänviraston syyteasiainyksikön päällikön asettama poliisirikosten tutkintajärjestelyjä arvioinut työryhmä, joka luovutti mietintönsä 15 päivänä kesäkuuta 2005.

Apulaisoikeuskanslerin esittämään näkökohtaan voisi lisätä sen, että poliisirikokset tutkitaan ja tultaisiin tämän esityksenkin mukaan tutkimaan muussa kuin epäillyn poliisimiehen toimipaikan poliisiyksikössä, mikä on omiaan vahvistamaan tutkinnan puolueettomuutta. Tämä ei poista sitä, että yksittäistapauksessa saattaa esimerkiksi rikoksen vakavuuden tai laadun vuoksi olla aiheutta virallisen syyttäjän toimimiseen tutkinnanjohtajana, vaikka epäilty rikosta ei ole tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä. Syyttäjällä pitäisikin olla mahdollisuus ottaa näissä tapauksissa tutkinnanjohtajuus itselleen, mikä edellyttää ilmoittamista edelleen kaikista poliisimiehen tekemäksi epäillyistä rikoksista syyttäjälle.

Poliisirikosten tutkinnan yhteydessä käytetään kahden tutkinnanjohtajan järjestelmää

sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta on epäiltynä poliisimiehen lisäksi toinen henkilö. Tällöin tutkinnanjohtajina toimivat sekä virallinen syyttäjä että poliisimies. Apulaisoikeuskanslerin selvityksen mukaan olisi harkittava kahden tutkinnanjohtajan järjestelmän purkamista. Apulaisoikeuskanslerin mukaan kahden tutkinnanjohtajan järjestelmä on sekava ja joissakin tilanteissa omiaan saattamaan tutkinnan puolueettomuuden kyseenalaiseksi ulkopuolisten silmissä. Tämän apulaisoikeuskanslerin esittämän näkökohdan lisäksi on syytä kiinnittää huomiota siihen, että tutkinnanjohtajan keskittäminen yhdelle henkilölle eli tässä tapauksessa syyttäjälle saattaa edistää rikostutkinnan tehokkuutta. Toisaalta käytännön tilanteet voivat puoltaa sitä, että ei tyydytä kaavamaisiin lainsäädäntöratkaisuihin, vaan jätetään syyttäjälle harkintavaltaa hänen saatuaan ilmoituksen rikosasiasta, jossa epäiltynä on poliisimiehen lisäksi toinen henkilö.

Esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmä on ehdottanut, että poliisirikostutkintaa johtava virallinen syyttäjä säädettäisiin esitutkintaviranomaiseksi. Tämän aseman puuttumisesta aiheutuu nyt se, että syyttäjä ei voi esitutkinnan päätteeksi määrätä rikesakkoa tai antaa huomautusta. Syyttäjän toimivaltaa määrätä rikesakko on käsitelty äskettäin rangaistusmääräys- ja rikesakkolainsäädännön uudistamisen yhteydessä, joten siihen ei tässä yhteydessä puututa.

Mitä tulee huomauttamiseen, esitutkintalain 43 §:n 3 momentin mukaan esitutkintaviranomainen voi eräissä tapauksissa antaa rikokseen syyllistyneelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Tätä oikeutta ei ole siis virallisella syyttäjällä. Tällaisen erotteluun ei ole löydettävissä perusteltua syytä koskien niitä tapauksia, joissa syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana. Syyttäjän säätäminen huomautuksen antamiseen oikeutettujen virkamiesten joukkoon ei kuitenkaan edellytä, että hänestä tehtäisiin nimenomaan esitutkintaviranomainen. Mitään muutakaan tarvetta syyttäjän säätämiseen esitutkintaviranomaiseksi niissä tapauksissa, joissa hän toimii poliisirikoksen tutkinnanjohtajana, ei voi havaita olevan. Voimassa olevassa esitutkintalaissa esitutkintaviranomaista koske-

vat säännökset on pikemminkin monin paikoin ja perustellusti kirjoitettu niin, että niitä ei käytännössä voida soveltaa syyttäjään. Sama koskisi myös ehdotettavan lain säännöksiä.

Poliisirikoksiin liittyy kysymys niin sanotujen *putkakuolemien* selvittämisestä ja virallisen syyttäjän asemasta selvittämisessä. Putkakuolemalla voidaan laajassa merkityksessä tarkoittaa henkilön kuolemaa hänen ollessaan esimerkiksi päihtymyksen vuoksi kiinniotettuna poliisin säilytystiloissa. Päihtyneiden käsittelyä koskeva menettely perustuu siitä annettuun lakiin (461/1973). Lähtökohtaisesti putkakuoleman selvittämisessä on kysymys kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain (459/1973) mukaisesta selvittämisestä. Kuolemansyyn selvittämisestä on viimeksi mainitun lain 7 §:n mukaan poliisin suoritettava tutkinta, jolloin on kysymys poliisilain 4 luvussa tarkoitettua poliisitutkinnasta. Suurimmassa osassa putkakuolemista ei ole syytä epäillä rikosta, minkä vuoksi asia ei päädy esitutkintaan.

Joissakin yhteyksissä on katsottu, että olisi ainakin harkittava sitä, että syyttäjä toimisi tutkinnanjohtajana putkakuolemien selvittämisessä. Tätä on esimerkiksi selvityshenkilön selvityksessä perusteltu menettelyn uskottavuuden varmistamisella. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on otettuaan omana aloitteena tutkittavakseen putkakuolemien tutkinnan päätynyt siihen (eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 2003, s. 110), että niitä perusteluita, joita esitettiin, kun poliisimiesten tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinnanjohto uskottiin syyttäjälle, voisi esittää myös sen puolesta, että putkakuoleman tutkintaa johtaisi aina poliisiorganisaation ulkopuolinen viranomainen. Apulaisoikeusasiamiehen suorittamasta vuotta 2000 koskevasta tarkastelusta ilmenee, että putkakuolemien tutkinnan taso vaihtelee varsin paljon. Joukossa ei hänen johtopäätöksensä mukaan kuitenkaan ainakaan tuolloin ollut niin puutteellisesti tutkittuja tapauksia, että ne olisivat antaneet aiheutta jatkotoimenpiteisiin.

Oleellista putkakuolemien tutkinnassa on se, että tutkinta ulkoisen uskottavuuden ylläpitämiseksi annetaan aina toisen poliisiyksikön hoidettavaksi, mitä ei apulaisoikeu-

sasiamiehen mukaan aina tapahdu. Kun putkakuolemien osalta ei useinkaan epäillä rikosta, automaattista virallisen syyttäjän tutkinnanjohtajan asemaa ei voida pitää tarpeellisenä. Jos poliisimiehen tekemää rikosta epäillään, syyttäjä tulee sitä kautta tutkinnanjohtajaksi. Toisaalta putkakuolemien tutkinnan uskottavuuden vahvistamiseksi voitaisiin omaksua järjestely, jonka mukaan putkakuolemasta aina ilmoitettaisiin syyttäjälle, jolla esitutkintalain muiden säännösten mukaan olisi edelleenkin toimivalta määrätä esitutkinta toimitettavaksi. Tähän tarvittava erityissääntely voitaisiin sijoittaa esimerkiksi kuolemansyyntutkintaa koskeviin säännöksiin.

Esitutkinnan asianosaiset

Esitutkintalaissa ei säädetä siitä, ketkä ovat asianosaisia esitutkinnassa, vaikka lukuisissa lain säännöksissä puhutaan asianosaisesta ja vaikka esitutkintalain 5 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan esitutkinnassa selvitetään muun ohessa asianosaiset. Asianosaisten piiriä ei ole myöskään rajattu esitutkintalain valmistelutöissä.

Esitutkintalain ja muiden esitutkintaan liittyvien lakien mukaan asianosaisten asemaan liittyvät monenlaiset oikeudet ja velvollisuudet esitutkinnassa. Esitutkinta rikosoikeudenkäynnin perustana voi muutenkin vaikuttaa erilaisten henkilöiden oikeusasemaan. Tämä voi koskea myös muita tahoja kuin asianomistajaa ja epäiltyä, joita kiistattomasti voidaan pitää esitutkinnan asianosaisina. Esimerkiksi menettämisseuraamus voidaan rikoslain 10 luvun säännösten mukaan kohdistaa muuhun henkilöön kuin rikoksesta epäiltyyn. Mainitun luvun 11 §:n 1 momentin mukaan tutkittaessa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä muun kuin rikoksesta epäillyn tai rikoksesta syytetyn vastuuta menettämisseuraamuksesta, on soveltuvin osin noudatettava, mitä rikoksesta epäillystä tai rikosasian vastaajasta säädetään. Rikosprosessissa voidaan myös rikoslain 9 luvun säännösten mukaisesti vaatia oikeushenkilön tuomitsemisesta yhteisösakkoon. Työnantaja voidaan vahingonkorvauslain säännösten mukaan velvoittaa korvaamaan vahinko, jonka hänen työntekijänsä työssään rikoksella aiheuttaa

asianomistajalle. Lisäksi voidaan mainita esimerkkinä vakuutusyhtiö, joka suorittaa vakuutuksen perusteella asianomistajalle korvauksen rikosperusteisesta vahingosta ja jolle korvauksen suorittamisen perusteella syntyy takautumisoikeus rikoksentekijää kohtaan.

Asianosaisen lakisääteiselle määritelmälle, mukaan lukien tarvittavat täsmennykset perusteluissa, on edellä esitetystä johtuen tarvetta, vaikka määritelmä saattaa yksittäistapauksessa aiheuttaa rajanveto-ongelmia. Jonkinlaiset laissa säädetty suuntaviivat olisi kuitenkin oltava sen arvioimiseksi, tuleeko henkilöä kohdalla esitutkinnassa asianosaisena. Tämä tarkoittaisi yleislausetekyyppisen täydentävän osan ottamista asianosaista koskevaan esitutkintalain pykälään. Esimerkiksi hallintolain (434/2003) 11 §:n mukaan hallintoasiassa asianosainen on se, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee. Asianosaismääritelmän ulkopuolelle jäisivät todistajien ja asiantuntijoina kuultavien henkilöiden lisäksi kuultavat. Viimeksi mainituilla tarkoitetaan henkilöitä, joiden asema esitutkinnassa ei ole heitä kuultaessa vielä selvillä.

Asianosaisella voi olla laillinen edustaja. Esimerkiksi alaikäisen asianomistajan tai rikoksesta epäillyn osalta laillisenä edustajana tulee kysymykseen huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Edustajan osallistumisesta kuulusteluun säädetään esitutkintalain 33 §:ssä. Oikeushenkilöä edustaa säännönmukaisesti laillinen edustaja (esimerkiksi osakeyhtiön toimitusjohtaja), joka määräytyy oikeushenkilöä koskevan erityislainsäädännön mukaisesti.

Asianomistajan ja hänen laillisen edustajansa eräänlaisesta rinnastuksesta säädetään esitutkintalain 25 §:ssä, jonka mukaan asianomistajan sekä tämän laillisen edustajan ja asiamiehen on pysyttävä totuudessa tehdesään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatesaan esitettyihin kysymyksiin. Esitutkintalain 44 a §:ssä puolestaan säädetään, että mitä epäilystä ja hänen kuulustelemisestaan säädetään, sovelletaan oikeushenkilön rangaistusvastuuta selvitetessä myös oikeushenkilön lakimääräiseen toimitukseen tai muuhun johtoon kuuluvaan edustajaan ja hänen kuulustelemisensä asiassa, jossa voidaan vaatia oikeushenkilön tuomitsemista yhteisöskokoon.

Muuten kuin esitutkintalain 25 ja 44 a §:n osalta asianosaisen laillisen edustajan asema esitutkinnassa on lainsäädännöllisesti järjestämättä. Mainittuihin pykäliin liittyvien kysymysten osalta rinnastuksesta on siis päätetty nimenomaan säätää. Oikeudenkäynnin asianosaiskäsitteen kannalta on johdonmukaista, että laillisen edustajan kohdalla noudatetaan soveltuvin osin ehdotettavan lain asianosaisia koskevia säännöksiä ja että edustajaa ei katsota varsinaisesti asianosaiseksi. Sinällään erityistä tarvetta laillisen edustajan aseman tarkempaan sääntelyyn esitutkintalaissa ei ole ilmennyt. Selvyyden vuoksi asiasta voitaisiin kuitenkin säätää. Eräissä tapauksissa asianosaisia koskevien säännösten soveltaminen ei tulisi kysymykseen. Näistä poikkeustapauksista ei kuitenkaan tarvitsisi säätää, vaan rajanvetoa voitaisiin suorittaa pykälän perusteluissa. Tällainen sääntely johtaisi siihen, että voimassa olevan esitutkintalain 44 a §:ää vastaavaa laillista edustajaa koskevaa sääntelyä ei tarvitsisi ottaa uuteen esitutkintalakiin. Sen sijaan 25 §:ää vastaavassa uudessa säännöksessä olisi edelleen selvyyden vuoksi syytä nimenomaisesti säätää sen soveltavuudesta myös asianomistajan lailliseen edustajaan, koska säännöksen mukaisen totuudessa pysymisvelvollisuuden vastaiseen menettelyyn liittyy rikosoikeudellinen vastuu.

Asianosaisiin liittyy heidän avustajansa ja tukihenkilönsä osallistuminen esitutkintaan. Sääntelyn kattavuuteen ja informatiivisuuteen liittyvistä syistä tämäkin osallistuminen voitaisiin nimenomaisesti todeta uudessa laissa.

Esitutkintavirkamiesten esteellisyys

Esitutkintalain 16 §:n 1 momentin mukaan tutkinnanjohtaja tai tutkija on esteellinen, 1) jos hän tai hänen lähisukulaisensa on asianosainen; 2) jos asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen lähisukulaiselleen; 3) jos hän tai hänen lähisukulaisensa avustaa tai edustaa asianosaista tai sitä, jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 4) jos hän on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asiassa on odotettavissa eri-

tyistä hyötyä tai vahinkoa; 5) jos hän kuuluu sellaisen yhteisön, säätiön tai julkisoikeudellisen laitoksen hallitukseen, hallintoneuvoston tai niihin rinnastettavaan toimielimeen, joka on asianosainen taikka jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; tai 6) jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. Pykälän 2 momentissa säädetään siitä, mitä lähisukulaisella tarkoitetaan. Pykälän 3 momentin mukaan tutkinnanjohtaja tai tutkija saa esteellisenäkin ryhtyä toimenpiteeseen, jota rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttää.

Esitutkintalain 16 §:n 1 ja 2 momentti pohjautuvat lain säätämisen aikoihin voimassa olleen hallintomenettelylain (598/1982) 10 §:n esteellisyyssäännöksiin. Hallintomenettelylaki on kumottu 1 päivänä tammikuuta 2004 voimaan tulleella hallintolailla, jonka 27 §:n 1 momentin mukaan virkamies ei saa osallistua asian käsittelyyn eikä olla läsnä sitä käsiteltäessä, jos hän on esteellinen. Lain 28 §:n 1 momentissa säädetään virkamiehen esteellisyyserusteista. Pykälän 1 momentin mukaan virkamies on esteellinen, 1) jos hän tai hänen läheisensä on asianosainen; 2) jos hän tai hänen läheisensä avustaa taikka edustaa asianosaista tai sitä, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 3) jos asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheiselleen; 4) jos hän on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 5) jos hän tai hänen 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä on hallituksen, hallintoneuvoston tai niihin rinnastettavan toimielimen jäsenenä taikka toimitusjohtajana tai sitä vastaavassa asemassa sellaisessa yhteisössä, säätiössä, valtion liikelaitoksessa tai laitoksessa, joka on asianosainen tai jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 6) jos hän tai hänen 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä kuuluu viraston tai laitoksen johtokuntaan tai siihen rinnastettavaan toimielimeen ja kysymys on asiasta, joka liittyy tämän viraston tai laitoksen ohjaukseen tai valvontaan; tai 7) jos luottamus hänen puolue-

eettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu.

Hallintolain 28 §:n 2 momentissa säädetään siitä, keitä 1 momentissa tarkoitettut läheiset ovat. Läheisellä tarkoitetaan 1) virkamiehen puolisoa ja virkamiehen lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa, isovanhempaa ja virkamiehelle muuten erityisen läheistä henkilöä samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa; 2) virkamiehen vanhempien sisarusta sekä hänen puolisoaan, virkamiehen sisarusten lapsia ja virkamiehen entistä puolisoa; sekä 3) virkamiehen puolison lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa ja isovanhempaa samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa sekä virkamiehen puolison sisarusten lapsia. Pykälän 3 momentin mukaan läheisenä pidetään myös vastaavaa puolisukselaista. Puolisoiilla tarkoitetaan aviopuolisoita sekä avioliitonomaisissa olosuhteissa ja rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä henkilöitä.

Hallintolain 29 §:n mukaan virkamiehen esteellisyyttä koskeva kysymys on ratkaistava viipymättä. Monijäsenisiä toimielimiä lukuun ottamatta virkamies ratkaisee itse kysymyksen esteellisyydestään. Esteellisyyttä koskevaan päätökseen ei saa hakea erikseen oikaisua eikä muutosta valittamalla. Lain 30 §:n mukaan esteellisen virkamiehen tilalle on viipymättä määrättävä esteetön virkamies. Virkamies saa kuitenkin käsitellä kiireellisen asian, jonka ratkaisuun esteellisyys ei voi vaikuttaa.

Hallintolain esteellisyyssäännösten osalta niiden valmistelun (HE 72/2002 vp) yhteydessä otettiin huomioon hallintomenettelylain esteellisyyssäännösten uudistaminen vuoden 1998 alussa voimaan tulleella lainmuutoksella. Uudistusta valmisteltaessa esteellisyyssäännösten ongelmiin perehdyttiin yksityiskohtaisesti ja esteellisyyssäännösten säätämistarpeet arvioitiin varsin laajasti. Sen vuoksi niihin ei juurikaan puututtu hallintolain säädettyä. Läheisten piirin määrittelyssä otettiin kuitenkin huomioon 1 päivänä syyskuuta 2001 voimaan tulleet oikeudenkäymiskaaren 13 luvun tuomarin esteellisyyttä koskevat säännökset. Valmistelussa otettiin huomioon myös rekisteröidyssä parisuhteessa elävät henkilöt. Uutena pykälänä lakiin otettiin 29 § esteellisyyden ratkaisemisesta.

Jo hallintomenettelylain 1 §:n 2 momentissa suljettiin esitutkinta sen lain soveltamisalan ulkopuolelle. Säännöksen perustelujen mukaan kysymys oli selventävästä rajauksesta (HE 88/1981 vp). Vastaava rajaus on hallintolain 4 §:n 1 momentissa. Sen yksityiskohtaisissa perusteluissa viitataan esitutinnan määrittelmään ja siihen, että esitutkinnassa noudatettavasta menettelystä säädetään kattavasti esitutkintalaissa.

Esitutkintaviranomaisen esteellisyttä arvioidessa on otettava huomioon myös EIS 6 artiklan 1 kappale, jossa olevaa käsitettä ”oikeudenmukainen oikeudenkäynti” on tulkittu suhteellisen laajasisältöisesti. EIT:n käytännön perusteella käsitteen on katsottu kattavan myös esimerkiksi esitutkintavirkamiesten esteettömyyden. Ihmisoikeussopimukseen liittyvä näkökohta on otettu huomioon uudemmissa ylimpien laillisuusvalvojen esitutkintavirkamiesten esteellisyttä koskevissa ratkaisuisa. Ratkaisuisa on usein ollut kysymys siitä, miten on tulkittava esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 6 kohdan yleislauseketta ”jos luottamus hänen puolueettomuutensa muusta erityisestä syystä vaarantuu”.

Vaikka esitutkintaa ei voida hallintotoimintana pitääkään, se ei tarkoita sitä, etteivätkö hallintomenettelyä koskevat esteellisyys-säännökset olisi edelleenkin pääosin käyttökelpoisia myös esitutkintavirkamiesten esteellisyys määrittelyssä. Esteellisyysperusteita koskevan yleislausekkeen tulkinnassa voidaan ottaa huomioon näkökohtia, jotka liittyvät siihen, miltä esitutkintavirkamiehen toiminta näyttää ulospäin. Selvyyden vuoksi esitutkintavirkamiehiä koskevat esteellisyys-säännökset olisi edelleenkin otettava kattavina esitutkintalakiin eikä asiasta tulisi säätää ainoastaan viittaamalla hallintolain esteellisyys-säännöksiin. Mainitut säännökset eivät sitä paitsi ole täysin sellaisinaan sovellettavissa esitutkinnan tarpeisiin, vaikka niistä voidaan ottaa ja on syytä ottaa uuteen esitutkintalakiin nykyiseen lakiin verrattuna täydentävää lähinnä esteellisyysden toteutuksenmenettelyyn liittyvää sääntelyä.

Esitutkintalaissa ei säädetä muiden esitutkintavirkamiesten kuin tutkinnanjohtajan ja tutkijan esteellisyydestä. Esitutkintaan voi kuitenkin osallistua ja esitutkintatoimenpiteitä tehdä esimerkiksi rikosilmoituksen kirjaa-

malla tai kotietsintään osallistumalla myös muu esitutkintavirkamies. Nyt tällaista henkilöä eivät koske esitutkintalain esteellisyys-säännökset eivätkä myöskään hallintolain esteellisyys-säännökset viimeksi mainitussa laissa tehdyn lain soveltamisalarajauksen vuoksi. Apulaisoikeuskansleri on eräässä esteellisyysratkaisussaan saattanut oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön harkittavaksi, olisiko aihetta lainsäädännön tarkistamiseen tältä osin. Tältä osin esteellisyys-säännöksissä voidaankin katsoa olevan aukko, joka voidaan tässä yhteydessä paikata.

Esteellisyyden ratkaisemista koskevan hallintolain säännöksen mukaan monijäsenisiä elimiä lukuun ottamatta virkamies itse ratkaisee kysymyksen esteellisyydestään. Tätä voidaan pitää lähtökohtana myös esitutkinnassa. Vastaa saattaa kuitenkin tulla tilanteita, joissa esitutkintavirkamiehen esimiehen on syytä ottaa asia ratkaistavakseen. Esimerkkeinä voidaan mainita tilanteet, joissa virkamies ei ilmeisestä aiheellisuudesta huolimatta kiinnitä huomiota asiaan tai joissa hän päätyy asianosaisen näkemyksestä poikkeavaan ratkaisuun. Esitutkintavirkamiehen esimiehen olisikin tarvittaessa ratkaistava kysymys virkamiehen esteellisyydestä, mikä olisi syytä todeta laissa.

Esteellisyydkysymysten ratkaisemisen osalta on erikseen syytä kiinnittää huomiota tapauksiin, joissa virallinen syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana. Syyttäjä ei ole esitutkintavirkamiehen esimies. Ongelmalliseksi voisi esimerkiksi muodostua tilanne, jossa kysymyksessä olevasta esitutkinnasta vain vähäisessä määrin perillä oleva tutkijan esimies tekee syyttäjää kuulematta päätöksen alaisensa esteellisyydestä. Jos syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana, häntä olisikin vähintään kuuluttava tutkijan esteellisyyttä koskevasta kysymyksestä. Jotta päätösvalta tällaisesta tutkinnan suorittamiseen liittyvästä olennaisesta seikasta olisi viime kädessä syyttäjällä, hänellä tulisi olla myös oikeus kuulemisen yhteydessä ottaa esteellisyyttä koskeva kysymys ratkaistavakseen.

Edellä jo todetun mukaisesti hallintolain 28 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan virkamiehen esteellisyyden aiheuttaa se, että asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen 2 momentin

1 kohdassa tarkoitettulle läheiselleen. Esteellisyyssperusteeseen suhteutettuna viimeksi mainitun kohdan mukainen läheisten piiri on varsin suppea. Esimerkiksi esitutkintavirkamiehen kanssa asuva puolison lapsi jäisi soveltamisalan ulkopuolelle. Vaikka joissakin tapauksissa voitaisiin soveltaa esteellisyyssperusteiden yleislauseketta tai katsoa henkilö virkamiehelle muuten erityisen läheiseksi, selkeämpää olisi säätää siitä, että erityistä hyötyä tai vahinkoa koskeva esteellisyyssperuste kattaa kaikki esteellisyyssperusteita koskevassa pykälässä läheiseksi määritellyt henkilöt.

Hallintolain esteellisyyssäännöksiin verrattuna esitutkintalain säännöksiin ilmeisesti tarvitaan täsmennys, jota vastaava on myös tuomarin esteellisyyttä koskevassa oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 6 §:n 2 momentissa. Esitutkintavirkamiehen esteellisyyden osalta epäselvyyttä nimittäin aiheuttaa esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 4 kohta, jota vastaava otettaisiin uuden lain 2 luvun 8 §:n 1 momentin 4 kohtaan ja jonka mukaan esteellisyys syntyy siitä, että tutkinnanjohtaja tai tutkija on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa. Kohdan sanamuoto antaa sen kuvan, että poliisimies olisi palvelussuhteensa perusteella esteellinen silloin, kun valtio on rikosasian asianosainen. Tätä tulkintaa ei voida pitää järkevänä, koska sitä kautta kaikki poliisimiehet tulisivat esteellisiksi tutkimaan tällaisia rikoksia. Valtio ei ole työnantajana muutenkaan rinnastettavissa muihin työnantajiin siten, että tällaisen palvelussuhteen tulisi automaattisesti aiheuttaa esteellisyys. Valtion työnantaja-asema ei synnytä sellaista lojaalisuutta valtiota kohtaan, että olisi perusteltua syytä pelätä sen vaikuttavan poliisimiehen puolueettomuuteen. Eri asia on se, että tällaisen palvelussuhteen ollessa kysymyksessä tapaukseen saattaa lisäksi soveltua jokin muu esteellisyyssperuste, lähinnä yleislausekkeen mukainen peruste. Tämän vuoksi esitutkintavirkamiehen esteellisyyttä koskevassa pykälässä voitaisiin oikeudenkäymiskaaren viitatus säännöksen tavoin todeta, että esteellisyyttä ei 1 momentin 4 kohdan nojalla aiheudu yk-

sinomaan sen vuoksi, että asianosaisena on valtio.

Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen ja siirtäminen

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisesta ja ilmoituksen siirtämisestä säädetään esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 ja 2 §:ssä. Kun asianomistaja tai joku muu ilmoittaa poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle rikoksesta tai tapahtumasta, jota hän pitää rikoksena, ilmoitus on 1 §:n 1 momentin mukaan viipymättä kirjattava. Pykälän 2 momentin mukaan, jos ilmoitus on puutteellinen, on ilmoituksen tekijää kehotettava täydentämään sitä. Asetuksen 2 §:n 1 momentissa säädetään, että jos ilmoitus rikoksesta on tehty sellaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka tehtäviin esitutinnan toimittaminen asiassa ei kuulu, tämän on kuitenkin kirjattava ilmoitus ja toimitettava se ja muu asiassa kertynyt aineisto asianomaiselle esitutkintaviranomaiselle.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisessa ja siirtämisessä on kysymys sellaisista yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteisiin liittyvistä asioista, että mainituista kysymyksistä tulisi ainakin keskeisiltä osin säätää laissa. Säännösten lakiin siirtämisen yhteydessä niihin tulisi tehdä myös eräitä muutoksia ja täydennyksiä. Tältä osin voidaan ensiksikin todeta se, että epäselvää tai puutteellista ilmoitusta ei tarvitse kaikissa tapauksissa kehottaa täsmentämään tai täydentämään, koska myös ilmoituksen vastaanottovelvollisuuden osalta esitutkintaviranomaisella on harkinnanvaraa, joskin hyvin rajoitettua. Ilmoituksen tekijää olisikin vain tarvittaessa kehotettava mainittuihin toimenpiteisiin.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa ei säädetä kirjaamisvelvollisuudesta tapauksissa, joissa rikokseksi epäilty teko tulee esitutkintaviranomaisen tietoon muuten kuin nimenomaisesti tehdyn ilmoituksen kautta. Käytännössä muutenkin tietoon tulleet teot kirjataan, mutta kirjaamisvelvollisuus olisi selvyuden vuoksi syytä ni-

menomaisesti todeta laissa. Velvollisuuden ei tulisi tarpeettomana koskea tapauksia, joissa poliisi luopuu toimenpiteistä.

Rikosten kirjaamiseen liittyvistä tarkoituksemukaisuussyistä siirtämistä koskevaa säännöstä tulisi muuttaa siten, että ilmoituksen kirjaisi vasta se esitutkintaviranomainen, joka tutkii epäillyn rikoksen. Tämä muutostarve liittyy erityisesti tapauksiin, joissa rikosasia siirretään eri hallinnonaloihin kuuluvien viranomaisten välillä. Jotta asian käsittely ei tämän muutoksen vuoksi hidastuisi, aineisto olisi siirrettävä heti ja rikoksesta tehty ilmoitus kirjattava viivytyksettä. Asian eri käsittelyvaiheiden todentamiseksi olisi ilmoituksen alun perin vastaanottaneen viranomaisenkin kirjattava asian saapuminen sille ja siirtäminen eteenpäin.

Esitutinnan käynnistäminen

Esitutkintalain 2 §:n mukaan poliisiin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty.

Esitutkintalain 2 §:ään liittyvät voimakkaasti eräät esitutinnan toimittamisen edellytyksiä ja toimimatta jättämistä koskevat säännökset. Lain 3 §:ssä säädetään asianomistajarikosten esitutinnan toimittamisedellytyksistä, jotka liittyvät asianomistajan esittämään rangaistusvaatimukseen ja hänen tietoisuuteensa epäiltävänä olevasta rikoksesta. Viimeksi mainittuun pykälään liittyviä lainsäädännön muuttamistarpeita ei ole ilmennyt.

Esitutinnan toimittamisen edellytyksiin liittyy myös esitutkintalain 4 §, jonka 1 momentin mukaan esitutkinta saadaan jättää toimittamatta sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuudessaan pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Pykälän 2 momentissa säädetään, että jos viranomainen sen perusteella, mitä muussa laissa säädetään, jättää ryhtymättä toimenpiteisiin rikokseen syyllisen saattamiseksi syytteen, esitutkinta toimitetaan vain erityisestä syytä. Esitutkintalain 4 §:n 3 ja 4 momentissa ovat puolestaan jo aikaisemmin käsitel-

lyt säännökset esitutinnan rajoittamisesta virallisen syyttäjän päätöksellä.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 14 §:ssä puolestaan säädetään alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäillyn kuulustelemisesta ja teon vuoksi suoritettavasta tutkinnasta. Epäiltyä voidaan kuulustella teon johdosta. Teon johdosta voidaan myös toimittaa tutkinta sen selvittämiseksi, onko viisitoista vuotta täyttänyt ollut osallisena rikoksessa, tai teolla menetetyin omaisuuden saamiseksi takaisin taikka jos tutkinnanjohtaja katsoo siihen olevan erityistä syytä tai jos sosiaalilautakunta sitä pyytää. Tutkinnasta on soveltuvin osin voimassa, mitä esitutkinnasta rikosasioissa on säädetty.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 2 §:n 2 momentin mukaan, kun asianomistaja ilmoittaa poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle toisen Euroopan unionin jäsenvaltion alueella tehdystä rikoksesta, asianomistajan ilmoitus ja hänen vaatimuksensa on toimitettava sen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, jonka alueella rikos on tehty, jos kysymys on vakavasta rikoksesta tai jos asianomistaja ei ole voinut tehdä ilmoitusta tekopaikan valtiossa.

Esitutinnan toimittamiseen ja ennen kaikkea esitutinnan aloittamiseen liittyy kysymys siitä, millä edellytyksin henkilö voidaan asettaa syylliseksi epäillyn asemaan. Asian liittyy eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu (3.2.2005, dnro 1585/4/03) tapauksessa, joka koskee suojelupoliisiin menettelyn lainmukaisuutta rikosasian tutkinnassa. Ratkaisussa oikeusasiamies viittaa siihen, että kantelijaan kohdistuvan rikosepäilyn tueksi ei missään vaiheessa ollut vahvoja perusteita ja että laki ei edellytä vahvoja epäilyjä, jotta henkilöä voidaan kuulustella syylliseksi epäiltynä. Oikeusasiamies esitti valtioneuvoston harkittavaksi, että laissa säädettäisiin siitä, millä edellytyksillä henkilö voidaan asettaa syylliseksi epäillyn asemaan. Nykyään laissa säädetään vain siitä, millä edellytyksillä esitutkinta on aloitettava, ei sen sijaan siitä, milloin henkilöä voidaan käsitellä syylliseksi epäiltynä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies yhtyi erästä toista asiaa koskevassa päätöksessä (15.12.2006, dnro 3199/4/04) oikeusasiamiehen näkemykseen siitä, että epäillyn asemaa koskevaa lainsäädäntöä tulisi täsmen-

tää. Myös eduskunnan perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että esitutkintalaissa ei säädetä siitä, minkä asteista epäilyä vaaditaan siihen, että henkilöä ryhdytään käsittelemään rikoksesta epäiltynä, esimerkiksi kuulustelemaan tässä asemassa (PeVL 36/2002 vp). Valiokunnan mukaan tämä on puute ottaen huomioon epäillyn asemaan liittyvät vaikutukset.

Rikoksesta epäillyn asemaa esitutkinnan yhteydessä voi pitää kaksitahoisena. Rikosepäily voi muiden tietoon tullessa saattaa henkilön kielteiseen valoon. Lisäksi esitutkinnassa käytettävät pakkokeinot voivat tulla kohdistettavaksi rikoksesta epäiltyyn henkilöön. Toisaalta rikoksesta epäillyn asemaan liittyvät useat, esimerkiksi esitutkintalain yleisissä periaatteissa säädetty oikeudet. Joka tapauksessa huolta aiheuttomien rikosepäilyjen haittavaikutuksista voidaan pitää perusteltuna. Tähän näkökohtaan liittyvä tarkoituksenmukaisin lainsäädäntövaihtoehto ei ole kuitenkaan välttämättä säätäminen henkilön epäilyksi asettamisen edellytyksistä. On hyvin vaikeaa kehittää käyttökelpoisia perusteita sen arvioimiseksi, onko henkilöä yksittäistapauksessa pidettävä epäiltynä. Lisäksi on otettava huomioon määrittämisen mahdolliset epäasialliset vaikutukset tutkinnan suuntaamiseen ja tutkintalinjojen valintaan. Tapauskohtaiset tekijät vaikuttavat huomattavasti arviointiin. Lisäksi epäillyn asemaan liittyvät yleisiin esitutkinnan aloittamista ja toimittamista koskeviin kysymyksiin.

Henkilön rikoksesta epäillyn asemaan asettamiseen liittyy kysymys esitutkinnan aloittamisen edellytysten tutkimisesta. Esitutkintalain 2 §:n nojalla on olemassa tietty kynnys esitutkinnan käynnistämiseksi, kun epäilystä rikoksesta on ilmoitettu poliisille tai se on muuten tullut poliisiin tietoon. Tämä kynnys on kylläkin hyvin matala, mitään varmuutta tai suurta todennäköisyyttä rikoksen tekemisestä ei vaadita. Käytännössä ennen esitutkinnan aloittamista voidaan esimerkiksi suorittaa epäiltyyn rikolliseen toimintaan liittyvää tarkkailua tai tehdä muita selvityksiä. Mahdolliseen rikokseen liittyvä riittävä alustava selvittäminen on välttämätöntä perustellun ratkaisun tekemiseksi silloin, kun päätetään esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Esitutkinnan aloittamista edeltävistä toimen-

piteistä ei ole laissa säännöksiä lukuun ottamatta esitutkintalain 38 §:ssä olevaa alustavia puhutteluja koskevaa säännöstä. Asian merkityksen vuoksi tätä voidaan pitää puutteena.

Esitutkintalaissa ei säädetä siitä, kuka esitutkintavirkamies päättää esitutkinnan toimittamisesta ja kuka sen toimittamatta jättämisestä tai lopettamisesta esitutkintalain 2 §:ssä sekä 4 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksessa. Oikeuskirjallisuuden mukaan alustavat, tutkinnan onnistumisen ja jatkamisen kannalta välttämättömät tutkintatoimenpiteet on tehtävä, vaikka konkreettisen tapauksen tutkintavastuussa olevia ei vielä olekaan määrätty, ja että tutkinnanjohtaja päättää esitutkinnan toimittamisesta. Esitutkinnan organisointi on tarkoituksellisesti jätetty täsmennettäväksi hallinnollisessa järjestyksessä. Esitutkintalain esitöissä (HE 14/1985 vp) lausutaan, että täydellisen esitutkinnan aloittamisesta tai suorittamatta jättämisestä päättää poliisiorganisaatiossa tutkinnanjohtajan kelpoisuuden omaava poliisimies. Tämä ei koske suppeata esitutkintaa.

Toisaalta merkittävä osa esitutkinnan toimittamista ja lopettamista koskevista ratkaisuista on käytännössä siinä määrin rutiiniluonteisia, että erillinen tutkinnanjohtajan päätös on vain harvoin tarpeen. Selvytyden vuoksi esitutkintalaissa voitaisiin säätää tutkinnanjohtajan toimivallasta päättää tarvittaessa esitutkinnan toimittamisesta, toimittamatta jättämisestä ja lopettamisesta. Saman tulisi koskea toimittamis päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämistä. Kuten aikaisemmin käsiteltäessä virallisen syyttäjän asemaa poliisirikosten tutkinnassa todettiin, asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin pitäisi voida ryhtyä jo ennen tutkinnanjohtajan päätöstä niissä tapauksissa, joissa hänen päätöksensä tarvitaan.

Oikeusministeriön asettama nuorisoriikostyöryhmä ehdotti perustuslain 80 §:n 1 momenttiin nojautuen mietinnössään (oikeusministeriön työryhmämietintö 2004:12; jäljempänä *nuorisoriikostyöryhmän mietintö*) alle 15-vuotiasta rikollisesta teosta epäiltyä koskevan asetuksen 14 §:n siirtämistä esitutkintalakiin ilman asiallisia muutoksia. Työryhmän ehdotuksen mukaan tutkinta olisi voitu

edelleen toimittaa asetuksen pykälässä mainituissa neljässä tapauksessa. Pykälän soveltamistapauksia ehdotettiin selvennettäväksi yksityiskohtaisissa perusteluissa. Tämä olisi koskenut erityisesti pykälässä tarkoitettua erityistä syytä. Nuorisorikostyöryhmän ehdotus ei ole tältä osin johtanut jatkovalmisteluun.

Tämän esityksen yhteydessä esitutkintalakiin ja pakkokeinolakiin liittyvät toteuttamiskelpoiset nuorisorikostyöryhmän lainsäädäntöehdotukset voidaan toteuttaa. Alle 15-vuotiaan tekemäksi epäiltyä rikollista tekoa koskevan pykälän uudistamiseen verrattuna asetuksen pykälään on kuitenkin syytä. Täytyisi nykyistä asetuksen pykälää tarkemmin ottaa huomioon esitutkinnassa selvitettäviä asioita sekä asianomistajaa ja rikollisesta teosta epäillyn henkilöä koskevia seikkoja, vaikka kaikkia tutkintaperusteita ei voidaakaan lakiin nimenomaisesti kirjoittaa. Tältä osin merkityksellisiä selvitettäviä seikkoja ovat esimerkiksi asianomistajan vahingonkorvausoikeuden toteuttamiseen, menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseen ja rikoksesta epäillyn etuun liittyvät seikat. Viimeksi mainittu saattaa asianomistajarikoksen kysymyksessä ollessa esimerkiksi lastensuojelutoimenpiteiden selvittämistarpeen vuoksi edellyttää sitä, että tutkinta suoritetaan, vaikka asianomistaja ei esitä raagaistusvaatimusta.

Perustellulta ei enää myöskään vaikuta se, että alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn teon tutkintaa ei katsota esitutkinnaksi vaan poliisitutkinnan luonteiseksi tutkinnaksi. On sinällään selvää, että ikäryhmään kuuluvan teon esitutkinnassa esitutkintalain säännökset voivat tulla sovellettaviksi vain hyvin rajoitettusti. Tämä säännösten rajoitettu soveltaminen koskee kuitenkin lähtökohtaisesti kaikkia rikoksia, joten tällä perusteella rajaamista esitutkinnan asemasta tutkinnaksi ei ole tarpeen tehdä.

Esitutkintalaissa ei ole säännöksiä kansainvälisiä ulottuvuuksia omaavien rikosasioiden tutkinnasta. Esitutkintalaissa tulisi selvyyden vuoksi säätää esitutkintaviranomaisen alueellisesta toimivallasta. Lähtökohtana tältä osin tulisi olla se, että esitutkintaviranomainen voi tutkia kotimaassa tehtyjen rikosten lisäksi ne ulkomailla tehdyiksi epäillyt rikokset, joihin

rikoslain 1 luvun säännösten nojalla voidaan soveltaa Suomen lakia. Myös suomalaisten tuomioistuinten toimivalta määräytyy mainitun luvun säännösten perusteella. Koska näissä tapauksissa suomalaisten viranomaisten toimivalta ei yleensä sulje pois rikoksen tekovaltion viranomaisten toimivaltaa, sääntelyn ei tulisi olla ehdotonta, vaan tutkinnallisiin syihin ja rikosvastuun toteuttamiseen liittyviin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin sidottua. Lisäksi laissa olisi selvyyden vuoksi syytä todeta se, että kansainvälisestä yhteistyöstä rikosten selvittämiseksi säädetään laissa erikseen.

Aikaisemmin jo todetuin tavoin esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 2 §:n 2 momentissa säädetään asianomistajan ilmoituksen ja vaatimuksen toimittamisesta Euroopan unionin jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, mistä tulisi asian merkityksen vuoksi säätää laissa. Lakiin siirtämisen yhteydessä säännös voidaan myös muuttaa paremmin vastaamaan uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyssä tehdyn neuvoston puitepäätöksen (2001/220/YOS) 11 artiklan 2 kohtaa, johon asetuksen momentti perustuu.

Esitutkintalain 4 §:n 1 ja 2 momentti koskevat sanamuotonsa mukaan esitutkinnan toimittamatta jättämistä. Mainittujen säännösten sanamuodosta voi saada sen kuvan, että ne koskevat ainoastaan esitutkinnan aloittamista eivätkä esitutkinnan lopettamista sen aloittamisen jälkeen. Tätä vaikutelmaa korostaa se, että esitutkinnan rajoittamista koskevassa 4 §:n 3 momentissa mainitaan esitutkinnan toimittamisen lisäksi erikseen esitutkinnan lopettaminen. Esitutkintalain 43 §:n 2 momentin 2 kohdasta ilmenee, että esitutkintaviranomainen voi vielä tutkinnan aloittamisen jälkeen päättää 4 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettulla perusteella luopua enemmistä toimenpiteistä. Mainittu kohta ei kuitenkaan varsinaisesti perusta esitutkinnan lopettamista koskevaa toimivaltaa, vaan siinä todetaan ne tapaukset, joissa esitutkinta päätetään toimittamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Näin ollen 4 §:n 1 ja 2 momenttia vastaavia uusia säännöksiä voitaisiin selvyyden vuoksi täydentää niin, että niistä nimenomaisesti ilmenee esitutkintaviranomaisen toimivalta lopettaa esitutkinta esitutkinnan aloit-

tamisen jälkeen säännösten mukaisten edellytysten täytyessä.

Esitutinnan rajoittamista koskevien esitutkintalain 4 §:n 3 ja 4 momentin osalta voidaan todeta se, että edellä kerrotuin tavoin esitutinnan uudelleen aloittamisesta säädetään vain jälkimmäisessä momentissa. Pykälän 3 momentti koskee käytännössä tapauksia, joissa virallinen syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta. Viimeksi mainitun luvun 1 luvun 11 §:n 1 momentissa sinällään säädetään syyttämättäjättämispäätöksen peruuttamisesta, mutta se koskee vain tapauksia, joissa sellainen päätös on siis tehty. Peruuttamisen edellytyksenä on näissä tapauksissa se, että asiassa ilmenneen uuden selvityksen mukaan päätös on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin. Esitutinnan uudelleen aloittamiseen saattaa liittyä monenlaisia viranomais- tai asianosaistarpeita, minkä vuoksi perusteiden ei siltä osin tarvitse täysin vastata syyttämättäjättämispäätöksen peruuttamisperusteita. Tältä osin voitaisiin myös 3 momentissa tarkoitettujen tapausten osalta soveltaa 4 momentin mukaista uudelleenaloittamisperustetta, jonka mukaan edellytyksenä on se, että aloittamiseen uudelleen on asiassa ilmenneiden seikkojen vuoksi perusteltua syytä. Tämä peruste olisi myös käytännössä lähellä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 11 §:n 1 momentin mukaista perustetta.

Voimassa olevassa lainsäädännössä ei säädetä poliisille velvollisuutta tai oikeutta ilmoittaa rikoksesta epäillyn virkamiehen esimiehelle rikosepäilystä. Rikoksesta epäillyn virkamiehen esimiehelle tehtävällä ilmoituksella voi olla merkitystä virkamiesoikeudellisten toimenpiteiden (esimerkiksi varoitus taikka virkasuhteen irtisanominen tai purkaminen) kannalta. Rikos voi esimerkiksi vakavuutensa tai laatunsa perusteella osoittaa henkilön sopimattomaksi toimimaan virassaan. Kysymyksellä on merkitystä erityisesti virkatoiminnassa siihen liittyvän julkisen vallan käytön vuoksi. Ilmoittamista koskeva säännös voitaisiinkin ottaa lakiin tässä yhteydessä. Velvollisuus ilmoittaa esitutinnan alkamisesta tulisi kytkeä sellaisiin vakaviin rikoksiin, joista poikkeuksetta seuraa vanke-

usrangaistus. Tällaisia rikoksia ovat ne, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Koska huomiota tulisi kuitenkin kiinnittää tapauskohtaisiin seikkoihin kuten rikoksen laatuun sekä rikoksesta epäillyn virka-asemaan ja -tehtäviin, poliisilla tulisi olla oikeus ilmoittaa myös niissä tapauksissa, joissa tutkittavana olevalla rikoksella on merkitystä virkatehtävien suorittamisen kannalta.

Esitutinnan toimittamisaika

Esitutkintalain 6 §:n mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Kysymyksessä on tärkeä periaate, joka säännöksen valmistelutöiden (HE 14/1985 vp) mukaan liittyy ensinnäkin siihen, että mitä pidempi aika rikoksen tekemisestä tutkinnan aloittamiseen ja sen loppuun saattamiseen kuluu, sitä vaikeampaa on selvittää rikos. Jos tutkinta toimitetaan viivytyksettä, rangaistus- ja muut rikosoikeudelliset seuraamukset voidaan myös tuomita ja panna täytäntöön mahdollisimman pian rikoksen tapahtumisesta.

EIT:n käytännön mukaan rikosprosessin joutuisuus on merkittävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin taie. Kysymys on EIS 6 artiklan mukaisesta oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin. Myös kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/1976) 14 artiklan 3 kappaleen c kohdan mukaan jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman kohtuutonta viivytystä. Esitutinnan kesto sellaisenaan tai osana oikeudenkäynnin kokonaisuudesta on ollut esillä toistuvasti EIT:n ratkaisuissa.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisuja poliisin velvollisuudesta toimittaa esitutkinta ilman aiheetonta viivytystä on runsaasti. Ratkaisukäytännön perusteella esitutkinnan viivästyminen on eräs keskeisimmistä kanteluiden aiheista. Näiden ratkaisujen perusteella on vedettävissä yleisiä suuntaviivoja mainitun pykälän asianmukaiselle soveltamiselle ja arvioitavissa sen täydentämistarpeita. Ratkaisujen mukaan esitutkinnan toimittamisen ai-

heuttomiin viivästymisiin ovat usein vaikuttaneet puutteelliset henkilövoimavarat ja työn järjestämiseen liittyvät syyt niistä aiheutuvi- ne suurine työmäärineen. Ongelmia on ollut poliisiyksiköissä, joissa poliisi ei toimi pelkäämään rikostutkijana, vaan kaikki poliisimiehet tekevät kaikkia poliisitehtäviä. Poliisimiehet myös tekevät vuorotyötä, minkä vuoksi he eivät ole välttämättä päiväsaikaan tavattavissa. Muita esiin tuotuja syitä ovat olleet esimerkiksi tiedonkulkuongelmat poliisiyksiköissä, rikosilmoitusjärjestelmän puutteellisuudet, henkilöstön vaihtuminen ja puutteellinen taito käyttää tietojärjestelmiä. Laiminlyöntejä voi aiheutua myös inhimillisistä syistä kuten esimerkiksi unohtamisesta tai esitutkinta-asiakirjojen kadottamisesta. Joistakin ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisuista ilmenee, että myös kantelijan menettely on saattanut vaikuttaa tutkinta-ajan venymiseen (esimerkiksi jatkuva lisämateriaalin toimittaminen poliisille).

Laillisuusvalvojen ratkaisukäytännöstä ilmenevät viivästymisen taustalla olevat ongelmat vaikuttavat pääsääntöisesti sillä tavalla poliisiyksiköiden toiminnan käytännön järjestämiseen liittyviltä, että niihin ei välttämättä kyetä esitutkinnan toimittamistapoja koskevalla lainsäädännöllä vaikuttamaan. Esitutkintalain 6 § on toisaalta selkeä ja toisaalta tapauskohtaisen joustonvaran mahdollistava.

Vaikka tarvetta esitutkintalain 6 §:stä ilmenevän pääsäännön muuttamiseen ei voida katsoa olevan, pykälän täydentämiseen saattaa olla syytä. Ensimmäinen harkittava kysymys liittyy alle 18-vuotiaan epäillyn erityisasemaan. Nuorisoriikostyöryhmä ehdotti mietinnössään esitutkintalain 6 §:ään lisättäväksi uuden 2 momentin, jonka mukaan alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta tutkinta on toimitettava kiireellisesti. Mietinnön yleisperustelujen mukaan ehdotus liittyy siihen, että rikoksesta epäillyn nuoren asian nopeaa käsittelyä pidetään nykyisin niin kansainvälisesti kuin Suomessakin keskeisenä nuoren rikosentekijän asian käsitte- lyyn liittyvänä tavoitteena. Nopealla puuttu- misella nuoren rikokseen voidaan edistää sitä, että hän paremmin ymmärtää tekonsa ja siitä tulevan seurauksen välisen yhteyden.

Nopealla puuttumisella korostuu myös yhteiskunnan vakava suhtautuminen nuoren te- koon. Eduskunnan lakivaliokunta on toden- nut (LaVM 8/2001 vp), että erityisesti nuor- ten rikoskierteen katkaisemiseksi seuraamus rikoksesta on määrättävä mahdollisimman nopeasti. Kysymys ei ole sinällään ainoas- taan lainsäädännöllisestä asiasta. Merkitystä on viranomaisten käytännön toiminnan ja ennen kaikkea niiden välisen yhteistyön jär- jestämisellä. Tästä huolimatta esitutkintalain täydentämistä alle 18-vuotiaasta epäiltyä kos- kevalla sääntelyllä voidaan pitää perusteltu- na.

Joissakin yhteyksissä on kiinnitetty huo- miota siihen, että rikoksen erityisen nopean selvittämisen tarve liittyy myös alaikäisten asianomistajien tapauksiin. Eduskunnassa tuolloin käsiteltävänä olleen lakialoitteen vuoksi nuorisoriikostyöryhmän mietinnössä käsiteltiin perusteellisesti myös tarvetta sää- tää nuorten asianomistajien asioiden erityisen nopeasta käsittelystä. Mietinnöstä tarkemmin ilmenevin perustein (mietinnön s. 58—63) siinä päädyttiin kielteiseen ratkaisuun. Syytä tämän kannan muuttamiseen ei ole ilmennyt.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisujen mukaan myös esitutkintatoimenpiteitä voi- daan poliisilain 3 §:n tarkoittamalla tavalla asettaa tärkeysjärjestykseen, jolloin vähem- män kiireelliseksi arvioitujen tehtävien hoit- taminen voi siirtyä. Tämä priorisointiperiaate on poliisin tehtävien hoitamisen kannalta erittäin tärkeä. Tähän esitykseen liittyvässä esityksessä uuteen poliisilakiin ehdotetaan otettavaksi vastaava pykälä. Vaikka poliisi- lain pykälä sinällään koskee myös esitutkin- tatoimenpiteitä, selvyuden vuoksi mahdolli- suuden asettaa esitutkintatoimenpiteitä tärke- ysjärjestykseen ja samalla kiireellisyysjärjes- tykseen tulisi ilmetä myös esitutkintalaista.

Esitutkintatoimenpiteiden suorittaminen saattaa haitata tutkittavan tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämistä. Tämä liittyy tapauksiin, joissa esitutkintatoimenpiteen (esimerkiksi kuulustelu) suorittaminen pal- jastaisi rikostorjuntaa haittaavasti rikolliseen toimintaan osallistuneelle tai osallistuvalla henkilölle, että poliisi on toiminnan jäljillä. Esitutkinnan jatkaminen saattaa myös edel- lyttää jonkin seikan selviämistä. Tällaisissa tilanteissa voi olla perusteltua käyttää esitut-

kintatoimenpiteiden siirtämistä, jolla tässä tarkoitetaan tietoista esitutkintatoimenpiteiden suorittamisen siirtämistä myöhempään ajankohtaan. Vaikka yleisen säännöksen esitutkinnan toimittamisesta ilman aiheetonta viivytystä voi tulkita mahdollistavan myös perustellusta syystä tapahtuvan siirtämisen, siitä tulisi selvyuden ja asian merkityksen vuoksi säätää erikseen. Yleinen säännös myös koskee lähtökohtaisesti esitutkintaa kokonaisuudessaan, toimenpiteen siirtämistä koskevassa säännöksessä näkökulma olisi yksittäisessä toimenpiteessä.

Esitutkintalaissa ei myöskään säädetä esitutkinnan keskeyttämisestä ja keskeyttämisen edellytyksistä. Esitutkintalaissa sinällään kyllä mainitaan esitutkinnan keskeyttäminen. Lain 47 §:n mukaan tutkinnanjohtajan on huolehdittava siitä, että esitutkinnan keskeyttämisestä viivytystä ilmoitetaan asianomistajille ja esitutkinnassa asianosaisina kuulusteluille, jollei sitä ole pidettävä tarpeettomana. Ilman lainsäädännön tukeakin keskeyttämistä käytetään merkittävästi.

Esitutkinnan keskeyttämistä koskevan lainsäädännön puutteellisuutta on korostettu eri yhteyksissä. Eduskunnan lakivaliokunta on esimerkiksi todennut, että asianosaisten oikeussuojan ja -turvan kannalta nykyinen sääntely on ilmeisen puutteellista. Lisäksi valiokunta lausui, että erityisesti asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden kannalta on tärkeää, että hänelle ilmoitetaan esitutkinnan keskeyttämisestä (LaVL 31/2002 vp). Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on useissa ratkaisuissaan tuonut esiin sen, että asianosaisten oikeusturvanäkökohtien vuoksi esitutkintaa ei tulisi pitää kohtuuttoman kauan keskeytettynä. Oikeusturvanäkökohdat voivat liittyä esimerkiksi asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen toteuttamiseen ja rikoksesta epäillyn intressiin saada syyllisyyskysymyksestä ratkaisu. Lakivaliokunnan tavoin apulaisoikeusasiamies on pitänyt esitutkintalakia tältä osin puutteellisena ja tulkinnanvaraisena ja saattanut näkemyksensä esitutkintalain tarkistamista tarpeesta lainsäädännön valmistelusta vastaavien tahojen tietoon. Kannanottoja esitutkinnan keskeyttämistä koskevista lainsäädäntötarpeista voidaan pitää perusteltuina varsinkin sen vuoksi, että yleinen säännös esitutkinnan toimittamisesta ilman aihe-

tonta viivytystä ei anna johtoa keskeyttämis- kysymysten käsittelyyn.

Asianosaisten ja erityisesti epäillyn oikeussuojatarpeet puhuvat sen puolesta, että esitutkinnan keskeyttämisen tulisi olla mahdollista vain silloin, kun rikoksesta ei epäillä kehtään ja kun asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Jos rikoksesta epäillään jatkuta tai jos on ainakin saatavissa selvitystä hänen henkilöllisyydestään tai tutkittavana olevasta rikoksesta muuten, asian käsittelyä tulisi jatkaa sen saattamiseksi päätökseen. Rikoksen vakavuuteen liittyvästä selvittämisintressistä tulisi riippua sen, kuinka herkästi keskeyttämiseen mennään.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:ssä säädetään tapauksista, joissa asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta. Tämä on pykälän 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan mahdollista, jos virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai esitutkintaviranomainen taikka syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään taikka lopetetaan. Näiden tapausten joukkoon tulisi lisätä esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen, joka voi vaikuttaa asianomistajan oikeuksiin varsinkin niissä tapauksissa, joissa siirtäminen tapahtuu pitkäksi aikaa.

Esitutkintaperiaatteet

Esitutkinnan yleisistä periaatteista säädetään esitutkintalain 5—12 §:ssä. Niihin sisältyvistä asioista on jo käsitelty edellä esitutkinnassa selvitettäviin asioihin liittyviä kysymyksiä (5 §) ja velvollisuutta toimittaa esitutkinta ilman aiheetonta viivytystä (6 §). Tässä esityksessä näitä kysymyksiä ei ehdoteta säänneltäväksi uuden esitutkintalain esitutkintaperiaatteita koskevassa 4 luvussa. Esitutkinnassa selvitettävistä asioista säädetäisiin jo uuden lain 1 luvun 2 §:ssä. Vaikka esitutkintalain 6 §:stä ilmenevää velvollisuutta voidaan perustellusti pitää myös esitutkintaperiaatteena, esitutkinnan toimittamisaikaa koskeva täydennettäväksi ehdotettava pykälä sopii asiayhteytensä perusteella paremmin esitutkinnan toimittamisen yleisiä säännöksiä koskevaan 3 lukuun ja nimenomaan esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä ja esitutkinnan keskeyttämistä koskevien pykälien yh-

teyteen. Esitutinnan toimittamista koskevien yleisten säännösten joukkoon soveltuvat myös asianosaisten pyytämiä toimenpiteitä koskevat säännökset, jotka ovat voimassa olevan lain 12 §:ssä ja 15 §:n 2 momentissa.

Esitutkintaperiaatteisiin liittyvät avustajan käyttöä ja kielellisiä kysymyksiä koskevat oikeudet, joita käsitellään tämän jakson jälkeen erikseen. Koska kaikkia uudessa luvussa käsiteltäviä asioita ei voida pitää periaatteina, luvun otsikoksi ehdotetaan ”Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien (poist.) oikeudet”.

Useat esitutkintaperiaatteista ovat edelleen toimivia ja sellaisenaan otettavissa uuteen esitutkintalakiin. Tämä koskee tasapuolisuusperiaatetta (7 §:n 1 momentti), syyttömyysolettamaa (7 §:n 2 momentti) ja vähemmän haitan periaatetta (8 §:n 1 momentti ja 2 momentin loppu).

Esitutkintalain 8 §:n 2 momentin alun mukaan esitutkinta on toimitettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi. Tätä kutsutaan hienotunteisuusperiaatteeksi. Periaate on voimassa olevassa laissa muotoiltu tarpeettoman suppeaksi. Epäilynkään kohdalla kysymys ei ole pelkästään aiheettomien epäluulojen välttämisestä vaan hänen asianmukaisesta kohtelustaan esitutkinnassa. Tämä näkökohta voi liittyä esimerkiksi epäillyn ikään tai terveydentilaan taikka häveliäisyysnäkökohtiin tutkimusten suorittamistilanteissa.

Voimassa olevan lain mukainen hienotunteisuusperiaate ei myöskään kiinnitä huomiota muihin henkilöihin kuin epäiltyyn. Asianomistajaankin liittyen huomionarvoisia voivat olla samanlaiset hienotunteisuusnäkökohdat kuin epäillyn kohdalla. Erityisesti asianomistajan edut voivat vaatia tahdikkuutta silloin, kun tutkittavana on arkaluonteinen rikos kuten esimerkiksi seksuaalirikos. Hienotunteisuusperiaatteen vaikutukset voi olla syytä ulottaa myös muihin esitutkintaan osallistuviin henkilöihin kuin asianosaisiin. Esimerkkinä voidaan mainita kuultava, jonka asema esitutkinnassa ei ole vielä selkiintynyt. Vaikka hienotunteisuusperiaate saisi osan sisällöstään lain muiden säännösten (esimerkiksi kuulusteltavan kohtelua koskevat säännökset) kautta, uuden esitutkintalain esitutkintaperiaatteita koskevassa luvussa voitai-

siin säätää hienotunteisuusperiaatteesta, jonka mukaan esitutinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti.

Esitutkintalain 9 §:ssä säädetään kahdesta asiasta, joilla ei ole kiinteätä yhteyttä toisiinsa. Pykälän 1 momentin mukaan, kun jotakuuta kohtaan ryhdytään toimenpiteisiin esitutkinnassa, hänelle on ilmoitettava hänen asemansa siinä niin pian kuin se on mahdollista. Jos hänen asemansa esitutkinnassa muuttuu, on siitäkin hänelle ilmoitettava. Jos esitutkinnassa ilmenee, ettei henkilöä, jolle on kuulustelussa tai muuten ilmoitettu hänen asemansa rikoksesta epäiltynä, enää ole syytä epäillä rikoksesta, mutta ettei esitutkintaa kokonaisuudessaan voida päättää 43 §:ssä säädetyllä tavalla, esitutkinta lopetetaan hänen osaltaan (2 momentti).

Mitä tulee 9 §:n 1 momenttiin, aina henkilön asema ei ole selvä esitutinnan alussa. Tuolloin henkilöä käytännössä tarvittaessa kohdellaan ja kuullaan *kuultavan* asemassa. Lainsäädäntö ei kuitenkaan tunne tällaista esitutkintaan osallistuvaa tahoja. Mahdollisuudesta kuulla henkilöä kuultavana olisi selvyyden vuoksi syytä säätää laissa. Pykälän 2 momentti sopii asiayhteytensä perusteella paremmin esitutinnan päättämistä koskevaan sääntelyyn.

Esitutkintalain 11 §:n mukaan asianosaisella on oikeus saada tietoonsa, mitä esitutkinnassa on käynyt ilmi, niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi. Pykälä on alkuperäisessä muodossaan. Esitutkintalain jälkeen on säädetty viranomaisien toiminnan julkisuudesta annettu laki (621/1999), jonka 11 §:ssä säädetään asianosaisten oikeudesta tiedonsaantiin. Viimeksi mainitun pykälän 2 momentissa säädetään asianosaisten tiedonsaantioikeuden rajoituksista. Asianosaisella, hänen edustajallaan tai avustajallaan ei esimerkiksi ole tiedonsaantioikeutta esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa esitettyyn tai laadittuun asiakirjaan ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiseksi. Myös muut momentissa mainitut tiedonsaannin rajoitusperusteet ovat sellaisia, että niillä saatetaan olla esitutkinnassa merkitystä muutenkin kuin asiakirjojen osalta. Erityisesti on syytä mainita 7 kohta, joka koskee esimerkiksi to-

distajan, asianosaisen tai rikosilmoituksen tekijän yhteystietoja tapauksissa, joissa tiedon antaminen vaarantaisi tällaisen henkilön turvallisuutta, etuja tai oikeuksia.

Asianosaisten tiedonsaantioikeuden rajoitukset eivät perustu pelkästään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin, jota sinällään sen yleisen merkityksen vuoksi on syytä korostaa. Jo voimassa olevan lainsäädännön perusteella tiedonsaantioikeus on rajoitettu esimerkiksi pakkokeinolain 5 a luvun mukaisten salaisten pakkokeinojen käytön osalta. Tällaisten tiedonhankintakeinojen osalta tiedonsaantioikeuden rajoituksista säädettäisiin nykyistä yksityiskohtaisemmin ehdotettavan uuden pakkokeinolain 10 luvun 60 ja 62 §:ssä. Huomioon on lisäksi esimerkiksi otettava myös niin nykyisen kuin ehdotetun poliisilain vaitiolovelvollisuutta ja -oikeutta koskevat säännökset. Uudessa asianosaisjulkisuutta koskevassa säännöksessä tulisi toisaalta korostaa asianosaisen tiedonsaantioikeutta, mutta samalla myös tuoda esiin laissa säädettyjen tiedonsaantioikeuden rajoitusten merkitys.

Esitutkintalain esitutkintaperiaatteissa ei todeta rikoksesta epäillyn oikeutta esimerkiksi vaikenemalla olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään (ns. itsekriminointisuoja tai itsekriminointiin velvoittamisen kieltä). Tämä periaate ilmenee esimerkiksi kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen g kohdasta, jonka mukaan jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä. Kyseessä olevan periaatteen on katsottu kuuluvan myös EIS:n edellyttämään oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin lähinnä sopimuksen 6 artiklan 2 kappaleen mukaisen syyttömyysolettaman kautta. Oikeuden olla todistamatta itseään vastaan on katsottava kuuluvan perustuslain 21 §:n 1 momentin soveltamisalaan mainittua säännöstä edeltäneen säännöksen perustelujen mukaan (HE 309/1993 vp), vaikka periaatetta ei perustuslain säännöksessä nimenomaisesti mainitaakaan. EIT:n käytännöstä ilmenee, että itsekriminointisuoja on jossakin määrin suhteellinen tapauksen olosuhteista riippuen. Rikok-

sesta epäillyn vaikeneminen saatetaan rikosprosessissa joissakin tapauksissa tulkita hänen syyllisyyttään osoittavaksi seikaksi.

Rikoksesta epäillyn oikeuksien kattavan sääntelyn aikaansaamiseksi olisi perusteltua lisätä esitutkintalain esitutkintaperiaatteisiin epäillyn oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään, vaikka oikeuden käyttämisestä epäillylle aiheutuva vaikutus on tapauskohtaista. Epäillyn harkintaan jäisi yksittäistapauksessa, haluaako hän kyseistä oikeutta käyttää ja miten hän sitä käyttää. Kysymyksessä olevalla periaatteella on myös itsenäistä syyttömyysolettamasta erotettavissa olevaa merkitystä.

Esitutkintalaissa ei säädetä suhteellisuusperiaatteesta. Mainitun periaatteen katsotaan oikeuskirjallisuuden mukaan tarkoittavan sitä, että toimenpiteiden laadun, laajuuden ja ankaruuden tulee viranomaistoiminnassa olla niihin käytettyjen voimavarojen ja kansalaisille mahdollisesti aiheutuvien haittaseuraamusten osalta yhteiskunnassa vallitseva arvomaailma huomioon ottaen järjellisessä ja hyväksyttävässä suhteessa toiminnan päämäärään ja sillä tavoiteltuihin tuloksiin.

Suhteellisuusperiaatteesta säädetään pakkokeinolaissa, jonka 7 luvun 1 a §:n mukaan pakkokeinolaissa tarkoitettuja pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tarkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Poliisin toimenpiteisiin liittyvää suhteellisuuden vaatimusta ilmentää myös poliisilain 2 §:n 2 momentti, jonka mukaan poliisin toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa tehtävän tarkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin. Myös esitutkintalain 8 §:n voidaan katsoa liittyvän suhteellisuusperiaatteeseen. Sen 1 momentin mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Pykälän 2 momentin mukaan kenellekään ei saa aiheuttaa tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

Muusta suhteellisuusperiaatteeseen liittyvästä lainsäädännöstä huolimatta tästä tärkeästä periaatteesta olisi syytä säätää myös esitutkintalaissa. Tämä liittyy periaatteen korostamisen ja esitutkintaperiaatteiden kattavan sääntelyn lisäksi siihen, että tällaisessa säännöksessä voidaan ottaa huomioon esitutkinnalle ominaisia piirteitä toisella tavalla kuin esimerkiksi pakkokeinojen käyttöön tai yleiseen poliisin toimivaltuuksien käyttöön liittyvässä säännöksessä. Tällöin väistämättä korostuvat kysymyksessä olevaan rikokseen (erityisesti rikoksen vakavuus ja rikosasian laajuus), selvitettävän asian selvittämistarpeeseen ja toimenpiteen kohteena olevaan henkilöön liittyvät seikat.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 11 §:ssä säädetään lasten kohtelusta esitutkinnassa. Pykälän 1 momentin mukaan lasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei lapselle aiheuteta tarpeettomasti haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä. Pykälän 2 momentissa säädetään, että lapsiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneiden poliisimiesten suoritettaviksi. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko lapseen kohdistaa toimenpiteitä. Pykälän 3 momentissa on vielä viittaus säännös viittatoista vuotta nuoremman lapsen kuulustelemisesta säätämiseen asetuksen 14 §:ssä.

Nuorisoriikostyöryhmä ehdotti, että lapsen kohtelua koskevan pykälän 1 ja 2 momentti siirretään niiden tärkeyden vuoksi esitutkintalakiin perustuslain 80 §:n 1 momentin perusteella. Tätä arviota voidaan edelleen pitää oikeana.

Asianosaisen ollessa alle 18-vuotias esitutkintaan osallistuu tai ainakin voi osallistua asianosaisen huoltaja hänen laillisena edustajanaan. Erityisesti merkitystä osallistumisella on kuulustelujen kannalta. Voimassa olevan esitutkintalain 33 §:ssä säädetään laillisen edustajan osallistumisesta kuulusteluihin sekä siihen liittyvästä ilmoittamis- ja tilaisuuden varaamisvelvollisuudesta. Uudessa esitutkintalaissa näistä kysymyksistä ehdotetaan

säädettäväksi 7 luvun 14 ja 15 §:ssä, kuten jäljempänä ilmenee.

Käytännössä ei ole harvinaista, että esitutkinnassa tulee vastaan tapauksia, joissa asianosaisena olevan lapsen huoltajan kykyyn valvoa puolueettomasti asianosaisen etua kohdistuu perusteltuja epäilyksiä. Esimerkkinä voidaan mainita tapaukset, joissa lapsen toista vanhempaa epäillään lapseen kohdistuneesta rikoksesta tai joissa lapsen epäillään syyllistyneen vanhempiinsa kohdistuneeseen rikokseen. Nämä tapaukset voivat poikkeuksellisesti koskea myös muuta lapsen laillista edustajaa kuin huoltajaa. Suomen allekirjoittama vuodelta 2007 oleva lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskeva Euroopan neuvoston yleissopimus (CETS 201; 31 artiklan 4 kappale) velvoittaa tekemään mahdolliseksi sen, että oikeusviranomaiset nimitävät erityisen edustajan uhrille silloin, kun tämä kansallisen lain mukaan saattaa olla asianosaisena rikosoikeudenkäynnissä ja kun uhrin ja vanhempien vastuuta kantavien henkilöiden välillä on eturistiriita, jonka perusteella kyseiset henkilöt eivät voi edustaa lasta sellaisessa oikeudenkäynnissä.

Lapsen asianmukaisen edunvalvonnan kannalta tilanne näissä tapauksissa on lainsäädännöllisesti epäselvä. Lapsen edunvalvontaa sääntelee holhoustoimesta annettu laki (442/1999), jonka 91 §:ssä säädetään ilmoituksesta edunvalvonnan tarpeesta olevasta henkilöstä ja ilmoitukseen liittyvästä menettelystä. Mainitussa laissa tai muuallakaan lainsäädännössä ei ole kuitenkaan yleisiä säännöksiä huoltajan esteellisyydestä.

Lapsen laillisen edustajan puolueettomuuden vaarantumiseen liittyviä erityissäännöksiä kuitenkin löytyy lainsäädännöstä. Esimerkkinä voidaan mainita lastensuojelulain (417/2007) 22 §. Sen 1 momentin mukaan lapselle tulee lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa, jos: 1) on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa; ja 2) edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi. Mainitun pykälän 2 momentin mukaan hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi voi tehdä holhoustoimesta annetussa laissa tar-

koitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti, sosiaalihuollosta vastaava toimielin (lastensuojelulain 11 §:n 3 momentin mukainen sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin) tai huoltaja itse. Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuin määrää edunvalvojan, jos huoltaja ja edellä mainittu toimielin eivät ole siitä yksimielisiä. Muuten sovelletaan, mitä holhous-toimesta annetussa laissa tai muussa laissa säädetään sijaisen määräämisestä edunvalvojalle.

Lapsen edun turvaamiseen liittyvistä syistä esitutkintalaissakin olisi syytä erikseen säätää edunvalvojan määräämisestä alaikäiselle asianosaiselle. Lastensuojelulain 22 §:ää voitaisiin soveltuvin osin käyttää mallina uuden pykälän muotoilussa. Mainitun pykälän 1 momentin 1 kohdan edellytyksillä on käytännössä merkitystä myös esitutkinnassa. Toisaalta edunvalvojan määräämismenettelyyn ei tulisi mennä tapauksessa, joissa määrääminen olisi rikokseen laatuun liittyvistä syistä selvästi tarpeetonta. Tämä voisi koskea erityisesti vähäisiä rikoksia, joissa lapsen laillisen edustajan henkilöllä ei ole merkitystä rikoksen selvittämisen tai vahingonkorvauskysymysten kannalta.

Edunvalvojan määräämisen tarpeen havaitsemiseen ja esitutkinnan riittävän nopeaan toimittamiseen liittyvistä syistä tutkinnanjohtajalla tulisi olla velvollisuus tarvittaessa tehdä hakemus edunvalvojan määräämisestä alaikäiselle. Tutkinnanjohtajalle näin tulevan toimivallan ei tulisi kuitenkaan sulkea pois lastensuojelulain 22 §:n 2 momentissa tarkoitettujen viranomaisten toimivaltaa esimerkiksi tilanteissa, joissa nämä havaitsevat edunvalvojan määräämisen tarpeen ensimmäiseksi tai joissa tutkinnanjohtaja ei hakemusta kuitenkaan tee. Virallisen syyttäjän aseman vahvistuminen esitutkinnassa puhuu sen puolesta, että myös hänellä tulisi olla toimivalta hakemuksen tekemiseen. Eturistiriitoihin liittyvät syyt huomioon ottaen tuomioistuimen tulisi päättää edunvalvojan määräämisestä näissä tapauksissa. Täydentävästi voitaisiin soveltaa holhous-toimesta annetun lain säännöksiä.

Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:ssä säädetään edunvalvojan määräämisestä oikeudenkäyntiä varten. Edunvalvoja voidaan

määrätä, jos asianosainen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä tai jos asianosaisen edunvalvoja on esteellisyyden vuoksi tai muusta syystä estynyt käyttämästä puhevaltaa. Kun otetaan erityisesti huomioon edellä esiin tuodut rikosasian käsittelyyn liittyvät edunvalvonnan erityistarpeet ja se, että ei ole tarkoituksenmukaista tehdä useita edunvalvojan määräämiseen liittyviä ratkaisuja saman rikosasian käsittelyssä, esitutkintaa koskevan edunvalvojan määräämisen tulisi olla voimassa rikosasian käsittelyn loppuun asti eli käsittäen myös tuomioistuinvaiheen. Toisaalta edunvalvojan määräämistä ei tulisi nimenomaisesti rajoittaa koskemaan vain esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä, koska myös niiden välillä esimerkiksi syyteharkintaan liittyen saattaa ilmetä kysymyksiä, joissa edunvalvojan puhevallan käyttäminen on tarpeen.

Avustajan käyttö esitutkinnassa

Esitutkintalain periaatepykälissä säädettyistä asioista on syytä ottaa erityisen tarkastelun kohteeksi asianosaisen oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa. Tästä oikeudesta ja siihen liittyvistä asioista säädetään esitutkintalain 10 §:ssä. Oikeuteen käyttää avustajaa liittyy EIS 6 artiklan 3 kappaleen c kohta, jonka mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa. Kappaleen luetteloa syytetyn vähimmäisoikeuksista rikosoikeudenkäynnissä on sovellettava jo rikosoikeudenkäyntiä edeltävässä esitutkinnassa. Vastaava sääntely on myös kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen d kohdassa.

Esitutkintalain 10 §:n 1 momentin mukaan rikoksesta epäillylle, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on viipymättä ilmoitettava hänen oikeudestaan käyttää avustajaa. Pykälän 2 momentin mukaan syyttäjä tai tutkinnanjohtaja tekee tuomioistuimelle esityksen oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön

määräämisestä asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla. Viimeksi mainitun esityksen, ennen kuin ketään voidaan epäillä syylliseksi rikokseen, tekee tutkinnanjohtaja. Pykälän 3 momentissa säädetään vielä vapautensa menettäneen oikeudesta pitää yhteyttä avustajaansa. Rikoksesta epäillyllä, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeuslaissa (768/2005) ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) tarkemmin säädetään.

Avustajan käyttöoikeutta koskevaan 10 §:ään liittyvät myös eräät muut esitutkintalain säännökset. Esitutkintalain 29 §:n 2 momentin mukaan epäillylle on ennen kuulustelua tehtävä selkoa oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa sekä siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Puolustajan määräämisedellytyksistä näiltä osin säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:ssä. Mainitun pykälän 3 momentin mukaan epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, kun 1) epäilty ei kykene puolustamaan itseään; 2) epäilty, jolla ei ole puolustajaa, on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa; 3) epäillyn valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä; tai 4) siihen on muu erityinen syy. Esitutkintalain 29 §:n 3 momentin mukaan asianomistajalle on ennen kuulustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö. Avustajan kelpoisuuteen ja sen ratkaisemiseen liittyvistä kysymyksistä säädetään puolestaan esitutkintalain 45 §:ssä.

Laajempien tutkimusten puuttuessa on vaikeaa saada kattavaa kuvaa siitä, kuinka paljon avustajia tosiasiallisesti käytetään esitutkinnassa. Ainakin eräiden tutkinnanjohtajille ja oikeusaputoimistoille tehtyjen kyselytutkimusten perusteella käyttö on vähäistä. Niiden mukaan rikoksesta epäillyllä saattaa olla avustaja esitutkintavaiheessa vain noin neljäosassa, ehkä jopa vain 10 prosentissa juutuista. Vaikka avustaja olisikin jo esitutkintavaiheessa mukana, hän ei välttämättä ole vie-

lä kuulustelussa mukana. Käytännön havaintojen perusteella vakavammissakin rikosasioissa avustajia hankitaan vastaajille vasta käräjäoikeuden pääkäsittelyn kynnyksellä.

Euroopan neuvoston kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen komitea (jäljempänä CPT) on Suomea koskevassa vuoden 1992 selonteossaan kiinnittänyt huomiota siihen, että komitean saamien tietojen mukaan asianajaja ei ole Suomessa mukana siinä vaiheessa, kun rikoksesta epäilty otetaan kiinni ja harkitaan hänen pidättämistään. Esitutkintalain 10 §:n 1 momenttia on vuonna 2006 täydennetty niin, että rikoksesta epäillylle, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on viipymättä ilmoitettava hänen oikeudestaan käyttää avustajaa.

CPT on vuoden 2008 tarkastuksen selonteossaan kiinnittänyt huomiota siihen, että poliisin kiinni ottamille henkilöille ei vieläkään järjestelmällisesti anneta kirjallisesti tietoa kaikista heidän oikeuksistaan mukaan lukien siis oikeus avustajan käyttämiseen. Lisäksi oikeus avustajan käyttämiseen myönnetään vieläkin useimmissa tapauksissa vasta ensimmäisen, tutkijan suorittaman virallisen kuulustelun alussa, joka saattaa olla huomattavan ajan kuluttua varsinaisen kiinniottamisen jälkeen. Lisäksi valtuuskunnalle esitettiin väitteitä, joiden mukaan avustaja oli saatu tavata vasta lausunnon allekirjoittamisen jälkeen tai vasta tuomioistuinkäsittelyn alkaessa.

Ilmoitus oikeudesta käyttää avustajaa ei liity pelkästään rikoksesta epäilyihin, koska jo voimassa olevan lain mukaan asianosaisella on oikeus käyttää esitutkinnassa avustajaa. Käytännössä jo nykyisin kutsuissa kuulusteluun kirjallisesti ilmoitetaan sekä rikoksesta epäillylle että asianomistajalle oikeudesta käyttää avustajaa. Lakiin voitaisiin kirjata velvollisuus ilmoittaa kirjallisesti asianosaiselle ennen hänen kuulemistaan oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa. Asian laadun vuoksi tätä ei tulisi kuitenkaan soveltaa suppeassa esitutkinnassa käsiteltäviin asioihin (esimerkiksi rikesakko- ja rangaistusmääräysasiat). Mainittu raja-olisi johdonmukainen sen kanssa, että nykyisen lain mukaan (44 §:n 3 momentti) suppeassa esitutkinnassa ei tarvitse epäillylle kuulustelun yhteydessä

ilmoittaa avustajan käyttöoikeudesta, mikä tultaisiin kirjaamaan myös uuden lain suppeaa esitutkintaa koskeviin säännöksiin. Järjestelmällisellä kirjallisella ilmoittamisella vastattaisiin myös siihen arvosteluun, jota CPT on esittänyt poliisin kiinni ottamien henkilöiden osalta. Kiinniottaminen ei yleensä tule kysymykseen suppeassa esitutkinnassa käsiteltävissä asioissa. Siltä osin varmuuden vuoksi laissa olisi kuitenkin erikseen todettava, että rikoksesta epäillylle oikeudesta olisi kirjallisesti ilmoitettava viipymättä, kun hän menettää vapautensa kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen yhteydessä. Näistä tosin viimeksi mainittu on vain teoreettinen vaihtoehto kiinniottamisen ja pidättämisen käytännössä edeltäessä vangitsemista.

Avustajan käyttöä koskevia kysymyksiä arvioitaessa on otettava huomioon se, että asianosaista ei voida pakottaa ottamaan itselleen avustajaa. Kysymys on oikeudesta eikä velvollisuudesta turvautua avustajaan. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentissa tosin siis säädetään edellä todetulla tavalla tapauksista, joissa epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta. Osittain avustajan käyttämisen mahdollinen vähäisyys saattaakin liittyä rikoksesta epäiltyjen haluttomuuteen käyttää avustajaa. Tämä voi johtua esimerkiksi epäillyn yleisestä passiivisuudesta, epäillyn uskosta avustajan käytön hyödyttömyyteen, epäillyn pelosta leimautua syylliseksi avustajan käytön kautta tai avustajan käyttämisen kustannuksista.

Oikeudella avustajan käyttöön esitutkinnassa ei ole käytännön merkitystä, jollei samalla turvata asianosaisen mahdollisuutta tosiasiallisesti käyttää avustajaa hänen sitä halutessaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että asianosaiselle ilmoitetaan oikeudesta käyttää avustajaa, mahdollistetaan asianosaisen yhteydenotto hänen valitsemaansa avustajaan ja mahdollistetaan avustajan osallistuminen esitutkintatoimenpiteen, erityisesti kuulustelun suorittamiseen. Asianosaisten oikeuksien toteutumisen edistämisen lisäksi avustajan käyttö mahdollisimman varhaisesta vaiheesta lähtien voi ehkäistä epäselvyytilanteiden ja ristiriitojen syntymistä esitutkinnassa ja muutenkin edistää asian käsittelyä

esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa.

Esitutkintalakia olisikin syytä täydentää niin, että esitutkintaviranomaisella on velvollisuus huolehtia siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa tosiasiallisesti toteutuu asianosaisen sitä halutessa. Toisaalta velvollisuuden käytännön sisällön osalta tulisi ottaa huomioon tapauskohtaiset selvittettävään rikokseen (esimerkiksi rikoksen vakavuus), rikoksen selvittämiseen (esimerkiksi kiireellinen esitutkintatoimenpide) ja asianosaiseen henkilöön (esimerkiksi alaikäinen epäilty) liittyvät seikat, minkä myös tulisi ilmetä laista.

Ihmisoikeussopimusten mukaan rikoksesta epäillyllä on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa. Tämä on käytännön lähtökohta muidenkin esitutkinnassa kuultavien asianosaisten osalta, vaikka oikeutta valita avustaja ei nimenomaisesti todeta esitutkintalain 10 §:n 1 momentissa. Myös CPT on todennut vuoden 2008 tarkastuskäynnin selonteossaan kuulleensa joiltakin epäillyiltä, että poliisi olisi estänyt heitä valitsemasta vapaasti avustajansa. Tärkeän näkökohdan korostamiseksi ja asian selkeyttämiseksi valintaoikeudesta olisi syytä säätää laissa.

Nuorisorikostyöryhmä ehdotti mietinnössään esitutkintalakiin lisättäväksi uuden alle 18-vuotiaita epäiltyjä koskevan 10 a §:n. Sen mukaan tutkinnanjohtajan olisi tarvittaessa huolehdittava siitä, että epäillylle määrätään jo esitutkintaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentin 2 kohdassa tarkoitettu puolustaja ja että tämä tai muu avustaja on läsnä esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa. Nuoria epäiltyjä koskevanakin mainittu ehdotus ilmentää yleisempää tarvetta terävöittää rikoksesta epäiltyjen avustamista koskevaa lainsäädäntöä sen varmistamiseksi, että heillä tarvittaessa ja asian sitä edellyttäessä on avustaja jo esitutkinnassa.

Esitutkintalain 10 §:n 2 momentissa tarkoitettujen asianomistajaa koskevien esitysten tekemistä voidaan edistää säännöksen sanamuotoa tarkistamalla. Momentin alku voidaan kirjoittaa velvoittavampaan muotoon. Siinä voitaisiin todeta, että tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän on tehtävä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai

tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla. Nykyisin virke on kirjoitettu pikeminkin toimivaltasäännöksen muotoon.

Esitutkintalain 10 §:n 2 momenttiin voidaan edellä todetun lisäksi katsoa kohdistuvan eräitä muitakin muuttamistarpeita. Säännöksen mukainen toimintavelvollisuus koskee nykyisellään ainoastaan asianomistajien aseman turvaamista. Tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän tulisi ryhtyä toimenpiteisiin myös niissä tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty on erityisessä avustajan tarpeessa. Tällaista tarvetta voi katsoa ilmentävän niiden tapausten, joiden vuoksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentin nojalla epäillylle on viran puolesta määrättävä puolustaja. Laissa tulisi säätää, että tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän on tehtävä tuomioistuimelle esitys puolustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle, kun siihen on aihetta mainitun momentin nojalla. Esitutkintalain 10 §:n 2 momentin jälkimmäinen virke tutkinnanjohtajan ja syyttäjän toimivallan jaosta voidaan poistaa tarpeettomana, koska myös tältä osin noudatettaisiin pääsääntöä, että esitutkinnan aikana toimii tutkinnanjohtaja ja sen jälkeen syyttäjä.

Vapautensa menettäneen ja oikeudenkäyntiavustajan yhteydenpitoa koskeva 10 §:n 3 momentti olisi selvyiden vuoksi syytä erottaa omaksi pykäläksi. Yhteydenpito-oikeuteen liittyy rikoksesta epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuuden turvaaminen. Tämä koskee esimerkiksi puhelinkeskusteluja ja kahdenkeskisiä neuvotteluja. Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisujen perusteella tässä turvaamisessa on käytännössä toivomisen varaa. Yhteydenpitoa koskevaan pykälään voitaisiinkin lisätä säännös esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta huolehtia yhteydenpidon luottamuksellisuuden turvaamisesta.

Oikeuteen käyttää avustajaa esitutkinnassa liittyy avustajan kelpoisuutta koskeva esitutkintalain 45 §. Pykälän 2 momentissa säädetään avustajan erityisistä kelpoisuusehdoista. Säännöksessä ei oteta huomioon tapauksia, joissa avustaja avustajaksi ryhtymisen jälkeen menettelee lain tai hyvän asianajotavan

vastaisesti. Mainitun tavan ydinalueen muodostaa hyvä asianajajatapa, jota koskevat ohjeet valmistellaan Suomen Asianajaliitossa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa avustaja toimii salassapitovelvollisuutensa vastaisesti. Toisaalta on otettava huomioon asianosaisen oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa. Tämä tarkoittaa sitä, että kynnyksen evätä avustajana toimiminen tulee olla korkea tällaisissa tapauksissa. Voimassa olevan säännöksen kohdassa 2 tällainen korkea kynnys todetaan ilmaisulla ”oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä”.

Voimassa olevan esitutkintalain 45 §:n 3 momentissa todetaan, että jos joltakulta on evätty oikeus toimia avustajana esitutkinnassa, asianosaiselle on varattava tilaisuus hankkia kelpoisuusvaatimukset täyttävä avustaja. Pykälän mukaan tutkintaa ei kuitenkaan tarvitse tämän vuoksi viivyttaa. Tilaisuuden varaaminen uuden avustajan hankkimiseen liittyy edellä jo käsiteltyyn esitutkintaviranomaiseen velvollisuuteen huolehtia siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu. Tilaisuuden varaamisesta on syytä selvyiden vuoksi kuitenkin edelleen säätää erikseen avustajan kelpoisuutta koskevassa pykälässä.

Mitä tulee esitutkintalain 45 §:n 3 momentissa mainittuun tutkinnan viivyttämiseen, siihen liittyvää lausetta on säännöksen valmistelutöissä (HE 14/1985 vp) perusteltu sillä, että jos tutkinnan viivyttäminen sallittaisiin, tutkintaa voitaisiin tahallisesti viivyttaa nimeämällä sellaisia avustajia, joita ei mitä todennäköisimmin voida tehtävään hyväksyä. On kuitenkin huomattava, että tutkinnanjohtaja voi olla hyväksymättä avustajan myös tilanteessa, jossa häntä ei ole nimetty tällaisessa tahallisessa viivyttämistarkoituksessa tai muussa epähyväksyttävässä tarkoituksessa. Tässäkin tilanteessa pitäisi pyrkiä pääsääntöisesti siihen, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa toteutuu. Tämä näkökohta voitaisiin ottaa huomioon kysymyksessä olevan säännöksen muotoilussa uudessa laissa.

Jäljempänä erityisiä kysymyksiä koskevasa jaksossa todettavin perustein ei päädytä ehdottamaan yleistä muutoksenhakuoikeutta esitutkintapäätöksiin. Oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa on kuitenkin keskeinen

oikeusturvaa ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä edistävä tekijä esitutkinnessa. Tämän vuoksi tietyn avustajan käyttämistä koskeva tutkinnanjohtajan ratkaisu tulisi voida saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Esitutkinnessa ja esitutkinta-asiakirjoissa käytettävä kieli

Kielellisten oikeuksien lähtökohtana on perustuslain 17 §, jonka 1 momentin mukaan Suomen kansalliskieliä ovat suomi ja ruotsi. Pykälän 2 momentissa säädetään, että jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Pykälän 3 momentissa puolestaan säädetään, että saamelaiden oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla ja että viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Kielilaki (423/2003) ja saamen kielilaki (1086/2003) säättävät tarkemmin oikeudesta käyttää mainittua kolmea kieltä ja viranomaisten niihin liittyvistä velvollisuuksista. Kielilaki on yleislaki, jota lain 3 §:n 1 momentin perusteella sovelletaan myös esitutkinnessa, jos esitutkintalaissa ei toisin säädetä.

Kielen merkitystä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijänä korostetaan kansainvälisissä sopimuksissa. Kysymys on yleensä oikeudesta tulkkiin EIS 6 artiklan 3 kappaleen e kohdan sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen f kohdan perusteella. Mainittujen kohtien mukaan rikoksesta syytetyllä on oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä. EIT:n tulkinnan mukaan ihmisoikeus-sopimuksen 6 artiklan asettama oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus koskee myös esitutkintaa.

Esitutkintalain 37 §:n 1 momentin mukaan kuulusteltavalla on esitutkinnessa oikeus käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia sen mukaan kuin kielilain 10 ja 18 §:ssä säädetään. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki silloin, kun viran-

omaisen ei kielilain mukaan ole käytettävä epäillyn kieltä. Pykälän 2 momentissa säädetään, että oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnessa säädetään saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa (516/1991). Pykälän 3 momentin mukaan muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä kuultavalla on esitutkinnessa oikeus maksuttomaan tulkkiin, jollei esitutkintaviranomainen itse huolehdi tulkkauksesta. Viranomaisen on viran puolesta huolehdittava tulkkaustarpeen täyttämistä. Tulkkaus on vastaavalla tavalla järjestettävä silloin, kun se kuuluvan aisti- tai puhevian takia on tarpeen. Esitutkintalain 39 §:n 1 momentin mukaan kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä kielellä. Lain 40 §:n 1 momentin mukaan esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka kielilain 19 §:n 2 momentin nojalla osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä.

Esitutkintalain 37 § lähtee siis kuulusteltavan tai kuuluvan näkökulmasta, jota voidaan pitää useastakin syystä suppeana. Esitutkinnessa voidaan asioida esitutkintaviranomaisen kanssa muutenkin kuin kuulemistilanteissa. Kielelliset oikeudet liittyvät kaikkien esitutkintatoimenpiteiden suorittamiseen. Esitutkintalain 37 § ei sovellu rikosilmoituksen tekemiseen, jonka voidaan kuitenkin laajassa mielessä katsoa kuuluvan esitutkintaan. Vaikka kielilakia sen 3 §:n 1 momentin perusteella sovelletaan myös esitutkinnessa, uuteen esitutkintalakiin olisi syytä selvyyden vuoksi ottaa esitutkinnan käsittelykieltä koskevat esitutkinnan tarpeita vastaavat säännökset.

Johdonmukaisuussyistä esitutkinnan käsittelykieltä koskevien säännösten tulisi suomen ja ruotsin kielten osalta vastata kielilain säännöksiä asian käsittelykielestä rikosasiasa. Esitutkinnessa asiaa selvitetään tuomioistuinkäsittelyä varten. Kielilain 14 §:n 1 momentissa säädetään, että rikosasiassa käytetään kaksikielisessä tuomioistuimessa asian käsittelykielenä vastaajan kieltä. Jos vastaajat ovat erikielisiä tai jos vastaajan kieli ei ole suomi tai ruotsi, tuomioistuin päättää asian käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Jos kielivalintaa ei voida tehdä tällä perusteella, käytetään tuomiois-

tuimen virka-alueen enemmistön kieltä. Pykälän 2 momentin mukaan yksikielisessä tuomioistuimessa käytetään asian käsittelykielenä virka-alueen kieltä, jollei tuomioistuin asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen päättä toisen kielen käyttämisestä. Näihin kielilain 14 §:ään säännöksiin tehtävä viittaus ei ole riittävä ja asianmukainen pykälän koskissa tuomioistuinkäsittelyä ja esitutkinnan tarpeiden ulottuessa laajemmalle kuin viranomaisen luona tapahtuvaan asian käsittelyyn. Yksi- ja kaksikielisistä viranomaista säädetään kielilain 6 §:n 1 momentissa.

Esitutkintalain 37 §:n 1 momentissa viitataan kielilain 10 ja 18 §:ään. Niistä ensiksi mainittu koskee oikeutta käyttää suomea tai ruotsia siitä riippumatta, mikä asian käsittelykieli muuten on. Viittaus kielilain 10 §:ään olisi syytä ottaa uuteen esitutkinnan käsittelykieltä koskevaan pykälään. Viittaus mainitun lain 18 §:ään on tarpeeton, koska jo voimassa olevan säännöksen toisessa virkkeessä järjestetään kansalliskieliä koskeva oikeus tulkkaukseen esitutkinnassa.

Esitutkintalain 37 §:n 2 momentin lakiviittaus on vanhentunut, koska oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnassa säädetään nykyisin saamen kielilaissa. Jo tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että saamelaisen oikeus ja viranomaisen velvollisuus käyttää saamen kieltä ovat melko suppeita rajoituen eräisiin Suomen pohjoisimpiin kuntiin ja saamelaisten kotiseutualueeseen. Tarkemman soveltamisalueen osalta voi viitata saamen kielilain 2 §:ään ja saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ään.

Esitutkintalain 37 §:n 3 momentin yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 92/2002 vp) todetaan, että muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä kuultavalla ei olisi ehdotonta oikeutta tulkkaukseen omalla kielellään. Tulkkausvaatimuksen täyttämiseksi riittäisi, että tulkkaus tapahtuu kielellä, jota hän ymmärtää ja jota hän hallitsee riittävästi, jottei kuulustelu tällä kielellä vaaranna hänen oikeusturvaansa. Nämä hallituksen esityksen perusteluissa esitetyt näkökohdat ovat tärkeitä esimerkiksi kiireellisissä kuulustelutilanteissa, joissa kuulusteltavan oman kielen perusteella tarvittaisiin harvinaisen kielen tulkkia mutta joissa kuulusteltava ilman hänen oikeusturvansa vaarantumista riittävän hyvin

hallitsee muutakin yleisemmin puhuttavaa kieltä. Vain hallituksen esityksen perusteluissa esitetty sinänsä tarkoituksenmukainen ja asianmukainen, myös ihmisoikeussopimusten ja EIT:n ratkaisukäytännön kanssa sopusoinnussa oleva merkittävä kieltä koskeva rajaus olisi syytä ottaa lakiin. Kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti kysymyksessä olisi muun kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisen kuulusteltavan oikeus tulla kuulustelluksi kielellä, jota hän ymmärtää ja osaa puhua riittävästi.

Esitutkinnassa käytettävään kieleen liittyvä erityiskysymys on esitutkinta-asiakirjojen kääntäminen. Suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten asianosaisten osalta asiakirjan kääntämisestä säädetään kielilaissa siltä osin kuin käännettävä asiakirja on suomen- tai ruotsinkielinen. Lisäksi oikeusapulain mukaan (257/2002) oikeusavun myöntäminen vapauttaa edun saajan velvollisuudesta suorittaa palkkiota ja korvausta asian käsittelyssä tarvitsemastaan käännösavusta (4 §:n 1 momentin 2 kohta).

Lähtökohtana on, että tulkkaus pitää puheen kääntämisen lisäksi sisällään sen, että kuulusteltava esitutkinnassa ja erityisesti kuulustelussa saa riittävässä määrin selon hänelle vieraalla kielellä laadituista asiaan vaikuttavista esitutkinta-aineistossa olevista asiakirjoista. Näin tulkkausta myös nykyisin hyödynnetään esitutkinnassa, mikä käytännössä merkittävästi vähentää tarvetta asiakirjojen kääntämiseen. Kuitenkin jo nykyisin esitutkinnassa myös jossakin määrin käännetään asian käsittelyn kannalta merkityksellisiä asiakirjoja tai niiden osia. Merkittävä osa poliisin toimintaan liittyvästä käännöstyöstä ei kuitenkaan koske esitutkintaa vaan kansainvälisiä oikeusapupyynnöitä ja turvapaikatutkintaa. Kääntämisen suhteen esiintyy ajallista vaihtelua ja eri poliisilaitosten välillä paikallista vaihtelua.

Vaikka kääntämistä tapahtuu jo nykyisin, kääntämisvelvollisuuteen ja kääntämisen edellytyksiin liittyvät epäselvyydet voivat joissakin tapauksissa haitata asianosaisten oikeutta valvoa oikeuttaan asianmukaisella tavalla. Tämä ei koske pelkästään esitutkintaa, vaan myös sen jälkeen tapahtuvaa asian käsittelyä. Tämän vuoksi asiakirjojen kään-

tämiseen on asiantilaa selventävästi kiinnitettävä huomiota myös lainsäädäntötasolla.

EIT on ratkaisukäytännössään ottanut kantaa rikosasian asiakirjojen kääntämiseen. Ratkaisussa *Hermi v. Italia 18.10.2006* tuomioistuin toteaa, että EIS 6 artiklan 3 kappaaleen e kohta ei koske pelkästään oikeudessa annettuja suullisia lausumia vaan sääntö soveltuu myös kirjalliseen aineistoon ja esituttintaan. Kohta ei EIT:n mukaan kuitenkaan edellytä kaikkien kirjallisten todisteiden tai virallisten asiakirjojen kirjallista kääntämistä. Tuomioistuin totesi säännössä puhuttavan tulkista eikä kääntäjästä. Tämä viittaa ratkaisun mukaan siihen, että suullinen tulkin apu on EIS:n kannalta riittävää.

Eräät Euroopan unionin jäsenvaltiot Suomi mukaan luettuna ovat 11 päivänä joulukuuta 2009 tehneet ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä. Ehdotus perustuu Euroopan yhteisöjen komission heinäkuussa 2009 tekemään puitepäätösehdotukseen. Lissabonin sopimuksen voimaantulon vuoksi neuvottelujen jatkuminen edellytti puitepäätösehdotuksen muuttamista direktiiviehdotukseksi.

Direktiiviehdotuksen 3 artiklan mukaan epäillyllä tai syytetyllä, joka ei ymmärrä rikosoikeudellisessa menettelyssä käytettävää kieltä, on oikeus saada käännös kaikista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen kannalta keskeisistä asiakirjoista tai vähintään tällaisten asiakirjojen tärkeistä kohdista. Keskeisiin asiakirjoihin kuuluvat ainakin vapaudenmenetystä koskeva päätös, syyte ja tuomio. Kirjallisen käännöksen sijasta voidaan tarvittaessa antaa suullinen käännös tai suullinen yhteenveto artiklassa tarkoitetuista asiakirjoista edellyttäen, että tämä ei vaikuta menettelyn oikeudenmukaisuuteen.

EIS:n ja direktiiviehdotuksen perusteella oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus liittyy rikoksesta epäillyn tai syytetyn asemaan. Merkittäviä oikeudellisia intressejä voi liittyä myös muiden asianosaisten, erityisesti asianomistajan asemaan. Tämä tarkoittaa direktiiviehdotuskin huomioon ottaen sitä, että asian kannalta olennainen esitutkinta-aineistoon kuuluva asiakirja tai sen osa olisi käännettävä, jos kääntäminen on tulkkauksesta huolimatta tarpeen asianosaisten oikeu-

den valvomiseksi. Tämä välttämätöntä tapauskohtaista harkintaa salliva säännös tulisi sisällyttää uuteen esitutkintalakiin.

Tulkkaukseen liittyvät tulkin esteellisyyttä ja pätevyyttä koskevat kysymykset, jotka ovat nousseet esiin laillisuusvalvontaratkaisujen kautta. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksen mukaan yleinen luotettavuus edellyttää, että tulkkina ei käytetä jutun mahdollista todistajaa (ratkaisu 1.9.1991, dnro 454/4/89). Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri on eräässä ratkaisussaan (8.9.2008, dnro 668/1/06) puuttunut satunnaisten henkilöiden käyttämiseen tulkkeina. Apulaisoikeusasiamies piti tällaista menettelyä kyseenalaisena ensinnäkin sen takia, että oikeusasioissa käytettävä terminologia ei välttämättä ole tuttua sellaisellekaan henkilölle, jolle arkikielen tulkkaaminen ei muuten tuota ongelmia. Mainitulla menettelyllä myös saatetaan henkilön kohdistuvia rikosepäilyjä perusteettomasti ulkopuolisten tietoon. Satumanvaraisella tulkkaajalla voi lisäksi olla asiaan taikka asianosaisiin sellainen suhde, joka vaikuttaa tulkkauksen asianmukaisuuteen eikä ole poliisin tiedossa.

EIT:n ratkaisun *Hermi v. Italia* mukaan tulkkauksen on oltava sillä tavoin asianmukaista, että vastaaja saa tiedon jutusta ja kykenee puolustautumaan erityisesti esittämällä tapahtumista oman kertomuksen. Kysymystä tulkin pätevyysvaatimuksista käsitellään myös tulkkausta ja käännöksiä koskevassa direktiiviehdotuksessa, jonka 5 artiklan mukaan tulkkauksen ja käännösten laadun tulee olla sellaisia, että epäilty tai syytetty voi täysin käyttää oikeuksiaan. Tämä ei edellytä, että kaikissa tapauksissa käytetään erityisesti pätevyityneitä rekisteröityjä kääntäjiä tai tulkkeja.

Esitutkintalaissa ei säädetä tulkin esteellisyydestä tai pätevyysvaatimuksista. Sellaisia ei tässäkään esityksessä ehdoteta otettavaksi lakiin. Vaikka kääntäjän ja tulkin toiminnalle on asetettava korkeat laatuvaatimukset, huomioon on otettava käytännön näkökohdat, joita esitutkinnassa ei voida sivuuttaa. Ongelmia voi tulla vastaan erityisesti harvinaisten kielten käyttämisen yhteydessä sekä kiireellisissä tilanteissa, joissa kuultavaa on rikoksen selvittämiseen liittyvistä syistä kuultava pikaisesti. Oikeudenmukaisen oikeu-

denkäynnin ja asianosaisten oikeuksien toteutumiseen liittyvät näkökohdat myös vaihtelevat esimerkiksi sen mukaan, onko kysymys summaarisessa menettelyssä (rikesakon määrääminen tai rangaistusmääräyksen antaminen) vai muuten käsiteltävästä rikosasiasta. Nämä näkökohdat puhuvat sen puolesta, että lakiin ei ole syytä ottaa kääntäjän tai tulkin esteellisyyden osalta esimerkiksi voimassa olevan esitutkintalain 46 §:n mukaista myös uuteen lakiin (11 luvun 4 §:n 2 momentti) otettavaksi ehdotettavaa määräystä, jonka mukaan asiantuntijana ei saa olla se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.

Esitutkintalaissa ei säädetä esitutkintaviranomaisen lähettämässä ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä käytettävästä kielestä. Suomen, ruotsin ja saamen osalta käytettävästä kielestä säädetään kielilain 19 §:n 3 momentissa ja saamen kielilain 15 §:n 1 momentissa. Selvyyden vuoksi uuteen esitutkintalakiin voitaisiin ottaa viittaus mainittuihin säännöksiin. Myös tältä osin oman ryhmänsä muodostavat ne henkilöt, joille kysymyksessä olevia asiakirjoja ei ole lähetettävä suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Esitutkinnassa käytettävän kielen tavoin tältä osin lähtökohtana voisi olla se, että ilmoitus, kutsu tai kirja lähetetään kielellä, jota vastaanottajan voidaan olettaa riittävästi ymmärtävän. Vaikka Suomessa asuvien henkilöiden äidinkieli pääsääntöisesti voidaan todentaa väestörekisteritiedoista, varmaa tietoa kaikkien vastaanottajien kielestä ei voi olla. Esitutkintaviranomaisen tulisi kuitenkin mahdollisuuksien mukaan selvittää vastaanottajan kieltä tai hyödyntää sillä ennestään vastaanottajasta olevia tietoja.

Kuulustelupöytäkirja tulisi laatia kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Pöytäkirjaamiskieli saattaisi tältä osin siis poiketa esitutkinnan käsittelykielestä ja muussa esitutkintamateriaalissa käytettävästä kielestä. Kielilain 19 §:n 2 momenttikin kuitenkin mahdollistaa sen, että asian valmisteluun ja käsittelyyn liittyvät asiakirjat voidaan laatia osittain suomen ja ruotsin kielellä. Kuten jäljempänä todetaan, koko kuulustelupöytäkirja olisi annettava kuulusteltavan tarkastettavaksi. Tarkastaminen käy vaivattomasti

ja kuulusteltavan oikeusturvaa edistävästi varmallalla tavalla, kun tarkastettavana on kuulusteltavan käyttämällä kielellä laadittu pöytäkirja. Lisäksi kuulustelupöytäkirjan laatimisella kuulusteltavan kielellä vältetään pöytäkirjan tarpeeton kääntäminen. Jos kuulusteltava käyttää muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia, kuulustelupöytäkirjan laatimiskielen tulisi olla esitutkinnan käsittelykieli. Tämä koskisi myös saamenkieltä käyttämään oikeutettuja henkilöitä, joilla saamen kielilain säännösten mukaan on oikeus saada tulkkauspalveluita ja kuulustelupöytäkirjasta saamenkielinen käännös. Kuulustelupöytäkirjoja lukuun ottamatta esitutkintapöytäkirjan kielenä tulisi olla esitutkinnan käsittelykieli.

Saapuvillaolo esitutkinnassa ja kuulustelut

Saapuvillaolo esitutkinnassa

Esitutkintalain 17—21 §:ssä säädetään saapuvillaolosta esitutkinnassa. Mainittuihin pykäliin kohdistuu joitakin muutos- ja täydennystarpeita, joista osaa käsitellään jäljempänä paremmin sopivassa yhteydessä uuden esitutkintalain 6 luvun pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Esitutkintalain 17 §:n 2 momentin mukaan kutsussa esitutkintaan on ilmoitettava sen aihe, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi. Saapuessaan esimerkiksi kuulusteluun henkilön on kuitenkin voitava valmistautua asian edellyttämällä tavalla. Tämä voi koskea esimerkiksi avustajan hankkimista. Sen vuoksi nykyisen lain mahdollistamaa aiheen ilmoittamatta jättämistä ei voida pitää asianmukaisena. Lisäksi termiä ”aihe” voidaan pitää sisällöltään epäselvänä. Kutsuttavan kannalta olennaisia seikkoja ovat tutkittavana oleva rikos ja kutsuttavan asema esitutkinnassa. Laista tulisikin ilmetä niiden ilmoittaminen kutsussa. Asema liittyy jo aikaisemmin käsiteltyyn kysymykseen henkilön aseman määrittämisestä ja siitä ilmoittamisesta mahdollisimman nopeasti. Jos kuulustelun toimittaminen sinällään haittaisi rikoksen selvittämistä esimerkiksi sen vuoksi, että rikosepäily tulee sen kautta epäillyn tietoon, kuulustelua voidaan lykätä.

Esitutkintalain 18 §:n 1 momentin mukaan epäilty voidaan kutsutta noutaa esitutkintaan, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, ettei hän noudata kutsua tai että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa. Mitä tulee esitutkinnan vaikeuttamiseen, todennäköisyyden edellyttämistä voidaan pitää korkeana kynnyksenä, kun otetaan huomioon, että pakkokeinolain 1 luvun 3 §:ään vuonna 2002 tehdyn muutoksen jälkeen noutamista ankarammaksi katsottava pidättäminenkin tulee kysymyksen tapauksissa, joissa on syytä epäillä vaikeuttamista. Johdonmukaisuuden vuoksi esitutkintalain säännöstä voidaan sen uuteen lakiin ottamisen yhteydessä muuttaa.

Esitutkintalain 21 §:n 2 momentin toisen virkkeen mukaan epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa kerrallaan enintään 12 tuntia, ja milloin pidättämiseen on 1 luvun 3 §:n mukaiset edellytykset, enintään 24 tuntia. Tässä esityksessä ehdotettavan pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 3 momentissa säädettäisiin, että alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saisi pidättää. Näin ollen rikollisesta teosta epäillyllä ei olisi velvollisuutta olla läsnä esitutkinnassa yli 12 tuntia. Käytännössä kuitenkin ilmenee tapauksia, joissa tämä tuntimäärä osoittautuu rikollisesta teosta epäillyn kohdalla liian lyhyeksi. Tämä voi koskea niin rikoksen selvittämiseen liittyviä kuin lastensuojelullisia (esimerkiksi luovuttaminen sosiaaliviranomaisen huostaan) näkökohtia. Yli 12 tuntia ja enintään 24 tuntia kestävä läsnäolovelvollisuuden tulisi kuitenkin liittyä poikkeuksellisiin tapauksiin, minkä vuoksi laissa tulisi säätää erittäin painavien syiden vaatimus tällaiselle läsnäolovelvollisuudelle.

Pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä säädetään poistumisen estämisestä. Pykälän mukaan rikoksesta epäiltyä, joka on esitutkintalain 21 §:n 2 momentin nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu, saadaan esitutkinnassa pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi. Häntä ei saa kuitenkaan sijoittaa pidätettyjen säilytyshuoneeseen, ellei pidättämiseen ole 1 luvun 3 §:n mukaan edellytyksiä. Koska pakkokeinolain

6 luvun 1 §:n mukaisella menettelyllä pyritään turvaamaan epäillyn saapuvillaolo esitutkinnassa, asiayhteytensä vuoksi säännös sopii paremmin saapuvillaoloa koskevien esitutkintalain säännösten joukkoon.

Kuulustelut

Lukuun kohdistuu lukuisia muutos- ja täydennystarpeita, joista vähäisimpiä käsitellään jäljempänä uuden esitutkintalain 7 luvun pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Esitutkintalain 22 §:n 2 momentissa rikoksesta epäillyn kuulemiselle asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä asetetaan erityisedellytyksiä. Epäillyn osalta edellytyksenä on, että asia on merkitykseltään vähäinen eikä epäilty kiistä rikosilmoituksen oikeellisuutta tai että kysymyksessä on aikaisemmin suoritettun kuulustelun vähäinen täydentäminen. Momentin ensimmäisen virkkeen mukaan kaikkia asianosaisia koskee se, että mainituilla tavoilla suoritetusta kuulemisesta ei saa aiheutua haittaa eikä tutkinnan vaarantumista.

Esitutkintalain 22 § on muutettu nykyiseen muotoonsa esitutkintalain muuttamisesta annetulla lailla 645/2003. Alun perin esitutkintalain 22 §:n 1 momentissa säädettiin, että asianomistaja ja merkitykseltään vähäisissä asioissa epäilty, joka ei kiistä rikosilmoituksen oikeellisuutta, saa kuitenkin antaa lausumansa asiamiehen välityksellä tai puhelimitse. Lisäedellytyksenä oli se, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta. Pykälän muuttamista perusteltiin muun ohessa joustavuuden lisäämisellä (HE 52/2002 vp). Epäillyn kohdalla tämä koskee sen mahdollisuuden lisäämistä, joka liittyy aikaisemmin suoritettun kuulustelun vähäiseen täydentämiseen.

Rikoksesta epäiltyyn liittyviä 22 §:n 2 momentin mukaisia rajoituksia ei voida pitää perusteltuina, vaikka epäilty kiistäisi rikosilmoituksen oikeellisuuden tai vaikka kysymyksessä ei olisi ainoastaan aikaisemman kuulustelun vähäinen täydentäminen. Näisäkin tapauksissa riittävän luotettavaan kuulemiseen saatetaan päästä asiamiehen välityksellä tai tiedonsiirtovälineellä tapahtuvassa kuulemisessa. Erityisesti tämä näkökohta korostuu asioissa, joissa epäillyllä ei ole juu-

rikaan lausuttavaa. Epäiltyä olisi kuitenkin kuultava pykälän 1 momentissa tarkoitettulla tavalla hänen itsensä läsnä ollessa, jos 2 momentin ensimmäisen virkkeen mukaisesti tutkinnan luotettavuus muuten vaarantuisi. Rikoksen vakavuuteen liittyvät selvittämisentressinäkökohdat puhuvat kuitenkin sen puolesta, että epäiltyä tulisi voida kuulla asiamiehen välityksellä vain, jos kysymys on vähäisestä rikosasiasta. Tältä osin johtoa saadaan oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 16 §:n 2 momentista. Sen mukaan, jos asia koskee rikosta, josta on säädetty muu tai ankarampi rangaistus kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta, haastetta ei voida antaa tiedoksi vastaajan haasteen vastaanottamista varten valtuuttamalle asiamiehelle. Tätä rajoitusperustetta voitaisiin myös esitutkinnassa käyttää rikoksesta epäillyn kuulemisen suhteen kuitenkin käänteisesti siten, että rikoksesta epäiltyä saataisiin kuulustella asiamiehen välityksellä vain, jos asia koskee rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta.

Esitutkintalain 22 §:n 3 momentissa säädetään, että asianosaiselta on otettava vastaan hänen tarjoamansa, kuulustelukertomusta täydentävät kirjalliset selvitykset. Erityisistä syistä tällaisia selvityksiä voidaan ottaa vastaan myös todistajalta tätä kuulusteltaessa. Pykälän alkuperäisissä perusteluissa (HE 14/1985 vp) tällaista erottelua asianosaista ja todistajaa koskevien edellytysten suhteen ei ole perusteltu. Todistajalla tulisi asian riittävän selvittämisen turvaamiseksi olla samat mahdollisuudet saada täydentävät kirjalliset selvitykset (esimerkiksi piirroksiset ja laskelmat) sisällytetyksi esitutkinta-aineistoon kuin asianosaisella. Momenttia tulisikin muuttaa niin, että sen toinen virke poistetaan sekä ensimmäinen ja ainoaksi jäävä virke muutetaan koskemaan sekä asianosaista että todistajaa.

Esitutkintalain 23 §:ssä säädetään asianomistajan kuulustelemista koskevista rajoituksista. Pykälän mukaan asianomistaja, jolla ilmeisesti ei ole tutkittavaa asiaa selventäviä tietoja, voidaan jättää esitutkinnassa kuulustelematta, jos hän on rikosilmoituksen tehdessään tai muussa yhteydessä ilmoittanut syytteestä päättämistä ja oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat. Esitutkinnassa selvi-

tettäviä asioita koskevassa jaksossa aikaisemmin on jo todettu, että esitutkinnassa rikos ja eräät siihen välittömästi liittyvät seikat olisi selvitettävä asian laadun edellyttämällä tavalla. Tämä koskisi myös asianosaisten selvittämistä. Siihen liittyviä ongelmia koskien esimerkiksi laajoja rikossarjoja tai rikoksia, joiden vaikutukset muuten ulottuvat laajalle. Ongelmat voivat tällaisissa tapauksissa koskea asianosaisten henkilöllisyyden selvittämisen lisäksi asianomistajan kuulemistakin. Käytännössä saatetaan esimerkiksi joutua turvautumaan menettelyyn, jossa rikosasian asianomistajia kehoitetaan julkisesti ilmoittautumaan poliisille kuulemistaan ja vaatimustensa ilmoittamista varten. Tämä voi liittyä poliisiin rajallisiin voimavaroihin ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin. Esimerkiksi joissakin tapauksissa rikosasian suuresta asianomistajamäärästä huolimatta vain harvoilla asianomistajilla voidaan olettaa olevan yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Tällaisia tilanteita varten pykälää vastaavaan uuden esitutkintalain pykälään tulisi lisätä virke, jonka mukaan asianomistajan kuulusteleminen voidaan jättää tämän omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 12 ja 13 §:ssä säädetään päihtyneen ja sieluntoiminnaltaan häiriintyneessä tilassa olevan kuulustelemista. Päihtyneen kuulustelemista koskevassa säännöksessä todetaan, että jos joku on siinä määrin päihtynyt alkoholista tai muusta huumaavasta aineesta, että hänen ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä, häntä saa kuulustella vain, jos se on rikoksen selvittämiseksi välttämätöntä. Kuulustelupöytäkirjaan on tällöin tehtävä merkintä kuulusteltavan tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista on pidetty välttämättömänä. Kuulustellulle on varattava tilaisuus myöhemmin uudestaan tarkastaa kertomuksensa. Asetuksen 12 §:ssä todetaan vielä, että kertomuksen tarkastamisesta on voimassa, mitä esitutkintalain 39 §:n 2 momentissa säädetään.

Asetuksen 13 §:n mukaan, jos kuulusteltavan ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä sieluntoiminnan häiriön, järkytyksen tai muun vastaavan syyn takia, sovelle-

taan vastaavasti, mitä 12 §:ssä on säädetty. Kuulustelemisesta on tarvittaessa neuvoteltava kuulusteltavan läheisten ja lääkärin kanssa.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 12 ja 13 §:ssä säädetään kuulustelun toimittamisen edellytyksistä eräissä tapauksissa ja kuulusteltavan oikeudesta tarkastaa niissä tapauksissa kuulustelukertomuksensa. Tältä osin on kysymys merkittävistä kuulusteltavan oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvistä asioista, minkä vuoksi näistä kysymyksistä tulisi säätää laissa. Tämä olisi johdonmukaista myös sen kanssa, että alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn teon tutkintaa koskeva asetuksen 14 § ehdotetaan sisällöltään jonkin verran muutettuna siirrettäväksi uuteen esitutkintalakiin.

Esitutkintalain 29 §:ssä säädetään seikoista, joista on ilmoitettava tai tehtävä selkoa kuulustelulle ennen kuulustelua. Pykälän 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä säädetään velvollisuudesta ilmoittaa kuulusteltavalle hänen asemansa esitutkinnassa. Kuulusteltavan asemaan esitutkinnassa liittyy läheisesti se, että lakiin otettaisiin säännös rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään (4 luvun 3 §). Jotta tällä oikeudella on käytännön merkitystä, siitä tulisi kuulusteltavalle ilmoittaa ennen kuulustelua. Tämä ilmoitusvelvollisuus voitaisiin lisätä esitutkintalain 29 §:n 1 momenttia vastaavaan uuteen säännökseen.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt asianosaisten kielellisten oikeuksien johdosta huomiota siihen, että ennen kuulustelua olisi aina syytä käsitellä kysymys kuulustelussa käytettävästä kielestä (PeVL 36/2002 vp). Asia on valiokunnan mukaan soveliasta säännellä esitutkintalain 29 §:ssä. Vaikka useissa kuulustelutilanteissa kysymys epäillyn käyttämästä kielestä lienee varsin selvä ilman nimenomaista huomion kiinnittämistä asiaan, harkinnanvaraisen esitutkintaviranomaiselle asetettavan velvollisuuden soveltamisessa voi tulla rajanveto-ongelmia. Sen vuoksi valiokunnan esittämää ehdotonta velvollisuutta kiinnittää huomiota kielellisiin oikeuksiin voitaneen pitää perusteltuna. Ilmoitusvelvollisuutta koskevan pykälän 1 momenttiin voitaisiin keskittää myös kuu-

lustelutodistajaa koskevassa esitutkintalain 30 §:n 2 momentissa asetettu velvollisuus ilmoittaa kuulusteltavalle hänen oikeudestaan pyytää kuulustelutodistaja paikalle.

Esitutkintalain 29 §:n 2 momentin mukaan epäillylle on ennen kuulustelua myös tehtävä selkoa oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa sekä siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Kun esitutkintalain 10 §:n 1 momenttiin lisättiin velvollisuus ilmoittaa kiinniotetulle, pidätetylle tai vangitulle rikoksesta epäillylle hänen oikeudestaan käyttää avustajaa, muutoksen perusteluissa todettiin (HE 90/2005 vp), että koska siinä yhteydessä ei esitetä muutosta esitutkintalain 29 §:n 2 momenttiin, olisi oikeudesta avustajan käyttämiseen kuitenkin ilmoitettava ennen rikoksesta epäillyn kuulustelua. Tässä esityksessä avustajaa koskevia säännöksiä ehdotetaan muutettavaksi siten, että asianosaiselle on ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä. Rikoksesta epäillylle oikeudesta olisi kirjallisesti ilmoitettava viipymättä, kun hän menettää vapautensa kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen yhteydessä. Säännöksiä ehdotetaan täydennettäväksi myös niin, että esitutkintaviranomaisen on muutenkin selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan.

Avustajan käyttämistä koskevat muut säännökset huomioon ottaen tilanne saattaa ennen kuulustelua olla sellainen, että avustajaa ja puolustajaa koskeva esitutkintalain 29 §:n 2 momentissa tarkoitettu ilmoitus on ilmeisen tarpeeton. Esimerkiksi epäillyllä saattaa olla kuulustelussa avustaja mukanaan tai hänelle on saatettu jo määrätä avustaja. Tämä näkökohta voitaisiin ottaa huomioon 29 §:ää vastaavassa uuden esitutkintalain pykälässä.

Lisäksi 29 §:n 2 momenttia vastaavaan uuteen säännökseen voitaisiin sijoittaa sääntely, jota vastaava on nykyisin 1 momentin toisessa virkkeessä. Sen mukaan epäillylle on samalla ilmoitettava, mistä teosta häntä epäillään. Virkkeen sisältö sen nyky muodossa on

osoittautunut epäselväksi. Tämä koskee sitä, onko epäillylle ilmoitettava rikosnimike, epäiltyä rikosta koskeva tapahtumainkuvaus teon paikka ja aika mukaan lukien vai mahdollisesti molemmat. Ilmoittamistarve riippuu jossakin määrin tapauskohtaisista ja erityisesti rikoksen selvittämiseen liittyvistä näkökohdista. Virkkeessä voitaisiin todeta, että rikoksesta epäillylle on ennen kuulustelua yksilöitävä teko, josta häntä epäillään.

Esitutkintalain 30 §:ssä säädetään kuulustelutodistajasta. Pykälän 1 momentin mukaan kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan saapuville. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta pitää ilman todistajaa. Kahdeksaatoista vuotta nuorempaa epäiltyä ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaalilautakunnan edustaja. Pykälän 2 momentissa säädetään ilmoittamisvelvollisuudesta, joka edellä kerrotuin tavoin ehdotetaan siirrettäväksi pykälään, jossa muutenkin säädetään kuulustelulle ilmoitettavista asioista.

Kuulustelutodistajan käytöllä pyritään edistämään kuulustelun asianmukaista toimittamista. Todistajan avulla kyetään myös jälkikäteen selvittämään, miten kuulustelu on toimitettu ja mitä sen aikana on tapahtunut. Näistä syistä kuulustelutodistajalla on merkitystä sekä kuulusteltavan että kuulustelijan kannalta. CPT on vuoden 1992 maatarkastusta koskevassa raportissaan korostanut kuulustelutodistajan asemaa tärkeänä oikeusturvan takeena.

Kuulustelutodistajan käyttö liittyy siihen, että esitutkintakertomuksilla on edelleen vuonna 1997 tapahtuneesta rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistamisesta huolimatta tärkeä merkitys oikeudenkäynneissä, joissa käsittelyn yhteydessä tulee vastaan väitteitä esimerkiksi poliisin harjoittamasta painostuksesta tai muusta epäasiallisesta vaikuttamisesta kuulusteltavaan kuulustelun aikana taikka kertomusten väärästä kirjaamisesta. Kuulustelutodistajan käytön edellytyksiä koskeva säännös on nyt kirjoitettu jossakin

määrin joustavaan muotoon käytön riippuessa toisaalta epäillyn ja toisaalta tutkijan tahdosta ja joiltakin osin myös rikostutkinnan kiireellisyyteen liittyvistä seikoista. Tätä lähtökohtaa voidaan edelleenkin pitää perusteltuna, koska kaikki epäillyt eivät suinkaan tahdo kuulustelutodistajaa paikalle. Asiaan liittyvät myös poliisin resurssit, koska kuulustelutodistajan käyttö sitoo poliisimiesten työaikaa. Viimeksi mainitun syyn vuoksi esitutkintalain valmisteluvaiheessa poliisin taholta pidettiin tärkeänä, ettei kuulustelutodistajan käytöstä tehdä ehdotonta menettelyä.

Kuulustelutodistajan käyttöön liittyy se, että esitutkintalain 39 §:n 3 momentti mahdollistaa kuulustelukertomuksen ottamisen äänitai kuvatallenteeseen. Jos kuulustelutilaisuus tallennetaan, kuulustelun aikaiset tapahtumat ovat jälkikäteen todennettävissä lähtökohtaisesti varmalla tavalla. Tämän vuoksi kuulustelutodistajan käyttö voi olla tarpeellonta. Kuulustelutodistajan käyttö pitäisikin voida korvata kuulustelutilaisuuden ääni- ja kuvatallentamisella kaikissa tapauksissa, jos tallentamisella voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat. Jotta kuulustelutilanteesta saa todistajan korvaamisen edellyttämällä tavalla luotettavan kuvan, tallenteessa pitäisi olla sekä ääni että kuva. Tämän tulisi olla lähtökohta myös silloin, kun tallentaminen tehdään niissä tapauksissa, joista säädetään nyt 39 §:n 3 momentissa. Yhdenmukaisen ääntä ja kuvaa tallentavan tallentamisvälineistön hankkiminen saattaa olla perusteltua myös kustannusnäkökohdista katsottuna sen sijaan, että hankittaisiin erilaista laitteistoa.

Kuulustelutodistajan korvaamista tallentamisella ei voitane säätää ehdottomaksi, koska käytännössä esimerkiksi erityisen vakavien rikosten selvittämiseen tai kuultavan henkilöön liittyvistä syistä saattaa olla tarpeen käyttää sekä kuulustelutodistajaa että tallentamista. Koska tallennetta koskevia väitteitäkin (esimerkiksi tarkoitushakuiset leikkaukset) saatetaan esittää, kuulustelutodistajan käytöllä saattaa olla täydentävää merkitystä kuulusteluolosuhteiden selvittämisessä.

Esitutkintalain 31 §:n mukaan asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrättyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä päämiestän-

sä kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja painavista rikostutkinnallisista syistä sitä kiellä. Käytännössä on ilmennyt tarvetta sille, että erityisesti rikoksen asianomistajaa tukee kuulustelussa henkilö, joka ei kuitenkaan ole oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettu tukihenkilö. Esimerkkeinä voidaan mainita muiden lähisukulaisten kuin huoltajien tai uhreja tukevien järjestöjen edustajien osallistuminen kuulusteluun. Tällainen tarve korostuu tutkittaessa rikoksia, jotka loukkaavat voimakkaasti esimerkiksi kärsimystä aiheuttavalla tavalla asianomistajan itsemääräämisoikeutta ja fyysistä koskemattomuutta. Esimerkkeinä tällaisista rikoksista voidaan mainita seksuaali-, pahoinpitely- ja ihmiskaupparikokset.

Viime aikoina myös kansainvälisissä velvoitteissa on kiinnitetty huomiota siihen, että rikoksen uhria tukevalla henkilöllä tai järjestön edustajalla tulee olla mahdollisuus osallistua kuulusteluun. Esimerkkeinä voidaan mainita vuodelta 2005 oleva Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (CETS 197; 27 artiklan 3 kappale) ja aikaisemmin jo mainittu lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskeva Euroopan neuvoston yleissopimus (31 artiklan 5 kappale). Suomi on allekirjoittanut molemmat sopimukset. Kuulusteltavan tukemiseen saattaa olla tarvetta myös todistajankuulusteluissa. Nykyisessä laissa ei kielletä sitä, että kuulusteluun osallistuu muita kuulusteltavia tukevia henkilöitä kuin määrätty tukihenkilö. Vaikka lakia näin myös ilmeisesti tulkitaan, selvyyden vuoksi tulisi kuitenkin säätää siitä, että tutkija voi pyynnöstä sallia muunkin asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa. Tällöin rajoitusperusteen tulisi olla se, että läsnäolo ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaarana salassapitovelvollisuutta.

Esitutkintalain 32 §:n mukaan tutkija voi sallia asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä taikka asianomistajalle määrätyn tukihenkilön olla läsnä toista asianosaista tai todistajaa kuulusteltaessa, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi. Tähän pykälään liittyy eräitä muutos- ja täydentämistarpeita. Niistä keskeisin liittyy siihen, että rikoksen selvittämisenäkökohdan ei tulisi

yksin olla ratkaiseva harkittaessa pykälässä mainitun henkilön läsnäolon sallimista. Esimerkiksi rikoksesta epäillyn ja asianomistajan kohtaamisiin voi tunneperäisistä syistä liittyä näkökohtia, joiden vuoksi osallistuminen toisen henkilön kuulusteluun ei ole hienotunteisuusnäkökohdista perusteltua. Epäillyn läsnäolo voi esimerkiksi seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten tutkinnassa aiheuttaa asianomistajalle kärsimystä tai sitä vastaavaa haittaa. Vaikka hienotunteisuusperiaatteesta ehdotetaan säädettäväksi erikseen, mainittuja näkökohtia tulisi erikseen korostaa myös läsnäoloa toisen henkilön kuulustelussa koskevassa pykälässä. Pykälän muita enemmänkin teknisluonteisia muutostarpeita tarkastellaan sitä vastaavan uuden pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Esitutkintalain 33 §:ssä säädetään vajaavaltaisen kuulusteltavan laillisen edustajan osallistumisesta kuulusteluun. Pykälä koskee alle 18-vuotiaita kuulusteltavia. Pykälän 4 momentissa säädetään siitä, että kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava läsnäoloon oikeutetuille pykälän 1-3 momentissa tarkoitetuille vajaavaltaisen edustajille, jos se käy vaikeutetta päinsä. Ainakin yhdelle heistä on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa, paitsi jos vajaavaltaista on rikoksen selvittämisen vuoksi välttämätöntä viipymättä kuulustella. Tällöin vajaavaltaisen edustajalle on ilmoitettava kuulustelusta mahdollisimman pian.

Esitutkintalain 33 §:n 3 momentin mukaan tutkija voi kieltää vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta. Vaikka laissa tulnaisiin edelleen esitutkintalain 35 §:n tavoin mahdollistamaan henkilön poistaminen kuulustelutilaisuudesta, laillisen edustajan osallistumisen kieltämisestä rikoksen selvittämisen vaikeuttamisen vuoksi tulisi erikseen säätää 33 §:n 3 momenttia vastavassa uudessa säännöksessä. Laillisen edustajan henkilöstä tai hänen liittymisestään asiaan saattaa etukäteen olla sellaista tietoa, jonka perusteella hänen läsnäolonsa kuulustelussa voidaan olettaa haittaavan kuulusteltavan mahdollisuuksia kertoa asiasta sen selvittämistä edistävällä tavalla.

Nuorisorikostyöryhmä ehdotti esitutkintalain 33 §:n 4 momentin erottamista omaksi

pykäläksi, jotta siinä säädettyä ilmoittamisvelvollisuutta ja tilaisuuden varaamisvelvollisuutta saadaan korostettua. Samalla säännöksen sisältöä ehdotettiin muutettavaksi jonkin verran käytännön näkökohtiin liittyvien syiden vuoksi. Kuulustelusta pitäisi aina ilmoittaa. Toisaalta kaikissa tapauksissa henkilöä, jolle pitäisi ilmoittaa ja varata tilaisuus tulla kuulluksi, ei tavoiteta. Kuulustelusta poissa olleelle lailliselle edustajalle pitäisi kuulustelun lisäksi ilmoittaa kuulustelun sisällöstä, koska sillä voi olla lapsen huoltajalle tärkeä merkitys puuttuessa lapsen rikokseen ja pyrittäessä sen uusimisen estämiseen.

Esitutkintalain 33 §:n tavoin esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 15 § liittyy lapsen tukemiseen ja auttamiseen esitutkinnassa. Pykälän mukaan, kun lasta eli alle 18-vuotiaasta henkilöä kuulustellaan epäilyinä, sosiaalilautakunnalle on varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tätä ole lastensuojelulain (683/83) 15 §:n 2 momentin perusteella pidettävä ilmeisesti tarpeettomana. Esitutkintaviranomaisen on viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaalilautakunnalle. Nuorisorikostyöryhmä lähti siitä, että asetuksen 15 §:n tarkoittama asia on merkitykseltään sellainen, että siitä tulisi perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla säätää lailla, jolla myös säädetään lapsen huoltajille tai muille laillisille edustajille tapahtuvasta ilmoittamisesta ja kuulluksi tulemistilaisuuden varaamisesta. Sääntelyn lakiin siirtämistä voidaankin pitää perusteltuna. Vähäisiä rikosasioita silmällä pitäen ehdotonta velvollisuutta toimittaa kuulustelupöytäkirja voidaan pitää liian tiukkana. Tämä pitää paikkansa lähinnä esitutkinnassa käsiteltävien asioiden osalta. Suppean esitutkinnan sisältöä koskevassa pykälässä nykyistä asetuksen 15 §:ää vastaava uusi lain pykälä voitaisiinkin rajata suppeassa esitutkinnassa sovellettavien säännösten ulkopuolelle. Esimerkiksi vähäisten rikosasioiden kasaantuessa samalle henkilölle voidaan turvautua lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Asetuksen 15 §:ssä mainittu lastensuojelulaki on kumottu vuoden 2008 alussa voimaan tulleella uudella lastensuojelulailla, jonka 24 §:n 2 momentissa on aikaisempaa säännöstä vastaava sääntely. Sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon

toimeenpanoon sen lain mukaan kuuluvista tehtävistä sekä niistä tehtävistä, jotka muussa laissa säädetään sosiaalilautakunnan taikka muun vastaavan toimielimen tehtäväksi, huolehtii yksi tai useampi kunnan määräämä monijäseninen toimielin. Tällaista toimielintä voidaan kutsua *sosiaaliviranomaiseksi*.

Asetuksen 15 § ei nimenomaisesti velvoita ilmoittamaan sosiaaliviranomaiselle tapauksista, joissa teosta epäilty on alle 15-vuotias. Näissä tapauksissa sosiaaliviranomaisella on tärkeä rooli sen arvioimisessa, onko tutkinnan suorittaminen tarpeen lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen arvioimisen vuoksi. Tällainen arvioimistarve saattaa olla tarpeen myös 15—17-vuotiaiden epäiltyjen kohdalla. Asetuksen säännöstä vastaavassa lakiin otettavassa pykälässä olisikin selvyiden vuoksi mainittava esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa epäillystä alle 18-vuotiaan rikoksesta tai rikollisesta teosta sosiaaliviranomaiselle.

Ryhmätunnistus

Esitutkintalakiin lisättiin vuonna 2003 ryhmätunnistusta koskevat säännökset (38 a—38 c §). Niiden lisäksi valtioneuvosto on antanut asetuksen ryhmätunnistuksesta.

Vaikka ryhmätunnistusta koskevien varsin uusien säännösten muuttamistarvetta ei ole toistaiseksi mainittavasti ilmennyt, joitakin tarkistuksia näihinkin säännöksiin on tässä yhteydessä syytä tehdä. Lainsäädännön selkeyttämiseen liittyy 38 a §:n jakaminen kahteen pykälään siten, että ensimmäisessä säädetään ryhmätunnistuksen edellytyksistä ja jälkimmäisessä ryhmätunnistuksen järjestämisestä.

Ryhmätunnistuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:n 2 momentin mukaan ryhmätunnistusta voidaan käyttää silloin, kun sillä voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä. Asian merkitys ja vertailu muihin samantapaisiin säännöksiin puoltavat sitä, että tällainen toimenpiteen edellytyksiin liittyvä säännös pitäisi ottaa lakiin. Lisäksi mainitun pykälän 4 momentissa säädetään siitä, että ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättää tutkinnanjohtaja. Jo voimassa olevassa esitutkintalaissa monin paikoin säädetään päätösvallan kuulumisesta tutkinnan-

johtajalle. Hänen asemaansa ja siihen kuuluvaa päätöksentekovaltaa ehdotetaan entisestään täsmennettäväksi, minkä vuoksi tämäkin tutkinnanjohtajan päätösvaltaa koskeva säännös ehdotetaan sisällytettäväksi uuteen esitutkintalakiin.

Ryhmätunnistusta koskevat säännökset on nykyisin kirjoitettu niin, että niiden voi tulkitella koskevan ainoastaan näköhavainnoin tapahtuvaa tunnistamista. Merkitystä voi kuitenkin näköhavaintojen ohella tai lisäksi olla muillakin aistihavainnoilla kuten äänen tunnistamisella, hajuhavainnoilla tai tunnistelemalla tehtävillä havainnoilla. Tämä tulisi ottaa huomioon ryhmätunnistusta koskevissa säännöksissä.

Ryhmätunnistuksen merkitykseen todistelukeinona liittyy virallisen syyttäjän kytkeminen sen käyttämiseen. Vaikka jo yleisistä esitutkintayhteistyötä koskevista säännöksistä saattaisi johtua velvollisuus varata syyttäjälle tilaisuus olla läsnä ryhmätunnistuksessa, tästä olisi selvyuden vuoksi syytä erikseen säätää.

Esitutkinta-aineisto

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen

Esitutkintalain 39 §:n 3 momentin mukaan kuulusteltavan kertomus saadaan myös ottaa ääni- tai kuvatallenteeseen. Kuulustellun on saatava tarkastaa tallennettu kertomus siten kuin valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädetään. Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 17 §:n mukaan tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle. Asetuksen 18 §:ssä säädetään ensinnäkin, että jos kuulustelukertomus otetaan ääni- tai kuvatallenteeseen, kuulusteltavan on kuulustelun päätyttyä annettava kuunnella äänitys ja tehdä kertomukseensa tarpeelliset korjaukset ja lisäykset (1 momentti). Pykälän 2 momentin mukaan, jos kuulustelukertomus tallennetaan tai kuulusteltavan lausumien perusteella sanellaan tallenteeseen myöhempää kirjoittamista varten, kuulustelukertomus tarkastetaan kuulusteltavan valinnan mukaan 1 momentissa säädettyin tavoin tai kuten kirjoitettu kuulustelukertomus.

Esitutkintalain 39 a §:ssä säädetään asianomistajan ja todistajan kuulustelun tallentamisesta videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuultavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida siinä häiritä kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti.

Esitutkintalain säätämisen yhteydessä eduskunnan lakivaliokunta harkitsi ääni- tai kuvatallenteen käytön säätämistä pakolliseksi kuulusteluissa tai niiden käyttöä riippumaan rikoksen laadusta, mutta katsoi sitten, että mainittujen tallenteiden käytöstä oli saatava riittävästi kokemusta ennen kuin niiden käyttöä voidaan laajentaa (LaVM 9/1986).

CPT kiinnitti huomiota vuonna 1992 Suomeen tekemällään tarkastuskäynnillä huomiota muun ohessa ääni- ja kuvatallenteiden käyttöön. Komitea piti poliisikuulustelujen tallentamista tärkeänä suojakeinona sekä vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden että poliisin kannalta. Valtuuskunta ei saanut mitään todisteita tällaisten menetelmien käytöstä Suomessa, vaikka esitutkintalain 39 § sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 17 § sallivat niiden käyttämisen. Komitea suositti, että Suomen viranomaiset harkitsisivat mahdollisuutta, että tällaisesta tallentamisesta tehtäisiin vakiokäytäntö. Käyttöön otettavaan järjestelmään tulisi liittyä kaikki asianmukaiset suojakeinot. Esimerkkinä suojakeinoista komitea mainitsi kaksi nauhaa, joista toinen sinetöidään kuulusteltavan läsnä ollessa ja toista käytetään työskentelykappaleena.

Ääni- ja kuvatallentamisen yleisyydestä ei ole saatavissa tarkkoja tietoja. Esitutkintakertomuksilla on rikosoikeudenkäyntimenettelyn vuonna 1997 tapahtuneesta uudistamisesta huolimatta edelleen tärkeä merkitys oikeudenkäynneissä, joissa käsittelyn yhteydessä tulee vastaan väitteitä esitutkintakertomusten kirjausten virheellisyyksistä, epätäsmällisyyksistä ja puutteellisuuksista. Oikeudenkäynneissä esitetään myös silloin tällöin väitteitä poliisin painostuksesta ja epäasiallisesta vaikuttamisesta rikoksesta epäiltyyn kuulustelun aikana.

Kuulustelujen tallentamisen lisäämisellä voitaisiin ainakin vakavimpien rikosten kohdalla parantaa mahdollisuuksia tarvittaessa selvittää kuulustelukertomuksen tosiasiallinen sisältö ja kertomuksen antamisolosuhteet. Tallentamisella voisi myös olla kuulustelun toimittamista ja kuulustelukertomuksen kirjaamista koskevia väitteitä ennalta estävää vaikutusta. Tallentamisen kautta esitutkintaviranomainen myös joutuu kiinnittämään erityistä huomiota kuulustelun asianmukaiseen ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäynnin vaatimusten mukaiseen suorittamiseen. Näihin tavoitteisiin voidaan päästä myös kuulustelutodistajan käytön lisäämisellä, joskaan ei yhtä varmasti jälkikäteen todennettavalla tavalla. Lisäksi tallentamisen etuna on mainittava jo aikaisemmin käsitelty kuulustelutodistajien käytön väheneminen, jolloin poliisin voimavaroja voidaan vapauttaa muihin tehtäviin. Kuten aikaisemmin jo todettiin kuulustelutodistajan korvaamista käsitellessä, tallenteessa tulisi olla sekä ääni että kuva.

Kuulustelujen ääni- ja kuvatallentamiseen liittyy käytännön ongelmia kuten henkilövoimavaroja vaativa tallenteen purkaminen kirjalliseen muotoon ja tallentamisen aiheuttamat kustannukset. Viimeksi mainittuja ovat ennen kaikkea tallentamisvälineiden hankkimiskustannukset. Kaikki kuulusteltavat eivät myöskään halua suostua kuulustelukertomuksen tallentamiseen. Tallentaminen ei myöskään tule poistamaan kaikkia kuulustelun asianmukaista toimittamista koskevia väitteitä. Voidaan esimerkiksi väittää, että tallennetta on leikely tai muuten käsitelty niin, että se antaa totuudenvastaisen kuvan kuulustelusta. Lisäksi voidaan väittää, että epäasiallinen menettely on tapahtunut muuna kuin tallentamisaikana, esimerkiksi ennen kuulustelun aloittamista. Mainituista ongelmista huolimatta kuulustelujen ääni- ja kuvatallentamista olisi siihen liittyvien etujen vuoksi syytä pyrkiä edistämään myös lainsäädäntöratkaisuin. Esitutkintalain 39 §:n 3 momentti oikeuttaa poliisin tallentamiseen eräissä tapauksissa, mutta ei velvoita siihen missään tapauksessa.

Kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen koskevassa pykälässä esitutkintaviranomainen voitaisiin velvoittaa tallentamiseen sellaisissa tapauksissa, joissa

asian laatuun (esimerkiksi vakava rikos) tai kuulusteltavaan henkilöön (esimerkiksi alaikäisen, päihtyneen tai ulkomaalaisen kuulusteleminen) liittyvien seikkojen vuoksi tallentamiseen on syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien ja kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten.

Esitutkintalain 39 a §:n osalta ei ole ilmennyt erityisiä muutostarpeita. Virallisen syyttäjän kytkeminen säädöstasolla näin merkittävän toimenpiteen käyttämiseen olisi kuitenkin aiheellista, koska kuulustelutilaisuuden tallentamisella näissä tapauksissa korvataan henkilön kuuleminen tuomioistuimessa. Asian jättämistä esitutkintayhteistyötä koskevien yleisten säännösten varaan ei voida pitää riittävänä. Ryhmätunnistuksen tapaan syyttäjälle tulisi varata tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa, mikä olisi syytä asian tärkeyden painottamiseksi nimenomaisesti todeta 39 a §:ää vastaavassa uuden esitutkintalain pykälässä. Sama koskisi syyttäjän oikeutta esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

Tallentamisesta ilmoittamista ja tallenteen tarkastamista koskeva esitutkinnasta ja pakkoineoista annetun asetuksen 18 §:ssä oleva sääntely olisi yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvien näkökohtien vuoksi syytä ottaa lakiin. Lisäksi johdonmukaisuusperusteena voidaan todeta se, että laissa säädetään jo nykyisin kuulustelukertomuksen tarkastamisesta. Kuten jäljempänä ilmenee, uudessa laissa tämä korvattaisiin kuulustelupöytäkirjan tarkastamisella. Sääntelyn lakiin ottamisen yhteydessä siihen olisi kuitenkin syytä tehdä muutoksia ja täydennyksiä.

Tallenteen tarkastamisen osalta lakiin olisi ensinnäkin tarkoituksenmukaisuussyistä perusteltua ottaa poikkeamismahdollisuus koskemaan sellaisia tilanteita, joissa kuulusteltavan nuori ikä tai hänen henkisen toimintansa häiriintyneisyys tekevät tarkastamisesta selvästi tarkoituksettoman. Tällaisissa tapauksissa tallenteen tarkastuttaminen saattaa jopa aiheuttaa vahinkoa kuulusteltavalle, jos hän ei esimerkiksi ymmärrä, mitä häneltä halutaan. Tällaisissa tilanteissa tarkastamisella ei myöskään saavuteta sille asetettavia yksilöiden oikeuksiin ja asian selvittämiseen liittyviä tavoitteita.

Toinen asetuksen 18 §:ään liittyvä sääntelytarve koskee sitä, että pykälän mukaan kuulustelukertomuksen tallentamistapauksissa kuulustelukertomus tarkastetaan kuulusteltavan valinnan mukaan sillä tavoin, että tämä kuulustelun jälkeen kuuntelee äänityksen ja tekee tarpeelliset korjaukset ja lisäykset tai että noudatetaan kirjalliseen muotoon saatetun kuulustelukertomuksen tarkastamismenetelyä. Kuulustelukertomuksen oikeellisuuden tarkastamisen kannalta keskeisenä voidaan pitää jälkimmäistä vaihtoehtoa. Tallenteeseen perehtymiseen turvaudutaan asian jatkokäsittelyssä vain tarvittaessa. Näin ollen säättää tulisi siitä, että kuulustelukertomuksen tarkastaminen tallentamistapauksissakin tapahtuu nimenomaan kuulustelupöytäkirjan tarkastamisella. Tallenteen kuuntelulla ja katselemisella sekä niiden yhteydessä tapahtuvalla korjausten tekemisellä saadaan tallennettu kuulustelukertomus asianmukaiseen kuntoon niitä tilanteita varten, joissa tallenteeseen perehtyminen on tarpeellista.

Muut esitutkinta-aineistoon liittyvät kysymykset

Esitutkintakertomuksen tarkastamisesta säädetään esitutkintalain 39 §:n 2 momentissa. Sen mukaan pöytäkirjattu kertomus on heti kuulustelun päätyttyä luettava kuulusteltavalle ja annettava hänen tarkastettavakseen. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä myös sellainen kirjaamista koskeva korjaus- tai lisäyspyyntö, jonka vuoksi pöytäkirjaa ei ole muutettu. Momentissa todetaan vielä, että pöytäkirjaa ei saa muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydyt korjaukset ja lisäykset on tehty.

Kuulustelupöytäkirja sisältää kuulustelukertomuksen lisäksi useita merkintöjä, joilla voi olla merkitystä esimerkiksi kertomuksen kirjaamisen oikeellisuutta ja kuulusteluolosuhteita arvioitaessa. Merkinnät koskevat esimerkiksi kuulustelun alkamis- ja päättymisajankohtaa, esitutkintalain 29 §:ssä tarkoitettujen tiedustelujen ja ilmoitusten tekemistä, olosuhteiden muuttumista kuulustelun aikana ja todisteiden esittämistä kuulusteltavalle. Näiden merkintöjen tekemistä kuten

esitutkintapöytäkirjaa laajemminkin koskee ohje SM—2006—03625/Ri—2, jolla vahvistetaan käsikirja esitutkintapöytäkirjan laatimisesta. Merkintöjen merkityksen vuoksi kuulusteltavan tarkastusoikeuden tulisi koskea koko kuulustelupöytäkirjaa eikä vain kuulustelukertomusta.

Voimassa olevan lain mukainen kuulustelukertomuksen lukeminen kuulusteltavalle on harvoin tarpeen. Tarkastamisen riittävä ja tarkoituksenmukainen toteuttamistapa riippuu tilanteesta. Tarkastamisesta huolehtivan esitutkintavirkamiehen harkinnassa tulisikin olla sen, miten tarkastaminen tehdään. Tapauksesta riippuen se voitaisiin tehdä lukemalla kertomus ääneen (esimerkiksi lyhyt kuulustelukertomus), antamalla kirjattu kertomus kuulusteltavan luettavaksi tai käyttämällä molempia tapoja rinnan. Olennaista on se, että kuulusteltava voi kertomuksensa laatu ja laajuus huomioon ottaen perehtyä kirjaukseen riittävällä tavoin. Edellä todetulla tavalla tarkastamisen tulisi koskea koko kuulustelupöytäkirjaa eikä vain kuulustelukertomusta. Mitä tulee kuulusteltavan pyytämiin lisäyksiin ja korjauksiin, olennaista on se, että asiainkuuluvat lisäykset ja korjaukset merkitään kuulustelupöytäkirjaan.

Esitutkintapöytäkirjasta säädetään esitutkintalain 40 §:ssä. Pykälän 2 momentin mukaan esitutkintapöytäkirjaan on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. Säännös on tältä osin suppea ja tulkinnanvarainen. Momenttia täydentävät esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 19 ja 20 §, joissa säädetään eräistä esitutkintapöytäkirjaan tehtävistä merkinnöistä, jotka koskevat esimerkiksi asianosaisen pyytämien lisätutkimuksien toimittamisesta kieltäytymistä ja pakkokeinojen käyttämistä. Tarkempaa ohjeistusta asiasta on sisäasiainministeriön esitutkintapöytäkirjan laatimista koskevan ohjeen käsikirjassa.

Esitutkintapöytäkirja perustaa pohjan rikosasian jatkokäsittelylle esitutkinnan jälkeen. Sen vuoksi on olennaisen tärkeää, että pöytäkirjasta riittävästi ilmenevät esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevat asiaan vaikuttavat seikat. Tämä koskee erityisesti

tutkintatoimenpiteiden suorittamisen yhteydessä tehtyjä havaintoja, jotka saattavat liittyä esimerkiksi rikoksen teko-olosuhteisiin tai rikoksella aiheutettuun vahinkoon. Tällaisten havaintojen selostusvelvollisuus on epäselvä esitutkintalain 40 §:n 2 momentin perusteella. Tämä ei ole välttämättä johtanut esitutkintapöytäkirjojen puutteellisuuteen, koska selostuksia esitutkinnassa tehdyistä havainnoista voidaan ottaa esitutkintapöytäkirjan johdantoon, joka sisäasiainministeriön ohjeen perusteella on laadittava esitutkintapöytäkirjaan tutkittavan asian laajuuden tai muun vastaavan syyn sitä edellyttäessä. Huomion kiinnittäminen asiaan myös lainsäädännössä on tarpeen erityisesti sen vuoksi, että havaintojen kirjaamistarve ei välttämättä liity tällaisiin perusteisiin.

Esitutkintalain säätämisen jälkeen on säädetty viranomaisten asiakirjoja koskeva laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Muusta kuin asiakirjoja koskevasta asianosaisjulkisuudesta ehdotetaan aikaisemmin todetuin tavoin säädettäväksi uuden esitutkintalain esitutkintaperiaatteita koskevassa luvussa. Esitutkinta-aineistoa koskevaa lukua olisi syytä selvyyden vuoksi esitutkinta-asiakirjojen julkisuuden osalta täydentää viittauksella viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin.

Pelkkä viittaus viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin ei ole kuitenkaan riittävä. Tämä näkökohta koskee äänija kuvatallenteiden julkisuutta. Tällaisiin tallenteisiin liittyy kuulusteltavien yksityisyyden ja persoonallisuuden suoja. Tallenteiden väärinkäyttömahdollisuuden ja väärinkäytön laajakantoisten seurausten vuoksi perusteltuna ja viranomaisten asiakirjojen julkisuutta koskevien lähtökohtien toteutumisen kannalta tarpeellisena ei voida pitää sitä, että esitutkintaviranomaisen tulisi antaa yksityisyyden suojaan liittyviä tallenteita nähtäväksi ilman mahdollisuuksia kontrolloida niiden käyttämistä. Tähän kysymykseen liittyvä rikosprosessuaalinen säännös on jo oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 13 §:n 2 momentissa. Sen mukaan videotallenteesta tai siihen rinnastettavasta muusta kuva- ja äänitallenteesta tieto voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallen-

teen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Vastava tallenteisiin tutustumisen tapaa koskeva säännös voitaisiin ottaa myös uuteen esitutkintalakiin.

Esitutinnan päättäminen

Esitutkintalain 42 §:ssä säädetään loppulausuntomenettelystä. Ennen esitutinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus esittää esitutkintaviranomaiselle lausuntonsa esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jos se on omiaan jouduttamaan tai helpottamaan asian käsittelyä tuomioistuimessa. Lausunto on liitettävä esitutkintapöytäkirjaan.

Loppulausuntomenettelyä ei ole säädetty pakolliseksi esitutinnan päättämistoimenpiteeksi. Tähän päädyttiin tietoisesti esitutkintalain säätämisen yhteydessä (HE 14/1985 vp). Menettelyn pakolliseksi säätämisen epäiltiin hidastavan esitutkintaa liiaksi. Lisäksi suurin hyöty loppulausuntomenettelystä arvioitiin saatavan vasta, jos asianosaisille olisi säädetty velvollisuus jo ennen oikeudenkäyntiä tai heti sen alussa ilmoittaa kaikki todisteet, joihin he aikovat vedota.

Hallituksen esityksessä esitetyt loppulausuntomenettelyn pakollisuutta vastaan puhuvat näkökohdat eivät välttämättä ole enää erityisen painavia. Esitutkintaa hidastava vaikutus riippuu siitä, kuinka pitkiä määräaikoja loppulausuntoa varten annetaan. Käytännössä lausuntoja on pyydetty suhteellisen lyhyillä 2–4 viikon määräajoilla. On myös otettava huomioon, että esitutkintalain säätämisen jälkeen rikosoikeudenkäyntimenettely on muuttunut olennaisesti. Rikosasia käsitellään tuomioistuimessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun mukaisesti yhtäjaksoisessa pääkäsittelyssä. Asianosaisten on ennen sitä tai viimeistään sen alussa esitettävä vaatimuksensa ja vastauksensa toisten vaatimuksiin.

Edellä mainituista määräaikaan ja rikosoikeudenkäyntimenettelyyn liittyvistä seikoista huolimatta loppulausuntomenettelyn pakolliseksi säätämiseen ei voida edelleenkään katsoa olevan aihetta. Tämä liittyy ennen kaikkea siihen, että valtaosaa rikosasioista voi-

daan pitää esimerkiksi asian laadun, asian laajuuden tai rikoksen vähäisyyden perusteella yksinkertaisina ja selvinä. Esitutkintaviranomaisten voimavarojen tarkoituksenmukaisen käytön varmistamiseksi loppulausuntomenettelyn jättäminen käyttämättä tulisi mahdollistaa tapauksissa, joissa lausuntoa voidaan syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta pitää ilmeisen tarpeettomana.

Vaikka loppulausuntomenettelyn säätämiseen pakolliseksi ei ole aihetta, sääntelyä täsmentämällä ja täydentämällä voidaan edistää menettelyn käyttämistä hyödyllisellä tavalla. Loppulausuntomenettelyn ongelmaksi käytännössä on koettu pyyntöjen selkiytymättömyys ja täsmentymättömyys, mihin on kiinnittänyt huomiota muun ohessa esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmä. Laissa tulisi kiinnittää huomiota siihen, että pyynnön esittäjä tarvittaessa riittävässä määrin yksilöi ne esitutkinta-aineiston riittävyteen, näytön arviointiin, oikeuskysymyksiin tai muihin asian käsittelyn kannalta tärkeisiin seikkoihin liittyvät asiat, joista asianosaisen lausunto halutaan.

Voimassa olevan lain mukaan loppulausunnon pyytämisen edellytyksenä siis on, että lausunto on omiaan joudattamaan tai helpottamaan asian käsittelyä tuomioistuimessa. Käytännössä loppulausunnolla voidaan vaikuttaa ennen kaikkea syyteharkintaan. Vaikka loppulausuntomenettelyllä voi olla merkitystä myös tuomioistuinkäsittelyn kannalta, edellä kerrotulla tavalla merkityksen voidaan olettaa olevan korostetusti syyteharkinnassa, joka tulisi lisätä pykälään tuomioistuinkäsittelyn lisäksi. Jotta loppulausunnolla olisi merkitystä, esitutkintaviranomaisen olisi riittävässä määrin harkittava siinä esitettyjen näkökohtien merkitys jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden riittävyden kannalta. Myös tästä voitaisiin kysymyksen merkityksen korostamiseksi säätää laissa.

Esitutkintalaissa ei myöskään säädetä siitä, kuka esitutkintavirkamies päättää loppulausunnon pyytamisestä. Loppulausunnon pyytamisestä päättäminen edellyttää kokonaisvaltaista esitutkinnan ja siinä kertyneen aineiston tarkastelua ja arviointia. Tämän vuoksi tutkinnanjohtajan tulisi päättää pyynnön tekemisestä, mistä tulisi säätää laissa muiden hänen toimivaltaansa kuuluvien asi-

oiden tavoin. Vaikka loppulausuntoa koskevat kysymykset kuuluisivat yleisten esitutkintayhteistyötä koskevien säännöstenkin piiriin, laissa olisi asian merkityksen korostamiseksi syytä erikseen säätää syyttäjän kytke- misestä tarvittaessa loppulausuntomenettelyyn. Tämä koskisi niin lausuntopyynnön tarpeellisuutta kuin tarvittaessa pyynnön sisältöäkin.

Esitutkintalain 43 §:n 2 momentissa säädetään esitutkinnan lopettamisesta saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Näin tapahtuu, jos 1) tutkinnassa on käynyt selville, ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytetä tai esittää muuta rikokseen perustuvaa julkisoikeudellista vaa- detta; tai 2) esitutkintaviranomainen on tutkinnan aloittamisen jälkeen päättänyt 4 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitetulla perusteella luopua enemmistä toimenpiteistä. Pykälän 3 momentin mukaan esitutkintaviranomainen voi 2 momentin 2 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa antaa rikokseen syyllistyneelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen.

Eräitä esitutkintalain 43 §:ään liittyviä kysymyksiä (4 §:ää vastaavan uuden pykälän täydentäminen koskemaan myös esitutkinnan lopettamista sen aloittamisen jälkeen ja tutkinnanjohtajana toimivan virallisen syyttäjän oikeus antaa huomautus asian jäädessä saattamatta syyttäjälle) on jo käsitelty edellä syyttäjän asemaa poliisirikosten tutkinnassa ja esitutkinnan käynnistämistä koskevissa jaksoissa.

Erinäiset kysymykset

Tässä jaksossa käsitellyt erinäiset kysymykset liittyvät asioihin, joista säädetään voimassa olevan esitutkintalain 44—51 §:ssä. Myös tältä osin vähäisempiä lainsäädännön muuttamis- ja täydentämistarpeita käsitellään ehdotettavien pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Esitutkintalaissa ei ole säännöksiä esitutkintapäätöksestä, vaikka esitutkinnassa tehdään henkilöiden oikeuksiin, etuihin ja velvollisuuksiin liittyviä päätöksiä. Asianosaisilla on esimerkiksi tarve tietää, miksi asiassa ei toimiteta esitutkintaa tai miksi aloitettu esitutkinta keskeytetään. Oikeus saada asiassaan perusteltu päätös kuuluu perustuslain 21 §:n

2 momentin perusteella oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeisiin. Hallinto-oikeuden puolella päätöksen sisällöstä ja perusteluvollisuudesta säädetään hallintolain 44 §:ssä ja 45 §:n 1 momentissa. Asianmukaisen päätöksen edellyttämisellä ja ennen kaikkea sen asianosaisen tietoon saattamisen edellyttämisellä voidaan myös parantaa ratkaisujen tasoa, koska päätöksentekijä joutuu päätöstä laatiessaan samalla kiinnittämään huomiota sen oikeudelliseen kestävyYTEEN. Päätöksen perustelut myös parantavat tarvittaessa esimerkiksi kanteluteitse tapahtuvan päätöksentekoon kohdistuvan ulkoisen kontrollin edellytyksiä.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön perusteella esitutkintaviranomaisten toiminnassa on esitutkintapäätöksiin liittyen runsaasti parantamisen varaa. Asianosaisen oikeusasemaan vaikuttava esitutkintapäätös saattaa jäädä kokonaan tekemättä, päätöksen tarkoittama esitutkintatoimenpide saattaa jäädä epäselväksi tai päätöksen perustelut saattavat olla puutteelliset niin arvioinnissa huomioon otettavien lainkohtien kuin toiseikkojenkin osalta. Näiden seikkojen ja esitutkintapäätöksen merkityksen korostamiseksi esitutkintapäätöksestä olisi syytä säätää laissa. Rikostutkinnalliset seikat puoltavat sitä, että asianosaiselle ei tarvitsisi ilmoittaa esitutkintapäätöksestä ilman aiheetonta viivytystä sellaisissa tapauksissa, joissa ilmoittamisesta aiheutuisi haittaa kysymyksessä olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi.

Lainsäädännössä on jo nykyisellään esitutkintaviranomaisen päätöksentekoa koskevia säännöksiä, joissa on otettu huomioon tiettyjä asioita koskevat sääntelytarpeet tarvittaessa muutoksenhaku mukaan lukien. Nyt ehdotettavan sääntelyn tulisikin täydentävänä koskea tapauksia, joissa sääntelyä ei ole muualla lainsäädännössä. Mitä tulee muutoksenhakuun muuten, on huomattava esitutkintapäätösten luonne valmistelevia toimenpiteitä koskevinä päätöksinä tai muuten vailla lopullista sitovuutta olevina päätöksinä. Esitutkinnassa on kysymys syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin valmistelusta, minkä vuoksi asianosainen voi vedota esitutkintapäätöksiin liittyviin seikkoihin myöhemmin asian käsitelyn kuluessa. Esitutkintapäätös on kantelu-

teitse tai asia virallisen syyttäjän käsiteltäväksi toimittamalla saatavissa kontrollin ja tarkastelun kohteeksi. Huomioon on otettava myös se, että esitutkinnassa tehdään suuret määrät nyt kysymyksessä olevia päätöksiä. Tässä yhteydessä ei esitetäkään yleistä muutoksenhakuoikeutta esitutkintapäätökseen. Aikaisemmin todetuin tavoin mahdollisuus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ehdotetaan kuitenkin koskemaan tutkinnanjohtajan päätöstä avustajan kelpoisuudesta.

Esitutkintalain 48 §:ssä säädetään kiellosta ilmaista eräitä seikkoja esitutkinnan aikana sivullisille. Pykälän 1 momentin mukaan, jos esitutkinnassa läsnä olevalle henkilölle ilmaistaan muita kuin häntä itseään tai hänen päämiestään koskevia, tutkintaan liittyviä seikkoja, jotka eivät ennestään ole hänen tiedossaan, tutkinnanjohtaja voi kieltää häntä ilmaisemasta niitä sivullisille esitutkinnan aikana. Edellytyksenä kiellon antamiselle on, että tällaisten seikkojen ilmitulo tutkinnan aikana voi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä taikka aiheuttaa asianosaisille tai muille vahinkoa tai haittaa. Kielto voidaan antaa asianosaisen edustajalle ja avustajalle silloinkin, kun hän ei ole ollut läsnä tutkinnassa. Kielto on voimassa enintään kolme kuukautta kerrallaan. Pykälän 2 momentissa viitataan kiellon rikkomisesta rankaisemisen osalta rikoslain 38 luvun 1 ja 2 §:ään.

Ilmaisukiellon tiedoksi antamisesta säädetään esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 21 §:ssä. Kielto on annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Kiellossa on mainittava ne seikat, joita asianomaista kielletään ilmaisemasta, kiellon voimassaoloaika sekä seuraukset kiellon rikkomisesta. Ilmaisukieltoon liittyy viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentti, jonka mukaan asianosainen, hänen edustajansa tai avustajansa ei saa ilmaista sivullisille asianosaisaseman perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin asianosaista itseään.

Ilmaisukielto on rajattu vain esitutkinnan aikaan. Laillisuusvalvonnan yhteydessä on noussut esiin tarve joskus jatkaa ilmaisukieltoa tutkinnan päättymisen jälkeen, minkä eduskunnan apulaisoikeusasiamies on useissa ratkaisuisaan todennut. Tämä koskee tapa-

uksia, joissa jo päättynyttä esitutkintaa koskevilla tiedoilla on merkitystä vielä tutkittavana olevan asian kannalta niin, että ilmaisukiellon alaisena olleiden tietojen ilmaiseminen voisi vaikeuttaa muun rikoksen selvittämistä. Tällöin olisi johdonmukaista esitutkinta-asiakirjojen julkisuutta koskevan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan kanssa, että ilmaisukielto voidaan määrätä ulottumaan siihen asti, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen. Koska ilmaisukielto voisi varsinkin tämän täydennyksen kautta jatkuu myös syyteharkinnan aikana, laissa tulisi selvyuden vuoksi säätää siitä, kuka tuolloin päättää ilmaisukiellosta. Tämä ei koske pelkästään ilmaisukiellon määrittämistä vaan myös sen voimassaolon lakkaamisesta päättämistä. Näin merkittävää kysymyksestä päättämisen tulisi syyteharkinnan aikana kulua syyttäjän toimivaltaan.

Esitutkintalain 48 §:n 1 momentin mukaisen ilmaisukiellon suhdetta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momenttiin voidaan pitää epäselvänä säännösten osittaisen päällekkäisyyden vuoksi. Laissa ei säädetä niiden suhteesta. Kysymystä on käsitelty eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksessä (12.10.2006, dnro 1489/2/04), joka on saatettu oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön tietoon esitutkintalainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä huomioon otettavaksi. Päätöksessä katsotaan, että molemmat säännökset ovat sinällään tarpeellisia eivätkä ne estä toistensa soveltamista. Apulaisoikeusasiamies on katsonut, että esitutkintalakiin voitaisiin lisätä säännös, jossa todetaan, että ilmaisukieltoa koskevat ratkaisut eivät vaikuta asianosaisen viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetusta laista johtuvaan salassapitovelvollisuuteen. Lisäksi apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota siihen, että esitutkintaviranomaisen tulee tarvittaessa antaa asianosaiselle riittävät tiedot salassapitovelvollisuudesta. Muuten asianosaisen tietoon ei välttämättä tule esimerkiksi se, että viranomaisten julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentin mukainen salassapitovelvollisuus jatkuu ilmaisukiellon päättymisen jälkeen. Näitä apu-

laisoikeusasiamiehen ratkaisussa esitettyjä näkökohtia voidaan pitää perusteltuina, ja niiden edellyttämät täydennykset lainsäädäntöön voidaan tehdä tässä yhteydessä. Salassapitovelvollisuuden sisällön selostamisvelvollisuuden tulisi lisäksi koskea myös muuta kuin nyt kysymyksessä olevia kahta säännöstä.

Ilmaisukielto vaikuttaa merkittävästi saajansa oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Sen vuoksi ilmaisukiellon tiedoksi antamiseen liittyvistä seikoista tulisi asetuksen asemesta säätää laissa. Mainitun vaikutuksen vuoksi ja sen takia, että tarve ilmaisukiellon ylläpitämiseen saattaa poistua ennen kieltoa koskevan määräajan päättymistä, laissa tulisi säätää myös ilmaisukiellon kumoamisesta. Ilmaisukiellon tarkoituksen saavuttamisen ja kiellon saajan oikeusturvan kannalta kiellon kohteena olevien seikkojen yksilöintiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota, minkä vuoksi yksilöinnistä tulisi nimenomaan säätää laissa.

Esitutkinnasta tiedottamisesta ja esitutkintaa koskevien tietojen antamisesta julkisuuteen säädetään esitutkintalain 49 §:n 1 momentissa sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 8 ja 9 §:ssä. Lain mukaan esitutkinnasta on tiedotettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa ja haittaa. Asetuksessa todetaan ensinnäkin, että rikoksesta epäillyn nimen tai hänen kuvansa saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, epäillyn kiinni saamiseksi tai muusta erityisen painavasta syystä. Lisäksi asetuksen mukaan oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen on tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehellään sekä esimiehen määrämällä muulla virkamiehellä.

Tiedottamista ja tietojen julkistamista koskevien pykälien osalta ei ole ilmennyt merkittäviä muutostarpeita. Lain säännöksen lähikohtaa voidaan pitää perusteltuna. Ei voida asettaa esitutkintaviranomaiselle oikeutta tai velvollisuutta tiedottaa tietyissä tapauksissa. Tiedottamiseen vaikuttaa tapauskohtainen tarve. Tiedottamisella edistetään julkisuusperiaatteen toteutumista sekä poliisitoiminnan avoimuutta ja läpinäkyvyyttä. Olennaista tiedottamisen käytännön toteuttamisessa on se, että ketään ei saa aiheettomasti saattaa epäi-

lyksenalaiseksi ja että kenellekään ei saa tarpeettomasti aiheuttaa vahinkoa tai haittaa. Näihin näkökohtiin liittyen laissa voitaisiin korostaa esitutkintaperiaatteiden merkitystä. Lisäksi voitaisiin säätää suuntaa antavasti sellaisista esimerkkitapauksista, joihin tiedottamistarvetta yleensä liittyy. Tiedottamistarve saattaa liittyä esimerkiksi asian yhteiskunnalliseen merkitykseen, sen herättämään yleiseen mielenkiintoon, rikoksen selvittämiseen, rikoksesta epäillyn tavoittamiseen, uuden rikoksen estämiseen ja rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseen.

Nimen tai kuvan julkaisemistarve ei aina liity rikoksesta epäiltyyn. Poliisi saattaa esimerkiksi joutua julkaisemaan henkirikoksen uhriksi joutuneen henkilön nimen ja kuvan rikoksen selvittämistarkoituksessa. Koska tällainen julkistaminen on aina erittäin herkkä asia henkilön yksityisyyden suojan ja esitutkintaperiaatteiden (erityisesti syyttömyysolettama ja vähimmän haitan periaate) kannalta, laista tulisi tyhjentävästi ilmetä ne perusteet, joilla henkilön nimi tai kuva voidaan antaa julkisuuteen. Asetuksessa mainittujen perusteiden eli rikoksen selvittämisen ja epäillyn tavoittamisen lisäksi perusteiksi voitaisiin säätää uuden rikoksen estäminen ja rikoksesta aiheutuvan vahingon estäminen, jotka otettaisiin edellä kerrotun mukaisesti lakiin tiedottamiseen yleisesti liittyviksi esimerkkitapauksiksi.

Tiedottamista koskeissa nykyisissä säännöksissä ei oteta huomioon sitä, että esitutkinnasta saattaa olla tiedotettavaa vielä sen päättämisen jälkeen, jolloin asia on siirtynyt syyteharkintaan. Tämän vuoksi laissa pitäisi todeta, että oikeus tietojen antamiseen on myös virallisella syyttäjällä esitutkinnan jälkeen.

Esitutkintalaissa sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa on eri paikoissa lukuisasti säännöksiä asianosaisille tehtävistä ilmoituksista. Osa näistä säännöksistä liittyy edellä jo käsiteltyihin kysymyksiin, jolloin esitutkintaviranomaisen ilmoitusvelvollisuus tulee hoidettua niitä kysymyksiä koskevilla pykälillä. Lisäksi voidaan esitutkintalaista esiin nostaa 47 §. Sen mukaan, kun on päätetty, ettei esitutkintaa toimiteta tai että esitutkinta lopetetaan 4 §:n 3 momentin, 9 §:n 2 momentin tai 43 §:n

2 momentin perusteella taikka että esitutkinta keskeytetään, tutkinnanjohtajan on huolehdittava siitä, että päätöksestä viipymättä ilmoitetaan asianomistajille ja esitutkinnassa asianosaisina kuulustelluille, jollei sitä ole pidettävä tarpeettomana.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa säädetään asianomistajalle tehtävistä ilmoituksista. Esitutkintaviranomaisen on mahdollisuuksien mukaan tehtävä selkoa asianomistajalle siitä, mihin toimenpiteisiin rikoksesta tehdyn ilmoituksen tai esitutkintaviranomaisen tietoon muuten tulleen rikoksen johdosta ryhdytään (3 §). Asetuksen 4 §:n mukaan, jos asianomistaja on tehnyt rikoksesta ilmoituksen tai rikokseen syyllistyneelle rangaistusta vaatimatta pyytänyt asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamista esitutkintalain 3 §:n 4 momentin perusteella, mutta esitutkintaa ei kuitenkaan toimiteta, hänelle on ilmoitettava syy siihen.

Asetuksen 5 §:ssä puolestaan säädetään asianomistajalle asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamisesta tehtävistä ilmoituksista. Kun asianomistaja ilmoittaa esitutkintaviranomaiselle asianomistajarikoksesta tai kun asianomistajarikoksen esitutkinta aloitetaan esitutkintalain 3 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa, asianomistajalle on ilmoitettava, että esitutkinta toimitetaan tai sitä jatketaan vain, jos hän vaatii rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, ja että se lopetetaan, jos hän peruuttaa rangaistusvaatimuksensa. Ilmoitukset tehdään, milloin se on mahdollista, rikoksesta tehtävää ilmoitusta vastaanotettaessa tai ilmoitettaessa asianomistajalle tutkinnan aloittamisesta ja viimeistään asianomistajaa kuulusteltaessa. Kun asianomistajarikoksen esitutkinta toimitetaan syyttäjän pyynnöstä esitutkintalain 3 §:n 3 momentin nojalla, asianomistajalle on viipymättä ilmoitettava tutkinnan aloittamisesta. Jos asianomistaja on kärsinyt rikoksen johdosta vahinkoa, josta hänellä ilmeisesti on oikeus saada korvausta rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista annetun lain (935/73) nojalla, esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava asianomistajalle oikeudesta korvaukseen ja tarvittaessa opastettava häntä korvauksen hakemisessa (6 §).

Asianosaisille tehtäviä ilmoituksia koskevien säännösten tulisi olla laissa, koska niillä

on merkitystä heidän oikeuksiensa kannalta. Lisäksi sääntely laissa on omiaan korostamaan ilmoitusvelvollisuuden merkitystä, mihin on aihetta laillisuusvalvojen ratkaisukäytännön perusteella. Varsinkin asianomistajille tehtävien ilmoitusten tekemisessä vaikuttaa olevan merkittävästi toivomisen varaa. Asianomistajaa koskevien säännösten lakiin ottamista voidaankin pitää perusteltuna, jolloin niitä voidaan jonkin verran tiivistää nykyisestä. Nämä säännökset ovat nykyisessä muodossaan pääsääntöisesti liian yksityiskohtaisia. Esitutkintalain 47 §:ssä olevaa sääntelyä vastaavaa ei uudessa esitutkintalaissa enää tarvittaisi, jos uuteen esitutkintalakiin edellä esitetyn mukaisesti otetaan pykälä esitutkintapäätöksen saattamisesta asianomaisen tietoon.

Esitutkintalain 50 §:n mukaan tarkempia säännöksiä sen lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella. Lain eräissä pykälissä asetuksenantovaltuus perustetaan erikseen. Esitutkintalain 38 a §:n 5 momentin mukaan tarkempia säännöksistä ryhmätunnistuksesta annetaan valtioneuvoston asetuksella. Mainitun säännöksen nojalla on säädetty valtioneuvoston asetus ryhmätunnistuksesta. Ryhmätunnistukseen osallistuneen sivullisen korvauksen määrästä säädetään sisäasiainministeriön asetuksella (38 b §:n 2 momentti), mikä on johtanut valtion varoista ryhmätunnistamistilaisuuteen osallistuvalla sivulliselle maksettavista korvauksista annetun sisäasiainministeriön asetuksen (55/2004) säätämiseen. Esitutkintalain 49 §:n 2 momentin mukaan esitutkintaa koskevien tietojen antamisesta julkisuuteen säädetään asetuksella.

Esitutkintalain 50 § ei täytä perustuslaista johdettavaa asetuksenantovaltuutuksen tarkkarajaisuusvaatimusta. Valtuutusta koskevasta pykälästä on ilmeistä ne asiat, joista asetuksella voidaan säätää. Asetuksella säädetävien asioiden määrä tulisi tämän esityksen perusteella merkittävästi vähenemään, koska yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvien seikkojen vuoksi perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla nykyisin asetuksessa säädetävistä asioista tulisi pääsääntöisesti säätää laissa. Tämä koskisi rikosilmoituksen kirjaamista, asianomistajalle ja syyttäjälle tehtäviä ilmoituksia, esitutkintaa koskevien tietojen antamista julkisuuteen, lasten kohtelua

esitutkinnassa, päihtyneen kuulustelemista, mielentilaltaan häiriintyneen kuulustelemista, viittatoista vuotta nuorempaan kohdistettavaa kuulustelemista ja tutkintaa, sosiaaliviranomaisen kytkeistä alaikäisen kuulusteluun, kuulustelukertomuksen ottamista ääni- ja kuvallenteeseen ja tallenteeseen otetun kertomuksen tarkastamista sekä ilmaisukiellon tiedoksi antamista. Osa asetuksen säännöksistä koskee pakkokeinolaisia säädettyjen pakkokeinojen käyttämistä.

Joistakin asiaryhmistä on edelleenkin syytä säätää tarkemmin valtioneuvoston asetuksella. Tämä koskee rikosilmoituksen kirjaamista, ryhmätunnistuksen järjestämistä sekä kuulustelupöytäkirjan ja esitutkintapöytäkirjan sisältöä, rakennetta ja liitteitä. Viimeksi mainittu koskee muun ohessa kuulustelupöytäkirjaan ja esitutkintapöytäkirjaan tehtäviä merkintöjä, joista säädetään nykyisin asetuksen 16 ja 20 §:ssä. Asetuksen laatimisvaiheessa on tarpeen harkita sitä, missä määrin tarkempaa sääntelyä voidaan jättää sisäasiainministeriön antamien ohjeiden varaan. Ryhmätunnistuksesta sivulliselle maksettavasta korvauksesta tulisi voida edelleen säätää sisäasiainministeriön asetuksella, jotta tarvittavat rahamäärän muutokset voidaan tehdä mahdollisimman yksinkertaisessa menettelyssä.

Pakkokeinolaki

Myös pakkokeinolain vähäisiä muuttamistarpeita käsitellään ehdotettavien pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Yleistä

Esitutkintalain tavoin pakkokeinolaki on ollut voimassa noin 20 vuotta. Pakkokeinolakiakin on muutettu ja täydennetty, minkä vuoksi sitä voidaan edelleen pitää suhteellisen kattavana ja toimivana säädöksenä. Merkittävät lakiin tehdyt muutokset ja lisäykset koskevat esimerkiksi vangitsemisvaatimuksen tekoaikaa (1 luvun 13 §) ja vangitsemisvaatimuksen ottamista käsiteltäväksi (1 luvun 14 §), yhteydenpidon rajoittamista (1 luvun 18 b §), toimimista vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta (3 luvun 6 a § ja 4 luvun 15 a §), sähköisiin asiakirjoihin sekä tie-

tokoneisiin ja tietojärjestelmiin liittyvien kysymysten huomioon ottamista takavarikkosäännöksissä (4 luvun 1 §:n 2 ja 3 momentti sekä 4 a–4 c §), DNA-tunnisteiden määrittämistä ja tallettamista (6 luvun 5 §) ja suhteellisuusperiaatetta (7 luvun 1 a §). Erityisesti on syytä korostaa salaisia pakkokeinoja koskevan luvun 5 a luvun lisäämistä lakiin vuonna 1995.

Vielä esitutkintalakiakin voimakkaammin pakkokeinolain arvioinnissa korostuu perus- ja ihmisoikeusnäkökulma. Tämä liittyy siihen, että useilla pakkokeinoilla voidaan esitutkintatoimenpiteitä tuntuvammin ja perusoikeuksien ydinalueelle menevästi puuttua pakkokeinon kohteeksi joutuvien ihmisten oikeuksiin. Tämä koskee esimerkiksi vankeutta ja salaisia pakkokeinoja. EIT:n ja ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännöllä on tältä osin tapahtuvassa arvioinnissa suuri merkitys. Pakkokeinojen tuntuvuuden vuoksi lainsäädännön arvioinnin tärkeän osa-alueen muodostaa oikeusturvaan liittyvien säännösten toimivuuden ja kattavuuden arviointi. Tämä koskee esimerkiksi pakkokeinojen käytöstä päättämistä, asianosaisen mahdollisuuksia saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ja viranomaistoiminnan valvontaa.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännön merkitys ei kuitenkaan rajoitu pelkästään perus- ja ihmisoikeuskysymysten arviointiin. Muutenkin pakkokeinolain soveltamisessa, selkeydessä ja kattavuudessa on havaittavissa puutteita ja säännöksissä muuttamisen tarvetta. Nämä kysymykset koskevat erityisesti takavarikkoa, etsintää sekä salaisia pakkokeinoja ja näiden keinojen suhdetta poliisilaissa säädettyihin tiedonhankintakeinoihin. Taustalla on perustuslain 2 §:n 3 momentti, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa ei ole pakkokeinoja koskevia säännöksiä, jotka olisi perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla nostettava lakiin. Lainsäädäntötekhniset muutostarpeet koskevat paikoitellen vanhahtavia tai tarpeettoman monimutkaisia ilmaisuja sisältäviä säännöksiä. Pakkokeinolain yksityiskohtaiset perustelut ovat paikoitellen turhan suppeat viitattaen esimerkiksi ainoastaan aikaisempaan

lainsäädäntöön. Vaikka pykälää ei uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä tarvitsikaan muuttaa, soveltamiskäytäntö saattaa antaa aihetta perustelujen täydentämiseen.

Soveltamisalasäännös

Pakkokeinojen käyttötarkoitus riippuu käytettävästä keinosta. Yleisimmin pakkokeinoja käytetään rikoksen selvittämiseen mukaan lukien rikosentekijän saattaminen rangaistusvastuuseen teostaan. Toisaalta esimerkiksi vangitsemisella ja matkustuskiellolla saateetaan pyrkiä rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseen. Henkilön vapauteen ja liikkuvapauteen kohdistuvilla pakkokeinoilla saatetaan myös turvata esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa niin, että henkilö ei pakene taikka muuten karta prosessia tai täytäntöönpanoa. Turvaamistoimet ja takavarikot puolestaan liittyvät sakon, korvauksen tai menetettäväksi tuomitavan rahamäärän maksamisen turvaamiseen sekä rikoksen selvittämistarkoituksen lisäksi rikoksella viedyn omaisuuden palauttamiseen tai omaisuuden menetetyksi tuomitsemisen turvaamiseen.

Pakkokeinolaisissa ei ole soveltamisalasäännöstä, jossa toisaalta käsiteltäisiin lain tarkoitusta ja sen asemaa pakkokeinoja koskevana yleislakina, jota sovelletaan, jollei muualla laissa toisin säädetä. Selvyyden vuoksi lakiin olisi syytä ottaa soveltamisalasäännös, joka yleensä on vastaavissa laeissa. Sellainen on myös voimassa olevassa esitutkintalaisissa ja ehdotetaan tässä esityksessä otettavaksi myös uuteen esitutkintalakiin.

Voimassa olevassa pakkokeinolaisissa määritellään ainoastaan salaiset pakkokeinot sekä henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus. Salailisten pakkokeinojen määrittelemistä voidaan pitää tarpeellisena, koska näiden pakkokeinojen yhteydessä on esimerkiksi viitattava viestintään liittyvään käsitteistöön. Muiden pakkokeinojen sisältö saattaa olla muuten melko selvä (esimerkiksi pidättäminen ja vangitseminen) tai muuten selvitä suhteellisen selkeästi niitä koskevista säännöksistä ilman varsinaista määritelmää. Lisäksi määritelmiin liittyy olennaisesti niiden käyttötarkoitus, joka puolestaan liittyy pakkokeinojen käyttöedellytyksiin, joista on tapauskohtai-

sesti säädettävä erikseen. Lisäksi käyttötarkoitusten tuominen määritelmiin saattaisi tehdä määritelmistä raskaita tapauksissa, joissa käyttötarkoituksia on paljon (esimerkiksi kiinniottaminen). Tarkoituksenmukaiselta vaikuttaakin edelleen se, että laissa määritellään ainoastaan salaiset pakkokeinot.

Pakkokeinojen käytössä sovellettavat periaatteet

Nykyisessä pakkokeinolaisissa säädetään vain joistakin pakkokeinojen käytössä sovellettavista periaatteista. Lain 7 luvun 1 a §:n mukaan kyseisessä laissa tarkoitettuja pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat (*suhteellisuusperiaate*). Periaatteiksi voidaan katsoa myös kohtuuttoman pidättämisen ja vangitsemisen kiellot, joista säädetään pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 3 momentissa ja 26 a §:ssä. Mainituissa säännöksissä kielletään pidättäminen ja vangitseminen tapauksissa, joissa se olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn tai tuomitun iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi.

Voimassa olevan esitutkintalain 5—12 §:ssä säädetään yleisistä esitutkintaperiaatteista. Tässä esityksessä esitutkintaperiaatteita ehdotetaan lisättäväksi nykyisestä. Niitä koskevat säännökset sijoitettaisiin uuden esitutkintalain 4 lukuun. Esitutkintaperiaatteita sovelletaan lähtökohtaisesti myös pakkokeinoja käytettäessä. Tämä lähtökohta on luonteva sikäli, että pakkokeinoja yleensä käytetään esitutkinnassa ja esitutkintalaki on yleislaki, jota sovelletaan esitutkinnassa suoritettaviin toimenpiteisiin mukaan lukien pakkokeinojen käyttäminen, jollei erikseen toisin säädetä.

Pakkokeinojen käytön kannalta merkittävimmät, sellaisenaan myös pakkokeinoihin sovellettavat esitutkintaperiaatteet olisi niiden korostamiseksi syytä ottaa myös pakkokeinolakiin. Suhteellisuusperiaatteen lisäksi keskeinen pakkokeinojen käytön yhteydessä sovellettava periaate on vähimmän haitan pe-

riaate, joka pakkokeinojen käyttöön sovellettuna tarkoittaa sitä, että pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi ja että pakkokeinon käytöllä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Pakkokeinojen käyttöön liittyy olennaisesti myös hienotunteisuusperiaate, joka pakkokeinoihin sovellettuna tarkoittaa sitä, että pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti. Pakkokeinoja käytetään usein niin, että niiden käyttäminen on sivullisten havaittavissa tai saattaa muuten tulla sivullisten tietoon, mikä voi leimata pakkokeinojen kohteeksi joutuvaa henkilöä. Kohtuutonta pidättämistä ja vangitsemista koskevat kiellot on edelleen tiettyihin pakkokeinoihin liittyvinä syytä sijoittaa näitä pakkokeinoja koskevien säännösten eikä pakkokeinolakiin otettavien yleisten säännösten joukkoon.

Osa esitutkintaperiaatteista on luonteensa ja sisältönsä puolesta sellaisia, että niiden ottamista myös pakkokeinolakiin ei voida pitää perusteltuna tai tarpeellisena. Tämä ei tarkoita sitä, että näihin periaatteisiin liittyviä näkökohtia ei voida ottaa myös pakkokeinojen käytön yhteydessä huomioon. Esimerkkeinä näistä uuteen esitutkintalakiin otettavaksi ehdotettavista periaatteista voidaan mainita tasapuolisuusperiaate, syyttömyysoletama ja oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen.

Pakkokeinojen soveltaminen rikollisesta teosta epäiltyyn

Pakkokeinojen käyttömahdollisuuksien osalta epäselvyyttä on aiheutunut siitä, voidaan niitä soveltaa ja miltä osin henkilöön, jonka epäillään syyllistyneen rikolliseen tekkoon eli tehneen rikoksen alle 15-vuotiaana ja joka näin ollen ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa teostaan. Oikeuskirjallisuudessa ja ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännössä on katsottu esitutkintalainsäädännön valmisteluasiakirjojen sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen säännösten perusteella, että alle 15-vuotias voidaan ottaa epäillyn teon vuoksi kiinni ja noutaa esitutkintaan. Tämä liittyy siihen, että ikäryhmään

kuuluvan teon johdosta voidaan suorittaa tutkinta, jolloin käytännössä esitutkintatoimenpiteenä tulee kysymykseen kuulustelu.

Rikollisen teon tutkinnan edellytyksistä säädettäisiin jatkossa uuden esitutkintalain 3 luvun 5 §:ssä. Kysymyksessä olisi uuden lain mukaan esitutkinta. Ehdotettavan esitutkintalain 6 luvun säännöksiä läsnäolosta esitutkinnassa sovellettaisiin myös rikollisesta teosta epäiltyyn, mikä ääritapauksissa mahdollistaisi noutamisen, kiinniottamisen ja poistumisen estämisen.

Oikeuskirjallisuudessa on myös katsottu, että alle 15-vuotiaana tehdystä teosta epäiltyä ei voida pidättää, vangita tai määrätä matkustuskieltoon, koska häntä ei voida asettaa syytteeseen. Kyseisten pakkokeinojen käytödellytykset ovat ylipäänsä sellaisia, että ne eivät sovellu rikosoikeudellista vastuunalaisuutta vailla olevaan henkilöön. Muutenkin vapaudenriiston käyttämiseen lasten kohdalla on suhtauduttava kaikissa yhteyksissä erityisen pidättyväisesti, minkä tulee heijastua myös edellä jo viitattujen nouto- ja kiinniottamissäännösten soveltamisessa. Selvyyden vuoksi pidättämistä, vangitsemista ja matkustuskieltoa koskevilla säännöksillä pitäisi nimenomaisesti säätää kiellosta käyttää mainittuja pakkokeinoja henkilöön, jonka epäillään alle 15-vuotiaana tehneen rikollisen teon.

Pakkokeinolain mukaisten muiden pakkokeinojen kohdistaminen lapseen voi olla kuitenkin välttämätöntä, jos pakkokeinon käytämisellä on merkitystä häneen kohdistettavan esitutkinnan kannalta. Tämä koskee myös kiinniotto-oikeuden käyttämistä, koska kiinniottilanteessa ei välttämättä voida tietää tai varmasti arvioida sitä, onko kiinni otettava rikosoikeudellisesti vastuunalainen. Tämä saattaa selvitä käytännössä vasta poliisimiehen ryhtyessä kiinniottamisen jälkeen henkilötietojen tarkistamiseen. Lisäksi asiaa saattaa joka tapauksessa olla tarpeen suorittaa rikollisesta teosta epäiltyyn kohdistettava esitutkinta, jonka edellytysten olemassaoloa kiinni otettava henkilö ei kykene yleensä välittömästi kiinniottamisen yhteydessä arvioimaan.

Vahingonkorvausvastuun ja menettämisseuraamuksen toteuttaminen, omaisuuden palauttaminen tai teon selvittäminen saattaa

edellyttää turvaamistoimen, takavarikon tai etsinnän käyttämistä myös silloin, kun kysymys on alle 15-vuotiaan tekemästä teosta. Rikoksen selvittämiseksi jopa salaisen pakkokeinon käyttäminen saattaa olla tarpeen. Esimerkkinä voidaan mainita telekuuntelu rikoksen selvittämiseksi tilanteessa, jossa 14-vuotiasta epäillään osallisuudesta henkiriikokseen. Menettämisseuraamuksen toteuttamisen turvaaminen on erityisasemassa, koska siitä on laissa erityissäännös. Rikoslain 10 luvun 1 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan menettämisseuraamuksen määrääminen voi perustua myös rangaistavaksi säädettyyn teokseen, jonka tekijä ei teon hetkellä ollut täytännyt viittätoista vuotta. Tämä lainkohta mahdollistaa erillisen niin sanotun konfiskaatioprosessin, jossa menettämisseuraamusta voidaan vaatia ilman rangaistusvaatimusta.

Lähtökohtaisesti rikosprosessuaaliset turvaamistoimet ja rikokseen perustuva takavarikko tulevat kysymykseen silloinkin, kun tutkitaan alle 15-vuotiaan tekemäksi epäiltyä rikollista tekoa. Pakkokeinolain 3 ja 4 luvun säännöksistä kuitenkin ilmenee, että mainittuja pakkokeinoja on tarkoitettu käytettäväksi syytteen nostamisen ja rikosasian ratkaisemisen kytkettynä. Näihin sääntelyn peruslähtökohtiin ei tässä esityksessä ehdoteta muutoksia.

Kiinniottamista, pidättämistä ja vangitsemista koskeva 1 luku

Kiinniottaminen

Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:ssä säädetään poliisimiehen kiinniotto-oikeudesta. Pykälän 1 momentin mukaan poliisimies saa ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Pykälän 2 momentin mukaan, jos pidättämiseen on edellytykset, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättämisen toimeenpano voi muuten vaarantua. Poliisimiehen on ilmoitettava kiinniottamisesta viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Tämän on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä. Kiinni otetulle on heti ilmoitettava kiinniottamisen syy.

Poliisimiehen kiinniotto-oikeutta koskevassa pykälässä ei säännellä kiinniotto-oikeuden erästä perustapausta eli sitä, jossa poliisimies tapaa rikoksesta epäillyn verekseltä tai pakenemasta ja jossa on rikoksen selvittämiseen liittyvä syy kiinniottamiseen. Tässä yhteydessä tarkoitetaan selviä tilanteita, joissa kiinni otettavan syyllisyys on ilmeinen. Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntöä koskevan hallituksen esityksen (HE 14/1985 vp) yksityiskohtaisten perustelujen mukaan poliisin toimivalta näissä tapauksissa perustuu pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n 1 momentin mukaiseen jokamiehen kiinniotto-oikeuteen. Mainittu säännös pitää nykyisessä muodossaan sisällään sen, että jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksentekijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos.

Poliisimiehen kiinniottamistoimivallan osalta on otettava huomioon esitutkintalain 19 §:n säännökset, jotka ehdotetaan otettavaksi uuden esitutkintalain 6 luvun 3 §:ään. Näiden säännösten mukaan rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun henkilön on poliisimiehen kehotuksesta jäätävä tälle paikalle tai saavuttava välittömästi muuhun saman poliisilaitoksen toimialueella olevaan paikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla. Jos hän ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyy noudattamasta kehotusta tai tämä on hänen käyttäytymisensä perusteella todennäköistä, poliisi voi estää häntä poistumasta paikalta tai ottaa hänet kiinni ja viedä kuultavaksi. Rikospaikalta poistumassa oleva saadaan ottaa kiinni kehotuksen antamiseksi, jos olosuhteet ovat sellaiset, että kehotusta ei voida muuten saattaa hänen tietoonsa ja asian selvittäminen muuten vaarantuisi.

Asianmukaisena ja selkeänä ei voida pitää sitä, että poliisimiehen kiinniotto-oikeus muissa kuin pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n mukaisissa tapauksissa määräytyy 1 §:n 1 momentin mukaisen jokamiehen kiinniotto-oikeuden mukaan. Lisäksi esitutkintalain 6 luvun 3 §:ään otettavalla sääntelyllä ei kyettäisi kattamaan muita kuin siinä pykälässä tarkoitettuja kiinniottamistilanteita. Pakko-

keinolain 1 luvun 2 §:ää vastaavaan pykälään olisi otettava uusi säännös, jonka mukaan poliisimies saa rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Rikosten selvittämisen intressi puhuu sen puolesta, että kysymyksessä olevaa kiinniotto-oikeutta ei rajattaisi jokamiehen kiinniotto-oikeuden mukaisiin rikoksiin. Lisäksi huomioon on otettava se, että ehdotettavan esitutkintalain kiinniottosäännöksiinkään ei tulisi rikoskohtaista rajausta, vaikka ne koskevat muutakin henkilöä kuin rikoksesta epäiltyä. Poliisimiehen kiinniotto-oikeutta koskeva pykälä tulisi käytännössä merkittävämpänä sijoittaa lakiin ennen jokamiehen kiinniotto-oikeutta koskevaa pykälää.

Käytännössä ilmenee silloin tällöin tilanteita, joissa tuomion yhteydessä vangittavaksi vaadittu vastaaja poistuu oikeuspaikalta päätösharkinnan aikana. On sinällään mahdollista, että vangittavaksi vaadittu poistuu paikalta jo pääkäsittelyn aikana. Jotta mahdollinen vangitseminen voidaan turvata, poistumisen estämiseksi on kehitetty käytännön menettelytapoja. Niistä tärkein on se, että virallinen syyttäjä kutsuu paikalle poliisimiehiä tarvittaessa estämään vastaajan poistumisen. Lainsäädäntö ei kuitenkaan tunne poliisimiehen toimivaltuutta ottaa vastaaja kiinni hänen poistumisensa estämiseksi tällaisessa tapauksessa. Käytännön tarpeen vuoksi tästä tulisi säätää poliisimiehen kiinniotto-oikeutta koskevissa säännöksissä.

Ylimpien laillisuusvalvojen harjoittaman laillisuusvalvonnan yhteydessä on esitetty näkemyksiä esitutkintalain 21 §:n 2 momentin ja pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n 2 momentin suhteesta. Ensiksi mainitun säännöksen mukaan epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa kerrallaan enintään 12 tuntia ja, milloin pidättämiseen on pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n mukaan edellytykset, enintään 24 tuntia. Kuten edellä todettiin, aikarajojen osalta pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n 2 momentissa ainoastaan säädetään, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä.

Pakkokeinolaissa ei siis säädetä siitä, millä edellytyksillä pakkokeinolain mukaista kiin-

niottoa seuraava vapaudenmenetys voi jatkua 24 tuntiin asti, joskin säännöksen alussa todetaan kiinnioton edellyttävän pidättämisen edellytysten olemassaoloa. Johdonmukaisuus esitutkintalain säännöksen ja pakkokeinolain säännöksen välillä edellyttää sitä, että myös viimeksi mainitun säännöksen mukaisen kiinnioton jatkuessa yli 12 tunnin on pidättämisen edellytysten oltava käsillä. Tämä kanta on perustettavissa esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntöä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 14/1985 vp) ja oikeuskirjallisuudessa esitettyyn. Asia tulisi selvyuden vuoksi todeta vastaavassa uuteen lakiin otettavassa säännöksessä.

Voidaan tosin kysyä, miksi ei edellytettäisi pidättämissäpäätöstä jo 12 tunnin jälkeen, jos pidättämisen edellytysten olemassaolo on arvioitava. Tällöin myös esitutkintalain säännöstä olisi muutettava niin, että epäilyllä ei olisi velvollisuutta olla läsnä esitutkinnassa ilman pidättämissäpäätöstä 12 tunnin jälkeen. Näin tiukan ehdottoman aikarajan asettaminen saattaisi johtaa siihen, että varmuuden vuoksi tehtäisiin pidättämissäpäätöksiä, mikä puolestaan voisi johtaa vapaudenmenetysten venymiseen yli 24 tunnin. Pidättämisen edellytysten olemassaolon toteaminen edellyttää kuitenkin sitä, että kiinniotettuna pitämisen perusteet tulevat sekä epäilyn rikoksen että henkilön kohdistuvan epäilyn perustelujen osalta erityisesti 12 tuntia ylittävältä osin riittävän tarkoin kirjatuiksi poliisin lomakkeisiin. Tällä voidaan edistää sitä, että kiinnioton jatkamista yli 12 tunnin tosiaan harkitaan ja että jatkamisen edellytykset voidaan esimerkiksi laillisuusvalvonnan kautta saattaa jälkikäteiskontrollin kohteeksi.

Jokamiehen kiinniotto-oikeutta koskevaan pykälään liittyy kysymys oikeuden nimestä. Vaikkakin oikeuden nimi on perinteinen ja myös muissa yhteyksissä käytetty, ajanmukaisten ilmausten käyttöön ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvistä syistä se voitaisiin nimetä ”yleiseksi kiinniotto-oikeudeksi”.

Pakkokeinolain 1 luvun 7 §:n 2 momentissa säädetään pidättämisestä ilmoittamisesta. Pidättämisestä on viipymättä ilmoitettava pidätetyn osoituksen mukaan hänen omaiselleen tai muulle läheiselleen. Jos siitä on erityistä haittaa rikoksen selvittämiseksi, ilmoit-

tamista voidaan lykätä enintään siihen saakka, kun tuomioistuin ottaa pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi. Ilmoitusta ei kuitenkaan saa ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tahtoa. Ilmoittamisen lykkäämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Poliisin säilytystilaan ottamista koskevasta ilmoittamisesta puolestaan säädetään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 2 luvun 2 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan tutkintavangille ja kiinni otetulle on varattava tilaisuus ilmoittaa lähiomaiselleen tai muulle läheiselleen ottamisesta säilytystilaan. Kiinni otetulle ei kuitenkaan tarvitse varata tilaisuutta ilmoittamiseen, jos hänet vapautetaan 12 tunnin kuluessa kiinni ottamisesta ja tilaisuuden varaamiseen ei ole erityisiä syitä. Pykälän 2 momentissa todetaan ensinnäkin, että pidätetyn ottamisesta säilytystilaan on ilmoitettava pidätetyn osoituksen mukaan hänen lähiomaiselleen tai muulle läheiselleen. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiseksi, ilmoittamista voidaan lykätä enintään siihen saakka, kun tuomioistuin ottaa pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi. Ilmoitusta ei saa momentin viimeisen virkkeen mukaan ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tahtoa.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännössä on kiinnitetty huomiota siihen, että poliisiin tulee aina tiedustella kiinni otetulta, haluaako hän ilmoitettavan kiinni ottamisesta kiinniotetun lähiomaiselle tai muulle läheiselle, jollei ole lain mukaista perustetta olla ilmoittamatta asiasta. Tätä on korostettu nuorten kiinniotettujen kohdalla. Asia ei saisi olla sen varassa, että kiinni otettu omaloitteisesti pyytää ilmoittamaan asiasta. Myös CPT on vuosina 1992, 1998, 2003 ja 2008 Suomeen tekemiensä tarkastuskäyntien perusteella suosittanut, että lakiin kirjataan kiinniotetulle oikeus ilmoittaa vapaudenriistosta viipymättä lähiomaiselle tai kolmannelle osapuolelle, joskin oikeuden käyttämistä voidaan komitean mukaan myös viivyttää tarkoin määriteltyjen edellytysten vallitessa. Päätös ilmoituksen viivyttämisestä on komitean mukaan alistettava ylemmän poliisiviranomaisen hyväksyttäväksi. Komitea on myös suosittanut laissa olevan 12 tunnin ai-

karajan poistamista. Komitean mukaan ajanjaksoa, jonka aikana pidätetyltä voidaan evätä ilmoittaminen, tulee lyhentää huomattavasti, esimerkiksi 48 tuntiin.

Kiinniottamisesta ilmoittaminen ei liity pelkästään pakkokeinolain mukaiseen kiinniottamiseen vaan myös esitutkintalain mukaiseen kiinniottamiseen esitutkinnassa läsnäolon turvaamiseksi ja poliisilain mukaiseen kiinniottamiseen sen lain 2 luvun mukaisten toimivaltuussäännösten nojalla.

Kiinniottamisesta ilmoittamista koskevia säännöksiä ei ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännön ja edellä mainitun komitean kannanottojen perusteella voida pitää asianmukaisina. Myös lyhytaikaisissa kiinnitoissa ilmoittamisen tulisi olla lähtökohta. CPT:n suosituksen perusteella on syytä lyhentää pidätettyä koskeva aikaraja kahteen vuorokauteen. Voimassa olevat säännökset lähtevät lisäksi siitä, että ilmoitus tehdään vain läheiselle henkilölle. Vapaudenmenetyksestä ilmoittaminen kuitenkin esimerkiksi työnantajalle voi olla vapautensa menettäneen kannalta tärkeää. Tämä ilmoituksen kohteena olevaa henkilöä koskeva näkökohta liittyy myös vangitsemiseen. Kiinniottamisen osalta on lisäksi syytä kiinnittää erityistä huomiota siihen, että pakkokeinolaissa ei ole säännöstä kiinniottamisesta ilmoittamisesta ja että poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain säännöksissä ei kiinniottamisen osalta oteta huomioon rikoksen selvittämiseen liittyviä näkökohtia, joiden perusteella ilmoitus tulisi voida jättää tekemättä.

Huomiota myös kiinniottamistapauksissa tulisi kiinnittää kiinni otetun omaan mielipiteeseen niin, ettei ilmoitusta tehtäisi ilman erityistä syytä vastoin hänen tahtoaan. Viimeksi mainittu näkökohta on jo voimassa olevassa laissa otettu huomioon pidättämisen osalta. Erityisenä syynä saattaa olla esimerkiksi se, että vapautensa menettänyt henkilö on alle 18-vuotias tai vanhempiensa luona asuva nuori aikuinen. CPT:n huomioiden perusteella päätöksenteon ilmoittamisen lykkäämisestä tulisi kuulua päällystään kuululle poliisimiehelle.

Tarkoituksenmukaista on keskittää vapaudenmenetyksestä läheiselle tai muulle henkilölle ilmoittamista koskevat säännökset poliisi-

sin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettuun lakiin, jolloin säädettäisiin säilytystilaan ottamisesta ilmoittamisen sijasta vapaudenmenetyksestä ilmoittamisesta. Uudelleen muotoilluissa säännöksissä voitaisiin ottaa huomioon muutkin edellä mainitut näkökohdat. Pakkokeinolain kiinniottamista ja pidättämistä koskevissa säännöksissä voitaisiin viitata poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:n edellä todeulta pohjalta muutettavaan 2 momenttiin.

Vangitun päästäminen vapaaksi

Pakkokeinolain 1 luvun 24 §:n 1 momentin mukaan käsitellessään kysymystä vangitun pitämisestä edelleen vangittuna tuomioistuimen on määrättävä hänet päästettäväksi heti vapaaksi, jos se varattuaan asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle tilaisuuden tulla kuulluksi katsoo, ettei edellytyksiä vangittuna pitämiseen enää ole. Pykälän 2 momentissa säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta määrätä vangittu päästettäväksi heti vapaaksi asianomaisen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole. Vangittu on määrättävä päästettäväksi vapaaksi myös, jos syyttä ei ole nostettu sille määrättyssä ajassa eikä sen kuluessa ole pyydetty määräajan pidentämistä. Pykälän 2 momentin viimeisen virkkeen perusteella kahdessa viimeksi mainitussa tapauksessa vangittua tai hänen avustajaansa ei tarvitse kutsua asian käsittelyyn.

Alkuperäisessä muodossaan tutkintavangin vapauttamista koskevassa pakkokeinolain 1 luvun 24 §:ssä todettiin, että tuomioistuimen on pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä tai omasta aloitteestaan määrättävä vangittu päästettäväksi vapaaksi heti, kun edellytyksiä vangittuna pidättämiseen ei enää ole. Vangittu oli määrättävä päästettäväksi vapaaksi myös, jos syyttä ei ole esitetty sen käsittelyä varten määrättyinä päivinä.

Pakkokeinolain 1 luvun 24 § on saanut nykyisen sisältönsä, kun rikosoikeudenkäyntimenettelyä uudistettiin (1997) ja kun pakkokeinolakia edellisen kerran merkittävästi uudistettiin (2003). Pykälän alkuperäinen sanamuoto ja vielä vuonna 1997 muutettu sa-

namuotokin kattoivat pykälän alkuperäisten perustelujen (HE 14/1985 vp) mukaan tilanteen, jossa tuomioistuin pääkäsittelyn jälkeen hylkää syytteen, jonka perusteella vastaaja on vangittuna. Tuomioistuimen tuli sellaisessa tapauksessa päättää vapaaksi päästämisestä.

Pakkokeinolain 1 luvun 24 § ei nykyisessä muodossaan ota selvästi huomioon tilannetta, jossa rikosasian vastaaja on ollut tutkintavankina pääkäsittelyn päättymiseen saakka, jolloin vapaudenmenetyksen aiheuttanut syyte hylätään taikka muuten tuomion (esimerkiksi tuomitaan ehdollinen vankeusrangaistus) tai pääkäsittelyssä esiin tulleiden seikkojen perusteella edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole. Tuomioistuimen omaloitteista vangitun vapaaksi päästämistä koskevan 1 momentin soveltamisala on sidottu tilanteeseen, jossa tuomioistuin käsittelee kysymystä vangitun pitämisestä edelleen vangittuna. Momentissa käytetty ilmaisu näyttää viittaavan lain 1 luvun 22 §:ssä säädettyyn vangitsemisasian uudelleen käsitteilyyn. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ole tarkoituksena, koska viimeksi mainitun pykälän 3 momentissa säädetään erikseen kuulemistilaisuuden varaamisesta asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle.

Pakkokeinolain 1 luvun 24 §:ää vastaavaa uuden pakkokeinolain pykälää olisikin syytä selkeyttää niin, että siitä selvästi ilmenevät ne tapaukset, joiden yhteydessä vangitun vapaaksi päästäminen voi tulla kysymykseen. Nämä tapaukset koskevat vangitun pyyntöä vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä, vangitsemisen ilmenemistä perusteettomaksi tuomion tai pääkäsittelyssä esiin tulleiden seikkojen perusteella, pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemää vangitun vapaaksi päästämisesitystä ja syytteen nostamiselle säädetyn määräajan umpeen kulumista. Muissa yhteyksissä vangitun vapaaksi päästäminen ei voi käytännössä tulla harkittavaksi. Jos pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tietoon tulee seikka, hänen virkavelvollisuuksiinsa kuuluu saattaa se esityksellään tuomioistuimen käsiteltäväksi. Syytteen nostamiselle asetetun määräajan seuranta on sikäli erityisasemassa, että tuomioistuin voi seurata määräajan kulumista.

Pakkokeinolain 1 luvun 10 §:n mukaan vangitsemisvaatimuksesta on ennen vaati-

muksen tekemistä ilmoitettava syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen vangitsemisvaatimuksen tekemisestä. Tämä koskee tapauksia, joissa vaatimus tehdään esitutkinnan aikana. Vapaaksi päästämisesitystä koskevassa 1 luvun 24 §:n 2 momentissa ei ole vastaavaa velvollisuutta asian saattamisesta syyttäjän harkittavaksi. Tätä voidaan pitää epäjohtonmukaisena, koska vangittavaksi vaatiminen rinnastuu merkittävyydeltään vapaaksi päästämiseen. Syyttäjän tehtäviin kuuluu esimerkiksi sen varmistaminen, että asia tulee riittävästi selvitettyksi esitutkinnassa. Tätä tavoitetta ei saa vaarantaa vangitun liian aikaisella vapaaksi päästämällä. Sinällään tällainen ilmoittaminen saattaa kuulua jo ehdotettavan esitutkintalain 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisen ilmoittamisvelvollisuuden piiriin. Siitä ei kuitenkaan nimenomaisesti seuraa viralliselle syyttäjälle päätösvaltaa nyt kysymyksessä olevassa asiassa. Tämä ja edellä viitattu epäjohtonmukaisuusnäkökohta huomioon ottaen 1 luvun 24 §:ää vastaavassa uudessa pykälässä tulisi säätää ilmoittamisesta syyttäjälle ja tämän oikeudesta ottaa asia ratkaistavakseen.

Tuomitun vangitseminen

Pakkokeinolain 1 luvun 26 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin saa määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna momentin kohdissa tarkemmin määritellyin edellytyksin. Pykälässä ei edellytetä virallisen syyttäjän vangitsemisvaatimusta tällaisessa tapauksessa.

Alun perin kyseisessä pykälässä säädettiin, että kun vangittu vastaaja tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomioistuimen on 8 §:ssä säädetyn perustein päätettävä, onko hänet pidettävä edelleen vangittuna, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai asiasta toisin määrätään. Pykälässä todettiin vielä, että vastaavin edellytyksin tuomioistuin voi syyttäjän tai asianomistajan vaatimuksesta määrätä vapaana olevan vastaajan vangittavaksi.

Pakkokeinolain 1 luvun 26 § on saanut nykyisen sisältönsä vuonna 1995 voimaan tulleella lailla pakkokeinolain muuttamisesta (213/1995), jolla pidättämisen ja vangitsemi-

sen edellytyksiä on muutoinkin muutettu. Uudistuksella pyrittiin lisäämään pitkään ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittujen määräämistä vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna. Lainmuutosta perusteltiin (HE 181/1994 vp) sillä, että kun tuomittu päästetään vapaalle jalalle odottamaan rangaistuksen täytäntöönpanon alkamista, voi kestää jopa vuoden ennen kuin täytäntöönpano alkaa, jos tuomiosta on valitettu. Perustelujen mukaan ei voi olla eduksi rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuuden kannalta, että törkeästä rikoksesta pitkään vankeusrangaistukseen tuomittu päästetään vapaalle jalalle odottamaan rangaistuksen täytäntöönpanoa. Lisäksi viitattiin rikoslain tuolloin voimassa olleeseen 3 luvun 11 §:ään, jonka mukaan tutkintavankeusaika luetaan täysimääräisesti hyväksi rangaistusajaksi.

Korkein oikeus on äänestysratkaisussaan katsonut, että tuomioistuimien voi päättää tuomitun vangitsemisesta myös omasta aloitteestaan, jos rangaistukseksi tuomitaan vähintään kaksi vuotta vankeutta (KKO 2004:121). Lisäksi kyseisessä ratkaisussa korkein oikeus on ratkaisuun KKO 1996:39 viitaten todennut, että päätös vapaana olevan vastaajan välittömästä vangitsemisesta merkitsee sellaista puuttumista hänen vapauteensa, että hänen kuulemisensa on lainkäyttömme peruseriaatteiden mukaista. Käräjäoikeus olikin tässä tapauksessa kuullut vastaajaa vangitsemisen edellytysten olemassaolosta. Vastaaja oli tällöin vastustanut vangitsemistaan katsoen sen kohtuuttomaksi, koska hän oli ollut töissä eikä hän ollut syytteen perusteella osannut vaurautua vangitsemiseen.

Käytännössä viralliset syyttäjät vaativat tuomitun vangitsemista tai pitämistä edelleen vangittuna useissa tapauksissa, joissa siihen päädytään. Tuomioistuimien voi myös prosessijohtonsa puitteissa nostaa esiin tämän kysymyksen, jos lainmukaiset edellytykset vangitsemiselle näyttävät olevan ja jos syyttäjä ei vaadi vangitsemista. Näin ollen tuomitulla saattaa olla mahdollisuus etukäteen saada tietoonsa vangitsemispäätöksen mahdollisuus, jolloin hän voi myös lausua siihen liittyvistä näkökohdista.

Toisaalta voidaan katsoa, että voimassa oleva pykälä soveltuu huonosti pakkokeinolaissa ja yleisemmin oikeudenkäynnistä ri-

kosasioissa annetussa laissa muuten laajalti omaksuttuun akkusatoriseen prosessiin, johon kuuluu seuraamuksen tai pakkokeinon määrääminen vain virallisen syyttäjän tai vastaavan virkamiehen vaatimuksesta. Tulkinvarasta ja vaihtelevan käytännön mahdollistavaa säännöstä ei myöskään pitäisi sallia etenkin tapauksissa, joissa on kysymys perusoikeutena keskeisestä vapaudesta. Syyttäjällä on mahdollisuus hankkia ja esittää selvitystä seikoista, joilla on merkitystä vangitsemista harkittaessa. Vuoden 1995 lainmuutoksen tavoitteet voidaan saavuttaa syyttäjävetoisella järjestelmällä, jonka ei voida olettaa aiheuttavan merkittävää työmäärän lisäystä syyttäjille. Perusteltuna voidaan pitää lainsäädännön muuttamista siten, että ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu määrätään vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna syyttäjän vaatimuksesta.

Voimassa olevan pakkokeinolain 1 luvun 10 §:ssä säädetään vangitsemisvaatimuksen tekijästä. Toimivalta vaatimuksen esittämiseen on ainoastaan pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä ja virallisella syyttäjällä. Mainitun pykälän alkuperäisen sanamuodon mukaan vangitsemisvaatimuksen sai syytteen käsittelyn alettua tehdä myös asianomistaja. Pykälä muutettiin nykyiseen muotoonsa, kun rikosoikeudenkäyntimenettelyä koskevaa lainsäädäntöä muutettiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain säätämisen yhteydessä.

Kun asianomistajan oikeus vaatia vangitsemista poistettiin, muutosta perusteltiin (HE 82/1995 vp) ensinnäkin asianomistajan ensisijaisesta syyteoikeudesta luopumisella. Lisäksi todettiin, että kun syytteen nostaminen ja ajaminen kuuluvat ensisijassa viralliselle syyttäjälle, on johdonmukaista, että hän tällöin huolehtii myös vangitsemisvaatimuksen esittämisestä. Lainmuutoksen perusteluissa katsotaan myös, että syyttäjällä on asianomistajaa paremmat edellytykset harkita vangitsemisedellytysten olemassaoloa.

Pakkokeinolain alkuperäistä 1 luvun 10 §:ää vastaisi pitkälti se, että asianomistajalle myönnettäisiin virallisen syyttäjän ohella rinnakkainen toimivalta vaatia tuomitun vangitsemista tai pitämistä edelleen vangittuna. Rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudis-

tamisen yhteydessä asianomistajan toimival-
lan poistamista perusteltiin vain muutamilla,
vaikkakin sinällään merkittävillä seikoilla.
Kokonaisarvioinnissa pitäisi ottaa huomioon
kuitenkin muitakin asioita. Vangitseminen tai
vangittuna pitäminen saattaa liittyä asian-
omistajan etuihin, joista hän myös saattaa
kyetä itsenäisesti ilman syyttäjän apua esit-
tämään selvitystä. Esimerkiksi tapauksissa,
joissa henkilö tuomitaan samaan asianomis-
tajaan kohdistuneesta väkivaltarikoksesta,
saattaa olla rikollisen toiminnan jatkamisen
riski. Kun tuomitun vangitsemista koskevaa
pykälää edellä todetuin tavoin täsmennettäi-
siin niin, että vangitseminen tapahtuu vain
vaatimuksesta, asianomistajan edut turvattai-
siin vangitsemisvaatimuksen esittämisoikeu-
della esimerkiksi tapauksissa, joissa syyttäjä
ei ole vakuuttunut asianomistajan esittämistä
perusteista tai joissa syyttäjä ei muusta syystä
ole valmis vangitsemisvaatimusta esittämään.

Asianomistajan toimivaltaan vaatia vangit-
semista tai vangittuna pitämistä tuomitsemi-
sen yhteydessä ei voida katsoa liittyvän oike-
usturvaongelmia vangittavaksi vaaditun kan-
nalta. Rikosasian päättäessään tuomioistuin
harkitsee kysymyksen vangitsemisesta tai
vangittuna pitämisestä varattuun viralliselle
syyttäjälle ja asianosaisille vangittavaksi
vaadittu mukaan lukien tilaisuuden tulla
kuulluksi. Asianomistajan intressi liittyy käy-
tännössä tapauksiin, joissa hän vaatii vastaa-
jalle rangaistusta. Rangaistusvaatimus voitai-
siinkin asettaa asianomistajan esittämän vangit-
semisvaatimuksen edellytykseksi.

Syytteen nostamisen määräaikaan ja muutok- senhakuun liittyvät kysymykset

Pakkokeinolain 1 luvun 21 §:ssä säädetään
määräajan asettamisesta syytteen nostamista
varten. Pykälän 1 momentin mukaan määrä-
ajasta päättää syytteen käsittelevä tuomiois-
tuin myös niissä tapauksissa, joissa vangit-
semisesta on ensin päättänyt toinen tuomiois-
tuin. Pykälän 2 momentissa puolestaan sää-
detään siitä, että syytteen nostamiselle mää-
rätyn ajan osoittautuessa liian lyhyeksi tuo-
mioistuin voi syyttäjän mainitun ajan kulus-
sa tekemästä pyynnöstä pidentää määräaikaa.

Pakkokeinolain 1 luvun 27 §:n mukaan
vangitsemisasiassa annettuun päätökseen ei

saa erikseen hakea muutosta valittamalla.
Pykälän 2 momentin mukaan vangittu saa
kannella päätöksestä. Syytteen nostamiselle
määrättyä aikaa ja määräajan pidentämistä
koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta
valittamalla (3 momentti).

Pakkokeinolain 1 luvun 21 §:n osalta on
esiin noussut eräitä muutostarpeita, jotka
osittain liittyvät 27 §:ään. Vangitsemisesta
päättävän tuomioistuimen tulisi ensinnäkin
päättää syytteen nostamisen määräajasta
myös silloin, kun se ei tule käsittelemään
syytettä. Tällä varmistetaan vangitsemisvaa-
timuksen esittäjän ja vangittavaksi vaaditun
kuuleminen myös syytteen nostamisen mää-
räaikaan liittyvien kysymysten osalta. Vangit-
semisasiain käsittelyä valmisteltaessa voi-
daan määräaikaankin liittyvien kysymysten
osalta olla yhteydessä siihen viralliseen syyt-
täjään, joka tulee ajamaan mahdollista syytet-
tä syytteen käsittelevässä tuomioistuimessa.

Pakkokeinolain 1 luvun 21 §:n 2 momentin
mukaan tuomioistuimen ei tarvitse tehdä
määräajan pidentämistä koskevaa päätöstä
alkuperäisen määräajan kuluessa. Lähtökoh-
tana kuitenkin on, että ratkaisu tulee tehdä
määräajan vielä voimassa ollessa, jotta ei
pääse syntymään epäselvää välitilaa. Laissa
tulisikin säätää tuomioistuimen velvollisuu-
desta ratkaista asia määräajan kuluessa. Tä-
mä puolestaan edellyttää sitä, että virallinen
syyttäjä esittää pyynnön riittävän aikaisin
ennen määräajan päättymistä. Määräajan pi-
dentämistä koskevien asioiden laatu ja laa-
juus huomioon ottaen riittävänä voitaisiin pi-
tää sitä, että syyttäjän on esitettävä pyyntö
viimeistään neljä päivää ennen määräajan
päättymistä. Sekä tuomioistuimen velvollis-
suutta ratkaista asia määräajan kuluessa että
syyttäjän velvollisuutta esittää pyyntö esite-
tyllä tavalla voidaan pitää perusteltuna siltä-
kin kannalta, että määräajat ovat kuitenkin
usein kuukausien mittaisia, jolloin määräajan
pidentämistä koskevaa asiaa ehditään valmis-
tella jo riittävässä ajoin ennen määräajan
päättymistä. Jotta esimerkiksi pitkien pyhä-
päiväjaksojen yhteydessä ei pääsisi synty-
mään epäselvää välitilaa, määräajan piden-
tämisasiain käsittelyssä ei pitäisi soveltaa
säädettyjen määräaikain laskemisesta annet-
tua lakia (150/1930).

Voimassa olevassa laissa ei säädetä mahdollisuudesta lyhentää syytteen nostamiselle määrättyä aikaa. Tämä liittyy pakkokeinolain 1 luvun 21 §:n viimeiseen virkkeeseen, jonka mukaan aikaa syytteen nostamiselle ei saa määrätä pidemmäksi kuin on välttämätöntä esitutkinnan päättämiseksi ja syytteen valmistelemiseksi. Virallisen syyttäjän virkavelvollisuuksiin on sinällään katsottava kuuluvan, että hän suorittaa syytteen nostamista edeltävät toimenpiteensä mahdollisimman riipeästi. Lisäksi vangitun oikeusturvan kannalta on huomattava se, että hän voi saattaa vangitsemisen edellytykset uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi ja päästä sitä kautta edellytysten poistuttua vapaaksi.

Mainituista näkökohdista huolimatta voidaan katsoa, että vangitun kannalta syytteen nostamisen määräajalla on hänen oikeusasemansa kannalta sellaista itsenäistä merkitystä, että määräajan kesto koskeva tuomioistuimen ratkaisu tulisi voida saattaa ylempään tuomioistuimen tarkasteltavaksi. Kysymys on rikosprosessin kestoon vaikuttavasta tekijästä, joka liittyy henkilön asemaan rikoksesta epäiltynä. Syytteen nostamisen määräaika myös kytkeytyy siihen, miten kauan henkilöä pidetään vangittuna. Vangitun tulisivatkin voida kannella syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta vangitsemispäätöksen tavoin.

Kantelua koskevaan pakkokeinolain 1 luvun 27 §:ään liittyy syytteen nostamisen määräaika koskevan kysymyksen lisäksi toinenkin muuttamistarve. Voimassa olevan lain mukaan ainoastaan vangittu saa kannella vangitsemispäätöksestä. Vangitun oikeusturvaan liittyvien kysymysten lisäksi on kuitenkin huomioon otettava myös asian selvittämiseen sekä rikosprosessin ja rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseen liittyvät näkökohdat, jotka puhuvat sen puolesta, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi voida kannella ratkaisusta, joilla vangitsemisvaatimus hylätään tai vangittu päästetään vapaaksi.

Yhteydenpidon rajoittaminen

Pakkokeinolain 1 luvun kohtuullisen uudessa, 1 päivänä lokakuuta 2006 voimaan tulleessa 18 b §:ssä säädetään tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta. Pykälän sään-

nöksiä sovelletaan sen 5 momentin mukaan myös pidätetyn ja kiinni otetun yhteydenpidon rajoittamiseen. Pykälän 1 momentin mukaan esitutkinnan ollessa kesken voidaan rajoittaa tutkintavangin yhteydenpitoa muuhun henkilöön, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Pykälän 2 momentissa säädetään kielto rajoittaa yhteydenpitoa asiamiehen kanssa. Yhteydenpidon rajoittaminen lähiomaiseen tai muuhun läheiseen edellyttää rikoksen selvittämiseen liittyviä erityisen painavia syitä.

Kysymyksessä olevan pykälän 3 momentissa säädetään yhteydenpitorajoituksen sisällyttä. Se voi sisältää rajoituksia kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamisiin tai muihin yhteyksiin vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn tutkintavangin tai tiettyjen tutkintavankien taikka tietyn vangin tai tiettyjen vankien kanssa. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä.

Pykälän 4 momentissa on yhteydenpidon rajoittamiseen liittyviä päätöksenteko- ja menettelymääräyksiä. Rajoittamisesta päättää vangitsemisvaatimuksen tekijän, syyttäjän tai vankilan johtajan esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuin. Väliaikaisesta rajoittamisesta voivat päättää tietyin edellytyksin vankilan johtaja tai pidättämiseen oikeutettu virkamies. Jos tuomioistuin pakkokeinolain 1 luvun 17 §:n nojalla lykkää pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittelyä, sen tulee kuitenkin päättää pidätetylle määrätyn väliaikaisen yhteydenpitorajoituksen voimassa pitämisestä tai muuttamisesta. Yhteydenpitoa koskeva rajoitus ja sen perusteet on otettava uudelleen käsiteltäväksi 22 §:ssä tarkoitettua vangitsemisasiain uudelleen käsittelyn yhteydessä.

Pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ään liittyy useita käytännössä esiin nousseita kysymyksiä, joista eräät ilmeisesti edellyttävät lainsäädännön muuttamista tai täydentämistä. Ensimmäisenä niistä voidaan mainita se, että yhteydenpidon rajoittamisen on tulkittu mahdollistavan tutkintavangin kirjeiden toimit-

tamisen poliisiviranomaisen tarkastettavaksi ja luettavaksi. Tällaisen menettelyn ei voi katsoa kuuluvan kysymyksessä olevan pykälän soveltamisalan piiriin. Yhteydenpidon rajoittamisen tarkoituksena on, ettei kirjeenvaihtoa päätöksessä määrättyjen henkilöiden kanssa toimiteta perille. Kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta ovat erilliset säännökset tutkintavankeuslaissa sekä poliisien säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa. Kirjeen haltuun ottamiseen liittyy puolestaan takavarikko, josta säädetään pakkokeinolain 4 luvussa. Selvyyden vuoksi ja pykälän oikean soveltamisen varmistamiseksi näihin seikkoihin voisi kiinnittää huomiota yhteydenpidon rajoittamista koskevassa pykälässä.

Kysymyksessä olevan pykälän 2 momentin sisältöä ja momentin suhdetta tutkintavankeuslain 9 luvun säännöksiin on pidetty epäselvänä, kun kysymyksessä on tutkintavangin yhteydenpito lähiomaiseen tai muuhun läheiseen. Sinällään mahdollisuus rajoittaa yhteydenpitoa sellaiseen henkilöön on osoittautunut tarpeelliseksi esimerkiksi tapauksissa, joissa myös vangitun henkilön perheenjäsen epäillänsä sekaantuneen rikolliseen toimintaan. Pakkokeinolain säännöksen sanamuoto kuitenkin mahdollistaa tulkinnan, jonka mukaan sellainen yhteydenpito voitaisiin kieltää kokonaan. Tätä voidaan pitää ongelmallisena erityisesti yksityis- ja perhelämän kunnioitusta koskevan EIS 8 artiklan perusteella. Täydellisen kaikki yhteydenpitotavat käsittävän yhteydenpitörajoituksen määrittämistä voidaan pitää joissakin tapauksissa tarpeettomana senkin vuoksi, että erikseen yhteydenpidon valvonnan kautta voidaan puuttua rikoksen selvittämistä vaarantavaan yhteydenpitoon.

Mainittuja lähiomaisiin liittyviä näkökohtia voitaisiin korostaa uuteen säännökseen otettavalla määräyksellä, jonka mukaan lähiomaisen osalta yhteydenpidon rajoittaminen on mahdollista ainoastaan siinä määrin kuin se on välttämätöntä kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi. Suhde tutkintavankeuslain 9 lukuun liittyy siihen, että sen luvun 5 §:ssä säädetään eräissä tapauksissa säädettävästä tapaamiskiellosta, jota ei kuitenkaan pykälän 3 momentin mukaan saa antaa lä-

hiomaiselle tai muulle läheiselle. Viimeksi mainittu kysymys ei näytä edellyttävän lainsäädännön muuttamista, vaan on enemmänkin perustelutason asia.

Edellä mainittujen laintulkinnallisiksi luonnehdittavien kysymysten lisäksi pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:n säännöksiä voidaan eräissä suhteissa pitää puutteellisina. Pykälässä ei ensinnäkään säädetä mitään yhteydenpidon rajoittamisen kestosta. Tätä voidaan pitää ongelmallisena sen vuoksi, että rajoituksilla puututaan henkilön perusoikeuksiin. CPT on muiden pohjoismaiden tarkastuksen yhteydessä arvostellut tällaisen aikarajan puuttumista. Toisaalta pidättämiseen ja kiinni ottamiseen ei niiden lyhytkestoisuuden vuoksi voida käytännössä liittää yhteydenpidon rajoittamista koskevaa määräaika.

Laissa säädettävä määräaika ei olisi ongelman, koska tarve pitää rajoitukset voimassa riippuu tapauskohtaisista tekijöistä. Käytännössä rajoitusten tarpeen voidaan olettaa liittyvän rikosten selvittämisen alkuvaiheeseen. Toisaalta tutkintavankeuden turvaamiseen ja rikoksen selvittämiseen liittyvistä syistä tulisi voida olla mahdollista jatkaa yhteydenpitörajoitusten voimassaoloa myös senkin vaiheen yli. Näiden näkökohtien perusteella tässä esityksessä ei ehdoteta säädettäväksi voimassaololle kiinteää kesto tai ajallista ylärajaa. Yhteydenpidon rajoittamisen asianmukaiseen keston voidaan päästä muilla ehdotettavilla säännöksillä, jotka liittyisivät asianomaisen virkamiehen velvollisuuteen saattaa väliaikainen yhteydenpitörajoitus pikaisesti tuomioistuimen käsiteltäväksi, hänen velvollisuutensa päättää yhteydenpitörajoituksen poistamisesta sen edellytysten poistuessa ja rajoituksen kohteena olevan tutkintavangin oikeuteen saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskeva asia uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Yhteydenpitörajoitusten keston määrittämiseen liittyy kysymys yhteydenpitörajoituksen ja sen perusteiden uudelleen käsittelystä. Voimassa olevan lain mukaan asia on otettava käsiteltäväksi vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä. Yhteydenpitörajoituksen uudelleen käsittelemisen kytkemistä vangitsemisasian uudelleen käsittelyyn ei voida pitää kaikissa tapauksissa riittävänä, koska vangittu saattaa haluta ainoastaan rajoituksen

uudelleen käsiteltäväksi. Vangitulla pitäisikin olla mahdollisuus saattaa yhteydenpitorajoitusta koskeva asia erikseen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Eräs oikeuskäytännössä noudatettu menettelytapa on ollut vangitsemisasian uudelleen käsittelyn määräaikojen noudattaminen, vaikka vangittuna pitämistä ei tässä yhteydessä käsiteltäisikään. Tämä voitaisiin selvyyden vuoksi kirjata lakiin. Lisäksi yhteydenpitorajoituksen määräämistä ei aina vaadita vangitsemisvaatimuksen yhteydessä, mikä tulisi ottaa huomioon uusissa säännöksissä.

Voimassa olevan pykälän mukaan epäselvää on myös se, miten rajoituksen vaatimiseen oikeutetun virkamiehen on meneteltävä, kun hän havaitsee, että rajoituksen edellytyksiä ei enää ole. Niin tätä kysymystä koskien kuin muutenkin tuomioistuimet ovat ratkaisuisaan siirtäneet päätösvaltaa kyseisille virkamiehille. Päätösvalan uskomista heille rajoitusten poistamistapauksissa lieventäminen mukaan lukien voidaankin pitää perusteltuna, minkä tulisi selvyyden vuoksi kuitenkin ilmetä laista. Kysymys on vangitun eduksi tehtävästä ratkaisusta. Vangitun oikeusturva-keinona olisi tällaisissa tapauksissa asian saattaminen tuomioistuimen käsiteltäväksi silloin, kun rajoitus poistetaan vain osittain.

Muutoksenhausta yhteydenpidon rajoittamista koskeviin ratkaisuihin ei säädetä erikseen voimassa olevassa pakkokeinolaisissa. Tämä tarkoittaa sitä, että sovellettaviksi tulevat 1 luvun 27 §:n säännökset, joita on edellä käsitelty vangitsemispäätöstä koskevan muutoksenhaun yhteydessä. Toisaalta rajoitusten kohteena olevan henkilön oikeusturvan vuoksi ja toisaalta rikostutkinnallisten näkökohtien vuoksi perusteltuna voidaan pitää sitä, että muutoksenhakukysymykset säännelään yhteydenpidon rajoittamisen osalta samalla tavalla kuin ne ehdotetaan säädettäväksi vangitsemispäätöksen osalta. Tämä tarkoittaisi sitä, että tuomioistuimen ratkaisusta voivat tapauksesta riippuen kannella sekä rajoituksen kohteena oleva henkilö että pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Eräät muut pidättämistä ja vangitsemistä koskevat kysymykset

Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnössä on yleisperusteluissa käsitelty eräitä kysymyksiä, joihin ei enää tässä esityksessä laajasti palata, koska aihetta lainsäädännön muuttamiseen ei ole havaittu olevan. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä lyhyesti todeta eräät mietinnössä esiin nostetut kysymykset.

Mietinnössä on pidättämisen ja vangitsemisen edellytysten osalta käsitelty voimassa olevan pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohtaan perustuvaa pidättämisen ja vangitsemisen edellytystä. Kohdan ja pakkokeinolain 1 luvun 8 §:n 1 momentissa olevan viittauksen mukaan nämä pakkokeinot tulevat kysymykseen, jos henkilöä todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Lisäksi on pohdittu tarvetta säätää omaisuuden palauttamiseen, menettämisraamukseen tai vahingonkorvaukseen liittyvä pidättämis- ja vangitsemisperuste. Toimikunnan mietinnössä on niin ikään arvioitu pidättämisen ja vangitsemisen määräaikoja, joista säädetään voimassa olevan lain 1 luvun 4, 13 ja 14 §:ssä. (mietinnön s. 107—112)

Pidättämisen edellytyksiin liittyy korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2001:90, jonka mukaan pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa säädetty lievin rangaistus tarkoittaa kulloinkin kysymykseen tulevan rikoksen rangaistusasteikon mukaista vähimmäisrangaistusta ottamatta huomioon mahdollisia vähentämisperusteita. Sama näkökohta koskee kaikkia niitä pakkokeinolain säännöksiä, joissa asetetaan pakkokeinon tai muun tiedonhankintakeinon käyttämisestä koskeva laissa säädettyyn rangaistukseen liittyvä edellytys taikka joissa pakkokeinon tai tiedonhankintakeinon käyttämisen edellytykseksi asetetaan epäily tiettyyn rikokseen syyllistymisestä. Tältä kannalta katsottuna epäjohdonmukaisena voidaan pitää sitä, että pakkokeinolain 5 a luvun eräissä säännöksissä täytettyyn rikokseen nimenomaisesti rinnastetaan sen rangaistava rikoksen yritys. Uuden pakkokeinolain kaikkia pakkokeinoja koskevissa erinäisissä säännöksissä tulisikin selvyyden vuoksi säätää siitä, että pakkokei-

nojen käyttämiseen ei vaikuta se, että rangaistus mitataan rikoslain 6 luvun 8 §:ää soveltaen lievennetyltä rangaistusasteikolta.

Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnössä käsitellään myös vangitsemisasiassa esitettävää selvitystä (s. 112—114). Siltä osin on tässäkin yhteydessä otettava esiin vangittavaksi vaaditun laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen osallistuminen vangitsemisasiassa käsitteeseen. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:n mukaan vaa- jaavaltainen käyttää vastaajana rikosasiassa itse puhevaltaansa, jos hän on syyntakeinen. Alaikäisen vastaajan edunvalvoja, huoltaja tai muu laillinen edustaja käyttää kuitenkin itsenäisesti alaikäisen ohella puhevaltaa. Lastensuojelulain 24 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä.

Oikeuskirjallisuudessa katsotaan oikeudenkäymiskaaren ja lastensuojelulain (aikaisemman lain 15 §:n 2 momentti) säännöksiin viitaten, että lailliselle edustajalle ja sosiaaliviranomaisen edustajalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemiskäsittelyssä. Heidän poissaolonsa ei kuitenkaan estä asian käsittelyä. Ainakin sosiaaliviranomaisen osalta käsittelyä koskevan ilmoittamisvelvollisuuden katsotaan kuuluvan vangitsemisvaatimuksen tekijälle.

Oikeuskirjallisuudessa esitettyyn näkemykseen voidaan yhtyä. Kun alle 18-vuotiasta vaaditaan vangittavaksi, huoltajan ja sosiaaliviranomaisen edustajan osallistumista vangitsemisoikeudenkäyntiin voidaan pitää tärkeänä. Vangittavaksi vaaditun tukemisen lisäksi kysymys on vangitsemisen edellytysten selvittämisestä vangitsemisen kohtuullisuuden kannalta. Esitutkintalaissa säädetään ja säädettäisiin ehdotettavan lain myötä jatkossakin laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen edustajan kuulemisesta koskien kuulustelua, jota on kuitenkin pidettävä vangitsemisestä päättämistä vähemmän merkityksellisenä toimenä. Lainsäädännöllisesti kysymystä edustajien kuulemisesta voitaisiin korostaa ja selkiyttää niin, että tilaisuuden varaamisesta kuulluksi tulemiseen nimenomaisesti säädettäisiin vangitsemismenettelyä koskevassa pakkokeinolain luvussa. Toisaalta tällaisen

tilaisuuden varaamisen osalta olisi syytä säätää myös poikkeuksista, jotka koskevat esimerkiksi tapauksia, joissa edustajaa ei tavoiteta tai joissa myös hän on rikoksesta epäilty.

Vangitsemisasiassa esitettävää selvitystä koskevassa voimassa olevan pakkokeinolain 1 luvun 16 §:ssä todetaan, että vangitsemisasiassa käsitteessä tuomioistuimelle on esitettävä selvitys siitä, että vangitsemiselle on edellytykset. Tästä kuten muistakaan pykälän virkkeistä ei ilmene, että selvitys mukaan lukien esimerkiksi todistajien kertomukset voi perustua pelkästään kirjalliseen aineistoon. Tämä selviää vain valmistelutöistä, mitä ei voida pitää asian merkityksen vuoksi asianmukaisena. Vangitsemisasiassa käsitteessä poikkeaa tältä osin rikosjutun pääasian tuomioistuinkäsittelystä, koska oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan tuomioistuimessa ei saa, ellei laissa toisin säädetä, käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa. Lakia tulisikin tältä osin tämentää.

Kuten esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnössä todetaan (s. 104), vangitsemisasioiden tuomioistuinmenettelyä koskevien säännösten irrottamisella erilliseen lukuun voidaan selkeyttää sääntelyä. Kiinniottamista, pidättämistä ja vangitsemista koskeva voimassa olevan pakkokeinolain 1 luku on 34 pykälää sisältävänä raskas ja vaikealukuisen.

Tutkintavankien säilyttäminen poliisivankiloissa

Tutkintavangin sijoittamisesta säädetään tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:ssä. Pykälän 3 momentin mukaan vangitsemista päättävä tuomioistuin voi pakkokeinolain 1 luvun 6 §:ssä tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän esityksestä päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka jos rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii. Tutkintavankia ei saa 4 momentin mukaan pitää poliisin säilytystilassa neljä viikkoa pitempää aikaa, ellei siihen ole erit-

täin painavaa syytä. Jos tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään säilytystilaan, sijoittamista koskeva asia ja sen perusteet on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasian kanssa pakkokeinolain 1 luvun 22 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä.

CPT on Suomessa suorittamiensa tarkastuskäyntien yhteydessä kiinnittänyt huomiota siihen, että tutkintavankeja ei tulisi säilyttää poliisin säilytystiloissa. Viimeksi kysymystä on käsitelty komitean vuoden 2008 tarkastuskäynnin selonteossa. Komitean mukaan poliisin säilytystilat eivät useinkaan sovi pitkäaikaiseen säilytykseen. Tämä liittyy erityisesti tutkintavangeille annettavissa olevien virikkeiden, heidän ulkoliikuntamahdollisuuksiensa vähäisyyteen ja terveydenhoitopalvelujen saatavuuteen. Tässä yhteydessä komitea on uudistanut aikaisemmat suosituksensa, joiden mukaan on muun ohessa varmistettava, että kaikilla poliisilaitoksilla säilytettävillä tutkintavangeilla on mahdollisuus ulkoliikuntaan ainakin tunti päivässä, ja kehitettävä poliisilaitoksilla säilytettävillä tutkintavangeille tarjottavia virikkeitä.

Tutkintavankien säilyttämiselle poliisivankiloissa on löydettävissä aiheellisia rikosten selvittämiseen ja tutkintavangin turvallisuuden liittyviä syitä, joita on lähemmin selostettu tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n perusteluissa (HE 263/2004 vp). Tutkintavanki saattaa itsekkin oman turvallisuutensa varmistamiseksi pyytää poliisivankilassa säilyttämistä. Voimassa olevien säännösten perusteella kynnyksen poliisivankilaan sijoittamiselle tulisi myös olla korkea. Edellä mainitun selonteon mukaisesti vankien olosuhteita poliisivankilassa voidaan parantaa. Näistä lähtökohdista nykyisen sääntelyn päälinjoja voidaan pitää perusteltuina.

Tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 3 ja 4 momentti ovat kuitenkin eräiltä tutkintavangin oikeusturvaan liittyviltä osin puutteellisia. Pykälän 4 momentin mukaan poliisivankilassa säilyttäminen voidaan saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi ainoastaan vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä. Kuten yhteydenpidon rajoittamisen yhteydessä myös tässä yhteydessä tutkintavangilla tulisi olla oikeus saattaa pelkästään säilyttäminen poliisivankilassa tuomioistui-

men käsiteltäväksi. Myös tässä tapauksessa voitaisiin noudattaa vangitsemisasian uudelleen käsittelyn määräaikoja. Jos tutkintavankia ei momentissa säädetyn neljän viikon määräajan kuluessa voida passittaa edelleen tutkintavankilana toimivaan vankilaan, pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai virallisen syyttäjän tulisi saattaa asia tutkintavangin säilyttämisestä edelleen poliisivankilassa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Vangin oikeudella ja mainittujen virkamiesten velvollisuudella saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi voitaisiin paremmin varmistaa se, että tutkintavankia vain 3 momentissa tarkoitetusta rikoksen selvittämiseen liittyvästä erityisestä syytä tai 4 momentissa tarkoitetusta erittäin painavasta syytä pidetään poliisivankilassa.

Matkustuskieltoa koskeva 2 luku

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan pidättämisen ja vangitsemisen vaihtoehtona on matkustuskielto, josta säädetään pakkokeinolain 2 luvussa. Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan määrätä pidättämisen tai vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän 1) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa; tai 2) jatkaa rikollista toimintaa (1 §).

Matkustuskiellon sisällöstä säädetään pakkokeinolain 2 luvun 2 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan matkustuskieltoon määrätty ei saa poistua päätöksessä mainitulta paikkakunnalta tai alueelta. Häntä voidaan myös kieltää oleskelemasta tai liikkumasta tietyllä päätöksessä mainitulla alueella. Päätöksessä voidaan kuitenkin antaa lupa poistua siinä määrättyltä paikkakunnalta tai alueelta työ- sākäyntiä varten tai muusta siihen rinnastettavasta syytä. Pykälän 2 momentissa säädetään, että matkustuskieltoon määrätty voidaan myös velvoittaa: 1) olemaan tiettyinä aikoina tavattavissa asunnossaan tai työpaikallaan; 2) ilmoittautumaan tiettyinä aikoina poliisille; tai 3) oleskelemaan laitoksessa tai

sairaalassa, jossa hän ennestään on tai johon hänet otetaan.

Matkustuskielto on luonteeltaan liikkumisvapauden rajoittamista eikä vapaudenriistoa. Näin voidaan katsoa siitäkin huolimatta, että EIS neljännen lisäpöytäkirjan liikkumisvapautta koskevan 2 artiklan osalta oikeuskirjallisuudessa on todettu, että rajatapauksissa ei aina ole yksinkertaista määritellä, onko kysymyksessä vapaudenriisto vai liikkumisvapauden rajoitus.

Pakkokeinolain 2 lukua ehdotti laajalti muutettavaksi mietinnössään oikeusministeriön asettama *sähköisen valvonnan työryhmä* (oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:17). Työryhmän matkustuskieltoa koskevista ehdotuksista olennaisimman mukaan matkustuskiellon noudattamista valvottaisiin kaikissa tapauksissa teknisillä välineillä, joilla pystyttäisiin seuraamaan rikoksesta epäillyn liikkumista ja olinpaikkaa. Tarkoituksena oli tehdä matkustuskiellosta nykyistä tehokkaampi ja uskottavampi tutkintavankeuden vaihtoehto. Matkustuskieltoa käytetään vähän. Esimerkiksi vuonna 2006 matkustuskieltoja määrättiin 604 ja tammi-toukokuussa 2007 vain 230. Matkustuskiellon rikkomisesta jää kiinni huomattava määrä kieltoon määrättyjä siitä huolimatta, että tehokkaan valvonnan puuttumisen vuoksi kiinnijääminen on täysin sattumanvaraista.

Sähköisen valvonnan työryhmän matkustuskieltoa koskevat ehdotukset eivät edenneet erityisesti ristiriitaisen lausuntopalautteen vuoksi. Työryhmä kuitenkin ehdotti pakkokeinolain 2 lukuun tehtäväksi eräitä sellaisia muutoksia, joilla ei ole välitöntä yhteyttä sähköisen valvonnan käyttämiseen ja jotka voidaan toteuttaa tässä yhteydessä. Ensimmäinen näistä kysymyksistä liittyy tilapäiseen poistumislupaan. Pakkokeinolain 2 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan matkustuskiellosta päättävä viranomaisen saa antaa tärkeästä syystä tilapäisen poistumisluvan. Luvun 3 §:n mukaan rikosprosessin vaiheesta riippuen matkustuskiellosta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, virallinen syyttäjä tai tuomioistuin. Jos tuomioistuin on päättänyt matkustuskiellon käyttämisestä, myös tilapäistä poistumislupaa koskevan asian vieminen tuomioistuimen ratkaistavaksi tuntuu tarpeettoman raskaalta menettelyltä.

Tilapäisen poistumisluvan myöntämisestä voisikin kaikissa tapauksissa päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, käytännössä poliisimies. Tämä liittyy luontevasti siihen, että poliisi käytännössä huolehtii matkustuskiellon noudattamisen valvonnasta. Joustamisen asian viemisestä tuomioistuimen ratkaistavaksi mahdollistaa myös se, että kysymys on liikkumisvapauden rajoittamisesta eikä vapaudenriistosta. Matkustuskieltoon määrätyn oikeusturva kuitenkin edellyttäisi sitä, että hänen tulisi voida saattaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kielteinen päätös tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Sähköisen valvonnan työryhmän ehdotuksiin liittyy myös se, että pakkokeinolain 2 luvun 6 §:n 3 momentin mukaan matkustuskieltoon määrättyllä on jo ennen syytteen nostamista oikeus saattaa kysymys pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Pykälässä ei säädetä siitä, minkä ajan kuluessa tuomioistuimen on otettava tällainen asia käsiteltäväksi. Selvityshenkilön selvityksessä (s. 40) on tuotu yhtenä vaihtoehtona esiin se, että määräaika voitaisiin yhdenmukaistaa takavarikon saattamista tuomioistuimen tutkittavaksi koskevan määräajan kanssa. Pakkokeinolain 4 luvun 13 §:n mukaan takavarikkoasia on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta. Vastaavaa määräaikaa ehdotti myös sähköisen valvonnan työryhmä.

Voimassa olevan pakkokeinolain 2 luvun muuttamistarpeet eivät rajoitu sähköisen valvonnan työryhmän esiin nostamiin kysymyksiin. Jotta matkustuskielto olisi toimiva vaihtoehto pidättämiselle ja tutkintavankeudelle, on syytä muuttaa kiellon määräämisedellytyksiä ja sisältöä. Voimassa olevan lain mukaan matkustuskieltoa ei voida määrätä silloin, kun on syytä epäillä, että rikoksesta todennäköisin syin epäilty vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa. Tämä peruste on voimassa olevan pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 2 b kohdan ja 8 §:n 1 momentin mukaan pidättämis- ja vangitsemisperuste ja tulisi olemaan peruste

näiden pakkokeinojen käyttämiselle tämänkin esityksen mukaan. Asian selvittämisen vaikeuttamista koskeva peruste jätettiin matkustuskiellon määräämisedellytysten ulkopuolelle pakkokeinolain säätämisen yhteydessä sen vuoksi, että matkustuskieltoon määrätyn yhteydenpitoa toisiin ihmisiin ei kyetä estämään eikä valvomaan (HE 14/1985 vp).

Pakkokeinolain säätämisen yhteydessä esitetty syy siihen, että asian vaikeuttamisen selvittämistä ei otettu matkustuskiellon määräämisen edellytyksiin, on jossakin määrin ymmärrettävä. On kuitenkin mahdollista, että matkustuskielto voisi joissakin tapauksissa olla riittävä keino estää asian selvittämisen vaikeuttaminen. Tämä liittyy ensinnäkin matkustuskiellon sisältövaihtoehtoihin. Jo nykyisten vaihtoehtojen perusteella henkilön liikkumista ja oleskelua voidaan rajoittaa niin, että voidaan heikentää kieltoon määrätyn mahdollisuuksia vaikeuttaa asian selvittämistä. Lakiin voitaisiin lisäksi ottaa mahdollisuus määrätä matkustuskieltopäätöksessä siitä, että kieltoon määrätty ei saa ottaa yhteyttä sellaiseen henkilöön, johon vaikuttaminen on nykyisin pidättämis- ja vangitsemisperuste. Kielletty yhteydenpito voi paljastua esimerkiksi sitä kautta, että todistaja tai asianomistaja ilmoittaa poliisille yhteydenotosta.

Matkustuskiellon sisältöön liittyy toinenkin lainsäädännön muuttamistarve. Pakkokeinolain 2 luvun 2 § lähtee siitä, että matkustuskieltoa on se, että henkilö ei saa poistua tietyltä paikkakunnalta tai alueella taikka että häntä kielletään oleskelemasta tai liikkumasta tietyllä alueella. Mainitun pykälän 2 momentissa mainitut velvoitteet (esimerkiksi velvollisuus olla tiettyinä aikoina tavattavissa asunnollaan tai työpaikallaan) ovat matkustuskieltoon liitettäviä määräyksiä. Tällaista jaottelua matkustuskiellon varsinaiseen sisältöön ja siihen liitettäviin määräyksiin voidaan pitää keinotekoisena. Lisäksi se estää matkustuskiellon sisällön määräämisen tilanteeseen soveltuvaksi. Pykälää tulisi muuttaa niin, että siinä säädetyt velvoitteet ovat toisiinsa nähden vaihtoehtoisia niin, että tarvittaessa voidaan käyttää jotakin niistä tai niiden yhdistelmää. Samalla sisältövaihtoehtoihin tulisi lisätä edellä mainittu yhteydenpito-

kielto ja velvollisuus passin luovuttamiseen poliisille. Viimeksi mainittu velvollisuus on nykyisin pakkokeinolain 2 luvun 2 §:n 3 momentin mukaan ehdoton. Kuitenkin siihen saattaa liittyä harkinnanvaraisia tilanteita riippuen siitä, miten liikkumavapautta matkustuskiellossa rajoitetaan.

Pakkokeinolain 2 luvun 6 §:n 3 momentissa säädetään matkustuskieltoon määrätyn oikeudesta saattaa kysymys pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Tarkoituksenmukaisena ei voida pitää sitä, että näitä asioita käsiteltäisiin kuinka usein tahansa tuomioistuimessa. Matkustuskiellonkin osalta voitaisiin noudattaa vangitsemisasian uudelleen käsittelyn määräaika. Voimassa olevan ja ehdotettavan pakkokeinolain mukaan vangitsemisasiaa ei tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä.

Voimassa olevan lain mukaan asianomistaja ei voi vaatia matkustuskiellon määräämistä. Kuten aikaisemmin todettiin, perusteltua olisi se, että vastaajalle rangaistusta vaatinut asianomistaja saa tuomitsemisen yhteydessä vaatia ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangitsemista tai pitämistä edelleen vangittuna. Johdonmukaista tämän kanssa olisi, että asianomistaja voi syyteasian ratkaisun yhteydessä vaatia myös tuomitun määräämistä matkustuskieltoon. Johdonmukaisuusnäkökohta liittyy lisäksi siihen, että myös pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi voida kannella päätöksestä, jolla vaatimus matkustuskiellon määräämisestä on hylätty tai matkustuskielto kumottu.

Pakkokeinolain 2 luvun 9 §:n 1 momentissa säädetään siitä, että matkustuskieltoa koskevan asian käsittelystä tuomioistuimessa on soveltuvin kohdin voimassa, mitä vangitsemisasian käsittelystä on eräissä 1 luvun pykälissä säädetty. Tämä koskee myös matkustuskieltoon määrättäväksi vaaditun kuulemistä, minkä osalta sovelletaan mainitun luvun 15 §:ää. Käytännössä matkustuskieltoon mahdollisesti määrättävää kuullaan myös silloin, kun kiellosta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Koska kysymyksessä olevalla pakkokeinolla kajotaan tuntuvasti siihen määrättävän oikeusasemaan ja koska

sen määrämisen edellytystenkin selvittämiseksi kieltoon mahdollisesti määrättävää on syytä kuulla, kuulemisesta myös tällaisissa tapauksissa olisi syytä selvyuden vuoksi säätää laissa. Tällaisessa tapauksessa tulisi kuitenkin riittää se, että kieltoon mahdollisesti määrättävälle varataan tilaisuus tulla kuuluksi.

Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnön yleisperusteluissa käsitellään matkustuskiellon ja lähestymiskiellon suhdetta toisiinsa (s. 125—127). Pohdinnan lopputuloksena oli, että ei ehdotettu matkustuskiellon määrämisen edellytyksiä tai kiellon sisältöä koskevia säännöksiä muutettavaksi niin, että matkustuskielto lähestyisi lähestymiskielloa. Päällekkäinen sääntely ei välttämättä edistä kieltojen tavoitteiden saavuttamista. Toimikunta totesi myös, että sääntelyn siirtämistä lähestymiskiellon säännösten puolelta matkustuskiellon säännösten puolelle ei voida tehdä arvioimatta lähestymiskiellon säännöksiä ja niiden toimivuutta kokonaisuudessaan. Mietinnössä kuitenkin painotetaan sitä, että matkustuskielloa voidaan tietyn edellytyksin käyttää henkilöön kohdistuvien rikosten, esimerkiksi pahoinpitelyiden estämiseksi, ja että lähestymiskiellon rikkomistapauksissa saattaa pakkokeinolain säännösten perusteella tulla kysymykseen tekijään kohdistuva vapaudenriisto tai hänen liikkumavapautensa rajoittaminen. Toimikunnan esittämät näkemykset huomioon ottaen lähestymiskielloon liittyviä kysymyksiä ei ole enää arvioitu tämän esityksen valmistelun yhteydessä.

Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta arvioi myös vakuuden asettamista tutkintavankeuden vaihtoehtona (mietinnön s. 128—131). Tähänkään kysymykseen ei ole ollut aihetta palata tässä yhteydessä. Tältä osin toimikunta totesi johtopäätöksensä, että vakuusjärjestelmän käyttöön ottaminen on periaatteellisesti merkittävä kysymys, johon liittyy paljon selvitettäviä asioita. Minkäänlaista asiaan liittyvää aikaisempaa selvitystä tai pohjamateriaalia ei ole. Lisäksi voidaan olettaa, että mahdollista vakuusjärjestelmää koskevien säännösten määrä ei olisi vähäinen, kun otetaan huomioon lainsäädännön kattavuudelle asetettavat vaatimukset. Vakuusjärjestelmää koskeva valmistelu olisi laajuudeltaan ilmei-

sesti sellainen, että sitä ei ole voida toteuttaa kokonaisuudistuksen ohessa. Toimikunta katsoikin, että mikäli aihetta ilmenee, asiaan liittyvät selvitykset tulisi tehdä ja mahdolliset ehdotukset laatia erillisessä hankkeessa esimerkiksi työryhmätyönä.

Hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa koskeva 3 luku

Pakkokeinolain 3 luvussa säädetään kahdesta rikosprosessuaalisesta turvaamistoimesta eli hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta. Rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistamisen yhteydessä ehdotettiin niiden erottelun poistamista ja siihen liittyen pakkokeinolain 3 luvun uudistamista (HE 82/1995 vp). Hallituksen esityksessä viitattiin ehdotusten perusteluina ensinnäkin siihen, että riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisen yhteydessä ulosottolain (37/1895) 7 luvussa säännellystä turvaamistoimesta päättäminen siirrettiin tuomioistuimen tehtäväksi ja että turvaamistoimen määräämistä ja siinä noudatettavaa menettelyä koskevat säännökset sisältyvät oikeudenkäymiskaaren 7 lukuun. Esityksessä todettiin, että pakkokeinolaissa ja oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa säännellyt menettelyt poikkeavat eräiltä osin tarpeettomasti toisistaan. Koska kummankin menettelyn tarkoituksena on turvata hakijan saatava, tulisi hakemusta käsiteltäessä noudatettavan menettelyn olla saamisen laadusta riippumatta mahdollisimman suuressa määrin samanlainen.

Hallituksen esityksessä ehdotettiin, että pakkokeinolain 3 luvun mukaista turvaamistoimea määrättäessä pääasiallisesti sovellettaisiin oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännöksiä. Viralliselle syyttäjälle ehdotettiin kuitenkin annettavaksi oikeus määrätä väliaikainen turvaamistoimi. Asianomistajalla ei olisi ollut pakkokeinolain 3 luvun säännösten mukaan oikeutta vaatia takavarikon määräämistä. Lisäksi olisi ollut mahdollista määrätä rikosprosessuaalisena turvaamistoimena ainoastaan takavarikko. Pakkokeinolain uuteen 3 lukuun olisi otettu eräitä kyseisen pakkokeinon erityisluonteeseen liittyviä säännöksiä.

Eduskunnan lakivaliokunta katsoi rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistusta koske-

vasta hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä (LaVM 9/1997 vp), että valiokuntakäsittelyssä pakkokeinolain 3 lukuun ehdotetut muutokset on todettu epätarkoituksenmukaisiksi, koska ne heikentäisivät asianomistajan oikeuksien turvaamista. Lisäksi on todettu, että pakkokeinolain 3 luvun säännökset ovat toimineet hyvin, eikä niiden ja oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännösten välillä ole havaittu erityistä lakisystemaattista harmonisointitarvetta. Tämän vuoksi lakivaliokunta ehdotti 3 lukuun ehdotettujen muutosten hylkäämistä, minkä eduskunta sitten tekikin. Valiokunnan ehdotuksesta pakkokeinolain 3 luvun 2 §:n 2 momentti kuitenkin muutettiin nykyiseen muotoonsa, joka asiallisesti vastasi ennen muutosta voimassa ollutta säännöstä. Mainitun säännöksen mukaan ennen syytteen vireillepanoa vaatimuksen omaisuuden panemista hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon voi tehdä tutkinnanjohtaja tai syyttäjä. Syytteen vireille tultua vaatimuksen voi tehdä syyttäjä ja itselleen tulevan korvauksen maksamisen turvaamiseksi asianomistaja.

Rikosprosessiuudistuksen jälkeen pakkokeinolain 3 luku ei ole ollut lainsäädäntötarpeita koskevan kokonaisarvioinnin kohteena. Merkittävimmät lukuun viimeisen kymmenen vuoden aikana tehdyt muutokset liittyvät omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annettuun lakiin (540/2005). Lukuun on lisätty sitä koskevat säännökset väliaikaistoimenpiteisiin liittyvästä menettelystä (3 §:n 3 momentti) ja luvun säännösten soveltamisesta kyseisissä jäädyttämistapauksissa (6 a §:n 4 momentti).

Pakkokeinolain 3 luvun 8 §:ssä todetaan, että hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta on muuten soveltuvin kohdin voimassa, mitä ulosottolaissa ja ulosottoasetuksessa on säädetty hukkaamiskiellosta ja takavarikosta. Mainitut säädökset on kumottu vuoden 2008 alussa voimaan tulleella ulosottokaarella (705/2007), jonka 8 luvussa säädetään turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta. Luvun 7 §:n 1 momentin mukaan irtaimen ja kiinteän omaisuuden takavarikko pannaan täytäntöön noudattaen soveltuvin osin, mitä 4 luvussa säädetään ulosmittauksesta. Ulosottoakaan 4 luvun 31 §:n 1 momentin mukaan

ulosottomies ottaa ulosmitatut irtaimet esineet haltuunsa. Jollei siitä aiheudu velalliselle tuntuvaa haittaa, esineet voidaan jättää myös lukittuun tilaan velallisen luokse. Jollei ilmeistä hukkaamisvaaraa ole, esineet voidaan ulosmitatuiksi merkittyinä tai merkittämättä jättää velallisen haltuun. Jos ulosmittatu omaisuus on sivullisen hallussa, ulosottomiehen tulee ottaa omaisuus haltuunsa taikka kieltää sivullista luovuttamasta omaisuutta muulle kuin ulosottomiehelle.

Oikeudenkäymiskaaren 7 lukuun on tehty ulosottolainsäädännön edellyttämät muutokset. Lähtökohtana luvun 13 §:n 1 momentin mukaan on, että kyseisessä luvussa tarkoitettua päätöksen täytäntöönpanosta ja täytäntöönpanon peruuttamisesta säädetään ulosottoakaan 8 luvussa. Mainitun säännöksen mukaan tuomioistuimien voi kuitenkin turvaamistoimesta päättäessään antaa tarvittaessa tarkempia määräyksiä sen täytäntöönpanosta.

Aiemman hallituksen esityksen taustalla oli ymmärrettävä pyrkimys yhdenmukaistaa ja selkeyttää lainsäädäntöä. Tähän tavoitteeseen voidaan päästä muullakin tavalla kuin omaksumalla mahdollisimman pitkälle oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa säädetty menettely. Pakkokeinolain mukaisten turvaamistoimien käsittelyyn liittyy merkittävä määrä rikosasian luonteesta johtuvaa erityissääntelyä, minkä vuoksi viittaamista oikeudenkäymiskaaren 7 lukuun ja sen hyödyntämistä ei voida tässä yhteydessä pitää tarkoituksenmukaisena. Tämä näkökohta korostuu tässä esityksessä sen myötä, että pakkokeinolain turvaamistoimia koskevaa lukua ehdotetaan täydennettäväksi esimerkiksi vakuustakavarikon uudelleen käsittelyä koskevilla säännöksillä. Lisäksi tiettyä pakkokeinoja koskevien säännösten, menettelysäännösten mukaan lukien, keskittämisen yhteen lukuun voi olettaa palvelevan lainsoveltajaa paremmin kuin aikaisemman hallituksen esityksen mukaisen ehdotuksen. Samalla voidaan säilyttää voimassa olevan lain mukainen asianomistajan oikeus vaatia turvaamistoimen määräämistä. Säännösten selkeyttämiseen liittyy se, että niiden kirjoitustapaa voidaan ajanmukaistaa ja yksinkertaistaa.

Erottelua kahteen pakkokeinoon turvaamistoimia koskevassa luvussa ei voida pitää perusteltuna eikä tarpeellisenä. Arvioinnissa on

otettava huomioon ensinnäkin se, että turvaamistoimen täytäntöönpano tapahtuisi ulosottokaaren säännösten mukaisesti. Kuten edellä on todettu, ne puolestaan antavat turvaamistoimen täytäntöönpanon yhteydessä ulosottomiehelle harkinnanvaraa sen suhteen, miten täytäntöönpano yksittäistapauksessa toteutetaan. Lisäksi tuomioistuimella tulisi myös näissä asioissa olla toimivalta antaa tarkempia määräyksiä turvaamistoimen täytäntöönpanosta. Nämä näkökohdat huomioon ottaen laissa voitaisiin säätää ainoastaan yhdestä turvaamistoimesta. Aikaisemmassa hallituksen esityksessä tätä turvaamistoimea kutsuttiin takavarikoksi. Jotta kuitenkin vältettäisiin sekoittuminen nykyisin pakkokeinolain 4 luvussa säädettyyn pakkokeinoon, selvyuden vuoksi voitaisiin käyttää voimassa olevan lain tuntemaa nimeä ”vakuustakavarikko”.

Pakkokeinolain 3 lukuun liittyy eräitä lainsäädäntötarpeita, jotka eivät ole yhteydessä lainsäädännön selkeyttämisen tai yhtenäistämistarpeeseen ja joista vähäisimpiä käsitellään yksityiskohtaisissa perusteluissa. Yleisempänä kysymyksenä voidaan nostaa esiin se, että pakkokeinolain 3 luvun säännösten mukaan väliaikaisen turvaamistoimipäätöksen ja vaatimuksen turvaamistoimipäätöksen tekemisestä voi tehdä tutkinnanjohtaja tai virallinen syyttäjä. Syytteen tultua vireille toimivalta vaatimuksen tekemiseen on vain syyttäjällä. Ennen syytteen nostamista toimivallan pitäisi olla johdonmukaisuussyistä muiden pakkokeinojen tavoin pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä.

Luvun 1 §:n mukaan turvaamistointa ei voida määrätä rikokseen perustuvan hyvityksen maksamisen turvaamiseksi. Tällaisia hyvityksiä tuomitaan maksettaviksi esimerkiksi immateriaalioikeuksien loukkaamisen ja syrjäntärikosten yhteydessä. Hyvitys rikoksen taloudellisena seuraamuksena pitkälti rinnastuu 1 §:ssä mainittuihin sakkoon, vahingonkorvaukseen ja valtiolle menetettäväksi tuomittavaan rahamäärään, minkä vuoksi vakuustakavarikon määräämisen tulisi olla mahdollista myös hyvityksen maksamisen turvaamiseksi.

Väliaikaiseen turvaamistoimeen liittyy lukuisia lainsäädännön muuttamis- ja täydentämistarpeita. Pakkokeinolain 3 luvun 8 §:n

perusteella väliaikaisen turvaamistoimen täytäntöönpano ei tapahdu ulosottolainsäädäntöä soveltaen. Ulosottoviranomaisten osallistumisella jo tässä vaiheessa voidaan kuitenkin edistää täytäntöönpanon asianmukaista toimittamista ja sen varmistamista, että turvaamistoimen kohteeksi valikoituu omaisuutta, joka on käytettävissä sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamiseen. Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 13 §:n perusteella riita-asiaassa annetun väliaikaisen turvaamistoimipäätöksenkin täytäntöönpano käytännössä tapahtuu ulosottoviranomaisten toimesta. Kiireellisissä tilanteissa täytyy kuitenkin olla mahdollista, että esitutkintaviranomainen voi ottaa omaisuutta haltuun väliaikaisen takavarikon täytäntöönpanon turvaamiseksi. Tämä koskee esimerkiksi tilanteita, joissa henkilö on juuri lähdössä pakoon omaisuuden kanssa tai hävittämässä sitä.

Väliaikaista turvaamistoimea koskeissa säännöksissä ei säädetä toimenpidettä koskevan pöytäkirjan laatimisesta ja todistuksen antamisesta sille, jonka omaisuutta toimenpide koskee. Voimassa olevassa laissa ei myöskään säädetä ilmoittamisesta henkilölle, joka ei ole ollut saapuvilla toimenpidettä suoritettaessa. Ilmoittamista, pöytäkirjaa ja todistusta koskevat säännökset ovat takavarikon osalta pakkokeinolain 4 luvun 7 ja 9 §:ssä. Kuten jäljempänä todetaan, takavarikon osalta ehdotetaan säädettäväksi ilmoittamisesta 7 luvun 9 §:ssä sekä pöytäkirjan laatimisesta ja toimittamisesta saman luvun 12 §:ssä. Yhdenmukaisesti näiden säännösehdoitusten kanssa väliaikaisesta vakuustakavarikostakin tulisi laatia pöytäkirja, joka toimitettaisiin sille, jonka omaisuuden väliaikainen vakuustakavarikko kohdistuu. Pelkkää pöytäkirjan toimittamista voitaisiin pitää riittävänä sen vuoksi, että väliaikaista vakuustakavarikkoa toisin kuin takavarikkoa tultaisiin lyhyen määräajan kuluttua käsittelemään tuomioistuimessa. Jäljennös pöytäkirjastakin tulisi toimittaa viivytyksettä.

Pakkokeinolain 3 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuin saa tutkinnanjohtajan tai syyttäjän pyynnöstä pidentää syytteen nostamiselle säädettyä neljän kuukauden määräaika. Säännöksessä ei mainita rikoksesta epäillyn tai muun sellaisen henkilön

(esimerkiksi pantinhaltija) kuulemisesta, jota asia koskee, määräajan pidentämisen yhteydessä. Vastaava puute koskee takavarikon kumoamista koskevaa pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n 2 momenttia. Korkein oikeus on viimeksi mainitun säännöksen osalta katsonut (KKO 1994:83), että rikoksesta epäillylle, jota takavarikko koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi käsiteltäessä pyyntöä syytteen nostamista koskevan määräajan pidentämisestä. Mainitusta ratkaisusta ilmenee, että tilaisuuden varaamisvelvollisuus koskee tapauksia, joissa varaaminen on mahdollista. Perustuslakivaliokuntakin on eräissä yhteyksissä korostanut kuulemisen asemaa eräänä keskeisimmistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementeistä henkilön tavoittamattomissa olemisen ollessa kuitenkin poikkeamisperuste (PeVL 13/2003 vp ja PeVL 8/2004 vp). Vakuustakavarikon kumoamista koskevaa uuden lain pykälää olisi syytä täydentää voimassa olevaan lakiin verrattuna niin, että sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Asia voitaisiin kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jolle häntä tavoiteta.

Pakkokeinolain 3 luvussa ei säädetä sellaisen henkilön, jota asia koskee, oikeudesta saattaa turvaamistoimen voimassapitäminen uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tällaisesta oikeudesta säädetään takavarikon osalta pakkokeinolain 4 luvun 13 §:ssä. Turvaamistoimen ja takavarikon välillä on toki se ero, että ensiksi mainitun määrää aina tuomioistuin, minkä vuoksi asia on jo kertaalleen läpikäynyt tuomioistuinkontrollin. Käytännössä turvaamistoimen kumoaminenkin tapahtuu jonkun pyynnöstä, mikä on todettu 3 luvun 4 §:n perusteluissa (HE 14/1985 vp). Turvaamistoimen kohteena olevaan omaisuuteen saattaa kuitenkin liittyä merkittäviä taloudellisia intressejä ja niihin liittyen aiheutuvan vahingon vaaraa. Lisäksi rikoksesta epäilty saattaa olla valmis asettamaan vakuuden sakon, korvauksen tai menettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisesta.

Turvaamistoimiasian uudelleen käsittelyyn liittyy korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2004:68, jossa tuomioistuin kiinnitti huomio-

ta siihen, että hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon voimassaololle ei ole laissa säädetty mitään enimmäisaikaa sen jälkeen, kun syyte on nostettu. Korkein oikeus piti turvaamistoimenpiteen keston muodostumista pitkäaikaiseksi, jopa vuosia kestäväksi asianosaisten oikeusturvan kannalta epätydyttävänä.

Sellaisen henkilön, jota asia koskee, oikeusturvan vuoksi uudelleen käsittelystä ja eräiltä osin myös siihen liittyvästä menettelystä määräaikoineen olisi syytä säätää laissa. Jotta vaatimuksia ei tehtäisi puhtaasti haitantekomielessä, käsittelyjen väliajoille olisi säädettävä vähimmäiskesto, joka voisi olla kahden kuukauden mittainen.

Pakkokeinolain 3 luvun 4 §:n perusteluissa todetaan myös, että tutkinnanjohtajalla ja syyttäjällä on velvollisuus jo viran puolesta valvoa, ettei omaisuutta ole tarpeettomasti vakuustoimenpiteiden alaisena. Tämänkin periaatteen olisi sen korostamiseksi ja selvyden vuoksi ilmentävä suoraan laista. Laissa voitaisiin säätää, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on tehtävä esitys tuomioistuimelle vakuustakavarikon kumoamisesta, jos vakuustakavarikon edellytyksiä ei enää ole.

Pakkokeinolain 3 luvussa ei säädetä tuomioistuimen toimivallasta antaa tarkempia määräyksiä turvaamistoimen täytäntöönpanosta. Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 13 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi sellaisia antaa. Tuomioistuimelle olisi tullut tällainen määräämisoikeus myös rikosoikeudellisissa turvaamistoimiasioissa, mikäli aikaisemman hallituksen esityksen ehdotus oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännösten soveltamisesta olisi toteutunut. Tuomioistuimen toimivaltaan antaa täytäntöönpanomääräyksiä liittyy edellä käsitelty kysymys hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon erottelun poistamisesta. Tässä yhteydessä lakiin voitaisiinkin lisätä säännös tuomioistuimen oikeudesta antaa tällaisia määräyksiä.

Pakkokeinolain säätämisen aikaan ulosottolaisissa oli säännös hakijan korvausvastuusta aiheuttoman takavarikon aiheuttamasta vahingosta (ulosottolain 7 luvun 20 §). Säännöksen mukainen korvausvastuu oli tuottamuksesta riippumatonta (KKO 1979 II 46). Nyt vastaava säännös on oikeudenkäymis-

kaaren 7 luvun 11 §:ssä, jonka mukaan hakijan, joka on tarpeettomasti hankkinut turvaamistoimen, on korvattava vastapuolelle turvaamistoimesta ja sen täytäntöönpanosta aiheutunut vahinko ja asiassa aiheutuneet kulut. Pakkokeinolain mukaisilla tarpeettomilla turvaamistoimilla voidaan aiheuttaa niiden kohteena olevalle henkilölle merkittäviä vahinkoja. Nämä turvaamistoimet myös asiallisesti muistuttavat läheisesti oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa säänneltyjä siviilioikeudellisia turvaamistoimia. Pakkokeinolain vakuustakavarikkoa koskevaan lukuun tulisikin ottaa säännös, jonka mukaan vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneiden kulujen korvaamiseen sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ää.

Takavarikkoa koskeva 4 luku

Takavarikon edellytykset ja vaihtoehdot

Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan esine tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se voi olla todisteena rikosasiassa tai on rikoksella joltakulta viety taikka että tuomioistuin julistaa sen menetetyksi. Pykälän 2 momentissa todetaan, että mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös tietoa, joka on tietokoneessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla (*data*). Mitä 4 luvussa säädetään asiakirjasta, sovelletaan myös datan muodossa olevaan asiakirjaan (3 momentti).

Kysymyksessä olevan pykälän 1 momentissa säädetään siis takavarikon kohteeksi esine ja asiakirja. Käsitettä ”esine” voidaan pitää säännöksen soveltamisedellytysten kannalta liian suppeana. Sen voidaan ensinnäkin tulkita käsittävän vain irtaimen omaisuuden, jolloin kiinteistön takavarikoimisen sijasta on käytettävä 3 luvun mukaisia turvaamistoimenpiteitä. Lisäksi ”esine” kuvaa huonosti esimerkiksi pankkitilillä olevia varoja, joita voi luonnehtia saamisoikeuksiksi. Kiinteistö tai saamisoikeus voidaan määrätä valtiolle menetetyksi esimerkiksi rikoksella saatuna hyötynä. Tämä epäselvyys voitaisiin poistaa lisäämällä 1 momenttia vastaavaan uuteen säännökseen sana ”omaisuus”. On si-

nällään mahdollista, että käsitteet ”esine”, ”omaisuus” ja ”asiakirja” menevät joiltakin osin päällekkäin toistensa kanssa, mutta siitä huolimatta niiden erottelun voidaan katsoa selventävän sääntelyä. Lisäksi ”asiakirjan” erottamisella ”esineestä” ja ”omaisuudesta” on merkitystä, koska uudessa laissa tarvittaisiin erityistä nimenomaan asiakirjoja koskevaa sääntelyä.

Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 2 momentin osalta voidaan todeta, että siinä esimerkkinä tiedon sisältävästä tietojärjestelmästä käytetään ”tietokonetta”, vaikka merkittävä osa tietojärjestelmiin liittyvistä takavarikoista kohdistuu muihin teknisiin laitteisiin. Esimerkkeinä voidaan mainita matkapuhelin siinä olevine sähköisine kalentereineen ja telepäätelaitte. Pykälän 2 momenttia vastaavassa uudessa säännöksessä voitaisiinkin ilmaisun ”tietokone” asemesta käyttää ilmaisua ”tekni-

nen laite”. Käytännössä ongelmaksi on koettu se, että pakkokeinolaissa ei ole säännöksiä siitä, milloin esine tai omaisuus voidaan takavarikoimisen sijasta tai jo takavarikoituna hävittää. Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännössä on tullut esiin tapauksia, joissa hävittäminen on tehty ilman laillista perustetta. Hävittämisestä on sinällään lainsäädännössä erityissäännöksiä (esimerkiksi järjestyslain (612/2003) 21 § ja elänsuojelulain (247/1996) 46 §:n 3 momentti), mutta niillä eivät tule riittävässä laajuudessa katetuiksi käytännön elämän tarpeet. On esimerkiksi epätarkoituksenmukaista säilyttää vähäarvoisia esineitä, jotka ilmeisesti rikosoikeudenkäynnissä tuomittaisiin valtiolle menetetyksi. Sama koskee sellaisia esineitä, jotka ovat ennen takavarikoimista olleet jonkun hallussa laittomasti (esimerkiksi luvattomat aseet). Luonnollisesti hävittämisen kohteeksi ei tulisi edelleenkään päätyä sellaisten esineiden, joita saatetaan tarvita oikeudenkäynnissä todisteena.

Omaisuuksien hävittämiseen liittyvä lainsäädännön puutteellisuus koskee myös niitä tapauksia, joissa virallinen syyttäjä tekee seuraamusluonteisen syyttämättäjäätämispäätöksen päädyttyään siis siihen, että rikoksesta epäilty on syyllistynyt kysymyksessä olevaan rikokseen. Syyttäjän tulisi voida myös näissä tapauksissa määrätä hävitettäväksi vähäar-

voinen esine tai esine, jonka hallussapito on rangaistavaa edellyttäen lisäksi, että se ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi. Seuraamusluonteiset syyttämättäjättämiskäytännöt yleensä liittyvät tällaisiin esineisiin.

Omaisuuksien hävittäminen ei ole välttämättä kaikissa tapauksissa tarkoituksenmukaisin valtiolle menetettäväksi määrättävään takavarikoituun esineeseen tai omaisuuteen kohdistettava toimenpide. Sakon täytäntöönpanosta annetun lain (672/2002) 38 §:n 1 momentin mukaan valtiolle menetetyksi tuomittu omaisuus on otettava valtion käyttöön, myytävä tai hävitettävä. Lain 4 luvun säännösten mukaisesti menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta huolehtivat poliisiviranomaiset. Sisäasiainministeriö voi antaa tarkempia yleisiä ja yksittäistapauksellisia määräyksiä täytäntöönpanosta. Nyt kysymyksessä olevat esineet olisivat yleensä niiden vähäarvoisuuden takia hävitettäviä. Saatetaan kuitenkin tulla eteen tilanteita, joissa esimerkiksi rikoksen tekemisessä käytetyllä välineellä on käyttöarvoa myös viranomaistoinnissa.

Hävittämisen vaihtoehtojen osalta voitaisiin soveltuvin osin soveltaa sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luvun säännöksiä ja samalla myös luvun vahingonkorvaussäännöksiä. Mainitun lain 45 §:n mukaan asianomaisella on oikeus saada omaisuudesta korvaus, jos sen palauttaminen ei täytäntöönpanotoimen suorittamisen tai muun syyn vuoksi ole enää mahdollista. Tämä koskee tapauksia, joissa tuomioistuimella on lainvoimaisella tuomiolla hylännyt omaisuuden menetetyksi tuomitsemista koskevan vaatimuksen. Oikeusrekisterikeskus vahvistaa korvauksen, johon tyytymättömällä on oikeus ajaa vahingonkorvauskannetta kantajan kotipaikan tai Helsingin kärjäoikeudessa.

Takavarikon vaihtoehtoihin liittyy todisteena käytettävän asiakirjan jäljentäminen. Pakkokeinolain 4 luvussa ei ole säännöksiä asiakirjajäljennöksistä ja niiden käsittelystä. Tätä voidaan pitää puutteena useassakin mielessä. On ensinnäkin käytännössä yleistä, että esitutkintaviranomainen ottaa alkuperäisestä asiakirjasta jäljennöksen esitutkintaineistoon. Asiakirjan jäljentäminen on toimenpiteen kohteena olevan henkilön kannalta usein parempi vaihtoehto kuin alkuperäi-

sen asiakirjan takavarikoiminen, koska silloin viimeksi mainittu asiakirja pysyy sen omistajan tai muun haltijan hallussa ja tarvittaessa hänen käytettävissään. Viimeksi mainittuun näkökohtaan on viitattu myös jäljennöksiä koskevissa ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisuissa (esimerkiksi eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 12.6.2003, dnro 1786/4/01). Jäljennös on myös yleensä riittävän luotettava käytettäväksi todisteena rikosoikeudenkäynnissä. Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:ään vuonna 2007 tehdyt muutokset korostavat asiakirjoihin liittyvän takavarikon kohdistumista tietoon, joka on puolestaan yleensä saatavissa asiakirjan jäljennöksistäkin. Pakkokeinolain mukainen asiakirjan määritelmä on laaja käsittäen myös sähköisessä muodossa olevat asiakirjat.

Sinällään asiakirjojen osalta on todettava, että kaikissa tapauksissa jäljennöstä ei voida pitää riittävänä. Asiakirjassa saattaa esimerkiksi olla sen sisältöön liittymättömiä jälkiä, joilla on todistelutarkoituksen kannalta merkitystä ja joiden vuoksi alkuperäisen asiakirjan takavarikoiminen voi olla tarpeen. Laissa olisikin edelleen syytä säilyttää mahdollisuus ottaa asiakirja takavarikkoon.

Nykyisen oikeustilan perusteella voidaan pitää epäselvänä sitä, mikä on jäljennökseen kohdistuvan poliisin suorittaman hallussapidon luonne. Oikeuskäytännöstä voidaan päätellä, että myös jäljennöksen on katsottu voivan olla takavarikon kohteena. Tältä osin voi ensinnäkin viitata korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2001:39, jossa varsinaisesti on kysymys takavarikon voimassaolon saattamisesta tuomioistuimen käsiteltäväksi pakkokeinolain 4 luvun 13 §:n nojalla. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2009:4 on katsottu tietokoneen kovalevyn kopiaan kohdistuneen takavarikko tilanteessa, jossa tietokoneen takavarikko oli jo kumottu.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännön perusteella pakkokeinolain 4 luvun 2 §:ssä säädetyt asiakirjan takavarikkokiellot koskevat myös jäljennöksiä. Toisaalta on katsottu, että jäljennös ei aina ole takavarikon kohteena siten, että siihen tulisi soveltaa takavarikon purkua koskevia säännöksiä (edellä mainittu apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu). Jäljennöksiin liittyvää sääntelyä tarvitaan sen verran, että jo senkin vuoksi

lainsäädäntöteknisesti selkeätä ja havainnollista olisi erottaa jäljentäminen takavarikosta omaksi toimenpidetyypikseen. Erityisen sääntelyn tarve koskee esimerkiksi asiakirjan jäljentämisen edellytyksiä, jäljentämiseen liittyvää menettelyä sekä jäljennöksen hävittämistä. Lisäksi takavarikkosäännöksiä olisi muutenkin täydennettävä koskemaan myös asiakirjan jäljennökseen liittyviä toimenpiteitä niissä tapauksissa, joissa säännökset nykyisellään koskevat ainoastaan asiakirjaa.

Asiakirjan takavarikkokiellot

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:ssä säädetään asiakirjan takavarikkokielloista. Pykälän 1 momentin mukaan rikoksesta epäillyn tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön hallusta ei saa takavarikoida todisteena käytettäväksi asiakirjaa, joka sisältää epäillyn ja sanotun henkilön taikka mainitussa suhteessa epäiltyyn olevien henkilöiden välisen tiedonannon. Tällaisen asiakirjan saa kuitenkin takavarikoida, jos tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan asiakirjaa ei saa takavarikoida todisteena käytettäväksi, jos sen voidaan olettaa sisältävän sellaista, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:ssä tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai saman luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta, ja asiakirja on edellä tarkoitettun henkilön tai sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty. Asiakirja saadaan kuitenkin takavarikoida, jos edellä tarkoitettu henkilö olisi esitutkinnassa oikeutettu tai velvollinen todistamaan asiakirjaan sisältyvästä seikasta esitutkintalain 27 §:n 2 momentin nojalla.

Nyt kysymyksessä olevien takavarikoimisäännösten vertaaminen niissä mainittuihin oikeudenkäymiskaaren säännöksiin osoittaa, että toisaalta pakkokeinolain säännösten ja toisaalta todistamiskieltoa ja todistamisesta kieltäytymistä koskevien säännösten välillä on eräs ero. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n mukaan asianosaisen läheinen saa kieltäytyä todistamasta kokonaan. Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan täl-

laiseen läheiseen henkilöön liittyvän asiakirjan saa kuitenkin takavarikoida, jos tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Kysymystä siitä, edellyttävätkö johdonmukaisuussyyt näiden sääntelyiden yhdenmukaistamista, ei käsitellä tässä yhteydessä. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistaminen on tarkoitus toteuttaa lähivuosina, jolloin harkittavaksi tulevat tämänkaltaiset kysymykset.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin toisessa virkkeessä mahdollisuus takavarikoida asiakirja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 ja 24 §:n liittyvissä tapauksissa on siis sidottu oikeuteen tai velvollisuuteen todistaa seikasta esitutkintalain 27 §:n 2 momentin nojalla. Esitutkintalain 27 §:ään tehtyjen muutosten jälkeen viittauksen pitäisi olla sen pykälän 3 momenttiin. Sen mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, joka saman pykälän 3 momentin nojalla voidaan velvoittaa todistamaan salassa pidettävästä asiasta, on oikeutettu todistamaan tästä esitutkinnassa, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Esitutkintalain 27 §:n 3 momentin toisen virkkeen mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö, joka saman pykälän 4 momentin nojalla voidaan velvoittaa vastaamaan pykälän 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun kysymykseen, on velvollinen vastaamaan tällaiseen kysymykseen ja esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston myös esitutkinnassa, jos tutkittavana on edellä tässä momentissa tarkoitettu rikos.

Mitään perusteltua syytä ei ole löydettävissä siihen, että pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin toisessa virkkeessä tarkoitettussa tapauksessa mahdollisuus takavarikoida asiakirja rakennetaan esitutkintalain säännöksen eikä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännösten kautta. Viimeksi mainittujen hyödyntämisellä edistetään yhdenmukaisen ja johdonmukaisen todistelulainsäädännön aikaansaamista. Tämä tarkoittaa virkkeen muuttamista uudessa laissa niin, että pykäläviittaukset ovat oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momenttiin ja 24 §:n

4 momenttiin. Samalla vaadittavaa rikosta koskevat edellytykset yhdenmukaistuvat. Merkitystä on mainittujen oikeudenkäymiskaaren säännösten mukaisesti, paitsi rikoksella, josta säädetty ankarin rangaistus on kuusi vuotta vankeutta, myös sellaisen rikoksen yrityksellä tai osallisuudella siihen.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:ssä ei kiinnitetä huomiota sellaiseen tapaukseen, että takavarikkokiellon alaista asiakirjaa ei voida irrottaa ympäristöstään. Asiakirja saattaa esimerkiksi olla laitteessa tai tiedostossa, jonka osalta muuten takavarikoimisen edellytykset täyttyvät. Tällaisessa tilanteessa asiakirjan pitämisen takavarikoituna tai jäljennettynä pitäisi olla mahdollista. Tästä pitäisi selvyden vuoksi säätää laissa.

Edellä mainittujen muutostarpeiden lisäksi nykyisin pakkokeinolain 4 luvun 2 §:ssä olevaa sääntelyä on tarpeen muuttaa eräiltä muiltakin osin sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä. Pykälän 1 momentissa käytetään ilmaisua ”tiedonannon”. Sitä voidaan pitää paitsi tyyliltään vanhahtavana myös sisällöltään ja laajuudeltaan epäselvänä. Täsmällisempänä ja muutenkin kuvaavampana voitaisiin pitää esimerkiksi ilmaisun ”viesti” käyttämistä. Mainittu ilmaus myös soveltuisi kaikenmuotoisiin asiakirjoihin.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin sanamuodosta saa sen kuvan, että ilmaisu ”ja asiakirja on edellä tarkoitettun henkilön tai sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty” tarkoittaa vain oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:ssä tarkoitettuja eikä 24 §:ssä tarkoitettuja tapauksia. Tähän viittaa sana ”vaitiolovelvollisuus”. Tällaista rajausta ei voida pitää johdonmukaisena eikä perusteltuna. Säännöksen tulisi tältä osin koskea sekä niitä, joiden hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, että niitä, joiden hyväksi vaitiolo-oikeus on säädetty.

Telekuuntelu, televalvonta ja matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen ovat korkean kynnyksen takana. Tämä tarkoittaa sitä, että nämä salaiset pakkokeinot tulevat kysymykseen pääsääntöisesti vain vakavien rikosten yhteydessä ja niiden käyttämiseen tarvitaan tuomioistuimen päätös. Takavarikolla ei saa kiertää tätä kynnystä. Laissa tulisikin selvyden säätää siitä, että teleyrityksen tai yhteisötilaajan hallusta ei saa takavarikoida tai

jäljentää asiakirjaa tai dataa, joka sisältää telekuuntelun määritelmää koskevassa säännöksessä tarkoitettuun viestiin liittyviä tietoja taikka televalvonnan tunnistamistietoja tai tukiasematietoja.

Takavarikon voimassa pitämiseen ja kumoamiseen liittyvät kysymykset

Pakkokeinolain 4 luvun 11 §:ssä säädetään takavarikon kumoamisesta. Pykälän 2 momentin mukaan takavarikko on kumottava, jollei syytetä sen aiheuttaneesta rikoksesta nosteta neljässä kuukaudessa esineen takavarikoimisesta. Tuomioistuimien saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen edellä tarkoitettuna määräaikana tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa korkeintaan neljäksi kuukaudeksi kerrallaan.

Pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n 2 momentissa säädettyä neljän kuukauden määräaikaa voidaan pitää varsin kaavamaisena, koska rikosasiat laadultaan ja laajuudeltaan ja näin ollen myös selvittämisajaltaan ja syyteharjintaan kuluvalta ajaltaan poikkeavat varsin paljon toisistaan. Tämä koskee niin alkuperäistä määräaikaa kuin sen jatkoakin. Jotta voitaisiin täysipainoisesti hyödyntää tapauskohtaisesti asetettua määräaikaa, takavarikosta alun perin päättävän viranomaisen olisi jo samalla päätettävä siitä, minkä ajan kuluessa syyte on nostettava. Käytännössä takavarikoimis päätöksen tekee yleensä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Takavarikoimisen yhteydessä saattaa olla vaikeaa vielä arvioida sitä, kuinka kauan takavarikon kohdetta on tarpeen pitää takavarikossa.

Tarkoituksenmukaisena voitaisiin pitää sitä, että uudessakin laissa 4 luvun 11 §:n 2 momentin mukaisesti lähdetäisiin neljän kuukauden alkuperäisestä määräajasta. Jos määräaika osoittautuu liian pitkäksi, muiden säännösten nojalla takavarikko on kumottava ja takavarikko voidaan takavarikon edellytysten edelleen olemassaolon selvittämiseksi saattaa myös tuomioistuimen käsiteltäväksi. Jos neljän kuukauden määräaika osoittautuu liian lyhyeksi, siinä vaiheessa voitaisiin ottaa jatkoon kesto määrättäessä huomioon tapauskohtaiset olosuhteet, jolloin asian sitä vaatiessa määräaikaa voitaisiin jatkaa esimerkiksi aina vuoteen asti. Tuomioistuimen tulisi voi-

da myös päättää takavarikon olemisesta voimassa toistaiseksi esimerkiksi silloin, kun epäillyn puuttumisen vuoksi rikostutkinta ei ole etenemässä, kun ei ole ilmennyt henkilöitä, joiden oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin takavarikon voimassapitäminen voi vaikuttaa tai kun takavarikon kohteena olevan esineen, omaisuuden tai asiakirjan hallussapito on kielletty. Näin tapahtuva harkitseminen olisi oikeusturvanäkökohdistakin perusteltua, koska ratkaisun määräajan jatkamisesta tai takavarikon määräämisestä olemaan toistaiseksi voimassa tekisi tämän esityksen mukaan tuomioistuin.

Pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n 2 momentissa ei säädetä syytteen nostamiselle varatun määräajan pidentämisen edellytyksistä. Tätä voidaan pitää puutteena, koska esineen säilyttämisestä poliisin hallinnassa voi aiheutua siihen oikeutetulle haitallisia vaikutuksia. Luonnollisesti tällaisessa tapauksessa takavarikoimisen edellytysten pitäisi edelleen olla olemassa. Takavarikoidun esineen pitäminen takavarikossa ei myöskään saisi olla kohtuutonta sen henkilön kannalta, jolle esine palautettaisiin, jos määräaikaa ei enää jatkettaisi ja takavarikko kumottaisiin. Tärkeässä asemassa tällaisen kohtuuttomuuden arvioinnissa ovat vähimmän haitan periaate ja suhteellisuusperiaate. Huomioon kohtuullisuusarvioinnissa tulisi myös ottaa takavarikoimisen peruste, koska takavarikoimistapaukset saattavat poiketa toisistaan takavarikon tarkoituksen perusteella. Samanlaiset näkökohdat liittyvät myös 4 luvun 13 §:ään, joka koskee takavarikon saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi. Asiakirjan jäljennöksen säilyttäminen poliisin hallussa ei voi kuitenkaan käytännössä osoittautua kohtuuttomaksi, koska asiakirjaan oikeutetulla on hallussaan alkuperäinen asiakirja.

Edellä on jo vakuustakavarikon yhteydessä käsitelty korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 1994:83. Sen mukaan rikoksesta epäillylle, jota takavarikko koski, oli varattava tilaisuus tulla kuulluksi käsiteltäessä pyyntöä syytteen nostamista koskevan määräajan pidentämisestä. Takavarikon kumoamista koskevaa uuden lain pykälää olisi syytä täydentää verrattuna voimassa olevaan lakiin niin, että sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voi-

taisiin kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta. Myös tältä osin samanlainen sääntelytarve liittyy voimassa olevan lain 4 luvun 13 §:ään.

Asiakirjan jäljentämistä koskevien säännösten ottaminen uuden pakkokeinolain takavarikkolukuun johtaa siihen, että joitakin tilanteita varten olisi syytä säätää siitä, että tuomioistuin voi päättää asiakirjan jäljentämisestä sen takavarikossa pitämisen asemesta. Kysymys olisi tällöin siis siitä, täytyvätkö tapauksessa asiakirjan takavarikoimisen edellytysten lisäksi asiakirjan jäljentämisen edellytykset. Asiakirjaan oikeutettu saattaa tarvita alkuperäistä asiakirjaa, minkä vuoksi hänen tulisi voida vaatia tuomioistuimessa myös asiakirjan jäljentämistä.

Kun tuomioistuin päätyy kumoamaan takavarikon tai tekee päätöksen siitä, että takavarikkoa ei ole enää pidettävä voimassa, takavarikon kohteen palauttaminen siihen oikeutetulle voi johtaa palautetun esineen, omaisuuden tai asiakirjan hävittämiseen, mikä voi muodostua ongelmalliseksi muutoksenhaku-tuomioistuimen muuttaessa tuomioistuimen ratkaisua. Voimassa olevan lain 4 luvun 15 §:n ja sitä tässä esityksessä vastaavan 7 luvun 20 §:n perusteella tuomioistuin voi syyteasian ratkaistessaan päättää, että takavarikon kohdetta ei palauteta siihen oikeutetulle ennen kuin palauttamisasia on lopullisesti ratkaistu. Käytännön tarpeet ja johdonmukaisuus syyteasian ratkaisua koskevien säännösten kanssa edellyttäisivät sitä, että takavarikon kumoamista koskevaa sääntelyä täydennettäisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna niin, että kumotessaan takavarikon tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että takavarikoitua esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen ratkaisun tuleamista lainvoimaiseksi. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksen edellyttäminen liittyisi siihen, että hänellä on tieto tarpeesta pitää takavarikon kohde edelleen poliisin hallussa ja edellytykset esittää tarvetta koskeva selvitys. Tuomioistuimen viran puolesta tekemää ratkaisua ei voida pitää perusteltuna tällaisessa tapauksessa.

Toisaalta saattaa olla tarvetta siihen, että palauttaminen voisi tapahtua pidättämiseen

oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta tietyn tuomioistuimen asettaman määräajan kulu-
tua ilman, että tarvitsisi odottaa tuomioistuimen ratkaisun tulemista lainvoimaiseksi. Tämä saattaa tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun takavarikoituun esineeseen kohdistuvat tutkimukset ovat päättymässä tai laajan asiakirjamateriaalin jäljentäminen on valmistumassa. Tällöin määräajan asettaminen palauttamiselle on sekä takavarikon kohteeseen oikeutetun (tuomioistuin tekee hänelle myönteisen palauttamispäätöksen) että esitutkintaviranomaisen (takavarikon kohde on vielä tarvittavan ajan käytössä) edun mukaista. Syytä olisikin säätää siitä, että kumotessaan takavarikon tai määrätessään, että takavarikkoa ei ole enää pidettävä voimassa, tuomioistuin saisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että takavarikoitua esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen asettaman määräajan kulumista.

Takavarikon määrääminen uudelleen

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan on epäselvää, voidaanko takavarikko määrätä uudelleen tuomioistuimen kumottua aikaisemman takavarikon, kuka uudelleen määräämisestä päättää ja millä edellytyksillä uusi ratkaisu voidaan tehdä. Aikaisempi takavarikko on tällöin kumottu pakkokeinolain 4 luvun 13 §:n mukaisesti sen vaatimuksesta, jota asia koskee. Takavarikon edellytyksiä (1 §), takavarikosta päättävää viranomaista (5 §) ja takavarikon kumoamisesta päättävää viranomaista (14 §) koskevista säännöksistä ei löydy vastauksia mainittuihin kysymyksiin.

Sinällään pakkokeinolain 1 luvun 5 §:ssä otetaan kantaa hieman samantyyppiseen kysymykseen. Mainitun pykälän mukaan rikoksesta pidätettyä tai vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saa uudelleen pidättää samasta rikoksesta sellaisen seikan perusteella, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päättäessä pidättämisestä tai vangitsemisesta. Samansuuntaista arviointiperustetta näyttää edustavan korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2007:73, jossa virallisen syyttäjän hakemus omaisuuden panemisesta uudelleen hukkaa-

miskieltoon ja vakuustakavarikkoon hylättiin, kun hakija esitti hakemukselle samat perusteet kuin aikaisemmin. Korkeimman oikeuden ratkaisu koski tapausta, jossa kärjäoikeus oli kumonnut aikaisemman määräyksen, koska syytettyä ei ollut nostettu neljän kuukauden määräajassa. Sinällään korkein oikeus on ratkaisussaan todennut myös sen, että pakkokeinoasiassa ei aikaisemmalla päätöksellä ole sellaista sitovaa vaikutusta, että se estäisi uuden samoihin perusteisiin nojautuvan hakemuksen tutkimisen.

Kysymyksessä oleva lainsäädännöllinen epäselvyys ei koske pelkästään tilanteita, joissa tuomioistuin on päättänyt takavarikon kumoamisesta. Laista ei nimittäin ilmene myöskään se, miten on meneteltävä tilanteissa, joissa pidättämiseen oikeutettu virkamies on kumonnut takavarikon pakkokeinolain 4 luvun 14 §:n nojalla. Uudelleen takavarikoimista koskeva sääntely on tarpeen ulottaa koskemaan myös tilanteita, joissa on kysymys asiakirjan jäljennöksen käyttämisestä todisteena.

Perusteltuna voitaneen sinällään pitää sitä, että takavarikosta vapautettu esine, omaisuus tai asiakirja voidaan tietyissä tapauksissa määrätä uudelleen takavarikoitavaksi. Esimerkkinä voidaan mainita tilanteet, joissa esitutkinnan edistyessä käsitys tietyn esineen merkityksestä todisteena muuttuu tai esineeseen liittyvistä henkilöistä (esimerkiksi rikoksesta epäilty ja esineen omistajat) tulee uutta tietoa, joka vaikuttaa edellytyksiin määrätä esine valtiolle menetetyksi. Kysymys olisi tällöin kumoamisratkaisun jälkeen tietoon tulleesta asiaan vaikuttavasta seikasta. Edellä mainitusta korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevän perusteella tämän tulisi koskea myös tapauksia, joissa takavarikko on kumottu syytteen nostamiselle säädetyin määräajan umpeen kulumisen vuoksi.

Viranomaisten toimivaltuuksien selkeän määrittämisen ja johdonmukaisuuden vuoksi päätöksen tekemisen uudesta takavarikoimisesta tulisi kuulua sille viranomaiselle, joka on päättänyt takavarikon kumoamisesta. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tehdessä päätöksen uudelleen takavarikoimisesta asianosaisen oikeusturva toteutuisi niin, että viimeksi mainittu voisi yleisten takavarikon saattamista tuomioistuimen tutkittavaksi

koskevien säännösten (nykyisin pakkokeinolain 4 luvun 13 §) perusteella saattaa uuden takavarikon laillisuuden tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Muita takavarikkoon liittyviä kysymyksiä

Pakkokeinolain 4 lukuun liittyy edellä laajemmin käsiteltyjen kysymysten lisäksi muita muutostarpeita, joista osa liittyy postin ja lähetyksen kuljettamisessa tapahtuneisiin muutoksiin. Lisäksi on rikostutkinnallisiin näkökohtiin ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin liittyviä muutostarpeita. Vuonna 2007 lukuun lisättiin tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuutta, datan säilyttämismääräystä sekä datan säilyttämismääräyksen kestoja ja salassapitovelvollisuutta koskevat säännökset (4 a—4 c §), joiden pitäisi asiayhteytensä vuoksi olla etsintää koskevassa luvussa.

Pakkokeinolain 4 luvun 3 §:ssä säädetään posti- ja telelaitoksen hallussa olevien kirjeiden ja muiden postilähetyksen sekä sähkösanomien takavarikoimisesta ja 4 §:ssä lähetyksen pysäyttämistä takavarikkoa varten. Sähkösanomilla ei ole enää käytännössä informatiivista merkitystä niiden käytön rajoituksissa onnittelu- tai surunvalittelutarkoituksiin. Mainituissa pykälissä tarkoitettua posti- ja telelaitosta ei enää ole. Lisäksi lähetyksen kuljetustoiminnassa jo tapahtuneiden ja mahdollisesti tulevaisuudessa tapahtuvien muutosten vuoksi ja muutenkin 3 §:ssä olevaa rajausta postilähetyksiin voidaan pitää liian suppeana. Pykälässä säädettyjä edellytyksiä tulisi lähetyksen perille toimittajasta tai hallussapitäjästä riippumatta soveltaa kaikkiin kirjeisiin, paketteihin ja muihin vastaaviin lähetyksiin siitä huolimatta, ovatko ne muodollisesti postilähetyksiä. Esimerkiksi kirjeen osalta keskeinen tekijä on viestin luottamuksellisuuden suoja eikä viestin toimittajan muodollinen asema. Luvun 4 §:ssä ei puolestaan riittävästi huomioida tällaisten lähetyksen kuljettamista ammatikseen harjoittavien toimipaikkoja. Viimeksi mainittuun pykälään liittyvänä puutteena voidaan vielä todeta se, että pykälä koskee ainoastaan toimipaikkaan tulossa olevia lähetyksiä mutta ei siellä jo olevia. Pysäyttämistarve saattaa koskea kaikkia lähetyksiä, joita ei ole vielä toimitettu vastaanottajalle.

Takavarikoitavan esineen haltuunottamisesta säädetään pakkokeinolain 4 luvun 6 §:ssä. Pykälän 1 momentissa säädetään ensinnäkin poliisimiehen oikeudesta epäilyllä kiinniottamisen tai etsinnän yhteydessä ottaa haltuunsa esine takavarikoimista varten. Momentin toisen virkkeen mukaan poliisimies saa muulloinkin, kun asia ei siedä viivytystä, ottaa haltuunsa takavarikoitavan esineen, ei kuitenkaan posti- ja telelaitoksen hallussa olevaa lähetystä. Pykälän 2 momentin mukaan 1 momentissa tarkoitettua esineen haltuunottamisesta on viipymättä ilmoitettava pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, jonka on heti päätettävä, onko esine takavarikoitava.

Pakkokeinolain 4 luvun 6 §:n 1 momentin kannalta ongelmalliseksi ovat muodostuneet kiireelliset tapaukset, joissa esineen voidaan katsoa olevan postin hallussa. Tällainen postilähetyksiin liittyvä rajoitus on ongelmallinen silloin, kun kysymys on suurista postimääristä. Erityisesti tullin kohdalla tulee esiin tapauksia, joissa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräystä ei ehditä saamaan ennen kuin kirje on sekoittunut muuhun postiin. Kysymyksessä oleva säännös koskee tullilain 43 §:n 2 momentin kautta myös tullimiestä. Pakkokeinolain 4 luvun 6 §:n 1 momenttia vastaavaa säännöstä tulisikin sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä muuttaa niin, että postin hallussa olevaa lähetystä koskeva rajoitus poistetaan. Edellä 3 ja 4 §:n yhteydessä esitettyyn viitaten voidaan todeta myös se, että postia koskeva rajausta on käytännön näkökohtiin liittyen suppea. Kysymyksessä olevissa tapauksissa asianosaisen oikeusturvaa edistävänä tekijänä on joka tapauksessa 2 momentin mukainen asian pikainen saattaminen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen käsiteltäväksi.

Myös pakkokeinolain 4 luvun 6 §:n 2 momentin osalta on havaittavissa eräitä muutosten ja täydentämistarpeita. Tämä koskee ensinnäkin säännöksessä käytettyä ilmaisua ”heti”. Joissakin tapauksissa pidättämiseen oikeutettu virkamies joutuu harkitsemaan jonkin verran haltuunottamisen ja takavarikoimisen edellytysten olemassaoloa. Säännöstä voitaisiin tässä yhteydessä muuttaa niin, että hänen on ilman aiheutonta viivytystä päätettävä ta-

kavarikoimisesta tai asiakirjan jäljentämisestä.

Pakkokeinolain 4 luvun 6 §:n 2 momenttiin liittyy myös se käytännön havainto, että aina ilmoitus haltuunottamisesta pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle ei ole tarpeen. Poliisimies saattaa nimittäin välittömästi haltuunottamisen jälkeen havaita esineen olevan sellainen, että takavarikoiminen ei kuitenkaan tule kysymykseen. Tällaisissa tapauksissa hänellä täytyisi olla oikeus saman tien palauttaa esine henkilölle, jonka hallusta se on otettu. Tästä tulisi selvyuden vuoksi sääntää laissa.

Pakkokeinolain 4 luvun 7 §:ssä säädetään ilmoituksesta takavarikosta ja haltuunottamisesta. Jollei se, jonka luona esine takavarikoidaan tai otetaan haltuun, ole saapuvilla, hänelle on viipymättä ilmoitettava takavarikosta tai haltuunottamisesta. Posti- ja tavaramäärä- ja sähkösanoman vastaanottajalle ja lähettäjälle, jos hänen osoitteensa on tiedossa, on ilmoitettava takavarikosta niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi.

Pakkokeinolain 4 luvun 7 § lähtee siitä, että ilmoitus esineen haltuunottamisesta on tehtävä sille, jonka luona haltuunottaminen on tapahtunut, ja eräissä tapauksissa lähetyksen vastaanottajalle. Takavarikon kohteeseen voi olla voimakkaita intressejä myös muilla henkilöillä kuin sillä, jonka hallusta kohde on otettu. Lähinnä kysymykseen tulee esineen omistaja, joka voi olla eri henkilö kuin kohde hallussaan pitänyt. Omistajaa ja kohdetta muuten kuin omistusoikeuden nojalla hallussa pitävää (esimerkiksi vuokraaja tai pantinhaltija) voidaan luonnehtia henkilöksi, jonka esineeseen, omaisuuteen tai asiakirjaan haltuunottaminen on kohdistunut. Voidaan ajatella, että hallussapitäjän kautta tieto takavarikosta kulkeutuu eteenpäin muille tässä tarkoitetuille henkilöille. Tässä todettu huomioon ottaen laissa voitaisiin säätää velvollisuudesta ilmoittaa haltuunottamisesta sille, jonka esineeseen, omaisuuteen tai asiakirjaan haltuunottaminen on kohdistunut.

Toinen pakkokeinolain 4 luvun 7 §:ään liittyvä muutostarve koskee sitä, että ainoastaan posti- ja tavaramäärä- ja sähkösanoman vastaanottajan ja lähettäjän kohdalla voidaan rikostutkinnallisista syistä harkita ilmoituk-

sen tekemisen ajankohtaa. Postilähetykseen liittyviä kysymyksiä on käsitelty jo edellä. Ilmoituksen siirtämisen tarvetta saattaa olla myös muiden takavarikon kohteiden osalta. Nyt pykälässä olevalle erottelulle ei ole löydettävissä asiallista perustetta. Takavarikoiminen ei poikkea muista vastaavista esitutkintatoimenpiteistä siinä, että takavarikosta ilmoittaminen saattaa johtaa rikosepäilyn tulemiseen rikoksesta epäillyn tietoon, mikä puolestaan saattaa johtaa rikostutkinnan haittaamiseen esimerkiksi pakenemisen tai todisteiden hävittämisen kautta. Erityisesti tämä liittyy järjestäytyneeseen ja laajaan rikollisuuteen. Ilmoittamisen lykkäämismahdollisuuden tulisikin koskea kaikkia tapauksia, joissa esine, omaisuus tai asiakirja otetaan haltuun takavarikoimista tai jäljentämistä varten.

Toisaalta ilmoituksen siirtämismahdollisuuden laajentaminen edellyttää huomion kiinnittämistä esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltijan oikeusturvaan. Ensinnäkin siirtämisen tulisi olla mahdollista vain tärkeän tutkinnallisen syyn sitä vaatiessa. Vastavasta edellytyksestä säädetään pakkokeinolain 5 a luvun 11 §:n 2 momentissa salaisten pakkokeinojen käyttöön liittyen. Lisäksi laissa tulisi säätää siirtämisen enimmäiskestoista, jolloin tuomioistuimen päätöksen tulisi olla pidempiaikaisen siirtämisen edellytyksenä. Koska tutkinnallinen syy poistuu esitutkinnan päättyessä, ilmoitus olisi joka tapauksessa tehtävä silloin.

Voimassa olevan lain mukaan takavarikosta tai sen kumoamisesta ei ole tehtävä mitään rekisteri-ilmoituksia. Takavarikon kohteena voi kuitenkin olla esineitä ja omaisuutta, joiden ottamisesta vakuustakavarikkoonkin on tehtävä ulosottolainsäädännön mukainen ilmoitus. Takavarikon ja vakuustakavarikon välillä ei ole tässä suhteessa havaittavissa eroa. Takavarikkoa koskevaan uuden pakkokeinolain lukuun tulisikin ottaa säännös takavarikoimisesta ja takavarikon kumoamisesta päättäneen viranomaisten velvollisuudesta tehdä ulosottoaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettu rekisteri-ilmoitus, jos takavarikon kohteena on mainitussa pykälässä tarkoitettu esine tai omaisuus.

Pakkokeinolain 4 luvun 8 §:n ensimmäisen virkkeen mukaan takavarikoidun suljetun kir-

jeen tai muun suljetun yksityisen asiakirjan saa avata vain tutkinnanjohtaja, syyttäjä tai tuomioistuin. Käytännössä tulee vastaan tilanteita, joissa tutkinnanjohtaja tai virallinen syyttäjä ei voi kiireen ja muussa paikassa olemisen vuoksi itse avata tällaista asiakirjaa. Tutkinnanjohtajan tai syyttäjän suorittamaa avaamista ei voida pitää kaikissa tapauksissa tarpeellisena tai tarkoituksenmukaisena. Olennaisena voidaan pitää sitä, että päätös asiakirjan avaamisesta syntyy tietyllä tasolla. Näihin näkökohtiin ja kysymyksessä olevan lainkohdan jonkinlaiseen tulkinnanvaraisuuteen on kiinnitetty huomiota myös eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa (31.12.1999, dnro 764/4/96), jossa on katsottu, että pakkokeinolain 4 luvun 8 § ei edellyttänyt, että tutkinnanjohtajan on välttämättä itse avattava postilähetys. Hänen tulee kuitenkin ratkaisun mukaan voida yksilöidysti päättää, mitkä lähetykset avataan ja hänen on voitava myös tehokkaasti valvoa avaamista. Lainsäädäntö kaipaa tältä osin selkeyttämistä.

Suljetun yksityisen asiakirjan avaamiseen liittyy se, että datan muodossa olevan asiakirjan avaaminen saattaa edellyttää sellaista tietojärjestelmän tai sen tallennusalueen asiantuntemusta, jota poliisimiehellä ei ole. Tällaisessa tapauksessa tulisi olla mahdollista, että tutkinnanjohtajan päätöksellä avaamisessa käytetään tietojärjestelmän tai tallennusalueen asiantuntijaa, joka voisi olla myös poliisihallinnon ulkopuolinen henkilö. Menettelelyyn ei liittyisi asiakirjan sisällön paljastumista koskevia tutkinnallisia ongelmia tai asianosaisten oikeusturvaa koskevia ongelmia, kun tällaiselle asiantuntijalle ei kuitenkaan anneta oikeutta tarkastella asiakirjaa, jonka avaamisessa hän on auttanut.

Pakkokeinolain 4 luvun 8 § on lisäksi puutteellinen niin, että siinä ei säädetä suljettujen yksityisten asiakirjojen avaamisesta ja tarkastelemisesta silloin, kun sitä ei ole vielä takavarikoitu, mutta se on otettu haltuun takavarikoimista varten. Tällöin on kysymys takavarikoimisen edellytysten selvittämisestä.

Pakkokeinolain 4 luvun 9 §:ssä säädetään, että takavarikosta on laadittava pöytäkirja. Siinä on mainittava takavarikon tarkoitus ja toimituksen kulku sekä luetteloitava takavarikoidut esineet. Pykälän 2 momentin mu-

kaan takavarikon toimittajan on annettava takavarikosta todistus sille, jonka hallussa esine on ollut.

Pakkokeinolain 4 luvun 9 §:ää koskevia eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksiä on jonkin verran. Päätöksistä ilmenee, että pykälään liittyy tulkintakysymyksiä ja että sen käytännön soveltamisessa on parantamisen varaa. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuista ilmenee, että asianosaiselle on heti takavarikoimisen tapahduttua toimitettava ilman pyyntöä todistus takavarikosta, että ensisijainen vastuu todistuksen antamisesta on takavarikon suorittaneella virkamiehellä, että takavarikoitua omaisuutta koskevassa luettelossa omaisuus on yksilöitävä riittävällä tarkkuudella jättämättä mitään pois ja että takavarikkopöytäkirja on laadittava viivytyksettä takavarikon toimittamisen jälkeen. Myös EIT on edellyttänyt sitä, että takavarikoituista esineistä laaditaan riittävän yksilöity luettelo (esimerkiksi *van Rossem v. Belgia* 9.12.1994).

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä tehtyjä havaintoja voidaan hyödyntää pakkokeinolain 4 luvun 9 §:ää vastaavassa ehdotettavan uuden pakkokeinolain pykälässä. Tämä koskee ainakin pöytäkirjan laatimista ilman aiheetonta viivytystä (esimerkiksi laajoissa asioissa ei voitane laatia viivytyksettä) ja takavarikon kohteen yksilöimistä riittävällä tarkkuudella. Koska todistus ei käytännössä poikkea juurikaan takavarikkopöytäkirjasta, asianosaiselle olisi syytä todistuksen asemesta viivytyksettä toimittaa pöytäkirjan jäljennös. Tämän ei voitane katsoa heikentävän asianosaisten turvaa siitäkään huolimatta, että takavarikkopöytäkirjan toimittamisen ajankohta riippuisi pöytäkirjan valmistumisajankohdasta. Toimituksesta poissa olleelle asianosaiselle olisi joka tapauksessa edelleen erikseen ilmoitettava esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltuunotamisesta lukuun ottamatta tapauksia, joissa ilmoittamista voitaisiin siirtää. Mitä edellä on todettu ilmoittamisesta muulle henkilölle, jota asia koskee, koskee vastaavasti myös takavarikkopöytäkirjan jäljennöksen toimittamista tällaiselle henkilölle.

Takavarikon kumoamiseen liittyy kysymys poliisiviranomaisten ja virallisen syyttäjän toimivallan jaosta. Pakkokeinolain 4 luvun

14 §:n ensimmäisen virkkeen mukaan takavarikon kumoamisesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, jos päättäminen ei pykälän toisen virkkeen mukaisesti kuulu tuomioistuimen toimivaltaan. Tältäkin osin olisi syytä noudattaa jakoa, jonka mukaan esitutinnan aikana päätöksenteosta vastaa poliisi ja syyteharkinnan aikana syyttäjä. Syyteharkinnan aikana saattaa tulla nousta esiin kysymys takavarikon kohteen palauttamisesta sen oikealle omistajalle. Kun syyteharkinnan aikana syyttäjän kannalta merkityksellistä on lähinnä todistelutarkoituksessa pidettävän omaisuuden pitäminen takavarikossa, palauttamistapauksissa toimivalta voisi syyteharkinnan aikana olla poliisillakin. Tällaisesta toimivallan perusteeseen liittyvästä kysymyksestä tulisi säätää laissa.

Pakkokeinolain 4 luvun 14 §:n toisen virkkeen mukaan tuomioistuin päättää takavarikon kumoamisesta silloinkin, kun se on 13 §:ssä tarkoitetusta vaatimuksesta antamallaan päätöksellä määrännyt takavarikon pidettäväksi voimassa. Tarpeettoman mutkikkaana voidaan pitää asian saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi tällaisessa tapauksessa. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi voida tehdä suoraan takavarikon kumoamispäätös, jos takavarikko havaitaan tarpeettomaksi. Pidättämiseen oikeutetut poliisimiehet ja asiasta riippuen myös virallinen syyttäjä ovat parhaiten perillä tutkinnan tilasta. Tällaiseen ratkaisuun ei liity myöskään asianosaista koskevia oikeusturvaongelmia. Kysymyksessä olevan tuomioistuimen ratkaisutoimivaltaan nykyisin kuuluvan asian voidaan katsoa myös poikkeavan muista virkkeessä mainituista tapauksista (tuomioistuin on päättänyt takavarikoimisesta tai oikeudenkäynnissä on esitetty takavarikoituun esineeseen kohdistuva vaatimus), joissa toimivallan kuulumista tuomioistuimelle voidaan edelleenkin pitää perusteltuna. Voimassa olevan lain 4 luvun 14 §:ää vastaavasta uuden lain pykälästä olisi siis syytä poistaa maininta tapauksista, joissa tuomioistuin on määrännyt takavarikon pidettäväksi voimassa.

Voimassa olevassa laissa ei säädetä menettelystä tilanteessa, jossa syyteasian käsittelyn yhteydessä useat vaativat takavarikon kohdetta itselleen. Tilanteen selkiyttämiseksi

tarvitaan sääntelyä. Merkitystä kysymyksellä on niissä tapauksissa, joissa kohde tulisi tuomioistuimen ratkaisun (esimerkiksi syyteen hylkääminen) johdosta palautettavaksi jollekin henkilölle. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa on säännös (3 luvun 3 §) siitä, että tuomioistuin voi määrätä yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsiteltäväksi erikseen riita-asian oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä. Tämä olisi luonteva lähtökohta myös takavarikkoasioissa. Toisaalta joissakin tapauksissa parempaa oikeutta koskevan kysymyksen tutkiminen saattaa olla siinä määrin vähäistä asian selvyyden vuoksi, että tuomioistuimella tulisi olla toimivalta tutkia ja ratkaista kysymys myös syyteasian käsittelyn yhteydessä. Esinettä, omaisuutta ja asiakirjoja koskevia riitaisuuksia saattaa ilmetä myös tapauksissa, joissa syytetä ei nosteta. Näitä tilanteita varten pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pitäisi voida osoittaa riidan osapuolet nostamaan kanteen määräajan kuluessa.

Etsintää koskeva 5 luku

Paikkaan kohdistuvan etsinnän suorittamispaikka

Kotirauha on perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattu perusoikeus. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Pykälän 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä.

EIS 8 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Viranomaiset eivät artiklan 2 kappaleen mukaan saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Kansalaisyhteiskunnassa ja poliittisissa oikeuksissa

koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 17 artiklan 1 kappaleen mukaan kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua. Perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten perusteella kotirauhan loukkaamattomuutta on pidettävä korkealle arvostettavana oikeushyvinä.

Kotietsinnästä esineen löytämiseksi säädetään pakkokeinolain 5 luvun 1 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvittävänä ovat yhteisöskakon tuomitsemiseen liittyvät seikat, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa, joka on sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta, toimittaa kotietsintä. Tarkoituksena tulee olla takavarikoitavan tai väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytäminen taikka muutoin sellaisen seikan tutkiminen, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Pykälän 2 momentissa säädetään kotietsinnän suorittamiselle lisäedellytyksiä (esimerkiksi se, että tutkittava rikos on tehty kyseisessä paikassa), jos paikka ei ole sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta. Toisaalta pykälän 3 momentin mukaan kotietsintä saadaan 1 momentissa säädettyssä tarkoituksessa toimittaa riippumatta rikoksesta säädetystä rangaistuksesta paikassa, johon yleisöllä on pääsy tai jossa rikosentekijöillä on tapana oleskella taikka sellaista omaisuutta, jota etsitään, on tapana ottaa tai ottaa pantiksi.

Pakkokeinolain 5 luvun 2 §:ssä säädetään kotietsinnästä henkilön löytämiseksi. Tarkoituksena on oltava kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan taikka sinne rikosasiassa haastettavan vastaajan taikka henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittaminen (1 momentti). Myös tämän kotietsinnän osalta edellytykset vaihtelevat jossakin määrin paikan ja sen hallinta-oikeuden perusteella.

Pakkokeinolain 5 luvun 8 §:ssä säädetään paikantarkastuksesta. Muualla kuin 1 §:n 1 momentissa tarkoitettussa paikassa saadaan, vaikkei yleisöllä ole sinne pääsyä, toimittaa rikoksesta säädetystä rangaistuksesta riippu-

matta paikantarkastus samoihin tarkoituksiin kuin kotietsintä saadaan 1 §:n 1 momentin mukaan suorittaa ja 2 §:n 1 momentissa tarkoitettun henkilön tavoittamiseksi.

EIT on katsonut, että ihmisoikeussopimuksen mukaisesti kodin suojan piiriin voivat kuulua myös asianajajan toimistotilat (esimerkiksi *Niemietz v. Saksa* 16.12.1992). Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan kodilla ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mielessä tarkoitetaan yksityiskodin ohella myös toimistoa, jossa henkilö harjoittaa ammattiaan (*Buck v. Saksa* 28.4.2005; samansuuntaisesti myös *van Rossem v. Belgia* 9.12.2004). Tapauksessa *Société Colas Est ym. v. Ranska* 16.4.2002 ihmisoikeustuomioistuin totesi myös yhtiön liiketilojen kuuluvan kodin suojan piiriin. Tuomioistuin jätti kuitenkin auki sen mahdollisuuden, että yhtiön nauttima suoja ei ole yhtä pitkälle menevä kuin luonnollisen henkilön kohdalla.

Paikkaan kohdistuvan etsinnän kohteena olevien paikkojen jakaminen ryhmiin ei ole helppoa. Pakkokeinolain 5 luvun 1 ja 2 §:n mukaisissa kotietsinnän mahdollisissa suorittamispaikoissa on eroja niiden käyttötarkoituksen perusteella. Rakennukset ja huoneet voivat esimerkiksi toimia toisaalta liiketiloina tai varastoina sekä toisaalta asumiseen käytettyinä tai tarkoitettuina tiloina. Suojaa pitäisi korostetusti antaa kotirauhan suojan piiriin kuuluville paikoille, jolloin voidaan turvautua rikoslain 24 luvun 11 §:ssä olevaan rajaukseen. Mainitun pykälän mukaan kotirauhan suojaamia paikkoja ovat asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitettut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset, sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen.

Paikkaan kohdistuvan etsinnän kohteena olevien paikkojen määrittelyyn liittyy edellä sivuttu EIT:n ratkaisukäytäntö. Siitä tulevana erityisenä kotietsinnän suoja nauttivana paikkana nousevat esiin asianajotoimistot ja muut vastaavat paikat, joissa säilytetään tietoa, joka kuuluu salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin. Kysymys ei ole tällöin pelkästään etsinnän kohteena olevasta paikasta vaan myös etsinnässä noudatettavasta erityisestä menettelystä. Tällainen kotietsintä voi-

taisiin erottaa yleisestä kotiin perinteisessä mielessä kohdistuvasta *kotietsinnästä* erilliseksi *erityiseksi kotietsinnäksi*. Tällaisen erottelun puolesta puhuvat myös lainsäädännön selkeyteen liittyvät syyt ja lainsäädäntö-tekniset seikat, koska tätä kotietsintätyyppiä koskevia erillisiä säännöksiä tullaan tarvitsemaan jäljempänä kerrottavalla tavalla.

EIT:n ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella kodin suoja on ulotettu laajemmalle kuin edellä kaavailtujen yleisen kotietsinnän ja erityisen kotietsinnän kohteena oleviin tiloihin ja muihin paikkoihin. Osa ihmisoikeustuomioistuimen kodin suojan alle osoittamista paikoista jäisi tässä erottelussa kolmannen paikkaan kohdistuvan etsinnän lajin eli tässä esityksessä *paikanetsinnäksi* kutsuttavan etsinnän piiriin. Ratkaisukäytännöstä ei voi katsoa johtuvan, että tiettyyn paikkaan kohdistuvia etsintöjä olisi kutsuttava tietyillä nimillä kansallisessa lainsäädännössä. Olennaista on, että tietyille paikoille annetaan ratkaisukäytännön edellyttämä suoja. Tämä liittyy etsinnän kohteena olevan henkilön oikeusturvaan erityisesti sitä kautta, että lainsäädännöllä kattavasti säädetään etsinnän toimittamiseen liittyvistä kysymyksistä kuten etsinnän edellytyksistä, etsinnän aikana noudatettavasta menettelystä ja etsintää koskevasta päätöksenteosta.

Perusteltuna ja tarpeellisena ei voida pitää sitä, että suljettu kulkuneuvo (useimmiten auto) rinnastuu kotietsintäpaikkoihin. Autossa yleensä esineen löytämiseksi tehtävä tavaratiloihin tai hansikaslokeroon kohdistuva etsintä voidaan käytännössä rinnastaa pakkokeinolain 5 luvun 8 §:ssä tarkoitettuun paikantarkastukseen, jonka nimi tämän esityksen myötä siis muuttuisi paikanetsinnäksi. Tämän myös selvityshenkilön esittämän kannan (selvityksen s. 43) tueksi voidaan esittää myös johdonmukaisuusnäkökohta, joka liittyy tullilaitosta ja rajavartiolaitosta koskevaan sääntelyyn. Tullilain 14 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan tullitoimenpiteen suorittamiseksi tulliviranomaisella tai muulla toimivaltaisella viranomaisella on oikeus pysäyttää ja tarkastaa kulkuneuvo. Tämä koskee tullimestä rajatarkastuksen yhteydessä (tullilain 14 a §). Rajavartiolaain 28 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan rajavartiomiehellä on rajatarkastuksen toimittamiseksi oikeus kul-

kuneuvoon kohdistuvaan etsintään noudattaen soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 5 luvun 8 §:ssä säädetään paikantarkastuksesta. Kynnys kulkuneuvon tarkastamiseksi on tullilaisissa ja rajavartiolaissa alempi kuin pakkokeinolaisissa. Lisäksi sääntelyn tulisi koskea kulkuneuvoja riippumatta siitä, ovatko ne suljettuja vai ei.

Selvityshenkilön selvityksessä on asetettu kyseenalaisiksi pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 3 momentin ja 2 §:n 2 momentin toisen virkkeen mukaiset kotietsinnät siltä osin kuin kysymys on paikasta, jossa ”rikoksentehtäjä on tapana oleskella”, koska sääntely tältä osin rakentuu vanhakantaiselle epäilyolettamalle. Tällaiselle sääntelylle on myös vaikeaa löytää itsenäistä soveltamisalaa, kun otetaan huomioon muut kotietsintää koskevat säännökset ja paikantarkastusta koskeva pykälä, joka tässä esityksessä ehdotetaan korvattavaksi siis paikanetsintää koskevalla osittain samansisältöisellä pykälällä.

Menettely kotietsinnässä

Kotietsinnässä noudatettavia menettelysäännöksiä on pakkokeinolain 5 luvun 5 §:ssä. Pykälää voidaan joiltakin osin pitää puutteellisenä ja muuttamista edellyttävänä. Pykälän 1 momentin mukaan kotietsintää aloitettaessa on kirjallinen etsintämääräys esitettävä paikalla olevalla henkilöllä. Jos kirjallista määräystä ole, etsinnän tarkoitus on suullisesti esitettävä. Asianmukaisen poliisitoiminnan lähtökohtana voidaan pitää sitä, että poliisin toimenpiteen kohteeksi joutuvalla henkilöllä ilmoitetaan suullisesti toimenpiteen tarkoitus, mitä heijastaa myös voimassa olevan poliisilain 4 §. Päätöksen antamisen ohella henkilölle tulisikin kertoa etsinnän tarkoitus, minkä tulisi ilmetä pykälästä. Sääntelyn täydentämisen tarve koskee puolestaan sitä, että henkilölle tulisi ilmoittaa oikeudesta saada jäljennös etsintäpäätöksestä niissä tapauksissa, joissa kirjallista päätöstä ei etsinnän toimittamishetkellä vielä ole. Tämän ilmoittamisvelvollisuuden tulisi koskea myös niitä tilanteita, joissa etsintä toimitetaan paikanhaltijan tai vastaavan henkilön läsnä olematta. Etsintäpäätös on asianosaisten oikeusturvan kannalta keskeinen harkittaessa etsinnän toimittamisen jälkeen sen lainmu-

kaisuutta. Toisaalta jälkikäteisen toimittamisen olisi viranomaisvoimavarojen tarkoituksenmukaisen kohdistamisen ja tarpeettoman työn välttämiseksi tapahduttava vain asianosaisen pyynnöstä.

Kuten jäljempänä paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämistä koskevassa jaksossa todetaan, kotietsintäpäätökseltä tulisi edellyttää tietoyntäisistä yksilöintiä etsinnän edellytysten ja etsinnän kohteena olevien tilojen suhteen. Jotta yksilöinnin tavoitteet saavutettaisiin, myös itse etsinnässä olisi noudatettava etsintäpäätöksen määräyksiä. Tämä velvoite olisi selvyuden ja johdonmukaisuuden vuoksi todettava laissa.

Pakkokeinolain 5 luvun 5 §:ssä tai muussaakaan luvun säännöksistä ei säädetä tapauksista, joissa kotietsintäpaikalla oleva henkilö käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen. Etsinnän tavoitteiden saavuttamisen lisäksi kysymys on poliisin työturvallisuudesta. Käytännössä on ilmennyt tapauksia, joissa on ilmeisesti ennakoitu mahdollisen häirinnän tapahtuminen niin, että henkilölle ei ole varattu pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momentissa tarkoitettua tilaisuutta olla läsnä kotietsinnässä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen eräissä ratkaisuisissa on kiinnitetty huomiota siihen, että ainoa lain sallima peruste tilaisuuden varaamatta jättämiselle on se, että varaaminen viivyttäisi toimitusta. Selkeänä lähtökohtana pitäisi olla, että tilaisuus läsnäoloon varataan. On hyvin vaikea luotettavasti ennakoida henkilön käyttäytymistä kotietsinnässä. Tämän vuoksi pakkokeinolaissa tulisi erikseen säätää menettelystä tilanteissa, joissa etsintäpaikalla oleva henkilö käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen. Tällaisessa tilanteessa etsinnän turvaamiseen päästään parhaiten ja vähiten hänen oikeusasemaansa puuttumalla henkilön poistamisella etsintäpaikalta.

Pakkokeinolain 5 luvun 5 §:n 4 momentin mukaan kotietsintää ei erityisellä aiheella saa toimittaa kello 21:n ja 6:n välisenä aikana. Vastaava kellonaikaa koskeva rajausta oli aikanaan kuulustelun toimittamista koskevassa esitutkintalain 24 §:n 2 momentissa. Kun esitutkintalakia ja pakkokeinolakia edellisen kerran merkittävästi muutettiin, lakivalio-

kunnan mietinnössä (LaVM 31/2002 vp) esitetyn vuoksi mainittua esitutkintalain säännöstä muutettiin niin, että kuulustelua ei saa pääsääntöisesti toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana. Perusteluna esitettiin ihmisten muuttunut vuorokausirytmii. Samalla tavalla ja perusteella voitaisiin muuttaa myös kysymyksessä olevaa pakkokeinolain säännöstä sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä.

Kotietsintämenettelyn erityiskysymyksenä nousee esiin kotietsinnän toimittaminen paikassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, jonka suhteen henkilöllä on salassapitovelvollisuus tai -oikeus. Kysymys olisi tällöin tämän esityksen mukaisesta erityisestä kotietsinnästä. Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri on puuttunut tähän kysymykseen ratkaisussaan, joka koskee asianajotoimistossa suoritettua kotietsintää (valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus oikeuskanslerin virkatoimista ja lain noudattamisesta koskevista havainnoista ja lausunnosta vuodelta 2003, s. 79 ja 80). Ratkaisussa korostetaan sitä, että asiamiehen tai oikeudenkäyntiasiamiehen hallussa olevan aineiston takavarikoinnissa oikeusturvan kannalta erityisen arka vaihe on takavarikoitavan aineiston etsintävaihe eli käytännössä kotietsinnän toimittaminen. Halutun aineiston löytäminen edellyttää pääsääntöisesti etsimistä, jolloin poliisin tietoon tulee käytännössä helposti myös todistamiskellon piiriin kuuluvia tietoja, jotka saattavat vielä koskea asiassa täysin ulkopuolisia henkilöitä. Apulaisoikeuskansleri toteaa EIT:n ratkaisuisissaan korostaneen sitä, että viranomaistoimivaltuuksien tulee tällaisissa tilanteissa olla erityisen tarkkarajaisesti säänneltyjä. Ihmisoikeustuomioistuimien on edellyttänyt etsinnän kohteena olevan aineiston varsin yksityiskohtaista rajaamista päätöstä tehtäessä ja ennen kaikkea etsintävaiheen yksityiskohtaista sääntelemistä.

Vaikka apulaisoikeuskanslerin ratkaisussa sitä ei todetakaan, salassapitovelvollisuutta ja -oikeutta turvaavana keinona voitaisiin käyttää erityisessä kotietsinnässä mukana olevaa tutkinnan kohteena olevaa toimintaa tuntevaa asiantuntevaa henkilöä, jota voidaan eräiden ihmisoikeustuomioistuimien ratkaisuidenkin perusteella pitää oikeusturvaa edistävänä tekijänä. Esimerkkinä voidaan ratkaisu asiassa *Tamosius v. Yhdistynyt kuningaskunta*

19.9.2002. Ratkaisun mukaisessa tapauksessa etsintää asianajotoimistossa oli valvonut asianajaja, jonka oli tullut osoittaa ne asiakirjat, joita ei saanut takavarikoida. Tapauksessa *Andre ym. v. Ranska 24.7.2008* EIT pani merkille, että asianajotoimistossa toimitettuun kotietsintään oli liittynyt erityinen menettelytae, koska toimituksessa oli ollut paikalla asianajajayhdistyksen puheenjohtaja. Tämä ei kuitenkaan muiden seikkojen vuoksi estänyt sitä, että ihmisoikeustuomioistuin piti kotietsintää ja takavarikkoja suhteettomina tavoitteisiinsa nähden.

Asiantuntevan henkilön etsintään osallistumisen lisäksi esiin ei tämän esityksen valmistelun yhteydessä ole noussut mitään muuta varteenotettavaa vaihtoehtoa. Tässä esityksessä tällaista henkilöä kutsutaan *etsintävaltuutetuksi*.

Etsintävaltuutetusta säädettyä voitaisiin osittain hyödyntää nykyisin pakkokeinolain 5 a luvussa olevaa julkista asiamiestä koskevaa sääntelyä. Näin voidaan katsoa siitakin huolimatta, että etsintävaltuutetun tehtävä sisältäisi sellaista päätöksentekoa ja päätöksen valmistelua, että häntä voidaan pitää julkista valtaa käyttävänä henkilönä. Yleisistä kelpoisuusehdoista säädettyä tulisi ottaa huomioon se, että salassapitovelvollisuus ja -oikeus saattavat oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 ja 24 §:n säännösten perusteella liittyä hyvinkin erilaisiin paikkoihin. Asianajotoimistojen lisäksi kysymykseen saattavat tulla esimerkiksi lääkäreiden vastaanotot ja lehden toimitukset. Tämän vuoksi yleisten kelpoisuusvaatimusten osalta ehdottomaksi vaatimukseksi ei tulisi asettaa, että etsintävaltuutetuksi määrätään asianajaja tai julkinen oikeusasiamies kuten on asianlaite julkisen asiamiehen kohdalla pakkokeinolain 5 a luvun 6 b §:n 1 momentin nojalla. Vaikka asianajajan ja julkisen oikeusavustajan käyttämistä tulisi pitää lähtökohtana, muunkin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen asiantuntemuksensa ja käytännön kokemuksensa perusteella tehtävään sopivan henkilön pitäisi tulla kysymykseen.

Etsintävaltuutettua koskevilla säännöksillä pitäisi pyrkiä edistämään sitä, että hänen mielipiteellään tiedon soveltavuudesta takavarikon tai asiakirjan jäljentämisen kohteeksi on todella merkitystä. Tämä tarkoittaa sitä,

että vastoin etsintävaltuutetun käsitystä poliisin haltuun otettu aineisto tulisi sinetöidä, kunnes kysymys sen käytettävyydestä rikostutkinnassa on ratkaistu. Aineiston tutkiminen tai muu hyödyntäminen tuona aikana voisi vaarantaa suojan kohteena olevan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden. Toisaalta asia on saatava ratkaistua nopeasti, jotta esitutkinnassa voidaan hyödyntää kaikkea tarpeellista ja asiaan kuuluvaa materiaalia. Sinetöidyn aineiston pitäminen takavarikoituna tai jäljennettynä edellyttää sellaista oikeudellista harkintaa ja siihen liittyy sellaisia asianosaisen oikeusturvaa koskevia kysymyksiä, että asian ratkaisemista tuomioistuimessa voidaan pitää perusteluna. Etsintävaltuutetun mielipide tulisi sen merkityksellisyyden vuoksi kirjata kotietsinnästä laadittavaan pöytäkirjaan tarpeellisessa laajuudessa.

Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättäminen

Kotietsinnästä päättää luvun 3 §:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ilman määräystä saa kuitenkin poliisimies toimittaa kotietsinnän, milloin sen tarkoituksena on kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan taikka tuomioistuimeen tuotavan tai henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittaminen taikka sellaisen esineen takavarikoiminen, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen teosta verekseltään. Poliisimies voi määräyksettä toimittaa kotietsinnän myös muulloin, jos asia ei siedä viivytystä. Luvun 8 §:n mukaan paikantarkastuksesta päättää syyttäjä, tutkinnanjohtaja tai tutkija.

EIT on hyväksynyt sen, että kotietsintä voi tapahtua myös muun viranomaisen kuin tuomioistuimen antaman päätöksen perusteella. Esimerkiksi ratkaisusta *Funke v. Ranska 25.2.1993* ja *Camenzind v. Sveitsi 16.12.1997* voidaan kuitenkin päätellä, että näissä tapauksissa lain säännökset etsintämenettelystä eivät saa olla liian väljiä tai aukollisia. Tämä liittyy siihen jo edellä kotietsinnän kohteena olevien paikkojen yhteydessä todettuun seikkaan, että kodin suojaa koskevien säännösten arvioinnissa merkitystä on kotietsintää koskevien säännösten muodostamalla kokonaisuudella. Eräissä asianajotoimistossa toimitettua etsintää koskevassa

tapauksessa (*Mancevschi v. Moldova* 7.10.2008) EIT on näiden lainsäädännöllisten puitteiden osalta tuonut esiin etsintämääräyksen perustelemisen sekä etsinnän tarkoituksen, sen toimittajien ja toimituksen ajallisten rajojen mainitsemisen määräyksessä.

EIT:n ratkaisussa *Lehtinen v. Suomi* 14.10.1999 valittajan yrityksen tiloihin tehtyä kotietsintää ja sen yhteydessä suoritettua takavarikkoa koskeva valitus jätettiin tutkimatta sillä perusteella, että valittaja ei ollut turvautunut pakkokeinolain 4 luvun 13 §:n mukaiseen mahdollisuuteen saattaa takavarikon voimassapitäminen tuomioistuimen päätettäväksi. Mainittua saattamista pidettiin EIS 35 artiklan ja ihmisoikeustuomioistuimen tarkoittamassa mielessä tehokkaana oikeuskeinona.

Käytettävissä olevat kansainvälisen vertailun tiedot osoittavat, että kotietsintää koskeva päätöksentekomenettely vaihtelee. Esimerkiksi Ruotsissa kotietsinnästä päättää tapauksesta riippuen tuomioistuin, tutkinnanjohtaja tai syyttäjä. Norjassa lähtökohtaisesti tuomioistuin päättää salaisesta kotietsinnästä. Tanskassa lähtökohtana on tuomioistuimen tekemä ratkaisu. Manner- ja Etelä-Euroopassa päätöksentekovalta kuuluu usein tuomioistuimelle tai tutkintatuomarille. Huomioon on kuitenkin otettava, että niissä valtioissa, joissa kotietsinnästä päättäminen kuuluu tuomioistuimelle tai tutkintatuomarille, rikosasioiden käsittelyjärjestelmä yleisemminkin poikkeaa suomalaisesta järjestelmästä. Toisaalta eri oikeusjärjestelmille on yhteistä se, että poliisi voi ryhtyä kiireellisiin kotietsintöihin ilman syyttäjän tai tuomioistuimen tekemää ratkaisua.

Mitä tulee kotietsintää koskevaan päätöksentekomenettelyyn Suomessa, tiedossa ei ole mitään suomalaisen järjestelmään tältä osin kohdistunutta EIT:n tuomiota tai laillisuusvalvontaratkaisua taikka muualla esitettyä arvioita, jonka mukaan päätöksenteko kotietsinnän toimittamisesta pitäisi siirtää tuomioistuimelle. Kotietsinnästä päättämisen siirtäminen viralliselle syyttäjälle tai tuomioistuimelle olisi merkittävässä määrin voimavarakysymys, joka saattaisi edellyttää esimerkiksi henkilökunnan siirtämistä viranomaisesta toiseen, lisähenkilökunnan järjestämistä tai muuta vastaavaa voimavaroihin

liittyvää erityistä varautumista järjestelmän muuttumisen aiheuttamiin vaikutuksiin. Poliisi, tullilaitos ja rajavartiolaitos toimittivat 14 590 kotietsintää vuonna 2008, joten kysymys on varsin suurista asiamääristä. Tältä osin on kyllä huomattava se, että tarkempia tilastoja ei ole siitä, minkä verran kotietsinnöistä kohdistuu varsinaisesti kodiksi katsottaviin tiloihin tai paikkoihin, joihin liittyy tietojen salassapitovelvollisuus tai -oikeus. Kotietsinnän suorittamistarve saattaa myös olla rikoksen selvittämisen turvaamiseksi niin välitön tai kiireellinen, että poliisimiehellä tulisi nykyisten säännösten tapaan olla joka tapauksessa mahdollisuus suorittaa kotietsintä ilman määräystä.

Kysymys kotietsinnästä päättävästä viranomaisesta liittyy kysymykseen kotietsinnän kohteena olevasta paikasta. Jos kohteita eriytetään esimerkiksi sen mukaan, onko kysymyksessä tosiasiallinen koti (asumiseen tarkoitettu paikka) vai muu rakennuksen osa tai huone, on periaatteessa mahdollista myös eriyttää päätöksentekoa. On myös Ruotsin mallin mukaan mahdollista muilla perusteilla (esimerkiksi etsinnän laajuus tai kohteelle aiheutettava haitta) erottaa joitakin päätöksiä tuomioistuimen tehtäviksi. Käytännön päätöksentekotilanteissa tällaiset järjestelyt saattavat rajanveto- ja tulkintaongelmien vuoksi kuitenkin tuottaa hankaluuksia. Päätöstoimivaltaan liittyvät rajanvetoperusteet saattavat aiheuttaa vääristymää soveltamiskäytäntöön, jolloin käytännössä kaikki asiat tuodaan tuomioistuimen käsiteltäväksi tai vaihtoehtoisesti käytännössä mitään asioita ei tuoda tuomioistuimen käsiteltäviksi. Kysymyksenalaista on myös se, missä määrin tuomioistuin kykenee tosiasiallisesti tutkimaan kotietsinnän edellytyksiä varsinkin rutiiniluonteisten rikosten ollessa kysymyksessä. Lisäksi on otettava huomioon se edellä jo esiin tuotu näkökohta, että poliisilla täytyy joka tapauksessa kiireellisissä tapauksissa olla toimivalta toimia ilman tuomioistuimen tekemää päätöstä. Usein rikoksen selvittäminen ja esitutkinnan turvaaminen edellyttävät sitä, että toimenpiteeseen ryhdytään kiireellisesti.

Vaikka EIT:n ratkaisukäytännön perusteella tuomioistuimen päätöstä ei ole pidettävä kotietsinnän ehdottomana edellytyksenä,

viime vuosien käytäntö saattaa viitata käsityksen muuttumiseen tulevaisuudessa. Sen vuoksi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen ratkaisuihin perustuva järjestelmä on jatkossakin syytä pitää tarkastelun alla.

Edellä esitetystä huolimatta ilmeisenä voidaan pitää sitä, että kansalaisten ja eräiden ammattiryhmien oikeusturvaan liittyvistä syistä tuomioistuin olisi liitettävä päätöksentekomenettelyyn eräiden paikkaan kohdistuvien etsintöjen osalta. Tämä koskee etsintää, jossa erityisesti etsinnän kohteena olevien tilojen vuoksi etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai saman luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö kieltäytyä todistamasta ja jota näin ollen koskee takavarikointikielto tai asiakirjan jäljentämiskiello. Kysymyksessä olisi siis etsintä, jota tässä esityksessä kutsutaan erityiseksi kotietsinnäksi. Salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden turvaamista silmällä pitäen perusteltuna voidaan pitää sitä, että tuomioistuin tutkii tällaiseen tilaan kohdistuvan etsinnän edellytysten olemassaolon ja samalla mahdollisuuksien mukaan määrittää sen, mitä tilasta etsitään ja mitä siellä tutkitaan.

Toisaalta erityistenkin kotietsintöjen kohdalla tulevat vastaan rikostutkintaan liittyvät välttämättömyys- ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat koskien lähinnä tapauksia, joissa etsintä on välttämätöntä tehdä kiireellisesti esimerkiksi aineiston hävittämisen estämiseksi tai joissa vasta yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän aikana havaitaan, että etsinnän kohteeksi joutuu tai ainakin on syytä olettaa joutuvan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa. Näissä tapauksissa erityisestä kotietsinnästä voisi päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies mukaan lukien kiireelliset etsinnät, joista yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän yhteydessä voisi päättää poliisimieskin. Jo aloitetun etsinnän keskeyttämisestä tuomioistuinpäätöksen hakemista varten ja siitä keskeyttämisestä johtuvasta tutkimuspaikan eristämistä aiheutuu haittaa sille, jonka luona etsintä toimitetaan. Lisäksi etsintävaltuutetun läsnäolo etsinnässä ja siitä mahdollisesti aiheutuva aineiston sinetöiminen tuomioistuin-

käsittelyineen olisivat omiaan joka tapauksessa edistämään oikeusturvan toteutumista.

Jotta erityisen kotietsinnän tarkoituksen saavuttamista ei vaarannettaisi, asia tulisi tuomioistuimessa ratkaista kuulematta henkilöä, jonka luona etsintä toimitettaisiin. Muutenkin tuomioistuinkäsittelyä koskevien säännösten sisällön osalta voidaan soveltuvin osin hyödyntää niitä, joissa säädetään lupasian käsittelystä tuomioistuimessa salaisten pakkokeinojen osalta (nykyisin pakkokeinolain 5 a luvun 6 §).

Pakkokeinolain 5 luvussa ei säädetä kotietsintämääräyksen sisällöstä. Luvun 5 §:n 1 momentista ainoastaan selviää, että esimerkiksi kiireellisissä tapauksissa ei tarvita määräystä, vaan etsinnän tarkoituksen suullinen esittäminen riittää. EIT on edellyttänyt kotietsintämääräykseltä tai kotietsinnän yhteydessä käytettävältä takavarikkopäätökseltä riittävää yksilöintiä (em. tapaukset *van Rossem v. Belgia* 9.12.2004 ja *Buck v. Saksa* 28.4.2005). Ihmisoikeustuomioistuin on eräässä ratkaisussaan (*Stefanov v. Bulgaria* 22.5.2008) todennut, että sen oikeuskäytännön mukaan etsintämääräykset tulee laatia siinä määrin kuin se on käytännössä mahdollista siten, että puuttuminen pysyy kohtuullisissa rajoissa.

Kotietsintäpäätöksen edellytysten riittävän huolellista harkitsemista ja päätöksen jälkikäteiskontrollia edistää se, että etsintäpäätöksessä mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä yksilöidään eräitä seikkoja, erityisesti etsinnän kohteena olevat tilat, ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa, ja se, mitä etsinnällä pyritään löytämään. Tätä näkökohtaa olisi syytä korostaa myös laissa lainmukaisen menettelyn ja vähimmän haitan periaatteen noudattamisen edistämiseksi. Samalla voimassa olevassa laissa oleva termi ”määräys” voitaisiin muuttaa muutosta paremmin kuvaavaksi ”päätökseksi”.

Kotietsinnän saattaminen muuten tuomioistuimen käsiteltäväksi

Paikkaan kohdistuvaan etsintään liittyy kysymys oikeudesta ja mahdollisuudesta saattaa etsinnän laillisuus jälkikäteen tuomioistuimen tutkittavaksi. Tähän kysymykseen on

EIT kiinnittänyt huomiota viimeaikaisissa ratkaisuisaan. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö ei edellytä mahdollisuutta saattaa kotietsinnän laillisuus tutkittavaksi jo ennen sen toimittamista. Kysymys on siis pikemminkin oikeudesta riitauttaa kotietsinnän laillisuus jälkikäteen tehokkailla kotimaisilla oikeussuojakeinoilla.

Esimerkiksi tapauksessa *Ravon ym. v. Ranska 21.2.2008* EIT on EIS 6 artiklan 1 kappaleeseen vedoten todennut, että asianomaisella henkilöllä täytyy kotietsintään liittyen olla mahdollisuus saada tuomioistuimen päätös etsintämääräyksen ja siihen perustettujen toimitusten laillisuudesta. Jos etsintä on jo päätetty, lainvastaisuutta väittävällä henkilöllä täytyy olla mahdollisuus saada asianmukaista hyvitystä. Toisaalta asiassa, jossa etsintää ei ole kohdistettu rikoksesta epäiltyyn, etsinnän laillisuuden jälkikäteisen riitauttamisen kannalta merkitystä on ihmisoikeustuomioistuimen mukaan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklalla (*Stefanov v. Bulgaria 22.5.2008*).

Pakkokeinolaissa tai muussakaan laissa ei säädetä kotietsinnän kohteena olevan henkilön oikeudesta saattaa etsinnän laillisuus tuomioistuimen käsiteltäväksi. Kyseistä pakkokeinoja koskevaa itsenäistä oikeussuojatietä ei siis ole. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tehokkaita oikeussuojakeinoja ei olisi käytettävissä.

Jos kotietsinnän yhteydessä suoritetaan takavarikointi, sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko takavarikko pidettävä voimassa (pakkokeinolain 4 luvun 13 §). Vastaava sääntely ulottuen myös asiakirjan jäljentämiseen ehdotetaan tässä esityksessä otettavaksi uuden pakkokeinolain 7 luvun 15 §:n 1 momenttiin. Vaikka takavarikon kumoamista harkittaessa kysymys on nimenomaan takavarikon edellytysten olemassaolon arvioimisesta, liittynyt myös kotietsinnän edellytyksiin saattaa olla, jos etsinnässä on löytynyt takavarikon kohteeksi kelpaava esine, asiakirja tai tieto. Kuten edellä paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämistä koskevassa jaksossa todetaan, EIT on pitänyt tehokkaana oikeussuojakeinona mahdollisuutta saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi se, onko takavarikko pidettävä voimassa (*Lehtinen v. Suomi 14.10.1999*).

Lisäksi ratkaisussa *Ravon ym. v. Ranska 21.2.2008* ihmisoikeustuomioistuin on viittanut mahdollisuuteen riitauttaa toimituksen laillisuus menettelyssä, johon ryhdytään takavarikoitujen asiakirjojen perusteella.

Takavarikon kumoamisen lisäksi lainvastaisesti toimitetusta kotietsinnästä saattaa seurata valtion ja etsinnän toimittaneen tai siitä päättäneen esitutkintavirkamiehen vahingonkorvausvastuu sekä virkamieheen kohdistuva rikosoikeudellinen vastuu. Tästä säädetään perustuslain 118 §:n 3 momentissa. Sen mukaan jokaisella, joka on kärsinyt oikeudenloukkauksen tai vahinkoa virkamiehen tai muun julkista tehtävää hoitavan henkilön lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin vuoksi, on oikeus vaatia tämän tuomitsemista rangaistukseen sekä vahingonkorvausta julkisyhteisöltä taikka virkamieheltä tai muulta julkista tehtävää hoitavalta sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään. Poliisivirkamieheen kohdistuvasta rikosilmoituksesta lähteneen rikosasian tutkinta tapahtuu esitutkintalain säännösten mukaisesti. Käytännön lähtökohta on, että ilmoitus on otettava vastaan ja asia tutkittava (esitutkintalain 2 § sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 §). Tällaisissa tapauksissa tutkinnan puolueettomuus on pyritty turvaamaan sillä, että tutkinnanjohtajana toimii virallinen syyttäjä (esitutkintalain 14 §:n 2 momentti). Vastaava sääntely ehdotetaan tässä esityksessä otettavaksi uuteen esitutkintalakiin.

Asianomistaja saa itsenäisesti nostaa virkarikosyytteen, jos syyttäjä päättää jättää syytteen nostamatta tai esitutkintaviranomainen tai syyttäjä päättää, ettei esitutkintaa toimita tai että se keskeytetään (oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 14 §:n 1 momentti). Virkamiehen rikollisen toiminnan yhteydessä rangaistussäännöksinä tulevat yleensä sovellettaviksi rikoslain 40 luvun virkarikoksia koskevat säännökset. Rikosasian käsitteilyn yhteydessä voidaan käsitellä väitettyyn rikokseen perustuva vahingonkorvausvaatimus.

Vahingonkorvauksesta säädetään tarkemmin vahingonkorvauslaissa (412/1974). Vahingonkorvausvelvollisuuden pääsääntö ilmenee lain 2 luvun 1 §:n 1 momentista. Mainitun säännöksen mukaan se, joka tahallisesti

tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen, jolle siitä, mitä vahingonkorvauslaissa säädetään, muuta johdu.

Vahingonkorvauslain 3 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan julkisyhteisö on velvollinen korvaamaan julkista valtaa käytettäessä virheen tai laiminlyönnin johdosta aiheutuneen vahingon. Sama korvausvelvollisuus on muulla yhteisöllä, joka lain, asetuksen tai lakiin sisältyvän valtuutuksen perusteella hoitaa julkista tehtävää. Pykälän 2 momentin mukaan 1 momentissa säädetty vastuu yhteisöllä on kuitenkin vain, milloin toimen tai tehtävän suorittamiselle sen laatu ja tarkoitus huomioon ottaen kohtuudella asetettavia vaatimuksia ei ole noudatettu.

Virheellä tai laiminlyönnillä virassaan tai työssään vahinkoa aiheuttaneen virkamiehen tai työntekijän oma vastuu määräytyy vahingonkorvauslain 4 luvun säännösten sekä 6 luvun 2 §:n mukaisesti. Vahingonkorvauslain 4 luvun 1 §:n 1 momentin ja 2 §:n 1 momentin mukaan vahingosta, jonka virkamies tai työntekijä virassaan tai työssään virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaa, hän on velvollinen korvaamaan määrän, joka harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon vahingon suuruus, teon laatu, vahingon aiheuttajan asema, vahingon kärsineen tarve sekä muut olosuhteet. Jos virkamiehen tai työntekijän viaksi jää vain lievää tuottamus, ei vahingonkorvausta ole tuomittava. Luvun 3 §:ssä säädetään, että tässä luvussa tarkoitettu korvausvelvollinen voidaan velvoittaa suorittamaan vahingosta 3 luvun mukaan vastuussa olevalle, mitä tämä on sanotun luvun ja 6 luvun 2 §:n mukaan maksanut vahingon kärsineelle, kuitenkin vain tämän luvun 1 §:ssä säädettyjen perusteiden mukaisesti. Vahingonkorvauslain 6 luvun 2 §:n mukaan, milloin vahinko on kahden tai useamman aiheuttama taikka he muuten ovat velvolliset korvaamaan saman vahingon, vastaavat he yhteisvastuullisesti. Se, jota ei ole tuomittu maksamaan täyttä korvausta, vastaa kuitenkin vain tuomitusta määrästä ja se, joka on vastuussa 4 luvun 1 §:n 1 momentissa säädettyjen perusteiden mukaan, vain siitä määrästä, jota ei voida saada vahingosta 3 luvun mukaan vastuussa olevalta.

Vahingonkorvauslain 5 luvussa säädetään korvattavista henkilö- ja esinevahingoista, joita ovat esimerkiksi korvaus sairaanhoitokustannuksista ja esineen korjauskustannuksista. Luvun 4 a ja 6 §:ssä ovat säännökset kärsimyksen korvaamisesta. Niiden nojalla tulee korvattavaksi lähinnä rikoksella aiheutettu kärsimys pykälissä tarkemmin säädettyin edellytyksin. Lisäksi 5 luvun 1 §:ssä säädetään, että milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka milloin muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä, käsittää vahingonkorvaus hyvityksen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.

Kotietsinnän kohteena olleen henkilön oikeussuojakeinoja arvioitaessa huomioon on otettava myös ylimpien laillisuusvalvojen suorittama viranomaisvalvonta. Perustuslain 110 §:n 1 momentin mukaan eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri voivat ajaa syytettä tai määrätä syytteen nostettavaksi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa. Heidän ratkaisuilleen voi olla myös huomattava merkitys kotietsinnän kohteena olevan henkilön ajaessa rikossyytettä ja vahingonkorvausvaatimusta.

Tekniseen laitteeseen kohdistuva etsintä

Pakkokeinolaissa ei säädetä erikseen tekniseen laitteeseen kohdistuvasta etsinnästä, jota tässä esityksessä kutsutaan *laite-etsinnäksi*. Sillä tarkoitetaan tässä yhteydessä tietokoneen, telepäätelaitteen tai muun vastaavan teknisen laitteen tai tietojärjestelmän tietosisältöön kohdistettavaa etsintää.

Laite-etsinnässä kysymys ei ole varsinaisesti laitteen vaan siinä olevan tiedon etsimisestä takavarikoimista tai asiakirjan jäljentämisestä varten. Laitteella itsessään on harvoin esimerkiksi todistelutarkoitukseen liittyvää merkitystä. Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan takavarikointi voi koskea tietoa, joka on tietokoneessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla. Tässä esityksessä mainitussa säännöksessä käytetty sana ”tietokoneessa” ehdotetaan muutettavaksi sanoiksi ”teknisessä laitteessa” säännöksen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä. Takavarikkoa koskevis-

sa säännöksissäkin siis on tekniseen laitteeseen liittyvää erityissäätelyä, mikä on johdonmukaisuuteen ja sääntelyn selkeyteen liittyvistä syistä otettava huomioon.

Tekniseen laitteeseen kohdistuvan etsinnän katsotaan nykyisin sisältyvän kotietsintään. Erillistä laite-etsintää koskevan sääntelyn puolesta puhuu kuitenkin se, että useinkaan laite-etsintä ei tapahdu kotietsinnän yhteydessä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa laite tavataan pakenevan rikoksesta epäillyn henkilön hallusta. Laite-etsintää ei voida muutenkaan luontevasti asettaa paikkaan kohdistuvan etsinnän määritelmän alle. Laite-etsinnän erilliseen sääntelytarpeeseen liittyy se, että perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Tämä edellyttää sitä, että viranomaisen toimivaltuudet ovat laissa riittävän kattavasti ja tarkasti määritelty.

Teknistä laitetta koskevien erityisten etsintäsäännösten tarpeen osalta on otettava huomioon myös se, minkä verran siihen liittyviä säännöksiä tulisi olemaan. Ilmeisesti niiden määrällä voidaan perustella tällaisen erillisen etsintätyypin luomista. Laite-etsinnän määritelmää ja edellytyksiä koskevien säännösten lisäksi on esiin nostettava ensinnäkin säännökset, jotka ovat nykyisin takavarikkoa koskevassa pakkokeinolain 4 luvussa, mutta jotka enemmän liittyvät laite-etsinnän toimittamismahdollisuuksiin. Tältä osin viitataan mainitun luvun 4 a §:ään (tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuus), 4 b §:ään (datan säilyttämismääräys) ja 4 c §:ään (datan säilyttämismääräyksen kesto ja salassapitovelvollisuus). Laite-etsintää koskevan sääntelyn tulisi kattaa esimerkiksi myös menettelyä ja etsinnästä päättämistä koskevat säännökset.

Laite-etsintää koskevan erityisen etsintätyypin säätämistarpeeseen liittyy kysymys niin sanotusta etäetsinnästä. Tällöin tarkoitetaan toimintaa, jossa teknisellä laitteella tietoverkkoa hyväksi käyttäen etsitään tietoa toisesta laitteesta. Tiedon etsiminen suoritetaan tällöin siis käyttämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta. Tällaiselle etsintätyypille on tarvetta useastakin syystä. Rikostutkinnallisena tarkoituksenmukaisuussyynä voidaan esittää esimerkiksi se, että etsintää suorittavan esi-

tutkintavirkamiehen ei tarvitse lähteä paikkaan, jossa tekninen laite on. Tämä ei luonnollisesti koske tapauksia, joissa samalla on suoritettava kotietsintä. Toisaalta etäetsinnän tarvetta saattaa olla kiireellisissä tapauksissa, joissa laitteessa olevaa tietoa tarvitaan nopeasti. Kuten laite-etsinnästä ylipäänsä, myöskään etäetsinnästä ei säädetä voimassa olevan pakkokeinolain 5 luvussa.

Mitä tulee säännösten tarkempaan sisältöön, laite-etsinnän määritelmää ja tarkoitusta on jo käsitelty edellä. Tarkoituksena olisi löytää todisteena käytettävä asiakirja tai tieto, joka etsinnän tuloksena tai ennen sitä takavarikoitaisiin tai jäljennettäisiin. Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota siihen, että takavarikon ja etsinnän aikajärjestys saattaa vaihdella tapauksesta riippuen. Joissakin tapauksissa etsintää voidaan toimittaa sekä ennen että jälkeen takavarikoimisen. Nykyistä tilannetta vastaisi se, että laite-etsinnän edellytykset vastaisivat soveltuvin osin kotietsinnän edellytyksiä. Kotietsintä saadaan voimassa olevien säännösten ja tämän esityksen ehdotusten mukaan toimittaa, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvittävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat. Lisäedellytyksenä laite-etsinnän osalta olisi edellä mainittu etsinnän tarkoituksen liittyminen asiakirjan tai tiedon löytämiseen. Tämän lisäksi laite-etsinnän tulisi olla mahdollista tapauksissa, joissa selvitetään sitä, onko laite viety joltakulta rikoksella. Viimeksi mainitussa tapauksessa laite-etsinnän tarkoituksena olisi laitteen palauttaminen siihen oikeutetulle.

Lähtökohtaisesti kotietsinnän tai paikanetsinnän yhteydessä voidaan toimittaa myös laite-etsintä. Kuten aikaisemmin todettiin, paikkaan kohdistuvaa etsintää koskevassa päätöksessä tulisi mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöidä etsinnän kohteena oleva tila, ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa, ja se, mitä etsinnällä pyritään löytämään. Tästä tulisi myös nimenomaisesti säätää laissa. Johdonmukaista mainitun sääntelyn kanssa olisi se, että laite-etsinnän osalta todettaisiin, että päätös paikkaan kohdistuvan etsinnän toimittamisesta saadaan ulottaa kos-

kemaan myös etsinnän toimittamispaikassa olevaa teknistä laitetta tai tietojärjestelmää. Tämä ei luonnollisesti voisi koskea tapauksia, joissa paikkaan kohdistuva etsintä toimitetaan henkilön löytämiseksi.

Itsenäisesti suoritettavassa laite-etsinnässä voitaisiin soveltuvin osin noudattaa paikkaan kohdistuvaan etsintään liittyviä säännöksiä. Tämä koskisi myös päätöksentekoa. Jos laite-etsinnän kohteeksi saattaisi joutua salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa, pitäisi käyttää samanlaista päätöksentekomenettelyä kuin erityisen kotietsinnän kohdalla. Tällöin olisi käytettävä myös etsintävaltuutettua.

Datan säilyttämismääräystä koskevien säännösten muutostarpeita käsitellään yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Henkilöön kohdistuva etsintä

Pakkokeinolain 5 luvun 9 §:ssä säädetään henkilöön kohdistuvan etsinnän käsitteistä. Henkilöön kohdistuva etsintä voi ensinnäkin olla *henkilöntarkastus* sen tutkimiseksi, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muutoin yllä. *Henkilönkatsastuksessa* on puolestaan kysymys katsastettavan ruumiin tarkastamisesta, verinäytteen ottamisesta tai muun ruumiiseen kohdistuvan tutkimuksen tekemisestä.

Käytännön soveltamistapaukset ovat osoittaneet, että rajanveto henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen välillä voi olla vaikeaa. Tämä koskee erityisesti henkilön muiden vaatteiden kuin päällysvaatteiden riisuttamista. Lisäksi henkilöntarkastusta koskevaa ilmaisuja ”muuten yllä” on pidetty tulkinnanvaraisena esimerkiksi vaatteiden ja laukujen suhteen.

Oikeuskirjallisuudessa on myös katsottu, että henkilöntarkastukseksi ei vielä voida katsoa henkilön yllä olevien vaatteiden päällisin puolin tapahtuvaa käsin koettelemista eikä vaatteista selvästi pullottavan tai taskussa varmasti olevaksi tiedetyn esineen pelkkää pois ottamista. Koska lainsäädännön selkeyden edistämiseen liittyvistä syistä kovin useita henkilöön kohdistuvan etsinnän lajeja ei ole tarkoituksenmukaista säätää ja koska esineen löytämis- ja haltuunottamistarkoituksessa tapahtuvan koskettelun ja poisottami-

sen voi katsoa olevan tarkastusluonteista, näiden toimenpiteiden voisi katsoa olevan henkilöntarkastukseen kuuluvia. Vaikka tällaisten tulkintatilanteiden syntymistä voidaan pitää ongelmallisena, henkilöön kohdistuvan etsinnän lajeihin liittyvät rajanvetokysymykset ovat sen laatuista, että niiden tarkempi sääntely laissa on kuitenkin vaikeaa toteuttaa.

Henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen rajanvetoon liittyy eräs eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (päättös 20.3.2006, dnro 1504/4/04). Siinä apulaisoikeusasiamies käsitteli tilannetta, jossa poliisilaitoksen säilytystiloissa oli tehty henkilöön kohdistuva tarkastus siten, että henkilöä oli käsketty alasti ollessaan käymään kahdesti kyykyssä peräsuoleen mahdollisesti kätkeytyneiden huumausaineiden paljastamiseksi. Apulaisoikeusasiamies katsoi, että poliisin henkilöntarkastukseksi kuvaama kantelijan peräsuoleen kätkeytyneiden huumausaineiden selvittämiseksi suoritettu tarkastustapa täyttää pikemminkin henkilönkatsastuksen kuin henkilöntarkastuksen määritelmän. Apulaisoikeusasiamiehen sijainen arvioi (päättös 15.10.2008, dnro 3529/4/06) tilannetta vastaavalla tavalla. Apulaisoikeusasiamiehen sijainen totesi, että normaali henkilöntarkastuksen muoto on esimerkiksi henkilön taskujen tarkastaminen. Päätöksen mukaan tätä pitemmälle meneviä, lähinnä tarkastettavan ruumiiseen kohdistuvia etsintätoimenpiteitä voitaneen pitää henkilönkatsastuksena.

Tässä yhteydessä henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen käsitelmääritysihin voitaisiin tehdä eräitä täsmennyksiä lisäyksiä. Henkilöntarkastuksen osalta tämä koskee henkilön mukana olevien tavaroiden tarkastamista. Henkilönkatsastus voi puolestaan koskea myös muiden näytteiden kuin verinäytteen ottamista, minkä tulisi selvästi ilmetä laista. Muita tarvittavia soveltamisalan täsmennyksiä voitaisiin tehdä uuteen pakkokeinolakiin otettavan pykälän perusteluissa.

Käytännössä on esiintynyt ”ratsiaksi” luonnehdittavia toimenpiteitä, joissa poliisi on esimerkiksi antanut huumekoiran haistaa henkilöitä ilman konkreettista huumausaineeseen liittyvää rikosepäilyä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on eräässä tällaista tapauksessa koskevassa ratkaisussaan (18.12.2003, dnro 1634/4/01; tapauksessa kysymys myös

tilojen tarkastamisesta) todennut, että perusoikeuksien rajoittamista tarkoittavilta pakkokeinosaännöksiltä edellytetään täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta. Pakkokeinon käyttöä ei voida perustaa vain poliisin tehtäviä yleisesti määrittelevään poliisilain 1 §:ään. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että viime kädessä kysymys on oikeusvaltioperiaatteesta, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee aina perustua lakiin. Näitä apulaisoikeusasiamiehen esiin tuomia seikkoja voi korostaa pakkokeinojen käyttöön liittyen laajemminkin.

Selvityshenkilö on selvityksessään (s. 44) kiinnittänyt huomiota siihen, että pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan henkilönkatsastuksen edellytyksenä on, että epäilystä rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Tosiasiallisesti rikoslainsäädännössä kuuden kuukauden enimmäisrangaistusta seuraavaksi ankarin käytössä oleva enimmäisrangaistus on vuosi vankeutta. Säännös antaa tältä osin siis virheellisen kuvan, jonka mukaan henkilönkatsastuksen edellytykset olisivat lievemmät kuin esimerkiksi pidättämisen, vangitsemisen tai matkustuskiellon edellytykset, vaikka näin ei olekaan. Säännöstä kuten vastaavasti myös henkilötuntemerkkien ottamista koskevaa pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n 2 momenttia olisi niiden uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä muutettava niin, että toimenpiteen edellytyksenä olisi muun ohessa se, että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan, jos on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, saadaan DNA-tunnisteen määrittämiseksi tai muun vastaavan tutkinnan suorittamiseksi tarpeellinen henkilönkatsastus tehdä henkilöille, joita ei epäillä kyseisestä rikoksesta, jos tutkinnalla on erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi sen vuoksi, että rikoksen selvittäminen olisi mahdollista tai olennaisesti vaikeampaa käyttämällä tutkinnan kohteiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia keinoja.

Pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n 2 momenttia muutettiin vuoden 2004 alussa voimaan tulleella pakkokeinolain muuttamisesta annetulla lailla (646/2003) niin, että henkilönkat-

sastus voidaan kohdistaa myös muuhun kuin rikoksesta epäiltyyn henkilöön. Pykälän 2 momentti nykyisessä muuetussa muodossaan koskee myös asianomistajaa, vaikka se ei säännöksen sanamuodosta selvästi ilmenekään (HE 52/2002 vp). Rikoksen selvittäminen saattaa edellyttää DNA -näytteen ottamista asianomistajasta ilman tämän suostumustakin kuten muutetun momentin valmistelutöissä todetaan. Tämä voi koskea esimerkiksi kiireellistä tutkintaa tapauksessa, jossa uhri on tajuton, ja raiskausrikoksen selvittämistä.

Selvityshenkilön selvityksessä todetaan (s. 44), että lakimuutokseen asti on poikkeuksettomana sääntönä pidetty, ettei asianomistajaan saa ilman hänen suostumustaan kohdistaa henkilönkatsastuksen piiriin kuuluvia toimenpiteitä. Jos tätä periaatetta on ollut tarkoitus muuttaa, muutos olisi asian merkityksen vuoksi tullut kirjata täsmällisesti pykälään eikä mainita vain sen perusteluissa. Tämä selvityshenkilön kanta saa tukea myös oikeuskirjallisuudesta. Koska vakavien rikosten selvittämisen intressi saattaa edellyttää henkilönkatsastuksen suorittamista ilman muun henkilön kuin epäillyn suostumusta, säännöstä tulisi sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä täydentää niin tältä osin.

Pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n 3 momentin mukaan henkilönkatsastusta ei saa pääsääntöisesti toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva henkilö. Vastaavaa sääntelyä ei ole henkilöntarkastuksen osalta koskien tapauksia, joissa tarkastuksen kohteena olevan henkilön kehoa kosketaan käsin. Säädyllisyyssyistä henkilönkatsastusta koskevan sukupuolirajoituksen pitäisi olla voimassa tällaisissakin tapauksissa. Tästä tulisi selvyuden vuoksi säätää säännöstä vastaavassa uudessa säännöksessä. Lisäksi henkilönkatsastuksen toimittajan ja katsastuksessa saapuvilla olevan henkilön sukupuolta koskevista rajoituksista tulisi luopua myös puhalluskokeen suorittamisen ja sylkinäytteen ottamisen osalta silloinkin, kun sylkinäyte otetaan huumaavan aineen toteamiseksi, koska ne tältä osin rinnastuvat momentin toisessa ja kolmannessa virkkeessä nykyisin mainittuihin tapauksiin (sylvinäytteen ottaminen DNA-tunnisteen määrittämiseksi, verinäytteen ottaminen ja kliininen humalatilatutkimus). Pakkokeino-

lain 5 luvun 12 §:n 3 momentin viimeisen virkkeen mukaan henkilönkatsastuksessa ei verinäytteen ottamista, sylkinäytteen ottamista ja kliinistä humalatilatutkimusta lukuun ottamatta saa olla saapuvilla muita eri sukupuolta olevia kuin alaikäisen tutkittavan huoltaja. Huoltajaa koskevalle poikkeukselle ei ole riittäviä perusteita, minkä vuoksi se voitaisiin tässä yhteydessä poistaa. Mainituksa pykälässä nykyisin käytettävä ilmaisu ”terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva” pitäisi muuttaa terveydenhuoltolainsäädäntöä vastaavasti ilmaisuksi ”terveydenhuollon ammattihenkilö”.

Muita pakkokeinoja koskeva 6 luku

Pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä säädetään poistumisen estämisestä, joka koskee rikoksesta epäiltyä, joka on esitutkintalain 21 §:n 2 momentin nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu. Kuten edellä esitutkintalain arvioinnin yhteydessä todetaan, asiayhteytensä vuoksi poistumisen estämistä koskeva pykälä olisi syytä sijoittaa uuden esitutkintalain länälöä esitutkinnassa koskevaan lukuun.

Tutkimuspaikan eristämisestä säädetään pakkokeinolain 6 luvun 2 §:ssä. Rikoksen turvaamiseksi saadaan sulkea rakennus tai huone taikka kieltää pääsy tietyille alueelle, jonkin esineen siirtäminen muualle tai muu vastaava toimenpide. Pykälän mukaan tutkimuspaikan eristämisestä on soveltuvin kohdin voimassa, mitä takavarikosta on 4 luvussa säädetty.

Voimassa olevan lain mukaan epäselvää on, että voidaanko jokin tutkimuspaikalla oleva esine (esimerkiksi tietokone) eristää tutkintatoimenpiteen (esimerkiksi etsintä tai asiakirjan jäljentäminen) suorittamisen ajaksi. Kysymys liittyy vähimmän haitan periaatteeseen. Rakennusta tai huonetta ei tulisi sulkea, jos tutkimuksen turvaamiseen voidaan päästä tietyn kohteen eristämällä. Sinällään tämän esityksen mukaan paikkaan kohdistuvan etsinnän yhteydessä henkilö voitaisiin poistaa etsinnän toimittamispaikalta, jos poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että hän käyttäytymisellään häiritsee etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen. Tutkimuskohteen eristämistarve

ei kuitenkaan koske ainoastaan etsintätilanteita, joissa etsintää häiritään. Pykälässä olisikin sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä syytä säätää myös tutkimuskohteen eristämisestä.

Tutkimuspaikan tai -kohteen eristämistä koskevan pykälän yhteydessä olisi kiinnitettävä huomiota niiden takavarikkosäännösten määrittämiseen, joita sovelletaan tutkimuspaikan tai -kohteen eristämisessä. Nykyisen pakkokeinolain 4 lukuun olevan viittauksen ulottuvuudesta on ollut epäselvyyttä. Soveltuvin osin sovellettaviksi tulevat takavarikkosäännökset voitaisiin rajata pykälän perusteluissa.

Pakkokeinolain 6 luvun 3 §:ssä säädetään kokeesta nautitun alkoholin tai muun huumaaavan aineen toteamiseksi. Pykälän 1 momentin mukaan poliisimies voi määrätä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitettussa tehtävässä toimivan henkilön kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaaavan aineen toteamiseksi. Momentin toisen virkkeen mukaan kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan 5 luvun 9 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

Kuten 6 luvun 3 §:n perusteluista (HE 14/1985 vp) ilmenee, pykälän 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaisella kokeella tarkoitetaan yleiskielen mukaista ”puhalluskoetta”. Sen rinnalle on tullut sylkimesti huumaaavan aineen käyttämisen toteamiseksi. Näiden keinojen lisäksi henkilönkatsastukseksi katsottavina keinoina voidaan turvautua verikokeeseen ja virtsakokeeseen, kun henkilö on kieltäytynyt kokeesta.

Pakkokeinolain 6 luvun 3 §:n 1 momentin toisen virkkeen sanamuoto viittaa siihen, että henkilönkatsastukseen turvaututaan vain tapauksissa, joissa kohteena oleva henkilö kieltäytyy puhalluskokeesta tai sylkimestistä. Tarvetta verikokeen suorittamiseen on kuitenkin esimerkiksi silloin, kun henkilö ei päihtymystilansa vuoksi kykene suoriutumaan puhalluskokeesta. Sisäasiainministeriön tarkkuusalkometrin käyttöä koskevan ohjeen (SM—2005—01625/Vi—3) mukaan rikoksesta epäilty toimitetaan verikokeeseen myös, mikäli on syytä epäillä, että henkilö on käyttänyt muuta huumavaa ainetta kun al-

koholia, alkoholin ja muun huumaavan aineen sekakäyttöä tai jälkinauttimista. Tällainen jatkoselvittelyn tarve saattaa tulla luotettavan koetuloksen saamiseksi kysymykseen myös tilanteissa, joissa ensiksi on käytetty pakkokeinolain 6 luvun 3 §:n 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaista koetta.

Kun on kysymys viranomaisen toimivallan perusteista ja pakkokeinosta, jonka käytön yhteydessä henkilön oikeusasemaan voidaan puuttua hyvin tuntuvasti, henkilönkatsastuksen edellytysten pitäisi ilmetä selkeästi laista. Henkilön kieltäytymisen lisäksi henkilönkatsastuksen edellytyksenä pitäisi edellä todetun perusteella olla kokeen suorittamisen turvaaminen tai luotettavan koetuloksen saaminen tapauksissa, joissa asian jatkoselvittely edellyttää tarkkaa koetulosta.

Pakkokeinolain 6 luvun 3 §:n 1 momentin viittauksen henkilönkatsastukseen on katsottu tarkoittavan sitä, että päätöksentekijänä on kyseisen pakkokeinon käytön osalta pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n 1 momentin ja siinä olevien pykäläviittausten mukaisesti pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tarkoituksenmukaisena ja edellä mainitut henkilönkatsastuksen toimittamisen esimerkkitapaukset huomioon ottaen kohteena olevan henkilön oikeusturvan ei voida katsoa edellyttävän sitä, että henkilönkatsastukseen näissä tapauksissa tarvittaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös.

Salaisia pakkokeinoja koskeva pakkokeinolain 5 a luku

Yleistä

Pakkokeinolakiin vuonna 1995 lisätyssä 5 a luvussa säännellään telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun (tekninen kuuntelu, tekninen katselu ja tekninen seuranta) käyttämisestä rikoksen selvittämiseen. Tässä esityksessä näitä menetelmiä on kutsuttu salaisiksi pakkokeinoiksi. Lain 6 luvun 7 §:ssä todetaan, että peitetoiminnasta ja valeostosta säädetään poliisilaissa siltäkin osin kuin niitä voidaan käyttää rikosten selvittämiseen.

Poliisin tiedonhankintaa koskevat säännökset ovat poliisilain 3 luvussa. Luvussa säädetään teknisen valvonnan, tarkkailun, teknisen

tarkkailun, peitetoiminnan, valeoston, televalvonnan, telekuuntelun ja tietolähdetoiminnan käyttämisestä. Näiden menetelmien käyttötarkoitus on tilanteesta riippuen rikoksen estäminen, paljastaminen tai keskeyttäminen. Joissakin tapauksissa niitä voidaan käyttää myös säännöksissä tarkemmin määritellyn vaaran torjumiseen.

Kysymyksessä olevia lukuja on niiden säätämisen jälkeen muutettu ja täydennetty lukuissa kokonaisuudistuksissa. Kuten yleisperustelujen johdantojaksosta jo ilmenee, salaisia pakkokeinoja ja poliisin tiedonhankintaa koskevasta sääntelystä on muodostunut sekava ja vaikeasti hallittava kokonaisuus. Lukujen välillä määritelmät ja menetelmien käyttöedellytykset monin paikoin ja perusteettomasti poikkeavat toisistaan. Tässä esityksessä ehdotetaan sääntelyä salaisten pakkokeinojen käytöstä ja tähän esitykseen liittyvässä esityksessä poliisin tiedonhankinnasta. Sääntelyn yhtenäistämistarpeisiin liittyvistä syistä poliisilakiin liittyviä kysymyksiä joudutaan jossakin määrin käsittelemään myös tässä esityksessä.

Salaisia pakkokeinoja koskevien säännösten tulee kyetä vastaamaan toimintaympäristön teknisen kehittymisen asettamiin haasteisiin, mikä on otettava huomioon voimassa olevan lainsäädännön toimivuutta arvioitaessa. Tämä koskee niin käytettäviä menetelmiä kuin niiden kohteena olevaa toimintaakin. Muutenkin voimassa olevien säännösten selkeydessä ja kattavuudessa on puutteita. Huomiota on tässäkin tapauksessa kiinnitettävä perustuslain 2 §:n 3 momenttiin, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia ja joka siis edellyttää viranomaisten toimivaltuuksien täsmällistä sääntelyä.

Perus- ja ihmisoikeusnäkökulma korostuu salaisten pakkokeinojen käytön yhteydessä. Näillä keinoilla yleensä puututaan perustuslaissa suojattuihin perusoikeuksiin, vieläpä usein niiden ydinalueeseen. Tämä koskee erityisesti yksityiselämän, kotirauhan ja luottamuksellisen viestin suojaa. Toisaalta perus- ja ihmisoikeuksien suoja joudutaan asettamaan rikostorjunnan tehokkuusvaatimuksia vastaan. Sinällään suoja ja tehokas rikostorjunta eivät ole toisensa poissulkevia, erityi-

sesti rikosten ja vahingollisten tapahtumien estämisellä suojataan samalla myös perus- ja ihmisoikeuksia.

EIT:n ratkaisulla on merkittävä asema arvioitaessa lainsäädännön nykytilaa salaisten pakkokeinojen kohteena olevien henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. Ratkaisukäytännössä on painotettu erityisesti laillisuusperiaatetta. Kun salaisilla pakkokeinoilla puututaan perus- ja ihmisoikeuksiin, niiden käyttämisedellytykset ja tavat on määriteltävä laissa erityisen täsmällisesti. Edelleen tällaisten keinojen käytölle on asetettu toissijaisuuden vaatimus, jonka mukaan niitä voidaan käyttää vain, mikäli muita vähemmän puuttuvia tutkintamenetelmiä ei voida käyttää rikoksen selvittämiseen ja estämiseen. Lailla säännelty ja oikeutetun tavoitteen omaava puuttuminen suojattuihin oikeuksiin voidaan hyväksyä vain, jos puuttuminen on välttämätöntä demokraattisen yhteiskunnan suojaamiseksi. Ratkaisukäytännössä on esitetty myös tällaisen tiedonhankinnan riippumattoman jälkikäteisvalvonnan vaatimus.

Kysymyksessä oleville tiedonhankintakeinoille on ominaista se, että niitä käytetään kohdehenkilön tietämättä. Näin ollen voidaan puhua salaisesta tiedonhankinnasta. Toisaalta edellä todetun mukaisesti pakkokeinolain 5 a luvussa säännellyistä pakkokeinoista puhutaan vakiintuneesti salaisina pakkokeinoina. Tämä käytännössä vakiintunut nimitys ehdotetaan tässä esityksessä otettavaksi lakiin. Nimitys käsittäisi kohdehenkilön tietämättä käytettävät voimassa olevan lain mukaiset ja tässä esityksessä ehdotettavat uudet tiedonhankintakeinot.

Voimassa olevassa lainsäädännössä salaisia tiedonhankintamenetelmiä koskevat määritelmä-, edellytys- ja päätöksentekosäännökset on erotettu toisistaan, mikä tekee pakkokeinolain 5 a luvusta vaikeasti hahmotettavan. Lainsäädännön selkeyttämisen tavoite puoltaa sitä, että salaisia pakkokeinoja koskevat säännökset jaetaan omiin jaksoihinsa. Tämän lisäksi salaisia pakkokeinoja koskevaan lukuun tullaan tarvitsemaan kaikkia menetelmiä koskevat yhteiset säännökset.

Salaisten pakkokeinojen käyttämiseen ja niillä saadun tiedon hyödyntämiseen liittyy tarve uudistaa oikeudenkäymiskaaren 17 lu-

vun säännöksiä. Mainitun luvun säännöksillä on merkitystä erityisesti kuuntelukiellon, tässä esityksessä ehdotettavan katselukiellon ja ylimääräisen tiedon käytön kannalta. Kysymys on tarpeesta tarkastella todisteluun liittyvän lainsäädännön muuttamistarpeita kokonaisvaltaisesti. Tämä on syytä tehdä erikseen. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännösten kokonaisuudistus on tarkoitus toteuttaa lähivuosina.

Salaisten pakkokeinojen määritelmät

Telekuuntelu

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 kohdan mukaan telekuuntelulla tarkoitetaan viestintämarkkina-alaissa tarkoitettua yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta teleliittymään, sähköpostiosoitteeseen tai muuhun sellaiseen teleosoitteeseen taikka telepäätelaitteeseen tulevan taikka siitä lähtevän viestin kuuntelua tai tallentamista salaa viestin sisällön selvittämiseksi.

Poliisilain 28 §:n 1 momentin 7 kohdan mukaan telekuuntelu on 6 kohdassa tarkoitettua viestintäverkon kautta teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen tulevan taikka siitä lähtevän viestin kuuntelua tai tallentamista salaa viestin sisällön selvittämiseksi. Momentin 6 kohdassa olevan viittauksen mukaan viestintäverkolla tarkoitetaan viestintämarkkina-alaissa määriteltyä yleistä viestintäverkkoa tai siihen liitettyä viestintäverkkoa.

Poliisilain mukainen telekuuntelun määritelmä on tarkoitettu pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 kohdassa olevaa vastaavaksi (HE 266/2004 vp). Määritelmä kuitenkin rakentuu kahden eri kohdan kautta ja on siten pakkokeinolain määritelmää vaikeaselkoisempi. Lisäksi poliisilaissa ei erikseen mainita sähköpostiosoitetta. Sääntely tulisi saattaa yhdenmukaiseksi.

Telekuuntelun määritelmässä mainitaan kuuntelun yksilöivänä seikkana teleosoitteen rinnalla teleliittymä, sähköpostiosoite ja telepäätelaitte. Teleosoitetta voitaisiin kuitenkin Ruotsin lainsäädännössä omaksuttuun tapaan pitää yläkäsitteenä. Teleosoitteen ja telepäätelaitteen käsitteiden käyttämisen kautta kate-

tuksi tulisi mikä tahansa televerkkoon sisältyvä tieto, jonka perusteella tele- tai datayhteyden osapuolet voidaan yksilöidä.

Voimassa olevan lain telekuuntelun määritelmä ei ole täysin yksiselitteinen sen suhteen, missä vaiheessa viestin sisällön selvittämisessä on kysymys telekuuntelusta ja missä vaiheessa sen selvittämiseen voidaan käyttää muita pakkokeinoja. Tähän liittyen tulevan viestin käsite on epäselvä. Lisäksi telekuuntelun määritelmässä käytetty käsitteistö eroaa jonkin verran televalvonnan yhteydessä käytetystä. Televalvonnan määritelmässä puhutaan vastaanotetusta viestistä, joten tarvetta määritelmien yhdenmukaistamiselle on.

Viestin saapumiseen liittyy eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen 22.9.2004 päivätty ratkaisu (dnro 1380/4/02) päätelaitetutkinasta, jonka mukaan lähtökohtana on telepäätelaitteen eli matkapuhelimen takavarikointi. Toisaalta ratkaisussa kyseenalaistettiin se, onko perusteltua, että puhelinviestinnän luottamuksellisuuteen puuttumisen edellytykset lievenevät hyvin voimakkaasti heti, kun viesti saapuu operaattorin palvelimelle tekstiviestilaatikkoon riippumatta esimerkiksi siitä, onko viestin vastaanottajaksi tarkoitettulla henkilöllä ollut edes mahdollisuutta sitä lukea.

Telekuuntelun määritelmää tulisi teknisen kehityksen vuoksi selkeyttää myös siten, ettei siinä mainita ainoastaan viestin kuuntelua ja tallentamista, vaan kysymyksessä tulisi voida olla muukin viestin käsittely sisällön selvittämiseksi. Esimerkkinä voidaan mainita viestin lukeminen ja katsominen.

Telekuuntelun lähtökohta on, että toimenpide kohdistetaan rikoksesta epäillyn viestintään. Tältä kannalta ongelmalliseksi on osoittautunut niin sanottujen tiedonvälittäjäpuhelinlaiden asema. Tiedonvälittäjäpuheluissa on kysymys siitä, että rikoksesta epäilty käyttää tarkoituksellisesti välikäsiä viestinnässä. Hän ei siis ole itse telekuuntelun kohteena olevissa puheluissa osapuolena. Tähän liittyy se, että muutkin henkilöt kuin rikoksesta epäilty voivat käyttää kuuntelun kohteena olevaa teleosoitetta.

Laillisuusvalvontaratkaisujen mukaan kuuntelu on tällaisissa tapauksissa heti lopetettava. Kuuntelu ei saa myöskään kestää pidempään kuin pakottavista käytännön syistä tarvitaan puhujan tunnistamiseksi.

Kyse on tältä osin kuuntelukieltoon rinnastuvasta tilanteesta.

Käytännössä voi olla vaikeaa esimerkiksi puhelun laatuun tai äänen muuntamiseen liittyvistä syistä varmistua siitä, että kysymyksessä on epäillyn itsensä lähettämä viesti tai hänelle tarkoitettu viesti. Epäillyn hallitsemasta teleosoitteesta lähetetty sähköposti voi olla jonkun muun kuin epäillyn lähettämä. Esitutkintaviranomaisella ei ole keinoja täydellisesti varmistautua siitä, että viesti on tosiasiallisesti epäillyn lähettämä. Oletuksena tulisi voida pitää sitä, että epäillyn hallitsemasta teleosoitteesta lähetetyt televiestit ovat hänen lähettämiään, jollei vastaan puhuvia seikkoja ilmene. Käytännössä kovin pitkälle menevää selonottovelvollisuutta ei esitutkintaviranomaiselle voida asettaa. Muutoin salaisten pakkokeinojen käyttäminen saattaisi paljastumisriskin vuoksi menettää merkityksensä. Telekuuntelun määritelmässä tulisi kuitenkin mainita nimenomaisesti, että telekuuntelua saadaan kohdistaa vain rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin.

Rikoksesta epäilty saattaa hävittää ennen telekuunteluluvan myöntämistä telepäätelaitteeltaan rikostutkinnan kannalta ratkaisevan viestin. Vaikka tällaisesta viestistä on varmuuskopio esimerkiksi teleyrityksen palvelimella, ei viestiä voida saada telekuuntelua koskevien toimivaltuuksien perusteella ennen telekuunteluluvan myöntämistä. Koska takautuvasta telekuuntelusta ei ole säädetty, olisi turvauduttava takavarikkoon. Takavarikon käyttämisen ongelmallisuuteen puhelinviestinnän luottamuksellisuuden kannalta on eduskunnan apulaisoikeusasiamies kiinnittänyt huomiota edellä tässä jaksossa selostetussa ratkaisussaan. Tällaisesta teleyritykseen tai yhteisötalajaan kohdistuvasta toimenpiteestä ja sen käytön edellytyksistä tulisi säätää nimenomaisesti ja telekuuntelua vastaavasti, koska kysymys on luottamuksellisen viestin suojaan puuttumisesta telekuunteluun rinnastettavalla tavalla.

Luottamuksellisen viestinnän suojan varmistamiseksi tulisi lisäksi tarkistaa tiedonhankinnan edellytyksiä, kun tiedonhankinta kohdistuu esimerkiksi telepäätelaitteeseen radiosignaalilla yhteydessä olevaan kuulokeeseen tai muuhun vastaavaan apuvälineeseen.

seen ja tiedonhankinnan tarkoituksena on selvittää viestin sisältö.

Televalvonta

Pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 2 kohdassa määritellään televalvonta. Sillä tarkoitetaan salassa pidettävien tunnistamistietojen hankkimista televiesteistä, jotka on lähetetty 1 kohdassa tarkoitettuun viestintäverkkoon kytketystä teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, sekä matkaviestimen sijaintitiedon hankkimista ja tällaisen teleliittymän tai telepäätelaitteen tilapäistä sulkemista.

Poliisilain 28 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaan televalvonnalla tarkoitetaan salassa pidettävien tunnistamistietojen hankkimista televiesteistä, jotka on lähetetty viestintämarkkinalaissa tarkoitettuun yleiseen viestintäverkkoon tai siihen liitettyyn viestintäverkkoon kytketystä teleliittymästä, sähköpostiosoitteesta tai muusta teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, sekä matkaviestimen sijaintitiedon hankkimista ja tällaisen teleliittymän tai telepäätelaitteen tilapäistä sulkemista. Myös tässä tapauksessa määritelmä on tarkoitettu pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 2 kohdassa ilmaistua vastaavaksi (HE 266/2004 vp). Määritelmien sanamuotojen vertailun perusteella näin ei ole asianlaita. Määritelmät tulisi telekuuntelun määritelmien tavoin saattaa yhdenmukaisiksi, koska eroille ei ole perusteltuja syitä.

Pakkokeinolaissa tulisi selvyuden vuoksi määritellä tunnistamistiedot. Niiden yksityiskohtainen määrittelemineen tässä yhteydessä tyhjentävästi ei ole kuitenkaan mahdollista erityisesti internetissä välitettävän liikenteen osalta. Määritelmät on laajuudeltaan pyrittävä pitämään kohtuullisissa rajoissa. Pakkokeinolaissa voitaisiinkin tukeutua sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 8 kohdassa esitettyyn tunnistamistiedon määritelmään.

Voimassa olevissa laeissa matkaviestimen sijaintitiedon hankkiminen on sijoitettu televalvonnan määritelmään. Televalvonnassa kysymys on aina tietyn teleosoitteen sijainnin määrittämisestä. Molemmissa laeissa sääde-

tään erikseen menetelmästä, joka koskee matkaviestimien sijaintitiedon hankkimista (pakkokeinolain 5 a luvun 3 a § ja poliisilain 31 f §). Menetelmän tarkoittamasta tukiasematietojen hankkimisesta tulisi säätää käyttäen eri käsitteitä kuin televalvonnan määritelmässä. Tämän menetelmän nimeen ja määritelmään liittyviä kysymyksiä käsitellään jäljempänä salaisten pakkokeinojen käytön edellytyksiä koskevassa jaksossa. Telepäätelaitteen käytön tilapäinen estäminen olisi perusteltua käsitellä edelleen osana televalvontaa, koska viestin perille menon estäminen tai muu teleosoitteen käytön tilapäinen estäminen merkitsee vastaavantasosta puuttumista luottamuksellisen viestinnän suojaan kuin salassa pidettävien tunnistamistietojen hankkiminen viesteistä. Nämä muutokset edellyttäisivät kielellisiä tarkistuksia.

Voimassa olevan lain osalta epäselvyyttä on aiheuttanut se, sisältyykö televalvonta lievempänä pakkokeinona telekuunteluun. Telekuuntelun ja -valvonnan määritelmien sanamuodon mukaisella tulkinnalla voidaan päätellä, että tunnistamistiedot hankitaan yleisessä viestintäverkossa tai siihen liitetyssä viestintäverkossa välitettävänä olleista viesteistä. Tästä seuraa johdonmukaisesti se, että tunnistamistiedot ovat osa viestiä, joka siis jakautuu viestin sisältöön ja tunnistamistietoihin. Viestillä ei ole myöskään merkitystä, ellei sitä voida yhdistää lähettäjään tai vastaanottajaan. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen eräässä ratkaisussa (13.5.2005, dnro 1884/2/03) on katsottu kysymyksen siitä, onko telekuunteluluvan tarkoitettu automaattisesti sisältävän myös televalvontaluvan, jäävän avoimeksi, koska lainsäädännöstä tai sen valmisteluaineistosta ei ole löydetävissä yksiselitteistä vastausta tähän kysymykseen. Lainsäädäntöä tulisi tarkistaa niin, että siitä ilmenee telekuuntelun kattavan myös viestin sisältöön liittyvät tunnistamistiedot.

Tarkkailu

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole tarkkailun määritelmää, mutta menetelmän käyttö on oikeuskirjallisuudessa katsottu sallituksi myös esitutkinnaissa tavanomaisen oikeuden nojalla. Poliisilain 28 §:n 1 momentin

2 kohdan mukaan tarkkailulla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa tiedonhankintaa. Käsitteet ”jatkuva” ja ”toistuva” ovat tulkinnanvaraisuutensa vuoksi osoittautuneet käytännössä ongelmallisiksi.

Tarkkailu voidaan tässä yhteydessä käsittää tiettyyn henkilöön salaa kohdistettavaksi havaintojen tekemiseksi tiedonhankintatarkoituksessa. Tällaisella tarkkailun määritelmällä on välineellistä merkitystä useiden salaisten pakkokeinojen määritelmien kannalta. Tämän määritelmän piiriin kuuluva hetkellinen havaintojen tekeminen ei edellytä toimivaltuussääntelyä. Tilanne muuttuu toiseksi silloin, kun rikoksesta epäiltyä tarkkaillaan muuten kuin lyhytaikaisesti. Kysymys on tällöin suunnitelmalliseksi katsottavasta tiedonhankintatoimenpiteestä, jossa epäillyn elämää seurataan jonkin aikaa. Tällainen tarkkailu puuttuu kohdehenkilön yksityisyyden suojaan, kun esimerkiksi seurataan, mitä hän tekee vapaa-aikanaan ja keitä hän tuolloin tapaa. Tällaisesta suunnitelmallisesta tarkkailusta tulisi sen luonteen ja viranomaistoimivaltuuksien kattavan sääntelyn vuoksi säätää laissa.

Suunnitelmallisessa tarkkailussa tulisi voida käyttää kiikaria, kameraa, videokameraa, valonvahvistinta tai muuta vastaavanlaista teknistä laitetta, joita nykyisinkin voidaan käyttää tarkkailussa. Tällaisten laitteiden käyttäminen ei muuta toimenpiteen luonnetta toiseksi siitä, mikä se on käytettäessä pelkästään silmin tehtäviä havaintoja. Rajanveto tekniseen katseluun tulisi siitä, että viimeksi mainitussa keinossa käytetään tiettyyn paikkaan sijoitettuja teknisiä laitteita, menetelmiä tai ohjelmistoja.

Tekninen tarkkailu

Tekninen tarkkailu jakaantuu tekniseen kuunteluun, tekniseen katseluun ja tekniseen seurantaan. Kolmijakoa ei ole sinänsä koettu käytännössä ongelmalliseksi.

Pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 3 a kohdan mukaan *teknisellä kuuntelulla* tarkoitetaan sellaisen keskustelun tai viestin kuuntelua tai tallentamista salaa teknisellä laitteella, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu. Po-

liisilain 28 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan teknistä kuuntelua on jatkuva tai toistuva tiettyyn henkilöön kohdistuva teknisellä laitteella tapahtuva kuuntelu ja äänen tallentaminen.

Niin teknisen kuuntelun määritelmien kuin muidenkin teknisen tarkkailun määritelmien osalta pakkokeinolain ja poliisilain määritelmät eroavat merkittävästi ja perusteettomasti toisistaan. Pakkokeinolain määritelmässä ei ole ilmaisua ”jatkuva tai toistuva”, joka on siis todettu käytännössä ongelmalliseksi. Henkilön yksityisyyden suojan ja luottamuksellisen viestinnän suojan kannalta olennaista merkitystä ei ole teknisen kuuntelun kestolla tai toistamisella. Pakkokeinolain mukaan tiedonhankinta voidaan kohdistaa keskusteluun tai viestiin, poliisilaissa tiedonhankinnan ilmaistaan kohdistuvan tiettyyn henkilöön. Siinä näitä kohteita ei ole erotettavissa toisistaan, koska pakkokeinon kohteena on kuitenkin viestintää harjoittava rikoksesta epäilty. Tämä näkökohta voidaan ottaa huomioon teknisen kuuntelun käyttöedellytyksiä koskevassa säännöksessä.

Teknisen kuuntelun määritelmässä tulisi ottaa huomioon teknisen laitteen lisäksi myös kuuntelun toteuttamisen mahdollistavat menetelmät ja ohjelmistot. Määritelmän laajentaminen näin liittyisi jo tapahtuneeseen ja tulevaisuudessa tapahtuvaan tekniseen kehitykseen. Lisäksi määritelmässä tulisi telekuuntelun määritelmän tavoin kuuntelun ja tallentamisen ohella ottaa huomioon muu keskustelun tai viestin käsittely.

Teknistä katselua on pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 3 b kohdan mukaan tietyn henkilön tai paikan, jossa epäillyn voidaan olettaa oleskelevan, jatkuva tai toistuva kuvaaminen tai tarkkailu salaa kiikarilla, kameralla, videokameralla tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 3 kohdassa mainitaan ainoastaan katselu ja kuvaaminen.

Pakkokeinolain ja poliisilain määritelmät eroavat siis myös teknisen katselun osalta toisistaan. Myös tältä osin sääntely tulisi saattaa yhdenmukaiseksi ottaen huomioon samanlaisia näkökohtia kuin teknisen kuuntelun osalta. Kuten edellä jo todettiin, rajanveto suunnitelmalliseen tarkkailuun voitaisiin tehdä sillä, että teknisessä katselussa hyödynne-

tään paikalleen asennettuja teknisiä laitteita, menetelmiä tai ohjelmistoja.

Tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun liittyy niiden suhde eräisiin rikoslain säännöksiin. Salakuuntelu säädetään rangaistavaksi rikoslain 24 luvun 5 §:ssä ja salakatselu rikoslain 24 luvun 6 §:ssä. Epätietoisuutta on ilmennyt näiden kriminalisointien suhteesta tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun. Sinällään mainituissa rikoslain pykälissä säädetään rangaistavaksi oikeudettomasti tapahtuva, pykälissä muuten tarkemmin määriteltävä kuuntelu ja katselu. Teknisen kuuntelun ja teknisen katselun määritelmiä voitaisiin selvytyden vuoksi täydentää niin, että näitä salaisia pakkokeinoja saadaan käyttää rikoslain 24 luvun 5 ja 6 §:n estämättä. Tämä luonnollisesti edellyttää sitä, että pakkokeinon käytön edellytykset ovat olemassa ja päätöksenteko keinon käytöstä on tapahtunut oikeassa järjestyksessä. Tällöin teknisen kuuntelun ja teknisen katselun käyttö ei ole kyseisissä rikoslain pykälissä tarkoitettulla tavalla ”oikeudettomasti tapahtuvaa”.

Pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 3 c kohdan mukaan *teknistä seuranta* on kulkuneuvon tai tavarantoiminnan seuranta siihen kiinnitetyllä radiolähettimellä tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 3 kohdassa todetaan ainoastaan kulkuneuvon tai tavarantoiminnan seuranta.

Pakkokeinolain salaisia pakkokeinoja koskevan hallituksen esityksen (HE 22/1994 vp) ja määritelmäsäännöksen perusteella pakkokeinolain mukaisessa teknisessä seurannassa edellytetään kulkuneuvon tai tavarantoiminnan sijaittavaa tai kiinnitettävää laitetta tai menetelmää.

Kun teknistä seuranta koskeva pakkokeinolain ja poliisilain säännösten tarkastelu ulotetaan menetelmän käytön edellytyksiin, voidaan edellä ilmenevien eroavuuksien lisäksi havaita myös edellytysten määritelmien liittyvällä tavalla poikkeavan toisistaan. Pakkokeinolain 5 a luvun 4 b §:n 1 momentin mukaan tekninen seuranta on kulkuneuvon tai rikoksen kohteena olevan tavarantoiminnan seuranta, mutta poliisilain 31 §:n 1 momentin mukaan teknistä tarkkailua voidaan käyttää henkilön, kulkuneuvon tai tavarantoiminnan seurantaan. Henkilön seuranta ei kuitenkaan mai-

nita poliisilain teknistä seuranta koskevassa määritelmässä.

Myös teknisen seurannan määritelmien osalta tulisi päästä määritelmien tarkoituksenmukaiseen, kattavaan ja yhdenmukaiseen sääntelyyn. Lainsäädäntöä tulisi myös tältä osin selkeyttää. Lainvalmisteluaineiston perusteella voidaan havaita, että lainsäätäjän tarkoituksena on ollut varsinaisesti tavaroiden, tavaratoimintojen, irtainten esineiden ja kulkuneuvojen teknisen seurannan mahdollistaminen ainakin pakkokeinolain osalta. Kohde voitaisiin tässä tapauksessa määritellä esineeksi, aineeksi tai omaisuudeksi. Tämä heijastuu myös teknisen seurannan edellytyksiin. Lisäksi sääntelyssä tulisi ottaa huomioon se, että joissakin tapauksissa teknisen seurannan tarkoituksena on nimenomaisesti seurata rikoksesta epäillyn liikkumista. Tätä seuranta voitaisiin kutsua *henkilön tekniseksi seurannaksi*.

Kun otetaan huomioon teknologinen kehitys, teknisen seurannan käyttöä ei tulisi rajoittaa niihin tapauksiin, joissa viranomaisen nimenomaisesti kiinnittää jonkin erillisen laitteen, välineen tai aineen teknisen seurannan mahdollistamiseksi. Sallittua tulisi olla esineissä jo mahdollisesti olevien, teknisiin, kaupallisiin tai vastaaviin tarkoituksiin kehitettyjen ominaisuuksien hyödyntäminen joko sellaisenaan tai niin, että esimerkiksi ohjelmistopohjaisilla järjestelyillä mahdollistetaan tällaisten ominaisuuksien avulla tapahtuva tekninen seuranta. Esimerkkinä voidaan mainita moottoriajoneuvossa olevan paikannuslaitteen aktivoiminen salaa. Ohjelmistojen hyödyntämistä voidaan pitää jo nykyisellään pakkokeinolaissa tarkoitettuna muuna menetelmänä.

Teknisen tarkkailun sääntelyä tulisi täydentää siltä osin kuin kysymys on tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston tarkkailusta. Nykytilanteen aiheuttama ongelma on se, että esitutkintaviranomaisen ei kannettavien ja muuten mukana pidettävien laitteiden yleistymisen takia voi olla varma siitä, missä paikassa laitetta käytetään. Laitteen sijaintipaikan selvittäminen merkitsee riskiä salaisen tiedonhankinnan paljastumisesta. Tekniseen laitteeseen tai sen ohjelmistoon kohdistuva tarkkailu ei muutenkaan luontevasti mene nykyisten teknisen

tarkkailun määritelmien alle. Tällaista uutta tiedonhankinnan keinoa voitaisiin kutsua *tekniseksi laitetarkkailuksi*. Siinä selvitetäisiin rikokselle merkityksellisiä seikkoja, ei kuitenkaan viestin sisältöä tai tunnistamistietoja, joiden hankkimiseksi ovat käytettävissä tapauksesta riippuen telekuuntelu, televalvonta, tekninen kuuntelu tai tekninen katselu. Teknisellä laitetarkkailulla ei myöskään selvitetäisi sitä, mitä laitteen tai ohjelmiston sijaintipaikassa tapahtuu.

Selvyyden vuoksi pakkokeinolaissa tulisi erikseen säätää telesoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimisesta koskien niitä tapauksia, joissa esitutkintaviranomainen hankkii teknisellä laitteella yksilöintitietoja rikoksen selvittämiseksi. Nykyisin poliisin tehtävän suorittamiseksi tarvittavien tällaisten yksilöintitietojen hankkimisesta säädetään poliisilain 36 §:n 2 momentissa.

Peitetoiminta

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole peitetoiminnan määritelmää. Pakkokeinolain 6 luvun 7 §:ssä viitataan poliisilakiin, jonka 28 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan peitetoiminnalla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa henkilöön tai henkilöryhmään taikka tämän toimintaan kohdistuvaa tiedonhankintaa soluttautumalla.

Peitetoiminnasta tulisi selvyyden vuoksi nimenomaisesti säätää myös pakkokeinolaissa koskien niitä tapauksia, joissa menetelmää käytetään rikoksen selvittämiseen. Lisäksi määritelmässä tulisi kuvata nykyistä havainnollisemmin peitetoiminnan luonnetta. Määritelmässä ei ole erikseen tarpeen mainita henkilöryhmää. Tällaisesta muutoksesta huolimatta peitetoimintaa voitaisiin edelleen kohdistaa ryhmän muodostaviin yksittäisiin rikoksesta epäiltyihin. Peitetoiminnan kohteena oleva henkilöt tulisi voida yksilöidä vähintään heidän rikolliseen toimintaan liittyvien tehtäviensä avulla. Tämä puolestaan ei edellytä henkilön nimeämistä. Peitetoiminta tulisi voida kohdistaa myös tuntemattomaan mutta yksilöitävissä olevaan rikoksesta epäiltyyn.

Jo aikaisemmin ongelmalliseksi todettu ilmaisu ”jatkuvaa tai toistuvaa” on sisällytetty myös peitetoiminnan määritelmään. Ilmaisun

voidaan katsoa sisältyvän jo soluttautumisen määritelmään, joten se tulisi poistaa määritelmästä tarpeettomana. Voimassa olevan lainsäädännön perusteella on epäselvää, miten tulisi arvioida lyhytkestoista ja toistumattomasta soluttautumista. Tällainen toiminta voi olla hyvin suunnitelmallista ja pitkäaikaista taustatyötä vaativaa, vaikka se tähtäisi ainoastaan esimerkiksi kymmenen minuutin pituiseen tapaamiseen. Laissa tulisi säätää nimenomaisesti sellaisesta lyhytkestoisesta peitetoimintatyyppisestä tiedonhankinnasta, jossa toimitaan vuorovaikutuksessa tiedonhankinnan kohteen kanssa. Esimerkkinä voidaan mainita lähetyksen toimittaminen tiedonhankinnan kohteelle tiedonhankinnan suojausta käyttäen ja poliisimiehen tehtävä salaten. Tällaista uutta tiedonhankintamenetelmää voitaisiin kutsua *peiteltyksi tiedonhankinnaksi*.

Valeosto

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole valeoston määritelmää. Peitetoiminnan tavoin tämän menetelmän käytön osalta viitataan poliisilakiin. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan valeostolla tarkoitetaan rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn takaisin saamiseksi poliisin tekemää ostotarjousta tai näyte-erän luonteiseksi katsottavan esineen, aineen tai omaisuuden ostoa, jollei rikoksen estäminen, paljastaminen tai selvittäminen tai rikoksella saadun hyödyn takaisin saaminen välttämättä vaadi näyte-erää suuremman erän taikka esineen, aineen tai omaisuuden ostamista tietyntä kokonaisuutena. Myös valeostosta tulisi selvyyden vuoksi säätää erikseen pakkokeinolaissa silloin, kun menetelmää käytetään rikoksen selvittämiseen.

Poliisilain määritelmä on kirjoitettu monimutkaisesti siltä osin kuin kysymys on valeoston yhteydessä tapahtuvasta esineen, aineen tai omaisuuden ostamisesta. Sinällään ostaminen on mahdollista, mutta näyte-erää laajempi ostaminen edellyttää, että ostaminen on välttämätöntä valeoston toteuttamiseksi. Tämän tulisi nykyistä sääntelyä selkeämmin ilmetä määritelmästä.

Lainvalmisteluasiakirjojen perusteella on epäselvää, kuuluko valeoston piiriin sen toteuttamiseksi välttämätön esimerkiksi kauppaneuvotteluihin liittyvä tiedonhankinta. Käytännössä valeostoa on mahdotonta toteuttaa ilman sitä edeltävää neuvotteluvaihetta ja oston jälkeistä tilanteesta irtautumista. Mikäli valeosto määritellään vain puhtaaksi ostotahtumaksi, olisi ostotarjousta tai ostoa edeltävä toiminta katsottava peitetoiminnaksi. Valeostoa edeltävästä ja siihen muuten liittyvästä peitetoiminnan kaltaisesta välttämättömästä tiedonhankinnasta tulisi säätää nimenomaisesti. Sääntely sopii kuitenkin luontevasti valeoston käyttöä koskevien edellytysten yhteyteen.

Laissa tulisi nykyistä selkeämmin ja käytännön tarpeet huomioon ottaen säätää valeoston tarkoituksesta. Tällä myös korostettaisiin sitä, ettei valeostoa voida käyttää peitetoimintaa koskevien edellytysten kiertämiseksi siten, että valeostoa pitkittämällä pyritään vain tiedonhankintaan itse ostoa koskaan suorittamatta. Rikoksen selvittämiseen ja rikoksella saadun hyödyn takaisin saamiseen sisältyvät tai rinnastuvat ne tarkoitukset, joihin tämän esityksen mukaan voitaisiin käyttää takavarikkoa. Näitä ovat todisteiden saaminen rikosasiassa sekä sellaisen esineen, aineen tai omaisuuden löytäminen, joka on rikoksella joltakulta viety tai jonka tuomioistuin voi julistaa menetetyksi.

Tietolähdetoiminta

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole tietolähdetoiminnan määritelmää. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 8 kohdan mukaan tietolähdetoiminnalla tarkoitetaan tietojen hankintaa käyttämällä tietolähteenä poliisihallinnon ulkopuolista henkilöä.

Tietolähdetoimintaa koskeva kohta lisättiin poliisilakiin vasta vuonna 2005. Lainsäädäntöön ei aikaisemmin sisältynyt tietolähdetoimintaa määrittelevää säännöstä, vaikka tietolähteenä toimivia henkilöitä on perinteisesti käytetty poliisin toiminnassa. Säännös mahdollistaa varsin laajasti poliisihallinnon ulkopuolisten henkilöiden käytön tietolähteenä. Tietolähteiden käyttöä ei ole sidottu esimerkiksi rikoksen vakavuusasteeseen. Tietolähde voidaan tallettaa henkilötietojen käsittelystä

poliisitoimessa annetun lain (761/2003) mukaiseen henkilörekisteriin. Rekisterin avulla voidaan tietolähteitä hyödyntää valtakunnallisesti.

Tietolähdetoimintaa rikoksen selvittämiseksi tulisi selvyuden vuoksi säännellä myös pakkokeinolaissa. Esitutkintaviranomaisten välistä yhteistyötä ei ole luontevaa lukea tietolähdetoiminnan piiriin, minkä vuoksi toiminnan määritelmä tulisi rajata poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen ulkopuoliselta henkilöltä saatuun tietoon. Lainsäädäntötarpeet koskevat nimenomaan tietolähteen ohjattua käyttöä, jossa poliisi pyytää tietolähdettä hankkimaan rikoksen selvittämiseksi merkityksellisiä tietoja. Kysymys on tällöin tähän tarkoitukseen hyväksytyn, henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan sopivan, rekisteröidyn ja tiedonhankintaan suostuneen tietolähteen käytöstä. Esitutkintaviranomaisen oikeutta ottaa passiivisesti vastaan tietolähteeltä rikoksen selvittämistä edistäviä tietoja ei tule eikä voitaisikaan lailla rajoittaa.

Valvottu läpilasku

Valvottu läpilasku on tiedonhankintakeino, jonka käytön tarkoituksena on selvittää laajaa rikoskokonaisuutta ja siihen osallistuneita tai osallistuvia tahoja. Valvottua läpilaskua käytetään varsinkin rajat ylittävän kansainvälisen rikollisuuden selvittämisessä. Tällöin epäilyttäviä tai laittomia tavaraeriä ei pysäytetä rajalla, vaan niitä valvotaan, kunnes ne saapuvat määränpäähensä. Valvotussa läpilaskussa poliisi voi myös osallistua itse kuljetukseen. Valvottu läpilasku muistuttaa toimenpiteen siirtämistä, josta säädetään voimassa olevan poliisilain 5 §:n 1 momentissa, ja esitutkintatoimenpiteen siirtämistä, josta säädettäisiin tässä esityksessä ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 12 §:ssä.

Suomea sitovissa kansainvälisissä asiakirjoissa on valvotun läpilaskun määritelmiä. Esimerkkinä voidaan mainita kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen (SopS 20/2004) 2 artiklan i kohta, jonka mukaan valvotulla läpilaskulla tarkoitetaan menettelytapaa, jonka avulla sallitaan laittomien tai laittomaksi epäiltyjen lähetysten kulku yhden tai useamman valtion alueelta, alueen

läpi tai alueelle kyseisten valtioiden toimivaltaisten viranomaisten tietien ja valvonnassa, rikoksen tutkimiseksi ja rikokseen osallisten henkilöiden tunnistamiseksi. Mainitun yleissopimuksen lisäksi valvottuun läpilaskuun liittyvää sääntelyä on esimerkiksi keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyssä yleissopimuksessa (SopS 57/2004) ja huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan tehdyssä Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksessa (SopS 44/1994).

Eduskunta on pitkään edellyttänyt valvottua läpilaskua koskevien säännösten ottamista Suomen lainsäädäntöön (esimerkiksi EV 92/2003 vp, LaVM 5/2003 vp ja HaVM 2/2004 vp). Valvotusta läpilaskusta onkin äskettäin otettu säännökset Suomen lainsäädäntöön. Menettelystä valvotun läpilaskun toteuttamisessa säädetään vuoden 2010 alussa voimaan tulleen poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen (*PTR-viranomaiset*) yhteistoiminnasta annetun lain 4 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan PTR-viranomaisen on ilman aiheutonta viivytystä ilmoitettava tekemästään tai vastaanottamastaan Suomea sitovaan kansainväliseen sopimukseen tai muuhun Suomea sitovaan velvoitteeseen perustuvasta, valtakunnan rajan ylittävää kuljetusta koskevasta virka-apu- tai oikeusapupyynnöstä (*valvottu läpilasku*) sille PTR-viranomaiselle, jonka tehtäväalueeseen asia myös kuuluu. Myös mainitun pykälän säätämisen yhteydessä kiinnitettiin huomiota siihen, että Suomen lainsäädäntöön ei vielääkään sisälly nimenomaisia säännöksiä valvotusta läpilaskusta, ja kiirehdiittiin tällaisten säännösten aikaansaamista (PeVL 35/2008 vp ja LaVL 23/2008 vp).

Poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta annetun lain sääntely koskee siis kansainvälistä valvottua läpilaskua, jossa kuljetus tapahtuu Suomen rajan ylittäen. Lisäksi lain 4 § koskee otsikkonsa mukaisesti ainoastaan menettelyä valvotun läpilaskun toteuttamisessa. Kun otetaan huomioon se, että valvottu läpilasku on käyttökelpoinen myös ainoastaan Suomen alueelle rajoittuvien laajempien rikoskokonaisuuksien selvittämisessä ja että valvottua läpilaskua voidaan pitää toimenpiteiden siirtämisen erityistapa-

uksena, valvotun läpilaskun käyttämisestä rikosten selvittämiseen tulisi erikseen säätää myös pakkokeinolaissa. Valvottu läpilasku voitaisiin määritellä kansainvälisissä asiakirjoissa olevien määritelmien mukaisesti. Kysymys on siitä, että ollaan puuttumatta esineen, aineen tai omaisuuden kuljetukseen tai muuhun toimitukseen tai siirretään tällaista puuttumista, jos tämä on tarpeen tekeillä olevaan rikokseen osallisten henkilöiden tunnistamiseksi taikka tekeillä olevaa rikosta vakavamman rikoksen tai laajemman rikoskokonaisuuden selvittämiseksi.

Salaisten pakkokeinojen käytön edellytykset

Salaisia pakkokeinoja on tarkoitettu käytettäväksi vasta viimesijaisina keinoina suhteessa muihin tiedonhankintakeinoihin. Tätä ilmentää laissa useiden keinojen osalta asetettu edellytys, jonka mukaan toimenpiteellä on voitava olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Hallituksen esityksessä HE 22/1994 vp telekuuntelun yhteydessä esitetyn perusteella mainitulla edellytyksellä ei tarkoiteta sitä, että kuuntelulupa voidaan myöntää vain, jos rikos muuten jäisi selvittämättä. Toisaalta lupaa ei voida myöntää vielä sillä perusteella, että telekuuntelu helpottaisi asian selvittämistä, eikä myöskään silloin, jos näyttö samalla vaivalla voidaan hankkia muilla keinoilla. Lupa edellyttää esityksen mukaan sitä, että ilman telekuuntelua rikoksen selvittäminen aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai muuten olisi hyvin työlästä. Huomioon voidaan myös esimerkiksi ottaa se, että tutkinnan pitkittymisestä aiheutuu erityistä vaaraa. Hallituksen esityksen mukaan, jos esitutkinnassa jo on kertynyt niin paljon näyttöä, että se riittää syytteen nostamiseen, kuuntelulupaa ei saisi myöntää. Viime kädessä luvan myöntäminen riippuu kokonaisharkinnasta. Esityksessä kiinnitetään huomiota myös suhteellisuusperiaatteen.

Erittäin tärkeää merkitystä koskeva edellytys on ulotettu voimassa olevassa laissa televalvontaan ja matkaviestimien sijaintitiedon hankkimiseen. Näillä menetelmillä ei kuitenkaan puututa kenenkään perusoikeuksiin yhtä tuntuvasti kuin esimerkiksi telekuuntelulla.

Salaisten pakkokeinojen viimesijaisuuteen suhteessa muihin tiedonhankintakeinoihin liittyy se, että pakkokeinolain 5 a luvussa asetetaan muitakin erityisiä edellytyksiä tietyn keinon käyttämiseksi. Esimerkiksi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 3 momentissa vakituisen asumiseen tarkoitettujen tilojen teknisen kuuntelun osalta edellytetään, että rikoksen selvittäminen olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja. Toisaalta poliisilain 31 b §:ssä edellytetään valesuostuksen osalta välttämättömyyttä.

Pakkokeinolakiin tulisi ottaa sääntely, jossa niin nykyiseen lakiin perustuvien kuin uusienkin salaisten pakkokeinojen käyttö on selkeästi porrastettu sen mukaan, kuinka tunnettavasti niillä puututaan kohteena olevan henkilön perus- ja ihmisoikeuksiin. Käyttökelpoisia ovat edelleen nykyisessä laissa käytetyt ilmaisut ”erittäin tärkeä merkitys” ja ”välttämätön”. Keinokohtaisesti tulisi edelleen säätää muista keinojen käyttämisen edellytyksistä (esimerkiksi rikokset, joiden tutkinnassa keinoa voidaan käyttää), jotka poikkeavat toisistaan keinosta riippuen.

Yleisenä edellytyksenä salaisen pakkokeinojen käytölle tulisi olla, että keinon käytöllä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Tämä koskee kaikkia salaisia pakkokeinoja, eikä ainoastaan niitä, joiden edellytyksissä se nykyisin erikseen todetaan.

Telekuuntelu

Pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:n 1 momentissa säädetään tyhjentävästi yksilön tai yhteiskunnan turvallisuuteen liittyvistä vakavista rikoksista, joiden tutkinnassa saadaan käyttää telekuuntelua, kun jotakuta on syytä epäillä tällaisesta rikoksesta. Pykälän 2 momentin mukaan telekuunteluun voidaan antaa lupa myös silloin, kun jotakuta on syytä epäillä liike- tai ammattitoimintaan liittyvästä, jossakin momentin kohdassa mainitusta vakavasta rikoksesta. Lisäedellytyksenä on, että kyseisellä rikoksella tavoitellaan erityisen suurta hyötyä ja se tehdään erityisen suunnitelmallisesti.

Pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:n 3 momentissa säädetään, että lupa 1 momentin mukaiseen telekuunteluun voidaan siinä säädetyn edellytyksin antaa myös, kun on syytä epäillä jotakuta törkeästä parituksesta, jossa tavoitellaan erityisen suurta hyötyä ja rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai jota tarkoitetaan rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 tai 4 kohdassa taikka edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä.

Voimassa oleva telekuuntelun edellytyksiä koskeva lainsäädäntö täyttää EIT:n ratkaisukäytännössä asetetut vaatimukset, joita on käsitelty esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnössä. Tämä koskee esimerkiksi niiden rikosten tarkkaa määrittelyä, joiden tutkinnassa telekuuntelua voidaan käyttää. Telekuuntelun perusterikosten ulkopuolelle jää lukuisia ankarasti rangaistavia rikoksia, joiden selvittämisessä telekuuntelua voidaan ajatella käytettävän. Toisaalta telekuuntelun oikeuttama puuttuminen luottamuksellisen viestin suojan ydinalueeseen johtaa siihen, että rikoksia ei voida lisätä telekuuntelun perusterikosten joukkoon ilman vahvoja perusteita.

Pankkien ja myös muiden yritysten kanssa asioiminen on muuttunut yhä enemmän sähköiseksi. Asioiminen tapahtuu tietoverkkojen välityksellä, jolloin sähköinen tunnistaminen on monien sähköisen asioinnin palveluiden edellytys. Kuluttajatietotekniikassa ohjelmistojen suunnittelukriteeriksi on valittu tietoturvallisuuden ohella helppokäyttöisyys, mikä altistaa ne samalla väärinkäytöksille.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:n 2 momentin 5 kohdan mukaan telekuunteluun voidaan myöntää lupa, kun on syytä epäillä jotakuta liike- tai ammattitoimintaan liittyvästä törkeästä petoksesta, jossa rikoksella tavoitellaan erityisen suurta hyötyä ja rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Tämä merkitsee sitä, ettei telekuuntelua voida käyttää verkkopankkimurtojen ja luottokorttikaappausten selvittämisessä ilman näiden erityisten edellytysten täyttymistä. Koska tietoverkkoja käyttäen tehtyihin petosrikoksiin liittyy yleensä suuren hyödyn tavoittelu ja suunnitelmallisuus, käytännössä merkittäväksi nousee liike- tai ammattitoimintaa koskeva edellytys, joka ei yleensä täyty näissä tapauksissa.

Erityisesti haittaohjelmilla toteutetuissa verkkopankkimurroissa ja luottokorttikaappauksissa on varsin tärkeää saada selville myös asianomistajan koneella olevan haittaohjelman saamat komennot, jotka tulevat erilliseltä ohjauskoneelta toisen haittaohjelman lähettämänä. Niitä ei kuitenkaan voida saada teleyrityksiltä tai yhteisötilaajilta esitutkintaviranomaisen haltuun ilman telekuuntelulupaa, koska kyse on luottamukselliseksi tarkoitettuista osapuolten välisestä viestinnästä. Luottokorttikaappaukset kohdistuvat lähes poikkeuksetta useamman kuin yhden henkilön luottokorttitietoihin, kaappauksen kohteena voi olla jopa satojatuhansia luottokorttinumeroita. Rikoksentekejiä on näissä tapauksissa erittäin hankala, toisinaan mahdoton jäljittää ilman telepakkokeinojen käyttämistä. Televalvonta on yleensä mahdollista, mutta haittaohjelmien toisilleen lähettämien viestien sisältöä ei ole mahdollista saada talteen. Telekuuntelun avulla esitutkintaviranomainen voisi selvittää viestin sisällön, mikä edesauttaisi tekijän jäljittämistä jo siinä vaiheessa, kun rikos on täyttänyt törkeän petoksen tunnusmerkistön. Nykyisin tämän kaltaisiin tekoihin pystytään puuttumaan telekuuntelulla vasta huomattavasti myöhemmin, kun jotakuta on syytä epäillä törkeästä rahanpesusta. Tässä vaiheessa petosrikoksen selvittämiseksi tarvittavan viestin sisältö ja yksilöimistiedot ovat jo kadonneet, minkä vuoksi tekijän jäljille ei ole mahdollista päästä.

Edellä todetun vuoksi törkeä petos ehdotetaan siirrettäväksi voimassa olevan lain 5 a luvun 2 §:n 1 momenttia vastaavaan uuden lain momenttiin. Tällöin telekuuntelun edellytyksenä on, että jotakuta on syytä epäillä mainitusta rikoksesta. Tämän lisäksi edellytettäisiin luonnollisesti aikaisemmin käsiteltyjen salaisten pakkokeinojen käytön edellytysten täyttymistä. Yleisenä edellytyksenä olisi, että telekuuntelulla voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Lisäksi edellytyksenä olisi, että telekuuntelulla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Televalvonta

Pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 1 momentin mukaan televalvonnan edellytyksenä on se, että jotakuta on syytä epäillä 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, 2) automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneesta rikoksesta, joka on tehty telepäätelaitetta käyttäen, parituksesta, oikeudenkäytössä kuuluttavan uhkaamisesta, laittomasta uhkauksesta tai huumausainerikoksesta, 3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä, 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta tai 5) törkeästä tulielvitysrikoksesta. Tällöin rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa televalvontaa epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen taikka hankkia epäillyn hallussa olevan tai hänen oletettavasti muuten käyttämänsä matkaviestimen sijaintitiedot taikka tilapäisesti sulkea tällainen liittymä tai laite, jos televalvonnalla saatavilla tiedoilla taikka teleliittymän tai telepäätelaitteen sulkemisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 2 momentin mukaan rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan asianomistajan suostumuksella antaa lupa kohdistaa televalvontaa tämän hallussa olevaan tai muuten käyttämään teleliittymään tai teleosoitteeseen siltä osin kuin se on tarpeen 1 momentissa tarkoitettujen rikosten selvittämiseksi. Jos esitutkinta koskee rikosta, jonka johdosta joku on saanut surmansa, luvan myöntäminen ei edellytä surmatun oikeudenomistajien suostumusta.

Myös televalvonnan edellytyksiä koskevassa säännöksessä tulisi käyttää teleosoitteen ja telepäätelaitteen käsitteitä. Televalvonnan merkityksestä rikoksen selvittämiseksi tulisi säätää jo aikaisemmin todetulla tavalla erillisessä muitakin tiedonhankintakeinoja koskevassa säännöksessä.

Telekuuntelun tapaan myös televalvonnan käyttämiseen oikeuttavien rikosten luettelon ulkopuolelle jää useita vakavia rikoksia. Vaikka televalvonnalla ei telekuuntelun ta-

voin puututa luottamuksellisen viestin suojan ydinalueeseen, voidaan viitata edellä telekuuntelun yhteydessä esitettyyn. Eräitä lainsäädännön muuttamistarpeita on kuitenkin havaittavissa.

Voimassa olevan lain televalvonnan edellytyksiä koskevan säännöksen mukaan televalvonnan perusterikoksina tulevat muun ohessa kysymykseen automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneet rikokset, jotka on tehty telepäätelaitetta käyttäen, oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen ja laitton uhkaus. Näiltä osin sääntely ei vastaa tämän päivän rikostutkinnallisia tarpeita eikä ole johdonmukainen. Televalvonta on tehokas tutkintakeino nimenomaan niissä tapauksissa, joissa rikos on tehty telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen. Tämän päivän tietotekniikassa ympäristössä ilmaisu ”automaattinen tietojenkäsittelyjärjestelmä” on vanhahtava ja liian suppea. Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamista ja laitonta uhkausta ei tarvitsisi mainita enää erikseen, koska televalvonnan liittyessä niihin on käytännössä kysymys telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä rikoksesta. Televalvonnan edellytyksiä koskevan sääntelyn näin muuttamisen osalta on otettava huomioon se, että kysymys ei ole kuitenkaan luottamuksellisen viestin suojan ydinalueeseen puuttumisesta. Lisäksi pakkokeinojen käyttämistä ohjaavat periaatteet (erityisesti suhteellisuusperiaate) koskevat myös tapauksia, joissa rikos tyyppiltään tai laissa säädettyltä enimmäisrangaistukseltaan on sinällään sellainen, jonka osalta pakkokeinojen käyttäminen lähtökohtaisesti tulee kysymykseen.

Jos televalvonnan käyttöedellytyksiä laajennettaisiin niin, että keinojen käyttöalaa tulevat telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdyt rikokset, käyttöala laajenisi esimerkiksi eräiden taloudellisten rikosten lisäksi kotirauhaan ja kunniaan kohdistuviin rikoksiin. Viime aikoina huomiota on kiinnitetty niin sanottuihin koulu-uhkauksiin, jotka liittyvät rikoslain 34 luvun 10 §:ssä rangaistavaksi säädettyyn perättömään vaarailmoitukseen. Perusterikosten piiriin laajentamiseen tällä tavalla on tekniseen kehitykseen ja siitä aiheutuvaan rikosten tekotapojen muuttamiseen liittyvää perusteltua syytä.

Rikoslain 20 luvun 8 §:ssä säädetään rangaistavaksi seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö, joka kohdistuu paritus- tai ihmiskaupparikoksen kohteena olevaan henkilöön. Mainitusta rikoksesta on tuomittava rangaistukseksi sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Vaikka kysymyksessä on suhteellisen lievästi rangaistava rikos, sen rangaistavaksi säätämällä on pyritty heikentämään huomattavasti vakavamman rikollisuuden eli paritus- ja ihmiskaupparikosten toimintaedellytyksiä (HE 221/2005 vp ja LaVM 10/2006 vp). Käytännön kokemusten mukaan seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön tutkinnassa merkitystä on nimenomaan televalvontatiedoilla, koska niiden avulla päästään mainittujen rikosten kohteena olleiden henkilöiden asiakkaiden jäljille. Merkitystä voi olla rikoksesta epäillyn telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen kohdistuvan televalvonnan lisäksi myös parituksen tai ihmiskaupparikoksen kohteena olevan henkilön telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen kohdistuvalla televalvonnalla. Tässä esityksessä ehdotettavat ylimääräistä tietoa koskevat muutokset tarkoittaisivat sitä, että jatkossa paritus- tai ihmiskaupparikosten tutkinnassa saatuja televalvontatietoja ei enää saisi hyödyntää seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön tutkinnassa.

Lainsäädännön muuttamistarpeita liittyy myös suostumuksella tapahtuvaan televalvontaan. Nykyisen lain mukaan asianomistajan suostumus voi siis koskea pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua rikosta. Rikosten selvittämistänsyistä liittyyvistä syistä suostumukseen perustuva televalvonta tulisi mahdollistaa myös rikoksesta epäillyn, todistajan ja muidenkin henkilöiden suostumuksella. Rikoksesta epäiltyyn liittyy se näkökohta, että televalvontatiedoilla voidaan saada myös syyttömyyttä tukevaa tietoa. Suostumuksella tapahtuvan televalvonnan osalta perusteltuna ei voida pitää rikoksen enimmäisrangaistukseen perustuvan kynnyksen pitämistä niin korkeana kuin se on muissa televalvontatapauksissa. Piiriin voitaisiinkin ottaa rikokset, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Sähköisen viestinnän tietosuojalain 36 §:n 3 momentissa säädetään suostu-

mukseen perustuvasta televalvontatietojen saamisesta eräissä tapauksissa. Momentti tulisi tarpeettomaksi nyt ehdotettavan sääntelyn vuoksi, minkä vuoksi mainittu säännös tulisi kumota.

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei säädetä televalvonnan käyttämisestä tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty pakoilee tai muuten karttaa esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä taikka ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Rikosvastuun toteuttamiseen liittyvää käytännön tarvetta televalvontatietojen käyttämiselle tällaisissa tapauksissa on. Henkilön perusoikeuksiin tuntuvasti puuttuva vangitseminen ja vangittuna pitäminenkin on mahdollista rikosprosessin täytäntöönpanon turvaamiseksi ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi, sama koskee myös matkustuskieltoa. Suhteellisuusperiaatteeseen ja johdonmukaisuusnäkökohtiin liittyvistä syistä televalvonnan käyttäminen esitutkinnan ja oikeudenkäynnin turvaamiseksi tulisi rajata vakavuustasoltaan sellaisiin rikoksiin, joiden tutkintaan televalvontaa voidaan käyttää.

Matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen

Pakkokeinolain 5 a luvun 3 a §:n mukaan 3 §:n 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitetun rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa saada tieto niistä matkaviestimistä, joista on rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana kirjautunut tieto rikoksen oletetun tekopaikan tai muun, rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellisen paikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman kautta telejärjestelmään, jos tietojen saamisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen eroaa televalvonnasta siten, että sijaintitiedon hankkiminen kohdistuu ennalta määrittämättömään joukkoon viestimiä ja oikeuttaa saamaan ainoastaan tiedon matkaviestimen sijainnista tietyllä hetkellä. Tuomioistuimen harkintavaltaan jää se, miten laajasti sijaintitietoja on oikeus saada. Matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen kohdistuu aina luvan myöntämistä edeltävään aikaan. Lainsäädäntö ei velvoita teleyrityksiä rekisteröimään ja tallentamaan järjestelmiinsä si-

jaintitietoja. Sääntely oikeuttaa esitutkintaviranomaisen saamaan ainoastaan sellaisia tietoja, joita teleyritykset ovat eri syistä tallentaneet järjestelmiinsä.

Poliisilain 31 f §:n mukaan poliisille voidaan antaa lupa saada tieto niistä matkaviestimistä, joista tietynä aikana kirjautuu tieto tietyn paikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman kautta telejärjestelmään, jos tietojen saamisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys 31 c §:n 1 momentissa tarkoitetun rikoksen estämisessä tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitetun vaaran torjumisessa. Lainvalmistelutöiden (HE 266/2004 vp) mukaan pakkokeinolain ja poliisilain säännöksen eroja on selitetty sillä, että poliisilain soveltamistapauksissa tietoja käytetään rikoksen estämiseen. Tällainen tilanne syntyy hallituksen esityksen perustelujen mukaan esimerkiksi silloin, kun etukäteen tiedetään tiettyyn paikkaan kohdistuvasta vakavasta uhasta. Uhkan torjumiseksi on välttämätöntä saada tiedot kohdetta lähestyvistä tai kohteen lähellä olevista matkaviestimistä.

Myös tässä tapauksessa on tarvetta pakkokeinolain ja poliisilain sääntelyn yhdenmukaistamiselle. ”Matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisen” sijasta tulisi käyttää menetelmää paremmin kuvaavaa ja yksilöivää nimeä. Tässä esityksessä käyttöön ehdotetaan otettavaksi menetelmän nimenä ”tukiasematietojen hankkiminen”. Telekuuntelun ja televalvonnan tavoin menetelmän tulisi liittyä teleosoitteisiin ja telepäätelaitteisiin.

Myös rikoksen selvittämisessä saattaa tulla vastaan tilanteita, joissa tarvitaan tietoa vastaan luvan myöntämisen jälkeen kirjautuvista teleosoitteista ja telepäätelaitteista. Poliisilain mukaan tämä on siis jo nykyisin mahdollista. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa rikosentekijöiden voidaan olettaa palaavan huumeätkölle. Henkirikokseen syylistynyt on myös saattanut vahingossa jättää ruumiin ätköpaikalle tavaransa, jota hän myöhemmin tulee paljastumisensa estääkseen hakemaan. Tämän vuoksi pakkokeinolain tukiasematietojen hankkimista koskevassa sääntelyssä tulisi mahdollistaa myös tiedon hankkiminen tietyn tukiaseman kautta telejärjestelmään kirjautuvista teleosoitteista ja telepäätelaitteista.

Suunnitelmallinen tarkkailu

Kuten edellä salaisten pakkokeinojen määritelmien yhteydessä todetaan, on tarvetta säätää rikoksesta epäiltyyn salaa kohdistuvasta muusta kuin lyhytaikaisesta tarkkailusta. Tällaista tarkkailua kutsutaan tässä esityksessä suunnitelmalliseksi tarkkailuksi. Vaikka suunnitelmallista tarkkailua ei voitaisi kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, tällaisella menetelmällä puututtaisiin henkilön yksityisyyden suojaan hänen elämäänsä seuraamalla. Tämä tarkoittaa sitä, että suhteellisuusperiaatteen mukaisesti suunnitelmallista tarkkailua ei tulisi voida käyttää vähäisten rikosten tutkinnassa. Toisaalta huomioon on otettava rikostutkinnalliset tarpeet. Sen vuoksi tässä esityksessä ehdotetaan, että rikoksesta epäiltyyn saadaan kohdistaa suunnitelmallista tarkkailua, jos häntä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, taikka varkaudesta tai kätkemisrikoksesta. Lisäksi edellyttäisiin, että suunnitelmallisen tarkkailun edellytyksenä on, että sillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Tekninen tarkkailu

Tekninen kuuntelu ja tekninen katselu

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun säännösten mukaan teknisen kuuntelun ja teknisen katselun käytön edellytysten kannalta merkitystä on sillä, kohdistuuko kuuntelu tai katselu vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan. Luvun 4 §:n 2 momentin mukaan teknistä kuuntelua saa 1 momentin nojalla kohdistaa epäiltyyn vain hänen ollessaan vakituiseen asumiseen tarkoitettun tilan ulkopuolella. Pykälän 3 momentin mukaan, kun jotakuta on syytä epäillä momentissa mainitusta törkeästä rikoksesta, rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa teknistä kuuntelua myös sellaiseen vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee. Viimeksi mainitussa tapauksessa tekniseen kuunteluun tarvitaan tuomioistuimen lupa. Pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 3 momentin mukaan teknistä katselua saa

kohdistaa epäiltyyn vain hänen ollessaan vakituiseen asumiseen tarkoitettun tilan ulkopuolella. Poliisilain puolella puolestaan käytetään ilmaisua ”vakituiseen asumiseen käytetty huone tai tila” (31 §:n 1 momentti).

Asumiseen liittyvien tilojen rajaaminen teknisen tarkkailun samoin kuin suunnitelmallisen tarkkailun edellytyksiä koskevissa säännöksissä on merkityksellinen perustuslain 10 §:n 1 säädetyn kotirauhan suojaamisen kannalta. Perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännössä on tehty eroa sen suhteen, kohdistuuko toimenpide kotirauhan piiriin kuuluvaan tilaan vai varsinaiseen asumiseen käytettyyn tilaan (PeVL 12/1998 vp, 36/2002 vp ja 37/2002 vp). Muihin kuin vakituiseen asumiseen käytettäviin tiloihin kohdistettavat toimenpiteet eivät ulotu perusoikeuden ytimeen, vaikka tila olisi muuten kotirauhan suojaama.

Korkein oikeus on pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 2 momentin tulkintaa koskevassa ennakkoratkaisussaan (KKO 2009:54) todennut, ettei ilmaisusta ”vakituiseen asumiseen tarkoitettun tilan ulkopuolella” voida tehdä sellaista johtopäätöstä, ettei lakia sovellettaessa voitaisi ottaa huomioon sitä seikkaa, käytetäänkö tilaa tosiasiallisesti asumiseen. Lain esitöistä ei korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan myöskään ilmene, että mainitulla ilmaisulla, joka on korvannut aikaisemmin voimassa 4 §:n 4 momentin (366/1999) ilmaisun ”tilassa, jota ei käytetä vakituiseen asumiseen”, olisi tarkoitettu muuttaa säännöksen sisältöä siten, että jo tilan käyttötarkoitus sen tosiasiallisesta käytöstä riippumatta sulkisi pois mahdollisuuden tekniseen kuunteluun. Korkeimman oikeuden tulkinnan mukaan merkitystä ei ole sillä, mihin tarkoitukseen tila on tarkoitettu, vaan mihin sitä on tosiasiallisesti käytetty.

Kotirauhan suojaan liittyvän rajanvedon tulisikin määräytyä sen mukaan, käytetäänkö tiettyä tilaa vakituiseen asumiseen vai ei. Tämä ei sinällään poista tulkintakysymyksiä, joita väistämättä liittyy tällaisten ilmausten käyttämiseen. Vakituiseen asumiseen voidaan käyttää sellaista tilaa, jota ei siihen tavallisesti käytetä (esimerkiksi toimistotilat ja hotellihuoneet). Toisaalta esimerkiksi kerrostalohuoneistoa voidaan tosiasiallisesti käyttää asumisen asemesta toimistona.

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 3 momentin mukaan teknistä kuuntelua voidaan momentissa muuten säädettyin edellytyksin kohdistaa sellaiseen vakituiseseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee. Tällaista oleskeluun liittyvää vaatimusta ei aseteta muun teknisen kuuntelun osalta. Teknisen katselun edellytyksiä koskevassa säännöksessä (5 a luvun 4 a §:n 1 momentti) puolestaan todetaan, että teknistä katselua voidaan kohdistaa paikkaan, jossa epäillyn voidaan olettaa oleskelevan. Sääntely tulisi tältä osin mahdollisuuksien mukaan yhdenmukaista ja saattaa vastaamaan käytännön tarpeita.

Lain sanamuodon perusteella ei ole selvää, voidaanko tekninen kuuntelu kohdistaa muuhun kuin vakituiseseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty ei juuri tietyllä hetkellä todennäköisesti oleskele. Ilmaisuun ”oleskelu” liittyen epäselvää on myös se, miten siihen suhtautuu käyminen tietyssä tilassa tai paikassa. Käytännössä teknisen kuuntelun toteutus tulisi mahdottomaksi, jos rikoksen selvittämiseen liittyvän varaston tekninen kuuntelu olisi keskeytettävä, kun epäilty poistuu sieltä hetkeksi. Usein ei ole edes mahdollista sanoa, onko epäilty enää teknisen kuuntelun kohteena olevassa tilassa, mikäli hän ei esimerkiksi osallistu jatkuvasti keskusteluun. Henkilön oikeusasemaan muuta teknistä kuuntelua tuntuvammin puuttuvassa asunto-kuuntelussakin sallitaan kytkentä tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee. Lainsäädäntöä pitäisi täsmentää niin, että tekninen kuuntelu kytketään tiloihin, joissa epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän. Vastaava rajaus tulisi tehdä teknisen katselun edellytyksiä koskevaan säännökseen.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 2 momentin mukaan teknistä kuuntelua saa kohdistaa epäiltyyn, joka suorittaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa muissa tiloissa. Myös teknistä katselua voidaan tietyin edellytyksin kohdistaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa suorittavaan, pakkolaitokseen eristettyyn tai tutkintavankiin. Sääntelyä tulisi tältä osin yksinkertaistaa ja saattaa se ajantasaiseksi. Voimassa

olevan muun lainsäädännön mukaan pakkolaitokseen eristämistä ei enää ole. Laissa voitaisiinkin puhua vain ”viranomaisten tiloissa olevasta rikoksen johdosta vapautensa menettäneestä”.

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 1 momentin mukaan teknisen katselun edellytyksenä on se, että jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Koska kuuden kuukauden ja yhden vuoden väliin meneviä enimmäisrangaistuksia ei ole säädetty, edellytyksenä tulisi olla, että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta niissä tapauksissa, joissa perusterikos määräytyy kyseisen momentin mukaan.

Tekninen seuranta

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 b §:ssä säädetään teknisen seurannan edellytyksistä. Edellytyksenä on pykälän 1 momentin mukaan se, että jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Tässäkin tapauksessa enimmäisrangaistus tulisi korottaa vuoteen vankeutta, koska laissa säädettyjä kuuden kuukauden ja vuoden välissä olevia enimmäisrangaistuksia ei ole.

Voimassa olevan lain mukaan teknistä seuranta voidaan kohdistaa rikoksesta epäillyn käyttämään kulkuneuvoon tai rikoksen kohteena olevaan tavaraerään. Kuten salaisten pakkokeinojen määritelmien yhteydessä edellä todettiin, kulkuneuvon ja tavaraerän asemesta määritelmässä tulisi mainita esine, aine tai omaisuus. Koska tekninen seuranta liittyy nimenomaisesti tiettyyn henkilöön kohdistuvaan rikosepäilyyn, tällaisen esineen, aineen tai omaisuuden tulisi myös oletettavasti olla hänen hallussaan tai olla hänen käyttämänsä.

Kuten määritelmien yhteydessä myös todettiin, laissa tulisi säätää henkilön teknisestä seurannasta. Tällainen henkilön olinpaikkaan ja liikkumiseen kohdistuva seuranta rinnastuu tuntuuudeltaan ja merkitykseltään teleosoitteen ja telepäätelaitteen sijaintitietojen hankkimiseen, jolla pyritään myös saamaan tietoa henkilön tai henkilöiden liikkeistä. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilön teknisen

seurannan kynnyksen tulisi vastata televalvonnan ja tukiasematietojen hankkimisen kynnyksestä. Tällöin lähtökohtana on se, että tutkittavasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, mikä on lähtökohta myös eräissä teknisen kuuntelun ja teknisen katselun tapauksissa voimassa olevan lain ja tämän esityksen mukaan. Henkilön teknistä seurantaan koskevassa edellytyssäännöksessä voitaisiinkin tältä osin viitata teknisen kuuntelun säännökseen.

Tekninen laitetarkkailu sekä teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen

Kuten edellä salaisten pakkokeinojen määritelmien osalta todetaan, laissa tulisi säätää uudesta teknisen tarkkailun muodosta eli teknisestä laitetarkkailusta. Teknisellä laitetarkkailulla tarkoitettaisiin tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä rikoksen selvittämiseksi. Vaikka tällä uudella pakkokeinolla ei hankittaisi tietoa luottamuksellisen viestinnän sisällöstä ja vaikka sillä ei myöskään seurattaisi sitä, mitä laitteen tai ohjelmiston säilyttämispaikassa tapahtuu, johdonmukaisesti muiden teknisen tarkkailun keinojen edellytysten kanssa uutta keinoa tulisi voida käyttää vain suhteellisen vakavan rikollisuuden tutkinnassa.

Teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimiselle ei säädetä poliisilain 36 §:n 2 momentissa muita edellytyksiä kuin hankkimisen tarpeellisuus poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi. Myös tällaiselle tietojen hankkimiselle tulisi asettaa kynnyks, jolla lievimmät rikokset rajattaisiin soveltamisalan ulkopuolelle, kun kysymys on poliisin teknisellä laitteella suorittamasta yksilöintitietojen hankkimisesta. Tällainen salainen tiedonhankintakeino voi olla edistämässä perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuvien salaisten pakkokeinojen (lähinnä telekuuntelu ja televalvonta) käyttämistä.

Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 4 momentin mukaan esitutkintaa toimittavalla virkamiehellä on oikeus sijoittaa kuuntelulaite kuuntelun kohteena oleviin tiloihin, jos kuuntelun suorittaminen sitä edellyttää. Virkamiehellä on tällöin oikeus laitteen asentamiseksi ja pois ottamiseksi salaa mennä edellä mainittuihin tiloihin. Vastaavat säännökset laissa on myös teknisen katselun ja teknisen seurannan osalta (pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 4 momentti ja 4 b §:n 2 momentti). Teknisen seurannan säännös koskee seurantalaitteen sijoittamista kulkuneuvon sisälle.

Laitteiden, menetelmien ja ohjelmistojen asentamisesta teknisen tarkkailun toteuttamista varten ja pois ottamisesta tulisi säätää selkeyden vuoksi erillisessä pykälässä, johon koottaisiin teknistä tarkkailua koskeva sääntely ja jossa tulisi mahdollistaa myös kohteen tai tietojärjestelmän suojauksen kiertäminen, purkaminen tai muu vastaava tilapäinen ohittaminen. Esimerkkinä voidaan mainita tarkkailtavan kohteen suojaksi asennetun laitteen tekninen häirintä asennuksen aikana.

Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamista ja poisottamista koskevassa pykälässä tulisi selvyiden vuoksi korostaa sitä, että kotietsinnästä säädetään erikseen. Ongelmallisia tilanteita saattaa syntyä, jos asentamisen tai poisottamisen yhteydessä sattumalta havaitaan seikkoja, joiden perusteella tulisi suorittaa kotietsintä. Esimerkiksi asennuksen kohteena olevissa tiloissa havaitaan luvattomia aseita tai huumausaineita. Jos niihin ei puututa heti, on mahdollista, että huumausaineet päätyvät levitykseen tai että ampumasetta käyttäen tehdään rikos. Kuvatun kaltaiset tilanteet olisi ratkaistava tapauskohtaisella punninnalla vertailemalla puuttumista puoltavia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja ja etuja. Toimenpiteen siirtämistä koskevasta toimivaltuudesta säädettäisiin erikseen. Lisäksi tässäkin yhteydessä tulisi kiinnittää huomiota kotirauhan suojan ydinalueeseen kuuluvaan vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan. Asentamiseen tällaiseen tilaan tulisi olla tuomioistuimen nimenomainen lupa riippumatta siitä, mihin tilaan tai muuhun paikkaan tekninen tarkkailu kohdistuu.

Julkisen asiamiehen instituutio

Pakkokeinolain 5 a luvun 6 a §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on ottaessaan vakituiseen asumiseen tarkoitettuihin tiloihin kohdistettavaa teknistä kuuntelua koskevan lupa-asian käsiteltäväksi määrättävä kuuntelun kohteena olevan rikoksesta epäillyn ja muiden kuuntelun kohteeksi mahdollisesti joutuvien etuja valvomaan julkinen asiamies, jollaisena voi 6 b §:n 1 momentin mukaan toimia suostumuksensa mukaisesti asianajaja tai julkinen oikeusavustaja. Pakkokeinolain 5 a luvussa on lisäksi säännöksiä muun ohessa julkisen asiamiehen palkkiosta ja korvauksesta.

Julkista asiamiestä koskeva sääntely tuli voimaan vuoden 2004 alussa. Käytännön kokemukset julkisen asiamiehen toiminnasta ovat varsin vähäisiä. Niiden perusteella ei voida esittää sen enempää järjestelmän laajentamista kuin sen lakkauttamistakaan. Lainsäädännön täydentämistarve kuitenkin liittyy siihen, että voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 a §:n 3 momentin mukaan julkisen asiamiehen vaitiolovelvollisuus koskee ainoastaan tehtävää hoitavaa tai hoitaneita asiamiehiä. Salaisen tiedonhankinnan paljastumisriskin vähentämiseksi sääntely tulisi laajentaa koskemaan myös niitä tilanteita, joissa asianajajaa tai julkista oikeusavustajaa on pyydetty tähän tehtävään, mutta tämä ei ole syytä tai toisesta ottanut tehtävää vastaan. Pyynnön yhteydessä saatujen tietojen salassapitovelvollisuuden ehdotetaan koskevan myös erityistä kotietsintää varten määrättävää etsintävaltuutettua. Lainsäädäntötekniisesti julkista asiamiestä koskeva sääntely tulisi sijoittaa tuomioistuinkäsittelyä koskevien säännösten yhteyteen.

Peitetoiminta

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole säännöksiä peitetoiminnasta. Pakkokeinolain 6 luvun 7 §:n mukaan peitetoiminnasta säädetään poliisilaissa siltäkin osin kuin sitä voidaan käyttää rikosten selvittämisessä.

Poliisilain 31 a §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus peitetoimintaan, jos se on tarpeen pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:ssä (telekuunte-

lun perusterikokset) tarkoitetun muun rikollisen toiminnan kuin törkeän tulliselvitysrikoksen taikka rikoslain 17 luvun 18 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun rikoksen (lasta esittävän sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen) tai sen rangaitavan yrityksen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi. Edellytyksenä on myös se, että tiedonhankinnan kohteena olevan käyttäytymisen perusteella tai muutoin on perusteltu aihe epäillä hänen syyllistyvän sanottuun rikokseen. Peitetoiminta asunnossa on sallittua vain silloin, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa käyttävän aktiivisella myötävaikutuksella. Kotietsinnästä on kuitenkin voimassa, mitä pakkokeinolaissa säädetään.

Peitetoimintaa voidaan siis käyttää kattavasti rikostorjunnassa (rikoksen estäminen, paljastaminen ja selvittäminen) törkeiden ja yhteiskunnalle vaarallisten rikosten osalta. Tätä voitaisiin edelleen pitää lähtökohtana ottaen lisäksi huomioon se, että menetelmän käyttö on tarkoitettu ylipäänsä viimesijaiseksi keinoksi. Esitutkinnassa rikoksen selvittämisessä käytettävästä peitetoiminnasta tulisi selvyuden vuoksi säätää myös pakkokeinolaissa. Lisäksi yksinomaan tietoverkossa tapahtuvasta, oman erityisen tyyppinsä muodostavasta peitetoiminnasta tulisi säätää erikseen. Tietoverkoissa tapahtuvalle ihmisten väliselle vuorovaikutukselle on luonteenomaista tietynlainen toimivien henkilöiden identiteettien epäselvyys. Tietoverkoissa käytetään esimerkiksi nimimerkkejä tai muita vastaavia henkilöiden yksilöintitapoja. Lisäksi tietoverkoissa tapahtuvan peitetoiminnan dokumentointi on muuhun peitetoimintaan verrattuna helpompaa, joten peitetoiminnan toteuttamistapa on jälkikäteen tarkemmin selvitettävissä. Fyysiset työturvallisuusriskit puuttuvat tietoverkkorikosympäristöstä. Tämän vuoksi tietoverkoissa tapahtuvalle peitetoiminnalle ei tulisi asettaa yhtä tiukkoja edellytyksiä kuin reaali maailmassa toteutettavalle toiminnalle.

Kuten esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnön kansainvälisen vertailun jaksoista ilmenee, vertailusta on vaikea tehdä johtopäätöksiä siitä, mihin suuntaan peitetoimintaa koskevaa lainsäädäntöä olisi kehitettävä. Suurempi merkitys onkin EIT:n rat-

kaisukäytännöllä. Keskeisimmät kysymykset liittyvät siihen, mitä tekoja poliisimies saa tehdä peitetoimintaa suorittaessaan. Tässä esiteltävillä ratkaisulla on merkitystä myös valeoston kannalta.

EIT:n ratkaisukäytäntö

Lüdi v. Sveitsi (A-238 15.6.1992) on eräs keskeisimmistä aihepiiriä koskevista ratkaisuista. Siinä EIT totesi yksityiselämän suojaa koskien sen, että valittajan on täytynyt olla tietoinen toimintansa laittomuudesta (huumausainekauppa) ja siitä, että hän näin ollen oli vaarassa joutua tekemisiin salaista tehtävää suorittavan poliisimiehen kanssa, jonka tehtävänä olisi hänen paljastamisensa. EIS 8 artiklaa ei siten ollut loukattu. Myöskään virkamiehen tässä tarkoituksessa tekemien toimenpiteiden (puhelut, valeostot ja hallinnolliset peitteet) ei katsottu olevan ongelmallisia. EIT on vahvistanut myös ratkaisussaan sen, ettei passiivinen soluttautuminen vaaranna epäillyn oikeuksia (*Teixeira de Castro v. Portugali* 9.6.1998).

EIS 6 artiklan 1 kappaleen rikkomista koskevissa ratkaisussa on tullut esiin myös kysymys poliisin tekemästä yllytyksestä rikokseen. Edellä mainitussa *Teixeira de Castro* -tapauksessa EIT katsoi kyseistä määräystä rikotun siksi, että poliisit olivat toimineet yllyttäjinä tekemällä aloitteen valittajan suorittamaan huumarikokseen. Yllyttämisestä oli kyse myös tapauksessa *Sequeira v. Portugali* 16.5.2003). EIT arvioi sitä, olivatko tapauksessa toimineet kaksi poliisia peitetarinan turvin vain puuttuneet jo käynnissä olleeseen huumekauppaa koskeneeseen operaatioon (agent infiltré) vai oliko heidän katsottava provosoineen rikoksen tekemiseen (agent provocateur). Tuomioistuimen mielestä tapauksen olosuhteissa ei ollut tukea hallituksen väittämälle, jonka mukaan valittajalla olisi ollut tarkoitus suorittaa rikos. Näin valittajalta oli riistetty oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. EIT:n ratkaisussa tehtiin eroa sen suhteen, oliko poliisin toiminta tuonut esille ”piilevänä olemassa olleen rikollisen tarkoituksen antamalla valittajalle tilaisuuden sen toteuttamiseen” vai oliko poliisin toiminta luonut rikollisen tarkoituksen, jota ei aiemmin ollut olemassa. Tapauksessa mi-

kään ei viitannut EIT:n mielestä siihen, että rikos olisi tehty ilman poliisien väliintuloa. Vastaavan tyyppinen tapaus on *Vanyan v. Venäjä* 15.12.2005, jossa poliisi peitetoiminnan yhteydessä oli menetellyt välihenkilöä avuksi käyttäen tavalla, jonka EIT katsoi huumarikokseen yllyttämiseksi.

Suomea koskevassa ratkaisussa *V. v. Suomi* 24.4.2007 valittaja väitti rikkomuksen tapahtuneen muun ohessa sillä perusteella, että poliisi oli yllyttänyt hänet tekemään rikoksen, jota hän ei muutoin olisi tehnyt. Lisäksi poliisi oli yrittänyt salata erääseen puhelinoitoon liittyneitä olosuhteita. EIT totesi, että kontradiktoria periaate ja osapuolten tasiarvo kuuluivat olennaisina osina oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin rikosjutussa. Sen lisäksi EIS 6 artiklan 1 kappale edellytti, että syyttäväviranomaiset paljastivat syytetylle kaiken hallussaan olleen olennaisen näytön siitä riippumatta, oliko se syytetylle vastaista tai myönteistä. Tämä velvollisuus ei kuitenkaan ollut ehdoton. Rikosjutussa saattoi olla syytetyksen edun kanssa kilpailevia intressejä kuten kansallinen turvallisuus taikka tarve suojella todistajia kostotoimilta tai pitää salassa poliisin rikostutkimusmenetelmät. Kuitenkin EIS 6 artiklan 1 kappale salli vain sellaiset syytetyksen oikeuksiin puuttumiset, jotka olivat ehdottoman välttämättömiä. Tässä tapauksessa EIT katsoi, että päätöksentekomenettelyssä ei ollut noudatettu oikeudenmukaisuuden vaatimuksia, koska valittaja ei ollut voinut puolustautua yllytysväitteellä riittävän ajoissa kaikilta osin. EIS 6 artiklan 1 kappale oli rikottu.

Ratkaisussa *Malininas v. Liettua* 1.7.2008 kysymys oli siitä, ylittikö poliisi huumeaineiden välitystä tutkiessaan hyväksyttävän peitetoiminnan rajat yllyttämällä henkilön myymään huumeita huomattavaa rahasummaa vastaan. EIT totesi muun ohessa, että se ei ollut saanut objektiivisia tuomioistuimissa oikeaksi vahvistettuja selvityksiä, jotka osoittaisivat, että viranomaisilla olisi ollut päteviä syitä epäillä valittajaa huumeiden välittämisestä tai taipumuksesta sellaiseen rikokseen jo ennen kuin poliisimies oli ottanut häneen yhteyttä. EIT katsoi, että poliisi ei ollut pysynyt hyväksyttävän peitetoiminnan rajoissa. Poliisimiehet olivat toimineet rikokseen yllyttäjinä (agents provocateurs) eivätkä vain

tulleet mukaan meneillään olleeseen rikolliseen toimintaan. EIS 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole kaikissa tapauksissa edellyttänyt peitetoinnin tai valeoston yksityiskohtaista sääntelyä. Ratkaisussa *Kuzmickaja v. Liettua 10.6.2008* oli kyse siitä, ylittikö poliisi peitetoinnin hyväksyttävät rajat tehdessään koeoston ravintolassa, jossa anniskellut alkoholiuoma-annokset eivät poliisiin saaman nimettömän ilmoituksen mukaan vastanneet määriltään tilauksia. Poliisin toimia ei käsillä olevassa tapauksessa voitu EIT:n mukaan pitää lainvastaisina tai mielivaltaisina sen johdosta, että niistä ei ollut yksityiskohtaisia säännöksiä laissa. Poliisilain mukaan poliisilla oli yleiset valtuudet tutkia rikoksia ja kerätä niistä näyttöä. Tässä tapauksessa EIT katsoi myös, että valittajaa ei ollut yllytetty rikokseen EIS 6 artiklan 1 kappaaleen vastaisesti. Poliisi oli vain tilannut valittajalta juoman.

Ratkaisussa *Pyrgiotakis v. Kreikka 21.2.2008* oli kysymys siitä, oliko poliisi provosoinut henkilön rikokseen peitetoinnin yhteydessä. Myös tässä ratkaisussa EIT katsoi, että mikään näyttö ei osoittanut, että valittaja olisi tehnyt rikoksen ilman poliisin puuttumista. Niin ollen ei voitu katsoa, että poliisit olisivat rajoittuneet pelkästään paljastamaan rikollisen tarkoituksen. Sen sijaan ne olivat hiljaisesti tarjonneet valittajalle tilaisuuden toteuttaa sellaisen tarkoituksen. Näissä oloissa EIT katsoi, että poliisin toiminta oli ollut pääasiallisena vaikkakaan ei yksinomaisena syynä valittajan menettelyyn, josta oli seurannut hänen tuomitsemisensa ankaraan rangaistukseen. Poliisi oli siten provosoinut rikoksen, jota ei muuten olisi tehty. EIS 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu. Rikokseen yllyttämisestä on kysymys myös ratkaisussa *Ramanauskas v. Liettua 5.2.2008*. EIT pani ratkaisussa merkille, että valittaja oli oikeudenkäynnin kaikissa vaiheissa vedonnut yllytykseen. Niin ollen viranomaisten ja tuomioistuinten olisi tullut ainakin toimittaa perusteellinen tutkinta peitetoinnin hyväksyttävien rajojen mahdollisesta ylityksestä eli siitä, olivatko poliisit yllyttäneet valittajaa rikokseen.

Oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:5

Oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön asettaman työryhmän mietinnössä (oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:5) ehdotettiin poliisilakiin lisättäväksi 36 a § peitetointia suorittavan poliisimiehen osallistumisesta järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan. Pykälän 1 momentin mukaan lupa osallistua olisi voitu antaa, jos 1) peitetoinnin kohteena on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kymmenen vuotta vankeutta ja 2) osallistumisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys peitetoinnin kohteena olevan rikoksen estämiselle, paljastamiselle tai selvittämiseksi.

Ehdotetun poliisilain uuden 36 a §:n 2 momentin mukaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuvalla poliisimiehelle olisi voitu antaa lupa hankkia toimitiloja tai kulku- tai muita sellaisia välineitä, kuljettaa henkilöitä, esineitä tai aineita, hoitaa taloudellisia asioita taikka avustaa rikollisryhmää muilla näihin rinnastettavilla tavoilla.

Mainitun pykälän 3 momentissa olisi säädetty, että poliisimiehelle voidaan myös antaa lupa osallistua 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen vaikuttamalla rikoksen tekemisen aikaan ja paikkaan tai muulla tähän rinnastettavalla tavalla, jos rikos on tekeillä tai on perusteltua syytä olettaa, että rikos tehtäisiin ilman poliisimiehen myötävaikutustakin. Poliisimies olisi lisäksi saanut edellä mainitulla tavalla osallistua rikollisryhmän muuhun rikokseen, joka tehdään 1 momentissa tarkoitettujen rikosten yhteydessä, jos tämä on välttämätöntä peitetoinnin paljastumisen estämiseksi ja poliisimiehen tai hänen läheistensä henkeen tai terveyteen välittömästi kohdistuvan vakavan uhan torjumiseksi. Pykälän 4 momentin mukaan suorittaessaan peitetointia poliisimies olisi saanut myös syyllystyä liikenerikkomuksiin, järjestyserikkomuksiin tai muihin sellaisiin lajissaan vähäisiin rikkomuksiin, joista ei olisi yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa, jos tämä on välttämätöntä peitetoinnin paljastumisen estämiseksi. Poliisilain uuden 36 a §:n 5 momentissa olisi säädetty, että poliisimies ei saa kuitenkaan osallistua henkeen tai terveyteen taikka henkilökohtai-

seen vapautteen kohdistuvaan tai toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaan rikokseen eikä myötävaikuttaa siihen, että avustettavan rikoksen aiheuttama oikeudenloukkaus muuten kun vähäisessä määrin kasvaa.

Mietinnössä korostettiin sitä, että oikeusjärjestyksen ja poliisin tehtävien kannalta hyvin poikkeuksellisten keinojen soveltamisala on syytä rajata kaikkein vakavimman rikollisuuden estämiseen ja selvittämiseen. Uusia menettelytapoja katsottiin tarvittavan ennen kaikkea järjestäytyneen vakavan huumausainerikollisuuden ja siihen liittyvien törkeiden rikosten vastustamiseen. Mietinnössä tuotiin myös esiin se, että ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen kuuluu, ettei poliisi saa yllyttää ketään tekemään rikosta, jota hän ei muuten olisi tehnyt. Tämä pätee myös, vaikka yllyttämisen tavoitteena olisi rikollisen toiminnan estäminen tai selvittäminen.

Mietinnössä todetaan, että järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskeva rangaistussäännös (rikoslain 17 luvun 1 a §) on siten kirjoitettu, että se periaatteessa koskee myös poliisimiestä. Säännöksen tarkoituksena on kriminalisoida sellainen toiminta, jota ei vielä voida pitää avunantona rikokseen. Kun peitepoliisille annettaisiin oikeus myös avunantajana osallistua rikollisryhmän rikoksiin, on selvää, että peitepoliisilla pitää olla oikeus osallistua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan tavalla, joka sinänsä täyttää rikoslain 17 luvun 1 a §:n tunnusmerkistön mutta jota ei voida pitää avunantona konkreettisiin rikoksiin. Peitepoliisille oikeus osallistua ryhmän toimintaan tahdottiin kuitenkin rajoittaa vain tiettyihin vähämerkityksellisiin osallistumistapoihin.

Rikollisryhmä saattaa etukäteissuunnitelmasta poiketen ryhtyä suorittamaan myös jotakin muuta rikosta. Jos peitepoliisi tällaisessa yllättäen syntyneessä tilanteessa vetäytyisi toiminnasta tai nimenomaan kieltäytyisi osallistumasta tähän rikokseen, tämä voisi paljastaa hänet ja vaarantaa hänen turvallisuuttaan. Sen vuoksi ehdotettiin, että peitepoliisi tällaisessa tilanteessa olisi voinut osallistua sellaisen rikoksen tekemiseen, joka ei ole peite-toiminnan kohteena. Tältä osin rikokseen

osallistumisen edellytyksiä ei voida kytkeä rikoksen rangaistusasteikkoon. Lisäksi peite-toiminnan paljastumisen estäminen saattaa joissakin tilanteissa edellyttää, että peite-toimintaa suorittava poliisimies voisi peitetetävässään syyllistyä pieniin rikkomusluonteisiin tekoihin, joista yleisen oikeuskäytännön mukaan olisi odotettavissa vain sakkorangaistus. Tavoitteena oli siis mahdollistaa se, että peitepoliisi tarvittaessa voi omaksua epäsoviaaliseen elämäntapaan liittyviä käyttäytymistapoja ja siten ylläpitää uskottavuuttaan alamaailmassa.

Mietinnön mukaan peite-toimintaa suorittava poliisimies ei saisi osallistua henkeen tai terveyteen kohdistuvaan tai toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta tai henkilökohtaista vapautta loukkaavaan tekoon, koska osallistumista tällaiseen rikokseen voitaisiin pitää henkilökohtaisen koskemattomuuden ydinalueeseen kohdistuvana rikoksena. Kiellettyä olisi myös myötävaikuttaa siihen, että avustettavan rikoksen aiheuttama oikeudenloukkaus muuten kuin vähäisessä määrin kasvaa. Tämä olisi tarpeen siksi, ettei peitepoliisin osallistumislupaa harkittaessa aina ennalta voida tietää, mitä muutoksia kohteena olevassa rikollisryhmässä tai sen toiminnassa tapahtuu. Huumausainerikoksessa voisi kysymys olla siitä, että poliisimiehen mukaan tulon seurauksena salakuljetettava huumausaine-erä kasvaisi vähäisessä määrin.

Mietinnössä katsottiin, että peite-toiminnan laillisuuden uskottavuus ja peite-toiminnan kohteena olevien henkilöiden oikeusturva oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten turvaaminen mukaan lukien edellyttävät, että päätöksenteko tietyissä tapauksissa annetaan tuomioistuimelle. Tämän katsottiin takaavan parhaiten sen, että rikolliseen toimintaan osallistumisen välttämättömyys ja sille asetettavat ehdot tulevat puolueettomasti ja perinpohjaisesti arvioiduksi. Ehdotettu kuuden kuukauden enimmäiskesto liittyi siihen, että käytäntö on osoittanut yksittäisten peite-toimintaoperaatioiden kestävän suhteellisen kauan. Siksi lupa voitaisiin myöntää kuudeksi kuukaudeksi hakemuksesta, johon liitettäisiin peite-toimintaa koskeva kirjallinen suunnitelma.

Peitetoiminnan lainsäädännölliset kehittämistarpeet

Peitetoiminnan onnistumisen kannalta on tärkeää, että peitetehtävissä toimiva poliisimies kykenee saavuttamaan rikollisryhmän jäsenten luottamuksen, jotta voidaan saada riittävän yksityiskohtaista tietoa rikollisesta organisaatiosta ja rikollisesta toiminnasta kokonaisuudessaan. Onnistunut soluttaminen edellyttää luottamuksen ja uskottavuuden hankkimista rikollisten keskuudessa. Peitepoliisin tulee voida luottamuksen saavuttaakseen oleskella rikollisten keskuudessa sekä osoittaa tarvittaessa toiminnallaan, että hän suhtautuu rikollisten toimintaan välinpitämättömästi ja jopa hyväksyvästi. Tällöin peitepoliisi saattaa joutua myös sellaisiin tilanteisiin, joissa hänen paljastumisensa estämiseksi, tiedonhankinnan turvaamiseksi ja oman turvallisuutensa varmistamiseksi tulisi voida osallistua rikollisryhmän rikolliseen toimintaan. Esimerkkinä voidaan mainita huumausaineen valmistuksessa tarpeellisten raaka-aineiden kuljetus, kun poliisi on ensin tuloksettomasti muilla käytettävissään olevilla keinoilla pyrkinyt saamaan selville huumausaineen valmistukseen käytettävän rakennuksen sijaintipaikan.

Peitepoliisiin tulisi voida osallistua myös valvotun läpilaskun kohteena olevaan toimintaan. Tällöin on mahdollista saada selville esimerkiksi salakuljetusreitit sekä salakuljetustoimintaa organisoivat henkilöt ja toimintaan liittyvät käytännön järjestelyt. Salakuljettava aine olisi myös tällöin täysin poliisin valvonnassa. Peitetoiminnalla ei voimassa olevien säännösten mukaan ole juurikaan mahdollisuutta saada näyttöä rikollisorganisaation rakenteesta niin, että päätekijät saataisiin edesvastuuseen teoistaan. Tämä koskee näytön hankkimista sellaisten henkilöiden rikollisesta toiminnasta, jotka eivät itse varsinaisesti osallistu yksittäisten rikosten tekemiseen (esimerkiksi huumausaineen myynti), vaan lähinnä rahoittavat toimintaa ja käyttävät päätösvaltaa organisaatiossa. Kuvatun kaltainen toiminta saattaa merkitä kuitenkin jo avunantoa rikolliseen toimintaan tai täyttää rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä rangaistavaksi säädetyn järjestäytyneen rikollisryh-

män toimintaan osallistumisen tunnusmerkistön.

Peitetoiminnasta säädettyä todettiin, että se ei oikeuta rikokseen yllyttämiseen, avunantoon tai osallisuuteen tekijänä (HE 34/1999 vp, LaVL 7/2000 vp ja HaVM 17/2000 vp). Rikoksen tekevä peitepoliisi ei voi vedota hätävarjeluun tai pakkotilaan vastuuvapausperusteena, jos hän suorittaessaan peitetoimintaa joutuisi osallistumaan rikollisryhmän tekemään rikokseen, koska hätävarjelu liittyy aloitettuun tai välittömästi uhkaavaan oikeudettomaan hyökkäykseen ja puolustusteko kohdistuu hyökkääjään. Pakkotila taas liittyy muuhun oikeudellisesti suojattua etua uhkaavaan välittömään ja pakottavaan vaaraan kuin hyökkäykseen. Jos peitepoliisi suorittaessaan peitetoimintaa joutuisi tekemään rangaistavaksi säädetyn teon välttämiseksi paljastumiselta ja kostotoimilta, tämä saattaisi olla tarpeen hyökkäyksen torjumiseksi, mutta rikos (puolustusteko) ei kohdistuisi mahdolliseen hyökkääjään vaan sivulliseen. Virhearviotilanteessa kysymykseen saattaa tulla rangaistusvastuun lievennys. Jos rikos on tehty olosuhteissa, jotka läheisesti muistuttavat vastuuvapausperusteiden soveltamiseen johtavia olosuhteita, rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa.

Peitetoiminnassa toimivan poliisimiehen osalta vastuuvapauden perusteet ovat epäselviä. Tämä liittyy osittain viranomaisten toimivaltuuksien lailla säätämisen vaatimukseen. Lisäksi huomioon on otettava rikoslain 5 luvun osallisuutta koskevat säännökset. Rikoksumppanuutena on pidetty esimerkiksi yhteiseen suunnitelmaan perustuvaa autonkuljettajana toimimista. Avunannoksi riittää lähtökohtaisesti mikä tahansa rikoksen tekemistä avustava neuvo tai toimi. Lisäksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen on säädetty erillisenä rikoksena rangaistavaksi. On otettava huomioon myös se, että teko etenee rangaistavan yrityksen asteelle jo varhaisessa vaiheessa eli rikoksen täyttymisen vaaran aiheuduttua.

Peitetoimintaa on kohdistettu hyvin rajoitettuun henkilöpiiriin ja operaatioiden vuosittainen määrä on erittäin vähäinen. Menetelmä on tarkoitettu viimesijaisesti käytettäväksi eikä sen käytön laajentaminen ole käytän-

nössäkään tarpeellista. Peitetoiminnan mahdollistamiseksi peitehenkilöllä tulisi kuitenkin olla mahdollisuus tehdä vähäisiä rikkomuksia, jos se on tarpeen peitetoiminnan tavoitteen saavuttamiseksi tai paljastumisen estämiseksi. Luottamuksen ja uskottavuuden muodostuminen saattaa edellyttää joissakin tilanteissa peitehenkilöltä tämän kaltaista käyttäytymistä. Siitä ei voisi myöskään aiheutua käytännössä vaaraa kenellekään.

Peitetoiminnassa tulisi myös voida osallistua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan ja tässä esityksessä ehdotettavaan valvottuun läpilaskuun, kuitenkin ainoastaan laissa säädettyin täsmällisin ja tiukoin edellytyksin. Vaatimusta siitä, että rikollisryhmän tulisi täyttää rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä säädetty edellytykset, on kuitenkin pidettävä liian tiukkana. Peitetoimintaa käynnistettäessä ei ole välttämättä vielä tarkkaa tietoa siitä, miten toimenpiteen kohteena olevaan henkilöön liittyvä rikollinen toiminta täyttää mainitun pykälän 4 momentin mukaisen järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän.

Sääntelyn kehittämisessä on otettava huomioon EIT:n ratkaisukäytäntö. Huomioon on syytä ottaa myös näkökohtia, joita sisältyy oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön asettaman työryhmän mietinnön pykäläehdotuksiin ja niiden perusteluihin. Lähtökohtana tulisi olla, että peitetoimintaa suorittava poliisimies ei saa tehdä rikosta eikä aloitetta rikoksen tekemiseen. Olisi syytä mahdollistaa peitetoiminnan tavoitteen saavuttamiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi vähäisten rikkomusluonteisten rikosten tekeminen. Rikesakkorikkomukset ovat käytännössä sellaisia rikoksia, joilla ei ole asianomistajaa ja joiden tekemisestä ei näin ollen aiheudu vahinkoa tai vaaraa asianomistajalle. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen osalta työryhmän ehdotukset muodostavat pohditun ja hyvän lähtökohdan, josta on kuitenkin eräiltä osin aihetta poiketa.

Työryhmämietinnössä todetun mukaisesti oikeusjärjestyksen ja poliisin tehtävien kannalta poikkeuksellisen peitetoiminnan soveltamisala on edelleen syytä rajata kaikkein vakavimman rikollisuuden selvittämiseen. Peitetoimintaa tarvitaan suunnitelmallisen, järjestäytyneen ja ammattimaisen rikollisuuden selvittämisessä. Lisäksi huomioon on

otettava tapaukset, joissa vakavan rikollisuuden voidaan ennakoida jatkuvan tai toistuvan.

Peitetoimintaoperaatioissa toimivien poliisimiesten toimimismahdollisuutta tulisi myös parantaa siten, että aktiivista tiedonhankinta voisi yllättävissä tilanteissa kohdistaa myös muiden kuin peitetoiminnan kohteina olevien henkilöiden rikoksiin sekä sellaisiin kohdehenkilön rikoksiin, joita ei peitetoimintaa koskevassa päätöksessä ole mainittu. Tällaiset tilanteet tulisi kuitenkin saattaa normaaliin päätöksentekomenettelyyn niin pian kuin mahdollista.

Valeoston edellytykset

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei säädetä valeoston edellytyksistä. Pakkokeinolain 6 luvun 7 §:n mukaan valeostosta säädetään poliisilaissa siltäkin osin kuin sitä voidaan käyttää rikosten selvittämisessä. Poliisilain 31 b §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus valeostoon, jos se on välttämätöntä katkemisrikoksen tai varkauden taikka sellaisen rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, tai tällaisen rikoksen johdosta laittomasti hallussa pidetyn tai kaupatun esineen, aineen taikka omaisuuden löytämiseksi tai tällaisella rikoksella saadun hyödyn takaisin saamiseksi.

Kuten edellä jo valeoston määritelmää koskevassa kohdassa todettiin, valeoston edellytyksiä koskevassa säännöksessä tulisi säätää mahdollisuudesta käyttää valeoston toteuttamiseksi välttämätöntä tiedonhankintaa.

Valeoston käyttämisen edellytyksiä koskevassa säännöksessä tulisi säätää valeoston tavoitteen saavuttamisen todennäköisyyden asteesta. Kuten edellä valeoston määritelmän yhteydessä todettiin, valeostoa voitaisiin käyttää todisteiden saamiseksi rikosasiassa sekä sellaisen esineen, aineen tai omaisuuden löytämiseksi, joka on rikoksella joltakulta viety tai jonka tuomioistuin voi julistaa menetetyksi. Vaihtoehtoina tulisivat käytännössä kysymyksen taso ”syytä olettaa” tai ”syytä epäillä” taikka tarkoituksen saavuttamisen todennäköisyys. Näistä viimeksi mainittua olisi perusteltua käyttää kynnyksenä. Tämä

korostaisi esitutkintaviranomaisen velvollisuutta myös muuhun tiedonhankintaan, jonka perusteella riittävä varmuus tarkoituksen saavuttamisesta voitaisiin saada.

Edellä peitetoiminnan yhteydessä käsitellyt EIT:n ratkaisut osoittavat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten edellyttävän, että valeosto ei saa sen kohteena olevaa tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota hän ei muuten tekisi. Tämä näkökulma ilmenee jo voimassa olevan poliisilain 31 b §:n valmistelutöistä (HE 34/1999 vp). Samaan asiaan on kiinnittänyt huomiota myös eduskunnan lakivaliokunta, kun se on pitänyt ongelmallisen vaatimusta siitä, että oston tai ostotarjouksen tulee kohdistua laittomasti hallussa tai kaupankäynnin kohteena olevaan esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen (LaVL 6/2005 vp). Lakia tulisi täydentää tältä osin.

Tietolähdetoiminnan edellytykset

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei säädetä tietolähdetoiminnan edellytyksistä. Poliisilain 36 a § on puolestaan yleisluonteinen ja muutenkin sisällöltään niukka. Pykälän 1 momentin mukaan poliisi voi käyttää poliisihallinnon ulkopuolista henkilöä tietolähteenä 1 §:ssä säädetyn tehtävänsä hoitamiseksi. Pykälän 2 momentissa säädetään tietolähdettä koskevien tietojen rekisteröimisestä ja 3 momentissa tietolähteelle maksettavasta palkkiosta. Kuten salaisten pakkokeinojen määritelmiä koskevassa osassa edellä todettiin, lakiin tarvitaan säännökset tietolähteen ohjatusta käytöstä.

Tietolähdetoiminta muodostaa tehokkuudestaan huolimatta riskin tietolähdetoiminnassa mukana olevien poliisimiesten ja tietolähteiden oikeusturvalle. Lisäksi syytä on kiinnittää erityistä huomiota tietolähteen turvallisuuteen. Hallituksen esityksen HE 34/1999 vp mukaan poliisimies ei voi ohjata tietolähdettä rangaistavan teon tekemisessä. Tietolähteen käyttäminen valeostossa esimerkiksi huumausaineita koskevissa kauppaneuvotteluissa ei vapauta tietolähdettä rangaistusvastuusta omasta osallisuudestaan huumausaineen kauppajärjestelyissä tehtyyn rikokseen. Tällöin arvioitavaksi voi tulla myös tietolähdettä käyttäneen poliisimiehen varsinaisen osallisuus tietolähteen rikokseen.

Lisäksi se, että tietolähteen välityksellä muodostetaan kontakti valeostajan ja valeoston kohteena olevan välille, voi olla huumausainerikosten tunnusmerkistöjen laajuuden ja oikeuskirjallisuudessa esitettyjen osallisuusoppien perusteella kiellettyä. Kyseenalaista on myös se, että poliisi käyttäisi vailla koulutusta olevia ulkopuolisia henkilöitä siten, että nämä tulisivat tietämään poliisin taktisia ja teknisiä salassa pidettäviä tietoja.

Laissa tulisi nimenomaisesti säätää siitä, että tietolähteen ohjatussa käytössä tietoja ei saa pyytää hankittavaksi sellaisella tavalla, joka edellyttäisi viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi tietolähteen tai muun henkilön terveyden. Tietolähteen käyttäminen pitkälti vastaa peitetoiminnan kaltaista tilannetta. Tietolähde toimii tosiasiallisesti salaa viranomaisen puolesta muita henkilöitä tiedonhankintatarkoituksesta erehdyttäen tai ainakin sen salaten. Tämän vuoksi sekä tietolähdettä ohjaavan virkamiehen että tietolähteen oikeusturvan kannalta erityisen tärkeää on se, että lähde on tietoinen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä lain mukaan sallitun ja kielletyn toiminnan rajoista. Laissa tulisivatkin säätää myös, että ennen tietolähteen ohjattua käyttöä tietolähteelle on tehtävä selkoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä erityisesti hänelle lain mukaan sallitusta ja kielletystä toiminnasta.

Tietolähteen ohjatusta käytöstä tulisi seurata viranomaiselle myös vastuu tarpeen mukaan huolehtia tietolähteen turvallisuudesta tiedonhankinnan aikana ja sen jälkeen. Tämä kuvastaisi myös viranomaisen vastuuta tietolähteen ohjatussa käytössä. Tarvetta tällaiseen huolehtimiseen ei ole kuitenkaan kaikissa tapauksissa.

Valvotun läpilaskun edellytykset

Käytännössä kansainvälistä valvottua läpilaskua käytetään vain vakavien rikosten selvittämisessä. Huomioon on otettava se, että valvotun läpilaskun tavoitteena on yleensä saada selvitystä jostakin valvotun läpilaskun kohteena olevaa toimitusta vakavammasta rikoksesta tai laajemmasta rikoskokonaisuudesta mukaan lukien osallisten henkilöiden tunnistaminen. Toisaalta myös toimitus itses-

sään voi olla vakava rikos. Valvotun läpilas-kun poikkeuksellisen luonteen vuoksi menetelmän käyttö tulisi rajata vain vakavien rikosten selvittämiseen. Tällöin luonteva rajaus tulee siitä, että on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta.

Vakavaan rikokseen puuttumatta jättäminen edellyttää sitä, että viranomainen voi tosiasiallisesti valvoa toimenpidettä ja myös puuttua sen kulkuun tarvittaessa. Lisäksi menetelmän käytöstä ei saisi aiheutua merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä myöskään merkittävää huomattavan ympäristö- omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Tällainen vaaraa koskeva rajaus johtaisi siihen, että valvottua läpilas-kua ei voitaisi käyttää ihmisten kuljetuksen seurannassa.

Muut salaisten pakkokeinojen käyttöön liittyvät kysymykset

Päätöksentekijä

Pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta luvan myöntämisestä 1) telekuunteluun, 2) televalvontaan, 3) 3 a §:ssä tarkoitetun matkaviestimien sijaintitiedon hankkimiseen, 4) vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan henkilöön kohdistettavaan tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun, kun rangaistuslaitoksen johtajalle on varattu tilaisuus tulla kuulluksi, 5) 5 a luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tekniseen kuunteluun (asuntokuuntelu) ja 6) tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun, jossa tarkkailulaite on tarkoitettu sijoittaa epäillyn käyttämään kulkuneuvon tai siihen tilaan, jossa epäilty oleskelee.

Pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 2 momentin mukaan, jos televalvonta ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää toimenpiteestä siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Vaatimus voidaan esittää myös puhelimitse, jolloin sen sisältö on kirjallisesti vahvistettava jälkikäteen. Vaatimus on tehtävä heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua toimenpiteen aloittamisesta.

Pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 3 momentin mukaan esitutkinnan toimittamisesta vastaavan poliisiyksikön päällikkö tai apulaispäällikkö päättää tutkinnanjohtajan esityksestä muusta kuin tuomioistuimen päätösvaltaan kuuluvasta teknisestä kuuntelusta. Säännöksessä mainitaan lisäksi päätöksentekoon oikeutettuina eräitä tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen virkamiehiä sekä virallinen syyttäjä koskien tapauksia, joissa hän on tutkinnanjohtajana.

Pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 4 momentin mukaan, jos 3 momentissa tarkoitettu asia ei siedä viivytystä, tutkinnanjohtaja saa päättää asiasta siihen asti, kunnes 3 momentissa tarkoitettu virkamies on ratkaissut kuuntelua koskevan esityksen. Esitys on tehtävä heti kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua kuuntelun aloittamisesta. Kyseisen pykälän 5 momentin mukaan tutkinnanjohtaja päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitettua teknisestä katselusta sekä teknisestä seurannasta.

Poliisilain 32 a §:n mukaan peitetoiminnasta päättää sisäasiainministeriön asetuksella säädetyn poliisiyksikön päällikkö eli keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö. Valeostosta sen sijaan päättää poliisilaitoksen, keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö tai hänen määräämänsä päällystön kuuluva poliisimies.

Tuomioistuimen päätettäväksi tulisi saattaa perus- ja ihmisoikeuksiin merkittävimmin puuttuvien salaisten pakkokeinojen käyttäminen. Tämä tarkoittaisi nykytilaan verrattuna erityisesti sitä, että tuomioistuimen tulisi osallistua myös peitetoimintaa koskevaan päätöksentekoon siltä osin kuin on kysymys tämän menetelmän käyttöedellytyksistä tiettyjen rikosten tutkinnassa. Peitetoiminnan käytöstä tietoisten henkilöiden piiri kasvaisi, mutta tästä aiheutuvia haittoja voitaisiin hallita keskittämällä päätöksenteko yhteen tuomioistuimeen eli Helsingin käräjäoikeuteen. Kun peitetoiminta otettiin käyttöön, eduskunnan perustuslakivaliokunta (PeVL 5/1999 vp) kiinnitti huomiota yksityiselämän suojaan, ja sikäli kuin peitetoimintaa tehdään kotona, kotirauhan suojaan. Lisäksi valiokunta kiinnitti huomiota oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen.

Perus- ja ihmisoikeuksiin puuttumisen tun-
tuvuutta korostava näkökohta puhuu sen puo-
lesta, että nykyisin käytettävissä olevien sa-
laisten pakkokeinojen osalta tuomioistuimen
pääöksentekotoimivalta säilyisi pitkälti en-
nallaan. Tuomioistuimen tulisi päättää tele-
kuuntelusta, televalvonnasta nykyisin sähköi-
sen viestinnän tietosuojalain 36 §:n 3 mo-
mentissa säädettyjä tapauksia lukuun otta-
matta, tukiasematietojen hankkimisesta,
asuntokuuntelusta sekä rikoksen johdosta va-
pautensa menettäneen teknisestä kuuntelusta
ja teknisestä katselusta. Tuomioistuimen tuli-
si päättää myös teknisestä katselusta silloin,
kun katselu kohdistuu rikoslain 24 luvun
11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaamaan
tilaan tai muuhun paikkaan. Vaikka viimeksi
mainitussa tapauksessa olisi kysymys vaki-
tuiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuo-
liseen tilaan tai muuhun paikkaan kohdistu-
vasta teknisestä katselusta, kotirauhan suo-
jaamiseen liittyvät näkökohdat edellyttävät
tuomioistuimen päätöksentekoa. Myös eräi-
den tämän esityksen mukaisten uusien pak-
kokeinojen tulisi kuulua tuomioistuimen pää-
töstoimivallan piiriin. Tämä koskee tietojen
hankkimista telekuuntelun sijasta, henkilön
teknistä seurantaa ja teknistä laitetarkkailua.

Voimassa olevan lain mukaan pidättämi-
seen oikeutettu virkamies saa päättää väliai-
kaisesti ainoastaan televalvonnasta. Tätä voi-
daan pitää käytännön näkökohdista katsottu-
na liian rajoittavana. Pidättämiseen oikeute-
tun virkamiehen toimivallan tehdä väliaikai-
nen päätös ennen tuomioistuimen ratkaisua
tulisi koskea myös tukiasematietojen hank-
kimista, henkilön teknistä seurantaa ja teknis-
tä laitetarkkailua. Toimenpiteen kohteena
olevan henkilön oikeusturvaan liittyvistä
syistä tulisi säätää siitä, että pakkokeinon
käyttö on lopetettava sekä sillä saatu aineisto
ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot
on heti hävitettävä, jos tuomioistuin katsoo,
että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tuli-
si voida päättää sähköisen viestinnän tie-
tosuojalain 36 §:n 3 momentissa nykyisin
säädettyä vastaavasta suostumukseen perus-
tuvasta televalvonnasta, suunnitelmallisesta
tarkkailusta, teknisestä kuuntelusta siltä osin
kuin kysymys ei ole asuntokuuntelusta tai ri-
koksen johdosta vapautensa menettäneen

henkilön teknisestä kuuntelusta, teknisestä
katselusta siltä osin kuin kysymys ei ole koti-
rauhan suojaamasta tilasta tai muusta paikas-
ta taikka rikoksen johdosta vapautensa me-
nettäneen teknisestä katselusta, muusta tekni-
sestä seurannasta kuin henkilön teknisestä
seurannasta, teleosoitteen tai telepäätelaitteen
yksilöintitietojen hankkimisesta, salaisen tie-
donhankinnan suojaamisesta lukuun ottamat-
ta rekisterimerkin tekemistä ja väärän asia-
kirjan valmistamista sekä salaista tiedonhan-
kintaa koskevasta ilmaisukiellosta. Näiltä
osin kysymys olisi sellaisista menetelmistä
tai toimenpiteistä, joihin ei sisälly lähtökoh-
taisesti erityisiä oikeusturvariskejä (esimer-
kiksi rikosprovokaatiovaara) ja joilla ei puu-
tuta syvällisesti toimenpiteen kohteena ole-
van perus- ja ihmisoikeuksiin.

Pääöksentekotoimivallan osalta oman
ryhmänsä muodostavat peitelty tiedonhan-
kinta, peitetoiminta, valeosto, tietolähteen
ohjattu käyttö ja valvottu läpilasku. Kuten
edellä jo todettiin, tuomioistuimen tulisi osal-
listua peitetoimintaa koskevaan päätöksente-
koon. Ihmis- ja perusoikeusnäkökohdat
huomioon ottaen tämä ei ole tarpeen muiden
mainittujen menetelmien osalta. Sama kos-
kee ainoastaan tietoverkossa suoritettavaa
peitetoimintaa. Kun otetaan huomioon poliisilain
3 luvun ja poliisin tiedonhankinnan jär-
jestämisestä ja valvonnasta annetun sisäasi-
ainministeriön asetuksen (174/2008) sään-
nökset, jo nykyisin salaista tiedonhankintaa
koskevassa päätöksenteossa päätösvaltaa on
peitetoiminnan ja valeoston osalta annettu
keskusrikospoliisin, suojelupoliisin ja poliisi-
laitoksien päälliköille. Heidän lisäksi päät-
öksentekijänä voisi olla salaiseen tiedonhan-
kintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen
oikeutettu virkamies.

Ylimmät laillisuusvalvojat ovat antaneet
joitakin tuomioistuimen päätöksentekoa kos-
kevia ratkaisuja, joissa on arvosteltu menette-
lyä yksittäistapauksissa. Lupia salaisten pak-
kokeinojen käyttöön on esimerkiksi myön-
netty, vaikka televalvontaa koskevassa vaa-
timuksessa ei ole esitetty konkreettisia to-
siseikkoja rikosepäilyn tueksi tai vaatimuk-
seen on jätetty kirjaamatta osa sen perusteista
ja vaatimuksessa on käytetty tulkinnanvarai-
sia ilmaisuja.

Syytä on nostaa esiin myös korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 2007:7. Ratkaisun perusteluissa todetaan, että tuomioistuimen tehtävänä on huolehtia epäillyn oikeusturvasta. Näin ollen on tärkeitä, että se vaatimusta käsitellessään selvittää ne tosiasiatiedot, joihin rikosepäilyn väitetään perustuvan. Näin ollen yksin vaatimuksen esittävän virkamiehen viittausta tutkinnassa saatuihin tietoihin tai hänen niiden perusteella tekemäänsä johtopäätöstä ei voida pitää riittävänä selvityksenä rikosepäilyä koskevan edellytyksen täyttymisestä. Vaatimuksen tueksi tulee esittää konkreettisia seikkoja, joiden perusteella ”syytä epäillä” -arvio on mahdollista tehdä. Myös pakkokeinon käytön tarpeellisuudesta on tarvittaessa vaadittava selvät perustelut.

Laissa tulisi varsin tarkasti säätää salaisten pakkokeinojen käyttöä koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavat seikat. Eriytisesti tulisi kiinnittää huomiota tosiseikkoihin, joihin tiettyyn henkilöön kohdistuva rikosepäily ja pakkokeinon käytön edellytykset perustuvat. Tätä kautta tuomioistuimille tulisi paremmat edellytykset harkita kohteen perusoikeuksiin tuntuvasti puuttuvien salaisten pakkokeinojen käyttöedellytysten olemassaoloa. Kysymyksellä on merkitystä myös vaatimusten ja päätösten jälkikäteiskontrollin kannalta.

Menettely tuomioistuimessa

Pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen päätettävän lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatetaan soveltuvin osin pakkokeinolain 1 luvun säännöksiä vangitsemisasian käsittelystä. Pykälän 2 momentin mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimus on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä virkamiehen läsnä ollessa. Käsitteley voidaan myös toteuttaa käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään.

Pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 2 momentti sisältää myös poikkeuksia vangitsemisasian käsittelystä säädettyyn. Asia ratkaistaan kuulematta rikoksesta epäiltyä taikka teleliitty-

män, telesoitteen tai telepäätelaitteen taikka kuunneltavan tai katseltavan tilan haltijaa. Käsiteltäessä 3 §:n 2 momentissa tarkoitettua asiaa (asianomistajan suostumuksella toteutettava televalvonta) teleliittymän tai telesoitteen haltijalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei siihen tutkinnallisista syistä ole estettä. Pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:ssä tarkoitettuun päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla, mutta siitä saa kannella ilman määräaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

Tässä esityksessä vangitsemisasian tuomioistuinkäsittelyä koskevat säännökset ehdotetaan otettaviksi uuden pakkokeinolain 3 lukuun. Menettelyä koskevassa viittaussäännöksessä tulisi viitata niihin uuden luvun säännöksiin, jotka voivat tulla sovellettaviksi salaista pakkokeinoa koskevan asian tuomioistuinkäsittelyssä. Tämä koskee myös toimivaltaista tuomioistuinta, jonka osalta viittaus on nykyisin pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 1 momentissa.

Voimassa olevan lain mukainen päätöksen tekomenettely on tarpeettoman raskas sellaisissa tapauksissa, joissa epäillyt vaihtavat telesoitteita tai telepäätelaitteita toistuvasti. Tällaisiin tapauksiin liittyvien uusien lupien on havaittu aiheuttavan runsaasti ylimääräistä työtä sekä esitutkintaviranomaisille että tuomioistuimille. Tämän vuoksi telesoitteen ja telepäätelaitteen lisäämistä koskeva asia tulisi voida käsitellä vaatimuksen esittäjän tai tämän määräämän virkamiehen läsnä olematta silloin, kun edellisestä samaa asiaa koskevasta lupa-asian suullisesta käsittelystä ei ole kulunut pitkää aikaa. Kohtuullinen aikaraja voisi tältä osin olla kuukauden mittainen. Tarkoituksenmukaisuussyistä asian ratkaisemisen tulisi olla mahdollista ilman vaatimuksen esittäjän tai tämän määräämän virkamiehen läsnä oloa silloinkin, kun pakkokeinon käyttö on jo lopetettu. Tämä liittyy kiireellisiin tapauksiin, joissa pidättämiseen oikeutettu virkamies voi päättää pakkokeinon käytöstä, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan asian.

Peitetoimintaa koskevan sääntelyn mukaan ottamisen myötä tulisi kieltää kantelun tekeminen peitetoimintaa koskevasta päätöksestä. Salaisia pakkokeinoja koskevat tuomioistuimen päätökset eivät ole kuitenkaan oikeus-

voimaisia, joten uusi vaatimus voidaan tarvittaessa esittää. Lisäksi vaatimuksen hylkäävissä tilanteissa kantelu lisäisi salaisesta tiedonhankinnasta tietoisten ihmisten lukumäärää sekä riskiä tiedonhankinnan ja siihen osallistuvien paljastumisesta.

Pakkokeinolain 5 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan rangaistuslaitoksen johtajalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi, kun tekninen kuuntelu tai tekninen katselu on tarkoitus kohdistaa vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan henkilöön. Sääntelyä tulisi tältä osin tarkoituksenmukaisuussyistä muuttaa siten, että laitoksen edustajalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei se ole hänen aikaisempi kuulemisensa huomioon ottaen tarpeetonta. Aikaisemmalla kuulemisella tarkoitetaan tässä myös sitä, että laitoksen edustaja on ilmaissut kantansa esitutkintaviranomaiselle, joka välittää sen tuomioistuimelle.

Salaisen pakkokeinon käytön suojaaminen

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole säännöksiä salaisen tiedonhankinnan paljastumisen estämisestä.

Poliisilain 5 §:ssä säädetään, että suorittaessaan 3 luvussa tarkoitettuja tiedonhankintatoimenpiteitä poliisimies saa siirtää puuttumisen sellaiseen tekeillä olevaan rikokseen, josta ei aiheudu välitöntä vakavaa vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka välitöntä huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa ja jos toimenpiteen siirtäminen on välttämätöntä tiedonhankintatoiminnan paljastumisen estämiseksi tai toiminnan tavoitteen turvaamiseksi.

Poliisilain 33 a §:n 1 momentin mukaan poliisi voi, silloin kun se on välttämätöntä tarkkailun, teknisen tarkkailun, valeoston, peitetoiminnan ja tietolähdetoiminnan paljastumisen estämiseksi, käyttää harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää väärinä asiakirjoja. Rekisterimerkintöjen tekemisestä sekä asiakirjojen valmistamisesta päättäneen poliisiyksikön on pidettävä luetteloa merkinnöistä ja asiakirjoista, valvottava niiden käyttöä sekä huolehdittava merkintöjen oikaisemisesta (3 mo-

mentti). Rekisterimerkintöjen tekemisestä tai asiakirjojen valmistamisesta päättäneen poliisiyksikön ja rekisterimerkintöjen tai asiakirjojen käyttämisestä päättäneen poliisiyksikön on laadittava selvitys merkintöjen tekemisestä, asiakirjojen valmistamisesta sekä merkintöjen ja asiakirjojen käyttämisestä sisäasiainministeriölle, joka antaa asiasta vuosittain kertomuksen eduskunnan oikeusasiamiehelle (5 momentti).

Kyseistä poliisilain pykälää muutettiin vuonna 2005. Muutosta koskevan hallituksen esityksen (HE 266/2004 vp) mukaan pykälässä ei säädetä uusista toimintavaltuuksista, vaan sääntelyllä pyritään turvaamaan jo olemassa olevien keinojen tehokas käyttäminen niiden erityisluonne huomioon ottaen. Ennen lainmuutosta tiedonhankinnan suojaaminen oli mahdollista vain peiteoperaatioiden aikana. Pykälä nyky muodossaan mahdollistaa aikaisempaa luontevamman ja turvallisemman soluttautumisen ja jutusta irrottautumisen Valeostossa rekisterimerkintöjä tai asiakirjoja ei ole tarkoitettu käytettäväksi peitetoiminnan tapaan, vaan ainoastaan sellaisissa yksittäisissä tilanteissa, joissa valeostajan turvallisuus ja valeoston paljastumisen estäminen välttämättömästi edellyttävät suojaamisen käyttämistä.

Myös pakkokeinolaissa tulisi säätää salaisen pakkokeinon käytön suojaamisesta. Tiedonhankinnan suojaamiseen liittyy toimenpiteen siirtäminen eli se, että saadaan olla puuttumatta pakkokeinon perusteena olevaan rikokseen. Puuttuminen voisi paljastaa salaisen pakkokeinon käytön ennen kuin tiedonhankinta on saatu rikoksen selvittämiseen riittävällä tavalla loppuun suoritetuksi. Tällainen toimenpiteen siirtäminen olisi läheistä sukua esitutkintatoimenpiteiden siirtämiselle, josta ehdotetaan otettavaksi säännös uuteen esitutkintalakiin. Myös tässä tapauksessa puuttumatta jättämiselle olisi asetettava hengen, terveyden, vapauden suojaamiseen ja ympäristö-, omaisuus- ja varallisuusvahingon vaaran torjumiseen liittyvät kynnykset.

Salaisen pakkokeinon käytön suojaamista koskevassa sääntelyssä tulisi vielä selkeyden vuoksi erikseen mainita väärin tietojen, rekisterimerkintöjen tai asiakirjojen käyttö harhauttavien ja peiteltyjen tietojen, rekisterimerkintöjen tai asiakirjojen käyttämisen

ohella. Erot näiden tietojen välillä ovat vähäisiä ja tiedot ovat tältä osin toisiinsa rinnastettavia. Suojaamismahdollisuuden tulisi olla käytettävissä kaikkien salaisten pakko-keinojen käytön yhteydessä.

Kuuntelu- ja katselukiellot

Pakkokeinolain 5 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan telekuuntelua ja teknistä kuuntelua ei saa kohdistaa epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa tai epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentissa tarkoitetun papin välisiin keskusteluihin. Telekuuntelua ja teknistä kuuntelua ei myöskään saa kohdistaa epäillyn ja mainitun luvun 20 §:ssä (lähiomaiset) sekä 23 §:n 1 momentin 3 kohdassa (lääkärit, apteekkarit tai kätilöt taikka heidän apulaisensa) ja 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen henkilöiden välisiin keskusteluihin, ellei esitutkinta koske rikosta, josta saattaa seurata kuusi vuotta vankeutta tai sitä ankarampi rangaistus taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta siihen. Jos kuuntelun aikana ilmenee, että kysymyksessä on mainittujen henkilöiden välinen keskustelu, toimenpide on keskeytettävä ja mahdolliset tallenteet tai muistiinpanot on heti hävitettävä. Pykälän 2 momentin mukaan teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa 4 §:n 4 momentissa tarkoitetun vangin ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän välisiin keskusteluihin.

Pakkokeinolain 5 a luvun 10 § ei koske teknistä katselua. Kuitenkin esimerkiksi huulilta lukeminen, viittomakielen tulkitseminen tai kirjallisen viestin sisällön selvittäminen katselemalla tai kuvatallenteelta voi joissakin tapauksissa olla mahdollista. Koska katselu tällaisissa tapauksissa rinnastuu kuuntelemiseen, lainsäädäntöä tulisi tältä osin täydentää. Sääntelyn täydentämiseen koskemaan myös teknistä katselua ja sekä epäillyn ja häneen tietyssä suhteessa olevan toisen henkilön oikeuksien täysimääräiseen turvaamiseen liittyy se, että voimassaolevan lain käsitettä ”keskustelu” laajemmin pitäisi puhua ”viestistä”. Tällöin määritteen piiriin kuuluisi selkeästi muukin kuin suullisesti tapahtuva viestintä. Kieltoa ei ole kuitenkaan tarpeen laajentaa telekuuntelun, teknisen kuuntelun ja

teknisen katselun ulkopuolelle, koska juuri mainittuihin keinoihin liittyy luottamuksellisen viestinnän suojaaminen.

Voimassa olevan lain mukaan epäselvä on tilanne, jossa rikoksesta epäiltyä ja pakkokeinolain 5 a luvun 10 §:ssä tarkoitettua henkilöä epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta ja jossa molempien osalta on tehty päätös telekuuntelusta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta. Selvyyden vuoksi kiellon väistymisestä tällaisessa tapauksessa tulisi erikseen säätää.

Ylimääräinen tieto

Pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:n 1 momentissa säädetään ylimääräisen tiedon säilyttämisestä. Säännöksen mukaan telekuuntelulla tai teknisellä kuuntelulla saatu ylimääräinen tieto, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten telekuuntelua tai teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös on annettu, on hävitettävä sen jälkeen, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Tieto saadaan kuitenkin säilyttää ja tieto tallettaa poliisin henkilörekistereistä annetussa laissa (509/1995) tarkoitettuihin esitutkintaviranomaisten rekistereihin, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa saadaan käyttää telekuuntelua tai teknistä kuuntelua, taikka tietoa tarvitaan rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseen. Tiedot, joita ei ole hävitettävä, on säilytettävä vielä viiden vuoden ajan siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Pakkokeinolain 5 a luvun 13 § koskee siis ylimääräisten tietojen hävittämistä ja säilyttämistä. Siitä ei ilmene, miten tietoja voidaan hyödyntää aikana, jolloin ne on säilytettävä ennen henkilörekisteriin tallettamista, ja rekisteriin tallettamisen jälkeen.

Pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:n 1 momentissa tai muutenkaan laissa ei säädetä siitä, saadaanko ylimääräistä tietoa hyödyntää, ja jos saadaan, miten tämän tulee tapahtua. Pakkokeinolain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä HE 52/2002 vp suhtaudutaan myönteisesti ylimääräisen tiedon hyödyntämiseen vapaan todistusteorian pohjalta. Esityksessä todetaan lisäksi, että tuomioistuin voisi yksittäistapauksissa asettaa

todisteen käyttökiellon. Oikeuskirjallisuuden mukaan tuomioistuimen asettaman tapauskohtaisen hyödyntämiskiellon tulisi edellyttää painavia syitä.

Ylimääräisen tiedon vapaampaa hyödynnettävyyttä verrattuna todistus- tai todistamiskiellon alaisiin tilanteisiin voidaan perustella EIT:n ratkaisukäytännöllä. Esimerkiksi ratkaisussa *Schenk v. Sveitsi (EIT: A—140 12.7.1988)* oli kysymys laittomasti hankitusta todisteista. Ratkaisu koski tapausta, jossa valituksen kohteena oleva telekuuntelutalenne oli laittomasti hankittu, koska sitä ei kansallisen lain vaatimalla tavalla saatu tuomarimääräyksestä. Valittajalla oli ollut mahdollisuus, jonka hän myös käytti, kyseenalaistaa tallenteen autenttisuus ja vastustaa sen hyödyntämistä. Valittaja oli myös saanut käynnistettyä tutkinnan laittomasti toiminutta poliisimiestä kohtaan, ja hänen avustajallaan oli ollut mahdollisuus kuultella kyseistä poliisimiestä, joka oli haastettu jutussa todistajaksi. Lisäksi valittaja ei ollut kutsunut todistamaan tutkinnasta vastuussa ollutta poliisimiestä, jonka tehtävänä oli huolehtia todisteiden hankkimisesta. EIT otti huomioon myös sen, ettei tallenteen puhelinkeskustelu ollut ainoa todiste, johon tuomio perustettiin. EIS 6 artiklan 1 kappaletta ei ollut rikottu. Samantyyppinen ratkaisu koskee tapausta *Parris v. Kypros 4.7.2002*, jonka osalta EIT viittasi Schenk-tapaukseen ja toteasi muun ohessa olevan tarpeellista tutkia, oliko oikeudenkäynti kokonaisuutena katsoen ollut oikeudenmukainen. Tältä osin voi viitata myös ratkaisuun *Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta 12.5.2000*.

Tapauksessa *Matheron v. Ranska 29.3.2005* oli kysymys ylimääräisen tiedon käyttämisestä sillä tavoin, että rikosjutun oikeudenkäyntiaineistoon oli otettu toisessa rikosasiassa toimitetun puhelinkuuntelun pöytäkirja, eikä syytetyllä, jota jälkimmäinen rikosasia ei koskenut, ollut tilaisuutta riitauttaa puhelinkuuntelun laillisuutta. EIT viittasi hyväksyttävään päämäärään eli rikoksen selvittämiseen. Tarkkailujärjestelmän väärinkäytöksiä vastaan täytyi olla asianmukaisia ja riittäviä takeita. Tällaisissa tapauksissa oli siten tutkittava, oliko valittajalla ollut tilaisuus ”tehokkaaseen valvontaan” riitauttaakseen puhelinkuuntelut, jotka eivät olleet kohdistu-

neet häneen ottaen huomioon, että hän ei ollut voinut osallistua siihen juttuun, jossa puhelinkuuntelua oli suoritettu. EIT katsoi, että kassaatiotuomioistuimen oikeuskäytäntö saattoi johtaa siihen, että oikeussuoja evättäisiin niiltä, jotka vastustaisivat sellaisen toisessa rikosjutussa toimitetun puhelinkuuntelun tuloksia, joka ei koskenut heitä. EIS 8 artiklaa oli rikottu.

EIT:n ratkaisukäytännöstä voidaan tehdä sellainen johtopäätös, että jos ilman lain tukea tai lainvastaisesti saadun tiedon hyödyntäminen tietyin edellytyksin ei ole johtanut EIS 6 artiklan rikkomiseen, ei rikkomista voi myöskään aiheuttaa pakkokeinon sivutuotteena saatujen tietojen hyödyntäminen. Tällä voidaan perustella ylimääräisen tiedon vapaampaa hyödynnettävyyttä verrattuna lainvastaisesti hankittuihin todisteisiin.

Ylimääräisen tietojen hyödyntämistä on käsitelty jonkin verran myös ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä. Eräässä eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksessä (dnro 2837/4/01) oli kysymys siitä, että keskusrikospoliisi oli käyttänyt tuomioistuimen luvan perusteella törkeän petoksen tutkinnassa saatuja kantelijan televalvontatietoja muunkin kantelijan rikoksen tutkinnassa, mitä ei ratkaisussa pidetty lainvastaisena. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen toisessa ratkaisussa (dnro 1616/4/06) oli kyse siitä, tuleeko ylimääräinen tieto hävittää vireillä olevan oikeudenkäynnin kuluessa. Kätkemisrikosasiassa oli käytetty todistusaineistona ylimääräisiä tietoja sisältänyttä telekuuntelutallennetta, joka oli hankittu toisen rikosasian (anastusrikos) esitutkinnassa. Anastusrikosasiassa saatuja tietoja ei lain mukaan tullut hävittää vielä kätkemisrikoksen käräjäoikeuskäsittelyn aikana. Sen sijaan kätkemisrikoksen hovioikeuskäsittelyn aikana anastusrikosta koskeva esitutkinta oli jo päättynyt. Kun tallenteesta oli jo tullut osa oikeudenkäyntiaineistoa, ei sen myöhemmän käytön sallittavuutta ajatellen ollut ainakaan ratkaisevaa merkitystä sillä, milloin poliisin on pakkokeinolain mukaisesti hävitettävä poliisin hallussa oleva ylimääräinen tieto.

Korkein oikeus on teknisen tarkkailun yhteydessä kertyneen ylimääräisen tiedon hyödyntämisen osalta todennut ennakkoratkaisussaan KKO 2007:58, että laissa ei ole kiel-

letty tällaista tietoa sisältävän tallenteen käyttämistä todisteena oikeudenkäynnissä. Korkein oikeus totesi, että laissa ei ole säännöstä, joka estäisi teknisen kuuntelun avulla saadun aineiston käyttämisen todisteena oikeudenkäynnissä pelkästään sillä perusteella, että teknistä kuuntelua koskeva käräjäoikeuden lupapäätös on myöhemmin kantelusta kumottu. Korkein oikeus katsoi, ottaen huomioon myös sen perusteen, jolla lupapäätös on kumottu, että luvan nojalla suoritettu tekninen kuuntelu ja äänitallenteen sisältämän tiedon hankkiminen on tapahtunut sinänsä laillisesti. Ylimääräisen tiedon hyödyntämisen osalta ratkaisussa tuodaan esille, että kysymyksessä on rikos, josta voidaan tuomita vankeutta ja jonka selvittämisessä puheena olevalla äänitallenteella on keskeinen merkitys todisteena. Rikoksentehtäjän suojeleminen ei ole asiallisesti liittynyt siihen törkeään huumausainerikokseen, jota koskevan rikosepäilyä takia kuuntelulupa oli alun perin myönnetty. Toisaalta on huomattava, että käräjäoikeuden lupapäätöksen mukaan teknistä kuuntelua sai kohdistaa nimenomaan kyseiseen henkilöön hänen oleskellessaan moottoripyöräkerhon tiloissa. Äänitallenteen käyttäminen todisteena ei sinänsä vaarantaisi hänen oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ottaen huomioon, että hänellä olisi joka tapauksessa mahdollisuus tuomioistuimissa ottaa kantaa äänitallenteen todistusarvoon sekä saada kuulluksi todistajia sen johdosta. Näissä olosuhteissa ei korkeimman oikeuden mukaan ollut perusteltua suhtautua teknisen kuuntelun avulla saatuun ylimääräiseen tietoon toisin kuin muuhunkaan sellaiseen tietoon, joka on sattumalta tullut esille poliisin suorittaman lainmukaisen esitutinnan yhteydessä. Äänitallenteen käyttöä todisteena rikoksentehtäjän suojelemista koskevassa rikosasiassa ei näin ollen ollut aiheutta kieltää silläkään perusteella, että se sisältää pakkokeinolaisten 5 a luvun 13 §:ssä tarkoitettua ylimääräistä tietoa.

Kun arvioidaan ylimääräisen tiedon hyödyntämisen sääntelytarvetta, huomioon on otettava, että telekuuntelun, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen ja teknisen tarkkailun luonteeseen kuuluu, että ne väistämättä tuottavat muutakin kuin pakkokeinopäätöksen tarkoittamaan rikokseen liittyvää

tietoa. Suomessa tähän asti omaksutun linjan mukaisesti ylimääräisen tiedon käyttäminen on jätetty oikeustieteessä esitettyjen näkemysten ja oikeuskäytännön varaan. EIT:n ratkaisukäytännöstä voidaan kuitenkin tämänkin kysymyksen osalta tehdä sellainen johtopäätös, että tarvitaan riittävän kattavaa ja täsmällistä sääntelyä. (esim. *Amann v. Sveitsi 16.2.2000*) Näistä syistä, ja koska kysymys on perustuslaissa suojatun luottamuksellisen viestin salaisuuden turvaamisesta, ei kysymystä ylimääräisen tiedon käyttämisestä voida jättää nykyiseen tapaan sääntelemättä.

Mitä tulee ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevan sääntelyn sisältöön, on erittäin tärkeätä huomata, että perustuslaki rajoittaa lainsäätäjän harkintavaltaa. Perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana. Mainittu perustuslain säännös puoltaa sitä, että ylimääräistä tietoa koskeva sääntely ulotetaan koskemaan telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saatua tietoa.

Johdonmukaista on, että ylimääräistä tietoa saisi käyttää rikoksen selvittämisessä, kun tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoina, jolla tieto on saatu. Lisäksi käyttömahdollisuuden tulisi ulottua tiettyä vakavuustasoa oleviin muihin rikoksiin. Vaikka rikoksen estämiseen liittyvistä ja muista poliisin toimivaltuuksista muuten säädettäisiin tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavassa poliisilaissa, ylimääräisten tietojen käyttämisestä rikoksen estämiseen ja poliisin toiminnan suuntaamiseen olisi syytä tarkoituksenmukaisuussyistä ja selvyyden vuoksi säätää myös pakkokeinolaissa. Rikostutkinnassa tulee esiin tilanteita, joissa jo tehdyn rikoksen selvittäminen ja tekeillä rikoksen estäminen kietoutuvat toisiinsa.

Oman erityisryhmän muodostavat tilanteet, joissa ylimääräistä tietoa käytetään esitutinnan suuntaamiseen. Tällöin tietoa hyödynnetään välillisesti niin, että sitä ei käytetä näyttönä tai pakkokeinon käyttämisen perusteena

vaan esimerkiksi tutkintalinjan valitsemiseksi. Tällaiselle ylimääräisen tiedon käytölle samoin kuin käyttämiseksi rikoksen estämiseen ja muuhun poliisin toiminnan suuntaamiseen ei olisi edelleenkään tarpeen asettaa edellytyksiä, mistä tulisi kuitenkin selvyyden vuoksi nimenomaisesti säätää. Sama koskee ylimääräisen tiedon käyttämistä syyttömyyttä tukevana selvityksenä. Näin voidaan katsoa siittäkin huolimatta, että jonkun syyttömyyttä tukeva selvitys voi vahvistaa jonkin toisen henkilön syyllisyyttä.

Salaisen pakkokeinon käytöstä ilmoittaminen ja asianosaisjulkisuus

Pakkokeinolain 5 a luvun 11 §:n 2 momentin mukaan, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi tai esitutkinta muuten on päätetty lopettaa, epäillylle on ilmoitettava häneen kohdistetuista 5 a luvussa tarkoitetuista pakkokeinoista. Jollei asiassa ole päätetty tutkinnan lopettamisesta tai asiaa saatettu syyttäjän harkittavaksi vuoden kuluttua pakkokeinon käytön lopettamisesta, pakkokeinon käytöstä on viimeistään tällöin ilmoitettava epäillylle. Tuomioistuimien voi tutkinnanjohtajan esityksestä tärkeästä tutkinnallisesta syystä päättää, että ilmoitus saadaan tehdä myöhemmin tai että se saadaan jättää tekemättä.

Poliisilain 33 §:n 1 momentin mukaan 31 §:n 1 momentissa tarkoitettu teknisestä tarkkailusta tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitettu tekniseen tarkkailuun käytettävän laitteen sijoittamisesta päättäneen poliisimiehen taikka 32 b §:n nojalla telekuuntelusta, televalvonnasta tai teknisestä tarkkailusta päättäneen tai tuomioistuimelle vaatimuksen tehneen poliisimiehen taikka 32 c §:n nojalla televalvonnasta tai teknisestä tarkkailusta päättäneen poliisimiehen on teknisen tarkkailun, televalvonnan tai telekuuntelun päätyttyä ilmoitettava toimenpiteestä sen kohteena olleelle henkilölle, jollei ilmoittaminen vaaranna tiedonhankinnan tarkoitusta tai rikoksen esitutkintaa. Tarkkailusta tai 31 §:n 4 momentissa tarkoitettu teknisestä tarkkailusta taikka näiden toimenpiteiden perusteista ei tarvitse tehdä ilmoitusta (2 momentti).

Salaisten pakkokeinojen käytöstä ilmoittamiseen liittyvä asianosaisen tiedonsaantioikeus on tärkeä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytys. Lisäksi erikseen on erotettava kysymys oikeudesta saada tieto salaisen pakkokeinon käyttöä koskevasta asiakirjasta tai tallenteesta. Asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukainen lähtökohta on, että asianosaisella on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Pykälän 2 momentissa säädetään tapauksista, joissa asianosaisella, hänen edustajallaan tai avustajallaan ei ole 1 momentissa tarkoitettua oikeutta. Rajoitus koskee esimerkiksi asiakirjaa, josta tiedon antaminen olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä etua tai yksittäistä etua, ja asiakirjaa, joka on esitutkinnassa laadittu ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiseksi.

EIS 6 artiklan tarkoituksena on muun ohessa suojata osapuolia salaiselta oikeudenkäyntöltä. Asianosaisten yhdenvertaisuus (equality of arms) ja kuulemisperiaatteet ovat tärkeitä tekijöitä arvioitaessa sitä, onko oikeudenkäyntiä pidettävä kokonaisuudessaan oikeudenmukaisena. Ne edellyttävät asianosaisten mahdollisuutta esittää asiansa olosuhteissa, jotka eivät aseta häntä vastapuoleen verrattuna asiallisesti huonompaan asemaan. Tämä tarkoittaa sitä, että todisteet ja todistelu ovat asianosaisten tiedossa ja saatavilla. Lisäksi heillä on oltava mahdollisuus testata esitetyn todistelun luotettavuutta, kuulustella vastapuolen todistajia ja lausua vastapuolen esittämästä todistelusta. Tasa-arvoisuus ilmenee osapuolten yhtäläisenä mahdollisuutena merkityksellisen todistelun esittämiseen. Huomioon on kuitenkin otettava se, että esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä esiintyy toisiinsa nähden vastakkaisia tavoitteita ja intressejä. Lisäksi on huomattava, että asianosaisten yhdenvertaisuutta ei loukata vielä sillä, että oikeudenkäyntiaineistosta puuttuu jotakin. Toisin on arvioitava sitä, että toisella asianosaisella on käytössään tai tiedossaan jokin toiselta salassa oleva seikka.

EIT:n ratkaisukäytännöstä löytyy aihepiiriin liittyviä ratkaisuja. Ratkaisussa *Jasper v. Yhdistynyt kuningaskunta 16.2.2000* EIT totesi, ettei asianosaisen oikeus saada tieto merkityksellisistä todisteista ole ehdoton. Kilpailevia intressejä tuli punnita vastakkain syytetyn oikeuksien kanssa. Tällaisia olivat EIT:n mukaan kansalliseen turvallisuuteen, todistajan suojeluun tai poliisin tutkintamenetelmien salassapitoon liittyvät intressit. Asiassa oli merkityksellistä myös se, ettei salainen aineisto ollut miltään osin sisältynyt syyttäjän oikeudenkäynnissä vetoamaan näyttöön eikä sitä ollut esitetty valamiehille oikeudenkäynnissä. EIT totesi, että päätöksentekomenettelyssä oli noudatettu niin pitkälle kuin se oli mahdollista kontradiktorisen oikeudenkäynnin ja osapuolten tasa-arvon periaatteita ja siihen oli liittynyt takeita, jotka olivat olleet omiaan suojaamaan syytetyn etuja. EIS 6 artiklan 1 kappaletta ei ollut rikottu.

Ratkaisussa *Edwards ja Lewis v. Yhdistynyt kuningaskunta 22.7.2003* sen sijaan todettiin EIS 6 artiklan 1 kappaletta määrääksien rikominen. Syytetyt eivät aineiston salassapidon vuoksi olleet saaneet selvittää kysymystä poliisin mahdollisesta yllytyksestä rikokseen (Edwards-tapaus). Tuomarin käytössä olleeseen aineistoon oli sisältynyt tieto siitä, että valittaja olisi ennen valituksenalaista operaatiota osallistunut heroisiin välittämiseen, mutta tämä tieto paljastettiin ensimmäistä kertaa vasta EIT:ssa. Myös Lewis-tapauksessa oli kysymys väitteestä, että valittaja olisi houkuteltu tekemään rikoksia. Tässäkin tapauksessa oli kysymys aineiston salaamisesta, mutta valituksen tekemisen hetkellä syytteen käsittelyä ei ollut vielä aloitettu. EIT totesi valittajien tavoin, että molemmissa tapauksissa oli mahdotonta sanoa, oliko houkuttelua rikoksiin tapahtunut, koska merkityksellistä aineistoa ei ollut paljastettu. Sen vuoksi EIT keskittyi tutkimaan houkuttelusta tehtyjen väitteiden käsittelyä liittyen siihen, täyttikö menettely mahdollisimman pitkälle kontradiktorisen oikeudenkäynnin ja osapuolten tasa-arvon vaatimuksen ja sisältyikö siihen asianmukaisia takeita syytetyn etujen turvaamisesta. Tapauksissa näytti siltä, että salattu aineisto oli voinut koskea lainopineen tuomarin päätettävää kysymystä. Va-

littajat olivat pyytäneet tuomaria harkitsemaan sitä, oliko aineisto erotettava todistusaineistosta, koska poliisi oli houkutelut heidät rikosten tekemiseen. Päätääkseen siitä, oliko houkuttelua todella tapahtunut, tuomarin oli tullut tutkia, miten laajasti poliisi oli osallistunut rikokseen ja miten yllytys tai painostus oli tapahtunut. Jos syytetyt olisivat kyenneet osoittamaan, että poliisi toimi sopimattomasti, syytteistä olisi täytyntä luopua. Valittajien pyynnöllä oli siten ollut ratkaiseva merkitys heidän oikeudenkäynnilleen, eikä väitteitä voitu selvittää kaikessa laajuudessaan oikeudessa. EIT kiinnitti huomiota myös siihen, että tuomari, joka oli hylännyt väitteet houkuttelusta, oli jo nähnyt syyttäjän aineiston, eikä valittajalla tai hänen avustajallaan ollut mahdollisuutta tutustua siihen. Samankaltainen tilanne oli myös tapauksessa *V. v. Suomi 24.4.2007*.

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyviin näkökohtiin on myös perustuslakivaliokunta kiinnittänyt huomiota epäsovinnaisista rikostorjunta- ja rikostutkintamenetelmistä säätämisen yhteydessä (PeVL 5/1999 vp). Valiokunta on todennut oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvan sen, että syytetty ja hänen puolustajansa saavat tiedon ja mahdollisuuden lausua kaikesta siitä asiaan vaikuttavasta aineistosta, jolla voi olla vaikutusta tuomioon.

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyviin seikkoihin myös eduskunnan hallintovaliokunta kiinnitti huomiota voimassa olevan poliisilain 44 §:n viimeisen muuttamisen yhteydessä (HaVM 10/2005 vp). Valiokunnan mukaan syytetyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei vaarannu silloin, kun peitetoiminnalla ja valeostolla saatuja tietoja ei ole käytetty syyteharkinnan perustana eikä oikeudenkäynnissä, vaan ne ovat ainoastaan auttaneet poliisitoiminnan suunnauttamisessa. Tämä näkökohta sinällään koski myös 3 §:ssä tarkoitettujen muiden menetelmien sekä henkilöiden henkilöllisyyden ilmaisemista.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on eräässä ratkaisussaan (dnro 137/2/04) todennut tarkastushavaintojen perusteella, että tutkinnanjohtajat ovat pyytäneet, että ilmoitus pakkokeinon käytöstä saataisiin jättää kokonaan tekemättä perustellen pyyntöään vain

sillä, että esitutkinta on kesken. Tähän kärkeäjäoikeus on yleensä myöntänyt luvan. Apulaisoikeusasiamies nosti esiin kysymyksen myös siitä, eikö ainakin hengen ja terveyden turvaamisen tulisi voida olla peruste ilmoittamatta jättämiselle. Laissa tulisi eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen kannanoton perusteella ottaa huomioon myös tutkinnan keskeyttämistilanteet. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on lisäksi toisessa ratkaisussaan (dnro 571/2/08) kiinnittänyt erityistä huomiota peitetoiminnan ja valeoston käytöstä ilmoittamiseen rikoksesta syytetyn oikeuksien ja varsinkin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta.

Pakkokeinolain ja poliisilain ilmoittamatta jättämistä koskevat säännökset eivät ole yhteismitallisia. Pakkokeinolain mukaisesta lykkäämisestä ja ilmoittamatta jättämisestä päättää tuomioistuimien ja poliisilain mukaisesta ilmoittamatta jättämisestä poliisi silloinkin, kun tiedonhankintakeinon käyttämisestä on päättänyt tuomioistuimien. Pakkokeinolain osalta ilmoittamisen lykkääminen ja kokonaan tekemättä jättäminen on syytä jättää tuomioistuimien harkintaan, jossa asiaan osallisten oikeudet ja tiedonsaantitarpeet oikeudenkäyntiä silmällä pitäen pystytään parhaiten arvioimaan.

Salaisesta pakkokeinosta kokonaan ilmoittamatta jättämisen tulisi olla siten mahdollista tiedonhankinnan turvaamiseen, valtion turvallisuuden varmistamiseen sekä hengen ja terveyden suojaamiseen liittyvissä tapauksissa. Hengen ja terveyden suojaamisen osalta on huomattava käytännön osoittaneen, että tiedonhankinnan kohteet pyrkivät selvittämään tarkoin eri henkilöiden roolit ja todellisen henkilöllisyyden, kun esitutkintaviranomaisen heihin kohdistuvat toimenpiteet ovat paljastuneet. Tämä puolestaan mahdollistaa kostotoimenpiteet. Mikäli samassa asiassa on esimerkiksi käytetty tietolähdettä ja peitehenkilöä, riittää jo toisen henkilön paljastuminen saattamaan molemmat henkilöt ja heidän läheisensä hengen ja terveyden vaaraan. EIT:n ratkaisukäytännön mukaisesti ilmoittamisen lykkäämistä ja ilmoittamatta jättämistä tulisi kuitenkin punnita oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksen kannalta. Tällöin merkitystä on sillä, että asianosaisella on oikeus puolustautua asianmukaisesti

ja muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Laissa tulisi säätää myös siitä, millä edellytyksillä asianosaisjulkisuutta voidaan rajoittaa salaisten pakkokeinojen käytön yhteydessä. Tämä koskee tiedon saamista pakkokeinon käyttöä koskevista asiakirjoista ja tallenteista. Tältä osin vaikuttavina ovat samanlaiset näkökohdat kuin itse pakkokeinon käytöstä ilmoittamisen osalta.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Esitutkintalain uudistamisella pyritään poistamaan sitä monin paikoin rasittava tulokannanvaraisuus ja puutteellisuus ja saattamaan esitutkintasäännökset johdonmukaisiksi muun muuttuneen lainsäädännön kanssa. Tärkeänä tavoitteena on esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän välisen esitutkintayhteistyön tehostaminen ja syyttäjän esitutkintatoimivaltuuksien tarkoituksenmukainen täsmentäminen. Esitutkintalain uudistamistarpeeseen liittyvät myös lainsäädäntötekniset kysymykset. Lain selkeyttä ja havainnollisuutta parannetaan otsikoimalla pykälät ja jakamalla ne lukuihin. Samalla säännösten kirjoitustapaa yksinkertaistetaan ja nykyaikaistetaan.

Pakkokeinolain uudistamisella pyritään pitkälti samoihin tavoitteisiin kuin esitutkintalain uudistamisella. Näitä ovat perus- ja ihmisoikeuksien korostaminen, rikostorjunnan tehokkuusvaatimukset huomioon ottava viranomaistoimivaltuuksien kattava ja selkeä sääntely sekä vanhahtavia ja monimutkaisia ilmaisuja sisältävän lainsäädännön kielellinen uudistaminen.

Uuden pakkokeinolain ja tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavan poliisilain yhteisenä tavoitteena on salaisia pakkokeinoja ja poliisilaisissa säädettyjä poliisin tiedonhankintakeinoja koskevan sääntelyn mahdollisimman pitkälle menevä yhdenmukaistaminen ja johdonmukaistaminen. Esitutkintalakiin ehdotetaan siirrettäväksi runsaasti esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa olevaa sääntelyä, joka perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla yksilön oike-

uksia ja velvollisuuksia koskevana kuuluu lailla säädettävään.

Erityistä huomiota esityksen valmistelussa on kiinnitetty ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännössä havaittujen nykyisen lainsäädännön soveltamis- ja tulkintaongelmien poistamiseen. Sekä esitutkintalain että pakkokeinolain osalta lakiin ehdotettavat täydennykset, täsmennykset ja muutokset ovat siinä määrin mittavia, että uusien lakien säätäminen on aiheellista.

3.2 Keskeiset ehdotukset

Uusi esitutkintalaki

Soveltamisalasäännökset (1 luku)

Esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevaa sääntelyä täydennettäisiin niin, että myös rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat on selvitettävä. Asia olisi valmisteltava esitutkinnassa siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.

Esitutkintaan osalliset (2 luku)

Samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvien rikosten tutkinnanjohtajien esimieheksi voitaisiin määrätä tutkinnan yleisjohtaja. Virallisen syyttäjän toimimisesta tutkinnanjohtajana säädettäisiin hieman eri tavalla kuin voimassa olevassa laissa. Syyttäjä toimisi poliisirikoksen tutkinnanjohtajana automaattisesti vain silloin, kun poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Poliisimiehen tekemäksi epäilty rikos tulisi tutkia aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, jos asia ei ole rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana käsiteltävä. Muutenkin rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulisi tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu.

Lukuun otettaisiin säännökset esitutkinnan asianosaisista sekä asianosaisen avustajan ja tukihenkilön osallistumisesta esitutkintaan. Asianosaisia olisivat asianomistaja, rikoksesta epäilty ja muu henkilö, jonka oikeuksiin,

etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa. Esitutkintavirkamiehen esteellisyyttä koskevat säännökset uudistettaisiin pääosin osin vastaamaan hallintolain esteellisyyssäännöksiä.

Esitutkinnan toimittamisen yleiset säännökset (3 luku)

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisesta ja siirtämisestä säädettäisiin tavalla, joka pääosin vastaisi esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa nykyisin olevaa sääntelyä. Ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen olisi tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä esitutkintaviranomaisen tai virallisen syyttäjän ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Tutkinnanjohtaja päättäisi tarvittaessa siitä, toimitaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saataisiin ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöstä.

Asetuksesta otettaisiin täsmennettynä lakiin alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn rikollisen teon esitutkintaa koskeva pykälä. Nuoriin rikoksista epäiltyihin liittyy myös se, että alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti.

Lukuun otettaisiin säännös tutkinnanjohtajan velvollisuudesta ja oikeudesta eräissä tapauksissa ilmoittaa virkamiehen esimiehelle virkamieheen kohdistuvasta rikosepäilystä. Esitutkintaviranomaisen alueellista toimivaltaa koskevan säännöksen mukaan esitutkintaviranomainen voisi tutkia ulkomailla tehdyn epäillyn rikoksen, jos rikokseen rikoslain 1 luvun säännösten nojalla voidaan soveltaa Suomen lakia ja jos esitutkinnan toimittaminen Suomessa on tutkinnallisista syistä ja rikosvastuun toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaista.

Lukuun otettaisiin esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä ja esitutkinnan keskeyttämistä koskevat säännökset, joita voimassa olevassa esitutkintalaissa ei ole. Siirtämisen edellytyk-

senä olisi sen välttämättömyys tutkittavana olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi. Edellytyksenä olisi myös, että siirtämisestä ei aiheudu vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Esitutinnan keskeyttäminen olisi mahdollista, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttava selvitys ei ole saatavissa.

Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet (4 luku)

Uusina esitutkintaperiaatteina säädettäisiin rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen ja suhteellisuusperiaatteesta. Uudelleen muotoillun hienotunteisuusperiaatteen mukaan esitutinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia olisi kohdeltava hienotunteisesti.

Lasten kohtelua esitutkinnassa koskeva asetuksen pykälä otettaisiin asetuksesta lakiin. Uudessa pykälässä säädettäisiin edunvalvojan määräämisestä asianosaisena olevalle lapselle esitutkintaa varten. Tämä tulisi kysymykseen silloin, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeellonta.

Oikeutta käyttää avustajaa esitutkinnassa koskevia säännöksiä muutettaisiin niin, että asianosaiselle olisi ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä. Rikoksesta epäillylle oikeudesta olisi kirjallisesti ilmoitettava viipymättä, kun hän menettää vapautensa kiinniotamisen, pidättämisen tai vangitsemisen yhteydessä. Esitutkintaviranomaisen olisi muutenkin selvittettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan. Tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän olisi tehtävä tuomioistuimelle esitys avustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n

3 momentin nojalla. Esitutkintaviranomaisen olisi myös huolehdittava siitä, että epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuus turvataan.

Luvussa säädettäisiin myös esitutkinnan käsittelykielestä, asiakirjan kääntämisestä sekä ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kielestä. Tältä osin säännökset perustuisivat pitkälti kielilain säännöksiin.

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyö (5 luku)

Pääsääntöisesti esitutkinta- ja syyttäjäviranomaiset päättäisivät yhdessä niistä rikoksista, joiden tutkittavaksi tulemisesta esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle. Syyttäjän toimivaltuuksista esitutkinnassa säädettäisiin pitkälti nykyisen lain säännöksiä vastaavalla tavalla. Esitutkintaviranomaiselle asetettaisiin velvollisuus asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla ilmoittaa syyttäjälle esitutkinnan toimitamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten. Syyttäjän olisi tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään riittävästi. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän tulisi neuvotella esitutkintayhteistyön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä.

Läsnäolo esitutkinnassa (6 luku)

Läsnäoloa esitutkinnassa koskevat säännökset vastaisivat pitkälti voimassa olevan lain vastaavia säännöksiä. Lukuun otettaisiin kuitenkin nykyisin pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä oleva säännös esitutkinnasta poistumisen estämisestä, koska se asiayhteyden vuoksi paremmin sopii läsnäoloa koskevien säännösten yhteyteen.

Kuulustelut (7 luku)

Asianomistajan kuulusteleminen voitaisiin jättää tämän omasta ilmoittautumisesta taapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää. Lukuun otettaisiin asetuksessa olevat säännökset päihtyneen kuu-

lustelemisesta ja mielentilaltaan häiriintyneen kuulustelemisesta.

Kuulusteltavalle olisi ennen kuulustelua ilmoitettava myös hänen kielelliset oikeutensa. Kuulustelutodistajan käyttö voitaisiin korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella ääni- ja kuvatallenteeseen, jos siten voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat. Tutkija voisi sallia pyynnöstä muunkin asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön kuin asianomistajalle määrätyn tukihenkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaarana salsapitovelvollisuutta.

Harkittaessa henkilön läsnäoloa toisen henkilön kuulustelussa olisi otettava huomioon hienotunteisuusnäkökohdat ja se, että epäillyn läsnäolosta ei saa aiheutua kärsimystä tai sitä vastaavaa muuta haittaa asianomistajalle. Tutkija voisi kieltää vajaavaltaisen kuulusteltavan laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa myös sillä perusteella, että läsnäolon voidaan muuten olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä. Kuulustelusta ei tarvitsisi ilmoittaa lailliselle edustajalle ja tilaisuutta varata edustajalle läsnäoloon kuulustelussa, jos edustajaa ei kyetä tavoittamaan tai jos ilmoittaminen ja tilaisuuden varaaminen eivät ole rikostutkinnallisista syistä mahdollisia ja jos epäiltyä on rikoksen tai rikollisen teon selvittämiseksi viipymättä kuulusteltava. Sosiaaliviranomaisen edustajan kuulusteluvu osallistumista koskevat säännökset nostettaisiin asetuksesta lakiin.

Ryhmätunnistus (8 luku)

Ryhmätunnistusta koskevia säännöksiä täydennettäisiin nykyisin asetuksessa olevilla säännöksillä ryhmätunnistuksen järjestämisen edellytyksistä (voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä) ja ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättävästä esitutkintavirkamiehestä (tutkinnanjohtaja).

Esitutkinta-aineisto (9 luku)

Kuulustelusta olisi laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Jos kuulusteltava on käyttänyt muuta kieltä, pöytäkirja laadittai-

siin esitutkinnan käsittelykielellä. Kuulusteltavan tarkastus- ja korjaamisoikeus laajennettaisiin koskemaan kuulustelupöytäkirjaa.

Kuulustelutilaisuus olisi tallennettava kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Viralliselle syyttäjälle olisi varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuuden tallentamisessa ääni- ja kuvatallenteeseen, jos iältään nuoren tai henkisesti häiriintyneen asianomistajan tai todistajan kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä kuulematta kyseistä henkilöä henkilökohtaisesti tuomioistuimessa.

Esitutkintapöytäkirja laadittaisiin esitutkinnan käsittelykielellä. Esitutkintapöytäkirjaan olisi otettava selostus myös tutkintatoimenpiteiden yhteydessä tehdyistä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevista havainnoista. Ääni- ja kuvatallenteesta tieto voitaisiin antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

Esitutkinnan päättäminen (10 luku)

Asianosaisille olisi varattava tilaisuus antaa loppulausunto, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen tarpeetonta. Loppulausunnon kohteeksi määritettäisiin esitutkinta-aineiston riittävyys, näytön arviointi, oikeuskysymykset ja muut asian käsittelyn kannalta tärkeät seikat. Tarvittaessa virallista syyttäjää olisi kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä.

Virallinen syyttäjä voisi tutkinnanjohtajana toimiessaan antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen.

Erinäiset säännökset (11 luku)

Esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta ja päättämisestä saattamatta asiaa virallisen syyttäjän harkittavaksi olisi tehtävä kirjallinen päätös. Sama koskisi muuta vastaavaa esitutkintapäätöstä, joka voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin.

Avustajan kelpoisuutta koskevia säännöksiä täydennettäisiin. Avustajana ei saisi yksittäistapauksessa toimia se, joka on ryhdyttyään avustajaksi kyseisessä asiassa menetellyt lain tai hyvän asianajotavan vastaisesti siten, että hänen jatkamisensa avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä. Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen olisi päätettävä, onko tutkinnanjohtajan päätöstä avustajan kelpoisuudesta noudatettava.

Syyteharkinnan aikana ilmaisukiellosta päättäisi virallinen syyttäjä. Ilmaisukiello voitaisiin määrätä olemaan voimassa vielä esitutkinnan päättymisen jälkeenkin, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jos seikkojen ilmitulo voi vaikeuttaa muun vielä tutkittavana olevan rikoksen selvittämistä. Pykälässä myös säädettäisiin velvollisuudesta kumota ilmaisukiello viipymättä ennen määräajan päättymistä, jos määräämisen edellytystä ei enää ole. Lisäksi säädettäisiin ilmaisukiellon suhteesta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momenttiin sekä esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta selostaa salassapitovelvolliselle salassapitovelvollisuuden sisältöä.

Lakiin otettaisiin täydennettyinä asetukset nykyisin olevat esitutkinnasta tiedottamista koskevat säännökset. Sama koskisi asianomistajalle tehtäviä ilmoituksia koskevia asetusten säännöksiä. Valtioneuvoston asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin 1) rikosilmoituksen kirjaamistavasta; 2) ryhmätunnistuksen järjestämisestä; 3) kuulustelupöytäkirjan ja esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, rakenteesta ja liitteistä.

Uusi pakkokeinolaki

Yleiset säännökset (1 luku)

Vaikka pakkokeinojen käytössä edelleen lähtökohtana olisi esitutkintalaissa säädettävien esitutkintaperiaatteiden soveltaminen, eräistä erityisesti pakkokeinojen käyttöön liittyvistä periaatteista säädettäisiin uudessa pakkokeinolaisissa. Tämä koskisi suhteellisuusperiaatetta, vähimmän haitan periaatetta ja hienotunteisuusperiaatetta.

Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen (2 luku)

Poliisimiehen kiinniotto-oikeutta täsmennettäisiin niin, että poliisimies saa rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Näin ollen poliisin yleistä kiinniotto-oikeutta ei enää määrittäisi jokamiehen kiinniotto-oikeus, josta säädettäisiin nimeltään muuttuneena (yleinen kiinniotto-oikeus).

Tuomitun vangitsemista koskevia säännöksiä muutettaisiin niin, että tuomioistuin saa virallisen syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna. Lakiin lisättäisiin uudelleen vangitsemista koskeva pykälä, jonka mukaan rikoksesta vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saisi vangita uudelleen samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, johon vangitsemisvaatimuksen esittäjä on voinut vedota aikaisemmasta vangitsemisesta päätettäessä.

Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa (3 luku)

Vangitsemisvaatimuksen käsittelemistä koskevia säännöksiä muutettaisiin niin, että vangitsemisvaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen olisi oltava läsnä vaatimusta käsiteltäessä. Määrätty virkamies voisi käyttää vangitsemisvaatimuksen tehneen virkamiehen puhevaltaa siltä osin kuin käyttämistä ei ole rajoitettu vaatimuksessa. Niissä tapauksissa, joissa vangittavaksi vaaditulle ei olisi varat-

tava tilaisuutta tulla kuulluksi vangitsemisvaatimuksesta (vaadittu on esimerkiksi ulkomailta), tiedossa olevalle vangittavaksi vaaditun asiassa valtuuttamalle avustajalle olisi kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Tuomioistuimen olisi pääsääntöisesti huolehdittava siitä, että vangittavaksi vaaditun lailliselle edustajalle ja sosiaaliviranomaisen edustajalle varataan tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasian käsittelyn yhteydessä, kun alle 18-vuotiasta vaaditaan vangituksi.

Vangitsemisasian päätös voitaisiin julistaa myös viimeistään samaan rikoskokonaisuuteen liittyvien vangitsemisasioiden käsittelyn päätyttyä. Määräajan asettamista syytteen nostamista varten koskevia säännöksiä muutettaisiin niin, että määräajan päättäisi vangitsemisesta päättävä tuomioistuin silloinkin, kun se ei tule käsittelemään syytettä. Jos määräaika osoittautuisi liian lyhyeksi, tuomioistuin voisi virallisen syyttäjän viimeistään neljä päivää ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaika. Tuomioistuimen olisi otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Ennen vangin vapauttamisesityksen tekemistä siitä olisi ilmoitettava viralliselle syyttäjälle, joka voisi ottaa päätettäväkseen kysymyksen esityksen tekemisestä.

Vangittu saisi kannella myös syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta. Lisäksi pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kannella päätöksestä, jolla vangitsemisvaatimus on hylätty tai vangittu määrätty päästettäväksi vapaaksi.

Yhteydenpidon rajoittaminen (4 luku)

Vapautensa menettäneen lähimaista koskevan rajoituksen osalta todettaisiin, että yhteydenpitoa lähimaiseen saadaan rajoittaa vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi. Luvussa säädettäisiin yhteydenpitorajoituksen lakkaamisesta olemassa voimassa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden päättyessä. Väliaikaisen rajoituksen voimassaolo lakkaisi, jos esitystä yhteydenpitorajoituksesta ei tehdä tuomioistuimelle määräajassa.

Yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen olisi päätettävä yhteydenpitorajoituksen poistamisesta, jos rajoituksen edellytyksiä ei enää ole. Rajoituksen kohteena oleva tutkintavanki voisi saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tuomioistuimen antamasta yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä saisivat kannella rajoituksen kohteena oleva tutkintavanki ja pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Matkustuskielto (5 luku)

Uudeksi matkustuskiellon määräämisen perusteeksi säädettäisiin se, että on syytä epäillä rikoksesta epäillyn vaikeuttavan asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa.

Nykylain mukaisesta jaottelusta matkustuskiellon varsinaiseen sisältöön ja kieltoon liitettäviin velvoitteisiin luovuttaisiin. Matkustuskieltopäätöksessä voitaisiin kieltoon määrätty velvoittaa toimimaan seuraavalla tavalla: 1) pysymään päätöksessä mainitulla paikkakunnalla tai alueella; 2) pysymään poissa tietyltä päätöksessä mainitulta alueelta tai olemaan liikkumatta siellä; 3) olemaan tiettyinä aikoina tavattavissa asunossaan tai työpaikallaan; 4) ilmoittautumaan tiettyinä aikoina poliisille; 5) oleskelemaan laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän ennestään on tai johon hänet otetaan; 6) olemaan ottamatta yhteyttä todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; tai 7) luovuttamaan passinsa poliisille.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi perustellusta syytä myöntää matkustuskieltoon määrätylle luvan yksittäistapauksessa vähäiseen poikkeamiseen matkustuskieltopäätöksessä määrätystä velvoitteesta. Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies kieltäytyisi myöntämästä lupaa, matkustuskieltoon määrätty voisi saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää syytteen nostamiseen liittyvää 60

päivän määräaika. Tuomioistuimen olisi otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Matkustuskieltoon määrätyn vaatimus matkustuskiellon kumoamisesta olisi otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viikon kuluessa vaatimuksen saapumisesta tuomioistuimelle.

Syyteasian ratkaisemisen yhteydessä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu vastaaja saataisiin määrätä matkustuskieltoon myös hänelle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta. Matkustuskiellon rikkomistapaukseksi lakiin lisättäisiin se, että matkustuskieltoon määrätty vaikeuttaa asian selvittämistä. Kieltoon mahdollisesti määrättävälle olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi silloin, kun tuomioistuin ei päätä asiasta. Tuomioistuimen antamasta matkustuskieltoa koskevasta päätöksestä saisivat kannella matkustuskieltoon määrätty ja pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Vakuustakavarikko (6 luku)

Ainoaksi ehdotetun lain mukaiseksi turvaamistoimeksi säädettäisiin vakuustakavarikko, joten hukkaamiskiellosta luovuttaisiin.

Omaisuuksa saataisiin määrätä vakuustakavarikkoon myös rikokseen perustuvan hyvityksen maksamisen turvaamiseksi. Ennen syytteen vireille tuloa vaatimuksen omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon olisi tehdä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Syytteen vireille tultua vaatimuksen voisi tehdä virallinen syyttäjä ja itselleen tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi myös asianomistaja.

Väliaikaisen vakuustakavarikon kohteena oleva omaisuus saataisiin ennen väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoa ottaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä esitutkintaviranomaisen haltuun, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Tämä liittyisi siihen, että myös väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpano tapahtuisi ulosottokaaren 8 luvun säännösten mukaisesti. Lakiin otettaisiin myös säännös väliaikaisesta vakuustakavarikosta laadittavasta pöytäkirjasta ja pöytäkirjan jäljennöksen toimitamisesta viivytyksettä sille, jonka omaisuuden väliaikainen vakuustakavarikko kohdistuu.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi tehtävä esitys tuomioistuimelle vakuustakavarikon kumoamisesta, jos sen edellytyksiä ei enää ole. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Asia voitaisiin kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen olisi päätettävä, onko vakuustakavarikko pidettävä voimassa. Vakuustakavarikkoa ei kuitenkaan tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden kuukauden kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Tuomioistuin voisi vakuustakavarikon määrätessään samalla antaa tarkempia määräyksiä sen täytäntöönpanosta. Vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneiden kulujen korvaamisessa noudatettaisiin soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ää.

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen (7 luku)

Lähtökohdaksi tulisi, että asiakirjan takavarikoiminen korvataan sen jäljentämisellä. Lähetyksen takavarikoimista ja jäljentämistä koskevissa säännöksissä luovuttaisiin postilähetyksen takavarikoimista koskevasta erityisasetuksesta. Poliisimiehelle annettaisiin oikeus välittömästi palauttaa ilman ilmoituksen tekemistä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle takavarikoimista tai asiakirjan jäljentämistä varten haltuun otettu esine tai asiakirja, jos on käynyt ilmi, että takavarikoimisen tai jäljentämisen edellytyksiä ei kuitenkaan ilmeisesti ole.

Ilmoituksen tekemistä haltuunottamisesta takavarikoimista tai jäljentämistä varten voitaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä siirtää enintään viikko haltuunotamisesta lukien, jos tärkeä tutkinnallinen syy sitä vaatii. Sen jälkeen tuomioistuin saisi mainitun virkamiehen pyynnöstä päättää ilmoituksen siirtämisestä enintään kaksi kuukautta kerrallaan. Ilmoitus olisi kuitenkin tehtävä viipymättä esitutkinnan päätyttyä. Takavarikoimisesta ja takavarikon kumoamisesta olisi eräissä tapauksissa tehtävä ulosot-

tokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettu rekisteri-ilmoitus.

Tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää syytteen nostamisen määräaikaan enintään neljä kuukautta kerrallaan, jos takavarikoimisen edellytykset ovat edelleen olemassa eikä takavarikon voimassapitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen ole kohtuutonta. Kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi määräaika voitaisiin pidentää enintään vuosi kerrallaan tai päättää, että takavarikko on voimassa toistaiseksi. Takavarikko voitaisiin määrätä toistaiseksi voimassa olevaksi myös, jos sen kohteena olevan esineen, omaisuuden tai asiakirjan hallussapito on kielletty. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, olisi määräajan pidentämisen yhteydessä varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Takavarikon tai jäljentämisen saattamista tuomioistuimen tutkittavaksi koskevassa säännöksessä säädettäisiin takavarikon voimassa pitämisen tai asiakirjan jäljennöksen säilyttämisen edellytyksistä pitkälti neljän kuukauden pidennyksen edellytyksiä vastaavasti. Tuomioistuin voisi vaatimuksesta myös päättää, että asiakirja on takavarikossa pitämisen asemesta jäljennettävä.

Asiakirjan jäljennös olisi hävitettävä, jos se osoittautuu tarpeettomaksi tai jos tuomioistuin päättää, että sitä ei säilytetä käytettäväksi todisteena. Syyteharkinnan aikana päätöksen takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämättä jättämisestä todisteeksi saisi tehdä vain virallinen syyttäjä paitsi, jos kysymys on ainoastaan takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttamisesta siihen oikeutetulle henkilölle. Kumotessaan takavarikon tai määrätessään, että takavarikkoa ei ole enää pidettävä voimassa, tuomioistuin saisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että takavarikoitua esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen samalla asettaman määräajan kulumista tai tuomioistuimen ratkaisun tulemistakin lainvoimaiseksi.

Jos takavarikko on kumottu tai jos on päätetty, että asiakirjan jäljennöstä ei säilytetä käytettäväksi todisteena, sellaisen ratkaisun

tehnyt viranomaisena saisi määrätä esineen, omaisuuden tai asiakirjan pantavaksi uudelleen takavarikkoon tai muuttaa asiakirjan jäljennöstä koskevaa ratkaisuaan. Edellytyksenä olisi aikaisemman ratkaisun jälkeen tietoon tullut asiaan vaikuttava seikka.

Lukuun otettaisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna uudet säännökset parempaa oikeutta takavarikon kohteeseen koskevan asian käsittelystä. Lähtökohtana olisi, että tuomioistuin määrää tällaisen asian käsittelystä erikseen riita-asian oikeudenkäynnistä säädetyssä järjestyksessä. Tuomioistuin samalla määräisi kanteen nostamiselle määräajan. Tuomioistuin voisi kuitenkin tutkia parempaa oikeutta koskevan kysymyksen syyteasian käsittelyn yhteydessä, jollei tutkiminen viivytä asian käsittelyä. Jos syytetä ei nosteta, pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi asettaa määräajan kanteen nostamista varten. Omaisuus olisi tuomioistuimen tai pidättämiseen oikeutetun virkamiehen asetettua määräajan pidettävä poliisin hallussa, kunnes parempaa oikeutta koskeva asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai hallussapito on ennen sitä osoittautunut muuten tarpeettomaksi. Jollei kannetta nostettaisi määräajassa, omaisuuden omistusoikeus siirtyisi valtiolle tai kohteen ollessa löytötavara esineen löytäjälle löytötavaralaisissa säädetyllä tavalla.

Vähäärvoinen esine tai esine, jonka hallussapito on rangaistavaa, voitaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä takavarikoimisen sijasta hävittää, ottaa valtion käyttöön tai myydä, jos esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi eikä sitä tarvita oikeudenkäynnissä todisteena. Virallinen syyttäjä voisi tehdä tällaisen ratkaisun myös silloin, kun hän on tehnyt oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla syyttämättäjättämispäätöksen ja jos esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi.

Etsintä (8 luku)

Paikkaan kohdistuva etsintä jakaantuisi yleiseen kotietsintään, erityiseen kotietsintään ja paikanetsintään. Yleisellä kotietsinnällä tarkoitettaisiin rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettussa kotirauhan suojaamassa paikassa toimitettavaa etsintää. Erityinen

kotietsintä tarkoittaisi etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta. Muut paikat jäisivät paikanetsinnän piiriin. Paikkaan kohdistuvan etsinnän edellytyksiä ei käytännössä muutettaisi voimassa olevan lain mukaisista.

Kotietsinnän toimittamispaikalla oleva henkilö saataisiin poistaa paikalta, jos poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että hän käyttäytymisellään häiritsee etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen. Ennen erityisen kotietsinnän toimittamista olisi määrättävä asiantunteva etsintävaltuutettu huolehtimaan siitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu tietoon, jota koskee salassapitovelvollisuus tai -oikeus. Esitutkintaviranomaisen olisi otettava asianmukaisesti huomioon etsintävaltuutetun käsitys tiedon soveltuvuudesta takavarikon tai asiakirjan jäljentämisen kohteeksi. Kiistanalainen aineisto olisi seneitöitävä, minkä jälkeen tuomioistuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättäisi sen tutkimisesta ja hyödyntämisestä.

Yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Erityisestä kotietsinnästä ja etsintävaltuutetun määräämisestä päättäisi tuomioistuin. Jos yleisessä kotietsinnässä tai paikanetsinnässä ilmenisi, että etsintä kohdistuu tietoon, jota koskee salassapitovelvollisuus tai -oikeus, tai jos erityinen kotietsintä olisi välttämätöntä toimittaa kiireellisesti, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintävaltuutetun määräämisestä. Poliisimies saisi tietyin edellytyksin esimerkiksi kiireellisissä tapauksissa toimittaa paikkaan kohdistuvan etsinnän ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai tuomioistuimen päätöstä.

Lukuun otettaisiin säännökset uudesta etsintätyypistä eli laite-etsinnästä. Sillä tarkoitettaisiin tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdistettavaa et-

sintää tarkoituksessa löytää tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä todisteena käytettävä asiakirja tai tieto. Laite-etsintä voitaisiin toimittaa myös laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety. Laite-etsinnän edellytykset vastaisivat pitkälti kotietsinnän edellytyksiä.

Poliisimies saisi ottaa teknisen laitteen haltuunsa laite-etsinnän toimittamista varten. Laite-etsintää koskevien säännösten joukkoon sijoitettaisiin voimassa olevan lain 4 luvussa takavarikkosäännösten joukossa olevat säännökset tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuudesta, datan säilyttämismääräyksestä, datan säilyttämismääräyksen kestosta ja datan säilyttämismääräyksen salassapidosta. Datan säilyttämismääräys voitaisiin ulottaa koskemaan myös dataa, jonka voidaan olettaa tulevan laitteeseen tai tietojärjestelmään määräyksen antamista seuraavan kuukauden aikana.

Laite-etsintä saataisiin rikostutkinnallisten tarkoituksenmukaisuussyiden tai asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä toimittaa etäetsintänä, jossa laite-etsintä toimitetaan käyttämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta. Laite-etsinnästä päättäisi yleensä pidättämiseen oikeutettu virkamies, salassapitovelvollisuuteen tai -oikeuteen liittyvästä etsinnästä kuitenkin muissa kuin yllättävissä tai kiireellisissä tapauksissa tuomioistuin.

Henkilöön kohdistuvaa etsintää koskeviin säännöksiin tehtäisiin joitakin muutoksia verrattuna voimassa olevan lain säännöksiin. Tämä koskisi esimerkiksi mahdollisuutta tehdä henkilönkatsastus muulle henkilölle kuin rikoksesta epäillylle ilman hänen suostumustaan ja tarkastettavan kanssa samaa sukupuolta olevan suoritettavaa henkilöntarkastusta eräissä tapauksissa.

Erityisiin tutkintakeinoihin liittyvät pakkokeinot (9 luku)

Luvussa säädettäisiin eräistä pakkokeinoista, joita koskeva sääntely voimassa olevassa laissa on 6 luvussa. Tutkimuspaikan eristämistä koskevaa sääntelyä täydennettäisiin tutkimuskohteen eristämällä. Nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen toteami-

sen yhteydessä kokeesta kieltäytymisen taikka kokeen suorittamisen turvaamisen tai luotettavan koetuloksen saamisen vuoksi voitaisiin toimittaa henkilönkatsastus, johon ei tarvita pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Henkilötuntemerkkien ottamisen saisi toimittaa myös niiden ottamiseen koulutettu poliisiyksikön päällikön määräämä yksikön palveluksessa oleva virkamies.

Salaiset pakkokeinot (10 luku)

Luvun mukaisia salaisia pakkokeinoja eli telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, televalvontaa, tukiasematietojen hankkimista, suunnitelmallista tarkkailua, peiteltyä tiedonhankintaa, teknistä tarkkailua (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu), teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimista, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähdetoimintaa ja valvottua läpilaskua voitaisiin käyttää esitutkinnassa salassa niiden kohteilta. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvussa säädetään telekuuntelusta, televalvonnasta, teknisestä tarkkailusta (tekninen kuuntelu, tekninen katselu ja tekninen seuranta) ja matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisesta.

Luvussa säänneltävien tiedonhankintakeinojen määritelmiin tehtäisiin lukuisia tarkennuksia, jotka ilmenevät tarkemmin ehdotetuista pykälistä. Tiettyä keinoa koskevat säännökset koottaisiin yhteen. Keinojen käytämisen perusteena olevia rikoksia koskevia säännöksiä myös muutettaisiin jonkin verran. Televalvontaa voitaisiin esimerkiksi jatkossa käyttää tutkittaessa teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehtyä rikosta.

Salaisen pakkokeinon käytön yleisenä edellytyksenä olisi, että käytöllä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Sen lisäksi, mitä salaisten pakkokeinojen käytön erityisistä edellytyksistä säädetäisiin keinokohtaisissa säännöksissä, telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, suunnitelmallista tarkkailua, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seurantaa, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua saataisiin käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan

erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun käyttäminen edellyttäisi lisäksi, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta tulisi kysymykseen tapauksissa, joissa on todennäköistä, että viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ei ole enää saatavissa telekuuntelulla. Tällöin esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa takavarikoida tai jäljentää ne teleyrityksen tai yhteisötilaajan hallusta. Lisäksi esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa tietojen hankkimiseen telekuuntelun sijasta, jos tietojen hankkiminen kohdistetaan viestin sisällön selvittämiseksi telepäätelaitteeseen välittömästi yhteydessä olevaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvaan henkilökohtaiseen tekniseen laitteeseen tai tällaisen laitteen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen.

Televalvontaa saataisiin kohdistaa rikoksesta epäillyn, asianomistajan, todistajan tai muun henkilön suostumuksella tämän hallinnassa olevaan teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun on syytä epäillä tiettyä rikosta. Televalvontaa voitaisiin käyttää myös epäillyn tai tuomitun tavoittamiseksi tapauksissa, joissa hän karttaa esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä taikka ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa.

Matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisen asemesta uudessa laissa puhuttaisiin tukiasematietojen hankkimisesta, joka voisi koskea myös tiedon hankkimista tietyn tukiaseman kautta telejärjestelmään kirjautuvista telepäätelaitteista tai telepäätelaitteista. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kiireellisissä tilanteissa väliaikaisesti päättää tukiasematietojen hankkimisesta, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen.

Uuteen pakkokeinolakiin otettaisiin säännökset tarkkailusta ja suunnitelmallisesta tarkkailusta. Tarkkailulla tarkoitettaisiin tiettyyn henkilöön salaa kohdistettavaa havaintojen tekemistä tiedonhankintatarkoituksessa. Suunnitelmallinen tarkkailu olisi puolestaan kysymyksessä, jos rikoksesta epäiltyyn kohdistettaisiin muuta kuin lyhytaikaista tarkkailua. Uusi tiedonhankintakeino olisi myös peitelty tiedonhankinta, jolla tarkoitettaisiin tiet-

tyyn henkilöön kohdistuvaa lyhytkestoisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja.

Tuomioistuimen päätettäväksi siirtyisi tekninen katselu niissä tapauksissa, joissa katselu kohdistuu rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan paikkaan. Teknistä katselua ei saisi ollenkaan kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.

Tuomioistuin päättäisi myös henkilön teknisestä seurannasta ja teknisestä laitetarkkailusta, jotka olisivat uusia salaisia pakkokeinoja. Henkilön teknisen seurannan tarkoituksena olisi seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaitte hänen yllään oleviin vaatteisiin tai mukanaan olevaan esineeseen. Tekninen laitetarkkailu tarkoittaisi tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä rikoksen selvittämiseksi. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi kiireellisissä tilanteissa väliaikaisesti päättää henkilön teknisestä seurannasta ja teknisestä laitetarkkailusta. Esitutkintaviranomainen saisi tietyin edellytyksin hankkia teknisellä laitteella teleosoitteen tai telepääte-laitteen yksilöintitiedot.

Uuteen pakkokeinolakiin otettaisiin säännökset peitetoiminnasta ja valeostosta. Tällä hetkellä mainittujen keinojen käyttämisestä säädetään tarkemmin poliisilaissa. Peitetoiminnan edellytyksiin lisättäisiin se, että tiedonhankintaa on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka ennakoitavissa olevan jatkuvuuden tai toistuvuuden vuoksi pidettävä tarpeellisena. Tämä ei kuitenkaan koskisi tietoverkossa suoritettavaa peitetoimintaa. Peitetoimintaa voitaisiin laajentaa, jos sen aikana ilmenee kohteena olevan henkilön tekemäksi epäilty uusi rikos tai syy epäillä muuta kuin kohdehenkilöä rikoksesta.

Peitetoimintaa suorittava poliisimies ei saisi tehdä rikosta eikä aloittaa rikoksen tekemiseen. Tietyin edellytyksin hän voisi rangaistusvastuusta vapautuen tehdä rikkomusluonteisia rikoksia. Myös järjestäytyneen ri-

kollisryhmän toimintaan avustavasti osallistuessaan peitetoimintamies voisi vapautua rangaistusvastuusta. Edellytyksenä vastuusta vapautumiselle olisi tällöin, että 1) toimenpide tehdään ilman hänen myötävaikutustaan-kin, 2) poliisimiehen toiminta ei tule aiheuttamaan vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka merkittävää vaaraa tai vahinkoa omaisuudelle ja 3) avustaminen edistää merkittävästi peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista.

Tuomioistuimen ratkaistavaksi olisi saatettava se, onko kysymyksessä oleva rikollisuus sellaista, että sen selvittämisessä voidaan käyttää peitetoimintaa. Tuomioistuimen osallistuminen päätöksentekoon ei koskisi tietoverkossa suoritettavaa peitetoimintaa. Peiteltyssä tiedonhankinnassa, peitetoiminnassa ja valeostossa poliisimies voitaisiin varustaa kuuntelun ja katselun mahdollistavalla teknisellä laitteella, jos varustaminen on perusteltua hänen turvallisuutensa varmistamiseksi.

Tietolähteen ohjatussa käytössä tietoja ei saisi pyytää hankittavaksi sellaisella tavalla, joka edellyttäisi viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Valvotussa läpilaskussa olisi kysymys siitä, että esitutkintaviranomainen saa olla puuttumatta esineen, aineen tai omaisuuden kuljetukseen tai muuhun toimitukseen tai siirtää tällaista puuttumista, jos tämä on tarpeen tekeillä olevaan rikokseen osallisten henkilöiden tunnistamiseksi taikka tekeillä olevaa rikosta vakavamman rikoksen tai laajemman rikoskokonaisuuden selvittämiseksi.

Ilmaisukieltoa koskevien säännösten mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi tärkeästä tutkinnallisesta syystä kieltää sivullista ilmaisemasta tämän tietoon tulleita seikkoja salaisen pakkokeinon käytöstä. Edellytyksenä olisi lisäksi, että sivullinen on tehtävänsä tai asemansa johdosta avustanut tai häntä on pyydetty avustamaan pakkokeinon käytössä.

Kuuntelukiellon lisäksi laissa säädettäisiin katselukiellosta koskien rikoksesta epäillyn ja eräiden muiden henkilöiden (esimerkiksi oikeudenkäyntiavustaja ja lääkäri) välistä yhteydenpitoa. Kiellot koskisivat telekuuntelua, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua.

Ylimääräiseksi tiedoksi määriteltäisiin telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saatu tieto, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten lupa tai päätös on annettu. Ylimääräistä tietoa saisi käyttää rikoksen selvittämisessä, kun tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoa, jolla tieto on saatu, tai josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Ylimääräistä tietoa saisi käyttää myös varkauden ja kätkemisrikoksen selvittämisessä. Ylimääräistä tietoa saisi lisäksi käyttää aina rikoksen estämiseksi, poliisin toiminnan suuntaamiseksi ja syyttömyyttä tukevana selvityksenä.

Jos käy ilmi, että telekuuntelu kohdistuu muuhun kuin luvan kohteena olevalta rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin taikka että teknisen kuuntelun kohteena oleva rikoksesta epäilty ei oleskele kuunneltavassa tilassa tai muussa paikassa, pakkokeinon käyttö olisi keskeytettävä niin pian kuin mahdollista sekä kuuntelulla saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä. Velvollisuus keskeyttämiseen sekä tallenteiden ja muistiinpanojen hävittämiseen koskisi myös teknistä laitetarkkailua, jos käy ilmi, että tarkkailu kohdistuu viestin sisältöön tai tunnistamistietoihin taikka että rikoksesta epäilty ei käytä tarkkailun kohteena olevaa laitetta. Eräissä tapauksissa pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi kuitenkin päättää telekuuntelun tai teknisen kuuntelun väliaikaisesti kohdistamisesta henkilöön, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen.

Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies on kiireellisessä tilanteessa päättänyt väliaikaisesti televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, henkilön teknisen seurannan tai teknisen laitetarkkailun aloittamisesta, mutta tuomioistuin katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, pakkokeinon käyttö olisi lähtökohtaisesti lopetettava sekä sillä saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä. Näin saatuja tietoja saataisiin kuitenkin käyttää samoin edellytyksin kuin ylimääräistä tietoa saadaan käyttää.

Salaisen pakkokeinon käytöstä ilmoittamisesta säädettäisiin nykyistä tarkemmin. Pakkokeinosta riippuen keinon käyttämisestä olisi ilmoitettava kohteena olleelle epäillylle sen jälkeen kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi taikka kun esitutkinta on muuten päätetty tai se on keskeytetty. Ilmoittamista voitaisiin kuitenkin lykätä tai jättää ilmoitus kokonaan tekemättä laissa säädetyillä perusteilla (esimerkiksi valtion turvallisuuden varmistaminen taikka hengen tai terveyden suojaaminen). Kun tuomioistuin harkitsisi ilmoituksen lykkäämistä tai tekemättä jättämistä, arvioinnissa olisi myös otettava huomioon asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Vaikutukset julkiseen talouteen

Uuden esitutkintalain 4 luvun 8 §:ssä säädettäisiin edunvalvojan määräämisestä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten. Pykälän 2 momentin mukaan edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksettaisiin valtion varoista. Holhoustoimesta annetun lain 44 §:n periaatteiden soveltaminen tarkoittaisi sitä, että korvaus määrättäisiin tarpeellisista kustannuksista. Lisäksi palkkion olisi oltava kohtuullinen tehtävän laatuun ja laajuuteen nähden. Tällainen edunvalvojan määrääminen on tällä hetkellä lainsäädännöllisesti järjestämättä. Tilastotietoja tällaisten tapausten määrän ja sekä maksettavien kustannuskorvausten ja palkkioiden arvioimiseksi ei ole. Kysymys saattaa vuositasolla olla enimmillään joistakin kymmenistä tuhansista euroista.

Uuden pakkokeinolain 8 luvun säännösten mukaisesti erityiseen kotietsintään osallistuisi etsintävaltuutettu, jota voimassa oleva lainsäädäntö ei tunne. Luvun 10 §:n 1 momentin mukaan etsintävaltuutetulle maksettaisiin valtion varoista palkkio ja korvaus noudattaen soveltuvien osin, mitä oikeusapulain 17 ja 18 §:ssä säädetään avustajan palkkiosta ja korvauksesta. Tällaisten kotietsintöjen määrän voi olettaa vaihtelevan vuosittain.

Käytännössä kysymys tulee olemaan pikeminkin yksittäisistä tapauksista. Toisaalta erityisen kotietsinnän etsintäasiamieheltä edellyttämä työmäärä saattaisi tapauksesta riippuen vaihdella huomattavastikin. Oikeusavun palkkioperusteista annetun valtioneuvoston asetuksen (290/2008) perusteella etsintäasiamiesten kustannusten korvauksiin ja palkkioihin tulisi varata enintään joitakin kymmeniä tuhansia euroja vuodessa.

Esityksellä ei ole viranomaisorganisaatioihin liittyviä taloudellisia vaikutuksia. Uusia viranomaisia ei ehdoteta perustettavaksi.

4.2 Viranomaisten toimintaan kohdistuvat vaikutukset

Viranomaisten keskinäisiin suhteisiin esityksellä ei ole merkittäviä vaikutuksia. Tämä koskee niin niiden keskinäisiä tehtäviä kuin toimivaltasuhteitakin. Esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän esitutkintayhteistyön määrälliseen ja laadulliseen parantamiseen pyritään ehdotettavan esitutkintalain 5 luvun säännöksillä. Syyttäjän osallistumista esitutkintaan pyritään edistämään eräillä muillakin säännöksillä (esitutkintalain 9 luvun 4 §:n 3 momentin mukainen tilaisuuden varaaminen kuulustelutilaisuuden tallentamiseen osallistumiseen ja 10 luvun 1 §:n 2 momentin mukainen syyttäjän kuuleminen lopulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällystään). Muutosta esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välisessä suhteessa tarkoittaisi se, että uuden pakkokeinolain 3 luvun 17 §:n 3 momentin mukaan vangitun vapaaksi päättämistä koskevasta esityksestä olisi ilmoitettava syyttäjälle, joka voisi ottaa päätettäväkseen kysymyksen esityksen tekemisestä. Näiden ja muidenkin esityksen ehdotusten perusteella syyttäjän tehtävät lisääntyisivät.

Eräitä muutoksia viranomaisten keskinäisiin suhteisiin aiheutuisi salaisia pakkokeinoja koskevasta pakkokeinolain 10 luvusta. Esimerkiksi tuomioistuin osallistuisi peite-toiminnan käyttämistä koskevaan päätöksen-tekoon.

Mitä tulee *viranomaisten tehtäviin ja menettelytapoihin*, niiden käsiteltäväksi ja toimivaltuuksien piiriin tulisi uusi asioita. Huomattavassa määrin kysymys olisi kuitenkin ainoastaan tehtävien ja toimivaltuuksien

nykyistä tarkemmasta ja kattavammasta määrittelystä. Menettelytapoja koskevalla sääntelyllä pyrittäisiin edistämään oikeusturvan sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Sinällään tehtävät, toimivaltuudet ja menettelytavat eivät ole aina selkeästi erotettavissa toisistaan.

Esityksen ehdotuksilla voi olettaa olevan vaikutuksia viranomaisten, ennen kaikkea poliisi- ja syyttäjäviranomaisten työmääriin. Näitä vaikutuksia ja ennen kaikkea sitä, missä määrin viranomaiset kykenevät hoitamaan tehtäviä nykyisillä voimavaroilla, on kuitenkin vaikeaa arvioida. Henkilöstön määrästä joka tapauksessa riippuu, miten tehokkaasti ehdotettavista laeista johtuvat tehtävät kyetään suorittamaan.

Esityksen ehdotuksiin liittyvät viranomaisten tietojärjestelmiä ja lomakkeita koskevat vaikutukset. Jos esityksestä aiheutuvat muutokset toteutetaan osana jo käynnissä olevaa niin sanottua VITJA -uudistusta, tästä esityksestä ei aiheudu mitään itsenäisiä vaikutuksia. Joka tapauksessa tällaiset vaikutukset eivät ole vielä arvioitavissa.

Nyt kysymyksessä olevan uudistuksen laajuus huomioon ottaen on selvää, että esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilainsäädäntöä soveltavat virkamiehet tarvitsevat koko henkilökunnan kattavaa koulutusta uuden lainsäädännön käyttöön ottamisen yhteydessä.

4.3 Sukupuolivaikutukset

Kuten yleisperustelujen johdantojaksossa todetaan, tämän esityksen valmistelussa on kiinnitetty erityistä huomiota sukupuolivaikutuksiin. Esitutkinta- ja pakkokeino-toimikunnan mietinnössä esitetystä syistä esityksen ehdotuksilla pyritään parantamaan rikoksen asianomistajan asemaa erityisesti naisiin kohdistuvien väkivaltarikosten ja muiden vastaavien rikosten käsittelyssä. Seuraavassa käsiteltävillä ehdotuksilla edistettäisiin tämän tavoitteen saavuttamista.

Esitutkintalain 3 luvun 9 §:n (esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen) perusteluissa todetaan, että rikoksen vähäisyyttä arvioitaessa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi rikollisen menettelyn toistuvuuteen. Esimerkkinä mainitaan parisuhdeväkivaltaa koskevat tapaukset, jotka eivät välttä-

mättä johda sakkoo ankarampaan rangaistukseen. Suhteellisuusperiaatetta koskevan pykälän (esitutkintalain 4 luvun 4 §) perusteluissa todetaan kuulustelun kestoä määrittäessä huomioon otettavana seikkana yksinhuoltajan asemaan liittyvät kysymykset. Esitutkintalain 4 luvun 6 §:ssä säädettäisiin hienotunteisuusperiaatteesta, jonka mukaan esitutkinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti. Pykälän perustelujen mukaan tahdikkuusnäkökohdat liittyvät erityisesti arkaluonteisten tai asianomistajaan muuten voimakkaasti esimerkiksi järkytyksen kautta vaikuttaneiden rikosten asianomistajakuulusteluihin.

Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 2 momentti kirjoitettaisiin velvoittavaan muotoon. Sen mukaan tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän olisi tehtävä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla. Mainitun luvun 1 a ja 3 §:n mukaan puolustajan ja tukihenkilön määrääminen tulee kysymykseen esimerkiksi seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten käsittelyssä.

Kuulusteltavan kohtelua koskevan esitutkintalain 7 luvun 5 §:n perusteluissa todetaan, että kuulustelun nopea toimittaminen vaikka jo tekopaikalla saattaa edistää rikoksen selvittämistä esimerkiksi tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty saattaa pyrkiä vaikuttamaan asianomistajan kertomukseen. Tällaisia tapauksia ovat perustelujen mukaan muun ohessa epäiltyyn perhe- tai parisuhdeväkivaltaan liittyvät asiat. Luvun 12 §:ssä säädettäisiin, että tutkija voi pyynnöstä sallia asianosaista tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaarana salassapitovelvollisuutta. Perustelujen mukaan kysymykseen voisi tulla esimerkiksi terveydenhuollon ammattihenkilö tilanteessa, jossa rikoksen asianomistaja on edelleen rikoksen aiheuttamassa järkytystilassa. Tällainen henkilö voisi osallistua kuulusteluun asianomistajalle määrätyn tukihenkilön lisäksi ja voisi myöhemmin tulla määrättyksi tukihenkilöksi.

Esitutkintalain 7 luvun 13 § koskisi osallistumista toisen henkilön kuulusteluun. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi olisi py-

kälän toinen virke, jonka mukaan osallistumisen sallimista harkittaessa on otettava huomioon hienotunteisuusnäkökohdat ja se, että epäillyn läsnäolosta ei saa aiheutua kärsimystä tai sitä vastaavaa muuta haittaa asianomistajalle. Pykälän perusteluissa on viitattu siihen, että epäillyn läsnäolo voi esimerkiksi seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten tutkinnassa aiheuttaa kuulusteltavalle asianomistajalle kärsimystä tai sitä vastaavaa haittaa.

Pakkokeinolain 2 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin saisi momentissa tarkemmin säädettävien edellytyksien vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna. Myös matkustuskieltoa koskevia säännöksiä täydennettäisiin siten, että ratkaistessaan syyteasian tuomioistuin saa määrätä vastaajan matkustuskieltoon tai hänelle määrätyn matkustuskiellon pidettäväksi edelleen voimassa myös vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta (uuden pakkokeinolain 5 luvun 9 §:n 3 momentti). Matkustuskielto voitaisiin edelleen määrätä rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi (5 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohta). Kuten yleisperusteluissa todetaan, matkustuskieltoa voidaan tietyn edellytyksien käyttää henkilöön kohdistuvien rikosten, esimerkiksi pahoinpitelyjen estämiseksi. Matkustuskiellon määräämisperusteisiin (viimeksi mainitun momentin 2 kohta) lisättäisiin myös se, että rikoksesta epäilty vaikeuttaa asian selvittämistä esimerkiksi vaikuttamalla asianomistajaan.

Esitykseen sisältyy lisäksi eräitä muita sukupuolivaikutuksiin liittyviä ehdotuksia. Pakkokeinolain jokamiehen kiinniotto-oikeus muutettaisiin nimeltään yleiseksi kiinniotto-oikeudeksi 2 luvun 2 ja 3 §). Pakkokeinolain 2 luvun 6 §:n (kohtuuttoman pidättämisen kielto) perusteluissa todetaan, että rikoksesta epäillyn henkilökohtaisiin oloihin saattavat liittyä pidättämisen tai vangitsemisen vaikutukset muuhun hänelle läheiseen henkilöön kuin häneen itseensä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa vangittavaksi vaaditun yksinhuollossa on pieni lapsi, joka jäisi vaille tarpeellista huoltoa vapaudenriiston vuoksi. Henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamis-

ta koskevan pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 momentin mukaan henkilöntarkastusta ei saisi toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö, jos tarkastettavan kehoa kosketaan käsin tai hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa puututaan muulla vastaavalla tavalla.

4.4 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset

Esityksen ehdotuksilla edistetään oikeus- turvan sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Esitutkinnassa ja pakkokeinojen käytössä puututaan perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeusvelvoitteissa suojattuihin oikeushyviin. Tämä koskee erityisesti oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (perustuslain 7 §), yksityiselämän suojaa (10 §) ja omaisuuden suojaa (15 §). Perustuslain 21 §:n nojalla huomioon on otettava myös oikeusturvakysymykset. Tämän jakson lisäksi perus- ja ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä käsitellään jäljempänä suhdetta perustuslakiin ja sääätämismääräystä koskevassa jaksossa.

Esityksen ehdotuksilla vahvistettaisiin myös lasten asemaa esitutkinnassa. Mainittua vaikutusta olisi jo lukuisilla sukupuolivaikutuksia koskevassa jaksossa mainituilla, esimerkiksi kuulustelun toimittamista koskevilla ehdotuksilla. Esitys sisältää kuitenkin myös nimenomaan lapsia koskevia sääntöehdotuksia.

Rikoksantorjuntaa ja turvallisuutta edistävää vaikutusta on sillä, että poliisi ja muut esitutkintaviranomaiset voivat tehokkaasti selvittää rikoksia.

5 Asian valmistelu

Yleisperustelujen johdantojaksossa on jo mainittu oikeustieteen lisensiaatti, varatuomari Klaus Helmisen sisäasiainministeriön toimeksiannosta tekemä vuonna 2006 valmistunut selvitys.

Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö asettivat 12 päivänä maaliskuuta 2007 toimikunnan valmistelemaan ehdotusta esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistukseksi (esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta). Toimikunta luovutti mietin-

tönsä 20 päivänä toukokuuta 2009 (oikeusministeriön komiteamietintö 2009:2). Toimikunta ehdotti säädettäväksi uudet esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain. Lisäksi mietinnössä ehdotettiin muutoksia joihinkin näihin lakeihin liittyviin lakeihin.

Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö oli laajalla lausuntokierroksella, josta on laadittu lausuntotiivistelmä (sisäasiainministeriön julkaisu 34/2009) ja jolla lausunnon antoivat 57 tahoja. Lausunnonantajien näkemykset ilmenevät tarkemmin laajasta tiivistelmästä.

Lausuntokierroksen jälkeen oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö asettivat 30 päivänä syyskuuta 2009 ohjausryhmän, jonka tehtäväksi annettiin sovittaa yhteen hallituksen esityksen muotoon laadittavat ehdotukset esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnön ja sen eräiden mielipiteiden sekä mietinnöstä annettujen lausuntojen pohjalta.

Ristiriitaista palautetta saaneita esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan ehdotuksia ei ole otettu mukaan esitykseen. Tämä koskee esimerkiksi ehdotusta, jonka mukaan lähdesuoja olisi voitu murtaa esitutkinnassa tiukoin edellytyksin, jos tiedon alkuperäinen antaja on todennäköisesti syyllistynyt salassapitorikokseen. Uuteen pakkokeinolakiin ei myöskään ehdoteta otettavaksi toimikunnan mietinnön mukaisia, lähtökohtaisesti ankaralle vastuulle rakentuvia vahingonkorvaussäännöksiä. Lähivuotina on tarkoitus toteuttaa julkisyhteisön vahingonkorvausvastuuta koskevan lainsäädännön uudistus, jonka yhteydessä on tarkoituksenmukaista tarkastella myös esitutkintaan ja pakkokeinojen käyttöön liittyviä korvauskysymyksiä.

6 Riippuvuus muista esityksistä

Kuten aikaisemmin on todettu, tämän esityksen kanssa samanaikaisesti annetaan uutta poliisilakia koskeva hallituksen esitys. Se esitys ja tämä esitys liittyvät yhteen erityisesti salaista tiedonhankintaa koskevan sääntelyn osalta. Lisäksi samoihin aikoihin tämän esityksen kanssa annetaan uutta sotilaskurinpitolakia koskeva hallituksen esitys. Näiden esitysten käsittely täytyy sovittaa yhteen eduskunnassa.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Esitutkintalaki

1 luku Soveltamisalasäännökset

1 §. Lain soveltamisala. Pykälän 1 momentin mukaan rikoksen esitutkinta toimitettaiisiin tämän lain mukaisesti, jollei laissa erikseen toisin säädetä. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 1 §:ää.

Rikoksella tarkoitettaisiin tässä kuten muissakin yhteyksissä rangaistavaksi säädettyä tekoa. Esitutkintavaiheessa rikokseksi katsotaan käytännössä myös sellaiset teot, joista tekijää ei loppujen lopuksi syytetä tai tuomita rangaistukseen jonkin syyttämättäjättämisperusteen tai rangaistusvastausta vapauttavan seikan olemassaolon vuoksi. Esimerkkeinä viimeksi mainituista voidaan todeta syntykeettomien tekemät teot ja hätävarjeluna tehdyt teot. Tällaisten vastuuvapausperusteiden olemassaolo esitutkinnan alkuvaiheessa ei ole kuitenkaan selvää.

Erillisen ryhmän rangaistavaksi säädettyjen tekojen joukossa muodostavat teot, joihin alle 15-vuotiaiden ja näin ollen rikoslain 3 luvun 4 §:n 1 momentin nojalla rikosoikeudellista vastuunalaisuutta vailla olevien henkilöiden epäillään syyllistyneen. Näitä tekoja kutsutaan *rikollisiksi teoiksi* esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 14 §:ssä, jossa säädetään kuulustelun ja tutkinnan edellytyksistä tällaisissa tapauksissa. Tässä laissa näiden tekojen esitutkinnan edellytyksistä ehdotetaan säädetäväksi 3 luvun 5 §:ssä. Myös nimitys ”rikollinen teko” ehdotetaan säilytettäväksi.

Rikoksen esitutkinnan toimittaminen on eräissä tapauksissa säädetty muiden kuin poliisiviranomaisten tehtäväksi. Tämä koskee rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisia. Niitä koskevissa erityissäännöksissä, joita käsitellään lähemmin jäljempänä 2 luvun 1 §:n 2 momentin perusteluissa, ei yleensä säädetä esitutkinnan toimittamistavasta esitutkintalaista poikkeavalla tavalla. Kysymys on pi-

kemminkin esitutkintaviranomaisten keskinäisen toimivallan järjestämisestä.

Kuten jo nykyisen pykälän perusteluissa (HE 14/1985 vp) todetaan, eri lakien perusteella joudutaan suorittamaan tutkimuksia tapahtumista, joihin ei aina liity rikosta, mutta joita tutkittaessa noudatetaan samanlaista menettelyä kuin rikostutkinnassa. Tällöin on kysymys poliisilaissa säädetystä poliisitutkinnasta, jonka sääntelyllä vuonna 1995 uudessa poliisilaissa poistettiin esitutkintalain aikaan vallinnut epäselvä oikeustila. Esitutkinta ja poliisitutkinta eivät välttämättä ole erillisiä, vaan poliisitutkinnassa ilmi tulleen rikosepäilyn vuoksi saattaa ilmetä aihe käynnistää esitutkinta. Poliisitutkintaa koskevat säännökset ovat poliisilain 4 luvussa. Tämän esitykseen liittyvän esityksen mukaan poliisitutkinnasta säädettäisiin uuden poliisilain 6 luvussa. Poliisitutkinnan suorittamistapauksista säädetään erikseen, mitä käsitellään lähemmin viimeksi mainitun luvun 1 §:n perusteluissa.

Pykälän 2 momentissa todettaisiin selvyyden vuoksi, että pakkokeinojen käyttämisestä ja esitutkintaviranomaisten tiedonhankinnasta on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään. Pakkokeinojen käytön osalta yleislakina on pakkokeinolaki. Pakkokeinojen käytöstä säädetään muun ohessa myös edellä mainituissa rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisia koskevissa erityislaeissa. Keskeisin esitutkintaviranomaisen tiedonhankintaa koskeva sääntely on poliisilain 3 luvussa, jota osittain vastaava sääntely ehdotetaan tähän esitykseen liittyvässä esityksessä otettavaksi myös uuteen poliisilakiin.

2 §. Esitutkinnassa selvitettävät asiat. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että esitutkinnassa selvitetään 1) asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen tekoolosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat; 2) mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisestä seuraamuksen tai

asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi; 3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; ja 4) suostuuko asianomistaja ja aikooko rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitettussa kirjallisessa menettelyssä.

Momentti vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 5 §:n 1 momenttia eräin muutoksin. Voimassa olevaan lakiin verrattuna momentin 1 kohdan alkuun lisättäisiin ”asian laadun edellyttämällä tavalla”, mikä liittyy yleisperusteluissa jo käsiteltyyn esitutkinnan tehokkaan toimittamisen vaatimukseen. On pyrittävä keräämään riittävä kohtuudella saatavissa oleva selvitys ja näyttö, niin epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaankin puhuva. Sinällään rikosten riittävän tehokas selvittäminen ei luonnollisesti liity pelkästään rikoksesta epäiltyyn vaan myös muihin asianosaisiin, koska esimerkiksi asianomistajan kannalta esitutkinta voidaan nähdä oikeussuojakeinoksi. Selvittäminen asian laadun edellyttämällä tavalla pitää sisällään sen, että tutkintaan on suunnattava riittävästi henkilöstö- ja muita voimavaroja. Tutkintaa ei voida myöskään päättää kiireeseen tai perusteettomiin ja hätäisiin johtopäätöksiin nojautumalla. Tehokkuuden vaatimuksen yksi ulottuvuus on, että tapaus tulee tutkia sitä perusteellisemmin mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännössä esitutkinnan puutteelliseen suorittamiseen on kiinnitetty huomiota erityisesti niissä tapauksissa, joissa esitutkinta on lopetettu saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Jokin asian ratkaisemiselle olennainen seikka (esimerkiksi kysymyksessä olevan omaisuuden omaisuussuhteet) on saattanut jäädä selvittämättä. Toisaalta asia on esimerkiksi saatettu ratkaista ainoastaan asianosaisen kuulemisella, vaikka asian lisäselvittämissä olisi ollut mahdollista kuulustella todistajia. Viimeksi mainittua tapausta koskevassa eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksessä (19.10.2005, dnro 2092/4/05) todetaan, että arvioitaessa esitutkintatoimenpiteiden tarvetta ja hyväksyttävyyttä tulee ottaa huo-

mioon muun muassa, kuinka todennäköistä uuden selvityksen saaminen asiaan vielä on, kuinka suurta työmäärää se edellyttää ja milloin selvitystä ehkä olisi saatavissa. Päätöksen mukaan ratkaisuun vaikuttaa myös epäillyn rikoksen laatu.

Tutkinnan tehokkuuteen liittyvät näkökohdat korostuvat tapauksissa, joissa poliisimiestä epäillään rikoksesta. Niissä rikosten selvittämistavoitteen lisäksi mukana ovat virkamiestoiminnan nauttimaan yleiseen luottamukseen liittyvät kysymykset. Poliisirikosten tehokkaaseen tutkintaan on myös EIT kiinnittänyt huomiota lukuisissa ratkaisuissaan. Niissäkin tapauksissa linjana on ollut, että tutkinnalle asetettavat vaatimukset ovat sitä tiukempia mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys.

Momentin 1 kohdan mukaan myös asianosaiset olisi siis selvitettävä asian edellyttämällä tavalla. Tässä esityksessä ehdotetaan uuteen esitutkintalakiin lisättäväksi pykälä (2 luvun 5 §) esitutkinnan asianosaisista. Rikos ja sen selvittäminen esitutkinnassa voivat monin tavoin vaikuttaa useiden sellaisten tahojen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin, joiden tyhjentävä luettelointi ei ole mahdollista. Sen vuoksi pykälän yleislausekkeen mukaan asianosaiseksi katsottaisiin henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa. Aina ei ole käytännön mahdollisuuksia selvittää kaikkia niitä, jotka voivat olla rikoksen asianosaisia. Tämä koskee esimerkiksi internetin kautta tehtyjä laajoja tilauspetoksia ja vesistön pilaantumiseen liittyviä ympäristörikoksia. Osa asianosaisista ilmoittautuisi heidän oikeuksiensa, etujensa tai velvollisuuksiensa sitä edellyttäessä esitutkintaviranomaisille saatuaan jotakin kautta tietää esitutkinnassa olevasta rikoksesta.

Muun asianosaisen kuin asianomistajan tai rikoksesta epäillyn selvittämistarve perustuisi käytännössä esitutkinnassa muuten ilmitulleisiin seikkoihin tai rikoksen luonteeseen. Saattaa esimerkiksi ilmetä, että rikoksen johdosta valtiolle mahdollisesti menetettäväksi tuomittava esine ei kuulukaan rikoksesta epäillylle. Asianomistajalle vahinkoa aiheuttanut rikos on myös saattanut liittyä epäillyn työtehtävien hoitoon tai kohdistua vakuutettuun omaisuuteen, jolloin epäillyn työnanta-

jan tai asianomistajalle vakuutuksen myöntäneen vakuutusyhtiön kuuleminen esitutkinna on tarpeen.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna momentin 1 kohdan alkuun lisättäisiin sanan ”rikos” eteen sana ”epäilty” sen korostamiseksi, että esitutkinna vasta selvitetään, onko rikos tehty. Tämä näkökohta liittyy syyttömysolettamaan, jonka erään merkitysisällön mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinna syyttömänä, mistä säädettäisiin 4 luvun 2 §:ssä.

Momentin 1 kohtaan myös lisättäisiin verrattuna nykyisen pykälän vastaavaan kohtaan se, että esitutkinna selvitetään rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat. Tämä esitutkinna koottavan aineiston keskeinen käyttötarkoitus ei nimenomaisesti ilmene säännöksestä sen nykyisessä muodossa, vaikka osittain seuraamuksen määräämistä varten tarvittavien seikkojen selvittämisvelvollisuus tulee jo velvollisuudesta selvittää rikos ja sen teko-olosuhteet. Lisäys koskisi niin syyttäjän vaatimia seuraamuksia kuin tuomioistuimen viran puolesta määräämiä seuraamuksia.

Esitutkintaviranomaisen on selvitettävä asia siten, että tuomioistuin voi rikoslain 6 luvun säännösten nojalla päättää rangaistuksesta. Tämä koskee niin rangaistuslajin valintaa kuin rangaistuksen mittaamistakin. Keskeisiä tältä kannalta ovat rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen liittyvät seikat (rikoslain 6 luvun 4 §). Merkitystä voi olla myös rikoslain 6 luvun 5 §:n mukaisiin koventamisperusteisiin (esimerkiksi rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus) ja 6 §:n mukaisiin lieventämisperusteisiin (esimerkiksi rikoksen tekemiseen vaikuttanut huomattava painostus tai voimakas inhimillinen myötätunto) liittyvillä seikoilla.

Rangaistuksen lisäksi rikoksen muina seuraamuksina, joiden määräämisedellytykset on selvitettävä, tulevat kysymykseen esimerkiksi tuomitsematta jättäminen, menettämis seuraamus, ajokielto, metsästyskielto, eläintenpitokielto, liiketoimintakielto, vaarallisen rikoksenuusijan määrääminen suorittamaan koko vankeusaika ja sotilasarvon menettäminen. Jos rikoksesta tulee seuraamukseksi to-

dennäköisesti sakkorangaistus, on selvitettävä myös päiväsakon rahamäärän määräämisperusteeksi otettavat seikat.

Jos alle 21-vuotiaan epäillään tehneen rikoksen, esitutkinna on tietysti edellytyksin tehtävä henkilötutkinta, jolla voi olla vaikutusta määrättävään rangaistukseen ja josta säädetään erikseen nuorista rikoksentehtäjäisistä annetussa asetuksessa (1001/1942) ja nuoria rikoksentehtäjiä koskevassa oikeusministeriön päätöksessä (310/1943). Tämän esityksen valmistelun aikaan nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämistä koskevaa lainsäädäntöä ollaan uudistamassa (HE 229/2009 vp).

Lisäksi on otettava huomioon oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 2 momentti, jonka mukaan rikoksesta epäilty voidaan jo esitutkinna aikana määrätä mielentilatutkimukseen. Esitutkintaviranomaisella ei ole mainitun säännöksen mukaan roolia mielentilatutkimuksen määräämismenettelyssä, mutta tutkimuksen tarpeellisuuden arviointi voi kuulua esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän esitutkintayhteistyön piiriin. Tuomioistuin voi syyttäjän esityksestä määrätä rikoksesta epäillyn mielentilatutkimukseen.

Teknisluonteinen, lähinnä johdonmukaisuussyistä tehtävä muutos voimassa olevaan lakiin verrattuna olisi se, että momentin 1 kohdassa käytettäisiin ilmauksen ”syytteestä päättämistä” asemesta ilmausta ”syyteharjainta”.

Momentin 2—4 kohta vastaisivat voimassa olevan lain 5 §:n 1 momentin 2—4 kohtaa kuitenkin sillä tavalla muutettuna, että asiassällön perusteella 2 ja 3 kohdan paikkoja vaihdettaisiin verrattuna nykyiseen säännökseen ja että 4 kohta olisi kirjoitettu nykyiseen verrattuna selkeämpään muotoon.

Pykälän 2 momentin mukaan esitutkinna asia olisi valmisteltava siten, että syyteharjinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä. Voimassa olevan lain 5 §:n 2 momentissa on ainoastaan todistelua pääkäsittelyssä koskeva osuus. Syyteharjintaan ja asianosaisten etujen valvomiseen liittyvillä lisäyksillä korostettaisiin seikkoja, joita sinällään jo 1 momentin eri kohdat ilmen-

täisivät. Esitutkinnalla palvellaan paitsi rikosprosessin myös asianosaisten etuja. Asian valmisteluun momentin edellyttämällä tavalla liittyy tarvittaessa esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän välinen esitutkintayhteistyö.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvun 1 §:n mukaan rikosasia voidaan ratkaista tuomioistuimessa ilman pääkäsittelyä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Kirjallisen menettelyn käyttäminen edellyttää syytetyn myötävaikutusta eli sitä, että tämä tunnustaa syytteessä kuvatun teon sekä käräjäoikeudelle antamallaan nimenomaisella ilmoituksella luopuu oikeudesta suulliseen käsittelyyn ja suostuu asian ratkaisemiseen kirjallisessa menettelyssä. Edellytyksenä on myös asianomistajan ilmoitus, jonka mukaan hän ei vaadi pääkäsittelyn toimittamista. Menettelyn soveltamisala on rajoitettu rikoksiin, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Edellytyksenä on lisäksi, että vastaaja on teon tehdessään ollut täysi-ikäinen ja että asian selvittäminen ei kokonaisuutena arvioiden vaadi pääkäsittelyä. Rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin yhdeksän kuukautta vankeutta.

Esitutkintaviranomaisen on esitutkintaa toimittaessaan otettava huomioon kirjallisen menettelyn käyttämisen edellytykset. Kun tutkittavana oleva asia saattaa ohjautua kirjalliseen menettelyyn, on esitutkinnan oltava perusteellista sekä esitutkintapöytäkirjaan ja muihin esitutkinta-asiakirjoihin tehtävien kirjausten riittäviä ja tarkkoja. Kirjalliselle menettelylle asetetut tavoitteet eli oikeudenkäynnin joutuisuus, tarkoituksenmukaisuus ja joustavuus eivät toteudu, jos esitutkinta on niin puutteellinen, ettei esitutkinta-aineisto sisällä tarvittavia tietoja tai esitutkintaa joudutaan täydentämään. Aikaisempaan oikeustilaan verrattuna erityisesti tunnustamisen kohteena olevan teon ja seuraamuksen määrittämiseen vaikuttavien seikkojen selvittäminen korostuu. Myös asianomistajan vaatimusten selvittämiseen on kiinnitettävä huomiota.

2 luku Esitutkintaan osalliset

1 §. *Viranomaiset esitutkinnassa.* Pykälän 1 momentissa säädetäisiin, että esitutkinnan toimittaa poliisi. Voimassa olevan lain 13 §:ään verrattuna säännöksestä poistettaisiin ensinnäkin maininta, jonka perusteella esitutkinnan toimittavasta viranomaisesta voidaan erikseen säätää toisin. Tämä johtuisi siitä, että muista esitutkintaviranomaisista kuin poliisista ja niiden esitutkintatoimivallan perusteena olevista laeista säädetäisiin pykälän 2 momentissa. Voimassa olevaan lakiin verrattuna pykälästä poistettaisiin myös tarpeettomana virke, jonka mukaan siitä, mille yksikölle poliisissa esitutkinta kuuluu, on säädetty ja määrätty erikseen.

Poliisin hallinnosta annettu laki ja asetus määrittävät poliisin yksiköiden keskinäisen työnjaon. Lain 7 §:n 3 kohdan mukaan paikallispoliisin eli poliisilaitosten tehtävänä on tutkia rikoksia ja muita yleistä järjestystä tai turvallisuutta vaarantavia tapahtumia. Sama tehtävä kuuluu mainitun lain 11 §:n 3 kohdan nojalla myös liikkuvalla poliisille, jonka esitutkintatoimenpiteet käytännössä rajoittuvat liikennevalvontaan liittyviin rangaistusvaatimus- ja rikesakkomääräysasioihin. Paikallispoliisin alueellisen toimivallan jakautumisesta ei säännellä laissa. Käytännössä toimivallan jaossa noudatetaan ensisijaisesti niin sanottua alueperiaatetta, jonka mukaan poliisilaitoksen tutkintatoimivallan perustana on se, että rikos on tehty laitoksen toimialueella tai asialla on muuten kytkentä alueelle.

Liikkuvan poliisin lisäksi poliisin valtakunnallisia yksiköitä ovat keskusrikospoliisi ja suojelupoliisi, joiden tutkittavista rikoksista säädetään poliisin hallinnosta annetun lain 9 ja 10 §:ssä. Keskusrikospoliisin tehtävänä on torjua kansainvälistä, järjestäytyntä, ammattimaista, taloudellista ja muuta vakavaa rikollisuutta, suorittaa tutkintaa sekä kehittää rikostorjuntaa ja rikostutkintamenetelmiä. Poliisihallitus antaa tarvittaessa tarkempia määräyksiä keskusrikospoliisin tehtävistä. Poliisihallitus voi tarvittaessa määrätä myös keskusrikospoliisin ja poliisin muiden yksiköiden välisistä tutkintajärjestelyistä.

Suojelupoliisin tehtävänä on torjua sellaisia hankkeita ja rikoksia, jotka voivat vaarantaa valtio- ja yhteiskuntajärjestystä tai valtakun-

nan sisäistä tai ulkoista turvallisuutta sekä suorittaa tällaisten rikosten tutkintaa. Poliisihallitus määrää tarkemmin ne asiaryhmät, jotka kuuluvat suojelupoliisin tutkittaviksi.

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) mukaan maakunnalla on vastuu yleisestä järjestyksestä ja turvallisuudesta. Tämän perusteella maakunnalla on oma poliisitoimi. Valtakunnan tehtäviin kuuluvat rikosprosessioikeuden alaan kuuluvat kysymykset. Itsehallintolain mukaan tehtäviä voidaan siirtää valtakunnan ja maakunnan välillä erityisellä oikeudellisella instrumentilla eli sopimusasetuksella. Poliisin tehtäviä Ahvenanmaalla koskee poliisihallinnosta Ahvenanmaan maakunnassa annettu asetus (828/1998). Rajavartiolaitoksen suorittamia poliisitehtäviä maakunnassa koskee puolestaan tasavallan presidentin asetus rajavartiolaitoksen tehtävistä Ahvenanmaan maakunnassa (420/2004). Valtakunnalle muutoin kuuluvaa toimivaltaa esitutkinnan suorittamiseen on annettu myös maakunnan poliisille, ja valtakunnan poliisille on annettu toimivaltuuksia poliisitehtävien hoitamiseen maakunnassa. Valtakunnan esitutkintaa ja pakkokeinoja koskeva lainsäädäntö tulee itsehallintolain mukaan suoraan sovellettavaksi Ahvenanmaalla.

Tutkinnan suorittavasta poliisiyksiköstä olisi säännös erityisiä tutkintajärjestelyjä koskevassa pykälässä (4 §:n 3 momentti). Sen mukaan poliisimiehen tekemäksi epäilty rikos tutkittaisiin aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, jos asia ei ole rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävä. Muutenkin rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulisi säännöksen mukaan tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että poliisin lisäksi esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tull- ja sotilasviranomaiset siten kuin niiden esitutkintatoimivallasta säädetään rajavartiolaissa, tullilaissa, sotilaskurinpitolaissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa.

Momentissa mainittujen lakien lisäksi on syytä kiinnittää huomiota poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta annettuun lakiin. Näitä viranomaisia kutsutaan siinä laissa PTR-viranomaisiksi. Lain 1 §:n

2 momentin mukaan yhteistoiminnalla tarkoitetaan kyseisessä laissa rikostorjuntaan, valvontatoimintaan tai kansainväliseen yhteistyöhön liittyvän toimenpiteen suorittamista toisen viranomaisen puolesta tai apuna tämän tehtäväalueella sekä toimimista yhteistyössä PTR-viranomaisten yhteisellä tehtäväalueella. Lain 7 §:n mukaan PTR-viranomaiset voivat perustaa yhteisen tiedonhankinta- ja tutkintaryhmän.

Pykälän 3 momentissa todettaisiin, että esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan osallistuu virallinen syyttäjä. Tällä korostettaisiin sitä, että syyttäjä ei ole esitutkintavirkamies. Häntä eivät siis koskisi ehdotettavan lain esitutkintaviranomaista ja esitutkintavirkamiestä koskevat säännökset. Esitutkintalaki kuitenkin laajasti mahdollistaisi syyttäjän osallistumisen esitutkintaan ja antaisi hänelle merkittävät sitä koskevat toimivaltuudet. Syyttäjän osallistumista ja toimivaltaa koskevat säännökset perustuisivat pitkälti voimassa olevan esitutkintalain säännöksiin. Ehdotettavan lain lisäksi syyttäjän toimivaltuuksista olisi luonnollisesti voimassa, mitä niistä muualla säädettäisiin.

Luvun 4 §:n 1 momentissa säädettäisiin siitä, milloin virallinen syyttäjä toimii tai milloin hän voi harkintansa mukaan toimia tutkinnanjohtajana poliisirikoksen esitutkinnassa. Mainitun pykälän 2 momentin mukaan tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjällä olisi tuossa tehtävässään samat toimivaltuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla päällystään kuuluvalla poliisimiehellä.

Esitutkinta olisi 3 luvun 4 §:n 3 momentin mukaan toimitettava syyttäjän pyynnöstä, jos hän saa lain mukaan yleisen edun sitä vaatiessa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta, vaikkei asianomistaja vaatisikaan rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Esitutkintaa voitaisiin saman luvun 10 §:n nojalla rajoittaa syyttäjän päätöksellä.

Virallinen syyttäjä osallistuisi esitutkintayhteistyöhön 5 luvun säännösten mukaisesti. Luvun 1 §:ssä olisivat säännökset rikosasiasta ilmoittamisesta syyttäjälle. Syyttäjän toiminnasta esitutkinnassa säädettäisiin luvun 2 §:ssä. Esitutkintaviranomaisen olisi syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Esitutkintaviranomaisen olisi muutenkin noudatet-

tava syyttäjän määräyksiä, joilla pyritään turvaamaan asian selvittäminen 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettulla tavalla. Syyttäjä päättäisi esitutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä hänelle esitutkinnan päättämisen jälkeen, jolloin olisi siis kysymys lisätutkintatoimenpiteistä. Jotta esitutkintayhteistyö esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välillä toimisi, 5 luvun 3 § velvoittaisi toisaalta esitutkintaviranomaisen ilmoittamaan syyttäjälle esitutkinnan edistymisestä ja siinä tehtävistä merkittävistä toimenpiteistä ja toisaalta syyttäjän käyttämään aktiivisesti hänellä olevia toimivaltuuksia.

Lain 7 luvun 13 §:n 2 momentin nojalla virallisella syyttäjällä olisi aina oikeus olla läsnä kuulustelussa. Hänellä olisi luvun 17 §:n mukaan kuulusteluun osallistuessaan myös oikeus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uutta sääntelyä olisi 8 luvun 3 §:n 2 momentissa ja 9 luvun 4 §:n 3 momentissa, joiden mukaan viralliselle syyttäjälle olisi varattava tilaisuus olla läsnä ryhmätunnistuksessa ja sellaisessa kuulustelutilaisuudessa, joka tallennetaan todisteena käyttämistä varten. Hänellä olisi viimeksi mainitussa tapauksessa oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

Virallista syyttäjää olisi tarvittaessa kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä (10 luvun 1 §:n 2 momentti). Syyttäjän toimivaltaa laajennettaisiin verrattuna voimassa olevaan lakiin niin, että hän voisi tutkinnanjohtajana toimiessaan antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta on lopetettu 3 luvun 9 §:n nojalla (10 luvun 3 §).

2 §. Tutkinnanjohtaja. Pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, jona toimii pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Virallinen syyttäjä toimisi tutkinnanjohtajana kuitenkin vain 4 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa. Asian laatuun liittyvästä tai muusta vastaavasta perustellusta syystä saisi tutkinnanjohtajana olla poliisin toimittamassa esitutkinnassa rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli. Muun viranomaisen toimittamassa esitutkinnassa tutkinnanjohtajana saisi olla virkamies, jonka oikeudesta toimia tutkinnanjohtajana säädetään laissa erikseen. Pak-

kokeinolailla tarkoitettaisiin tässä esityksessä ehdotettavaa uutta pakkokeinolakia.

Momentti osittain vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 14 §:n 1 momenttia. Nykyisessä laissa mainitaan tutkinnanjohtajana pakkokeinolain 1 luvun 6 §:ssä mainittu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kyseisessä pykälässä todetaan, kuten myös ehdotettavan pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä todettaisiin, pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä virallinen syyttäjä. Momentin toisen virkkeen syyttäjää koskeva rajausta olisi tarpeen, koska hän ei edelleenkään toimisi tutkinnanjohtajana kuin rajoitetuissa tapauksissa. Nämä liittyisivät 4 §:n 1 momentin mukaisesti tapauksiin, joissa rikoksesta epäilty tai joku epäillyistä on poliisimies.

Pakkokeinolain 2 luvun 9 §:n 1, 3 ja 4 kohdassa säädettäisiin tutkinnanjohtajana toimivista poliisi-, tulli- ja rajavartiolaitosvirkamiehistä. Tutkinnanjohtajasta sotilasoikeudenkäyntiasioissa säädetään 1 momentin tarkoittamalla tavalla erikseen sotilaskurinpitolain 28 §:n 2 momentissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain 4 §:n 1 momentissa.

Ehdotettavassa laissa säädettäisiin voimassa olevaa esitutkintalakia kattavammin tutkinnanjohtajan päätösvaltaan kuuluvista asioista, joita olisivat seuraavat:

- tarvittaessa päättäminen siitä, onko henkilöä pidettävä asianosaisena (2 luvun 5 §:n 3 momentti),
- tarvittaessa päättäminen alaisenaan toimivan esitutkintavirkamiehen esteellisyydestä (2 luvun 7 §:n 2 momentti),
- tarvittaessa päättäminen siitä, toimitaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä (3 luvun 3 §:n 3 momentti),
- päättäminen asianosaisen pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä (3 luvun 7 §:n 2 momentti),
- tarvittaessa päättäminen esitutkinnan toimittamatta jättämisestä ja lopettamisesta (3 luvun 9 §:n 3 momentti),
- esityksen tekeminen syyttäjälle esitutkinnan rajoittamisesta (3 luvun 10 §),
- esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen (3 luvun 12 §),
- esitutkinnan keskeyttäminen (3 luvun 13 §:n 1 momentti),

- tarvittaessa päättäminen siitä, toimitaanko esitutkinta täydellisenä vai suppeana (3 luvun 14 §:n 3 momentti),
- esityksen tekeminen oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle ja avustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle (4 luvun 10 §:n 2 momentti),
- nouto esitutkintaan (6 luvun 2 §:n 2 momentti),
- oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä tarkoitettujen henkilöiden kuulusteleminen todistajana tai todistelutarkoituksessa esitutkinnassa (7 luvun 7 §:n 2 momentti),
- ryhtyminen toimenpiteisiin todistajankuulustelun toimittamiseksi tuomioistuimessa (7 luvun 9 §:n 1 momentti),
- avustajan ja tukihenkilön kuulusteluun osallistumisen kieltäminen (7 luvun 12 §),
- ryhmätunnistuksen järjestäminen (8 luvun 2 §:n 3 momentti),
- muun kuin esitutkintaviranomaisen oikeus tehdä kysymyksiä kuulusteltavalle, kun tallennetta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä (9 luvun 4 §:n 2 momentti),
- loppulausunnon pyytäminen ja sen mahdollisesti edellyttämät toimenpiteet (10 luvun 1 §:n 2 momentti),
- avustajan kelpoisuus (11 luvun 3 §:n 3 momentti) sekä
- ilmaisukiellon antaminen esitutkinnan aikana (11 luvun 5 §:n 1 momentti).

Momentin kolmas virke poikkeaisi voimassa olevan pykälän 1 momentin kolmannelta virkkeeltä, jonka mukaan edellytyksenä rikosylikonstaapelin tai ylikonstaapelin toimimiselle tutkinnanjohtajana ovat erityiset syyt. Tämän muutoksen syytä on jo käsitelty yleisperusteluissa. Kuten niissä todetaan, vähäisiä rutiiniluonteisia rikosasioita voidaan huomattavassa määrin osoittaa rikosylikonstaapelin ja ylikonstaapelin tutkinnanjohtoon. Lisäksi huomioon voidaan ottaa poliisiyksiköiden rajallisten voimavarojen tarkoituksenmukainen kohdentaminen. Tulli- ja rajavartiolaitosten, jotka erityisesti syytä voivat toimia tutkinnanjohtajina, säädetään tullilain 43 §:n 3 momentissa ja rajavartiolaitoksen 46 §:ssä.

Tutkinnanjohtajan toimivaltuuksia tarkasteltaessa on otettava huomioon se, että päätöksiä joudutaan tekemään myös asioissa, joissa ei ole ainakaan vielä päätöksentekohetkellä tutkinnanjohtajaa. Tällöin tutkinnan-

johtajalla tarkoitetaan tutkinnanjohtajaksi kelpoista poliisimiestä, joka tulee ryhtymään tai ainakin voisi ryhtyä kysymyksessä olevan asian tutkinnanjohtajaksi.

Pykälän 2 momentissa olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös. Sen mukaan samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvien rikosten tutkinnanjohtajien esimieheksi voitaisiin määrätä tutkinnan yleisjohtaja, joka päättää esitutkinnan yhteensovittamisesta ja joka voi tuossa tarkoituksessa antaa alaisinaan toimivia tutkinnanjohtajia koskevia määräyksiä. Tutkinnan yleisjohtajiksi valittavat poliisivirkamiehet ja muut virkamiehet määräytyisivät kyseisiä viranomaisia koskevien hallinnollisten säännösten mukaan.

Tyypilliset tutkinnan yleisjohtajan ratkaisutavaksi tulevat asiat voisivat koskea tutkinnanjohtajien välisiä erimielisyyksiä esimerkiksi tapauksissa, joissa jonkin esitutkintatoimenpiteen suorittaminen saattaisi haitata toisen rikoksen selvittämistä, ja tutkintavoimavarojen jakamista. Tällaisiin ratkaisuihin liittyen ja muutenkin tutkinnan yleisjohtaja voisi tehdä tutkinnan suuntaamista ohjaavia päätöksiä. Yleensä laajoissa rikoskokonaisuuksissa tehtävät tällaisia asioita koskevat ratkaisut ovat siinä määrin merkittäviä, että tutkinnan yleisjohtajan kohdalla korostuisi syyttäjän kanssa tapahtuva esitutkintayhteistyö, josta säädetäisiin tarkemmin 5 luvussa.

3 §. *Tutkija*. Pykälässä säädetäisiin tutkijasta, joka tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena suorittaa epäiltyä rikosta koskevat kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet sekä toteuttaa tutkinnanjohtajan antamat asian tutkintaa koskevat määräykset ja suorittaa muut tutkijalle lain mukaan kuuluvat toimenpiteet.

Voimassa olevassa esitutkintalain ei säädetä tutkijasta. Sääntelyn kattavuuteen liittyvistä syyistä tutkijaa koskeva säännös ehdotetaan otettavaksi uuteen lakiin. Olisi myös johdonmukaista, että mukaan otettaisiin tutkijaa koskeva määritelmäsäännös, koska laissa monin paikoin muutenkin puhuttaisiin tutkijasta.

Pykälässä mainittaisiin ensimmäisen kerran *esitutkintatoimenpide*, jota käytettäisiin muissakin ehdotetuissa pykälissä ja niiden perusteluissa. Käsitettä ei ehdoteta varsinaisesti määritettäväksi, koska sen sisältö kus-

sakin yksittäistapauksessa riippuu jossakin määrin asiayhteydestä. Sillä tarkoitettaisiin esitutkintavirkamiehen suoritettavaa esitutkintalain mukaista toimenpidettä, jolla pyritään 1 luvun 2 §:n mukaisen esitutkinnassa selvitettävän asian selvittämiseen. Esitutkinnassa voidaan kuitenkin käyttää myös muuta laista kuten esimerkiksi pakkokeinolaista tai poliisilaista tulevia toimivaltuuksia. Siltä osin kun erityislaissa ei säännellä jonkin toimenpiteen suorittamisesta, täydentävänä sovellettaisiin ehdotettavaa lakia esitutkinnan yleislakina.

Pykälän mukaan tutkija ei pelkästään toteuttaisi hänelle tutkinnanjohtajalta tulleita määräyksiä. Valtaosa tutkintatoimenpiteistä on rutiiniluonteisia tai muuten siinä määrin tutkijan oma-aloitteisesti tehtäviä, että tutkinnanjohtajan kannanottoa niiden tekemiseen ei tarvita.

Tutkijana toimivista virkamiehistä säädetään tarkemmin esitutkintaviranomaisia koskevissa säädöksissä. Poliisissa tutkijoina toimivat yleensä poliisiasetuksen 1 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdan mukaiset alipäällystöön ja miehistöön kuuluvat poliisimiehet, joita ovat rikosylikonstaapeli, ylikonstaapeli, vanhempi rikoskonstaapeli, vanhempi konstaapeli ja nuorempi konstaapeli. Mikään ei sinällään estä päällystöönkin kuuluvaa poliisimiestä toimimasta tutkijana. Rajavartiolaistosta, tullilaitosta ja puolustusvoimia koskevien erityissäännösten nojalla niissä suoritettavissa esitutkinnoissa tutkijoina toimivat rajavartiomiehet ja tullimiehet sekä puolustusvoimissa joukko-osastoissa palvelevat henkilöt ja pääesikunnan tutkintaosaston virkamiehet, jotka ovat saaneet tehtävän edellyttämän koulutuksen.

Ehdotetun lain eräissä säännöksissä säädetäisiin voimassa olevaa lakia vastaavasti tutkijan tehtävistä. Tutkija voisi suostua siihen, että asianosainen saa antaa kuulustelulausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhe-limitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä (7 luvun 1 §:n 2 momentti), kutsua kuulustelutodistajan paikalle (7 luvun 11 §:n 1 momentti), sallia asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön olla läsnä kuulustelussa (7 luvun 12 §), sallia asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä sekä asianomistajalle määrätyn tukihenkilön osallistua asi-

anomistajan kanssa toisen asianosaisen tai todistajan kuulusteluun (7 luvun 13 §:n 1 momentti), kieltää vajaavaltaisen kuulusteltavan laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa (7 luvun 14 §:n 3 momentti), sallia kysymysten tekemisen kuulustelussa, tarvittaessa hänen välityksellään (7 luvun 17 §) ja poistaa kuulustelutilaisuudesta häiritsevästi käyttäytyvän tai asian selvittämistä vaikeuttavan henkilön (7 luvun 18 §). Toisaalta nekin lain pykälät, joissa puhutaan esitutkintaviranomaisen tehtävistä ja velvollisuuksista koskisivat ennen kaikkea tutkijoita, koska tutkijat pääosin vastaavat tutkintatoimenpiteiden suorittamisesta kysymyksessä olevan pykälän mukaisesti.

4 §. Erityiset tutkintajärjestelyt. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin virallisen syyttäjän toimimisesta tutkinnanjohtajana poliisirikoksen tutkinnassa. Momentti poikkeaisi voimassa olevan esitutkintalain 14 §:n 2 momentista, jonka mukaan poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkintaa johtaa aina virallinen syyttäjä lukuun ottamatta rikesakkoasiana ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita. Esiteyksen yleisperusteluissa on esitetty näkökohtia, joiden vuoksi syyttäjän tutkinnanjohtajan asema poliisirikosten tutkinnassa kaipaa tarkennusta.

Momentin mukaan virallinen syyttäjä johtaisi esitutkintaa, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Vaikka poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta ei olisi tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä, syyttäjä voisi rikoksen vakavuuden tai asian laadun sitä muuten edellyttäessä päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi. Syyttäjä voisi edellä tarkoitetuissa tapauksissa johtaa esitutkintaa myös siltä osin kuin asiassa on poliisimiehen lisäksi muu epäilty, jos se on asian selvittämiseksi tarkoituksenmukaista. Syyttäjä ei toimisi tutkinnanjohtajana, jos asia käsitellään rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana.

Ensimmäinen muutos verrattuna voimassa olevaan lakiin olisi se, että lähtökohtaisesti virallinen syyttäjä toimisi tutkinnanjohtajana vain poliisimiehen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinnassa. Käytännössä rajanveto poliisin virkatehtävään liittyvien rikosepäilyjen ja hänen vapaa-aikaansa liittyvien rikosepäily-

jen välillä on yleensä selvä. Jos tilanne olisi tulkinnanvarainen, syyttäjän tulisi varmuuden vuoksi ottaa tutkinnanjohto itselleen.

Momentti jättäisi avoimeksi sen mahdollisuuden, että syyttäjä ottaa tutkinnanjohtajuuden myös sellaisessa tapauksessa, jossa poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta ei ole tehty virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Yhtenä perusteena momentissa mainittaisiin rikoksen vakavuus. Kysymyksessä voisivat olla esimerkiksi sellaista vakavuustasoa edustavat rikokset, että niillä on merkitystä poliisimiehen virassa pysymisoikeuden kannalta. Syyttäjä voisi ryhtyä tutkinnanjohtajaksi myös asian laadun sitä muuten edellyttäessä. Kysymyksessä saattaisi olla korkearvoisen poliisimiehen vapaa-aikanaan tekemäksi epäilty rikos. Rikoksella saattaisi olla yhteys virkatehtäviin, vaikka sitä ei olisikaan tehty niiden suorittamisen yhteydessä. Rikoksen tekemisessä saatetaan esimerkiksi hyödyntää tekijän asemaa poliisina käyttämällä hyväksi virkatehtävien yhteydessä saatuja tietoja. Poliisimiehen vapaa-aikanaan tekemä rikos saattaisi myös liittyä toisen poliisimiehen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tekemäksi epäiltyyn rikokseen. Asian laatuun liittyisi se, että erityiset tutkinnalliset syyt saattavat edellyttää syyttäjän osallistumista esitutkintaan tavallista tiiviimmin tutkinnanjohtajan ominaisuudessa.

Kuten yleisperusteluista ilmenee, poliisirikosten tutkinnan yhteydessä käytetään kahden tutkinnanjohtajan järjestelmää sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta on epäiltynä poliisimiehen lisäksi muu henkilö. Momentin kolmannen virkkeen mukaan syyttäjä voisi näissä tapauksissa ryhtyä tutkinnanjohtajaksi myös muun epäillyn kuin poliisimiehen osalta. Tämä edellyttäisi asian selvittämiseen liittyviä tarkoituksenmukaisuussyitä. Kysymys olisi tällöin yleensä esitutkinnan tehokkaiseen toimittamiseen liittyvistä näkökohdista. Tämä koskee erityisesti tapauksia, joissa rikoksista epäiltyjen toimet ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Tutkinnanjohtajan päätös hänen päätösvallassaan olevista asioista voidaan tarvita hyvinkin ripeästi, mitä kahden tutkinnanjohtajan käyttäminen voi haitata. Rikoksesta epäiltyjen välillä saattaa myös olla esimerkiksi sukulaisuuden kautta erityinen

yhteys, joka puoltaa pelkästään syyttäjän toimimista tutkinnanjohtajana.

Momentin kolmas virke koskisi sekä tapauksia, joissa syyttäjän on toimittava poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinnanjohtajana (momentin ensimmäinen virke), että tapauksia, joissa syyttäjä voi toimia sellaisen rikoksen tutkinnanjohtajana (momentin toinen virke). Jälkimmäisessä tapauksessa syyttäjän olisi luonnollisesti ensin päädyttävä siihen, että hän toimii tutkinnanjohtajana poliisimiestä koskevilta osin. Sanalla ”rikosasia” tarkoitetaan tässä yhteydessä niin tapauksia, joissa tutkittavana on vain yksi rikos, kuin tapauksia, joissa on useita toisiinsa liittyviä rikoksia.

Momentin neljäs virke rikesakko- ja rangaistusmääräysasioiden rajaamisesta syyttäjän tutkinnanjohtajuuden ulkopuolelle vastaisi voimassa olevassa laissa olevaa rajausta. Se koskisi periaatteessa kaikkia momentin kolmessa ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettuja tapauksia. Käytännössä toisen virkkeen mukaiset rikoksen vakavuuteen tai asiaan liittyvät tapaukset ovat yleensä sellaisia, että niitä ei voitaisikaan käsitellä rikesakko- tai rangaistusmääräysasioina.

Jotta syyttäjä voisi harkita, ryhtyykö hän tutkinnanjohtajaksi, syyttäjälle tulee ilmoittaa rikosasioista, joissa epäilty tai joku epäillyistä on poliisimies. Tästä säädettäisiin 5 luvun 1 §:n 1 momentissa, jonka mukaan sellaisista asioista tulee aina viipymättä tehdä ilmoitus syyttäjälle, jos asia ei ole rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana käsiteltävä.

Virallisen syyttäjän tutkinnanjohtajan asemaan liittyvät kysymykset esitutkinnan aloittamispäätöksen tekemisestä ja asian selvittämiseen tarpeellisten esitutkintatoimenpiteiden suorittamisesta ennen tutkinnanjohtajan päätöksen tekemistä. Tässä yhteydessä puhutaan esitutkinnasta laajassa mielessä, jolloin mukana on myös esitutkinnan edellytysten selvittäminen. Lain 3 luvun 3 §:n 3 momentin mukaan tutkinnanjohtaja päättäisi tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saataisiin ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöksen tekemistä. Koska tutkinnanjohtajaa ei muodollisesti tässä vaiheessa vielä oli-

si, tutkinnanjohtajalla tarkoitetaan tässä tutkinnanjohtajan kelpoisuuden omaavaa virkamiestä.

Kun kysymys olisi asiasta, jossa virallisen syyttäjän on toimittava tai hän voi toimia tutkinnanjohtajana, syyttäjä aina päättäisi esitutinnan toimittamisesta. Lain 3 luvun 3 §:n 3 momentin ensimmäisessä virkkeessä oleva sana ”tarvittaessa” ei siis koskisi tällaisia tapauksia. Sen sijaan poliisi voisi näissäkin asioissa tehdä momentin toisen virkkeen mukaisia tarpeellisia esitutkintatoimenpiteitä ennen syyttäjän päätöstä.

Pykälän 2 momentin mukaan tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjällä olisi tuossa tehtävässään samat toimivaltuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla päällystöön kuuluvalla poliisimiehellä.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös otettaisiin uuteen lakiin selvyuden ja johdonmukaisuuden vuoksi. Säännös tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että virallinen syyttäjä tutkinnanjohtajana toimiessaan käyttäisi niitä toimivaltuuksia, joita ehdotettava laki tutkinnanjohtajalle antaisi. Toimivaltuudet eivät kuitenkaan rajautuisi esitutkintalain mukaisiin. Tämä liittyy esitutkintalain asemaan esitutinnan yleislakina, jota täydentää rikosten selvittämiseen liittyvä erityislainsäädäntö. Syyttäjän käytettävissä olisivat myös muussa lainsäädännössä tutkinnanjohtajalle tai tutkinnanjohtajan kelpoisuuden omaavalle poliisimiehelle uskotut toimivaltuudet. Koska syyttäjä edelleen olisi pidättämiseen oikeutettu virkamies, hänellä olisi myös sellaiselle virkamiehelle säädetty toimivaltuudet, joista erikseen on mainittava pakkokeinojen käytöstä päättäminen.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että poliisimiehen tekemäksi epäilty rikos tutkitaan aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, jos asia ei ole rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana käsiteltävä. Muutenkin rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulisi tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutinnan puolueettomuuteen vaarannu.

Poliisirikosten tutkinnan osalta tilanne on jo nykyisin ilman lainsäädäntöäkin vakiintunut sellaiseksi, että tutkinta tulee suorittaa muussa kuin rikoksesta epäillyn poliisimiehen toimipaikan poliisiyksikössä. Kuten yleisperusteluista ilmenee, tämä perustuu po-

liisiin esteellisyyttä koskeviin näkökohtiin. Luottamus poliisiin puolueettomuuteen saattaa vaarantua, jos rikoksesta epäilty ja tutkinnasta vastaavat poliisimiehet ovat samasta yksiköstä. Yleisperusteluista ilmenee edelleen, että on perusteltua jättää muun poliisiyksikön suorittaman tutkinnan ulkopuolelle rikesakko- ja rangaistusmääräysasioina käsiteltävät asiat.

Momentin toinen virke koskisi yleisperustelujen mukaisesti esimerkiksi tapauksia, joissa poliisilaitoksen muita virkamiehiä kuin poliisimiehiä epäillään rikoksesta, joissa laitoksella aikaisemmin toiminutta entistä poliisimiestä epäillään rikoksesta tai joissa poliisimies on asianomistaja. Virkkeellä olisi läheinen yhteys 8 §:n 1 momentin 7 kohdan esteellisyysperusteeseen, jonka mukaan esitutkintavirkamies olisi esteellinen, jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. Poliisiyksikköä koskeva määrääminen voisi olla tapauskohtaista tai yleistä. Virkettä jouduttaisiin käytännössä soveltamaan suhteellisen harvoin.

Edelleen voitaisiin ohjeistaa sitä, miten tutkinnasta vastaava yksikkö määräytyy poliisirikosten tutkinnassa.

5 §. Esitutinnan asianosaiset. Pykälässä säädettäisiin esitutinnan asianosaisista. Voimassa olevassa esitutkintalaissa ei ole vastaavaa pykälää. Kuten yleisperusteluista ilmenee, tarve asiasta säättämiseen liittyy siihen, että laki perustaa lukuisasti oikeuksia ja velvollisuuksia asianosaiselle ja että esitutkinta voi vaikuttaa muidenkin tahojen kuin asianomistajan ja rikoksesta epäillyn oikeuksiin, etuihin ja velvollisuuksiin.

Asianosaisia koskevaan sääntelyyn liittyy lisäksi olennaisesti kaksi muuta ehdotettavan lain säännöstä. Lain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan esitutkinnassa olisi myös asianosaiset selvitettävä asian edellyttämällä tavalla. Lain 4 luvun 9 §:n 1 momentissa puolestaan säädettäisiin siitä, että kun henkilöön kohdistetaan esitutkintatoimenpiteitä, hänelle on mahdollisimman nopeasti ilmoitettava asemansa esitutkinnassa. Tällainen ilmoittamisvelvollisuus koskisi myös asemassa tapahtuneita muutoksia.

Pykälän 1 momentin mukaan esitutkinnan asianosaisia olisivat 1) asianomistaja; 2) rikoksesta epäilty; 3) muu henkilö, jonka oike-

uksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa.

Lainsäädännöstä ei löydy asianomistajan määritelmää. Oikeustieteen ja oikeuskäytännön kautta asianomistajan käsitettä on kuitenkin tarkemmin rajattu. Yleisesti asianomistajaksi katsotaan rikoksella loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltija tai se, jolle on välittömästi syntynyt rikoksen kautta yksityinen oikeudellinen vaade. Asianomistajan asemaan liittyy oikeus vaatia rangaistusta rikoksesta epäillylle. Asianomistajalle usein syntyy rikoksen kautta myös yksityinen oikeudellinen vaade eli käytännössä vahingonkorvausvaatimus. Asianomistajana voi olla tapauksesta riippuen luonnollinen henkilö eli ihminen tai oikeushenkilö. Asianomistajan oikeus vaatia vahingonkorvausta voi siirtyä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa vakuutusyhtiö on korvannut asianomistajan rikoksella kärsimän vahingon. Tällöin vakuutusyhtiölle syntyy takautumisoikeus rikosentekijää kohtaan. Yksinomaan asianomistajalle kuuluva syyteoikeus ei kuitenkaan siirry.

Asianosaisena esitutkinnassa on myös rikoksesta epäilty, jona on aina luonnollinen henkilö ja johon rikosoikeudenkäynnissä kohdistetaan rangaistusvaatimus. Rangaistusvaatimuksen lisäksi rikosasian vastaajaan voidaan kohdistaa muita vaatimuksia kuten vaatimukset menettämisseuraamuksesta, todistelukulujen korvaamisesta valtiolle ja rikosvahingon korvaamisesta asianomistajalle.

Lainsäädännöstä ei löydy myöskään epäillyn määritelmää. Tässäkään yhteydessä ei sellaista ehdoteta, koska asianomistajan määritelmän tavoin tyhjentävän epäillyn määritelmän aikaansaaminen ei ole mahdollista. Esitutkintaviranomaisen harkintavallassa on, keitä henkilöitä käsitellään yksittäistapauksissa epäiltyinä. Tällaista ratkaisua ei tulisi tehdä kevein perustein, mitä ilmentäisi lakiehdotuksen 3 luvun 3 §:n 2 momentti. Sen mukaan ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen olisi tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan.

Momentin 3 kohta on kirjoitettu väljään muotoon, jotta se mahdollistaisi riittävän joustavuuden ja tapauskohtaisen harkinnan

asianosaisaseman määräytymisessä. Yleislausekkeeseen liittyy ensinnäkin se, että rikosprosessissa voidaan vaatia myös oikeushenkilön tuomitsemista yhteisösakkoon rikoslain 9 luvun säännösten mukaisesti. Tällaisen vaatimuksen kohteeksi mahdollisesti joutuvaa oikeushenkilöä käsiteltäisiin esitutkinnassa asianosaisena. Esimerkkeinä muista 3 kohdan mukaisista asianosaisista voidaan mainita rikoksesta epäillyn työnantaja asiaassa, jossa epäilty rikos liittyy epäillyn työtehtäviin, ja edellä jo mainittu asianomistajalle rikosvahingon korvannut vakuutusyhtiö.

Esitutkinnassa on selvitettävä myös ne luonnolliset henkilöt ja oikeushenkilöt, joihin menettämisseuraamus voidaan kohdistaa. Menettämisseuraamusvaatimuksen ei tarvitse kohdistua rikoksesta epäiltyyn. Valtiolle menettäväksi vaadittavan omaisuuden muu omistaja olisi 3 kohdan mukainen asianosainen. Rikoslain 10 luvun säännösten mukaan menettämisseuraamus voidaan hyödyntää, omaisuudesta tai arvosta riippuen kohdistaa myös esimerkiksi siihen, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty, tai siihen, joka omaisuuden vastaanottaessaan on tiennyt sen liittymisestä rikokseen tai jolla on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka joka on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta. Menettämisseuraamus voi perustua myös alle 15-vuotiaan tai syntyneen henkilön tekemään rangaistavaksi säädettyyn tekoon.

Esitutkinnassa tehty asianosaispiiriin määrittäminen ei luonnollisesti sitoisi virallista syyttäjää ja tuomioistuinta, vaan nämä arvioisivat piirin itsenäisesti. Jos syyttäjä esitutkinnan päättymisen jälkeen havaitsisi, että esitutkinnassa on jäänyt kuulematta asianosaiseksi katsottava taho, hän voisi määrätä tällaisen henkilön kuulemisen toimitettavaksi 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että asianosaisen huoltajaan tai edunvalvojaan, asianosaisena olevan oikeushenkilön lakimääräiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluvaan edustajaan taikka muun asianosaisen lailliseen edustajaan sovelletaan soveltuvin osin tämän lain asianosaisia koskevia säännöksiä.

Asianomistajalla ja rikoksesta epäillyllä voi olla laillinen edustaja. Alaikäisen asianomistajan tai epäillyn osalta laillisena edustajana

tulevat kysymykseen huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Heidän osallistumisestaan kuulusteluun säädetäisiin 7 luvun 14 ja 15 §:ssä. Oikeushenkilöä edustaa säännönmukaisesti laillinen edustaja, joka määräytyy oikeushenkilöä koskevan erityislainsäädännön mukaisesti (esimerkiksi osakeyhtiön toimitusjohtaja). Asianosaisen laillinen edustaja on esteellisyysarvostelussa rinnastettu asianosaiseen (esimerkiksi osakeyhtiötä koskevat ratkaisut KKO 1986 II 145 ja 1991:149).

Lailliseen edustajaan yleensä sovellettaisiin asianosaista koskevia säännöksiä. Tämä koskisi käytännössä kaikkia sellaisia tapauksia, joiden osalta lakitekstissä käytetään sanaa ”asianosainen”. Rikoksesta epäillyn asemaan liittyy sellaisia piirteitä, että kaikissa tilanteissa rinnastamista ei kuitenkaan olisi syytä tehdä. Tämä koskisi ennen kaikkea 6 luvun säännöksiä läsnäolosta esitutkinna. Luovassa on sellaisia epäiltyjä koskevia toimenpiteitä (nouto esitutkintaan eräissä tapauksissa, epäillyn läsnäolon kesto ja poistumisen estäminen), joita ei voitaisi soveltaa epäillyn laillisen edustajan, esimerkiksi alaikäisen epäillyn huoltajan kohdalla. Täydellinen rinnastus rikoksesta epäiltyyn tapahtuisi kuulustelujen osalta tapauksissa, joissa selvitetään oikeushenkilön rangaistusvastuuta. Sitä koskeva sääntely on voimassa olevan esitutkintalain 44 a §:ssä, jota vastaavaa erityissäännöstä uuteen lakiin ei ehdoteta otettavaksi.

Pykälän 3 momentin mukaan tutkinnanjohtaja tarvittaessa päättäisi siitä, onko henkilöä pidettävä asianosaisena. Tämä päätöksenteko ei edellyttäisi mahdollisen asianosaisen vaatimusta, vaan asia olisi tarvittaessa epäselvissä tilanteissa viran puolesta saatettava tutkinnanjohtajan päätettäväksi.

6 §. Avustaja ja tukihenkilö. Sääntelyn kattavuuden ja informatiivisuuden vuoksi voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädetäisiin, että jos asianosaisella on avustaja tai tukihenkilö, tämä osallistuu esitutkintaan laissa säädetyllä tavalla.

Voimassa olevan lain tavoin uuteen lakiin otettaisiin lukuisia avustajaan liittyviä säännöksiä. Tämä koskisi oikeutta käyttää avustajaa esitutkinna (4 luvun 10 §), epäillyn yhteydenpitoa avustajaan (4 luvun 11 §), todistajankuulustelua tuomioistuimessa (7 luvun

9 §), ennen kuulustelua tehtäviä ilmoituksia (7 luvun 10 §), avustajan läsnäoloa kuulustelussa (7 luvun 12 §), läsnäoloa toisen henkilön kuulustelussa (7 luvun 13 §), kysymysten tekemistä kuulustelussa (7 luvun 17 §), kuulustelusta poissaolleen asianosaisen oikeuksia (7 luvun 19 §), ryhmätunnistuksen järjestämistä (8 luvun 3 §:n 2 momentti) ja avustajan kelpoisuutta (11 luvun 3 §). Lukuisat lain säännökset lisäksi koskettaisivat käytännössä avustajia, vaikka heitä ei niissä nimenomaisesti mainittaisikaan.

Asianomistajalle määrätyn tukihenkilön läsnäolosta päämiehensä kuulustelussa ja toisen henkilön kuulustelussa säädetäisiin 7 luvun 12 ja 13 §:ssä.

7 §. Esitutkintavirkamiehen esteellisyys. Pykälässä säädetäisiin esitutkintavirkamiehen esteellisyden vaikutuksista ja esteellisyyteen liittyvästä menettelystä. Pykälän sisältö osittain perustuisi hallintolain 27 §:n 1 momentissa, 29 §:n 1 ja 2 momentissa sekä 30 §:ssä oleviin säännöksiin. Voimassa olevan esitutkintalain 16 §:n 3 momentin mukaan tutkinnanjohtaja tai tutkija saa esteellisenäkin ryhtyä toimenpiteeseen, jota rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttää. Uuden esitutkintalain esteellisyys-säännökset koskisivat myös pakkokeinojen käyttämistä esitutkinna sekä poliisilain mukaista poliisitutkintaa, jossa olisi soveltuvin osin noudatettava esitutkintalain säännöksiä.

Pykälän 1 momentin mukaan lähtökohta olisi, että tutkinnanjohtaja, tutkija ja muu esitutkintaviranomaisen virkamies eivät saa esteellisinä osallistua esitutkintaan. Verrattuna voimassa olevaan lakiin esteellisyys ei enää rajoittuisi siis vain tutkinnanjohtajaan tai tutkijaan. Laajennus muihin esitutkintavirkamiehiin koskisi käytännössä lähinnä sellaisia poliisimiehiä, jotka suorittavat esitutkintatoimenpiteen johonkin tutkittavaan asiaan liittyen, vaikka eivät ole siinä muodollisesti tutkinnanjohtajan tai tutkijan asemassa. Tällainen suorittaminen voi johtua esimerkiksi siitä, että tutkintaa ei ole vielä aloitettu (rikosilmoituksen kirjaaminen). Jutun varsinainen tutkija saattaa myös olla estynyt tekemästä jotakin toimenpidettä tai saattaa tarvita sen tekemiseen apua. Esitutkintaan kuuluvat myös siinä käytettävät pakkokeinot, jolloin

esimerkiksi kotietsinnässä saatetaan tarvita useita poliisimiehiä. Momentti koskisi myös muita esitutkintaviranomaisen virkamiehiä kuin poliisimiehiä siltä osin kuin he joutuvat tekemisiin esitutkintatoimenpiteiden suorittamisen kanssa.

Pykälän 2 momentissa todettaisiin, että esitutkintavirkamiehen esteellisyyttä koskeva kysymys on ratkaistava viipymättä. Virkamies itse tai tarvittaessa hänen esimiehensä ratkaisisi kysymyksen esteellisyydestä. Jos virallinen syyttäjä on tutkinnanjohtajana, häntä olisi kuultava tutkijan esteellisyyttä koskevasta kysymyksestä ja hän voisi ottaa kysymyksen ratkaistavakseen.

Esteellisyyttä koskevaan epäilyyn on myös esitutkinnassa syytä ottaa kantaa viipymättä. Tämä on sopusoinnussa sen kanssa, että esitutkinta ylipäänsä olisi 3 luvun 11 §:n 1 momentin nojalla toimitettava ilman aiheutonta viivytystä. Vaikka esteellisyyttä koskeva kysymys ei esitutkinnassa välttämättä nouse esiin esitutkintavirkamiehen omasta aloitteesta, hänellä on yleensä parhaat edellytykset arvioida suhdettaan asiaan tai asianosaiseen. Tarve väitteen tutkimiseen edellyttää sitä, että esteellisyyttä voidaan perustellusti epäillä.

Lähtökohtaisesti esitutkintavirkamies itse ratkaisisi kysymyksen esteellisyydestään. Esimerkiksi silloin, kun virkamies ei kaikesta huolimatta tällaista ratkaisua tekisi tai kun asianosaisten huomautuksen vuoksi asiaan olisi muuten syytä kiinnittää huomiota, esitutkintavirkamiehen esimies voisi ratkaista kysymyksen. Kysymys esteellisyydestä olisi ennen ratkaisun tekemistä saatettava virallisen syyttäjän tietoisuuteen niissä tapauksissa, joissa hän toimii tutkinnanjohtajana.

Pykälän 3 momentin mukaan esteellisen esitutkintavirkamiehen tilalle olisi viipymättä määrättävä esteetön virkamies. Esitutkintavirkamies saisi kuitenkin esteellisenäkin ryhtyä esitutkintatoimenpiteeseen, jota rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttaa.

8 §. Esteellisyyssperusteet. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin esteellisyyssperusteista sekä 2—4 momentissa täsmennyksistä tavalla, joka pitkälti vastaa hallintolain 28 §:ää. Pykälä vastaisi myös monin paikoin voimassa olevan esitutkintalain 16 §:ää.

Momentin 1 kohdan mukaan esteellisyyden aiheuttaisivat virkamiehen tai hänen läheisensä asianosaisasema esitutkinnassa. Läheinen määritettäisiin 3 ja 4 momentissa ja asianosainen 5 §:ssä. Kohta vastaisi osittain voimassa olevan lain 16 §:n 1 momentin 1 kohtaa, jossa läheisen asemesta puhutaan lähisukulaisesta. Läheisten piiri olisi laajempi kuin lähisukulaisten piiri voimassa olevassa kohdassa.

Momentin 2 kohdassa säädettäisiin esteellisyyssperusteeksi se, että esitutkintavirkamies tai hänen läheisensä avustaa taikka edustaa asianosaista tai sitä, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa. Tämä vastaisi esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 3 kohtaa sillä muutoksella, että virkamiehen lisäksi kohta koskisi läheistä eikä lähisukulaista.

Momentin 3 kohdan mukaan esitutkintavirkamies olisi esteellinen, jos asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen 3 momentissa tarkoitettulle läheiselleen. Läheisten henkilöiden piiri olisi jonkin verran laajempi kuin mitä se on esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan.

Esitutkintavirkamies olisi momentin 4 kohdan perusteella esteellinen, jos hän on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa. Tämä kohta vastaisi esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 4 kohtaa. Tähän esteellisyyssperusteeseen liittyisi pykälän 2 momentti, jonka mukaan esteellisyyttä ei 1 momentin 4 kohdan nojalla aiheutuisi yksinomaan sen vuoksi, että asianosaisena on valtio.

Momentin 5 kohdassa säädettäisiin esteellisyyssperusteeksi se, että esitutkintavirkamies tai hänen 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä on hallituksen, hallintoneuvoston tai niihin rinnastettavan toimielimen jäsenenä taikka toimitusjohtajana tai sitä vastaavassa asemassa sellaisessa yhteisössä, säätiössä, valtion liikelaitoksessa tai laitoksessa, joka on asianosainen tai jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa.

Momentin 5 kohta vastaisi joiltakin osin voimassa olevan lain 16 §:n 1 momentin 5 kohtaa. Nykyistä kohtaa täydennettäisiin

kuitenkin niin, että esteellisyysperuste koski myös tapauksia, joissa esitutkintavirkamiehelle erityisen läheinen henkilö toimii kohdassa tarkoitettussa toimielimessä tai muussa yhteisössä. Kunnan liikelaitokset jäisivät hallintolain 28 §:n 1 momentin 5 kohdan tavoin kysymyksessä olevan kohdan ulkopuolelle. Perusteena tässäkin olisi se, että kunnan liikelaitosten ei ole katsottu olevan samassa määrin itsenäisiä kuin valtion liikelaitosten.

Momentin 6 kohdan mukaan esitutkintavirkamies olisi esteellinen, jos hän tai hänen 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä kuuluu viraston tai laitoksen johtokuntaan tai siihen rinnastettavaan toimielimeen ja kysymys on asiasta, joka liittyy tämän viraston tai laitoksen ohjaukseen tai valvontaan. Tämä esteellisyysperuste olisi esitutkintalain 16 §:ään verrattuna uusi.

Momentin 7 kohdassa olisi esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 6 kohtaa vastaava yleislauseke. Sen mukaan esitutkintavirkamies on esteellinen, jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. Tämä on se esteellisyysperuste, jota käytännössä useimmiten sovelletaan. Esimerkiksi ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännön perusteella 16 §:n 1 momentin muut kohdat eivät ole samalla tavalla herättäneet tulkintakysymyksiä.

Yleislausekkeen keskeiseksi merkitykseksi on muodostunut sen arvioiminen, miltä esitutkintavirkamiehen toiminta näyttää ulospäin. Yleisön luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen ei saa vaarantua. Kohdassa tarkoitettun syyn on oltava ulkopuolisen havaittavissa ja sen puolueettomuutta vaarantavan vaikutuksen tulee olla suunnilleen samanasteinen kuin erikseen määritellyissä esteellisyysperusteissa.

Voimassa olevan lain perusteella yleislausekkeen soveltamisessa on usein kysymys tapauksista, joissa rikoksesta epäilty on tehnyt tutkijaa tai tutkinnanjohtajaa vastaan kantelun tai rikosilmoituksen jossakin toisessa asiassa tai kantelun kohteena olevassa rikosasiassa. Epäilty on saattanut myös toimia siten, että poliisimies on tehnyt rikosilmoituksen epäillyn menettelystä.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisujen perusteella tutkinnanjohtajasta tai tutkijasta

tehty kantelu ei sinänsä aiheuta esteellisyyttä. Lisäksi vaaditaan epäillyn ja poliisimiehen välien kiristymistä tavalla, jonka voidaan katsoa vaarantavan tutkinnan puolueettomuuden. Ei voida lähteä myöskään siitä, että epäillyn poliisimiehestä tekemä rikosilmoitus ehdottomasti aiheuttaa esteellisyyden, vaikka se luokin kantelua vahvemman oletaman rikosilmoituksen tekijän ja kohteen asian käsittelyyn vaikuttavasta vastakkainasettelusta. Jos kantelut tai rikosilmoitukset aiheuttaisivat automaattisesti esteellisyyden, rikoksesta epäilty voisivat niitä tekemällä kohtuuttomasti vaikeuttaa rikostutkintaa. Kantelun tai rikosilmoituksen kohteena oleva henkilö voi kuitenkin reagoida niin voimakkaasti, että hänen puolueettomuutensa yksittäistapauksessa vaarantuu. Tällainen tilanne on kysymyksessä ainakin silloin, kun poliisimies tekee rikosilmoituksen rikoksesta epäillyn menettelystä. Esteellisyyden puolesta saattaa puhua myös se, että virallinen syyttäjä tekee tutkinnanjohtajana päätöksen poliisirikosta koskevan esitutkinnan aloittamisesta.

Rikoksesta epäilty tai muu asianosainen ja poliisimies voivat joutua toistensa vastapuoliksi myös muussa kuin rikosasiassa. Esimerkkinä voidaan mainita tutkinnanjohtajaan tai tutkijaan kohdistettu vahingonkorvauskanne. Tällaisessa tapauksessa lähtökohtana voidaan pitää poliisimiehen puolueettomuuden vaarantumista. Poikkeuksena voidaan tässäkin pitää sellaista tilannetta, että oikeudenkäynti on pantu vireille yksinomaan tarkoituksessa tehdä poliisimiehestä esteellinen. Tämän tarkoituksen tulisi kuitenkin olla ilmeinen.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännöstä löytyy esimerkkejä muistakin tapauksista, joissa tutkinnanjohtaja tai tutkija on katsottu tai olisi ollut aiheellista katsoa esteelliseksi yleislausekkeen perusteella. Esimerkeiksi voidaan mainita se, että mahdolliseen rikokseen liittyvä ojan kaivaminen oli tapahtunut tutkinnanjohtajan neuvojen ja kehotusten mukaan ja että kuolemaan johtanutta pahoinpitelyä koskevan rikosasian tutkija oli neuvotellut ja päättänyt rikoksesta epäillyn koiran ostamisesta esitutkinnan ollessa kesken. Poliisimiestä ei voida sen sijaan pitää esteellisenä pelkästään sen vuoksi, että hän

saattaa todistajana joutua kertomaan jostakin rikostapahtumasta.

Uuteenkaan esitutkintalakiin ei otettaisi sääntelyä niin sanotusta ekskusaatio- eli väistymisoikeudesta. Tällaisissa tapauksissa virkamiestä ei voida pitää varsinaisesti esteellisenä. Kysymys on tällöin siitä, että tutkinnan suorittaminen on esitutkintavirkamiehelle kiusallinen. Esimerkkinä esitutkintalain perusteluissa (HE 14/1985 vp) on mainittu esitutkintavirkamiehen naapurin tekemäksi epäilty rikos. Tällaisten rikosten osalta olisi edelleen syytä pitää kiinni periaatteesta, että poliisimiehelle pyynnöstään myönnetään vapautus tällaisista tutkinnoista.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin 1 momentissa tarkoitetuista läheisistä hallintolain 28 §:n 2 momenttia vastaavalla tavalla. Pykälän perusteluina voidaankin pitkälti käyttää hallintolain valmistelutöissä (HE 72/2002 vp) esitettyä. Säännös vastaisi myös tuomarille läheisten henkilöiden sääntelyä oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 3 §:ssä.

Momentin mukaan läheisellä tarkoitettaisiin 1 momentissa esitutkintavirkamiehen 1) puolisoa ja lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa, isovanhempaa ja hänelle muuten erityisen läheistä henkilöä samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa; 2) vanhemman sisarusta sekä hänen puolisoaan, virkamiehen sisarusten lapsia ja virkamiehen entistä puolisoa; sekä 3) puolison lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa ja isovanhempaa samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa sekä virkamiehen puolison sisarusten lapsia.

Momentin 1 kohdassa luettelaisiin esitutkintavirkamiehelle läheisimmät henkilöt. Kohdassa tarkoitettulla erityisen läheisellä henkilöllä tulisi yleensä olla virkamiehen elämässä vastaavanlainen sija kuin perheenjäsenellä tai muilla tässä kohdassa luetelluilla henkilöillä. Ehdotuksen mukaan esitutkintavirkamiehen läheisinä ei pidettäisi hänen serkkujaan eikä muita 1 ja 2 kohdassa lueteltuja sukulaisia kaukaisempia sukulaisia. Läheisiä eivät myöskään olisi virkamiehen puolison vanhempien sisarukset tai virkamiehen puolison serkut.

Sukulaisuussuhteiden osalta lähtökohtana on pidetty sitä, että esteellisyys rajataan suhteellisen läheiseen sukulaispiiriin. Piiri voisi laajeta kaukaisempiin sukulaisiin tai muihin

henkilöihin, jos virkamiehen suhde tällaiseen henkilöön on muuten erityisen läheinen. Säännöllistä ja usein toistuvaa yhteydenpitoa sekä luottamuksellisia välejä voidaan pitää eräänlaisena vähimmäisvaatimuksena erityiselle läheisyysuhteelle. Esimerkkeinä esteellisyyden muodostavista asioista voidaan mainita esitutkintavirkamiehen seurustelukumppanin, kihlatun tai erittäin läheisen ystävän asia. Neljännen polven edustajia ei tilanteiden harvinaisuuden takia kirjattaisi erikseen 1 kohtaan, vaan he olisivat virkamiehelle erityisen läheisiä henkilöitä. Läheisyyttä olisi esteellisyyden perustavana seikkana arvioitava sen ajankohdan mukaan, jolloin virkamiehen on ratkaistava mahdollinen esteellisyytensä.

Momentin 2 kohdassa ei mainittaisi virkamiehen puolison entistä puolisoa, vaan virkamiehen esteellisyys jäisi tältä osin arvioitavaksi pykälän 1 momentin 7 kohdan nojalla.

Momentin 3 kohdan osalta voi tuoda ensinnäkin esiin sen, että esitutkintavirkamiehen puolison sisarusten lasten puoliset eivät kuuluisi virkamiehen läheisiin. Lisäksi, toisin kuin esitutkintavirkamiehen omien sukulaisten osalta, läheisyys ei ehdotuksen mukaan ulottuisi virkamiehen puolison vanhempien sisarusiin eikä heidän puolisoihinsa.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin, että läheisenä pidetään myös vastaavaa puoliskulaista. Puolisoilla tarkoitettaisiin aviopuolisoita sekä avioliitonomaisissa olosuhteissa ja rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä. Säännös vastaisi hallintolain 28 §:n 3 momenttia.

Avioliitonomaisia olosuhteita ei momentissa erityisesti määriteltäisi. Kysymyksessä olisi yleensä niin sanottu avoliitto, jossa eri sukupuolta olevat henkilöt elävät vakiintuneesti yhteistaloudessa. Jos kysymys on samaa sukupuolta olevista henkilöistä, heidät voitaisiin rinnastaa avopuolisoihin siltä osin kuin kysymys ei ole rekisteröidystä parisuhteesta. Rekisteröidystä parisuhteesta annettu laki (950/2001) tuli voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2002. Parisuhde rekisteröidään siten, että parisuhteen osapuolet viranomaisen läsnä ollessa yhdessä allekirjoittavat virallistamista tarkoittavan asiakirjan ja viranomainen vahvistaa sen allekirjoituksellaan. Mainitun

lain 8 §:n 3 momentin mukaan rekisteröity parisuhde rinnastuu oikeusvaikutuksiltaan avioliittoon.

3 luku **Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset**

1 §. Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen. Pykälässä säädettäisiin, että kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi, esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava ilmoitus. Jos ilmoitus on epäselvä tai puutteellinen, ilmoituksen tekijää olisi tarvittaessa kehotettava täsmentämään tai täydentämään sitä. Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskisi 2 momentin mukaan myös muuten kuin 1 momentissa tarkoitetulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitetut toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty.

Pykälä vastaisi osittain esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 §:ää. Mainitussa pykälässä oleva kirjaamistapaa koskeva sääntely sijoitettaisiin asetukseen. Voimassa olevasta säännöksestä 1 momentti poikkeaisi siten, että täsmennys- tai täydennyskehotus olisi annettava vain tarvittaessa. Pykälän 2 momenttiin otettava sääntely olisi uutta, joskin sen mukaisesti on jo menetelty käytännössä. Kirjaamisvelvollisuus koskisi myös tapauksia, joissa ilmoitus kirjataan S-ilmoitukseksi eli niin sanotuksi sekalaisilmoitukseksi.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus ei riipu siitä, millä tavalla (esimerkiksi käynti poliisilaitoksella tai internetin kautta tapahtuva ilmoittaminen) ilmoitus on tehty. Myös puutteellinen ilmoitus on kirjattava. Ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus ei riipu käytännössä myöskään vastaanottajan harkinnasta eli lähinnä siitä, pitääkö ilmoituksen vastaanottaja ilmoitettua tekoa rikoksena. Oikeuskirjallisuudessa on tosin katsottu, että esitutkintaviranomaisella on jonkin verran harkintavaltaa ilmoituksen vastaanottamisessa koskien esimerkiksi mieleltään häiriintyneen henkilön ilmoitusta, joka ei sisällä mitään järjellistä ilmiäntoa.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisen kannalta riittävää on, että ilmoittaja epäilee

ilmoittamansa tapahtumaa rikokseksi. Vaikka kynnys ilmoituksen kirjaamiseen on matala, voidaan kirjaamista edellyttävälle ilmoitukselle kuitenkin asettaa vähimmäisvaatimukseksi se, että ilmoituksen tekijä kuvaa rikoksena pitämänsä tapahtumankulun. Tämän yksilöintivaatimuksen perusteella on pystyttävä ilmaisemaan, mistä on kysymys, ja kiinnittämään tapahtuma riittävällä tarkkuudella aikaan ja paikkaan. Kirjaamisen edellytykseksi ei voida asettaa minkään rikosnimikkeen, rikoslajin eikä mahdollisen rikoksesta epäillyn yksilöintiä. Kirjaamisvelvollisuuden suhteen eroa ei ole siinä, onko kysymys asianomistajan vai muun henkilön tekemästä ilmoituksesta.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamiselle ei voida esitutkintaviranomaisen taholta asettaa mitään ehtoja. Käytännössä rikosilmoituksen tekijälle on saatettu esimerkiksi ilmoittaa, että ilmoitus otetaan vastaan vain, jos ilmoituksen kohteena olevaa omaisuutta ei palauteta luvatusi. Ilmoituksen vastaanotosta on saatettu kieltäytyä myös samaan aikaan vireillä olevan kantelun vuoksi. Tällaisten ehtojen asettaminen ei perustuisi lakiin.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen viipymättä tarkoittaa ilmoituksen nopeaa kirjaamista. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen eräessä ratkaisussa (22.10.2007, dnro 474/4/07) todetaan vakiintuneesti katsotun, että tässä yhteydessä sana ”viipymättä” edellyttää, että kirjaaminen ei saa viipyä montakaan päivää.

Ilmoitus on kirjattava omaksi asiaksi. Hyväksyttävänä ei voida pitää esimerkiksi sitä, että tutkintapyyntö kirjataan tai liitetään aikaisempaan rikoksesta tehtyyn ilmoitukseen tai kuulustelukertomukseen, jolloin myöhempi asia saattaa jäädä huomaamatta esimerkiksi esitutkinnan päättämisen yhteydessä.

Joskus saattaa jäädä epäselväksi, haluaako poliisiasemalle tullut henkilö tehdä ilmoituksen rikoksesta vai muussa tarkoituksessa keskustella asiasta. Tällaisessa tapauksessa poliisimiehen on varmistauduttava käynnin syystä. Henkilöä on tarvittaessa pyydetävä täsmentämään tai täydentämään yksilöimättöä tai puutteellista tutkintapyyntöään. Ilmoituksen vastaanottajan tulisi toimia niin, että asiakkaalle ei synny väärinkäsityksiä,

jotka saavat hänen vastoin aikomustaan luopumaan ilmoituksen jättämisestä. Viranomaisen on siis epäselvissä tapauksissa oltava aktiivinen. Ilmoituksen kirjaamatta jättäminen tulee kysymykseen vasta, jos ilmoittaja ei viranomaisen antaman täsmennys- tai täydennysmahdollisuuden jälkeenkään kykene määrittämään tapahtumaa riittävän tarkasti tai ottamaan kantaa suhtautumiseensa tapahtumaan. Täsmennyksen tarvetta on käytännössä ilmennyt erityisesti poliisirikosten yhteydessä, koska epäselväksi saattaa muuten jäädä se, onko kirjoituksen poliisille jättänyt tarkoittanut sen kanteluksi vai rikosilmoitukseksi.

Pykälän 1 momentin mukaan epäselvää tai puutteellista ilmoitusta rikoksesta olisi siis täsmennettävä tai täydennettävä tarvittaessa. Täsmennyksen tai täydennyksen pyytäminen olisi edelleen pääsääntö. Kuten edellä todettiin, esitutkintaviranomaisella olisi kuitenkin rajattua harkintavaltaa myös ilmoitusten kirjaamisen suhteen. Vastaava harkintavalta ulottuisi myös ilmoitusten täsmennykseen ja täydentämiseen. Lisäksi joissakin tapauksissa ilmoitus saattaa olla käsiteltävissä siinä olevasta muodollisesta puutteesta huolimatta, jolloin täydentämiseen ei ole tarpeen mennä.

Tapauksesta riippuu se, onko ilmoitus kirjattava jo ennen täsmennysten tai täydennysten pyytämistä. Jos ilmoittajan epäilemää rikosta tai tapahtumaa koskevat tiedot ovat niin olennaisesti epäselviä tai puutteellisia, että ilmoituksen kirjaaminen ei tietojen perusteella ole mahdollista, täsmennykset tai täydennykset olisi pyydettävä ennen kirjaamista.

Asetuksessa ei siis nykyään säädetä rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisesta ilman tehtyä ilmoitusta. Tämä koskee esimerkiksi joidenkin poliisirikosten tai poliisimiehen yleisen järjestyksen valvonnan yhteydessä havaitseman rikoksen kirjaamista. Voimassa olevan esitutkintalain määräyksistä 2 § sivuaa tätä kysymystä. Sen mukaan poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Vastaava sääntely ehdotetaan otettavaksi uuden lain 3 luvun 3 §:n 1 momenttiin.

Asetuksen 2 §:n 1 momentin ja vastaavasti ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 2 §:n voidaan katsoa ilmentävän periaatetta, jonka mukaan ilmoitus rikoksesta voidaan tehdä mille esitutkintaviranomaiselle tahansa, vaikka tämä ei suoraan mainituista säännöksistä ilmenekään. Tähän kantaan johtaa esitutkintaviranomaiselle asetettu velvollisuus siirtää ilmoitus toimivaltaiselle esitutkintaviranomaiselle.

Rikoksesta tehtyä ilmoitusta ja sen kirjaamista koskevat asiat kuuluvat laajasti ottaen esitutkinnan piiriin, vaikka esitutkinta ei ilmoituksen tekemis- ja kirjaamisvaiheessa ole varsinaisesti käynnistynytkään. Näin ollen ilmoituksen tekemisen osalta sovellettaisiin 4 luvun 12 §:n säännöksiä esitutkinnassa käytettävästä kielestä.

2 §. *Rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtäminen.* Pykälässä säädettäisiin rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtämisestä tavalla, joka osittain vastaisi esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 2 §:n 1 momenttia. Pykälän mukaan, jos ilmoitus rikoksesta on tehty sellaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka tehtäviin esitutkinnan toimittaminen asiassa ei kuulu, tämän olisi heti kirjattava asia vastaanotetuksi sekä toimitettava ilmoitus ja mahdollinen muu asiassa kertynyt aineisto asianomaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka olisi viivytyksettä kirjattava ilmoitus. Säännöstä muutettaisiin voimassa olevaan verrattuna niin, että varsinaisen kirjaamisen suorittaisi vasta toimivaltainen esitutkintaviranomainen. Ilmoituksen alun perin vastaanottaneen viranomaisen olisi kuitenkin kirjattava asia vastaanotetuksi, mikä tarkoittaa sitä, että asian saapuminen ensimmäiselle viranomaiselle tulisi voida tarvittaessa todentaa.

Rikokset tutkitaan pääsääntöisesti niin sanotun alueperiaatteen mukaan. Jollei toisin ole säädetty, tutkintavastuu on sillä poliisilaitoksella, jonka alueella rikos on tapahtunut. Tästä pääsäännöstä voidaan poiketa esimerkiksi silloin, kun muu kuin rikoksen tekopaikan tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään asian. Rikoksia voidaan myös tutkia esimerkiksi yhteistoiminnassa kahden tai useamman poliisilaitoksen kesken. Toimivaltainen esitutkintaviranomainen saattaa joissakin tapauksissa olla toisen hallinnonalan

viranomainen. Poliisiviranomaisten lisäksi rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisilla on esitutkintatoimivaltaa aikaisemmin kerrotun mukaisesti. Poliisin valtakunnalliset yksiköt eli keskusrikospoliisi ja suojelupoliisi kirjaavat ilmoitusjärjestelmiinsä niiden tutkittavat niille ilmoitetut asiat.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen vastaanottavan viranomaisen on oltava selvillä toimivaltaisesta tutkintaviranomaisesta tai tarvittaessa selvitettävä sellainen viranomainen ja aiheen ilmetessä siirrettävä rikosilmoitus toimivaltaiselle viranomaiselle. Esitutkintaviranomainen ei saa kieltäytyä ottamasta vastaan ilmoitusta sillä perusteella, että se on tehty toimivaltaa vailla olevalle viranomaiselle, eikä kehottaa ilmoituksen tekijää itse toimittamaan ilmoitus toimivaltaiselle esitutkintaviranomaiselle.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtäminen toiselle viranomaiselle olisi toimenpide, josta 11 luvun 8 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla olisi mahdollisuuksien mukaan ilmoitettava asianomistajalle. Siirtämisspätös olisi myös 11 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettu esitutkintapäätös, josta olisi ilmoitettava asianomistajan lisäksi muulle tiedossa olevalle asianosaiselle, jos päätös voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin.

Sotilasoikeudenkäyntilain 13 §:n 2 momentissa on erityissäännös rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtämisestä. Momentin mukaan muulle kuin 1 momentissa mainitulle esimiehelle (joukko-osaston komentaja) sekä poliisille tai syyttäjälle tehty ilmoitus on toimitettava sanotussa momentissa tarkoitettulle komentajalle, jollei ilmoituksen vastaanottaja voi itse ratkaista asiaa taikka ilmoitus ole selvästi aiheeton.

3 §. Esitutkinnan toimittaminen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Momentti vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 2 §:ää.

Pelkkä poliisille tehty tutkintapyyntö ei edelleenkaan ilman muuta johtaisi esitutkinnan käynnistymiseen, koska momentti jättäisi esitutkintaviranomaiselle harkintavaltaa. Esitutkintakynnystä ei kuitenkaan asetettaisi ko-

vin korkealle. Varmuutta tai suurta todennäköisyyttä rikoksen tekemisestä ei siis vaadita. Huomioon on esitutkinnan aloittamista harkittaessa otettava, että esitutkinnan tarkoituksena on nimenomaan rikosten tutkiminen eikä mahdollisten muiden oikeudellisten erimielisyyksien selvittäminen. Pelkkä väite rikoksen tapahtumisesta ei vielä ylitä esitutkintakynnystä. Esitutkinnan aloittamispäätökselle on voitava esittää asianmukaiset konkreettiset perusteet. Rajatapauksissa merkitystä on selvitämisintressillä, joka korostuu vakavien rikosten kohdalla. Rikoksen selvittämisen ja toteennäyttämisen vaikeus ei voi olla riittävä syy lykätä esitutkinnan aloittamista. Ennen esitutkinnan aloittamista voidaan kuitenkin suorittaa rikolliseksi epäiltyyn toimintaan kohdistuvaa tarkkailua. Pykälän 2 momentti velvoittaisi tarvittaessa tiettyyn asian selvittämiseen ennen esitutkinnan aloittamispäätöksen tekemistä.

Poliisin tehtävänä on rikoksesta tehdyn ilmoituksen vastaanotettuaan selvittää, onko olemassa sellainen rangaistussäännös, joka voi tulla sovellettavaksi ilmoituksessa tarkoitettua tekoa arvioitaessa. Poliisi ei ole sidottu ilmoituksen tekijän esittämään rikosnimikkeeseen. Esitutkinnan toimittamistarvetta arvioitaessa on otettava huomioon kaikki mahdolliset kyseeseen tulevat rikokset. Lisäksi poliisin tehtävänä on selvittää, vastaako ilmoituksessa esitetty teonkuvaus todellista tapahtumien kulkua. Jos on riidatonta, että toiseikat eivät täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä, ei asia anna aiheutta poliisin tutkintatoimenpiteisiin. Sinällään momentissa tarkoitettu rikosepäily liittyy tosiasiaseikkoihin eikä teon oikeudelliseen arviointiin.

Poliisin oikeus asettaa tehtävät tärkeysjärjestykseen ei vapauta suorittamasta asian vaatimaa esitutkintaa. Esitutkinnan aloittamista harkittaessa on otettava huomioon se, onko syyteoikeus epäillystä rikoksesta vanhentunut. Tutkinnan toimittamatta jättämisen suhteen on oltava pidättyväinen, jos kysymys rikoksen syyteoikeuden vanhentumisesta on tulkinnanvarainen. Syyteoikeuden vanhentumiseen liittyvät tulkintakysymykset kuuluvat paremminkin syyttäjäviranomaisen harkittaviksi kuin esitutkintaviranomaisen arviotaviksi. Esitutkinta on ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisujen mukaan jätetty aloitta-

matta sellaisissakin tapauksissa, joissa on ollut tulkinnanvaraisia kysymyksiä liittyen siihen, täyttääkö tietty toiminta rikoksen tunnusmerkistön vai ei. Tällaistenkin seikkojen arviointi kuuluu viralliselle syyttäjälle, eikä esitutkintaa tulisi tulkinnanvaraisissa tapauksissa jättää toimittamatta.

Eräiden rikosten esitutkintaan ja ennen kaikkea sen aloittamiseen liittyvien toimenpiteiden osalta on olemassa erityismenettelyjä, joihin ei tässä esityksessä ehdoteta puuttuvaksi. Tämä koskee ensinnäkin tuomarin tekemäksi epäillyn virkarikoksen tutkintaa. Perustuslain 110 §:n 1 momentin mukaan syytteen nostamisesta tuomaria vastaan lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa päättää oikeuskansleri tai oikeusasiamies. Ilmoitus tuomarin tekemäksi epäilyistä virkarikoksesta voidaan tehdä poliisille, jonka on arvioitava esitutkinnan aloittamisedellytysten olemassaolo. Syytteen nostamisesta päättävä virkamies ei siis näissä tapauksissa pääte esitutkinnan aloittamisesta.

Apulaisoikeuskansleri on 17 päivänä kesäkuuta 1999 sisäasiainministeriölle osoittamassaan kirjelmässä dnro 38/51/98 antanut ohjeet tuomarin tekemäksi epäiltyä virkarikosta koskevasta ilmoitusvelvollisuudesta. Kirjelmässä viitataan esitutkintalain 15 §:ään ja esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 7 §:ään, jonka mukaan esitutkintaviranomaisten on sen lisäksi, mitä esitutkintalain 15 §:n 1 momentissa säädetään, ilmoitettava syyttäjälle sellaisista rikosasioista, joista tämä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan. Tuomareiden erityissyyttäjänä apulaisoikeuskansleri on kirjelmässä katsonut, että poliisin ilmoitusvelvollisuus tuomareiden tekemiksi epäiltyjen virkarikosasioiden osalta olisi parasta järjestää siten, että oikeuskanslerinvirastoon ilmoitettaisiin aina tällaisesta tutkittavaksi tulleesta asiasta. Kirjelmässä viitatuissa säännöksissä säädettyistä asioista säädetäisiin tämän esityksen mukaan 5 luvun 1 §:ssä.

Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeessa VKS:2000:6, joka koskee eräitä oikeuskanslerin tai oikeusasiamiehen tietoon saatettavia asioita, todetaan se, että yleisillä syyttäjillä ei ole syyteharkintavaltaa epäilyissä tuomareiden virkarikosasioissa ja että apulaisoikeuskansleri on pyytänyt esitutkintaviranomaisia

ilmoittamaan tuomareiden epäilyistä virkarikosasioista oikeuskanslerinvirastoon. Ohjeen mukaan valtakunnansyyttäjän, oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen kesken on sovittu, että myös syyttäjät tekevät ilmoituksen oikeuskanslerinvirastoon, jos sanotunlainen asia tai sellaista koskeva ilmoitus saapuu syyttäjälle. Jos epäilty virkarikos liittyy oikeusasiamiehen luona vireillä olevaan asiaan ja jos tämä seikka on syyttäjän tiedossa, ilmoitus tuomaria koskevasta virkarikosepäilyistä on kuitenkin tehtävä oikeusasiamiehelle oikeuskanslerin sijasta.

Valtioneuvoston jäsenten, valtioneuvoston oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin sekä eduskunnan oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiehen virkarikosasioiden käsittelystä on erityissäännöksiä perustuslaissa sekä valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä annetussa laissa (196/2000; ministerivastuulaki). Valtioneuvoston jäsenen virkatoimien lainmukaisuuden tutkimiseksi aloitettavasta esitutkinnasta säädetään ministerivastuulain 4 §:ssä, jonka mukaan perustuslakivaliokunta voi ministerivastuuasiaa käsitellessään pyytää valtakunnansyyttäjää ryhtymään toimenpiteisiin esitutkinnan toimittamiseksi. Perustuslain 112 §:n 1 momentin nojalla oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies sinällään suorittavat valtioneuvoston jäsenten virkatoimien laillisuusvalvontaa. Valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain (193/2000) 8 §:n ja eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 8 §:n sekä oikeuskansleria koskevan lain esitöiden (HE 175/1999 vp) perusteella kummallakin laillisuusvalvojalla on oikeus käynnistää esitutkinta tutkittavanaan olevassa asiassa. Tämä ei kuitenkaan koske erikseen säänneltyjä ministerivastuuasioita, joissa ylimmät laillisuusvalvojat voivat perustuslain 115 §:n nojalla tehdä ilmoituksen eduskunnan perustuslakivaliokunnalle, joka päättää esitutkinnan aloittamisesta.

Perustuslain 117 §:n mukaan oikeuskanslerin, apulaisoikeuskanslerin, oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiehen syyttämisestä päättää eduskunta. Heidän menettelynä lainmukaisuus tutkitaan ministerivastuulain mukaisesti. Myös heidän kohdallaan sovelletaan ministerivastuulain 4 §:ää, jonka mukaan perustuslakivaliokunta voi pyytää esitutkinnan

aloittamista. Poliisilla ei ole oikeutta oma-aloitteisesti tutkia ylimpien laillisuusvalvojen virkatoimien lainmukaisuutta, vaan tutkinta tapahtuu vain ministerivastuulaissa säädettyllä tavalla.

Esitutinnan aloittamiseen liittyvä erityiskysymys on esitutinnan aloittaminen poliisirikosasioissa. Poliisirikosten tutkinnan osalta sääntely muuttuisi jonkin verran verrattuna nykyiseen (2 luvun 4 §:n 1 momentti). Virallinen syyttäjä ei olisi enää tutkinnanjohtaja kaikissa muuten kuin rikesakolla tai rangaistusmääräyssakolla ratkaistavissa poliisirikosasioissa. Toisaalta hän voisi olla tutkinnanjohtajana myös siltä osin kuin poliisirikosasiassa on epäiltyä muukin kuin poliisimies. Syyttäjälle ilmoitettaisiin 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaisesti aina asiasta, jossa rikoksesta epäilty tai joku epäillyistä on poliisimies, ja syyttäjä päättäisi esitutinnan aloittamisesta silloin, kun hänen lain mukaan on toimittava tutkinnanjohtajana tai kun hän harkinnanvaraisessa tapauksessa päättää ottaa tutkinnanjohtajuuden itselleen. Tämä kuitenkin edellä käsitellyt tuomarin vastuuta ja ministerivastuulain alaisia henkilöitä koskevat näkökohdat liittyvät päätöksentekoon esitutinnan aloittamisesta, josta varsinaisesti säädetäisiin pykälän 3 momentissa.

Momentissa kuten ei ehdotettavassa laissa muutenkaan säädettäisi erikseen esitutinnan uudelleen aloittamisesta tapauksissa, joissa se on aikaisemmin päätetty. Tarvetta esitutinnan aloittamiseen uudelleen saattaa olla esimerkiksi uuden selvityksen tai tietoon tulleen seikan vuoksi. Näissä tapauksissa sovellettaisiin yleisiä lain säännöksiä esitutinnan toimittamisesta. Sovellettavaksi tulisivat nyt kysymyksessä olevan pykälän lisäksi esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä koskevat säännökset. Myös näissä tapauksissa esitutkintaviranomaisen olisi virallisen syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta (5 luvun 2 §:n 1 momentti). Kysymyksessä olevat asiat olisivat ylipäänsä sellaisia, joissa esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteydenpitoon ennen esitutinnan uudelleen aloittamista saattaa olla syytä.

Pykälän 2 momentin mukaan ennen esitutinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen olisi tarvittaessa selvitettävä 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat

erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutinnan toimittamatta jättämisestä. Esitutinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovellettaisiin soveltuvin osin tämän lain säännöksiä.

Momenttia vastaavaa ei ole voimassa olevassa esitutkintalaissa. Yleisperusteluista ilmenevin tavoin epäillyn asemaan esitutkinnassa voi liittyä monenlaisia hänen kannaltaan haitallisia vaikutuksia. Kenenkään ei sen vuoksi pitäisi joutua epäillyn asemaan kevein perustein. Yleensä henkilön aseman määrittäminen esitutkinnassa ei ole ongelmallista. Momentin edellyttämä selvittäminen tapahtuisikin harvoin. Tällainen erityinen selvittämistarve voi liittyä kysymyksessä olevaan mahdolliseen rikokseen tai rikosepäilyyn epäillylle aiheuttamiin haitallisiin seurauksiin. Kysymyksessä saattaa olla esimerkiksi harvoin käytettävän tulkinnanvaraisen rangaistussäännöksen soveltaminen, jolloin virallisen syyttäjän kuuleminen voi olla tarpeen. Joissakin tapauksissa saattaa lisäksi olla ennakoitavissa, että rikosepäilystä aiheutuu epäillylle poikkeuksellisia haittavaikutuksia esimerkiksi asian julkiseksi tulemisen yhteydessä.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisujen perusteella esitutinnan toimittamatta jättämisspäätöksiä tehdään asian puutteellisen selvittämisen jälkeen. Tähän näkökohtaan liittyisi momentin edellyttämä asian erityinen selvittämistarve 9 §:n 1 momentin mahdollisissa soveltamistapauksissa. Toisaalta myös virallinen syyttäjä tarvitsee riittävän selvityksen voidakseen tehdä päätöksen esitutinnan rajoittamisesta 10 §:n 1 momentin nojalla.

Ennen esitutinnan aloittamista suoritettavassa selvittämisessä sovellettaisiin ennen kaikkea 11 §:n 1 momentin säännöstä toimimisesta ilman aiheetonta viivytystä. Tärkeätä olisi jo selvittämisvaiheessa myös ottaa huomioon 4 luvussa säädettävät esitutkintaperiaatteet. Selvittämisvaiheessa usein suoritetaan alustavia puhutteluja, joista säädettäisiin erikseen 7 luvun 20 §:ssä. Mainitun säännöksen mukaan rikoksen selvittämiseksi toimitettavissa alustavissa puhutteissa olisi noudatettava, mitä 5 §:n 1 momentissa sääde-

tään kuulusteltavan kohtelusta sekä 8 §:ssä todistajan ilmaisuvelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta. Tärkeätä on, että asian selvittämisvaiheessa ei vaaranneta tai kierretä rikoksesta epäillyn oikeutta olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen sekä todistajan oikeutta vai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta jostakin seikasta.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saataisiin ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöstä. Vastaavaa säännöstä ei ole voimassa olevassa laissa. Tätä säännöstä kuten muitakin tutkinnanjohtajan toimivaltaa koskevia säännöksiä olisi tulkittava niin, että ne koskevat tutkinnanjohtajan kelpoisuuden omaavaa virkamiestä niissä tapauksissa, joissa jutulla ei ole vielä tutkinnanjohtajaa.

Momentin sisältö perustuisi siihen, että valtaosa esitutkinnoista käynnistyy rutiinimaisesti ilman tarvetta saada tutkinnanjohtajaksi kelpaavan esitutkintavirkamiehen päätöstä. Huomattava osa rikosasioista ratkaistaan summaarisessa menettelyssä rikesakolla tai rangaistusmääräyssakolla, mihin liittyen esitutkintatoimenpiteet pyritään suorittamaan mahdollisuuksien mukaan välittömästi teko paikalla. Näissä tapauksissa esitutkinnan aloittamiseen ei myöskään yleensä liity merkittäviä arviointikysymyksiä.

Pykälän 1 momentin perusteluissa on jo käsitelty esitutkinnan aloittamisesta päättämiseen liittyviä kysymyksiä, jotka koskevat tuomareihin, ministerivastuulain alaisiin virkamiehiin ja poliisimiehiin kohdistuvia rikosepäilyjä. Kuten 2 luvun 4 §:n perusteluissa edellä todetaan, virallinen syyttäjä päättäisi aina esitutkinnan toimittamisesta silloin, kun rikoksesta epäilty tai joku epäillyistä on poliisimies.

Rikosepäilyn tullessa ilmi rikoksen selvittämiseen liittyvät toimet saattavat olla tarpeen ennen kuin mahdollisesti tarvittava tutkinnanjohtajan päätös esitutkinnan aloittamisesta saadaan. Oikeus ryhtyä tällaisiin esitutkintatoimenpiteisiin koskisi myös tapauksia, joissa tutkinnanjohtajana toimii tai mahdollisesti tulee toimimaan virallinen syyttäjä.

4 §. Asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittaminen. Pykälässä säädettäisiin asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamiseen liittyvistä kysymyksistä tavalla, joka vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 3 §:ssä olevaa sääntelyä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin asianomistajarikoksen esitutkinnan aloittamisesta eräissä tapauksissa, vaikkei rangaistusvaatimusta olekaan vielä tehty. Koska esitutkintalakia sovellettaisiin yleislakina myös pakkokeinojen käyttöön esitutkinnassa siltä osin kuin pakkokeinolaissa ei muuta säädetä, näissä tapauksissa saataisiin myös käyttää pakkokeinoja niiden käyttöedellytysten täytyessä rangaistusvaatimuksen puuttumisesta huolimatta.

Asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamiseen liittyvä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 16 §:n 1 momentti. Sen ensimmäisessä virkkeessä säädetään, että jos asianomistaja peruuttaa syyttämispyyntönsä, hänellä ei sen jälkeen ole oikeutta esittää rikoksen johdosta syyttämispyyntöä. Tämä koskee myös esitutkintaa.

5 §. Rikollisen teon tutkinta. Pykälässä säädettäisiin esitutkinnan toimittamisen edellytyksistä, kun alle 15-vuotiaan epäillään syylistyneen rikolliseen tekoon. Rikollisen teon käsitettä on jo käsitelty 1 luvun 1 §:n perusteluissa. Pykälä osittain vastaisi esitutkinnasta ja pakkokeinosta annetun asetuksen 14 §:ssä olevaa sääntelyä. Pykälä koskisi tapauksia, joissa epäilty teko on tehty alle 15-vuotiaana riippumatta siitä, minkä ikäinen epäilty on esitutkintatoimenpiteen suorittamishetkellä.

Lähtökohtana olisi, että esitutkintaa ei toimiteta sellaisten tekojen osalta, joita tähän ikäryhmään kuuluvat tekevät. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin tapauksista, joissa esitutkinta kuitenkin tarvittaessa toimitetaan. Tutkinnan katsominen esitutkinnaksi tarkoittaisi sitä, että pykälästä asetuksen säännökseen verrattuna poistettaisiin virke, jonka mukaan tutkinnasta on soveltuvin osin voimassa, mitä esitutkinnasta rikosasiassa on säädetty. Tämä ei kuitenkaan tarkoittaisi sitä, että näissä tapauksissa sovellettavien esitutkintalain säännösten ala laajenisi. Kaikissa esitutkinnassa olevissa asioissa lain säännöksiä sovelletaan tapauksen edellyttämässä laajuudessa ja edellyttämällä tavalla.

Voimassa olevaan asetuksen säännökseen verrattuna pykälästä poistettaisiin tarpeettomana virke, jonka mukaan rikollisesta teosta epäiltyä voidaan kuulustella. Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota siihen, että rikollisesta teosta epäiltyä ei kuitenkaan tarvitsisi kuulustella kaikissa niissä tapauksissa, joissa esitutkinta toimitetaan. Kuulustelua harkittaessa on otettava erityisesti huomioon se, kuinka tärkeää kuulustelu on tutkinnalla selvittävän asian kannalta. Varsinkin yksinkertaisissa ja vähäisissä tapauksissa epäillyn kuulemisen kannalta riittävää voi olla hänen puhuttelemisensa esimerkiksi tapahtumapaikalla.

Rikollisesta teosta epäiltyyn kohdistettavia esitutkintatoimenpiteitä harkittaessa olisi kiinnitettävä huomiota myös epäillyn ikään, kehitystasoon ja muihin hänen henkilöönään liittyviin vastaaviin seikkoihin. Lapsen edustajan ja sosiaaliviranomaisen edustajan läsnäolosta ja antamasta tuesta huolimatta esimerkiksi alle 12-vuotiaan epäillyn kuulustelemiseen on suhtauduttava varauksellisesti. Lasten kuulustelun osalta on otettava huomioon lasten kohtelua esitutkinnassa koskevat säännökset, jotka otettaisiin 4 luvun 7 §:ään. Korostunut merkitys olisi muillakin 4 luvussa säädetyillä esitutkintaperiaatteilla. Tähän liittyisi se, että ikäryhmään kuuluvien kohdalla sovellettaisiin myös epäillyn läsnäoloa koskevia 6 luvun säännöksiä, jotka mahdollistaisivat noudon, kiinniottamisen ja poistumisen estämisen.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että kun alle 15-vuotiaan epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon, toimitetaan tarvittaessa esitutkinta sen selvittämiseksi, onko 15 vuotta täyttänyt ollut osallisena teossa. Tällöin esitutkinnassa selvittäisiin kunkin epäillyn osalta 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettut seikat. Toisen virkkeen vuoksi momentti erotettaisiin 2 momentista, vaikka molemmissa momenteissa säädettäisiin tapauksista, joissa esitutkinta toimitetaan tarvittaessa.

Esitutkinnan toimittaminen tarvittaessa tarkoittaisi sitä, että esitutkintaviranomaisella on harkintavaltaa sen suhteen, onko tässä momentissa ja 2 momentissa tarkoitettu esitutkinnan käynnistämisen edellytys olemassa. Jos asianomistaja on pyytänyt tutkinnan toimittamista, hänelle tulisi antaa kielteisestä

ratkaisusta 11 luvun 1 §:ssä tarkoitettu perusteltu kirjallinen esitutkintapäätös. Velvollisuus antaa asianosaiselle päätös kielteisestä ratkaisusta koskisi luonnollisesti myös niitä poikkeuksellisia tapauksia, joissa epäillyn puolesta on pyydetty tutkinnan toimittamista epäillyn etuun liittyvien syiden vuoksi.

Momentti koskisi niin tapauksia, joissa alle 15-vuotias on toistaiseksi ainoa epäilty, kuin tapauksia, joissa jo on hänen lisäksi rikosoikeudellisesti vastuunalainen epäilty. Viimeksi mainitussa tapauksessa saattaa vielä olla tarvetta jonkun muun rikosoikeudellisesti vastuunalaisen henkilön saamiseen selville. Momentin toisella virkkeellä painotettaisiin sitä, että 1 luvun 2 § esitutkinnassa selvittävistä asioista koskisi myös rikollisesta teosta epäiltyä. Kuten kaikissa esitutkinnoissa, mainitun pykälän soveltaminen riippuisi tarkemmin tapauskohtaisista seikoista.

Pykälän 2 momentin mukaan alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn rikollisen teon johdosta toimitettaisiin lisäksi tarvittaessa esitutkinta 1) asianomistajan pyynnöstä teolla menetetyt omaisuudet saamiseksi takaisin tai hänen vahingonkorvausoikeutensa toteuttamiseksi; 2) menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseksi; tai 3) epäiltyyn kohdistettavien lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen tai muun epäillyn etuun liittyvän selvittämistarpeen vuoksi.

Momentin 1 kohdassa mainittu asianomistajan vahingonkorvausoikeus liittyy siihen, että rikollisesta teosta epäilty on rikosoikeudellisen vastuun puuttumisesta huolimatta vahingonkorvauslain säännösten mukaisessa vastuussa teolla aiheuttamastaan vahingosta. Asianomistajan vahinko voi tulla korvattavaksi vakuutuksen tai sovittelun kautta. Asianomistaja voi myös nostaa erillisen vahingonkorvauskanteen, jonka yhteydessä hän voi hyödyntää esitutkinnassa saatua selvitystä. Momentin 2 kohta perustuu siihen, että myös rikosoikeudellista vastuunalaisuutta vailla olevaan henkilöön voidaan kohdistaa menettämisseuraamus, mistä säädetään rikoslain 10 luvun 1 §:n 2 momentin 1 kohdassa.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 14 §:n mukaan tutkinta voidaan toimittaa, jos sosiaalilautakunta sitä pyytää. Tähän perusteeseen liittyisi momentin 3 kohta, joka kuitenkin laajemmin velvoittaisi esi-

tutkinnan toimittamiseen epäillyn edun sitä vaatiessa. Käytännössä lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen selvittäminen tutkinnan kautta tulisi esiin siinä yhteydessä, kun esitutkintaviranomainen ilmoittaa teosta sosiaaliviranomaiselle 7 luvun 16 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla. Ilmoituksen saatuaan sosiaaliviranomainen voi pyytää tutkinnan toimittamista, jos esitutkintaviranomainen ei ole sitä muuten toimittamassa jollakin 1 momentissa säädetyllä perusteella. Lapsen etu saattaa edellyttää tutkinnan toimittamista myös muiden tukitoimien, esimerkiksi terveydenhuollon toimenpiteiden tarpeen selvittämisen vuoksi. Esimerkkinä muista lapsen etuun liittyvistä tutkinnan toimittamisperusteista voidaan mainita asianomistajan vahingonkorvausvaatimusten torjuminen sellaisessa tapauksessa, jossa asianomistaja ei ole kuitenkaan pyytänyt tutkinnan toimittamista.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin siitä, että esitutkinta voidaan 2 momentin 3 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa toimittaa, vaikka asianomistajarikoksen asianomistaja ei ole esittänyt 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua vaatimusta. Asianomistajan vaatimusta ei ole syytä edellyttää, jos tutkinnan tarkoituksena on epäiltynä olevan lapsen edun turvaaminen. Näissä tapauksissa asianomistaja ei välttämättä vaatisikaan rangaistusta epäilylle, koska alle 15-vuotias ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa teostaan. Joissakin tapauksissa epäillyn ikä saattaa kuitenkin olla epäselvä siinä vaiheessa, kun asianomistaja on yhteydessä esitutkintaviranomaiseen. Asianomistajarikoksissa esitutkinnan edellytyksenä ei olisi myöskään se, että asianomistaja esittää 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettua pyynnön.

6 §. Ilmoitus esitutkinnan aloittamisesta. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän mukaan tutkinnanjohtajan olisi ilmoitettava esitutkinnan aloittamisesta rikoslain 40 luvun 11 §:n 1 kohdassa tarkoitettun virkamiehen esimiehelle mahdollisia virkamiesoikeudellisia toimenpiteitä varten, jos virkamiestä epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Tutkinnanjohtajalla olisi oikeus ilmoittaa myös virkamiehen tekemäksi epäillyn muun rikoksen esitutkinnan aloittamisesta, jos tutkittavana oleva rikos on sel-

lainen, että sillä voidaan olettaa olevan merkitystä virkatehtävien suorittamisen kannalta. Pykälän perusteella ilmoitusvelvollisuus tai -oikeus olisi myös virallisella syyttäjällä hänen toimiessaan tutkinnanjohtajana poliisirikostutkinnassa.

Virkamiesoikeudellisista toimenpiteistä säädetään valtion virkamieslaissa. Esimerkiksi sen 40 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan virkamies voidaan pidättää virantoimituksesta rikossyytteen ja sen edellyttämien tutkimusten ajaksi, jos näillä voi olla vaikutusta virkamiehen edellytyksiin hoitaa tehtävänsä. Virkasuhde päättyy irtisanomiseen tai purkamiseen valtion virkamieslain 7 luvun säännösten mukaisesti. Lisäksi lain 24 §:ssä säädetään lievempiä tapauksia koskevasta varoituksesta.

Oikeus ilmoittaa rikoksesta liittyisi tapauksiin, joissa rikoksen laatu taikka rikoksesta epäillyn virka-asema tai -tehtävä puhuu ilmoittamisen puolesta. Joissakin tapauksissa kaikki mainitut seikat saattaisivat olla vaikuttavina, koska ne yleensä liittyisivät toisiinsa. Kynnys ilmoitusoikeudelle ei olisi korkea, koska tutkinnanjohtajalta ei voida edellyttää erityistä virkamiesoikeudellista asiantuntemusta. Ilmoituksen tulisi sisältää siinä määrin riittävät tiedot epäilystä rikoksesta, että virkamiesoikeudellisiin toimenpiteisiin tai virkatehtävien suorittamiseen liittyvä harkinta voidaan viranomaisessa tehdä. Pykälä oikeuttaisi tällaisten tietojen antamiseen ja vastaanottamiseen.

Rikoksen laadun osalta voitaisiin ottaa huomioon paitsi se, mihin oikeushyvään se kohdistuu, myös jossakin määrin rikoksen vakavuus. Esimerkiksi rikesakkorikkomuksella voi vain harvoin olla merkitystä virkatehtävien suorittamisen kannalta. Toisaalta yksittäinen rikos ei vähäisenä ehkä oikeuta ilmoittamiseen, mutta rikosten uusiminen voi asettaa henkilön toiminnan uuteen valoon. Ilmoitusoikeuden osalta kysymys olisikin yleensä siitä, minkälaiseen rikokseen virkamiehen epäillään syyllistyneen. Esimerkiksi väkivalta- tai seksuaalirikokset voivat osoittaa henkilön sopimattomaksi toimimaan virkamiehenä.

Virkamiehen työtehtävät voisivat vaikuttaa esimerkiksi siten, että kynnys ilmoittaa on matalampi silloin, kun epäiltynä oleva vir-

kamies huolehtii rikostorjuntatehtävistä. Lähtökohtana onkin poliisirikosten osalta, että tutkinnanjohtajana toimiva virallinen syyttäjä ilmoittaa esitutinnan aloittamisesta rikoksesta epäiltyä olevan poliisimiehen esimiehelle. Tästä poikkeamiseen saattaa kuitenkin olla esimerkiksi rikostutkinnallisia syitä. Ilmoittaminen saattaa olla tarpeen myös, jos kysymyksessä oleva virkamies kuuluu niiden piiriin, joista on tehtävä turvallisuusselvitys.

7 §. *Asianosaisten pyytämät toimenpiteet.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 12 §:ää vastaavasti, että asianosaisten pyytämät kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet on suoritettava, jos hän osoittaa, että ne saattavat vaikuttaa asiaan, ja jollei niistä aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia. Oikeuden vaatia tutkintatoimenpiteitä katsotaan kuuluvan EIS 6 artiklan 3 kappaleen b kohdan piiriin. Kohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan.

Esitutkintalain säätämisen jälkeen 12 §:ää on tulkittu ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisussa (esimerkiksi eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 16.8.2004, dnro 2611/4/02). Käytännön perusteella voidaan tässä yhteydessä todeta pykälän alkuperäisiä perusteluja (HE 14/1985 vp) täydentäen, että kynnys asianosaisten pyytämään tutkintatoimenpiteeseen suostumiselle ei ole erityisen korkea. Mahdollisesti saatavalla näytöllä yksinään ei tarvitse olla ratkaisevaa tai olennaista merkitystä asian kannalta. Vähäiseltäkin tuntuva näyttö saattaa kokonaisuuteen sijoitettuna olla merkittävä. Pykälässä tarkoitettu asian laatu viittaa rikoksen vakavuuden lisäksi asian selvitystasoon.

Esitutkintatoimenpiteen suorittamista koskevan asianosaisten pyynnön käsittely liittyy voimakkaasti 4 luvussa säädettäväksi ehdotettuihin tasapuolisuusperiaatteeseen (1 §) ja syyttömyysolettamaan (2 §). Syytetyille ei saa muodostua sellaista kuvaa, että hänen pyyntönsä tai tarjoamaansa selvitykseen suhtaudutaan vähätellen tai torjuvasti hänen epäillyn asemansa vuoksi. Jos asianosaisten toimenpiteepyynnön ei suostuta, esitutkintaviranomaisen olisi yleensä tehtävä kielteisestä ratkaisustaan 11 luvun 1 §:n mukainen perusteltu päätös.

Pykälän 2 momentin mukaan asianosaisten pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä päättäisi esitutinnan aikana tutkinnanjohtaja tai 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla virallinen syyttäjä. Kun asia on siirretty syyttäjälle, niistä päättäisi syyttäjä. Viitatus säännöksen mukaan esitutkintaviranomaisen olisi virallisen syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Syyttäjä voisi siis esitutinnan aikana omasta aloitteestaan tai asianosaisten kiinnitettyä hänen huomiotaan asiaan pyytää esitutkintaviranomaista suorittamaan asianosaisten tarpeelliseksi katsoma esitutkintatoimenpide, ja esitutkintaviranomaisen olisi noudatettava pyyntöä. Pykälän 2 momentti ja 5 luvun 2 §:n 2 momentti (syyttäjä päättää esitutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä hänelle esitutinnan päättämisen jälkeen) täsmentäisivät nykyisin esitutkintalain 15 §:n 2 ja 3 momentissa olevaa sääntelyä.

8 §. *Ulkomailla tehty rikos.* Pykälän 1 momentissa oleva sääntely olisi uutta verrattuna voimassa olevaan esitutkintalakiin. Säännöksen mukaan esitutkintaviranomainen voisi tutkia ulkomailla tehdyksi epäillyn rikoksen, jos rikokseen rikoslain 1 luvun säännösten nojalla voidaan soveltaa Suomen lakia ja jos esitutinnan toimittaminen Suomessa on tutkinnallisista syistä ja rikosvastuun toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaista. Momentissa todettaisiin lisäksi, että kansainvälisestä yhteistyöstä rikosten selvittämiseksi säädetään laissa erikseen. Momentti olisi alueellisen toimivallan säännös, jota olisi tarkasteltava yhdessä 3 §:n (esitutinnan toimittaminen) kanssa.

Suomessa toimitettavan esitutinnan lähtökohtana tulisi olla, että täällä tutkitaan rikos, joka voi täällä tulla tuomioistuimen käsiteltäväksi. Kansainvälisen oikeusavun puitteissa voidaan suorittaa esitutkintatoimenpiteitä vieraan valtion toimivaltaisen viranomaisen pyynnöstä, mihin puolestaan viittaisi momentin jälkimmäinen virke. Lähtökohtana rikoslain 1 luvussa on, että Suomessa tehtyyn rikokseen sovelletaan Suomen lakia (1 §). Luvun säännökset mahdollistavat kuitenkin Suomen lain soveltamisen lukuisissa tapauksissa, joissa epäilty rikos on tehty ulkomailla. Luvun 7 §:n ja sen nojalla annetun asetuksen (627/1996) nojalla eräät rikokset katsotaan

kansainväliseksi rikoksiksi, joista voidaan Suomessa tuomita rangaistus tekopaikan laista riippumatta.

Rikoslain 1 luvun säännökset rakentuvat periaatteille, joita vastaavia on Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa tai muissa määräyksissä. Kansainvälisten velvoitteiden sitä edellyttäessä rikoslain 1 lukuun tehdään muutoksia. Kansainvälisissä rikosoikeudellisissa instrumenteissa myös yleisesti lähdetään siitä, että jos alueellisesti toimivaltainen valtio ei tuomitse rikoksenteikijää, sen on pyynnöstä luovutettava tämä toiselle toimivaltaiselle valtiolle syytetoimenpiteitä varten. Luovutusvelvollisuutta koskevia rajoituksia on niin kansainvälisissä instrumenteissa kuin niiden heijastumana kansallisissa lainsäädännöissä. Vaikka rikosentekijä tuomitaan ulkomailla, hän saattaa olla oikeutettu kärsimään rangaistuksensa kotimaassaan.

Momentin ensimmäinen virke jättäisi esitutkintaviranomaiselle harkinnanvaraa sen suhteen, ryhtyykö se tutkintatoimenpiteisiin ulkomailla tehdyn rikoksen johdosta. Asiaan vaikuttavat tutkinnallisiin syihin ja rikosvastuun toteutumiseen liittyvät näkökohdat ovat moninaisia. Huomioon voidaan ottaa esimerkiksi se, missä valtiossa rikoksesta epäilty oleskelee ja missä valtiossa asiaa koskeva selvitys on parhaiten kerättävissä. Myös mahdollisella rikostutkinnan jo tapahtuneella käynnistymisellä ulkomailla ja sen vaiheella on merkitystä. Rikosvastuun toteutumiseen liittyvä näkökohta on pyrkimys oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, mikä ei välttämättä aina täysimääräisesti toteudu kaikkien valtioiden rikosprosessimenettelyssä. Kun rikos on tehty ulkomailla, esitutkintaviranomaisten tulisi olla yhteydessä tekopaikan viranomaisiin sen selvittämiseksi, missä tutkinta- ja syytetoimet olisi tarkoituksenmukaisinta tehdä.

Virallisella syyttäjällä on tärkeä asema arvioitaessa sitä, käynnistetäänkö ulkomailla tehdyksi epäiltyä rikosta koskeva esitutkinta Suomessa. Tällaisten rikosten tutkinnan käynnistämisen voi katsoa kuuluvan 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisen yhteistyövelvollisuuden piiriin. Tämä näkökohta korostuu tapauksissa, joissa rikoslain 1 luvun 12 §:n nojalla tarvitaan valtakunnansyyttäjän syy-

temääräys. Esitutkintayhteistyö ei tässä yhteydessä tarkoita sitä, että esitutkintaviranomaisen olisi oltava tältä osin yhteydessä suoraan Valtakunnansyyttäjänvirastoon. Vaikka mainittu rikoslain pykälä koskee syytteen nostamista, on sillä merkitystä myös esitutkinnan käynnistämisen suhteen. Tarkoituksenmukaista ei ole tutkia asiaa, jossa syytemääräystä ei kuitenkaan tulaisi antamaan.

Momentin toinen virke liittyy edellä viitatun mukaisesti tapauksiin, joissa valtio pyytää oikeusaputarkoituksessa toisen valtion esitutkintaviranomaisen toimenpiteitä. Tällainen yhteistoiminta yleensä perustuu kansainvälisissä sopimuksissa tai muissa kansainvälisissä asiakirjoissa oleviin velvoitteisiin, jotka on saatettu Suomessa lailla voimaan. Keskeisin kansainvälistä oikeusapua koskevista säädöksistä on kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annettu laki (4/1994). Omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetulla lailla (540/2005) on kansallisesti pantu täytäntöön Euroopan unionin neuvoston asiaa koskeva puitepäätös (2003/577/YOS). Pakkokeinolain 3 luvussa ja 4 luvussa on eräitä vieraan valtion pyynnöstä tehtäviä toimenpiteitä koskevia säännöksiä, joita vastaavat tässä esityksessä ehdotetaan otettavaksi uuteen pakkokeinolakiin. Merkittävää kansainvälistä yhteistoimintaa koskevaa sääntelyä on yhteisistä tutkintaryhmistä annetussa laissa (1313/2002), jonka mukaan kahden tai useamman valtion toimivaltaiset viranomaiset voivat tehdä sopimuksen yhteisen tutkintaryhmän perustamisesta rikoksen esitutkinnan toimittamiseksi.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tapauksesta, jossa asianomistaja ilmoittaa esitutkintaviranomaiselle toisen Euroopan unionin jäsenvaltion alueella tehdystä rikoksesta. Tuolloin asianomistajan ilmoitus ja hänen vaatimuksensa on toimitettava sen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, jonka alueella rikos on tehty, jos esitutkintaviranomainen ei 1 momentin mukaisesti tutki rikosta. Edellytyksenä toimittamiselle olisi lisäksi, että asianomistaja ei ole voinut tehdä ilmoitusta ja esittää vaatimuksiaan tekopaikan valtiossa tai että vakavan rikoksen ollessa kysymyksessä hän ei ole halunnut tehdä niin.

Momentti osin vastaisi esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 2 §:n 2 momenttia, joka perustuu uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyssä tehdyn neuvoston puitepäätöksen 11 artiklan 2 kohtaan. Lakiin siirtämisen yhteydessä momenttia kuitenkin täydennettäisiin ja muutettaisiin niin, että se paremmin vastaa puitepäätöksen kohtaa.

Mitä tulee momentissa tarkoitettuun rikoksen vakavuuteen, ilmoitus on toimitettava edelleen toisen valtion viranomaiselle esimerkiksi silloin, jos kysymyksessä on vammoja aiheuttanut pahoinpitely tai huomattava omaisuusvahinko. Vakavan rikoksen käsitettä on tulkittava asianomistajamyönteisesti. Jos tilanne on tulkinnanvarainen, lähtökohtana on ilmoituksen toimittaminen eteenpäin. Poliisin on tarvittaessa suoritettava asianomistajan ja mahdollisten todistajien kuuleminen sekä muut mahdolliset tarvittavat tutkintatoimenpiteet siinä laajuudessa kuin se asian edelleen käsittelyn kannalta on tarpeellista.

Momentti ei estäisi sitä, että asianomistajan ilmoitus ja hänen vaatimuksensa toimitetaan toisen valtion toimivaltaiselle viranomaiselle myös niissä tapauksissa, joissa epäilty rikos on tehty muualla kuin Euroopan unionin jäsenvaltiossa.

9 §. Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen. Pykälän 1 momentissa säädetäisiin, että esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Pykälän 2 momentin mukaan, jos viranomainen sen perusteella, mitä muussa laissa säädetään, jättää ryhtymättä toimenpiteisiin rikoksesta epäillyn saattamiseksi syyteeseen, esitutkinta toimitettaisiin kuitenkin vain erityisestä syystä.

Pykälän 1 ja 2 momentti vastaisivat voimassa olevan esitutkintalain 4 §:n 1 ja 2 momenttia sillä täsmennyksellä, että 1 momentti koskisi myös esitutkinnan lopettamista sen aloittamisen jälkeen. Tältä osin kysymyksessä olisi vain selvennys, koska nykyisenkin säännöksen voi katsoa oikeutta-

van toimenpiteistä luopumiseen sekä harkittaessa esitutkinnan aloittamista että esitutkinnan aloittamisen jälkeen. Lisäksi voimassa olevan lain sana ”syyllisen” muutettaisiin sanoiksi ”rikoksesta epäillyn”. Asianomistajan vaatimuksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sekä rangaistusvaatimusta että yksityisoikeudellista vaatimusta. Toimenpiteistä luopuminen voi tulla kysymykseen, jos asianomistajalla ei ole kumpaakaan näistä vaatimuksista.

Pykälässä tarkoitettu esitutkinnan lopettaminen olisi esitutkinnan päättämistapa. Lain 10 luvun 2 §:ssä säädettyä *esitutinnan päättäminen* olisi yläkäsite, joka pitäisi sisällään mainitussa pykälässä säädettyt päättämistavat. Niitä olisivat esitutkinnan lopettamisen lisäksi asian toimittaminen viralliselle syyttäjälle syyteharkintaa varten, asian jättäminen toimittamatta syyttäjälle mainitun pykälän 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettussa tapauksessa ja esitutkinnan rajoittaminen 10 §:n nojalla.

Rikoksen vähäisyyden arvioinnissa keskeistä on sen vahingollisuuden tai vaarallisuuden arvioiminen. Sakolla rangaistavakin rikos voi aiheuttaa huomattavia haitallisia seurauksia. Tämä koskee asianomistajan asemaa siitakin huolimatta, että hänen vaatimuksensa mainittaisiin erikseen 1 momentin lopussa. Lisäksi arvioinnissa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi rikollisen menettelyn toistuvuuteen. Esimerkkinä tältä osin voidaan mainita parisuhdeväkivaltaa koskevat tapaukset, jotka välttämättä eivät johda sakkoa ankarampaan rangaistukseen mutta joita toistuvuutensa vuoksi ei voida pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisinä.

Pykälän 1 ja 2 momentti liittyisivät useisiin muihin ehdotettavan lain säännöksiin. Kysymyksessä olevan luvun 3 §:n 2 momentissa ehdotetaan säädetäväksi siitä, että ennen esitutkinnan aloittamista on tarvittaessa selvitetävä sen pykälän 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että voidaan muun ohessa tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Tarkoituksena on pyrkiä siihen, että pykälän 1 momentissa tarkoitettua ratkaisua ei tehdä puutteellisen selvityksen perusteella. Huomauttamista koskevan 10 luvun 3 §:n

mukaan poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiessaan virallinen syyttäjä voisivat antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan 3 luvun 9 §:n nojalla.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin siitä, että pykälässä tarkoitetut päätökset tekee tarvittaessa tutkinnanjohtaja. Vastaavaa säännöstä ei ole voimassa olevassa laissa. Tämäkään ei kuitenkaan tarkoittaisi vallitsevan käytännön muuttamista. Päätöksenteon tällaisessa asiassa voidaan voimassa olevan lain 14 §:n 1 momentin yleissäännöksen (esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja) perusteella katsoa kuuluvan tutkinnanjohtajalle. Kuten ehdotettavan lain säännöksissä muutenkin, asian kuuluminen tutkinnanjohtajan päätösvaltaan kirjoitettaisiin selvyuden vuoksi pykälään. Tutkinnanjohtajan päätös kuitenkin tulisi tehdä vain tarvittaessa, mikä olisi linjassa myös esitutkinnan aloittamista koskevan 3 §:n 3 momentin kanssa. Jos esitutkinnassa olisi tutkinnanjohtaja, tämä yleensä päättäisi lopettamisesta.

10 §. Esitutkinnan rajoittaminen. Pykälän 1 momentin mukaan virallinen syyttäjä voisi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinnan lopettaminen edellyttäisi 2 momentin mukaan lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista. Pykälän 3 momentin mukaan esitutkinta olisi 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.

Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 4 §:n 3 ja 4 momenttia kuitenkin sillä tavalla muutettuna, että 3 momentti koskisi esitutkinnan uudelleen avaamista molempien edeltävien momenttien tapauksissa. Voimassa olevassa laissa ehdotettavaa 3 momenttia vastaava osuus on 4 §:n 4 momentin lopussa. Pykälän 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa olisi edelleenkin mahdollista ainoastaan esitutkinnan lopettaminen mutta ei sen jättäminen kokonaan toimittamatta.

Pykälän 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa toimenpiteistä luopuminen olisi siis edelleen sidoksissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 ja 8 §:n syyttämättäjättämisperusteisiin. Ensiksi mainitun pykälän mukaan virallinen syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta 1) milloin rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä tekijän syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä; sekä 2) rikoksesta, jonka joku on tehnyt alle 18-vuotiaana, milloin siitä ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja sen katsotaan johtuneen pikemminkin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 §:n mukaan, jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, virallinen syyttäjä saa sen lisäksi, mitä 7 §:ssä säädetään, jättää syytteen nostamatta, milloin 1) oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu tekijän toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, rikoksesta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat; taikka 2) rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään.

Voimassa olevan esitutkintalain 4 §:n 4 momentin säätämisen yhteydessä eduskunnan lakivaliokunta piti tärkeänä, että yhtenäisen soveltamiskäytännön aikaansaamiseksi

syöttäjistölle tarvittaessa annetaan asiaa koskeva ohjeistus (LaVM 1/2006 vp). Valtakunnansyyttäjänvirasto on katsonut tällaista tarvetta olevan, kun otetaan huomioon säännöksen tulkinnanvaraisuus ja alueelliset erot, jotka tilastojen valossa liittyvät esitutkintalain 4 §:n 3 momenttiin. Valtakunnansyyttäjänvirasto onkin 17 päivänä tammikuuta 2007 antanut esitutkinnan rajoittamista koskevan yleisen ohjeen syyttäjille (Dnro 5/31/07; VKS:2007:2). Ohje koskee myös esitutkintalain 4 §:n 3 momenttia. Ohjeessa esitettyjä näkökohtia on otettu huomioon näissä perusteluissa.

Tärkeä yleinen ja yksityinen etu voivat niin 1 kuin 2 momentinkin perusteella estää esitutkinnan rajoittamispäätöksen tekemisen. Yleinen etu liittyy ensinnäkin rikosoikeudellisen järjestelmän yleisestävään luonteeseen. Järjestelmän on toimittava yleisen oikeustajun mukaisesti ja luottamusta herättävällä tai ylläpitävällä tavalla. Näiden näkökohtien kannalta esitutkinnan rajoittaminen ja seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen eivät ole kaikissa tapauksissa samanarvoisia ratkaisuja. Esitutkinnan rajoittamispäätökseen ei voida liittää mitään yhteiskunnan moitetta eikä kannanottoa rikoksesta epäillyn menettelyn paheksuttavuudesta.

Yleinen etu saattaa järjestelmää kohtaan tunnettavan luottamuksen ylläpitämiseksi edellyttää rikosepäilyn selvittämistä esimerkiksi silloin, kun rikosepäily on herättänyt julkista huomiota, kun epäilty on yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa tai kun rikollisen toiminnan jatkamisen vaara on ilmeinen. Nuorten rikoksentehtäjien kohdalla 1 momentin mukaisessa esitutkinnan rajoittamisessa tulisi noudattaa pidättyvyyttä etenkin, jos asian laadun vuoksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 9 §:n 2 momentin mukaisen huomautuksen antaminen saattaisi olla tarkoituksenmukaista. Yleiseen etuun liittyvät näkökohdat saattavat lisäksi koskea esimerkiksi menettämis seuraamuksen tuomitsemista tai esineen hävittämisen edellytysten toteuttamista, oikeuskysymyksen epäselvyyttä tai rikoksen kuulumista rikoskokonaisuuteen, jossa kaikkien osien tutkimisella on merkitystä.

Tärkeä yksityinen etu liittyy yleensä asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen to-

teuttamismahdollisuuksiin. Mitä suurempi asianomistajan taloudellinen intressi on, sitä tärkeämmästä edusta hänen kannaltaan on kysymys. Merkitystä voi olla myös osapuolten taloudellisilla oloilla ja asianomistajan mahdollisuuksilla saada vahinkonsa korvatuksi ilman esitutkintaa esimerkiksi vahingon aiheuttajan tai vakuutusyhtiön kautta. Vaikka yksityinen etu olisi tärkeätä vähäisempi, on syytä harkita tutkinnan jatkamista siihen asti, että asianomistaja saa tutkinnan kautta riittävät tiedot ja muun selvityksen vaatimuksensa toteuttamista varten. Samanlaisten rikosten asianomistajia olisi lisäksi pyrittävä kohtelemaan yhdenvertaisesti. Yhdenvertaisuutta saattaa loukata esimerkiksi se, että toimenpiteitä jatketaan vain jotakin asianomistajaa koskevan rikoksen osalta silloin, kun samaan rikossarjaan sisältyvillä teoilla on eri asianomistajia.

Pykälän 2 momentin mukainen kustannusperusteinen esitutkinnan rajoittamisperuste ilmentää ajattelua, jonka mukaan yhteiskunnan voimavarojen käytön kannalta on järkevää kiinnittää huomiota niiden kustannustehokkaaseen kohdentamiseen. Momentista ei kuitenkaan suoraa seuraa, että vähäisimmät rikokset voitaisiin jättää tutkittamatta, joskin ne ovat kustannusperusteisen esitutkinnan rajoittamisen keskeisiä soveltamiskohteita. Säännöksen keskeistä käyttöalaa ovat joka tapauksessa rikokset, joista yksittäistapauksessa ilmeisesti seuraisi vain sakkorangaistus. Vaadittavaa epäsuhdetta arvioitaessa täytyy kiinnittää huomiota myös epäillyn rikoksen nimikkeeseen ja siihen, onko kysymyksessä oleva rikos jotenkin erityisen työläs selvitettävä muihin samannimisiin rikoksiin verrattuna.

Toisaalta kaikissa tapauksissa kustannusperusteisen esitutkinnan rajoittamisen arvioinnin kannalta edellytetään asian laadun ja siitä mahdollisesti odotettavan seuraamuksen ja toisaalta tutkintakustannusten suhteen määrittämistä. Harkinta on tehtävä kokonaisarviointia käyttäen. Säännöksen soveltamistilanteet voivat liittyä joko yksittäisiin tekoihin tai laajoihin juttukokonaisuuksiin. Jos rikos liittyy rikoskokonaisuuteen, on arvioitava sen asema kokonaisuudessa, jolloin huomioon otettaviksi eivät voi tulla ainoastaan tutkinnan kustannuksiin liittyvät näkökohdat. Ra-

joittaminen voi olla perustellumpaa, jos teko ei ole olennainen kokonaisuuden kannalta. Pykälän 2 momentissa tarkoitettujen kustannuksiin liittyvän epäsuhteen arviointi edellyttää tutkinnanjohtajan syyttäjälle ilmaisemaa riittävän yksilöityä ja perusteltua käsitystä tutkinnan jatkamisesta aiheutuvista kustannuksista.

Esitutinnan rajoittamista koskeviin ratkaisuihin on pyrittävä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jotta viranomaisten voimavarojen säästämistä saadaan mahdollisimman suuri hyöty. Tehokas rajoittamissäännösten soveltaminen edellyttää toimivia käytäntöjä esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien välille, mikä kytkee esitutinnan rajoittamisen lakiehdotuksen 5 lukuun, jossa säädettäisiin mainittujen viranomaisten välisestä esitutkintayhteistyöstä. Erityisen tärkeä tältä kannalta olisi mainitun luvun 3 §:n 1 momentti, jossa säädettäisiin esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta pitää syyttäjä asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla ajan tasalla esitutkinnan etenemisen suhteen. Esitutkintaviranomaisen havaittua asiaan mahdollisesti soveltuvan rajoittamisperusteen tutkinnanjohtajan tulee toimittaa syyttäjälle rajoittamisperusteen tueksi riittävä selvitys, jonka pohjalta syyttäjä tekee päätösharkintansa. Paikallisesti sovitut suuntaviivat ja menettelytavat helpottavat tätä esityksen- ja päätöksentekoa.

Esitutinnan rajoittamiseen liittyisi tiiviisti luvun 3 §:n 2 momentti, jonka mukaan ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen olisi tarvittaessa selvitettävä sen pykälän 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä.

Pykälän 3 momentilla poistettaisiin epäselvyys, joka vallitsee sen suhteen, milloin 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa esitutkinta voidaan aloittaa uudelleen. Momenttiin ehdotettu ilmaisu ”perusteltua syytä” antaa harkinnanvaraa sen suhteen, milloin uudelleenaloittamiseen katsotaan olevan aihetta. Tällainen syy saattaa liittyä myös asianosaisten etujen toteuttamiseen. Koska rajoittamis päätöksen tekee virallinen syyttäjä, pää-

tös uudelleen avaamisesta kuuluisi korostetusti 5 luvun 3 §:n mukaisen esitutkintayhteistyön piiriin. Päätös esitutkinnan aloittamisesta uudelleen edellyttäisi käytännössä yhteydenpitoa syyttäjään, joka myös voisi tarvittaessa määrätä esitutkinnan aloitettavaksi uudelleen.

11 §. Esitutkinnan toimittamisaika. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 6 §:ää vastaavasti, että esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännön perusteella tämän pääsäännön käytännön toteuttamisessa on parannettavaa. Ratkaisukäytännöstä on lisäksi johdettavissa säännöksen tulkintaohjeita.

Esitutkinnan toimittaminen ilman aiheetonta viivytystä on erityisesti syylliseksi epäillyn kannalta tärkeää, jotta tämä ei joudu olemaan tarpeettoman kauan rikoksesta epäillyn asemassa. Esitutkinnan aiheeton viivästyminen voi synnyttää epäluuloja tutkinnan puolueettomuutta kohtaan. Viimeksi mainittu koskee erityisesti tapauksia, joissa poliisimies on epäiltynä rikoksesta. Poliisirikoksia koskeva asia on ilman aiheetonta viivytystä siirrettävä tutkinnanjohtajana toimivalle viralliselle syyttäjälle. On kuitenkin huomattava, että esitutkinnan kiireellinen toimittaminen ei ole itseisarvo. Asia on riittävästi ja huolellisesti selvitettävä esitutkinnassa. Asian nopea käsittely ei saa myöskään vaarantaa esimerkiksi epäillyn mahdollisuuksia järjestää puolustuksensa. Muutenkaan kiirehtiminen ei saa kielteisellä tavalla vaikuttaa asianosaisten oikeuksiin.

Velvollisuus toimittaa esitutkintatoimenpiteet ilman aiheetonta viivytystä koskee myös ennen esitutkinnan aloittamista tapahtuvaa esitutkinnan edellytysten tutkimista. Tämä liittyisi 3 §:n 2 momenttiin, jossa säädettäisiin siitä, että esitutkinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovelletaan soveltuvin osin tämän lain säännöksiä.

Esitutkinnan asianmukainen kesto yksittäistapauksessa riippuu asian erityispiirteistä, muun ohessa sen laadusta ja laajuudesta. Esitutkinnan toimittamiseen käytetty aika ei saa johtaa siihen, että tutkittavana oleva rikos pääsee vanhentumaan. Esitutkintaviranomaisen onkin heti rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen selvitettävä rikoksen vanhentumisai-

ka ja otettava se huomioon esitutkintatoimenpiteiden kiireellisyyttä harkittaessa. Huomioon on otettava väitetyn rikoksen lievimmän mahdollisen tekemuodon syyteoikeuden vanhentuminen. Viralliselle syyttäjälle tulee myös jättää kohtuullinen aika syyteharkinnan suorittamista varten. Tärkeässä asemassa vanhentumiskysymysten kannalta olisi 5 luvun 3 §:n 1 momentti, jossa säädettäisiin esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta pitää syyttäjää asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla ajan tasalla esitutkinnan etenemisen suhteen. Huomiota on syyteoikeuden vanhentumisen kannalta kiinnitettävä myös asianomistajan mahdollisuuksiin saattaa asia itse vireille tuomioistuimessa, jos esitutkintaa ei toimiteta tai saateta loppuun taikka jos syyttäjää päättää olla nostamatta syytettä.

Lähtökohtaisesti samassa asiassa vireillä oleva kantelu ei saa viivästyttää tutkintaa, joskin selvyyden vuoksi esitutkintaviranomaisen tulee olla yhteydessä kantelun vastaanottaneeseen viranomaiseen. Oikeudenkäynnin lopputuloksen odottaminenkaan ei ole aina välttämätöntä niissä tapauksissa, joissa tutkittavana olevaan asiaan liittyvä asia on oikeudenkäyntivaiheessa.

Esitutkinnan viivästyminen tai keskeytyksissä olemiselle voi olla hyväksyttäviä syitä. Esimerkkeinä voidaan mainita, että avaintodistajaa ei tavoiteta kuulustelua varten, tarpeellisen asiantuntijalausannon valmistuminen vie aikaa, ulkomailta oikeusaputeitse hankittava selvitys viivästyy tai joudutaan odottamaan tuomioistuimen kannanottoa tutkinnan kannalta merkittävään oikeudelliseen kysymykseen tai tosiasiakysymykseen. Tällaiset kysymykset liittyvät pääsääntöisesti esitutkintatoimenpiteiden siirtämiseen, josta säädettäisiin 12 §:ssä.

Vaikka tutkija varsinaisesti huolehtii tutkintatoimenpiteistä, tutkinnanjohtajan velvollisuuksiin kuuluu valvoa sitä, että esitutkinta suoritetaan ilman aiheetonta viivytystä. Valvonta edellyttää asioiden käsittelyn riittävän tehokasta seuranta, jota ei tule jättää pelkästään tutkijoiden oman ilmoituksen varaan. Tehokkaaseen seurantaan on nykyään jo pääosin riittävät mahdollisuudet automaattisen tietojenkäsittelyn avulla. Valvonta ei saa

olla sen varassa, että rikosilmoituksen tekijä tiedustelee asian viipymistä.

Pykälän 2 momentin mukaan alle 18-vuotiaan ollessa epäilty rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti. Säännös koskisi epäiltyjä, jotka ovat alle 18-vuotiaita esitutkintatoimenpiteen suorittamisen aikaan.

Voimassa olevan lain mukaan esitutkintaviranomaisella ei ole velvollisuutta suorittaa nuoren epäillyn rikoksen tutkintaa erityisen kiireellisesti. Yleisperusteluista ilmenevistä syistä sillä voi kuitenkin olla nuoren uusia rikoksia ehkäisevää vaikutusta, minkä vuoksi tällaista täydentävää sääntelyä pidetään tarpeellisena.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin siitä, että esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen. Tärkeysjärjestykseen asettamisesta on virke voimassa olevassa poliisilaisissa (3 §) ja asettamisesta otettaisiin virke myös tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavaan uuteen poliisilakiin (1 luvun 6 §:n 2 momentti). Selvyyden vuoksi oikeudesta asettaa esitutkintatoimenpiteet tärkeysjärjestykseen säädettäisiin erikseen esitutkintalaisissa. Muutosta nykytilanteeseen tämä ei aiheuttaisi.

Tärkeysjärjestykseen asettamisessa on yleensä kysymys siitä, että poliisin rajallisten resurssien puitteissa vakavimmat rikokset asetetaan kiireellisyyden suhteen etusijalle. Toisaalta jonkin rikoksen tutkiminen kiireellisesti saattaa olla tärkeätä muustakin syystä. Esimerkkinä voidaan mainita lähiaikoina vanhentumassa oleva rikos sekä rikos, jolla on rikoksesta epäillyn virka- tai työtehtävien suorittamisen kannalta merkitystä. Lähtökohtaisesti momentin tarkoittamassa tapauksessa olisi kysymys esitutkintojen asettamisesta toisiinsa nähden kiireellisyysjärjestykseen. Useimmiten järjestykseen asettaminen koskee esitutkintatoimenpiteistä nimenomaan esitutkinnan aloittamista.

12 §. Esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen. Pykälässä olisi uusi esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä koskeva säännös. Esitutkintatoimenpiteitä saataisiin tutkinnanjohtajan päätöksellä siirtää myöhempään ajankohtaan, jos siirtäminen on välttämätöntä tutkittava-

na olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi ja jos siirtämisestä ei aiheudu vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Pykälä mahdollistaisi esitutkintatoimenpiteen siirtämisen tavalla, joka vaaran kynnystä lukuun ottamatta vastaisi toimenpiteen siirtämistä poliisilain 5 §:n 1 momentin (toisessa esityksessä ehdotettavan uuden poliisilain 5 luvun 46 §:n 1 momentin) nojalla tiedonhankintatarkoituksessa. Tässä tapauksessa pelkkä vaaran aiheutuminen estäisi toimenpiteen siirtämisen.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, uuden säännöksen soveltamisalaan kuuluisivat ensinnäkin tilanteet, joissa esitutkintatoimenpiteen suorittaminen saattaisi haitata tutkittavan tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämistä. Kysymys olisi tällöin yleensä siitä, että toimenpiteen suorittaminen paljastaisi jollekin rikoksesta epäillylle poliisin olevan rikollisen toiminnan jäljillä. Tämä puolestaan saattaisi johtaa esimerkiksi pakenemiseen tai rikoksen selvittämisen vaikeuttamiseen todisteita hävittämällä. Epäsovinnaisia rikostorjunta- ja rikostutkintamenetelmiä koskevan hallituksen esityksen (HE 34/1999 vp) mukaan esitutkinnan toimittamisen viivyttäminen voi olla perusteltua peitetoiminnan tai valeoston perusteena olevan rikoksen torjumiseksi tai selvittämiseksi.

Toinen pykälän soveltamisen tyyppitapaus olisi sellainen, jossa jotakin asiaan vaikuttavaa selvitystä olisi saatavissa vasta pidemmän ajan kuluttua. On myös mahdollista, että asian eteenpäin viemiseksi tarvitaan jostakin ennakkokysymyksestä tuomioistuimen tai muun viranomaisen ratkaisu. Rikoksen laatu voi ohjata sitä, minkälaista selvitystä on saatavissa tai tulee hankkia. Esitutkinnalle on sinällään tyyppillistä, että esitutkintatoimenpiteiden väliin jää aikaa. Tämä liittyy erityisesti tutkintaa suorittavien poliisimiesten työtilanteeseen ja heidän mahdollisuuteensa asettaa työtehtävät tärkeysjärjestykseen. Esitutkintatoimenpiteiden siirtämissä päätöksissä tarvitsikin käyttää vain tapauksissa, joissa esitutkintatoimenpiteiden väliin jää selkeästi normaalia poikkeava aika.

Pykälään liittyy kysymys siitä, kuinka pitkäksi aikaa siirtäminen voidaan tehdä. Tar-

vittavan ajan arvioiminen saattaa olla vaikeata, eikä siirtämissä päätöksissä yhteydessä tarvitsisi samalla päättää siirtämisen kestosta. Kohtuullinen aika riippuisi tapauksesta. Lähtökohtana voidaan kuitenkin pitää sitä, että vuosia kestävää siirtämistä ei voida pitää kohtuullisena. Keston kohtuullisuutta arvioitaessa olisi kiinnitettävä huomiota hankittavan selvityksen laatuun ja sen edellyttämään työmäärään. Vakavien rikosten kohdalla tutkimisintressi korostuu siten, että toimenpiteen siirto voisi olla voimassa pidemmän ajan kuin lievän rikoksen tutkinnassa. Tutkinnanjohtajan tulisi aika ajoin tarkistaa tilanne, ja jos pykälässä säädettyjä edellytyksiä ei enää olisi, esitutkintaa tulisi jatkaa.

Kuten jäljempänä 11 luvun 1 §:n perusteluissa todetaan, esitutkinnan siirtämistä koskevan päätöksen saattaminen asianosaisten tietoon saattaa olla aiheellista. Kirjallinen esitutkintapäätös on tehtävä tapauksissa, joissa päätös voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin. Sinällään voi olla mahdollista, että siirrettävässä asiassa ei ole vielä asianosaista. Lisäksi joissakin tapauksissa (esimerkiksi asianomistajalla ei ole asiassa mitään vaatimuksia) ilmoittamista asianosaiselle ei voida pitää tarpeellisena.

Esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä säättäminen johtaisi siihen, että oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n 1 momenttia muutettaisiin siten, että siinä mainitaan myös esitutkinnan siirtäminen. Asianomistaja saisi siis itse nostaa syytteen rikoksesta myös silloin, kun on tehty päätös esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä.

13 §. Esitutkinnan keskeyttäminen. Pykälän 1 momentin mukaan esitutkinta saataisiin sen aloittamisen jälkeen tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Esitutkinnan keskeyttämisestä päätettäessä olisi erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu.

Voimassa olevassa esitutkintalain ei säädetä esitutkinnan keskeyttämisen edellytyksistä eikä 2 momentissa ehdotetulla tavalla esitutkinnan jatkamisesta. Lain 47 §:ssä kyllä säädetään siitä, että esitutkinnan tullessa keskeytetyksi tutkinnanjohtajan on huolehdittava siitä, että päätöksestä viipymättä ilmoite-

taan asianomistajille ja esitutkinnassa asianosaisina kuulustelluille, jollei sitä ole pidettävä tarpeettomana. Esitutinnan keskeyttämisen osalta on lisäksi huomattava oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n 1 momentti. Sen nojalla asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta, jos esitutkinta on keskeytetty.

Nyt ehdotetun pykälän tarkoituksena on rajoittaa esitutinnan keskeyttämisen käyttämistä nykyisestä. Tämä liittyy keskeyttämisen haitallisiin vaikutuksiin, jotka liittyvät erityisesti rikoksesta epäillyn joutumiseen olemaan joskus hyvinkin pitkiä aikoja epäillyn asemassa ilman asian ratkaisemista. Myös asianomistajan etu voi edellyttää esimerkiksi vahingonkorvauskysymysten selvittämisen vuoksi, että tutkintaa ei pidetä keskeytettynä kohtuuttoman pitkää aikaa. Näihin näkökohtiin liittyy erityisesti se, että esitutinnan keskeyttäminen tulisi kysymykseen vain sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta ei epäillä ketään ja joissa asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa.

Jos rikoksesta epäillään jotakuta tai jos on ainakin saatavissa selvitystä hänen henkilöllisyydestään tai tutkittavana olevasta rikoksesta muuten, asian käsittelyä tulisi jatkaa sen saattamiseksi päätökseen. Muista säännöksistä riippuen vaihtoehtoina tulisivat kysymykseen esitutinnan lopettaminen esitutkintaviranomaisen päätöksellä, esitutinnan rajoittaminen virallisen syyttäjän päätöksellä tai asian saattaminen syyteharkintaan. Jos rikoksesta epäiltäisiin jotakin henkilöä, yleinen säännös esitutinnan toimittamisesta ilman aiheutonta viivytystä (11 §:n 1 momentti) ja erityisesti säännös esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä (12 §) mahdollistaisivat sen, että rikoksen tutkinta voitaisiin pitää jonkin aikaa pysähdyksissä rikostutkinnallisista syistä ilman keskeyttämispäätöstä.

Momentissa tarkoitettu rikoksen laadun huomioon ottaminen viittaisi ennen kaikkea siihen, että mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä kauemmin ja tehokkaammin selvitystä tekijästä ja rikoksesta tulisi pyrkiä hankkimaan ennen keskeyttämispäätöksen tekemistä. Rikoksen laadulla on vaikutusta myös esimerkiksi siten, että keskeyttämispäätöksen harkitsemisen yhteydessä voitaisiin varsinkin lievien rikosten kohdalla harkii-

ta myös toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltamista.

Lain 11 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan asianosaiselle olisi ilman aiheutonta viivytystä kirjallisesti ilmoitettava esitutinnan keskeyttämispäätöksestä.

Pykälän 2 momentissa todettaisiin, että esitutkintaa on jatkettava ilman aiheutonta viivytystä, kun edellytyksiä keskeyttämiselle ei enää ole. Tämä liittyy yleensä tilanteisiin, joissa ilmaantuu uutta selvitystä, joka on kohdennettavissa keskeytettynä olevaan rikosasiaan. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa uudesta rikoksesta epäillystä otettu DNA -näyte paljastaa hänen syyllistyneen aikaisempaan selvittämättä jääneeseen rikokseen, jonka tutkinta on keskeytetty. Jatkamisella tarkoitettaisiin sitä, että esitutkintatoimenpiteiden suorittamista jatketaan tai päätetään siitä, mitä asian kanssa tehdään. Viimeksi mainitussa tapauksessa vaihtoehtoina ovat esitutinnan lopettaminen tai asian saattaminen syyteharkintaan.

14 §. Suppean esitutinnan edellytykset. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että yksinkertaisissa ja selvissä asioissa esitutkinta saadaan suorittaa suppeana siten kuin siitä jäljempänä säädetään, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen johdosta saataisiin toimittaa suppea esitutkinta vain, jos asia käsitellään rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana (2 momentti). Pykälän 3 momentin mukaan tutkinnanjohtaja päättäisi tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta täydellisenä vai suppeana.

Pykälän 1 ja 2 momentissa olevaa sääntelyä vastaava sääntely on voimassa olevan esitutkintalain 44 §:n 1 momentissa. Perustelujen osalta voidaan viitata sen valmistelutöissä (HE 14/1985 vp ja HE 52/2002 vp) esitettyyn. Esitutkintalain 44 §:n 2 ja 3 momentissa oleva suppean esitutinnan sisältöä koskeva sääntely ehdotetaan sijoitettavaksi erinäisiä säännöksiä sisältävän 11 luvun 2 §:ään. Nyt kysymyksessä olevaan pykälään sisällytettäisiin suppean esitutinnan käyttämisen edellytyksiä koskevat säännökset, joiden voidaan katsoa olevan 3 luvun otsikon mukaisesti esitutinnan toimittamisen yleisiä säännöksiä.

Lakiehdotuksen 11 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan suppeassa esitutkinnassa ei edelleenkaan olisi tutkinnanjohtajaa. Joissakin tapauksissa saattaisi kuitenkin olla tarpeen saattaa tutkinnanjohtajan kelpoisuuden omaavan esitutkintavirkamiehen ratkaistavaksi kysymys siitä, onko esitutkinta toimitettava laajana vai suppeana. Tulkintakysymyksiä väistämättä syntyy 1 momentin mukaisista suppean menettelyn käyttämisen edellytyksistä, joskin esimerkiksi rikesakko-menettelyn ja rangaistusmääräysmenettelyn käyttämisen yhteydessä suppean esitutkinnan edellytykset ovat yleensä selvästi olemassa. Näihin näkökohtiin liittyisi pykälän 3 momentti.

4 luku **Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet**

1 §. Tasapuolisuusperiaate. Pykälän mukaan esitutkinnassa olisi selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet. Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 7 §:n 1 momenttia.

Kuten säännöksen alkuperäisissä perusteluissa todetaan (HE 14/1985 vp), kysymyksessä oleva myös objektiviteettiperiaatteeksi kutsuttu periaate liittyy pyrkimykseen aineellisen totuuden selvittämiseen tutkittavassa asiassa. Rikoksen tutkijalla ei saa olla ennakkokäsitystä eikä hän saa nimenomaisesti pyrkiä johonkin tiettyyn lopputulokseen, esimerkiksi henkilön katsomiseen syylliseksi kysymyksessä olevaan rikokseen.

Joskus vain rikoksesta epäillyllä on tiedosaa seikka tai todiste, joka voi tukea hänen syyttömyyttään. Tämän vuoksi pykälä liittyy voimakkaasti esitutkintatoimenpiteen suorittamiseen asianosaisen pyynnöstä, mistä säädetäisiin 3 luvun 7 §:ssä. Epäillyn pyytäessä toimenpiteen suorittamista pyyntöä olisikin tarkasteltava siinä pykälässä mainittujen edellytysten lisäksi erityisesti tasapuolisuusperiaatteen valossa.

2 §. Syyttömyysolettama. Pykälässä säädetäisiin voimassa olevan esitutkintalain 7 §:n 2 momentin mukaisesti, että rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.

Syyttömyysolettama kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perustekijöihin, ja se on laajasti koko rikosprosessia koskevana ilmaistu EIS 6 artiklan 2 kappaleessa sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 2 kappaleessa. Niiden mukaan syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Syyttömyysolettaman tausta-ajatuksena on, että osa epäilyistä jää toteennäyttämättä tai jopa osoittautuu vääriksi. Sen vuoksi on pyrittävä minimoimaan epäilyistä johtuvia haitallisia seuraamuksia.

3 §. Oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen. Uutena esitutkintaperiaatteena pykälässä säädettäisiin rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään.

Pykälässä tarkoitettu itsekriminointiin velvoittamisen kieltö on kansainvälisesti tunnustettu periaate, joka ilmenee kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen g kohdasta ja jonka on katsottu kuuluvan myös EIS:n edellyttämään oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin lähinnä sopimuksen 6 artiklan 2 kappaleen mukaisen syyttömyysolettaman kautta. Periaatetta ilmentää myös esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 1 momentin ensimmäinen virke, jonka mukaan todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos hän ei voisi sitä tehdä saattamatta syytteen vaaraan itseään tai toista, joka on häneen sellaisessa suhteessa, kuin 20 §:ssä on sanottu.

Pykälässä tarkoitettun oikeuden keskeisenä sisältönä on se, että rikoksesta epäillyn ei tarvitse esitutkinnassa lausua mitään ja että hänellä ei ole totuudessa pysymisvelvollisuutta. Toisaalta oikeuteen turvautuminen ei ole välttämättä epäillyn kannalta hyödyllistä, minkä vuoksi hänen on harkittava, missä määrin ja missä tilanteissa hän tähän oikeuteen turvautuu. Vaikeneminen voi näytön arvioinnin yhteydessä vaikuttaa epäillyn vahingoksi. Sama koskee myös epäillyn totuudenvastaisia kertomuksia. EIT:n tapauksen *John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta* 8.2.1996 mukaan tuomiota ei voida perustaa

yksin tai pääasiassa syytetyn vaitioloon tai todistamisesta kieltäytymiseen. Kyseisen ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun mukaan ilmeistä kuitenkin on, että syytetyn vaitiolo voidaan ottaa huomioon harkittaessa syyttäjän esittämän todistelun vakuuttavuutta, jos tilanne selvästi antaa aiheen vaatia syytetyn selitystä.

Oikeuteen olla myötävaikuttamatta liittyy myös se, että huomioon ei voida ottaa epäillyn muissa yhteyksissä (esimerkiksi hallintomenettely ja ulosottomenettely) myötävaikeusvelvollisuuden ja mahdollisesti totuudessa pysymisvelvollisuuden perusteella antamia kertomuksia. Itsekriminointisuojaan suhteeseen virkamiesoikeudellisiin kysymyksiin on kiinnitetty huomiota eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen sijaisen eräessä ratkaisussa (7.10.2008, dnro 1954/4/06). Sen mukaan itsekriminointisuoja rajoittaa virkamiehen velvollisuuksia myös esimiehiin nähden. Tapauksessa oli ollut kysymys epäiltyyn poliisirikokseen liittyvästä kuulemistilaisuudesta, jonka oikeudellinen luonne oli selvityksen perusteella arvioituna ollut ainakin osittain virkamiesoikeudellinen.

Rikoksesta epäillyn oikeus olla myötävaikeusvelvollisuuksien selvittämiseen liittyy voimakkaasti 7 luvun 5 §:ään, jossa säädetäisiin kuulusteltavan kohtelusta. Epäillyn oikeuksien murtamiseksi ei saisi käyttää mainitun pykälän 1 momentissa tarkoitettuja vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja.

Jotta kysymyksessä olevalla oikeudella on merkitystä rikoksesta epäillylle, siitä olisi 7 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan ilmoitettava epäillylle ennen hänen kuulusteluaan.

4 §. Suhteellisuusperiaate. Pykälässä säädetäisiin uudesta esitutkimusperiaatteesta eli suhteellisuusperiaatteesta. Esitutkimusmenettelyn ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen olisi oltava puolustettavia suhteessa selvittävään rikokseen, selvittävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin

seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden.

Suhteellisuusperiaatteen tavoitteena on toisaalta viranomaisvoimavarojen tarkoituksenmukainen kohdentaminen ja toisaalta esitutkimintaan osallistuvien henkilöiden oikeuksiin puuttumisen rajaaminen asian laadun perusteella. Kuten yleisperusteluista ilmenee, voimassa olevissa pakkokeinolaissa ja poliisilaissa on suhteellisuusperiaatetta ilmentäviä säännöksiä, jotka tässä esityksessä ja tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotetaan otettaviksi uusiin lakeihin. Sen lisäksi esitutkimintalaissa olisi syytä säätää suhteellisuusperiaatteesta, jossa otettaisiin huomioon esitutkiminnan ominaispiirteisiin liittyviä näkökohtia. Pakkokeinolaissa säännös suhteellisuusperiaatteesta ei ole sellaisenaan siirrettävissä esitutkimintalakiin. Suhteellisuusperiaate liittyyi lähimmästi vähemmän haitan periaatteeseen molempien pyrkiessä mahdollisimman vähäiseen puuttumiseen henkilön oikeuksiin.

Suhteellisuusperiaate pitäisi sisällään sen, että esitutkimusmenettelyiden mitoittamisen ja henkilöiden oikeuksiin puuttumisen kannalta on huomioon otettava rikoksen vakavuus. Rikoksen selvittämisen intressi korostuu vakavien rikosten kohdalla. Mitä vakavampi rikos on selvittävänä, sitä laajempaa ja tunnustammin oikeuksiin puuttuvaa tutkintaa saatetaan pitää perusteltuna. Toisaalta rikoksen vakavuuden lisäksi saattaa olla syytä kiinnittää huomiota asian laatuun. Lievempienkin rikosten osalta tutkimusmenettelyiden määrään ja sisältöön saattavat vaikuttaa esimerkiksi asian tai rikoksella aiheutetun vahingon laajuus.

Selvittävä asia liittyy siihen tarkoitukseen, joka esitutkimusmenettelyn suorittamisella on. Esitutkimusmenettelyä olisi tarvittaessa arvioitava sillä tavoiteltuun tarkoitukseen nähden. Tällainen tarkoitus liittyy käytännössä esitutkimuksessa selvittäviin asioihin, joista säädetäisiin 1 luvun 2 §:ssä. Esitutkimusmenettelyiden mitoittamiseen vaikuttaa esimerkiksi se, kuinka oleellinen merkitys tietyllä toimenpiteellä on rikoksen selvittämisen kannalta.

Toimenpiteen kohteena olevaan henkilöön liittyvistä seikoista pykälässä mainittaisiin erikseen ikä ja terveys. Esimerkiksi alaikäistä kuulusteltavaa ei tulisi ottaa kiinni eikä pitää

kiinni otettuna muuten kuin asian sitä ehdottomasti edellyttäessä. Sairaana ja iäkkään henkilön kohdalla saattaa puolestaan tulla arvioitavaksi se, kuinka kauan hän kerrallaan jaksaa tai voi olla kuulusteltavana. Samantapaiset näkökohdat saattavat tulla kysymyksen esimerkiksi pienen lapsen yksinhuoltajan kohdalla. Henkilön oikeuksiin puuttumisen kannalta merkitystä saattaa olla myös hänen käyttäytymisellään. Tuntuvoimpien esitutkintatoimenpiteiden käytön tarve korostuu tilanteissa, joissa toimenpiteen kohde suhtautuu lainmukaiseen velvollisuuteensa myötävaikuttaa esitutkinnassa välinpitämättömästi tai jopa kielteisesti.

5 §. Vähimmän haitan periaate. Pykälän 1 momenttiin otettaisiin voimassa olevan esitutkintalain 8 §:n 1 momentissa oleva säännös, jonka mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Pykälän 2 momenttiin otettaisiin puolestaan edellä jo todetuina tavoin voimassa olevan lain 8 §:n 2 momentin lopussa oleva velvollisuus olla aiheuttamatta esitutkintatoimenpiteellä kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

6 §. Hienotunteisuusperiaate. Pykälän mukaan esitutkinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia olisi kohdeltava hienotunteisesti. Pykälässä olisi kyseinen periaate muotoiltu toisin kuin voimassa olevan esitutkintalain 8 §:n 2 momentin alussa. Siinä säädetään velvollisuudesta toimittaa esitutkintasiten, ettei ketään aiheuttomasti saateta epäluulon alaiseksi. Kuten yleisperusteluissa todetaan, periaate on voimassa olevassa laissa muotoiltu liian suppeaksi.

Pykälän soveltamisalaan liittyviä kysymyksiä on jo käsitelty yleisperusteluissa hienotunteisuusperiaatteen sisältöön vaikuttavien seikkojen yhteydessä. Periaate koskisi kaikkia esitutkintaan osallistuvia henkilöitä. Hienotunteisuuden sisältämään hienovaraisuuteen kuuluisi esitutkintatoimenpiteiden suorittaminen mahdollisimman pitkälle niin, että henkilö ei toimenpiteillä perusteella leimaudu epäilyksenalaiseksi. Huomioon otettavat seikat voisivat muuten liittyä esimerkiksi henkilön ikään tai terveydentilaan taikka häveliäisyysnäkökohtiin. Tahdikkuusnäkökohdat liittyvät erityisesti arkaluonteisten

tai asianomistajaan muuten voimakkaasti esimerkiksi järkytyksen kautta vaikuttaneiden rikosten asianomistajakuulusteluihin.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että hienotunteinen kohtelu liittyisi muihin periaatteisiin ja ehdotettavan lain säännöksiin. Periaatesäännöksistä on mainittava vähimmän haitan periaatetta koskeva 5 § ja lasten kohtelua esitutkinnassa koskeva 7 §:n 1 momentti. Hienotunteisuusperiaatteen sisällön kannalta tärkeitä olisivat myös 7 luvun 5 § kuulusteltavan kohtelusta ja 9 luvun 4 §:n 1 momentti kuulusteluolosuhteista eräissä kuulustelutilaisuuden tallentamistapauksissa.

7 §. Lasten kohtelu esitutkinnassa. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi alle 18-vuotiaan kohtelemisesta esitutkinnassa. Vastaava sääntely on tällä hetkellä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 11 §:ssä. Pykälä koskisi henkilöitä, jotka ovat alle 18-vuotiaita esitutkintatoimenpiteen suorittamisen aikana.

Pykälän 1 momentin mukaan alle 18-vuotiasta olisi kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti olisi huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.

Alle 18-vuotiaan kuulustelu ja muut häneen kohdistuvat esitutkintatoimenpiteet tulee suorittaa epäillyn ominaisuudet huomioon ottavassa asianmukaisessa ilmapiirissä, jolla voidaan rikostutkinnallisten tavoitteiden lisäksi esimerkiksi edistää mahdollisuutta puuttua vaikuttavasti ja parhaassa tapauksessa kasvattavalla tavalla rikoksesta epäillyn nuoren tekoon. Erityisesti epäillyn rikolliseksi leimaamisen välttämiseksi olisi kiinnitettävä huomiota siihen, ettei tieto tutkintatoimenpiteistä leviä hänelle tärkeässä ympäristössä. Sen vuoksi ja muutenkin tutkintatoimenpiteet tulisi pyrkiä suorittamaan esimerkiksi siten, että ne eivät haittaa epäillyn koulunkäyntiä tai työntekeä.

Pykälän soveltamisalan piiriin kuuluisivat epäillyn lisäksi esitutkinnassa kuultavat asianomistajat ja todistajat. Alaikäisen asianomistajan hienovaraiseen kohteluun on syytä kiinnittää huomiota esimerkiksi häneen kohdistuneen väkivaltarikoksen tai seksuaalirikoksen tutkinnassa tällaisiin rikoksiin liitty-

vien traumaattisten kokemusten ja vaikutusten vuoksi. Tämä liittyisi 6 §:n mukaiseen hienotunteisuusperiaatteeeseen. Tähän näkökohtaan liittyvää sääntelyä olisi myös kuulustelutilaisuuden tallentamista todisteena käyttämistä varten koskevassa 9 luvun 4 §:ssä. Kysymyksessä olisivat tapaukset, joissa kuulusteltavaa ei ole tarkoitus kuulla henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä. Tuoloin kuulustelussa olisi viimeksi mainitun pykälän 1 momentin mukaan otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille.

Pykälän 2 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet olisi mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Pykälän 1 momentin mukaisesti alle 18-vuotiaan erityiskohtelusta jo voidaan katsoa seuraavan, että kuulustelun tai muun toimenpiteen suorittavan poliisi miehen tulisi olla erityisesti heidän asioidensa käsittelyyn erikoistunut. Tätä näkökohtaa on kuitenkin syytä erikseen korostaa 2 momentissa. Erityistä perehtyneisyyttä voidaan saada sekä erityisen koulutuksen että käytännössä hankitun kokemuksen kautta. Mikään ei estäisi sitä, että pykälässä tarkoitettujen erikoistuneiden esitutkintavirkkamiesten lisäksi toimenpiteen suorittamiseen osallistuisi muita erikoistuneita ammattihenkilöitä kuten sosiaalityöntekijöitä tai psykologeja. Huomioon olisi otettava myös 7 luvun säännökset asianosaista tukevien henkilöiden osallistumisesta kuulusteluun.

Poliisin asemaa nuorten tekemien rikosten käsittelyssä korostaa se, että sen selvitettäväksi tulevat kaikki rikokset, kun taas toimenpiteistä luopumisen kautta asioiden määrä on pienempi virallisilla syyttäjillä ja tuomioistuimilla. Poliisin erikoistumiseen kuuluu myös taito ohjata rikoksesta epäilty nuori sellaisen toiminnan pariin (esimerkiksi sovittelu), jolla voidaan vaikuttaa estävästi uusien rikosten tekemiseen ja joka voi johtaa toimenpiteistä luopumiseen.

Poliisin hallintojärjestelmän uudistamisen myötä tapahtuva suurempien yksiköiden muodostaminen on omiaan edistämään mahdollisuuksia poliisimiesten erikoistumiseen.

Ehdottomasta erikoistuneita esitutkintavirkkamiehiä koskevasta velvollisuudesta ei ole kuitenkaan mahdollista kaikissa käytännön tilanteissa pitää kiinni. Lisäksi poliisimiesten perusammattitaitoon kuuluu kyky tarvittaessa hoitaa kaikenikäisten kuulusteluja.

Esitutkinnassa kuultavan alle 18-vuotiaan ikä, kehitystaso, mielentila tai hänen ominaisuutensa muuten saattavat olla sellaisia, että esitutkintatoimenpiteen suorittamisesta aiotulla hetkellä tai myöhemminkin saattaa aiheutua hänelle haittaa. Samalla saattaa kyseenalaiseksi tulla tutkintatoimenpiteen rikostutkinnallinen tarkoituksenmukaisuus. Pykälän 2 momentin toisen virkkeen mukaan esitutkintaviranomaisen olisikin tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko alle 18-vuotiaaseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä. Tutkintatoimenpide olisi pyrittävä lykkäämään asiantuntijan kuulemistä varten, jos este asiantuntijan kuulemiselle on poistettavissa ja kuuleminen on suoritettavissa rikoksen selvittämistä vaarantamatta.

8 §. Edunvalvojan määrääminen lapselle. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Tutkinnanjohtajan olisi tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Hakemuksen voisi tehdä myös virallinen syyttäjä, holhustoimesta annetussa laissa tarkoitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti tai sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin (*sosiaaliviranomainen*). Edunvalvojan määräys olisi voimassa sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu.

Pykälän 2 momentin mukaan edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksettaisiin valtion varoista. Muuten edunvalvonnassa noudatettaisiin soveltuvin osin holhustoimesta annetun lain säännöksiä.

Pykälän säätämisen taustaa ja sen osittaista perustumista lastensuojelulain 22 §:ään on käsitelty yleisperusteluissa. Pykälä liittyisi 7 luvun 14 ja 15 §:ään, joissa säädettäisiin vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolosta kuulustelussa ja yhteydenotosta vajaavaltaisen lailliseen edustajaan. Mainittujen pykälien mukaan huoltajille ja muille laillisille edustajille ei tarvitsisi kaikissa tapauksissa ilmoittaa kuulustelusta ja varata tilaisuutta osallistua siihen. Tämä voisi liittyä myös nyt kysymyksessä olevassa pykälässä tarkoitettuihin ristiriitatapauksiin. Ilmaisuu ”muu laillinen huoltaja” liittyy tässä pykälässä samoin kuin edellä viitatuissa 7 luvun pykälissä esimerkiksi tilanteisiin, joissa huostaanotetun lapsen huolto on järjestetty lastensuojelulain 45 §:ssä tarkoitettulla tavalla tai joissa lapsen edustaminen ja puhevallan käyttö on järjestetty maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetun lain (493/1999) 26 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, pykälän keskeisiä soveltamistapauksia olisivat tilanteet, joissa lapsen huoltajan epäillään syyllistyneen lapseen kohdistuneeseen rikokseen tai joissa lapsen epäillään syyllistyneen huoltajaan kohdistuneeseen rikokseen. Ristiriitatilanteen voi molempien huoltajien osalta katsoa usein syntyvän myös sellaisissa tapauksissa, joissa vain toista epäillään rikoksesta tai vain toinen on ollut epäillyn rikoksen kohteena. Sääntely ei koskisi kuitenkaan pelkästään huoltajia vaan myös muita lapsella olevia laillisia edustajia. Lapsen ja hänelle jo aikaisemmin määrätyn edunvalvojan edutkin voivat olla ristiriidassa. Pykälän 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä säädetyt edellytykset koskisivat niin edunvalvojan hakemuksen tekemiseen oikeutettua virkamiestä ja viranomaista sen harkinnassa kuin tuomioistuinta sen päätöksenteossa.

Pykälä ei velvoittaisi automaattisesti ryhtymään toimenpiteisiin edunvalvojan määrittämiseksi ristiriitatapauksissa, vaan jossakin määrin voitaisiin käyttää harkintaa. Tähän viittaa momentissa käytetyn ilmaisun ”on perusteltua syytä olettaa” lisäksi edellytys ”jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta”. Yleisperustelujen mukaisesti tämä saattaisi liittyä erityisesti rikoksen laatuun, jolloin rikoksen vähäisyys korostuu.

Esimerkiksi vähäisen omaisuusrikoksen selvittämisessä erikseen määrättävän edunvalvojan tarvetta ei yleensä olisi. Huomiota voitaisiin kiinnittää myös rikoksen selvittämistilanteeseen ja siihen liittyviin vahingonkorvauskysymyksiin. Edunvalvojan tarve puolestaan olisi lähtökohtaisesti erityisesti silloin, kun lapsen toista huoltajaa tai huoltajana ollutta vanhempaa epäillään lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta taikka lapsen epäillään surmanneen toisen vanhempansa tai vakavasti vahingoittaneen vanhempansa terveyttä.

Pykälän 1 momentin mukaan lähtökohtana olisi tutkinnanjohtajan toimimisvelvollisuus. Hänen kanssaan rinnakkainen toimivalta hakemuksen tekemiseen olisi virallisella syyttäjällä, maistraatilla ja sosiaaliviranomaisella. Tutkinnanjohtaja voisi myös tehdä holhous-toimesta annetun lain 91 §:n mukaisen ilmoituksen maistraatille tai sosiaaliviranomaiselle, joka voisi hakea edunvalvojan määräämistä. Mainituilla viranomaisilla olisi kuitenkin itsenäinen tutkinnanjohtajan menettelystä tai hänen tekemistään ilmoituksista riippumaton toimivalta. Edunvalvojan nimeämistä varten tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän olisi syytä ennen hakemuksen tekemistä olla yhteydessä holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä vastaavaan viranomaiseen, jollei tiedossa ole jo valmiiksi holhous-toimesta annetun lain 5 §:ssä tarkoitettua edunvalvojaksi sopivaa henkilöä.

Edunvalvojan määräyksen oleminen voimassa rikosasian käsittelyn loppuun asti tarkoittaisi sitä, että edunvalvoja käyttäisi lapsen puhevaltaa rikosasian käsittelyssä syyteharkinnan, käräjäoikeuskäsittelyn ja mahdollisen muutoksenhakuvaiheen ajan riippuen siitä, miten pitkälle asia etenee. Edellytyksenä määräyksen jatkumiselle esitutkinnan päättymisen jälkeen olisi luonnollisesti myös se, että edunvalvojan tehtävä ei lakkaa holhous-toimesta annetun lain säännösten mukaisesti.

Nyt kysymyksessä olevissa tapauksissa ei voitaisi soveltaa holhous-toimesta annetun lain 44 §:ää edunvalvojan palkkion ja kulujen korvaamisesta. Mainitun pykälän mukaan palkkio ja kulukorvaus maksetaan alaikäisen varoista. Rikoksen esitutkintaan liittyvissä tapauksissa vajaavaltaisilla ei ole yleensä täl-

laisia varoja. Vaikka alaikäisten syyllistyessä rikoksiin tai joutuessa rikosten uhreiksi tapauksiin liittyy lastensuojelullisia näkökohtia, ne eivät ole niin painavia, että lastensuojelulain 23 §:n tavoin olisi palkkion ja kustannusten korvauksen tultava kunnan varoista. Rikosprosessissa henkilölle määrätyn avustajankin palkkio ja kustannusten korvaus maksetaan lähtökohtaisesti valtion varoista. Edunvalvojan palkkion ja kustannusten korvausten osalta sovellettaisiin 2 momentin toista virkettä, minkä vuoksi niiden määräämisessä noudatettaisiin holhoustoimesta annetun lain 44 §:stä ilmeneviä periaatteita. Niiden mukaan korvaus määrättäisiin tarpeellisista kustannuksista. Lisäksi palkkion olisi oltava kohtuullinen tehtävän laatuun ja laajuuteen nähden.

Holhoustoimesta annetun lain noudattaminen soveltuvin osin tarkoittaisi muuten sitä, että mainitun lain pykälistä tulisivat edellä mainitun 91 §:n lisäksi sovellettaviksi muun ohessa edunvalvojan henkilöä (5 §) ja edunvalvojan tehtävän lakkaamista (15—17 §) koskevat säännökset. Edunvalvoja voisi olla esimerkiksi lapsen asioihin perehtynyt asiantuntija tai lainopillisen koulutuksen saanut henkilö. Henkilön sopivuutta edunvalvojaksi arvioitaessa olisi otettava huomioon edunvalvojaksi esitetyn henkilön taito ja kokemus sekä rikosasian laatu ja laajuus.

9 §. Henkilön asema esitutkinnassa. Pykälän 1 momentin mukaan, kun henkilöön kohdistetaan esitutkintatoimenpiteitä, hänelle olisi mahdollisimman nopeasti ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa. Tällainen ilmoittamisvelvollisuus koskisi myös asemassa tapahtuneita muutoksia. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että henkilöä voidaan kohdella esitutkinnassa kuultavana, jos hänen asemansa on epäselvä.

Pykälä osittain vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 9 §:n 1 momentissa olevaa sääntelyä. Nyt lisättäisiin säännös mahdollisuudesta kohdella henkilöä kuultavana. Pykälän 1 momentin toisen virkkeen uusi muotoilu ilmentäisi sitä, että ilmoitus aseman muutoksestakin pitäisi tehdä mahdollisimman nopeasti.

Henkilön asemalla esitutkinnassa on tärkeä merkitys, koska sen mukaan määräytyvät hänen oikeutensa ja velvollisuutensa esitutkin-

nassa. Esitutkinnassa voivat kuultaviksi tulla asianosaisina asianomistaja, rikoksesta epäilty ja muu asianosainen. Lisäksi voidaan kuulla asianosaisen laillista edustajaa, todistajaa ja asiantuntijaa. Usein henkilön asema on esimerkiksi alustavan puhuttelun yhteydessä epäselvä, jolloin häntä kuullaan kuultavan ominaisuudessa. Termi ”kuultava” mainitaan voimassa olevan lain valmistelutöissä (HE 14/1985 vp), mutta laki ei tunne kuultavana kuulemista, mutta nyt tämä käytännön menettelytapa siis kirjattaisiin selvyden vuoksi lakiin.

Henkilön aseman määrittämisessä tulee vastaan rajanvetotilanteita, jotka liittyvät henkilön asemaan rikoksesta epäiltynä, todistajana tai kuultavana. Vähäisenkin rikosepäilyn tapauksissa olisi syytä katsoa henkilö epäillyksi, koska mainittuun asemaan liittyy oikeus olla myötävaikuttamatta kyseisen rikoksen selvittämiseen, mistä säädettäisiin 3 §:ssä. Epäillyn asemaan liittyy lukuisia muitakin oikeuksia. Jos henkilöä ei epäselvissä tapauksissa kohdella epäiltynä ja jos rikosepäilyjen vahvistumisen myötä henkilöstä tulee kuitenkin rikoksesta epäilty, hänen todistajanaan antamat lausumat voivat olla asian selvittämisen ja epäillyn oikeuksien toteutumisen kannalta ongelmallisia. Voimassa olevan esitutkintalain säätämisen yhteydessä lakivaliokunta katsoi (LaVM 9/1986 vp), että tällaiseen lausumaan kohdistuu hyödyntämiskielto eli että se on jätettävä esitutkintapöytäkirjan ulkopuolelle. Tähän kysymykseen liittyisi 7 luvun 5 §:n 1 momentti, jonka mukaan tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saisi käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia. Henkilöä ei saisi siis nimetä kuultavaksi tarkoituksessa saada häneltä sellainen lausuma. Rikoksesta ilmiannettua tulisi pitää epäiltynä, jollei ilmianto voida pitää selvästi perättömänä.

Henkilön asemaan liittyvissä epäselvyyssitilanteissa häntä saattaa olla tarpeen kuulla uudestaan hänen asemansa selvittyä. Tämä liittyy perättömään lausumaan viranomaismenettelyssä, joka säädetään rangaistavaksi rikoslain 15 luvun 2 §:ssä. Pykälän 1 momentin 2 kohta koskee tapausta, jossa muu kuin rikoksesta epäilty rikosasian esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa

antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan. Mainittu kohta ei voi tulla sovellettavaksi silloin, kun ensin kuultavana kuultu sittemmin katsotaan epäillyksi. Ongelmallisempi on sijaan tilanne, jossa kuultava ilmenee asianomistajaksi tai todistajaksi. Uudelleen kuulemisen yhteydessä henkilö voi aikaisemmasta poiketen rangaistusuhkan alaisena antaa totuudenmukaisen kertomuksen, jolloin aikaisempi kertomus menettää merkityksensä. Perätöntä lausumaa koskevilla rangaistusuhilla pyritään saamaan oikeaa ja riittävää selvitystä esitutkinnassa.

Ilmoitusta henkilön asemasta ei tarvitsisi tehdä kuin kerran, jollei ilmene aiheutta uuteen ilmoittamiseen tai asemasta muistuttamiseen. Lisäksi ilmoittamisen osalta olisi otettava huomioon, mitä siitä erikseen säädetäisiin 7 luvun 10 §:n 1 momentissa. Mainitun säännöksen mukaan kuulusteltavalle olisi ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa. Vaikka henkilölle olisi aikaisemmin ilmoitettu hänen asemansa, ilmoitus täytyisi tehdä uudelleen ennen kuulustelua. Useissa tapauksissa riittää vain yhden ilmoituksen tekeminen, koska kysymys siitä usein ajankohtaistuu ainoastaan kuulustelun yhteydessä.

10 §. *Oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa.* Voimassa olevan esitutkintalain 10 §:ssä säädetään avustajan käyttämisestä esitutkinnassa. Nyt ehdotavassa laissa avustajan käyttöä koskeva sääntely ehdotetaan selvyyden vuoksi erotettavaksi kahteen pykälään, joista kysymyksessä oleva koskisi oikeutta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja 11 § epäillyn yhteydenpitoa avustajaan.

Pykälän 1 momentissa säädetäisiin, että asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Asianosaiselle olisi ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä. Rikoksesta epäillylle oikeudesta olisi kirjallisesti ilmoitettava viipymättä, kun hän menettää vapautensa kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen yhteydessä. Esitutkintaviranomaisen olisi muutenkin selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen

oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan.

Momenttia muutettaisiin ja täydennettäisiin merkittävästi verrattuna voimassa olevan lain 10 §:n 1 momenttiin. Ensimmäiseen virkkeeseen lisättäisiin sana ”valitsemaansa”. Toinen ja neljäs virke olisivat uusia voimassa olevaan säännökseen verrattuna.

Asianosaisen oikeus avustajan valitsemiseen täytyy siis turvata esitutkinnassa. Tämä on ollut lähtökohta jo voimassa olevan lain aikana, vaikka valintaoikeudesta ei laissa säädetäkään. Usein asianosainen hankkii avustajan oma-aloitteisesti, jolloin kysymykseen ei tarvitse erikseen kiinnittää huomiota. Jos asianosaisella ei ole valmiiksi tarvitsemaansa avustajaa, esitutkintavirkkamiehen tulee huolehtia siitä, että oikeus valita avustaja tosiasiallisesti toteutuu. Tämä tarkoittaa sitä, että asianosaisen tulee voida valita avustaja riittävän laajasta avustajapiiristä. Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännön mukaan asianmukaisena ei voida pitää esimerkiksi sitä, että poliisi suoraan ehdottaa avustajan hankittavaksi tietystä läheisestä asianajotoimistosta. Asianosaiselle voidaan antaa esimerkiksi Suomen Asianajajaliiton luettelo avustajan valitsemista varten. Asianosaisen oikeutta valita avustaja rajoittaisivat 11 luvun 3 §:n säännökset avustajan kelpoisuudesta. Tutkinnanjohtaja voisi evätä asianosaisen valitsemien avustajan käytön, jos avustajaksi ehdotettu henkilö ei täytä mainitun pykälän 1 momentin yleisiä kelpoisuusehtoja tai jos henkilön toimimiselle avustajana on sen pykälän 2 momentissa säädetty erityiseen kelpoisuuteen liittyvä este.

Momentin toisen virkkeen mukaisen kirjallisen ilmoittamisen toteuttamistapa jäisi riippumaan tilanteesta. Jos asianosainen kutsuttaisiin kuulusteluun, oikeudesta avustajan käyttämiseen ilmoitettaisiin kirjallisessa kuulustelukutsussa, kuten jo nykyisinkin käytännössä tehdään. Jos erillistä kutsumista ei tarvittaisi, kirjallinen ilmoitus annettaisiin asianosaiselle siinä vaiheessa, kun hänen kanssaan joudutaan ensimmäistä kertaa tekemisiin. Ilmoituksen antamisajankohdan osalta olisi otettava momentin neljännen virkkeen mukaisesti huomioon se, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan. Ilmoituksen an-

tamisajankohdan ja kuulustelun toimittamisajankohdan väliin olisi siis jätävä riittävä väli.

Velvollisuus ilmoittaa avustajankäyttöoikeudesta ei siis koskisi tapauksia, jotka käsitellään suppeassa esitutkinnassa. Sinällään suppeassakin esitutkinnassa asianosaisella olisi momentin ensimmäisen virkkeen mukaisesti oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa. Niissä harvinaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty otetaan kiinni suppeassa esitutkinnassa, hänelle olisi kirjallisesti ilmoitettava oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa. Suppeassa esitutkinnassa käsitellään niin lieviä rikoksia, että momentin kolmannessa virkkeessä mainitut pidättäminen ja vangitseminen eivät tule kysymykseen näissä tapauksissa.

Momentin kolmannen virkkeen uudella muotoilulla korostettaisiin sitä, että kirjallinen ilmoitus on tehtävä heti epäillyn menettäessä vapautensa. Riittävää ei siis olisi se, että ilmoitus tehdään vasta vangitsemisen yhteydessä, jos, kuten yleensä on asianlaita, henkilö on ollut ennen vangitsemista jo kiinniotettuna ja pidätettynä.

Momentin neljäs virke liittyisi siihen, että oikeudella avustajan käyttöön ei ole käytännön merkitystä, jollei samalla riittävässä määrin turvata asianosaisen mahdollisuutta tosiasiallisesti käyttää avustajaa. Tämän turvaamisen tietyistä tavoista säädettäisiin momentin toisesta ja kolmannessa virkkeessä (kirjallinen ilmoittaminen oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa). Neljännen virkkeen huolehtimisvelvollisuus koskisi kaikkia asianosaisia, siis myös asianomistajaa. Käytännössä avustajankäyttötarve liittyy kuitenkin erityisesti epäiltyihin. Huolehtimisvelvollisuudella pyrittäisiin siihen, että avustaja olisi mukana esitutkinnassa mahdollisimman aikaisesta ajankohdasta lähtien. Oikeus käyttää avustajaa koskee myös vaihetta, jossa esitutkinnan aloittamisen edellytyksiä tutkitaan mukaan lukien alustava puhuttelu.

Velvollisuus huolehtia avustajan käyttöä koskevan oikeuden toteutumisesta koskisi puitteiden luomista avustajan käytölle. Asianosaiselle olisi avustajankäyttöoikeudesta ilmoittamisen lisäksi tarvittaessa kerrottava oikeusapuun ja puolustajan määräämiseen liittyvistä seikoista. Asianosaista olisi tar-

peellisessa määrin avustettava avustajan valinnassa. Lisäksi olisi mahdollistettava asianosaisen yhteydenotto avustajaan tai ilmoitettava avustajalle, jos avustaja on tarpeen saada pikaisesti paikalle. Keskeisin momentin neljänteen virkkeeseen liittyvä velvollisuus koskisi sitä, että esitutkintatoimenpide (lähinnä kuulustelu) olisi pyrittävä ajoittamaan niin, että avustajalla on mahdollisuus osallistua siihen. Tämä koskisi myös tilanteita, joissa tutkinnanjohtajan on ensin ratkaistava, täyttääkö avustajaksi esitetty henkilö 11 luvun 3 §:ssä säädetyt kelpoisuusehdot.

Momentin neljännessä virkkeessä esitutkintaviranomaiselle asetettu velvollisuus huolehtia siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu asianosaisen sitä halutessa, ei olisi ehdoton. Huolehtimisvelvollisuus ei koskisi kaikkia esitutkintoja ja esitutkintatoimenpiteitä, vaan olisi riippuvainen tapauksen olosuhteista. Viranomaisen menettelyä ohjaavina perusteina laissa mainittaisiin selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat.

Rikokseen liittyvä peruste koskisi ennen kaikkea rikoksen vakavuutta. Lievimmät rikokset ratkaistaan usein rikesakkomenettelyssä tai rangaistusmääräysmenettelyssä, joissa kuten muissakin suppean esitutkinnan käyttötapauksissa ei ole useinkaan tarvetta kiinnittää huomiota avustajan käyttöön liittyviin kysymyksiin. Toisaalta rikoksen laatu tai laajuus voisi lievienkin rikosten kohdalla esimerkiksi rikoksella aiheutetun huomattavan vahingon vuoksi puoltaa avustajan kytkemistä asian selvittämiseen.

Momentin neljännen virkkeen mukaisista rikoksen selvittämiseen liittyvistä asiaan vaikuttavista näkökohdista voidaan erityisesti mainita esitutkintatoimenpiteen erityinen kiireellisyys. Rikoksen selvittämisen kannalta voi olla välttämätöntä esimerkiksi puhutella ilmeistä asianosaista epäillyn rikoksen tapahtumapaikalla ilman, että avustaja ehditään saada paikalle. Joissakin tilanteissa kuulustelun kiireellisyys tai sen ajankohta saattavat vaikuttaa heikentävästi mahdollisuuksiin saada avustaja mukaan kuulustelutilaisuuteen. Samaan suuntaan voi vaikuttaa esimerkiksi kuulustelun järjestäminen syrjäisessä tai poikkeuksellisessa paikassa, mistä voi maini-

ta esimerkkinä aluksella tapahtuvan kuulustelun. Asianosaisen henkilöön liittyvistä seikoista voidaan mainita esimerkiksi asianosaisen ikä ja asema esitutkinnassa. Avustajan tarve voi liittyä esimerkiksi asianosaisen nuoreen ikään tai asemaan nimenomaan rikoksesta epäiltynä.

Pykälän 2 momentin mukaan tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän olisi tehtävä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla, ja puolustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle, kun siihen on aihetta mainitun luvun 1 §:n 3 momentin nojalla.

Momentti poikkeaisi kolmella tavalla voimassa olevan lain 10 §:n 2 momentista. Ensinnäkin tutkinnanjohtajalle ja syyttäjälle asetettaisiin velvollisuus tehdä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle (”... on tehtävä ..., kun siihen on aihetta ...). Samalla velvollisuus ulotettaisiin koskemaan myös puolustajan määräämistä epäilylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa. Näitä tapauksia ovat esimerkiksi ne, joissa epäilty ei kykene puolustamaan itseään tai joissa epäilty on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa.

Momentin kolmas muutos koskisi sitä, että säännöksestä poistettaisiin tarpeettomana sen toinen virke, jonka mukaan viimeksi mainitun esityksen, ennen kuin ketään voidaan epäillä syylliseksi rikokseen, tekee tutkinnanjohtaja. Näissäkin tapauksissa esityksentekooikeus olisi momentin ainoaksi jäävän virkkeen mukaisella tavalla tutkinnanjohtajalla ja virallinen syyttäjällä. Esityksenteon osalta noudatettaisiin muutenkin noudatettavaa pääsääntöä, jonka mukaan esitutkinnan aikana toimii tutkinnanjohtaja ja syyteharkinnan aikana syyttäjät. Jos ketään ei voida vielä epäillä rikoksesta, ollaan käytännössä esitutkintavaiheessa, jolloin esityksentekovelvollisuus kuuluu ensisijaisesti tutkinnanjohtajalle.

Pykälän 3 momentissa olevassa viittaus-säännöksessä säädettäisiin selvyuden vuoksi siitä, että asianosaisen avustajan kelpoisuu-

desta ja sen ratkaisemisesta säädetään 11 luvun 3 §:ssä.

11 §. Epäillyn yhteydenpito avustajaan. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 10 §:n 3 momentin tavoin, että rikoksesta epäiltynä kiinniotetulla, pidätetyllä tai vangitulla on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeuslaissa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa tarkemmin säädetään.

Vaikka säännös voimassa olevan lain tapaan lähtee rikoksesta epäillyn näkökulmasta, on otettava huomioon myös avustajan tosiasialliset mahdollisuudet tavata päämiehtään. Kun avustajalla on asian ajamisen vuoksi tarvetta pitää yhteyttä epäiltyyn, esitutkintaviranomaisen tulisi se mahdollistaa momentissa mainittujen lakien sallimissa puitteissa.

Pykälän 2 momenttiin otettaisiin nykyiseen lakiin sisältymätön säännös, jonka mukaan esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuus turvataan. Tämä koskisi muitakin epäiltyjä kuin 1 momentissa tarkoitettuja vapautensa menettäneitä epäiltyjä. Luottamuksen turvaaminen koskisi kaikkea esitutkintaviranomaisen vaikutuspiirissä tapahtuvaa epäillyn ja avustajan välistä yhteydenpitoa.

Yhteydenpidon luottamuksellisuuden turvaamisen osalta on korostettava sitä, että ehdotettavan pakkokeinolain 10 luvun 52 §:n 1 momentin nojalla tekninen kuuntelu tai tekninen katselu ei tulisi missään olosuhteissa kysymykseen rikoksesta epäiltynä kiinni otetun, pidätetyn tai vangitun ja hänen avustajansa välisiin keskusteluihin kohdistuvana.

12 §. Esitutkinnan käsittelykieli. Pykälässä säädettäisiin esitutkinnassa asian käsittelyn yhteydessä käytettävästä kielestä. Esitutkinnassa olisi yleinen 1 momentin mukaan määrättyvä käsittelykieli silloinkin, kun esitutkinnassa on useita erikielisiä epäiltyjä ja muita kuultavia henkilöitä. Pykälän 2—4 momentin mukaan määrättyisi henkilön oikeus käyttää kieltä esitutkinnassa. Lisäksi kielilaissa ja saamen kielilaissa turvataan muutenkin henkilöiden kielellisiä oikeuksia riippumatta esitutkinnan yleisestä käsittelykielestä.

Pykälän 1 momentissa olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös. Esitutkinnassa käytettäisiin kaksikielisen esitutkintaviranomaisen virka-alueella rikoksesta epäillyn kieltä, joko suomea tai ruotsia. Jos epäillyt ovat erikielisiä tai jos epäillyn kieli ei ole suomi tai ruotsi, esitutkintaviranomainen päättäisi käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Jos kielivaihtoa ei voida tehdä tällä perusteella, käytettäisiin esitutkintaviranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kieltä. Esitutkinnassa käytettäisiin yksikielisen esitutkintaviranomaisen toimittamassa esitutkinnassa viranomaisen virka-alueen kieltä, jollei viranomaisen asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen päättäisi toisen kielen käyttämisestä.

Momentin taustaa ja sen sisältöön vaikuttavia seikkoja on käsitelty yleisperusteluissa. Esitutkintalain 37 § lähtee esitutkinnan tarpeita pitäen liian suppeasta kuulustelun näkökulmasta. Kielilakia sovelletaan lähtökohdaisesti myös esitutkinnassa, mutta selvyyden vuoksi esitutkintalaissa tulisi nimenomaisesti säätää asian käsittelykielestä esitutkinnassa, jolloin johdonmukaisuussyistä säännöksen tulisi vastata kielilain 14 §:n 1 ja 2 momentin säännöksiä tuomioistuimen käsittelykielestä rikosasiassa. Esitutkinta on asian valmistelua rikosoikeudenkäyntiä varten.

Koska momentti perustuisi kielilain 14 §:ään, mainitun pykälän yksityiskohtaisilla perusteluilla (HE 92/2002 vp) olisi merkitystä tulkintaohjeina myös ehdotettavan säännöksen kannalta. Esitutkintaan sovellettuna perustelulausumista eräät erityisesti momentin toiseen virkkeeseen liittyvät on syytä erikseen todeta tässä yhteydessä.

Erikielisten epäiltyjen oikeutta ja etua arvioidessa olisi otettava huomioon esimerkiksi epäiltyjen tosiasiallinen asema asiassa, toisin sanoen heitä koskevien rikosasian osuukien laajuus ja merkitys suhteessa toisiinsa. Jos tietyn epäillyn osuuden laajuus (esimerkiksi useita epäiltyjä rikoksia verrattuna toisen epäillyn yhteen tekoon) on merkittävä suhteessa toisiin epäiltyjä koskeviin osuuksiin tai jos esitutkintaviranomaisen arvion mukaan on odotettavissa, että tiettyä epäiltyä koskevan osuuden käsittely tulee muuten kestämään muita epäiltyjä kauemmin (esimerkiksi

vaikeasti selvitettävä tai laajan selvityksen hankkimista edellyttävä rikos) tai että tietyn epäillyn osalta kuullaan laajaa joukkoa todistajia, esitutkintaviranomainen päätyisi käytännössä tällaisen tietyn epäillyn kielen käyttämiseen esitutkinnan kielenä.

Pykälä koskisi esitutkintamenettelyä eikä ainoastaan esitutkintaviranomaisessa käytettävää kieltä. Tämä tarkoittaisi sitä, että säännöksiä olisi sovellettava riippumatta siitä, tapahtuuko asioiminen esitutkintavirkamiehen kanssa esitutkintaviranomaisen toimitiloissa (lähinnä poliisiasema) vai muualla (esimerkiksi epäillyn rikoksen tapahtumapaikka). Pykälä myös koskisi kaikkea esitutkintaa mukaan lukien suppea esitutkinta. Pykälä koskisi lisäksi tapahtumia ja toimenpiteitä, jotka liittyvät esitutkinnan aloittamista edeltävään aikaan (esimerkiksi rikosilmoituksen tekeminen ja alustava puhuttelu) eli siis esitutkintaa niin sanotussa laajassa merkityksessä.

Esitutkinnan käsittelykieli liittyisi lisäksi muihin ehdotettavaan lakiin otettaviin säännöksiin. Asiakirjan kääntämisestä sekä ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä käytettävästä kielestä säädettäisiin 13 ja 14 §:ssä. Lain 7 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan kuulusteltavalle olisi ennen kuulustelua ilmoitettava hänen kielellisistään oikeuksistaan. Esitutkinta-aineistoa koskevan 9 luvun 1 §:n 2 momentissa säädettäisiin kuulustelupöytäkirjan kielestä ja 6 §:n 1 momentissa esitutkintapöytäkirjan kielestä. Kuulustelusta laadittaisiin kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Jos kuulusteltava on käyttänyt muuta kieltä, pöytäkirja laadittaisiin 4 luvun 12 §:n 1 momentin eli nyt kysymyksessä olevan säännöksen mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä. Esitutkintapöytäkirja olisi laadittava 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä. Lain 9 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan esitutkintapöytäkirjaan olisi merkittävä esitutkinnassa kuultujen henkilöiden kieli.

Momentin ensimmäisessä ja neljännessä virkkeessä käytettäisiin käsitteitä ”yksikielinen esitutkintaviranomainen” ja ”kaksikielinen viranomaisen”. Näillä tarkoitettaisiin kielilain 6 §:n 1 momentissa määritettyjä viranomaisia. Mainitun säännöksen 1 kohdan

mukaan yksikielisellä viranomaisella tarkoitetaan muun ohessa valtion viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu ainoastaan samankielisiä kuntia. Kielilain 6 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kaksikielisellä viranomaisella tarkoitetaan muun ohessa valtion keskushallintoviranomaista ja muuta viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu erikielisiä kuntia tai vähintään yksi kaksikielinen kunta.

Pykälän 2 momentin mukaan esitutkinnassa jokaisella olisi kuitenkin oikeus 1 momentista riippumatta käyttää suomea tai ruotsia kielilain 10 §:ssä säädettyllä tavalla. Esitutkinta-
viranomaisen olisi huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki silloin, kun viranomaisen ei ole käytettävissä sen kanssa asioivan henkilön kieltä.

Momentti käytännössä vastaisi voimassa olevan lain 37 §:n 1 momenttia. Momentin jälkimmäinen virke koskisi yksikielisiä viranomaisia. Voimassa olevaan säännökseen verrattuna poistettaisiin viittaus kielilain 18 §:ään. Viittaus mainittuun pykälään on aiheuton, koska siinä säädetystä tulkkauksen järjestämisvelvollisuudesta säädetäisiin momentin toisessa virkkeessä. Momentissa viitatus kielilain 10 §:n 1 momentin mukaan valtion viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Viranomaisen on lisäksi järjestettävä asiassa kuultavalle mahdollisuus tulla kuulluksi omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi.

Vaikka momenttia ei asiallisesti muutettaisikaan verrattuna esitutkintalain 37 §:n 1 momenttiin, tässä yhteydessä on syytä korostaa eräitä näkökohtia. Kuulusteltavalla on oikeus oman vapaan valinnan mukaan käyttää suomea tai ruotsia siitä riippumatta, kumpi mainituista kielistä on hänen äidinkielensä. Esitutkinta-
viranomaisen olisi kielilain 23 §:n mukaisesti oma-aloitteisesti huolehdittava kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja ilmoitettava oikeuksista kuulusteltavalle. Esitutkinta-
virkamies ei saa ohjata käytettävän kielen valintaa esimerkiksi omien kielellisten valmiuksiensa pohjalta.

Tässä momentissa ja etenkin 4 momentissa säädettyä tulkkauksen osalta voidaan viitata yleisperusteluihin, joissa käsitellään tulkin esteellisyys- ja pätevyys-
liittyviä kysymyksiä. Johtopäätökseksi yleisperusteluissa

tuli, että laissa ei ehdoteta säädettäväksi oikeudesta käyttää esteetöntä ammattitulkkaa. Mahdollisuuksien mukaan esitutkinnassa on kuitenkin pyrittävä siihen, että tulkkinäkökohtia on käsitelty yleisperusteluissa mainituissa laillisuusvalvontaratkaisuuksissa. Samoin on pyrittävä siihen, että tulkkausta eivätkin suorita esitutkinta-
virkamiehet tai muut tulkin pätevyyttä vailla olevat henkilöt. Kuten yleisperusteluissa on todettu, ongelmia tulkkauksen järjestämisen suhteen voi esiintyä esimerkiksi kiireellisissä tai harvinaisten kielten tulkkausta edellyttävissä tilanteissa. Myös suppean esitutkinnan ja täydellisen esitutkinnan välillä on eroja. Tulkkaukseen liittyviä ongelmia voidaan toisaalta vähentää käyttämällä mahdollisuuksien mukaan kaukotulkkausta esimerkiksi videoneuvottelun hyödyntämisen kautta. Tulkkaus jossakin määrin pitää puheen kääntämisen lisäksi sisällään sen, että kuulusteltava kuulustelussa saa riittävässä määrin selon hänelle vieraalla kielellä laadituista asiaan vaikuttavista esitutkinta-
aineistossa olevista asiakirjoista.

Tulkkauksen piiriin kuuluvat myös kuulustelun yhteydessä tapahtuvat kuulusteltavan ja hänen avustajansa neuvottelut. Sen sijaan säännöksen asettama velvoite huolehtia maksuttomasta tulkkauksesta ei koske muita heidän välisiään neuvotteluja, joihin soveltuu oikeusapua koskeva sääntely. Oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan oikeusavun myöntäminen vapauttaa edun saajan velvollisuudesta suorittaa palkkiota ja korvusta asian käsittelyssä tarvitsemastaan tulkkaus- ja käännösavusta. Lain 17 §:n 1 momentin mukaan yksityiselle avustajalle maksetaan kulukorvaus, joka voi koskea esimerkiksi avustajan maksamaa palkkiota asianajotoimistossa käydystä neuvottelusta. Tulkkaus-
kustannusten maksaminen valtion varoista koskee koko valtakunnan aluetta mukaan lukien Ahvenanmaan maakunta.

Momentin osalta on otettava täydentävänä sääntelynä huomioon pohjoismaainen kielisopimus (SopS 11/1987), joka koskee Suomen, Ruotsin, Islannin, Norjan ja Tanskan kansa-

laisia ja heidän käyttämiään suomen, ruotsin, islannin, norjan ja tanskan kieliä. Sopimus koskee 1 artiklan 2 kappaleen mukaan suullista ja kirjallista kanssakäymistä viranomaisen tai muun julkisen toimielimen kanssa, ei kuitenkaan puhelinkeskusteluja. Sopimusvaltiot sitoutuvat 2 artiklan mukaan vaikuttamaan siihen, että sopimusvaltion kansalainen tarvittaessa voi käyttää omaa kieltään asioidessaan muun sopimusvaltion viranomaisissa ja muissa julkisissa toimielimissä. Tämä koskee muun ohessa poliisiviranomaisia. Sellaisen toimielinten on mikäli mahdollista huolehdittava, että sopimusvaltion kansalainen saa niiden käsiteltävissä asioissa tarvittavan tulkittamis- ja kääntämisen avun. Rikosasioissa on kansalaisen aina saatava tarvittava tulkittamisapu. Sopimuksen 3 artiklan 1 kappaleen mukaan tulkittamis- ja kääntämiskustannukset 2 artiklassa tarkoitettussa asiassa on korvattava julkisista varoista. Tulkittamiskustannukset virallisen syytteen alaisessa asiassa suoritetaan aina julkisista varoista.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnassa säädetään saamen kielilaissa. Voimassa olevan esitutkintalain 37 §:n 2 momentissa oleva lakiviittaus on vanhentunut, koska säännöksessä viitataan kumottuun saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annettuun lakiin.

Saamen kielilain 1 §:n 3 momentin mukaan lain eräänä tarkoituksena on taata saamelaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lakia sovelletaan 2 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan niihin tuomioistuimiin ja valtion piiri- ja paikallishallinnon viranomaisiin, joiden virka-alueeseen Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kunnat kokonaan tai osittain kuuluvat. Saamen kielellä puolestaan tarkoitetaan lain 3 §:n 1 kohdan mukaan inarinsaamen, koltansaamen tai pohjoissaamen kieltä käytetystä kielestä tai pääasiallisesta kohderyhmästä riippuen. Pykälän 4 kohdan mukaan viranomaisella tarkoitetaan 2 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettuja tuomioistuimia ja muita viranomaisia ja paliskuntia sekä Paliskuntain yhdistystä.

Saamen kielilain 4 §:n mukaan saamelaisella on oikeus omassa asiassa tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää kyseisessä laissa tarkoitettussa viranomaisessa saamen kiel-

tä. Viranomaisen ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta kyseisessä laissa säänneltyjä kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä, kuten suomea tai ruotsia. Lain 12 §:n 1 momentin mukaan saamelaisella on oikeus käyttää saamelaiskäräjistä annetun lain 4 §:ssä tarkoitettulla saamelaisten kotiseutualueella viranomaisessa asioidessaan valintansa mukaan suomen tai saamen kieltä. Oikeudesta käyttää ruotsin kieltä säädetään kielilaissa. Saamen kielilain 19 §:n mukaan, kun kyseisen lain nojalla käytetään asian suullisessa käsittelyssä saamen kieltä, on asian käsitteleminen viranomaisessa pyrittävä antamaan saamen kielen taitoisen henkilön hoidettavaksi. Jos viranomaisessa ei ole sellaista saamen kielen taitoista henkilöä, joka voisi käsitellä asiaa, on viranomaisen järjestettävä maksuton tulkkaus, jollei se itse huolehdi tulkkauksesta. Tulkkauksen osalta on otettava huomioon edellä 2 momentin perusteluissa esitetty.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin, että muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielillä on oikeus esitutkinnassa käyttää kieltä, jota hän ymmärtää ja osaa puhua riittävästi. Esitutkintaviranomaisen olisi huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki. Tulkkaus olisi vastaavalla tavalla järjestettävä silloin, kun se on kuultavan aisti- tai puhevian vuoksi tarpeen.

Momentissa nimenomaisesti säädettäisiin siitä soveltamisalan rajauksesta, joka on tällä hetkellä ainoastaan voimassa olevan lain 37 §:n perusteluissa (HE 92/2002 vp) ja joka koskee oikeutta käyttää kieltä, jota kuulusteltava ymmärtää ja hallitsee riittävästi. Kuten yleisperusteluissa todetaan, tällainen rajaus on tarkoituksenmukainen ja sopusoinnussa myös ihmisoikeussopimusten velvoitteiden kanssa. Näiden velvoitteiden mukaisesti ”hallitsemisen” sijasta tulisi kuitenkin käyttää ”puhumista”. Momentin ensimmäisessä virkkeessä säädetyin edellytyksin esitutkintaviranomainen voisi valita käytettävän kielen niin, että tulkkauksen järjestäminen ei aiheuta viranomaiselle kohtuuttomia käytännön vaikeuksia ja kustannuksia. Myös tämän momentin osalta on otettava huomioon, mitä edellä 2 momentin perusteluissa todetaan tulkkauksesta.

Momentin soveltamisalaan kuuluvaan kuulusteluun liittyy korostettu tarve huolehtia siitä, että henkilön kuulustelukertomuksen sisältö on tarkistettavissa jälkikäteen. Tulkkausten yhteydessä saattaa esimerkiksi sattua väärinkäsityksiä, joiden vuoksi kuulustelukertomus tulee virheellisesti kirjatuksi. Tämän vuoksi ulkomaalaisen henkilön kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvallenteeseen, mistä säädettäisiin 9 luvun 3 §:ssä. Mainitun pykälän mukaan kuulustelutilaisuus olisi otettava kokonaan tai osittain tallenteeseen, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Henkilöön liittyvä syy voisi olla esimerkiksi hänen käyttämänsä vieras kieli tai muu kielitaitoonsa tai käyttämänsä kieleen liittyvä seikka.

13 §. Asiakirjan kääntäminen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että asian kannalta olennainen esitutkinta-aineistoon kuuluva asiakirja tai sen osa on käännettävä 12 §:ssä tarkoitettulle asianosaisen käyttämälle kielelle, jos kääntäminen on tulkkauksesta huolimatta tarpeen asianosaisen oikeuden valvomiseksi. Kääntäminen tapahtuisi valtion kustannuksella, jollei esitutkintaviranomainen itse huolehdi kääntämisestä. Pykälän 2 momentin mukaan asiakirjan kääntämisestä olisi lisäksi voimassa, mitä kääntämisestä kielilaissa ja saamen kielilaissa säädetään.

Tapauskohtaisista olosuhteista riippuisi, milloin tulkkaamisen lisäksi tarvitaan 1 momentissa tarkoitettua asiakirjojen kääntämistä. Käytännön kokemuksen perusteella asianosaisten oikeusturvan toteutumisen kannalta olennaiset tiedot asiakirjoista ovat yleensä saatavissa tulkkauksen avulla. Kääntämisen kannalta erityistä merkitystä on todisteena käytettävillä asiakirjoilla. Kääntämisen tarve voi tulla vastaan laajaa asiakirjamateriaalia käsittävissä tapauksissa, joissa asianosaisen tiedontarvetta ei voida täysin tyydyttää tulkkauksen avulla. Huomioon on myös otettava jo aikaisemmin mainittu oikeusapulain 4 §:n 1 momentin 2 kohta, jonka perusteella kääntäminen on järjestettävissä maksuttoman oikeusavun puitteissa.

Pykälän 2 momentti tarkoittaisi sitä, että 1 momenttia sovellettaisiin tapauksissa, joissa kielilaki tai saamen kielilaki ei tule sovellettavaksi. Oikeudesta toimituskirjan ja muun asiakirjan käännökseen säädetään kielilain 20 §:ssä ja saamen kielilain 20 §:ssä. Kielilain mainitun pykälän lähtökohtana on, että jos asiakirja on laadittu toisella kuin asianosaisen kielellä, valtion viranomaisen on annettava asianosaiselle pyynnöstä maksuton virallinen käännös asiakirjasta siltä osin kuin asia koskee hänen oikeuttaan, etuaan tai velvollisuuttaan. Saamen kielilaissa lähtökohta on sama lukuun ottamatta sitä, että mainittu laki koskee suomen tai ruotsin kielellä laadittuja asiakirjoja. Saamen kielilain mukaan kääntämisvelvollisuus ei ulotu tapauksiin, joissa asiakirja on asian ratkaisuun ilmeisesti vaikuttamaton.

Mainitut kielilain ja saamen kielilain pykälät koskevat suomen- tai ruotsinkielisen asiakirjan kääntämistä toiselle näistä kielistä tai saamen kielelle. Kielilain pykälän perusteluissa (HE 92/2002 vp) todetaan, että rikosasiassa säännöstä on tulkittava laajasti niin, että kääntämisvelvollisuus tarpeen mukaan ulottuu myös esitutkintaan, esimerkiksi esitutkintapöytäkirjaan ja mahdolliseen muuhun esitutkinnassa kertyneeseen aineistoon, jonka kääntäminen vastaajan puolustuksen tai muutoin hänen oikeusturvansa kannalta on perusteltua. Vaikka perusteluissa tältä osin puhutaan vain vastaajasta, voidaan pykälän katsoa soveltumisalaltaan ulottuvan myös muuhun rikosasian asianosaiseen. Saamen kielilain kyseisen pykälän perusteluissa (HE 46/2003 vp) todetaan sen vastaavan olennaiselta sisällöltään kielilain 20 §:n 1 ja 2 momenttia.

Pykälän 1 momentti tulisi siis suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten osalta sovellettavaksi sellaisissa tapauksissa, joissa asiakirja tai sen osa on muun kuin suomen- tai ruotsinkielinen. Käytännössä momentit eivät eroaisi asiallisesti toisistaan siltä osin kuin kysymys on asiakirjan tai sen osan merkityksestä asialle ja asianosaiselle. Tämä tarkoittaa 1 momentissa käytettyjen ilmaisujen ”olennainen” ja ”tarpeen hänen oikeutensa valvomiseksi” suhdetta asianosaisen oikeutta, etua ja velvollisuutta koskeviin osiin kielilain ja saamen kielilain säännöksissä. Pykälän

1 momentin sääntelyllä ei kuitenkaan voitaisi missään tapauksessa rajoittaa niitä oikeuksia, joita asianosaisella on kielilain ja saamen kielilain nojalla. Mainittu momentti voisi tulla kyllä sovellettavaksi näiden lakien säännöksiä täydentävästi.

14 §. Ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kieli. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän 1 momentin mukaan esitutkintaan liittyvissä ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä käytettävästä kielestä säädetään kielilain 19 §:n 3 momentissa ja saamen kielilain 15 §:n 1 momentissa. Mainituista säännöksistä ensimmäisen mukaan ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä, jotka lähetetään asianosaiselle tai sille, jolle lain mukaan on ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta, kaksikielisen viranomaisen on asian käsittelykielestä riippumatta käytettävä vastaanottajan kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitetävissä, taikka sekä suomea että ruotsia. Momentti koskisi kaikille esitutkintaan osallistuville lähetettäviä ilmoituksia (esimerkiksi 11 luvun 1 §:n mukainen ilmoitus esitutkintapäätöksestä), kutsuja (esimerkiksi kutsu kuulusteluun) ja kirjeitä. Muut kuin esitutkinnan asianosaiset olisivat viitatussa kielilain säännöksessä tarkoitettuja, joille lain mukaan olisi ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta.

Momentissa viitatussa saamen kielilain 15 §:n 1 momentissa todetaan, että viranomaisten tulee ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä, jotka lähetetään asianosaiselle tai sille, jolle lain mukaan on ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta, käyttää asian käsittelykielestä riippumatta vastaanottajan omaa kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitetävissä, taikka käyttää sekä suomen että saamen kieltä. Muun kuin asianosaisen osalta ja momentin soveltamisen esimerkkitalanteiden osalta voidaan viitata 1 momentin perusteluissa edellä mainittuun. Saamen kielilain 11 §:n 1 momentin perusteella 15 §:n 1 momenttia on noudatettava saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevilla virastoissa ja muissa toimipaikoissa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että muulle kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliselle on ilmoitus, kutsu tai kirje lähetettävä mahdollisuuksien mukaan kielellä, jota hänen voidaan olettaa riittävästi ymmärtävän.

Saamenkielisellä tarkoitettaisiin tässä yhteydessä henkilöä, jolla on saamen kielilain mukaan oikeus käyttää saamen kieltä esitutkinnassa.

Momentissa käytetty ilmaisu ”mahdollisuuksien mukaan” tarkoittaisi sitä, että poliisin tulisi käytettävissä olevilla keinoillaan selvittää kieli, jota vastaanottajan voi olettaa ymmärtävän. Väestörekisteritiedoista selviää henkilön äidinkieli, jota yleensä voidaan pitää lähtökohtana. Sitä ei kuitenkaan tarvitsisi käyttää, jos henkilön voidaan perustellusti olettaa ymmärtävän muuta kieltä. Esimerkiksi aikaisempien esitutkinnassa olleiden asioiden perusteella saatetaan tietää, että henkilö pitkään Suomessa oleskelleena ymmärtää hyvin suomen kieltä. Yleisesti käytettävänä kielenä kysymykseen saattaa tulla englannin kieli.

Jos momentissa tarkoitettu henkilö ei kutsusta huolimatta saavu kuulusteluun, ennen turvautumista 6 luvun 2 §:ssä tarkoitettuun noutoon saattaa olla tarvetta kiinnittää huomiota siihen mahdollisuuteen, että henkilö ei ole ymmärtänyt saamaansa kutsua. Noutamiseen ei saa johtaa se, että esitutkintavirkamiehelle on kutsumiseen yhteydessä tapahtunut selvä kieleen liittyvä arviointivirhe.

15 §. Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa. Pykälän 1 momentissa ilmaistaisiin asianosaisjulkisuutta koskeva pääsääntö. Asianosaisella olisi esitutkinnan aloittamisen jälkeen oikeus saada tieto esitutkintaan johtaneista ja esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista. Rajoituksista säädettäisiin pykälän 2 momentissa, jonka ensimmäisen virkkeen mukaan esitutkintaviranomainen voisi esitutkinnan aikana rajoittaa asianosaisen oikeutta saada tieto 1 momentissa tarkoitetuista seikoista, jos tietojen antamisesta on haittaa asian selvittämiseksi. Huomioon olisi otettava myös viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa ja muualla laissa olevat asianosaisen tiedonsaantioikeutta koskevat rajoitukset. Pykälän 3 momentissa olisi vielä viittaussäännös esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säätämiseen 9 luvun 7 §:ssä.

Pykälän 1 momentti ja 2 momentin ensimmäinen virke vastaisivat voimassa olevan lain 11 §:ää kuitenkin sillä tavoin täsmennettynä, että tiedonsaantioikeus koskisi esitutkinnan aloittamisen jälkeistä aikaa ja myös

esitutkintaan johtaneita seikkoja. Erityisesti rikoksesta epäillyn ja hänen puolustautumismahdollisuuksiensa kannalta merkitystä ei ole pelkästään esitutkinnassa ilmitulleilla seikoilla vaan myös sillä, millä tavalla esitutkinnan aloittamiseen on päädytty. Useissa tapauksissa tämä tosin on hänen tiedossaan muutenkin.

Pykälän 2 momentin nykyiseen lakiin verrattuna uudessa toisessa virkkeessä esitutkintaviranomainen veloitettaisiin noudattamaan laissa säädettyjä asianosaisen tiedonsaantioikeuden rajoituksia, joihin liittyvistä säännöksistä keskeisimpiä (viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentti sekä ehdotettavan uuden pakkokeinolain 10 luvun 60 ja 62 §) on jo käsitelty yleisperusteluissa. Asianosaisen tiedonsaantioikeus koskisi myös hänen edustajansa ja avustajansa tiedonsaantioikeutta.

5 luku **Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyö**

1 §. Ilmoitus syyttäjälle. Pykälän 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen olisi ilmoitettava sille tutkittavaksi tulleesta rikoksesta viralliselle syyttäjälle. Esitutkinta- ja syyttäviranomaiset päättäisivät yhdessä ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvista rikoksista niille kuuluvan toimivallan perusteella. Ilmoitus olisi kuitenkin aina viipymättä tehtävä asiasta, jossa rikoksesta epäiltynä on poliisimies, jollei asiaa käsitellä rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana. Syyttäjälle olisi lisäksi ilmoitettava sellaisista rikosasioista, joista hän on erikseen pyytänyt ilmoittamaan (2 momentti).

Pykälä vastaisi osittain voimassa olevan esitutkintalain 15 §:n 1 momenttia sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 7 §:ää. Säännöksistä ensiksi mainitun mukaan poliisin on ilmoitettava sille tutkittavaksi tulleesta rikosasiasta syyttäjälle, kun jotakuta voidaan epäillä syylliseksi rikokseen. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos asia on yksinkertainen. Asetuksen pykälässä säädetään esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa sellaisista rikosasioista, joista syyttäjä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan.

Voimassa oleviin säännöksiin verrattuna 1 momentin ensimmäisestä virkkeestä poistettaisiin loppuosa ("kun jotakuta voidaan epäillä syylliseksi rikokseen"). Esitutkintalain 15 §:n 1 momentin loppu viittaa ilmoitusvelvollisuuden edellyttävän sitä, että tietty henkilöä jo epäillään rikoksesta. Tällaisen epäillyn olemassaoloa ei voida kuitenkaan asettaa ilmoitusvelvollisuuden välttämättömäksi edellytykseksi. Esimerkiksi henkrikostutkinnassa saatetaan tarvita syyttäjän kannanottoja tutkintalinjojen valinnasta ja tarvittavista esitutkintatoimenpiteistä tilanteessa, jossa epäiltyä ei vielä ole.

Muutosta voimassa olevaan lakiin tarkoitaisi myös 1 momentin toinen virke. Yhteisellä päätöksenteolla voidaan varmistaa se, että ilmoitettavien rikosten määrittelyssä otetaan tasapuolisesti huomioon esitutkintaviranomaisiin ja syyttäväviranomaisiin liittyviä rikostutkinnallisia, viranomaisvoimavaroihin ja viranomaisten tehtävänkuvaan liittyviä näkökohtia. Virkkeessä mainitulla toimivallalla tarkoitettaisiin laista johdettavissa olevaa yleistä ohjeiden tai määräysten antovaltuutta.

Ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvien rikosten rajaamista koskevan muutoksen tarkoituksena on korostaa sitä, että ohjeistuksella voidaan yhtenäistää käytäntö koko valtakunnan alueella määrittelemällä tarkemmin ne rikokset, joista ilmoitus viralliselle syyttäjälle on tarpeen tehdä. Valtakunnansyyttäjänvirasto (VKS:2008:2) ja sisäasiainministeriö (SM—2008—01595/Ri—2) ovat antaneet yhtenäiset ohjeet syyttäjälle ilmoitettavista rikosasioista. Valtakunnansyyttäjänviraston ohje on voimassa toistaiseksi ja sisäasiainministeriön ohje 1.5.2008—30.4.2013.

Pykälän 1 momentin toinen virke mahdollistaisi sen, että tutkinnanjohtajat ja viralliset syyttäjät voivat myös paikallisesti sopia syyttäjälle ilmoitettavista asioista, mihin mahdollisuuteen on kiinnittänyt huomiota esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmäkin. Lakiin otettaisiin siis myös asetuksessa nykyisin oleva säännös ilmoittamisesta sellaisista rikosasioista, joista syyttäjä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan. Käytännössä syyttäjän tulisi suhteuttaa nämä pyyntönsä yleisiin asiaa koskeviin ohjeisiin tai paikallisiin sopimuksiin.

Lisäystä voimassa oleviin säännöksiin verrattuna tarkoittaisi 1 momentin kolmas virke poliisirikosta koskevasta ilmoittamisvelvollisuudesta. Virke koskisi myös tapauksia, joissa rikoksesta epäiltynä on poliisimiehen ohella toinen henkilö. Sinällään epäillyistä poliisirikoksista on jo nykyisellään ilmoitettava viralliselle syyttäjälle. Poliisirikosta koskevan ilmoitusvelvollisuuden korostamiseksi ilmoittamisesta syyttäjälle säädettäisiin laissa.

Poliisirikosta koskevan ilmoitusvelvollisuuden sisältöön vaikuttaisivat 2 luvun 4 §:n 1 momentissa säädettäväksi ehdotetut virallisen syyttäjän tutkinnanjohtajan asemaan liittyvät seikat. Mainitun säännöksen mukaan syyttäjä ei toimisi tutkinnanjohtajana enää kaikkien poliisimiehen tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinnassa, vaan rikokselta edellytettäisiin yhteyttä virkatehtävien suorittamiseen. Vaikka kytkentää virkatehtäviin ei olisi, syyttäjä voisi päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi. Toisaalta syyttäjä voisi toimia tutkinnanjohtajana myös siltä osin kuin asiassa on poliisimiehen lisäksi muu epäilty. Syyttäjälle siis uskottaisiin laissa harkintavaltaa, jonka käyttämisen mahdollistamiseksi ilmoitusvelvollisuuden tulisi koskea kaikkia rikosasioita, joissa epäilty tai joku epäillyistä on poliisimies. Syyttäjä ei edelleenkaan toimisi tutkinnanjohtajana asioissa, jotka käsitellään rikesakko- tai rangaistusmääräysasioina, minkä vuoksi sellaiset asiat rajattaisiin ilmoitusvelvollisuuden ulkopuolelle.

Ilmoitus poliisin tekemäksi epäiltyä rikosta koskevissa asioissa olisi tehtävä viralliselle syyttäjälle viipymättä eli käytännössä heti rikosilmoituksen tekemisen ja rikosepäilyn muun tietoon tulemisen jälkeen. Tällöin saadaan nopeasti syyttäjän päätös siitä, toimiiko hän harkinnanvaraisessa asiassa tutkinnanjohtajana, ja esitutkinnan aloittamisesta. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkinta-toimenpiteisiin saataisiin kuitenkin ryhtyä ennen ilmoituksen tekemistä tai ennen tutkinnanjohtajan päätöstä (3 luvun 3 §:n 3 momentti).

Tarpeettoman moninkertaisen työn välttämiseksi pykälän mukaiseen ilmoittamiseen tulisi kytkeä 3 luvun 10 §:n mukainen esitutkinnan rajoittamismenettely. Tutkinnanjohta-

ja voisi jo ilmoituksen yhteydessä tehdä esityksen rajoittamisesta. Rikoksesta ilmoittamisen yhteydessä tulisi mahdollisuuksien mukaan samalla jo ilmoittaa myös sellaisista esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkinta-toimenpiteisiin liittyvistä seikoista, joita tarkoitetaan yhteistyövelvollisuutta koskevan 3 §:n 1 momentissa.

Pykälään liittyisi 11 luvun 2 §:n 2 momentti, jonka mukaan suppea esitutkinta saataisiin toimittaa noudattamatta 5 luvun 1 §:n säännöksiä. Tämä tarkoittaisi sitä, että suppeaan esitutkintaan tulleesta asiasta ei tarvitsisi ilmoittaa viralliselle syyttäjälle. Poikkeuksen muodostaisivat luonnollisesti sellaiset asiat, joihin liittyisi jokin esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien ohjeissa tai sopimuksissa mainittu ilmoittamisperuste.

2 §. *Syyttäjän toimivaltuudet esitutkinnassa.* Pykälän 1 ja 2 momentissa säädettäisiin virallisen syyttäjän toimivaltuuksista tavalla, jonka perusta on voimassa olevan esitutkintalain 15 §:n 2 ja 3 momentissa.

Pykälän 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan esitutkintaviranomaisen olisi virallisen syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Toimenpidepyyntö voisi koskea sekä esitutkinnan että syyteharkinnan aikana suoritettavia toimenpiteitä, minkä vuoksi virkkeestä poistettaisiin voimassa olevassa laissa olevat sanat ”esitutkinnan aikana”.

Termiä ”esitutkintatoimenpide” on jo käsitelty edellä 2 luvun 3 §:n perusteluissa. Se pitää sisällään myös esitutkinnassa rikoksen selvittämiseksi käytettävät pakkokeinot. Huomattava kuitenkin on, että virallinen syyttäjä ei pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä voi päättää kaikkien pakkokeinojen käytöstä, vaan päätösvalta joidenkin pakkokeinojen osalta kuuluu tuomioistuimelle. Viimeksi mainituissa tapauksissa syyttäjän toimintavaihtoehtoja ovat hakemuksen tekeminen tuomioistuimelle tai hakemuksen tekemiseen toimivaltaiselle poliisimiehelle annettu kehoitus hakea tuomioistuimen päätöstä.

Virallinen syyttäjä voisi tehdä momentin ensimmäisessä virkkeessä tarkoitetun pyynnön omasta aloitteestaan tai asianosaisen aloitteesta. Esitutkinnan aloittaminen saattaa tällaisessa tapauksessa liittyä esimerkiksi siihen, että syyttäjän mielestä esitutkintaviran-

omaisen olisi tullut toimittaa esitutkinta 3 luvun 3 §:n 1 momentin nojalla tai että esitutkintaviranomaisen on syyttäjän käsityksen mukaan aiheettomasti jättänyt esitutkinnan toimittamatta tai lopettanut jo aloitetun esitutkinnan 3 luvun 9 §:n 1 momentin nojalla. Näissä tapauksissa asianosainen voisi esitutkintaviranomaisen päätöksen saatuaan kääntyä syyttäjän puoleen. Ehdotettava säännös ei kuitenkaan edellyttäisi edeltävää esitutkintaviranomaisen kielteistä päätöstä, joten syyttäjä voisi periaatteessa aiheen ilmetessä määrätä esitutkinnan aloitettavaksi tai esitutkintatoimenpiteen suorittavaksi ilman päätöstäkin. Tässä on syytä kiinnittää huomiota myös siihen, että tapauksissa, joissa esitutkintaviranomaisen on päätynyt esitutkinnan toimittamatta jättämiseen, asianomistaja saa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n nojalla itse nostaa syyteen.

Asianosainen voisi kääntyä virallisen syyttäjän puoleen myös silloin, kun esitutkintaviranomaisen ei ole suostunut 3 luvun 7 §:ssä tarkoitettua asianosaisen pyytämän esitutkintatoimenpiteen suorittamiseen. Syyttäjän tulisi tuolloin mainitun pykälän 1 momentissa säädettyjen perusteiden mukaan arvioida, onko esitutkintatoimenpiteen suorittaminen aiheellista, ja myönteiseen lopputulokseen päätyessään pyytää esitutkintaviranomaista suorittamaan toimenpide. Tällöin lopullinen päätösvalta tutkintatoimenpiteestä kuuluisikin tutkinnanjohtajan asemesta syyttäjälle, mistä säädettäisiin mainitun pykälän 2 momentissa. Toisaalta aihe esitutkintatoimenpiteen suorittamiseen saattaa ilmetä esitutkintaviranomaisen ilmoittaessa syyttäjälle tutkitavaksi tulleesta rikoksesta 1 §:n perusteella tai esitutkintaviranomaisen toteuttaessa 3 §:n 1 momentin mukaista esitutkinnan yhteistyövelvoitetta.

Momentin toisen virkkeen mukaan esitutkintaviranomaisen olisi muutenkin noudatettava syyttäjän määräyksiä, joilla pyritään turvaamaan asian selvittäminen 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettulla tavalla. Tämä vastaisi asiallisesti voimassa olevan esitutkintalain 15 §:n 2 momentissa poliisille asetettua velvoitetta noudattaa syyttäjän esitutkinnan 5 §:ssä säädettyjen tavoitteiden turvaamiseksi antamia määräyksiä. Tämä liittyy syyttäjän yleiseen velvollisuuteen huolehtia esitutkinnan

asianmukaisuudesta niin, että asia tulee esitutkinnassa selvitettyksi riittävästi. Määräykset voivat liittyä myös uuden esitutkintatoimenpiteen suorittamiseen, mistä siis säädettäisiin momentin ensimmäisessä virkkeessä.

Pykälän 2 momentin mukaan syyttäjä päättäisi esitutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä hänelle esitutkinnan päättämisen jälkeen. Tältä osin kysymys olisi tarkennuksesta verrattuna voimassa olevaan lakiin, jonka 15 §:n 3 momentin mukaan asianosaisen pyytämistä tutkintatoimenpiteistä päättää syyttäjä asian tultua siirretyksi hänelle. Selvennyksen perusteella tämä koskisi kaikkia esitutkintatoimenpiteitä. Määräämisvalta asiasta siirtyisi syyttäjälle sen jälkeen, kun se on toimitettu 10 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla syyttäjälle syyteharkintaa tai rangaistusmääräyksen antamista varten.

Pykälän 3 momentin viittaussäännöksen mukaan syyttäjän toimimisesta tutkinnanjohtajana säädettäisiin 2 luvun 4 §:ssä.

3 §. Yhteistyövelvollisuus. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi pykälä koskisi esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän välistä yhteistyötä. Pykälän tarkoituksena olisi korostaa esitutkintayhteistyön merkitystä ja edistää sen käyttöä. Koska pykälä asian luonteesta johtuen tulisi kirjoittaa varsin yleisluonteiseksi, tässä yhteydessä on syytä korostaa siitä ilmenevien periaatteiden merkitystä tulkintaohjeina kaikkien esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän päätöksentekotoimivaltaa koskevien säännösten osalta.

Pykälän 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen tulisi asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla ilmoittaa viralliselle syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten. Pakkokeinojen käyttöön liittyvästä ilmoittamisvelvollisuudesta säädettäisiin pakkokeinolaissa.

Ehdotettavan säännöksen tarkoituksena on toisaalta se, että esitutkintaviranomainen tarvittaessa saa syyttäjältä tukea harkinnan- tai tutkinnanvaraisten kysymysten arviointia varten, ja toisaalta se, että virallinen syyttäjä tarvittavassa määrin pysyy ajan tasalla esitutkinnan etenemisen suhteen ja tarvittaessa käyttää esitutkintatoimivaltuuksiaan. Viittaus pakkokeinolakiin tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että ehdotettavan uuden pakkokeinolain 3 lu-

vun 2 §:n 1 momentin mukaan ennen vangitsemisvaatimuksen tekemistä siitä olisi ilmoitettava viralliselle syyttäjälle. Sama koskisi 3 luvun 17 §:n 3 momentin mukaan tilannetta, jossa ollaan tekemässä esitystä vangitun vapaaksi päästämistä. Uuden pakkokeinolain 5 luvun 4 §:ssä säädettäisiin siitä, että matkustuskieltopäätöstä valmisteltaessa siitä olisi ilmoitettava syyttäjälle, joka voisi ottaa päätettäväkseen kysymyksen matkustuskiellosta. Syyttäjä voisi sinällään pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä tehdä pakkokeinopäätöksiä pakkokeinolain mukaisesti muissakin tapauksissa tai ohjata pidättämiseen oikeutettua poliisimestä pakkokeinoista päättämässä, ja momentin ensimmäisessä virkkeessä todettu velvollisuus koskisi myös pakkokeinojen käyttämistä.

Momentissa esitutkintaviranomaiselle asetettava velvollisuus riippuisi siis asian laadusta tai laajuudesta. Merkittävä osa rikosasioista on siinä määrin yksinkertaisia ja vähäistä selvittämistä edellyttäviä, että erityisen esitutkintatutkintayhteistyön tarvetta niiden tutkinnan yhteydessä ei ole. Ilmaisuuksien ”laatu tai laajuus” liittyisi toisaalta sekä rikosasiaan että sen tutkinnassa suoritettaviin yksittäisiin toimenpiteisiin. Ilmoitusvelvollisuuden piiriin sinänsä kuuluvissa rikosasioissa tehdään paljon rutiiniluonteisia ratkaisuja ja toimenpiteitä, joista ei ole tarpeellista eikä tarkoituksenmukaista ilmoittaa viralliselle syyttäjälle.

Esitutkintayhteistyön tarve ei toisaalta välttämättä liittyisi rikoksen vakavuuteen. Lievästi rangaistavaankin rikokseen saattaa liittyä sellaisia piirteitä (esimerkiksi rikoksella aiheutettu huomattava vahinko), joiden vuoksi yhteistyövelvollisuutta on noudatettava. Yhteistyövelvollisuuden piiriin kuulisivat tyypillisesti ne rikokset, joista 1 §:n mukaan on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle. Esitutkinnan toimittamatta jättämistä tai lopettamista koskevaa päätöstä harkittaessa saattaa olla aihetta neuvotella syyttäjän kanssa. Tarvittaessa syyttäjän huomiota olisi kiinnitettävä epäillyn rikoksen vanhentumisen vaaraan. Esitutkintayhteistyössä voitaisiin esitutkinnan aloittamista harkittaessa tarvittaessa selvittää, onko rikos sellainen, että syyttäjällä on syyteoikeus. Tämä koskee esimerkiksi tapauksia, joissa asianomistaja ei

ilmoita rikosta syytteenpantavaksi, mutta syyttäjällä on oikeus nostaa syyte erittäin tärkeän yleisen edun sitä vaatiessa. Jo syyttäjälle tehtäviä ilmoituksia ohjeistettaessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, että tällaisiin harkinnan- ja tulkinnanvaraisiin kysymyksiin pyydetään ja saadaan vastaus.

Rikos saattaa myös lajiltaan olla sellainen, että siihen tyypillisesti liittyy näyttö- tai selvittämisvaikeuksia, minkä vuoksi syyttäjän informoiminen asian etenemisestä on paikallaan (esimerkiksi ympäristörikokset ja lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset). Asian laatuun liittyy myös se, että rikoksen selvittämisessä saatetaan tarvita poikkeuksellisia tai harvinaisia todistelukeinoja tai että rikos on muuten tavallista vaikeammin selvitettävä. Kuten esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmän loppuraportissakin korostetaan, tavanomaista vaikeammassa asiassa tutkinnanjohtajan tulisi laatia kirjallinen tutkintasuunnitelma, johon myös virallinen syyttäjä perehtyy. Tutkintasuunnitelma tulisi päivittää esitutkinnan edistyessä, jolloin myös päivitetty suunnitelma tulisi saattaa syyttäjän tietoon. Rikosasian laajuus liittyy yleensä siihen, kuinka mittavaa ja erilaista todistelua asiassa tarvitaan. Laajuuteen saattavat liittyä myös tutkinnan suuntaamista ja esitutkinnan rajoittamista koskevat kysymykset.

Tapauksesta riippuen ilmoitusvelvollisuus voisi koskea monenlaisia esitutkintatoimenpiteisiin tai tutkinnan edistymiseen liittyviä seikkoja. Laissa nimenomaisesti säädettäisiin, siitä että viralliselle syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä ryhmätunnistuksessa ja kuulustelutilaisuudessa, joka tallennetaan todisteena käyttämistä varten (8 luvun 3 §:n 2 momentti ja 9 luvun 4 §:n 3 momentti). Mitä tulee muihin ilmoittamistapauksiin, ne voivat liittyä esimerkiksi asianosaisen pyytämiin toimenpiteisiin (3 luvun 7 §), esitutkinnan käynnistämiseen ulkomailla tehdyksi epäillyn rikoksen osalta (3 luvun 8 §), esitutkintatoimenpiteen siirtämiseen (3 luvun 12 §), esitutkinnan keskeyttämiseen (3 luvun 13 §), henkilön kelpoisuuteen toimia todistajana (7 luvun 7 ja 8 §), ryhmätunnistuksen edellytyksiin (8 luvun 2 §:n 1 momentti) sekä kuulustelun ottamiseen ääni- ja kuvatallenteeseen (9 luvun 3 §).

Esitutkintayhteistyön keskeisimpiä kohteita on esitutkinnan päättymisen lähestyessä esitutkinta-aineiston riittävyyden arvioiminen. Siihen liittyy loppulausunto, josta säädettäisiin 10 luvun 1 §:ssä. Pykälän mukaan tarvittaessa virallista syyttäjää olisi kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisälöstä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että syyttäjän on tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Aihe virallisen syyttäjän osallistumiseen voisi syntyä monella tavalla. Yleensä se perustuisi esitutkintaviranomaisten tekemiin 1 §:n ja 3 §:n 1 momentin mukaisiin ilmoituksiin tai muussa kanssakäymisessä niiltä saatuihin tietoihin. Toisaalta aloite voisi tulla myös asianosaiselta esimerkiksi sen vuoksi, että esitutkintaviranomainen ei ole suostunut hänen esittämänsä toimenpidepyyntöön. Lisäksi syyttäjän tulisi 2 §:n 2 momentin mukaisesti päättää tarvittavista lisätutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä hänelle esitutkinnan päättymisen jälkeen, jos syyttäjä havaitsee esitutkinta-aineiston puutteelliseksi esitutkinnassa selvitettävien asioiden osalta tai jos jokin sellainen asia muuten kaippaa selvennystä.

Tehokkaan esitutkintayhteistyön toteuttaminen edellyttää syyttäjäpuolelta riittäviä voimavaroja. Varsinkin vaativissa ja laajoissa rikosasioissa tämä saattaa edellyttää syyttäjäparien käyttämistä, mitä on painotettu myös aikaisemmin viitatussa Valtakunnan-syyttäjänviraston esitutkintayhteistyön tehostamista ja syyttäjäparien käyttämistä koskevassa ohjeessa.

Pykälän 1 ja 2 momentti koskisivat siis esitutkintaviranomaisen velvollisuutta pitää virallinen syyttäjä ajan tasalla esitutkinnan etenemisen suhteen ja syyttäjän velvollisuutta osallistua esitutkintaan. Selvyyden vuoksi pykälän 3 momentissa säädettäisiin esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän velvollisuudesta neuvotella esitutkintayhteistyön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä. Ilman neuvotteluyhteyttä ei voida puhua aidosta yhteistyöstä. Momentti koskisi sekä neuvottelemista yksittäisestä asiasta että menettelytapojen järjestämisestä yleisemmin esitutkintaviran-

omaisen ja syyttäjän välisessä kanssakäymisessä.

6 luku Läsäolo esitutkinnassa

1 §. *Velvollisuus saapua esitutkintaan.* Pykälän 1 momentin mukaan, jos on syytä olettaa, että henkilöltä saadaan selvitystä rikoksesta, tai jos hänen läsnäolonsa esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muuten tarpeen rikoksen selvittämiseksi, hän olisi velvollinen kutsusta saapumaan esitutkintaan sen poliisilaitoksen toimialueella, jossa hän oleskelee. Pykälän 2 momentin mukaan kutsussa olisi ilmoitettava tutkittavana oleva rikos ja kutsuttavan asema esitutkinnassa.

Jo tämän pykälän yhteydessä on syytä korostaa sitä, että lähtökohtaisesti 6 luvun säännöksiä sovellettaisiin kaikenikäisiin esitutkinnassa kuultaviin ja epäiltyjen osalta alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyyn. Tämä tarkoittaa sitä, että ääritapauksissa voidaan turvautua noutamiseen, kiinniottamiseen ja poistumisen estämiseen. Tämä ei aiheuttaisi muutosta nykytilanteeseen, koska näin esitutkintalain 17—21 §:ää on tulkittu. Mitä nuoremmasta henkilöstä on kysymys, sitä korostuneemman aseman saavat esitutkintaperiaatteet. Erityisesti on syytä kiinnittää huomiota suhteellisuusperiaatteen (4 luvun 4 §), vähimmän haitan periaatteen (4 luvun 5 §) ja hienotunteisuusperiaatteen (4 luvun 6 §). Luonnollisesti 6 luvun säännösten soveltamisen kannalta tärkeä olisi lasten kohtelua esitutkinnassa koskeva 4 luvun 7 §.

Pykälä perustuisi osittain voimassa olevan esitutkintalain 17 §:ään. Pykälän 1 momentista niin, että uudessa säännöksessä käytettäisiin ilmaisua ”on syytä olettaa” nykyisessä säännöksessä olevan ilmaisun ”otaksutaan voitavan saada” asemesta. Kysymyksessä ei olisi asiallinen muutos vaan kirjoitustekninen muutos, jolla ilmaisua yhtenäistetään muiden laissa olevien ilmaisujen kanssa.

Momentissa käytettävä ilmaisu ”rikoksen selvittämiseksi” olisi ymmärrettävä laajasti 1 luvun 2 §:ään (esitutkinnassa selvitettävät asiat) kytkeytyvänä. Selvitettävä seikka saat- taitaisi koskea siis esimerkiksi rikoksen teko-

olosuhteita tai rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen edellytyksiä.

Poliisilaitoksen toimialue voi olla hyvinkin laaja. Kun henkilö velvoitetaan saapumaan esitutkintaan, huomioon olisi otettava vähemmän haittan periaate. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöä tulisi mahdollisuuksien mukaan kuulla lähimmällä poliisiasemalla. Tämä ei ole aina mahdollista, koska esimerkiksi vaativa rikostutkinta saattaa olla keskitetty tietyillä poliisiasemilla tehtäväksi. Huomioon tulisi myös ottaa kuultavan mielipide, jos hän haluaa kuultavaksi poliisiasemalle, joka ei ole lähinnä hänen asuinpaikkaansa.

Pykälän 2 momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 17 §:n 2 momentista, jonka mukaan kutsussa on ilmoitettava sen aihe, jolle siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi. Tutkittavana olevan rikoksen yksilöiminen kutsussa jäisi riippumaan tapauskohtaisista olosuhteista ja siitä, missä asemassa kutsuttava henkilö on. Henkilöllä ei ole välttämättä tarkkojen rikosta koskevien tietojen tarvetta, jos tapaus on hänelle ennestään tuttu. Joissakin tapauksissa saattaa siis riittää rikoksen nimikkeen ja tekoajan ilmoittaminen, joissakin tapauksissa saattaa olla aihetta kuvata myös epäiltyä rikosta. Rikoksen ilmoittamisessa voidaan ottaa myös huomioon rikoksen selvittämiseen liittyviä näkökohtia. Kutsun ei esimerkiksi pitäisi antaa kutsuttavalle ennakkokäsitystä siitä, mitä hänen halutaan kertovan, tai tietoja, joiden antaminen voi vaarantaa rikoksen selvittämisen. Kutsun sisällön osalta olisi otettava huomioon 4 luvun 15 § asianosaisjulkisuudesta esitutkinna.

Laissa ei edelleenkään säädettäisi kutsu- mistapaa. Näin ollen voidaan siis käyttää esimerkiksi kutsumista henkilökohtaisesti, puhelimitse tai kirjeellä. Hienotunteisuusperiaatteeseen ja eräisiin muihin esitutkintaperiaatteisiin liittyvistä syistä perusteltua saat- taan olla suljetulla kirjeellä lähetettävien kirjallisten kutsujen käyttäminen, jolloin kutsu ei tule sivullisten tietoon. Poliisin käytettävissä nykyisin olevista lomakkeista löytyy tarkoitukseen sopiva lomake, jota voidaan käyttää myös yhteydenottoopyyntönä.

Asianosaiselle toimitettavassa kirjallisessa kutsussa yleensä 4 luvun 10 §:n 1 momentin perusteella mainittaisiin asianosaisen oikeu-

desta käyttää valitsemaansa avustajaa esitut- kinnassa. Tämä ei olisi tarpeen, jos kirjallinen ilmoittaminen oikeudesta on tehty jo ai- kaisemmin. Lisäksi avustajan käyttöoikeu- desta voitaisiin ilmoittaa kirjallisesti erikseen kutsumisen jälkeenkin, kunhan ilmoitus toi- mitetaan siinä määrin ajoissa, että kutsuttava halutessaan ehtii hankkia avustajan kuuluste- luun.

Kutsumisen yhteydessä on mahdollisuuksi- en mukaan varmistettava, että kutsu menee perille ja että kutsuttava sen ymmärtää. Tämä liittyy siihen, että kutsun noudattamisen lai- minlyöminen voi 2 §:n nojalla johtaa noudon käyttämiseen. Kirjallisia kutsuja käytettäessä on esimerkiksi aiheen ilmetessä tarkistettava osoitetietojen paikkansapitävyys. Kutsussa käytettävän kielen osalta noudatettaisiin 4 luvun 14 §:ää, jossa säädettäisiin muun ohessa kutsuissa käytettävästä kielestä.

2 §. *Nouto esitutkintaan.* Pykälän 1 mo- mentissa säädettäisiin, että jos esitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan noutaa sinne. Rikoksesta epäilty voitaisiin noutaa ilman kutsuakin, jos rikoksesta saattaa seura- ta vankeutta ja on todennäköistä, että hän ei noudata kutsua, tai jos on syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, to- disteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 18 §:n 1 momentissa olevaa sääntelyä kuitenkin sillä tavalla muu- tettuna, että ”syytä epäillä” riittäisi kynnyk- seksi niissä tapauksissa, joissa kysymys on esitutkinnan mahdollisesta vaikeuttamisesta.

Pykälän 2 momentin mukaan noudosta päättäisi tutkinnanjohtaja. Noudosta olisi an- nettava noudettavaksi määrätulle kirjallinen määräys. Jos määräystä ei asian kiireellisyy- den vuoksi ole kirjallisena, määräys ja sen perusteena olevat seikat olisi kerrottava nou- dettavalle kiinniottamisen yhteydessä.

Momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 18 §:n 2 momentista, jonka mukaan noudosta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Nykyisessä säännöksessä todetaan myös, että noudosta on annettava kirjallinen määräys. Ehdotettavassa säännöksessä päätöksenteki- jäksi säädettäisiin tutkinnanjohtaja muihin ehdotettavan lain päätöksentekoa koskeviin säännöksiin liittyvistä johdonmukaisuussyis-

tä ja siitä syystä, että tutkinnanjohtaja on käytännössä parhaiten perillä noutotarpeeseen liittyvistä seikoista. Tämä ei estäisi sitä, että tutkinnanjohtaja tarvittaessa neuvottelisi esitutkintayhteistyön puitteissa noudosta etukäteen virallisen syyttäjän kanssa. Noudettavan oikeusturvaan liittyvistä syistä momentissa säädettäisiin kirjallisen määräyksen antamisesta nimenomaan noudettavaksi määrätylle. Kiireellisissä tapauksissa määräyksen sisältävä asiakirja olisi annettava hänelle jälkikäteen.

Pykälän 3 momentissa ei enää säädettäisi voimassa olevan lain tavoin siitä, että poliisimies saa ottaa noudettavaksi määrätyn kiinni. Tällaista sääntelyä voidaan pitää tarpeettomana, koska kiinniotto-oikeus itsestään selvästi sisältyy oikeuteen käyttää noutoa. Momenttiin otettaisiin nykysääntelyn sijasta viittaus siihen, että etsinnästä kuulusteluun noutoa varten säädettäisiin pakkokeinolain 8 luvun 3 §:n 1 momentissa ja 4 §:ssä.

Pykälään ei tarpeettomana otettaisi myöskään säännöstä, joka on voimassa olevan lain 18 §:n 4 momentissa ja jonka mukaan vangin lähettämisestä esitutkintaan säädetään erikseen. Erikseen säätämisen osalta voi viitata vankeuslain 6 luvun 5 §:ään ja tutkintavankeuslain 3 luvun 8 §:ään.

3 §. Välitön kuuleminen. Pykälän 1 momentin mukaan rikospaikalta tai sen välittömästi läheisyydestä tavatun henkilön olisi poliisimiehen kehotuksesta jäätävä tälle paikalle tai saavuttava välittömästi muuhun saman poliisilaitoksen toimialueella olevaan paikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla. Jos hän ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyisi noudattamasta kehotusta tai tämä olisi hänen käyttäytymisensä perusteella todennäköistä, poliisi voisi estää häntä poistumasta paikalta tai ottaa hänet kiinni ja viedä kuultavaksi. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että rikospaikalta poistumassa oleva saadaan ottaa kiinni 1 momentissa tarkoitetun kehotuksen antamiseksi, jos olosuhteet ovat sellaiset, että kehotusta ei voida muuten saattaa hänen tietoonsa ja asian selvittäminen muuten vaarantuisi.

Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 19 §:ää ja liittyisi tämän esityksen mukaisen uuden pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan poliisimies saisi

ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Nyt kysymyksessä olevan pykälän mukaiset henkilön velvollisuudet eivät sinällään riippuisi hänen prosessuaalisesta asemastaan.

4 §. Tutkintatoimenpiteiden viivytyksetön aloittaminen. Pykälän mukaan esitutkintatoimenpiteet, joiden vuoksi henkilö on kutsusta saapunut tai noudeutu esitutkintaan taikka on 3 §:n nojalla määrätty jäämään paikalle tai viety kuultavaksi, on aloitettava ilman aiheetonta viivytystä.

Pykälä poikkeaisi eräiltä osin voimassa olevan lain 20 §:stä. Sanan ”saapunut” eteen lisättäisiin sana ”kutsusta”, lisäksi voimassa olevan lain ”viipymättä” muutettaisiin ilmaisuksi ”ilman aiheetonta viivytystä”. Ensimmäinen muutoksista liittyisi siihen, että esitutkintavirkamiehille ei voida asettaa velvollisuutta ryhtyä pikaisesti kuulusteluun tapauksissa, joissa henkilö oma-aloitteisesti saapuu kuultavaksi. Kutsussa on saatettu ottaa huomioon se, milloin tutkija ehtii suorittaa juuri kysymyksessä olevaan asiaan liittyviä toimenpiteitä. Tämä liittyy siihen, että lain 3 luvun 11 §:n 3 momentin mukaan esitutkintatoimenpiteet voitaisiin olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen. Osittain samanlaisiin seikkoihin liittyy toinen muutos. Kuulustelun suorittajalla saattaa olla kuulusteltavan saapuessa poliisiasemalle suoritettavanaan jokin välttämätön kiireellinen toimenpide, joka viivästyttää kuulustelun aloittamista.

Pykälä liittyy esitutkintaperiaatteista voimakkaasti vähemmän haitan periaatteeseen, koska kyseiset toimenpiteet aiheuttavat niiden kohteena olevalle ajanhukkaa ja koska niillä joissakin tapauksissa saatetaan myös rajoittaa hänen vapauttaan. On syytä korostaa sitä, että henkilöä ei tulisi noutaa, jos häntä koskevien esitutkintatoimenpiteiden suorittamiseen ei päästä nopeasti. Vaikka pykälässä mainittaisiin vain esitutkintatoimenpiteiden aloittaminen, on itsestään selvää, että toimenpide olisi myös saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä.

5 §. Läsnäolon kesto. Pykälän 1 momentin mukaan ketään ei saisi pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin ensinnäkin siitä, että muu kuin rikoksesta epäilty on velvolli-

nen olemaan läsnä esitutkinnaissa enintään 6 tuntia kerrallaan. Epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, olisi velvollinen olemaan läsnä kerrallaan enintään 12 tuntia ja, jos pidättämiseen on pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n mukaiset edellytykset, enintään 24 tuntia. Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäilty olisi erittäin painavista syistä velvollinen olemaan läsnä kerrallaan yli 12 tuntia ja enintään 24 tuntia. Pykälän 3 momentin mukaan esitutkinnaissa ollutta ei saisi ilman erityistä syytä uudelleen velvoittaa saapumaan tai noutaa sinne seuraavien 12 tunnin aikana siitä, kun hän on poistunut esitutkinnaista.

Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 21 §:ää sillä erotuksella, että ensinnäkin rikollisesta teosta epäiltyä koskeva virke olisi uusi. Lisäksi 2 momentissa ei enää viitattaisi pakkokeinolakiin niiden toimenpiteiden osalta, joihin saadaan ryhtyä epäillyn poistumisen estämiseksi. Pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä nykyisin olevaa sääntelyä vastaava otettaisiin nyt kysymyksessä olevan luvun 6 §:ään. Uuden pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n 3 momentissa poliisimiehen kiinniotto-oikeutta koskeva sääntely yhdenmukaistettaisiin nyt kysymyksessä olevan pykälän 2 momentin kanssa. Myös pakkokeinolain puolella kiinnioton jatkuminen yli 12 tuntia edellyttäisi pidättämisen edellytysten olemassaoloa.

Keskeinen esitutkinnaissa läsnä olevaan henkilöön kohdistettava toimenpide on esitutkintakuulustelu. Sen ajankohdasta säädettäisiin 7 luvun 5 §:n 2 momentissa. Mainittu säännös ja pykälän 2 momentti vaikuttavat toisiinsa määriteltäessä yksittäistapauksessa kuulustelun kestoa ja siihen liittyvää läsnäolovelvollisuutta esitutkinnaissa. Huomioon on otettava myös 4 § tutkintatoimenpiteiden viivytyksettömästä aloittamisesta.

Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä koskeva virke liittyisi siihen, että tällaista epäiltyä ei voitaisi uuden pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 3 momentin mukaan pidättää. Yli 12 tunnin ja enintään 24 tunnin läsnäolovelvollisuus edellyttäisi erittäin painavia syitä, jotka voisivat olla ensinnäkin rikostutkinnallisia. Kysymyksessä saattaisi olla esimerkiksi vakava teko, jonka tutkinta (esimerkiksi muiden tekijöiden jäljille pääseminen tai asian selvittämisen vaikeuttamisen es-

täminen) edellyttäisi rikollisesta teosta epäillyn läsnäoloa esitutkinnaissa yli 12 tunnin. Toisaalta voitaisiin kiinnittää huomiota rikoksesta epäillyn etuun liittyviin, yleensä lastensuojelullisiin näkökohtiin (esimerkiksi mielentilaltaan häiriintyneen tai järkyttyneen lapsen luovuttaminen huoltajilleen tai sosiaaliviranomaisen huostaan). Erittäin painavien syiden lisäksi olisi kiinnitettävä erityistä huomiota esitutkintaperiaatteisiin kuten suhteellisuusperiaatteeseen, vähimmän haitan periaatteeseen, hienotunteisuusperiaatteeseen sekä lasten kohtelua esitutkinnaissa koskeviin säännöksiin. Periaatteiden soveltaminen johtaisi sinällään jo siihen, että rikollisesta teosta epäiltyä ei pitäisi ylipäänsä velvoittaa olemaan pitkää aikaa esitutkinnaissa.

Laissa ei edelleenkaan säädettäisi siitä, mistä 2 momentissa tarkoitetut määräajat laskettaisiin. Määräajan alkamisajankohta ilmenee voimassa olevan säännöksen perusteluista (HE 14/1985 vp), joiden mukaan määräaika lasketaan esitutkintaan saapumisesta tai kiinniottamisesta. Tätä voidaan täydentää noudon osalta siten, että määräaika noutotapauksissa laskettaisiin noudon alkamisesta riippumatta siitä, joudutaanko henkilö noudon toteuttamiseksi ottamaan kiinni.

Määräajan alkamisajankohta riippuisi siis edelleen siitä, osallistuuko henkilö esitutkintaan vapaaehtoisesti vai ei. Koska kiinniot-taminen yleensä tapahtuu muualla kuin poliisiasemalla ja koska henkilön tuominen poliisiasemalle kestää jonkin aikaa, tämä tarkoittaisi sitä, että vapaaehtoisesti esitutkintaan saapunutta voidaan periaatteessa pitää kauemmin esitutkinnaissa kuin noudettua tai kiinniotettua henkilöä. Tätä ei voida kuitenkaan katsoa ongelmaksi, koska laissa säädettyt määräajat olisivat joka tapauksessa muista tapauskohtaisista seikoista riippuvaisia enimmäisaikoja ja koska noutoon ja kiinniot-tamiseen muuten liittyy niiden kohteena olevan henkilön kannalta ikäviä ja haitallisia vaikutuksia. Kuten yleensäkin vastaavia rikostutkintaan liittyviä määräaikoja sovellettaessa, näitäkään määräaikoja laskettaessa ei otettaisi huomioon mahdollista edeltävää muuhun perusteeseen kuin rikoksen selvittämiseen liittyvää kiinniottamista (esimerkiksi päihtymyksen takia tapahtunut kiinniottaminen).

Henkilön läsnäolovelvollisuuteen ei vaikuttaisi pidentävästi se, että hänen ollessaan läsnä esitutkinnaissa esitutkintaviranomaisen tietoon tulee uusi asia, josta häntä olisi kuuluttava. Jos henkilöä ei tällaisessa tapauksessa ehditä kokonaan kuulla 2 momentin mukaisen määräaikojen puitteissa, hänet voidaan velvoittaa saapumaan esitutkintaan uudelleen 3 momentin mukaisen tauon jälkeen.

Pykälän 2 momentissa säädettäviin määräaikoihin liittyy kysymys niiden ylittämistä esitutkinnaissa olevan henkilön suostumuksella. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että saapuneen tai kutsutun henkilön suostumuksella voidaan enimmäisaikoja ylittää siinä tapauksessa, ettei tällaisen henkilön vapautta ole muutoin jouduttu rajoittamaan. Suostumuksen antaminen saattaa olla perusteltua esimerkiksi sen vuoksi, että asianomaisen henkilön ei tarvitse tulla useita kertoja esitutkintaan. Kirjallisuudessa on katsottu, että pidättäminen, vangitseminen ja matkustuskielto ovat niin ankaria pakkokeinoja, ettei asianomaisen suostumus voi korjata edellytyksissä olevaa puutetta. Tällä perusteella voidaan katsoa, että rikoksesta epäilty ei voi antaa suostumusta 24 tunnin ylittävään läsnäoloon esitutkinnaissa.

Kuten oikeuskirjallisuudessa ja ylimpien laillisuusvalvojen pakkokeinojen käyttöä koskeissa ratkaisuissa korostetaan, suostumuksen on oltava aidosti vapaaehtoinen. Sen saamiseksi esitutkintaviranomainen ei saa käyttää taivuttelua tai muuta vastaavaa johdatelua. Lisäksi aloitteen määräajan ylittämiseen tulisi tulla esitutkinnaissa olevalta henkilöltä, jolloin esitutkintaviranomaisen toiminta rajoittuu siihen, että henkilölle tehdään selkoa läsnäolovelvollisuudesta ja siihen liittyvästä määräajasta ja että henkilölle jätetään johtopäätösten tekeminen niistä.

6 §. Poistumisen estäminen. Pykälään sijoitettaisiin voimassa olevan pakkokeinolain 6 luvun 1 §:n ensimmäistä virkettä asiallisesti vastaava säännös, joka asiayhteytensä vuoksi paremmin sopii uuden esitutkintalain 6 lukuun. Pykälän mukaan rikoksesta epäiltyä, joka on 5 §:n 2 momentin nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnaissa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu, saataisiin esitutkinnaissa pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi.

Pykälään ei otettaisi pakkokeinolain 6 luvun 1 §:n toista virkettä, jonka mukaan epäiltyä ei saa kuitenkaan sijoittaa pidätettyjen säilytyshuoneeseen, ellei pidättämiseen ole 1 luvun 3 §:n mukaan edellytyksiä. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta mukaan lukien säilytyspaikasta säätäminen säädetään nykyisin poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa.

Voimassa olevaan pykälään liittyy eduskunnan apulaisoikeusmiehen ratkaisu (27.9.2004, dnro 1416/4/02), jonka mukaan virheellistä ja lainvastaista oli 14-vuotiaan lapsen sijoittaminen poliisiasemalla niin sanottuun ”sumppuun”. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 3 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan alle 18-vuotias vapautensa menettänyt on pidettävä erillään muista vapautensa menettäneistä, jollei hänen etunsa muuta vaadi.

Poistumisen estämiseen liittyen valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri on kiinnittänyt huomiota pakkokeinon käytön asianmukaiseen kirjaamiseen (ratkaisu 16.5.2008, dnro 993/1/06). Käytössä olleesta selvityksestä ei ilmennyt, että kuulusteltava olisi ollut oikeissa poistua poliisilaitokselta kesken kuulustelujen.

7 §. Ilmoitus sotilasviranomaiselle. Pykälässä säädettäisiin, että sotilaan noutamisesta tai kiinniottamisesta esitutkintaa varten taikka vapaaksi päästämistä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee. Pykälä vastaisi esitutkinna osalta esitutkinnaista ja pakkokeinoista annetun asetuksen 11 §:ää. Asian merkityksen ja selvyyden vuoksi ilmoituksesta ehdotetaan säädettäväksi laissa.

Kysymyksessä olevalla ilmoittamisvelvollisuudella on merkitystä useassakin mielessä. Ilmoittamisella ensinnäkin vältetään turhat palveluspaikastaan pois olevan sotilaan etsimiseen liittyvät viranomaistoimenpiteet. Lisäksi sotilas on voinut asiassa syyllistyä sotilasoikeudenkäyntimenettelyssä käsiteltävään rikokseen, jonka osalta toimivalta esitutkinna käynnistämispäätöksen tekemiseen on kurinpitoesimiehellä. Vapaaksi päästämisen yhteydessä voi olla tarpeen toimittaa sotilas suoraan joukko-osastoonsa esimerkiksi tapauksissa, joissa poliisin kiinni ottamaksi jou-

tunut sotilas on ollut luvatta poissa yksiköstään.

7 luku **Kuulustelut**

1 §. *Kuulusteltavan läsnäolo.* Pykälän 1 momentissa todettaisiin, että kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin poikkeuksista henkilökohtaiseen läsnäoloon. Jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, asianosainen saisi antaa lausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Samoin edellytyksin saataisiin todistajaa kuulustella puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Rikoksesta epäiltyä saataisiin kuulustella asiamiehen välityksellä vain, jos asia koskee rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta. Pykälän 3 momentissa säädettäisiin kuulustelukertomusta täydentävistä kirjallisista selvityksistä, jotka asianosaiselta ja todistajalta olisi otettava vastaan heidän niitä tarjotessaan.

Pykälä poikkeaisi 2 ja 3 momentin osalta jonkin verran voimassa olevan esitutkintalain 22 §:n 2 ja 3 momentista. Rikoksesta epäiltyä koskevat erityiset edellytykset sidottaisiin pelkästään asiamiehen käyttöön ja rikoksesta säädettyyn rangaistukseen toisin kuin voimassa olevassa säännöksessä, jonka mukaan edellytyksenä kaikkien 2 momentin ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettujen keinojen (asiamiehen käyttäminen taikka puhelimitse tai tiedonsiirtovälineellä tapahtuva kuuleminen) osalta on, että asia on merkitykseltään vähäinen eikä epäilty kiistä rikosilmoituksen oikeellisuutta tai että kysymyksessä on aikaisemmin suoritetun kuulustelun vähäinen täydentäminen. Pykälän 3 momentissa asianosainen ja todistaja asetettaisiin samaan asemaan sen sijaan, että nykyisen lain tavoin todistajan osalta edellytyksenä olisi erityinen syy.

Pykälän 2 momentissa ei myöskään voimassa olevan säännöksen tavoin säädettäisi siitä, että kuulustelupöytäkirjasta on käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Tästä säädettäisiin

siin kuulustelupöytäkirjaa koskevassa 9 luvun 1 §:n 3 momentissa, johon sääntely asiayhteytensä perusteella paremmin sopii.

Vaikka pykälän 2 momentissa säädetyt edellytykset täyttyisivät, kuulusteltavalle olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi henkilökohtaisesti, jos hän sitä haluaa. Lisäksi on syytä korostaa sitä, että kuulustelun toimitaminen asiamiehen välityksellä tai tiedonsiirtovälineellä on harkittava tutkinnan luotettavuusnäkökohdasta tarkkaan. Olennaista kaikkien tiedonsiirtovälineellä tapahtuvien kuulustelujen osalta on se, että kuulusteltavan henkilöllisyys pystytään riittävästi varmistamaan. Matkapuhelimien käytön yleistyksen myötä puhelimen käytöstä on tullut yleisesti ottaen nopea kuulustelun suorittamistapa. Pykälän 2 momentin mukaisesti kuulustelu voitaisiin toimittaa myös käyttäen videoneuvottelua tai vastaavaa kuva- ja ääniyhteydellä varustettua tiedonsiirtovälinettä.

Pykälä liittyy rikoslain 15 luvun 2 §:ään, jossa säädetään rangaistavaksi perätön lausuma viranomaismenettelyssä. Mainitun pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan rangaistetaan muuta kuin rikoksesta epäiltyä esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa annetusta perättömästä lausumasta (väärän tiedon antaminen tai seikan salaaminen). Rangaistavuuden edellytyksenä on siis henkilökohtainen läsnäolo kuulustelussa.

2 §. *Asianomistajan kuulustelemisrajoitukset.* Pykälän ensimmäisessä virkkeessä säädettäisiin voimassa olevan lain 23 §:ää vastaavasti, että asianomistaja, jolla ilmeisesti ei ole tutkittavaa asiaa selvittäviä tietoja, voidaan jättää esitutkinnassa kuulustelematta, jos hän on rikosilmoituksen tehdessään tai muussa yhteydessä ilmoittanut syyteestä päättämistä ja oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden toisen virkkeen mukaan asianomistajan kuulusteleminen voitaisiin jättää tämän omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren määrän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää.

Esityksen yleisperusteluissa on jo käsitelty pykälän toiseen virkkeeseen liittyviä ja samalla sen soveltamista koskevia kysymyksiä. Virke liittyisi erityisesti tapauksiin, joissa asianomistajia on suuri määrä rikoksen laa-

jalle ulottuvien vaikutusten vuoksi. Muuna vastaavana syynä voidaan mainita tilanne, jossa rikoksella voidaan olettaa olevan vähäisempikin määrä asianomistajia, mutta heidän henkilöllisyytensä on jäänyt epäselväksi selvittely-yrityksistä huolimatta tai selvittelymahdollisuuksien puuttumisen vuoksi. Virkkeessä tarkoitetut tapaukset liittyisivät erityisesti tilanteisiin, joissa on kysymys rikoksen aiheuttamien vahinkojen ja muiden seurausten selvittämisestä. Kuulusteleminen voisi kuitenkin koskea muitakin 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettuja esitutkinnassa selvitettäviä seikkoja.

Pykälän toisessa virkkeessä tarkoitettu omasta ilmoittautumisesta tapahtuva kuulusteleminen voisi tapahtua sen perusteella, että esitutkintaviranomainen on esimerkiksi tiedotusvälineissä kehottanut jonkin epäillyn rikoksen asianomistajia ilmoittautumaan. Asianomistajan ilmoittautuminen ei kuitenkaan edellyttäisi tiedon saamista asiasta julkisuuden tai esitutkintaviranomaisen kautta, vaan asianomistaja voisi ilmoittautua kuultavaksi myös muuten saamansa tiedon perusteella.

3 §. Päähtyneen kuulusteleminen. Pykälän mukaan, jos henkilö on niin päähtynyt alkoholista tai muusta huumavasta aineesta, että hänen ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä, häntä saisi kuulustella vain, jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Kuulustellulle olisi varattava tilaisuus myöhemmin uudelleen tarkastaa kertomuksensa siten kuin kuulustelukertomuksen tarkastamisesta jäljempänä säädetään.

Pykälässä säädettäisiin päähtyneen kuulustelemisesta tavalla, joka käytännössä vastaisi esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 12 §:ssä nykyisin olevaa sääntelyä. Asetuksessa olevan ilmaisun ”jos se on rikoksen selvittämiseksi välttämätöntä” asemesta käytettäisiin kuitenkin ilmaisua ”jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta”. Muutos ei olisi asiallinen, vaan kuulustelun edellytys pyrittäisiin kuvaamaan nykyistä tarkemmin.

Kuulusteltavan oikeusturvan kannalta olennaisista kuulustelun edellytyksistä tulisi säätää laissa, koska kuulustelukertomus on tärkeä osa oikeudenkäyntiaineistoa ja koska muut kuin rikoksesta epäillyt antavat kerto-

muksensa rikosoikeudellisen vastuun alaisina. Verrattuna asetuksen pykälään säännöksessä ei velvoitettaisi tekemään kuulustelupöytäkirjaan merkintää kuulusteltavan tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista on pidetty välttämättömänä. Tästä säädettäisiin asiayhteyteen paremmin sopivana kuulustelupöytäkirjaa koskevassa 9 luvun 1 §:n 3 momentissa. Näiden merkintöjen tekemistä asianmukaisesti ja riittävästi on syytä kuitenkin korostaa tässäkin yhteydessä.

Päähtyneen henkilön kuulusteleminen tulee suhtautua pidättyvästi. Kuulustelun merkityksen ymmärtämisen lisäksi kuulusteltavan on kyettävä vapaasti harkitsemaan kertomuksensa sisältö. Merkitystä saattaa olla sillä, kuinka voimakkaasta päähtymystilasta on kysymys. Päähtyneen kuulustelun yhteydessä saattaa olla syytä harkita myös sitä, pitäisikö kuulustelutilaisuus tallentaa ääni- ja kuvallenteeseen 9 luvun 3 §:n nojalla.

Voimassa olevan esitutkintalain säätämisen perustana olevassa hallituksen esityksessä (HE 14/1985 vp) on päähtyneen kuulusteleminen liittyen annettu suuntaviivoja. Esimerkkinä välttämättömästä kuulustelutilanteesta on mainittu se, että rikoksesta epäilty tavataan rikospaikalta päähtyneenä ja hänellä epäillään olevan pakoon päässeitä rikoskumppaneita. Kuulustelu kuulusteltavan itsensä kannalta merkittävistä asioista on lykättävä siihen kunnes hän on ehtinyt selvitä. Näiden aikaisemmin esitettyjen näkökohtien lisäksi voidaan yleisesti todeta se, että päähtyneen henkilön kuulustelun edellytysten kannalta merkitystä on sillä, kuinka tärkeää kiireellinen kuulusteleminen on teon selvittämisen kannalta. Tällöin voidaan kiinnittää huomiota myös tekoon liittyviin näkökohtiin. Kaiken kaikkiaan kysymys on toisaalta rikoksen selvittämisen intressin ja toisaalta yksilön oikeusturvaintressin punninnasta toisiaan vastaan.

Päähtyneeseen rikoksesta epäiltyyn liittyvä kysymys mahdollisuudesta antaa hänelle rikesakkomääräys tai rangaistusvaatimus. Jos epäillyn voidaan olettaa ymmärtävän, mistä asiasta on kysymys, hänelle voidaan antaa määräys tai vaatimus, vaikka näissä tilanteissa ei olekaan yleensä kysymys välittömästä kuulemisesta rikoksen selvittämistä varten asian ollessa usein varsin selvä. Rikesakko-

määräystä tai rangaistusvaatimusta ei tulisi antaa, jos henkilön ei voida olettaa ymmärtävän antamisen yhteydessä tapahtuvan kuulemisen merkitystä.

4 §. *Mielentilaltaan häiriintyneen kuulusteleminen.* Pykälän mukaan, jos kuulusteltavan ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä mielenterveyden häiriön, järkytyksen tai muun vastaavan syyn takia, sovellettaisiin vastaavasti, mitä 3 §:ssä säädetään. Kuulustelemisesta olisi tarvittaessa neuvoteltava kuulusteltavan läheisten ja lääkärin kanssa.

Edellisen pykälän tavoin myös tämä perustuisi asetuksen pykälään. Sieluntoiminnaltaan häiriintyneen kuulustelemisesta säädetään esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 13 §:ssä. Pykälän otsikkoa ja sisältöä ajanmukaistettaisiin niin, että niissä käytettäisiin sanoja ”mielentilaltaan” ja ”mielenterveyden” asetuksessa käytettyjen sanojen ”sieluntoiminnaltaan” ja ”sieluntoiminnan” asemesta. Myös tältä osin yksilön oikeusturvaan liittyvät näkökohdat edellyttävät laissa säätämistä. Pykälän tulkinnassa huomioon otettavat seikat olisivat pitkälti samoja kuin 3 §:n osalta huomioon otettavat. Lain 9 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan myös tässä tapauksessa kuulustelupöytäkirjaan olisi merkittävä kuulusteltavan tila ja se, miksi kuulustelemista ei ole voitu lykätä.

Pykälässä mielenterveyden häiriöllä tarkoitettaisiin tilapäistä häiriötä. Pitkäaikaisten tai pysyväksi luonnehdittavien häiriöiden tapauksissa henkilöä voitaisiin kuulustella, jos se on rikoksen selvittämiseksi tarpeen. Tällöin kysymyksessä saattaa olla tapaus, jossa kuulustelutilaisuus on tallennettava ääni- ja kuvataallenteelle 9 luvun 4 §:n 1 momentin mukaisesti, koska kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa voida todennäköisesti haittaa kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti. Vaikka kertomusta ei olisi tarkoitus käyttää todisteena, kuulustelutilaisuuden tallentaminen saattaa olla kuitenkin tarpeen 9 luvun 3 §:n nojalla.

5 §. *Kuulusteltavan kohtelu.* Pykälässä säädetäisiin kuulusteltavan kohtelusta tavalla, joka yhtä muutosta lukuun ottamatta vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 24 §:ää. Pykälän 2 momentin 3 kohdan mukaan kuulus-

telun saisi toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana, jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Voimassa olevan lain mainitun kohdan mukaan kuulusteleminen on mahdollista erityisestä syystä.

Voimassa olevan lain ilmaisua ”erityisestä syystä” voidaan yksinään pitää epämääräisenä. Pykälän alkuperäisissä perusteluissa (HE 14/1985 vp) todetaan tältä osin, että kuulustelu on kysymyksessä olevana aikanakin sallittu, jos sitä ei rikoksen selvittämistä vaarantamatta voida siirtää aamuun. Näin voi olla esimerkiksi, kun epäilty tavataan yöllä rikospaikalta ja on syytä epäillä hänellä olleen rikoskumppaneita, jotka ovat päässeet pakoon. Kun erityisen syyn voidaan näiden perustelujenkin perusteella katsoa rajoittuvan rikoksen selvittämisenäkökohtiin, se pitäisi lainsäädännön selkiyttämiseksi todeta kohdassa. Sanalla ”vaarantamatta” korostettaisiin sitä, että kuulustelun toimittamiskynnyksen tulee korkealla tällaisissa tapauksissa.

Pykälän 1 momentin osalta on syytä korostaa sitä, että asianmukaista kuulustelun toimittamista on omiaan edistämään se, että kuulusteltavaa ensisijaisesti kehoitetaan kertomaan vapaasti asiasta, minkä jälkeen tarvittaessa kuulustelukertomusta täydennetään tai selvennetään kuulustelijan esittämällä kysymyksillä. Rikoksesta epäillyn kuulustelun yhteydessä on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, että 4 luvun 3 §:n mukaisesti hänellä olisi oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään. Epäillyn harkinnassa olisi, missä määrin hän käyttää tätä oikeutta vaikenemiseen tai kysymyksiin vastaamatta jättämiseen. Tämän oikeuden murtamiseksi epäiltyyn ei saisi kohdistaa pykälän 1 momentissa mainittuja sopimattomia kuulustelukeinoja.

Pykälässä ei muuten säädetäisi kuulustelulosuhteista. Myöskään kuulustelupaikkaa koskevaa sääntelyä ei tässä yhteydessä ehdoteta lakiin otettavaksi. Kaikissa tapauksissa ei ole välttämätöntä tai tarkoituksenmukaista, että kuulustelu toimitetaan poliisiasemalla. Kuulusteltavan velvoittaminen saapumaan poliisiasemalle ei ole vähimmän haitan periaatteen mukaista, jos esimerkiksi lyhyt kuulustelu voidaan toimittaa jo epäillyn rikoksen tekopaikalla. Kuulustelun nopea toimittaminen saattaa myös edistää rikoksen selvittä-

mistä esimerkiksi tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty saattaa pyrkiä vaikuttamaan asianomistajan kertomukseen. Tällaisia tapauksia ovat muun ohessa epäiltyyn perhe- tai parisuhdeväkivaltaan liittyvät asiat.

6 §. *Asianomistajan totuudessa pysymisvelvollisuus.* Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi, että asianomistajan sekä tämän laillisen edustajan ja asiamiehen on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 25 §:ää.

7 §. *Todistajana kuulemisen esteet.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa päättäisi tutkinnanjohtaja (2 momentti). Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 26 §:ää todistelutarkoituksessa kuulemista koskevalla täydennyksellä.

Pykälässä viitatus oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:n 1 momentissa säädetään todistajan yleisistä kelpoisuusehdoista. Säännöksen mukaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulla todistajana tai todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos 1) henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys ja; 2) kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta henkilölle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään. Kysymyksessä olevat esteperusteet ovat siis aina harkinnanvaraisia, ja harkinnan suorittaa tutkinnanjohtaja.

Pykälän soveltamisen kannalta merkittäviä ovat myös todistajan erityistä kelpoisuutta koskevat säännökset oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n 1 ja 2 momentissa sekä 64 §:ssä. Lähtökohtana on, että muut kuin jutun asianomaiset kelpaavat todistajiksi. Mainittujen säännösten perusteella esitutkinnassa eivät todistajiksi kelpaa

- asianomaiset mukaan lukien sellaisetkin asianomistajat, jotka eivät käytä puhevaltaa,
- se, jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee,

- se, jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko edellisessä kohdassa tarkoitettusta teosta,

- se, jonka teko esitutkintalain 43 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta ja
- asianomaisen laillinen edustaja.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n 2 momenttia ehdotetaan teknisluonteisesti muutettavaksi siten, että sen 3 kohdassa esitutkintalain 43 §:n 1 momentin 2 kohdan asemesta mainitaan uuden esitutkintalain 3 luvun 9 §.

8 §. *Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta.* Pykälä pääosin perustuisi voimassa olevan esitutkintalain 27 §:ään. Pykälän 3 momentti kuitenkin yhtenäistettäisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentin kanssa. Tämä tarkoittaisi sitä, että henkilö voidaan velvoittaa todistamaan tai vastaamaan kysymykseen, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka sellaisen rikoksen yritys tai osallisuus siihen.

Nykyistä pykälää on perusteltu varsin laajasti voimassa olevan lain yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 14/1985 vp). Esitutkintalain säätämisen jälkeen kysymyksessä olevia oikeudenkäymiskaaren pykälä ei ole juuriakaan muutettu. Täsmennyksenä voidaan todeta ensinnäkin se, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentin nykyisen sisällön mukaan sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta tietojen antajaa. Sama oikeus on sillä, joka on saanut tiedon edellä mainituista seikoista ollessaan asianomaisen viestin laatijan taikka julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa. Vuonna 2003 on muutettu myös viimeksi mainitun pykälän 3 momentti kuulumaan niin, että edellä 2 momentissa mainittu henkilö saa kieltäytyä vastaamasta

myös kysymykseen, kuka on laatinut yleisön saataville toimitetun viestin, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta viestin laatijan henkilöllisyyttä.

Pykälässä tarkoitetuilla todistamisesta kieltäytymiseen liittyvillä oikeuksilla ja velvollisuuksilla ei ole merkitystä, jos todistaja ei ole tietoinen niistä. Alustavilla puhutteluilla ei myöskään tule mitätöidä tällaisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Näiden näkökohtien vuoksi ensinnäkin 10 §:n 4 momentin mukaan todistajalta olisi tiedusteltava sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistamasta. Aiheen ilmetessä todistajalle olisi ilmoitettava, mitä 8 ja 9 §:ssä säädetään. Luvun 20 §:ssä puolestaan säädetäisiin, että mitä 8 §:ssä säädetään todistajan ilmaisovelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta, koskee myös alustavia puhutteluja rikoksen selvittämiseksi.

9 §. Todistajankuulustelu tuomioistuimessa. Pykälässä säädetäisiin voimassa olevan esitutkintalain 28 §:ää asiallisesti vastaavasti todistajankuulustelusta tuomioistuimessa. Pykälän 1 momentin loppu muutettaisiin voimassa olevaa säännöstä paremmin vastaamaan sitä, mistä tuomioistuimessa käsiteltävissä asioissa on itse asiassa kysymys. Momentissa säädetäisiin, että jos todistajalla ilmeisesti on tiedossaan seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljittämiseksi ja poistamiseksi, ja hän kieltäytyy sitä ilmaisemasta, vaikka hän saattaa olla ilmaisemiseen velvollinen tai 8 §:n 3 momentin mukaan ilmaisemiseen oikeutettu, kysymys kieltäytymisen perusteesta tutkitaan tutkinnanjohtajan pyynnöstä tuomioistuimessa. Todistajankuulustelu toimitetaan siellä, jos kieltäytymiselle ei ole laillista perustetta.

10 §. Ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset. Pykälässä säädetäisiin kuulusteltavalle ennen kuulustelua tehtävistä ilmoituksista tavalla, joka osittain vastaisi voimassa olevan lain 29 §:ssä olevaa sääntelyä. Yksinkertaistamisen vuoksi eräät nykyisessä pykälässä olevat selontekoa koskevat ilmaisut on korvattu ilmoittamisella. Kysymys ei olisi asiallisesta muutoksesta, koska ilmoittamisella voidaan näissä tapauksissa katsoa samalla olevan selonteollinen merkitys.

Pykälän 1 momentin mukaan kuulusteltavalle olisi ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa, hänen oikeutensa pyytää kuulustelutodistaja paikalle ja hänen kielelliset oikeutensa sekä rikoksesta epäillylle hänen oikeutensa olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen. Voimassa olevan säännöksen ensimmäisessä virkkeessä mainitaan ainoastaan ilmoittaminen asemasta. Ennen kuulustelua ilmoitettavat asiat tulisi selvyyden vuoksi kerätä samaan pykälään.

Henkilön asemasta ilmoittaminen liittyisi 4 luvun 9 §:ään, jossa säädetäisiin henkilön aseman määrittämisestä ja siitä ilmoittamisesta. Kuten mainitun pykälän perusteluissa todetaan, asema tulisi aina ilmoittaa ennen kuulustelua, vaikka se olisi erikseen ilmoitettu jo aikaisemmin esitutkinnan aikana. Ilmoittamisesta oikeudesta pyytää kuulustelutodistaja paikalle säädetään voimassa olevan lain 30 §:n 2 momentissa.

Kielellisten oikeuksien toteutumisen varmistaminen edellyttää niistä ilmoittamista ennen kuulustelua. Esitutkinnassa käytettävästä kielestä säädetäisiin 4 luvun 12 §:ssä. Lähtökohtana on, että kuulusteltavan ennen kuulustelua käyttämästä kielestä ei tehtäisi johtopäätöksiä, vaan kysymys kuulustelukielestä käsiteltäisiin erikseen. Henkilöllä voi nimittäin olla oikeus ja halua käyttää toista kieltä kuin sitä, jota hän on käyttänyt kuulustelua edeltävässä keskustelussa tai muussa yhteydenpidossa.

Rikoksesta epäiltyä koskevan lisäyksen tekeminen liittyisi siihen, että 4 luvun 3 §:ssä säädetäisiin rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään. Oikeuden käyttäminen tai käyttämättä jättäminen jäisi rikoksesta epäillyn itsensä harkintaan.

Pykälän 2 momentissa säädetäisiin, että rikoksesta epäillylle on ennen kuulustelua yksilöitävä teko, josta häntä epäillään. Samalla epäillylle on ilmoitettava oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Momentin mukaan avustajaa ja puolustajaa koskeva ilmoitus voitaisiin jättää tekemättä, jos se on 4 luvun 10 §:n nojalla jo tehtyjen toimenpiteiden perusteella tai muuten ilmeisen tarpeeton.

Voimassa olevan lain 29 §:n 1 momentin toisen virkkeen mukaan epäillylle on ennen kuulustelua ilmoitettava, mistä teosta häntä epäillään. Tämä virke sisällöltään täsmennettynä otettaisiin momentin ensimmäiseksi virkkeeksi. Rikoksen yksilöinnin osalta voidaan viitata siihen, mitä aikaisemmin on 6 luvun 1 §:n 2 momentin osalta todettu. Mainitussa säännöksessä säädettäisiin tutkitavasta rikoksesta ilmoittamisesta kutsussa. Rikoksen yksilöiminen riippuisi tapauskohtaisista olosuhteista. Toisaalta olisi otettava huomioon rikoksesta epäillyn puolustautumismahdollisuuksiin liittyvät näkökohdat, toisaalta rikoksen selvittämiseen liittyvät näkökohdat.

Käytännössä saattaa ilmetä useinkin tilanteita, joissa avustajasta ja puolustajasta ilmoittaminen on selvästi tarpeellista. Momentissa viitatus pykälän 1 momentin mukaan rikoksesta epäillylle olisi kirjallisesti ilmoitettava viipymättä oikeudesta käyttää esitutkinnassa valitsemaansa avustajaa, kun epäilty menettää vapautensa kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen yhteydessä. Muutenkin esitutkintaviranomaisen olisi tapauskohtaiset olosuhteet huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa toteutuu. Näin ollen muutkin kuin vapautensa menettäneet saattavat hankkia avustajan jo ennen kuulustelua. Avustajaa ja puolustajaa koskeva ilmoitus olisi ilmeisen tarpeeton muutenkin esimerkiksi silloin, kun epäillyllä on valmiiksi avustaja mukanaan hänen tullessaan kuulusteluun.

Lain 11 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan suppea esitutkinta saataisiin toimittaa noudattamatta 7 luvun 10 §:n 2 momenttia avustajan käyttöoikeutta koskevan ilmoituksen osalta. Suppeassakin esitutkinnassa oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa olisi kirjallisesti ilmoitettava kiinni otetulle epäillylle 4 luvun 10 §:n 1 momentin nojalla.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että ennen kuulustelua asianomistajalle, tämän lailliselle edustajalle ja asiamiehelle sekä todistajalle on ilmoitettava totuusvelvollisuudesta ja perättömästä lausumasta säädetyistä rangaistuksista. Asianomistajalle olisi ennen kuulustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeuden-

käyntiavustaja tai tukihenkilö. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 29 §:n 3 momenttia.

Pykälän 4 momentin mukaan todistajalta olisi tiedusteltava sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistamasta. Aiheen ilmetessä todistajalle olisi ilmoitettava, mitä 8 ja 9 §:ssä säädetään. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 29 §:n 4 momenttia.

11 §. Kuulustelutodistaja. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voisi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan paikalle. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saataisiin kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta suorittaa ilman todistajaa. Rikoksesta epäiltyä alle 18-vuotiasta ei kuitenkaan saisi kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaaliviranomaisen edustaja.

Momentti vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 30 §:ää sillä erotuksella, että esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa kuulusteltavalle hänen oikeudestaan pyytää kuulustelutodistaja paikalle säädettäisiin 10 §:n 1 momentissa, jossa muutenkin säädettäisiin kuulusteltavalle ennen kuulustelua tehtävistä ilmoituksista.

Voimassa olevan säännöksen säätämisen jälkeen ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkökohtia siitä, mihin seikkoihin pitäisi kiinnittää huomiota kuulustelutodistajaa valittaessa. Ne koskevat tapauksia, joissa ei ole kysymys kuulustelutodistajan esteellisyydestä vaan kuulustelun puolueettomaan toimittamiseen ja kuulustelutodistajan todistusarvoon liittyvistä seikoista.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies (päättös 11.10.2006, dnro 3199/4/04) on yhtynyt eduskunnan lakivaliokunnan (LaVM 31/2002 vp) ja hallintovaliokunnan (HaVL 38/2002 vp) kannanottoihin ja oikeuskirjallisuudessa esitettyyn kantaan, joiden mukaan on suhtauduttava varauksellisesti siihen, että jutun tutkija toimii samassa jutussa myös kuulustelutodistajana. Tämä liittyy viranomaistoimintaan kohdistuvaan puolueettomuusvaatimuk-

seen ja siihen, että kuulustelutodistajan käytöllä pyritään nimenomaan varmistumaan siitä, että kuulustelut suoritetaan luotettavasti ja puolueettomasti. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisukäytännön mukaan saman poliisimiehen ei tulisi myöskään vuorotella samassa kuulustelussa kuulustelutodistajana ja kuulustelijana. Muissakin kuin edellä mainituissa tapauksissa on tutkinnan puolueettomuuden turvaamiseen liittyvien näkökohtien vuoksi syytä pyrkiä mahdollisuksien mukaan käyttämään kuulustelutodistajina muita henkilöitä kuin poliisimiehiä.

Oikeuskirjallisuudessa on lisäksi katsottu, että käytännössä pitäisi välttää käyttämästä kuulustelutodistajana henkilöä, jota luultavasti tultaisiin kuulemaan todistajana tutkittavana olevassa asiassa. Suoritettaessa kuulusteluja koulussa, vankilassa tai muussa vastaavassa laitoksessa pitäisi kuulustelutodistajana käyttää mieluummin jotakuta muuta kuin asianomaisen laitoksen henkilökuntaan kuuluvaa henkilöä. Kuulustelutodistajaksi olisi ensi sijassa valittava sellainen henkilö, johon kuulusteltava voi luottaa. Jos kuulustelutodistajaksi otetaan muu henkilö kuin poliisiorganisaatioon kuuluva virkamies, tulisi kuulustelutodistajan olla ennen kaikkea kuulusteltavan hyväksymä henkilö.

Pykälän 2 momentissa olisi nykyiseen lakiin verrattuna uusi säännös. Sen mukaan kuulustelutodistajan käyttö voitaisiin korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella ääni- ja kuvatalenteeseen, jos siten voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat.

Momentti liittyisi 9 luvun 3 §:ään, jonka ensimmäisen virkkeen mukaan kuulustelutilaisuus saataisiin ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatalenteeseen. Virkkeessä ei ole tallentamiselle säädetty mitään edellytyksiä, vaan ne tulisivat kuulustelutodistajan korvaamiseen liittyvissä tapauksissa nyt kysymyksessä olevasta momentista.

Momentissa ei nimenomaisesti säädettäisi siitä, että kuulustelutodistajan käyttö voidaan kokonaan tai osittain korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella. Tämä liittyy siihen, että osittainen tallentaminen ei käytännössä tule kysymykseen näissä tapauksissa toisin kuin koko kuulustelutilaisuuden tallentamisessa. Momentti kuitenkin mahdollistaisi tar-

vittaessa myös kuulustelutodistajan osittaisen korvaamisen.

Kuulustelutodistajan käyttö voitaisiin esitutkintaviranomaisen voimavarojen säästämiseksi (ei tarvitse käyttää esitutkintavirkamiehen työaikaa todistajana toimimiseen tai ulkopuolisen todistajan hankkimiseen) ja tallennustekniikan ollessa käytettävissä korvata tallentamisella. Kuulustelutodistajaa tulisi kuulustelutilaisuuden tallentamisesta huolimatta kuitenkin käyttää sellaisissa tapauksissa, joissa siihen on syytä kuulustelun suorittamistavan ja kuulustelun aikaisten tapahtumien riittävän luotettavaa osoittamista varten. Sekä kuulustelutilaisuuden tallentaminen että kuulustelutodistajan käyttäminen tallentamisen ohella arvioitaisiin kussakin tapauksessa erikseen, joskin ohjeistuksella voitaisiin luoda suuntaviivoja yhtenäisen käytännön aikaansaamiseksi.

Kun arvioidaan sitä, tarvitseeko tallentamisen lisäksi käyttää kuulustelutodistajaa, huomioon tulisi ottaa tutkittavaan rikokseen, kuulusteltavaan henkilöön ja muihin vastaviin seikkoihin liittyviä näkökohtia. Esimerkiksi erityisen vakavien rikosten tutkinnassa saattaa olla tarvetta panostaa siihen, että kuulusteluolosuhteet ja kuulustelun aikaiset tapahtumat voidaan tarvittaessa tarkasti todentaa jälkikäteen. Tiedossa voi myös ennen kuulustelua olla, että kuulusteltava henkilö suhtautuu kielteisesti tulevaan kuulusteluun tai muuten velvollisuuksiinsa esitutkinnassa, jolloin saattaa olla tarvetta sekä kuulustelutodistajan käyttöön että tallentamiseen. Huomioon kokonaisarvioinnissa on otettava se, että tallentaminen ei kaikesta huolimatta estä kuulusteltavaa tekemästä kuulusteluaikeisia tapahtumia koskevia jälkikäteisiä väitteitä. Ne voivat koskea esimerkiksi kuulustelijan epäasianmukaista käyttäytymistä ennen kuulustelua tai joidenkin kuulusteluosuuksien leikkaamista pois tallenteesta.

Kuulustelutodistajaa koskevia säännöksiä ei edelleenkaan sovellettaisi suppeassa esitutkinnassa (11 luvun 2 §:n 2 momentti).

12 §. Kuultavaa tukevien henkilöiden läsnäolo. Pykälän mukaan asianomaisen avustajalla ja asianomistajalle määrättyllä tukihenkilöllä olisi oikeus olla läsnä hänen päämies-tään kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja kiellä sitä painavista rikostutkinnallisista

syistä. Tutkija voisi pyynnöstä sallia muunkin asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaaranna salassapitovelvollisuutta. Pykälän ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 31 §:ää. Toinen virke olisi mainittuun pykälään verrattuna uusi.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, pykälän toisessa virkkeessä tarkoitettuja kuultavaa tukevia henkilöitä voisivat olla esimerkiksi muut alaikäisen kuultavan lähisukulaiset kuin huoltajat ja rikosten uhreja tukevien järjestöjen edustajat. Kysymykseen voisi tulla esimerkiksi terveydenhoitoalan ammattihenkilö tilanteessa, jossa rikoksen asianomistaja on edelleen rikoksen aiheuttamassa järkytystilassa. Henkilö voisi toimia toisessa virkkeessä tarkoitettuna kuultavaa tukevana henkilönä ennen kuin hänet on määrätty oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukaisesti tukihenkilöksi. Tarve kuultavaa tukevien henkilöiden osallistumiseen kuulusteluun korostuu rikosten asianomistajien kohdalla, mutta virkkeen piiriin kuuluisivat kaikki asianosaiset ja heidän lisäksensä todistajat. Kuultavaa tukevan henkilön osallistuminen kuulusteluun tapahtuisi kuultavan aloitteesta, virke ei asettaisi esitutkintaviranomaiselle velvollisuutta hankkia sellaista henkilöä kuulusteluun.

Asianomistajaa tukevien henkilöiden tarve korostuu sellaisten rikosten kohdalla, joiden käsittelyn yhteydessä hänelle voidaan määrätä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 3 §:n nojalla tukihenkilö. Tällaisia rikoksia ovat mainitun luvun 1 a §:ssä tarkoitettut seksuaalirikokset, henkeen ja terveyteen (esimerkiksi pahoinpitelyrikokset) kohdistuvat rikokset sekä vapauteen kohdistuvat rikokset (esimerkiksi ihmiskaupparikokset). Tarvetta voi kuitenkin olla sallia asianomistajaa tukevan henkilön osallistuminen kuulusteluun muitakin rikoksia käsiteltäessä. Virke ei estäisi sitä, että kuulusteluun osallistuu tarvittaessa asianomistajalle määrätyn tukihenkilön lisäksi muu asianomistajaa tukeva henkilö.

Pykälän toisessa virkkeessä tarkoitettu rikoksen selvittämisen vaarantuminen liittyisi yleensä siihen, että kuultavaa tukeva henkilö saattaa vaikuttaa kuultavan kertomukseen.

Tämä voisi liittyä esimerkiksi tapauksiin, joissa kuultavaa tukevalla henkilöllä on sukulaisuuden kautta tai muuten yhteys muuhun asianosaiseen kuin kuultavaan. Rikoksen selvittämiseen liittyvällä rajoitusperusteella kynnnyksen sallia kuultavaa tukevan henkilön osallistuminen kuulusteluun ei pitäisi olla kuitenkaan korkealla. Kuulustelua häiritsevä henkilö voitaisiin nimittäin poistaa kuulustelusta 18 §:n nojalla. Mainitun pykälän soveltamisalaan kuuluisivat myös ne tapaukset, joissa epäasiallisesti pyritään vaikuttamaan kuulustelukertomuksen sisältöön. Salassapitovelvollisuuden merkitystä arvioitaessa olisi otettava huomioon se, että myös kuultavaa tukevalle henkilölle voitaisiin määrätä 11 luvun 5 §:ssä tarkoitettu ilmaisukielto.

13 §. *Osallistuminen toisen henkilön kuulusteluun.* Pykälän 1 momentin mukaan tutkija voisi sallia asianosaisten ja hänen avustajansa tai asiamiehensä sekä asianomistajalle määrätyn tukihenkilön osallistua asianomistajan kanssa toisen asianosaisten tai todistajan kuulusteluun, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi. Osallistumisen sallimista harkittaessa olisi otettava lisäksi huomioon hienotunteisuusnäkökohdat ja se, että epäillyn läsnäolosta ei saa aiheutua kärsimystä tai sitä vastaavaa muuta haittaa asianomistajalle. Virallisella syyttäjällä olisi 2 momentin mukaan oikeus osallistua kuulusteluun.

Pykälän 1 momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 32 §:n 1 momenttia kahdella muutoksella. Ensinnäkin voimassa olevan säännöksen termi ”läsnäolo” korvattaisiin ”osallistumisella”. Muutoksen kautta säännös koskisi myös tapauksia, joissa kuulustelussa hyödynnetään videoneuvottelua tai muuta vastaavaa teknistä tiedonvälitystapaa. Voimassa olevaan lakiin verrattuna toinen muutos virkkeessä koskisi sitä, että siinä nyt selvästi todettaisiin, että asianomistajalle määrätty tukihenkilö saa vain asianomistajan kanssa osallistua toisen henkilön kuulusteluun. Tukihenkilön tarve liittyä nimenomaan hänen päämiehensä tukemiseen.

Pykälän 1 momentin toinen virke olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Kuten yleisperusteluissa on todettu, epäillyn läsnäolo voi esimerkiksi seksuaali- ja pa-

hoinpitelyrikosten tutkinnassa aiheuttaa kuulusteltavalle asianomistajalle kärsimystä tai sitä vastaavaa haittaa. Näissä tapauksissa saattaa kysymykseen tulla jo momentin ensimmäisessä virkkeessä mainittu haitan aiheutuminen rikoksen selvittämiseksi. Virke liittyisi 4 luvun 6 §:n mukaiseen hienotunteisuusperiaatteeseen.

Pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan lain 32 §:n 2 momenttia. Pykälään ei tarpeettomana otettaisi mainitun pykälän 3 momentin säännöstä, jonka mukaan eräiden virkamiesten läsnäolosta kuulustelussa on säädetty erikseen.

14 §. *Vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolo kuulustelussa.* Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 33 §:n 1—3 momenttia yhdellä muutoksella. Pykälän 3 momentin mukaan tutkija voisi kieltää laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta tai jos läsnäolon voidaan muuten olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä. Voimassa olevassa laissa ei ole rikoksen selvittämisen vaikeuttamista koskevaa rajoitusperustetta. Tässä kuten seuraavassakin pykälässä käytettävää ”muun laillisen edustajan” käsitettä on jo käsitelty edellä 4 luvun 8 §:n perusteluissa.

Rikoksen selvittämisen vaikeuttamista koskevaa rajoitusperustetta sovellettaisiin yleensä tapauksissa, joissa laillisen edustajan läsnäolon voidaan olettaa vaikuttavan haitallisella tavalla kuulusteltavan lapsen tutkimukseen esimerkiksi siten, että hänen kertomuksensa ei vastaa totuutta tai että hän jättää jotakin asian selvittämisen kannalta olennaista kertomatta. Syynä tähän saattaa olla esimerkiksi asianomistajakuulustelussa laillisen edustajan läheinen suhde sukulaisuuden kautta tai muuten rikoksesta epäiltyyn. Kynnyksen pitäisi olla kuitenkin korkea tämän uuden rajoitusperusteen soveltamisen osalta. Myös kuulustelua häiritsevä laillinen edustaja voitaisiin nimittäin poistaa kuulustelusta 18 §:n nojalla.

15 §. *Yhteydenotto vajaavaltaisen lailliseen edustajaan.* Esitutkintalain 33 §:n 4 momentissa säädetään kuulustelusta ilmoittamisesta vajaavaltaisen laillisille edustajille ja tilaisuuden varaamisesta läsnäoloon kuulustelussa ainakin yhdelle heistä. Voimassa olevan pykälän laajuus ja 4 momenttia vastaavaan

sääntelyyn tarvittavat muutokset huomioon ottaen ehdotetaan, että yhteydenottoa ja tilaisuuden varaamista koskevat säännökset erotetaan omaan pykäläänsä.

Pykälän 1 momentin mukaan kuulustelusta olisi etukäteen ilmoitettava 14 §:n 1 momentissa tarkoitetuille läsnäoloon oikeutetuille vajaavaltaisen laillisille edustajille ja ainakin yhdelle heistä olisi varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa. Nämä lähtökohdat ovat myös voimassa olevan lain 33 §:n 4 momentissa. Kuulustelusta olisi siis edelleen ilmoitettava molemmille kuulusteltavan huoltajana oleville vanhemmille.

Kuten voimassa olevan lain 33 §:n perusteluissa (HE 52/2002 vp) todetaan, esitutkinnan joutuisuusvaatimuksen kannalta on perusteltua, ettei esitutkintatoimenpiteiden ajoittamisessa tarvitse ottaa huomioon kaikkien puhevallan käyttöön oikeutettujen mahdollisuutta päästä kuulusteluun. Puhevallan käyttöoikeuden merkityksen säilyttämiseksi ainakin yhdelle edustajista tulisi kuitenkin varata tilaisuus tosiasiallisesti saapua kuulusteluun. Tavoiteltavaa on kuitenkin pyrkiä sopimaan kuulustelun ajankohta molempien vanhempien kanssa silloin, kun he molemmat ovat kuulusteltavan huoltajia. Ilmoittaminen ja tilaisuuden varaaminen voidaan luonnollisesti tehdä samalla kertaa.

Käytännössä ensisijainen keino ilmoitus- ja tilaisuudenvaraamisvelvollisuuden täyttämiseksi on puhelinsoitto laillisille edustajille. Ilmoittaminen ja tilaisuuden varaaminen edellyttävät useita yrityksiä niissä tapauksissa, joissa edustajia ei heti puhelimitse tavoiteta. Mahdollista on myös esimerkiksi se, että poliisimies vie lapsen kotiin ja samalla suorittaa 1 momentin mukaiset toimenpiteet. Jos ilmoittaminen tapahtuu postitse, sähköpostitse tai muulla vastaavalla tavalla, ilmoittajan tulisi pyrkiä mahdollisuuksien mukaan varmistautumaan yhteystietojen paikkansapitävyydestä tai muuten viestin perillemenosta.

Pykälän 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että ilmoitusvelvollisuudesta ja tilaisuuden varaamisesta läsnäoloon voidaan poiketa vain, jos laillista edustajaa ei kyetä tavoittamaan tai jos ilmoittaminen ja tilaisuuden varaaminen eivät ole rikostutkinnallisista syistä mahdollisia ja jos epäiltyä on rikoksen

tai rikollisen teon selvittämiseksi viipymättä kuulusteltava.

Momentilla pyritään voimassa olevaan lakiin verrattuna täsmentämään ja tiukentamaan niitä edellytyksiä, joiden vallitessa 1 momentissa säädetystä ilmoitus- ja tilaisuudenvaraamisvelvollisuudesta voitaisiin poiketa. Muutostarve liittyy erityisesti tapauksiin, joissa kuulusteltava on rikoksesta epäilty. Huoltajan läsnäoloa kuulustelussa voidaan pitää tärkeänä lapselle näin tulevan tuen vuoksi. Samalla huoltaja tulee kytketyksi asian käsittelyyn tavalla, joka voi estää lapsen uusia rikoksia. Voimassa olevan esitutkintalain 33 §:n 4 momentin mukaan kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava läsnäoloon oikeutetuille vajaavaltaisen edustajille, jos se käy vaikeudetta päinsä. Saman säännöksen mukaan ainakin yhdelle vajaavaltaisen edustajista on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa, paitsi jos vajaavaltaista on rikoksen selvittämisen vuoksi välttämätöntä viipymättä kuulustella.

Momentin mukaan sekä ilmoittamisvelvollisuudesta että tilaisuuden varaamisesta voitaisiin poiketa vain kiireellisissä kuulustelutilanteissa ja niissäkin vain sen jälkeen, kun laillisia edustajia on yritetty kohtuudella edellytettävien keinoin tavoittaa. Lähtökohtana on se, että useissa tapauksissa edustaja on mahdollista saada myös kiireelliseen kuulusteluun. Kuulustelun kiireelliseen suorittamiseenkaan ei usein ole välttämätöntä tarvetta. Toisaalta kuulusteltavankin etu saattaa joskus edellyttää sitä, että kuulustelun suorittamista ei pitketä tarpeettomasti sen vuoksi, että hänen vanhempiaan ei tavoiteta.

Momentin mukaan kiireellisissä tapauksissa myös rikostutkinnalliset syyt oikeuttaisivat poikkeamaan ilmoittamisesta ja tilaisuuden varaamisesta. Esimerkkinä voidaan mainita tapaus, jossa huoltaja ja lapsi ovat epäiltynä osallisuudesta samaan rikokseen. Näissäkin tapauksissa ilmoittamisen ja tilaisuuden varaamisen este saattaa poistua, jos vajaavaltaisen kuulustelemisen kanssa voidaan odottaa.

Voimassa olevan lain 33 §:n 4 momentin mukaan vajaavaltaisen kuulustelusta on ilmoitettava mahdollisimman nopeasti hänen edustajalleen, jos tilaisuuden varaamisesta edustajan läsnäoloon kuulustelussa on jouduttu luopumaan sen vuoksi, että kuulustelu

on ollut välttämätöntä suorittaa viipymättä. Nyt kysymyksessä olevan pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että kuulustelusta ja kuulustelukertomuksen sisällöstä on 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa mahdollisimman pian ilmoitettava kuulusteltavan lailliselle edustajalle.

Esimerkiksi lapsen huoltajana olevan vanhemman kannalta on tärkeää, että hän saa riittävät tiedot siitä, mistä rikoksesta lasta epäillään ja mitä lapsi on kuulustelussa ker-tonut. Vastaavat tiedot laillinen edustaja olisi saanut olemalla läsnä kuulustelussa. Suositeltavin tapa ilmoitusvelvollisuuden täyttämiseen on lähettää kappale vajaavaltaisen kirjallisessa muodossa olevasta kuulustelukertomuksesta. Yksinkertaisessa tapauksessa kuulustelukertomuksen sisältö voitaisiin ilmoittaa esimerkiksi puhelimitse.

16 §. Sosiaaliviranomaisen edustajan osallistuminen kuulusteluun. Pykälän 1 momentin mukaan, kun alle 18-vuotiasta epäillään rikoksesta tai rikollisesta teosta, sosiaaliviranomaiselle olisi ilmoitettava teosta ja varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tämä ole selvästi tarpeetonta. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että esitutkintaviranomaisen on viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaaliviranomaiselle.

Sosiaaliviranomaisia koskevasta tilaisuuden varaamis- ja kuulustelupöytäkirjan toimittamisvelvollisuudesta säädetään nykyisin esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 15 §:ssä. Asian merkitys erityisesti lapsen edun kannalta ja johdonmukaisuusnäkökohdat (vajaavaltaisen laillisen edustajan kytkemisestä rikosasian käsittelyyn säädetään laissa) puhuvat sen puolesta, että myös sosiaaliviranomaista koskevat säännökset otetaan lakiin.

Voimassa olevan asetuksen 15 §:n mukaan, kun lasta kuulustellaan epäiltynä, sosiaalilautakunnalle on varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tätä ole lastensuojelulain (683/83) 15 §:n 2 momentin perusteella pidettävä ilmeisesti tarpeettomana. Esitutkintaviranomaisen on viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaalilautakunnalle.

Kuten yleisperusteluissa on jo todettu, lain-säädännössä ei enää käytetä nimitystä ”sosiaalilautakunta”. Sen sijasta toimivasta moni-

jäsenisestä elimestä käytetään tässä esityksessä nimitystä ”sosiaaliviranomainen”. Lisäksi asetuksen pykälässä mainittu lastensuojelulaki on kumottu uudella vuoden 2008 alussa voimaan tulleella lailla, jonka 24 §:n 2 momentissa on aikaisemman lain 15 §:n 2 momenttia vastaava sääntely. Uuden sääntöksen mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä, jollei sosiaalihuollosta vastaava toimielin arvioi läsnäolon olevan ilmeisen tarpeetonta. Toimielimen tulee tarvittaessa ohjata lapsi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) mukaiseen sovitteeluun.

Voimassa olevaan pykälään verrattuna ehdotettavassa pykälässä korostettaisiin selvyyden vuoksi erottelua alle 15-vuotiaana tehtyihin rikollisiin tekoihin ja 15-17-vuotiaana tehtyihin rikoksiin, koska tilaisuuden varaamista koskevan velvollisuuden tulee koskea molempia tekotyyppejä. Pykälässä myös erotettaisiin poliisille asetettu velvollisuus varata tilaisuus siitä harkinnasta, joka liittyy lastensuojelulain 24 §:n 2 momentin nojalla sosiaaliviranomaisen edustajan tarpeeseen osallistua kuulusteluun, mitä korostettaisiin jättämällä viittaus lastensuojelulain säännökseen pois.

Tilaisuuden varaamisella tarkoitettaisiin tässäkin yhteydessä sitä, että sosiaaliviranomaisen edustajan toiveet kuulustelun ajankohdasta ja mahdollisuudet päästä siihen otetaan huomioon ajankohdasta päätettäessä. Tilaisuus tulisi siis varata, jollei sitä ole pidettävä selvästi tarpeettomana. Tällä halutaan korostaa sitä, että poikkeamista tilaisuuden varaamisesta tulisi käyttää varovaisesti. Esimerkiksi pikemminkin ajattelemattomuudesta tai ymmärtämättömyydestä tehdyt teot voisivat jäädä ulkopuolelle. Lisäksi lievimmät rikokset jäisivät pykälän soveltamisalan ulkopuolelle, koska 11 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan suppea esitutkinta saataisiin toimittaa noudattamatta 7 luvun 16 §:n säännöksiä. Ilmaisuuksien ”saadaan” tarkoittaisi sitä, että esimerkiksi alaikäisen ollessa toistuvasti epäiltynä lievestä rikoksesta sosiaaliviranomaiselle voitaisiin ilmoittaa ja varata tilaisuus. Toisaalta sosiaaliviranomaisen huomi-

on kiinnittäminen asiaan voitaisiin hoitaa myös lastensuojeluilmoituksen kautta.

Sosiaaliviranomaisen edustajan läsnäolon merkitys korostuu silloin, kun lapsen kumppaakaan huoltajaa ei saada kutsutuksi tai voida kutsua kuulusteluun. Mainittu seikka tulisi ottaa huomioon harkittaessa tilaisuuden varaamista edustajalle. Tilaisuuden varaamisen yhteydessä sosiaaliviranomaiselle olisi myös syytä ilmoittaa siitä, jos tiedossa on, että huoltaja ei tule osallistumaan kuulusteluun.

Pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan asetuksen 15 §:ssä olevaan sääntelyä.

17 §. Kysymysten tekeminen. Pykälässä säädettäisiin kysymysten tekemisestä kuulusteltavalle samoin kuin voimassa olevan esitutkintalain 34 §:ssä.

18 §. Henkilön poistaminen kuulustelusta. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 35 §:ää.

19 §. Kuulustelusta poissaolleen asianosaisen oikeudet. Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 36 §:ää vastaavasti asianosaisen, hänen avustajansa tai asiamiehensä oikeuksista tilanteessa, jossa hän ei pyynnöstään huolimatta ole saanut olla läsnä kuulustelussa tai hänet on siitä poistettu.

20 §. Alustavat puhuttelut. Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan lain 38 §:n tavoin alustavissa puhutteluissa noudatettavista säännöksistä. Rikoksen selvittämiseksi toimitettavissa alustavissa puhutteluissa olisi noudatettava, mitä 5 §:n 1 momentissa säädetään kuulusteltavan kohtelusta sekä 8 §:ssä todistajan ilmaisovelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta.

8 luku Ryhmätunnistus

1 §. Ryhmätunnistuksen määritelmä. Pykälässä todettaisiin ryhmätunnistuksella tarkoitettavan rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi järjestettävää tilaisuutta, jossa epäillyn lisäksi käytetään vertailuhenkilöitä. Tämä määritelmä löytyy voimassa olevan lain 38 a §:n 1 momentista.

2 §. Ryhmätunnistuksen edellytykset. Pykälään otettaisiin voimassa olevan lain 38 a §:n 1 momentissa sekä ryhmätunnistuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:n 2 ja 4 momentissa olevaa sääntelyä. Asetuksen säännökset ehdotetaan siirrettäväksi lakiin niiden merkityksen ja johdonmukaisuuden

vuoksi. Esitutkintalakiin otettaisiin muutenkin tutkintatoimenpiteiden edellytyksiä ja tutkinnanjohtajan päätösvaltaa koskevia säännöksiä.

Pykälän 1 momentin mukaan ryhmätunnistusta voitaisiin käyttää silloin, kun sillä voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä. Tunnistamistilaisuuden järjestämistä ei siis edelleenkään sidottaisi rikoksen vakavuuteen tai laatuun. Ryhmätunnistuksella ei välttämättä ole merkitystä vakavankaan rikoksen selvittämisessä. Toisaalta hyvin vähäisen rikoksen kohdalla tunnistamistilaisuuden järjestämisen tarkoituksenmukaisuutta on syytä harkita erityisesti 4 luvun 4 §:ssä säädettyä ehdotettavan suhteellisuusperiaatteen kannalta.

Tunnistamistilaisuuden järjestämistarve ja järjestämismahdollisuus riippuvat tapauskohtaisista seikoista, vaikka ryhmätunnistuksen merkitystä onkin syytä korostaa sen näyttöarvon vuoksi. Tunnistamisen luotettavuutta ei voida kuitenkaan sitoa yksinomaan käytettävään tunnistamistapaan. Ryhmätunnistuksen merkitys korostuu tilanteissa, joissa tunnistettava ei tunne ennestään tunnistettavaa henkilöä ja joissa luotettava tunnistus on muun näytön vähäisyyden vuoksi merkittävässä asemassa. Toisaalta verekseltään kiinni otetun epäillyn välitön näyttäminen todistajalle tai asianomistajalle saattaa olla tärkeä rikoksen selvittämiskeino.

3 §. *Ryhmätunnistuksen järjestäminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 38 a §:n 2—4 momenttia sillä tavalla kuitenkin muutettuna, että pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa säännöstä täsmällisemmin läsnäolo-oikeudesta tunnistamistilaisuudessa. Lisäksi 2 momentin mukaan viralliselle syyttäjälle olisi varattava tilaisuus olla läsnä ryhmätunnistuksessa. Tämä tarkoittaa sitä, että syyttäjälle olisi hyvissä ajoin etukäteen ilmoitettava tunnistamistilaisuuden järjestämisestä, jotta hän halutessaan kykenee osallistumaan siihen. Tarvittaessa syyttäjän kanssa voitaisiin etukäteen neuvotella tunnistustilaisuuden järjestämisen tarpeesta.

Pykälän 3 momentin mukaan tunnistamistilaisuus olisi tallennettava videotallenteeseen tai muuhun siihen verrattavaan kuvatallenteeseen. Tämä on tärkeitä tunnistamisen luotettavuuden jälkikäteistä arviointia varten.

Lain 9 luvun 6 §:n 2 momentin nojalla tallenne olisi liitettävä esitutkintapöytäkirjaan, joten sitä voitaisiin tarvittaessa hyödyntää syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä. Tarkoituksenmukaista olisi myös yleensä ottaa valokuva tunnistusryhmästä, jolloin videotallenteen katsominen ei olisi välttämättä tarpeen. Tällainen valokuva olisi viimeksi mainitun säännöksen nojalla myös otettava esitutkintapöytäkirjan liitteeksi.

4 §. *Sivullisen velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen.* Pykälässä säädettäisiin sivullisen osallistumisesta ryhmätunnistukseen voimassa olevan esitutkintalain 38 b §:n tapaan.

5 §. *Säännösten soveltaminen muuhun tunnistukseen.* Pykälässä säädettäisiin, että mitä 1—4 §:ssä säädetään ryhmätunnistuksesta, on soveltuvin osin voimassa myös tunnistuksessa, jossa käytetään valokuvia tai muuta kuvatallennetta taikka näköhavaintojen lisäksi tai ohella muita aistihavaintoja. Pykälä perustuisi osittain voimassa olevan lain 38 c §:ään. Muita aistihavaintoja ovat esimerkiksi henkilön ääneen tai hajuun taikka hänen tunnustelemissa perustuvat havainnot. Sääntelyn täydentäminen tällä tavalla tarkoittaisi sitä, että tunnistajan ei välttämättä tarvitsisi olla ihminen. Hajun perusteella tapahtuvassa tunnistamisessa voitaisiin käyttää erityisesti koulutettua koiraa.

Pykälä tarkoittaa valokuvatunnistuksen osalta esimerkiksi sitä, että vertailukuvissa ei saa käyttää sellaisten henkilöiden kuvia, joiden ulkonäkö poikkeaa rikoksesta epäillystä tunnistamisen luotettavuutta vähentävällä tavalla, ja että vertailuhenkilöiden valokuvia on valokuvatunnistuksessa oltava vähintään viisi. Valokuvatunnistuksessa käytettävät valokuvat ovat sellaisia 9 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettuja valokuvia, jotka olisi liitettävä esitutkintapöytäkirjaan tunnistuksen luotettavuuden jälkikäteistä arviointia varten. Valokuvat ovat rikosepäilyyn liittyvän luonteensa vuoksi arkaluonteista aineistoa. Osa niistä myös koskee henkilöitä, joita ei edes epäillä rikoksesta. Tämän vuoksi valokuvaaineiston osalta on hyödynnettävä esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineiston salassapitomahdollisuuksia.

9 luku **Esitutkinta-aineisto**

1 §. *Esitutkintatoimenpiteistä laadittava pöytäkirja.* Pykälän 1 momentin mukaan esitutkintatoimenpiteistä olisi laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan, jollei erikseen laissa muuta säädetä. Momentti vastaisi alkuosaltaan voimassa olevan lain 39 §:n 1 momentin toista virkettä. Laissa erikseen säätämistä koskeva osa olisi lisäys. Tämä liittyy siihen, että poliisilla olisi erityissäännösten nojalla oikeus pitää salassa käyttämiänsä keinoja tai tutkintamenetelmiä. Pöytäkirja tai asiakirja olisi otettava 6 §:n 2 momentin mukaisesti esitutkintapöytäkirjaan tai sen liitteeksi, jos esitutkintatoimenpidettä koskevilla tiedoilla voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa.

Merkinnän tekeminen muuhun asiakirjaan liittyy lähinnä tapauksiin, joissa esitutkintapöytäkirjaa ei laadita. Tämä tulee esimerkiksi kysymykseen suppeassa esitutkinnassa. Tällöin merkintä voidaan tehdä ilmoitusosaan. Olennaista on se, että toimenpide tulee jälkikäteen todennettavalla tavalla merkityksi asiakirjaan.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että kuulustelusta laaditaan kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Jos kuulusteltava on käyttänyt muuta kieltä, pöytäkirja laadittaisiin 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä. Momentti korvaisi voimassa olevan lain 39 §:n 1 momentin ensimmäisen virkkeen, jonka mukaan kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä kielellä ja joka puutteellisenä on aiheuttanut tulkintaongelmia. Tältä osin kysymys olisi täsmennyksestä eikä asillisesta muutoksesta.

Momentin sisältöön vaikuttavia kuulusteltavan oikeusturvaan ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin liittyviä kysymyksiä on käsitelty yleisperustelujen jaksossa, joka koskee esitutkinnassa ja esitutkinta-asiakirjoissa käytettävää kieltä. Säännös tarkoittaisi sitä, että kuulustelupöytäkirja laadittaisiin 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan määräytyvällä esitutkinnan käsittelykielellä myös silloin, kun kuulusteltavalla on saamen kielilain mukaan oikeus käyttää saamen kieltä. Näissä tapauksissa olisi mainitun lain 19 ja 20 §:n

mukaisesti huolehdittava tarvittavista tulkkauspalveluista ja asiakirjojen kääntämisestä.

Pykälän 3 momentin mukaan kuulustelupöytäkirjasta olisi käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Jos kuulusteltava on ollut 7 luvun 3 tai 4 §:ssä tarkoitetussa tilassa, kuulustelupöytäkirjaan olisi tehtävä merkintä kuulustellun tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista ei ole voitu lykätä. Mainitut pykälät koskisivat päihtyneen ja mielentilaltaan häiriintyneen kuulustelemista. Momenttiin keskitettäisiin kuulustelupöytäkirjaa koskeva sääntely, joka on tällä hetkellä esitutkintalain 22 §:n 2 momentissa sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 12 ja 13 §:ssä.

2 §. *Kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen ja korjaaminen.* Pykälän 1 momentin mukaan heti kuulustelun päätyttyä olisi kuulustelupöytäkirja annettava kuulustellun tarkastettavaksi. Tarkastaminen voitaisiin toimittaa kuulustelukertomuksen ja kuulustelupöytäkirjan tietojen ääneen lukemisella kuulusteltavalle, jos se on asian laatu ja laajuus huomioon ottaen asianmukaista. Kuulustellulta olisi tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Kuulustelupöytäkirjaan olisi 1 momentin neljännen virkkeen mukaan merkittävä kuulustellun pyytämät asiaankuuluvat lisäykset ja korjaukset. Kuulustelupöytäkirjaa ei saisi muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydetty korjaukset ja lisäykset on tehty (2 momentti).

Pykälässä säädettäisiin tarkastamisesta ja korjaamisesta tavalla, joka osittain vastaisi voimassa olevan lain 39 §:n 2 momenttia. Säännös erotettaisiin lainsäädännön selkeyden ja havainnollisuuden edistämiseksi omaksi pykäläkseen. Muutos verrattuna voimassa olevaan säännökseen olisi se, että pykälä muutettaisiin uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä koskemaan kuulustelukertomuksen asemesta kuulustelupöytäkirjaa. Yleisperustelujen mukaisesti tämä liittyy siihen, että kuulustelupöytäkirja sisältää kuulustelukertomuksen kirjaamisen oikeellisuuden ja kuulusteluolosuhteiden arvioinnin kannalta merkityksellisiä tietoja. Koska kuulustelupöytäkirjaan tehdään merkintöjä myös kuulusteluolosuhteista (esimerkiksi kuulustelun ajan-

kohta), tarkastaminen ja korjaaminen tulisivat koskemaan myös olosuhteita.

Voimassa olevan säännöksen ensimmäisen virkkeen mukaan pöytäkirjattu kertomus on heti kuulustelun päätyttyä luettava kuulusteltavalle ja annettava hänen tarkastettavakseen. Ehdotettavan pykälän mukaan kuulustelukertomuksen ja kuulustelupöytäkirjan tietojen lukeminen kuulusteltavalle olisi tapa, jolla voitaisiin korvata se, että kuulusteltava itse lukee kertomuksen ja pöytäkirjan. Lukemista kuulusteltavalle voitaisiin käyttää myös tämän itse suorittaman lukemisen ohella. Tarkastamisesta huolehtivan esitutkintavirkamiehen päätettäväksi jäisi se, miten tarkastaminen tehdään. Merkitystä voidaan antaa myös kuulusteltavan omalle mielipiteelle tarkastamisen suorittamistavasta.

Tapauksesta riippuen tarkastaminen voitaisiin tehdä lukemalla kuulustelukertomus ääneen (esimerkiksi lyhyt kuulustelukertomus), antamalla kirjattu kertomus kuulusteltavan luettavaksi tai käyttämällä molempia tapoja samalla. Yleensä kuulustelupöytäkirjan muiden merkintöjen kuin kuulustelukertomuksen tarkastaminen tapahtuisi siten, että kuulusteltu itse katsoo kuulustelupöytäkirjan läpi, jolloin hän samalla yleensä myös luki kertomuksensa. Kuulustelukertomuksen kannalta olennaista olisi se, että kuulusteltu voisi kertomuksensa laatu ja laajuus huomioon ottaen perehtyä kertomukseen riittävällä tavalla. Puhelinkuulustelun yhteydessä kuulustelupöytäkirjan tarkastuttaminen tapahtuisi pääsääntöisesti kertomus ja tiedot kuulustellulle ääneen lukemalla, ellei ole syytä tarjota hänelle tilaisuutta tulla tutustumaan kirjallisessa muodossa olevaan kuulustelupöytäkirjaan.

Korjauksia ja lisäyksiä koskevien merkintöjen suorittamistapa riippuisi tapauksesta. Joissakin tapauksissa ne voitaisiin sisällyttää kuulusteltavan kuulustelukertomukseen muuttamalla tai täydentämällä kertomusta. Varsinkin niissä tapauksissa, joissa kuulusteltavan huomautukset koskevat kuulustelupöytäkirjan muita merkintöjä kuin kuulustelukertomusta, korjaus tai lisäys voitaisiin tehdä myös muuhun paikkaan kuulustelupöytäkirjassa. Kuten itse kuulustelukertomuksen kirjaamisessa, myös korjausten ja lisäysten kirjaamisessa voidaan käyttää harkintaa sen suhteen, kuuluuko kuulusteltavan kertoma

seikka tai esittämä huomautus ollenkaan asiaan. Asiaankuulumattomia korjauksia ja lisäyksiä ei tarvitsisi tehdä. Kynnys tekemättä jättämiselle olisi kuitenkin korkea.

Pykälä velvoittaisi esitutkintaviranomaista toimimaan siinä säädetyllä tavalla. Kuulusteltavalla ei olisi velvollisuutta tarkastaa tarkastettavaksi annettavaa kuulustelupöytäkirjaa. Jos kuulusteltava ei haluaisi käyttää tarkastamisoikeuttaan, siitä tulisi tehdä merkinä kuulustelupöytäkirjaan.

3 §. Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen. Pykälän mukaan kuulustelutilaisuus saataisiin ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Kuulustelutilaisuus olisi tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tallentamisesta olisi ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Pykälän ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 39 §:n 3 momentin ensimmäistä virkettä sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 17 §:ää kuitenkin sikäli muutettuna, että edellytettäisiin sekä äänen että kuvan käyttämistä tallentamisessa. Myös velvollisuudesta ilmoittaa tallentamisesta säädetään nykyisin mainituksa asetuksen pykälässä.

Voimassa olevaan sääntelyyn verrattuna uutta olisi se, että pykälän toisessa virkkeessä asetettaisiin velvollisuus tallentamiseen tietyissä tapauksissa. Tarkoituksena ei olisi, että kynnys kuulustelutilaisuuden ottamiseen ääni- ja kuvatallenteeseen on korkea. Yleisperusteluissa esitettyjen näkökohtien perusteella tallentamisen käyttöä on syytä edistää. Tämän mahdollistaa myös tallennustekniikan ja edullisten tallennustapojen yleistyminen. Toisaalta tallennuksenkin käytössä olisi käytettävä järkevää harkintaa, jolloin esimerkiksi vähäiset, selvät ja rutiiniluonteiset rikosasiat jäisivät yleensä tallentamisen ulkopuolelle.

Pykälässä tarkoitettu asian laatuun liittyvä seikka voi olla rikoksen vakavuus. Tallentaminen voi olla aiheellista myös esimerkiksi silloin, kun alustavien puhuttelujen perusteella tai muuten on aihetta olettaa, että todistajat

tulevat kertomaan asiasta ristiriitaisesti. Kuulusteltavan henkilöä koskevia syitä voivat olla esimerkiksi nuori ikä, päihtyneisyys, mielentilan häiriintyneisyys tai ulkomaalaisuus. Tiedossa voi myös olla esimerkiksi kuulusteltavan käyttäytymisen vuoksi, että hän suhtautuu kielteisesti kuulusteluun liittyviin velvollisuuksiinsa niin, että hän ei halua kertoa jostakin asiasta, josta hänellä olisi velvollisuus kertoa.

Asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät syyt eivät kuitenkaan yksinään edellyttäisi kuulustelutilaisuuden tallentamista. Siihen olisi oltava syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tällöin kuulusteluolosuhteiden tai kuulusteltavan käyttäytymisen perusteella on aiheutta varautua siihen, että kuulustelua koskevia jälkikäteisiä väitteitä tullaan tekemään tai että kuulusteltavan kertomuksen tosiasiallinen sisältö joudutaan tarkistamaan. Tämä koskee niin syyteharkintaa kuin tuomioistuinkäsittelyä. Eräänä erityistapauksena voidaan mainita tilanteet, joissa kuulusteltavaa henkilöä ei ilmeisesti voida kuulla pääkäsittelyssä (esimerkiksi todistaja on kuolemanvakavasti sairas). Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 3 momentin mukaan, jos todistajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella, tuomioistuin voi salliä, että tallennettu lausuma voidaan ottaa oikeudenkäynnissä huomioon.

Kuulustelutodistajaa koskevan 7 luvun 11 §:n ja sen perustelujen mukaisesti tallentamistarpeen arviointiin liittyisi kuulustelutodistajan käyttö. Tallentaminen voisi korvata kuulustelutodistajan käytön. Toisaalta kuulustelutodistajaa ja tallentamista voitaisiin käyttää tarvittaessa samanaikaisesti. Yleensä tallentamistarve liittyisi samanlaisiin näkökohtiin kuin tarve käyttää kuulustelutodistajaa, minkä vuoksi tallentamisella voitaisiin pääsääntöisesti korvata kuulustelutodistajan käyttö.

Lähtökohtaisesti tallenteeseen otettua kuulustelukertomusta ei tarvitsisi purkaa sanatarkasti kirjalliseen muotoon. Joissakin tapauksissa tämä saattaa olla tarpeen esimerkiksi syyteharkintaa varten.

4 §. Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten. Pykälä pääosin vastaisi voimassa olevan lain 39 a §:ssä olevaa sääntelyä. Uutta sääntelyä olisivat esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 17 §:ään perustuva 1 momentin viimeinen virke sekä esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän esitutkintayhteistyöhön liittyvä pykälän 3 momentti.

Ehdotettavan pykälän 2 momentin mukaan rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Kysymys on tältä osin oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, johon liittyen kysymystenteko-oikeudesta määrätään EIS 6 artiklan 3 kappaleen d kohdassa sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen d kohdassa. Kysymystenteko-oikeutta koskevia EIT:n ratkaisuja on useita. Niiden joukossa on Suomea koskevia ratkaisuja, jotka liittyvät lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen selvittämiseen. Tältä osin voidaan mainita tapaukset *E.H. v. Suomi 4.4.2006*, *B. v. Suomi 24.4.2007*, *W. v. Suomi 24.4.2007* ja *A.H. v. Suomi 10.5.2007*.

Kysymystenteko-oikeuteen liittyy korkeimman oikeuden äänestysratkaisu KKO 2006:107, joka koskee epäillyn seksuaalirikoksen kohteeksi joutuneen lapsen kertomuksen tallentamista videotallenteelle ilman, että rikoksesta epäillylle oli varattu tilaisuutta esittää lapselle kysymyksiä. Lasta ei voitu kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan tällaista videotallennetta saadaan käyttää tuomioistuimessa todisteena, jos syytetylle on varattu mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Korkeimman oikeuden ratkaisussa on mahdollisuuden varaamisen osalta kiinnitetty huomiota siihen, että vastaajalla oli ollut lainoppinut avustaja, ja hänellä olisi ollut tosiasiallinen mahdollisuus vielä esitutkinnan päättymisen jälkeen ennen käräjäoikeudessa tapahtuvaa pääkäsittelyä vaatia lisätutkintaa, jossa hänelle olisi varattu tilaisuus esittää kysymyksiä asianomistajalle.

Edellä selostettuun korkeimman oikeuden ratkaisuun liittyen voidaan todeta, että lähtökohtana nyt kysymyksessä olevan kaltaisessa mahdollisuuden varaamisessa on viranomai-

saloitteisuus. Esitutkintaviranomaisen tulee huolehtia siitä, että laissa säädettyjä menettelytapoja noudatetaan. Tämä tarkoittaa nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa sitä, että epäillylle tulisi nimenomaisesti tarjota mahdollisuutta kysymysten esittämiseen.

Koska kuulustelutilaisuuden tallentamisella korvataan kuuleminen tuomioistuimessa ja koska kysymyksessä on yleensä vakavaa rikosta koskeva epäily, rikoksesta epäillyllä tulisi olla avustaja jo tallennettavaa kuulustelutilaisuutta varten. Näissä tapauksissa korostuisivat esitutkintaviranomaiselle 4 luvun 10 §:ssä (oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa) asetetut velvollisuudet. Tämä koskee, paitsi tarvittaessa avustajan hankkimista epäillylle, myös kuulustelutilaisuuden järjestämistä niin, että avustaja voi siihen osallistua. Myös asianomistajan avustamiseen ja tukihenkilön hankkimiseen hänelle tulisi näissä tapauksissa kiinnittää erityistä huomiota.

Vaikka kuulustelukertomus voitaisiin tarvittaessa tarkastaa tallenne kuuntelemalla ja katselemalla, kysymyksessä olevissa tapauksissa kertomus pitäisi kirjata sanatarkasti. Tällä vältettäisiin tarpeettomat 7 §:n 2 momentin mukaisesti esitutkintaviranomaisen luona tapahtuvat tallenteeseen perehtymiset. Samalla helpotettaisiin 5 §:n mukaista ääni- ja kuvatallenteen tarkastamista.

Pykälän 3 momentissa olisi siis voimassa olevaan lakiin nähden uusi säännös, jonka mukaan viralliselle syyttäjälle olisi varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä olisi oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

Tilaisuuden varaamisvelvollisuuden voi periaatteessa katsoa aiheutuvan jo 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesti yhteistyövelvollisuuteen liittyvästä esitutkintaviranomaisen ilmoitusvelvollisuudesta. Selvyyden vuoksi ja asian korostamiseksi tilaisuuden varaamisvelvollisuudesta säädettäisiin erikseen. Kuten ryhmätunnistukseenkin liittyvän tilaisuuden varaamisen (8 luvun 3 §:n 2 momentti) osalta, viralliselle syyttäjälle tulisi ilmoittaa tallennettavan kuulustelutilaisuuden järjestämisestä siinä määrin etukäteen, että hänellä on tosiasiallisesti mahdollisuus osallistua kuulusteluun ja esittää tai saada siinä esitettyksi kysymyksiä kuulusteltavalle.

Vaikka momentti ei velvoittaisi syyttäjää osallistumaan tallennettavaan kuulustelutilaisuuteen, osallistuminen on yleensä tarpeen asian selvittämisen näkökulmasta ja mahdollisten tarpeettomien uusintakuulustelujen välttämiseksi.

5 §. Ääni- ja kuvatallenteen tarkastaminen. Pykälän mukaan, jos kuulustelutilaisuus tallennetaan 3 tai 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla, kuulustellulle olisi kuulustelun päätyttyä varattava tilaisuus kuunnella ja katsella tallenne ja tehdä kertomukseensa tarpeelliset korjaukset ja lisäykset, jollei tämä ole kuulusteltavan nuori ikä tai hänen henkisen toimintansa häiriintyneisyys huomioon ottaen selvästi tarkoituksetonta. Kuulustelukertomuksen tarkastaminen tapahtuisi 2 §:n 1 momentissa tarkoitetulla kuulustelupöytäkirjan tarkastamisella.

Pykälä vastaisi osittain esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 18 §:ssä olevaa sääntelyä. Kuulustelukertomuksen korjaamiseen ja siihen tehtäviin lisäyksiin sekä kertomuksen tarkastamiseen liittyvät näkökohdat koskettavat kuulusteltavan oikeusturvaa ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Tämän ja johdonmukaisuuden vuoksi (kuulustelukertomuksen tarkastamisesta ja korjaamisesta säädettäisiin muutenkin laissa eli 2 §:ssä) sääntely ehdotetaan otettavaksi lakiin. Momentissa ei asetuksen tavoin säädettäisi kuulustelukertomuksen tarkastamisesta tapauksessa, jossa kuulustelukertomus kuulusteltavan lausumien perusteella sanellaan tallenteeseen. Tällaiseen menettelyyn ei pitäisi turvautua, vaan kuulusteltavan kertomus tulisi suoraan ottaa tallenteeseen. Luvun 2 §:n mukaisesti tämäkään pykälä ei asettaisi kuulusteltavalle mitään velvollisuutta kuunnella ja katsella tallennetta, jos hän ei sitä halua.

Kynnys tilaisuuden varaamatta jättämiseen kuulusteltavan nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi olisi korkea, mitä ilmentäisi pykälässä käytettävä ilmaus ”selvästi”. Arvioitaessa tilaisuuden varaamisen tarvetta tällaisissa tapauksissa olisi erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, onko tallenteen läpikäyminen kuulusteltavalle henkisesti raskasta ja onko suoritettun kuulustelun perusteella mahdollisia epäselviä kohtia, joihin asian selvittämisen kannalta olisi

syitä saada täsmennystä. Erityisesti pieniin lapsiin kohdistuneiden epäiltyjen seksuaalirikosten osalta on syytä korostaa sitä, että kuulustelujen tarpeettomasta pitkittymisestä voi aiheutua uhrille ahdistusta, jopa kärsimykseksi luonnehdittavia tunnetiloja. Lähinnä tilaisuuden varaamatta jättäminen tulisi kysymykseen 4 §:n mukaisissa tilanteissa, joissa tallentaminen tehdään todisteena käyttämistä varten.

Pykälän jälkimmäiseen virkkeeseen liittyy se, että tallennettu kuulustelukertomus olisi syytä ottaa kattavasti ja riittävän tarkasti kuulustelupöytäkirjaan. Kuulustelupöytäkirjan laatimiseen on myös eduskunnan hallintovaliokunta kiinnittänyt huomiota esitutkintalain 39 §:n muuttamisen yhteydessä (HaVL 38/2002 vp). Viittaaminen 2 §:n 1 momenttiin ei tallentamistapauksissa tarkoittaisi välttämättä sitä, että pöytäkirjattu kuulustelukertomus olisi heti kuulustelun päätyttyä annettava kuulustellun tarkastettavaksi. Vaikka tulisi pyrkiä siihen, että kuulustelupöytäkirja on valmis jo heti kuulustelun jälkeen, siihen ei välttämättä kyetä. Tällöin kuulustellulle olisi erikseen tarjottava tilaisuus kuulustelukertomuksen ja muutenkin kuulustelupöytäkirjan tarkastamiseen. Tämä olisi tehtävä niin, että kuulustellulle aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa erillisestä tarkastamisesta.

6 §. Esitutkintapöytäkirja. Pykälän 1 momentissa säädetäisiin, että esitutkinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä pöytäkirja (esitutkintapöytäkirja), jos se tarvitaan asian jatkokäsittelyä varten. Viitatuun säännöksen mukaan esitutkintapöytäkirjan kieli olisi suomi tai ruotsi.

Momentti muotoilultaan poikkeaisi voimassa olevan lain 40 §:n 1 momentista, jonka toisen virkkeen mukaan esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka kielilain 19 §:n 2 momentin nojalla osittain suomen ja ruotsin kielellä. Luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti kuulusteltavan kuulustelupöytäkirja voitaisiin kirjata hänen käyttämällään kielellä, joka voisi poiketa esitutkinnassa muuten käytettävästä kielestä. Tämä koskisi esimerkiksi tapauksia, joissa esitutkinnan käsittelykieli olisi 4 luvun

12 §:n 1 momentin mukaisesti suomi mutta joissa kuulusteltava on käyttänyt kuulustelussa ruotsia.

Myös pykälän 2 momentti perustuisi pääosiltaan voimassa olevaan lakiin (40 §:n 2 momentti). Esitutkintapöytäkirjaan olisi otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä ja niiden yhteydessä tehdyistä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevista havainnoista sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat, tallenteet ja valokuvat, jos niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa ja jos laissa ei toisin säädetä. Esitutkintapöytäkirjaan olisi merkittävä esitutkinnassa kuultujen henkilöiden kieli.

Ensinnäkin esitutkintapöytäkirjaan olisi lain mukaan otettava myös selostukset tutkintatoimenpiteiden yhteydessä tehdyistä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevista havainnoista, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. Lisäksi samalla edellytyksellä pöytäkirjaan tulisi liittää myös tutkinnassa kertyneet valokuvat, joita nykyisessä säännöksessä ei erikseen mainita. Valokuvia ei voida pitää voimassa olevan lain 40 §:n 2 momentissa tarkoitettuina asiakirjoina. Edellä on jo 8 luvun 5 §:n perusteluissa käsitelty sitä, että esitutkintapöytäkirjaan liitettäviä valokuvia ovat esimerkiksi valokuvista tapahtuvassa tunnistamisessa käytetyt vertailukuvat. Muutenkin valokuvilla on tärkeä merkitys rikosasioiden todisteena. Esimerkkeinä voidaan mainita rikospaikasta tai pahoinpitelyrikoksen uhrista otetut valokuvat.

Havaintojen selostamista koskevan lisäyksen ottaminen lakiin ei aiheuttaisi merkittävää muutosta esitutkintapöytäkirjojen nykyiseen laatimistapaan. Tällaisia selostuksia esitutkintapöytäkirjoissa saattaa olla nykyisinkin esimerkiksi niiden johdannoissa. Selostuksen laatimisen käytännön toteutus jäisi esitutkintaviranomaisille annettavan ohjeistuksen varaan. Havainnot saattaisivat liittyä esimerkiksi rikoksen teko-olosuhteisiin tai rikoksella aiheutettuun vahinkoon. Selostuksen kohteena voisi kuitenkin olla mikä tahansa 1 luvun 2 §:n 1 momentin 1-3 kohdassa tarkoitettuihin asioihin liittyvä seikka, joka voisi koskea esimerkiksi tietoja rikoksella saadun omaisuuden palauttamismahdollisuuksista tai menettämisseuraamuksen tyy-

täntöönpanomahdollisuuksista. Laissa toisin säätämismahdollisuutta koskeva täydennys liittyisi siihen, että rajoituksista säädettäisiin esimerkiksi salaista tiedonhankintaa koskien.

Muutosta merkitsisi myös velvollisuus kaikkien esitutkinnassa kuultujen henkilöiden kielen merkitsemisestä. Voimassa olevan lain mukaan esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä asianomistajan ja epäillyn kieli. Rajaamista näihin henkilöihin on pidettävä liian suppeana, koska esimerkiksi todistajat jäisivät kielikirjauksen ulkopuolelle.

Laissa voidaan antaa vain yleiset suunta- viivat siitä, miten esitutkintapöytäkirja laaditaan ja mitä siihen liitetään. Esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, rakenteesta ja liitteistä säädettäisiin nykyiseen tapaan asetuksella. Tästä säädettäisiin 11 luvun 10 §:n 3 kohdassa. Esitutkintapöytäkirjan laadintaa voitaisiin ohjeistaa. Sisäasiainministeriö on 19 päivänä joulukuuta 2006 antanut 1.1.2007—31.12.2011 voimassa olevan ohjeen esitutkintapöytäkirjan laadinnasta (SM—2006—03625/Ri—2). Ohjeella vahvistetaan käsikirja esitutkintapöytäkirjan laatimisesta. Ohjeen tavoitteena on, että esitutkintapöytäkirjat laaditaan kaikissa poliisiyksiköissä samojen periaatteiden mukaan. Ohjeilla pyritään siihen, että esitutkintapöytäkirjat ja muut esitutkinnassa laadittavat asiakirjat ovat sekä ulkoasultaan että sisällöltään selkeät ja johdonmukaiset. Käsikirjassa on ohjeistusta myös loppulausuntomenettelystä, kielestä, tulkitsemisestä ja asiakirjojen kääntämisestä, asiakirjoista perittävistä maksuista, asiakirjojen käsittelystä ja arkistoinnista sekä lähettämisestä.

Pykälän 3 ja 4 momentissa olisi voimassa olevan lain 40 §:n 3 ja 4 momenttia vastaava sääntely. Esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, olisi tehtävä merkintä pöytäkirjaan, jollei laissa toisin säädetä. Myös tähän liittyviä kysymyksiä voitaisiin tarkemmin säännellä valtioneuvoston asetuksella ja esitutkintaviranomaisille annettavalla ohjeistuksella. Jos aineisto esimerkiksi liittyy selvästi perusteettomaksi osoittautuneeseen tutkintalinjaan, se voitaisiin jättää merkitsemättä. Merkitsemättä aineisto tulisi jättää myös niissä tapauksissa, joissa merkintää ei salassapitovelvollisuuden tai muusta syystä aiheutuvan tie-

donsaantioikeuden rajoituksen vuoksi tule tehdä. Jälkimmäisen momentin mukaan rikoksesta epäillylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätyle puolustajalle ja asianomistajalle mainitun luvun 1 a §:n nojalla määrätyle oikeudenkäyntiavustajalle olisi lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta.

7 §. *Esitutkinta-asiakirjojen julkisuus.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa. Momentti korvaisi voimassa olevan esitutkintalain 41 §:n, jonka mukaan esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta on säädetty erikseen.

Viranomaisten asiakirjojen asianosaisjulkisuudesta säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan asianosaisella on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitteeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Mainitun pykälän 2 momentin 2 kohdan mukaan asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole 1 momentissa tarkoitettua oikeutta esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa esitettyyn tai laadittuun asiakirjaan ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämälle. Myös muut momentissa mainitut rajoitusperusteet voivat tulla sovellettaviksi esitutkinnassa. Mainittu kohta on kuitenkin esitutkinnan kannalta keskeisin.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä, poliisille ja muille esitutkintaviranomaisille tehdyt ilmoitukset rikoksesta, esitutkintaa ja syyteharkintaa varten saadut ja laaditut asiakirjat, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna rikoksen selvittämistä tai tutkinnan toteutumista tai ilman painavaa syytä aiheuta asiaan osallisille vahinkoa tai kärsimystä tai estä tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan määrätä asiakirjojen salassapi-

dosta oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain mukaan. Kohtaa sovellettaessa on kyseisen pykälän 2 momentin mukaan otettava huomioon, mitä 17 §:ssä säädetään. Mainitussa pykälässä säädetään tiedonsaantioikeuksien huomioon ottamisesta päätöksenteossa. Tietojen saamista ei saa esimerkiksi rajoittaa ilman asiallista ja laissa säädettyä perustetta eikä enempää kuin suojattavan edun vuoksi on tarpeellista. Myös 24 §:n 1 momentin osalta esitutkinnassa voivat tulla sovellettaviksi muutkin kohdat kuin 3 kohta.

Momentti koskisi nimenomaan esitutkinta-asiakirjojen julkisuutta. Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa.

Pykälän 2 momentissa olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös. Sen mukaan ääni- ja kuvatallenteesta tieto voitaisiin antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Momentti koskisi ainoastaan tällaisen tallenteen nähtäväksi antamista. Tallenteen salassapidon edellytyksiä koskisi edellä kerrotuin tavoin pykälän 1 momentti ja erityisesti siinä viitatu säännökset.

Ehdotettavaa momenttia vastaava on tuomioistuimien osalta oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n 2 momentissa. Kuten yleisperusteluissa todetaan, tällainen tallenteiden pitäminen esitutkintaviranomaisen kontrollissa liittyisi tallenteissa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojaamiseen. Säännöksen soveltaminen tarkoittaisi siis sitä, että kukaan ei voisi saada tallenteesta kopiota, vaikka sen sisältämät tiedot olisivat julkisia. Säännöstä tulisi soveltaa siten, että tallenteen näkemistä helpotettaisiin mahdollisuuksien mukaan. Ilmaisu ”esitutkintaviranomaisen luona” ei tarkoittaisi sitä, että katsomisen on välttämättä tapahduttava poliisiasemalla. Esitutkintaviranomaisen kontrolli toteutuisi myös niin, että poliisimies on muualla paikalla tallennetta katsottaessa ja katsomisen jälkeen ottaa tallenteen välittömästi haltuunsa. Jos tallentaminen on tehty muualla kuin sitä henkilöä

lähimpänä olevalla poliisiasemalla, joka haluaa tallenteen nähtäväksi, tallenne voitaisiin hänen pyynnöstään toimittaa katsottavaksi häntä lähinnä olevalle poliisiasemalle.

10 luku Esitutinnan päättäminen

1 §. Loppulausunto. Pykälän 1 momentissa säädetäisiin, että ennen esitutinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus antaa esitutkintaviranomaiselle loppulausunto esitutkinta-aineiston riittävydestä, näytön arvioinnista, oikeuskysymyksistä tai muista asian käsittelyn kannalta tärkeistä seikoista, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen tarpeetonta. Loppulausuntopyyntö olisi tarvittaessa yksilöitävä. Esitutkintaviranomaisen olisi loppulausunnon saatuaan harkittava, antaako lausunto aihetta esitutinnan täydentämiseen. Pykälän 2 momentin mukaan tutkinnanjohtaja päättäisi loppulausunnon pyytamisestä ja sen mahdollisesti edellyttämistä toimenpiteistä. Tarvittaessa virallista syyttäjää olisi kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä.

Pykälän perusta olisi voimassa olevan lain 42 §:ssä. Siihen verrattuna ehdotettava pykälä olisi kuitenkin yksityiskohtaisempi. Voimassa olevassa pykälässä säädetään loppulausunnon kohteeksi ainoastaan esitutkinnassa kertynyt aineisto. Nyt säädetäisiin niistä keskeisimmistä seikoista, jotka voivat olla loppulausuntomenettelyn kohteena. Esitutkinta-aineiston riittävyden, näytön arvioinnin ja oikeuskysymysten lisäksi loppulausuntopyyntö voi koskea esimerkiksi asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta.

Voimassa olevassa pykälässä ei myöskään säädetä loppulausunnon käyttämisestä syyteharkinnassa, pyynnön yksilöinnistä (esimerkiksi täsmennettyjen kysymysten käyttäminen), lausunnon merkitykseen liittyvästä harkintavelvollisuudesta, tutkinnanjohtajan päätöstoimivallasta ja virallisen syyttäjän kuulemisesta. Loppulausuntomenettelyä ei edelleenkaan säädetäisi pakolliseksi yleisperusteluissa esitetyistä syistä. Niistä ehkä keskeisin on se, että valtaosa rikosasioista on epäillyn myöntämisen tai muun näytön perusteella

taikka rikoksen laadun tai laajuuden vuoksi yksinkertaisia ja selviä sillä tavalla, että loppulausuntomenettelyn käyttöä voidaan pitää ilmeisen tarpeettomana. Pykälän uudella muotoilulla on kuitenkin tarkoitus korostaa ja edistää loppulausuntomenettelyn käyttämistä.

Loppulausuntomenettely kuuluu keskeisesti esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän esitutkintayhteistyön piiriin, koska syyttäjän tehtävänä on huolehtia asian riittävästä selvittämisestä esitutkinnassa ja koska loppulausuntomenettely palvelee myös syyteharkintaa. Asian merkityksen vuoksi syyttäjän kuulemisesta tarvittaessa säädettäisiin erikseen pykälän 2 momentissa. Loppulausunnon pyytämistä harkittaessa esitutkintaviranomaisen tulisi pääsääntöisesti olla yhteydessä viralliseen syyttäjään. Sen lisäksi, kuten esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmän loppuraporttissakin todetaan, loppulausuntopyyntö tulisi valmistella esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyönä niin, että syyttäjä voi vaikuttaa sen pääkäsittelyn valmistelun kannalta tarkoituksenmukaiseen kohdentamiseen.

Loppulausuntomenettelyn luonnetta esitutkinnan päättävänä menettelynä on syytä painottaa. Menettelyn tarkoituksena ei ole enää esimerkiksi uusien todisteiden hankinta tai tutkintatavoitteiden tarkistaminen. Asianosaisten mahdollisuus tuoda esiin todistelua koskevia mielipiteitään jo ennen esitutkinnan päättämistä voi johtaa kuitenkin siihen, että loppulausuntomenettelyn yhteydessä ilmenee tarve lisätutkintaan. Tähän liittyisi esitutkintaviranomaisen velvollisuus loppulausunnon saatuaan harkita, antaako lausunto aihetta esitutkinnan täydentämiseen, ja tutkinnanjohtajan päätöstoimivalta koskien loppulausunnon mahdollisesti edellyttämiä toimenpiteitä. Esitutkintatoimenpiteitä voitaisiin tehdä vielä loppulausunnon antamisen jälkeenkin lausunnossa esitetyn vuoksi tai muuten asianosaisten aloitteesta 3 luvun 7 §:ssä tarkoitettua pyynnön perusteella. Tällöin loppulausuntomenettely ei välttämättä palvele syyteharkintaa ja keskitettyä pääkäsittelyä. Toisaalta on pyrittävä asian riittävästi selvittämiseen esitutkinnassa, minkä tavoitteen kannalta loppulausuntomenettely on vain yksi, joskin tärkeä keino

Laissa ei edelleenkään säädettäisi loppulausuntomenettelyn määräajoista. Käytännössä loppulausuntojen määräajat ovat vaihdelleet yhdestä neljään viikkoon riippuen kysymyksessä olevasta asiasta. Loppulausuntomenettelyllä ei pitäisi aiheuttomasti viivästyttää esitutkinnan valmistumista, mikä pitäisi ottaa huomioon lausunnon antamisaikaa asetettaessa. Pykälä muutenkin jättäisi tapauskohtaista jouston- ja harkinnanvaraa menettelyn suhteen. Käytännössä käyttökelloseksi on muodostunut menettely, jossa loppulausunnolle on lähetetty esitutkintapöytäkirja ja toimitetuista loppulausunnoista on laadittu lisätutkintapöytäkirja. Tällaista menettelyä ei estäisi 9 luvun 6 §:n 1 momentti, jossa todetaan velvollisuus laatia esitutkintapöytäkirja esitutkinnan päättyttyä. Mikään ei estä esitutkintapöytäkirjan laatimista jo ennen esitutkinnan päättymistä niissä tapauksissa, joissa loppulausuntomenettelyä käytetään.

Ehdotettavan pykälän mukaan loppulausuntomenettelyn käyttäminen ei edelleenkään olisi riippuvainen asianosaisten menettelyn käyttämisestä koskevasta pyynnöstä. Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännössä on kuitenkin todettu, että tilaisuus loppulausunnon antamiseen tulee yleensä antaa, mikäli sitä nimenomaisesti pyydetään. Perusteluna tälle on esitetty, että kun asianosainen erityisesti ilmoittaa haluavansa lausua esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, on mahdollista, että hänellä on asiasta sellaista lausuttavaa, josta on hyötyä syyttäjälle asiaa arvioidessaan tai joka antaa tutkinnanjohtajalle syytä harkita vielä jonkin lisätutkimuksen tekemistä. Tilaisuuden varaamisella asianosaiselle loppulausunnon antamista varten tämän sitä pyytäessä voi olla merkitystä myös sen suhteen, miten oikeudenmukaisena ja tasapuolisena asianosainen kokee esitutkinnan. Tällaiset näkökohdat voidaan ottaa huomioon arvioidessa loppulausuntomenettelyn edellytysten olemassaoloa 1 momentin perusteella.

2 §. Esitutkinnan päättäminen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 43 §:n 1 momenttia ensimmäisen virkkeen osalta vastaavasti, että esitutkinnan valmistuttua asia on toimitettava viralliselle syyttäjälle syyteharkintaa taikka rangaistusmääräyksen tai rikesakkomääräyk-

sen antamista varten. Tässä yhteydessä on syytä viitata siihen jo 3 luvun 9 §:n perusteissa todettuun, että nyt kysymyksessä olevassa pykälässä tarkoitettu esitutinnan päättäminen olisi yläkäsite, joka pitäisi sisällään pykälässä säädettävät esitutinnan päättämistavat. Sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain (754/2010) nojalla syyttäjä voi määrätä sakkorangaistuksen tai rikesakon laissa tarkemmin säädettyin edellytyksin.

Momentin toinen virke perustuisi esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 11 b §:ään. Virkkeen mukaan sotilasoikeudenkäyntiasiana tutkittavasta rikoksesta laadittu esitutkintapöytäkirja olisi toimitettava viipymättä sotilasviranomaiselle. Asian merkityksen ja selvyyden vuoksi säännös otettaisiin lakiin. Kysymyksessä olevaan tavalliseen poikkeavaan esitutkinnan päättämismenettelyyn on syytä kiinnittää erityistä huomiota.

Sotilasoikeudenkäyntilain 14 §:n 1 momentin mukaan, jollei sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävää rikosasiaa käsitellä kurinpitomenettelyssä, joukko-osaston komentajan on esitutkinnan päätyttyä ratkaistava, toimittamanko esitutkinta-aineisto syyttäjälle syyteharkintaa varten. Esitutkintapöytäkirjan toimittaminen ehdotettavalla liittyy myös siihen, että vain osalla syyttäjistä on määräys toimia syyttäjänä sotilasoikeudenkäyntiasioissa.

Pykälän 2 momentin mukaan esitutkinta päätettäisiin kuitenkin saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi, jos tutkinnassa on selvinnyt, ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä tai esittää muuta rikoksen perustuvaa julkisoikeudellista vaatimusta. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 43 §:n 2 momentin 1 kohtaa.

Momentissa käytettäväksi ehdotettava ilmaisu ”on selvinnyt” viittaa varsin korkeaan todennäköisyyden asteeseen sen suhteen, ettei rikosta ole tehty. Tutkintaa ei voida lopettaa momentin nojalla esimerkiksi siksi, ettei esitutkinnassa ole ilmennyt riittävästi näyttöä rikoksen tapahtumisesta. Selvitystä tulee kertyä nimenomaan siitä, ettei rikosta ole tehty. Esitutkinnassa on esimerkiksi saatettu todeta, ettei teko täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Selvityksen hankkimisen osalta hyväksyttävänä prosessiekonomisena lähtökoh-

tana voidaan pitää sitä, että selvitysintressi sekä suoritettavien selvitysten laajuus ja laatu vaihtelevat tapauskohtaisesti. Selvittämistä ohjaavat esimerkiksi epäillyn rikoksen vakavuus ja rikokseen mahdollisesti perustuvat julkis- tai yksityisoikeudelliset vaatimukset. Huomioon on otettava se, kuinka todennäköistä uuden selvityksen saaminen asiaan vielä on, kuinka suurta työmäärää se edellyttää ja milloin selvitystä on ehkä saatavissa.

Momentti loppunsa perusteella soveltuu myös tapauksiin, joissa sinänsä on selvitetty rikoksen tapahtuminen. Samalla on kuitenkin tullut ilmi sellaisia seikkoja, jotka huomioon ottaen ketään ei voida panna syytteeseen tai esittää julkisoikeudellista, esimerkiksi menettämisseuraamuksen määräämiseen liittyvää vaatetta. Esimerkkinä voidaan mainita tapaukset, joissa rikoksesta epäilty on rikosoikeudellista vastuunalaisuutta vailla oleva alle 15-vuotias, rikoksesta epäilty on kuollut, syyteoikeus on selvästi vanhentunut, asianomistaja ei vaadi rangaistusta 3 luvun 4 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa tai asianomistaja on peruuttanut rangaistusvaatimuksensa.

Pykälän 3 momentin viittaussäännöksen mukaan esitutkinnan lopettamisesta ja rajoittamisesta esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän ratkaisulla säädettäisiin 3 luvun 9 ja 10 §:ssä. Momentti korvaisi voimassa olevan lain 43 §:n 2 momentin 2 kohdan, jossa säädetään, että esitutkinta lopetetaan saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi, jos esitutkintaviranomainen on tutkinnan aloittamisen jälkeen päättänyt 4 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettulla perusteella luopua enemmistä toimenpiteistä. Momentissa tarkoitetuissa tapauksissa on kyetty selvittämään jonkun syyllistyminen rikokseen. Asiassa on kuitenkin päätetty luopua toimenpiteistä momentissa viitattujen pykälien perusteella.

Pykälän 2 ja 3 momentin perustana olevan esitutkintalain 43 §:n 2 momentin soveltamiseen ja tulkintaan liittyviä ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuja on runsaasti. Ratkaisuissa on usein päädytty siihen, että asia olisi vastoin poliisin käsitystä tullut saattaa syyttäjän harkittavaksi. Tämä on lähtökohta ainakin epäselvissä ja tulkinnanvaraisissa tapauksissa, jotka edellyttävät oikeudellista harkintaa. Tulkinnanvaraiset teon rangaistavuuden

kannalta keskeiset oikeuskysymykset (esimerkiksi rikoksen tunnusmerkistön täyttyminen) tulee saattaa syyttäjän harkittavaksi. Sama koskee oikeuskirjallisuuden ja laillisuusvalvojen ratkaisujen perusteella myös näytön arviointia. Laillisuusvalvojat ovat puuttuneet myös siihen, että esitutkinta on toimitettu puutteellisesti esimerkiksi kuulematta mahdollisia todistajia. Ratkaisujen perustelujen asianmukaisuuteen ja riittävyteen on myös ratkaisuissa kiinnitetty huomiota. Nämä ratkaisuissa mainitut seikat tulisi ottaa huomioon myös soveltamisessa ja tulkinnassa.

Asianosainen voi katsoa, että esitutkinnan päättäminen on vastoin hänen etuaan ja että esitutkintaviranomainen on arvioinut tilanteen väärin. Tämä voi koskea myös rikoksesta epäiltyä, joka mielestään ei ole syyllistynyt rikokseen. Perustuslain 21 §:n 1 momentin ja EIS 6 artiklan 1 kappaleen mukaisesti asianosaisella ja erityisesti rikoksesta epäillyllä saattaa olla oikeus saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Asianosaisen vastustaessa esitutkinnan päättämistä esitutkinnan lopettamiseen tai asian saattamista jättämiseen syyttäjälle tulisi suhtautua pidättyvästi. Asianosaisella olisi myös mahdollisuus saattaa asia syyttäjän käsiteltäväksi, jolla olisi 5 luvun 2 §:n mukaiset esitutkintaa koskevat toimivaltuudet. Tarkoituksenmukaisinta näissä tapauksissa saattaa olla, että esitutkinnan päättämiseen liittyvät kysymykset selvitettäisiin 5 luvun 3 §:n mukaisella esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välisellä esitutkintayhteistyöllä. Lisäksi on otettava huomioon se, että oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n 1 momentin mukaan asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta, jos esitutkinta on jätetty toimittamatta, keskeytetty tai lopetettu.

3 §. Huomauttaminen. Pykälässä säädettäisiin selvyuden ja asian korostamisen vuoksi erikseen huomauttamisesta, josta voimassa olevassa laissa säädetään esitutkinnan päättämistä koskevan 43 §:n 3 momentissa. Voimassa olevaan säännökseen verrattuna pykälää muutettaisiin ja täydennettäisiin niin, että huomautuksen voisi antaa poliisimiehen lisäksi myös tutkinnanjohtajana toimiessaan virallinen syyttäjä. Lisäksi voimassa olevassa laissa oleva ilmaus ”rikokseen syyllistyneel-

le” korvattaisiin asianmukaisemmalla ilmaisulla ”rikoksesta epäiltynä olleelle”. Pykäläviittaus lisäksi muutettaisiin koskemaan 3 luvun 9 §:ää. Voimassa olevan lain mukaan huomautuksen voi antaa esitutkintaviranomainen.

On syytä korostaa sitä, että huomauttamista voidaan pitää hyödyllisenä keinona puuttua alle 18-vuotiaiden tekemiin rikoksiin. Huomauttamisella voi olla merkitystä vähäiseen rikokseen syyllistyneen nuoren tulevien rikosten ehkäisemisessä. Nuorelle rikoksesta epäillylle ei pidä tulla sellaista kuvaa, että yhteiskunta suhtautuu vähätellen rikoksiin. Lähtökohtana voidaankin pitää sitä, että kysymyksessä olevaan ikäryhmään kuuluvaa henkilöä, jonka rikosta ei saateta syyttäjän käsiteltäväksi, puhutellaan esitutkinnan päättämisen yhteydessä. Merkitystä on näin ollen nimenomaan suullisella eikä kirjallisella huomautuksella.

4 §. Esitutkinnan osittainen päättäminen. Pykälässä säädettäisiin, että jos esitutkinnassa ilmenee, ettei henkilöä, jolle on ilmoitettu hänen asemastaan rikoksesta epäiltynä, enää ole syytä epäillä rikoksesta, mutta ettei esitutkintaa kokonaisuudessaan voida päättää 2 §:ssä säädetyllä tavalla, esitutkinta on ilman aiheutonta viivytystä päätettävä hänen osaltaan. Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 9 §:n 2 momenttia sillä tavalla täydennettynä, että esitutkinta tulisi päättää ilman aiheutonta viivytystä. Tämä lisäys liittyisi rikoksesta epäillyn aseman haitallisiin vaikutuksiin. Asiayhteytensä perusteella säännös sopii parhaiten esitutkinnan päättämistä koskevaan lukuun.

11 luku Erinäiset säännökset

1 §. Esitutkintapäätös. Pykälässä olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi sääntely esitutkintapäätöksestä. Yleisperusteluissa kuvattujen käytännössä havaittujen epäkohtien ja esitutkintapäätöksen merkityksen korostamiseksi säädettäisiin päätöksestä, sen sisällöstä, päätöksen ilmoittamisesta asianosaiselle ja ehdotettavan pykälän suhteesta muuhun lainsäädäntöön.

Pykälän 1 momentin mukaan esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta 3 luvun 9 §:n 1 momentin tai 10 §:n nojalla

sekä päättämisestä saattamatta asiaa virallisen syyttäjän harkittavaksi olisi tehtävä kirjallinen päätös. Sama koskisi muuta vastaavaa esitutkintapäätöstä, joka voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin.

Momentissa olisi ensiksikin luettelo tietyistä ratkaisuista, joista kirjallinen päätös olisi aina tehtävä. Pääosin asianosaisten tiedontarve koskeekin näitä ratkaisuja. Niiden lisäksi esitutkinnassa tehdään kuitenkin muitakin vastaavia asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin vaikuttavia ratkaisuja. Muiden kuin nimenomaisesti mainittujen ratkaisujen vaikutus olisi arvioitava tapauskohtaisesti. Kirjallisen päätöksen antamistarve voi koskea esimerkiksi esitutkinnan keskeyttämisestä, sitä, että henkilöä ei ole katsottu asianosaiseksi tai että henkilön ei ole sallittu käyttää esittämäänsä avustajaa esitutkinnassa. Poliisimies on myös saattanut kieltäytyä kirjaamasta rikosilmoitusta. Kysymys voi olla myös esimerkiksi siitä, että esitutkintaviranomainen ei ole suostunut asianosaisen pyyntöön lisätutkinnan suorittamisesta tai loppulausunnon antamisesta. Myös esitutkintatoimenpiteen siirtämistä koskeva päätös saattaisi olla aiheutta saattaa asianosaisten tietoon.

Vaikka esitutkintapäätöksen laatimisen tarve harkittaisiin viran puolesta, harkinnassa tulisi päätöksen antamista vahvasti puoltavana seikkana ottaa huomioon se, että asianosainen nimenomaisesti pyytää kirjallista päätöstä asiasta. Yleensä kirjallista päätöstä ei tarvitsisi tehdä tapauksissa, joissa esitutkinnassa toimitaan asianosaisen toivomalla tavalla. Syytä on myös korostaa sitä, että esitutkinnassa tehdään lukuisasti päätöksiä tavanomaisista ja rutiiniluonteisista esitutkintatoimenpiteistä, joilla ei olisi säännöksessä tarkoitettulla tavalla vaikutusta asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin. Näistä ei myöskään tarvitsisi tehdä momentissa tarkoitettua kirjallista päätöstä.

Päätös olisi momentin mukaan tehtävä kirjallisesti, mutta mikään ei estäisi sitä, että ennen päätöksen kirjalliseen muotoon saatamista ratkaisun sisältö ilmoitetaan asianosaiselle suullisesti. Joissakin tapauksissa tieto ratkaisusta saatetaan tarvita pikaisesti.

Toisaalta kirjallinen päätöskin olisi pyrittävä tekemään mahdollisimman nopeasti.

Jos asianosainen ei pyynnöstään huolimatta saisi esitutkintapäätöstä, hän voisi saattaa päätöksen tekemistä koskevan asian kieltäytyneen esitutkintavirkamiehen esimiehen tai laillisuusvalvojan käsiteltäväksi. Jos päätöksen tekeminen liittyisi esitutkinnan toimittamiseen tai esitutkintatutkimustoimenpiteen suorittamiseen, asianosaisen kääntymisellä myös virallisen syyttäjän puoleen saattaisi olla päätöksen antamista edistävää vaikutusta. Syyttäjällä olisi 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla oikeus pyynnöillä ja määräyksillä ohjata esitutkintavirkamiesten toimintaa. Vaikka asianosainen saisi päätöksen, siihen tyytymättömänä hän voisi kääntyä edellä mainittujen tahojen puoleen. Lisäksi olisi käytettävissä muutoksenhakutie niissä tapauksissa, joissa laki muutoksenhaun sallii.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että 1 momentissa tarkoitettua päätöksestä on ilmentävä 1) päätöksen tehnyt viranomainen ja päätöksen tekemisen ajankohta; 2) asianosaiset, 3) asia; 4) päätöksen perustelut ja sovelletut säännökset; 5) päätöksen sisältö; ja 6) lisätietoja antavan esitutkintavirkamiehen yhteystiedot.

Päätöksen tekemisen ajankohdalla tarkoitettaisiin sitä ajankohtaa eli päivää, jona päätös on tosiasiallisesti tehty, eikä päivää, jona päätös saatetaan asianosaisen tietoon. Käytännössä nämä toimenpiteet saatetaan tosin tehdä samana päivänä. Asianosaisia ovat henkilöt, jotka 2 luvun 5 §:n 1 momentin nojalla olisi määritetty asianosaisiksi. Päätöksen sisältö riippuisi asiasta, jota päätös koskee. Esitutkintapäätökset eivät välttämättä oikeuta tai velvoita asianosaisista johonkin. Esimerkkeinä oikeuttavista ja velvoittavista päätöksistä voidaan mainita asianomistajan oikeus nostaa syyte esitutkinnan keskeyttämisspätöksen vuoksi ja henkilön velvollisuus toimia todistajana esitutkinnassa.

Päätöksen perustelujen osalta asian ratkaisuun vaikuttavina toiseikkoina tulisi mainita ainoastaan ne, jotka välittömästi tukevat päätöksen lopputulosta. Tällä edistettäisiin päätöksen ymmärrettävyyttä ja selkeyttä. Jos asianosaiselle halutaan lisäksi antaa esitutkintapäätöksen yhteydessä jotakin ohjausta tai neuvontaa, se tulisi pyrkiä tekemään niin,

ettei ohjaus ole ymmärrettäväksi ratkaisun perusteluksi. Päätöksessä tulisi käyttää kaikille ymmärrettävää kieltä. Esimerkiksi lain nimiin liittyviä tai muita vastaavia vain asiaan perehtyneille avautuvia lyhenteitä ei tulisi käyttää.

Yhteystietojen sisällyttäminen päätökseen liittyisi siihen, että asianosaiselle saattaa tulla kysyttävää päätöksen vuoksi. Momentin 6 kohdassa tarkoitettuna henkilönä olisi luontevinta mainita päätöksen tekijä tai muu asian käsittelyyn osallistunut henkilö. Yhteys henkilönä olisi käytännössä asiasta riippuen tutkinnanjohtaja tai tutkija.

Pykälän 3 momentissa olisi päätöksen antamista asianosaiselle koskeva säännös. Päätös annettaisiin esitutkinnassa läsnä olevalle asianosaiselle tai lähetettäisiin postitse hänen ilmoittamaansa taikka muuten esitutkintaviranomaisen tiedossa olevaan osoitteeseen. Päätös saataisiin jättää antamatta tai lähettämättä, jos siitä aiheutuisi haittaa kysymyksessä olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi. Ilmoitus olisi annettava tai lähetettävä ilman aiheutonta viivytystä sen jälkeen, kun selvittämisestä aiheutuvaa haittaa ei enää voi aiheutua.

Pykälän 4 momentissa todettaisiin, että esitutkintaviranomaisen päätöksistä on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään. Pykälä siis yleisluonteisena syrjäytyisi erityisten esitutkintaviranomaisten päätöksenteon koskevien säännösten edestä. Esimerkkinä muusta esitutkintaviranomaista koskevasta lainsäädännöstä voidaan mainita viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettu laki, joka sääntelee esimerkiksi tiedonsaantia esitutkinta-asiakirjoista. Mainitussa laissa säädetään muun ohessa päätöksenteosta ja muutoksenhausta sellaisessa asiassa.

2 §. *Suppean esitutkinnan sisältö.* Pykälässä säädetäisiin suppeasta esitutkinnasta tavalla, joka pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 44 §:n 2 ja 3 momentissa olevaa sääntelyä. Viimeksi mainitun pykälän 1 momenttia vastaava sääntely suppean esitutkinnan edellytyksistä olisi 3 luvun 14 §:n 1 ja 2 momentissa.

Pykälän 1 momentin mukaan suppeassa esitutkinnassa ei edelleenkään olisi tutkinnanjohtajaa. Kuulustelukertomukseen merkittäisiin vain kuulusteltavan lausuman pää-

sisältö, joka voitaisiin kirjata kuulustelupöytäkirjan sijasta muuhun asiakirjaan.

Pykälän 2 momentissa säädetäisiin, että suppea esitutkinta saataisiin toimittaa noudattamatta 5 luvun 1 §:n sekä 7 luvun 11 §:n ja 14–16 §:n säännöksiä. Sama koskisi 7 luvun 10 §:n 2 momenttia avustajan käyttöoikeutta koskevan ilmoituksen osalta. Momentin ensimmäisessä virkkeessä mainitut säännökset koskisivat ilmoitusta syyttäjälle, kuulustelutodistajaa sekä vajaavaltaisen laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen edustajan osallistumista kuulusteluun. Jälkimmäisessä virkkeessä oleva rajausta johtuisi siitä, että voimassa olevan lain 29 §:n 2 momenttia vastaavaan 7 luvun 10 §:n 2 momenttiin otettaisiin myös nykyisin pykälän 1 momentissa oleva velvollisuus ilmoittaa epäillylle teosta, josta häntä epäillään. Tätä velvollisuutta olisi noudatettava myös suppeassa esitutkinnassa.

3 §. *Avustajan kelpoisuus.* Pykälässä säädetäisiin avustajan kelpoisuudesta tavalla, joka joiltakin osin poikkeaisi voimassa olevan lain 45 §:stä.

Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin esteellisyysperusteeksi se, että avustaja on ryhdyttyään avustajaksi kyseisessä asiassa menetellyt lain tai hyvän asianajotavan vastaisesti siten, että hänen jatkamisensa avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä. Kohdan soveltamisen kohtuullisen korkeaa kynnystä ilmentäisi sen loppu. Lähtökohtana on kuitenkin se, että asianosainen saa esitutkinnassa käyttää valitsemaansa avustajaa. Lisäksi lisäystä voimassa olevaan lakiin verrattuna merkitsisi se, että avustajana ei saisi se, joka on toiminut pakkokeinoin lain 8 luvun 7 §:ssä tarkoitettuna etsintävaltuutettuna.

Pykälän 3 momentin viimeisen virkkeen mukaan tutkintaa ei tarvitsisi viivyttää kelpoisuusvaatimukset täyttävän avustajan hankkimisen yhteydessä, ellei siihen ole erityistä aihetta.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, avustajan vaihtaminen ei välttämättä johdu siitä, että asianosainen on tutkintaa viivyttääkseen nimennyt avustajakseen tehtävään kelpaamattoman henkilön. Esitutkintatoimenpiteitä ja erityisesti kuulustelua saattaa olla aihetta lykätä niin, että uusi avustaja ehtii mukaan

asianosaista avustamaan, jos rikoksen selvittäminen ei lykkäämisen kautta vaarannu.

Pykälän 4 momentti olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Säännöksen mukaan sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen olisi päätettävä, onko tutkinnanjohtajan 2 momentin nojalla tekemää päätöstä noudatettava. Asian ratkaisisi se tuomioistuin, jonka toimivaltaan pääasian tutkiminen kuuluu. Tuomioistuimen olisi käsiteltävä asia kiireellisenä. Tuomioistuimen päätökseen ei saisi hakea muutosta valittamalla. Vaatimuksen esittänyt saisi kannella tuomioistuimen päätöksestä siten kuin pakkokeinolaissa vangitsemisen osalta säädetään.

Momentin soveltamistilanteissa olisi siis kysymys tapauksista, joissa tutkinnanjohtaja on katsonut 2 momentissa mainitun seikan estävän henkilön toimimisen avustajana. Vaatimuksen esittäjinä tulisivat kysymykseen sekä asianosainen että se avustaja, jota tutkinnanjohtaja ei ole pitänyt kelpoisena toimimaan avustajana. Asia tulisi käsitellä mahdollisimman nopeasti asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi. Asianosainen voisi halutessaan ottaa tilapäisesti jonkun toisen avustamaan häntä, kunnes tuomioistuin ratkaisee asian. Usein tarvetta avustajan pikaiseen käyttämiseen saattaa kuitenkin olla. Sovellettaviksi tulisivat kantelun osalta pakkokeinolain 3 luvun 19 §:n 2 momentin menettelysäännökset. Tilaisuus vastauksen antamiseen tulisi kuitenkin varata päätöksen tekemälle tutkinnanjohtajalle.

4 §. Asiantuntijalausunto. Pykälän mukaan esitutkintaa varten voitaisiin hankkia asiantuntijalausunto esitutkinnassa selvittävää asiaa koskevasta kysymyksestä (1 momentti). Pykälän 2 momentin mukaan asiantuntijana ei saisi toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu. Pykälän 1 momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 46 §:n ensimmäisestä virkkeestä, jonka mukaan tutkinnanjohtajalla on oikeus hankkia tarvittaessa asiantuntijalausuntoja. Pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan säännöksen toista virkettä.

Pykälän muuttamisella voimassa olevaan pykälään nähden korostettaisiin sitä, että asiantuntijalausunnon voi tapauksesta riippuen pyytää tutkinnanjohtajan ohella myös tutkija.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei tutkinnanjohtajan mielipiteellä olisi suuri merkitys niissäkin tapauksissa, joissa tutkija huolehtii asiantuntijalausunnon hankkimisesta. Tämä näkökohta korostuu silloin, kun kysymys on esimerkiksi laajan tai muuten merkittäviä kustannuksia aiheuttavan lausunnon hankkimisesta. Lain 2 luvun 3 §:n mukaan tutkija kuitenkin toimisi tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena. Pykälässä tarkoitettuja lausuntoja olisivat ne, joita hankitaan poliisihallinnon ulkopuolisilta asiantuntijoilta, koska vain tällaisten lausuntojen osalta on erityistä sääntelytarvetta. Esimerkiksi keskusrikospoliisin rikoslaboratoriolta hankittavat lausunnot jäisivät pykälän soveltamisalan ulkopuolelle.

Asiantuntijalausuntojen osalta erityisessä olisivat edelleen mielentilatutkimuksiin liittyvät lausunnot, joiden hankkimista säännellään tyhjentävästi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ssä. Mainitun pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä pykälän 1 momentin 2 ja 3 kohdassa säädettyin edellytyksin (vastaajan mielentilan tutkiminen on perusteltua ja vastaaja suostuu mielentilatutkimukseen tai hän on vangittuna tai häntä syytetään rikoksesta, josta voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta) epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä.

5 §. Ilmaisukiello. Pykälässä säädettäisiin ilmaisukiellosta tavalla, joka osittain perustuisi voimassa olevan lain 48 §:ään sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 21 §:ään. Ehdotettavien muutosten taustoja on selostettu yleisperusteluissa. Muutosten vuoksi asioiden järjestystä pykälässä myös vaihdettaisiin.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että jos esitutkinnassa läsnä olevalle ilmaistaan muita kuin häntä itseään tai hänen päämiestään koskevia tutkintaan liittyviä seikkoja, jotka eivät ennestään ole hänen tiedossaan, tutkinnanjohtaja voi kieltää häntä ilmaisemasta niitä sivullisille esitutkinnan aikana. Syyteharkinnan aikana ilmaisukiellosta päättäisi viral-

linen syyttäjä. Ilmaisukiello voitaisiin momentin mukaan antaa asianosaisen edustajalle ja avustajalle silloinkin, kun hän ei ole ollut läsnä tutkinnassa. Momentti vastaisi ensimmäisen ja kolmannen virkkeen osalta voimassa olevan esitutkintalain 48 §:n 1 momentin ensimmäistä ja kolmatta virkettä. Toinen virke olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi.

Momentin toinen virke liittyisi ensinnäkin tapauksiin, joissa tutkinnanjohtaja on määrännyt ilmaisukiellon keston sellaiseksi, että kiellon voimassaolo tosiasiallisesti jatkuu esitutkinnan päättymisen jälkeen. Tällainen jatkuminen voisi myös perustua tutkinnanjohtajan tietoiseen ratkaisuun. Tällaista ratkaisua harkittaessa tutkinnanjohtajan olisi yleensä syytä olla etukäteen yhteydessä viralliseen syyttäjän yhteistyövelvollisuutta koskevan 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesti. Kun syyteharkinnan alkaessa olisi voimassa tutkinnanjohtajan antama kiello, syyttäjä voisi harkintansa mukaan antaa kiellon olla voimassa tai kumota sen. Toisaalta syyttäjä voisi kumoamisen yhteydessä määrätä uuden toisensisältöisen kiellon. Momentin toinen virke koskisi myös tapauksia, joissa ei ole esitutkinnan aikana määrätty ilmaisukielloa, vaan syyttäjä vasta syyteharkinnan aikana määräisi kiellon. Koska kiellon perusteena olisivat rikostutkinnalliset syyt, myös tällaisen ratkaisun tulisi käytännössä perustua esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyöhön.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että ilmaisukiellolla ei voida rajoittaa rikoksesta epäillyn oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Esimerkiksi hänen oikeutetaan keskustella puolustautumista varten asiasta avustajansa kanssa ei voida rajoittaa, vaikka tällaisessa keskustelussa käsiteltäisiin kiellon piirissä olevia seikkoja. Sinällään ilmaisukiello voitaisiin antaa myös esimerkiksi epäillylle ja hänen avustajalleen, koska momentissa ei rajoitettaisi niiden henkilöiden piiriä, joille kiello voidaan antaa muuten kuin ilmaisulla ”esitutkinnassa läsnä oleva henkilö”.

Pykälän 2 momentin mukaan ilmaisukiellon edellytyksenä olisi, että 1 momentissa tarkoitettujen seikkojen ilmitulo esitutkinnan aikana voi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä

taikka aiheuttaa asianosaiselle tai muulle henkilölle vahinkoa tai haittaa. Kiello voitaisiin määrätä olemaan voimassa esitutkinnan päättymisen jälkeenkin, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jos seikkojen ilmitulo voi vaikeuttaa muun vielä tutkittavana olevan rikoksen selvittämistä.

Momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 48 §:n 1 momentin toista virkettä. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uutta olisi sen sijaan momentin toisessa virkkeessä mahdollistettava ilmaisukiellon määrääminen olemaan voimassa esitutkinnan päättymisen jälkeenkin. Sääntely olisi tältä osin rikoksen selvittämisen näkökohtaan liittyen johdonmukainen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain esitutkintasiakirjojen julkisuutta koskevan 24 §:n 1 momentin 3 kohdan kanssa. Määräys voitaisiin jo esitutkinnan aikana antaa siten, että ilmaisukiellon voidaan olettaa ulottuvan esitutkinnan jälkeiseen aikaan, jos tarve kiellon voimassa pitämiseen tutkinnan jälkeen on ilmeinen. Tähän liittyviä kysymyksiä on jo edellä käsitelty 1 momentin perusteluissa.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että ilmaisukiello annetaan enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Kiello olisi annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Kiellossa olisi yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat, mainittava kiellon voimassaoloaika ja ilmoitettava kiellon rikkomiseen liittyvästä rangaistusuhasta. Momentti pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 48 §:n 1 momentin viimeisessä virkkeessä sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 21 §:ssä olevaa sääntelyä.

Olenaisiin muutos voimassa oleviin säännöksiin verrattuna olisi se, että kiellossa olisi yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat. Voimassa olevassa asetuksen säännöksessä puhutaan seikkojen mainitsemisesta. Tällä muutoksella haluttaisiin korostaa tarkkuutta ilmaisukiellon rajaamisessa. Tämä liittyy sekä tutkinnallisiin näkökohtiin että kiellon saajan oikeusturvaan. Muut sanonnalliset muutokset eivät olisi luonteeltaan asiallisia. Momentin perusteella kielloa voitaisiin tarvittaessa jatkaa määräämällä uusi määräaika. Tämän määräämisen ja kiellon tiedoksiannon

tulisi tapahtua samalla tavalla kuin ensimmäisellä kerralla.

Pykälän 4 momentti sisältäisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden säännöksen. Sen ensimmäisen virkkeen mukaan ilmaisukielto olisi viipymättä kumottava ennen määrääjän päättymistä, jos 2 momentissa tarkoitettua määräämisen edellytystä ei enää ole. Tämä koskisi sekä esitutkinnan aikaan että sen jälkeiseen aikaan kohdistuvia kieltoja. Edellytyksellä tarkoitettaisiin tässä rikoksen selvittämiseen taikka vahinkoon tai haittaan liittyvää määräämisen perustetta. Esitutkinta-aikaa koskeva ilmaisukielto tulisi yleensä kumota esitutkinnan päättyessä ja sen jälkeistä aikaa koskeva kielto virallisen syyttäjän päätettyä jättää syytteen nostamatta. Toisaalta kielto tulisi kumota, jos määräämisen perusteena ollutta rikoksen selvittämisen vaikeuttamista ei enää aiheudu, vaikka esitutkinta olisi edelleen käynnissä.

Momentin toisen virkkeen mukaan kiellon saajalle olisi ilmoitettava kiellon kumoamisesta. Tämä ilmoitus voitaisiin tehdä vapaaehtoisesti mutta kuitenkin niin, että ilmoituksen perillemeno varmistetaan asianmukaisesti. Kumoamisesta olisi myös tehtävä asianmukaiset merkinnät kiellon kumoavan viranomaisen asiakirjoihin.

Pykälän 5 momentissa todettaisiin, että rangaistus ilmaisukiellon rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n nojalla, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Vastaava säännös on voimassa olevan esitutkintalain 48 §:n 2 momentissa.

6 §. Salassapitovelvollisuus. Pykälässä olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös salassapitovelvollisuudesta. Siinä todettaisiin ensinnäkin, että edellä 5 §:ssä tarkoitettu ilmaisukielto ei vaikuta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentista aiheutuvaan salassapitovelvollisuuteen. Momentin toisen virkkeen mukaan esitutkintaviranomaisen olisi selostettava kiellon saajalle kiellon ja mainittuun säännökseen perustuvan salassapitovelvollisuuden suhdetta ja salassapitovelvolliselle salassapitovelvollisuuden sisältöä muutenkin, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentin mukaan asian-

osainen, hänen edustajansa tai avustajansa ei saa ilmaista sivullisille asianosaisaseman perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin asianosaista itseään. Mainitun säännöksen ja ehdotettavan ilmaisukieltoa koskevan 5 §:n soveltamisalat olisivat osittain päällekkäisiä. Julkisuuslain säännös koskee ainoastaan asianosaista sekä hänen edustajaansa ja avustajaansa. Esitutkintalain mukainen ilmaisukielto voitaisiin edelleen antaa kenelle tahansa esitutkinnassa läsnä olleelle henkilölle. Ilmaisukielto on määräaikainen ja perustuu erikseen tehtyyn päätökseen, kun taas asianosaisen salassapitovelvollisuus ei ole määräaikainen ja perustuu suoraan lakiin. Salassapitovelvollisuuden kohde ei ole myöskään sama. Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentti kohdistuu salassa pidettäviin tietoihin, ilmaisukielto voi periaatteessa koskea mitä tahansa julkisuusasteeltaan määrittelemättömiä tietoja.

Ilmaisukiellon ja salassapitovelvollisuuden edellä kuvatuista eroavaisuuksista johtuen kiellon saajalle olisi syytä selostaa kiellon ja salassapitovelvollisuuden suhdetta, jotta kiellon saaja olisi tietoinen esimerkiksi salassapitovelvollisuuden jatkumisesta kiellon päättymisen tai kumoamisen jälkeen. Salassapitovelvolliselle saattaa olla ylipäänsä tarvetta selostaa salassapitovelvollisuuteen, sen sisältöön ja voimassaoloon liittyviä kysymyksiä muissakin kuin ilmaisukieltoon ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin liittyvissä tapauksissa. Lähtökohtana olisi selostamisen, jollei sitä ole jostakin syystä pidettävä ilmeisen tarpeettomana. Tällaiset poikkeustapaukset olisivat ilmeisen harvinaisia. Tarpeetonta selostaminen saattaisi olla esimerkiksi silloin, kun salassapitovelvollinen on velvollisuuden sisällöstä ja ulottuvuudesta perillä oleva lakimies.

7 §. Esitutkinnasta tiedottaminen. Pykälässä säädettäisiin tietojen antamisesta esitutkinnasta julkisuuteen tavalla, joka osittain vastaisi nykyisin esitutkintalain 49 §:ssä sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 8 ja 9 §:ssä olevaa sääntelyä. Tiedottamisella tarkoitettaisiin yksittäisen tapauksen saattamista yleisön tietoon. Tiedottamisesta on erotettava yleisten esitutkintaa kos-

kevien tilastotietojen ja muiden vastaavien tietojen julkistaminen.

Pykälän 1 momentin mukaan, jos esitutkinasta on asian yhteiskunnallisen merkityksen, sen herättämän yleisen mielenkiinnon, rikoksen selvittämisen, rikoksesta epäillyn tavoittamisen, uuden rikoksen estämisen tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämisen vuoksi taikka muusta vastaavasta syystä tarpeen tiedottaa, tiedottaminen olisi tehtävä niin, että ketään ei aiheuttomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.

Pykälän 1 momentissa olisi voimassa olevaan sääntelyyn verrattuna uutta tiedottamisen tarpeeseen liittyvä osa. Säännöksessä säädettäisiin suuntaa antavasti niistä seikoista, joiden perusteella tiedottaminen saattaa olla tarpeen. Tiedottaminen riippuisi kuitenkin tapauskohtaisesta harkinnasta. Kuten voimassa olevan säännökset, momentti ei asettaisi esitutkintaviranomaiselle tiedottamisvelvollisuutta missään tapauksessa. Lisäksi momentissa vahinko ja haitta tehtäisiin toisiinsa nähden vaihtoehtoisiksi käyttämällä niiden välissä sanaa ”tai”, koska kummankin mahdollista aiheutumista ei ole aihetta edellyttää arvioinnissa.

Yhteiskunnallista merkitystä rikoksella saattaa olla epäillyn merkittävän aseman kautta tai sen vuoksi, että rikoksen vaikutukset ulottuvat laajalle. Nämä seikat voivat olla vaikuttamassa myös yleisen mielenkiinnon heräämiseen. Mielenkiintoa saattaa herättää myös esimerkiksi poikkeuksellinen yksittäinen henkirikos uhriin liittyvien seikkojen tai uhrien suuren lukumäärän vuoksi. Muut momentissa mainitut tapaukset olisivat sellaisia, joissa poliisi tyypillisesti tarvitsee yleisön apua tai joissa on tarpeen varoittaa yleisöä rikoksen haitallisista seurauksista. Esimerkkinä momentissa tarkoitettua muusta vastaavasta syystä voitaisiin mainita sinällään harvinainen tilanne, jossa asianomistajia tiedotusvälineiden kautta kehoitetaan ilmoittautumaan esitutkintaviranomaiselle kuulustelemista varten. Lain 7 luvun 2 §:n mukaan asianomistajan kuulusteleminen voitaisiin jättää tämän omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää.

Kielto olla aiheuttamatta tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa koskisi kaikkia henkilöitä riippumatta siitä, onko heillä kysymyksessä olevassa esitutkinnassa määriteltyä asemaa vai ei. Kielto koskisi siis esimerkiksi asianomistajaa ja täysin ulkopuolisiakin henkilöitä.

Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota kielilain (32 §) ja saamen kielilain (8 §) säännöksiin viranomaisten tiedottamisesta.

Pykälän 2 momentin mukaan henkilön nimen tai kuvan saisi antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi.

Momentti poikkeaisi eräiltä osin voimassa olevan asetuksen 8 §:stä. Uusi säännös koskisi kaikkia henkilöitä, ei nyky säännöksen tavoin vain rikoksesta epäiltyä. Yleisperusteissa on tältä osin mainittu esimerkkinä henkirikoksen uhrin nimen ja kuvan julkaiseminen rikoksen selvittämistarkoituksessa. Tällaisessa tapauksessa on selvästi tuotava ilmi se, että kysymys ei ole epäilystä. Toisaalta henkilön julkisuuteen tuominen rikoksesta epäiltynä edellyttäisi vahvaa rikosepäilyä tukevaa selvitystä.

Toinen muutos voimassa olevaan sääntelyyn verrattuna liittyisi siihen, että momentin luettelo tapauksista, joissa nimen tai kuvan julkisuuteen antaminen on mahdollista, olisi tyhjentävä. Voimassa olevan pykälän ilmaus ”tai muusta painavasta syystä” korvattaisiin uuden rikoksen estämistarkoituksella ja rikoksesta aiheutuvan vahingon estämistarkoituksella.

Momentissa käytettäväksi ehdotettu sana ”välttämätöntä” tarkoittaisi korkeaa kynnystä nimen tai kuvan julkistamisen suhteen. Lisäkynnys tulisi pykälän 1 momentista, jonka mukaan ketään ei saa aiheuttomasti saattaa epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei saa tarpeettomasti aiheuttaa vahinkoa tai haittaa.

Yleisesti ottaen sekä 1 että 2 momentin osalta voidaan todeta, että julkisuuteen annettavien tietojen sisältöön, tietojen julkisuuteen antamisen edellytyksiin ja epäillyn nimen julkaisemiseen vaikuttavat tapauskohtaiset seikat. Huomioon on otettava paikkakuntaiset tekijät ja tietojen yksilöintitapa. Esimer-

kiksi pienellä paikkakunnalla epäillyn henkilöllisyys saattaa selvitä vähäisistäkin tiedoista. Jollei ole 2 momentissa tarkoitettuja edellytyksiä, tietoja epäilystä ei saa antaa siten, että tietojen yksityiskohtaisuuden vuoksi tai muusta syystä epäillyn henkilöllisyys tosiasiallisesti paljastuu. Vaikka yksittäinen tieto ei johtaisi henkilöllisyyden paljastumiseen, sellaisten tietojen yhdistelmä saattaa johtaa siihen. Erityisesti on pyrittävä siihen, että henkilö saa tiedon itseään koskettavasta rikosasiasta muuten kuin tiedotusvälineiden kautta. Tämä koskee esimerkiksi tietoa siitä, että henkilö on joutunut epäillyn asemaan tai että henkilön lähiomainen on joutunut henkirikoksen uhriksi.

Pykälän 3 momentin mukaan esitutkinnasta tiedottamisessa olisi lisäksi otettava huomioon 4 luvussa säädetyt esitutkintaperiaatteet. Velvollisuudesta pitää salassa esitutkinnassa ilmi tulleet seikat säädettäisiin erikseen.

Momentti olisi voimassa olevaan sääntelyyn verrattuna uusi. Esitutkintaperiaatteiden huomioon ottamisesta säädettäisiin selvyyden vuoksi, vaikka niihin liittyviä näkökohtia on otettu huomioon jo 1 momentin lopussa, jonka mukaan ketään ei saa aiheuttomasti saattaa epäilyksenalaiseksi ja kenellekään ei saa tarpeettomasti aiheuttaa vahinkoa tai haittaa. Huomioon tulisi 4 luvun periaatteista ottaa tasapuolisuusperiaate (1 §), syyttömyysolettama (2 §), suhteellisuusperiaate (4 §), vähimmän haitan periaate (5 §) ja hienonteuksiperiaate (6 §).

Momentin jälkimmäinen virke liittyy siihen, että lain mukaan salassa pidettäviä tietoja ei voida tiedottamisella julkisuuteen voi antaa. Huomioon on otettava esimerkiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 3 kohta, joka edellyttää esitutkinta-asiakirjoista tiedon antamisen osalta esimerkiksi sitä, että antaminen ei ilman painavaa syytä saa aiheuttaa asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä. Tällaista painavaa syytä arvioitaessa merkitystä olisi nyt 1 momentissa tarkoitetuilla seikoilla. Toisaalta vaikka tieto olisi toisen lain säännösten nojalla julkista, sen yleisön tietoon saattaminen saattaa asettaa mainitussa momentissa tarkoitettulla tavalla jonkun aiheuttomasti epäilyksenalaiseksi tai aiheuttaa jollekin tar-

peetonta vahinkoa, minkä vuoksi tiedottamiseen ei saa ryhtyä.

Pykälän 4 momentin mukaan oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen olisi tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehillään sekä heidän määräämällään muulla virkamiehellä. Oikeus tietojen antamiseen olisi myös virallisella syyttäjällä esitutkinnan päättymisen jälkeen. Pykälä muuttuisi voimassa olevan asetuksen 9 §:ään verrattuna ensinnäkin sillä tavalla, että myös tutkinnanjohtaja voisi määrätä alaisensa esitutkintavirkamiehen huolehtimaan tiedottamisesta. Voimassa olevaan sääntelyyn verrattuna uutta olisi myös pykälän toinen virke. Jo esitutkinnan aikana syyttäjä voisi esitutkintayhteistyön kautta vaikuttaa tiedottamiseen. Lähtökohtana olisi, että syyteharkinnan aikana päätösvaltaa tiedottamisen suhteen käyttäisi syyttäjä.

8 §. Tietojen saaminen viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä. Pykälän viittaussäännöksessä todettaisiin selvyyden vuoksi, että rikoksen selvittämiseksi tarvittavien tietojen saamisesta viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä säädetään poliisilain 4 luvun 2 ja 3 §:ssä.

9 §. Ilmoitukset asianomistajalle. Pykälässä säädettäisiin asianomistajalle tehtävistä ilmoituksista tavalla, joka asiallisesti pitkälti vastaisi esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 3, 5 ja 6 §:ssä olevaa sääntelyä. Säännökset olisivat ilmaisuiltaan asetuksen säännöksiä tiivistetympiä. Säännösten lakiin ottamisella muun ohessa korostettaisiin ilmoitusvelvollisuutta, koska ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön mukaan ilmoittamisvelvollisuuden täyttämässä on käytännössä puutteita. Pykälään ei otettaisi asetuksen 4 §:ää vastaavaa säännöstä ilmoittamisesta esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, koska sellaisen ilmoitusvelvollisuuden sääntelemineen tulisi katettua esitutkintapäätöstä koskevan 1 §:n kautta. Pykälä täydentäisi muualla ehdotettavassa laissa olevia ilmoittamista ja siihen rinnastettavia toimenpiteitä koskevia säännöksiä, mikä todettaisiin 1 momentin johdannossa.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan esitutkintaviranomaisen olisi ilmoitettava asianomistajalle mahdollisuuksien mukaan siitä, mihin toimenpiteisiin rikoksesta tehdyn ilmoituksen tai esitutkintaviranomaisen tietoon

muuten tulleen rikoksen johdosta ryhdytään. Momentti vastaisi asetuksen 3 §:ää.

Momentin 2 kohdassa säädettäisiin velvollisuudesta ilmoittaa asianomistajalle hänen rikoksesta epäiltyyn kohdistaman rangaistusvaatimuksen ja sen peruuttamisen merkityksestä, jos vaatimus on edellytyksenä esitutinnan toimittamiselle tai jatkamiselle. Kohta vastaisi asiallisesti asetuksen 5 §:n 1 momenttia. Siinä säädetään, että kun asianomistaja ilmoittaa esitutkintaviranomaiselle asianomistajarikoksesta tai kun asianomistajarikoksen esitutkinta aloitetaan esitutkintalain 3 §:n 2 momentissa (ehdotettavan lain 3 luvun 4 §:n 2 momentti) tarkoitettussa tapauksessa, asianomistajalle on ilmoitettava, että esitutkinta toimitetaan tai sitä jatketaan vain, jos hän vaatii rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, ja että se lopetetaan, jos hän peruuttaa rangaistusvaatimuksensa. Ilmoitukset tehdään, milloin se on mahdollista, rikoksesta tehtävää ilmoitusta vastaanottaessa tai ilmoitettaessa asianomistajalle tutkinnan aloittamisesta ja viimeistään asianomistajaa kuulusteltaessa. Tämä asetuksessa oleva tarkempi sääntely soveltuu kysymyksessä olevan kohdan perusteluiksi.

Momentin 3 kohdan mukaan ilmoitusvelvollisuus koskisi myös viipymättä ilmoittamista asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamisesta 3 luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitettussa tapauksessa. Tämä vastaisi asetuksen 5 §:n 2 momentissa olevaa sääntelyä. Kysymyksessä ovat tapaukset, joissa esitutkinta toimitetaan syyttäjän pyynnöstä yleisen edun sitä vaatiessa, vaikkei asianomistaja vaadi rikokseen syyllistyneelle rangaistusta.

Pykälän 2 momentin mukaan, jos asianomistaja on kärsinyt rikoksen johdosta vahinkoa, josta hänellä on ilmeisesti oikeus saada korvausta rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla, esitutkintaviranomaisen olisi lisäksi ilmoitettava asianomistajalle oikeudesta korvaukseen ja tarvittaessa opastettava häntä korvauksen hakemisessa. Momentti vastaisi asetuksen 6 §:ssä olevaa säännöstä sillä korjauksella, että voimassa olevassa pykälässä mainitaan kumottu rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista annettu laki (935/73).

10 §. Tarkemmat säännökset. Pykälässä säädettäisiin asetuksenantovaltuutuksesta.

Valtioneuvoston asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin 1) rikosilmoituksen kirjaamisesta; 2) ryhmätunnistuksen järjestämisestä; 3) kuulustelupöytäkirjan ja esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, rakenteesta ja liitteistä.

Rikosilmoituksen kirjaamista koskevaa sääntelyä on nyt esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 §:ssä. Uudella asetuksella korvattaisiin ryhmätunnistuksesta annettu valtioneuvoston asetus. Lisäksi asetuksella säädettäisiin esimerkiksi sellaisista asioista, joista nyt säädetään asetuksen 16 §:ssä (merkinnät kuulustelupöytäkirjaan) sekä 19 ja 20 §:ssä (esitutkintaa koskevat merkinnät ja merkinnän pakkokeinojen käyttämisestä esitutkintapöytäkirjaan).

11 §. Voimaantulo. Pykälässä olisivat lain voimaantulopäivämäärää ja voimassa olevan esitutkintalain kumoamista koskevat säännökset.

1.2 Pakkokeinolaki

1 luku Yleiset säännökset

1 §. Lain soveltamisala. Pykälän mukaan pakkokeinojen käyttöön ja käytön edellytyksiin sovellettaisiin tätä lakia, jollei muualla laissa toisin säädetä. Voimassa olevassa laissa ei ole soveltamisalasäännöstä.

Kuten nykyisinkin, ehdotettava uusi pakkokeinolaki sisältäisi yleissäännökset rikosprosessuaalisista pakkokeinoista. Pakkokeinolain yleissäännökset tulisivat osittain sovellettaviksi myös muiden viranomaisten kuin poliisin suorittamassa esitutkinnassa näitä muita viranomaisia koskevissa laeissa olevien pakkokeinolakiin kohdistuvien viittausten vuoksi. Toisaalta esimerkiksi sotilaskurinpitolaissa, rajavartiolaitaissa ja tullilaisissa olisi edelleen pakkokeinolain säännökset syrjäyttäviä erityissäännöksiä pakkokeinojen käyttämisestä. Poliisilakiin puolestaan edelleen otettaisiin poliisiviranomaisia koskevia pakkokeinojen käyttöön oikeuttavia säännöksiä, jotka erityissäännöksinä syrjäyttäisivät pakkokeinolain säännökset tai täydentäisivät pakkokeinolain säännöksiä. Lisäksi esimerkiksi useista kiinniottamiseen, pidättämiseen ja vangitsemiseen liittyvistä kysymyksistä säädetään tutkintavankeuslaissa ja poliisin

säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa.

Lisäksi esimerkkinä pakkokeinolain säännökset syrjäyttävistä erityissäännöksistä voidaan mainita sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (460/2003) 5 luvun säännökset. Luvussa säädetään rikosasiaan liittyvästä verkkoviestin tunnistamistietojen luovuttamisesta (17 §), verkkoviestin jakelun keskeyttämismääräyksestä (18 §) ja julkaisun takavarikosta (20 §).

2 §. Suhteellisuusperiaate. Pykälään ehdotetaan otettavaksi voimassa olevan pakkokeinolain 7 luvun 1 a §:ssä oleva suhteellisuusperiaate. Pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Pakkokeinojen käyttöä koskevat periaatteet keskitettäisiin selvyyden vuoksi yleisiä säännöksiä koskevaan 1 lukuun.

3 §. Vähimmän haitan periaate. Pykälässä säädettäisiin ehdotettavan esitutkintalain 4 luvun 5 §:ää vastaavasti vähimmän haitan periaatteesta, joka on keskeisimpiä pakkokeinojen käytössä sovellettavia periaatteita mutta josta ei säädetä voimassa olevassa pakkokeinolaissa. Periaatteen mukaan pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi. Pakkokeinon käytöllä ei kyseisen periaatteen mukaan myöskään saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Vähimmän haitan periaate tulisi sen tärkeän merkityksen vuoksi kirjata myös pakkokeinolakiin.

Vähimmän haitan periaatteeseen liittyy se, että mahdollisuuksien ja tarpeen mukaan rikoksesta epäiltyä tai muuta toimenpiteen kohteeksi joutuvaa henkilöä tulisi kuulla toimenpiteen edellytyksiä harkittaessa niissäkin tapauksissa, joissa kuulemisesta ei nimenomaisesti säädetä. Usein toimenpiteen kohteena olevalla henkilöllä voi olla edellytysten arvioinnin kannalta olennaisia tietoja, jotka liittyvät nimenomaan pakkokeinon käytöstä aiheutuvaan haittaan. Kuuleminen voi esimerkiksi koskea myös pidättämisen kohtuullisuuden arviointia.

4 §. Hienotunteisuusperiaate. Pykälässä ehdotetaan sen tärkeyden vuoksi säädettäväksi hienotunteisuusperiaatteesta, jonka mukaan pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti. Periaate liittyy siihen, että pakkokeinojen käyttäminen saattaa tulla ulkopuolisten tietoon. Pakkokeinojen käytöstä voidaan tehdä johtopäätöksiä niiden kohteena oleviin henkilöihin kohdistuvista rikosepäilyistä. Hienotunteisuusperiaatetta voidaan myös pakkokeinojen käytön puolella pitää itsenäisenä periaatteena siitä huolimatta, että henkilön joutumisesta epäilynalaiseksi saattaa myös aiheutua hänelle edellisessä pykälässä tarkoitettua vahinkoa tai haittaa.

Pykälän soveltamisessa voitaisiin ottaa huomioon samanlaisia näkökohtia kuin sovellettaessa hienotunteisuusperiaatteen sisältävää esitutkintalain 4 luvun 6 §:ää. Tämä tarkoittaa esimerkiksi henkilöön ikään tai terveydentilaan taikka häveliäisyysnäkökohtiin liittyvien seikkojen huomioonottamista.

5 §. Itseapu. Pykälässä säädettäisiin itseavusta voimassa olevan lain 1 luvun 2 a §:ää vastaavasti. Selvyyden vuoksi pykälään kuitenkin lisättäisiin sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä sana ”toimivaltaisen”. Mitä tulee pykälän paikkaan, pykälä luontevimmin kuuluu yleiset säännökset sisältävään lukuun.

2 luku **Kiinniottaminen, pidättämisen ja vangitseminen**

Kiinniottaminen

1 §. Poliisimiehen kiinniotto-oikeus. Pykälässä säädettäisiin poliisimiehen kiinniotto-oikeudesta tavalla, joka osittain perustuisi voimassa olevaan sääntelyyn. Pykälän 1 momentissa olevan uuden säännöksen mukaan poliisimies saisi rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Pykälän 2 momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 2 §:n 1 momenttia. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi olisi 2 momentin toinen virke, jonka mukaan poliisimies saisi lisäksi ottaa tuomioistuimen pääkäsittelyn tai päätösharkinnan aikana

kiinni vastaajan, jonka vangitsemista on vaadittu tuomitsemisen yhteydessä, jos kiinniottaminen on tarpeen hänen poistumisensa esittämiseksi.

Voimassa olevan lain 1 luvun 2 §:n 2 momenttiin verrattuna pykälän 3 momenttiin lisättäisiin viimeinen virke, jonka mukaan kiinnioton jatkuminen yli 12 tuntia edellyttää pidättämisen edellytysten olemassaoloa. Toisaalta tästä säännöksestä poistettaisiin virke kiinniottamisen syyn ilmoittamisesta kiinni otetulle, koska kiinniottamisesta ilmoittamisesta säädettäisiin erikseen 4 §:ssä.

Pykälän 1 momentti liittyisi esitutkintalain 6 luvun 3 §:ään, jossa säädettäisiin rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun taikka sieltä poistumassa olevan henkilön kiinniottamisesta. Mainittu pykälä liittyisi poliisimiehen antamaan kehoitukseen. Pykälä ja tämän pykälän 1 momentti liittyisivät toisiinsa, vaikka niillä on toisistaan riippumattomat soveltamisalat.

Pykälän 3 momenttiin tehdyn lisäyksen kautta sääntely yhdenmukaistettaisiin esitutkintalain 6 luvun 5 §:n kanssa. Mainitun pykälän 2 momentissa olisivat vastaavat 12 ja 24 tunnin aikarajat. Määräaikaisten laskemisen ja kiinni otetun suostumisen osalta viitataan kyseisen pykälän perusteluissa esitettyyn. Tässäkin yhteydessä on syytä korostaa sitä, että kyseiset aikarajat ovat enimmäisaikoja ja että vähimmän haitan periaatteen mukaisesti henkilöä ei tule pitää kiinni pidempää kuin on välttämätöntä rikostutkinnallisista syistä. Kiinnipitämisajana tietoon tuleva uusi pidättämiseen oikeuttava rikos ei mahdollista kiinnipitämisen jatkamista yli 24 tunnin, jos ei tehdä nimenomaista pidättämispäätöstä. Jos sellaista päätöstä ei tehdä, henkilö tulee päästää vapaaksi, jolloin hänen uudelleen kuulustelemisensa siihen mahdollisesti liittyvine kiinniottamisineen olisi mahdollinen esitutkintalain 6 luvun 5 §:n 3 momentin mukaisesti.

2 §. Yleinen kiinniotto-oikeus. Pykälässä säädettäisiin kiinniotto-oikeudesta tavalla, joka oikeuden nimeä lukuun ottamatta vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 1 §:n 1—3 momentissa olevaa.

Yleistä kiinniotto-oikeutta käyttäen kiinni otettuun henkilöön sovellettaisiin aikarajoja, jotka koskevat läsnäoloa esitutkinnassa. Tältä

osin voidaan viitata ehdotettavan esitutkintalain 6 luvun 5 §:ään. Määräajat alkaisivat kuulua kiinniottamisesta, jonka ajankohta sen poliisimiehen tulisi selvittää, jolle kiinni otettu luovutetaan. Epäselvissä tapauksissa tulisi turvautua laskemistapaan, jolla määräaikaisten ylittämättä jättäminen varmistetaan.

3 §. Voimakeinojen käyttö. Pykälässä säädettäisiin voimakeinojen käytöstä yleisen kiinni-otto-oikeuden käyttämisen yhteydessä tavalla, joka yhtä muutosta lukuun ottamatta vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 1 §:n 4 ja 5 momentissa olevaa sääntelyä. Voimassa olevassa laissa oleva sana ”tarpeellisia” korvattaisiin sanalla ”välttämättömiä”, millä halutaan korostaa sitä, että voimakeinojen käyttöön tulisi turvautua vain poikkeuksellisesti. Voimakeinoihin turvautumisen tulee olla viimeinen keino, kun muut keinot (esimerkiksi kiinniottettavan taivuttelu tai ilmoittaminen poliisille) eivät auta. Nykyisen pykälän jakaminen kahtia liittyisi sen tarpeettomaan pituuteen ja moniaineksiseen sisältöön.

4 §. Kiinniottamisesta ilmoittaminen. Pykälään keskitettäisiin kiinniottamisesta ilmoittamista koskevat säännökset. Pykälän 1 momenttiin otettaisiin voimassa olevan lain 1 luvun 2 §:n 2 momentin viimeinen virke sillä tavalla sanonnallisesti muiden ehdotettavien säännösten kanssa yhdenmukaistettuna, että sana ”heti” korvattaisiin sanalla ”viipymättä”. Kiinni otetulle olisi siis viipymättä ilmoitettava kiinniottamisen syy.

Pykälän 2 momenttiin otettaisiin uusi viittaussäännös, jonka mukaan kiinniottamisesta ilmoittamisesta kiinni otetun läheiselle tai muulle henkilölle säädetään poliisien säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:n 2 momentissa. Tässä esityksessä mainittu säännös ehdotetaan muutettavaksi. Ehdotuksen mukaan kiinni otetun vapaudenmenetyksestä olisi ilmoitettava kiinni otetun osoituksen mukaan hänen läheiselleen tai muulle henkilölle. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiseksi, ilmoittamista kiinniottamisesta voitaisiin lykätä tai se voitaisiin jättää tekemättä. Ilmoitusta ei saisi ilman erityistä syytä tehdä vastoin kiinni otetun tahtoa.

Kuten voimassa olevassa laissakin, kiinniottamisesta ilmoittamista koskeva pykälä varsinaisesti velvoittaisi kiinni ottavaa poliisi-

simiestä tai poliisimiestä, jolle kiinni otettu luovutetaan. Tästä huolimatta suotavana voidaan pitää sitä, että myös tavallinen kansalainen yleiseen kiinniotto-oikeuteen turvautuessaan mahdollisuuksien mukaan ilmoittaa kiinni ottamalleen henkilölle kiinniottamisen syyn. Tällä voi olla eräänä seikkana merkitystä arvioitaessa sitä, onko kiinniottaminen tehty asianmukaisesti tai onko sen yhteydessä muuten toimittu asianmukaisesti. Ilman ilmoittamista kiinni otettavalle saattaa jäädä epäselväksi se, mistä asiassa on kysymys.

Pidättäminen

5 §. Pidättämisen edellytykset. Pykälää ehdotetaan jonkin verran muutettavaksi verrattuna voimassa olevan lain 1 luvun 3 §:ään. Pykälän 3 momentissa nykyisin oleva kohtuuttoman pidättämisen kielto erotettaisiin sen korostamiseksi ja lainsäädännön selkeyden lisäämiseksi 6 §:ään. Lisäksi voimassa olevaan pykälään verrattuna pykälään lisätäisiin uusi selventävä 3 momentti, jonka mukaan alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa pidättää.

Tässä yhteydessä on syytä 1 momentin 1 kohdan (rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta) osalta korostaa sitä, että pidättämisessä ja, koska pykälää sovellettaisiin 11 §:n 1 momentissa olevan viittauksen vuoksi myös vangitsemistapauksissa, myös vangitsemisessä käytettävä rikosnimike on asianmukaisesti sovitettava epäiltyyn rikokseen liittyviin seikkoihin ja olosuhteisiin. Tämä koskee esimerkiksi rajanvetoa tapon yrityksen ja törkeän pahoinpitelyn välillä.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan osalta voidaan muuten todeta se, että EIT:n ratkaisukäytännön mukaan pelkkään rikosepäilyyn perustuvaan vangittuna pitämiseen on suhtauduttava sitä kriittisemmin mitä pidemmälle aika kuluu. Vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä tähän näkökohtaan voidaan kiinnittää erityistä huomiota vangittuna pitämisen kohtuullisuuden arvioinnin kautta. Lisäksi syytteen nostamisen määräaika tulee määrätä mahdollisimman lyhyeksi.

Pykälän 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyy EIS 5 artiklan 1 kappaaleen c kohta, jonka mukaan henkilö voidaan

pidättää ja hänen vapautensa riistää lain nojalla hänen saattamiseksi toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, milloin on syytä epäillä hänen syyllistyneen rikokseen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakenemasta teon jälkeen. Esimerkiksi ratkaisussa *N.C. v. Italia 11.1.2001* todetaan, että mainitun kohdan vaatimus epäilyn uskottavuudesta ("reasonable doubt") pidättämisen perusteena muodostaa keskeisen takeen mielivaltaa vastaan. Mainitun ratkaisun perusteella epäilyä voidaan pitää uskottavana vain silloin, kun on olemassa tosiseikkoja tai tietoja, joiden perusteella objektiivinen tarkkailija voi vakuutua siitä, että asianomainen henkilö on saattanut tehdä rikoksen. Uskottavuus riippuu tapauksen kaikista asianhaaroista. Kappale ei edellytä, että poliisilla olisi syytteen nostamiseen riittävää näyttöä pidätyshetkellä tai pidätysaikana. Kuitenkin pidättämisen yleisistä edellytyksistä on esitettävä riittävä selvitys vangitsemisvaatimuksessa ja sen käsittelyn yhteydessä.

Vähimmän haitan periaatteen mukaisesti pidättämiseen ja vangitsemiseen ei tule turvautua, jos pakkokeinon käytön tavoitteet ovat saavutettavissa vapaudenriistoa lievemmällä mainittujen pakkokeinon vaihtoehtona olevalla pakkokeinolla. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan tällaisena pakkokeinona on nyt matkustuskiehto. Tullilaitoksen käytettävissä on periaatteessa tullilain 44 §:n mukainen vakuuden edellyttäminen, johon ei kuitenkaan käytännössä turvauduta.

Pykälän 1 momentin 2 c kohdassa käytettäisiin pakkokeinolaissa ensimmäisen kerran käsitettä "rikollinen toiminta", jota myöhemmin käytettäisiin myös matkustuskiellon edellytyksistä säädetäessä. Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että kysymyksessä täytyy olla nimenomaan epäily rangaistavaksi säädetyn teon tai säädettyjen tekojen eli rikoksen tai rikosten tekemisestä. Tästä näkökohdasta huolimatta käytettäisiin voimassa olevan lain mukaista ilmausta "rikollinen toiminta", koska tapauskohtaisista olosuhteista saattaa esimerkiksi riippua, onko syytä epäillä henkilön syyllistyvän yhteen vai useampaan rikokseen. Usein käytännössä on kysymys rikoskierteessä olevan henkilön rikollisen toiminnan katkaisemisesta.

Pykälän 1 momentin 4 kohdan mukaisen vangitsemisperusteen (epäillyllä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa) osalta voidaan todeta se, että ulkomaalaisen vapaus tulisi vain rajatuissa tapauksissa riistää kohdassa tarkoitettua karttamisvaaran perusteella. Henkilöä ei voida pidättää pelkästään sillä perusteella, että hän asuu ulkomailla. Kohdan edellyttämästä karttamisen todennäköisyydestä tulee esittää selvitystä. Vähimmän haitan periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen soveltamisen lisäksi tulisi ottaa huomioon mahdollisuudet saada epäilty yhteistoiminnassa hänen kotimaansa viranomaisien kanssa tulemaan ulkomailta osallistumaan rikosprosessiin tai tulemaan suorittamaan rangaistusta. Huomioon on otettava kansainvälistä yhteistoimintaa koskevat yleissopimukset ja muut instrumentit. Rikostutkinta on tällaisissa tapauksissa pyrittävä tekemään mahdollisimman nopeasti, jotta ulkomaalaiselle ei vapaudenriiston kautta tai muuten aiheuteta aiheutonta haittaa.

6 §. Kohtuuttoman pidättämisen kielto. Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan lain 1 luvun 3 §:n 3 momenttia vastaavasti, että ketään ei saa pidättää, jos pidättäminen olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi. Vastaavansisältöinen kohtuuttoman vangitsemisen kielto otettaisiin 13 §:ään, joten tämän pykälän perusteluissa esitetyllä on merkitystä senkin pykälän tulokinnassa ja soveltamisessa.

Kohtuuttoman pidättämisen kielto korostuu pidättämiskynnyksestä koskevissa ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisuihin. Useissa päätöksissä on viitattu pakkokeinolain esitöihin (HE 14/1985 vp), joiden mukaan pidättäminen on kohtuutonta, jos tutkittavana olevasta rikoksesta ei yleisen rangaistuskäytännön mukaan seuraa sakkoa ankarampaa rangaistusta.

Pakkokeinolain esitöissä korostettiin sitä, että pidättäminen voi vaikuttaa haitallisesti erityisesti nuoreen henkilöön, minkä vuoksi alle 18-vuotiaan epäillyn pidättämistä olisi mahdollisuuksien mukaan vältettävä. Siitäkin huolimatta, että ikäryhmään kuuluvien tutkintavankien määrä on vakiintunut melko alhaiseksi (alle 10 vankiloissa samaan aikaan), tätä näkökohtaa on edelleen syytä korostaa. EIT on korostanut tutkintavankeuden käyttöä

viimesijaisena keinona alaikäisten epäiltyjen kohdalla ja tutkintavankeuden mahdollisimman lyhyttä kestoja tällaisissa tapauksissa (esimerkiksi *Nart v. Turkki* 6.5.2008).

Vapaudenriiston erityistä haitallisuutta nuorten kohdalla on entisestään painotettu pakkokeinolain säätämisen jälkeen, mitä ilmentävät eräät rikoslakiin otetut säännökset. Tämä koskee sekä valintaa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä (rikoslain 6 luvun 9 §) että nuorisorangaistuksen tuomitsemista (rikoslain 6 luvun 10 a §). Mainittujen pykälien eräänä tavoitteena on, että alle 18-vuotiaana rikokseen syyllistyneitä vain erittäin harvoissa tapauksissa tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Vuonna 2000 julkaistun tutkimuksen johtopäätösten mukaan periaate nuoreen kohdistuvan vapaudenriiston viimesijaisuudesta ei olisi täysin toteutunut rikosprosessuaalista vapaudenriistoa käytettäessä.

Rikoksesta epäillyn henkilökohtaisiin oloihin saattavat liittyä pidättämisen tai vangitsemisen vaikutukset muuhun hänelle läheiseen henkilöön kuin häneen itseensä. Myös tällaiset vaikutukset tulisi ottaa huomioon pidättämistä tai vangitsemista harkittaessa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa vangittavaksi vaaditun yksinhuollossa on pieni lapsi, joka jäisi vaille tarpeellista huoltoa vapaudenriiston vuoksi.

7 §. Pidätetyn vapaaksi päästäminen. Pykälän sääntely asiallisesti vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 4 §:ssä olevaa. Pykälän 1 momentin mukaan pidätetty olisi päästettävä vapaaksi heti, kun pidättämisen edellytyksiä ei enää ole. Pidätetty olisi päästettävä vapaaksi viimeistään vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten säädetyn ajan kuluttua, jollei häntä vaadita vangittavaksi. Vaatimus pidätetyn vangitsemisesta olisi edelleen tehtävä tuomioistuimelle viipymättä ja viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista (3 luvun 4 §).

Pykälän 2 momentin mukaan pidätetyn päästämisestä vapaaksi päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä siitä päättäisi kuitenkin tuomioistuin. Momentin jälkimmäinen virke ei estä sitä, että pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää pidätetyn vapaaksi päästämisestä vangitsemisvaatimuksen tekemisen jäl-

keen mutta ennen vaatimuksen käsittelyn aloittamista tuomioistuimen istunnossa.

8 §. Uudelleen pidättäminen. Pykälän mukaan rikoksesta pidätettyä tai vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saisi uudelleen pidättää samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päättäessä pidättämisestä tai vangitsemisesta. Vastaava säännös on voimassa olevan lain 1 luvun 5 §:ssä.

Pykälää sovellettaisiin myös seikkoihin, jotka ovat olleet viranomaisen tiedossa sen päättäessä vapaaksi päästämistä. Sen jälkeen on siis tietoon täytynyt tulla uusia asioita vaikuttavia seikkoja, jotta henkilö voitaisiin pidättää uudelleen. Virallisen syyttäjän suorittama asian uudelleenarviointi ei olisi tällaisen uusi seikka. Pykälän vaikutukset ulottuisivat usein käytännössä myös uudelleen vangitsemiseen, mutta aina ei olisi niin. Sen vuoksi uudelleen vangitsemisesta säädetäisiin erikseen 14 §:ssä.

9 §. Pidättämiseen oikeutettu virkamies. Pykälässä säädetäisiin pidättämiseen oikeutetuista virkamiehistä tavalla, joka pääosin vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 6 §:ää. Pykälän 1 momentin kohdissa kyseiset virkamiehet jaoteltaisiin poliisiin, tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen virkamiehiin. Virallinen syyttäjä olisi myös edelleen pidättämiseen oikeutettu virkamies. Mainitun momentin 1 kohdassa pidättämiseen oikeutetuista poliisimiehistä säädetäisiin jossakin määrin nykyisestä laista poikkeavasti.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa 2 momentissa säädetäisiin, että pidättämiseen oikeutetuista puolustusvoimien virkamiehistä säädetään erikseen. Sotilaskurinpitolain 19 §:n mukaan pidättämispäätöksen saa tehdä: 1) asianomaisen perusyksikön päällikkö ja häntä ylempi kurinpitoesimies; 2) varuskunnan päällikkö ja komendantti; 3) pääesikunnan tutkintaosaston päällikkö; 4) sotilaspoliisitehtävissä toimiva upseeri; 5) sotilaslakimies; sekä 6) virallinen syyttäjä. Poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain 4 §:n 1 momentin mukaan pääesikunnan tutkintaosaston päällikkönä toimiva virkamies tai puolustusvoimien sotilaslakimies toimii tutkinnanjohtajana kyseisen lain 1 §:n 1 momentin 1—3 kohdassa tarkoitetuissa asioissa ja hänellä on sanotuis-

sa tehtävissä lisäksi pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa sekä päällystöön kuuluvalla poliisimiehelle poliisilaissa säädetyt toimivaltuudet.

10 §. Pidättämisestä ilmoittaminen. Pykälän 1 momentti perustuisi voimassa olevan lain 1 luvun 7 §:n 1 momentin ensimmäiseen virkkeeseen. Pidätetylle olisi ilmoitettava pidättämisen syy viipymättä, kun päätös pidättämisestä on tehty tai hänet on otettu pidättämismääräyksen perusteella kiinni. Voimassa olevan momentin toista virkettä pidättämisen kirjaamisesta asetuksella tarkemmin säädettävällä tavalla ei otettaisi ehdotettavaan säännökseen, koska asetuksella säädettävistä asioista säädetäisiin kootusti lain lopussa olevassa pykälässä.

Pykälän 2 momentissa olisi vastaava säännös kuin ehdotetaan kiinniottamisen osalta otettavaksi 4 §:n 2 momenttiin. Säännöksessä todettaisiin, että ilmoittamisesta pidättämisestä pidätetyn läheiselle tai muulle henkilölle säädetään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:n 2 momentissa, jonka ehdottavaa uutta sisältöä on käsitelty edellä 4 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa. Voimassa olevan lain 1 luvun 7 §:n 2 momentissa säädetään yksityiskohtaisesti ilmoittamisesta, mikä ei olisi tarpeellista ilmoittamista koskevan vastaavan sääntelyn ollessa aiheellisesti koottuna toisen lain pykälään.

Pykälän 1 momentissa ”pidättämisen syyllä” tarkoitettaisiin pidättämisen perusteena olevia tosiasiaseikkoja eikä ainoastaan pidättämisperusteeseen liittyvien lainkohtien ilmoittamista. Kuten EIT:n ratkaisukäytännöstä ilmenee (*Ladent v. Puola 18.3.2008*), EIS 5 artiklan 2 kappale (vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle on viipymättä ilmoitettava vapaudenriiston perusteet) ei edellytä perusteiden ilmoittamista täydellisinä pidätysshetkellä. Sisällön riittävyyttä tulee arvioida kunkin tapauksen erityisissä oloissa.

Pidättämisestä tulisi ilmoittaa myös pidätetyn avustajalle, jos hänellä sellainen on. Tämä liittyisi esitutkintalain 4 luvun 10 §:ään, jonka 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen tulisi huolehtia siitä, että asianomaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan.

Vangitseminen

11 §. Vangitsemisen edellytykset. Pykälässä säädettäisiin vangitsemisen edellytyksistä tavalla, joka 1—3 momentin osalta perustuisi voimassa olevan lain 1 luvun 8 §:ään. Voimassa olevaan sääntelyyn verrattuna uutta olisi 4 momenttiin otettava säännös, jossa selvyuden vuoksi todettaisiin, että alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa vangita.

Voimassa olevan pykälän 1 momentissa on nykyisin nyt ehdotettavan momentin ensimmäistä virkettä ainoastaan osittain vastaava virke. Siihen lisättäisiin ”vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta”. Tämä lisäys ei liittyisi kysymyksessä olevan virkkeen itsenäiseen muuttamistarpeeseen vaan siihen, että vangitseminen virallisen syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta katsotaan yleisperusteluissa esitettyjen näkökohtien vuoksi tarpeelliseksi lisätä tuomitun vangituksi määräämisen edellytyksiä koskevaan säännökseen, joka tämän esityksen mukaan olisi 12 §:n 1 momentti. Johdonmukaisuussyistä vaatimusta koskeva lisäys voitaisiin tehdä myös kysymyksessä olevan pykälän 1 momenttiin.

Vangitsemisvaatimuksen tekemiseen oikeutettu virkamies määräytyisi 9 §:n ja 3 luvun 2 §:n mukaan. Ensiksi mainitun pykälän 1 momentin kohdissa olisivat pidättämiseen oikeutettujen virkamiesten luettelot, joiden mukaan myös virallinen syyttäjä kuuluu näihin virkamiehiin. Jälkimmäisen pykälän mukaan toimivalta vangitsemisvaatimuksen tekemiseen esitutinnan päättymisen jälkeen olisi ainoastaan syyttäjällä, joka myös voi tehdä vaatimuksen esitutinnan aikana.

Vaikka vangitseminen pykälän 1 momentin mukaisesti tapahtuisi vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta, mikään ei estä tuomioistuinta prosessin johdon puitteissa ottamasta esiin kysymystä vangitsemisen tarpeesta tilanteessa, jossa pääkäsittely joudutaan peruuttamaan paikalle henkilökohtaisesti velvoitetun vastaajan poissaolon vuoksi. Vangitseminen voi olla tällaisissa tilanteissa usein käytettävää

noutoa tehokkaampi keino rikosprosessiin turvaamiseen.

12 §. Tuomitun vangitsemisen edellytykset. Pykälässä säädettäisiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun määräämisestä vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 26 §:ssä olevaa sääntelyä sillä tärkeällä lisäyksellä, että uudessa pykälässä todettaisiin vangitsemisen tällaisessa tapauksessa olevan mahdollinen vain virallisen syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta. Tämän täydennyksen syytä on käsitelty yleisperusteluissa. Vaikka vangitseminen tapahtuisi vaatimuksesta, mikään ei estäisi tuomioistuinta prosessin johdon puitteissa ottamasta ennen pääkäsittelyn päättymistä esiin kysymystä vangitsemisesta tai vangittuna pitämisestä niissä tapauksissa, joissa se voi tulla kysymykseen.

Pykälän paikkaa muutettaisiin siitä, mikä se on voimassa olevan lain 1 luvussa. Vangitsemisen edellytyksiä koskeva sääntely olisi tarkoituksenmukaista keskittää vangitsemista koskevien säännösten alkupäähän.

Tuomitun vangitsemiseen liittyy kysymys siitä, että vangittuna pitäminen ei saisi mitätöidä tuomitun oikeutta hakea muutosta. Tämä liittyy erityisesti lyhyisiin vankeusrangaistuksiin, joiden osalta ehdonalaiseen vapautteen pääsemisen ajankohta saattaa jo lähestyä tuomitsemisen aikoihin. Vaikka vangitun asiat mukaan lukien vangitsemispäätöksestä tehtävä kantelu käsitelläänkin muutoksenhakutuomioistuimessa kiireellisinä, tuomioistuimen tulisi kiinnittää huomiota vangin vapautumiseen liittyviin näkökohtiin arvioidessaan sitä, onko ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangitseminen tai määrääminen edelleen pidettäväksi vangittuna kohtuullista.

13 §. Kohtuuttoman vangitsemisen kielto. Pykälässä säädettäisiin kohtuuttoman vangitsemisen kiellosta voimassa olevan lain 1 luvun 26 a §:ää vastaavalla tavalla. Koska myös pidättämisen osalta lakiin edelleen otettaisiin vastaava säännös, tässä yhteydessä viitataan 6 §:n yhteydessä edellä esitettyyn. Myös kohtuuttoman vangitsemisen kieltoa koskeva säännös siirrettäisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna vangitsemista koskevien säännösten alkupäähän.

14 §. Uudelleen vangitseminen. Pykälään otettaisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös. Pykälä täydentäisi uudelleen pidättämisestä koskevaa 8 §:ää niiden sinänsä harvinaisten tapausten osalta, joissa henkilö vangitaan ilman edeltävää pidättämistä. Pykälä olisi jossakin määrin eri tavalla kirjoitettu kuin 8 § sen vuoksi, että vangitseminen toisin kuin pidättäminen perustuu päätökseen, jonka tuomioistuin tekee toimivaltaisen virkamiehen vaatimuksesta.

Pykälän mukaan rikoksesta vangitun, joka on päästetty vapaaksi, saisi vangita uudelleen samasta rikoksesta ainoastaan sellaisen seikan nojalla, johon vangitsemisvaatimuksen esittäjä ei ole voinut vedota aikaisemmasta vangitsemisesta päätettäessä. Tässäkin tapauksessa pykälää sovellettaisiin myös seikkoihin, jotka ovat olleet tiedossa vangittua vapaaksi päästettäessä.

15 §. Ilmoittaminen vangitsemisvaatimuksesta. Pykälässä säädettäisiin, että vangitsemisvaatimuksesta on viipymättä ilmoitettava pidätetylle ja hänen avustajalleen. Heille olisi viipymättä toimitettava kirjallinen vangitsemisvaatimus. Voimassa olevan lain 1 luvun 11 §:ssä on näistä virkkeistä ainoastaan ensimmäinen.

Pykälän täydentäminen voimassa olevaan pykälään verrattuna liittyisi siihen, että nimenomaan kirjallisesta vaatimuksesta vangitsemisvaatimuksen perusteet ilmenevät riittävästi ja selkeästi. Voimassa olevan lain 1 luvun 12 §:n mukaan vaatimus pidätetyn vangitsemisesta saadaan tehdä myös suullisesti tai puhelimitse. Näin tehty vaatimus on viipymättä vahvistettava kirjallisesti. Vastava sääntely ehdotetaan otettavaksi 3 luvun 3 §:n 1 momenttiin. Niissä tapauksissa, joissa vangitsemisvaatimus on ensin tehty suullisesti tai puhelimitse, pitäisi siis erikseen ensin ilmoittaa vaatimuksesta ja sen jälkeen erikseen toimittaa kirjallinen vangitsemisvaatimus pidätetylle ja hänen avustajalleen.

3 luku **Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioiden osalta**

1 §. Vangitsemisesta päättävä viranomais. Pykälässä säädettäisiin vangitsemisesta päättävästä tuomioistuimesta tavalla, joka

pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 9 §:ssä olevaa sääntelyä.

Voimassa olevan pykälän 1 momentin toisen virkkeen mukaan ennen syytteen nostamista pidätetyn vangitsemisesta saa päättää myös kiinniottamispaikkakunnan tai pidätetyn säilyttämispaikkakunnan käräjäoikeus ja kiireellisessä tapauksessa muukin käräjäoikeus. Tämä virke korvattaisiin virkkeellä, jonka mukaan kyseisessä rikosprosessin vaiheessa vangitsemisesta saisi päättää myös muu käräjäoikeus, jossa asian käsittely käy sopivasti päinsä. Voimassa olevaa säännöstä voidaan tältä osin pitää liian joustamattomana. Yleensä tosin näitä käräjäoikeuksia, joissa käsittely käy sopivasti päinsä, olisivat juuri kiinniottamis- tai säilyttämispaikkakunnan käräjäoikeudet.

2 §. Vangitsemisvaatimuksen tekijä. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen ja virallisen syyttäjän tehtävien jaosta vangitsemisvaatimuksen tekemisessä tavalla, joka vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 10 §:n kolmessa ensimmäisessä virkkeessä olevaa. Tältä osin on syytä korostaa sitä, että vaatimuksesta on ilmoitettava nimenomaan sille syyttäjälle, joka ilmeisesti tulee toimimaan syyttäjänä asiassa. Kiireellisessä tapauksessa yhteys voitaisiin ottaa päivystävään syyttäjään. Voimassa olevan lakiin verrattuna uusi olisi 1 momentin neljäs virke, jonka mukaan vaatimuksen tuomitun vangitsemisesta voisi myös tehdä hänelle rangaistusta vaatinut asianomistaja.

Voimassa olevan lain 1 luvun 10 §:n neljäntenä virkkeenä oleva kielto, jonka mukaan tuomioistuin ei saa omasta aloitteestaan määrätä rikosasian vastaajaa vangittavaksi, erotettaisiin uudessa pykälässä selvyyden ja kiellon korostamisen vuoksi 2 momenttiin sillä tavalla muutettuna, että kiellettäisiin vangitseminen ilman vaatimusta. Ilmaisun ”omasta aloitteestaan” on epäselvä, koska sen voi tulkita viittaavan esimerkiksi prosessinjohtoon. Kiellosta olisi edelleen tarpeen selvyyden vuoksi erikseen säätää, vaikka vangitsemisen edellytyksiä koskevissa 2 luvun 11 ja 12 §:ssä säädettäisiin, että vangitseminen tapahtuu tapauksesta riippuen vangitsemisvaatimuksen tekemiseen oikeutetun virkamiehen, virallisen syyttäjän tai vastaa-

jalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta.

3 §. *Vangitsemisvaatimuksen muoto.* Pykälässä säädettäisiin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta voimassa olevan lain 1 luvun 12 §:n mukaisesti vangitsemisvaatimuksen muodosta. Poikkeus koskisi sitä, että suullisesti tai puhelimitse tehty vaatimus olisi viipymättä toimitettava kirjallisesti. Voimassa olevan lain mukaan tällainen vaatimus on *vahvistettava* kirjallisesti. Muutos liittyisi siihen, että käytännössä suullisesti tai puhelimitse tehty vaatimus on sisällöltään niukempi kuin kirjallisesti tehty, jolloin sana ”vahvistaminen” on jossakin määrin harhaanjohtava.

Tässä yhteydessä on mainitusta muutoksesta huolimatta syytä korostaa sitä, että jo suullisesti tai puhelimitse esitetystä vangitsemisvaatimuksesta tulee ilmetä asian käsittelyn kannalta keskeiset tiedot kuten rikoksesta epäilty (jos nimi on jo tiedossa) ja rikosnimike sekä mahdollisuuksien mukaan vangitsemisen perusteet. Ylipäänsä suullista tai puhelimitse tapahtuvaa vaatimuksen esittämistä tulisi käyttää vain silloin, kun se on asian kiireellisyyden ja selvittämisvaiheen perusteella välttämätöntä. Suullisesti tai puhelimitse esitetty olisi sitten riittävän tarkasti kirjattava kirjalliseen vaatimukseen. Kirjallisessa muodossa olevan vaatimuksen tulisi olla siinä määrin kattava, että ilman vangitsemisistunnossa esiin tulevia uusia seikkoja vaatimusta ei tarvitsisi merkittävästi täydentää. Tämä edistää vangittavaksi vaaditun mahdollisuuksia vastata vangitsemisvaatimukseen. Vaatimuksen vastaanottajataho käräjäoikeudessa riippuu siitä, miten asioiden käsittely ja työnjako käräjäoikeudessa on järjestetty. Vastaanottajana voi olla esimerkiksi pakkokeinonotaari tai -kanslia.

4 §. *Pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen tekemisajankohta.* Pykälän mukaan vaatimus pidätetyn vangitsemisesta olisi tehtävä tuomioistuimelle viipymättä ja viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista. Säännös vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 13 §:ää. Tässäkin yhteydessä on syytä korostaa sitä, että määräaikaan ei lueta pidättämistä edeltävää muusta syytä kuin rikosepäilystä aiheutuva vapaudenriistoa (esimerkiksi kiinniot-

taminen päihtymyksen vuoksi tai ulkomaalaislain mukainen säilöönotto).

Pykälässä samoin kuin tuomioistuinkäsittelyä koskevassa pykälässä käytettäisiin ilmaisua ”viipymättä”, jolla korostetaan sitä, että säännöksissä mainittu määräaika on enimmäisaika, joka tulee mahdollisuuksien mukaan alittaa. EIT:n ratkaisu *Kandzhov v. Bulgaria 6.11.2008* koskee tapausta, jossa vähäisestä väkivallattomasta rikoksesta epäilty oli viety oikeuteen 3 päivän 23 tunnin kuluttua pidätyksestään. Ihmisoikeustuomioistuin ei havainnut, että erityiset vaikeudet tai poikkeukselliset olosuhteet olisivat estäneet viranomaisia viemästä valittajaa oikeuteen jo paljon aikaisemmin. Se olisi ollut erityisen tärkeää ottaen huomioon hänen vapaudenriistonsa kyseenalaiset lailliset perusteet. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan oli rikottu EIS 5 artiklan 3 kappaletta, jonka mukaan pidätetty on viipymättä tuotava tuomarin tutkittavaksi.

Laillisuusvalvontaratkaisujenkin perusteella selvä lähtökohta on se, että perättäisten pidättämisten tilanteissa tulee kaikin keinoin pyrkiä siihen, että yhteenlaskettu vapaudenmenetyksaika ei ylitä tässä pykälässä säädettyä määräaika. Toisaalta huomioon voidaan ottaa eri aikaan poliisin tietoon tulleiden rikosten ajallinen, paikallinen ja paikkakuntakohtainen yhteys ja se, minkälaisen tutkinnallisen kokonaisuuden rikokset muodostavat.

Pykälässä tarkoitettua määräaika ei kiinniottamis- tai pidättämisaikana tietoon tulleeseen uuden rikoksen vuoksi saisi kiertää niin, että henkilö vapautettaisiin välillä ja pidätettäisiin heti uudelleen. Tällaisessa tapauksessa pitäisi kokonaisuudessaan noudattaa aikaisempaan rikokseen liittyvästä kiinniottamisesta tai pidättämisestä laskettavaa määräaika. Uudelleen pidättämistä saman rikoksen johdosta sääntelisi 2 luvun 8 §, jonka mukaan rikoksesta pidätettyä tai vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saa uudelleen pidättää samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päätäessä pidättämisestä tai vangitsemista. Uuden seikan edellyttäminen johtaa näissä tapauksissa siihen, että pidättämisten väli ei voi käytännössä olla kovin lyhyt.

5 §. *Vangitsemisvaatimuksen ottaminen käsiteltäväksi.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 14 §:ssä olevaa sääntelyä. Pykälän 1 momentin mukaan vangitsemisvaatimus olisi otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä. Pidätettyä koskeva vaatimus olisi otettava käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että syytetyn tultua pidätetyksi syytteen ollessa tuomioistuimessa vireillä hänen vangitsemistaan koskeva asia käsiteltäisiin pidätetyn vangitsemisestä säädetyssä järjestyksessä.

Tämänkin pykälän yhteydessä voidaan viitata 4 §:n perusteluissa esiteltyyn EIT:n ratkaisuun. Tuomioistuinikäsitelylle säädetty neljän päivän määräaika on enimmäismääräaika, joka tulee olosuhteiden edellyttämällä ja mahdollistamalla tavalla alittaa.

6 §. *Vangitsemisvaatimuksen käsittelemisen.* Pykälä pääosin vastaisi sisällöltään voimassa olevan lain 1 luvun 15 §:ssä olevaa sääntelyä. Voimassa olevaan pykälään verrattuna uutta olisi ensinnäkin se, että *1 momentin ensimmäisen virkkeen* mukaan vangitsemisvaatimuksen tehneen määräämän virkamiehen tulisi olla asiaan perehtynyt. Määrätyn virkamiehen erityinen perehtyneisyys liittyisi asian riittäviin selvittämismahdollisuuksiin. Tällainen virkamies on yleensä jutun tutkija.

Lisäksi uutta sääntelyä edustaisi *1 momentin toinen virke*, jonka mukaan määrätty virkamies voisi käyttää vangitsemisvaatimuksen tehneen virkamiehen puhevaltaa siltä osin kuin käyttämistä ei ole rajoitettu vaatimuksessa. Virke lisättäisiin lakiin sen vuoksi, että käytännössä on ilmennyt epäselvyyttä tällaisen virkamiehen toimivallan rajoista. Määrätty virkamies voisi luopua vangitsemisvaatimuksen esittämisestä tai jostakin vangitsemisperusteesta. Koska vastuu asiasta on viime kädessä vangitsemisvaatimuksen tehneellä pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä, hän voisi vangitsemisvaatimuksessa rajata määräämänsä virkamiehen toimivaltuuksia tältä osin, jolloin rajausta tulisi myös tuomioistuimen tietoon.

Vangitsemisvaatimuksen tehneen virkamiehen määräämä virkamies ei voisi käyttää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen puhe-

valtaa vangitsemisvaatimusta laajemmin. Hän ei voisi esittää vangitsemiselle sellaista 2 luvun 5 tai 11 §:ssä tarkoitettua perustetta, joka ei ole sisältynyt vangitsemisvaatimukseen. Tältä osin olisi kysymys sellaisesta vaatimisesta, johon olisi 2 §:n mukaan oikeutettu vain pidättämiseen oikeutettu virkamies. Jos vangitsemisasiain käsittelyssä tapahtuu jotakin sellaista, jonka perusteella määrätyn virkamiehen arvion mukaan vangitsemisvaatimusta olisi aiheutta näin täydentää, paikalle olisi saatava vangitsemisvaatimuksen tekemiseen oikeutettu 2 §:ssä tarkoitettu virkamies tai häneen olisi vähintäänkin saatava yhteys käsittelyn aikana.

Pykälän kolmas täydennys koskisi *3 momentin toista virkettä*, joka siis olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Virke koskee tapauksia, joissa vangittavaksi vaaditulle ei ole varattava tilaisuutta tulla kuulluksi sen vuoksi, että hän ei ole Suomessa, on tiety-mättömissä taikka välttelee esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. Näissä tapauksissa tiedossa olevalle vangittavaksi vaaditun asiassa valtuuttamalle avustajalle olisi kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Valtuutettua avustajaa koskeva lisäys liittyisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen ja kontradiktorisen periaatteen toteuttamiseen. Tilaisuuden varaamisvelvollisuus edellyttäisi yleensä sitä, että esimerkiksi asian aikaisemman käsittelyn perusteella ilmenee, että vangittavaksi vaaditulla on valtuutuksen omaava asiamies. Tämä on esimerkiksi saattanut avustaa vangittavaksi vaadittua henkilöä kuulustelussa. Tilaisuuden varaaminen voisi toteutua myös niin, että avustaja ilmoittautuisi kuultavaksi vangitsemisoikeudenkäynnissä saatuaan kuulla siitä jotakin kautta, vaikka hänelle ei olisikaan siitä nimenomaisesti ilmoitettu.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin voimassa olevan lain tavoin, että vangittavaksi vaaditulle on varattava tilaisuus käyttää avustajaa vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä. Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että tarvittaessa on huolehdittava myös avustajan hankkimisesta vangittavaksi vaaditulle. Tällöin sovellettavaksi voi tulla oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentti, jossa säädetään tapauksista, jois-

sa epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta.

Selvyyden vuoksi pykälän 4 momenttiin otettaisiin osittain muutettuna sääntely, joka on voimassa olevan pykälän 2 momentin toisessa ja kolmannessa virkkeessä. Uuden momentin ensimmäistä virkettä muutettaisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna. Virkkeen mukaan, jos tuomioistuin harkitsisi soveliaaksi, vangitsemisvaatimuksen käsittelyssä voidaan käyttää videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Tällä muotoilulla korostettaisiin sitä jo nykyisenkin pykälän perusteluista (HE 271/2004 vp) ilmenevää seikkaa, että tilanteesta riippuen kaikkia vangitsemisasian käsittelyyn osallistuvia henkilöitä tai vain joitakin heistä voitaisiin kuulla teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen.

Rajoituksen teknisen tiedonvälitystavan käyttämiselle asettaisi kuitenkin momentin toinen virke, jonka mukaan, jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena, vangittavaksi vaadittu olisi tuotava tuomioistuimeen. Muutenkin tuomioistuimella olisi täysi harkintavalta sen suhteen, milloin ja miltä osin sellaista tiedonvälitystapaa käytetään. Vangittavaksi vaaditun tahdolla ei olisi tältä osin ratkaisevaa merkitystä. Luonnollisesti tuomioistuimen tulisi ratkaisua kuulemistavasta tehdessään kuitenkin kiinnittää huomiota hänen ja muidenkin käsittelyyn osallistuvien henkilöiden mielipiteeseen.

7 §. Laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen kuuleminen. Pykälän mukaan, jos vangittavaksi vaadittu on alle 18-vuotias, tuomioistuimen olisi huolehdittava siitä, että hänen huoltajalleen, edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalleen sekä sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentissa tarkoitetun toimielimen edustajalle varataan tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasian käsittelyn yhteydessä. Kuuleminen voisi tapahtua käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puheyhteys keskenään. Tilaisuuden varaamisesta voitaisiin poiketa, jos edustajaa ei kyetä tavoittamaan tai jos tilaisuuden varaamatta jättämiseen on kysymyksessä olevaan rikosasiaan liittyviä painavia syitä.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna pykälä olisi uusi. Sen säätämiseen liittyviä syitä on käsitelty yleisperusteluissa. Sekä laillisen edustajan että sosiaaliviranomaisen edustajan osallistumisella vangitsemisasian käsittelyyn on kaksi tavoitetta. Osallistumisella voidaan ensinnäkin tukea vangittavaksi vaadittua. Toisaalta edustaja voi tuoda esiin näkökohtia, joilla on merkitystä vangitsemisen edellytysten arvioinnin kannalta. Vangittavaksi vaaditun olosuhteista voidaan esittää seikkoja, jotka liittyvät erityisesti kysymykseen vangitsemisen kohtuullisuudesta.

Koska vangitsemisasian käsittely seuraa nopeasti vangitsemisvaatimuksen tekemisen jälkeen, käsittely ja sen ajankohta olisi ilmoitettava edustajalle heti ajankohdan selvittyä. Pykälän mukaan riittävää olisi tilaisuuden varaaminen vain toiselle vangituksi vaaditun huoltajalle. Kummallakin olisi kuitenkin oikeus osallistua käsittelyyn, jos he paikalle pääsevät. Tilaisuuden varaamistapa olisi vapaa. Käytännössä tällaisessa kiireellisessä tapauksessa vangitsemisasian käsittelystä tulisi ilmoittaa puhelimella tai muulla vastaavalla nopealla tavalla. Jos laillista edustajaa tai sosiaaliviranomaisen edustajaa ei heti tavoiteta, yhteydenottoa pitäisi mahdollisuuksien mukaan yrittää uudelleen.

Pykälä edellyttäisi ainoastaan tilaisuuden varaamista tulla kuulluksi. Laillisen edustajan tai sosiaaliviranomaisen edustajan poisaolo ei estäisi asian käsittelyä ja ratkaisemista. Edustajalla ei olisi myöskään velvollisuutta lausua mitään vangitsemisistunnossa.

Kiireellisyys- ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat puhuvat sen puolesta, että kuultavan ei tarvitsisi olla henkilökohtaisesti läsnä vangitsemisoikeudenkäynnissä. Häntä voitaisiin käsittelyn yhteydessä kuulla esimerkiksi puhelimitse. Vähimmäisvaatimuksena olisi se, että käsittelyyn osallistuvilla olisi puheyhteys keskenään. Jos tekniset valmiudet ovat olemassa, kuulemisessa voitaisiin hyödyntää myös videoneuvottelua tai vastaavaa kuvaan yhdistettyä kuulemistapaa.

Pykälän viimeinen virke tilaisuuden varaamisesta poikkeamisesta liittyisi lähinnä rikostutkinnallisiin syihin tai tilanteisiin, joissa vangittavaksi vaaditun ja hänen laillisen edustajansa välillä on intressiristiriita. Tilaisuuden varaaminen saattaa sulkeutua pois

esimerkiksi sitä kautta, että alle 18-vuotias ja hänen huoltajansa ovat molemmat epäiltynä kyseisestä rikoksesta. Tällöin huoltajan osallistuminen alle 18-vuotiaan vangitsemiskäsittelyyn saattaisi tuoda huoltajan tietoon seikoja, jotka vaikeuttaisivat huoltajan asian tutkimista. Toisaalta alle 18-vuotiaan rikos on saattanut kohdistua huoltajaan, jolloin hänen kuulemisellaan ei välttämättä saavuteta kuulemiselle asetettua vangittavaksi vaaditun tukemistavoitetta. Eturistiriitatilanteessa voidaan sinällään ryhtyä laillisen edustajan määräämiseen vajaanvaltaiselle, mutta tällaista määrättyä edustajaa ei välttämättä ole vielä vangitsemisoikeudenkäynnin aikoihin.

8 §. *Vangitsemisasiassa esitettävä selvitys.* Pykälässä säädettäisiin selvityksen esittämisestä tavalla, joka pääosin vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 16 §:ssä olevaa sääntelyä. Muutos voimassa olevaan pykälään verrattuna olisi ensimmäisen virkkeen lopussa, jonka mukaan selvitys voi perustua pelkästään kirjalliseen aineistoon.

Muutos liittyisi näkökohtiin, jotka on todettu ainoastaan nykyisen säännöksen perusteissa (HE 14/1985 vp). Niissä todetaan lähtökohtana olevan, että vangitsemisvaatimuksen tueksi esitetään vain kirjallisia todisteita. Tarkoituksena ei ole, että vangitsemisasiain käsittelystä muodostuu syyteasian ennakkokäsittely. Rikosilmoituksen ja kuulustelupöytäkirjojen lisäksi kysymykseen saattavat tulla muutkin asiakirjat kuten esimerkiksi vangittavaksi vaadittua koskeva rikosrekisteriote. Todistajien kuulustelukin on kuitenkin mahdollista esimerkiksi alibitodistelun esittämiseksi.

Selvityksen esittämisen osalta on syytä korostaa sitä, että vangitsemisvaatimuksen esittäjän on virkamiehenä esitettävä totuudenmukaisesti ja tasapuolisesti ne seikat, joihin hän nojautuu. Hänen toimestaan vangitsemisperusteiden olemassaolosta ei saa muodostua vääristynyttä tai toispuoleista kuvaa.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa myös sitä, että vangitsemisvaatimuksen tueksi on esitettävä riittävä selvitys myös vangitsemisen yleisistä edellytyksistä. Tämä tarkoittaa sen selvittämistä, että vangittavaksi vaadittu on todennäköisin syin syyllistynyt vangitsemisvaatimuksen perusteena olevaan rikokseen. Riittävää ei siis ole, että vangitsemis-

vaatimuksen esittäjä virkavastuulla käsityksenään esittää myös näiden yleisten edellytysten olevan olemassa.

9 §. *Lykkäys pidätetyn vangitsemista koskevassa asiassa.* Pykälässä säädettäisiin lykkäyksestä voimassa olevan lain 1 luvun 17 §:n tavoin.

10 §. *Päätös vangitsemisasiassa.* Pykälän 1 momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 1 luvun 18 §:n 1 momentista siten, että momentin toisen virkkeen mukaan päätös olisi julistettava heti tai viimeistään samaan rikoskokonaisuuteen liittyvien vangitsemisasioiden käsittelyn päätyttyä. Voimassa olevassa säännöksessä ei ole virkkeen samaan rikoskokonaisuuteen liittyvää osaa.

Pykälään ehdotettava lisäys liittyy siihen, että samassa asiassa saatetaan vaatia vangittavaksi useita henkilöitä, joita koskevat vaatimukset sitten käsitellään rikostutkinnallisista syistä erikseen. Tällöin jonkun vangittavaksi vaaditun henkilön osalta vangitsemisen edellytysten arvioinnin kannalta merkitystä saattaa olla sillä, mitä aikaisemmin vangittavaksi vaadittu on kertonut tai mitä hänen vangitsemisasiansa käsittelyssä on muuten tullut ilmi. Näin ollen tulisi mahdollistaa se, että kaikkia samassa asiassa vangittavaksi vaadittuja koskevat päätökset saadaan julistaa vasta kaikkien vangitsemisvaatimusten käsittelyn päätyttyä. Tällöinkin päätökset olisi julistettava mahdollisimman nopeasti.

11 §. *Lisäselvitykseen liittyvä vangitsemisen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 18 a §:ää.

12 §. *Vangitsemismääräyksen täytäntöönpanoon liittyvä menettely.* Pykälässä säädettäisiin vangitsemiskäsittelystä poissa olleen epäillyn vangitsemismääräyksen täytäntöönpanoon liittyvästä menettelystä voimassa olevan lain 1 luvun 19 §:ää pitkälti vastaavalla tavalla.

Pykälä poikkeaisi voimassa olevasta pykälästä ensinnäkin niin, että viipymättä ilmoittamisen tulisi tapahtua toimivaltaiselle tuomioistuimelle. Voimassa olevan lain mukaan ilmoitus on tehtävä sille tuomioistuimelle, joka on määrännyt epäillyn vangittavaksi. Muutos toisi joustavuutta asian käsittelyyn esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa syyteasian tulee kuitenkin käsittelemään muu kuin epäillyn alun perin vangittavaksi mää-

rännyt tuomioistuin. Myös päivystävä tuomioistuin voisi ottaa asian käsiteltäväksi. Toimivaltainen tuomioistuin määräytyisi 1 §:n mukaan.

Voimassa olevan lain mukaan epäselvää on se, mistä neljän vuorokauden määräaika lasketaan tapauksissa, joissa poissa olevana vangittu tuodaan Suomeen. Tähän liittyisi pykälän viimeinen virke, jonka mukaan määräaika laskettaisiin henkilön saapumisesta Suomeen, jos hän on menettänyt vapautensa ulkomailla. Käytännössä näin menetellään jo nykyisinkin. Kysymystä on käsitelty ns. pohjoismaista pidätysmääräystä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 51/2007 vp). Sen perustelujen mukaan, jos henkilö luovutetaan ulkomailta Suomeen, neljän vuorokauden määräaika alkaisi siitä, kun luovutettava saapuu Suomen maaperälle. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että henkilö astuu laivasta maihin tai että muu kulkuväline (lähinnä auto tai lentokone) koskettaa Suomen maaperää. Tätä soveltamisohjetta voidaan hyödyntää myös nyt kysymyksessä olevan pykälän osalta.

13 §. *Vangitseminen muussa kuin syytteen käsittelevässä tuomioistuimessa.* Pykälässä säädettäisiin sen otsikossa mainitusta kysymyksestä voimassa olevan lain 1 luvun 20 §:n mukaisesti.

14 §. *Määräajan asettaminen syytteen nostamista varten.* Pykälä vastaisi osittain voimassa olevan lain 1 luvun 21 §:ää. Pykälä liittyisi 19 §:ään, jonka 1 momentin mukaan vangittu saisi kannella syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta.

Pykälän 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan, kun tuomioistuin päättää läsnä olevan epäillyn vangitsemisesta, sen olisi, jollei syytettä jo ole nostettu, asetettava määräaika, jonka kuluessa syyte on nostettava. Tämä sääntely poikkeaisi voimassa olevasta, jonka mukaan syytteen nostamisen määräajasta päättää vasta syytteen käsittelevä tuomioistuin sille tehdyn ilmoituksen perusteella niissä tapauksissa, joissa vangitsemispäätöksen on tehnyt toinen tuomioistuin.

Voimassa oleva lain perustella tulkinnanvaraiseksi on osoittautunut se, onko syytteen nostamista koskeva määräaika asetettava silloinkin, kun tuomioistuin vangitsee epäillyn 1 luvun 8 §:n 2 momentin (ehdotettavan lain

2 luvun 11 §:n 2 momentti) nojalla. Säännös koskee vangitsemista odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi, kun henkilöä on syyttä epäillä rikoksesta. Tuolloin tuomioistuimen on otettava vangitseminen uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään viikon kulluttua. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että tällaisessa ehdolliseksi katsottavassa vangitsemisessä ei asian uudelleen käsittelemispakon vuoksi aseteta määräaika. Määräaika asetetaan vasta, jos henkilö uudelleenkäsitellyssä määrätään edelleen pidettäväksi vangittuna. Tätä ilmeisesti myös käräjäoikeuskäytännössä omaksuttua tulkintaa voidaan pitää perusteltuna ja oikeana.

Pykälän 2 momentin alussa säädettäisiin, että jos syytteen nostamiselle määrätty aika osoittautuu liian lyhyeksi, tuomioistuin, joka käsittelee syytteen, voi virallisen syyttäjän viimeistään neljää päivää ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaika. Tuomioistuimen olisi otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Virkkeet poikkeaisivat voimassa olevan lain 1 luvun 21 §:n 2 momentin ensimmäisestä virkkeestä, jonka mukaan asia on ratkaistava mainitun ajan kuluessa tehdystä pyynnöstä. Lisäksi nyt säädettäisiin myös toimivaltaisesta tuomioistuimesta, jonka voimassa oleva laki jättää avoimeksi. Määräajan pidentämistä koskevan asian tullessa ajankohtaiseksi rikosprosessi on jo edennyt sen verran pitkälle, että toimivaltaiseksi on perusteltua säätää nimenomaan se tuomioistuin, joka tulee käsittelemään syytteen.

Momentin ensimmäisessä virkkeessä mainittuun määräaikaan ei 20 §:n mukaan sovellettaisi säädettyjen määräaikain laskemisesta annettua lakia. Näin ollen määräajan pidentämistä koskevaa pyyntöä ei voisi lykätä mainitun lain nojalla niin, että pyyntö esitetäisiin vasta myöhemmin kuin viimeistään neljä päivää ennen määräajan päättymistä. Tuomioistuimenkin olisi ratkaistava asia viimeistään alkuperäisen määräajan viimeisenä päivänä riippumatta siitä, mikä päivä se on. Syytteen nostamiselle asetettava määräaika tulisi jo asettaa niin, että syyttäjää koskeva määräpäivä ja määräajan viimeinen päivä olisivat tavallisia arkipäiviä. Momentissa tuomioistuimelle asetettu velvollisuus

ottaa asia käsiteltäväksi viipymättä tarkoittaisi sitä, että tuomioistuimen ei pitäisi tehdä ratkaisua aivan määräajan lopussa, jollei virallinen syyttäjäkään esitä pyyntöä häntä koskevan neljän päivän määräajan lopussa. Momentista johdettavana periaatteena voitaisiin pitää sitä, että asia on ratkaistava neljän päivän kuluessa pyynnön esittämisestä, jollei ole poikkeuksellisia asiaan tai sen käsittelyyn liittyviä syitä pidempään valmistautumiseen.

Tässä pykälässä erotettaisiin 6 §:n tapaan omaksi momentiksi (3 momentti) teknisen tiedonvälitystavan käyttämistä koskeva säännös. Siinä viitattaisiin mainitun pykälän 4 momenttiin.

15 §. Vangitsemisasian uudelleen käsittely. Voimassa olevan lain 1 luvun 22 §:ään perustuvan pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että jos rikoksesta epäilty on vangittu, sen tuomioistuimen, joka käsittelee syytteen, on vangitun pyynnöstä otettava vangitsemisasiasta tuomion antamiseen asti uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua pyynnön esittämisestä. Ennen syytteen nostamista asia saataisiin käsitellä uudelleen myös siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin säilyttämispaikkakunta kuuluu. Vangitsemisasiasta ei kuitenkaan tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluttua asian edellisestä käsittelystä.

Voimassa olevan lain 1 luvun 22 §:n 1 momentin mukaan toimivaltainen on syytteen ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevä tuomioistuin. Säännöksestä poistettaisiin uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä tarpeettomana oikeusasteeseen liittyvä maininta. Lisäksi uuteen momenttiin lisättäisiin virke asian käsittelystä siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin säilyttämispaikkakunta kuuluu. Viimeksi mainittu muutos liittyisi siihen, että käräjäoikeusverkoston muuttumisen ja siihen liittyen vanginkuljetusmatkojen lisääntymisen ja pidentymisen vuoksi forumsäännökseen on tarpeen saada joustoa.

Lähtökohtana olisi kuitenkin edelleen se, että vangitsemisasiasta käsitellään syyteasian käsittelevässä tuomioistuimessa. Tämä voidaan ilman vangitun kyseiseen tuomioistuimeen tuomista hoitaa videoneuvottelulla tai muulla soveltuvalla teknisellä tiedonvälitystavalla, minkä 4 momentti mahdollistaisi.

Pykälän 2 ja 3 momentti vastaisivat voimassa olevan lain 1 luvun 22 §:n 2 ja 3 momentissa olevaa sääntelyä sillä tavalla kuitenkin muutettuna, että 2 momentin toisen virkkeen mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi välittömästi ilmoitettava tuomioistuimelle ja vangitulle sellaisesta olennaisesta olosuhteesta tapahtuneesta muutoksesta, joka antaa aiheen uudelleenkäsitteilyyn. Voimassa olevan lain mukaan tutkinnanjohtajan on välittömästi ilmoitettava tuomioistuimelle ja vangitulle seikasta, jonka vuoksi vangittuna pitämiseen ei enää ole syytä. Vaikka ilmoittaminen käytännössä onkin tutkinnanjohtajan tehtävä, sitä ei ole syytä rajata pelkästään häneen. Muilta osin virkettä muutettaisiin paremmin vastaamaan sitä, mistä näissä tapauksissa on käytännössä kysymys.

Myös tässä pykälässä erotettaisiin 6 §:n tapaan omaksi momentiksi (4 momentti) teknisen tiedonvälitystavan käyttämistä koskeva säännös. Siinäkin viitattaisiin mainitun pykälän 4 momenttiin.

16 §. Vangittuna pitämisestä määrääminen eräissä tapauksissa. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 23 §:ää. Selvyyden vuoksi pykälä kuitenkin jaettaisiin kahteen momenttiin sen kattamien tapausten toisistaan poikkeavuuden vuoksi. Lisäksi pykälän 1 momentissa nimenomaisesti viitattaisiin vangitsemisen edellytysten osalta 2 luvun 11 §:n 1 momenttiin.

Kun vangittuna olevan vastaajan pääkäsittely peruutetaan, on huolehdittava siitä, että hän halutessaan voi lausua vangittuna pitämisestä. Käytännössä näin yleensä tapahtuu, koska vangitun asiat harvoin peruuntuvat, tai jos peruuntuvat, eivät kuitenkaan niin aikaisin, että vangittua ei jo ehditä tuoda tuomioistuimeen.

Ehdotetun 2 momentin mukaan tuomioistuimen olisi määrättävä vangittuna pitämisestä myös silloin, kun tuomiota ei julisteta heti pääkäsittelyn päätyttyä. Tähän liittyy rikosasian vastaajan määrääminen vangittavaksi tai pidettäväksi vangittuna silloin, kun tuomio annetaan kansliassa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 7 §:n 2 momentin mukaisesti. Koska kysymys ei ole vielä tuomitun vangitsemisesta tai vangittuna pitämisestä, vangitsemisen tai

vangittuna pitämisen edellytykset näissäkin tapauksissa arvioitaisiin 1 momentissa viitatus 2 luvun 11 §:n 1 momentin nojalla. Vangitsemisen tai vangittuna pitämisen edellyttämät todennäköiset syyt peilautuvat sitä vasten, mitä pääkäsittelyssä on tullut ilmi. Näissä tapauksissa myös korostuisi kohtuuttoman vangitsemisen kielto, josta säädettäisiin 2 luvun 13 §:ssä.

Kansliatuomion laatimisen ajaksi tapahtuvan vangitsemisen tai vangittuna pitämisen kohtuullisuuteen vaikuttaa se, mihin suuntaan asian ratkaisu on pääkäsittelyn perusteella kallistumassa. Jos vaikuttaa ilmeiseltä, että syyte tullaan hylkäämään tai että vastaa- jaa ei ainakaan tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, häntä ei tulisi 11 §:n mukaiset edellytykset huomioon ottaen vangita tai pitää vangittuna. Näissä tapauksissa vangitsemisen kynnys voi myös olla jossakin määrin vangittuna pitämisen kynnystä korkeampana. Vangittu voi kansliatuomion laatimisen aikana päästä kantelulla vapaaksi. Lisäksi hänet voidaan vapauttaa myös vangitsemisesta päättäneen tuomioistuimen ratkaisulla, jos todetaan, että vangitsemisen tai vangittuna pitämisen edellytyksiä ei enää ole (esimerkiksi päätösneuvottelussa on ilmen- nyt, että syyte tullaan hylkäämään).

17 §. Vangitun päästäminen vapaaksi. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että tuomioistuimen on määrättävä vangittu päästettäväksi heti vapaaksi, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole 15 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn taikka tuomion tai pääkäsittelyssä esiin tul- leiden seikkojen perusteella. Vapaaksi pääs- tämisen liittyessä vangitsemisasian uudelleen käsittelyyn asianosaisten kuulemiseen ja asi- an käsittelyyn muuten liittyvä menettely määräytyisi momentissa viitatus pykälän mukaan. Tuomio ja pääkäsittelyssä esiin tul- leet seikat liittyvät puolestaan asian ratkai- semiseen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukaisessa järjestyksessä.

Tuomion perusteella edellytykset vangittu- na pitämiselle puuttuvat silloin, kun henkilö tuomitaan muuhun rangaistukseen kuin eh- dottomaan vankeusrangaistukseen tai kun syyte hylätään. Vaikka henkilö tuomittaisiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen, pää- käsittelyssä saattaa tulla ilmi seikkoja, joiden

perusteella vangitsemisen edellytyksiä ei ole. Momentti koskisi myös tapauksia, joissa tuomiota ei julisteta välittömästi pääkäsittel- lyn päätyttyä. Käytännössä pääkäsittelyn päättyessä tuomioistuim ottaa kantaa vangit- tuna pitämiseen vangitun vaatimuksesta taikka virallisen syyttäjän vaatimuksesta tai va- paaksi päästämisesityksestä.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esi- tyksestä tehtävää vapauttamista ja määräai- kaan liittyvää vapauttamista koskeva pykälän 2 momentti pääosin vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 24 §:n 2 momentissa olevaa sääntelyä. Momenttia muutettaisiin voimassa olevaan pykälään verrattuna niin, että vangit- tu olisi määrättävä päästettäväksi vapaaksi myös, jos syytetä ei ole nostettu sille määrät- yssä ajassa eikä sen kuluessa ole tehty päät- töstä määrääjän pidentämisestä. Tämä liittyi- si siihen, että 14 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimen olisi ratkaistava määrääjän pidentämistä koskeva asia määrääjän kules- sa.

Pykälän 3 momentti olisi voimassa olevan lain 1 luvun 24 §:ään verrattuna uusi. Mo- mentin mukaan ennen kuin pidättämiseen oi- keutettu virkamies tekee esitutkinnan aikana 2 momentissa tarkoitetun esityksen siitä olisi ilmoitettava viralliselle syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen esityksen tekemisestä. Niissä tapauksissa, joissa esityk- sen tekijä olisi muu pidättämiseen oikeutettu virkamies kuin syyttäjä, viimeksi mainitun on voitava harkita vapauttamisen vaikutuksia rikosprosessin turvaamisen kannalta. Keski- tetyn pääkäsittelyn valmistelua varten syyttä- jän on voitava arvioida paonvaaraa. Syyttäjän tulee voida harkita myös vapauttamisen vai- kutuksia esitutkinnassa selvitettävien asioi- den selvittämiseen. Jos syyttäjä päätyisi sii- hen, että esityksen tekeminen ei ole perustel- tua, muu pidättämiseen oikeutettu virkamies ei voisi sitä tehdä. Toisaalta jos syyttäjä olisi myös vapauttamisen kannalla, hän voisi pi- dättämiseen oikeutettuna virkamiehenä itse esittää vapauttamista tai antaa pidättämiseen oikeutetun poliisimiehen tehdä esityksen. Käytännössä esitutkinnan ollessa kesken esi- tyksen vapauttamisesta tekisi tutkinnanjohta- ja.

Pykälän mukaan vapauttamisen tulisi ta- pahtua heti. EIT:n ratkaisukäytännön mukaan

perusteeton viivyttely vapaaksi päästämisesä voi merkitä EIS 5 artiklan 1 kappaleen loukkaamista. Esimerkiksi tapauksessa *Quinn v. Ranska* 22.3.1995 tuomioistuin piti mainitun artiklan vastaisena sitä, että henkilöä oli pidetty vapautensa menettäneenä 11 tuntia sen jälkeen, kun tuomioistuin oli määrännyt hänet vapautettavaksi. Viive oli tuomioistuimen mukaan sinällään ymmärrettävissä sen liittyessä luovuttamisen toteuttamiseen. Tapauksessa *Manzoni v. Italia* 1.7.1997 tuomioistuin katsoi, että artiklaa ei ollut rikottu, kun vapauttamiseen oli mennyt muodollisuuksien vuoksi seitsemän tuntia. Tässäkin tapauksessa hallinnolliset toimenpiteet olisi voitu suorittaa joutuisammin. Tapauksessa *Labita v. Italia* 6.4.2000 vapautettavaksi määrättyä oli pidetty yön yli 12 tuntia vankilassa hallinnollisten muodollisuuksien vuoksi ja siitä päättämiseksi, onko muuta syytä vangittuna pitämiseen. Kun esimerkiksi merkittävä lisäviivytyys oli aiheutunut vastaanottovirkailijan poissaolosta, 5 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

Tuleekin siis pyrkiä siihen, että vangittu päästetään välittömästi tuomioistuinkäsittelyn päättymisen jälkeen vapaaksi. Lakiin perustuva ei ole käytäntö, jonka mukaan vanki toimitetaan vapautettavaksi vankilaan. Tutkintavangin vapaaksi määräämisen yhteydessä täytyy olla valmiudet välittömästi tarvittaessa antaa hänelle matkustamista ja mahdollista yöpymistä varten matkalippu ja rahaa. Välittömästi vapauttamisesta tulee ilmoittaa vankilaan, joka voi erikseen toimittaa tavarat vapautetulle tutkintavangille tai muuten sopia niiden palauttamistavasta.

18 §. Vangitseminen muutoksenhakutuomioistuimessa. Pykälässä säädettäisiin muutoksenhakutuomioistuimessa tapahtuvasta vangitsemisesta pääosin voimassa olevan lain 1 luvun 25 §:ää vastaavalla tavalla. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi olisi 1 momentin kolmas virke, jonka mukaan tiedossa olevalle vangittavaksi vaaditun asiassa valtuutetulle avustajalle olisi kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Vastaava virke ehdotetaan otettavaksi 6 §:n 3 momenttiin.

19 §. Muutoksenhaku. Pykälässä säädettäisiin muutoksenhausta tavalla, joka vain osittain vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 27 §:ssä olevaa sääntelyä. Uutta olisi se, että

pykälän 1 momentin mukaan vangittu saisi kannella syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta ja pidättämiseen oikeutettu virkamies vangitsemispäätöksestä. Lisäksi 1 momentissa selvyuden vuoksi todettaisiin ne tapaukset, joissa vangittu tai pidättämiseen oikeutettu virkamies kantelevat. Ensiksi mainittu kantelee, kun hänet on vangittu tai määrätty pidettäväksi edelleen vangittuna. Pidättämiseen oikeutettu virkamies puolestaan kantelee, kun vangitsemisvaatimus on hylätty tai vangittu määrätty päästettäväksi vapaaksi. Koska pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle tulisi kantelu-oikeus, pykälän 2 momenttia täydennettäisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna vangittavaksi vaaditun kuulemisella.

Pykälän 1 momentin ensimmäinen virke tarkoittaisi sitä, että pääasian valituksessa voidaan liitännäisenä vaatia muutosta myös vangitsemisasian päätökseen. Toisaalta tuomitun vangitsemista koskevasta päätöksestä voitaisiin ennen valituksen tekemistä erikseen kannella, mikä mahdollisuus tulisi nyt siis myös pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Kantelu voitaisiin myös tehdä tapauksissa, joissa pääasiasta ei edes valiteta. Muutoksenhakukirjelmässä esitettävä vaatimus välittömästi vapaaksi päästämisestä tai välittömästi vangitsemisesta olisi yleensä tulkittava kanteluksi, mikä johtaa velvollisuuteen käsitellä asia tältä osin 2 momentissa säädetyllä tavalla.

Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota uudelleen pidättämisen ja uudelleen vangitsemisen edellytyksiin, joista säädettäisiin 2 luvun 8 ja 14 §:ssä. Kanteluratkaisua odotettaessa tai pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle kielteisen kanteluratkaisun tultua pidättäminen tai vangitseminen tulisi kysymykseen ainoastaan uuden seikan perusteella.

Vangittu saisi kannella niin alkuperäisestä syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta kuin 14 §:n 2 momentin nojalla pidennetystä määräajasta. Kantelun hyväksyminen johtaisi määräajan lyhentämiseen hovioikeuden perustelluksi katsomalla tavalla.

Voimassa olevaan säännökseen liittyvät eräät korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut, joita voidaan käyttää tulkintaohjeena myös nyt ehdotettavan pykälän kohdalla.

Korkeimman oikeuden äänestysratkaisu KKO 1995:180 koskee tapausta, jossa hovioikeus oli hylännyt käräjäoikeuden vangitsemien henkilön kantelun. Korkeimman oikeuden mukaan muutosta hovioikeuden ratkaisuun oli haettava oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 2 §:n 1 momentin mukaisesti pyytämällä siihen lupa korkeimmalta oikeudelta. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1998:90 puolestaan katsotaan, että muutoksenhakutuomioistuimella on mahdollisuus tutkia vangitsemisratkaisun perusteet, vaikka valittaja ei olekaan enää vangittuna. Vangitseminen pakkokeinona merkitsee vakavaa puuttumista henkilökohtaiseen vapauteen, minkä vuoksi on tärkeää, että vangitseminen tapahtuu laillisin perustein ja että vangitsemista koskeva oikeuskäytäntö on yhtenäinen.

Kantelussa voidaan vedota vangitsemispäätöksen jälkeiseen olosuhteiden muuttumiseen. Vangitseminen on esimerkiksi saattanut muuttua kohtuuttomaksi vangitun heikentyneen terveydentilan vuoksi. Myös rikoksen selvittämisessä on saattanut tapahtua edistymistä, jonka vuoksi vangitseminen ei ole enää perusteltua. Toisaalta pidättämiseen oikeutettu virkamies voi vedota sellaiseen olosuhteiden muuttumiseen, joka hänen käsityksensä mukaan puhuu vangitsemisen puolesta.

20 §. Määräaikaisten laskeminen. Tuomioistuimenmenettelyä vangitsemisasioissa koskevan luvun päättäisi säännös siitä, että laskettaessa tiettyjä luvussa säädettyjä määräaikoja ei sovelleta säädettyjen määräaikain laskemisesta annetun lain 5 §:ää. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 28 a §:ää sillä tavalla, että viitattavat säännökset on muutettu vastaamaan ehdotettavia säännöksiä ja että viittaus on vain momenttiin, jos koko pykälässä ei säädetä määräajoista. Pykälässä viitattaisiin myös 14 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan virallisen syyttäjän olisi tehtävä syytteen nostamiselle määrätyn ajan pidentämistä koskeva pyyntö viimeistään neljä päivää ennen määräajan päättymistä ja tuomioistuimen olisi ratkaistava pyyntö määräajan kuluessa.

Säädettyjen määräaikain laskemisesta annetun lain 5 §:n 1 momentin mukaan, kun määräpäivä tai määräajan viimeinen päivä on pyhäpäivä, itsenäisyyspäivä, vapunpäivä, joului- tai juhannusaatto tahi arkilauantai, saa tehtävän toimittaa ensimmäisenä arkipäivänä

sen jälkeen. Pykälän säännöksiä sovelletaan myös, kun muualla laissa on säädetty, että määräpäivän tai määräajan viimeisen päivän sattuessa pyhäpäiväksi tehtävän saa toimittaa ensimmäisenä sen jälkeisenä arkipäivänä (2 momentti). Jos kysymyksessä olevaa pykälää sovellettaisiin vangitsemisasioissa, vangitsemisasioiden käsittelyn säädetty määräajat saattaisivat ylittyä, mitä ei voida asian laatu ja esimerkiksi EIT:n ratkaisukäytäntö huomioon ottaen pitää hyväksyttävänä. Kuten yleisperusteluissa on todettu, myös syytteen nostamiselle asetettavan määräajan pidentämistä koskevat asiat tulisi ratkaista alkupe räisen määräajan kuluessa. Päivystysjärjestelmä mahdollistaa asioiden käsittelyn myös pyhäpäivinä ja niihin rinnastettavina päivinä sekä arkilauantaisin.

4 luku Yhteydenpidon rajoittaminen

1 §. Yhteydenpidon rajoittamisen edellytykset. Pykälän 1 momentti ja 2 momentin ensimmäinen ja toinen virke vastaisivat voimassa olevan lain 1 luvun 18 b §:n 1 momentissa ja 2 momentissa olevaa sääntelyä, kun otetaan lisäksi huomioon mainitun pykälän 5 momentti, jonka mukaan mitä 1—4 momentissa säädetään tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta, sovelletaan vastaavasti pidätetyn ja kiinni otetun yhteydenpidon rajoittamiseen.

Pykälän 2 momentin kolmannen virkkeen mukaan yhteydenpitoa lähiomaiseen saataisiin rajoittaa vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi. Tämän lisäksi lähiomaisen osalta edellytettäisiin 2 momentin toisen virkkeen mukaisia rikoksen selvittämiseen liittyviä erityisen painavia syitä. Nyt lisättävällä kolmannella virkkeellä tarkoitettaisiin sitä, että vähimmän haitan periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen soveltamisen lisäksi olisi pyrittävä siihen, että lähiomaisen kohdalla ei määrätä täydellistä yhteydenpitorajoitusta. Jokin yhteydenpito tapa voitaisiin kylläkin sulkea pois tai sen käyttöä voitaisiin rajoittaa tai valvoa lain mahdollistamalla tavalla.

Pykälän 2 momentti sinällään mahdollistaisi myös tutkintavankia ja hänen läheistään koskevan tapaamiskiellon määräämisen.

Sääntely poikkeaisi siis tältä osin tutkintavankeuslain 9 luvun 5 §:stä, jonka 3 momentin mukaan tapaamiskieltoa ei saa eräissä tapauksissa antaa lähiomaiselle tai muulle läheiselle. Viimeksi mainitussa tapauksessa ei ole kuitenkaan kysymys rikoksen selvittämiseen liittyvästä tapaamiskiellosta vaan muusta syystä määrättävästä tapaamiskiellosta. Tutkintavankeuslain säännös liittyy tilanteisiin, joissa tapaajan on todettu kuljettaneen tai yrittäneen kuljettaa huumausaineita taikka eräitä muita esineitä tai aineita vankilaan taikka vaarantaneen turvallisuutta tai vakavasti häirinneen vankilan järjestystä.

Pykälän 2 momentissa mainittu kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoitus liittyisi siihen perusteeseen, jolla pakkokeinoa kyseisessä tapauksessa käytetään. Tutkintavankeuslain 1 luvun 3 §:n mukaan tutkintavankeuden tarkoituksena on turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano sekä estää rikollisen toiminnan jatkaminen.

2 §. Yhteydenpidon rajoittamisen sisältö. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevan lain 1 luvun 18 b §:n 3 momenttia vastaavasti, että yhteydenpitorajoitus voi sisältää rajoituksia kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamisiin tai muihin yhteyksiin säilyttämistilan tai vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn kiinni otetun, pidätetyn tai tutkintavangin kanssa. Yhteydenpitoa ei saisi rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä.

Momentin jälkimmäinen virke liittyisi vastuuseen edellytysten voimassaolon seurannasta, joka olisi 4 §:n 3 momentin mukaisesti sen pykälän 1 momentissa tarkoitettulla virkamiehellä. Hänen olisi tarvittaessa päätettävä rajoitusten poistamisesta. Jos hän ei tekisi sellaista päätöstä, tutkintavanki voisi saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta säädetään tutkintavankeuslain 8 luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 luvussa sekä kirjeiden takavarikoimisesta tämän lain 7 luvussa. Uudella säännöksellä korostettaisiin sitä, että luvun mukainen yhteydenpidon rajoittaminen ei pi-

dä sisällään kirjeiden tarkastamista, lukemista ja takavarikoimista. Kysymys on ainoastaan siitä, että kirjeitä ei toimiteta perille.

3 §. Yhteydenpidon rajoittamisen voimassaolo. Voimassa olevan lain 1 luvun 18 b §:ssä olevaan sääntelyyn verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin ensinnäkin selvyuden vuoksi, että yhteydenpitorajoitus lakkaa olemasta voimassa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden päättyessä. Pykälän toisen virkkeen mukaan väliaikaisen rajoituksen voimassaolo lakkaisi, jos esitystä yhteydenpitorajoituksesta ei tehdä tuomioistuimelle määräajassa.

Yleisperusteluissa esitetyistä syistä pykälässä ei ehdoteta säädettäväksi keston määräajoista. Kesto riippuu tapauskohtaisista olosuhteista. Asianomaisella virkamiehellä olisi velvollisuus päättää yhteydenpitorajoituksen poistamisesta, jos rajoituksen edellytyksiä ei enää olisi (4 §:n 3 momentti). Yhteydenpitorajoituksen kohteena olevan tutkintavangin oikeutta turvattaisiin sillä, että hän voi saattaa pelkästään rajoitusta koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi, jolloin soveltuvin osin noudatettaisiin 3 luvun 15 §:n säännöksiä vangitsemisasian uudelleen käsittelystä (5 §:n 1 momentti).

Pykälän toinen virke liittyisi siihen, että 5 §:n 2 momentin nojalla myös väliaikaisen yhteydenpitorajoituksen käsittelyn osalta noudatettaisiin soveltuvin osin 3 luvun 4 §:n ja 5 §:n 1 momentin säännöksiä vangitsemisasian käsittelyn määräajoista. Jos esitystä tuomioistuimelle ei tehtäisi ensiksi mainitun säännöksen edellyttämässä kolmen päivän määräajassa, rajoituksen voimassaolo siis lakkaisi.

4 §. Yhteydenpidon rajoittamisesta päättäminen. Pykälän 1 ja 2 momentti perustuisivat pääosin voimassa olevan lain 1 luvun 18 b §:n 4 momentissa olevaan sääntelyyn. Ensimmäisessä momentissa uutena sääntelynä olisi ensimmäinen virke, jonka mukaan yhteydenpidon rajoittamisesta kiinniottamisen ja pidättämisen aikana päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tällä täsmennettäisiin sääntelyä voimassa olevaan pykälään verrattuna. Sen 5 momentissa nimittäin viitataan pidätetyn ja kiinni otetun yhteydenpidon rajoittamisen osalta 1—4 momenttiin. Tästä kysymyksestä on syytä säätää erikseen sen

vuoksi, että pidättämisen ja kiinniottamisen aikana yhteydenpidon rajoittamisesta voidaan joutua päättämään vain niiden pakkokeinojen keston ajaksi, jolloin kysymys ei ole 1 momentin kolmannessa virkkeessä tarkoitettusta väliaikaisesta päättämisestä. Pykälän 1 momentti poikkeaisi voimassa olevasta myös niin, että toisessa virkkeessä esityksen tekijänä mainittaisiin pidättämiseen oikeutettu virkamies tai vankilan johtaja, kun nykyisen lain mukaan esityksen tekijänä on vangitsemisvaatimuksen tekijä, syyttäjä tai vankilan johtaja.

Kysymykseen yhteydenpidon rajoittamisesta kiinniottamisen ja pidättämisen aikana liittyy lisäksi siis se, että pykälän 1 momentissa todettaisiin voimassa olevan lain mukaisesti, että yhteydenpidon rajoittamisesta voi ennen tuomioistuimen ratkaisua väliaikaisesti päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä vankilan johtaja tai, jos tutkintavanki on sijoitettu poliisiin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kiinniottamista ja pidättämistä koskevan lisäyksen tekemisen jälkeen tämä koskisi tapauksia, joissa yhteydenpitorajoituksen tarve ilmenee henkilön jo tultua vangituksi ja joissa tullaan tekemään tuomioistuimelle esitys yhteydenpitorajoituksen määräämisestä.

Pykälän 3 momentissa olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös, jonka mukaan edellä 1 momentissa tarkoitettun yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen on päätettävä yhteydenpitorajoituksen poistamisesta, jos rajoituksen edellytyksiä ei enää ole. Asiaa ei siis vietäisi tuomioistuimeen rajoituksen poistamiseksi. Tämä koskisi kaikkia yhteydenpitorajoituksia eli kiinniottamisen ja pidättämisen aikana määrättyjä yhteydenpitorajoituksia, väliaikaisia yhteydenpitorajoituksia ja tuomioistuimen määräämiä yhteydenpitorajoituksia. Asianomainen virkamies määräytyisi sen mukaan, missä vaiheessa rajoitus on määrätty ja onko asia vielä esitutkinnaissa vai onko se jo siirretty syyteharkintaan. Yleensä kysymyksessä olisi rajoituksen poistaminen kokonaisuudessaan, mutta joissakin tapauksissa poistaminen voisi koskea vain yhtä yhteydenpitotapaa koskevaa rajoitusta. Vaikka velvollisuus poistaa rajoitus liittyyisi kyseisen virkamiehen suorittamaan seuran-

taan, aloite poistamiseen voisi tulla rajoituksen kohteelta itseltään. Jos virkamies ei tekisi päätöstä poistamisesta, vangittu voisi saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Kun rajoitus olisi poistettu, sen uudelleen käyttöön ottaminen edellyttäisi luvun mukaisen menettelyn noudattamista eli käytännössä tuomioistuimen tekemää uutta päätöstä yhteydenpidon rajoittamisesta. Tällaisen päätöksen edellytyksenä olisi käytännössä olosuhteiden muuttuminen tai jonkin sellaisen uuden seikan ilmaantuminen, joka ei ole ollut virkamiehen tiedossa hänen päättäessään rajoituksen poistamisesta.

5 §. Erillinen käsittely tuomioistuimessa. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin tapauksista, joissa yhteydenpitorajoitusta käsiteltäisiin vangitsemisasiasta erillisenä tuomioistuimessa. Nykyisessä sääntelyssä ja ehdotettavan 4 §:n 2 momentissa otetaan huomioon ne tapaukset, joissa vangitsemisasiaa lykätään tai käsitellään tuomioistuimessa.

Pykälän 1 momentin mukaan yhteydenpitorajoituksen kohteena oleva tutkintavanki voisi saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi, jolloin soveltuvin osin noudatettaisiin 3 luvun 15 §:n säännöksiä vangitsemisasiasta uudelleen käsittelystä. Tuomioistuimen olisi poistettava yhteydenpitorajoitus siltä osin kuin edellytyksiä sille ei enää ole.

Myös tuomioistuin voisi poistaa rajoituksen vain osittain. Vangitsemisasiasta uudelleen käsittelyä koskevien säännösten noudattaminen soveltuvin osin tarkoittaisi sitä, että yhteydenpidon rajoittamista koskevaa asiaa ei tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi tuomioistuimessa aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että jos yhteydenpidon rajoittamista koskevaa esitystä käsitellään vangitsemisestä erillisenä, noudatetaan soveltuvin osin, mitä 3 luvun 4 §:ssä, 5 §:n 1 momentissa sekä mainitun luvun 6 §:n 1, 2 ja 4 momentissa säädetään vangitsemisasiasta käsittelemisestä. Jos kysymys olisi asiasta, jossa on määrätty väliaikainen rajoitus, viitatuissa säännöksissä tarkoitettujen kolmen päivän määräaika esityksen tekemiselle ja neljän päivän määräaika käsittelylle tuomioistuimessa luettaisiin väliaikaismäärä-

yksen tekemisestä. Jos asiassa ei olisi väliaikais määräämistä, esitys yhteydenpitorajoituksen määräämisestä tulisi 3 luvun 5 §:n 1 momentin mukaisesti ottaa tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä.

6 §. Muutoksenhaku. Yhteydenpidon rajoittamista koskevat säännökset erotettaisiin vangitsemista koskevista säännöksistä omaan lukuunsa. Lisäksi rajoittamista koskevissa säännöksissä otettaisiin huomioon se mahdollisuus, että yhteydenpitorajoituksia esitetään vangitsemisesta erillisessä menettelyssä. Tämän vuoksi 6 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi, että tuomioistuimen antamasta yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä saavat kannella rajoituksen kohteena oleva tutkintavanki ja pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kantelun ja sen käsittelemisen osalta noudatettaisiin soveltuvin osin 3 luvun 19 §:n 1 ja 2 momenttia. Varsinkin vangitsemisen alkuvaiheessa vangitsemisesta ja yhteydenpidon rajoittamisesta käytännössä kannellaan yhdessä.

Viittaus 3 luvun 19 §:n säännöksiin tarkoittaisi sitä, että rajoituksen kohteena oleva tutkintavanki saisi kannella ratkaisusta, jolla yhteydenpitorajoitus on määrätty tai määrätty pidettäväksi voimassa. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi puolestaan kannella ratkaisusta, jolla esitys rajoituksen määräämisestä on hylätty tai rajoitus poistettu. Tällaiselle kantelullekaan ei olisi määräaika, ja se olisi käsiteltävä kiireellisenä. Samasta ratkaisusta voisivat siis kannella niin rajoituksen kohteena oleva henkilö kuin pidättämiseen oikeutettu virkamies esimerkiksi silloin, kun yhteydenpidon rajoitus on poistettu joltakin osin.

5 luku **Matkustuskielto**

1 §. Matkustuskiellon edellytykset. Pykälässä säädettäisiin matkustuskiellon edellytyksistä tavalla, joka pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 2 luvun 1 §:ää. Uusi olisi 1 momentin 2 kohta, jonka mukaan matkustuskieltoon voitaisiin määrätä myös tapauksissa, joissa on syytä epäillä, että epäilty vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskump-

paniinsa. Uudella matkustuskiellon määräämisperusteella kiellosta pyrittäisiin tekemään nykyistä parempi vaihtoehto pidättämiselle ja vangitsemiselle, joiden käyttämisperusteisiin asian vaikeuttamisen selvittäminen jo nykyisin kuuluu. Voimassa olevaan pykälään verrattuna uusi olisi myös pykälän 2 momentti, jossa selvyuden vuoksi säädettäisiin, että alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa määrätä matkustuskieltoon.

2 §. Matkustuskiellon sisältö. Pykälässä matkustuskiellon sisällöstä säädettäisiin voimassa olevan lain 2 luvun 2 §:stä poikkeavalla tavalla.

Pykälän 1 momentin mukaan matkustuskieltopäätöksessä voitaisiin kieltoon määrätty velvoittaa 1) pysymään päätöksessä mainitulla paikkakunnalla tai alueella; 2) pysymään poissa tietyltä päätöksessä mainitulta alueelta tai olemaan liikkumatta siellä; 3) olemaan tiettyinä aikoina tavattavissa asunnossaan tai työpaikallaan; 4) ilmoittautumaan tiettyinä aikoina poliisille; 5) oleskelemaan laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän ennestään on tai johon hänet otetaan; 6) olemaan ottamatta yhteyttä 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön; tai 7) luovuttamaan passinsa poliisille.

Momentissa luovuttaisiin voimassa olevan pykälän 1 ja 2 momentin mukaisesta erotte- lusta varsinaiseen matkustuskieltoon ja velvoitteisiin, joita matkustuskieltoon voidaan liittää. Momentin kohdissa mainitut velvoitteet olisivat vaihtoehtoisia siten, että niiden yhdistelmiä voitaisiin tarvittaessa käyttää. Voimassa olevan pykälän 1 ja 2 momentissa olevaan sääntelyyn verrattuna uutta olisi ensinnäkin 6 kohta yhteydenpitokiellosta. Lisäksi passin luovuttamisvelvollisuudesta säädetään ehdottomana voimassa olevan lain 2 luvun 2 §:n 3 momentissa.

Yhteydenpitokiellon lisääminen matkustuskiellon sisältövaihtoehtoihin liittyisi siihen, että matkustuskielto voitaisiin määrätä myös asian selvittämisen vaikeuttamisen estämiseksi. Näissä tapauksissa yhteydenpitokiellon kohteena olevat henkilöt mainittaisiin matkustuskieltopäätöksessä siltä osin kuin heidän henkilöllisyytensä on tiedossa ja siltä osin kuin henkilöllisyys on esimerkiksi rikostutkinnalliset tai todistajansuojeluun liittyvät seikat huomioon ottaen saatettavissa matkus-

tuskieltoon määrätyn tietoon. Yhteydenpitokiello käsittäisi kaikki yhteydenpitotavat.

Passin poliisille luovuttamisen ottaminen harkinnanvaraisten vaihtoehtojen joukkoon liittyisi siihen, että luovuttamisen tarve riippuu siitä, mitä muita velvoitteita matkustuskieltoon sisältyy. Käytännössä passin luovuttamisvelvollisuus määrättäisiin niissä tapauksissa, joissa henkilölle määrätään samalla sellainen liikkumavapauden rajoitus, jonka noudattamisen kannalta passin poisantamisella voi olla merkitystä.

Pykälän 2 momentin mukaan matkustuskieltopäätöksessä voitaisiin kuitenkin antaa lupa poistua siinä määrättyltä paikkakunnalta tai alueelta työssäkäyntiä varten tai muusta siihen rinnastettavasta syystä. Vastaava virke on voimassa olevan pykälän 1 momentissa. Pykälän rakenteen muuttumisen vuoksi luvasta säädettäisiin erillisessä momentissa.

3 §. Passin myöntämiskiello. Pykälän mukaan matkustuskieltoon määrätyle ei saisi myöntää passia, jos passin myöntäminen vaarantaa matkustuskiellon tarkoituksen. Myöntämiskiellosta säädetään nykyisin ehdottomana voimassa olevan lain 2 luvun 2 §:n 3 momentissa. Matkustuskiellon sisältöä koskevat muutokset huomioon ottaen myöntämiskiellosta tulisi säätää erillisessä pykälässä ehdotetulla tavalla. Kuten velvollisuus luovuttaa passi poliisille myös passin myöntämiskiello tulisi kysymykseen tapauksissa, joissa passilla on matkustuskiellon sisältö huomioon ottaen merkitystä.

4 §. Matkustuskiellosta päättävä viranomainen. Pykälä pääosiltaan vastaisi voimassa olevan lain 2 luvun 3 §:ää. Pykälän 3 momenttia kuitenkin muutettaisiin voimassa olevaan vastaavaan säännökseen nähden. Momentin muutetun ensimmäisen virkkeen mukaan vangitsemisvaatimusta sekä vangittuna pitämistä koskevaa asiaa käsitellessään tuomioistuimen olisi harkittava, ovatko 1 §:ssä säädetyt edellytykset olemassa ja tulisi-ko vangittavaksi vaadittu tai vangittu määrätä vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon. Voimassa olevan säännöksen mukaan tuomioistuin saa määrätä epäillyn vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon.

Pykälän 3 momentin ensimmäisen virkkeen muuttaminen liittyy siihen, että tulkinnanvaraiseksi on käytännössä osoittautunut se, voi-

ko pidättämiseen oikeutettu virkamies tai virallinen syyttäjä määrätä rikoksesta epäillyn matkustuskieltoon, jos tuomioistuin on hylännyt ennen syytteen vireilletuloa tehdyn vangitsemisvaatimuksen. Kysymykseen on ottanut kannan eduskunnan lakivaliokunta (LaVM 31/2002 vp). Valiokunta on hyväksynyt oikeuskirjallisuudessa esitetyn tulkinnan, ettei virkamies voi tällaisessa tapauksessa päättää matkustuskiellosta. Matkustuskielto on vangitsemisen vaihtoehto, ja tuomioistuimen on vangitsemisvaatimuksen hylätessään myös harkittava, onko vangittavaksi vaadittu vangitsemisen sijasta asetettava matkustuskieltoon.

Lakivaliokunnan näkemystä voidaan pitää perusteltuna. Jo vangitsemista tai vangittuna pitämistä harkittaessa on samalla kiinnitettävä huomiota siihen, voisiko kysymykseen tulla epäillyn asemaan vangitsemista vähemmän puuttuva matkustuskiello. Tämä on eräs ilmentymä vähimmän haitan periaatteesta, mutta asian merkityksen vuoksi sääntelyä tulisi selkeyttää. Nykyinen säännös on kirjoitettu tältä osin pikemminkin toimivaltasäännöksen kuin tuomioistuimen harkintavelvollisuutta osoittavan säännöksen muotoon.

5 §. Päätös matkustuskiellosta. Pykälä vastaisi pitkälti voimassa olevan lain 2 luvun 4 §:ää. Siinä tapauksessa, että matkustuskieltoon sisältöön kuuluisi 2 §:n 1 momentin 6 kohdan mukainen yhteydenpitokiello, nyt kysymyksessä olevan pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaisen kiellon sisällön tulisi kattaa myös henkilöt, joita yhteydenpitokiello koskee. Voimassa olevaan lakiin verrattuna pykälän 1 momenttiin lisättäisiin kohta, jonka mukaan päätöksestä on käytävä ilmi oikeus saattaa matkustuskiellon voimassa pitäminen tuomioistuimen tutkittavaksi. Tämä koskisi tapauksia, joissa päätöksen on tehnyt pidättämiseen oikeutettu virkamies tai virallinen syyttäjä.

6 §. Poikkeuslupa. Pykälän 1 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi perustellusta syystä myöntää matkustuskieltoon määrätyle luvan yksittäistapauksessa vähäiseen poikkeamiseen matkustuskieltopäätöksessä määrätystä velvoitteesta. Voimassa olevan lain 2 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan matkustuskiellosta päättävä viranomainen saa antaa poikkeusluvan. Muu-

toksen taustalla ovat tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat. Syytä asian viemiseen tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ole niissä tapauksissa, joissa tuomioistuimen olisi 4 §:n 2 tai 3 momentin mukaisesti päätettävä asiasta.

Matkustuskieltoon määrätty tarvitsee oikeusturvatakeita koskien niitä tapauksia, joissa hänellä on asianmukainen syy poikkeuslupa-pyynnölleen mutta joissa pidättämiseen oikeutettu virkamies ei suostu myöntämään lupaa. Tämän vuoksi pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että matkustuskieltoon määrätty voi saattaa poikkeusluvan myöntämistä koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos pidättämiseen oikeutettu virkamies kieltäytyy myöntämästä lupaa. Tällaisen asian käsittelyssä noudatettaisiin matkustuskielto-asian tuomioistuin käsittelyä koskevia säännöksiä (11 §) ja muutoksenhakua koskevia säännöksiä (12 §).

7 §. Matkustuskieltopäätöksen muuttaminen. Pykälässä säädettäisiin, että matkustuskieltopäätöstä saadaan muuttuneiden olosuhteiden vuoksi tai tärkeästä syystä muuttaa. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 2 luvun 5 §:ää kuitenkin matkustuskiellon sisältöä koskevien muutosten edellyttämällä tavalla muutettuna. Voimassa olevan säännöksen mukaan matkustuskieltoa tai 2 §:n 2 momentissa tarkoitettua määrystä saadaan muuttuneiden olosuhteiden vuoksi tai tärkeästä syystä muuttaa.

Pykälässä muuttamisella tarkoitettaisiin 2 §:n 1 momentin mukaisen velvoitteen muuttamista niin, että se tulee lievemmäksi (esimerkiksi laajennetaan aluetta, jolla kieltoon määrätty saa olla) tai ankarammaksi (esimerkiksi henkilö velvoitetaan aikaisempaa useammin ilmoittautumaan poliisille). Muuttamista olisi myös se, että matkustuskieltoon lisätään kokonaan uusi mainitun momentin mukainen velvoite. Muuttaminen eroaisi näin ollen 8 §:n mukaisesta kumoamisesta, joka voitaisiin tehdä osittain (poistetaan jokin velvoite kokonaan) tai kokonaan (poistetaan kaikki velvoitteet kokonaan).

8 §. Matkustuskiellon kumoaminen. Pykälässä säädettäisiin matkustuskiellon kumoamisesta tavalla, joka pääosin vastaisi voimassa olevan lain 2 luvun 6 §:ssä olevaa sääntelyä.

Pykälän 1 momentin mukaan matkustuskielto olisi kumottava kokonaan tai osittain heti, kun edellytyksiä sen voimassa pitämiseen sellaisenaan ei enää ole. Momentti poikkeaisi voimassa olevan pykälän 1 momentista siten, että matkustuskielto olisi kumottava tarvittaessa myös osittain poistamalla jokin velvoite kokonaan. Tämä olisi johdonmukaista sen kanssa, että pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuimenkin olisi kumottava matkustuskielto kokonaan tai osittain tapauksissa, joissa kieltoon määrätty saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Laissa säädetty velvollisuus kumota matkustuskielto myös osittain on lisäksi vähimmän haitan periaatteen mukainen.

Pykälän 2 momentin mukaan matkustuskielto olisi kumottava, jollei syytetä nosteta 60 päivän kuluessa kiellon määräämisestä. Tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräjän päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaika. Tuomioistuimen olisi otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

Momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan pykälän 2 momentin ensimmäistä virkettä. Käytännössä virkkeen osalta epäselvyyttä on aiheuttanut sen suhde kysymykseen, josta säädettäisiin 9 §:n 1 momentissa voimassa olevan lain mukaisesti. Viimeksi mainitun momentin mukaan ennen syytteen nostamista määrätty matkustuskielto on voimassa pääkäsittelyyn asti, jollei sitä ole määrätty päättymään aikaisemmin tai sitä aikaisemmin erikseen kumota. Jos syyte nostetaan nyt kysymyksessä olevan momentin mukaisesti 60 päivän kuluessa kiellon määräämisestä, mainittu määräaika menettää merkityksensä syytteen nostamisen yhteydessä ja matkustuskielto on sen jälkeen 9 §:n 1 momentin mukaisesti voimassa pääkäsittelyyn asti, jollei sitä määrätä päättymään aikaisemmin tai aikaisemmin erikseen kumota.

Momentin toinen ja kolmas virke korvaisivat voimassa olevan pykälän 2 momentin toisen virkkeen, jonka mukaan tuomioistuin saa asianomaisen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen edellä tarkoitettuna määräaikana tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa eli siis ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettua

60 päivän määräaika. Myös tässä tapauksessa päätös määräajan pidentämisestä olisi siis tehtävä alkuperäisen määräajan kuluessa, minkä mahdollistamiseksi pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle asetettaisiin viikon määräaika. Vastaavanlainen muutos on edellä ehdotettu tehtäväksi vangitsemiseen liittyen (3 luvun 14 §:n 2 momentti).

Pykälän 3 momentti poikkeaisi voimassa olevasta 2 luvun 6 §:n 3 momentista siten, että siinä olisi uusi toinen virke, jonka mukaan vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Kysymys on matkustuskieltoon määrätyn vaatimuksesta, jolla hän saattaa kysymyksen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Lisäksi momentin kolmanteen virkkeeseen tehtäisi muutos, joka liittyisi 2 §:ssä ehdotettuihin matkustuskiellon sisällön muutoksiin. Momentin viimeisen virkkeen mukaan tuomioistuimen määräämän matkustuskiellon uudelleen käsittelyssä noudatettaisiin soveltuvin osin 3 luvun 15 §:n 1 momenttia. Tämä tarkoittaisi sitä, että matkustuskieltoasiasia ei tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä.

9 §. *Matkustuskiellon voimassaolo.* Pykälässä säädettäisiin matkustuskiellon voimassaolosta voimassa olevan lain 2 luvun 7 §:n mukaisesti lukuun ottamatta sitä, että 3 momentin mukaan syyteasian ratkaistessaan tuomioistuin saisi määrätä vapaana olevan vastaajaan matkustuskieltoon myös hänelle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta.

Saman momentin ensimmäisen virkkeen mukaan ratkaistessaan syyteasian tuomioistuin saisi määrätä vastaajan matkustuskieltoon tai hänelle määrätyn matkustuskiellon pidettäväksi edelleen voimassa vain, jos hänet tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Virkkeeseen liittyy korkeimman oikeuden äänestysratkaisu KKO 2001:4, jossa todetaan, että tuomitessaan vastaajan ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta yhdyskuntapalveluun hovioikeus ei olisi saanut määrätä matkustuskieltoa. Tätä korkein oikeus on perustellut muun ohessa sillä, että pakkokeinolain tai yhdyskuntapalvelusta anne-

tun lain säännöksistä tai esitöistä ei ilmene, että yhdyskuntapalvelu myös pakkokeinolaissa säännellyn matkustuskiellon edellytysten suhteen rinnastuisi ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

10 §. *Matkustuskiellon rikkomisen seuraamukset.* Pykälässä säädettäisiin matkustuskiellon rikkomisen seuraamuksista pääosin voimassa olevan lain 2 luvun 8 §:ää vastavalla tavalla. Pykälää kuitenkin täydennettäisiin niin, että matkustuskieltoon määrätty saataisiin pidättää ja vangita myös niissä tapauksissa, joissa hän vaikeuttaa asian selvittämistä. Tämä täydennys liittyisi siihen, että 1 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla matkustuskielto voitaisiin määrätä myös tapauksissa, joissa on syytä epäillä, että rikoksesta todennäköisin syin epäilty vaikeuttaa asian selvittämistä. Matkustuskiellon rikkominen voisi tällöin ilmetä esimerkiksi siten, että kieltoon määrätty rikkoo 2 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaista yhteydenpitokieltoa. Lisäksi pykälään tehtäisi muutos (poistetaan ”tai 2 §:n 2 momentissa tarkoitettuja määräyksiä”), joka liittyy 2 §:n mukaiseen matkustuskiellon sisällön muuttumiseen.

11 §. *Matkustuskieltoasian käsittely.* Pykälän ensimmäisessä ja toisessa virkkeessä säädettäisiin matkustuskieltoasian tuomioistuinkäsittelystä tavalla, joka asiallisesti vastaisi voimassa olevan lain 2 luvun 9 §:n 1 momentissa olevaa sääntelyä. Voimassa olevan pykälän 2 momentin erityissäännöstä poistumislupa-asian käsittelystä ei enää otettaisi uuteen lakiin, mikä liittyisi 6 §:ään.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa kolmannessa virkkeessä säädettäisiin, että myös 4 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa on kieltoon mahdollisesti määrättävälle varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tämä koskisi siis tapauksia, joissa kiellon määrää pidättämiseen oikeutettu poliisimies tai virallinen syyttäjä. Käytännössä rikoksesta epäiltyä jo nykyisin kuullaan ennen kiellon määräämistä. Tilaisuuden varaaminen kuulluksi tulemiseen riittäisi. Henkilön oleminen tavoittamattomissa tilaisuuden varaamista varten tarkoittaa yleensä sitä, että hänen määräämisensä myöskään matkustuskieltoon ei ole tarkoituksenmukaista.

12 §. *Muutoksenhaku.* Pykälää täydennettäisiin voimassa olevan lain 2 luvun 10 §:ään

verrattuna siten, että myös pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kannella matkustuskieltoa koskevasta päätöksestä.

Viittaus 3 luvun 19 §:n säännöksiin tarkoittaisi sitä, että kieltoon määrätty saisi kannella ratkaisusta, jolla matkustuskielto on määrätty tai määrätty pidettäväksi voimassa, ja pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kannella ratkaisusta, jolla matkustuskieltoa koskeva vaatimus on hylätty tai matkustuskielto on kumottu. Näissäkin tapauksissa kantelulle ei olisi määräaika, ja kantelu olisi käsiteltävä kiireellisenä. Myös matkustuskieltoasioissa kysymykseen tulisi tilanne, jossa samasta ratkaisusta kantelevat sekä kiellon kohteena oleva henkilö että pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tämä koskee esimerkiksi tapauksia, joissa matkustuskielto on kumottu osittain.

6 luku Vakuustakavarikko

1 §. *Vakuustakavarikon edellytykset.* Pakkokeinolain turvaamistoimia koskevaa lukua ehdotetaan yleisperusteluissa esitetystä syistä muutettavaksi niin, että ainoana sellaisena toimena olisi määrättävissä vakuustakavarikko. Kun otetaan lisäksi huomioon turvaamistoimen täytäntöönpanoa koskeva sääntely, käytännön erot nykyiseen rikosprosessuaaliseen turvaamistoimijärjestelmään eivät olisi huomattavat.

Pykälä pitkälti perustuisi voimassa olevan lain 3 luvun 1 §:n 1 ja 3 momenttiin. Muutosta merkitsisi ensinnäkin se, että vakuustakavarikko voitaisiin määrätä myös rikokseen perustuvan hyvityksen maksamisen turvaamiseksi. Lisäksi pykälän 2 momentin alkupäähän lisättäisiin voimassa olevan pykälän 3 momenttiin verrattuna sana ”myös” sen korostamiseksi, että oikeushenkilön omaisuutta voidaan panna vakuustakavarikkoon myös muissa kuin yhteisöosakon maksamistapauksissa. Oikeushenkilö voidaan tuomita esimerkiksi rikosperusteiseen vahingonkorvaukseen. Pykälän 1 momenttia selkeytettäisiin jakamalla se kolmeen virkkeeseen nykyisen yhden virkkeen asemesta. Pykälän 2 momentin uusi kirjoitustapa liittyisi siihen, että kätkemisen tai hävittämisen käytännössä toteuttaa oikeushenkilön puolesta toimiva fyysinen henkilö.

Vakuustakavarikon käyttämiseen liittyy sen suhde takavarikkoon, josta säädettäisiin 7 luvussa. Takavarikko voitaisiin mainitun luvun 1 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdan mukaan määrätä tapauksissa, joissa on syytä olettaa, että esine, omaisuus tai asiakirja on rikoksella joltakulta viety tai tuomitaan menetettyksi. Kuten takavarikon edellytyksiä koskevan pykälän perusteluissa todetaan, takavarikko voisi kohdistua myös käteiseen rahaan tai pankkitalletukseen tapauksissa, joissa kyseinen omaisuus on riittävästi yksilöitävissä takavarikon kohteeksi. Asianomistajalta anastettu käteinen raha olisi takavarikoitava ja palautettava omistajalleen sen sijaan, että turvaudutaan takavarikkoon raskaampaan turvaamistoimimenettelyyn.

Vakuustakavarikon käyttämismahdollisuus sulkeutuisi käytännössä pois tapauksissa, joissa ainoa epäilty on alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäilty. Tällaisilla epäillyillä ei yleensä edes ole vakuustakavarikon kohteeksi kelpavaa omaisuutta. Lisäksi vakuustakavarikon voimassaolo olisi 4 §:n 2 momentin mukaisesti kytketty syytteen nostamiseen, mihin kysymyksessä olevat tapaukset eivät johtaisi. Asianomistaja voisi rikolliseen tekoon perustuvan vahingonkorvauksen maksamisen vakuudeksi vaatia takavarikon määräämistä oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännösten nojalla. Jos rikosprosessi kuitenkin joka tapauksessa käynnistyisi sen vuoksi, että rikoksesta epäilty on lisäksi rikosoikeudellisesti vastuunalainen henkilö, samassa prosessissa voitaisiin haastamisen kautta kohdistaa myös rikollisesta teosta epäiltyyn vaatimuksia ja käyttää niihin liittyviä pakkokeinoja. Tämä on prosessiekonomisesti tarkoituksenmukaista sen takia, että usein näissä tapauksissa on kysymys yhteisvastuullisesta korvausvelvollisuudesta.

2 §. *Vakuustakavarikosta päättäminen.* Pykälän 1 momentin mukaan vakuustakavarikosta päättäisi tuomioistuimien. Tämä vastaisi voimassa olevan lain 3 luvun 2 §:n 1 momenttia sillä muutoksella, että säännöksestä poistettaisiin hukkaamiskielto.

Pykälän 2 momentin mukaan ennen syytteen vireille tuloa vaatimuksen omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon voisi tehdä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Syytteen vireille tultua vaatimuksen voisi tehdä

virallinen syyttäjä ja itselleen tulevan vahingonkorvauksen maksamisen turvaamiseksi myös asianomistaja.

Momentti poikkeaisi voimassa olevan pykälän 2 momentista muutamalla tavalla. Ensinnäkin vaatimuksentekijäksi ennen syytteen nostamista säädettäisiin muita pakkokeinoja vastaavasti pidättämiseen oikeutettu virkamies. Virallisella syyttäjällä olisi pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä toimivalta jo ennen syytteen nostamista, mutta käytännössä siinä vaiheessa vaatimuksen esittämisestä samoin kuin 3 §:n 1 momentin mukaisen väliaikaisen vakuustakavarikoppäätöksen tekemisestä huolehtisi pidättämiseen oikeutettu poliisimies, yleensä tutkinnanjohtaja.

Momentin sanamuoto mahdollistaisi edelleen sen säännöksen alkuperäisistä perusteluista (HE 14/1985 vp) johdettavan tulkinnan, että ennen syytteen vireille tuloa pidättämiseen oikeutettu virkamies voi tehdä vakuustakavarikkovaatimuksen myös asianomistajan puolesta. Asianomistaja voi tuossa vaiheessa kääntyä hänen puoleensa ja pyytää vakuustakavarikkovaatimuksen esittämistä. Tämän lisäksi momentin toisen virkkeen sanamuoto mahdollistaisi varsinkin sanan ”myös” lisäämisen myötä tulkinnan, jonka mukaan virallinen syyttäjä voi syytteen nostettuaan vaatia omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon myös asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen vakuudeksi. Säännöksessä ei nimittäin edelleenkaan yksilöitäisi tarkoitusta, jonka turvaamiseksi syyttäjä voi vaatia vakuustakavarikon määräämistä. Asianomistajalla olisi syytteen vireille tultua itsenäinen oikeus vaatia takavarikon määräämistä niissä tilanteissa, joissa syyttäjä ei asianomistajan puolesta vaatimusta esittäisi. Nämä periaatteet koskisivat puhevallan käyttöä myös käsiteltäessä kysymystä jo määrätyn vakuustakavarikon voimassa pitämisestä. Myös tähän säännökseen siis lisättäisiin vakuustakavarikon mahdolliseksi kohteeksi hyvitys.

Pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä ja virallisella syyttäjällä ei olisi 2 momentin mukaan velvollisuutta vaatia vakuustakavarikkoa tai sen voimassa pitämistä asianomistajan puolesta. Virkamiehellä olisi harkintavalta, jonka käytön yhteydessä voitaisiin ot-

taa huomioon esimerkiksi asianomistajan asiantuntemus, hänen esittämänsä vaatimuksen perusteet ja se, vaatiiko virkamies joka tapauksessa vakuustakavarikon määräämistä valtiolle tulevan rahamäärän maksamisen turvaamiseksi. Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies ei ennen syytteen vireille tuloa ottaisi hoitaakseen vaatimuksen tekemistä asianomistajan puolesta, tällä olisi joka tapauksessa oikeus hakea oikeudenkäymiskaaren 7 luvun mukaista turvaamistointa.

Pykälän 3 momentin mukaan vakuustakavarikkoasian tuomioistuinkäsittelyssä noudattettaisiin soveltuvien osin 3 luvun 1, 3, 5, 6 ja 18 §:n säännöksiä vangitsemisvaatimuksen tekemisestä ja käsittelystä. Pykäläviittaukset korjattaisiin koskemaan uuden lain säännöksiä.

3 §. Väliaikainen vakuustakavarikko. Pykälän 1 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi määrätä väliaikaisen vakuustakavarikon, jos asia ei siedä viivytystä ja jos 1 §:ssä säädetyt edellytykset ovat ilmeisesti olemassa. Kohteena oleva omaisuus saataisiin ennen väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoa ottaa mainitun virkamiehen päätöksellä esitutkintaviranomaisen haltuun, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi.

Momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 3 luvun 3 §:n 1 momentin ensimmäistä virkettä sillä tavalla muutettuna, että määräyksen antaisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Virkettä myös tiivistettäisiin nykyiseen verrattuna.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi olisi momentin toinen virke omaisuuden ottamisesta esitutkintaviranomaisen haltuun. Tämä liittyisi muutokseen, jonka mukaan jo väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta huolehtisi ulosottomies. Luvun 10 §:n mukaan vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta olisi soveltuvien osin voimassa, mitä ulosotto-kaaren 8 luvussa säädetään turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta. Vaikka väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpano tapahtuisi käytännössä hyvin nopeasti, saattaa ilmetä esimerkiksi tapauksia, joissa rikoksesta epäilty on juuri lähdössä pakoon omaisuuden kanssa tai hävittämässä sitä. Näitä tapauksia varten tarvittaisiin mahdollisuus ottaa

väliaikaiseen vakuustakavarikkoon mahdollisesti pantava omaisuus lyhytaikaisesti esitutkintaviranomaisen haltuun. Tällainen hallussapito kestäisi käytännössä enintään joitakin tunteja. Sana ”tarpeen” osoittaisi, että kynnys haltuunotolle ei olisi kovin korkea. Koska momentin toisessa virkkeessä puhuttaisiin ”haltuun ottamisesta”, poliisin toimivalta koskisi tältä osin ainoastaan fyysistä omaisuusesineitä.

Voimassa olevan momentin kolmannessa virkkeessä olevaa sääntelyä väliaikaisen vakuustakavarikon kumoamisesta ei otettaisi tähän pykälään, koska toimenpiteen kumoamisesta mukaan lukien väliaikaisen vakuustakavarikon kumoaminen säädettäisiin 4 §:ssä.

Pykälän 2 momentin mukaan väliaikainen vakuustakavarikko lakkaisi olemasta voimassa, jos vaatimusta vakuustakavarikon määräämisestä ei tehdä tuomioistuimelle viikon kuluessa väliaikaismääräyksen antamisesta. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi tehtävä ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettu rekisteri-ilmoitus väliaikaisen vakuustakavarikon voimassaolon lakkaamisesta ja kumoamisesta sekä päätöksestä, jolla tuomioistuin on hylännyt vaatimuksen väliaikaisen vakuustakavarikon kohteena olevan omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon.

Momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 3 luvun 3 §:n 1 momentin toisessa virkkeessä olevaa sääntelyä. Tässä virkkeessä kuten jäljempänä luvussa käytettäisiin kuitenkin voimassa olevassa laissa käytetyn teonsanan ”peräytyä” sijasta ilmaisu ”lakata olemasta voimassa”.

Momentin toinen virke poikkeaisi voimassa olevan lain 3 luvun 3 §:n 2 momentista, jossa säädetään tutkinnanjohtajan ja syyttäjän velvollisuudesta tehdä rekisteri-ilmoituksia väliaikaisen turvaamistoimen määräämisestä, väliaikaisen turvaamistoimen kumoamisesta ja peräytymisestä sekä päätöksestä, jolla tuomioistuin on hylännyt vaatimuksen väliaikaistoimenpiteen kohteena olevan omaisuuden panemisesta hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon.

Mitä tulee väliaikaisen vakuustakavarikon määräämisestä ilmoittamiseen, luvun 10 §:n mukaan väliaikaisen vakuustakavarikon täy-

täntöönpano siis tapahtuisi noudattaen soveltuvin osin ulosottokaaren 8 luvun säännöksiä. Tämä tarkoittaisi sitä, että ulosottomies huolehtii myös väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta. Ulosottokaaren 8 luvun 7 §:n 1 momentin mukaisesti irtaimen ja kiinteän omaisuuden väliaikainen vakuustakavarikko pantaisiin täytäntöön noudattaen soveltuvin osin, mitä ulosottokaaren 4 luvussa säädetään ulosmittauksesta.

Ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä säädetään ulosottomiehen tehtävistä rekisteri-ilmoituksista. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan ulosottomiehen tulee heti ilmoittaa: 1) kiinteistön ja kirjatun erityisen oikeuden sekä muun kiinnityskelpoisen omaisuuden ulosmittauksesta asianomaiselle rekisteriviranomaiselle; 2) patentin ja muun rekisteröidyn aineettoman oikeuden ulosmittauksesta asianomaiselle rekisteriviranomaiselle; 3) ulosmittauksesta sellaisen saatavan perimiseksi, jonka vakuudeksi on vahvistettu yrityskiinnitys, yrityskiinnitysrekisterin pitäjälle; 4) arvo-osuuden ja arvo-osuuteen kohdistuvan oikeuden ulosmittauksesta asianomaiselle arvo-osuusrekisterin pitäjälle; 5) vakioidun option ja termiin ulosmittauksesta kyseistä johdannaistiliä hoitavalle välittäjälle ja muussa tapauksessa asianomaiselle optioyhteisölle; 6) muun omaisuuden ulosmittauksesta muulle rekisterinpitäjälle niin kuin erikseen säädetään. Pykälän 2 momentin mukaan, jos muuhunkin kuin 1 momentissa tarkoitettuun julkiseen rekisteriin voidaan tallettaa tieto ulosmittauksesta, ulosottomiehen tulee tarvittaessa ilmoittaa ulosmittauksesta asianomaiselle rekisterinpitäjälle.

Ulosottomiehen olisi siis väliaikaisen vakuustakavarikon määräämisen jälkeen tehtävä rekisteri-ilmoitus, jos kohteena on ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettu omaisuus. Tämä ilmoitusvelvollisuus kattaisi sen, joka tutkinnanjohtajalla ja virallisella syyttäjällä on voimassa olevan lain mukaan. Koska ulosottokaaren mukainen ilmoitusvelvollisuus ei koske tilanteita, joista säädettäisiin momentin toisessa virkkeessä, niitä koskeva ilmoitusvelvollisuus olisi pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä. Hänen olisi syytä ilmoittaa voimassaolon lakkaamisesta, kumoamisesta tai hylkäämispäätöksestä myös

ulosottomiehelle, jotta ulosoton tietojärjestelmät pysyisivät tältä osin ajan tasalla.

Pykälän 3 momentissa olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös. Sen mukaan väliaikaisesta vakuustakavarikosta olisi ilman aiheetonta viivytystä laadittava pöytäkirja, jossa riittävästi mainitaan vakuustakavarikon tarkoitus, selostetaan siihen johtanut menettely ja yksilöidään kohteena oleva omaisuus. Jäljennös pöytäkirjasta olisi viivytyksettä toimitettava sille, jonka omaisuuteen väliaikainen vakuustakavarikko kohdistuu. Momentti vastaisi pykälää (7 luvun 12 §), jossa säädettäisiin takavarikoimisesta ja jäljentämisestä laadittavasta pöytäkirjasta.

Pykälän 4 momentti toimenpiteen lakkaamisesta olemassa voimassa tapauksissa, joissa 1 momentissa tarkoitettu virallisen syyttäjän päätös on lähetetty toiseen Euroopan unionin jäsenvaltioon, vastaisi voimassa olevan lain 3 luvun 3 §:n 3 momentissa olevaa säännöstä.

4 §. Toimenpiteen kumoaminen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on (poist.) kumottava väliaikainen vakuustakavarikko ennen tuomioistuinkäsittelyä ja tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko, kun sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen vakuudeksi asetetaan riittävä vakuus tai kun muuten ei enää ole syytä pitää turvaamistointoa voimassa. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi tehtävä tuomioistuimelle esitys vakuustakavarikon kumoamisesta, jos sen edellytyksiä ei enää ole.

Momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 3 luvun 4 §:n 1 momentista siten, että siinä säädettäisiin myös väliaikaisen vakuustakavarikon kumoamisesta. Voimassa olevassa laissa siitä säädetään 3 §:n 1 momentissa. Toimenpiteen kumoamista koskeva sääntely keskitettäisiin nyt kysymyksessä olevaan pykälään. Momentin toinen virke esityksen tekovelvollisuudesta olisi uusi verrattuna voimassa olevaan lakiin.

Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimen olisi kumottava vakuustakavarikko myös, jollei syytettä nosteta neljän kuukauden kuluessa vakuustakavarikkoa koskevan määräyksen antamisesta. Tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vii-

meistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa enintään neljällä kuukaudella kerrallaan. Tuomioistuimen olisi otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Asia voitaisiin kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

Momentin toinen ja kolmas virke poikkeaisivat voimassa olevan lain 3 luvun 4 §:n 2 momentista, jonka mukaan tuomioistuin saa tutkinnanjohtajan tai syyttäjän edellä tarkoitettuna määräaikana tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa enintään neljällä kuukaudella kerrallaan. Vastaava muutos on edellä ehdotettu tehtäväksi vangitsemista (3 luvun 14 §:n 2 momentti) ja matkustuskieltoa (5 luvun 8 §:n 2 momentti) koskevien määräaikojen pidentämisen osalta.

Momentin kaksi viimeistä virkettä henkilön kuulemisesta olisivat uusia voimassa olevaan säännökseen verrattuna. Kuten yleisperusteista ilmenee, korkein oikeus on takavarikkoon liittyvän määräajan pidentämisen yhteydessä katsonut, että epäillylle tai muulle sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tämän periaatteen voi katsoa koskevan kaikkia määräajan pidentämistapauksia. Selvyyden vuoksi sen tulisi myös ilmetä suoraan laista. Jos tilaisuus kuulemiseen saataisiin varattua tai jos tilaisuuden varaaminen ei onnistuisi tällaisen henkilön tavoittamattomissa olemisen vuoksi, asia voitaisiin kuitenkin ratkaista huolimatta hänen poissaolostaan. Asian käsittely ja ratkaiseminen edellyttäisivät sitä, että paikalla on myös pidättämiseen oikeutettu virkamies.

5 §. Vakuustakavarikon uudelleen käsittely. Voimassa olevaan lakiin verrattuna pykälä olisi uusi. Sen 1 momentissa todettaisiin, että sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko vakuustakavarikko pidettävä voimassa. Vaatimus olisi otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Vakuustakavarikkoa ei kuitenkaan tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden

kuukauden kuluttua asian edellisestä käsitte-lystä. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin vielä siitä, että asian uudelleen käsittelyn yhteydessä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle olisi varattava tilaisuus tulla kuuluksi.

Pykälän taustaa ja sisältöön vaikuttavia tekijöitä on käsitelty yleisperusteluissa. Jos määräajat sen sallivat, uudelleen käsittelyn yhteydessä voitaisiin käsitellä 4 §:n 2 momentissa tarkoitettu pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyyntö syytteen nostamiselle säädetyn määräajan pidentämisestä. Mikäli uudelleen käsittelyn yhteydessä ilmenee, että vakuustakavarikon edellytyksiä ei enää ole, tuomioistuimen tulisi 4 §:n 1 momentin nojalla kumota vakuustakavarikko.

6 §. Korvausasian erottaminen erilliseksi asiaksi. Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan lain 3 luvun 5 §:n mukaisesti, että jos tuomioistuin erottaa vahingonkorvausta koskevan vaatimuksen erikseen käsiteltäväksi, sen on erottamisesta päättäessään lausuttava, onko vakuustakavarikko pidettävä edelleen voimassa.

7 §. Vakuustakavarikosta päättäminen pääasiaa ratkaistaessa. Pykälässä säädettäisiin vakuustakavarikosta päättämisestä pääasiaa ratkaistaessa tavalla, joka kahden ensimmäisen momentin osalta vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 3 luvun 6 §:ssä olevaa sääntelyä. Nykyinen säännös jaettaisiin selkeyden vuoksi kolmeen momenttiin. Lisäksi tehtäisiin sanonnallisia muutoksia, jotka osittain liittyisivät muihin sanonnallisiin muutoksiin luvussa.

Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuin saisi syytteen taikka vahingonkorvausta, hyvitystä tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen hylätessään määrätä vakuustakavarikon pidettäväksi voimassa, kunnes ratkaisu tulee lainvoimaiseksi. Tuomioistuimen tulisi huolellisesti harkita, onko tällaiseen määräykseen aihetta. Käytännössä ongelmia on aiheutunut siitä, että käräjäoikeudet eivät vaatimuksen hylätessään määrää pakkokeinoja pidettäväksi voimassa, kunnes muutoksenhakutuomioistuin on ratkaissut asian. Kun omaisuus palautuu rikoksesta epäillylle, tämä saattaa esimerkiksi hävittää omaisuuden. Tuolloin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen valituksella ei ole enää käytännön merki-

tystä. Näiden näkökohtien korostamiseksi momentti poikkeaisi voimassa olevan pykälän viimeisestä virkkeestä, jonka mukaan tuomioistuin saa syytteen taikka korvausta tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen hylätessään määrätä, että hukkaamiskiellon tai vakuustakavarikon täytäntöönpano peruutetaan vasta hylkäämistä koskevan ratkaisun saatua lainvoiman.

8 §. Vakuustakavarikosta päättäminen vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta. Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 3 luvun 6 a §:ää.

9 §. Muutoksenhaku. Pykälän kaksi ensimmäistä virkettä vastaisivat voimassa olevan lain 3 luvun 7 §:ää. Vakuustakavarikkoa koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saisi valittaa erikseen. Valitus ei estäisi omaisuuden panemista vakuustakavarikkoon, ellei valitusta käsittelevä tuomioistuin toisin määrää. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa kolmannessa virkkeessä säädettäisiin, että kumotessaan vakuustakavarikon tai väliaikaisen vakuustakavarikon tuomioistuin saisi määrätä vakuustakavarikon pidettäväksi voimassa, kunnes ratkaisu tulee lainvoimaiseksi. Tämä olisi johdonmukaista 7 §:n 3 momenttiin ehdotetun säännöksen kanssa.

10 §. Toimenpiteen täytäntöönpano. Pykälän 1 momentti korvaisi voimassa olevan lain 3 luvun 8 §:n. Vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta olisi soveltuvin osin voimassa, mitä ulosotto-kaaren 8 luvussa säädetään turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta. Mainitun luvun 2 §:ssä tarkoitettua vakuutta ei tarvitsisi kuitenkaan asettaa siitä vahingosta, joka vakuustakavarikosta tai väliaikaisesta vakuustakavarikosta saattaa aiheutua vastaajalle, ellei tuomioistuin erityisestä syystä velvoita asianomistajaa asettamaan vakuutta määrätessään vakuustakavarikon tälle tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi.

Momentissa otettaisiin huomioon ulosottolainsäädännön muutokset. Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta säädetään ulosotto-kaaren 8 luvussa, jonka 2 §:n 1 momentin pääsäännön mukaan turvaamistoimen täytäntöönpano edellyttää, että hakija asettaa ulosottomiehelle vakuuden vahingosta, joka voi syntyä vastaajalle turvaamistoimesta. Pää-

sääntöinen vapautus vakuuden asettamisvelvollisuudesta vakuustakavarikkoasioissa vastaisi voimassa olevan lain sääntelyä.

Keskeisimmät vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoon liittyvät säännökset löytyvät yleisperusteluisa kerrotulla tavalla ulosottokaaren 8 luvun 7 §:n 1 momentista ja siinä olevan 4 lukuun viittaamisen perusteella 4 luvun 31 §:n 1 momentista. Soveltuvin osin noudatettaisiin ulosmittausta koskevia säännöksiä. Tapauksesta riippuen esineet otettaisiin pois kohdehenkilön hallusta, jätettäisiin lukittuun tilaan hänen luokseen tai jätettäisiin muuten hänen haltuunsa. Jos kohde olisi sivullisen hallussa, omaisuus otettaisiin pois hänen hallustaan tai häntä kiellettäisiin luovuttamasta omaisuutta muulle kuin ulosottomiehelle. Edellä on jo käsitelty rekisteri-ilmoituksia koskevaa ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ää.

Pykälän 2 momentissa olisi uusi säännös verrattuna voimassa olevaan lakiin. Säännöksen mukaan tuomioistuimien voisi vakuustakavarikon määrätessään samalla antaa tarkempia määräyksiä sen täytäntöönpanosta. Vastaava sääntely on turvaamistoimien osalta oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 13 §:n 1 momentissa. Tästä on esimerkkinä säännöksen valmistelutöissä (HE 179/1990 vp) esitetty määräys siitä, mihin esineeseen tai omaisuuteen turvaamistoimi tulee kohdistaa.

11 §. Vahingonkorvausvastuu ja kulujen korvaaminen. Pykälän mukaan vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneiden kulujen korvaamisessa noudatettaisiin soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ää. Mainitun pykälän mukaan hakijan, joka on tarpeettomasti hankkinut turvaamistoimen, on korvattava vastapuolelle turvaamistoimesta ja sen täytäntöönpanosta aiheutunut vahinko ja asiassa aiheutuneet kulut. ”Soveltuvin osin” liittyisi tässä siihen, että korvaussäännöstä sovellettaisiin paitsi tapauksiin, joissa tuomioistuimessa vaaditaan vakuustakavarikon määräämistä, myös väliaikaisen vakuustakavarikon määräämiseen.

7 luku

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

1 §. Takavarikoimisen edellytykset. Pykälän 1 momentin mukaan esine, omaisuus tai asiakirja voitaisiin takavarikoida, jos on syytä olettaa, että 1) sitä voidaan käyttää todistena rikosasiassa; 2) se on rikoksella joltakulta viety; tai 3) se tuomitaan menetetyksi. Momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 4 luvun 1 §:n 1 momentista sillä tavalla, että uudessa säännöksessä lisättäisiin täsmennyksen vuoksi takavarikon kohteiden joukkoon ”omaisuus”. Tämän muutoksen syytä on käsitelty yleisperusteluissa. Ilmaisu ”tuomitaan” pitäisi sisällään tuomioistuimen ratkaisutoiminnan lisäksi myös rangaistusmääräyksillä tehtävät menettämispäätökset.

Momentti olisi voimassa olevan lain tapaan kirjoitettu toimivaltasäännöksen muotoon. Se oikeuttaisi esitutkintaviranomaisen takavarikoimaan esineen, omaisuuden tai asiakirjan mutta ei velvoittaisi takavarikoimiseen missään tapauksessa. Lähtökohtana kylläkin on takavarikoiminen momentissa säädettyjen edellytysten täyttyessä. Tältä osin momentin kohtiin voidaan kuitenkin katsoa liittyvän painotuseroja. Esineen, omaisuuden tai asiakirjan soveltuminen todisteeksi saattaa käytännössä olla harkinnanvaraista. Sen sijaan takavarikoimisvelvollisuus korostuisi momentin 2 ja 3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa. Niistä jälkimmäisen osalta erityisasetelmassa ovat esineet, joiden hallussapito on rangaistavaa ja joita ei tulisi koskaan jättää sen haltuun, jolta ne on tavattu. Takavarikkoon ei tarvitsisi turvautua niissä tapauksissa, joissa mainitun toimenpiteen vaihtoehto on käytettävissä. Asiakirjan jäljentämisen edellytyksistä säädettäisiin 2 §:ssä ja takavarikoimisen sijasta suoritettavien muiden vaihtoehtoisten toimenpiteiden edellytyksistä 24 §:ssä.

Rikoksella joltakulta viety esine, omaisuus tai asiakirja voitaisiin välittömästi ilman takavarikoimista palauttaa omistajalleen tai muulle siihen oikeutetulle henkilölle, jos momentin 1 tai 3 kohdassa tarkoitettuja takavarikoimisen edellytyksiä ei ole ja jos ei ole aiheutta olettaa, että kohteeseen liittyy riitaisuuksia, joiden ratkaisemisesta säädettäisiin 23 §:n 1 ja 2 momentissa. Tällaisesta palaut-

tamisestakin on tehtävä merkintä esitutkinnasta laadittavaan asiakirjaan (esimerkiksi rangaistusvaatimusilmoitus tai esitutkintapöytäkirja), jotta tarvittaessa voidaan jälkikäteen todeta, mikä esine, omaisuus tai asiakirja on joutunut poliisin haltuun ja mitä sille on tapahtunut.

Ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 12 §:ssä säädettäisiin, että esitutkintatoimenpiteiden suorittamista saadaan tutkinnanjohtajan päätöksellä siirtää myöhempään ajankohtaan, jos siirtäminen on välttämätöntä tutkittavana olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi ja jos siirtämisestä ei aiheudu vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Kuten ehdotettavan esitutkintalain perusteluissa todetaan, se laki yleislakina koskisi kaikkia esitutkinnan yhteydessä tehtäviä toimenpiteitä siltä osin kuin niistä ei erikseen säädetä. Tämä koskisi myös takavarikoimista. Takavarikoiminen olisi näin ollen esitutkintalain 3 luvun 12 §:ssä tarkoitettu esitutkintatoimenpide, jonka siirtäminen olisi siis pykälässä mainituin edellytyksin mahdollista.

Takavarikoiminen välittömästi sen edellytysten täytyessä ei ole välttämättä kaikissa tilanteissa rikostutkinnallisesti tarkoituksenmukaista. Tämä liittyy siihen, että takavarikon suorittaminen saattaa paljastaa rikoksesta epäillyille poliisin olemisen heidän jäljillään, mikä puolestaan saattaa vaarantaa kysymyksessä olevan rikoksen tai siihen liittyvän rikoksen selvittämistä esimerkiksi epäiltyjen karkuun lähtemisen tai heidän suorittamansa todisteiden hävittämisen kautta. Käytännössä onkin esiintynyt tapauksia, joissa takavarikko on jätetty tutkinnallisista syistä tekemättä. Esimerkkinä voidaan mainita eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen käsiteltäväksi tullut tapaus, jossa haulikko ja huumausainetta jätettiin takavarikoimatta huumausainerikosten tutkinnan yhteydessä. Apulaisoikeusasiamies totesi ratkaisussaan (29.11.2005, dnro 1166/4/04), ettei laki tuntenut tällaista menettelyä. Hän piti tarpeellisena lainsäädännön täsmentämistä tältä osin. Mainitun esimerkin mukaisissa tapauksissa olisi erityisesti otettava huomioon esitutkintalain 3 luvun 12 §:ssä

säädettävät vaaraan liittyvät siirtämisedellytykset.

Takavarikoimisen edellytyksiin ja takavarikon kohteeseen liittyvät voimakkaasti suhteellisuusperiaate ja vähemmän haitan periaate, joista säädettäisiin 1 luvun 2 ja 3 §:ssä. Takavarikon on oltava järkevissä suhteissa sen aiheuttamiin haittoihin sekä loukattaviin etuihin tai arvoihin nähden. Esimerkiksi tietokonetta ei tulisi takavarikoida, jos todistelutarkoituksessa tarvittavien tietojen saaminen poliisin haltuun voidaan turvata koneen haltijaa vähemmän haittaavalla tavalla kuten jäljentämisellä tietokoneen kiintolevyiltä.

Momentissa säädettävien takavarikoimisen edellytysten perusteella se voisi tulla vain rajoitetusti kysymykseen silloin, kun tutkintaa kohdistetaan rikollisesta teosta epäiltyyn. Takavarikkoa voitaisiin ensinnäkin hyödyntää omaisuuden palauttamisessa sen oikealle omistajalle. Tuolloin takavarikko voitaisiin kumota omaisuuden omistajalle palauttamisen yhteydessä, mikä käytännössä edellyttäisi suostumusta rikollisesta teosta epäillyltä, jolta se on takavarikoitu. Riitaisissa tapauksissa voitaisiin soveltuvin osin noudattaa säännöksiä osapuolten osoittamisesta parempaa oikeutta koskevaan oikeudenkäyntiin. Asianomistajan käytettävissä olisi näissä tapauksissa myös oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 2 §:n nojalla määrättävä takavarikko. Kuten yleisperusteluissa todetaan, erillinen konfiskaatioprosessi on mahdollinen myös rikosepäilyn liittyessä rikolliseen tekoon. Menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi omaisuus voitaisiinkin takavarikoida.

Asianomistajan edun turvaamiseksi takavarikkoon voidaan panna myös käteistä rahaa. Takavarikon etuna on, että se voidaan toteuttaa vakuustakavarikkoa matalammalla kynnyksellä ja kevyemmässä menettelyssä. Jotta tällainen takavarikko voi tulla kysymykseen, täytyy poliisin haltuun otetut rahat voida yhdistää juuri kyseiseen asianomistajaan. Myös pankkitalletus voi olla takavarikon kohteena. Takavarikoiminen niin käteisen rahan kuin pankkitalletuksen osalta edellyttää sitä, että takavarikon perusteeseen liittyvä osuus on erotettavissa rikoksesta epäillyn muista käteisvaroista tai tilillä olevista rahoista.

Pykälän 2 momentissa yhdistettäisiin nykyisin pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 2 ja

3 momentissa olevat säännökset. Samalla sanana "tietokone" korvattaisiin paremmin sopivalla yleisellä ilmaisulla "tekninen laite". Tietokoneiden lisäksi keskeisimpiä tällaisia takavarikoiden kohteita ovat matkapuhelimet ja telepäätelaitteet. Tämän muutoksen jälkeen momentissa todettaisiin ensinnäkin, että mitä 1 momentin 1 ja 2 kohdassa säädetään, koskee myös tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla (*data*). Luvussa asiakirjasta säädettyä sovellettaisiin myös datan muodossa olevaan asiakirjaan. Pykälän 2 momenttiin liittyviä seikkoja on käsitelty lähemmin hallituksen esityksessä, jonka myötä pakkokeinolain 4 luvun 1 §:ää muutettiin Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen hyväksymisen yhteydessä (HE 153/2006 vp).

Pykälän 3 momentissa todettaisiin, että tässä luvussa esineestä säädettyä sovelletaan myös aineeseen. Esineestä voitaisiin irrottaa osa takavarikoitavaksi todisteena käyttämistä varten, jos tutkintatoimenpidettä ei voida muuten suorittaa ilman suuria vaikeuksia. Momenttiin ehdotettavaa sääntelyä vastaava on voimassa olevan lain 4 luvun 18 §:ssä. Sääntelyn voidaan katsoa asiayhteytensä vuoksi liittyvän takavarikoimisen edellytyksiä koskevaan pykälään. Toista virkettä selkeytettäisiin paremmin vastaamaan sen tarkoitusta.

Momenttiin liittyy kysymys vähimmän haitan periaatteesta. Esineestä tulisi irrottaa vain osa takavarikoitavaksi todisteena käyttämistä varten, jos siten estetään vahinkoa tai haittaa, joka koko kohteen takavarikoimisesta aiheutuisi.

2 §. Asiakirjan jäljentäminen. Pykälän 1 momentissa todettaisiin, että asiakirjan takavarikoiminen 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesti todisteena käytettäväksi on korvattava sen jäljentämisellä, jos jäljennös on riittävä todistelun luotettavuuden kannalta. Luvun 1 §:n 2 momentin perusteella asiakirjan käsite olisi hyvin laaja käsittäen myös teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä olevat asiakirjat.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, joissakin lähinnä poikkeuksellisiksi luonnehdittavissa tapauksissa asiakirjassa saattaa olla esimerkiksi joitakin jälkiä tai merkintöjä, joista ha-

vaintojen tekemiseksi todistelutarkoitusta varten alkuperäisen asiakirjan takavarikoiminen saattaa olla perusteltua. Tällöin asiakirjan merkitys todistelun kannalta liittyy yleensä muihin seikkoihin kuin sen tietosisältöön.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tarkemmin jäljentämiseen liittyvästä menettelystä. Asiakirja olisi jäljennettävä ilman aiheutonta viivytystä sen haltuunottamisen jälkeen. Jäljentämisen jälkeen asiakirja olisi viipymättä palautettava sille, jolta se on otettu haltuun.

Jäljennöksen valmistamisaika riippuisi tapauksesta. Esimerkiksi kotietsinnän yhteydessä asiakirja saatetaan jäljentää tietokoneelta levykkeelle jo etsintätilaisuudessa. Valokopion valmistaminen puolestaan yleensä edellyttää sitä, että poliisimies ottaa paperimuotoisen asiakirjan haltuunsa joksikin aikaa. Lisäksi poliisin haltuun ottaman materiaalin laajuus saattaa edellyttää ennen jäljentämistä tehtävää aineiston seulontaa. Lähtökohtana olisi kuitenkin se, että poliisin tulisi jäljentämiseen liittyen pyrkiä mahdollisimman nopeaan toimintaan.

Lähtökohtaisesti asiakirjan jäljentämisen edellytykset tulisi tutkia jo etsinnässä tapahtuvassa seulonnassa. Joissakin tapauksissa asiakirja tai asiakirja-aineisto saattaa laadultaan tai laajuudeltaan olla sellaista, että seulontaa ei kyetä nopeasti tekemään edes etsinnän jälkeen. Näissä tapauksissa asiakirja olisi pykälän 3 momentin nojalla takavarikoitava. Asiakirjan laatua koskevat tapaukset liittyvät erityisesti datan muodossa oleviin asiakirjoihin, joiden jäljentäminen viivytyksettä ei ole teknisesti mahdollista tai joita ei saada viivytyksettä avattua jäljentämistä varten.

Takavarikoimiseen liittyvänä eräänlaisena käytännön rajana voidaan pitää muutamaa päivää. Hyväksyttävänä ei voida pitää sitä, että aineisto jäisi poliisin haltuun kovin pitkäksi aikaa ilman varmuutta siitä, miten sen kanssa menetellään. Takavarikko mahdollistaisi sen voimassaoloaikana tehtävän asiakirjojen jäljentämisen. Jos aineistosta valikoituisi asiakirjoja, joiden osalta 1 momentin mukaiset jäljentämisen edellytykset täyttyvät, ne voitaisiin jäljentää, takavarikko kumota ja alkuperäiset asiakirjat palauttaa niihin oikeutetulle.

3 §. *Läheisiin henkilöihin sekä vaitiolovelvollisuuteen ja -oikeuteen liittyvät takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot.* Pykälän 1 momentissa todettaisiin, että rikoksesta epäillyn tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön hallusta ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi asiakirjaa, joka sisältää epäillyn ja sanotun henkilön taikka mainitussa suhteessa epäiltyyn olevien henkilöiden välisen viestin. Tällaisen asiakirjan saisi kuitenkin takavarikoida tai jäljentää, jos tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Pykälän 1 momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 4 luvun 2 §:n 1 momentista sillä tavoin, että nykyisessä laissa oleva ilmaisu ”tiedonannon” korvattaisiin ajanmukaisella ja kuvaavammalla ilmaisulla ”viestin”. Tällä muutoksella voimassa olevaa säännöstä täsmällisemmin rajattaisiin takavarikoimisoikeuden ulkopuolelle kaikki kyseisten henkilöiden välinen viestien vaihto riippumatta siinä yhteydessä annetuista tiedoista.

Voimassa olevan säännöksen osalta epäselvyyttä on joskus syntynyt siitä, miten se soveltuu tilanteeseen, jossa toisiinsa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevat viestienvaihdon osapuolet ovat molemmat rikoksesta epäiltyjä. Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 1 momentin sanamuoto mahdollistaa tulkin, jonka mukaan takavarikkokiello on voimassa myös sellaisessa tapauksessa. Näin uuttakin säännöstä olisi tulkittava. Sääntelyn selkeyden säilyttämiseksi tässä yhteydessä ei ehdoteta tähän kysymykseen liittyviä täsmennyksiä tai täydennyksiä säännökseen sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä.

Pykälän 2 momentissa todettaisiin, että asiakirjaa ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi, jos sen voidaan olettaa sisältävän sellaista, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta, ja asiakirja on edellä tarkoitettun henkilön tai sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Momentti vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin ensimmäistä virkettä eräällä lisäyksellä. Nykyisestä virkkeestä saa sen kuvan, että hallussapitoa koskeva edellytys koskee vain sitä, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty. Nyt ehdotettavassa säännöksessä tämä on laajennettu koskemaan myös tapauksia, joissa asiakirja on sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolooikeus on säädetty.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n soveltamiseen liittyviä kysymyksiä on käsitelty verrattain laajasti pakkokeinolain alkuperäisissä yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 14/1985 vp). Niihin ei ole tässä juurikaan lisättävää. Kuten edellä esitutkintalain 7 luvun 8 §:n perusteluissa on todettu, säännöksessä viitattuja pykäläitä on muutettu vain vähän esitutkintalain ja pakkokeinolain säätämisen jälkeen. Korkein oikeus on viime vuosina antanut eräitä pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momenttiin liittyviä ratkaisuja, jotka koskevat asianajajan salassapitovelvollisuuteen liittyvää takavarikkokielloa (KKO 2001:39, 2002:85 ja 2003:119).

Pykälän 3 momentin mukaan asiakirja saatetaan kuitenkin 2 momentin estämättä takavarikoida tai jäljentää, jos henkilö voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentin nojalla velvoittaa todistamaan tai 24 §:n 4 momentin nojalla velvoittaa vastaamaan kysymykseen.

Pykälän 3 momentti korvaisi voimassa olevan lain 4 luvun 2 §:n 2 momentin toisessa virkkeessä olevan sääntelyn. Siinä todetaan, että asiakirja saadaan kuitenkin takavarikoida, jos edellä tarkoitettu henkilö olisi esituttokinnassa oikeutettu tai velvollinen todistamaan asiakirjaan sisältyvästä seikasta esitutkintalain 27 §:n 2 momentin nojalla. Kuten yleisperusteluissa on todettu, todistelulainsäädännön yhdenmukaistamiseksi ja johdonmukaistamiseksi sääntelyä olisi muutettava vastaamaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä. Tämän vuoksi virkettä ehdotetaan sen uuteen lakiin ja uuteen momenttiin siirtämisen yhteydessä muutettavaksi niin, että siinä viitataan nimenomaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momenttiin ja 24 §:n 4 momenttiin.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentissa todetaan, että edellä 1 momen-

tin 3 ja 4 kohdassa (lääkärit, asiamiehet ja muut vastaavat henkilöt) olevien säännösten estämättä voidaan muu niissä tarkoitettu henkilö paitsi syytetyn oikeudenkäyntiavustaja velvoittaa todistamaan asiassa, jossa virallinen syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen. Luvun 24 §:n 4 momentissa puolestaan todetaan, että milloin 2 tai 3 momentissa tarkoitettu asia koskee rikosta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta siihen, taikka tietoa, joka on annettu vastoin sellaista salassapitovelvollisuutta, jonka rikkomisesta on erikseen säädetty rangaistus, voidaan sanotussa momentissa mainittu henkilö kuitenkin velvoittaa vastamaan siinä tarkoitettuun kysymykseen. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentti koskevat sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa tarkoitettua yleisön saataville tarkoitettua viestin laatijaa taikka julkaisijaa tai ohjelmatoinnin harjoittajaa sekä sitä, joka on saanut tiedon 2 momentissa mainituista seikoista ollessaan laatijan, julkaisijan tai ohjelmatoinnin harjoittajan palveluksessa.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa 4 momentissa säädettäisiin, että asiakirja saadaan 1 ja 2 momentin estämättä pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

Momentti koskisi niin tapauksia, joissa asiakirjan kuuluminen 1 tai 2 momentin soveltamisalaan selviää jo takavarikoimisen tai jäljentämisen yhteydessä, kuin myös tapauksia, joissa tämä havaitaan vasta takavarikoimisen tai jäljentämisen jälkeen. Ilmaisulla ”ei ole mahdollista” tarkoitettaisiin sitä, että kynnys tällaisten asiakirjojen takavarikoituna tai jäljennettynä pitämiseen olisi korkea. Takavarikoituna tai jäljennettynä pitämällä ei myöskään saisi kiertää takavarikoimis- tai jäljentämiskieltoa. Tästä seuraisi myös se, että tällaista aineistoa ei saa hyödyntää esitutkinnassa siitä huolimatta, että se on poliisin hallussa. Tällainen aineisto olisi myös säilytettävä siten, että sen sisältö ei voi tulla sivulisten tietoon.

4 §. *Telekuunteluun, televalvontaan ja tukiasematietoihin liittyvät takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot.* Pykälän 1 momentin mukaan viestintämarkkinalain 2 §:n 21 kohdassa tarkoitettua teleyrityksen hallusta ei saisi takavarikoida tai jäljentää asiakirjaa tai dataa, joka sisältää 10 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuun viestiin liittyviä tietoja taikka mainitun luvun 6 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tunnistamistietoja tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tukiasematietoja. Poikkeuksesta 1 momentissa tarkoitettuun takavarikoimiskieltoon säädettäisiin 10 luvun 4 §:n 1 momentissa (2 momentti).

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi pykälä liittyisi yleisperusteluissa todetun mukaisesti siihen, että perusoikeuksiin puuttuvan luonteensa vuoksi telekuuntelu, televalvonta ja matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen ovat korkean kynnyksen takana. Nämä pakkokeinot tulevat yleensä kysymykseen vain vakavien rikosten selvittämisessä tuomioistuimen päätöksellä. Pykälän 1 momentissa säädettävä kieltä olisi selvyden vuoksi tarpeen sen korostamiseksi, että takavarikolla ei saa kiertää telepakkokeinojen käytölle laissa asetettua korkeaa kynnystä.

Pakkokeinolain 10 luvun sääntelyn kannalta merkitystä olisi ”teleyrityksen” ja ”yhteisötalajan” käsitteillä. Pykälän 1 momentissa viitatussa viestintämarkkinalain kohdassa todetaan, että teleyrityksellä tarkoitetaan verkkoyritystä tai palveluyritystä. Verkkoyritys on viestintämarkkinalain 2 §:n 17 kohdan mukaan yritys, joka tarjoaa omistamaansa tai muulla perusteella hallussaan olevaa viestintäverkkoa käytettäväksi viestien siirtoon, jakeluun tai tarjolla pitoon. Palveluyritys on puolestaan kyseisen pykälän 19 kohdan mukaan yritys, joka siirtää viestejä hallussaan olevassa tai verkkoyritykseltä käyttöönsä saamassa viestintäverkossa taikka jakelee tai pitää tarjolla viestejä joukkoviestintäverkossa. Sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 11 kohdan mukaan yhteisötalajalla tarkoitetaan viestintäpalvelun tai lisäarvopalvelun tilaajana olevaa yritystä tai yhteisöä, joka käsittelee viestintäverkossaan käyttäjien luottamuksellisia viestejä, tunnistamistietoja tai paikkatietoja.

Ehdotettavan lain 10 luvun 3 §:ssä säädettäisiin telekuuntelun määritelmästä ja sen

käyttöedellytyksistä, 6 §:ssä televalvonnan määritelmästä ja sen käyttöedellytyksistä sekä 10 §:ssä tukiasematietojen hankkimisen määritelmästä ja sen käyttöedellytyksistä. Voimassa olevan lain 5 a luvun 3 a §:n mukaista matkaviestimien sijaintiedon hankkimista kutsuttaisiin uudessa laissa tukiasematietojen hankkimiseksi. Lain 10 luvun 4 §:n 1 momentissa säädettäisiin telekuuntelun sijasta toimitettavasta takavarikosta.

5 §. Lähetyksen takavarikoiminen ja jäljentäminen. Pykälän 1 momentin mukaan rikoksesta epäillylle tarkoitettu tai häneltä lähtöisin oleva kirje, paketti tai muu vastaava lähetys saataisiin ennen sen saapumista vastaanottajalle takavarikoida tai jäljentää, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja lähetys voidaan tämän lain mukaan takavarikoida tai jäljentää vastaanottajan hallusta. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että jos takavarikoidun tai jäljennetyn lähetyksen sisältö voidaan rikoksen selvittämistä haittaamatta ilmoittaa kokonaan tai osittain vastaanottajalle, lähetys tai muu selvitys sen sisällöstä on toimitettava hänelle viipymättä.

Pykälä perustuisi voimassa olevan lain 4 luvun 3 §:ään kuitenkin eräin muutoksin. Pykälässä luovuttaisiin ensinnäkin nyky säännöksen mukaisesta kohteiden määrittelystä postilähetyksen ja sähkösanoman kautta. Ei ole perusteltua rajata säännöksen soveltamisalaa tietyn lähetyksen toimittajan toimittamiin lähetyksiin, joskin postilähetyksiksi katsottavat lähetykset olisivat edelleen keskeisiä uuden pykälän soveltamisalaan kuuluvia lähetyksiä.

Huomioon on otettava myös se, että nykyisessä säännöksessä mainittua posti- ja telelaitosta ei ole enää olemassa. Postipalvelujen tarjoamisesta säädetään vuoden 2002 alussa voimaan tulleessa postipalvelulaissa (313/2001). Lain 3 §:n 6 kohdan mukaan postiyrittäjä tarkoitetaan 6 §:n mukaista toimiluvan haltijaa. Viimeksi mainitun pykälän 1 momentin mukaan postitoimintaa voivat harjoittaa yhteisöt, virastot, laitokset ja säätiöt, joille valtioneuvosto on myöntänyt siihen toimiluvan. Toistaiseksi ainoa toimiluvan haltija on Itella Oyj. Postitoimistot huolehtivat alueellisesti postilähetyksen lähettämisestä ja vastaanottamisesta. Osa posti-

toimistoista on niin sanottuja asiamiespostejä, jotka toimivat muun liikeyrityksen yhteydessä ja joiden henkilökunta ei ole Itella Oyj:n palveluksessa.

Mitä tulee sähkösanomiin, ne ovat nyky päivänä informatiivisen viestinnän kannalta käytännössä merkityksettömiä rajoituksaan onnittelu- ja surunvalittelusähkeisiin. Lisäksi tässä kuten useissa jäljempänä seuraavissa säännöksissä huomioitaisiin se, että uutena toimenpiteenä kysymykseen tulisi asiakirjan jäljentäminen.

Pykälän 2 momentin loppu poikkeaisi voimassa olevan lain 4 luvun 3 §:n 2 momentin lopusta. Voimassa olevan säännöksen mukaan vastaanottajalle on toimitettava jäljennös tai ote. Pykälä muuttuisi nyt koskemaan myös takavarikoimisen asemesta tehtävää jäljentämistä, minkä vuoksi momentin loppu olisi syytä muuttaa. Jos asiakirja jäljennettäisiin, lähtökohtana olisi, että vastaanottajalle toimitetaan alkuperäinen lähetys. Jos alkuperäinen asiakirja takavarikoitaisiin, selvityksen toimittamistapana olisi yleensä jäljennöksen toimittaminen vastaanottajalle. Niissä tapauksissa, joissa lähetyksen sisältö voitaisiin ilmoittaa vain osittain vastaanottajalle, selvitys sisällöstä voitaisiin toimittaa esimerkiksi asiakirjan osan jäljennöksellä. Mikään ei estäisi ilmoittamasta sisällöstä myös erillisellä ilmoituksella.

6 §. Lähetyksen pysäyttämisen takavarikoimista tai jäljentämistä varten. Pykälä vastaisi pitkälti voimassa olevan lain 4 luvun 4 §:ää. Tässäkin pykälässä toimenpiteen kohde ehdotetaan muutettavaksi voimassa olevaan lakiin verrattuna 4 §:n tavoin ”kirjeeksi, paketiksi tai muuksi vastaavaksi lähetykseksi”. Lisäksi voimassa olevan lain pykälässä olevaa rajausta posti- ja telelaitokseen, rautateiden liikennepaikkaan tai linjaliikenteeseen voidaan pitää suppeana, koska sen ulkopuolelle jäävät muut lähetyksen kuljetusta ammatikseen harjoittavat. Termin ”postitoimisto” osalta voidaan viitata siitä edellisen pykälän perusteluissa lausuttuun. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uutta olisi lisäksi se, että pysäyttäminen voisi koskea myös toimipaikassa jo olevaa lähetystä (”on jo siellä”).

7 §. Takavarikoimisesta ja asiakirjan jäljentämisestä päättävä viranomaisena. Pykälän mukaan takavarikoimisesta tai asiakirjan jäl-

jentämisestä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tuomioistuin saisi päättää siitä syytettä käsitellessään. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 5 §:ää sillä täydennyksellä, että siinä nyt huomioitaisiin myös asiakirjan jäljentämisestä päättäminen.

On huomattava, että 19 §:n nojalla tuomioistuin päättäisi uudelleen takavarikoimisesta tai asiakirjan jäljennöksen säilyttämisestä käytettäväksi todisteena eräissä tapauksissa riippumatta siitä, onko syyte jo nostettu vai ei. Tämä koskisi asioita, joissa tuomioistuin on aikaisemmin kumonnut takavarikon tai päättänyt, että asiakirjan jäljennöstä ei säilytetä käytettäväksi todisteena.

8 §. Haltuunottaminen takavarikoimista ja asiakirjan jäljentämistä varten. Pykälän 1 momentin mukaan poliisimies saisi rikoksesta epäillyn kiinniottamisen tai etsinnän yhteydessä ottaa haltuunsa esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimista tai jäljentämistä varten ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräystäkin. Poliisimies saisi muissakin tapauksissa ilman määräystä turvautua haltuunottamiseen, jos asia ei siedä viivytystä.

Pykälän 1 momentti vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 6 §:n 1 momenttia eräin muutoksin. Säännöksestä ensinnäkin poistettaisiin uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä tarpeeton erottelu eri etsintätyyppeihin. Lisäksi haltuunottamisen kohteeksi momentissa määritettäisiin esine, omaisuus tai asiakirja. Asiallinen muutos olisi se, että poistettaisiin nykyisen säännöksen toisessa virkkeessä oleva rajoitus, jonka mukaan poliisimiehellä ei ole viivytystä sietämättömissä asioissa oikeutta ottaa haltuunsa posti- ja telelaitoksen hallussa olevaa lähetystä.

Pykälän 2 momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 6 §:n 2 momenttia eräin muutoksin. Kun nykyisen säännöksen mukaan haltuunottamisesta on viipymättä ilmoitettava pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, jonka on heti päätettävä, onko esine takavarikoitava, nyt sana ”heti” korvattaisiin yleisperusteluissa mainituista syistä ilmaisulla ”ilman aiheetonta viivytystä”.

Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin voimassa olevaan säännöksen verrattuna toinen virke, jossa todettaisiin, että poliisimies voi ilmoi-

tusta tekemättä välittömästi palauttaa haltuunottamisen kohteen, jos on käynyt ilmi, että takavarikoimisen tai jäljentämisen edellytyksiä ei kuitenkaan ilmeisesti ole. Tällä vältetään asian tarpeeton kierrättäminen pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä tapauksissa, joissa poliisimies esineen haltuunottamisen jälkeen havaitsee toimenpiteen aiheettomaksi. Tämä poliisimiehen oikeus palauttaa haltuunottamisen kohde koskisi sanan ”ilmeisesti” mukaisesti vain selviä tapauksia.

9 §. Ilmoitus haltuunottamisesta. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltuunottamisesta takavarikoimista tai jäljentämistä varten on viipymättä ilmoitettava sille, jonka esineestä, omaisuudesta tai asiakirjasta on kyse, jos hän ei ole ollut paikalla haltuunoton tapahtuessa. Haltuunottamisesta olisi momentin toisen virkkeen mukaan ilmoitettava myös kirjeen, paketin tai muun vastaavan lähetyksen vastaanottajalle ja lähettäjälle, jos heidän osoitteensa on tiedossa.

Momentti perustuisi osittain voimassa olevan lain 4 luvun 7 §:ään. Tähän pykälään kuitenkin muihinkin kysymyksessä olevan luvun pykäliin tehtäisiin niiden uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä takavarikon kohdetta koskeva täydennys (vaihtoehtoisina kohteina tässä mainittaisiin esine, omaisuus tai asiakirja) ja asiakirjan jäljentämistä koskeva täydennys.

Voimassa olevan lain mukaan haltuunottamisesta on ilmoitettava sille, jonka luona esine takavarikoidaan tai otetaan haltuun. Ehdotettavan säännöksen mukaan haltuunottamisesta ilmoitettaisiin siis sille, jonka esineeseen, omaisuuteen tai asiakirjaan haltuunottaminen on kohdistunut.

Lähtökohtana momentin mukaan olisi edelleen se, että ilmoitus takavarikon tai jäljentämisen kohdetta hallussaan pitäneelle olisi riittävä, jolloin hänen vastuullaan olisi mahdollisen jatkoilmoituksen tekeminen esimerkiksi esineen omistajalle. Tämä liittyy siihen, että muun kuin hallussapitäjän olemassaolo ja yhteystiedot eivät useinkaan ole poliisin tiedossa. Jos poliisilla olisi kuitenkin tähän liittyvää tietoa, ilmoitus olisi tehtävä myös muulle kuin kohdetta hallussaan pitäneelle.

Momentissa lähetyksen vastaanottajaan ja lähettäjään liittyvä virke muutettaisiin uuteen

lakiin siirtämisen yhteydessä koskemaan kirjettä, pakettia tai muuta vastaavaa lähetystä.

Pykälän 2 momentin mukaan ilmoituksen tekemistä voitaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä siirtää enintään viikko haltuunottamisesta, jos tärkeä tutkinnallinen syy sitä vaatii. Sen jälkeen tuomioistuimella saisi mainitun virkamiehen pyynnöstä päättää ilmoituksen siirtämisestä enintään kaksi kuukautta kerrallaan. Ilmoitus olisi kuitenkin tehtävä viipymättä esitutkinnan päätyttyä. Määräajan pidentämistä koskeva pyyntö olisi tehtävä tuomioistuimelle viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä. Tuomioistuimen olisi otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

Voimassa olevan lain mukaan ilmoituksen takavarikoimisesta voi lykätä vain posti- ja tavaralahetyksiä sekä sähkösanomia koskevissa tapauksissa. Nyt ilmoituksen siirtämistä koskeva pykälän osa erotettaisiin selvyyden vuoksi erilliseksi 2 momentiksi. Samalla mahdollisuus siirtää ilmoittamista ulotettaisiin koskemaan kaikkia tapauksia, joissa haltuunottaminen tapahtuu takavarikoimista tai asiakirjan jäljentämistä varten. Tämän laajennuksen vastapainoksi säädettäisiin enimmäisajoista ja asian saattamisesta eräissä tapauksissa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tuomioistuin käsittely vastaisi syytteen nostamiselle säädetyt määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyä (14 §:n 2 ja 3 momentti) sillä asian laadusta kuitenkin johtuvalla erolla, että sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, ei varattaisi tilaisuutta tulla kuulluksi tuomioistuimessa. Momentti ei mahdollistaisi kokonaan ilmoittamatta jättämistä.

Edellytys ”tärkeä tutkinnallinen syy”, joka koskisi myös tuomioistuimessa käsiteltäviä ilmoituksen siirtämisasiota, mahdollistaisi sen, että asian arvioinnissa voitaisiin ottaa huomioon samaan rikoskokonaisuuteen liittyviä rikoksia ja niiden toisiinsa liittyviä tutkintatarpeita. Sana ”tutkinnallinen” kuitenkin tarkoittaisi sitä, että esitutkinnan täytyisi olla jo käynnissä. Momentin soveltamisala olisi melko rajoitettu sen vuoksi, että 8 luvun 5 §:n 2 momentin ja 14 §:n mukaan kotietsinnästä ja paikanetsinnästä olisi joka tapauksessa ilmoitettava sellaiselle etsinnästä poissa

olleelle henkilölle, jolla olisi ollut oikeus olla saapuvilla etsinnässä. Jos takavarikoiminen tai asiakirjan jäljentäminen on tapahtunut kotietsinnässä tai paikanetsinnässä, toimenpide saattaa ainakin välillisesti ilmetä etsintäilmoituksesta. Kysymyksessä olevaa momenttia voitaisiin kuitenkin soveltaa esimerkiksi tilanteissa, joissa paikkaan on menty muussa kuin etsintätarkoituksessa (esimerkiksi kuuluteluaitteiden asentaminen huoneistoon) tai haltuunottaminen ei ole tapahtunut paikkaan kohdistuvassa etsinnässä.

Takavarikoimisen tai jäljentämisen kohteeseen oikeutetun henkilön oikeusturvaan liittyvien näkökohtien vuoksi ilmoittamista ei voida siirtää miten pitkään tahansa uutta määräaikaan tuomioistuimesta hakemalla. Tärkeää tutkinnallista syytä ei myöskään usein käytännössä ole enää esitutkinnan päättymisen jälkeen. Näihin seikkoihin liittyisi momentin kolmas virke. Vaikka päätös ilmoituksen siirtämisestä olisi tehty pidemmäksi ajaksi, ilmoitus olisi tehtävä viipymättä esitutkinnan päättyessä siinä asiassa, jossa takavarikoiminen tai jäljentäminen on suoritettu. Esitutkinnan päättymisellä tarkoitetaan tässä päätöksen tekemistä ehdotettavan esitutkintalain 10 luvun 2 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa. Yleensä kysymys olisi siitä, että asia esitutkinnan valmistuttua toimitetaan viralliselle syyttäjälle syyteharkintaa varten.

Momentin määräaikojen osalta on erityisesti huomattava, että ne olisivat enimmäismääräaikoja. Ilmoitus tulisi tehdä heti, kun tärkeän tutkinnallisen syyn aiheuttamaa estettä ei enää ole riippumatta siitä, onko päätöksen ilmoituksen siirtämisestä tehnyt pidättämiseen oikeutettu virkamies vai tuomioistuim.

10 §. Rekisteri-ilmoitus. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin, että toimenpiteestä päättäneen viranomaisen on tehtävä takavarikoimisesta ja takavarikon kumoamisesta ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettu rekisteri-ilmoitus, jos takavarikon kohteena on mainitussa pykälässä tarkoitettu esine tai omaisuus. Kysymyksessä olevaa ilmoitusta vastaava ilmoitus tehdään nykyisin vain väliaikaisesta turvaamistoimesta. Pykälässä tarkoitettu viranomainen olisi tapauksesta riippuen 7 tai 17 §:n perusteella pidättämiseen oikeutettu

virkamies tai tuomioistuin. Pykälää sovellettaisiin harvoin, koska yleensä takavarikon kohteeksi ei joutu mainitussa ulosottokaaren pykälässä tarkoitettuja esineitä tai tarkoitettua omaisuutta.

Ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä säädetään rekisteri-ilmoituksen kohteeksi muun ohessa kiinteistö ja muu kiinnityskelpoinen omaisuus (1 momentin 1 kohta). Eräissä rikoshyödyn valtiolle menettämistä koskevissa tapauksissa myös kiinteistö voidaan takavarikoida, minkä vuoksi ilmoitus tulisi tehdä lainhuuto- ja kiinnitysrekisteriin. Esimerkiksi aluksen takavarikoimisesta olisi ilmoitettava Merenkulkulaitokselle tai Ahvenanmaan lääninhallitukselle ja kiinnityskelpoisen auton takavarikoimisesta Ajoneuvohallintokeskukselle.

11 §. Eräiden asiakirjojen avaaminen ja tutkiminen. Pykälä osittain vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 8 §:ää. Uuden pykälän 1 momentin mukaan takavarikoidun tai takavarikoimista varten haltuunotetun suljetun kirjeen tai muun suljetun yksityisen asiakirjan saisi avata tutkinnanjohtajan määräyksestä myös poliisimies. Haltuunottamista koskeva osuus momentissa olisi myös uutta. Pykälään tehtäisiin lisäksi eräitä sanonnallisia selkiyttäviä muutoksia.

Poliisimiehen toimivallan laajentaminen momentissa liittyisi rikostutkinnallisiin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin ja siihen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen esittämään näkemykseen (ratkaisu 31.12.1999, dnro 764/4/96), että nykyinenkään säännös ei edellyttäne sitä, että tutkinnanjohtajan on itse avattava postilähetys. Toisaalta kyseisessä ratkaisussa todetaan, että tutkinnanjohtajan tulee kuitenkin voida yksilöidysti päättää, mitkä lähetykset avataan ja hänen on myös voitava tehokkaasti valvoa avaamista.

Momenttia sovellettaisiin tutkinnanjohtajan määräyksestä tapahtuvan avaamisen osalta tapauksissa, joissa tutkinnanjohtaja ja poliisimies ovat avaamisen hetkellä eri paikoissa. Saattaa olla esimerkiksi niin, että rikostutkintaan liittyvien syiden vuoksi ei ehditä odottaa tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän suorittamaa avaamista joko niin, että avattava asiakirja toimitetaan mainitulle virkamiehelle tai että tämä saapuu asiakirjan säilyttämispaikalle. Kun tutkinnanjohtajan määräystä

pyydetäisiin, hänen tietoonsa tulisi saattaa asiakirjaa, sen rikostutkinnallista merkitystä ja avaamisen kiireellisyyttä koskevat tiedot. Tehokkaalla ja riittävällä ennakoilmoittamisella määräyksen pyytämisen yhteydessä korvattaisiin se, että tutkinnanjohtaja ei ole paikalla asiakirjaa avattaessa, minkä vuoksi hän ei myöskään kykene suoranaisesti valvomaan avaamistoimenpidettä.

Momenttiin lisättäisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna ”tai takavarikoimista varten haltuunotetun” sen vuoksi, että joissakin tapauksissa vielä haltuunottohetkellä ei ole varmuutta siitä, tullaanko yksityistä asiakirjaa kuitenkaan lopulta takavarikoimaan. Näissäkin tapauksissa asiakirja täytyy voida avata ja sitä täytyy voida tarkastella takavarikoimisen edellytysten selvittämiseksi pykälässä säädetyllä tavalla.

Voimassa olevan lain osalta epä tietoisuutta on ilmennyt sen suhteen, mitä tarkoitetaan ”muulla suljetulla yksityisellä asiakirjalla”. Sillä tarkoitetaan esimerkiksi tietokoneessa tai muussa teknisessä laitteessa olevaa sähköpostiviestiä tai muuta vastaavaa sähköisessä muodossa olevaa asiakirjaa, joka on suojattu käyttäjätunnuksella tai salasanalla.

Pykälän 2 momentti olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Momentin mukaan datan muodossa olevan asiakirjan avaamisessa saisi tarvittaessa tutkinnanjohtajan päätöksellä avustaa toimenpiteen kohteena olevan tietojärjestelmän tai sen tallennusalan asian tuntija. Kysymys voisi olla esimerkiksi sähköisessä muodossa olevan asiakirjan suojaamiseen liittyvien käyttäjätunnusten tai salasanoiden kiertämisestä. Sanalla ”tarvittaessa” korostettaisiin sitä, että asiantuntijaa tulee käyttää vain niissä tapauksissa, joissa tarvittavan asiantuntemuksen omaava poliisimies ei ole käytettävissä. Asiantuntijana voisi tulla kysymykseen niin poliisihallintoon kuuluva kuin sen ulkopuolinenkin henkilö. Asiantuntijan tehtävänä olisi avaamisessa avustaminen. Tämä ja pykälän 3 momentissa oleva sääntely tarkoittaisivat sitä, että hän ei saa tarkastella avattavaa asiakirjaa, mistä avaamiseen osallistuvan poliisimiehen tulisi huolehtia ja minkä varmistamisesta tutkinnanjohtaja voisi antaa ohjeita päätöksessään.

Pykälän 3 momentin mukaan edellä 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden ja tuo-

mioistuimen lisäksi avattua yksityistä asiakirjaa saisi tarkastella vain tutkittavana olevan rikoksen tutkija sekä tutkinnanjohtajan, syyttäjän tai tuomioistuimen osoituksen mukaan asiantuntija tai muu henkilö, jota käytetään apuna rikoksen selvittämisessä tai jota muuten kuullaan asiassa. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 8 §:n toisessa ja kolmannessa virkkeessä olevaa sääntelyä. Momentin soveltamisalan piiriin tulisi kuitenkin tutkijan lisäksi myös muu poliisimies, jonka tutkinnanjohtaja on määrännyt avaamaan asiakirjan.

12 §. Pöytäkirja. Pykälän 1 momentin mukaan esineen, omaisuuden ja asiakirjan takavarikoimisesta sekä asiakirjan jäljentämisestä olisi ilman aiheetonta viivytystä laadittava pöytäkirja. Siinä olisi riittävästi mainittava takavarikoimisen tai jäljentämisen tarkoitus, selostettava takavarikoimiseen tai jäljentämiseen johtanut menettely, yksilöitävä takavarikon kohde tai jäljennetty asiakirja sekä ilmoitettava oikeudesta saattaa takavarikko tai jäljentäminen tuomioistuimen tutkittavaksi.

Pykälän 1 momentti perustuisi osittain voimassa olevan lain 4 luvun 9 §:n 1 momenttiin, jonka perusteella takavarikosta on laadittava pöytäkirja, jossa on mainittava takavarikon tarkoitus ja toimituksen kulku sekä luetteloitava takavarikoidut esineet. Myös tältä osin lakia täydennettäisiin takavarikon kohteen ja asiakirjan jäljentämisen osalta. Lisäksi säännöstä täydennettäisiin uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä seikoilla, joihin on kiinnitetty huomiota eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen suorittamassa laillisuusvalvonnassa. Tämä koskisi pöytäkirjan laatimista ilman aiheetonta viivytystä ja kohteen yksilöintiä riittävällä tarkkuudella. Koska pöytäkirjan jäljennös 2 momentin mukaisesti toimitettaisiin sille, jota asiaa koskee, pöytäkirjassa olisi syytä oikeusturvasyistä ilmoittaa myös oikeudesta saattaa takavarikko tai jäljentäminen tuomioistuimen tutkittavaksi.

Pöytäkirjan laatimisaika ja yksilöinnin tarkkuus riippuvat takavarikoimisen tai jäljentämisen kohteena olevan esineen, omaisuuden tai asiakirja-aineiston laadusta ja laajuudesta sekä tutkittavan rikoksen ominaispiirteistä. Takavarikon kohde on määritettävä niin tarkasti, että tuomioistuin voi määrätä menettämisseuraamuksen riittävän yksi-

löidysti ja että menettämisseuraamus voidaan tuomion perusteella panna täytäntöön. Asiakirjojen osalta yksilöinnin tarkkuuteen ei välttämättä vaikuta se, onko kyseessä niiden takavarikoiminen tai jäljentäminen. Vaikka jäljennetyt asiakirjat ovatkin jääneet tai palautuneet niitä hallussaan pitäneelle, hänen intressissään saattaa kuitenkin olla sen tietäminen, mitä asiakirjajäljennöksiä poliisin hallussa on todistelutarkoituksessa käyttämistä varten.

Mitä tulee asiakirjojen yksilöimiseen muuten, eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen eräässä ratkaisussa (27.11.1995, dnro 323/4/95) on esimerkiksi katsottu, että merkintöjä ”pun.muovitasku sis.asiakirjoja” ja ”sininen säilytystasku, jossa kauppakirjoja ym.” ei ole pidettävä riittävinä. Sinällään laajan asiakirja-aineiston kohdalla ei yleensä voida edellyttää jokaisen asiakirjan erillistä luettelointia. Yksilöinnin kannalta merkitystä on silläkin, onko asiakirja-aineisto tietyssä järjestyksessä vai ei. Pöytäkirjan laatimisvelvollisuuteen ja kohteen yksilöintiin ei sinällään vaikuta kohteen arvo. Laillisuusvalvontaratkaisujen perusteella esimerkiksi todistelutarkoituksessa takavarikoitu arvoton pahvin pala on pöytäkirjattava. Pöytäkirjaamista täydentävänä toimenpiteenä voidaan käyttää esimerkiksi videointia sen toteamiseksi, kuinka laajaa omaisuutta tai asiakirjamateriaalia takavarikko koskee.

Pykälän 2 momentin mukaan jäljennös pöytäkirjasta olisi viivytyksettä toimitettava sille, jonka esine, omaisuus tai asiakirja on takavarikoitu tai jäljennetty. Pöytäkirjan jäljennöstä ei toimitettaisi sinä aikana, jona ilmoitus haltuunottamisesta on siirretty 9 §:n 2 momentin nojalla. Momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 4 luvun 9 §:n 2 momentista ensinnäkin siinä, että nykyisen lain mukaan takavarikosta on annettava todistus sille, jonka hallussa esine on ollut. Ensimmäinen virke vastaisi 9 §:n 1 momenttiin otettavaa. Momentin toinen virke olisi uusi verrattuna voimassa olevaan lakiin.

13 §. Takavarikon kohteen säilyttäminen. Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 4 luvun 10 §:ää lukuun ottamatta joitakin 3 momenttiin tehtäviä muutoksia. Ensinnäkin momentista poistettaisiin sana ”kihlakunnan”. Lisäksi uuden säännöksen mukaan

myös poliisin valtakunnallisen yksikön (suojelupoliisi, keskusrikospoliisi ja liikkuva poliisi) päällikkö voisi määrätä esineen heti myytäväksi. Tämä lisäys liittyisi siihen, että niissä tapauksissa, joissa takavarikoitu esine on valtakunnallisen yksikön hallussa, ei ole tarkoituksenmukaista kierrättää asiaa poliisilaitokselle myymispäätöksen saamiseksi.

Momentin mukaan myyminen voisi tapahtua heti, kun ilmenee, että takavarikon kohde on helposti pilaantuva, pian häviävä, arvoltaan nopeasti aleneva tai erittäin kallishoitoinen. Ilmaisulla ”heti, kun ilmenee” korostettaisiin sitä, että myynnin ei tarvitse tapahtua heti takavarikoimisen tapahduttua. Tarve myymiseen voi ilmetä vasta takavarikon kes- täessä.

Momentin mukaan myymisestä päättäisi edelleen poliisivirkamies. Viralliselle syyttäjälle ei toimivaltaa tältä osin myönnettäisi. Tästä huolimatta syyttäjän mielipiteellään voisi esimerkiksi syyteharkinnan aikana olla merkitystä päätöstä tehtäessä. Esitutinnan aikana myymiseen liittyvät kysymykset kuuluisivat poliisin ja syyttäjän välisen esitutkin- tayhteistyön piiriin.

14 §. Takavarikon kumoaminen. Pykälä perustuisi osittain voimassa olevan lain 4 luvun 11 §:ään. Pykälän vastaavuus koskisi *1 momenttia*, jonka mukaan takavarikko on kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen. Takavarikon tarpeellisuuden arviointi liittyy 1 §:n 1 momentissa säädettyä ehdotettujen takavarikoimisen edellytysten olemassaolon arviointiin. Takavarikossa pitämisen sijasta saatetaan päätyä 2 §:n nojalla takavarikossa olevan asiakirjan jäljentämiseen tai 24 §:n nojalla muuhun takavarikoimisen sijasta suoritettavaan toimenpiteeseen, jolloin takavarikko olisi myös kumottava.

Pykälän *2 momentti* poikkeaisi voimassa olevasta laista. Uudessa säännöksessä todettaisiin edellytykset, joilla syytteen nostamiselle varattua määräaikaa voitaisiin pidentää enintään neljäksi kuukaudeksi kerrallaan. Takavarikoimisen edellytysten olisi edelleen oltava olemassa eikä takavarikon voimassa- pitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen saisi olla kohtuuton. Lisäedellytyksinä määräajan pidentämiseksi enintään vuodeksi kerrallaan tai takavarikon määräämiseksi

olemaan voimassa toistaiseksi olisivat kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvät erityiset syyt. Takavarikko voitaisiin määrätä toistaiseksi voimassa olevaksi myös, jos sen kohteena olevan esineen, omaisuuden tai asiakirjan hallussapito on kielletty. Lähtökohtana uudenkin säännöksen mukaan olisi määräajan pidentäminen enintään neljä kuukautta kerrallaan.

Momentin mukaiset kohtuullisuusnäkökohdat liittyisivät pakkokeinojen käyttöä ohjaaviin periaatteisiin. Ajan kuluessa takavarikon kohteen olemisesta poliisin hallussa saattaa aiheutua kohteen omistajalle tai muulle siihen oikeutetulle vahinkoa tai haittaa, mikä vuoksi asiaa on tarvittaessa arvioitava 1 luvun 3 §:n mukaisen vähimmän haitan periaatteen valossa. Lisäksi asiaa on tarkasteltava pidentämistapauksissakin suhteellisuusperiaatteen (1 luvun 2 §) kannalta. Takavarikon kohtuullisuutta arvioitaessa tärkeässä asemassa on takavarikoimisen peruste. Luvun 1 §:n 1 momentin mukaan peruste liittyisi todisteena rikosasiassa käyttämiseen, rikoksella viedyn esineen palauttamiseen siihen oikeutetulle tai menetetyksi tuomitsemiseen. Todistelutarkoitusta varten esinettä saatetaan joutua pitämään takavarikoituna pitkiäkin aikoja. Sama saattaa koskea oikeudenkäyntiä odottaessa myös esinettä, jonka takavarikoimisen tarkoituksena on menettämisseuraamuksen toteuttamisen turvaaminen. Henkilölle palautettavan omaisuuden pitäminen pitkän aikaa poliisin hallussa ilman mainittuja tarkoituksia voi osoittautua kohtuuttomaksi.

Tuomioistuin voisi siis määräajan pidentämisen sijasta päättää takavarikon olemisesta voimassa toistaiseksi. Tämä voisi käytännössä koskea vain tapauksia, joissa takavarikon voimassa pitamisestä ei aiheudu sen kohteen oikeutetulle vahinkoa tai haittaa. Kysymys olisi yleensä tilanteista, joissa esitutkinta ei etene epäillyn puuttumisen tai muun vastaavan syyn vuoksi. Tällaisissa tapauksissa ei ole tarkoituksenmukaista tietyin väliajoin saattaa takavarikon voimassa pitämistä tuomioistuimen käsiteltäväksi. Takavarikko voitaisiin määrätä toistaiseksi voimassa olevaksi myös siis, kun kohteen hallussapito on kielletty. Takavarikon voimassaolon jatkaminen yli neljäksi kuukaudeksi tai määrääminen

toistaiseksi voimassa olevaksi edellyttäisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen sitä koskevaa pyyntöä. Hän voisi määräajan pidentämistä koskevassa pyynnössään esittää eri vaihtoehtoja.

Momentin yhteydessä voidaan viitata korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 1998:148, jota voidaan uuden lain osaltakin pitää soveltamista ohjaavana. Ratkaisu koskee tapausta, jossa syytetty rikosasiassa ei ollut nostettu neljän kuukauden kuluessa takavarikon toimittamisesta eikä kyseistä syytteen nostamiselle varattua määräaika ollut myöskään pidennetty. Korkein oikeus katsoi, että kysymys takavarikon kumoamisesta voitiin tällaisessakin tapauksessa saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Jos syytetty ei nosteta määräajassa taikka jos tuomioistuin ei jatka määräaika tai määrää takavarikkoa olemaan voimassa toistaiseksi, pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi kumota takavarikko toimivallan perusteella 17 §:n 1 momenttiin.

Pykälän 3 momentissa olisi voimassa olevan lain 4 luvun 11 §:ään verrattuna uutta sääntelyä. Momentin kahdessa ensimmäisessä virkkeessä säädettäisiin määräajan jatkamispyyntöön esittämisen- ja ratkaisemisajankohdasta kuten säädettäisiin muitakin vastaavia määräajan pidentämistapauksia koskien. Pyyntö olisi esitettävä viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä. Tuomioistuin olisi otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

Momentin kolmas ja neljäs virke liittyisivät yleisperusteluissakin jo viitattuun korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 1994:83. Virkkeiden mukaan sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voitaisiin kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta. Jos tilaisuus kuulemiseen saataisiin varattua tai jos tilaisuuden varaaminen ei onnistuisi tällaisen henkilön tavoittamattomissa olemisen vuoksi, asia voitaisiin kuitenkin ratkaista huolimatta hänen poissaolostaan. Tässä kuten muissakin vastaavissa kuulemistapauksissa kuuleminen voisi toteutua niin, että henkilö toimittaa tuomioistuimelle kirjallisen lausuman. Asian käsittely edellyttäisi li-

säksi sitä, että saapuvilla on pidättämiseen oikeutettu virkamies.

15 §. *Takavarikon tai jäljentämisen saataminen tuomioistuimen tutkittavaksi.* Pykälän 1 momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 4 luvun 13 §:n kahdesta ensimmäisestä virkkeestä monin tavoin. Ensinnäkin pykälä koskisi myös asiakirjan jäljennöksen säilyttämistä käytettäväksi todisteena. Jos tuomioistuin päätyisi siihen, että jäljennöstä ei ole säilytettävä, seurauksena olisi 16 §:n mukainen jäljennöksen hävittäminen. Lisäksi takavarikon voimassa pitämisen tai asiakirjan todisteena säilyttämisen edellytyksistä säädettäisiin pitkälti 14 §:n 2 momenttia vastaavasti. Takavarikoimisen tai jäljentämisen edellytysten olisi edelleen oltava olemassa ja takavarikon voimassa pitäminen ei saisi olla kohtuutonta. Kohtuuttomuuteen liittyvä momentin kolmas virke ei koskisi asiakirjajäljennöksiä, koska alkuperäinen asiakirja olisi siihen oikeutetun hallussa, minkä vuoksi jäljennöksiin ei liittyisi kohtuuttomuusnäkökohtia.

Momentin neljännen virkkeen mukaan tuomioistuin voisi vaatimuksesta päättää myös, että asiakirja on takavarikossa pitämisen asemesta jäljennettävä. Tämä koskisi tapauksia, joissa asiakirjan todistelu-arvo on saavutettavissa myös jäljennöksellä. Asiakirjaan oikeutetulla voi olla tarve saada alkuperäinen asiakirja haltuunsa. Vaatimuksen voisi esittää asiakirjaan oikeutettu henkilö tai pidättämiseen oikeutettu virkamies. Jos esimerkiksi ensiksi mainittu vaatisi takavarikon kumoamista, pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi vaatia asiakirjan jäljentämistä. Asiakirjaan oikeutettu voisi myös ensisijaisesti vaatia takavarikon kumoamista ja toissijaisesti jäljentämistä.

Jos tuomioistuin päätyisi jäljentämiseen, asiakirjan jäljentämiseen ja palauttamiseen voitaisiin 22 §:n 1 momentin mukaisesti ryhtyä valituksesta riippumatta. Tapauksesta riippuen takavarikon kumoamisesta päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuomioistuin (17 §). Tuomioistuin voisi määrätessään takavarikon sijasta tapahtuvan jäljentämisen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen asettaman määräajan kulumista tai

tuomioistuimen ratkaisun tulemista lainvoimaiseksi (18 §).

Pykälän 2 momentin kaksi ensimmäistä virkettä vastaisivat pykäläviittauksia lukuun ottamatta voimassa olevan lain 4 luvun 13 §:n kahta viimeistä virkettä. Vakuustakavarikon tapaan (6 luvun 5 §:n 1 momentti) takavarikkoakaan ei tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden kuukauden kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Momentin lopussa olisivat 14 §:n 3 momentissa olevia vastaavat virkkeet sellaisen henkilön kuulemisesta, jota asia koskee. Sääntöksen liittyy edellisen pykälän perusteluissa mainittu korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1998:148.

16 §. Asiakirjan jäljennöksen hävittäminen. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin, että jos 2 §:n nojalla valmistettu asiakirjan jäljennös osoittautuu tarpeettomaksi tai jos tuomioistuin päättää, että sitä ei säilytetä käytettäväksi todisteena, jäljennös on hävitettävä. Pykälässä ei säädettäisi hävittämisen ajankohdasta. Lähtökohtana olisi, että jäljennös hävitetään heti päätöksen tekemisen jälkeen. Jos kysymys olisi tuomioistuimen ratkaisusta, hävittämistä voitaisiin kuitenkin lykätä, kunnes asiasta on saatu lainvoimainen ratkaisu. Luvun 22 §:n mukaisesti myös nyt kysymyksessä olevaan tuomioistuimen ratkaisuun saataisiin hakea muutosta.

17 §. Takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämättä jättämisestä päättävä viranomainen. Pykälä perustuisi pitkälti voimassa olevan lain 4 luvun 14 §:ään. Nykyiseen sääntelyyn verrattuna uutta olisi se, että 1 momentin toisen virkkeen mukaan syyteharkinnan aikana päätöksen takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämättä jättämisestä todisteeksi saisi tehdä vain virallinen syyttäjä paitsi, jos kysymys on ainoastaan takavarikon esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttamisesta siihen oikeutetulle.

Syyttäjä tekisi syyteharkinnan aikana siis aina päätöksen, kun kysymys olisi todistelutarkoitukseen tai menettämisseuraamuksen määräämiseen liittyvästä tapauksesta. Esitutinnan aikanakin esitutkintaviranomaisen olisi esitutkintayhteistyöhön liittyen tarvittaessa neuvoteltava takavarikon kumoamiseen

ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämiseen liittyvistä kysymyksistä syyttäjän kanssa. Tämä neuvottelemineen voisi koskea esimerkiksi sitä, onko muuten palautettavalla esineellä jotakin merkitystä todistelun kannalta. Pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä syyttäjällä olisi esitutkintaviranomaisen kanssa rinnakkainen ratkaisutoimivalta esitutkinnan aikana.

Pykälän 2 momentti poikkeaisi voimassa olevan pykälän toisesta virkkeestä niin, että siinä ei mainittaisi tapausta, jossa tuomioistuin on määrännyt 13 §:ssä tarkoitettua vaatimuksesta antamallaan päätöksellä takavarikon pidettäväksi voimassa. Myös näissä tapauksissa takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan säilyttämättä jättämisestä päättäminen määräytyisi 1 momentin mukaisesti. Sääntelyä täydennettäisiin asiakirjan jäljennöstä koskevalla osalla.

18 §. Esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttamisen lykkääminen. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin, että kumotessaan takavarikon tai määrätessään, että takavarikkoa ei ole enää pidettävä voimassa, tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että takavarikoitua esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen samalla asettaman määräajan kulumista tai tuomioistuimen ratkaisun tulemista lainvoimaiseksi.

Erityinen asetettava määräaika liittyisi tilanteisiin, joissa takavarikon tarve on poistumassa, mutta takavarikon kohdetta on tarpeen vielä pitää lyhyt aika poliisin hallussa. Tällaisen määräajan tulisi olla merkittävästi lyhyempi kuin 14 §:n 2 momentin mukainen neljän kuukauden määräaika, käytännössä enintään joitakin viikkoja.

Lykkääminen ratkaisun lainvoimaiseksi tulemiseen asti puolestaan liittyisi tilanteisiin, joissa takavarikon kohteen välitön palauttaminen aiheuttaisi takavarikon toteutumisen vaarantumisen siinä tapauksessa, että muutoksenhakutuomioistuin päätyisi esineen, omaisuuden tai asiakirjan pitämiseen takavarikossa. Vaatimuksen esittäjän tulisi esittää selvitystä tällaisesta vaarantamisesta. Muuten tältä osin voidaan viitata myös siihen, mitä

jäljempänä todetaan syyteasian ratkaisua koskevan 20 §:n perusteluissa.

19 §. *Uudelleen takavarikoiminen tai jäljentäminen.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän 1 momentissa säädettäisiin ensinnäkin, että jos takavarikko on kumottu tai jos on päätetty, että asiakirjan jäljennöstä ei säilytetä käytettäväksi todisteena, ratkaisun tehnyt viranomaisena saa määrätä esineen, omaisuuden tai asiakirjan pantavaksi uudelleen takavarikkoon tai muuttaa asiakirjan jäljennöstä koskevaa ratkaisuaan. Edellytyksenä olisi aikaisemman ratkaisun jälkeen tietoon tullut asiaan vaikuttava seikka.

Momentti tarkoittaisi sitä, että uudelleen takavarikoimisesta tai asiakirjan jäljentämisestä todisteena käytettäväksi päätäisi tapauksesta riippuen pidättämiseen oikeutettu virkamies, virallinen syyttäjä tai tuomioistuin. Päätöksen tekisi pidättämiseen oikeutettu virkamies tai virallinen syyttäjä niissäkin tapauksissa, joissa tuomioistuin on 15 §:n 1 momentin nojalla pitänyt toimenpiteen voimassa mutta joissa mainittu virkamies on 17 §:n 1 momentin nojalla sittemmin kumonnut toimenpiteen. Merkitystä ei olisi myöskään sillä, onko takavarikon voimassaoloaika pidennetty.

Uuden päätöksen tekeminen edellyttäisi paitsi tietoon tullutta uutta seikkaa, luonnollisesti 1 §:n 1 momentissa säädettyjen takavarikon edellytysten ja asiakirjan ollessa kysymyksessä 2 §:ssä säädettyjen asiakirjan jäljentämisen edellytysten täyttymistä. Yleisperusteluissa on mainittu eräitä esimerkkejä tietoon tulleesta asiaan vaikuttavasta seikasta. Esitutinnan edistyessä saattaa esimerkiksi käsitys esineen tai asiakirjan merkityksestä todisteena muuttua. Olennaista olisi, että uusi takavarikoimispäätös tai jäljentämispäätös ei perustuisi pelkästään samoille seikoille kuin aikaisempi päätös.

Vaikka uuden päätöksen tekijä olisi tuomioistuin, poliisimies saisi kuitenkin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräyksestä tai 8 §:n 1 momentin mukaisissa tapauksissa ilman määräystäkin ottaa esineen, omaisuuden tai asiakirjan väliaikaisesti poliisin haltuun, kunnes asiassa saadaan tuomioistuimen ratkaisu. Jos asianosainen olisi tyytymätön pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän uuteen ratkaisuun, hän voisi

saattaa asian 15 §:n 1 momentin nojalla tuomioistuimen tutkittavaksi. Uudenkin takavarikkopäätöksen voimassaoloaika voitaisiin pidentää 14 §:n 2 momentin nojalla.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että tuomioistuimessa asia käsitellään pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta noudattaen soveltuvin osin 15 §:n 2 momenttia.

20 §. *Takavarikon voimassaolosta päättäminen syyteasiaa ratkaistaessa.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 15 §:ää. Siinä todettaisiin, että tuomioistuimen on syyteasian ratkaistessaan päätettävä, onko takavarikko edelleen pidettävä voimassa, kunnes menettämisseuraamus pannaan täytäntöön tai asiasta toisin määrätään.

Pykälä koskisi nykyiseen tapaan käytännössä tilanteita, joissa virallisen syyttäjän takavarikkovaatimus hyväksytään pääasian ratkaisemisen yhteydessä. Pykälä kuitenkin mahdollistaa myös sen, että tuomioistuin saa määrätä takavarikon pidettäväksi voimassa niissä tapauksissa, joissa takavarikoitu esine, omaisuus tai asiakirja olisi syyteasian ratkaisun perusteella palautettava jollekin henkilölle. Joissakin tapauksissa asiaa voidaan pitää siinä määrin epäselvänä, että on syytä odottaa muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisua, jos asia halutaan sinne viedä. Lisäksi olosuhteiden perusteella saattaa ilmetä vaara, että kysymyksessä oleva palautettava esine tai omaisuus hävitetään, hukataan tai piilotetaan niin, että takavarikointi ei enää tule kysymykseen muutoksenhakutuomioistuimen muuttaessa käräjäoikeuden ratkaisua. Tuomioistuimen olisikin huolellisesti harkittava sitä, onko takavarikko määrättävä pidettäväksi voimassa tällaisissa tapauksissa, kunnes ratkaisu tulee lainvoimaiseksi.

Todistelutarkoituksessa takavarikoidut esineet tulisi määrätä pidettäväksi takavarikoituna kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Tämä koskee luonnollisesti jo oikeudenkäyntiä edeltävää aikaa. Tästä voidaan kuitenkin poiketa esimerkiksi tapauksissa, joissa todistelun turvaaminen tapahtuu takavarikon kohteesta otettujen valokuvien tai näyttöiden avulla. Kysymyksessä on luonteeltaan sellainen asia, jonka ratkaisemisen yhteydessä tärkeä merkitys on virallisen syyttäjän mielipi-

teellä. Tämä tulisi ottaa esitutkintayhteistyön kautta huomioon.

21 §. *Takavarikosta päättäminen vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 15 a §:ää sillä lisäyksellä, että 4 momentin toisessa virkkeessä todettaisiin, että tämän luvun asiakirjajäljennöksiä koskevia säännöksiä saadaan soveltaa, jos se on oikeusapupyynnön tai oikeusavun antamista koskevien säännösten mukaan mahdollista. Säännöksillä tarkoitetaan tässä yhteydessä noudatettavia kansainvälisten velvoitteiden määräyksiä ja oikeusavun antamista koskevia lain säännöksiä. Joissakin tapauksissa saattaa esimerkiksi olla niin, että asiakirjajäljennös ei kelpaa todisteeksi. Lisäksi 3 momentin toiseksi viimeinen sana ”ilmeisesti” muutettaisiin käyttöyhteyteen paremmin soveltuvaksi sanaksi ”selvästi”, mikä ei tarkoittaisi asiallista muutosta.

22 §. *Muutoksenhaku.* Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 4 luvun 16 §:ää. Myös tässä uudessa pykälässä kuitenkin huomioitaisiin asiakirjan jäljentäminen takavarikoimisen vaihtoehtona.

23 §. *Takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttaminen.* Pykälän 1 ja 2 momentti olisivat voimassa olevan lain 4 luvun 17 §:ään verrattuna uusia. Pykälän 3 ja 4 momentti vastaisivat pääosin voimassa olevaa pykälää.

Pykälän 1 momentin mukaan, jos syyteasian käsittelyn yhteydessä useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, tuomioistuimen olisi määrättävä, että riita paremmasta oikeudesta käsitellään erikseen riita-asiaain oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä. Tuomioistuimen olisi samalla määrättävä, minkä ajan kuluessa kanne on nostettava. Tuomioistuin voisi kuitenkin tutkia parempaa oikeutta koskevan kysymyksen syyteasian käsittelyn yhteydessä, jollei tutkiminen viivytä asian käsittelyä.

Lähtökohtana parempaa oikeutta koskevis- sa riitatapauksissa siis olisi, että juttu siirretään siviiliprosessissa käsiteltäväksi. Kuitenkin selvät asiat tuomioistuin voisi ratkaista syyteasian yhteydessä. Viivyttämällä momentin viimeisessä virkkeellä tarkoitettaisiin tapauksia, joissa parempaa oikeutta koskevan

asian käsittelyllä olisi selvä asian käsittelyä hidastava vaikutus. Asian käsittely saattaisi viivästyä esimerkiksi, jos tarvitaan syyteasian ulkopuolista todistelua tai jos tosiasia- kysymykset ovat yleisemminkin epäselviä. Oikeuskysymyksen epäselvyydellä ei välttämättä olisi momentissa tarkoitettua viivästy- tävää vaikutusta. Eri oikeudenkäyntiin osoi- tamisen ei tulisi koskea tilanteita, joissa jon- kun oikeus omaisuuteen on ilmeinen. Tämä koskee esimerkiksi tapauksia, joissa omai- suuteen kohdistettu vaatimus on tehty haitan- tai kiusantekotarkoituksessa. Kaikilla riidan osapuolilla olisi oikeus nostaa momentissa tarkoitettu kanne. Kanteen nostamisen mää- räaikaa määrätessään tuomioistuimen tulisi kiinnittää huomiota asian laatuun.

Parempaa oikeutta koskeva asia olisi syytä käsitellä syyteasian ratkaisevassa tuomiois- tuimessa oikeudenkäyntiaineiston saatavuus- den vuoksi ja siksi, että tuomioistuin ei joudu erikseen selvittämään asian käsittelyyn sopi- vaa tuomioistuinta. Tällä menettelyllä myös estettäisiin se, että riita paremmasta oikeu- desta sysätään kevyin tai kyseenalaisin pe- rustein toisen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Lähtökohtaisesti parempaa oikeutta koskeva riita tulisi sen tuomarin ratkaistavaksi, joka osallistuu myös syyteasian käsittelyyn.

Takavarikon kohteesta saattaa olla riitaa myös tapauksissa, jotka eivät etene tuomiois- tuinkäsittelyyn asti. Sen vuoksi pykälän 2 momentissa ensimmäisessä virkkeessä sää- dettäisiin, että jos syytetä ei nosteta ja jos useat vaativat takavarikoitavaa palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi aset- taan 1 momentissa tarkoitettua määräajan kan- teen nostamista varten. Siltä osin tulisi ottaa huomioon seikkoja, jotka on edellä esitetty 1 momentin perusteluissa.

Momentin toinen ja kolmas virke koskisi- vat myös 1 momentin tapauksia. Omaisuus olisi tuomioistuimen tai pidättämiseen oikeu- tetun virkamiehen asetettua määräajan pidet- tävä poliisin hallussa, kunnes parempaa oi- keutta koskeva asia on lainvoimaisesti rat- kaistu tai hallussapito on ennen sitä osoittau- tunut muuten tarpeettomaksi. Jollei kannetta sanotussa ajassa nostettaisi, omaisuuden suh- teen saatettiin menetellä 3 momentissa sää- detyllä tavalla. Hallussapito osoittautuisi tar-

peettomaksi esimerkiksi silloin, kun esineestä, omaisuudesta tai asiakirjasta riitelevät pääsevät sovintoon riidan kohteesta tai vaatimuksesta luopumisen vuoksi kohdetta vaatii itselleen enää yksi henkilö. Momentin kolmas virke tarkoittaisi sitä, että esineen omistusoikeus siirtyisi valtiolle tai kohteen ollessa löytötavara esineen löytäjälle löytötavaralaisa (778/1988) säädetyllä tavalla.

Pykälän 3 momentista poistettaisiin voimassa olevan pykälän 1 momenttiin verrattuna tarpeettomaksi tuleva toinen virke. Virkkeessä todetaan, että jos useammat ovat vaatineet esinettä itselleen, esine on takavarikon kumoamisesta huolimatta pidettävä poliisin hallussa, kunnes riita paremmasta oikeudesta siihen on ratkaistu. Virke tulisi tarpeettomaksi uutta sääntelyä sisältävien 1 ja 2 momentin lakiin ottamisen vuoksi.

Momenttiin jäisi siis virke, jossa säädetään, että jos takavarikoitu esine, omaisuus tai asiakirja on takavarikon kumoamisen jälkeen palautettava omistajalleen tai muulle henkilölle, jolla on siihen oikeus, eikä tämä nouda takavarikon kohdetta kolmen kuukauden kuluessa poliisin ilmoituksesta, esineen, omaisuuden tai asiakirjan omistusoikeus siirtyy valtiolle tai kohteen ollessa löytötavara esineen löytäjälle löytötavaralaisa säädetyllä tavalla. Momentti siis koskisi edellä todetuin tavoin myös tapauksia, joissa palauttamista edeltää 1 tai 2 momentissa tarkoitettu riita paremmasta oikeudesta.

Pykälän 4 momentissa olisi lisäys verrattuna voimassa olevaan säännökseen. Ensimmäisen virkkeen mukaan poliisin olisi mahdollisuuksien mukaan selvítettävä sitä, kuka on palautettavan esineen, omaisuuden tai asiakirjan omistaja tai muu henkilö, jolla on siihen oikeus. Tällä muutoksella (lisättäisiin ”mahdollisuuksien mukaan”) korostettaisiin sitä, että poliisin on ensisijaisesti pyrittävä käyttämään muita selvittämiskeinoja kuin julkista kuulutusta, joka ei välttämättä tule takavarikon kohteeseen oikeutetun henkilön tietoon. Muutosta voimassa olevaan sääntelyyn merkitsisi myös se, että tarkempia määräyksiä kuuluttamisesta antaisi Poliisihallitus.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännössä on korostettu sitä, että takavarikoidut esineet on palautettava viivytyksettä, kun takavarikko on kumottu ja palauttamisen

edellytykset ovat olemassa. Poliisin on myös pidettävä huolta asiasta oma-aloitteisesti, eikä ryhdyttävä palauttamistoimiin vasta, kun omaisuuden tai esineen perään kysytään.

24 §. Takavarikoimisen sijasta suoritettava toimenpide. Pykälässä olisivat voimassa olevaan lakiin verrattuna uudet säännökset, jotka liittyisivät esineen tai omaisuuden hävittämiseen sekä hävittämisen asemesta tapahtuvaan kohteen ottamiseen valtion käyttöön tai myymiseen.

Pykälän 1 momentin mukaan vähäarvoinen esine tai esine, jonka hallussapito on rangaistavaa, voitaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä takavarikoimisen sijasta hävittää, ottaa valtion käyttöön tai myydä, jos esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi eikä sitä tarvita oikeudenkäynnissä todisteena. Sanan ”tuomittaisiin” käytämisestä huolimatta momentti koskisi sekä rangaistusmääräysmenettelyssä että tuomioistuinkäsittelyssä ratkaistavia rikosasioita. Momentti koskisi myös tapauksia, joissa esine jo on ehditty takavarikoida. Sanalla ”ilmeisesti” korostettaisiin sääntelyn soveltuvuutta vain selviin tapauksiin. Momenttia voitaisiin soveltaa myös tapauksissa, joissa esitutkintaa rajoitetaan ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 10 §:n nojalla.

Momenttia yleissäännöksenä sovellettaisiin niissä tapauksissa, joissa ei ole erityistä esineen hävittämiseen oikeuttavaa säännöstä. Hävittämisen kohteen vähäisen arvon osalta ei voida asettaa mitään kiinteää eurorajaa tai muutakaan yleisesti sovellettavaa arviointiperustetta. Esineen tarkka arvo saattaa lisäksi olla vaikeasti arvioitavissa. Yleensä hävittämisen kohteena olisi sellainen rikoksentekevälaine, jonka vähäarvoisuudesta ei ole epäselvyyttä. Vaikka esineen omistajan oikeutta pykälän 4 momentin mukaisesti olisi turvaamassa mahdollisuus saada vahingonkorvausta, rajatapauksissa olisi syytä olla varovainen ja jättää menettämisseuraamuksesta päättämisen tuomioistuimelle tai viralliselle syyttäjälle rikosasian pääasian ratkaisemisen yhteydessä. Esineen vähäarvoisuuden vaatimus ei koskisi niitä tapauksia, joissa kyseisen esineen hallussapito on rangaistavaa.

Hallussapidon rangaistavuutta arvioitaessa tulisi kiinnittää huomiota samanlaisiin näkökohtiin kuin joihin kiinnitetään huomiota

menettämisseuraamuksen tuomitsemisen yhteydessä. Rikoslain 10 luvun 4 §:n 1 momentin 2 kohdassa, 5 §:n 1 momentissa ja 6 §:n 2 momentissa on säännöksiä sellaisten esineiden tuomitsemisesta valtiolle, joiden hallussapito on rangaistavaa. Hallussapidon rangaistavuus kattaisi sekä ne tilanteet, jolloin rangaistus tuomitaan juuri omaisuuden hallussapidosta, että ne tilanteet, jolloin esineen omistajakin syyllistyisi rikokseen sitä hallussaan pitämällä. Peruste koskisi myös tilanteita, joissa rangaistus tosin tuomitaan esimerkiksi esineen käytöstä, mutta myös sen hallussapito olisi rangaistavaa.

Momentin mukaan takavarikoimisen sijasta suoritettavana toimenpiteenä tulisi kysymykseen myös esineen ottaminen valtion käyttöön tai myyminen. Tämä olisi johdonmukaista sen kanssa, että nämä ovat hävittämisen ohella vaihtoehtoja myös silloin, kun esine tuomitaan valtiolle menetetyksi. Menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoon liittyvistä kysymyksistä säädetään sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luvussa.

Käytännössä momentissa tarkoitetut vähärvoiset esineet ovat harvoin sellaisia, että niiden käyttöön ottaminen myymisestä puhumattakaan olisi tarkoituksenmukaista. Sama koskee pääsääntöisesti myös esineitä, joiden hallussapito on rangaistavaa. Valtion käyttöön ottaminen voisi tapahtua esimerkiksi koulutustarkoituksia varten. Yleensä käyttöön ottaminen tai myyminen tulisi kysymykseen vasta tuomioistuimen ratkaisun jälkeen, jolloin sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luvun säännökset tulevat suoraan sovellettaviksi. Ei ole kuitenkaan syytä sulkea pois tällaisia vaihtoehtoja myöskään tuomioistuinkäsittelyä edeltävässä vaiheessa.

Momentin mukaan takavarikon sijasta suoritettavasta toimenpiteestä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tältä osin noudatettaisiin sitä yleistä periaatetta, että toimenpiteistä esitutkinnan aikana päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies ja syyteharkinnan aikana virallinen syyttäjä. Nyt kysymyksessä oleva päätöksentekomenettely kuuluisi kuitenkin sen esitutkintayhteistyön piiriin, josta säädettäisiin ehdotettavan esitutkintalain 5 luvun 3 §:ssä. Jos siis olisi esimerkiksi epäselvää, tuomittaisiinko esine mahdollisessa oikeudenkäynnissä valtiolle

menetetyksi tai tarvitaanko sitä oikeudenkäynnissä todisteena, esitutkintaviranomaisen olisi oltava yhteydessä syyttäjään. Niissäkin tapauksissa, joissa päätöksen hävittämistä tekisi syyttäjä, hävittämistoimenpiteistä huolehtisi syyttäjän ilmoituksen jälkeen takavarikoitua omaisuutta hallussaan pitävä poliisiviranomainen.

Virallinen syyttäjä saa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:n 1 kohdan nojalla jättää esittämättä omaisuutta koskevan menettämiskaatumuksen. Nyt ehdotettava säännös olisi kuitenkin riippumaton mainitusta pykälästä, ja niillä olisi omat toisistaan riippumattomat soveltamisalat. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain pykälä esimerkiksi mahdollistaa esineen jättämisen rikoksesta epäillyn henkilön haltuun tai sen, että takavarikko kumotaan ja omaisuus palautetaan rikoksesta epäillylle menettämiskaatumuksen esittämättä jättämisen vuoksi.

Pykälän 2 momentissa olisi pelkästään virallista syyttäjää koskeva toimivallan perustava säännös. Syyttäjä voisi määrätä 1 momentissa tarkoitetun toimenpiteen, jos hän on tehnyt oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla syyttämättä jättämispäätöksen ja jos esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi. Tämäkin toimivalta koskisi siis vähärvoisia esineitä ja esineitä, joiden hallussapito on rangaistavaa. Momenttia voitaisiin soveltaa myös niissä tapauksissa joissa syyttäjä jättää rangaistuskäytön määrämisen antamatta.

Momentin soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa olisi yleensä kysymys siitä, että virallinen syyttäjä jättää syytteen nostamatta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n nojalla. Itsensä syyttömäksi katsova syyttämättä jätetty henkilö voi mainitun luvun 10 §:n nojalla toimia niin, että syyttäjän on saatettava syyllisyyttä koskeva ratkaisunsa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Hävittämisen kanssa ei tarvitsisi odottaa viimeksi mainitussa pykälässä tarkoitetun 30 päivän määräajan umpeen kulumista. Myös näissä tapauksissa asianosaisen oikeutta turvaksi mahdollisuus saada korvausta 4 momentissa viitatus luvun säännösten perusteella.

Tässäkin tapauksessa virallisella syyttäjällä olisi harkintavaltaa sen suhteen, mikä kolmesta takavarikon vaihtoehdosta valitaan. Tarvittaessa hänen olisi neuvoteltava parhaan vaihtoehdon valinnasta esitutkintaviranomaisen edustajien kanssa, koska näillä saattaa esineen hallussapidon perusteella olla tarpeellista tietoa.

Pykälän 3 momentti liittyisi asianosaisen oikeusturvaan. Sen mukaan edellä 1 momentissa tarkoitettu toimenpide olisi tehtävä todistettavasti ja siitä olisi viipymättä ilmoitettava sille, jolta tai jonka luona esine on otettu haltuun, jos hän ei ole ollut paikalla toimenpidettä suoritettaessa. Useissa tapauksissa hävittäminen tapahtuisi rikoksesta epäillyn läsnä ollessa, jolloin erillistä ilmoittamista ei siis tarvittaisi. Pykälässä ei säädetäisi ilmoitustavasta. Ilmoitusvelvollisuus voitaisiin täyttää tavallisen kirjeen lähettämällä. Velvollisuus koskisi vain tapauksia, joissa henkilö on tavoitettavissa eli hänen osoitteensa tai muut yhteystietonsa ovat esitutkintaviranomaisen tiedossa tai hankittavissa.

Hävittämistä ennen voitaisiin kuulla sitä, jolta tai jonka luona esine on otettu haltuun. Näin voitaisiin yleensä menetellä tällaisen henkilön ollessa paikalla, kun esine otetaan hävittämistä varten viranomaisen haltuun. Välttämätöntä kuuleminen ei olisi, koska henkilön oikeutta turvaisi 4 momentissa olevaan lakiviittaukseen perustuva vahingonkorvausoikeus. Kuulemisen tarvetta vähentää myös hävittämisoikeuden rajaaminen selviin tapauksiin sekä vähäarvoisiin esineisiin tai esineisiin, joiden hallussapito on rangaistavaa.

Pykälän 4 momentti liittyisi oikeusturvakysymyksiin. Siinä säädetäisiin, että edellä 1 momentissa tarkoitettuun toimenpiteeseen ja asianosaisen oikeuteen saada korvausta sovelletaan soveltuvin osin sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luvun säännöksiä. Toimenpiteestä olisi laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.

Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luku koskee menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoa, josta lain 38 §:n 1 momentin nojalla huolehtii poliisilaitos. Mainitun säännöksen mukaan täytäntöönpanotoimina tulevat kysymyksen menetetyksi tuomitun omaisuuden ottaminen valtion käyttöön,

myyminen tai hävittäminen. Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 42 §:n mukaan sisäasiainministeriön toimivaltaan kuuluu antaa yleisiä ja yksittäistapaukseen liittyviä määräyksiä täytäntöönpanotoimien edellytyksistä ja niihin liittyvistä menettelytavoista.

Asianosaisen oikeusturvan vuoksi momentissa viitattaisiin sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 lukuun myös asianosaiselle suoritettavan korvauksen osalta. Mainitun lain 45 §:n 1 momentin mukaan, jos tuomioistuimien on lainvoimaisella tuomiolla hylännyt omaisuuden menetetyksi tuomitsemista koskevan vaatimuksen, omaisuus on pyynnöstä palautettava omistajalleen tai sille, jolla siihen muuten on oikeus. Asianomaisella on viimeksi mainitun momentin nojalla oikeus saada omaisuudesta korvaus, jos sen palauttaminen ei täytäntöönpanotoimen suorittamisen tai muun syyn vuoksi ole enää mahdollista.

Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 45 §:n 1 momentin soveltaminen soveltuvin osin tarkoittaisi sitä, että jos tuomioistuimen ratkaisu pääasiassa olisi sellainen, että sen perusteella menettämisseuraamuksen määrääminen ei olisi tullut kysymykseen, esine on palautettava siihen oikeutetulle. Jos se on ehditty hävittää, kuten yleensä olisi asianlaista, henkilöllä olisi oikeus vaatia korvausta siitä. Mainitun pykälän 1 momentin lopun ja 2 momentin mukaisesti korvausta haettaisiin kirjallisesti Oikeusrekisterikeskukselta ja korvaukseen tyytymättömällä olisi oikeus ajaa kannetta kotipaikkansa tai Helsingin käräjäoikeudessa. Käytännössä tällaisia korvausvaatimuksia kanteista puhumattakaan ei juuri esiintyisi kysymyksessä olevien esineiden vähäarvoisuuden vuoksi.

25 §. Viittaussäännös. Pykälässä todettaisiin voimassa olevan lain 4 luvun 19 §:ää osittain vastaavasti, että tämän luvun säännösten lisäksi on noudatettava, mitä takavarikosta ja takavarikoimisen sijasta tapahtuvasta hävittämisestä erikseen laissa säädetään. Joitakin hävittämistä koskevia erityissäännöksiä on jo käsitelty yleisperusteluissa.

Takavarikkoa koskevia säännöksiä on esimerkiksi kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 23 §:n 1 momentissa, omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytän-

töönpanosta Euroopan unionissa annetun lain (540/2005) 9 §:n 1 momentissa ja 10 §:n 1 momentissa, huumausainelain (373/2008) 43 §:ssä, eläinsuojelulain (247/1996) 47 §:ssä ja löytötavaralain 16 §:n 1 momentissa.

8 luku Etsintä

Paikkaan kohdistuva etsintä

1 §. Määritelmät. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että luvun mukaisia paikkaan kohdistuvia etsintöjä ovat kotietsintä, joka voi olla yleinen tai erityinen kotietsintä, sekä paikanetsintä. Paikkaan kohdistuvan etsinnän piiriin kuuluvien etsintöjen rajaamista tällä tavalla tarvitaan sen vuoksi, että tällaista etsinnän yläkäsitettä hyödynnettäisiin jäljempänä luvun muissa säännöksissä.

Pykälän 2–4 momentissa olisivat yleisen kotietsinnän, erityisen kotietsinnän ja paikanetsinnän määritelmät. Yleisellä kotietsinnällä tarkoitettaisiin rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettua kotirauhan suojaamassa paikassa toimitettavaa etsintää. *Erityisellä kotietsinnällä* tarkoitettaisiin etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta. Paikanetsinnällä tarkoitettaisiin etsintää, joka toimitetaan muussa kuin 2 tai 3 momentissa tarkoitettussa paikassa, johon ei ole yleistä pääsyä taikka johon yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana, taikka jonka kohteena on kulkuneuvo.

Pykälä tarkoittaisi muutosta nykyiseen tilanteeseen sellaisena kuin miksi se määritetty pakkokeinolain 5 luvun 1, 2 ja 8 §:n perusteella. Mainitut säännökset tuntevat vain yhdenlaisen kotietsinnän, jonka kohteena olevat paikat on määritelty 1 §:n 1 momentissa. Sen mukaan kotietsintä saadaan toimittaa rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa. Pykälän 3 momentin mukaan kotietsintä voidaan toimittaa myös paikassa, johon yleisöllä on pääsy. Paikantarkastuksen kohteena oleva paikka määritellään 8 §:ssä niin, että tarkas-

tus saadaan toimittaa muualla kuin 1 §:n 1 momentissa tarkoitettussa paikassa, vaikka yleisöllä ei ole sinne pääsyä.

Paikkaan kohdistuvien etsintöjen jaottelulla ehdotetulla tavalla pyritään siihen, että kotietsinnän kohteena jatkossa olisi koti sanan varsinaisessa merkityksessä ja eräät siihen välittömästi liittyvät tilat ja muut paikat, että etsinnän erityistyyppi tulisi salassapitovelvollisen tai salassapitoon oikeutetun luona tehtävä etsintä siihen liittyvien erityispiirteiden vuoksi ja että muut paikkaan kohdistuvat etsinnät, niin suljettuun kuin yleisölle avoimeen tilaan ja muuhun paikkaan kohdistuvat, muodostaisivat kolmannen ryhmän. Viimeksi mainittuun tulisi kuulumaan muu kuin asumiseen tarkoitettu kulkuneuvo, jonka ei nykyisen lain mukaisesti tarvitsisi olla suljettu. Osa nykyisistä kotietsintäpaikoista siirtyisi paikanetsinnän piiriin ja osa nykyisistä paikantarkastuksen piiriin kuuluvista paikoista siirtyisi kotietsinnän piiriin.

Paikkaan kohdistuva etsintä koskisi usein tiloja, joiden piiriin kuuluvat paikat puolestaan ovat rakennuksia, niiden huoneita taikka huoneissa olevia tai niihin liittyviä säilytyspaikkoja (esimerkiksi komero). Säilytyspaikaltaan ei enää edellytettäisiin nykyisen lain tapaan sitä, että sen tulee olla suljettu. Tilalle on ominaista, että se on seinin ja usein myös katolla rajattu. Muita paikkoja ovat lähinnä ulkoalueet.

Mitä tulee pykälän 2 momenttiin, rikoslain 24 luvun 11 §:ssä todetaan kotirauhan suojaamia paikkoja olevan asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitettut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset, sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen. Pykälässä käytetyillä ilmaisuilla ”asunto” ja ”loma-asunto” on yleensä melko vakiintunut sisältö. Asuntoihin luetaan muun ohessa kerros- ja rivitalohuoneistot, omakotitalot ja niiden osat. Loma-asunnoista yleisimpiä ovat kesämökit ja ympärivuotisesti käytössä olevat mökit. Kulkuvälineisiin liittyen asunnoiksi on katsottava esimerkiksi asuntoautot ja rekka-auton nukkumiseen tarkoitettut osat.

Yleisen kotietsinnän piiriin kuuluva paikka voisi olla vakinainen tai satunnainen asumis-

paikka. Olennaista olisi se, että siellä asutaan parhaillaan tai että se on ainakin asumiseen tarkoitettu. Tällainen kohde kuuluisi yleisen kotietsinnän piiriin, vaikka esitutkintaviranomaisella olisi aihetta olettaa, että siellä ei etsinnän toimittamisaikaan ole ketään (esimerkiksi ainoastaan kesäkäyttöön tarkoitettu mökki talvella). Tilan omistus- tai hallintasuhteilla ei olisi merkitystä arvioitaessa sitä, onko kysymyksessä yleisen kotietsinnän piiriin kuuluva paikka.

Kotietsinnän piiriin kuuluisi myös paikka, jota ei yleensä käytetä asumiseen mutta jota kysymyksessä olevassa tapauksessa kuitenkin siihen käytetään. Esimerkkinä viimeksi mainitusta tapauksesta voidaan mainita se, että henkilö luvallisesti asuu jossakin varastorakennuksen huoneessa, jota ei ole alun perin asumiseen tarkoitettu. Tällöin tilassa on yleensä henkilön yöpymistarvikkeita ja muita tavaroita, joista voidaan päätellä hänen asuvan tilassa momentin edellyttämällä tavalla. Asumiseksi ei voida näissäkään tapauksissa katsoa tilapäistä esimerkiksi yli yön kestävää oleskelua tai ainoastaan joitakin päiviä kestävää oleskelua.

Yleisen kotietsinnän piiriin kuuluisivat siis rikoslain 24 luvun 11 §:n perusteella myös asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen. Tällaisina rakennuksina tulevat kysymykseen esimerkiksi aitta, autotalli, sauna, maatalousrakennus ja varastorakennus. Yksityisalueella sijaitsevan tilan käyttötarkoituksella ei olisi merkitystä.

Pykälän 3 *momentissa* tarkoitettujen etsintäpaikkojen piiri määräytyisi momentissa viitattujen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännösten perusteella. Luvun 23 §:n 1 momentissa säädetään salassapitovelvollisista henkilöistä. Mainitun säännöksen perusteella erityisen kotietsinnän piiriin kuuluvia tiloja yleensä olisivat esimerkiksi virkamiesten työhuoneet, lääkärin vastaanottotilat ja asianajotoimistot. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentin ja siinä viitattun sanavapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain perusteella momentin soveltamisalaan kuuluvia tiloja yleensä olisivat esimerkiksi toimittajien asunnot sekä lehtien ja kirjojen toimitusten ja kustantamojen toi-

mitilat ja niiden palveluksessa olevien henkilöiden asunnot.

Momentissa tilan korostunut liityntä salassapitovelvollisuuden tai -oikeuteen todettai-siin ilmaisulla ”etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutu-
van tietoa”. Tämä ilmaisu tarkoittaisi sitä, että paikkaan kohdistuvan etsinnän määrittäminen erityisesti kotietsinnäksi ei riippuisi kategorisesti siitä, mihin tarkoitukseen ky-seessä olevaa paikkaa yleensä tai pääasialli-
sesti käytetään. Erityisen kotietsinnän piiriin saattaisi mennä esimerkiksi asianajajan asun-
to, jos hän tekee töitä siellä tai jos siellä muu-
ten on hänen työhönsä liittyviä asiakirjoja. Toisaalta asianajotoimistoon kohdistuva et-
sintä saatettaisiin rajata siten, että tietoon ei
ilmeisesti tule salassa pidettäviä tietoja (esi-
merkiksi henkilön etsiminen tai tietyn esi-
neen etsiminen todistelutarkoitusta varten),
jolloin ei olisi myöskään kysymys erityisestä
kotietsinnästä. Koska tarkoituksena on tältä
osin suojata salassapitovelvollisuutta tai -
oikeutta eikä tiettyjä tiloja, erityisen kotiet-
sinnän kohteena olevan tilan määrittely jäisi
pakostakin jossakin määrin avoimeksi ja ko-
tietäpäätöstä valmisteltaessa tehtävän
huolellisen harkinnan yhteydessä yksityista-
pauksellisesti määritettäväksi.

Ilmaisu ”etsinnän kohteeksi on syytä olet-
taa joutuva tietoa” tarkoittaa sitä, että etsin-
nän arvioiminen erityisesti kotietsinnäksi on
tietyn kynnyksen takana. Tämä kynnyks riip-
puisi siitä, onko kysymyksessä salassapitoo-
n velvollisen tai oikeutetun työhuone, liiketila
tai muu vastaava ammatinharjoittamispaikka
vai onko kysymyksessä muu tila. Jos kysy-
mys on ammatinharjoittamispaikasta ja jos
etsinnän kohteena ovat paikassa olevat asia-
kirjat ja tiedot, lähtökohtana olisi etsinnän
katsominen erityisesti kotietsinnäksi. Muiden
tilojen osalta tulisi olla nimenomaista tietoa
siitä, että sieltä saattaa löytyä kysymyksessä
olevaa tietoa. Kuten edellä on viitattu, kum-
pienkin paikkojen kohdalla vaikuttaisi se, mi-
tä etsintäpäätöksen perusteella paikasta etsi-
tään ja mitä siellä tutkitaan. Lisäksi kynnyk-
seen saattaisi vaikuttaa se, minkälaisen hen-
kilön salassapitovelvollisuudesta tai -
oikeudesta on kysymys. Esimerkiksi virka-
miehillä ei välttämättä ole työhuoneessaan
samassa määrin salassa pidettävää tietoa kuin

asianajajalla. Jos alkuperäinen arvio tilojen luonteesta osoittautuisi vääräksi, etsintä voisi muuttua erityiseksi kotietsinnäksi kesken etsinnän toimittamisen, mihin liittyvästä päätöksenteosta ja etsintävaltuutetun määräämisestä säädettäisiin 15 §:n 2 momentissa.

Pykälän 4 momentin piiriin kuuluisivat kaikki muut kuin 2 tai 3 momentissa tarkoitettut paikat. Poliisin toimivaltuuksien kattavan määrittelyn tarkoituksessa tämä koskisi ensinnäkin sellaisia rakennuksia, huoneita, säilytyspaikkoja ja muita paikkoja, joihin on yleinen pääsy (esimerkiksi myymälät, virastot, kahvilat ja ravintolat). Lisäksi momentin soveltamisalaan kuuluisivat sellaiset tilat ja muut paikat, joita ei tarkoiteta 2 tai 3 momentissa ja joihin ei ole yleistä pääsyä tai yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana. Esimerkkeinä viimeksi mainituista voidaan mainita vain henkilökunnan käyttöön tarkoitettut liiketilojen huoneet, etsintähetkellä suljettuna oleva virastorakennus ja teollisuuslaitoksen aidattu piha-alue.

Momentin piiriin tulisi näin sellaisia etsintäpaikkoja, jotka voimassa olevan lain 5 luvun 1 §:n 1 ja 3 momentin nojalla kuuluvat tällä hetkellä kotietsinnän piiriin mutta joiden ei voida katsoa koskevan kotia tai paikkaa, jossa saattaa tulla vastaan salassa pidettävää tietoa. Tässä yhteydessä myös kulkuneuvon kohdistuva etsintä siirtyisi paikanetsintään piiriin siltä osin kuin kysymyksessä ei ole asumiseen tarkoitettu kulkuneuvo, jossa suoritettava etsintä olisi yleistä kotietsintää.

Momentissa oleva ilmaisu ”taikka muussa paikassa” liittyisi siihen, että paikanetsintä voitaisiin kohdistaa sellaisiin alueisiin, joihin paikantarkastus voidaan kohdistaa nykyisen pakkokeinolain 5 luvun 8 §:n nojalla. Tämä koskee esimerkiksi piha-alueita, puutarhoja sekä erilaisia teollisuus- ja varastoalueita.

2 §. Kotietsinnän edellytykset. Pykälässä säädettäisiin yleisen ja erityisen kotietsinnän edellytyksistä. Edellytykset eivät koskisi kuitenkaan henkilön löytämiseksi tapahtuvaa yleistä kotietsintää, joista säädettäisiin 3 §:ssä.

Pykälässä säädettävät kotietsinnän edellytykset vastaisivat suurin piirtein niitä, joista säädetään voimassa olevan pakkokeinolain 5 luvun 1 §:ssä. Rikoksesta epäillyn hallin-

nassa olevaa paikkaa koskisi pykälän 1 momenttia. Sen mukaan kotietsinnän edellytykset liittyisivät voimassa olevan lain tavoin epäilyyn tietynasteisen rikoksen tekemisestä ja etsinnän tiettyihin tavoitteisiin. Epäiltyyn rikokseen liittyisi momentin 1 kohta, jonka mukaan kotietsintä saataisiin toimittaa, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvittävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytäntöä on jonkin verran siitä, onko voimassa olevan lain 5 luvun 1 §:n 1 momentin edellyttämää rikosepäilyä ollut. Useissa ratkaisuissa on katsottu, että kotietsinnästä pidättäytyminen olisi ollut sen toteuttamista perustellumpaa. Tämä liittyy kysymykseen kotirauhan asemasta korkeasti arvostettuna oikeushyvästä. Tältä osin merkittävässä asemassa on suhteellisuusperiaate, minkä vuoksi lievien rikosten yhteydessä kotietsintä on katsottu kyseenalaiseksi (esimerkiksi kahden ekstaasitabletin hankkimiseen liittyvä tapaus). Suhteellisuusperiaatteeseen liittyviä ratkaisuja löytyy myös EIT:n ratkaisukäytännöstä. Esimerkiksi liikenne rikkomusta koskevassa tapauksessa *Buck v. Saksa 28.4.2005* ihmisoikeustuomioistuimien on EIS 8 artiklan 2 kappaleeseen liittyen todennut, että sen oikeuskäytännön mukaan välttämättömyys tarkoittaa sitä, että puuttuminen vastaa pakottavaa yhteiskunnallista tavoitetta ja on oikeassa suhteessa hyväksyttäviin tavoitteisiinsa.

Esiin on tullut myös tapauksia, joiden osalta eduskunnan apulaisoikeusmies on pitänyt toimitettuja kotietsintöjä kyseenalaisina niiden liittyessä henkilön aikaisempaan rikollisuuteen tai rikosepäilyn asemasta tiedustelutyypin tiedon hankkimiseen. Tässä yhteydessä onkin syytä kiinnittää huomiota konkreettisen, jo tehtyyn rikokseen liittyvän epäilyn olemassaoloon. Kotietsinnän ei pitäisi perustua pelkkään vihjetietoon, vaan pitäisi olla myös muuta rikosepäilyä tukevaa selvitystä tai tietoa.

Momentin 2 kohdassa säädettäisiin kotietsinnän tarkoitukseen liittyvistä etsinnän edellytyksistä tavalla, joka pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 5 luvun 1 §:n 1 momentissa olevaa. Yleinen tai erityinen kotietsintä

saataisiin toimittaa, jos voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä a) 7 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu takavarikoitava esine, omaisuus, asiakirja tai tieto; b) 7 luvun 2 §:n nojalla jäljennettävä asiakirja; c) vakuustakavarikkoon määrättävä omaisuus; tai d) seikka, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Kohdissa otettaisiin huomioon takavarikkoa ja asiakirjan jäljentämistä koskevat 7 lukuun liittyvät ehdotukset ja se, että ainoana turvaamistoimena jäisi 6 luvun säännösten nojalla käytettäväksi vakuustakavarikko.

Kohta poikkeaisi voimassa olevasta laista siinä, että etsinnän toimittamiselle asetettaisiin ”voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä” -kynnys, jota nykyinen laki ei tunne. Kysymys ei välttämättä ole tosiasiallisen tilanteen muuttumisesta vaan pikemminkin sääntelyn selventämisestä. Kynnys tarkoittaa sitä, että täytyy olla kotietsinnän menestykselliseen toimittamiseen liittyviä perusteltuja ennako-odotuksia, jotka liittyvät käytettävissä oleviin tietoihin epäilystä rikoksesta ja rikoksesta epäilystä. Lisäksi on oltava kytkeä konkreettisen 1 kohdassa tarkoitettuna rikoksen tutkintaan. ”Voidaan olettaa” -kynnys ei ole muutenkaan vieras etsintäsäännöksille, mikä ilmenee voimassa olevan pykälän ja tämän ehdotettavan pykälän 2 momentista.

Pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan lain 5 luvun 1 §:n 2 momenttia sillä tavalla yksinkertaistettuna, että siinä viitataan etsinnän tarkoituksen osalta 1 momentin 2 kohdan mukaiseen tarkoitukseen. Momentin mukaan paikassa, joka ei ole rikoksesta epäillyn hallinnassa, saataisiin kotietsintä toimittaa vain, jos rikos on tehty siellä tai epäilty on otettu siellä kiinni taikka jos muuten voidaan erittäin pätevin perustein olettaa, että etsinnässä löytyy 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka. Hallituksen esityksen HE 52/2002 vp perusteluissa käsitellään yksityiskohtaisesti sitä, milloin esimerkiksi rakennus tai huoneisto on rikoksesta epäillyn ja milloin jonkun muun hallinnassa.

3 §. *Yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että yleinen kotietsintä saadaan toimittaa esitutkintaan noudettavan, kiinni otettavan, pi-

dätettävän tai vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan tai sinne rikosasian vastaajaksi haastettavan taikka henkilönkatsastukseen toimitettavan löytämiseksi hänen hallinnassaan olevassa paikassa. Pykälän 2 momentin mukaan yleinen kotietsintä saataisiin toimittaa muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa paikassa vain, jos etsittävän henkilön voidaan erittäin pätevin perustein olettaa olevan siellä. Pykälän 1 momentin 2 kohdassa ei mainittaisi erikseen poissa olevana vangittua, koska hän on kohdassa tarkoitettu kiinni otettava.

Pykälä pitkälti vastaisi sääntelyä, joka on tällä hetkellä pakkokeinolain 5 luvun 2 §:ssä. Voimassa olevaan lakiin verrattuna 1 momenttiin kuitenkin lisättäisiin etsittävien henkilöiden joukkoon esitutkintaan noudettava. Kuulusteluun noudettavan etsimistä rakennuksesta, huoneesta tai kulkuneuvosta säännellään tällä hetkellä poliisilain 13 §:n 1 momentissa. Kotietsintää koskevat rikosasian käsittelyyn liittyvät säännökset olisi syytä selvyyden vuoksi keskittää pakkokeinolain etsintää koskevaan lukuun. Noudosta esitutkintaan säädettäisiin muuten uuden esitutkintalain 6 luvun 2 §:ssä.

Pykälän soveltamisalan ulottuminen yleiseen kotietsintään sekä kotietsinnän ja muun paikkaan kohdistuvan etsinnän rajanvedon muuttuminen edellyttäisivät sitä, että poistetaan voimassa olevan pykälän 2 momentin jälkimmäinen virke, joka koskee etsintää paikassa, johon yleisöllä on pääsy tai jossa rikosentekijöinä on tapana oleskella. Tällaiset paikat kuuluisivat tämän esityksen perusteella käytännössä paikanetsinnän piiriin.

Pykälän 1 momentissa ei mainittaisi etsinnän edellytyksenä sitä, että etsittävän voidaan olettaa oleskelevan hallinnassaan olevassa paikassa. Lähtökohtaisesti henkilön voidaan olettaa tiettyinä aikoina oleskelevan asunnossaan. Ennen kotietsintää on myös vaikeaa varmistautua, että etsittävä henkilö on tosiasiallisesti tilassa. Huomioon on kuitenkin mahdollisuuksien mukaan otettava poissaoloja (esimerkiksi lomamatkat) ja muuttamista koskevat tiedot. Lisäksi tulisi aina yhteydenottoyritysten avulla pyrkiä siihen, että henkilö täyttää velvoitteensa (esimerkiksi saapuminen kuulusteluun) vapaaehtoisesti ilman kotietsintään turvautumista.

Henkilön löytämiseksi toimitettavan paikkaan kohdistuvan etsinnän osalta on syytä korostaa sitä, että tällaisessa etsinnässä ei paikkaa saa tutkia laajemmalti kuin mainitun tarkoituksen toteuttamiseksi. Laatikoiden ja muiden sellaisten säilytyspaikkojen avaaminen ja penkominen, joissa henkilön ei voida olettaa olevan, ei ole sallittua. Esimerkiksi komero voidaan avata, jos henkilön on mahdollista piiloutua siihen. Tällöinkään ei saada tarkastella komerossa olevia tavaroita, jos kysymyksessä ei ole samalla 2 §:n mukainen kotietsintä tai 4 §:n mukainen paikanetsintä esimerkiksi takavarikoitavan esineen etsimistä varten. Jotta etsintä ei muutu erityiseksi kotietsinnäksi, sitä ei pidä myöskään toimittaa siten, että etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa.

Pykälän 2 momentissa käytettäväksi ehdotettavan ilmaisun ”voidaan erittäin pätevin perusteina olettaa olevan” osalta voidaan viitata erääseen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuun (18.8.2008, dnro 636/4/07). Se koskee tapausta, jossa kotietsintä oli toimitettu liiketiloissa sillä perusteella, että etsintäkuulutetun auto oli ollut sen rakennuksen pihassa, jossa tilat sijaitsevat. Ratkaisussaan apulaisoikeusasiamies totesi, että mainittu laissa asetettu kynnyks on varsin korkea ja edellyttää esitettyä konkreettisempia havaintoja etsityn henkilön olinpaikasta. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun mukaan asian arvioinnissa on merkitystä sillä, onko kysymys rikoslain 24 luvun 11 §:ssä määritellystä kotirauhan suojaamasta paikasta. Ratkaisussa tarkoitettu etsintä menisi jatkossa seuraavassa pykälässä tarkoitettujen paikanetsinnän piiriin. Siinä ei olisi erottelua sen suhteen, onko tutkittava paikka etsittävän henkilön hallinnassa vai ei.

4 §. Paikanetsinnän edellytykset. Pykälän mukaan paikanetsinnän edellytykset vastaisivat voimassa olevan lain 5 luvun 8 §:n mukaisia paikantarkastuksen edellytyksiä sillä muutoksella, että pykälässä viitattavan 3 §:n 1 momentin mukaan yleinen kotietsintä voitaisiin toimittaa myös esitutkintaan noudettavan löytämiseksi.

Paikanetsintä saataisiin toimittaa esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytämiseksi 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa sää-

detyin edellytyksin ja 3 §:n 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden löytämiseksi. Ensiksi mainittu viittaus tarkoittaisi sitä, että etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä kohdassa tarkoitettu asia. Pykälässä ei voimassa olevan lain mukaisesti säädettäisi paikanetsinnästä päättävästä virkamiehestä, koska paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämisestä säädettäisiin kootusti 15 §:ssä.

5 §. Läsnaolo kotietsinnässä. Pykälä poikkeaisi monin paikoin voimassa olevan lain 5 luvun 4 §:stä. Kuten muissakin luvun säännöksissä, ”kotietsinnällä” tarkoitettaisiin tässä sekä yleistä että erityistä kotietsintää.

Pykälän 1 momentissa todettaisiin, että kotietsinnässä tulee mahdollisuuksien mukaan olla paikalla etsinnän toimittajan nimeämä todistaja. Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 5 luvun 4 §:n 1 momentin ensimmäistä virkettä. Pykälässä käytettäisiin ”toimitusmiehen” sijasta paremmin kuvaavaa ilmaisua ”etsinnän toimittaja”.

Momentissa nyt selvästi todettaisiin se ainoa tapaus, jonka perusteella etsinnän toimittaja voisi poiketa todistajanhankkimisvelvollisuudesta. Sanalla ”nimeämä” korvattaisiin sana ”kutsuma” ensiksi mainitun kuvateksteissä paremmin etsinnän toimittajan virkavelvollisuutta huolehtia todistajan hankkimisesta paikalle. Momenttiin liittyy apulaisoikeuskanslerin ratkaisu, jonka mukaan kotietsinnän toimitustodistajan tulee pidättäytyä osallistumasta itse toimitukseen (valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2005, s. 94).

Momentissa ei olisi voimassa olevan lain vastaavassa säännöksessä olevaa toista virkettä, joka koskee asiantuntijan tai muun henkilön käyttämistä apuna etsinnässä. Muiden henkilöiden käyttämisestä apuna säädettäisiin kootusti pykälän 3 momentissa, joka koskisi myös asianomistajan ja hänen asiamiehensä osallistumista kotietsintään.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että sille, jonka luona kotietsintä toimitetaan, tai hänen poissa ollessaan jollekin paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevälle on varattava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja. Tilaisuutta ei tarvitsisi varata, jos se viivytettäisiin toimitusta merkittävästi. Jollei kukaan

mainituista henkilöistä eikä heidän kutsumansa todistaja ole ollut toimituksessa läsnä, kotietsinnästä sekä 6 §:n mukaisesta oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen jäljennös ja 18 §:n mukaisesta oikeudesta saada pöytäkirjan jäljennös olisi viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona etsintä on toimitettu.

Momenttia muutettaisiin vastaavaan voimassa olevaan säännökseen verrattuna ensinnäkin niin, että ilmaisu ”talonväkeensä kuuluvalla” korvattaisiin ilmaisulla ”paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevälle”. Tarkoituksina olisivat tältä osin nykyaikaisemman ilmauksen käyttäminen ja säännöksen täsmentäminen. Viimeksi mainittuun liittyy ensinnäkin se, että kotietsintä voitaisiin toimittaa muissa kuin varsinaisen kodin piiriin kuuluvissa paikoissa, esimerkiksi asianajotoimistossa. Lisäksi kotietsintätiloissa voi oleskella paikanhaltijan luvalla muitakin kuin siellä asuvia tai työskenteleviä henkilöitä, joilla on kiinteä yhteys paikanhaltijaan. Esimerkkinä voidaan mainita pitkäaikaisemmin oleskelevat vieraat. Lyhytaikaisella ja tilapäisellä oleskelulla (esimerkiksi liiketiloissa oleskelevat asiakkaat) ei olisi merkitystä säännöksen soveltamisen kannalta.

Momentissa korvattaisiin nykyisen lain ilmaus ”annettava tilaisuus” ilmaisulla ”varattava tilaisuus”. Tältä osin voimassa olevan lain ilmaisu voidaan pitää suhteellisen voimakkaana, kun asiallisesti kysymys on siitä, että kotietsinnän kohteena olevan paikan haltijan tai muun vastaavan henkilön sallitaan olla paikalla etsintää toimitettaessa ja että tarvittaessa ensin ilmoitetaan poissa olevalle haltijalle aloitettavasta etsinnästä. Lisäksi tilaisuuden varaamisesta voitaisiin poiketa vain, jos se merkittävästi viivyttäisi toimitusta. Nykyisen lain mukaan tilaisuuden antamisesta saadaan poiketa, jos se viivyttää toimitusta. Tältä osin muutoksella haluttaisiin korostaa sitä, että aina olisi tarkkaan harkittava sitä, kuinka kiire kotietsinnän toimittamisella on ja kuinka kauan tilaisuuden varaamiseen menisi. Arviointi on hyvin tapauskohtaista, esimerkiksi rikostutkinnalliset syyt saattavat edellyttää hyvinkin pikaisesti toimitettavaa kotietsintää. Tällaiset syyt eivät yksinään oikeuttaisi poikkeamaan tilaisuuden varaamisvelvollisuudesta. Toisaalta kommunika-

tioteknologian kehittyminen esimerkiksi matkapuhelimien myötä mahdollistaa sen, että henkilön voi tavoittaa hyvinkin nopeasti.

Momenttiin liittyy kysymys siitä, voidaan ko sen henkilön, jonka luona kotietsintä toimitettaisiin, tai hänen kutsumansa todistajan läsnäoloa estää tai rajoittaa sillä perusteella, että kyseinen henkilö käyttäytymisellään haittaisi tai häiritäisi etsinnän toimittamista. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisukäytännön mukaan (esimerkiksi ratkaisu 28.10.2003, dnro 642/4/02) näissä tapauksissa saattaa tulla kysymykseen voimassa olevan pykälän 2 momentin mukainen toimituksen viivästyminen. Tämä kuitenkin edellyttää apulaisoikeusasiamiehen mukaan varmuutta tai ainakin erittäin vahvaa todennäköisyyttä tällaisen käyttäytymisen suhteen. Lähtökohdana tulisikin olla, että paikanhaltijan ja hänen kutsumansa todistajan sallitaan olla läsnä toimituksessa. Tämä liittyy siihen, että on yleensä melko vaikeaa luotettavasti ennustaa sitä, miten henkilö tulee kotietsinnässä käyttäytymään. Jos henkilö sitten aiheuttaa häiriötä, hänet saataisiin poistaa paikalta 6 §:n 3 momentin mukaisesti.

Tilaisuuden varaamiseen liittyviä näkökohtia on kootusti käsitelty eduskunnan oikeusasiamiehen vuoden 2004 kertomuksessa (s. 121 ja 122). Kertomuksessa viitataan ensinnäkin siihen, että jos henkilö, jonka luona kotietsintä pidetään, on kotietsinnän aloittamishetkenä kiinniotettuna, pidätettynä tai vangittuna, tulee poliisin antaa hänelle tilaisuus olla läsnä etsinnässä ja kutsua siihen todistaja. Kertomuksessa tuodaan esiin se, että kotietsinnästä ei yleensä voida ilmoittaa etukäteen etsinnän tarkoitusta vaarantamatta. Lakia ei voida apulaisoikeusasiamiehen mukaan tulkita siten, että poliisilta olisi tarkoitus edellyttää erityisiä toimenpiteitä yhteyden saamiseksi paikan haltijaan, jos hän ei ole kohteessa läsnä tai helposti tavoitettavissa kohteen läheisyydestä, esimerkiksi tarkastuksen kohteena olevan omakotitalon pihamaalta tai tarkastettavista toimistotiloista. Esimerkiksi matkapuhelinten yleistymisen vuoksi mahdollisuudet tavoittaa paikanhaltija tarvittaessa nopeastikin ovat kuitenkin olennaisesti paremmat kuin voimassa olevan lain säätämisen aikoihin.

Oikeusasiamiehen kertomuksen mukaan tulisi siis mahdollisuuksien mukaan selvittää, onko paikanhaltija kotietsintäkohteen läheisyydessä ja viivytyksettä paikalle saatavissa. Viimeksi mainittuun näkökohtaan liittyy se, että myös ehdotettavassa momentissa merkitystä tilaisuuden varaamisen osalta olisi sillä, onko paikanhaltija ja hänen kutsumansa todistaja saatavissa paikalle ilman toimituksen viivytämistä. Etsinnän viivästyminen on myös ainoa peruste rajoittaa paikanhaltijan tai hänen todistajaksi nimeämän henkilön läsnäoloa. Käytännössä läsnäolo on saatettu lainvastaisesti estää esimerkiksi nimetyn henkilön rikostaustan vuoksi.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön mukaisesti on syytä kiinnittää huomiota siihen, että jo nykyisin ehdotettavan momentin kolmannen virkkeen mukainen velvollisuus ilmoittaa kotietsinnästä siitä poissa olleelle on ehdoton. Käytännössä ilmoitus on saatettu jättää tekemättä esimerkiksi sillä perusteella, että siihen ”ei ole katsottu olevan tarvetta” tai että ilmoitus tuntuu ilmoittajan mielestä ”kohtuuttomalta”. Ilmoitus on tehtävä myös sellaisessa tapauksessa, jossa etsintä on erehdyksessä toimitettu väärässä kohteessa. Ylimmät laillisuusvalvojat ovat kiinnittäneet huomiota myös ilmoituksen riittävään yksilöintiin kotietsinnän perusteiden kannalta. Paikanhaltijan on kyettävä sen perusteella arvioimaan kotietsinnän edellytysten olemassaoloa. Mainittua virkettä täydennettäisiin nyt niin, että ilmoittaa tulisi paitsi itse etsinnän toimittamisesta, myös oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen ja pöytäkirjan jäljennös.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen erään ratkaisun (19.2.2008, dnro 2294/4/06) mukaan poliisin tulee oma-aloitteisesti ilmoittaa laissa säädetystä oikeudesta kutsua paikalle oma todistaja. Tämä liittyy pyrkimykseen ylläpitää luottamusta poliisin toiminnan asianmukaisuuteen ja ehkäistä ennalta väitteitä poliisin väärinkäytöksistä toimituksen aikana.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että etsinnän toimittaja saa käyttää kotietsinnässä apunaan asianomistajaa, hänen asiamiestään, asiantuntijaa tai muuta henkilöä, joka voi antaa etsinnän tarkoituksen saavuttamiseksi välttämättömiä tietoja. Etsinnän toimittajan

olisi kuitenkin valvottava, ettei kyseinen henkilö saa salassa pidettävistä ja muista seikoista enempää tietoa kuin on välttämätöntä. Pykälässä yhdistettäisiin sisällöllisesti muutettuna sääntelyä, joka on voimassa olevan lain 5 luvun 4 §:n 1 momentin toisessa virkkeessä ja 3 momentissa.

Voimassa olevan lain mukaan kyseisten henkilöiden mukanaolon salliminen kotietsinnässä riippuu siitä, onko se tarpeellista tai antavatko he tarpeellisia tietoja. Nyt edellytykseksi säädettäisiin se, että tällainen henkilö voi antaa etsinnän tarkoituksen saavuttamiseksi välttämättömiä tietoja. Tällä korostettaisiin sitä, että ulkopuolisten tuomista kotietsinnän toimittamispaikkaan tulee harkita huolellisesti. Osallistuminen tulisi sallia vain tapauksissa, joissa poliisin ei voi olettaa selviävän etsinnästä menestyksellisesti ilman kyseisen henkilön osallistumista. Kysymys voi tällöin olla esimerkiksi tietyn esineen tunnistamisesta tai säilytyspaikan osoittamisesta taikka etsittävään tietoon tai tiedonsäilytyspaikkaan (esimerkiksi tietokone) liittyvästä erityisestä asiantuntemuksesta.

Lisäksi uutta verrattuna nykyiseen pykälään olisi sen valvominen, että kaikki momentissa tarkoitettut henkilöt eivät saa salassa pidettävistä ja muista seikoista enempää tietoa kuin on välttämätöntä. Voimassa olevassa laissa tämä koskee ainoastaan asianomistajaa ja hänen asiamiestään ja niin, että erikseen korostamisen arvoisia salassa pidettäviä seikkoja ei mainita erikseen. Kysymyksessä saattavat olla ehdottomasti salassa pidettävien tietojen lisäksi esimerkiksi tiedot, joita rikostutkinnallisista syistä ei ole aihetta esitutinnan aikana saattaa asianomistajan tietoon. Yleisen kotietsinnän yhteydessä on erityisesti syytä varoa yksityiselämän piiriin kuuluvien seikkojen tietoon tulemista.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa 4 momentissa todettaisiin, että erityistä kotietsintää ei saa toimittaa ilman etsintävaltuutetun läsnäoloa. Vaikka etsintävaltuutetun määräämistä ja muita häneen liittyviä kysymyksiä säänneltäisiin vasta jäljempänä luvussa, etsintävaltuutetun läsnäoloon liittyvästä viranomaisvelvollisuudesta on asiayhteydensä vuoksi syytä säätää jo 5 §:ssä. Momenttiin liittyisi se, että etsintä on toimittava niin, että etsintävaltuutetulla on ajankäyttönsä

puolesta mahdollisuus osallistua siihen täysipainoisesti ja koko etsinnän ajan kestävästi. Etsintävaltuutetun tehtävän suorittamiseen liittyviä kysymyksiä käsitellään muuten lähemmin 9 §:n perusteluissa.

6 §. Menettely kotietsinnässä. Pykälän 1 momentissa todettaisiin, että kotietsintää aloitettaessa on paikalla olevalle 5 §:n 2 momentissa tarkoitetulle henkilölle kerrottava etsinnän tarkoitus ja annettava etsintäpäätöksen jäljennös. Jos kirjallista etsintäpäätöstä ei vielä ole, henkilölle olisi ilmoitettava oikeudesta saada pyynnöstä päätöksen jäljennös. Momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 5 luvun 5 §:n 1 momentista, jonka mukaan on esitettävä kirjallinen etsintämääräys ja jos sitä ei ole, esitettävä suullisesti etsinnän tarkoitus. Momentista ilmenisi, että sillä, jonka luona kotietsintä toimitetaan, olisi oikeus saada jäljennös etsintäpäätöksestä. Kirjallista etsintäpäätöstä ei tarvitsisi 16 §:n 2 momentin mukaan tehdä kiireellisissä tapauksissa ennen etsinnän toimittamista, sellainen päätös olisi kuitenkin siis tehtävä jälkikäteen.

Pykälän 2 momentin mukaan kotietsinnässä olisi noudatettava etsintäpäätöksen määräyksiä. Etsintä olisi toimitettava niin, että siitä ei aiheudu haittaa tai vahinkoa enempää kuin on välttämätöntä. Etsinnän kohteena oleva tila saataisiin tarvittaessa avata voimakeinoja käyttäen. Avattu tila olisi etsinnän päätyttyä suljettava sopivalla tavalla.

Momentin ensimmäinen virke olisi uusi voimassa olevan lain 5 luvun 5 §:ään verrattuna. Se liittyisi 16 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan kotietsintäpäätöksessä olisi mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä 1) etsinnän kohteena olevat tilat; 2) ne seikat, joiden perustella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa; 3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja 4) mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset. Kotietsintäpäätös saataisiin ulottaa koskemaan myös etsinnän toimittamispaikassa olevaa teknistä laitetta (20 §:n 3 momentti).

Kotietsintäpäätöksessä olevat määräykset eivät voisi käytännössä yleensä olla niin yksityiskohtaisia tai kattavia, että kotietsintää suorittaville poliisimiehille ei jäisi mitään harkintaa sen suhteen, mitä ja miten kohteesta tutkitaan. Näissä tapauksissa korostuukin,

paitsi momentin kolmessa muussa virkkeessä olevan sääntelyn merkitys, myös kotietsinnän tarkoitus. Kotietsinnässä ei tulisi tutkia tiloja, joista etsinnän kohteena olevaa esinettä, omaisuutta, asiakirjaa, tietoa tai henkilöä ei voida olettaa löytyvän.

Momentin toisessa, kolmannessa ja neljännessä virkkeessä yhdistettäisiin voimassa olevan lain 5 luvun 5 §:n 2 ja 3 momentissa oleva sääntely. Tältä osin säännösten uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä ei tehtäisi asiallisia muutoksia. Momentissa tosin käytettäisiin muiden ehdotettujen säännösten tavoin termiä ”tila”, joka ainakin yleiskielisen merkityksensä perusteella on joissakin tapauksissa laajempi kuin voimassa olevassa laissa käytetty ”huone”.

Pykälän 3 momentti olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Sen mukaan kotietsinnän toimittamispaikalla oleva henkilö saataisiin poistaa paikalta, jos poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että hän käyttäytyksellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen.

Esimerkkinä momentin soveltamistapauksista voidaan mainita se, että kotietsintäpaikalla oleva henkilö poliisimiehen tielle asetumalla estää pääsyn johonkin tilaan tai säilytyspaikkaan. Tällainen henkilö saattaa myös etsinnän estämistarkoituksessa pyrkiä käyttämään jotakin etsinnän kohteena olevaa esinettä tai laitetta. Etsinnän tarkoituksen toteutumisen vaarantuminen voi liittyä esimerkiksi siihen, että henkilö ryhtyy hävittämään paikalla olevia todisteita. Säännöksessä tarkoitettu haitanteko voisi ilmetä myös poliisimiehen työturvallisuuden vaarantumisena.

Poliisilain yleisten periaatteiden mukaisesti haitantekotilanteessa tulisi pyrkiä sovinnolliseen ratkaisuun kysymyksessä olevan henkilön puhuttamisella ilman poistamiseen turvautumista. Poistamisen osaltakin tulisi soveltaa vähimmän haitan periaatetta. Jos poistettu henkilö pyrkisi palamaan paikalle, se tulisi sallia, jos hänen rauhoittumisestaan tai muuten on pääteltävissä, että haittaa ei etsinnälle tule enää aiheutumaan. Lisäksi poistamistarvetta arvioitaessa olisi otettava huomioon mahdollisuudet turvata etsintä 9 luvun 1 §:n mukaisella tutkimuspaikan tai -kohteen eristämällä.

Jos henkilö ei poliisimiehen kehotuksesta poistuisi paikalta vapaaehtoisesti, poistaminen saataisiin suorittaa tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavan poliisilain luvun 2 luvun 17 §:n 1 momentin mukaisesti voimakeinoja käyttäen. Mainitun pykälän mukaan poliisimiehellä olisi virkatehtävää suorittaessaan oikeus henkilön paikalta poistamiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin, että kotietsintää ei saa ilman erityistä syytä toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana. Voimassa olevassa laissa ajankohtaa koskeva momentti on 5 luvun 5 §:n 4 momentissa. Samalla aikaväli muutettaisiin voimassa olevan lain mukaisesta kello 21:n ja 6:n välisestä ajasta ehdotetuksi, mikä vastaisi kuulustelun toimittamisajankohtaa koskevaa esitutkintalain säännöstä.

7 §. *Etsintävaltuutettu.* Pykälässä säädettäisiin, että erityistä kotietsintää varten on määrättävä etsintävaltuutettu huolehtimaan siitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon.

Etsintävaltuutetun määrääminen tulisi kysymyksen tilanteissa, joissa 1 §:n 3 momentin mukaisesti on syytä olettaa etsinnän kohteeksi joutuvan tietoa, jota koskee velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Tämä saattaisi ilmetä paitsi jo ennen etsintää, myös vasta yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän jo alettua. Jälkimmäisessä tapauksessa etsintä olisi keskeytettävä, jotta etsintävaltuutettu saadaan osallistumaan etsintään. Tähän liittyviä kysymyksiä käsitellään jäljempänä 15 §:n perusteluissa. Mainitussa pykälässä myös säädettäisiin etsintävaltuutetun määräävästä viranomaisesta, joka olisi tapauksesta riippuen tuomioistuimien tai pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että etsintään on katsottava kuuluvan asiakirjojen sisällön seulonta esimerkiksi tapauksissa, joissa asiakirja-aineistoa ei sen laajuuden vuoksi ole mahdollista käydä riittävällä tarkkuudella läpi etsinnän toimittamispaikalla. Etsintävaltuutetun määräämistä koskeva päätös koskisi myös tällaisen seulonnan suorittamista.

Tarvittaessa etsintävaltuutetuksi voitaisiin määrätä useampi kuin yksi henkilö. Tämä koskee esimerkiksi tapauksia, joissa läpi käytävä aineisto on poikkeuksellisen laaja tai joissa joltakin osin tarvitaan erityistä asiantuntemusta tai eri alojen asiantuntemusta.

8 §. *Etsintävaltuutetun kelpoisuusvaatimukset.* Pykälän 1 momentin mukaan etsintävaltuutetuksi olisi määrättävä suostumuksensa perusteella asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut muu henkilö, joka asiantuntemuksensa ja käytännön kokemuksensa perusteella on etsinnän kohde huomioon ottaen sopiva toimimaan etsintävaltuutettuna kyseessä olevassa tapauksessa. Etsintävaltuutetuksi ei saisi määrätä henkilöä, joka on epäiltynä, syytteessä tai tuomittu rikoksesta, joka on omiaan vähentämään hänen luotettavuuttaan etsintävaltuutetun tehtävässä.

Momentti osittain vastaisi sitä, mitä julkisesta asiamiehestä säädetään voimassa olevan lain 5 a luvun 6 b §:n 1 momentissa ja tultaisiin tämän ehdotuksen mukaan säätämään 10 luvun 45 §:n 1 momentissa. Erityisen kotietsinnän kohteena olevien mahdollisten paikkojen piiri kuitenkin edellyttäisi sitä, että etsintävaltuutetuksi tulisi voida määrätä muukin henkilö kuin asianajaja tai julkinen oikeusavustaja, vaikka heidän määräämisensä olisi oikeudellisen asiantuntemuksen korostamisen vuoksi lähtökohtana. Korkeakoulututkinnon lisäksi edellytettäisiin siis etsinnän kohteeseen liittyvää asiantuntemusta ja käytännön kokemusta. Jotta etsintäasiamies kykenisi asianmukaisesti selviytymään tehtävästään, hänellä tulisi olla riittävä kuva kysymyksessä olevan ammatinharjoittajan tai muun etsinnän kohteena olevan henkilön toiminnan käytännön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä. Lisäksi saatetaan tarvita esimerkiksi tietoteknistä asiantuntemusta teknisen laitteen toimintoihin liittyvistä kysymyksistä, jos erityisen kotietsinnän aikana tultaisiin etsimään tietoja teknisestä laitteesta.

Etsintävaltuutetuksi voitaisiin määrätä myös virkamies. Huomioon tulisi siinäkin tapauksessa ottaa kuitenkin 2 momentin mukaisesti uuden esitutkintalain 11 luvun 3 §:n mukaan määräytyvät kelpoisuusehdot. Mainitun pykälän 2 momentin 6 kohdan perus-

teella etsintävaltuutettuna ei voisi toimia se, joka on virkamiehenä tai muuten julkista valtaa käyttäen osallistunut toimenpiteisiin tutkittavassa tai siihen välittömästi liittyvässä rikoksessa taikka tällaista rikosta koskevassa asiassa.

Momentissa ei erikseen säädettäisi etsintävaltuutetuksi määrättävän kuulemisesta tehtävään määräämisen yhteydessä. Kuuleminen tapahtuisi momentin ensimmäisessä virkeessä tarkoitettujen suostumuksen hankkimisen yhteydessä. Vaikka etsintävaltuutetun määräämisessä hyödynnettäisiin henkilöluetteloa, josta ilmenevät tehtävään halukkaat ja sopivat henkilöt, suostumus olisi kutakin tapausta varten hankittava erikseen.

Edellä mainittujen henkilöluetteloiden laatimisella ja saatavilla olemisella voidaan edistää sitä, että nopeasti on saatavissa tehtävään sopivia henkilöitä, jotka esimerkiksi Suomen Asianajajaliiton kautta ovat myös saaneet tehtävään valmentavaa koulutusta. Mitä tulee asianajajiin ja julkisiin oikeusavustajiin, on otettava huomioon, että nyt kysymyksessä olevissa asioissa edellytetään erityisesti rikosasioiden ja niiden käsittelyn asiantuntemusta, mikä tulisi luetteloinnissa ja ylipäänsä etsintävaltuutetun määräämisessä ottaa huomioon. Luetteloinnissa on kuitenkin otettava huomioon tarve mahdollistaa eri alojen asiantuntemuksen käytettävissä oleminen. Nämä näkökohdat johtavat käytännössä siihen, että ei ole tarkoituksenmukaista laatia luetteloita, joissa mainitut henkilöt ovat kovin rajatulta alueelta. Luettelointi olisi myös ainoastaan apuväline etsintävaltuutetuksi sopivan henkilön löytymistä varten. Etsintävaltuutetun kelpoisuusehdot täyttävä henkilö voitaisiin aina määrätä etsintävaltuutetuksi riippumatta siitä, löytyykö hän jostakin tarkoitusta varten laaditusta luettelosta.

Käytännössä suostumuksen hankkimisesta ja siihen liittyvästä kuulemisesta huolehtisi pidättämiseen oikeutettu virkamies niissäkin tapauksissa, joissa tuomioistuimien päättää erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintävaltuutetun määräämisestä. Tuomioistuinkäsittelyssä pidättämiseen oikeutettu virkamies ilmoittaisi tuomioistuimelle etsintävaltuutetuksi suostuneen henkilön. Sinällään momentti ei estä sitä, että tuomioistuimien varaisi myös etsintävaltuutetuksi esitetyille henkilö-

le tilaisuuden tulla kuulluksi. Tämä voisi tulla kysymykseen lähinnä tapauksissa, joissa herää kysymys siitä, täyttääkö ehdotettu henkilö etsintävaltuutetun kelpoisuusvaatimukset.

Julkista asiamiestä koskevasta sääntelystä poiketen momentissa säädettäisiin rikosepäilyä, syytetä tai rikostuomiota koskevasta kelpoisuusrajoituksesta. Julkisen asiamiehen osalta rajoitusta ei otettu lakiin, koska sellaisena asiamiehenä tulevat toimimaan ainoastaan erityisen valvonnan alaisina olevat asianajajat ja julkiset oikeusavustajat (HE 52/2002 vp). Koska etsintävaltuutetuksi voitaisiin määrätä muitakin henkilöitä, rajoituksesta säätäminen laissa olisi tässä tapauksessa selvyuden vuoksi tarpeen. Etsintävaltuutetun tehtävä olisi luonteeltaan sellainen, että siihen määrättävältä voidaan edellyttää luotettavuutta.

Pykälän 2 ja 3 momentti vastaisivat julkisesta asiamiehestä voimassa olevan lain 5 a luvun 6 b §:n 2—4 momentissa säädettyä ja tämän lakiehdotuksen 10 luvun 45 §:n 2 ja 3 momenttia sillä muutoksella, että esitutkintalain viittaus korjattaisiin koskemaan ehdotettavan uuden esitutkintalain 11 §:n 3 momenttia.

9 §. Etsintävaltuutetun velvollisuudet. Pykälän 1 momentin mukaan etsintävaltuutetun tehtävänä olisi huolellisesti ja ilman aiheutonta viivytystä valvoa sitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon. Etsintävaltuutetun olisi oltava läsnä erityistä kotietsintää toimitettaessa ja seurattava etsintätoimenpiteiden suorittamista.

Etsintävaltuutetun tulisi riittävän tarkasti seurata etsintätoimenpiteiden suorittamista kyetäkseen havaitsemaan, mistä kohteista voi löytyä sellaisia asiakirjoja tai tietoja, joiden takavarikoimiseen tai jäljentämiseen kohdistuu rajoituksia. Etsintävaltuutetun tehtävään ei muuten kuuluisi etsinnän asianmukaisen toimittamisen valvonta. Etsintävaltuutetun tehtävän mukaisen huolellisuusvelvoitteen käytännön sisältö riippuisi tapauksesta, esimerkiksi etsinnän kohteena olevien asiakirjojen laadusta ja asiakirja-aineiston laajuudesta. Hyvällä asianajotavalla olisi merkitystä huolellisuusvelvoitteen sisällön määräytymisessä niissä tapauksissa, joissa etsintävaltuu-

tettu on asianajaja tai julkinen oikeusavustaja.

Rikostutkinnallisista syistä myös erityinen kotietsintä on yleensä syytä toimittaa ripeästi. Tällaisesta etsinnästä myös aiheutuu haittaa sen kohteena olevalle henkilölle. Etsintä-asiamiehen osallistumisen etsintään ei tulisi-kaan aiheuttomasti viivyyttää sen toimittamista ja loppuun saattamista. Tämän vuoksi momentissa säädettäisiin siitä, että etsintävaltuutetun on toimittava ilman aiheetonta viivytystä. Jo etsintävaltuutettua valittaessa tulisi kiinnittää huomiota siihen, kykeneekö hän riittävän nopeasti osallistumaan erityiseen kotietsintään. Poikkeuksellisesti erityinen kotietsintä voitaisiin keskeyttää siksi ajaksi, kun etsintävaltuutettu joutuu hoitamaan muuta työtehtävää (esimerkiksi toisen asian käsittely tuomioistuimen istunnossa). Etsintävaltuutetun etsintään osallistumisen kesto olisi suhteutettava läpikäytävän aineiston laatuun ja laajuuteen. Näin ollen kesto riippuisi tapauskohtaisista olosuhteista. Jos etsintävaltuutettu ei toimisi momentin mukaisesti, hänelle annettu määräys voitaisiin 8 §:n 3 momentin mukaisesti pätevistä syistä peruuttaa.

Etsintävaltuutetun samoin kuin etsinnän toimittajankin tulisi ottaa huomioon 7 luvun 3 §:n 4 momentti, jonka mukaan asiakirja saadaan sen pykälän 1 tai 2 momentin estämättä pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista. Tämä tarkoittaa sitä, että takavarikoimaan saatetaan joutua muun aineiston ohessa salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa aineistoa. Myös tällaisissa tapauksissa tulisi soveltaa 11 §:ää etsintävaltuutetun käsityksen huomioonottamisesta ja kiistanalaisen aineiston sinetöinnistä.

Kuten aikaisemmin jo todettiin, etsintävaltuutetun määräys käsittäisi myös asiakirja-aineiston jälkikäteisen seulomisen tapauksissa, joissa tarkka tutkiminen etsinnän toimittamispaikalla ei ole mahdollista. Seulonta saattaisi tulla vastaan myös tapauksissa, joissa etsintä muuttuu luonteeltaan erityiseksi kotietsinnäksi vasta etsinnän toimittamispaikalla tehtyjen havaintojen perusteella. Huolellisuus-, läsnäolo- ja seuraamisvelvollisuus koskisi myös seulontaa.

Jotta etsintävaltuutettu voisi hoitaa tehtävänsä asianmukaisesti, hänelle olisi ennen etsinnän toimittamista annettava tarvittavat tiedot etsinnän tarkoituksesta ja kohteesta. Etsintävaltuutetulle olisi tällöin myös varattava tarvittaessa tilaisuus keskustella sen henkilön kanssa, jonka luona erityinen kotietsintä toimitetaan esimerkiksi arkaluonteisen aineiston sijainnin selvittämistä varten.

Etsintävaltuutetun tehtävä sisältäisi sellaista päätöksentekoa ja päätöksen valmistelua, jota tarkoitetaan rikoslain 40 luvun 11 §:n 5 kohdassa. Etsintävaltuutettu olisi kohdassa tarkoitettu julkista valtaa käyttävä henkilö, johon saman luvun 12 §:n 1 momentin mukaan sovelletaan virkamiehestä koskevia rikoslain 40 luvun säännöksiä. Tehtävässään häneen sovellettaisiin sen mukaisesti muun ohessa lahjuksen ottamista koskevia säännöksiä samoin kuin virka-aseman väärinkäyttämistä ja salassapitovelvollisuuden rikkomista koskevia säännöksiä. Tehtävään sisältyvä huolellisuusvelvollisuus ilmenisi pykälän 1 momentista ja salassapitovelvollisuus 2 momentista.

Pykälän 2 momentin mukaan etsintävaltuutettu ja siihen tehtävään pyydetty eivät saisi oikeudettomasti paljastaa seikkaa, josta he ovat tehtävänsä vuoksi tai siihen pyydettyinä saaneet tiedon. Asiallisesti vastaava säännös otettaisiin julkisen asiamiehen osalta 10 luvun 44 §:n 3 momenttiin. Salassapitovelvollisuus koskisi siis myös pyyntövaiheessa etsintävaltuutetuksi pyydetyn tietoon tulleita seikkoja. Salassapitovelvollisuuden turvaamiseksi etsintävaltuutetulle pitäisi pyynnön esittämisvaiheessa kertoa niin vähän kuin mahdollista sellaisia tietoja, joiden eteenpäin ilmaisemisella voidaan vaarantaa etsinnän tarkoitus.

Salassapitovelvollisuus koskisi etsinnän yhteydessä tietoon tulleiden asiaa koskevien yksityiskohtien lisäksi sitä, että erityinen kotietsintä tullaan toimittamaan. Kotietsinnän tavoitteiden saavuttamista vaarantaa se, että siitä ilmoitetaan etukäteen etsintäpaikan haltijalle tai henkilölle, jonka kautta tieto saattaa tulla paikanhaltijan tietoon. Erityisen kotietsinnän toimittaminen tulisi paikanhaltijan tietoon vasta siinä vaiheessa, kun hänelle varattaisiin 5 §:n 2 momentin mukaisesti tilaisuus olla läsnä etsinnässä. Paikanhaltijaa ei myös-

kään kuultaisi etsintävaltuutetun määräämisen yhteydessä.

10 §. Etsintävaltuutetun palkkio ja korvaus. Pykälässä säädettäisiin etsintävaltuutetun palkkioon ja korvaukseen liittyvistä kysymyksistä samalla tavoin kuin voimassa olevan lain 5 a luvun 6 c §:ssä säädetään julkiselle asiamiehelle maksettavasta palkkiosta ja korvauksesta. Vastaava sääntely ehdotetaan julkisen asiamiehen osalta otettavaksi 10 luvun 46 §:ään.

11 §. Etsintävaltuutetun käsityksen huomioonottaminen. Pykälässä säädettäisiin erityisen kotietsinnän toimittajan velvollisuudesta asianmukaisesti ottaa huomioon etsintävaltuutetun käsitys tiedon soveltavuudesta takavarikon tai asiakirjan jäljentämisen kohteeksi. Jos etsinnän yhteydessä takavarikoidaan, jäljennetään tai muuten otetaan haltuun aineistoa, jonka takavarikoimista, jäljentämistä tai haltuunottamista etsintävaltuutettu on vastustanut, mainittua aineistoa ei saisi enemmälti tutkia ja se olisi sinetöitävä. Kiistanalainen aineisto olisi rajattava tavalla, joka on tarkoituksenmukainen tuomioistuinkäsittelyn kannalta ja riittävä vaitiolovelvollisuuden ja -oikeuden toteutumisen kannalta.

Myös tämä pykälä koskisi varsinaisen etsinnän jälkeen tapahtuvaa asiakirja-aineiston seulontaa. Etsintävaltuutetun etsinnän yhteydessä esittämä mielipide ei siis sitoisi etsintää toimittavaa poliisimiestä. Lain 7 luvun 7 §:n mukaisesti asiakirjan takavarikoimisesta tai jäljentämisestä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies ja 7 luvun 8 §:n 1 momentin mukaisesti asiakirjan haltuunottamisesta takavarikoimista tai jäljentämistä varten poliisimies. Etsintävaltuutetun esittämät väitteet olisi kuitenkin asianmukaisesti arvioitava. Huomion kiinnittämistä etsintävaltuutetun käsitykseen korostaisi se, että 18 §:n 1 momentin mukaisesti kotietsintäpöytäkirjaan olisi kirjattava tai liitettävä hänen lausumansa tarpeellisessa laajuudessa. Momentin toisessa virkkeessä säädettävä tutkimiskielto pitäisi sisällään kaikenlaisen aineiston tarkastelun ja sen lukemisen. Pykälän kolmannen virkkeen mukaisella tuomioistuinkäsittelyllä tarkoitettaisiin seuraavan pykälän mukaista tuomioistuinkäsittelyä.

Aineiston sinetöimisellä tarkoitetaan sen sijoittamista tai säilyttämistä niin, että siihen

perehtyminen ei ole mahdollista. Toimintatapa tämän tavoitteen saavuttamiseksi jäisi esitutkintaviranomaisen harkintaan.

12 §. Sinetöidyn aineiston tuomioistuinkäsittely. Pykälän 1 momentissa todettaisiin, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on viipymättä ja viimeistään kolmen päivän kuluessa 11 §:ssä tarkoitetuista sinetöimisestä saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi, saadaanko sinetöityä aineistoa tutkia tai hyödyntää. Asia saatettaisiin tuomioistuimessa vireille kirjallisella hakemuksella, jossa asia on selostettava riittävällä tarkkuudella ja johon on sinetöidyn aineiston lisäksi liitettävä 18 §:ssä tarkoitettu pöytäkirja.

Lyhyen määräajan kuluessa tulisi selvittää, onko aineisto tai osa siitä pidettävä esitutkintaviranomaisen hallussa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä varten. Lyhyen määräajan puolesta puhuvat toisaalta rikostutkinnaalliset intressit, koska aineistoa ei voida tutkia sinetöinnin aikana, ja toisaalta salassapitovelvollisuuteen tai -oikeuteen liittyvät asiansaisten intressit. Selostaminen riittävällä tarkkuudella tarkoittaisi sitä, että hakemuksesta on ilmettävä, miltä osin aineisto on kiistanalaista sekä minkälaista on kiistanalaiseen osaan liittyvä esitutkintaviranomaisen ja etsintävaltuutetun argumentaatio. Etsintävaltuutetun näkemys voisi pääosin ja jopa kokonaan ilmetä hakemukseen liitettävästä pöytäkirjasta.

Tuomioistuinkäsittelyä varten aineisto olisi sitä hallussaan pitävän esitutkintaviranomaisen toimesta valmistettava tarpeellisessa määrin luettavaan muotoon, jos se ei ole sellaisessa muodossa jo valmiiksi. Tämä koskee lähinnä tietojärjestelmässä tai sen tallennusluvustavalla olevia datan muodossa olevia asiakirjoja.

Momentti olisi sinetöidyn aineiston osalta ensisijainen suhteessa 7 luvun 15 §:ään, jossa säädettäisiin takavarikon tai jäljentämisen saattamisesta tuomioistuimen tutkittavaksi. Kyseisen aineiston osalta sen, jota asia koskee, intressi tulisi turvattua pidättämiseen oikeutetun virkamiehen velvollisuudella saatava asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Sille, jota asia koskee, olisi myös 3 momentin mukaisesti varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Jos kysymys olisi muusta aineistosta tai tapauksesta, jossa tuomioistuimen ratkaisun perus-

teella sinetöinti olisi poistettava, asianosaisella olisi oikeus saattaa asia tuomioistuimeen 7 luvun 15 §:n mukaisesti. Sinetöinnin poistamistapauksessa uuden vaatimuksen menestymismahdollisuudet käytännössä kuitenkin riippuisivat siitä, onko asianosaisella esittää uusia perusteita vaatimuksensa tueksi. Se, jota asia koskee, voisi saattaa asian tuomioistuimen tutkittavaksi 7 luvun 15 §:n nojalla myös sellaisessa tapauksessa, jossa esitutkintaviranomainen on katsonut, että kysymyksessä ei ole erityinen kotietsintä, mikä vuoksi etsintäasiamiestäkään ei ole määrätty eikä takavarikoitua tai jäljennettyä asiakirja-aineistoa sinetöity. Samaan aikaan viireillä olevien pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tuomioistuimeen saattaman asian ja asiakirjaan oikeutetun henkilön tuomioistuimeen saattaman asian käsittelyt olisi tarkoituksenmukaista mahdollisuuksien mukaan yhdistää.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin toimivaltaisesta tuomioistuimesta ja tuomioistuimen kokoonpanosta. Sinetöityä aineistoa koskevasta asiasta päättäisi syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista asiasta saisi päättää myös se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä etsinnän kohteena ollut paikka sijaitsee. Asiaa käsitellessään käräjäoikeus olisi päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Pykälän 3 *momentissa* olisi säännös tuomioistuinmenettelystä. Tuomioistuimen olisi otettava sinetöityä aineistoa koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään seitsemän päivän kuluttua asian saapumisesta tuomioistuimeen. Tuomioistuimen olisi varattava etsintävaltuutetulle ja sille, jota asia muuten koskee, tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voitaisiin kuitenkin ratkaista mainittuja henkilöitä kuulematta, jollei heitä tavoiteta. Kahden viimeisen virkkeen osalta voidaan viitata 7 luvun 14 §:n 3 momentin perusteluihin. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi olla läsnä käsittelyssä.

Ilmaisulla ”viipymättä ja viimeistään” tarkoitettaisiin tässäkin sitä, että seitsemän päivän määräaika on enimmäisaika, asia tulisi mahdollisuuksien mukaan ottaa käsiteltäväksi nopeammin. Tarkasteltavan materiaalin laajuudesta riippuisi se, kuinka nopeasti käsittelyyn voidaan ryhtyä. Momentti ei edel-

lyttäisi sitä, että kaikille niille, jota asia mahdollisesti koskee, varataan tilaisuus tulla kuulluksi. Käytännössä tilaisuus varattaisiin sille, jonka luona erityinen kotietsintä on toimitettu. Tilaisuus voitaisiin varata muullekin taholle, jos sitä koskevan tiedon asema on erityisesti noussut esiin erityisen kotietsinnän ja etsintäasiamiehen sen yhteydessä esittämien huomautusten perusteella.

Pykälän 4 *momentin* mukaan tuomioistuimen olisi päätettävä siitä, voidaanko aineisto tai sen osa takavarikoida tai jäljentää. Sinetöityä aineistoa koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saisi valittaa erikseen. Jos tuomioistuimen päätöksestä valitetaan, valituksen kohteena oleva aineisto olisi pidettävä sinetöitynä, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Valitus olisi käsiteltävä kiireellisenä.

Lainsäädännön selkeyden vuoksi momentin ensimmäinen virke muotoiltaisiin ehdotetulla tavalla, vaikka käytännössä kiistanalainen aineisto olisi yleensä jo takavarikoitu tai jäljennetty ja olisi takavarikoituna tai jäljennettynä poliisin hallussa. Jos tuomioistuin päätyisi siihen, että aineistoa tai osaa siitä koskee salassapitovelvollisuus tai -oikeus, takavarikko olisi määrättävä kumottavaksi tai olisi tehtävä päätös siitä, että asiakirjan jäljennöstä ei säilytetä käytettäväksi todisteena. Aineiston osalla tarkoitetaan tässä yhteydessä tapauksesta riippuen asiakirjaa tai sen osaa.

Aineiston pitäminen sinetöitynä valitusasian ratkaisemiseen asti liittyy tapauksesta riippuen esitutkintaviranomaisen tai aineistoon oikeutetun taikka molempien valittaessa molempien etuun. Sinetöinti voitaisiin rajata vain osaan aineistoista niissä tapauksissa, joissa aineistoon oikeutetun valituksesta selvästi ilmenee valituksen koskevan vain osaa siitä aineistosta, joka tuomioistuimen mukaan saadaan takavarikoida tai jäljentää. Toisaalta esitutkintaviranomainen voisi aina tuomioistuimen ratkaisusta riippumatta purkaa sinetöinnin ja kumota takavarikon tai hävittää jäljennetyn asiakirja-aineiston, jos esimerkiksi tuomioistuimen päätöksen jälkeen aineisto ilmenee viranomaisen kannalta tarpeettomaksi.

13 §. *Yksityisen asiakirjan avaaminen ja tutkiminen.* Pykälän mukaan kotietsinnässä löydetyn yksityisen asiakirjan avaamisesta ja tutkimisesta olisi voimassa, mitä 7 luvun

11 §:ssä säädetään. Erityisessä kotietsinnässä asiakirjaa saisi kuitenkin tarkastella vain etsintävaltuutettu.

Pykälän ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 5 luvun 6 §:ssä olevaa säännöstä muuten kuin korjatun pykäläviittauksen osalta. Salassapitovelvollisuuden tai oikeuden turvaamiseen liittyvä toinen virke olisi sen sijaan voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi.

14 §. *Paikanetsinnässä sovellettavat säännökset.* Pykälän mukaan, jos paikanetsintä kohdistuu paikkaan, johon ei ole yleistä pääsyä tai johon yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana, etsinnässä noudatettaisiin soveltuvien osin 5, 6, 13, 16 ja 18 §:ää.

Kysymyksessä olevat läsnäoloa kotietsinnässä (5 §), menettelyä kotietsinnässä (6 §), yksityisen asiakirjan avaamista ja tutkimista (13 §), kotietsintäpäätöstä (16 §) ja pöytäkirjaa (18 §) koskevat säännökset olisivat sellaisia, joita vastaavia ei voimassa olevan lain 5 luvun 8 §:n mukaan sovelleta paikantarkastuksessa. Säännösten soveltaminen paikanetsinnässä olisi perusteltua ensinnäkin sen vuoksi, että uuden lain mukaisen paikanetsinnän piiriin tulisi tiloja ja muita paikkoja, joihin tehty etsintä voimassa olevan lain mukaan on kotietsintää. Toinen näkökohta liittyy siihen, että vaikka voimassa olevan lain 5 luvun 8 §:kin tuntee erottelun paikkoihin, joihin yleisöllä on pääsy, ja paikkoihin, joihin pääsyä ei ole, kyseisen erottelun perusteella paikkojen voi katsoa merkittävästi poikkeavan toisistaan. Yleisöltä suljettuja paikkoja koskeviin etsintöihin liittyy paikanhaltijan oikeusturvaan liittyviä näkökohtia, joiden vuoksi etsinnässä tulisi soveltaa kysymyksessä olevia pykäläiä.

Pykälän mukaan siinä mainittuja säännöksiä olisi noudatettava paikanetsinnässä kuitenkin soveltuvien osin. Tämä liittyy paitsi edellä todettuihin paikanetsinnän piiriin kuuluvien paikkojen välisiin eroihin, myös siihen, että viitattut säännökset poikkeavat painoarvoltaan toisistaan. Erityisesti on syytä korostaa läsnäoloa ja menettelyä koskevia 5 ja 6 §:n säännöksiä. Säännösten noudattamisen merkitys korostuisi niissä tapauksissa, joissa paikanetsinnän kohteena on nykyisin kotietsinnän piiriin kuuluva paikka tai suljet-

tu kulkuneuvo. Näissä paikanetsinnöissä säännöksiä olisi lähtökohtaisesti noudatettava, jollei perusteltua syytä poikkeamiseen ole. Toisaalta lähtökohta olisi vastakkainen, jos paikanetsinnän kohteena on paikka, johon on yleinen pääsy etsinnän toimittamisen ajankohtana. Vaikka varsinaista kotietsintäpäätöstä ja pöytäkirjaa ei laadittaisikaan, toimenpiteiden jälkikäteistä toteamista ja selvittämistä varten niistä olisi yleensä syytä tehdä tarpeelliset tiedot sisältävät merkinnät muuhun asiakirjaan (esimerkiksi esitutkinta-pöytäkirja).

15 §. *Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättäminen.* Pykälän 1 momentin mukaan yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Erityisestä kotietsinnästä ja etsintävaltuutetun määräämisestä päättäisi tuomioistuin. Pykälän 2 momentin mukaan, jos yleisessä kotietsinnässä tai paikanetsinnässä ilmenee, että etsintä kohdistuu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon, tai jos erityinen kotietsintä on välttämätöntä toimittaa kiireellisesti, pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintävaltuutetun määräämisestä.

Momentit korvaisivat voimassa olevan lain 5 luvun 3 §:n ensimmäisen virkkeen ja 8 §:n kolmannen virkkeen, joiden mukaan kotietsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies ja paikantarkastuksesta päättää syyttäjä, tutkinnanjohtaja tai tutkija.

Päätöksentekijään liittyviä näkökohtia on jo käsitelty yleisperusteluissa. Mitä tulee paikanetsinnästä päättämiseen, perustellulta ei vaikuta uudessa pykälässä määritellä päätös-toimivallan omaavia virkamiehiä paikantarkastusta koskevassa säännöksessä nykyisin tehdyllä tavalla. Pakkokeinolain mukaisissa asioissa päätöksentekijänä on yleensä pidättämiseen oikeutettu virkamies, jos asia ei kuulu tuomioistuimen päätettäviin. Toisaalta käytännössä toimivalta pidättämiseen oikeutetun poliisimiehen ja myös pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä olevan syyttäjän välillä ratkeaa sen mukaan, onko esitutkinta jo päättynyt. Mitä tulee tutkijan päätös-toimivaltaan, siitä ehdotetaan luovuttavaksi syistä, jotka on mainittu jo edellisen pykälän perusteluissa (paikanetsinnän toimittamispaikat poikkeaisivat joissakin tapauksissa paikan-

tarkastuksen toimittamispaikoista sekä paikanhaltijan oikeusturvaan liittyvät näkökohdat tapauksissa, joissa yleisön pääsy paikalle on estetty tai rajoitettu).

Pykälän 2 momentin osalta voi todeta sen, että tapauksissa, joissa etsinnän jo ollessa käynnissä paljastuu sen kohdistuminen 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun salassapitovelvollisuuteen tai -oikeuteen liittyvään tietoon, etsintä olisi keskeytettävä siksi aikaa, kunnes etsintävaltuutettu saadaan mukaan. Tämä voitaisiin toteuttaa kahdella tavalla. Ensimmäkin tutkimuspaikka tai -kohde voitaisiin eristää 9 luvun 1 §:n nojalla. Tästä saattaa kuitenkin aiheutua haittaa sille, jonka luona etsintä toimitetaan. Varsinkin laaja asiakirjaaineisto voitaisiin ilman sen tarkempaa tutkimista takavarikoida, jäljentää tai ottaa haltuun jompaakumpaa mainittua toimenpidettä varten. Tällöin erityinen kotietsintä jatkuisi seulontana etsintävaltuutetun ollessa paikalla.

Pykälän 3 momentin mukaan poliisimies saisi ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän henkilön löytämiseksi tai sellaisen esineen takavarikoimiseksi, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verkseltään. Momentin toisen virkkeen mukaan poliisimies voisi ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän myös silloin, kun etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä.

Momentti pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 5 luvun 3 §:n toisessa ja kolmannessa virkkeessä olevaa sääntelyä. Paikkaan kohdistuvan etsinnän lajien muuttumisen vuoksi virkkeet koskisivat kuitenkin yleistä kotietsintää ja paikanetsintää. Poliisimies ei saisi toimittaa erityistä kotietsintää edes kiiretapauksissa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Poliisimies saisi siis ilman sellaista päätöstä toimittaa etsinnän esimerkiksi asianajotoimistossa henkilön tai rikospaikalta seuratun esineen löytämiseksi. Tällaisessa tilanteessa poliisimies ei saisi kuitenkaan tehdä mitään etsintätoimenpiteitä, joiden yhteydessä hänen tietoonsa saattaisi tulla salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvia tietoja. Henkilön tai esineen etsiminen ei näissä tapauksissa käytännössä

edellytä esimerkiksi asiakirjojen tutkimista tai paikkojen erityistä penkomista.

Nykyisessä laissa käytetty ilmaus ”asia ei siedä viivytystä” korvattaisiin siis ilmauksella ”asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä”. Tällä halutaan korostaa sitä, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös tulisi mahdollisuuksien mukaan pyrkiä hankkimaan. Päätöksen hankkimista olisi omiaan edistämään se, että 16 §:n 2 momentin perusteella se voitaisiin ilmoittaa poliisimiehelle suullisesti esimerkiksi puhelimitse sen jälkeen, kun poliisimies on ilmoittanut pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle päätöksen tekemiseksi tarvittavat tiedot.

16 §. Kotietsintäpäätös. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän 1 momentin mukaan kotietsintäpäätöksessä olisi mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä 1) etsinnän kohteena olevat tilat; 2) ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa; 3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja 4) mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset. Asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös saataisiin kirjata etsinnän toimittamisen jälkeen (2 momentti).

Pykälässä puhuttaisiin ”päätöksestä” eikä voimassa olevan lain 5 luvun 3 §:n ja 5 §:n 1 momentin tavoin ”määräyksestä”. Tällä korostettaisiin pyrkimystä kotietsintää koskevien ratkaisujen laadun parantamiseen niin, että etsinnän edellytyksiin ja kohteeseen liittyvät seikat tuotaisiin esiin nykyistä kattavammin ja tarkemmin. Tällä pyritäisiin edistämään myös sitä, että pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuomioistuin huolellisesti harkitsisi etsinnän edellytysten olemassaoloa. Tätä kautta voitaisiin parantaa myös päätösten jälkikäteiskontrollin edellytyksiä.

Lähtökohtaisesti pitäisi pyrkiä kirjallisen päätöksen tekemiseen ennen etsinnän toimitamista. Tämä ei ole kuitenkaan usein käytännön syistä mahdollista, minkä vuoksi pykälän toisessa momentissa säädettäisiin mahdollisuudesta päätöksen jälkikäteiseen kirjaamiseen. Mahdollisuus kirjata päätös jälkikäteen ei oikeuttaisi poikkeamaan 1 momentin mukaista päätöstä koskevista vaatimuksista. Tämä tarkoittaisi myös sitä, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi suulli-

sesti ilmoitettava poliisimiehelle mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella pykälän 1 momentissa tarkoitetut seikat.

Ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisukäytännön mukaan kirjallista etsintämääräystä ei tarvitse esittää, jos määräyksen antamiseen toimivaltainen pidättämiseen oikeutettu virkamies toimittaa kotietsinnän (eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 21.7.1994, dnro 1317/4/93). Momentti edellyttäisi sitä, että päätös olisi kuitenkin kirjattava jälkikäteen riippumatta siitä, kuka etsinnän toimittaa. Myös poliisimies voisi 15 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa kiireellisissä tapauksissa toimittaa etsinnän ilman kirjallista päätöstä.

17 §. Erityistä kotietsintää koskeva tuomioistuinkäsittely. Pykälässä säädettäisiin erityistä kotietsintää koskevasta päätöksentekomenettelystä tuomioistuimessa tavalla, joka osittain vastaisi voimassa olevan lain 5 a luvun 6 §:ssä olevaa ja tämän lakiehdotuksen 10 luvun 43 §:n mukaista sääntelyä lupasian käsittelystä tuomioistuimessa. Myös nyt kysymyksessä olevalle päätöksentekomenettelylle olisi ominaista se, että toimenpiteiden kohteena olevaa henkilöä eli yleensä sitä, jonka hallitsemaan paikkaan etsintä kohdistuisi, ei kuultaisi asiaa tuomioistuimessa käsiteltäessä. Kuten 8 §:n perusteluissa todetaan, pykälä ei estä sitä, että tarvittaessa kuullaan etsintävaltuutetuksi ehdotettua henkilöä esimerkiksi hänen kelpoisuuteensa liittyvien seikkojen selvittämistä varten.

Pykälän 3 momentin mukaan erityistä kotietsintää koskevaan tuomioistuimen päätökseen ei saisi hakea muutosta valittamalla. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi ilman määräaikaa kannella päätöksestä. Kantelu olisi käsiteltävä kiireellisenä. Tämä koskisi tapauksia, joissa tuomioistuin ei ole pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksen mukaisesti tehnyt päätöstä erityisen kotietsinnän toimittamisesta. Tuomioistuimessa asia ratkaistaisiin kuulematta henkilöä, jonka luona kotietsintä toimitettaisiin. Tällaisen henkilön etua suojattaisiin takavarikon tai jäljentämisen saattamista tuomioistuimen tutkittavaksi (7 luvun 15 §) ja sinetöidyn aineiston tuomioistuinkäsittelyä (12 §) koskevilla säännöksillä. Jos erityinen kotietsintä toimitettaisiin tuomioistuimen päätöksen perusteella, etsinnän kohteena ollut henkilö

voisi saattaa kotietsinnän laillisuuden erikseen tutkittavaksi tuomioistuimessa virkamieheen kohdistettavan rangaistusvaatimuksen tai vahingonkorvausvaatimuksen esittämisen yhteydessä. Lisäksi käytettävissä on laillisuusvalvontaviranomaiselle tehtävä kantelu.

18 §. Pöytäkirja. Pykälässä todettaisiin, että etsinnän toimittajan on ilman aiheetonta viivytystä laadittava kotietsinnästä pöytäkirja, jossa selostetaan etsintämenettely riittävällä tarkkuudella. Pöytäkirjaan olisi kirjattava tai liitettävä etsintävaltuutetun lausumat tarpeellisessa laajuudessa. Pöytäkirjasta olisi pyynnöstä annettava jäljennös etsintävaltuutetulle ja sille, jonka luona etsintä on toimitettu. Tarvittaessa jäljennös olisi toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee.

Pykälä poikkeaisi voimassa olevan lain 5 luvun 7 §:stä. Ensinnäkin todettaisiin velvollisuus laatia pöytäkirja ilman aiheetonta viivytystä. Pöytäkirjaa saatetaan nopeasti tarvita esimerkiksi asian tuomioistuinkäsittelyssä. Toinen muutos verrattuna voimassa olevaan pykälään koskisi sitä, että etsintämenettely on kuvattava riittävällä tarkkuudella. Tällä muutoksella voidaan ensinnäkin edistää asianmukaisten etsintätapojen käyttämistä. Lisäksi toimenpiteiden kuvaamisella on merkitystä kotietsinnän jälkikäteisessä laillisuustai asianmukaisuusarvioinnissa.

Salassapitovelvollisuuden ja -oikeuden toteutumisen ja turvaamisen kannalta puolestaan etsintävaltuutetun lausumilla on erityistä merkitystä. Etsintävaltuutetun lausuma voitaisiin kirjata hänen suullisesti esittämänsä perusteella. Valtuutettu voisi myös antaa kirjallisen lausuman, joka sitten esitutkintaviranomaisen kirjausta täydentävänä tai sen korvaavana liitettäisiin pöytäkirjaan.

Kuten takavarikkopöytäkirjankin (7 luvun 12 §:n 2 momentti) osalta, 2 momentin ensimmäisessä virkkeessä todistuksen antaminen korvattaisiin pöytäkirjan jäljennöksen antamisella. Etsintävaltuutetulla on intressi saada pöytäkirjan jäljennös lähinnä silloin, kun poliisi on hänen mielipiteestään välittämättä takavarikoinut tai jäljentänyt asiakirjan tai asiakirjoja. Tällöin sinetöityä aineistoa tullaan käsittelemään tuomioistuimessa istunnossa, jossa etsintävaltuutetullekin varataan tilaisuus tulla kuulluksi. Takavarikko-

pöytäkirjan tavoin myös nyt kysymyksessä olevan pöytäkirjan jäljennös tulisi toimittaa myös muulle henkilölle, jota asia koskee.

Laite-etsintä

Luvussa olevat laite-etsintää koskevat säännökset olisivat uusia verrattuna voimassa olevaan lakiin. Tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuutta ja datan säilyttämismääräystä koskevat säännökset (22—25 §) perustuisivat pitkälti voimassa olevan lain 4 luvun 4 a—4 c §:ssä nykyisin oleviin. Viimeksi mainittuja pykäläitä on kattavasti perusteltu niiden valmistelutöissä (HE 153/2006 vp).

19 §. Laite-etsinnän määritelmä. Pykälässä säädettäisiin ensinnäkin laite-etsinnän määritelmästä (1 momentti). Laite-etsinnällä tarkoitettaisiin tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdistettavaa etsintää. Määritelmään liittyisi myös rajanveto salaisiin pakkokeinoihin. Pykälän 2 momentin mukaan telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun käyttämisestä säädettäisiin 10 luvussa.

Tietosisällöllä tarkoitettaisiin laitteeseen tai tietojärjestelmään tallennettua tai sen muistissa muuten olevaa yksittäistä tietoa tai tietokokonaisuutta. Laite-etsintä voisi myös kohdistua myös muihin tiedostoihin, joihin pääsee yksinomaan kyseiseen laitteen kautta. Myös laitteen tai järjestelmän käyttämiseksi tarvittavat tiedot olisivat kysymyksessä olevia tietoja. Rajanvetoon 10 luvun mukaisesti salaisiin pakkokeinoihin liittyisi se, että laite-etsintä kohdistuisi laitteen tietosisältöön etsinnän toimittamishetkellä. Laite-etsinnän piiriin kuuluisivat tiedot, jotka laitteessa ovat ennen etsinnän toimittamista tai jotka tulevat laitteeseen etsinnän toimittamisen aikana. Laite-etsintä tulisi toimittaa loppuun ilman aiheutonta viivytystä laitteen haltuunottamisen jälkeen. Laite-etsinnän käyttämisellä ei saisi kiertää telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun käyttöedellytyksiä (esimerkiksi käyttö vain tiettyjen rikosten yhteydessä ja tuomioistuimen lupa) koskevia säännöksiä.

20 §. Laite-etsinnän edellytykset. Pykälän 1 momentin mukaan laite-etsintä saataisiin toimittaa, jos 1) on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai selvitetävänä ovat yhteisöosakon tuomitsemiseen liittyvät seikat; ja 2) etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä 7 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu takavarikoitava asiakirja tai tieto taikka 7 luvun 2 §:n nojalla jäljennettävä asiakirja.

Momentissa säädetyt laite-etsinnän edellytykset vastaisivat 2 §:n 1 momentin 1 kohdassa sekä 2 a ja 2 b kohdassa säädettyjä kotietsinnän edellytyksiä lukuun ottamatta sitä, että laite-etsinnän tarkoituksena ei voisi sen luonteesta johtuen yleensä olla takavarikoitavan esineen tai omaisuuden löytäminen. Mainitusta rajoituksesta muodostaisi poikkeuksen pykälän 2 momentti. Säännöksen tarkoituksena olisi lainsäädännön selkeyttäminen ja täydentäminen. Voimassa olevan lain perusteella laite-etsinnän on katsottu sisältyvän kotietsintään. Nyt laite-etsintään liittyvistä kysymyksistä selvyuden vuoksi säädettäisiin erikseen. Lisäksi laite-etsintä saatetaan toimittaa kotietsinnästä tai paikanetsinnästä erillisenä itsenäisenä etsintänä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että laite-etsintä voidaan toimittaa myös laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety. Tämä koskisi esimerkiksi tilanteita, joissa laitteeseen tallentuneista tiedoista voidaan päätellä sen omistaja. Etsinnän tarve voisi ilmetä olosuhteista esimerkiksi tilanteessa, jossa poliisimies esitutkinnassa löytää varastetuksi epäiltävää omaisuutta. Toisaalta laite-etsintä voitaisiin toimittaa sen tarkistamiseksi, onko asianomistajan esittämä esineen palauttamisvaatimus oikea. Laite-etsinnässä laitteen takavarikointi saattaa hallussapidon keston vuoksi olla tarpeen ennen laitteen palauttamista siihen oikeutetulle. Toisaalta selvissä tapauksissa laite voitaisiin palauttaa siihen oikeutetulle ilman takavarikoimistakin, mikä olisi johdonmukaista 7 luvun 1 §:n perusteluissa todetun kanssa.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että päätös paikkaan kohdistuvan etsinnän toimittamisesta saadaan ulottaa koskemaan myös

etsinnän toimittamispaikassa olevaa teknistä laitetta tai tietojärjestelmää, jos kyseessä ei ole paikkaan kohdistuva etsintä henkilön löytämiseksi.

Momentti liittyisi edellä jo useammassa yhteydessä käsiteltyyn 16 §:n 1 momenttiin, jossa säädettäisiin kotietsintäpäätöksen sisällöstä. Tarkoituksena on mahdollisimman tarkkaan jo etukäteen rajata sitä, mitä etsinnän kohteena olevassa paikassa tehdään. Päätöksen ulottaminen koskemaan etsinnän toimittamispaikassa olevaa teknistä laitetta liittyisi käytännössä tilanteisiin, joissa tiloissa suoritetaan yleinen tai erityinen kotietsintä. Etsinnän tarkoitukseen liittyvien tietojen (esimerkiksi tiedetään etsiä tietokoneelta löytyvää tiettyä asiakirjaa) tai etsinnän kohteena olevaan henkilöön liittyvien tietojen (esimerkiksi kohteena oleva henkilö harjoittaa asianajotoimintaa) perusteella voi jo ennen etsinnän toimittamista syntyä perusteltu oletus siitä, että etsinnän toimittamispaikassa on tekninen laite, johon etsintä on myös syytä ulottaa.

Vaikka etsinnän tarkoitukseen ja muihin edellytyksiin sekä tutkinnan kohteeseen liittyvät seikat tulisi pyrkiä määrittelemään jo ennen etsinnän toimittamista, momentti ei velvoittaisi tekemään yhteistä päätöstä paikkaan kohdistuvasta etsinnästä ja laiteetsinnästä. Tarve laiteetsintään saattaa ilmetä vasta etsinnän kohteena olevissa tiloissa, eikä rikosten selvittämisintressin kannalta hyväksyttävänä voida pitää sitä, että mahdollisuus laiteetsinnän tekemiseen menetetään etukäteispäätöksen puuttuessa. Laiteetsintätarpeen ilmeneminen vasta etsinnän toimittamispaikalla johtaisi siihen, että erillinen päätös laiteetsinnästä olisi saatava 28 §:ssä tarkoitettulta viranomaiselta. Kiireellisessä tapauksessa riittäisi 16 §:n 2 momentin mukainen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen suullinen päätös, joka olisi kirjattava jälkikäteen. Jos kysymyksessä olisi paikka, jossa laiteetsintä saattaa kohdistua 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon, jota koskee salassapitovelvollisuus- tai salassapito-oikeus, laite voitaisiin takavarikoida ja etsintä toimittaa vasta etsintäasiamiehen läsnä ollessa.

Momentin osalta on huomattava, että paikanetsinnän ja laiteetsinnän edellytykset

poikkeaisivat eräiltä osin toisistaan. Paikanetsinnän edellytyksenä ei olisi se, että on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai että selvitettävänä ovat yhteisösaikon tuomitsemiseen liittyvät seikat. Ennen etsinnän toimittamista tehtävässä päätöksessä etsinnän ulottaminen koskemaan laiteetsintää voisi siis koskea vain tietyn vakavuustason rikoksia, jollei kysymys ole 2 momentin mukaisesta laiteetsinnästä laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, koska se ei edellyttäisi epäilyä tietyn vakavuustason rikoksen tekemisestä.

21 §. Laitteen haltuunottaminen. Pykälän 1 momentin mukaan poliisimies saisi ottaa teknisen laitteen haltuunsa laiteetsinnän toimittamista varten. Etsinnän jälkeen laite olisi ilman aiheutonta viivytystä palautettava sille, jonka hallusta se on otettu tai jolla muuten on siihen oikeus. Jos laiteetsintää ei voitaisi viivytyksettä toimittaa, laite olisi takavarikoitava (2 momentti).

Pykälän 1 momentti tulisi sovellettaviksi tapauksiin, joissa tekninen laite ei vielä ole poliisin hallussa takavarikoituna tai asiakirjan jäljentämistä varten tai jossa sitä ei etsinnän yhteydessä samalla oteta poliisin haltuun takavarikoimista tai jäljentämistä varten. Palauttamisvelvollisuuskaan ei luonnollisesti koskisi niitä tilanteita, joissa tekninen laite takavarikoidaan. Yleensä takavarikointi ei olisi tarpeen, koska tietosisällön käyttäminen todisteena voidaan turvata jäljentämisellä. Tällöin laite olisi palautettava heti jäljentämisen jälkeen. Kaikissa tapauksissa laiteetsintää ei voida tehdä viivytyksettä, minkä vuoksi 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi 7 luvun 2 §:n 3 momenttia vastaava säännös.

22 §. Tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuus. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 4 a §:ää lukuun ottamatta pykäläviittauksia, jotka muutettaisiin tämän esityksen perusteella koskemaan ehdotettavan esitutkintalain 7 luvun 9 §:ää ja ehdotettavan pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n 1 ja 2 momenttia.

Tässäkin yhteydessä on syytä korostaa seikkoja, jotka on todettu voimassa olevan lain 4 luvun 4 a §:n perusteluissa (HE 153/2006 vp). Niissä todetaan, että tietojenantovelvollisuus voi kohdistua keneen hy-

vänsä, jolla on säännöksessä tarkoitettuja datan takavarikoimiseksi tarpeellisia tietoja hallussaan. Säännöksen soveltamisala on tältä osin laaja. Perusteluissa todetaan kuitenkin, että suhteellisuusperiaate rajoittaa myös tietojenantovelvollisuutta koskevan pyynnön käyttöä. Pyyntöä ei saa esittää, jos odotettavissa oleva rikostutkinnallinen hyöty ei ole järkevässä suhteessa pyynnön kohteena olevalle henkilölle aiheutuvaan haittaan. Käytännössä aiheutuva haitta on yleensä vähäinen, koska säännös tulee yleisimmin sovellettavaksi juuri esimerkiksi epäillyn kanssa samassa yrityksessä työskentelevään tietotekniikkahenkilöstöön eikä se edellytä näiltä muuta kuin velvollisuuden kertoa määrättyjä tietoja. Perusteluissa todetaan vielä, että säännöksen tarkoituksena on helpottaa esitutkintaviranomaisen työtä vähentämällä datan takavarikkoon kuluva aika. Tästä saatava olla välillisesti hyötyä myös epäillylle ja hänen työnantajalleen.

Pykälän 1 momentissa säädettävä tietojenantovelvollisuus koskisi kaikkia laitteeseen tai tietojärjestelmään pääsemistä tai sen käyttämistä varten tarpeellisia tietoja. Tietojen antaminen voi toteutua niin, että antaja itse hyödyntää niitä (esimerkiksi kirjoittaa salasanana, käyttää sormenjälkitunnistetta tai tekee muun vastaavan toimenpiteen) taikka etsinnän toimittaja toimii annetun tiedon pohjalta.

23 §. Datan säilyttämismääräys. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 4 b §:ää siten muutettuna, että 1 momentin mukaan datan säilyttämismääräys voisi koskea myös dataa, jonka voidaan olettaa tulevan laitteeseen tai tietojärjestelmään määräyksen antamista seuraavan kuukauden aikana. Lisäksi momentin viimeistä virkettä täydennettäisiin niin, että määräyksestä annettavassa todistuksessa olisi yksilöitävä määräyksen kohteena oleva data. Pykälän 2 momentissa määriteltyä tietoa ei enää nimettäisi liikennetiedoksi.

Kuten voimassa olevan pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 153/2006 vp) todetaan, datan säilyttämismääräyksen kohteena voi nykyisin olla ainoastaan tietty yksilöity data, joka on olemassa jo määräyksen antohetkellä. Kuitenkin esimerkiksi tietoverkkorikollisuuteen liittyvissä tapauksissa

rikoksen selvittämiseksi tarvittavaa tietoa voitulla jo rikosepäilyn synnyttyä ja vielä datan säilyttämismääräyksen antamisen jälkeenkin. Tulevaisuuteen kohdistuvan määräyksen antamismahdollisuus olisi johdonmukainen sen kanssa, että voimassa olevan pakkokeinolain 4 luvun 4 §:n ja ehdotettavan lain 7 luvun 6 §:n mukaan vasta tulossa oleva lähetyksin voidaan pysäyttää takavarikoimista varten. Sama määräys voisi koskea sekä jo olemassa olevaa että tulevaisuudessa saapuvaa dataa.

Kohtuullisena ei voida pitää sitä, että tulevien tietojen säilyttämismääräys voisi koskea kovin pitkänä aikana tulevia tietoja. Tämän vuoksi on päädytty edellyttämään sitä, että datan voidaan olettaa tulevan määräyksen antamista seuraavan kuukauden aikana. Tämä olisi enimmäisaika, jota ei tarvitse hyödyntää täysimääräisesti, jos tietojen voidaan olettaa tulevan hyvinkin nopeasti. Mahdollisimman lyhyeen keston velvoittaa myös vähemmän haitan periaate. Seuraavassa pykälässä tarkoitettu kolmen kuukauden määräaika alkaisi näissäkin tapauksissa kulua määräyksen antamisesta.

Tulevaisuudessa saapuviakin datoja koskisi momentin viimeisen virkkeen mukainen datan yksilöintivelvollisuus. Data olisi yksilöitävä sellaisella tarkkuudella, että määräyksen antaja kykenee määräystä noudattamaan. Kuten jo olemassa olevan datan kohdalla, myös tulevaisuuteen kohdistuvassa tapauksessa yksilöinniltä vaadittava tarkkuus riippuisi tapauksesta.

24 §. Datan säilyttämismääräyksen kesto. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 4 c §:n 1 momenttia sillä tavalla täydennettynä, että datan säilyttämismääräys olisi kumottava niin pian kuin se ei enää ole tarpeen. Siltä osin muotoilu vastaisi takavarikon kumoamisesta säädettäväksi ehdotettavaa (7 luvun 14 §:n 1 momentti). Kumoamisesta päätäisi määräyksen antamisen tavoin pidättämiseen oikeutettu virkamies. Voimassa olevan lain pykälästä erotettaisiin säilyttämismääräyksen salassapitoa koskevat 2 ja 3 momentti erilaista asiaa koskevin selvyden vuoksi omaksi pykäläksi (25 §).

25 §. Datan säilyttämismääräyksen salassapito. Kuten edellä todettiin, pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 4 c §:n 2 ja 3 momenttia.

26 §. Laite-etsinnän toimittaminen etäetsintänä. Pykälässä säädettäisiin, että rikostutkinnallisten tarkoituksenmukaisuussyiden tai asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä laite-etsintä saadaan toimittaa etäetsintänä, jossa laite-etsintä toimitetaan käyttämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta. Näiden edellytysten lisäksi olisi 20 §:n 1 momentissa säädettyjen laite-etsinnän yleisten edellytysten täytyttävä. Voimassa oleva lainsäädäntö ei tunne etäetsintää kuten ei laite-etsintää muutenkaan.

Etäetsinnällä tarkoitettaisiin etsintää, jossa laite-etsinnän kohteena oleva laite on edelleen jonkun muun kuin esitutkintaviranomaisen luona tai hallussa. Jos laite olisi takavarikoitu tai muuten poliisin hallussa, siihen kohdistuva tietojen etsintä olisi tavallista laite-etsintää.

Tapauskohtaiseen harkintaan jäisi se, milloin on pykälässä edellytettyjä tarkoituksenmukaisuussyitä tai asian kiireellisyyteen liittyviä perusteita etäetsinnän toimittamiseen. Kynnys etsinnän toimittamiselle etäetsintänä ei olisi korkea. Tämä liittyy ensinnäkin siihen, että kysymyksessä ei olisi salainen etsintä, josta etsinnän kohteena olevalle henkilölle ei ilmoitettaisi. Lisäksi etäetsinnässä ei saisi tehdä mitään sellaista, jota ei saisi tehdä tavallisessa laite-etsinnässä. Etäetsinnässäkin noudatettaisiin 27 §:n mukaisesti soveltuvin osin paikkaan kohdistuvan etsinnän menettelysäännöksiä mukaan lukien läsnäoloa koskevat säännökset. Etäetsintä ei olisi välttämättä rikostutkinnallisesti tarkoituksenmukainen esimerkiksi silloin, kun kotietsintä on joka tapauksessa tehtävä.

27 §. Paikkaan kohdistuvaa etsintää koskevien säännösten soveltaminen. Pykälässä säädettäisiin, että kun laite-etsintä toimitetaan paikkaan kohdistuvan etsinnän yhteydessä, sovelletaan viimeksi mainitun toimitamista koskevia säännöksiä. Muissa tapauksissa läsnäolon, menettelyn, etsintäasiamiehen, asiakirjan avaamisen ja tutkimisen sekä pöytäkirjan osalta noudatettaisiin soveltuvin osin 5—13 ja 18 §:n säännöksiä. Tämä koskisi niin etäetsintöjä kuin muitakin laite-etsintöjä. Huomattava on se, että etäetsinnässä olisi varattava sille, jonka laitteeseen etsintä kohdistuu, tilaisuus olla paikalla etäetsintää suoritettaessa.

28 §. Laite-etsinnästä päättäminen. Pykälän mukaan laite-etsinnästä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies ja 15 §:n 3 momentissa tarkoitettussa kiireellisessä tilanteessa poliisimies noudattaen soveltuvin osin 16 §:ssä säädettyä. Tämä koskisi niin tapauksia, joissa laite-etsintä toimitetaan yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän yhteydessä, kuin tapauksia, joissa laite-etsintä toimitetaan itsenäisesti. Yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättäisi 15 §:n 1 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies. Soveltuvin osin noudattaminen tarkoittaisi sitä, että myös laite-etsintää koskevassa päätöksessä olisi mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa. Etsinnän kohteena mainittaisiin yleensä kysymyksessä oleva laite. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös voitaisiin tehdä suullisesti ja kirjata vasta etsinnän toimittamisen jälkeen.

Pykälän toisen virkkeen mukaan, jos kysymys on 1 §:n 3 momentissa tarkoitetuista tiedoista, noudatettaisiin soveltuvin osin erityistä kotietsintää koskevia 15 §:n 1 ja 2 momenttia ja 17 §:ää. Kysymyksessä olisi siis erityiseen kotietsintään rinnastuva, salassapitovelvollisuutta tai -oikeutta koskeviin tietoihin kohdistuva etsintä. Tilanteesta riippuen päätöksen laite-etsinnästä ja etsintävaltuutetun määräämisestä tekisi tuomioistuimien tai pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Henkilöön kohdistuva etsintä

29 §. Henkilöön kohdistuvan etsinnän lajit. Pykälässä säädettäisiin pääosin voimassa olevan lain 5 luvun 9 §:n mukaisesti, että henkilöön kohdistuva etsintä voi olla 1) *henkilöntarkastus* sen tutkimiseksi, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa; tai 2) *henkilönkatsastus*, joka käsittää katsastettavan kehon tarkastamisen, verinäytteen tai muun näytteen ottamisen taikka muun kehoon kohdistuvan tutkimuksen.

Pykälä poikkeaisi voimassa olevasta kolmella tavalla. Henkilöntarkastuksen määritelmään lisättäisiin ”taikka mukanaan olevissa tavaroissa”, henkilönkatsastus koskisi verinäytteen ottamisen lisäksi muunkin näyt-

teen ottamista ja henkilönkatsastuksen osalta käytettäisiin termin ”ruumis” asemesta nyky-aikaisempaa ja paremmin kuvaavaa termiä ”keho”.

Voimassa olevan lain pykälää ei ole juuri-kaan selostettu sen perusteluissa (HE 14/1985 vp). Tämä ilmeisesti johtuu siitä, että henkilöntarkastus- ja -katsastus ovat perustuneet aikaisemmassa laissa säädettyihin henkilöön käyvään tarkastukseen ja henkilöön käyvään katsastukseen. Pykälän uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä voidaan kiinnittää huomiota eräisiin rajanveto- ja tulkintanäkökohtiin, joita on tuotu esiin esimerkiksi oikeuskirjallisuudessa. Yleisperusteluissa on jo käsitelty aihepiiriin liittyviä lailisuusvalvontaratkaisuja.

Henkilöntarkastuksen tyypillisiä muotoja ovat henkilön vaatteiden, taskujen, lompakon tai kukkaron tarkastaminen. Henkilöntarkastukseen kuuluvaksi luetaan myös henkilön hallussa olevan laukun, salkun, kassin tai muun vastaavan kantovälineen tarkastaminen. Henkilöntarkastus sinällään mahdollistaa tietynasteisen ”penkomisen”. Mukana olevat tavarat olisivat sellaisia, jotka ovat henkilön kädessä, hänen päällään tai hänellä olevassa kantamisvälineessä. Henkilöntarkastuksen piiriin kuuluisivat myös yllä olevien vaatteiden päällisin puolin tapahtuva käsin koetteleminen ja vaatteista selvästi pullottavan tai taskussa varmasti olevaksi tiedetyn esineen pois ottaminen tarkastelemista varten.

Henkilöntarkastusta olisi myös henkilön riisuttaminen sen selvittämiseksi, mitä hänellä on vaatteiden ja ihon väliin kätkeytynä. Tällaista riisuttamista toimitettaessa on kiinnitettävä huomiota 32 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan perusteellinen henkilöön kohdistuva etsintä on toimitettava sitä varten varatussa tilassa, jossa esimerkiksi ei ole ulkopuolisia henkilöitä paikalla. Lisäksi riisuttamistilanteissa on, luonnollisesti myös henkilönkatsastuksen yhteydessä, kiinnitettävä erityistä huomiota pakkokeinojen käytössä noudatettaviin periaatteisiin, joista on syytä korostaa hienotunteisuusperiaatetta.

Henkilönkatsastuksen kohteena on henkilön keho. Tarkoituksena voi olla tarkastaa rikoksen yhteydessä syntyneitä vammoja tai jälkiä (esimerkiksi haavat ja mustelmat) tai

ruumiinonteloita esimerkiksi niihin kätkeytyn esineen löytämiseksi. Kun otetaan lisäksi huomioon 32 §:ään ehdotettava sääntely, henkilönkatsastukseen kuuluisi myös toimenpide, jossa henkilöltä otetaan näyte. Kysymykseen tulee käytännössä sylkinäyte, verinäyte tai virtsanäyte. Sama koskee myös muun tutkimuksen (esimerkiksi puhalluskoe ja kliininen humalantilatutkimus) suorittamista.

Tässä yhteydessä on vielä syytä korostaa sitä yleisperusteluissa esiin tuotua seikkaa, että pykälä ei mahdollista ”ratsiaksi” luonnehdittavia ilman konkreettista rikosepäilyä tapahtuvia toimenpiteitä, mikä ilmenisi 30 ja 31 §:stä.

30 §. Henkilöntarkastuksen edellytykset. Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 5 luvun 10 §:ssä olevaa sääntelyä. Pykälän 1 momentissa huomioitaisiin kuitenkin tarkastuksen tarkoitusten osalta muut ehdotettavat muutokset. Viittaus 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädettyihin edellytyksiin tarkoittaisi sitä, että henkilöntarkastuksessa on voitava olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka. Kuten 2 §:n perusteluissa todetaan, kysymys ei ole tältä osin välttämättä tosiasiallisen tilanteen muuttumisesta, vaan sääntelyn selventämisestä.

31 §. Henkilönkatsastuksen edellytykset. Pykälä vastaisi pitkälti voimassa olevan lain 5 luvun 11 §:ää. Muutosten osalta voidaan viitata edeltävän pykälän perusteluissa todettuun. Lisäksi 1 momenttia muutettaisiin yleisperusteluissa esitetyistä syistä sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä niin, että säädettyä ankarinta rangaistusta koskeva edellytys koskisi jatkossa rikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Pykälän 2 momentissa todettaisiin se nykyisin vain perusteluista ilmevä seikka, että muulle kuin rikoksesta epäillylle henkilönkatsastus saadaan tehdä momentissa säädettyin edellytyksin ilman hänen suostumustaan. Samassa momentissa nykyisissä käytetty sana ”tutkinta” muutettaisiin toimenpidettä paremmin kuvaavaksi sanaksi ”tutkimus”. Pykälän 2 momentissa myös mainittaisiin uutena esimerkkinä tutkimuksesta ruutisavunäytteen ottaminen.

32 §. *Henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittaminen.* Pykälä vastaisi joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta voimassa olevan lain 5 luvun 12 §:ää. Pykälän 1 momentissa todetaisiin, että henkilöön kohdistuvasta etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Poliisimies saisi kuitenkin ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa etsinnän, jonka tarkoituksena on sellaisen esineen takavarikoiminen, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verekseltään, jos etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyys vuoksi välttämätöntä tai jos kysymys on 9 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitettusta henkilönkatsastuksesta. Muuten etsinnästä olisi soveltuvin osin voimassa, mitä 6, 13 ja 18 §:ssä säädetään.

Voimassa olevan pykälän 1 momentin mukaan henkilöön kohdistuvasta etsinnästä on soveltuvin kohdin voimassa, mitä kotietsinnästä muun ohessa 3 §:ssä säädetään. Mainittu pykälä koskee päätöksentekoa kotietsinnästä. Tämän lakiesityksen mukaan paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämisestä säädetäisiin luvun 15 §:ssä tavalla, joka poikkeaa nykyisestä päätöksentekoa koskevasta sääntelystä. Sen vuoksi pykälän 1 momentissa olisi aiheutta epäselvyyksien välttämiseksi viittauksen käytön asemesta nimenomaan todeta pääsääntö, jonka mukaan henkilöön kohdistuvasta etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, ja sen lisäksi ne tapaukset, jotka kuuluvat poliisimiehen päättäjävaltaan.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uutta olisi todeta viittauksen kautta se, että myös 9 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa henkilönkatsastuksesta päättäminen kuuluu poliisimiehen toimivaltaan. Kokeesta kieltäytymisen taikka kokeen suorittamisen turvaamisen tai luotettavan koetuloksen saamisen vuoksi voitaisiin toimittaa henkilönkatsastus, johon ei tarvita pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä.

Pykälässä säädetäisiin siis siitä, kuka saa päättää henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamisesta. Varsinkin henkilönkatsastuksen osalta on syytä korostaa sitä, että näytteen ottamisen ja vastaavien toimenpiteiden osalta päätösvalta toimenpiteen suorittamistavasta on lääkärillä tai lääkintähenkilökuntaan kuuluvalla. Pykälässä käytettäisiin hei-

dän osaltaan nimitystä ”terveydenhuollon ammattihenkilö”. Esimerkiksi virtsakokeen ottamiseen liittyvässä eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen eräässä ratkaisussa (22.5.2008, dnro 2493/4/06) todetaan, että tahdonvastaista katetrointia ei tule tehdä pelkästään katsastuksesta päättäneen poliisimiehen päätöksellä. Estettä ei kuitenkaan ole sille, että poliisimies esittää näkemyksensä henkilönkatsastuksen suorittamistavasta, minkä terveydenhuollon ammattihenkilöt sitten ottavat lääketieteellisen tietämyksensä mahdollistamalla tavalla huomioon. Lisäksi perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen asettaa rajoja henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamiselle. EIT on esimerkiksi pitänyt EIS 3 artiklan vastaisena epäinhimillisenä ja nöyryyttävänä kohteluna sitä, että henkilölle annettiin oksennuslääkettä, jotta saataisiin nielaistuksi epäillyt huumeopussit poliisille (*Jalloh v. Saksa* 11.7.2006).

Pykälän 3 momenttiin otettavan uuden virkkeen mukaan henkilöntarkastusta ei saisi toimittaa tarkastettavan kanssa eri sukupuolta oleva henkilö, jos tarkastettavan kehoa kosketaan käsin tai hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa puututaan muulla vastaavalla tavalla. Tämä koskisi lähinnä niin sanottua ”kopelointia”, jossa henkilön vartaloa tunnustellaan vaatteiden läpi. Henkilönkatsastuksen toimittajan ja katsastuksessa saapuvilla olevan henkilön sukupuolta koskevista rajoituksista luovuttaisiin myös koskien tapauksia, joissa suoritetaan puhalluskoe. Sama koskisi sylkinäytteen ottamista myös silloin, kun näyte otetaan huumaavan aineen käytön toteamiseksi. Lisäksi momentin viimeisen virkkeen lopusta poistettaisiin ”kuin alaikäisen tutkittavan huoltaja”.

Pykälän 4 momentin mukaan henkilönkatsastuksesta ei saisi aiheutua tutkittavalle mainittavaa terveydellistä haittaa. Nykyisen lain mukaan henkilönkatsastuksen yhteydessä tehtävästä tutkimuksesta ei saa aiheutua tutkittavalle sanottavaa haittaa. Momentin muutokset liittyisivät ensinnäkin siihen, että henkilönkatsastusta tulisi haitan arvioinnin kannalta arvioida kokonaisuutena eikä pelkästään tutkimuksen kannalta. Momentti koskisi uudessa muodossaan nimenomaan terveydellistä haittaa, koska muun haitan aiheutuminen arvioitaisiin vähemmän haitan

periaatteen kautta. Sanan ”sanottavaa” muuttaminen sanaksi ”mainittavaa” olisi ainoastaan kielellinen eikä asiallinen muutos.

Muun lainsäädännön soveltaminen

33 §. Viittaussäännös. Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan lain 5 luvun 13 §:ää vastaavasti, että kyseessä olevan luvun säännösten lisäksi on noudatettava, mitä etsinnästä erikseen laissa säädetään. Luvun säännökset olisivat etsintää koskevia yleissäännöksiä, jotka väistyvät erityissäännösten soveltamisen tieltä.

Lainsäädännöstä löytyy runsaasti etsintää koskevia erityissäännöksiä, osassa niistä viitataan pakkokeinolain yleissäännöksiin. Etsintää koskevia säännöksiä on esimerkiksi kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain 23 §:n 2 momentissa, Euroopan yhteisön rajan yli kuljetettavan käteisrahan valvonnasta annetun lain (653/2007) 5 §:n 2 momentissa, yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain (282/2002) 50 §:n 2 momentissa, liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä annetun lain (546/1998) 7 §:n 1 momentissa ja 8 §:ssä sekä alkoholilain (1143/1994) 60 b §:ssä.

9 luku **Erityisiin tutkintakeinoihin liittyvät pakkokeinot**

1 §. Tutkimuspaikan tai -kohteen eristäminen. Pykälän 1 momentin mukaan rikoksen selvittämisen turvaamiseksi saataisiin 1) sulkea rakennus tai huone; 2) kieltää pääsy tietyille alueelle, pääsy tietyn tutkittavana olevan kohteen lähelle, esineen siirtäminen tai muu vastaava toimenpide.

Momentti perustuisi voimassa olevan lain 6 luvun 2 §:n ensimmäiseen virkkeeseen. Säännöksen selkeyden parantamiseksi sulkemista ja kieltämisestä koskevat toimenpiteet kuitenkin erotettaisiin eri kohtiin. Lisäksi tutkittavana olevaa kohdetta koskeva osa merkitsisi lisäystä verrattuna voimassa olevaan säännökseen. Pykälässä paikalla tarkoitettaisiin tilaa (lähinnä rakennus tai huone) tai aluetta (ulkoalueet) ja kohteella puolestaan tilassa tai alueella olevaa esinettä tai muuta vastaavaa tutkinnan kohteena olevaa objektia.

Kuten yleisperusteluissa on todettu, kohdetta koskeva lisäys liittyisi siihen, että voimassa olevan lain mukaan mahdollisuus eristää ainoastaan tilassa tai alueella oleva objekti on epäselvä. Momentti koskisi tutkittavana olevia kohteita, jotka säilyvät tilassa tai alueella. Esimerkiksi tutkittavana olevan auton siirtäminen esitutkintaviranomaisen toimesta tarkempaa tutkimista varten edellyttäisi yleensä takavarikkopäätöksen tekemistä. Mikäli kohteen eristäminen tapahtuisi paikkaan kohdistuvan etsinnän yhteydessä, paikalla oleva eristämistä rikkova henkilö saataisiin poistaa paikalta 8 luvun 6 §:n 3 momentin tai 14 §:n nojalla.

Tutkimuspaikan ja -kohteen eristämisen osalta on syytä korostaa vähemmän haitan periaatetta. Eristämisen aiheuttaessa haittaa jollekin tai puuttuessa jonkun oikeuksiin (esimerkiksi asuinhuoneiston tai -kiinteistön eristämisestä aiheutuva sen käytön rajoittaminen) eristettävä tila tai alue on rajattava niin pieneksi kuin mahdollista. Eristämiseen liittyvät esitutkintatoimenpiteet on myös pyrittävä suorittamaan mahdollisimman nopeasti. Tavoitteeseen käyttää eristämistä mahdollisimman lyhyt aika liittyy se, että tällainen varsin näkyvä poliisitoimenpide ainakin jossakin määrin leimaa sen kohteeksi joutunutta (eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 31.12.1999, dnro 764/4/96). Eristämiseen liittyy myös suhteellisuusperiaate, jonka perusteella kysymyksessä olevaa pakkokeinoa ei tulisi käyttää vähäisimpien rikosten tutkinnassa varsinkaan silloin, kun eristämisen toteuttaminen on työlästä (esimerkiksi henkilövoimavarojen sitominen rakennuksen vartioinnin kautta).

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että tutkimuspaikan ja -kohteen eristämisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä 7 luvussa säädetään takavarikosta. Tutkimuskohteen liisäämistä ja lukuviittauksen muuttamista lukuun ottamatta momentti vastaisi voimassa olevan 6 luvun 2 §:n toisessa virkkeessä olevaa sääntelyä.

Voimassa olevan säännöksen perusteella epäselvää on ollut, mihin kaikkiin takavarikoluvun säännöksiin eristämistä koskevassa pykälässä viitataan. Kun otetaan huomioon nyt ehdotettavan 7 luvun takavarikkosäännökset, viittauksen voi katsoa koskevan en-

sinnäkin toimenpiteestä päättävää viranomaista (7 luvun 7 §). Tutkimuspaikan eristämisestä päättäisi käytännössä aina pidättämiseen oikeutettu virkamies. Eristämisestä olisi ilmoitettava sille, jonka luona se on tapahtunut tai edelleen tapahtuu, jos hän ei ole ollut paikalla sen tapahtuessa tai saanut jo muuten siitä tietoa (7 luvun 9 §:n 1 momentti). Käytännössä eristämisen ei pitäisi kestää niin pitkään, että 7 luvun 14 §:n 2 momentissa säädettäväksi ehdotetut määräajat voivat tulla sovellettavaksi. Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen olisi päätettävä, onko eristämistä jatkettava (7 luvun 15 §:n 1 momentti). Tällaiseen tuomioistuimen päätökseen voitaisiin hakea muutosta 7 luvun 22 §:n mukaisesti. Vaikka eristämisestä ei tarvitsisi laatia pöytäkirjaa, siitä olisi tehtävä asianmukaiset ja riittävät merkinnät esitutkinta-asiakirjoihin.

Tutkimuspaikan tai -kohteen eristämisen rikkominen säädettäisiin edelleen rangaistavaksi omaisuutta koskevan viranomaiskiellon rikkomista koskevassa rikoslain 16 luvun 10 §:ssä.

2 §. *Koe nautitun alkoholin tai muun huumausaineen toteamiseksi.* Pykälän 1 momentin mukaan poliisimies voisi määrätä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitetussa tehtävässä toimivan kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumausaineen toteamiseksi. Kokeesta kieltäytymisen taikka kokeen suorittamisen turvaamisen tai luotettavan koetuloksen saamisen vuoksi voitaisiin toimittaa henkilönkatsastus, johon ei tarvittaisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Koe olisi tehtävä siten ja sellaisella menetelmällä, ettei siitä aiheudu tarpeetonta tai kohtuutonta haittaa tutkittavalle.

Momentin ensimmäinen virke sanallisesti vastaisi voimassa olevan lain 6 luvun 3 §:n 1 momentin ensimmäistä virkettä. Virkkeessä tarkoitettuja kokeita ovat puhalluskoe ja sylkinäytteen ottaminen. Momentin toisessa virkkeessä tarkoitettuja henkilönkatsastuksia ovat verikoe ja virtsakoe. Momentin toinen virke huomioon ottaen poliisimies voisi voimassa olevasta laista poiketen määrätä henkilönkatsastukseen. Momentin toinen virke korvaisi voimassa olevan lain virkkeen, jon-

ka mukaan kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan 5 luvun 9 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

Momentin toisessa virkkeessä täsmennettäisiin henkilön kieltäytymisen lisäksi ne muut tapaukset, joissa henkilönkatsastusta saataisiin käyttää. Näiden tutkimuskeinojen käyttöä rajaisi momentin myös kolmas virke.

Momentin toisessa virkkeessä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen voitaisiin momentin toisen virkkeen mukaan turvautua esimerkiksi silloin, kun epäilty ei päihtymystilansa voimakkuuden pysty suoriutumaan puhalluskokeesta. Rikoksesta epäilty voitaisiin toimittaa verikokeeseen myös, mikäli puhalluskokeen vuoksi tai muuten on syytä epäillä, että hän on käyttänyt muuta huumausainetta kuin alkoholia, alkoholin ja muun huumausaineen sekakäyttöä tai jälkinauttimista. Virkkeessä tarkoitettu henkilönkatsastus voisi tulla kysymykseen myös tilanteissa, joissa puhalluskokeen perusteella on epäselvää, syyllistyykö henkilö rikokseen tai minkä nimiseen rikokseen hän syyllistyy. Jos henkilöä todennäköisin syin epäiltäisiin rattijuopumuksesta, henkilönkatsastuksen edellytysten osalta sovellettavana rinnakkaisena säännöksenä kysymykseen saattaisi tulla henkilönkatsastuksen edellytyksiä koskeva 8 luvun 31 §:n 1 momentti. Siinä oleva viittaus liittyisi siihen, että tällaisessa tapauksessa ei tarvita henkilönkatsastuksen toimittamiseen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä.

Pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan lain 6 luvun 3 §:n 2 momentissa olevaa sääntelyä.

3 §. *Henkilötuntemerkkien ottaminen.* Pykälän 1 momentti vastaisi voimassa olevan lain 6 luvun 4 §:ää yhdellä muutoksella. Momenttiin lisättäisiin käytännön merkityksensä vuoksi hajunäytteen ottaminen.

Voimassa olevan lain pykälän 2 momentti koskee rikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Tosiasiallisesti rikoslainsäädännössä kuuden kuukauden enimmäisrangaistusta seuraavaksi ankarin käytössä oleva enimmäisrangaistus on vuosi vankeutta. Tämän vuoksi pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että painavista rikostutkinnallisista syistä poliisimies saa ottaa tunnistamista ja ri-

koksen selvittämistä varten henkilötuntemerkit myös muusta kuin rikoksesta epäillystä, jos asia koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Voimassa olevaan pykälään verrattuna uudessa 3 momentissa säädettäisiin tarkoituksenmukaisuussyistä, että henkilötuntemerkien ottamisen saa 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa toimittaa myös niiden ottamiseen koulutettu poliisiyksikön päällikön määräämä yksikön palveluksessa oleva virkamies. Säännös kattaisi niin poliisilaitokset kuin poliisin valtakunnalliset yksikötkin. Ilmaisulla ”toimittaa” kuvattaisiin sitä, että kysymyksessä oleva virkamies ottaa henkilötuntemerkit poliisimiehen yksittäistapauksessa antaman osoituksen mukaisesti. Poliisiyksikön päällikkö voisi antaa myös yleisiä yksikön virkamiehiä koskevia määräyksiä henkilötuntemerkkien ottamisesta momentin tarkoittamissa tapauksissa.

4 §. *DNA-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 6 luvun 5 §:ää.

10 luku Salaiset pakkokeinot

Yleiset säännökset

1 §. *Soveltamisala.* Pykälässä lueteltaisiin esitutkinnassa käytettävät salaiset pakkokeinot ja viitattaisiin rikoksen estämisen tai paljastamisen osalta poliisilakiin. Pykälä sisältäisi myös säännöksen näiden keinojen käytöstä rajavartio-, tull- ja sotilasviranomaisten toiminnassa. Pykälä olisi uusi ja sen tarkoitus olisi lähinnä selkeyttää pakkokeinolain ja eräiden muiden lakien soveltamisalaa.

Pykälän 1 momentin mukaan telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, televalvontaa, tukiasematietojen hankkimista, suunnitelmallista tarkkailua, peiteltyä tiedonhankintaa, teknistä tarkkailua (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu), teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimista, peitetointia, valeostoa, tietolähdetoimintaa ja valvottua läpilaskua voitaisiin käyttää esitutkinnassa salassa niiden kohteilta. Näiden keinojen käytöstä rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi säädettäisiin momentin toisen virkkeen mukaan tähän esityk-

seen liittyvässä esityksessä ehdotettavassa uudessa poliisilaissa.

Momentissa kuvattaisiin lyhyesti salaisten pakkokeinojen luonnetta siten, että mainitaan mahdollisuudesta käyttää näitä keinoja salassa niiden kohteena olevilta henkilöiltä. Tämä tarkoittaisi ainoastaan mahdollisuutta keinojen salaiseen käyttöön, mikä ei kaikissa tapauksissa olisi kuitenkaan välttämätöntä. Jos tiedon antaminen ei vaarantaisi esimerkiksi rikoksen selvittämistä, syytä pakkokeinon käyttöön salassa ei olisi. ”Matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisen” sijaan käytettäisiin pakkokeinoa paremmin kuvaavana nimityksenä ”tukiasematietojen hankkimista”. Uusia ja osittain uusia tiedonhankintakeinoja momentissa mainituista keinoista olisivat tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tekninen laitetarkkailu, teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen, tietolähteen ohjattu käyttö ja valvottu läpilasku. Peitetoinnin ja valeoston käyttämisestä myös rikoksen selvittämiseen säädetään nykyisin poliisilaissa.

Rikoksen esitutkinnassa rikoksen selvittämiseksi käytettävä salainen tiedonhankinta säänneltäisiin kattavasti pakkokeinolaissa ja rikosten estämiseksi, paljastamiseksi ja vaaran torjumiseksi käytettävät keinot puolestaan uudessa poliisilaissa. Rikoksen selvittämisellä tarkoitettaisiin salaisten pakkokeinojen käyttöä sen jälkeen, kun ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesti on syytä epäillä, että rikos on tehty. Rikoksen estäminen ja paljastaminen määritettäisiin tarkemmin poliisilaissa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että mitä tässä luvussa säädetään esitutkintaviranomaisen tai esitutkintavirkamiehen oikeudesta käyttää pakkokeinoja, koskee peitetointia, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä lukuun ottamatta poliisin lisäksi rajavartio-, tull- ja sotilasviranomaisia sen mukaan kuin siitä laissa erikseen säädetään.

Momentin perusteella siinä mainitut salaiset pakkokeinot rajattaisiin tässä vaiheessa pakkokeinolaissa poliisin käyttöön. Muiden salaisten pakkokeinojen käytöstä säädettäisiin tullilaissa, rajavartiolaissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa. Näiden lakien vireillä olevassa

uudistamisessa saatetaan selvittää, tulisivatko ja kuinka laajasti momentissa mainitut keinot muiden esitutkintaviranomaisten kuin poliisin käytettäväksi.

2 §. Salaisten pakkokeinojen käytön edellytykset. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin kaikkien salaisten pakkokeinojen käytön yleisestä edellytyksestä (voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja). Voimassa olevassa laissa tämä perusedellytys mainitaan erikseen eräiden salaisten pakkokeinojen käytön edellytyksiä koskevissa säännöksissä.

Pykälän 2 momentin mukaan sen lisäksi, mitä salaisten pakkokeinojen käytön erityisistä edellytyksistä jäljempänä säädetään, telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, suunnitelmallista tarkkailua, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seuranta, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua saataisiin käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Momentin mukaan peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun käyttäminen edellyttäisi lisäksi, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Momentin alussa olevalla ilmaisulla ”sen lisäksi, mitä salaisten pakkokeinojen käytön erityisistä edellytyksistä jäljempänä säädetään” tarkoitettaisiin sitä, että kutakin pakkokeinoa koskevissa säännöksissä asetettaisiin sitä keinoa koskevia käytön edellytyksiä kuten esimerkiksi se, että tutkittavana olevan rikoksen täytyy olla tiettyä vakavuustasoa tai että pakkokeinoa saadaan käyttää vain tiettyyn paikkaan kohdistuvana.

Momentin sääntely muuttaisi salaisten pakkokeinojen käytön edellytyksiä jonkin verran nykyisestä. Lisäksi momentin sääntelyn piiriin saatettaisiin uusia keinoja. Voimassa olevan lain mukaan erittäin tärkeän merkityksen vaatimus liittyy telekuunteluun, televalvontaan, matkaviestimien sijaintitiedon hankkimiseen, tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun. Poliisilain 31 b §:n mukaan valeoston käyttäminen puolestaan edellyttää, että se on välttämätöntä tiettyjen rikosten estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi. Salaisten pakkokeinojen käytön edellytyksiä koskevassa yleisperustelujen

jaksossa on jo selostettu, mitä edellytyksellä ”erittäin tärkeä merkitys” tarkoitetaan.

Erittäin tärkeää merkitystä koskeva edellytys ulotettaisiin koskemaan pakkokeinolain mukaisista uusista salaista pakkokeinoista tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, suunnitelmallista tarkkailua, henkilön teknistä seuranta, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua. Kyseisillä menetelmillä voidaan puuttua perus- ja ihmisoikeuksiin siinä määrin, että niiden käytölle on perusteltua asettaa tämänkaltainen erityinen edellytys. Henkilön tekninen seuranta olisi 21 §:n 3 momentissa tarkemmin määritettävää teknistä seuranta.

Erittäin tärkeää merkitystä rikoksen selvittämiseksi ei edellytetäisi televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, peitellyn tiedonhankinnan, muun teknisen seurannan kuin henkilön teknisen seurannan sekä teleosoitteen tai telepätelaitteen yksilöintitietojen hankkimisen osalta. Näillä salaisilla pakkokeinoilla ei puututa kohteen perus- ja ihmisoikeuksiin kovinkaan tuntuvasti, jolloin sääntely voidaan jättää kutakin pakkokeinoa koskevien edellytysten varaan.

Salaisten pakkokeinojen joukossa on sellaisia, jotka on tarkoitettu viimesijaisiksi suhteessa muihin salaisen tiedonhankinnan keinoihin. Pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 3 momentissa käytetään asuntokuuntelun osalta ilmaisua ”rikoksen selvittäminen olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja.” Poliisilain 31 b §:ssä käytetään puolestaan valeoston osalta ilmaisua ”välttämätöntä”. Peitetoiminnan osalta on lainvalmisteluaineistossa edellytetty keinon käytön viimesijaisuutta, vaikka poliisilain 31 a §:ssä käytetään ilmaisua ”on tarpeen”. Momentin mukaan asuntokuuntelun, peitetoiminnan ja valeoston käytöltä edellytettäisiin edelleenkin viimesijaisuutta, mutta vaatimus ehdotetaan kuvattavaksi yhdenmukaisella ilmauksella ”välttämätöntä”. Näin ollen näiden keinojen osalta edellytettäisiin ensinnäkin, että niillä saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi, ja sen lisäksi, että niiden käyttö on myös välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Näiden menetelmien käytölle asetettaisiin siten muita salaisia pakkokeinoja selvästi tiukemmat erityiset edellytykset.

Lainvalmistelutöiden (HE 52/2002 vp asuntokuuntelun osalta) ja oikeuskirjallisuudessa esitettyjen kannanottojen perusteella ”välttämätöntä” tarkoittaisi lähtökohtaisesti sitä, että esitutkintaviranomainen voisi saada luvan käyttää kysymyksessä olevaa salaista pakkokeinoa vain, jos viranomainen voi osoittaa, että rikoksen selvittäminen muilla pakkokeinoilla ja esitutkintamenetelmillä, esimerkiksi kotietsinnällä ja takavarikolla taikka televalvonnan tai -kuuntelun avulla ei olisi mahdollista tai ainakin vaatisi oleellisesti enemmän voimavaroja tai viivyttäisi rikoksen selvittämistä kohtuuttomasti. Välttämättömyys voisi kuitenkin perustua kokonaisarvioon siitä, että muut keinot tulisivat olemaan esimerkiksi tuloksettomia tai tiedonhankintaan soveltumattomia ilman, että niiden käyttöä olisi tullut konkreettisesti yrittää.

Pykälän 3 momentin mukaan salaisen pakkokeinon käyttö olisi lopetettava ennen päätöksessä mainitun määräajan päättymistä, jos käytön tarkoitus on saavutettu tai sen edellytyksiä ei enää ole. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 11 §:n 1 momentissa säädetään, että tutkinnanjohtajan tulee lopettaa tässä luvussa tarkoitetun pakkokeinon käyttö, kun sen tarkoitus on saavutettu tai luvan tai päätöksen voimassaolo on päättynyt.

Muutoksella korostettaisiin sitä, ettei pakkokeinoja voida missään tapauksessa käyttää kauempaa kuin on tarpeen, vaikka lupa olisi vielä voimassa. Selvää on, että pakkokeinon käyttö on lopetettava viimeistään silloin, kun luvan voimassaolo päättyy.

Telepakkokeinot

3 §. Telekuuntelu ja sen edellytykset. Pykälän 1 momentissa määriteltäisiin telekuuntelu. Sillä tarkoitettaisiin viestintämarkkina- laissa tarkoitetun yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen vastaanotettavan taikka siitä lähetetyn viestin kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä viestin sisällön ja siihen liittyvien 6 §:ssä tarkoitettujen tunnistamistietojen selvittämiseksi. Lisäksi 1 momentissa mainittaisiin osana tele-

kuuntelun määritelmää, että telekuuntelua saadaan kohdistaa vain rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin.

Yleisperustelussa mainituista, lähinnä selkeyttävistä syistä telekuuntelun määritelmä ja pykälän seuraavien momenttien mukaiset telekuuntelun edellytykset sijoitettaisiin samaan pykälään. Voimassa olevassa pakkokeinolaissa määritelmä on 5 a luvun 1 §:ssä ja käytön edellytykset puolestaan 2 §:ssä. Telekuuntelun kuten muidenkaan salaisten pakkokeinojen määritelmässä ei enää käytettäisi sanaa ”salaa”. Tämä liittyisi siihen, että 1 §:n 1 momentissa jo todettaisiin mahdollisuus käyttää salaisia pakkokeinoja esitutkinnassa salassa niiden kohteilta.

Voimassa olevankin lain eli pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 kohdan mukaan telekuuntelussa on kysymys nimenomaan viestintämarkkinalain mukaisissa yleisissä viestintäverkoissa välitettävänä olevien viestien telekuuntelusta. Viestintämarkkinalain 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan viestintäverkolla tarkoitetaan toisiinsa liitetystä johtimista sekä laitteista muodostuvaa järjestelmää, joka on tarkoitettu viestien siirtoon tai jakeluun johtimella, radioaaltoilla, optisesti tai muulla sähkömagneettisella tavalla. Momentin 2 kohdan mukaan yleisellä viestintäverkolla tarkoitetaan viestintäverkkoa, jota tarjotaan etukäteen rajaamattomalle käyttäjäpiirille. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei telekuuntelua voida kohdistaa niin sanottuihin erillisverkkoihin tai omatarveverkkoihin. Tiedonhankinta voidaan kuitenkin toteuttaa muiden pakkokeinojen avulla, mikäli erillisverkkoa ei ole liitetty yleiseen viestintäverkkoon ja pakkokeinojen käytölle säädetty edellytykset muutoin täyttyvät.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 kohdasta poiketen telekuuntelun määritelmässä mainittaisiin selkeyden vuoksi ainoastaan teleosoite ja telepäätelaitte. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan laitetta, joka viestien lähettämiseksi, käsittelemiseksi tai vastaanottamiseksi on tarkoitettu johtimella, radioteitse, optisesti tai muulla sähkömagneettisella tavalla liitettäväksi joko suoraan yleisen viestintäverkon liittymään tai toimimaan yleisen viestintäverkon yhteydessä kytkettynä suo-

raan tai epäsuorasti yleisen viestintäverkon liittymään.

Kysymyksessä voisi olla mikä tahansa viestintäverkon rajapinnan tieto tai ominaisuus, joka voidaan yhdistää tiettyyn käyttäjään tai tilaajaan, ja laitteeseen sisältyvä ja sitä myötä myös käyttäjään tai tilaajaan yhdistettävissä oleva tieto tai ominaisuus. Tällaisia tietoja voivat siten olla esimerkiksi sähköpostiosoite, ip-osoite, käyttäjätunnus ja salasana, profiili tai muu televerkkoon sisältyvä tieto, jonka avulla tele- tai datayhteyden osapuolet voidaan yksilöidä. Näin ollen myös puhelimen sarjanumero (IMEI-koodi) taikka muu päätelaitteen suoraan yksilöivä tai sen yksilöimiseen johtava tieto sisältyisi telekuuntelun määritelmän piiriin.

Viestin käsite on puolestaan määritelty sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 1 momentin 1 kohdassa. Sillä tarkoitetaan viestintäverkossa osapuolten välillä tai vapaasti valikoituville vastaanottajille välitettävää puhelua, sähköpostiviestiä, tekstiviestiä, puheviestiä ja muuta vastaavaa sanomaa. Käsite kattaa lähes kaikenlaiset informaatiomuodot mutta ei sisällä kuitenkaan puhtaasti viestiin liittymätöntä tietokoneiden välistä ohjaus- ja signaalintiliikennettä. Telekuuntelutoimivaltuutta ei tarvittaisi kaikkien saataville toimitettavan verkkoviestin sisällön selvittämiseksi. Verkkoviestin tunnistamistiedot ovat kuitenkin luottamuksellisia, mikä vastaa niin ikään voimassa olevaa oikeutta.

Telekuuntelu koskisi teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen vastaanotettavaa tai siitä lähetettyä viestiä. Viesti olisi telekuuntelutoimivaltuudella saatavissa, kun se on viestintäverkossa välitettävänä siten, että viesti on ylittänyt esimerkiksi lähettäjän teleosoitteen muodostaman rajapinnan, jolloin sitä pidettäisiin lähetettynä, eikä se ole vielä saapuessaan vastaanottajalle ylittänyt vastaanottavan teleosoitteen rajapintaa, jolloin se olisi edelleen vastaanotettavana. Näin ollen esimerkiksi matkapuhelimeen saapunut tekstiviesti ei olisi tässä tarkoitettulla tavalla välitettävänä. Tällaisen viestin sisällön selvittämiseen voidaan käyttää muita pakkokeinoja kuten takavarikkoa. Jos viestistä on sen välittämisen jälkeen esimerkiksi teknisistä syistä jäänyt teleoperaattorin palvelimelle kopio, joka ei ole enää vastaanottajan laitteelta saa-

tavissa, sovellettavaksi voisi tulla 4 §:n 1 momentin mukainen tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on eräissä ratkaisuissaan pitänyt ongelmallisena niin sanotun A-tilaajan (puhelin yhteyden ottaja) lähetä-näppäimen painalluksen jälkeisen keskustelun kuuntelua ja tallentamista ennen B-tilaajan (vastaanottajan) vastaamista. Tämän kysymyksen osalta on annettu myös erisuuntaisia hovioikeuden ratkaisuja. Kouvola hovioikeuden ratkaisussa 14.9.2004 (Dnro R 04/493) katsottiin "lähetä"-näppäimen jälkeen tallentuvan tiedon kuuluvan telekuunteluluvan piiriin. Helsingin hovioikeus on puolestaan antanut 26.10.2005 viimeksi mainitusta poikkeavan tuomion (Dnro R 05/1005). Siinä valittajan ennen puhelun yhdistymistä tallentuneet keskustelut jätettiin todisteena huomiotta. Käytössä oleviin teknisiin ratkaisuihin liittyvistä syistä puhetta pidettäisiin tältä osin lähetettynä viestinä.

Määritelmän sanamuotoa ehdotetaan selkeytettäväksi myös siten, että siinä mainittaisiin viestin kuuntelun ja tallentamisen lisäksi myös muunlainen käsittely viestin sisällön selvittämiseksi. Sähköpostiviestin osalta sisältöä selvitetään katsomalla ja lukemalla, mutta siihen liitettyä mediaa voidaan myös kuunnella. Viesti voi olla myös kryptattu. Tällainen yleisessä viestintäverkossa välitettävänä olevan viestin tallentaminen sisällön selvittämiseksi kuuluisi edelleenkin telekuuntelun piiriin, vaikka viesti sinällään ei olisi salauksen vuoksi kenenkään muun kuin lähettäjän ja vastaanottajan kuunneltavissa.

Telekuuntelutoimivaltuus kattaisi ehdotuksessa 6 §:ssä tarkoitettujen viestin tunnistamistietojen hankkimisen. Käytännössä viesti ilman siihen liittyviä tunnistamistietoja (esimerkiksi lähettäjän ja vastaanottajan yksilöivä tieto) on merkityksetön. Tältä osin televalvonta sisältyisi telekuunteluun. Telekuuntelutoimivaltuudella ei kuitenkaan voitaisi esimerkiksi estää viestin perille menoa. Telekuuntelun yhteydessä saatavat tunnistamistiedot eivät myöskään sisältäisi telepäätelaitteen sijaintietoja. Tätä tarkoitettaisiin nimenomaisella maininnalla viestiin liittyvien 6 §:ssä tarkoitettujen tunnistamistietojen sel-

vittämisestä. Jos myös sijaintitiedot ovat tarpeen, tulee hakea televalvontalupa.

Momentissa todettaisiin nimenomaisesti, että telekuuntelua saadaan kohdistaa vain rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin. Tällä on tarkoitus korostaa sitä, ettei telekuuntelua saa kohdistaa kenenkään muun kuin rikoksesta epäillyn viestintään. Epäilty voi tosin olla esitutkintaviranomaiselle toistaiseksi nimeltään tuntematon henkilö, jota epäillään rikokseen osalliseksi. Tällöin hänet voidaan yksilöidä hänen hallussaan olevan tai hänen muuten oletettavasti käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen ja hänen epäillyn rikokseen osallisuutensa avulla. Kysymys voi olla esimerkiksi nimeltään tuntemattomasta huume-erää tietyn suunnitelman mukaan kuljettavasta henkilöstä. Erityisesti on kuitenkin huolehdittava siitä, että kuunteluluvan antaminen tuntemattomien henkilöiden käyttämiin teleosoitteisiin tai telepäätelaitteisiin ei tosiasiallisesti johda tiettyjen teleosoitteiden tai telepäätelaitteiden kuuntelemiseen siitä riippumatta, kuka niitä käyttää.

Niin sanotut tiedonvälittäjäpuhelut olisivat rajoitetusti telekuuntelun piirissä. Toisin kuin voimassa olevan lain (pakkokeinolain 5 a luvun 2 §) mukaan, enää ei edellytettäisi viestin olevan epäillyn lähettämä, vaan riittäisi, että viesti on epäillyltä lähtöisin. Mikäli rikoksesta epäilty käyttää toista henkilöä viestien välittämiseen, tällaisen henkilön viestien kuuntelu edellyttäisi konkreettisia tosiseikkoja, joiden perusteella toimiminen toisen henkilön puolesta voidaan riittävän varmasti todeta. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa epäilty avaa telekuuntelussa olevasta teleosoitteestaan puheyhteyden toisen henkilön kanssa ja antaa tämän jälkeen puhelimen kolmannelle henkilölle jääden itse antamaan puheen sisältöä koskevia ohjeita taustalle. Vastaavasti tässä tarkoitettua tiedonvälittäjäpuhelusta olisi kysymys esimerkiksi silloin, kun epäilty vastaa telekuuntelussa olevaan puhelimeensa ja antaa sen välittömästi vastaamisen jälkeen toiselle henkilölle ja jääden taustalle antamaan ohjeita. Tällaisesta tilanteesta olisi kysymys myös silloin, kun toinen henkilö vastaa epäillyn puhelimeen ja ottaa viestin vastaan luvaten toimittaa sen epäillylle tai kun toinen henkilö soittaa puhelimella

ja ilmoittaa toimittavansa viestin epäillyn puolesta.

Jos havaitaan, että kuuntelun kohteena oleva henkilö ei ole puhelun osapuolena ja että kysymys ei ole myöskään välittäjäpuhelusta, kuuntelu on lähtökohtaisesti keskeytettävä ja mahdolliset tallenteet tai muistiinpanot on heti hävitettävä. Kuuntelun jatkamisesta ja tiedon hyödyntämisestä eräissä tilanteissa säädettäisiin puolestaan 58 §:ssä.

Pykälän 2–5 momentissa säädettäisiin telekuuntelun edellytyksistä pitkälti voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:ää vastaavasti. Esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai hänen muuten oletettavasti käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen telekuunteluun, kun häntä on syytä epäillä momenteissa tarkoitetuista rikoksista. Momentit vastaisivat rikoluetteloiden osalta vähäisiä muutoksia lukuun ottamatta voimassa olevassa laissa olevia. Muiden jäljempänä olevien pykälien tavoin pykälässä ei enää mainittaisi rikoksen yritystä, mikä liittyisi 11 luvun 1 §:ään rangaistusasteikon lieventämisen vaikutuksesta. Jos pakkokeinon käytön edellytyksenä olisi epäily tietyn nimisen rikoksen tai tietyn enimmäisrangaistuksen omaavan rikoksen tekemisestä, mahdollisuus käyttää pakkokeinoa ulottuisi myös tällaisen rikoksen yritykseen. Telekuuntelun edellytyksenä olisi 2 §:n 2 momentin mukaan myös se, että telekuuntelulla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Yleisperusteluissa esitetyistä syistä törkeä petos siirrettäisiin 2 momentissa mainittujen rikosten joukkoon. Voimassa olevassa laissa rikos mainitaan 3 momenttia vastaavassa säännöksessä. Tekninen muutos olisi, että eräs 3 momentissa oleva rikosnimike muutettaisiin vastaamaan rikoksen oikeaa nimeä (törkeä virka-aseman väärinkäyttäminen).

4 §. *Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin eräistä telekuuntelun kaltaisista tiedonhankintakeinoista.

Pykälän 1 momentin mukaan, jos on todennäköistä, että 3 §:ssä tarkoitettua viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ei ole enää saatavissa telekuuntelulla, esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa 7 luvun 4 §:ssä

säädetyistä kielloista huolimatta lupa takavarikoida tai jäljentää ne tämän luvun 3 §:ssä säädetyillä edellytyksillä teleyrityksen tai yhteisötilaajan hallusta. Käsitteet ”teleyritys” ja ”yhteisötilaaja” määritettäisiin jo 7 luvun 4 §:ssä viittaamalla eräisiin viestintämarkkinain ja sähköisen viestinnän tietosuojalain säännöksiin. Toimenpiteen edellytyksenä olisi myös, että sillä voidaan olettaa olevan erityisen tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi (2 §:n 2 momentti).

Kysymys olisi tapauksista, joissa telekuuntelutoimivaltuudella saatava viesti on hävinnyt, mutta se on vielä teknisesti saatavissa teleyritykseltä tai yhteisötilaajalta. Sääntelyn tarkoituksena olisi myös estää telekuuntelun käyttöedellytyksien kiertäminen. Takavarikoiminen tai jäljentäminen voitaisiin toimittaa vain telekuuntelun edellytyksillä. Toimenpiteen käytölle asetettaisiin kynnykseksi todennäköisyys siitä, että viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ole enää saatavissa telekuuntelulla.

Pykälän 2 momentin mukaan, jos tietojen hankkiminen kohdistetaan viestin sisällön selvittämiseksi telepäätelaitteeseen välittömästi yhteydessä olevaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvaan henkilökohtaiseen tekniseen laitteeseen tai tällaisen laitteen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen, esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa tietojen hankkimiseen telekuuntelun sijasta, jos 3 §:ssä säädetyt edellytykset täyttyvät.

Momentin tarkoituksena on estää se, että telekuuntelun soveltamiskynnys muodostuu tavanomaista alemmaksi silloin, kun kuuntelu voidaan toteuttaa kohdistamalla esimerkiksi teknistä kuuntelua puhelun välityksessä käytettävään henkilökohtaiseen apulaitteeseen (esimerkiksi niin sanottu blue tooth -kuuloke). Pakkokeinon kohteena oleva henkilö voi näissä tapauksissa kuitenkin perustellusti olettaa, että viestintä on yhtä luottamuksellista kuin puhuttaessa suoraan matkapuhelimeen.

Momentin mukaan tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta tehtäisiin viestin sisällön selvittämiseksi. Maininta siitä, että tällaisen laitteen tulisi olla välittömässä yhteydessä tekniseen laitteeseen, sulkisi ulkopuolelle erilaiset siirrettävät tallennusvälineet. Tätä

täsmennettäisiin myös sillä, että laitteiden tulisi olla nimenomaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvia henkilökohtaisia apuvälineitä tai muita sellaisia teknisiä laitteita. Teknisen kehityksen vuoksi laissa ei ole kuitenkaan mahdollista luetella tyhjentävästi tällaisia välineitä.

Lisäksi momentissa mainittaisiin nimenomaisesti, että tietojen hankkimiseen telekuuntelun sijasta kuuluisi tiedonhankinnan kohdistaminen henkilökohtaisen apuvälineen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen. Tällöin tiedonhankinta ei kohdistuisi sinänsä apuvälineeseen, vaan sen ja telepäätelaitteen väliseen radio- tai muuhun vastaavaan yhteyteen. Näin ollen esimerkiksi kaiutinpuhelun tai muuten koväänisen puhelun kuuntelu ei olisi momentissa tarkoitettua tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta.

5 §. *Telekuuntelusta ja muusta vastaavasta tietojen hankkimisesta päättäminen.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että tuomioistuimien päätättelekuuntelusta ja 4 §:ssä tarkoitettua tietojen hankkimisesta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan tuomioistuimien päätättelekuuntelusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kirjallisesta vaatimuksesta. Koska vaatimuksen käsittelyssä sovellettaisiin 43 §:n 1 momentin mukaisesti soveltuvin osin tiettyjä vangitsemisasian käsittelyä koskevia säännöksiä, ei vaatimuksen edellyttämistä kirjallisena olisi tarpeen erikseen mainita päätöksentekoa koskevissa pykälissä. Myös 4 §:n mukaisesta tiedonhankinnasta päätättelekuuntelusta, koska siinä olisi tosiasiallisesti kyse telekuuntelun kaltaisista toimenpiteistä.

Pykälän 2 momentissa todettaisiin, että lupa voidaan antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan, mikä vastaisi voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 1 momenttia.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin vaatimukseen ja päätökseen sisällytettävistä tiedoista. Telekuuntelua ja telekuuntelun sijasta toimitettavaa tietojen hankkimista koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä olisi mainittava 1) epäilty rikos ja sen tekoaika; 2) rikoksesta epäilty; 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja telekuuntelun edellytykset perustuvat; 4) luvan voimassaoloai-

ka kellonajan tarkkuudella; 5) toimenpiteen kohteena oleva teleosoite tai telepäätelaitte; 6) telekuuntelun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies; 7) mahdolliset telekuuntelun ja muun vastaavan tietojen hankkimisen rajoitukset ja ehdot.

Vaatimuksessa ja päätöksessä olisi voimassa olevaa lakia (pakkokeinolain 5 a luvun 7 §) perusteellisemmin mainittava tiedot, joiden perusteella pakkokeinon edellytysten täyttymistä voidaan arvioida. Muutos korostaisi esitutkintaviranomaisen velvollisuutta esittää ja perustella tosiseikkoja, joiden perusteella tuomioistuimien voi tehdä pakkokeinon käytön edellytysten täyttymisestä omat johtopäätöksensä. Muutoksella pyrittäisiin siten lupaprosessin laadun parantamiseen.

Telekuuntelun edellytyksillä tarkoitettaisiin 2 §:n 1 momentin mukaista salaisten pakkokeinojen käytön yleistä edellytystä (voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja) sekä erityisten edellytysten osalta 2 §:n 2 momentin mukaista erittäin tärkeää merkitystä ja 3 §:n 2—4 momentissa tarkoitettuja telekuuntelun käytön edellytyksiä. Esiin olisi tuotava myös rikosepäilyn perustavat tosiseikat. Tuomioistuimen olisi siis kyettävä varmistumaan esitettyjen tosiseikkojen pohjalta rikosepäilyn olemassaolosta ja siitä, että vaatimuksessa mainittua rikoksesta epäiltyä voidaan epäillä kyseisestä rikoksesta. Rikoksesta epäilty voisi tosiasiallisesti olla tuntematonkin henkilö, jonka henkilöllisyys ei ole vielä tiedossa mutta joka on kuitenkin yksilöitävissä.

Salaisissa pakkokeinoissa siirryttäisiin yleisemminkin telepakkokeinojen, teknisen kuuntelun ja teknisen katselun osalta luvan tai päätöksen alkamis- ja päättymisajankohdan kellonaikatarkkuuteen. Nämä ajankohdat tulisi mainita päätöksessä. Telekuuntelun ja sen sijasta toimitettavan toimenpiteen osalta tulisi mainita pakkokeinon kohteena oleva teleosoite tai telepäätelaitte. Voimassa olevan lain 5 a luvun 7 §:n 3 momentissa säädetään toimenpiteiden johtamista ja suorittamista valvovan tutkinnanjohtajan mainitsemisesta. Pakkokeinon käytön rajoituksia ja ehtoja voitaisiin asettaa, jos siihen on syytä.

6 §. Televalvonta ja sen edellytykset. Pykälän 1 momentissa määriteltäisiin televalvonnan käsite. Televalvonnalla tarkoitettaisiin

tunnistamistietojen hankkimista viestistä, joka on lähetetty 3 §:ssä tarkoitettuun viestintäverkkoon kytketystä teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen osoitteeseen tai laitteeseen sekä teleosoitteen tai telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkimista tai sen käytön tilapäistä estämistä. Tunnistamistiedolla tarkoitettaisiin sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 8 kohdassa tarkoitettua tilaajaan tai käyttäjään yhdistettävissä olevaa viestiä koskevaa tietoa, jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi.

Luottamuksellisen viestinnän suojasta säädetään yleisesti sähköisen viestinnän tietosuojalaissa. Sähköisen viestinnän tietosuojalain 4 §:n 1 ja 2 momenttien mukaan viesti, tunnistamistiedot ja paikkatiedot ovat luottamuksellisia, jollei kyseisessä tai muussa laissa toisin säädetä. Viesti ei ole luottamuksellinen, jos se on saatettu yleisesti vastaanotettavaksi. Viestiin liittyvät tunnistamistiedot ovat kuitenkin luottamuksellisia. Verkkoviestin eli radioaaltojen, sähköisen viestintäverkon tai muun vastaavan teknisen järjestelyn avulla yleisön saataville toimitetun tiedon, mielipiteen tai muun viestinnän tunnistamistietojen luovuttamisesta säädetään puolestaan sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 17 §:ssä. Sähköisen viestinnän tietosuojalain 4 §:n 1 momentissa säädetty luottamuksellisuus tarkoittaa sitä, että viestejä, tunnistamistietoja ja paikkatietoja saa käsitellä vain erikseen laissa säädettyihin tarkoituksiin. Momentti antaa suojaa kaikille viestintäverkossa liikkuville viesteille. Tunnistamistietojen käytössä on yleensä kysymys viestinnän osapuolen selvittämisestä.

Sähköisen viestinnän tietosuojalain perusteluissa (HE 125/2003 vp) täsmennetään tunnistamistietojen käsitettä siten, että niihin voi kuulua tietoja, jotka viittaavat muun muassa viestinnän reititykseen, keston, ajankohtaan tai siirrettävän tiedon määrään, käytettyyn protokollaan, lähettäjän tai vastaanottajan päätelaitteen sijaintiin tietyn tukiaseman alueella, lähettävään tai vastaanotettavaan verkkoon ja yhteyden alkuun, loppuun tai keston. Tiedot voivat myös koskea muotoa, jossa viesti välitetään verkossa. Olennaista on, että näiden tietojen tulee olla yhdistettävissä tilaajaan tai käyttäjään. Esimerkiksi

sähköpostiviestin tunnistamistietoja ovat viestin otsikkotiedot, jotka koskevat lähettäjä, vastaanottajaa, reittitietoja ja aikamerkin-töjä. Tunnistamistiedon käsitteen kannalta on huomattava, että tilaaja, johon tunnistamistieto voidaan yhdistää, voi olla luonnollisen henkilön lisäksi myös oikeushenkilö. Lisäksi on huomattava, että televalvonnan avulla on mahdollisuus saada tunnistamistietoja televiesteistä, mutta oikeus saada tunnistamistietoja ei merkitse oikeutta televalvontaan.

Määritelmässä käytettäisiin jatkossa selkeyden vuoksi televiestin sijaan viestin käsitettä, joka olisi yhdenmukainen ehdotettuun telekuuntelun määritelmään verrattuna. Lisäksi edellä telekuuntelun yhteydessä mainituista syistä käytettäisiin jatkossa ainoastaan teleosoitteen ja telepäätelaitteen käsitteitä. Televalvonnan piiriin kuuluisi myös teleosoitteen ja telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkiminen. Määritelmä olisi jonkin verran laveampi kuin voimassa olevan lain mukainen määritelmä, jossa mainitaan matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen. Teknisen kehityksen vuoksi kannettavat viestintään käytettävät laitteet voivat olla erilaisia. Aina ei ole edes selvyyttä siitä, onko kysymys matkaviestimestä vai sen kaltaisesta laitteesta. Ehdotettu määritelmä kattaisi ylipäänsä kaikkien siirrettävissä olevien teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden sijainnin selvittämisen riippumatta siitä, onko kysymys sinänsä matkaviestimestä.

Teleosoitteen ja telepäätelaitteen käytön tilapäinen estäminen vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain mukaista tilapäistä sulke-mista. Ehdotettava ilmaisu kuvaisi paremmin toimenpiteen luonnetta. Teleosoitteen käyttö voitaisiin estää paitsi teleyrityksen toimesta myös esitutkintaviranomaisen käytössä olevalla teknisellä menetelmällä, laitteella tai ohjelmistolla.

Momenttiin lisättäisiin selkeyden vuoksi tunnistamistiedon määritelmä, joka perustuu sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 8 kohdassa olevaan. Tunnistamistiedon tyhjentävä ja yksiselitteinen määrittely ei ole mahdollista. Määritelmän rajoittuminen viestiä koskeviin tietoihin tarkoittaisi sitä, että viestiin liittymätön tietokoneiden välinen ohjausliikenne ei olisi luottamuksellisen vies-

tinnän suojan piirissä. Vastaava rajausta olisi edellä kerrotuin tavoin telekuuntelussa.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin televalvonnan edellytyksistä. Sen mukaan esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai oletettavasti muuten käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen televalvontaan, kun epäiltyä on syytä epäillä 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, 2) teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä rikoksesta, 3) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta, 4) huumausainerikoksesta; 5) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta; taikka 6) törkeästä tulielvitysrikoksesta.

Säännöksessä ei olisi enää tarpeen voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 1 momentin tavoin erikseen mainita sijaintitiedon hankkimista tai tilapäistä käytön estämistä, vaan momentissa käytettäisiin selkeyden vuoksi ainoastaan 1 momentissa määriteltävää televalvonnan käsitettä. Yleisperusteluissa esitetyistä syistä voimassa olevan lain mukainen ”automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistunut rikos, joka on tehty telepäätelaitetta käyttäen” korvattaisiin ”teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdyllä rikoksella”. Tämä muutos johtaisi siihen, että momentissa ei myöskään erikseen enää mainittaisi oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamista tai laitonta uhkausta. Televalvontaa voitaisiin käyttää niidenkin selvittämisessä, jos mainittujen rikosten tekemiseen on käytetty teleosoitetta tai telepäätelaitetta. Voimassa olevaan lakiin verrattuna muutosta tarkoittaisi myös se, että televalvontaa voitaisiin käyttää seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä tutkittaessa. Momentin 2 kohdan soveltamisessa olisi otettava huomioon pakkokeinojen käyttämisessä sovellettavat periaatteet, erityisesti suhteellisuusperiaate.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että verkkoviestin tunnistamistietojen luovuttamisesta säädetään sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 17 §:ssä. Kysymys olisi ainoastaan selkeyttävästä viittauksesta.

7 §. Televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella. Pykälässä

säädettäisiin suostumukseen perustuvasta televalvonnasta. Pykälä osittain perustuisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 2 momenttiin ja sähköisen viestinnän tietosuojalain 36 §:n 3 momenttiin.

Pykälän 1 momentin mukaan esitutkintaviranomainen saisi kohdistaa televalvontaa rikoksesta epäillyn, asianomistajan, todistajan tai muun henkilön suostumuksella tämän hallinnassa olevaan telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun on syytä epäillä 1) rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta; 2) rikosta, jonka johdosta teleosoite tai telepäätelaitte on oikeudettomasti toisen hallussa; 3) telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehtyä lähestymiskiellon rikkomista, rikoslain 17 luvun 13 §:n 2 kohdassa tarkoitettua ilkivaltaa tai mainitun lain 24 luvun 1 §:n 3 kohdassa tarkoitettua kotirauhan rikkomista; 4) muuta kuin 3 kohdassa tarkoitettua telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehtyä rikosta; tai 5) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 2 momentin mukaan asianomistajan suostumukseen perustuva televalvonta voi koskea samoja rikoksia, joissa televalvontaa voidaan ilman suostumustakin käyttää pykälän 1 momentin mukaan. Yleisperusteluissa esitetyistä syistä rikosten piiriä eriytettäisiin. Momentin 2 ja 3 kohtaan otettaisiin rikoksia, joiden osalta suostumusperusteisesta televalvonnasta säädetään tällä hetkellä sähköisen viestinnän tietosuojalain 36 §:n 3 momentissa. Momentti koskisi asianomistajan lisäksi rikoksesta epäiltyä, todistajaa ja muuta henkilöä. Telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdyt rikokset jaettaisiin kahteen kohtaan sen vuoksi, että jaottelulla on merkitystä 9 §:ssä säädettävän päätöksenteon kannalta.

Momentti koskisi telesoitteen tai telepäätelaitteen tosiasiallista hallintaa. Näin ollen esimerkiksi työnantaja ei voisi antaa suostumusta työntekijän käytössä olevan matkapuhelimen televalvontaan. Myöskään satunnainen toisen henkilön matkapuhelimen käyttäminen ei voisi oikeuttaa suostumuksen antamiseen matkapuhelimen omistajan viestinnän osalta. Suostumus tulisi antaa kirjallisessa muodossa. Se voitaisiin kirjata esimerkiksi kuulustelupöytäkirjaan. Kiireellisissä tilan-

teissa suostumus voitaisiin kuitenkin antaa suullisesti, mutta se tulisi vahvistaa kirjallisesti niin pian kuin mahdollista. Todistajaksi katsotaan esimerkiksi henkilö, jonka hallussa on viesti, joka koskee telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehtyä rikosta.

Loukatun suostumusta koskevan opin mukaisesti jokainen voisi pätevästi antaa suostumuksensa hallinnassaan olevan telesoitteen tai telepäätelaitteen televalvontaan, jos suostumus on annettu vapaaehtoisesti ennen toimenpiteeseen ryhtymistä ja ymmärtäen sen merkitys. Suostumuksen tulee olla aidosti vapaaehtoinen. Sen saamiseksi esitutkintaviranomaisen puolelta ei saa käyttää taivuttelua tai muuta vastaavaa johdattelua. Esitutkintaviranomainen voi tuoda esiin mahdollisuuden käyttää suostumusperusteista televalvontaa, mutta johtopäätösten tekeminen pakkokeinon käytöstä on aina jätettävä asianomaiselle henkilölle.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 2 momentissa olevaa sääntelyä asiallisesti vastaavasti siitä, että jos esitutkinta koskee rikosta, jonka johdosta joku on saanut surmansa, hänen hallinnassaan olleeseen telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen kohdistuva televalvonta ei edellytä surmansa saaneen oikeudenomistajien suostumusta. Selvennyksen vuoksi lisättäisiin maininta hallinnassa olleesta telesoitteesta tai telepäätelaitteesta.

8 §. Televalvonta epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän mukaan esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi kohdistaa televalvontaa tämän hallussa olevaan tai oletettavasti muuten käyttämään telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun häntä on syytä epäillä 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikoksesta, ja lisäksi on syytä epäillä, että hän pakoilee tai muuten karttaa esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. Lisäksi esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa televalvontaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun tavoittamiseksi, jos on syytä epäillä, että tämä pakoilee tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Säännöksessä olisi kysymys televalvonnan käyttämisestä esitutkintaa, oikeudenkäyntiä

tai vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa karttavan tavoittamiseksi. Mikäli televalvontaan kuuluvien sijaintitietojen saaminen olisi tarpeen rikoksen selvittämiseksi, tulisi käyttää 6 §:n mukaista toimivaltuutta. Pelkkä oletus rikoksesta epäillyn pakoilusta tai muusta karttamisesta ei vielä riittäisi pykälän mukaisen televalvonnan käyttämiseen. Toimenpiteen perusteeksi tulisi esittää konkreettisia tosiseikkoja.

Koska kysymyksessä olisi toimenpide, jota ei käytettäisi suoranaisesti rikoksen selvittämiseksi, on mahdollista, että tällaisen televalvonnan yhteydessä kertyy rikoksen estämistä tai selvittämistä koskevaa tietoa. Ylimääräisestä tiedosta sekä sen käsittelystä ja sen säilyttämisestä säädettäisiin 55—57 §:ssä.

9 §. Televalvonnasta päättäminen. Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuin päättäisi 6 §:ssä, 7 §:n 1 momentin 1, 4 ja 5 kohdassa ja 2 momentissa sekä 8 §:ssä tarkoitetusta televalvonnasta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää televalvonnasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta. Pykälän 2 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi 7 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdassa tarkoitetusta televalvonnasta.

Pykälän 1 ja 2 momentti pääosiltaan vastaisivat voimassa olevan lain 5 a luvun 5 §:ssä olevaa sääntelyä. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätösvaltaan erotettaisiin ne televalvonnat, jotka sähköisen viestinnän tietosuojalain 36 §:n 3 momentin mukaan voidaan nykyisin tehdä asianomaisen henkilön suostumuksella. Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies on kiireellisessä tilanteessa tehnyt päätöksen ja tuomioistuin katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, pakkokeinon käyttö olisi lopetettava sekä sillä saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä (59 §). Poikkeuksen tästä muodostaisivat tapaukset, joissa ylimääräistä tietoa voitaisiin käyttää 56 §:n mukaisesti.

Asia tulisi saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi siitä huolimatta, että televalvonnan käyttäminen lopetetaan 24 tunnin kuluessa sen käytön aloittamisesta. Muuten hyvin lyhytaikaisella tiedonhankinnalla voitaisiin kiertää päätöksentekomenettelylle annettavia vaatimuksia. Asian saattaminen tällaisissakin tapauksissa tuomioistuimen käsiteltäväksi edistää toimimista lainmukaisesti. Tämä koskisi muitakin tilanteita, joissa pidättämiseen oikeutettu virkamies voi väliaikaisesti päättää salaisen pakkokeinon käytöstä (11 §:n 1 momentti, 22 §:n 1 momentti ja 24 §:n 1 momentti).

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 1 momenttia vastaavasti siitä, että lupa voidaan antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan ja se voidaan myöntää koskemaan myös päätöstä edeltänyttä määrättyä aikaa, joka voi olla kuukautta pidempi. Takautuvassa televalvonnassa tulee harkita tarkoin aina se, kuinka pitkä aika on perusteltu juuri kyseessä olevan rikoksen selvittämiseksi. Takautuvaa televalvontaa ei voida käyttää tiedustelutyypillisesti epäillyn muiden mahdollisten rikosten tai muiden henkilöiden rikosten selvittämiseen.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin siitä, mitä televalvontaa koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava. Tältä osin voidaan pitkälti viitata 5 §:n 3 momentin perusteluissa esitettyyn. Televalvonnan edellytyksillä tarkoitettaisiin tässä sitä, että 2 §:n 1 momentin mukaan tämänkin salaisen pakkokeinon käytön edellytyksenä on, että sillä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Jos kysymyksessä olisi suostumukseen perustuva televalvonta, mainittava olisi epäillyn, asianomistajan, todistajan tai muun henkilön suostumus.

10 §. Tukiasematietojen hankkiminen ja sen edellytykset. Pykälän 1 momentissa määriteltäisiin tukiasematietojen hankkiminen. Sillä tarkoitettaisiin tiedon hankkimista tietyn tukiaseman kautta telejärjestelmään kirjautuneista tai kirjautuvista teleosoitteista ja telepäätelaitteista. Voimassa olevaan pakkokeinolakiin ei sisälly erillistä tukiasematietojen hankkimisen määritelmää. Pakkokeinolain 5 a luvun 3 a §:ssä säädetään kuitenkin matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisesta, jota nyt ehdotettava momentti lähtökohtaisesti

vastaisi. Toimivaltuuden nimeä ehdotetaan muutettavaksi, koska uusi nimi kuvaisi nykyistä paremmin toimenpiteen luonnetta. Voimassa olevassa laissa käytetään matkaviestimen käsitettä, jota ehdotettava teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden mainitseminen jonkin verran laajentaisi. Muutosta voimassa olevaan lakiin merkitsisi se, että tukiasematietojen hankkiminen voisi koskea myös tulevaisuudessa kirjautuvia teleosoitteita ja telepäätelaitteita.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tukiasematietojen hankkimisen edellytyksistä. Momentin mukaan esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana oletetun tekopaikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman tietojen hankkimiseen, kun on syytä epäillä 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta. Lisäksi momentissa mainittaisiin, että erityisestä syystä lupa voitaisiin myöntää koskemaan muutakin rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellistä aikaa tai paikkaa.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 3 a §:ssä matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen on sidottu ainoastaan rikoksen oletettuun tapahtuma-aikaan. Nyt erityisestä syystä lupa voitaisiin ulottaa koskemaan muutakin rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellistä aikaa. Yleisperusteluissa on mainittu esimerkkeinä tilanteet, joissa rikosentekijän voidaan olettaa palaavan huume- tai henkirikokseen syyllistyneen voidaan olettaa palaavan hakemaan ruumiin kätköpaikalle vahingossa jättämäänsä tavaraa. Momentin sanamuodosta ilmenisi, että pääsääntöisesti tukiasematietojen hankkiminen kuitenkin koskisi rikoksen oletettua tapahtuma-aikaa.

11 §. *Tukiasematietojen hankkimisesta päättäminen.* Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuimien päättäisi tukiasematietojen hankkimisesta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää tukiasematietojen hankkimisesta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Momentti poikkeaisi voimassa olevasta sääntelystä sikäli, että pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n mukaan pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä ei ole toimivaltaa päättää kiiretilanteissa tukiasematietojen hankkimisesta. Asiantila ehdotetaan muutettavaksi televalvontaa vastaavaksi. Tukiasematietojen hankkiminen merkitsee televalvontaa vähäisempää puuttumista luottamuksellisen viestinnän suojaan. Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies on kiireellisessä tilanteessa tehnyt päätöksen ja tuomioistuin katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, pakkokeinon käyttö olisi lopetettava sekä sillä saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä (59 §). Poikkeuksen tästä muodostaisivat tapaukset, joissa ylimääräistä tietoa voitaisiin käyttää 56 §:n mukaisesti.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavista tiedoista. Pääosin voidaan viitata edellä 5 ja 9 §:n perusteluissa esitettyyn. Koska tukiasematietojen hankkiminen ei ole sidottu erityisesti keneenkään rikoksesta epäiltyyn vaan rikoksen selvittämisen kannalta merkitykselliseen ajankohtaan ja paikkaan, riittäisi rikosta koskevien tietojen osalta ainoastaan perusterikosta koskevien tosiseikkojen mainitseminen. Vaatimuksessa ja päätöksessä pitäisi perustella se erityinen syy, jonka vuoksi tukiasematietojen hankkimisen tulisi koskea muuta kuin rikoksen oletettua tapahtuma-aikaa tai oletettua tekopaikkaa, jos tarkoituksena olisi ulottaa lupa koskemaan muutakin rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellistä aikaa tai paikkaa.

Suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta ja tekninen tarkkailu

12 §. *Suunnitelmallinen tarkkailu ja sen edellytykset.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että tarkkailulla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön salaa kohdistettavaa havaintojen tekemistä tiedonhankintatarkoituksessa.

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei säädetä tarkkailusta, vaan se on katsottu tavanomaisen oikeuden nojalla sallituksi. Nykyisen poliisilain 28 §:n 1 momentin 2 kohdassa ja 30 §:ssä säädetään rikollisen toiminnan estämiseksi tai keskeyttämiseksi suoritet-

tavasta tarkkailusta. Tarkkailua kuitenkin käytetään myös rikoksen selvittämisessä, mikä olisi edelleen mahdollista, jos voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Tarkkailun yleisellä määritelmällä on myös merkitystä tarkkailun eri muotojen määritelmien kannalta. Tämä koski erityisesti 2 momentin mukaista suunnitelmallista tarkkailua.

Tarkoitus on, että momentin määritelmä asiallisesti vastaisi voimassa olevan poliisilain 28 §:n 1 momentin 2 kohdassa olevaa. Poliisilain määritelmässä tarkkailulta edellytetään jatkuvuutta tai toistuvuutta. Kuten yleisperusteluissa on jo todettu, näitä ”jatkuvuuden” ja ”toistuvuuden” käsitteitä on pidetty käytännössä epäselvinä, joten ne ehdotetaan kokonaan poistettaviksi.

Pakkokeinolain mukaisessa tarkkailussa henkilöstä tehdään rikoksen selvittämistä edistäviä havaintoja. Tarkkailuun kuuluu johonkin henkilöön kohdennettu tiedonhankintatarkoitus, mikä erottaa sen valvonnasta. Toimenpiteelle on luonteenomaista myös havaintojen tekeminen salaa. Tarkkailu voidaan toteuttaa siten, ettei tiedonhankinnan kohde havaitse olevansa havaintojen tekemisen kohteena, vaikka sinänsä tarkkailu toteutetaan täysin avoimesti esimerkiksi tunnuksellisesta poliisiautosta. Kysymykseen tulee siten sekä havaintojen tekeminen sinänsä salaa että niiden tekeminen tiedonhankintatarkoituksena salaten.

Havaintojen tekeminen viittaa tarkkailijan ja tarkkailtavan henkilön välisen vuorovaikutuksen passiivisuuteen. Esimerkiksi keskusteluun tiedonhankinnan kohteen kanssa tiedonhankintatarkoituksessa ei saa hakeutua aktiivisesti. Peitetoiminnassa tai ehdotetussa peiteltyssä tiedonhankinnassa puolestaan toiminnan luonteeseen kuuluvat aktiivinen vuorovaikutus tiedonhankinnan kohteen kanssa ja pyrkiminen vuorovaikutustilanteisiin. Tämä ei kuitenkaan estä tarkkailussa vuorovaikutusta tiedonhankinnan kohteen kanssa esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa tarkkailun toteuttaja paljastuu tahattomasti. Tarkkailua voidaan toteuttaa tietyn etäisyyden päästä mutta myös lähietäisyydeltä, esimerkiksi kahvilan viereisestä pöydästä. Tällöin tarkkailija voi tarvittaessa poistua tilanteesta myös vuorovaikutuksen keinoin, käytännössä

keskustelemalla tiedonhankinnan kohteen kanssa. Tällaisissa tilanteissa aloitteen vuorovaikutukseen tulisi kuitenkin tulla tiedonhankinnan kohteelta.

Tarkkailussa saisi nykyisen käytännön mukaisesti käyttää omien aistihavaintojen tukena muun ohessa kiikaria, kameraa, videokameraa, valonvahvistinta tai muuta vastaavaan teknistä laitetta. Rajanvedossa tekniseen katseluun olennaista olisi se, että mainittua keinoa käytettäisiin 19 §:n 1 momentin mukaan paikkaan sijoitetulla teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla. Tarkkailussa käytettävien teknisten laitteiden tulisi koko tiedonhankinnan ajan olla poliisimiehen valvonnassa ja käyttämiä.

Selvyyden vuoksi on mainittava, että tarkkailu on mahdollista myös tietoverkossa. Tarkkailun toteuttaminen tietoverkossa tietokoneen välityksellä esimerkiksi katselemalla henkilön keskustelupalstalla käymää keskustelua ei olisi esimerkiksi teknistä tarkkailua, vaikka tarkkailun toteuttamiseksi tietokoneen käyttö onkin välttämätöntä. Kysymys olisi tähän toimintaympäristöön liittyvästä erityispiirteestä. Tietokonetta käytettäisiin näissä tilanteissa muiden käyttäjien tavoin.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että suunnitelmallisella tarkkailulla tarkoitetaan rikoksesta epäiltyyn kohdistuvaa muuta kuin lyhytaikaista tarkkailua. Suunnitelmallinen tarkkailu olisi kokonaan uusi tarkkailun laji. Tarkkailun määritelmän mukaisesti myös suunnitelmallista tarkkailua käytettäisiin salaa, mikä pitäisi sisällään myös vuorovaikutuksen välttämisen.

Suunnitelmalliselle tarkkailulle ei voida määrittää mitään vähimmäiskestoja. Tällaiseen tarkkailuun tarvittava vähimmäisaika riippuisi tapauskohtaisista olosuhteista. Tarkkailu voitaisiin katsoa suunnitelmalliseksi myös silloin, kun tarkkailu ei kerrallaan kestä pitkää aikaa, mutta se toistetaan jonkin ajan kuluttua. Lyhytkestoisuuden arvioinnin kannalta merkityksellistä olisi siis ensimmäisen ja viimeisen tarkkailutoimenpiteen välinen aika. Suunnitelmalliselle tarkkailulle olisi tyypillistä sen seuraaminen, mitä rikoksesta epäilty tekee ja keitä henkilöitä hän tapaa.

Momentin mukaan ainoastaan rikoksesta epäillyn suunnitelmallinen tarkkailu olisi mahdollista. Muihin kuin rikoksesta epäilty-

hin kohdistuva tarkkailu olisi siten mahdollista ainoastaan lyhytkestoisena yksittäisenä toimenpiteenä lähinnä siitä syystä, että oikean tarkkailukohteen varmistamiseksi käytännössä joudutaan kohdistamaan havaintojen tekemistä myös muihin ihmisiin. Tällaisilla lyhytkestoisilla ja yksittäisillä toimenpiteillä voitaisiin myös varmistua henkilöiden välisen yhteydenpidon vuoksi esimerkiksi siitä, että rikoksesta epäilty oleskelee tietyssä tilassa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa tiedetään tietyn henkilön toimittavan paikoilua varten varoja esitutkintaa karttavalle rikoksesta epäillylle. Tällaista muuta henkilöä voitaisiin siten tarkkailun puitteissa seurata piilopaikkaan epäillyn tavoittamiseksi esitutkintaan.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että esitutkintaviranomainen saa kohdistaa rikoksesta epäiltyyn suunnitelmallista tarkkailua, jos tätä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, taikka varkaudesta tai kätkemisrikoksesta. Kuten yleisperusteluista ilmenee, tämä kynnys liittyisi siihen, että suunnitelmallisella tarkkailulla puututtaisiin henkilön yksityisyyden suojaan, ja rikostutkinnallisiin tarpeisiin. Suunnitelmallisen tarkkailun edellytyksenä olisi 2 §:n 2 momentin mukaan myös se, että sillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Pykälän 4 momentin mukaan tässä pykälässä tarkoitettua tarkkailua ei saisi kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan. Vakituiseen asumiseen käytettävän tilan erityistä merkitystä kotirauhan suojaamisen kannalta on jo käsitelty yleisperusteluissa teknisen kuuntelun ja teknisen katselun käytön edellytyksien yhteydessä. Tällaiset tilat kuuluvat kotirauhan suojan ydinalueeseen. Tässäkin yhteydessä ”tilalla” tarkoitettaisiin seinillä ja katolla taikka vastaavilla rakenteilla rajattua paikkaa.

Vakituiseen asumiseen käytettäviä tiloja ei voida määritellä tyhjentävästi. Tilan tosiasiallinen käyttö ei välttämättä liity sen alkupe räiseen tarkoitukseen. Voimassa olevassa pakkokeinolaissa käytetään termiä ”vakituiseen asumiseen tarkoitettu tila”, josta yleisperusteluissa esitetyistä syistä ehdotetaan nyt luovuttavaksi. Kuten pakkokeinolain 5 a lu-

vun 4 §:n perusteluissa todetaan (HE 52/2002 vp), myös nykyisen lain määritelmä on suppeampi kuin rikoslain 24 luvun 11 §:ssä mukainen kotirauhan suojan piiriin kuuluvien tilojen ja muiden paikkojen raja. Sama koski myös nyt käyttöön otettavaksi ehdotettavaa ”vakituiseen asumiseen käytettävä tilaa”.

Rikoslain 24 luvun 11 §:n mukaan kotirauhan suojaamia paikkoja ovat asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitettut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset, sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen. Säännös suojaa kotia ja sen välitöntä ympäristöä. Asunnolla tarkoitetaan muun ohessa kerros- ja rivitalohuoneistoja sekä omakotitaloja ja niiden osia.

Asunnot ja niiden osat olisivat tyypillisesti ”vakituiseen asumiseen käytettävän tilan” määritelmän piirissä. Vaikka asuintalon porraskäytävä kuuluu kotirauhan suojan piiriin, sitä ei voida lukea vakituiseen asumiseen käytettäviin tiloihin. Myöskään kotirauhan suojan piiriin kuuluvat piharakennukset eivät kuuluisi momentin soveltamisalaan, jos niitä ei käytetä vakituiseen asumiseen. Loma-asuntoja, hotellihuoneita, telttoja ja asuntovaunuja sekä muita vastaavia tiloja ei yleensä käytetä vakituiseen asumiseen.

Momenttiin liittyisi tarkkailusta ja suunnitelmallisesta tarkkailusta päättävän esitutkintavirkamiehen arviointivelvollisuus, johon tarvittaessa liittyisi selonottovelvollisuus. Jos tila on vakituiseen asumiseen tarkoitettu, vallitsee oletus siitä, että tila on samalla vakituiseen asumiseen käytettävä. Tämä lähtökohta voitaisiin kumota vastakkaista asiantilaa koskevalla selvityksellä. Vastaavasti, jos tilaa ei ole tarkoitettu vakituiseen asumiseen, vallitsisi oletus siitä, että tilaa ei käytetä sellaiseen asumiseen. Tämäkin oletus voisi kumoutua. Esimerkiksi hotellihuonetta tai toimistona käytettävää huoneistoa voidaan tosiasiallisesti käyttää vakituiseen asumiseen ja toisaalta asuinhuoneistoa voidaankin tosiasiallisesti käyttää toimistona.

13 §. Suunnitelmallisesta tarkkailusta päättäminen. Pykälän 1 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi suunnitelmallisesta tarkkailusta. Päätös voitaisiin tehdä kerrallaan enintään kuudeksi kuukau-

deksi (2 momentti). Pykälän 3 momentissa säädettäisiin suunnitelmallista tarkkailua koskevan päätöksen sisällöstä, jonka osalta voidaan viitata edellä 5 ja 9 §:n perusteluissa esitettyyn.

14 §. *Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset.* Voimassa olevaan pakkokeinolakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin tiedonhankinnasta, jossa on peitetoiminnan piirteitä, mutta joka olisi lyhytaikaista ja jossa ei muodostettaisi samanlaista luottamus-suhdetta kohdehenkilön kanssa kuin peitetoiminnassa.

Pykälän 1 momentin mukaan peiteltyllä tiedonhankinnalla tarkoitettaisiin tiettyyn henkilöön kohdistuvaa lyhytkestoisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja.

Maininta tiettyyn henkilöön kohdistuvasta tiedonhankinnasta tarkoittaisi, että toimenpide voi kohdistua muuhunkin henkilöön kuin rikoksesta epäiltyyn. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa rikollisryhmä tilaa taksin, jota tosiasiallisesti kuljettaa poliisimies, ja rikoksesta epäilty on ryhmän mukana. Lisäksi toimivaltuuden piiriin kuuluisi esimerkiksi tietyn rikoksesta epäillylle tarkoitettun lähetyksen toimittaminen perille lähettinä esiintyen. Tällaisissa tilanteissa on mahdollista, että lähetyksen ottaa vastaan muu kuin rikoksesta epäilty. Peiteltyä tiedonhankintaa voisi olla myös se, että poliisimies tarjoilijaksi tekeytyneenä harjoittaa tiedonhankintaa ravintolassa rikoksesta epäillyn läheisyydessä.

Tarkkaa aikarajaa peiteltyyn tiedonhankinnan kestolle ei voida antaa, koska vuorovaikutuksen toinen osapuoli voi omilla toimillaan pitkittää tilannetta, vaikka tiedonhankinnan tavoite olisikin jo saavutettu. Epäluonteva irtautuminen tilanteesta voisi myös paljastaa tiedonhankinnan.

Erotuksena tarkkailusta ja suunnitelmallisesta tarkkailusta toimivaltuuden käytölle olisi luonteenomaista nimenomaan pyrkimys henkilökohtaiseen tapaamiseen tai vastaavaan vuorovaikutukseen tiedonhankinnan kohteen kanssa, ei kuitenkaan vastaavanlaiseen pitkäaikaiseen kanssakäymiseen ja erityisen luottamussuhteen muodostamiseen

kuin peitetoiminnassa. Peiteltyssä tiedonhankinnassa ei siten olisi kysymys soluttautumisesta. Toimivaltuutta ei saisi käyttää peitetoimintaa koskevan sääntelyn kiertämiseksi. Muutenkaan ei olisi tarkoitus korvata peitetoimintaa koskevaa sääntelyä. Peitetoiminnan käynnistäminen on kuitenkin tarpeettoman raskas menettely tällaista lyhytkestoista yksittäistä tiedonhankintatapahtumaa varten.

Toiminnan luonteeseen kuuluisi lisäksi ainoastaan väärin, harhauttavien tai peiteltyjen tietojen käyttäminen. Esimerkkinä voidaan mainita kuljetustoimintaa harjoittavan yhtiön haalareiden ja nimikyllin käyttäminen. Tällaista suojausta voitaisiin käyttää ainoastaan poliisimiehen tehtävän salaamiseksi, toisin sanoen tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi. Tiedonhankinnan suojaaminen olisi mahdollista 47 §:n mukaisesti.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että poliisi saa käyttää peiteltyä tiedonhankintaa, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta; 2) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta; 3) huumausainerikoksesta; 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta; 5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta; taikka 6) suunnitelmalliseen, järjestäytyneeseen, ammattimaiseen, jatkuvaan tai toistuvaan rikolliseen toimintaan liittyvästä varkaudesta tai kätkemisrikoksesta. Näyttökynnys toimivaltuuden käytölle olisi matala. Toisaalta peiteltyä tiedonhankintaa ei voitaisi käyttää väheisten rikosten tutkinnassa.

15 §. *Peiteltyä tiedonhankinnasta päättäminen.* Pykälä olisi uusi. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää peiteltyä tiedonhankinnasta.

Pidättämiseen oikeutettuun virkamieheen liittyvä koulutuksen vaatimus johtuu siitä, että olisi erityisen tärkeä tiedostaa peiteltyyn tiedonhankinnan ja peitetoiminnan raja, jotta toimivaltuutta ei käytettäisi siten, että kysymys on tosiasiallisesti peitetoiminnasta. Koulutuksella voidaan myös vähentää rikosprovokaation ja tiedonhankinnan paljastumisen

riskiä sekä edistää toiminnan tuloksellisuutta. Vielä peiteltyä tiedonhankintaa voimakkaammin nämä näkökohdat liittyvät peite-toimintaan ja valeostoon.

Pykälän 2 momentin mukaan päätös peitelystä tiedonhankinnasta olisi tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä olisi mainittava 1) toimenpide ja sen tavoite riittävästi yksilöitynä; 2) peitellyn tiedonhankinnan toteuttava poliisiyksikkö ja siitä vastaava poliisimies; 3) epäilty rikos; 4) peitellyn tiedonhankinnan kohteena oleva henkilö; 5) tosiseikat, joihin rikosepäily perustuu; 6) toimenpiteen suunniteltu toteuttamisajankohta; 7) mahdolliset peitellyn tiedonhankinnan rajoitukset ja ehdot.

Toimenpiteellä tarkoitettaisiin esimerkiksi sitä, että kysymyksessä on lähetyksen toimitaminen tiettyyn osoitteeseen, ja tavoitteella sen selvittämistä, kuka lähetyksen ottaa vastaan. Toimivaltuuden käytön osalta edellytettäisiin erikseen siitä vastaavan poliisimiehen nimeämistä, jonka tehtävänä olisi huolehtia muun muassa siitä, ettei toiminnassa ole tosiasiallisesti kysymys peitetöiminnasta. Päätöksessä olisi mainittava myös selvitettävänä oleva rikos, mutta rikoksesta epäillyn mainitsemista ei edellytettäisi. Päätöksessä tulisi mainita ainoastaan tiedonhankinnan kohteena oleva henkilö, joka voisi tosiasiallisesti olla myös toistaiseksi poliisille tuntematon.

Kuten muidenkin pakkokeinojen osalta, myös peiteltyä tiedonhankintaa koskevassa päätöksessä rikosepäilyn perustavat tosiseikat tulisi kuvata päätöksessä niin, että ulkopuolinen tarkastelija voi vakuuttua pakkokeinon käytön edellytysten olemassa olostaan. Peitellyn tiedonhankinnan osalta ei edellytettäisi alkamis- ja päättymisajankohdan määrittelyä kellonaikatarkkuudella, koska kysymys on pikemminkin yksittäisen toimenpiteen suorittamisesta sopivana ajankohdana. Peitellyn tiedonhankinnan osalta päätöksentekijä voisi asettaa rajoituksia ja ehtoja kuten muidenkin salaisten pakkokeinojen käytön yhteydessä. Rajoitukset voisivat joutua esimerkiksi suhteellisuusperiaatteesta sekä tarkoituksenmukaisuus-, oikeusturva- ja työturvallisuusnäkökohdista. Peiteltyä tiedonhankintaa ei olisi mahdollista toteuttaa asunnossa edes silloin, kun asuntoon meneminen tapahtuisi asunnonhaltijan myötävai-

kutuksella. Asunnossa tapahtuvana peiteltyä tiedonhankintana ei kuitenkaan pidettäisi vielä sitä, että lähetyksen vastaanottaja pyytää lähetystä kuitatessaan lähettinä esiintyvän poliisimiehen odottamaan esimerkiksi asuntonsa eteisessä.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että päätöstä on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava. On mahdollista, että rikosepäily täsmentyy toimenpiteen toteuttamista odottaessa sellaiseen tekoon, jonka selvittämisessä toimivaltuutta ei ylipäänsä voida käyttää. Myös muu olosuhteiden muuttuminen voi aiheuttaa päätöksen tarkistamisen. Momentti velvoittaisi toimenpiteestä vastaavan poliisimiehen ja toimenpiteestä päättäneen virkamiehen seuraamaan peitellyn tiedonhankinnan edellytysten olemassaoloa ja tiedonhankinnan tarpeellisuutta erityisesti silloin, kun päätöksentekohetki ja tiedonhankinnan toteuttaminen eroavat ajallisesti paljon toisistaan.

16 §. Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset. Pykälän 1 momentissa määriteltäisiin tekninen kuuntelu. Sillä tarkoitettaisiin rikoslain 24 luvun 5 §:n estämättä tapahtuvaa rikoksesta epäillyn sellaisen keskustelun tai viestin, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu, kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla keskustelun tai viestin sisällön tai sen osapuolten taikka epäillyn toiminnan selvittämiseksi. Määritelmässä mainittaisiin kuuntelun ja tallentamisen ohella myös muunlainen keskustelun tai viestin käsittely sekä tekniikkaneutraalisti teknisen laitteen ohella myös menetelmät ja ohjelmistot.

Ilmaisu ”rikoslain 24 luvun 5 §:n estämättä” liittyisi siihen, että mainitussa pykälässä säädetään rangaistavaksi salakuuntelu. Ilmaisen lisääminen tarkoittaisi sitä, että teknisen kuuntelun yhteydessä ei syyllistytä salakuunteluun, kunhan kyseistä salaista pakkokeinoa käytetään asianmukaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että päätös teknisen kuuntelun käyttämisestä on syntynyt oikeassa järjestyksessä ja että kuuntelua käytetään lainmukaisesti.

Teknisen kuuntelun määritelmä vastaisi pääpiirteittäin voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 3 a kohdassa olevaa. Määritelmässä mainittaisiin mainitusta koh-

dasta poiketen se, että teknisen kuuntelun tarkoituksena on rikoksesta epäillyn kuuntelun tai viestin kuuntelu. Tällä on tarkoitus korostaa sitä, että tarkoituksena on hankkia tietoa ainoastaan rikoksesta epäilystä, vaikka joissakin tilanteissa muut henkilöt joutuvat väistämättä kuuntelun kohteeksi. Tämä määritelmään ehdotettava rajaus korostuisi erityisesti sellaisiin tiloihin kohdistuvissa kuunteluissa, joissa epäillyn voidaan kuitenkin olettaa todennäköisesti oleskelevan.

Mikäli havaitaan, että rikoksesta epäilty poistuu muuten kuin hetkellisesti tilasta, kuuntelu olisi keskeytettävä, tai mikäli kysymys ei olisi reaaliaikaisesta kuuntelusta, tiedot tulisi poistaa jälkikäteen tallenteelta. Toisaalta sen havaitseminen, että epäilty palaa takaisin tilaan, voi olla käytännössä mahdotonta ilman, että kuuntelu pidetään käynnissä koko ajan. Jos rikoksesta epäilty poistuu hetkellisesti tilasta, kuuntelua ei yleensä tarvitsisi keskeyttää. Tallenteiden tarkastamisesta sekä teknisen kuuntelun keskeyttämisestä säädettäisiin tarkemmin 53 ja 58 §:ssä. Myös näissä tapauksissa saattaisivat tulla sovellettaviksi 55—57 §:n säännökset ylimääräisestä tiedosta.

Teknisen kuuntelun määritelmään liittyy se, että esimerkiksi julkisessa tilassa käytyä kovaäänistä keskustelua koskeva tiedonhankinta ei edellytä pakkokeinon käyttöä. Sama koskee luonnollisesti keskustelua, johon kuuntelija osallistuu (KKO 1981 II 182). Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei teknistä kuuntelua ole myöskään se, että kuuntelulaitteella seurataan epäillyn henkilön liikkumisen aiheuttamia ääniä. Teknistä kuuntelua on puolestaan se, että teknisellä laitteella kuunnellaan tai tallennetaan, mitä puhelin keskustelun toinen osapuoli sanoo puhelimeen, kun kuuntelu kohdistuu puheen synnyttämiin ääniaaltoihin.

Pakkokeinolain määritelmää muutettiin vuonna 2003 siten, että määritelmässä mainitaan ainoastaan viesti aikaisemman ilmaisun ”suullinen viesti” sijaan. Muutoksen valmistelutöissä (HE 52/2002 vp) muutosta perusteltiin muun ohessa salausteknologian ja -järjestelyjen käytön lisääntymisellä. Hallituksen esityksessä todetaan, että kun on kysymys esimerkiksi sähköpostin lähettämisen yhteydessä tapahtuvan tietokonepääteen

näppäimistön käytön teknisestä tarkkailusta, tällaisen tarkkailun lukeminen teknisen kuuntelun määritelmässä tarkoitetuksi keskusteluksi tai suulliseksi viestiksi on tulkinnanvaraista. Tällainen näppäimistökuuntelu kuuluisi myös momentin mukaisen teknisen kuuntelun määritelmän piiriin. Erona 23 §:n mukaiseen tekniseen laitetarkkailuun olisi se, että viimeksi mainitulla keinolla ei saisi hankkia tietoa viestin sisällöstä.

Voimassa olevassa laissa ei säädetä teknisen kuuntelun tavoitteesta. Määritelmäsäännöksessä mainittaisiin nimenomaisesti, että teknisen kuuntelun tavoitteena on keskustelun tai viestin sisällön selvittäminen. Varsinaisen merkityssisällön selvittämisen lisäksi tavoitteena voi olla keskustelun tai viestinnän osapuolten tunnistaminen taikka epäillyn toiminnan selvittäminen muuten.

Pykälän 2 momentin mukaan esitutkintaviranomainen saisi kohdistaa teknistä kuuntelua vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisten tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Kuuntelu voitaisiin toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 2 momentin mukaan teknistä kuuntelua saa kohdistaa epäiltyyn hänen ollessaan vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan ulkopuolella. Nyt rajaus muutettaisiin koskemaan vakituiseen asumiseen käytettävää tilaa. Näiden tilojen erotteluun liittyviä kysymyksiä on jo käsitelty edellä 12 §:n perusteluissa. Merkitystä ei olisi sillä, mihin tekninen laite, menetelmä tai ohjelmisto asennetaan. Teknistä kuuntelua voitaisiin momentin nojalla kohdistaa rikoksesta epäiltyyn hänen ollessaan rikoslain 24 luvun 11 §:n mukaisessa kotirauhan suojaamassa tilassa, kunhan se ei ole vakituiseen asumiseen käytetty tila. Sellaiseen tilaan kohdistuvan teknisen kuuntelun eli asuntokuuntelun edellytyksistä säädettäisiin 17 §:ssä.

Vapautensa menettäneen osalta sääntely vastaisi voimassa olevaa lakia, tältä osin ainoastaan säännöksen sanamuotoa tarkistettaisiin ajanmukaiseksi. Vapautensa menettäneen kuuntelun osalta ei enää kuitenkaan

edellyttäisi sitä, että hänen tulisi olla sellissä tai muussa vankien käytössä olevassa laitoksen tilassa. Tämän edellytyksen mainitseminen on tarpeetonta, koska käytännössä vapautensa menettänyttä voidaan tosiasiallisesti kuunnella ainoastaan niissä tiloissa, joissa hänellä on lupa käydä tai oleskella. Teknisen kuuntelun edellytyksenä olisi edelleen, että vapautensa menettänyttä voidaan epäillä tietystä jäljempänä mainitusta rikoksesta.

Selvyyden vuoksi momentissa säädettäisiin erikseen tilaan tai muuhun paikkaan kohdistuvasta kuuntelusta. Tekninen kuuntelu voitaisiin toteuttaa kohdistamalla se tosiasiallisesti tilaan tai paikkaan, johon kohdistuva kuuntelu on ylipäänsä sallittua. Kysymys olisi siten niin sanotusta tilakuuntelusta. Teknisen kuuntelun kohdistaminen tilaan on voimassa olevan lain mukaan epäselvää.

Momentin mukaisissa tilanteissa esitutkintaviranomainen ei voi toteuttaa teknistä kuuntelua esimerkiksi paljastumisriskin vuoksi jatkuvana seurantatoimenpiteenä, vaan ainoastaan tietyissä rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellisissä tiloissa ja paikoissa. Esimerkinä voidaan mainita tilanne, jossa epäilty siirtyy yleiseltä paikalta varastotilaan. Esitutkintaviranomainen ei voi paljastumatta seurata epäiltyä kyseiseen tilaan, vaan tekninen kuuntelu on toteutettava muulla tavoin. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kyseinen tila on varustettava kuuntelulaitteilla ennakoon.

Teknisen kuuntelun edellytykseksi asetettaisiin myös varsin korkea näyttökynnys (todennäköisyys) sen suhteen, että rikoksesta epäilty oleskelee tai käy kyseisessä tilassa tai muussa paikassa. Henkilön ja tilan välinen yhteys olisi heikoimmillaan silloin, kun tämä vain käy siellä. Epäilty saattaa esimerkiksi tuoda tilaan huumausaine-erän toiselle rikoksesta epäillylle. Oleskelulla tarkoitettaisiin käymistä pidempiaikaista viipymistä kyseisessä tilassa tai muussa paikassa, mutta ei kuitenkaan vielä asumisen kaltaista pysyvyyttä.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin teknisen kuuntelun perusterikoksista. Edellytyksenä olisi, että kuuntelun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään nel-

jä vuotta vankeutta; 2) huumausainerikoksesta; 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta; tai 4) törkeästä tulielvitysrikoksesta. Perusterikosluettelo vastaisi voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 1 momenttia, kun otetaan huomioon rikoksen yrityksen osalta jo aikaisemmin mainittu. Teknisen kuuntelun edellytyksenä olisi 2 §:n 2 momentin mukaan lisäksi se, että tämän keinon käytöllä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

17 §. Asuntokuuntelu ja sen edellytykset. Pykälässä säädettäisiin asuntokuuntelusta ja sen käytön edellytyksistä. Tällä hetkellä asuntokuuntelua koskeva sääntely on pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 3 momentissa. Asuntokuuntelu olisi edelleenkin teknistä kuuntelua, vaikka siitä säädettäisiin omassa pykälässä.

Pykälän mukaan esitutkintaviranomaiselle voitaisiin myöntää lupa kohdistaa teknistä kuuntelua vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, jossa rikoksesta epäilty todennäköisesti oleskelee (*asuntokuuntelu*). Edellytyksenä olisi lisäksi, että häntä on syytä epäillä jostakin pykälän kohdissa mainitusta rikoksesta. Voimassa olevaan lakiin verrattuna näiden rikosten joukkoon lisättäisiin koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten ja värväys terrorismirikoksen tekemiseen. Tämä täydennys olisi tekniluonteinen ja liittyisi siihen, että toukokuun alussa 2008 voimaan tulleella rikoslain 34 a luvun muutoksella eräitä terroristiryhmän toiminnan edistämistä koskevia teko- muotoja on erotettu omien rikosnimikkeiden alle. Tässä yhteydessä on vielä syytä kiinnittää huomiota siihen, että asuntokuuntelun käyttämisen erityisenä edellytyksenä olisi 2 §:n 2 momentin mukaan se, että asuntokuuntelun käyttäminen on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi. Lisäksi mainitun momentin mukaan asuntokuuntelulla tulisi voida olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Voimassa olevan lain mukaan asuntokuuntelu koskee vakituiseen asumiseen tarkoitettua tilaa. Johdonmukaisesti aikaisemmin esitetyn kanssa tässäkin pykälässä rajanveto suoritettaisiin sen mukaan, kohdistuuko tekninen kuuntelu vakituiseen asumiseen käytet-

tävään vai muuhun tilaan. Asuntokuuntelun osaltakaan merkitystä ei olisi sillä, sijoitetaanko tai asennetaanko tekniseen kuunteluun käytettävä laite vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan vai toteutetaanko tekninen kuuntelu asunnon ulkopuolelta käsin. Kysymys olisi aina asuntokuuntelusta, jos se kohdistuisi vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.

Epäillyn todennäköisen oleskelun osalta voidaan osittain viitata edellä 16 §:n perusteluissa esitettyyn. Lupaa myönnettäessä olisi siis kyettävä varmistumaan siitä, että rikoksesta epäillyllä ja kuuntelun kohteeksi vaadittavalla tilalla on riittävän vahva yhteys. Näin ollen esimerkiksi rikoksesta epäillyn pelkkä yksittäinen lyhytaikainen käyminen toisen asunnossa ei vielä mahdollistaisi asuntokuuntelun käyttöä.

Vaikka asuntokuuntelun edellytyksissä ei enää erikseen mainittaisi siitä, että rikoksen selvittämisen tulisi olla olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja, sisältyisi tämä pakkokeinon käytön edellytys 2 §:n 2 momentissa asetettavaan välttämättömyyden vaatimukseen.

18 §. Teknisestä kuuntelusta päättäminen. Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuimien päätätisiin asuntokuuntelusta ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisestä kuuntelusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Tämä vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:ssä säädettyä.

Teknistä kuuntelua koskevaa päätöksentekoa selkeytettäisiin siten, etteivät poliisiyksiköiden päälliköt ja muut pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 3 momentissa mainitut henkilöt enää päättäisi teknisestä kuuntelusta. Myöskään tutkinnanjohtaja ei voisi enää tehdä mainitun pykälän 4 momentissa tarkoitettua kiireellistä päätöstä. Pykälän 2 momentissa säädettäisiinkin, että muusta kuin 1 momentissa tarkoitettua teknisestä kuuntelusta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tuomioistuimen päätöstä ei enää edellytettäisi tapauksissa, joissa kuuntelu- tai katselulaitte sijoitetaan kulkuneuvoon tai tilaan, jossa epäilty oleskelee.

Pykälän 3 momentin mukaan teknistä kuuntelua koskeva lupa voitaisiin antaa ja päätös tehdä enintään kuukaudeksi kerrallaan. Sääntely vastaisi voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 2 momenttia.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 2 momentissa säädettyä tarkemmin ja kattavammin vaatimuksen ja päätöksen sisällöstä. Tältä osin voidaan viitata edellä 5 ja 9 §:n perusteluissa esitettyyn. Syytä on kiinnittää erityistä huomiota siihen, että vaatimuksessa ja päätöksessä tulisi tuoda esille ne tosiseikat, joiden perusteella voidaan arvioida tietyn tilan tai muun paikan olevan sellainen, jossa epäilty tulee todennäköisesti oleskelemaan tai käymään. Tämä liittyy teknisen kuuntelun edellytyksissä mainittuun tuloksellisuusodotukseen. Lisäksi on syytä kiinnittää huomiota siihen, että teknisen kuuntelun kohdistuessa tilaan, ei tilaa tarvitsisi kaikissa tapauksissa yksilöidä vastaavalla kuin epäillyn asuntoa. Tiedossa saattaa esimerkiksi olla, että epäilty on tulossa kaupunkiin johonkin hotelliin, mutta päätöksen tekemisvaiheessa ei vielä tiedetä, mihin hotelliin tai hotellihuoneeseen hän tulee majoittumaan.

19 §. Tekninen katselu ja sen edellytykset. Pykälän 1 momentissa määriteltäisiin tekninen katselu. Sillä tarkoitettaisiin rikoslain 24 luvun 6 §:n estämättä tapahtuvaa rikoksesta epäillyn taikka tilan tai muun paikan tarkkailua tai tallentamista kameralla tai muulla sellaisella paikkaan sijoitetulla teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla.

Teknisen kuuntelun määritelmän tavoin myös teknisen katselun määritelmässä todettaisiin, että tekninen katselu kohdistuu rikoksesta epäiltyyn. Rikoksesta epäillyn ohella teknistä katselua voitaisiin kuitenkin kohdistaa myös tiettyyn tilaan tai muuhun paikkaan. Tekniikkaneutraalisti säännöksessä mainittaisiin erilaisten kameroiden lisäksi myös muut tekniset laitteet, menetelmät ja ohjelmistot. Tekninen katselu eroaisi tarkkailusta ja suunnitelmallisesta tarkkailusta siinä, että teknisessä katselussa käytettäisiin paikkaan sijoitettuja teknisiä laitteita, menetelmiä tai ohjelmistoja. Myöskään teknisen katselun määritelmässä ei enää käytettäisi voimassa

olevan pakkokeinon 5 a luvun 3 b kohdan tavoin ”jatkuvan” ja ”toistuvan” käsitteitä.

Teknisen kuuntelun määritelmän tavoin myös teknisen katselun määritelmässä määritettäisiin pakkokeinon suhde rikoslaisissa kiellettyyn toimintaan. Rikoslain 24 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan salakatseluun syyllistyy se, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa 1) kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä taikka 2) yleisöltä suljetussa 3 §:ssä (julkisrauhan rikkominen) tarkoitettussa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten. Teknisen katselun määritelmän ilmaus ”rikoslain 24 luvun 6 §:n estämättä” tarkoittaisi sitä, että katselun yhteydessä ei syyllistytäkään salakatseluun, kunhan kyseistä salaista pakkokeinoa käytetään asianmukaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että päätös teknisen katselun käyttämisestä on syntynyt oikeassa järjestyksessä ja katselua käytetään lainmukaisesti.

Tässä yhteydessä on syytä kuitenkin korostaa pakkokeinojen käytössä sovellettavien periaatteiden merkitystä silloin, kun teknistä katselua toteutetaan tavalla, joka ilman toimivaltuutta tarkoittaisi salakatseluun syyllistymistä. Erityisesti tämä koskee rikoslain 24 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuja tiloja ja muita paikkoja. Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti punninnassa on otettava huomioon pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien, tässä tapauksessa kotirauhan ja yksityisen suojan loukkaaminen. Huomioon on lisäksi otettava vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate. Erityisesti käymälätiloihin, pukeutumistiloihin ja muihin vastaaviin tiloihin teknistä katselua ei tulisi kohdistaa ilman painavia perusteita.

Tekninen katselu voitaisiin toteuttaa myös muulla kuin viranomaisen laitteella. Tämä voi tapahtua esimerkiksi niin, että kaupungin hallitsema kameravalvontalaitteisto kohdistetaan esitutkintaviranomaisen intressissä tiettyyn rikoksesta epäiltyyn. Mikäli puolestaan kaupungin kameravalvontajärjestelmästä vain toimitettaisiin esitutkintaviranomaiselle mahdollisesti rikoksen selvittämistä tukevaa kuvamateriaalia ja tallentaminen olisi tapahtunut muuten kuin esitutkintaviranomaisen

kontrolloimana ja intressissä, kysymys ei olisi teknisestä katselusta.

Rikoksesta epäillyn katselua tai kuvaamista teknisellä laitteella ei siis pidettäisi teknisenä katseluna, jos laite ei ole paikkaan sijoitettu. Näissä tapauksissa toimenpiteen kestosta riippuen kysymyksessä olisi tarkkailu tai suunnitelmallinen tarkkailu. Paikkaan sijoittamista koskeva vaatimus tarkoittaisi käytännössä sitä, että teknisen katselun toteuttaminen ei ole lyhytaikaista toimintaa. ”Paikkaan sijoitetulla” tarkoitettaisiin esimerkiksi sitä, että laite, menetelmä tai ohjelmisto on kiinnitetty seinään, kattoon tai muuhun kiinnittämiseen soveltuvaan kohteeseen. Lisäksi tekniselle katselulle sen määritelmästä johtuen olisi ominaista, että laite, menetelmä tai ohjelmisto seuraisi kohdetta yleensä ilman poliisimiehen tai muun esitutkintavirkamiehen samanaikaista havaintojen tekemistä ja paikallaoloa. Jos kysymys on sellaisesta kohdehenkilön seurannasta, jossa virkamies reaaliaikaisesti käyttää hallussaan olevaa laitetta kohdehenkilön seurantaan, toimenpide olisi tapauksesta riippuen tarkkailu tai suunnitelmallinen tarkkailu.

Pykälän 2 momentissa todettaisiin nimenomaisesti, ettei teknistä katselua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan. Sillä, onko tekniseen katseluun käytettävä laite tällaisessa tilassa tai sen ulkopuolella, ei olisi merkitystä. ”Vakituiseen asumiseen käytettävän tilan” määritelmää on jo käsitelty aikaisemmin suunnitelmallista tarkkailua koskevan 12 §:n 4 momentin perusteluissa.

Pykälän 3 momentin mukaan esitutkintaviranomainen saisi kohdistaa teknistä katselua vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisen tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Katselu voitaisiin toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän.

Teknisen kuuntelun sääntelyn tavoin momentista ilmeni, että teknisen katselun kohteena olisi rikoksesta epäilty mutta kuuntelu voitaisiin toteuttaa kohdistuvana tiettyyn tilaan, jolla on riittävän kiinteä yhteys epäiltyyn. Tältä osin voidaan viitata siihen, mitä

edellä 16 §:n perusteluissa on todettu teknisestä kuuntelusta. Teknistä katselua voitaisiin kohdistaa rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuihin kotirauhan suojaamiin tiloihin, jotka eivät ole vakituisen asumiseen käytettäviä, mikä ilmenisi seuraavasta momentista. Luonnollisesti katselun kohteena voisivat myös olla kotirauhan suojan piiriin kuuluvat muut paikat kuin tilat.

Pykälän 4 momentin mukaan rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman paikan ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisen katselun edellytyksenä olisi, että on syytä epäillä 16 §:n 3 momentissa tarkoitettua rikosta. Muun teknisen katselun edellytyksenä olisi, että epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Teknisen katselun edellytyksenä olisi 2 §:n 2 momentin mukaan lisäksi se, että katselulla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Momentissa oleva viittaus 16 §:n 3 momenttiin tarkoittaisi sitä, että sovelletaan teknisen kuuntelun perusterikosluetteloa. Myös voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 2 momentissa viitataan rikoksiin, joiden osalta tekninen katselu on mahdollista, vapautensa menettäneiden katselutapauksia koskien. Nyt kotirauhan suojaamiseen liittyvistä syistä tämä ulotettaisiin koskemaan myös kotirauhan suojaamia tiloja ja muita paikkoja.

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 1 momentin mukaan teknisen katselun edellytyksenä muissa tapauksissa on se, että jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Suomessa käytössä olevien rangaistusasteikkojen takia tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

20 §. Teknisestä katselusta päättäminen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että tuomioistuin päättää teknisestä katselusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta, kun katselu kohdistuu rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan paikkaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn.

Voimassa olevaan pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:ään verrattuna sääntely vastaisi päätöksentekoa viranomaisten tiloissa olevan rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn osalta. Päätöksentekoa koskevan sääntelynkin osalta siis korostettaisiin kotirauhan suojaamien tilojen ja muiden paikkojen suojaa.

Pykälän 2 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä katselusta. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 5 momentin mukaan myös tutkinnanjohtajalla on teknisestä katselua koskevaa päätöksentekovaltaa. Tästä luovuttaisiin, joten toimivaltaisina päätöksentekijöinä olisivat jatkossa ainoastaan tuomioistuimien ja pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Pykälän 3 momentin mukaan lupa voitaisiin antaa ja päätös tehdä enintään kuukaudeksi kerrallaan. Luvan tai päätöksen voimassaolon kestosta on säädetty voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 2 momentissa. Sen mukaan teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään yhdeksi kuukaudeksi. Kuukauden määräaika ulotettaisiin jatkossa myös tekniseen katseluun, jonka enimmäiskestosta ei nykyisin säädetä.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin teknistä katselua koskevan vaatimuksen ja päätöksen sisällöstä tavalla, joka vastaisi muita salaisia pakkokeinoja koskevaa sääntelyä. Säännöksessä edellytettäisiin voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 2 momentissa edellytettyä huomattavasti tarkempia ja kattavampia tietoja. Tilan yksilöintitarkkuuden osalta voidaan viitata edellä 18 §:n perusteluissa esitettyyn.

21 §. Tekninen seuranta ja sen edellytykset. Pykälän 1 momentissa määritettäisiin tekninen seuranta. Sillä tarkoitettaisiin esineen, aineen tai omaisuuden liikkumisen seurantaa siihen erikseen sijoitettavalla tai siinä jo olevalla radiolähtimellä tai muulla sellaisella teknisellä laitteella taikka menetelmällä tai ohjelmistolla.

Määritelmä olisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 c kohdassa olevaa laajempi. Voimassa olevan lain määritelmän mukaan teknisellä seurannalla tarkoitetaan kulkuneuvon tai tavarantoiminnan

seurantaa siihen kiinnitetyllä radiolähettimeillä tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä. Periaatteessa minkä tahansa esineen, aineen tai omaisuuden liikkumista voitaisiin seurata. Määritelmässä mainittaisiin selkeyden vuoksi liikkumisen seuranta erotuksena muista teknisen tarkkailun muodoista. Tämä sisältäisi luonnollisesti myös tiedon esineen, aineen tai omaisuuden sijainnista, kun se ei ole liikkeessä.

Määritelmässä ei rajoitettaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 c kohdan mukaisesti seurantamenetelmiä, vaan tekninen seuranta voitaisiin toteuttaa tekniikkaneutraalisti erilaisilla teknisillä laitteilla, menetelmillä ja ohjelmistoilla. Lisäksi määritelmässä mainittaisiin selkeyden vuoksi se, että esineissä, aineissa tai omaisuudessa jo olemassa olevia ominaisuuksia voidaan hyödyntää. Tällöin tekninen seuranta toteutettaisiin joko kokonaisuudessaan jo olevan ominaisuuden avulla tai sitä täydennettäisiin jollakin tavalla esitutkintaviranomaisen toimesta. Esimerkkinä voidaan mainita ajoneuvossa jo olevan paikannuslaitteen aktivoiminen salaa teknisen seurannan toteuttamiseksi.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että esitutkintaviranomainen saa kohdistaa rikoksen kohteena olevaan tai rikoksesta epäillyn oletettavasti hallussa olevaan tai käyttämään esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen teknistä seurantaa, kun epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Myös teknistä seurantaa koskien voimassa olevassa laissa säädetään (pakkokeinolain 5 a luvun 4 b §:n 1 momentti), että edellytyksenä toimenpiteen käyttämiselle on epäily rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Käytössä olevien rangaistusasteikkojen vuoksi rikoksen vakavuustasoa koskeva edellytys muutettaisiin ehdotettavaksi.

Momentissa käytettävä sana ”oletettavasti” tarkoittaisi sitä, että säännöksen soveltamisalan piiriin kuuluisivat tilanteet, joissa esine, aine tai omaisuus ei ole vielä epäillyn hallussa tai käytössä, mutta perustellusti voidaan olettaa päätyvän kuitenkin hänelle myöhemmin. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa esitutkintaviranomaisella on

tieto, jonka mukaan sivullinen tuo rikoksesta epäillylle anastetun omaisuuden kätkemisessä käytettävän esineen. Tällaista esinettä seuraamalla päästäisiin siis selville anastetun omaisuuden sijaintipaikasta.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin henkilön teknisestä seurannasta, jota voimassa oleva laki ei tunne. Jos teknisen seurannan tarkoituksena olisi seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaitte hänen yllään oleviin vaatteisiin tai mukanaan olevaan esineeseen, saataisiin toimenpide suorittaa vain, jos häntä on syytä epäillä 16 §:n 3 momentissa tarkoitettusta rikoksesta. Henkilön teknisen seurannan edellytyksenä olisi 2 §:n 2 momentin mukaan lisäksi se, että kyseisellä keinolla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Henkilön teknisestä seurannasta ei siis olisi kysymys, jos seurataan 1 momentissa tarkoitettua esineen (esimerkiksi kulkuneuvo) liikkumista.

Henkilön tekninen seuranta voitaisiin siis suorittaa epäiltäessä rikosta, jonka johdosta myös teknisen kuuntelun käyttäminen on mahdollista. Teknisen tarkkailun toteuttamista valmisteltaessa jatkossa olisi siis eroteltava toimenpiteet, joissa tarkoitus on seurata rikoksesta epäiltyä, ja toimenpiteet, joissa tarkoitus on seurata esinettä, ainetta tai omaisuutta.

22 §. Teknisestä seurannasta päättäminen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että tuomioistuimien päättää henkilön teknisestä seurannasta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää henkilön teknisestä seurannasta siihen asti, kunnes tuomioistuimien on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta. Säännös olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi ja tiukennusta merkitsevä. Tuomioistuimien ei nykyisin päätä teknisestä seurannasta missään tapauksessa.

Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies on kiireellisessä tilanteessa tehnyt päätöksen ja tuomioistuimien katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, pakkokeinon käyttö olisi lopetettava sekä sillä saatu aineisto ja

sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä (59 §). Poikkeuksen tästä muodostaisivat tapaukset, joissa ylimääräistä tietoa voitaisiin käyttää 56 §:n mukaisesti.

Pykälän 2 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi muusta kuin henkilön teknisestä seurannasta. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 5 momentin mukaan tutkinnanjohtaja päättää teknisestä seurannasta.

Pykälän 3 momentin mukaan lupa voitaisiin antaa ja päätös tehdä enintään kuudeksi kuukaudeksi kerraallaan. Teknisen seurannan kestosta ei ole säädetä voimassa olevassa pakkokeinolaissa.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin teknistä seurantaa koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavista tiedoista tavalla, joka vastaisi muita salaisia pakkokeinoja koskevissa vaatimuksissa ja päätöksissä mainittavia tietoja.

23 §. Tekninen laitetarkkailu ja sen edellytykset. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän 1 momentti sisältäisi teknisen laitetarkkailun määritelmän. Sillä tarkoitettaisiin tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä rikoksen selvittämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, voimassa olevan lainsäädännön ongelma on se, ettei esitutkintaviranomainen voi erilaisten kannettavien ja muuten mukana pidettävien laitteiden yleistymisen myötä olla varma siitä, missä paikassa laitetta käytetään. Laitteen käyttämispaikalla ei olisi teknisessä laitetarkkailussa merkitystä, koska toimivaltuudella ei selvitetäisi, mitä laitteen sijaintipaikassa tapahtuu. Teknisessä laitetarkkailussa ei näkö- tai kuulohavainnoin seurattaisi kyseistä paikkaa. Tekninen laitetarkkailu ei siis tältä osin olisi rinnastettavissa tarkkailuun, suunnitelmalliseen tarkkailuun, tekniseen kuunteluun tai tekniseen katseluun.

Teknisellä laitetarkkailulla tarkkailtaisiin teknistä laitetta ja yleensä laitteen sisältämiä rikoksesta epäillyn tallentamia tietoja. Tällaiset tiedot voisivat olla laitteeseen tallennetus-

sa asiakirjassa. Teknisellä laitetarkkailulla voitaisiin seurata rikoksesta epäillyn ja teknisen laitteen välistä vuorovaikutusta. Toimivaltuudella voitaisiin hankkia laitteen tai sen ohjelmiston yksilöintitietoja sekä tietoa viestiin liittymättömästä signaalointi- tai ohjausliikenteestä. Eräs teknisen laitetarkkailun muoto olisi niin sanottu näppäimistökuuntelu, jonka tavoitteena on esimerkiksi selvittää verkkopalvelimen salasanan sisältö. Toimintapiteen tulisi olla luonteeltaan pääasiallisesti teknistä erotukseksi yksinomaan aistinvaraisesta, näkö- tai kuulohavainnoin tapahtuvasta tarkkailusta.

Määritelmän mukaisesti mikä tahansa tekninen laite ei voisi olla teknisen laitetarkkailun kohteena. Laitteen tulisi olla tietokoneeseen rinnastettava. Tietokoneen lisäksi esimerkiksi erilaiset kannettavat sähköiset muistiot ja niin sanottu älypuhelimet kuuluisivat määritelmän piiriin. Myös kulunvalvontajärjestelmän toiminnan tarkkailu voisi olla määritelmässä tarkoitettua teknistä laitetarkkailua.

Tekninen laitetarkkailu voitaisiin toteuttaa vastaavilla laitteilla, menetelmillä ja ohjelmistoilla kuin muukin tekninen tarkkailu. Teknistä laitetarkkailua voitaisiin tehdä mikä tahansa rikoksen selvittämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi. Toimivaltuudella ei rajoitettaisi mahdollisuutta käyttää muita teknisen tarkkailun muotoja.

Pykälän 2 momentin mukaan teknisellä laitetarkkailulla ei saisi hankkia tietoa viestin sisällöstä eikä 6 §:ssä tarkoitetuista tunnistamistiedoista. Tällä selventävällä säännöksellä vedettäisiin rajaa muihin luvun pakkokeinoihin. Kuten edellä 16 §:n perusteluissa todetaan, näppäimistön käytön tarkkailu viestin sisällön selvittämiseksi olisi teknistä kuuntelua. Teknisellä laitetarkkailulla ei saisi myöskään kiertää telekuuntelua tai televalvontaa koskevien säännösten soveltamista, vaikka perusterikosten perusteella kynnys teknisen laitetarkkailun käyttämiseenkin olisi korkea. Jos teknisen laitetarkkailun aikana kävisi ilmi, että tarkkailu kohdistuu viestin sisältöön tai 6 §:ssä tarkoitettuihin tunnistamistietoihin, pakkokeinon käyttö olisi keskeytettävä niin pian kuin mahdollista sekä tallenteet ja pakkokeinolla saatuja tietoja

koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä (59 §).

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin teknisen laitetarkkailun edellytyksistä. Momentin mukaan esitutkintaviranomainen saisi kohdistaa teknistä laitetarkkailua rikoksesta epäillyn todennäköisesti käyttämään 1 momentissa tarkoitettuun tietokoneeseen tai muuhun vastaavaan tekniseen laitteeseen taikka sen ohjelmistoon, kun tätä on syytä epäillä 16 §:n 3 momentissa tarkoitettua rikoksesta. Teknisen laitetarkkailun edellytyksenä olisi 2 §:n 2 momentin mukaan lisäksi se, että laitetarkkailulla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Momentin rajaus rikoksesta epäillyn käyttämiin laitteisiin merkitsisi sitä, että laitteiden ei tarvitse olla rikoksesta epäillyn omistamia tai muutoin hallitsemia. Kohteena voisi olla myös laite tai ohjelmisto, jota rikoksesta epäilty ei vielä käytä, mutta tulee tulevaisuudessa käyttämään. Sana ”todennäköisesti” kuitenkin tarkoittaisi sitä, että näyttökynnys laitteen ja epäillyn väliselle yhteydelle olisi korkea. Mikäli havaitaan, että teknistä laitetta käyttää joku muu kuin rikoksesta epäilty, olisi toimenpide keskeytettävä sekä mahdolliset tallenteet ja toimenpiteellä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot heti hävitettävä (59 §). Tekninen laitetarkkailu rinnastettaisiin perusterikosvaatimuksen osalta tekniseen kuunteluun, minkä vuoksi momentissa viitattaisiin 16 §:n 3 momenttiin.

24 §. Teknisestä laitetarkkailusta päättäminen. Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuimien päätättäisiin teknisestä laitetarkkailusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei sietäisi viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää teknisestä laitetarkkailusta siihen asti, kunnes tuomioistuimien on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies on kiireellisessä tilanteessa tehnyt päätöksen ja tuomioistuimien katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, pakkokeinon käyttö olisi lopetettava sekä sillä saatu aineisto ja

sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä (59 §). Poikkeuksen tästä muodostaisivat tapaukset, joissa ylimääräistä tietoa voitaisiin käyttää 56 §:n mukaisesti.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että lupa voitaisiin antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan. Tämä vastaisi muuta teknisen tarkkailun sääntelyä teknistä seurantaan lukuun ottamatta. Pykälän 3 momentissa puolestaan säädettäisiin vaatimuksen ja päätöksen sisällöstä muita salaisia pakkokeinoja vastaavasti.

25 §. Telesoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen. Voimassa olevaan pakkokeinolakiin verrattuna uuden pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että esitutkintaviranomainen saa hankkia teknisellä laitteella telesoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitiedot, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Pykälän 2 momentin mukaan esitutkintaviranomainen saisi käyttää 1 momentissa tarkoitettujen tietojen hankkimiseksi ainoastaan sellaista teknistä laitetta, jota voidaan käyttää vain telesoitteen ja telepäätelaitteen yksilöimiseen. Viestintävirasto tarkastaisi teknisen laitteen tässä momentissa tarkoitettujen vaatimustenmukaisuuden sekä sen, ettei laite ominaisuuksiensa vuoksi aiheuta haitallista häiriötä yleisen viestintäverkon laitteille tai palveluille. Pykälän 3 momentin mukaan telesoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimisesta päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Pykälän 1 ja 2 momentissa tarkoitettuja yksilöintitietojen hankkimisesta säädetään nykyisin poliisilain 36 §:n 2 momentissa niin, että viimeksi mainittu säännös koskee yleisesti poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi tarvittavia tietoja ja myös tietojen saamista teleyritykseltä ja yhteisötilaajalta. Edellytyksenä tässäkin tapauksessa tiedonhankintakeinon käyttämiselle olisi 2 §:n 1 momentin mukaisesti se, että yksilöintitietojen hankkimisella voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja eli että yksilöintitiedoilla on rikoksen selvittämisen kannalta merkitystä. Poliisilain säännöksestä poiketen pykälässä säädettäisiin rikoskynnyksestä ja päätöksentekijästä.

26 §. *Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen.* Pykälä olisi osittain uusi. Pykälän 1 momentin mukaan esitutkintavirkamiehellä olisi oikeus sijoittaa tekniseen tarkkailuun käytettävä laite, menetelmä tai ohjelmisto toimenpiteen kohteena olevaan esineeseen, aineeseen, omaisuuteen, tilaan tai muuhun paikkaan taikka tietojärjestelmään, jos tarkkailun toteuttaminen sitä edellyttää. Esitutkintavirkamiehellä olisi tällöin oikeus laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamiseksi, käyttöön ottamiseksi ja poistamiseksi salaa mennä edellä mainittuun tilaan tai muuhun paikkaan taikka tietojärjestelmään sekä kiertää, purkaa tai muulla vastaavalla tavalla tilapäisesti ohittaa kohteiden tai tietojärjestelmän suojaus tai haitata sitä. Kotietsinnästä säädettäisiin erikseen. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että tekniseen tarkkailuun käytettävän laitteen, menetelmän tai ohjelmiston saa asentaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan vain, jos tuomioistuimien on antanut siihen luvan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvussa tekniseen kuunteluun, tekniseen katseluun ja tekniseen seurantaan liittyen kunkin toimivaltuuden osalta on erikseen säädetty salaa tapahtuvasta laitteiden asentamisesta ja poisottamisesta sekä tiloihin menemisestä (4 §:n 4 momentti, 4 a §:n 4 momentti ja 4 b §:n 2 momentti). Pykälän 1 momentissa kuvattaisiin nykyistä sääntelyä tarkemmin niitä toimia, joita teknisen tarkkailun toteuttamiseksi saataisiin tehdä ja jotka vastaisivat teknisen tarkkailun säännöksiin muuten tehtäviä muutoksia.

Voimassa olevaan lakiin nähden laajennusta merkitsisi se, että asentamisen, käyttöönoton tai poistamisen turvaamiseksi voitaisiin kiertää, purkaa tai muulla vastaavalla tavalla tilapäisesti ohittaa kohteen tai tietojärjestelmän suojaus tai haitata sitä. Tästä mainittaisiin laissa nimenomaisesti. Kysymyksessä olisi lukituksen avaamiseen rinnastettava toimenpide.

Myös tässä tapauksessa kotirauhan suojan ydinalueeseen kuuluvaa vakituiseen asumiseen käytettävää tilaa suojattaisiin. Tuomioistuimen tulisi pakkokeinon käyttöä koskevassa päätöksessään antaa erikseen lupa laitteen sijoittamiseen tällaiseen tilaan. Tämä

yleensä koskisi tapauksia, joissa tekninen tarkkailu itsessään kohdistuisi tällaiseen tilaan. On myös mahdollista, että laite, menetelmä tai ohjelmisto joudutaan sijoittamaan vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, vaikka tarkkailu kohdistuu sen ulkopuolella olevaan tilaan tai muuhun paikkaan. Jos tällaisessa tapauksessa pakkokeinon käyttöön ei tarvittaisi tuomioistuimen lupaa, sellainen lupa olisi kuitenkin hankittava laitteen, menetelmän tai ohjelmiston sijoittamista varten. Lupa olisi haettava ennen kuin pakkokeinoina ryhdytään käyttämään. Lupaa ei enää tarvittaisi erikseen laitteen, menetelmän tai ohjelmiston poistamiseen.

Peitetoiminta ja valeosto

27 §. *Peitetoiminta ja sen edellytykset.* Pykälän 1 momentin mukaan peitetoiminnalla tarkoitettaisiin tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa suunnitelmallista tiedonhankintaa käyttämällä soluttautumista, jossa tiedonhankinnan edellyttämän luottamuksen hankkimiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi käytetään väärää, harhauttavaa tai peiteltyä tietoa tai rekisterimerkintöjä taikka valmistetaan tai käytetään väärää asiakirjoja. Säännös olisi muiden peitetoimintaa koskevien säännösten tavoin uusi pakkokeinolaissa.

Voimassa olevan poliisilain 28 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan peitetoiminnalla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa henkilöön tai henkilöryhmään taikka tämän toimintaan kohdistuvaa tiedonhankintaa soluttautumalla. Voimassa olevan poliisilain määritelmään verrattuna peitetoiminnan luonnetta kuvattaisiin tarkemmin. Määritelmässä ei enää mainittaisi ”jatkuvuutta” ja ”toistuvuutta”, vaan nämä määreet sisältyisivät jo soluttautumisen käsitteeseen. Peitetoimintaoperaatio voi toisaalta olla lyhytkestoinenkin. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa rikoksesta epäiltyyn kohdistuva aktiivinen tiedonhankinta kestää vain kymmenen minuuttia, mutta sitä (esimerkiksi tapaaminen) on muuten voitu erilaisin tiedonhankinnan kohteen luottamusta lisäävin toimenpitein valmistella pitkään. Luottamuksen saavuttaminen tiedonhankinnan kohteeseen erottaisi peitetoiminnan luonteeltaan lyhytkestoisesta peitelystä

tiedonhankinnasta. Yleensä peitetoiminta myös olisi peiteltyä tiedonhankintaa pitkäkestoisempaa.

Määritelmässä ei myöskään mainittaisi peitetoiminnan kohdistumista ryhmään. Nykyisin tulkintavaikeuksia on aiheuttanut se, että voimassa olevan poliisilain määritelmäsääntöksen mukaisesti peitetoiminnan kohteena voi olla henkilö tai henkilöryhmä, mutta peitetoiminnan edellytyksiä koskeva poliisilain 31 a § näyttäisi edellyttävän aina henkilön yksilöintiä ("...tiedonhankinnan kohteena olevan käyttämisen perusteella tai muutoin on perusteltu aihe epäillä hänen syyllistyvän...").

Pakkokeinolain mukaisessa peitetoiminnassa olisi kysymys esitutkintakynnyksen ylittymisen jälkeisestä toimenpiteestä. Tällöin on selvillä rikos, jota on syytä epäillä. Epäselvyys voi tällöin koskea henkilöä tai henkilöitä, jota tai joita voidaan epäillä kyseessä olevasta rikoksesta. Peitetoiminnan aloittaminen rikoksen selvittämiseksi edellyttäisi jäljempänä kuvatulla tavalla nimenomaista päätöstä, jossa on myös yksilöitävä tiedonhankinnan kohde. Peitetoiminnalla voi olla niin merkittäviä vaikutuksia kohteena olevan henkilön asemaan ja myös peitepoliisin turvallisuuteen, ettei sen kohteen rajamista voida jättää epätarkaksi.

Tiedonhankinnan kohteena olevat henkilöt tulisi pystyä yksilöimään vähintään heidän rooliensa tai tehtäviensä kautta, vaikka he olisivat poliisille vielä henkilöllisyydeltään tuntemattomia. Tällöin jokaisen tiedonhankinnan kohteena olevan henkilön osalta tulisi erikseen arvioida, onko edellytyksiä kohdistaa peitetoimintaa juuri tähän henkilöön. Uusi määrittely ei siis tarkoittaisi sitä, että peitetoimintaa ei voida kohdistaa henkilöryhmään, vaan sitä, että kukin tiedonhankinnan kohteeksi tuleva henkilö jouduttaisiin yksilöimään päätöstä tehtäessä. Peitetoimintaa voitaisiin kuitenkin laajentaa 33 §:n mukaisesti.

Peitetoimintaa suorittava poliisimies voi aktiivisesti kysellä selvittävänä olevaan rikokseen liittyviä merkityksellisiä seikkoja peitetoiminnan kohteena olevalta tai muulla tavoin vaikuttaa häneen, jotta tämä paljastaisi kyseisiä tietoja. Peitetoiminnan luonteeseen sinänsä kuitenkin kuuluu se, että poliisimie-

hen aseman salaaminen kohdistuu tosiasiallisesti muihinkin henkilöihin. Varsinkin rikollisryhmässä peitetoimintaa suorittava poliisimies ei käytännössä voi välttyä vuorovai-
kutuksesta muiden henkilöiden kuin peitetoiminnan kohdehenkilön kanssa. Peitehenkilön on voitava käyttäytyä tällaisissa tilanteissa luontevasti, jotta hänen turvallisuutensa ei vaarantuisi tai tiedonhankinta paljastuisi. Jos tällaisessa tilanteessa muu kuin peitetoiminnan kohde kertoisi peitehenkilölle omaloitteisesti omasta rikoksestaan tai toisen henkilön tekemästä rikoksesta, voi peitehenkilö ottaa tietoja vastaan, vaikka rikoksesta kertonut ei ole peitetoiminnan kohteena. Mikäli uuteen henkilöön olisi perusteltua kohdistaa peitetoimintaa, meneteltäisiin peitetoiminnan laajentamista koskevan 33 §:n mukaisesti.

Soluttautumisella kuvataan toiminnan luonnetta. Puhelkielessä soluttautumisella ymmärretään henkilön liittymistä organisaatioon tai muuhun ryhmään tarkoituksena hankkia tietoja sisältä päin tai vaikuttaa ryhmän toimintaan (HE 34/1999 vp). Soluttautuminen salataan kohteelta ja ulkopuolisilta. Soluttautujan on yleensä toimittava tarkkailtavassa kohteessa. Soluttautuminen on mahdollista kohdistaa yhteenkin epäiltyyn.

Ehdotuksen mukaan peitetoiminnassa saataisiin käyttää väärää, harhauttavaa tai peiteltyjä tietoja tai rekisterimerkintöjä taikka valmistaa tai käyttää väärää asiakirjoja tiedonhankinnan edellyttämän luottamuksen hankkimiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi. Tämänkaltaisten keinojen käyttöä on myös nykyisin pidetty mahdollisena, joskaan siitä ei tällä hetkellä säädetä laissa. Peitetoiminnan luonteeseen kuuluu tarvittaessa jopa valehteleminen, mikä muuten ei ole viranomaisten toiminnassa sallittua. Väärin tietojen antamisella ei kuitenkaan saisi syyllistyä rikokseen, esimerkiksi petokseen.

Pykälän 2 momentin mukaan poliisi saisi kohdistaa rikoksesta epäiltyyn peitetoimintaa, jos tätä on syytä epäillä 3 §:ssä tarkoitusta muusta rikoksesta kuin törkeästä tulielvitysrikoksesta tai rikoslain 17 luvun 18 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettusta rikoksesta. Edellytyksenä olisi lisäksi, että tiedonhankintaa on rikollisen toiminnan

suunnitelmallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka ennakoitavissa olevan jatkuvuuden tai toistuvuuden vuoksi pidettävä tarpeellisena. Lisäksi huomioon olisi otettava 2 §:n 2 momentti, jossa edellytettäisiin, että peitetoiminnalla on erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi ja että keinon käyttö on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Perusterikokset vastaisivat voimassa olevan poliisilain 31 a §:ssä mainittuja. Peitetoiminnan edellytyksiä tiukennettaisiin siten, että rikollisen toiminnan tulisi olla suunnitelmallista, järjestäytyneitä tai ammattimaista taikka sen jatkuvuuden tai toistuvuuden tulisi olla ennakoitavissa.

Pykälän 3 momentin mukaan poliisi saisi kohdistaa epäiltyyn peitetoimintaa tietoverkossa, jos tätä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta tai jos kysymyksessä on rikoslain 17 luvun 19 §:ssä tarkoitettu rikos.

Tietoverkossa tapahtuvalle ihmisten väliselle vuorovaikutukselle on jo sinänsä tyypillistä, ettei toisen osapuolen henkilöllisyyttä aina tiedetä, vaan tämä voi esiintyä esimerkiksi nimimerkillä. Lisäksi tietoverkossa tapahtuvan peitetoiminnan dokumentointi voidaan toteuttaa helpommin ja tarkemmin kuin muussa peitetoiminnassa, joten jälkikäteen on luotettavasti selvitettävissä, kuinka peitetoimintaa suoritettaessa on toimittu. Tietoverkkoympäristössä ei ole myöskään tavanomaisen peitetoiminnan turvallisuusriskejä. Nämä seikat vaikuttavat siihen, että tietoverkossa suoritettavalle peitetoiminnalle olisi alempi kynnys kuin muulle peitetoiminnalle. Lapsipornografiarikokset ovat viime vuosina merkittävästi siirtyneet internetissä tehtäviksi, minkä vuoksi ehdotetaan, että sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapidon selvittämiseksi voitaisiin käyttää tällaista tietoverkossa suoritettavaa peitetoimintaa.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin, että peitetoiminta asunnossa on sallittua vain, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa käyttävän aktiivisella myötävaikutuksella. Lisäksi momentissa mainittaisiin, että kotietsinnästä säädetään erikseen. Vastaava sääntely on voimassa olevan poliisilain 31 a §:ssä.

Peitetoimintavaltuus ei oikeuta salaista kotietsintää, mutta toisaalta peitetoimintaa suorittavalla henkilöllä tulisi olla oikeus paljastumisen estämiseksi ja tiedonhankinnan toteuttamiseksi mennä henkilön asuntoon käyttämällä hyväkseen luotua peitettä. Peitetoimintaa suorittava poliisimies ei useinkaan voisi edes paljastumatta kieltäytyä tällaisessa tilanteessa asuntoon menosta. Asunnon käyttämisellä tarkoitetaan sen tosiasiallista käyttöä. Käytännön tilanteissa ei ole mahdollista luotettavasti varmistua asunnon omistajasta tai sen laillisesta haltijasta, minkä vuoksi momentti koskisi asuntoa käyttävää. Momentin tarkoittamissa tapauksissa tulisivat kysymykseen kaikenlaiset nimenomaiset ja hiljaiset tahdonilmaisut, joiden perusteella voidaan tulkita henkilön hyväksyneen sisäänmenemisen ja oleskelun asunnossa.

28 §. Rikoksentelekielto. Pykälän 1 momentissa todettaisiin selvyyden vuoksi se lähtökohta, että peitetoimintaa suorittavaa poliisimies ei saa tehdä rikosta eikä aloitetta rikoksen tekemiseen. Myös sellainen aloitteellisuus, joka ei vielä ole rikoslain tarkoittamaa rikokseen yllyttämistä, olisi peitehenkilöltä kielletty.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin eräistä rikkomuksia koskevista vastuuvapaustilanteista. Jos peitetoimintaa suorittava poliisimies tekee liikennesrikkomuksen, järjestysrikkomuksen tai muun niihin rinnastettavan rikoksen, josta on säädetty rangaistukseksi rikesakko, hän olisi rangaistusvastausta vapaa, jos teko on ollut tarpeen peitetoiminnan tavoitteen saavuttamiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi.

Momentti ei rajoittaisi voimassa olevia toimivaltuuksia. Tieliikennelain (267/1981) 48 §:n 5 momentin mukaan poliisimiehellä, tullimiehellä ja rajavartiomiehellä on tarkkailutehtävässä, poliisimiehellä ja tullimiehellä teknisen tarkkailun tehtävässä ja poliisimiehellä peitetoimintatehtävässä ja valeostotehtävässä toimiessaan erityistä varovaisuutta noudattaen sama oikeus kuin säädettyjä ääni- ja valomerkkejä antavan poliisiauton kuljettajalla poiketa tämän lain säännöksistä.

Momentti ei tarkoittaisi sitä, että kysymyksessä olevia tekoja ei tutkittaisi siten kuin siitä on erikseen säädetty. Vastuuvapaus voisi tulla kysymykseen vain silloin, kun todetaan,

että teko on ollut tarpeen peitetoiminnan tavoitteen saavuttamiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi. Rangaistusvastuusta vapautuminen olisi siten varsin rajoitettua. Suhteessa mainittuun tieliikennelain 48 §:n 5 momenttiin ehdotettu säännös tulisi sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun peitetoimintaa suorittava poliisimies ei ole noudattanut erityistä varovaisuutta, jolloin myöskään mainittu momentti ei tulisi sovellettavaksi. Peitetoimintaa suorittava poliisimies voisi tällöin vapautua rangaistusvastuusta ehdotetun momentin perusteella.

29 §. *Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan ja valvottuun läpilaskuun osallistuminen.* Pykälän 1 momentin mukaan, jos peitetoimintaa suorittava poliisimies osallistuu järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan hankkii toimitiloja tai kulku- tai muita sellaisia välineitä, kuljettaa henkilöitä, esineitä tai aineita, hoitaa taloudellisia asioita taikka avustaa rikollisryhmää muilla näihin rinnastettavilla tavoilla, hän olisi rangaistusvastuusta vapaa, jos erittäin pätevin perustein on voitu olettaa, että 1) toimenpide tehdään ilman hänen myötävaikutustaan; 2) poliisimiehen toiminta ei aiheuta vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka merkittävää vaaraa tai vahinkoa omaisuudelle; ja 3) avustaminen edistää merkittävästi peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista.

Säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa peitetoiminnan käyttö järjestäytyneen ja ammattimaisen rikollisuuden selvittämisessä ja torjumisessa. Tällöin peitehenkilö joutuu helposti tilanteisiin, joissa hänen menettelynsä voi jälkikäteen tarkastellen merkitä syyllistymistä rikokseen. Suomen rikoslain rikokseen osallisuutta koskevat säännökset ulottavat rangaistavuuden ryhmässä toimittaessa hyvin laajalle ja rikollisryhmässä toimiminen voi yllättävästikin johtaa rikokseen syyllistymiseen. Erityisesti silloin, kun toimitaan rikoslain 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettussa ryhmässä, vaara rikokseen syyllistymisestä on suuri. Säännös rajoittaisi peitepoliisin oikeuden toimia ryhmässä vain eräänlaiseen ryhmän tekniseen avustamiseen ryhmän luottamuksen hankkimiseksi ja ryhmän seurannan tehostamiseksi.

Momentissa ei edellytettäisi sitä, että kysymyksessä on nimenomaan rikoslain 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettu järjestäytyneen rikollisryhmä, vaikka näin yleensä olisikin. Peitetoimintaa aloitettaessa ei voi olla varma, täyttääkö rikollisryhmä viimeksi mainitussa momentissa säädetyt edellytykset, koska rikoksen selvittämistä ollaan yleensä vasta aloittamassa. Momentin tapaan edellytettäisiin kuitenkin useamman henkilön kiinteästi harjoittamaa järjestäytyneen rikollista toimintaa, jossa on rikoslain 17 luvun 1 a §:n 4 momentin mukaisia piirteitä. Kysymys on yleensä ryhmästä, joka on koossa tietyn ajan, on käskyvaltasuhteiltaan ja työnjaoltaan jäsentynyt ja toimii yhteistuumin vakavien rikosten tekemiseksi.

Peitepoliisi olisi säännöksen mukaan rangaistusvastuusta vapaa, jos hän on toiminut momentin asettamissa rajoissa, vaikka jokin osa hänen menettelystään olisikin täyttänyt rikoksen tunnusmerkit. Yleensä poliisin sellainen voimakeinojen käyttö, joka muuten olisi rangaistavaa, on rankaisematonta siksi, että poliisi on lailla oikeutettu tiettyihin muuten lainvastaisiin toimiin, kuten pääsemään kotirauhan suojaaman tilaan ilman tilan haltijan lupaa tai riistämään joltakulta vapauden. Joissakin säännöksessä kuvatuissa tilanteissa on kysymys pikemmin siitä, että peitepoliisi joutuu tilanteeseen, jossa hänen on vaikea olla menettelemättä tavalla, joka on ainakin jälkikäteen tarkasteltuna rangaistavaa. Tällaisen teon rankaisemattomuutta on perusteltua arvioida anteeksiannettavuuden näkökulmasta. Tämä ratkaisu korostaa sitä, että poliisille ei tällaisessa tilanteessa, jossa poliisi ei toimi avoimesti toimivaltuuksiaan käyttäen, haluta antaa edes muodollisesti rikoksentekooikeutta. Poliisin on siis vastuusta vapautukseen erityisesti huolehdittava siitä, että menettely täyttää säännöksen asettamat edellytykset.

Peitepoliisi ei koskaan voisi tehdä aloitetta rikoksen tekemiseen eikä antaa sellaista apua, joka johtaa rikoksen tekemiseen. Aina edellytettäisiin, että toimenpiteen suorittamishetkellä erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että toimenpide tehtäisiin ilman peitepoliisin myötävaikutustakin (1 kohta). Menettely, jota voitaisiin pitää yllytyksenä rikokseen, olisi aina rangaistava.

Lisäksi edellytettäisiin (2 kohta) arviota siitä, ettei peitepoliisin toiminta aiheuta vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka merkittävää vaaraa tai vahinkoa omaisuudelle. Tämä rajoitus sulkee pois osallistumisen kaikkeen sellaiseen toimintaan, joka voi aiheuttaa tietynlaista vaaraa tai vahinkoa ulkopuolisille. Rajoitus varsinakin hengen, terveyden tai vapauden suojaamisen osalta osoittaa, että toimenpide voi käytännössä olla mahdollinen vain sellaisessa tilanteessa, jossa vaaran tai vahingon mahdollisuus on etäinen, suorastaan epätodennäköinen. Lähinnä on kysymys siitä, että peitepoliisi voisi osallistua ryhmän sellaiseen toimintaan, joka ei sinänsä ole rikollista tai joka voi olla rangaistavaa vain sen takia, että ryhmä katsotaan rikoslaissa tarkoitetuksi rikollisryhmäksi.

Edellytyksenä olisi vielä, että avustaminen edistäisi merkittävästi peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista (3 kohta). Tämäkin edellytys osoittaa, että lainkohta on tarkoitettu mahdollistamaan nimenomaan soluttautuminen järjestäytyneeseen rikollisryhmään. Juuri tällaisessa ryhmässä peitepoliisi voi hankkia uskottavuuden ryhmän jäsenten silmissä vain toimimalla paljon samalla tavalla kuin muutkin. Peitepoliisi ei siis voisi avustaa ryhmää sellaisessa toiminnassa, johon liittyy mahdollisuus rikokseen syyllistymiseen, jollei avustaminen merkittävästi edistä peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista. Tavoite tarkoittaa tässä sitä tiedonhankintaa, jonka vuoksi lupa peitetoimintaan on saatu. Tavoitteen saavuttamista voi edistää esimerkiksi sellaisen tilan tai kulkuvälineen hankkiminen, jossa tiedonhankinta on turvallisesti ja tehokkaasti tehtävissä. Myös luottamuksen hankkiminen voi perustella toimenpidettä.

Peitetoiminnassa tehtävien toimenpiteiden hyväksyttävyyttä tulee lähtökohtaisesti ja mahdollisuuksien mukaan arvioida jo ennen toiminnan aloittamista, kun päätöstä pakkokeinon käytöstä valmistellaan. Kaikkia peitetoiminnassa vastaantulevia tilanteita ei voida kuitenkaan ennakoita. Siitä huolimatta peitepoliisiin tulee pyrkiä toimimaan momentissa säädetyn mukaisesti.

Säännöksessä rajattaisiin myös niitä toimenpiteitä, joita peitepoliisi saisi ryhmässä tehdä edellä mainittujen edellytysten täyty-

essä. Hän voisi ensiksikin peitetoiminnan suorittamiseksi hankkia toimitiloja tai kulkutai muita sellaisia välineitä. Tällöin voitaisiin esimerkiksi ohjaamalla ryhmän toiminta tiettyyn ympäristöön tai saamalla ryhmä käyttämään esimerkiksi tiettyä kulkuneuvoa tehdä ryhmän seuraaminen helpommaksi ja turvallisemmaksi. Tämänkaltaisen osallistumisen sellaisenaan on harvoin vaarassa johtaa rikokseen syyllistymiseen muuten kuin osana ryhmän sinänsä rangaistavaa toimintaa.

Peitepoliisi voisi lisäksi kuljettaa henkilöitä, esineitä tai aineita. Tämä mahdollisuus sisältää olennaisen vaaran rikokseen syyllistymisestä, koska se voi edistää sellaista rikosta, joka ei sisälly ryhmän toimintaan osallistumiseen sinänsä. Lähtökohtaisesti sallittuja olisivat kuljetukset, jotka eivät liity rikoksen tekemiseen, vaan ryhmän yleiseen toimintaan. Ongelmallisia tilanteita voi syntyä esimerkiksi silloin, kun peitepoliisi on kuljettajana mukana kuljetuksessa, jossa siirretään huumausaineita säilytyspaikasta toiseen tai asiakkaalle. Tällaisen kuljetuksen hyväksyttävyyttä on arvioitava silmällä pitäen momentin 2 kohdan rajoitusta siitä, että toiminta ei saa aiheuttaa vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka merkittävää vaaraa tai vahinkoa omaisuudelle arvioituna sillä hetkellä kun toimenpiteeseen ryhdytään. Esimerkiksi huume-erän siirtäminen kätköpaikasta toiseen voisi olla sallittua. Peitepoliisin mukanaolo tällaisessa siirrossa voi jopa vähentää 2 kohdan mukaisista vaaraa, kun osallistumisen kautta voidaan paremmin estää erän levittämistä. Selvää toisaalta on, että peitepoliisi ei voi kuljettaa huume-erää tarkoituksin luovuttaa se ostajan levitettäväksi, ellei tiedetä, että erä myös luovutuksen jälkeen on poliisin seurannassa.

Ryhmän taloudellisten asioiden hoitaminen voinee vain harvoin aiheuttaa 2 kohdan mukaista kiellettyä vaaraa tai vahinkoa. Tällainen hoitaminen voi edistää rikoksilla hankittujen varojen konfiskointia valtiolle.

Momentti mahdollistaisi myös muun edellä mainittuihin tapoihin rinnastettavan ryhmän avustamisen. Tällaista avustamista voisi olla esimerkiksi ehdotuksen tekeminen kulkureitien valitsemiseksi ryhmän suunnitellessa huumausainekuljetuksia. Jos menettelyllä voidaan ohjata kuljetus poliisin valvonnan

kannalta edulliselle reitille, kiellettyä vaaran tai vahingon mahdollisuutta ei voine syntyä. Tämänkin kaltainen menettely voi kuitenkin sinänsä olla avunantona rangaistavaa, joten sen mahdollistaminen edellyttää esitetyn kaltaista säännöstä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin peitepoliisin osallistumisesta 41 §:ssä tarkoitettun valvotun läpilaskun kohteena olevaan toimutukseen. Edellytyksenä olisi, että osallistuminen edistää merkittävästi läpilaskun tavoitteen saavuttamista.

Momentissa tarkoitettu osallistuminen saattaa tarkoittaa osallisuutta rikokseen, esimerkiksi huumausainerikokseen. Kun kysymys on kuitenkin poliisin valvonnassa tapahtuvasta menettelystä, ei pelkkä myötävaikutus kuljetukseen aseta poliisia sellaiseen ristiriitantilanteeseen, jollainen helposti sisältyy muunkaltaisen peitetoiminnan yhteydessä tehtävään rikokseen. Säännös sisältääkin tällaisen menettelyn oikeuttamisen. Rikosprovokaation uhkaan liittyvistä syistä on välttämätöntä, että peitepoliisin menettely ei itsessään vaikuta siihen, että epäilty rikos muuttuu vakavammaksi tai ulottaa vaikutuksensa laajemmaksi kuin muuten tapahtuisi. Valvotun läpilaskun edellytykset ja rajoitukset ilmenevät 41 §:stä.

Peitepoliisin osallistumisen edellytyksenä olisi, että osallistuminen edistäisi merkittävästi läpilaskun tavoitteen saavuttamista. Peitepoliisin osallistuminen voi esimerkiksi edistää läpilaskun perusteena olevan tekeillä olevaa rikosta vakavamman rikoksen selvittämistä.

30 §. *Peitetoimintaa koskeva esitys ja suunnitelma.* Pykälä perustuisi poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun sisäasiainministeriön asetuksen 5 §:ään. Asian merkityksen vuoksi peitetoimintaa koskevasta esityksestä ja suunnitelmasta olisi syytä säätää laissa.

31 §. *Peitetoiminnasta päättäminen.* Pykälä olisi pakkokeinolaissa uusi. Pykälän 1 momentin mukaan keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella säädetyin poliisilaitoksen päällikkö päättäisi peitetoiminnasta. Voimassa olevan poliisilain 32 a §:n 1 momentin mukaan peitetoiminnasta päättää sisäasiainministeriön asetuksella säädetyin poliisiyksikön pääl-

likkö. Poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun sisäasiainministeriön asetuksen 4 §:n mukaan peitetoiminnasta päättää keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö. Peitetoiminnasta päättämistä koskeva sääntely nostettaisiin lain tasoiseksi.

Momentissa säädettäisiin myös yksinomaan tietoverkossa tapahtuvaa peitetoimintaa koskevasta päätöksenteosta. Tällaisesta peitetoiminnasta päättäisi keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Mikäli peitetoiminta edellyttäisi myös soluttautumista reaaliaikaisessa, ei tietoverkkoa koskevaa päätöksentekomenettelyä voitaisi käyttää.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että peitetoimintaa koskeva päätös voidaan antaa enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan. Voimassa olevassa poliisilaissa ei ole rajoitettu peitetoiminnan kesto. Peitetoiminta on kuitenkin lainsäätäjän tarkoittama viimesijainen salainen tiedonhankintakeino, minkä vuoksi on perusteltua, että peitetoiminnan edellytykset arvioitaisiin vähintään kuuden kuukauden välein. Niiden olemassaoloa on muutenkin jatkuvasti seurattava ja arvioitava peitetoiminnan aikana. Pakkokeinolaissa siirryttäisiin yleisemminkin kaikkien salaisten pakkokeinojen kestoista säätämiseen.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin peitetoimintaa koskevan päätöksen sisällöstä tavalla, joka vastaisi asiallisesti poliisin tiedonhankintaa koskevan asetuksen 6 §:ssä säädettyä. Päätöksessä olisi kuitenkin asetuksesta poiketen mainittava, voidaanko peitetoiminnassa tehdä 29 §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä (järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan tai valvottuun läpilaskuun osallistuminen), ja toimenpiteiden perusteena olevat tosiseikat. Momentin 3 kohdassa tarkoitettuja tunnistetietoja olisivat esimerkiksi koodit.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin päätöksen tarkistamisesta ja lopettamisesta tehtävästä päätöksestä asetuksen 6 §:ää vastaavalla tavalla.

32 §. *Ratkaisu peitetoiminnan edellytyksistä.* Voimassa olevaan lainsäädäntöön verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin, että peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen on

saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi, ovatko 27 §:n 2 momentissa tarkoitetut peitetoiminnan edellytykset olemassa.

Pykälä ilmentäisi sitä, että päätöksentekotason tulee olla sitä korkeampi mitä perusteellisemmasta perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuvasta salaisesta pakkokeinosta on kysymys. Tuomioistuin arvioisi sen, onko rikollista toimintaa pidettävä 27 § §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla suunnitelmallisena, järjestäytyneenä tai ammattimaisena taikka onko sen jatkuvuus tai toistuvuus ennakoitavissa. Yksinomaan tietoverkossa toteutettava peitetoiminta ei edellyttäisi tuomioistuimen ratkaisua.

Tuomioistuimessa käsiteltäisiin 31 §:n 3 momentin mukaisia poliisin päätöksessä edellytettäviä tietoja vain siltä osin kuin se on välttämätöntä 27 §:n 2 momentissa tarkoitettujen edellytysten olemassaolon arvioimiseksi. Käsiteltäviksi eivät tulisi esimerkiksi peitetoimintaa suorittavien poliisimiesten tunnistetiedot, peitetoiminnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma ja se, voidaanko peitetoiminnassa tehdä 29 §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä. Pykälässä tarkoitetut asiat keskitettäisiin 43 §:n 1 momentin mukaisesti Helsingin käräjäoikeuteen. Tuomioistuinkäsittelyssä noudatettaisiin muita tuomioistuimessa käsiteltäviä salaisia pakkokeinoja koskevia säännöksiä, mutta tästä huolimatta salassapito- ja tietoturvallisuuskäsitteitä tulisi kiinnittää erityistä huomiota tällaisen asian käsittelyssä, mistä säädettäisiin 43 §:n 6 momentissa. Peitetoimintaan kuuluvaa tiedonhankintaa ei saisi aloittaa ennen kuin tuomioistuin on ratkaissut asian.

33 §. Peitetoiminnan laajentaminen. Pykälän 1 momentin mukaan, jos peitetoiminnan aikana ilmenisi, että sen käytön perusteena olevan rikoksen lisäksi on syytä epäillä peitetoiminnan kohteena olevan tehneen muun siihen välittömästi liittyvän 27 §:n 2 momentissa tarkoitetun rikoksen, jonka selvittämiseksi on välittömästi tehtävä peitetoimintaa, peitetoimintaa suorittava poliisimies saa laajentaa peitetoiminnan koskemaan myös tämän rikoksen selvittämistä. Peitetoiminnan laajentaminen olisi kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluttua tiedonhankinnan aloittamisesta peitetoiminnasta päättä-

neen poliisimiehen ratkaistavaksi. Tämä momentti kuten myös pykälän 2 momentti olisivat voimassa olevaan lakiin verrattuna uutta sääntelyä.

Aikaisemmin todetulla tavalla peitetoimintaa koskevassa päätöksessä on yksilöitävä rikoksesta epäilty henkilö ja se rikos tai ne rikokset, joiden selvittämiseksi peitetoimintaa saadaan suorittaa. Toiminnan aikana on mahdollista, että peitetoiminnan kohteena oleva henkilö paljastaa esimerkiksi tehneensä muunkin kuin päätöksessä mainitun epäillyn rikoksen.

Mikäli peitetoimintaa suorittava poliisimies saisi täysin rajoituksetta päättää tiedonhankinnasta momentissa tarkoitetussa tilanteessa, menettäisivät peitetoimintaa koskevat edellytykset merkityksensä ja päätöksen peitetoiminnasta tekisi tosiasiallisesti peitehenkilö. Tilanne voi olla joka tapauksessa yllättävä ja ainutkertainen siinä merkityksessä, ettei tiedonhankinta ole enää myöhemmin mahdollista.

Momentin mukaan rikoksen tulisi lisäksi liittyä välittömästi siihen rikokseen, jota peitetoiminnalla ollaan selvittämässä. Uuden rikoksen tulisi olla myös rikos, johon lupa voitaisiin myöntää. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa päätös koskee törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, ja peitetoiminnan aikana ilmenee, että peitetoiminnan kohdetta olisi syytä epäillä kyseistä lasta koskien myös törkeästä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämisestä. Laajentaminen tulisi lisäksi kysymykseen vain tilanteessa, jossa uuden rikoksen selvittämiseksi olisi tarve peitetoiminnan välittömään laajentamiseen. Jos peitehenkilö arvioisi, että asiassa päästäisiin myöhemmin uudelleen tulokselliseen tiedonhankintaan, ei peitetoimintaa saisi välittömästi laajentaa. Mikäli kysymyksessä olisi sellainen rikos, johon ei voitaisi myöntää lupaa, saisi peitehenkilö vain käyttäytyä tilanteessa luontevasi paljastumisensa estämiseksi ja jo käynnissä olevan tiedonhankinnan turvaamiseksi.

Peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen päätös olisi kirjattava ja se olisi myös saatettava niin pian kuin mahdollista, kuitenkin viimeistään kolmen vuorokauden kuluttua peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen

ratkaistavaksi. Näissä tilanteissa ei siis tarvittaisi enää tuomioistuimen ratkaisua.

Pykälän 2 momentin mukaan, jos peitetoiminnan aikana ilmenisi, että on syytä epäillä muun kuin peitetoiminnan kohteena olevan henkilön tekemäksi epäiltyä 27 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta, jonka selvittämiseksi häneen on välittömästi kohdennettava peitetoimintaa, peitetoimintaa suorittava poliisimies saa laajentaa peitetoiminnan koskemaan myös mainittua henkilöä. Peitetoiminnan laajentaminen olisi kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluttua tiedonhankinnan aloittamisesta tuomioistuimen käsiteltäväksi sen ratkaisemiseksi, ovatko mainitussa momentissa tarkoitettut peitetoiminnan edellytykset olemassa. Yksinomaan tietoverkossa tehtävän peitetoiminnan laajentaminen olisi kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluttua tiedonhankinnan aloittamisesta peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen ratkaistavaksi.

Momentin tarkoittamissa tapauksissa menettely ja toimintaperiaatteet vastaisivat 1 momentin perusteluissa esitettyä. Peitetoiminnan laajentaminen koskisi kuitenkin sellaista henkilöä, joka ei ole alkuperäisessä peitetoimintapäätöksessä tiedonhankinnan kohteena. Laajentamisen ensi vaiheessa päätöksen tekijänä olisi 31 §:n 1 momentissa tarkoitettu poliisimies, käytännössä keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö. Vaikka hänen päätöksessään kiellettäisiin peitetoiminnan laajentaminen, asia tulisi kuitenkin saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi muiden väliaikaisia kiirepäätöksiä koskevien tapausten tavoin.

34 §. Valeosto ja sen edellytykset. Pykälän 1 momentin mukaan valeostolla tarkoitettaisiin poliisin tekemää esineen, aineen, omaisuuden tai palvelun ostotarjousta tai ostoa, jonka tavoitteena on saada poliisin haltuun tai löytää todiste rikosasiassa, rikoksella saatu hyöty taikka esine, aine tai omaisuus, joka on rikoksella joltakulta viety tai jonka tuomioistuin voi julistaa menetetyksi taikka jonka avulla voidaan muuten saada selvitystä rikosasiassa. Lisäksi momentissa säädettäisiin, että muun kuin näyte-erän ostaminen edellyttää, että ostaminen on välttämätöntä valeos-

ton toteuttamiseksi. Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole valeostoa koskevaa sääntelyä.

Momentti vastaisi pääosin voimassa olevan poliisilain 28 §:n 1 momentin 5 kohtaa. Määritelmässä mainittaisiin, että myös palvelu voi olla ostotarjouksen tai oston kohteena. Palvelun osto ei saisi olla kuitenkaan hyvän tavan vastaista. Esimerkiksi seksuaalipalveluista voitaisiin tehdä ostotarjous tai jopa osto, jos se on välttämätöntä, mutta tällaista palvelua ei voitaisi käyttää. Tarve tällaiseen rajoitettuun palvelun ostoon voi tulla esimerkiksi paritusrikollisuuden selvittämisessä. Toisaalta esimerkiksi sinänsä laillisia korjaamopalveluja, kuten auton huoltopalveluja voitaisiin ostaa törkeän veropetoksen selvittämiseksi. Valeostosta olisi myös kysymys, jos poliisimies käy siviiliasuisena ostamassa huoltamolta kanisterillisen anestetiksi epäiltyä polttoainetta.

Lisäksi erona voimassa olevan poliisilain määritelmään olisi se, että momentissa mainittaisiin tarkemmin valeoston tavoite, joka säänneltäisiin yhteneväisesti ehdotetun 7 luvun 1 §:n takavarikon edellytysten kanssa. Momentissa mainittu selvityksen saaminen liittyisi puolestaan erityisesti palvelujen ostoon. Tällöin viranomaisen haltuun ei välttämättä saada konkreettista esinettä, ainetta tai omaisuutta. Kysymyksessä olisi siten tieto, jolla on merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Rikoshyödyn ja anastetun omaisuuden osalta on huomattava, ettei vireillä enää välttämättä ole esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä, rikoksesta tuomittu rangaistuskin saattaa olla jo suoritettu. Tästä huolimatta esimerkiksi anastettu omaisuus voitaisiin ostaa rangaistuksen suorittamisenkin jälkeen anastusrikoksesta tuomitulta, jotta omaisuus voitaisiin palauttaa oikealle omistajalleen.

Näyte-erän osto olisi edelleen ensisijainen toimintatapa, mikä vastaisi voimassa olevan poliisilain sääntelyä. Lakivaliokunnan antaman lausunnon LaVL 6/2005 vp mukaan esineen, aineen ja omaisuuden oston osalta ei voida pitää poliisin toiminnan yleisen hyväksyttävyyden kannalta perusteltuna, että poliisimies voisi valeostajana esiintyen esimerkiksi hankkia kenties hyvin huomattaviakin huumausaine-eriä tai että ostotoiminta voisi jatkua kovin pitkään. Valiokunnan mukaan

oikeus esineen, aineen tai omaisuuden ostamiseen on syytä rajoittaa lähinnä näyte-erien hankkimiseen. Laittomasti hallussa pidetty esine tai omaisuus ei kuitenkaan aina ole sen luonteista, että sitä voitaisiin myydä erissä. Tällöin ostotarjous tulee voida kohdistaa kohteena olevaan esineeseen tai omaisuuserään kokonaisuudessaan. Momentin sanamuodon mukaan sallittua olisi ostaa varsinaista näyte-erää suurempikin kokonaisuus, vaikka kysymys ei olisi kuitenkaan vielä koko esineen, aineen tai omaisuuden ostosta. Tällöin on kuitenkin erityisen huolellisesti varmistuttava siitä, ettei muun kuin näyte-erän hankkiminen johda rikosprovokaatioon. Edellytyksenä myös olisi välttämättömyys valeoston toteuttamiselle.

Yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävän päätöksen tekemisestä säädettäisiin muusta valeostosta poikkeavasti 35 §:n 1 momentissa. Jo tässä yhteydessä on syytä todeta se, että valeoston piiriin ei esimerkiksi kuuluisi tiedustelujen tekeminen lehti-ilmoituksesta.

Valeosto voisi nykyiseen tapaan kohdistua myös muuhun henkilöön kuin varsinaisen esirikoksen tekijään. Esimerkiksi huumausainerikostorjunnan tehokkuus edellyttää, että poliisi kykenee saamaan riittävästi tietoa huumausaineen jakelukanavista, maksuyhteyksistä sekä taustalla toimivasta organisaatiosta ja sen johdosta. Valeoston yhteydessä olisi myös mahdollista tehdä valmiitelevia toimenpiteitä kuten esimerkiksi valeoston kohteena olevan tavaran varastoiminen tai siirtäminen ennen varsinaista ostotarjousta tai ostoa, jolloin tällainen toimenpide voisi muodostaa myös osan vastikkeesta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin valeoston edellytyksistä. Valeosto saataisiin tehdä, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, taikka varkautta tai kätkemisrikosta ja on todennäköistä, että valeostolla saavutetaan jokin 1 momentissa mainittu tavoite.

Valeoston perusterikokset olisivat samat kuin voimassa olevan poliisilain 31 b §:ssä. Toimenpiteen tuloksellisuusodotus liittyisi asetettavaan todennäköisyyden vaatimukseen. Luvun 2 §:n 2 momentin mukaan valeostolla tulisi voida olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi ja vale-

oston tulisi olla välttämätön rikoksen selvittämiseksi.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että valeoston toteuttaja saa tehdä vain sellaista tiedonhankintaa, joka on välttämätöntä valeoston toteuttamiseksi. Momentissa mainittaisiin myös siitä, että valeosto on toteutettava siten, ettei se saa kohteena olevaa tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota hän ei muuten tekisi.

Käytännössä epäselvyyttä on aiheuttanut se, millaista tiedonhankintaa valeoston toteuttamiseksi voidaan tehdä sekä ennen valeostoa että sen jälkeen. Kokemus osoittaa, että valeostoa ei ole mahdollista tehdä, jollei sitä edellä tiedonhankinta- ja kauppaneuvotteluvaihe sekä luonteva kaupantekotilaisuudesta irtautumisen vaihe. Ennen valeostoa on pystyttävä varmistumaan siitä, että valeoston kohteena oleva esine, aine tai omaisuus on kohteena olevan henkilön hallussa, jolloin voidaan sulkea pois rikosprovokaation vaara. Näiden seikkojen vuoksi momentissa todettaisiin nimenomaisesti, että valeoston toteuttaja saa tehdä vain sellaista tiedonhankintaa, joka on välttämätöntä valeoston toteuttamiseksi. Valeostoa koskevalla toimivaltuudella ei saisi kiertää esimerkiksi peitetoimintatoimivaltuutta tekemällä pelkästään tiedonhankintaa varsinaiseen valeostoon pyrkimättä.

Momentissa mainittaisiin nimenomaisesti velvollisuudesta toteuttaa valeosto siten, ettei se saa kohteena olevaa tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota hän ei muuten tekisi. Jos valeoston toteuttamiseksi jouduttaisiin käyttämään jotakin sivullista henkilöä esimerkiksi yhteyden muodostamiseksi valeostajan ja valeoston kohteena olevan henkilön välille, olisi erittäin tärkeä varmistua siitä, ettei valeosto saa aikaan sitä, että sivullinen tekisi yhteyttä muodostaessaan rikoksen. Toisaalta poliisin selonottovelvollisuus ei voisi olla kovin ankara, koska valeostotapahtumaan nähdessä etäisten henkilöiden toiminta on usein poliisin vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Luonnollisesti kysymyksessä oleva kielto koskisi ennen kaikkea sitä henkilöä, jolle ostotarjous tehdään tai jolta ostetaan.

Pykälän 4 momentissa mainittaisiin, että valeosto asunnossa on sallittua vain, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa

käyttävän aktiivisella myötävaikutuksella. Lisäksi momentissa todettaisiin, että kotietisinnästä säädetään erikseen. Vastaavaa sääntelyä ei ole voimassa olevan poliisilain 31 b §:ssä. Siitä on säädetty ainoastaan peitetoiminnan osalta 31 a §:ssä. Puheena olevan sääntelyn ulottaminen koskemaan myös valeostoa olisi oikeusturvasyistä perusteltua, koska valeosto voidaan toteuttaa myös asunnossa. Sääntely olisi perusteltua säätää yhdenmukaisesti peitetoimintaa koskevan kanssa (27 §:n 4 momentti).

35 §. Valeostosta päättäminen. Pykälän 1 momentin mukaan keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella säädetyn poliisilaitoksen päällikkö päättäisi valeostosta. Yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävästä valeostosta saisi päättää myös tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Sääntely vastaisi osittain voimassa olevan poliisilain 32 a §:n 2 momentissa olevaa. Yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävässä valeostossa rikosprovokaatoririski on lähtökohtaisesti vähäinen, jolloin myös päätöksentasa voidaan laskea.

Pykälän 2 momentin mukaan valeostoa koskeva päätös voitaisiin antaa enintään kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan. Voimassa olevassa poliisilaisissa ei säädetä valeostotoiminnassa on asetettu tiedonhankinnalle aikarajoja. Salaisten pakkokeinojen käytön kestosta ehdotetaan muutenkin säädettäväksi. Valeosto tulisi pystyä toteuttamaan peitetoimintaa lyhyemmässä ajassa, mutta valeoston luonteesta ja laajuudesta johtuen asiassa voitaisiin joutua tekemään myös uusi päätös. Päätöksen edellytysten olemassa olo olisi kuitenkin arvioitava uutta päätöstä tehtäessä uudelleen.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin valeostoa koskevan päätöksen sisällöstä tavalla, joka pääosin perustuisi poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun sisäasiainministeriön asetuksen 10 §:n 2 momenttiin.

36 §. Valeoston toteuttamista koskeva suunnitelma. Pykälän 1 momentin mukaan valeoston toteuttamisesta olisi laadittava kir-

jallinen suunnitelma, jos se on tarpeen toiminnan laajuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi. Momentti vastaisi poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun sisäasiainministeriön asetuksen 8 §:n 1 momenttia.

Erillinen valeoston toteuttamista koskeva suunnitelma voi olla tarpeen siitä syystä, että valeostosta päättää eri poliisiyksikkö kuin sen toteuttava yksikkö. Lisäksi suunnitelma voi olla tarpeen erityisesti toimintaan sisältyvien riskien torjumiseksi.

Pykälän 2 momentin mukaan valeoston toteuttamista koskevaa suunnitelmaa olisi olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava. Myös tämä säännös perustuisi asetukseen, sen 8 §:n 5 momenttiin.

37. Valeoston toteuttamista koskeva päätös. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että päätös valeoston toteuttamisesta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksen tekisi valeoston toteuttamisesta vastaava salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Momentti vastaisi asetuksen 8 §:n 2 momenttia sillä erotuksella, että toteuttamisesta vastaisi pidättämiseen oikeutettu virkamies, jonka tulisi olla salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu. Tämä olisi välttämätöntä valeostoihin liittyvän rikosprovokaatorisikin vuoksi.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin valeoston toteuttamista koskevan päätöksen sisällöstä asetuksen 8 §:n 3 momenttiin perustuen ja 3 momentissa päätöksestä kiiretilanteessa asetuksen 8 §:n 4 momenttia asiallisesti vastaavasti. Myös pykälän 4 momentti päätöksen tarkistamisesta perustuisi asetuksen 8 §:n 5 momenttiin.

38 §. Poliisimiehen turvaaminen peiteltyssä tiedonhankinnassa, peitetoiminnassa ja valeostossa. Pykälä olisi voimassa olevaan pakkokeinolakiin verrattuna uusi. Pykälän 1 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää, että peiteltyä tiedonhankintaa, peitetoimintaa tai valeostoa toteuttava poliisimies varustetaan kuuntelun ja katselun mahdollistavalla teknisellä laitteella, jos varustaminen on perusteltua hänen turvallisuutensa varmistamiseksi.

Momentti koskisi niin sanottua turvakuuntelua ja -katselua. Salakuuntelua koskevan rangaistussäännöksen perusteella omien kes-

kustelujen nauhoittaminen salaa ei ole rangaistavaa. Momentissa tarkoitettu laitteen käyttäminen ei muutenkaan olisi sellaista oikeudetonta toimintaa, jonka perusteella voisi seurata rangaistusvastuu salakuuntelusta tai salakatselusta. Turvakuuntelu ja -katselu saataisiin kohdistaa ainoastaan peiteltyä tiedonhankintaa, peitetoimintaa tai valeostoa toteuttavan poliisimiehen kanssa vuorovaikutuksessa oleviin henkilöihin. Ilmaisuu ”kuuntelun ja katselun” tarkoittaisi sitä, että tapauksesta riippuen voitaisiin käyttää joko kuuntelun tai katselun mahdollistavaa laitetta taikka sekä kuuntelun että katselun mahdollistavaa laitetta.

Pykälän 2 momentin mukaan kuuntelu ja katselu saataisiin tallentaa. Tallenteet olisi hävitettävä heti sen jälkeen, kun niitä ei tarvita poliisimiehen turvaamiseen. Jos niitä on kuitenkin tarpeen säilyttää asiaan osallisen oikeusturvaan liittyvistä syistä, tallenteet saataisiin säilyttää ja niitä saadaan käyttää tässä tarkoituksessa. Tällöin tallenteet olisi hävitettävä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

Momentti sisältäisi turvakuuntelu- ja katselutallenteiden säilyttämis- ja hyödyntämistä rajoitukset. Tallenteita ei saisi säilyttää ja käyttää muuhun kuin säännöksessä mainittuun tarkoitukseen. Kysymys näissä tapauksissa saattaisi olla esimerkiksi siitä, että poliisimieheen on kohdistettu väkivaltaa tai että hän joutunut käyttämään väkivaltaa taikka että peiteltyä tiedonhankinnan, peitetoiminnan tai valeoston yhteydessä on jollekin aiheutunut vahinkoa. Näissä tapauksissa tallenteita saatettaisiin tarvita rikosasian tai vahingonkorvausasian käsittelyn yhteydessä.

Tietolähdetoiminta ja valvottu läpikäynti

39 §. *Tietolähdetoiminta ja tietolähteen ohjattun käytön edellytykset.* Pykälä olisi pakkokeinolaissa uusi. Voimassa olevan poliisilain 28 §:n 1 momentin 8 kohdan mukaan tietolähdetoiminnalla tarkoitetaan tietojen hankintaa käyttämällä tietolähteenä poliisihallinnon ulkopuolista henkilöä.

Pykälän 1 momentti sisältäisi tietolähdetoiminnan määritelmän. Tietolähdetoiminnalla tarkoitettaisiin muuta kuin satunnaista luottamuksellista, rikoksen selvittämiseksi

merkityksellisten tietojen vastaanottamista poliisin ja muun esitutkintaviranomaisen ulkopuoliselta henkilöltä (*tietolähde*).

Ehdotetun määritelmän mukaisesti yksittäisten tietojen antajat eivät olisi siinä tarkoitettuja tietolähteitä. Voimassa olevan lain mukaan myös virkamiehet voivat olla tietolähteitä. Määritelmän mukaan tietolähde olisi esitutkintaviranomaisen ulkopuolinen henkilö, koska esitutkintaviranomaisten yhteistyötä ei voida luontevasti pitää tietolähdetoiminnan piiriin kuuluvana toimintana.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tietolähteen ohjattun käytön edellytyksistä. Momentin mukaan poliisi saisi pyytää tähän tarkoitukseen hyväksytyä, henkilökohtaisilta ominaisuuksilta sopivaa, rekisteröityä ja tiedonhankintaan suostunutta tietolähdettä hankkimaan 1 momentissa tarkoitettuja tietoja (*tietolähteen ohjattu käyttö*). Voimassa olevan poliisilain 36 a §:n 1 momentin mukaan poliisi voi käyttää poliisihallinnon ulkopuolista henkilöä tietolähteenä poliisilain 1 §:ssä säädetyn tehtävänsä hoitamiseksi. Lainvalmisteluasiakirjojen perusteella jää epäselväksi, miten tietolähdettä voidaan käyttää ja mitä käyttämisellä ylipäänsä tarkoitetaan.

Tietolähteen ohjattua käyttöä ei olisi se, että tietolähde kertoo oma-aloitteisesti esitutkintaviranomaiselle tätä oletettavasti kiinnostavista seikoista, joita viranomainen harkintansa mukaan hyödyntää. Ohjattulle toiminnalle on luonteenomaista, että tietolähteen antamat tiedot hankitaan tiedonhankinnan kohteen tietämättä.

Momentissa tarkoitettun suostumuksen tulisi aina olla aidosti vapaaehtoinen. Suhde poliisin ja tietolähteen välillä ei saa muodostua epäasialliseksi esimerkiksi niin, että poliisi painostaa tietolähdettä tiedonhankintaan lupaamalla etuja, joita ei voida voimassa olevan lainsäädännön perusteella antaa. Epäasiallinen riippuvuussuhde saattaa syntyä myös silloin, kun tietolähteestä muodostuu poliisille liian tärkeä muut tiedonhankintakeinot ohittava keino.

Momenttiin otettava maininta siitä, että tietolähteen on oltava henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan sopiva, liittyisi ennen kaikkea siihen, että tietolähteellä saattaa olla epäasiallisia syitä tietolähteenä toimimiseen. Näitä

ovat esimerkiksi taloudellisen hyödyn tai muun edun tavoittelu ja kosto. Ohjattua tietolähdetoimintaa käynnistettäessä tulisi selvittää myös se, missä tarkoituksessa tietolähde lähtee mukaan ohjattuun toimintaan.

Tietolähdetoiminnalla saatavat tiedot voivat olla merkityksellisiä rikosprosessissa. Toisaalta tietolähteen henkilöllisyyden salaamiselle voidaan usein esittää painavia perusteita hengen ja terveyden suojaamisen näkökulmasta. Nämä seikat otettaisiin huomioon 60 §:ssä ja tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavan poliisilain 7 luvun säännöksissä.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin tietolähteen ohjatun käytön rajoituksista ja tiedonhankinnan toteuttamisesta muutenkin. Tietolähteen ohjatussa käytössä tietoja ei saisi pyytää hankittavaksi sellaisella tavalla, joka edellyttää viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Ennen tietolähteen ohjattua käyttöä tietolähteelle olisi tehtävä selkoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä erityisesti hänelle lain mukaan sallitusta ja kielletystä toiminnasta. Tietolähteen turvallisuudesta olisi tarpeen mukaan huolehdittava tiedonhankinnan aikana ja sen jälkeen.

Muu henkilö kuin virkamies ei voi käyttää viranomaisten toimivaltuuksia, ellei asiasta ole nimenomaisesti säädetty. Tietolähteelle ei ehdoteta annettavaksi oikeuksia perusoikeuksien ydinalueelle kohdistuvien toimivaltuuksien käyttöön. Tästäkin lähtökohdasta on selvää, että tietolähdettä ei voida käyttää viranomaisille annettujen toimivaltuuksien käyttöä koskevien rajoitusten kiertämiseen. Esimerkiksi kotietsintää koskevien säännösten kiertäminen tietolähdettä käyttämällä ei olisi sallittua (*Allan v. Yhdistynyt kuningaskunta* 5.11.2002). Sama koskee teknistä tarkkailua (*Van Vondel v. Alankomaat* 25.10.2007, *M.M. v. Alankomaat* 8.4.2003 ja *A. v. Ranska* 23.11.1993). Poliisi ei voisi varustaa tietolähdettä kuuntelun tai katselun mahdollistavilla laitteilla.

Sallittua tietolähdetoiminnassa olisi kuitenkin se, että tietolähde suhteidensa johdosta liikkuu rikollisryhmän parissa tai tapaa entuudestaan tuntemiaan henkilöitä sekä keskustele heidän kanssaan. Peitet toimintaval-

tuuden kiertämisestä taas on kysymys, jos tietolähde poliisiin pyytämiä tietoja saadakseen joutuu soluttautumaan sellaiseen rikollisryhmään, johon hän ei entuudestaan kuulu. Tällaiseen menettelyyn tietolähdettä ei saisi ohjata eikä käyttää.

Sallittua tiedonhankintaa myös olisi esimerkiksi yhteyden muodostaminen valeostajan ja valeoston kohteeseen välille tai heidän tutustuttaminen toisiinsa. Tietolähde voisi välittää myös tietoja tai toimia rajoitetusti vaikkapa tulkkina. Tätä toimintamahdollisuutta rajoittaisi kuitenkin se, ettei poliisiin tai tietolähteen toiminta saa johtaa siihen, että tietolähde toiminnallaan syyllistyy rikokseen. Esimerkiksi jo pelkästään yhteyden luominen huumausaineen myyjän ja valeostajan välillä voi olla tietolähteen kannalta arveluttavaa, koska tietolähteen toimintaa voidaan tällaisessa tilanteessa arvioida huumausainerikoksena tai avunantona siihen. Kyseisen rikoksen tunnusmerkistö kattaa laajalti erilaisia tekoapoja ja rangaistavan käyttäytymisen aluuttuu laajalle. Rikosprovokaation välttämiseen liittyy se, että välihenkilöitä käyttäessään poliisiin on lähtökohtaisesti toimittava passiivisesti niin, että tällainen henkilö ei tietolähdetoiminnassa syyllisty rikoksiin tai että tietolähde ei saa toista henkilöä ryhtymään rikoksiin. Aiheeseen liittyviä EIT:n ratkaisuja ovat esimerkiksi *Vanyan v. Venäjä* 15.12.2005 ja *Ramanauskas v. Liettua* 5.2.2008.

Myös tietolähteen turvallisuudesta huolehtiminen liittyy EIT:n ratkaisukäytäntöön (*Teixeira de Castro v. Portugali* 9.6.1998, *Fox, Campbell ja Hartley v. Yhdistynyt kuningaskunta* EIT: A-182 30.8.1990 ja *Vanyan v. Venäjä* 15.12.2005). Poliisi ei voisi antaa tietolähteelle tehtävää, joka vaarantaa tietolähteen hengen tai terveyden. Vaara voi kohdistua myös tietolähteen läheisiin, mikä on tietolähdetoiminnan järjestämisessä otettava huomioon. Riippuu tapauksesta, onko tiedonhankinnan aikana ja sen jälkeen huolehdittava tietolähteen turvallisuudesta ja missä määrin. Jos tietolähteen ohjattu käyttö jouduttaisiin 60 §:n mukaisesti paljastamaan, tarkoittaisi se käytännössä poliisin velvollisuutta suorittaa henkilöturvallisuustoimenpiteitä tietolähteen suojaamiseksi.

Pykälän 4 momentti sisältäisi tietolähteen rekisteröintiä ja palkkion maksamista koskevan viittauksen poliisilakiin.

40 §. Tietolähteen ohjatus käytöstä päättäminen. Pykälän 1 momentin mukaan keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi tietolähteen ohjatus käytöstä. Päätöksentekotasoa siis suurin piirtein vastaisi valeoston päätöksentekotasoa tietolähteen ohjattuun käyttöön liittyvien erilaisten riskien vuoksi.

Pykälän 2 momentin mukaan tietolähteen ohjattua käyttöä koskeva päätös voitaisiin antaa enintään kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan. Tämä vastaisi valeostoa koskevaa ehdotusta. Voimassa olevassa poliisilaissa ei säädettä tiedonhankinnan aikarajoista tältä osin.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että päätös tietolähteen ohjatus käytöstä on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä olisi mainittava 1) toimenpiteen esittäjä; 2) tiedonhankinnan toteuttava poliisiyksikkö ja sen toteuttamisesta vastaava poliisimies; 3) tunnistetiedot tietolähteestä; 4) epäilty rikos; 5) tiedonhankinnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma; 6) päätöksen voimassaoloaika; 7) mahdolliset tietolähteen ohjatun käytön rajoitukset ja ehdot. Päätöksen sisältöä koskeva säännös vastaisi muiden vastaavanlaisten pakkokeinojen päätösten sisältöä koskevia säännöksiä.

Pykälän 4 momentin mukaan päätöstä olisi olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava. Tietolähteen ohjatun käytön lopettamisesta olisi tehtävä kirjallinen päätös. Sääntely pääosin vastaisi peitetoiminnan ja valeoston osalta ehdotettua.

41 §. Valvottu läpilasku ja sen edellytykset. Pykälän 1 momentissa määriteltäisiin valvottu läpilasku. Momentin mukaan esitutkintaviranomainen saisi olla puuttumatta esineen, aineen tai omaisuuden kuljetukseen tai muuhun toimitukseen tai siirtää tällaista puuttumista, jos tämä on tarpeen tekeillä olevaan rikokseen osallisten henkilöiden tunnistamiseksi taikka tekeillä olevaa rikosta vakavamman rikoksen tai laajemman rikoskokonaisuuden selvittämiseksi (*valvottu läpilasku*). Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole säännöksiä valvotusta läpilaskusta.

Kuten yleisperusteluista ilmenee, valvotun läpilaskun käyttö on eräs kansainvälisen oikeusavun muoto. Valvottua läpilaskua vastaavat keinot ovat kuitenkin käyttökelpoisia myös kansallisessa, valtion rajojen sisälle rajoittuvassa rikostutkinnassa. Sääntely koskisi näitä molempia valvotun läpilaskun muotoja.

Valvottu läpilasku olisi eräs toimenpiteiden siirtämisen erityismuoto. Esitutkintalain 3 luvun 12 §:ssä säädettäisiin yleisesti esitutkintatoimenpiteen siirtämisestä. Tällainen siirtäminen yleensä tarkoittaisi kuitenkin sitä, että esitutkintaviranomainen ei vähään aikaan tee tutkittavan jutun kanssa mitään. Valvotussa läpilaskussa olisi kysymys siitä, että esitutkintaviranomainen seuraa parhaillaan käynnissä olevaa toimitusta, vaikka siirtääkin puuttumista siihen. Toisaalta 47 §:ssä säädettäisiin salaisten pakkokeinojen käytön suojaamisesta. Mainitun pykälän mukaan puuttuminen muuhun kuin pakkokeinon kohteena olevaan rikokseen saataisiin siirtää, jos siirtäminen on välttämätöntä pakkokeinon paljastumisen estämiseksi.

Valvotussa läpilaskussa kysymys olisi usein laittomasti hallussa pidettävien esineiden, aineiden tai omaisuuden kuljetuksen seurannasta. Huomioon on kuitenkin otettava se, että itse kuljetus ei ole välttämättä rikos, jos kuljettaja ei esimerkiksi tiedä kuljettamansa esineen luonteesta tai taustasta. Tarkoituksena olisi selvittää kuljetuksen taustalla olevaa vakavaa tai laajaa rikollisuutta sikäli kuin kysymys ei olisi tekeillä olevaan rikokseen osallisten henkilöiden tunnistamisesta. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa valvotun läpilaskun kohteena on vain muutamia suhteellisen vähäarvoisia anastettuja esineitä. Valvotulla läpilaskulla ei tällöin pyrittäisi selvittämään näitä esineitä koskevaa anastusrikosta, vaan sitä mihin esineet päätyvät. Tällöin tavoitteena voi olla esimerkiksi törkeän kätkemisrikoksen selvittäminen. Toisaalta esimerkiksi vähäinen huumausaine-erä voisi olla valvotun läpilaskun kohteena, jos selvitetään kuljetuksen taustalla olevaa törkeää huumausainerikosta.

Momentin ilmaisu ”esine, aine tai omaisuus” sulkisi ihmisten kuljetuksen soveltamisalan ulkopuolelle. Tähän liittyy se, että valvottua läpilaskua koskevalla sääntelyllä ei kuitenkaan rajoitettaisi muiden samankaltais-

ten toimenpiteiden kuten suunnitelmallisen tarkkailun tai teknisen tarkkailun käyttöä. Vaikka ihmisten kuljettaminen ei voisi olla valvotun läpilaskun kohteena, voitaisiin esimerkiksi törkeää laittoman maahantulon järjestämistä selvittää muilla tiedonhankintakeinoilla.

Pykälän 2 momentin mukaan esitutkintaviranomainen saisi käyttää valvottua läpilaskua, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Edellytyksenä olisi lisäksi, että läpilaskua voidaan valvoa ja siihen voidaan tarvittaessa puuttua. Toimenpiteestä ei saisi myöskään aiheutua merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa.

Rikos, jota on syytä epäillä, tarkoittaisi sitä rikosta, jonka osallisten tunnistamisesta on kysymys, tai sitä kuljetukseen mahdollisesti liittyvää rikosta vakavampaa rikosta tai rikoskokonaisuuteen kuuluvaa rikosta, jota selvitetään.

Valvotun läpilaskun edellytyksenä olisi lisäksi tilanteen oleminen sillä tavalla esitutkintaviranomaisen kontrollissa, että läpilaskuun voidaan tarvittaessa puuttua. Puuttuminen voisi olla tarpeen, jos valvotusta läpilaskusta aiheutuu momentissa tarkoitettua vaaraa. On myös mahdollista, että oikeusapuyrityksen esittänyt ulkomaan esitutkintaviranomainen pyytää keskeyttämään toimituksen. Valvotusta läpilaskusta ei siis saisi aiheutua momentissa tarkemmin määriteltävää vaaraa. Valvottuun läpilaskuun ryhtyminen edellyttäisi vaaran toteutumista koskevaa riskiarviota, joka olisi pidettävä ajan tasalla läpilaskun aikana. Ilmaisuu ”merkittävä” osoittaisi, että vähäinen vaara ei riitä estämään tai vaadi keskeyttämään läpilaskua.

Pykälän 3 momentin mukaan Suomea sitovaan kansainväliseen sopimukseen tai muuhun Suomea sitovaan velvoitteeseen liittyvästä kansainvälisestä valvotusta läpilaskusta olisi lisäksi voimassa, mitä siitä erikseen laissa säädetään. Momentilla viitattaisiin poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta annetun lain 4 §:ään, jossa säädetään menettelystä valvotun läpilaskun toteuttamisessa. Mainittuun pykälään ehdotetaan

tehtäväksi eräitä muutoksia tähän esitykseen liittyvässä esityksessä.

42 §. *Valvotusta läpilaskusta päättäminen* Pykälän 1 momentin mukaan keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi poliisin suorittamasta valvotusta läpilaskusta. Selvyyden vuoksi momentissa todettaisiin, että muiden viranomaisten valvottua läpilaskua koskevasta päätöksenteosta säädetään erikseen. Jälkimmäinen virke liittyisi, paitsi edellisen pykälän 3 momentin perusteluissa mainittuun pykälään, myös siihen, että tulevaisuudessa saatetaan säätää muita viranomaisia koskevia erityisiä päätöksentekosäännöksiä. Poliisin päätöksentekoa koskevalla sääntelyllä ei rajoitettaisi millään tavalla muille toimivaltaisille viranomaisille kuuluvaa päätöksentekoa.

Valvottuun läpilaskuun liittyvien erilaisten riskien vuoksi päätöksentekotason tulisi olla korkea. Varsinkin kiireellisten tilanteiden vuoksi erityisesti salaiseen tiedonhankintaan koulutetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstoimivalta olisi tarpeen.

Pykälän 2 momentin mukaan valvottua läpilaskua koskeva päätös voitaisiin antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan. Määräaika saattaa osoittautua liian lyhyeksi, koska viranomainen ei ole valvotun läpilaskun kohteena olevan esineen, aineen tai omaisuuden kuljetuksessa tai muussa toimituksessa aktiivinen toimija. Näissä tapauksissa valvotusta läpilaskusta voitaisiin tehdä myös uusi päätös, jos sen edellytykset ovat edelleen olemassa.

Pykälän 3 momentin mukaan valvottua läpilaskua koskevassa päätöksessä olisi mainittava 1) epäilty rikos ja sen tekoaika; 2) rikoksesta epäilty; 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily perustuu; 4) tiedonhankinnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma; 5) toimenpiteen kohteena oleva kuljetus tai muu toimitus; 6) luvan voimassaoloaika; 7) mahdolliset valvotun läpilaskun rajoitukset ja ehdot.

Päätöksessä mainittavat tiedot vastaisivat lähtökohtaisesti muiden salaisten pakkokeinojen päätöksissä mainittavia tietoja. Valvottua läpilaskua koskevalla päätöksellä voi olla

merkitystä jälkikäteen tehtävän rikosoikeudellisen vastuuarvion kannalta. Tämän vuoksi päätöksestä ja myös sitä koskevasta pöytäkirjasta tulisi ilmetä tarkasti valvotun läpilaskun käytännön toteuttamisen kannalta keskeiset seikat. Tämä koskisi myös toteuttamissuunnitelmaa.

Pykälän 4 momentin mukaan tässä pykälässä tarkoitetun päätöksen ilmoittamisesta poliisiin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta annetun lain 5 §:ssä tarkoitetulle PTR -rikostiedusteluksikölle säädetään valtioneuvoston asetuksella. Tällainen ilmoittaminen tärkeää, jotta valvotun läpilaskun toteuttamisessa mukana olevilla viranomaisilla on ajantasaista tietoa käynnissä olevista läpilaskuista.

Lupa-asian käsittely tuomioistuimessa

43 §. Menettely tuomioistuimessa. Pykälään koottaisiin keskeiset tuomioistuinkäsittelyä koskevat säännökset.

Pykälän 1 momentin mukaan salaista pakkokeinoa koskevan lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatettaisiin soveltuvin osin, mitä 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ssä säädetään vangitsemisasiain käsittelystä. Lisäksi momentissa säädettäisiin, että peitetoimintaa koskevat asiat käsiteltäisiin Helsingin käräjäoikeudessa.

Myös salaisia pakkokeinoja koskevassa päätöksenteossa tulisi sovellettavaksi 3 luvun 1 §:n 1 momentin mukainen toimivaltaista tuomioistuinta koskeva sääntely. Sama koskisi tuomioistuimen päätösvaltaa koskevia luvun 1 §:n 2 momentin määräyksiä. Mainitun luvun 3 §:stä noudatettavaksi tulisivat vaatimuksen kirjallista muotoa koskeva 1 momentin säännös. Pakkokeinon edellytyksiä koskevan selvityksen osalta noudatettavaksi tulisi 3 luvun 8 § kokonaisuudessaan. Sovellettavaksi tulisi 3 luvun 10 §:n vaatimus siitä, että päätös on annettava heti tai samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvien asioiden käsittelyn päätyttyä.

Peitetoimintaa koskevat lupa-asiat käsiteltäisiin keskitetysti Helsingin käräjäoikeudessa. Sama koskisi jäljempänä tarkemmin käsiteltävän 60 §:n mukaisia valeostosta ja ohjatun tietolähteen käytöstä ilmoittamista koskevia asioita. Helsingin käräjäoikeudessa on

sen koko ja asiantuntemus huomioon ottaen mahdollista erikoistua tällaisiin kysymyksiin. Istuntojärjestelyin voidaan varmistua siitä, että istuva tuomari on perehtynyt salaisia pakkokeinoja koskevien asioiden käsittelyyn. Keskittäminen olisi perusteltua myös näiden pakkokeinojen käytöstä tietoisten henkilöiden lukumäärän rajoittamiseksi sekä tarvittavien turvajärjestelyjen toteuttamiseksi.

Pykälän 2 momentin mukaan salaista pakkokeinoa koskeva vaatimus olisi otettava viipymättä tuomioistuimessa käsiteltäväksi vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen läsnä ollessa. Määrätyltä virkamieheltä edellytettäisiin sellaista perehtymistä asiaan, että hän voisi vastata kysymyksiin ja perustella vaatimusta. Asia olisi ratkaistava kiireellisesti, mitä vaatimusta ei aseteta voimassa olevassa laissa. Salaisten pakkokeinojen käyttö voisi ilman tuomioistuimelle asetettua velvoitetta kiireelliseen käsittelyyn menettää merkityksensä.

Momentissa säädettäisiin lisäksi, että käsittely voitaisiin pitää myös käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuva teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, mikä vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 2 momentissa säädettyä.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että jos tuomioistuin on myöntänyt luvan telekuunteleluun tai televalvontaan, se saa tutkia ja ratkaista luvan myöntämistä uuteen telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen koskevan asian vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä virkamiehen läsnä olematta, jos on kulunut vähemmän kuin kuukausi samaa rikosepäilyä koskevan lupa-asian suullisesta käsittelystä. Asia voitaisiin käsitellä mainitun virkamiehen läsnä olematta myös, jos pakkokeinon käyttö on jo lopetettu.

Käytännössä sekä esitutkintaviranomaisen että tuomioistuimen voimavarojen tarkoituksenmukaista ja tehokasta käyttöä rajoittaa se, että kaikki telesoitteiden ja telepäätelaitteiden vaihtamista koskevat asiat tulee käsitellä istunnossa. Ongelmat korostuvat silloin, kun rikoksesta epäilty vaihtaa telesoitteita tai telepäätelaitteita tarkoituksellisesti erittäin tiuhaan. Tällaisen kevennetyn menettelyn käyttäminen olisi tuomioistuimen harkinnassa ja sitä voitaisiin käyttää vain luvan voimassa ol-

lessa. Lupa-asia tulisi siten käsitellä vähintään kerran kuukaudessa vaatimuksen esittämisestä huolehtivan virkamiehen läsnä ollessa. Lisäksi kevennetyn menettelyn edellytyksenä olisi, että kysymys on samasta rikoksesta epäillystä ja samasta rikosepäilystä kuin aikaisemmin myönnettyssä luvassa.

Momentin jälkimmäisen virkkeen mukaiseen tapaukseen liittyvät samanlaiset tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat kuin ensimmäisen virkkeen mukaiseen. Kysymys olisi näissä tapauksissa tilanteesta, jossa pidättämiseen oikeutettu virkamies on väliaikaisesti päättänyt salaisen pakkokeinon käytöstä 9 §:n 1 momentin, 11 §:n 1 momentin, 22 §:n 1 momentin tai 24 §:n 1 momentin nojalla.

Pykälän 4 momentin mukaan asia voitaisiin ratkaista kuulematta rikoksesta epäiltyä taikka teleosoitteen tai telepäätelaitteen taikka kuunneltavan tai katseltavan tilan haltijaa. Käsiteltäessä 7 §:ssä tarkoitettua asiaa teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijalle olisi kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei siihen tutkinnallisista syistä ole estettä. Käsiteltäessä vapautensa menettäneen teknistä kuuntelua tai teknistä katselua koskevaa asiaa, olisi epäiltyä säilyttävän laitoksen edustajalle varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei se ole hänen aikaisempi kuulemisensa huomioon ottaen tarpeetonta.

Momentin kaksi ensimmäistä virkettä vastaisivat voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 2 momentissa olevaa sääntelyä. Voimassa olevan lain 5 a luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan rangaistuslaitoksen johtajalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tältä osin sääntelyä muutettaisiin sillä tavalla joustavaksi, että aikaisempi kuuleminen voitaisiin ottaa huomioon. Kysymys voisi olla myös siitä, että esitutkintaviranomainen on selvittänyt laitoksen edustajan mielipiteen, jonka pakkokeinon käyttöä koskevan vaatimuksen esittävä virkamies sitten välittäisi tuomioistuimelle. Se, kuka laitosta edustaa, määräytyisi laitoksen työjärjestyksen tai muun vastaavan määräyksen mukaan.

Pykälän 5 momentin mukaan lupa-asiassa annettuun päätökseen ei saisi hakea muutosta valittamalla. Päätöksestä saisi kuitenkin ilman määräaikaa kannella. Kantelu olisi käsiteltävä kiireellisenä. Sääntely tältä osin vas-

taisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 3 momenttia.

Momentissa säädettäisiin lisäksi, että vaatimuksen esittäjä ei saa kuitenkaan kannella peitetoimintaa koskevasta päätöksestä. Tarkoituksena on rajoittaa peitetoiminnasta tietojen henkilöiden määrää. Jos lupaa peitetoimintaan ei annettaisi, voisi vaatimuksen esittäjä aina hakea uutta lupaa oikeusvoimavaikutuksen puuttumisen vuoksi. Kantelu voisi olla salaisen pakkokeinon luonteen vuoksi myös tarpeetonta. Jos lupaa ei myönnettäisi, tilaisuus salaiseen tiedonhankintaan voi olla viiveen vuoksi käytännössä menetetty.

Pykälän 6 momentin mukaan peitetoimintaa koskevaa asiaa varten tuomioistuimelle olisi toimitettava ainoastaan asian käsittelemiseksi välttämättömät tiedot. Asian käsitelyssä olisi kiinnitettävä erityistä huomiota salassapitovelvollisuuden toteutumiseen ja siihen, että asiakirjoihin ja tietojärjestelmiin sisältyvien tietojen suoja turvataan tarvittavin menettelytavoimin ja tietoturvallisuusjärjestelyin.

Peitetoimintaa suorittavien poliisimiesten ja heidän läheistensä hengen ja terveyden suojaamiseksi ja myös tiedonhankinnan tavoitteen turvaamiseksi on välttämätöntä, että peitetoimintaa koskevista asioista toimitetaan tuomioistuimelle mahdollisimman vähän tietoa 32 §:ssä tarkoitettujen asioiden käsittelyn yhteydessä.

Momentti tarkoittaisi esimerkiksi sitä, että tuomioistuimelle ei tarvitse toimittaa tietoa siitä, keitä rikoksesta epäillään tai millä paikkakunnalla tiedonhankintaa harjoitetaan. Olennaista ja riittävää olisi epäillyn rikoksen tai rikollisen toiminnan kuvaaminen yleisellä tasolla. Näihin asioihin liittyvä käsittely voitaisiin tarvittaessa pitää muualla kuin tuomioistuimessa, esimerkiksi poliisin tiloissa. Vaikka salaisten pakkokeinojen käyttöön liittyen olisi aina kiinnitettävä erityistä huomiota salassapitovelvollisuuden toteutumiseen ja tietoturvallisuuden varmistamiseen, tätä korostettaisiin peitetoiminnan kohdalla. Keskeisimmät salassapitoa koskevat säännökset ovat oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007).

44 §. *Julkisen asiamies.* Pykälän 1 ja 2 momentissa säädettäisiin julkisen asiamiehen määräämisestä ja tehtävän hoidosta tavalla, joka asiallisesti vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 a §:n 1 ja 2 momentissa olevaa sääntelyä.

Pykälän 3 momentin mukaan julkinen asiamies ja siihen tehtävään pyydetty eivät saisi oikeudettomasti paljastaa seikkaa, josta he ovat tehtävänsä vuoksi tai siihen pyydettyessä saaneet tiedon. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 a §:n 3 momenttiin verrattuna sääntely muuttuisi niin, että julkisen asiamiehen salassapitovelvollisuus ulottuisi myös niihin tilanteisiin, joissa julkista asiamiestä on pyydetty tähän tehtävään, mutta hän on siitä syystä tai toisesta kieltäytynyt. Näissä tilanteissa salainen tiedonhankintatarkoitus voisi paljastua, jos tehtävään pyydettyä ei olisi velvollisuutta pitää salassa pyyntöä ja sen yhteydessä saamia tietoja. Muuten momentti asiallisesti vastaisi voimassa olevan lain momenttia.

45 §. *Julkisen asiamiehen kelpoisuusvaatimukset.* Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 b §:ää. Viittaus esitutkintalakiin ehdotetaan kohdistuvaksi tässä esityksessä ehdotettavan esitutkintalain 11 luvun 3 §:n 2 momenttiin.

46 §. *Julkiselle asiamiehelle maksettava palkkio ja korvaus.* Pykälä vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 c §:ää.

Yhteiset säännökset

47 §. *Salaisen pakkokeinon käytön suojaaminen.* Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvussa ei säädetä tiedonhankinnan suojaamisesta. Aihepiiriin liittyvää sääntelyä on poliisilain 33 a §:ssä. Lisäksi poliisilain 5 §:n 1 momentissa säädetään toimenpiteen siirtämisestä tiedonhankintatoiminnan paljastumisen estämiseksi tai toiminnan tavoitteen turvaamiseksi.

Tiedonhankinnan suojaamista tarvitaan myös rikoksen selvittämisessä. Salaisen pakkokeinojen käytössä poliisin tietoon tulee usein varsin aikaisessa vaiheessa tietoja rikoksista, jotka kuitenkin ovat vähäisiä pakkokeinolla tutkittavaan rikokseen nähden. Jos esitutkinta jouduttaisiin käynnistämään ilman aiheutonta viivytystä koko laajuudessaan jo-

kaisen havaitun rikoksen kohdalla, toiminnassa vaarannettaisiin vakavan rikoksen torjunnan tai selvittämisen tavoite.

Pykälän 1 momentin mukaan esitutkintaviranomainen saisi salaista pakkokeinoa käyttäessään siirtää puuttumisen muuhun kuin pakkokeinon perusteena olevaan rikokseen, jos puuttumisen siirtämisestä ei aiheudu merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Edellytyksenä olisi lisäksi, että puuttumisen siirtäminen on välttämätöntä pakkokeinon käytön paljastumisen estämiseksi tai toiminnan tavoitteen turvaamiseksi.

Puuttumisen siirtäminen olisi mahdollista ainoastaan silloin, kun toimenpiteestä ei aiheutuisi momentin mukaista merkittävää vaaraa. Kynnys olisi tältä osin sama kuin valvotun läpilaskun toteuttamisessa (41 §:n 2 momentti). Momentti tarkoittaisi sitä, että peitepoliisikaan ei voi passiivisesti seurata säännöksessä tarkoitettujen vaarojen toteutumista. Säännös ei kuitenkaan edellytä, että peitepoliisi itse puuttuu tilanteeseen, vaan hän voi torjua vaaran myös ulkopuolisen avun turvin. Tällä tavalla saattaa olla mahdollista, että peitetoiminnan käyttäminen ei paljastu.

Pykälän 2 momentin mukaan poliisi saisi käyttää väärää, harhauttavaa tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää väärää, harhauttavaa tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää väärää asiakirjoja, kun se on välttämätöntä jo toteutetun, käynnissä olevan tai tulevaisuudessa toteutettavan salaisen pakkokeinon käytön suojaamiseksi.

Voimassa olevassa poliisilain 33 a §:ssä ei ole nimenomaisesti sallittu väärin tietojen tai rekisterimerkintöjen käyttämistä suojaamiskeinona. Säännös kuitenkin mahdollistaa harhauttavien tai peiteltyjen tietojen tai rekisterimerkintöjen käytön. Ero termien välillä ei ole selvä. Lisäksi väärin tietojen ja rekisterimerkintöjen voi merkitykseltään katsoa rinnastuvan harhauttaviin ja peiteltyihin tietoihin ja rekisterimerkintöihin.

Mainitun poliisilain pykälän mukaan suojausta voidaan käyttää ainoastaan tarkkailussa, teknisessä tarkkailussa, valeostossa, peitetoiminnassa ja tietolähdetoiminnassa. Suojaustarve koskee kuitenkin kaikkia salaisia

pakkokeinoja. Tämä koskee esimerkiksi telepakkokeinojen käyttämistä silloin, kun toimenpiteitä tehdään joko kokonaan tai osittain esitutkintaviranomaisen toimesta asennettavilla laitteilla.

Tietolähdetoiminnan osalta on huomattava, ettei tietolähteelle voitaisi tämän säännöksen nojalla antaa esimerkiksi uutta identiteettiä, vaan tarkoituksena on suojata toimintaa ja tietolähdettäkin tätä työtä tekevien virkamiesten kautta. Näin ollen vain virkamiehille voitaisiin tehdä tässä pykälässä tarkoitettu suojaus ja vain he voisivat sitä käyttää.

Pykälän 3 momentin mukaan edellä 2 momentissa tarkoitettu rekisterimerkintä olisi oikaistava sen jälkeen, kun momentissa tarkoitettuja edellytyksiä ei enää ole. Säännös vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 33 b §:ää.

48 §. Suojaamisesta päättäminen. Pykälä olisi pakkokeinolaissa uusi. Pykälän 1 momentin mukaan keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai valtioneuvoston asetuksella säädetyn poliisiyksikön päällikkö päättäisi 47 §:n 2 momentissa tarkoitettua rekisterimerkinnän tekemisestä ja asiakirjan valmistamisesta.

Voimassa olevan poliisilain 33 a §:n 2 momentin mukaan päätöksen tekee sisäasiainministeriön asetuksella säädetyn poliisiyksikön päällikkö. Tarkemmin asiasta säädetään poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun asetuksen 14 §:ssä. Päätöksentekoa koskeva sääntely nostettaisiin jonkin verran muutettuna lain tasolle.

Pykälän 2 momentin mukaan salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi muusta kuin 1 momentissa tarkoitettua tiedonhankinnan suojaamisesta. Edellisen momentin yhteydessä viitatus asetuksen 14 §:n 2 momentissa päätösvaltaa on annettu Poliisihallituksen määräämän poliisilaitoksen tai keskusrikospoliisin päällikölle taikka hänen määräämälleen päällystään kuuluvalla poliisimiehelle.

Pykälän 3 momentissa olisi poliisilain 33 a §:n 3 momenttia vastaava sääntely.

49 §. Salaisen pakkokeinon käyttöä koskeva ilmaisukielto. Pykälän 1 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi

tärkeästä tutkinnallisesta syystä kieltää sivullista ilmaisemasta tämän tietoon tulleita seikkoja salaisen pakkokeinon käytöstä. Edellytyksenä olisi lisäksi, että sivullinen on tehtävänsä tai asemansa johdosta avustanut tai häntä on pyydetty avustamaan pakkokeinon käytössä. Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei säädetä ilmaisukiellosta.

Ilmaisukiellosta säädetään voimassa olevan esitutkintalain 48 §:ssä. Ilmaisukieltoa koskeva sääntely ehdotetaan muutettuna ja täydennettynä otettavaksi uuden esitutkintalain 11 luvun 5 §:ään. Näiltä osin kysymys olisi kuitenkin sellaisista tilanteista, joissa esitutkintaviranomainen ilmaisee jollekin henkilölle muita kuin häntä itseään tai hänen päämiestään koskevia tutkintaan liittyviä seikkoja, jotka eivät ole ennestään hänen tiedossaan. Salaista tiedonhankintaa koskevassa ilmaisukiellossa ei olisi kysymys tutkinnassa saatujen tietojen ilmaisemisesta sivullisille, vaan tavoitteena on huolehtia siitä, ettei salainen tiedonhankinta paljastu liian varhaisessa vaiheessa. Lisäksi tavoitteena olisi suojata salassa pidettäviä taktisia ja teknisiä menetelmiä.

Esimerkkinä momentin soveltamisalasta voidaan mainita tilanne, jossa asunto-osakeyhtiön huollosta vastaavaa huoltoyhtiön edustajaa pyydetään avaamaan taloyhtiön yhteisten tilojen lukituksia teknisen tarkkailun laitteiden asentamiseksi. Momentin perusteella ilmaisukieltoa ei voitaisi kuitenkaan antaa kenelle tahansa sivulliselle. Salainen tiedonhankinta on pyrittävä lähtökohtaisesti toteuttamaan siten, ettei sen paljastumisvaaraa ole. Mikäli salainen tiedonhankinta tahattomasti paljastuisi, olisi kysymys esitutkintaviranomaisen vahingoksi jäävästä asiasta. Edellä mainittuun esimerkkiin liittyvänä voidaan mainita tilanne, jossa asunto-osakeyhtiössä asuva henkilö havaitsee poliisimiehen asentamassa tekniseen tarkkailuun käytettävää laitetta. Ilmaisukieltoa ei voitaisi antaa tällaiselle sivulliselle henkilölle.

Ilmaisukielto kattaisi tilanteet, joissa sivullinen on avustanut esitutkintaviranomaista, ja myös tilanteet, joissa häntä on pyydetty avustamaan. Sääntely vastaisi etsintävaltuutetun ja julkisen asiamiehen salassapitovelvollisuudesta säädettäväksi ehdotettavaa. On mahdollista, ettei alun perin pyydetty sivulli-

nen voikaan avustaa esitutkintaviranomaista, vaan jonkun toisen henkilön on toimittava hänen puolestaan. Salainen tiedonhankinta voisi paljastua, jos avustamaan pyydetty henkilö voisi rajoituksetta ilmaista hänen tietoonsa tulleita seikkoja.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että ilmaisukiello annetaan enintään vuodeksi kerrallaan. Kielto olisi annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Siinä olisi yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat, mainittava kiellon voimassaoloaika ja ilmoitettava sen rikkomiseen liittyvästä rangaistusuhasta. Sääntely pääosin vastaisi esitutkintalain 11 luvun 5 §:ään ehdotettavaa. Vastavuus koskisi myös 3 momenttia, jossa säädettäisiin, että rangaistus ilmaisukiellon rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

50 §. Tietojenantovelvollisuus ja datan säilyttämismääräys. Pykälässä säädettäisiin, että salaisten pakkokeinojen käytössä noudatetaan, mitä 8 luvun 22—25 §:ssä säädetään tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuudesta ja datan säilyttämismääräyksestä. Viittaussäännöksen tarpeellisuus johtuisi siitä, että 8 lukuun sijoitettuna viitatut säännökset koskisivat ainoastaan laite-etsintää.

51 §. Määräaikojen laskeminen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että tässä luvussa tarkoitettujen määräaikojen laskemiseen ei sovelleta säädettyjen määräaikain laskemisesta annettua lakia. Pykälän 2 momentin mukaan aika, joka on määrätty kuukausina, päättyisi sinä määräkuukauden päivänä, joka järjestysnumeroltaan vastaa sanottua päivää. Jos vastaavaa päivää ei ole siinä kuussa, jona määräaika päättyisi, määräaika päättyy kuukauden viimeisenä päivänä. Viimeinen virke tarkoittaisi esimerkiksi sitä, että jos kuukauden mittaisen luvan voimassaolo alkaisi 31.3., voimassaolo lakkaisi 30.4.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvussa ei säädetä määräaikojen laskemisesta. Käytännössä epätietoisuutta on aiheutunut siitä, sovelletaanko päätöksiin ja lupiin säädettyjen määräaikain laskemisesta annettua lakia. Käytännössä ongelmat koskevat kuukautta ja sitä pidempiä ajanjaksoja. Lainsäädännön täsmentämistarpeisiin on kiinnittänyt huomiota eduskunnan apulaisoikeusasiamies.

52 §. Kuuntelu- ja katselukiellot. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että telekuuntelua, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa 1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa väliseen viestiin; 2) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentissa tarkoitetun papin väliseen viestiin; eikä 3) rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän väliseen viestiin.

Momenttiin otettaisiin jonkin verran muutettuna sääntely, joka on voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 10 §:n 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä ja 2 momentissa. Kysymyksessä ovat tältä osin nykyisin absoluuttisen kuuntelukiellon piiriin kuuluvat henkilöt. Yleisperusteluissa esitetyistä syistä sääntely ehdotettaisiin ulottumaan myös tekniseen kanteluun. Lisäksi voimassa olevan lain käsitteen ”keskustelu” asemesta käytettäisiin käsitettä ”viesti”, mikä osittain liittyisi kiellon laajentamiseen teknisen katselun puolelle. Viesti on keskustelun käsitettä laajempi käsittäen muunkin kuin sanallisen viestinnän.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin relativisista kuuntelu- ja katselukielloista. Momentin mukaan, ellei tutkittavana ole rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, telekuuntelua, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saisi kohdistaa myöskään 1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettujen lähiomaistensa väliseen viestiin; 2) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun lääkärin, apteekkarin tai kättilön taikka heidän apulaisensa väliseen viestiin; eikä 3) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetun yleisön saataville toimitetun viestin laatijan tai julkaisijan taikka ohjelmatoimittajan harjoittajan väliseen viestiin.

Momentti vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 10 §:n 1 momentin toisessa virkettä olevaa sääntelyä kuitenkin niin, että tässäkin kiellon piiriin otettaisiin teknisen katselu ja kielto muutettaisiin koskemaan viestiä. Lisäksi ei mainittaisi erikseen rikoksen yritystä, mikä tässäkin tapauksessa liittyisi siihen, että rangaistusasteikon lieventä-

misen vaikutuksesta säädettäisiin 11 luvun 1 §:ssä.

Pykälän 3 momentin mukaan, jos telekuuntelun, teknisen kuuntelun tai teknisen katselun aikana tai muulloin ilmenisi, että kyseessä on viesti, jonka kuuntelu ja katselu on kielletty, toimenpide olisi keskeytettävä ja sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä. Säännös vastaisi asiallisesti pakkokeinolain 5 a luvun 10 §:n 1 momentin kolmannessa virkkeessä olevaa sääntelyä.

Ilmaisu ”muulloin” liittyisi esimerkiksi tilanteisiin, joissa henkilöiden nimet ja roolit eivät ole vielä kuuntelun aikana selvillä, ja vasta myöhemmin ilmenee, että kysymyksessä on ollut kuuntelu- tai katselukiellon alainen tilanne. Ilmaisu koskisi myös tilanteita, joissa kuuntelua ei seurata reaaliaikaisesti. Selvyyden vuoksi mainittaisiin myös se, että mahdollisten muistiinpanojen hävittämismahdollisuus koskee nimenomaan kysymyksessä olevalla pakkokeinolla saatuja tietoja koskevia muistiinpanoja. Esimerkiksi toimenpidettä koskeva dokumentointi voitaisiin sitä vastoin säilyttää.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin, että tässä pykälässä tarkoitettujen kuuntelu- ja katselukiellot eivät kuitenkaan koske tapauksia, joissa 1 tai 2 momentissa tarkoitettua henkilöä epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä ja myös hänen osaltaan on tehty päätös telekuuntelusta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta.

Lainsäädännöllisesti epäselvää tilannetta selkiyttävä momentti olisi uusi. Epäilyttä olemisen kattaisi sekä varsinaisen tekijäkumppanuuden että myös varsinaisen osallisuuden rikokseen. Välittömästi liittyvästä rikoksesta voisi olla kysymys esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa toista aviopuolisoista epäillään törkeästä varkaudesta ja toista anastettua omaisuutta koskevasta törkeästä kätkemisrikoksesta. Jos rikoksilla ei olisi merkityksellistä yhteyttä keskenään, tulisivat kuuntelu- ja katselukiellot sovellettavaksi. Pelkkä rikoksesta epäillyn asemassa olemisen ei kuitenkaan vielä riittäisi kiellon noudattamatta jättämiseen, vaan molempien henkilöiden osalta tulisi olla päätös samasta salaisesta pakkokeinosta.

53 §. Tallenteiden ja asiakirjojen tarkastaminen. Säännöksen mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai hänen määräämänsä virkamiehen olisi ilman aiheetonta viivytystä tarkastettava salaisen pakkokeinon käytössä kertyneet tallenteet ja asiakirjat.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 12 §:ssä säädetään tallenteiden tarkastamisesta. Säännöksen mukaan tutkinnanjohtajan tai hänen määräämänsä virkamiehen on ensi tilassa tarkastettava 1 §:n 1—3 b kohdassa tarkoitettujen pakkokeinojen käytössä kertyneet tallenteet.

Salaisen tiedonhankinnan sääntelyä koskevat ehdotukset rakentuvat sille lähtökohdalle, että pidättämiseen oikeutettu virkamies on keskeisessä asemassa näitä toimenpiteitä toteutettaessa ja on velvollinen valvomaan niiden lainmukaista suorittamista. Näin ollen hänen tulisi huolehtia myös tallenteiden ja asiakirjojen tarkastamisesta. Mikäli pidättämiseen oikeutettu virkamies määräisi muun virkamiehen tarkastamaan tallenteita ja asiakirjoja, määräyksen antaja vastaisi siitä, että kyseisellä virkamiehellä on tarvittavat tiedot ja taito sekä kokemus tehtävän suorittamiseksi.

Voimassa olevan lain mukaan tarkastusvelvollisuus koskee vain telekuuntelulla, televalvonnalla, teknisellä kuuntelulla ja teknisellä katselulla saatuja tallenteita. Tarkastamisvelvollisuus laajennettaisiin koskemaan kaikkia salaisia pakkokeinoja. Tämä liittyisi siihen, että tarkastamisella on olennainen merkitys siltä kannalta, että toiminnasta vastaava pidättämiseen oikeutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies voi tosiasiallisesti valvoa keinojen lainmukaista käyttämistä.

Tallenteiden tarkastamisessa voitaisiin hyödyntää teknistä laitetta, menetelmää tai ohjelmistoa siten, että sen avulla tarkastamisen piiriin tulisivat vain sellaiset tallenteiden kohdat, joilla on viestintää. Näin tyhjat kohdat voitaisiin pyyhkiä yli tai ohittaa.

54 §. Tallenteiden tutkiminen. Säännöksen mukaan salaisen pakkokeinon käytössä kertyneitä tallenteita saisi tutkia vain tuomioistuimien, pidättämiseen oikeutettu virkamies ja tutkittavana olevan rikoksen tutkija. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräyksestä tai tuomioistuimen osoituksen mukaan tallennetta saisi tutkia myös asiantuntija tai muu

henkilö, jota käytetään apuna rikoksen selvittämisessä.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 12 §:ssä viitataan tallenteiden tutkimisen osalta pakkokeinolain 4 luvun 8 §:ään. Viimeksi mainitussa pykälässä säädetään eräiden asiakirjojen avaamisesta ja tutkimisesta. Tässä laissa viimeksi mainittu pykälä korvattaisiin 7 luvun 11 §:llä. Tutkimiseen oikeutettujen henkilöiden piiri määräytyisi vastaavalla tavalla kuin kyseisessä takavarikkoa koskevassa pykälässä.

55 §. Ylimääräinen tieto. Säännöksen mukaan ylimääräisellä tiedolla tarkoitettaisiin telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten lupa tai päätös on annettu.

Pykälä siis ainoastaan sisältäisi nykyiseen lakiin perustuvan ylimääräisen tiedon määritelmän. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:ssä säädetään ylimääräisen tiedon säilyttämisestä. Säännöksen ensimmäisen virkkeen mukaan telekuuntelulla tai teknisel- lä kuuntelulla saatu ylimääräinen tieto, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten telekuuntelua tai teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös on annettu, on hävitettävä sen jälkeen, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Sääntely ei siis nykyisin koske televalvontaa, tukiasematietojen hankkimista, teknistä katselua eikä teknistä seuranta. Myös näiden pakkokeinojen käytössä voi kertyä merkityksellistä ylimääräistä tietoa.

56 §. Ylimääräisen tiedon käyttäminen. Pykälän 1 momentin mukaan ylimääräistä tietoa saisi käyttää rikoksen selvittämisessä, kun tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoja, jolla tieto on saatu, tai josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Ylimääräistä tietoa saisi käyttää myös varkauden ja kätkemisrikoksen selvittämisessä.

Voimassa olevassa laissa ei säädetä ylimääräisen tiedon käyttämisestä. Kuten edellä todettiin, pakkokeinolain 5 a luvun 13 § koskee ainoastaan ylimääräisen tiedon säilyttämisestä. Lain valmistelutyöt ovat tältä osin niukat. Yleisperusteluissa todetun mukaisesti halli-

tuksen esityksessä HE 52/2002 vp kuitenkin suhtaudutaan myönteisesti ylimääräisen tiedon hyödyntämiseen vapaan todistusteorian pohjalta.

Yleisperusteluissa esitellystä EIT:n ratkaisukäytännöstä ilmenevän mukaisesti ylimääräisen tiedon käytöstä olisi säädettävä kattavasti ja täsmällisesti. Huomioon on myös otettava perustuslain 10 §:n 3 momentti, jonka mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Johdonmukaisena voidaan pitää sitä, että ylimääräisen tiedon käyttö olisi mahdollista ensinnäkin silloin, kun tieto koskee rikosta, jonka tutkinnassa kyseisen tiedon tuottanutta pakkokeinoja olisi saanut käyttää. Mutta rikosten selvittämisen kannalta tätä ei voida pitää riittävänä. Suhteellisuusperiaate huomioon ottaen mahdollisuus käyttää ylimääräistä tietoa tulisi ulottaa muihinkin tietyn vakavuustason rikoksiin, sekä rikostutkinnallisista tarkoituksenmukaisuussyistä varkauteen ja kätkemisrikokseen.

Pykälän 2 momentin mukaan ylimääräistä tietoa saisi lisäksi käyttää aina rikoksen estämiseksi, poliisin toiminnan suuntaamiseksi ja syyttömyyttä tukevana selvityksenä.

Momentin mukaan ylimääräistä tietoa saataisiin käyttää rikoksen selvittämisen lisäksi myös estämiseksi. Tämä liittyisi siihen, että rikosten esitutkinnassa jonkin rikoksen selvittäminen ja toisen rikoksen estäminen saattavat liittyä toisiinsa. Rikoksen estämisellä tarkoitettaisiin tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavan poliisilain 5 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti toimenpiteitä, joiden tavoitteena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muutoin saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, taikka keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa.

Poliisin toiminnan suuntaamisen osalta voisi olla kysymys esimerkiksi siitä, että tietoa ei käytetä näyttönä tai pakkokeinon käytön perusteena vaan esitutkinnan suuntami-

seen. Esitutinnan suuntaamista on esimerkiksi tutkintalinjan valinta. Tällaiselle tietojen käytölle ei asetettaisi rajoituksia. Ylimääräistä tietoa voitaisiin siten käyttää apuna tässä tarkoituksessa vähäisenkin rikoksen osalta.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että ylimääräistä tietoa saa käyttää myös hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi. Kun otetaan huomioon ylimääräisen tiedon käyttötarkoitus näissä tapauksissa, mitään lisäedellytyksiä tiedon käytölle ei ehdoteta asetettavaksi.

Momentin soveltamisalaan kuuluvista tapauksista voidaan esimerkkinä mainita tilanne, jossa törkeän huumausainerikoksen selvittämiseksi toteutettavassa telekuuntelussa saadaan tieto, jonka mukaan joku muu kuin kuuntelun kohteena oleva henkilö on lähdössä pahoinpitelemään toista henkilöä. Huomattava on kuitenkin se, että momentin mukainen vaara tai vahinko ei välttämättä liittyisi rikokseen, vaan kysymys saattaisi olla esimerkiksi onnettomuuden estämisestä.

Pykälän 4 momentti sisältäisi viittauksen tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavaan poliisilakiin. Poliisilain nojalla saadun ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen selvittämiseen säädettäisiin poliisilain 5 luvun 54 §:ssä.

57 §. Tietojen hävittäminen. Pykälän 1 momentin mukaan ylimääräinen tieto olisi hävitettävä sen jälkeen, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Ylimääräinen tieto voitaisiin kuitenkin säilyttää ja tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa tarkoitettuun rekisteriin, jos tieto koskee 56 §:n 1 momentissa tarkoitettua rikosta, taikka jos tieto on tarpeen rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitettujen rikosten estämiseksi. Tiedot, joita ei ole hävitettävä, olisi säilytettävä viiden vuoden ajan siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

Momentti pitkälti vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:n 1 momenttia. Lakiviittaus kuitenkin muutettaisiin kohdistumaan henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettuun lakiin. Lisäksi momentti sallisi säilyttämisen ja tallettamisen niissä ta-

pauksissa, joissa ylimääräistä tietoa saisi käyttää 56 §:n 1 momentin mukaisesti. Tältä osin voimassa olevassa laissa todetaan tapaukset, joissa tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa saadaan käyttää telekuuntelua tai teknistä kuuntelua.

Pykälän 2 momentin mukaan edellä 10 §:ssä tarkoitettujen tukiasematiedot olisi hävitettävä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:n 2 momentissa on vastaava säännös koskien 3 a §:ssä tarkoitettujen matkaviestimien sijaintitietojen hävittämistä.

58 §. Telekuuntelun, teknisen kuuntelun ja teknisen laitetarkkailun keskeyttäminen. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän 1 momentin mukaan, jos kävisi ilmi, että telekuuntelu kohdistuu muuhun kuin luvun kohteena olevalta rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin taikka että teknisen kuuntelun kohteena oleva rikoksesta epäilty ei oleskele kuunneltavassa tilassa tai muussa paikassa, pakkokeinon käyttö on keskeytettävä niin pian kuin mahdollista sekä kuuntelulla saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä. Velvollisuus keskeyttämiseen sekä tallenteiden ja muistiinpanojen hävittämiseen koskisi myös teknistä laitetarkkailua, jos käy ilmi, että tarkkailu kohdistuu viestin sisältöön tai 6 §:ssä tarkoitettuihin tunnistamistietoihin taikka että rikoksesta epäilty ei käytä tarkkailun kohteena olevaa laitetta.

Keskeyttämiseen mennessä kertyvä tieto saattaisi olla myös 55 §:ssä tarkoitettua ylimääräistä tietoa. Sitä voitaisiin hyödyntää 56 §:n mukaisesti. Tällöin tallenteita ja muistiinpanoja ei tarvitsisi heti hävittää, vaan niiden säilyttäminen määräytyisi 57 §:n mukaan. Keskeyttämiseen mennessä kertyneitä tallenteita ja muistiinpanoja ei tarvitsisi myöskään hävittää niissä tilanteissa, joissa keskeyttämisen jälkeen 2 momentin mukaisesti käytetään telekuuntelua tai teknistä kuuntelua taikka teknistä laitetarkkailua 23 ja 24 §:n nojalla. Jos tuomioistuin päätyy siihen, että telekuuntelun, teknisen kuuntelun tai teknisen laitetarkkailun edellytykset eivät täyty, tallenteet ja muistiinpanot olisi hävitettävä.

Pykälän 2 momentin mukaan, jos 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa on ennen pakkokeinon käytön keskeyttämistä tullut syy epäillä jotakuta 3 §:n 2—4 momentissa, 16 §:n 3 momentissa tai 17 §:ssä tarkoitettusta rikoksesta taikka jonkun voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän sellaiseen rikokseen, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää telekuuntelun tai teknisen kuuntelun kohdistamisesta mainittuun henkilöön. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on kuitenkin saatettava telekuuntelua ja 18 §:n 1 momentissa tarkoitettua teknistä kuuntelua koskeva asia tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon kohdistamisesta uuteen henkilöön. Jos tuomioistuin ei myöntäisi lupaa telekuunteluun tai tekniseen kuunteluun, pakkokeinon käyttö on lopetettava sekä sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä.

Momentti mahdollistaisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemän väliaikaisen päätöksen telekuuntelun ja eräiden teknisen kuuntelun muotojen osalta. Jos kysymys olisi asuntokuuntelusta tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisestä kuuntelusta, asia olisi saatettava tuomioistuimeen. Ilmaisun ”voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän” mukaisesti kohdistamista tiettyyn henkilöön voitaisiin käyttää myös rikoksen estämiseksi. Momentin mukaiset toimintatavat koskisivat myös tilannetta, jossa tekninen lait tarkkailu on keskeytetty 1 momentin nojalla. Tilanteen sitä edellyttäessä voitaisiin ryhtyä siis telekuunteluun tai tekniseen kuunteluun. Jos keskeyttämistilanteessa ilmenisi tarvetta tunnistamistietojen hankkimiseen, televalvonnasta päättäminen tapahtuisi 9 §:n mukaisesti. Teknistä laite-tarkkailua voitaisiin käyttää 23 ja 24 §:n mukaisesti, jolloin kysymykseen tulisi myös pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kiireellisessä tilanteessa tekemä väliaikainen päätös.

59 §. Kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittäminen. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin, että jos pidättämiseen oikeutettu virkamies on 9 §:n 1 momentissa, 11 §:n 1 momentissa, 22 §:n 1 momentissa tai 24 §:n 1 momentissa tarkoitettussa kiireellisessä tilanteessa päättä-

nyt televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, henkilön teknisen seurannan tai teknisen lait tarkkailun aloittamisesta, mutta tuomioistuin katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, pakkokeinon käyttö on lopetettava sekä sillä saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä. Näin saatuja tietoja saataisiin kuitenkin käyttää samoin edellytyksin kuin ylimääräistä tietoa saadaan käyttää 56 §:n mukaan.

60 §. Salaisen pakkokeinon käytöstä ilmoittaminen. Pykälän 1 momentin mukaan epäiltyyn kohdistetusta telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, televalvonnasta, suunnitelmallisesta tarkkailusta, peitellystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta ja valvotusta läpikäytystä olisi viipymättä ilmoitettava hänelle kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi, taikka esitutkinta on muuten päätetty tai se on keskeytetty. Pakkokeinosta olisi kuitenkin ilmoitettava epäillylle viimeistään vuoden kuluttua sen käytön lopettamisesta. Epäillylle ilmoittamisesta olisi samalla annettava kirjallisesti tieto luvan myöntäneelle tuomioistuimelle.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 11 §:n mukaan, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi tai esitutkinta muuten on päätetty lopettaa, epäillylle on ilmoitettava häneen kohdistetuista 5 a luvussa tarkoitetuista pakkokeinoista. Jollei asiassa ole päätetty tutkinnan lopettamisesta tai asiaa saatettu syyttäjän harkittavaksi vuoden kuluttua pakkokeinon käytön lopettamisesta, pakkokeinon käytöstä on viimeistään tällöin ilmoitettava epäillylle. Tuomioistuin voi tutkinnanjohtajan esityksestä tärkeästä tutkinnallisesta syystä päättää, että ilmoitus saadaan tehdä myöhemmin tai että se saadaan jättää tekemättä.

Momentissa lueteltaisiin ne salaiset pakkokeinot, joista ilmoitus epäillylle on tehtävä. Ilmoituksen tulisi olla sillä tavoin yksilöity, että epäilty voi tarvittaessa pyrkiä selvittämään häneen kohdistetun salaisen pakkokeinon käytön perusteita. Ilmoituksessa olisi mainittava esimerkiksi se, mistä pakkokeinosta on kysymys, sekä se, missä ja milloin sitä on käytetty. Taktista ja teknistä toteutus-tapaa koskevia yksityiskohtia ei tarvitsisi pal-

jastaa. Todisteellista tiedoksiantoa ei tarvittaisi, vaan ilmoitus voitaisiin tehdä epäilylle esimerkiksi kirjeitse viimeiseen tiedossa olevaan osoitteeseen. Ilmoituksen kirjaaminen esimerkiksi esitutkintapöytäkirjaan ei olisi momentissa tarkoitettua ilmoittamista. Muulle henkilölle kuin epäilylle ei tarvitsisi ilmoittaa salaisen pakkokeinon käytöstä, vaikka hän olisi tosiasiallisesti joutunut toimenpiteen kohteeksi. Tällainen tilanne voi muodostua esimerkiksi asuntokuuntelussa.

Ilmoitus tulisi tehdä ensinnäkin silloin, kun esitutkinta on saatettu syyttäjän harkittavaksi tai päätetty uuden esitutkintalain 10 luvun 2 §:n mukaisesti. Jos esitutkinta on päätetty jonkun rikoksesta epäillyn osalta mainitun lain 10 luvun 4 §:n perusteella, olisi ilmoitus tehtävä hänelle. Esitutkinnan keskeyttämisestä säädettäisiin uuden esitutkintalain 3 luvun 13 §:ssä. Ongelmallisia tilanteita saattaa aiheutua siitä, että jonkun epäillyn osalta esitutkinta päätetään aikaisemmin kuin toisten osalta, ja osaa henkilöistä voi koskea vielä tiedonhankintavaihe. Tällaisissa rikoskokonaisuuksissa voitaisiin käyttää 2 momentissa tarkoitettua ilmoituksen lykkäämistä.

Vaikka esitutkintaa ei olisikaan päätetty tai keskeytetty, olisi salaisen pakkokeinon käytöstä ilmoitettava viimeistään vuoden kuluttua sen käytön lopettamisesta. Ilmaisulla ”viimeistään” tarkoitettaisiin sitä, että ilmoitusta ei saisi aiheuttomasti viivyttää. Käytännössä epäselvyyttä on aiheuttanut se, milloin tiedonhankinta katsotaan lopetetuksi. Jos menetelmän käyttö on tosiasiallisesti lopetettu ennen luvan tai päätöksen voimassaolon päättymistä, eikä uutta lupaa ole haettu, laskettaisiin vuoden määräaika tosiasiallisesta lopettamishetkestä. Mikäli tiedonhankinta on päättynyt luvan tai päätöksen voimassaoloajan päättymiseen, laskettaisiin vuoden määräaika tästä päättymisestä. Takautuvasti käytettävissä pakkokeinoissa määräaika laskettaisiin luvan tai päätöksen tekohetkestä, vaikka tietoja ei olisi vielä saatu.

Jos samaa rikosta ja rikoksesta epäiltyä koskien on tehty uusi päätös samasta pakkokeinosta, laskettaisiin vuoden määräaika viimeisen samaa asiaa koskevan tiedonhankinnan tosiasiallisesta lopettamisesta taikka luvan tai päätöksen voimassaoloajan päättymisestä. Päätösten voimassaolon välillä voidaan

hyväksyä muutaman päivän katkoksia, jotta tiedonhankintaa voidaan pitää yhdenjaksoisena.

Tuntemattomaksi jääneelle epäilylle ilmoitusta ei voitaisi luonnollisesti tehdä. Mikäli epäillyn henkilöllisyys myöhemmin selviäisi, tulisi ilmoitus kuitenkin tehdä. Tällaiset tilanteet saattaisivat myös muodostaa poikkeuksen pykälässä säädetyistä määräajoista, koska niitä ei joissakin tapauksissa kyetä noudattamaan. Jos henkilöllisyydeltään tunnettu epäilty olisi kateissa tai karttaisi esitutkintaa, esitutkintaviranomaiselta ei edellytetäisi kovin laajoja toimenpiteitä pelkästään ilmoituksen tekemiseksi. Riittävää olisi, että asiasta laaditaan etsintäkuulutus (esimerkiksi olinpaikkailmoitus) ilmoituksen antamista varten.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että tuomioistuimien voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättää, että 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta epäilylle saadaan lykätä enintään kaksi vuotta kerrallaan, jos se on perusteltua käynnissä olevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Ilmoitus saataisiin tuomioistuimen päätöksellä jättää kokonaan tekemättä, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Ilmoituksen lykkäämisestä tai kokonaan tekemättä jättämisestä päättäisi tuomioistuin, vaikka kysymys olisi sellaisesta salaisesta pakkokeinosta, josta on päättännyt pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Voimassa olevassa laissa ei säädetä lykkäämisen kestosta. Ehdotuksen mukaisesti ilmoitusta voitaisiin lykätä siis enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Uuden lykkäyksen myöntämisen tulisi olla poikkeuksellista. Toistuvan ilmoittamisen lykkäämisen sijaan tulisi hakea kokonaan ilmoittamatta jättämistä, jos edellytykset ovat olemassa, koska esimerkiksi kymmenen vuoden kuluttua tehtävällä ilmoituksella ei käytännössä ole merkitystä epäilylle. Lykkäämistä ja uudelleen lykkäämistä tulisi hakea ennen määräajan päättymistä. Jos määräajan päättymisen ja päätöksen tekemisen väliin jäisi aikaa, seurauksena olisi se, että väliaikana epäilty voisi

asianosaisjulkisuuteen vedoten saada tiedon salaisen pakkokeinon käytöstä.

Lykkäämisen mahdollistavana perusteena olisi ensinnäkin käynnissä olevan tiedonhankinnan turvaaminen. Tiedonhankinta voisi liittyä mihin tahansa vireillä olevaan esitutkintaan. Lykkääminen olisi mahdollista myös valtion turvallisuuden varmistamiseksi. Peruste tulisi käytännössä sovellettavaksi vain suojelupoliisin toiminnassa. Lisäksi ilmoittamisen lykkääminen olisi mahdollista hengen tai terveyden suojaamiseksi. Tämä peruste voi esimerkiksi henkilön turvaamiseksi tehtyjen toimenpiteiden johdosta poistua tietyn ajan kuluttua, jolloin ilmoittaminen epäilylle voitaisiin tehdä. Lykkäämisen kynnyksenä olisi, että se on perusteltua. Kynnys lykkäämiselle ei siis tältä osin olisi kovin korkea.

Ilmoitus saataisiin jättää tuomioistuimen päätöksellä kokonaan tekemättä vain silloin, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Kynnys kokonaan ilmoittamatta jättämiselle olisi puolestaan korkea, mitä kuvattaisiin ilmauksella ”välttämätöntä”.

Mikäli tuomioistuin ei myöntäisi lykkäystä tai päättäisi kokonaan ilmoittamatta jättämisestä, saisi vaatimuksen esittäjä kannella päätöksestä. Koska pykälässä mainitut suojattavat intressit ovat jo lähtökohtaisesti painavia, epäilyllä ei olisi oikeutta saada tietoa tiedonhankinnan käytöstä kantelua käsiteltäessä, ellei ylempi tuomioistuin toisin määräisi.

Pykälän 3 momentin mukaan epäiltyyn kohdistetusta peitetoiminnasta, valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä olisi ilmoitettava hänelle ilman aiheetonta viivytystä kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi. Epäilylle ilmoittamisesta olisi samalla annettava kirjallisesti tieto 32 §:ssä tarkoitetulle tuomioistuimelle. Voimassa oleva poliisilain 33 § ei koske momentissa mainituista tiedonhankintakeinoista ilmoittamista.

Koska momentti koskisi epäiltyyn kohdistettua peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä, ilmoituksen kohteena olisi päätöksessä mainittu epäilty. Vaikka peitehenkilö olisi soluttautumisen aikana saanut tietoja muidenkin henkilöiden teke-

mäksi epäillyistä rikoksista, mutta heistä kukaan ei ole ollut varsinaisen peitetoiminnan kohde, ei peitetoiminnasta tarvitsisi ilmoittaa näille henkilöille. Kysymys olisi siten varsinaiselle tiedonhankinnan kohteelle tehtävästä ilmoituksesta. Jos peitetoiminta eri päätöksillä kohdistettaisiin myös uusiin henkilöihin, heidän kohdaltaan noudatettaisiin tavanomaista ilmoittamismenettelyä.

Ilmaisulla ”ilman aiheetonta viivytystä” mahdollistettaisiin syyttäjälle riittävä harkinta-aika hakea ilmoittamisen lykkäämistä tai tekemättä jättämistä 4 momentin nojalla. Mikäli esitutkinta päätettäisiin tai keskeytettäisiin saattamatta tutkittua asiaa syyteharkintaan, velvollisuutta ilmoituksen tekemiseen ei olisi. Koska tällaisessa tilanteessa myöskään syytetä ei nostettaisi, ei siitä aiheutuisi epäilylle haittaa. Jos esitutkintaa jatkettaisiin keskeyttämisen jälkeen niin, että asia saatettaisiin syyteharkintaan, ilmoitusvelvollisuus syntyisi.

Pykälän 4 momentin mukaan tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättää, että 3 momentissa tarkoitettua ilmoitusta epäilylle saadaan lykätä enintään kaksi vuotta kerrallaan tai jättää ilmoitus kokonaan tekemättä, jos se on perusteltua käynnissä jo olevan tai tulevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Momentissa mainittu määräaika vastaisi 2 momenttiin ehdotettua määräaika. Sen sijaan tässä momentissa lykkäämisen ja kokonaan ilmoittamatta jättämisen perusteet vastaisivat toisiaan. Tiedonhankinnan turvaaminen voisi tässä tapauksessa ulottua paitsi jo käynnissä olevaan myös tulevaan tiedonhankintaan. Jotta voidaan puhua tulevasta tiedonhankinnasta momentin tarkoittamassa mielessä, sen tulisi olla vähintäänkin valmis-teilla tai suunnitteilla.

Pykälän 5 momentin mukaan, kun harkitaan ilmoituksen lykkäämistä tai tekemättä jättämistä 2 ja 4 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa, arvioinnissa olisi myös otettava huomioon asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa momentissa säädettäisiin intressipunnin-

nasta, joka liittyy oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ilmaistaan nimenomaisesti EIS 6 artiklan 1 kappaleessa sekä kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 1 kappaleessa. Oikeuden voi katsoa sisältyvän myös perustuslain 21 §:n 1 momentissa ilmaistuun asianmukaisen käsittelyn vaatimukseen.

Varsinkin peitetoimintaa ja valeostoa ei yleensä käytetä rikosprosessissa hyödynnettävän näytön hankkimiseen tehdystä rikoksesta, vaan niiden avulla päästään sellaisen näytön jäljille, joka tuodaan avoimesti esiin esitutkinnassa. Voi kuitenkin esiintyä myös tapauksia, joissa salainen pakkokeino on vaikuttanut tutkittavaan rikokseen tai joissa ainakin epäillä tällaista. Voidaan esimerkiksi väittää, että huumeen myynti on johtunut sellaisesta valeostosta, jota on pidettävä rikosprovokaationa, tai että peitehenkilö on houkuttellut jonkun rikoksentehtävään provokaatioksi luonnehdittavalla menettelyllä.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttaminen edellyttää, että oikeutta käydään avoimesti, tasapuolisesti ja saman oikeudenkäyntiaineiston perusteella, jolloin kaikki asiaan vaikuttavat seikat on saatettava asianosaisten tietoon. Syytetyn oikeuksiin kuuluu muun ohessa oikeus vastanäytön esittämiseen, oikeus saada yksityiskohtainen tieto itseensä kohdistuvien syytteiden perusteista sekä oikeus saada omat todistajansa kutsutuiksi ja kuulustelluiksi. Näytön puute johtaa epävarmuustilanteessa asian ratkaisemiseen vastaajan eduksi. Jos esimerkiksi valeostajan tai peitehenkilönä toimineen henkilöllisyyttä ei voida ilmaista, tuomioistuimen harkittavaksi tulee, mikä merkitys ilmaisematta jättämisellä on näytön arvioinnin ja asian lopputuloksen kannalta. Tällaisella kysymyksellä voisi olla merkitystä jo harkittaessa syytteen nostamista.

Kuten EIT:n ratkaisukäytännöstä ilmenee, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei ole ehdoton muut ihmisoikeudet syrjäyttävä ihmisoikeus. Ihmis- ja perusoikeuksia joudutaan yhteentörmäystilanteissa punnitsemaan toisiaan vastaan, mitä momentti il-

mentäisi. Kysymys olisi yksittäistapauksellisesta intressivertailusta.

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvien vaatimusten noudattamisen seuraaminen kuuluu luontevimmin viralliselle syyttäjälle. Esitutkintalaissa säädettäväksi ehdotetun esitutkintayhteistyön puitteissa esitutkintaviranomaisen tulisi ilmoittaa syyttäjälle toteutetuista ja suunnitelluista salaisen tiedonhankinnan toimenpiteistä, jotta tämä voisi tehdä oman arvionsa niiden käytöstä ja käytön seurauksista rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa ja osallistua tältäkin osin esitutkintaan tarvittavalla tavalla. Varsinkin salaisen pakkokeinojen käytön osalta esitutkintayhteistyötä edistäisi syyttäjän vaitiolooikeus, josta ehdotetaan säädettäväksi tähän esitykseen liittyvässä esityksessä.

Pykälän 6 momentin mukaan ilmoitusta koskevan asian käsittelyssä tuomioistuimessa noudatettaisiin soveltuvin osin 43 §:n säännöksiä. Valeostosta ja tietolähteen ohjatussa käytössä ilmoittamista koskevat asiat käsiteltäisiin Helsingin käräjäoikeudessa noudattaen soveltuvin osin mainitun pykälän 6 momenttia.

Momentissa viitatus pykälän 1 momentin mukaan mainitun käräjäoikeuden käsiteltäväksi kuuluisivat myös peitetoimintaa koskevat ilmoittamisasiat. Valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä koskeva viittaus 43 §:n 6 momenttiin tarkoittaisi sitä, että käytön ilmoittamista koskevilla asioilla olisi tuomioistuimelle välitettävä vain välttämättömät tiedot ja että erityistä huomiota olisi kiinnitettävä salassapitovelvollisuuden toteutumiseen ja tietoturvasuojajärjestelyihin.

61 §. Pöytäkirja. Säännöksen mukaan muun salaisen pakkokeinon kuin tarkkailun käytöstä olisi käytön lopettamisen jälkeen laadittava ilman aiheetonta viivytystä pöytäkirja.

Pykälä vastaisi voimassa olevan pakkokeinonlain 5 a luvun 8 §:ää sillä erotuksella, että pöytäkirja tulisi laatia ilman aiheetonta viivytyttä. Sitä, milloin salaisen pakkokeinon käyttö katsotaan lopetetuksi, on käsitelty edellä 60 §:n perusteluissa. Pöytäkirjassa mainittavista tiedoista säädettäisiin jatkossakin asetuksella (66 §). Selvyyden vuoksi 12 §:n 1 momentin mukainen tarkkailu rajattaisiin pöytäkirjaamisvelvollisuuden ulko-

puolelle. Tarkkailusta olisi tarvittaessa tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan, esimerkiksi esitutkintapöytäkirjaan.

62 §. *Asianosaisjulkisuuden rajoittaminen eräissä tapauksissa.* Voimassa olevaan pakkokeinolakiin verrattuna uuden pykälän 1 momentin mukaan henkilöllä, jonka oikeutta tai velvollisuutta asia koskee, ei olisi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä säädetystä huolimatta oikeutta saada tietoa tässä luvussa tarkoitettuna pakkokeinon käytöstä ennen kuin 60 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty. Hänellä ei olisi myöskään henkilötietolaissa (523/1999) tai henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa tarkoitettua rekisteröidyn tarkastusoikeutta. Momentin tarkoituksena olisi ainoastaan lainsäädännöllisesti selkeyttää tilannetta suhteessa viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin, henkilötietolakiin ja henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettuun lakiin.

Pykälän 2 momentin mukaan, kun 60 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty, 1 momentissa tarkoitettuna olisi oikeus saada tieto salaisen pakkokeinon käyttöä koskevasta asiakirjasta tai tallenteesta, jollei antamatta jättäminen ole välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen, terveyden, yksityisyyden tai salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien suojaamiseksi. Kun harkitaan asiakirjan, tallenteen tai tiedon antamatta jättämistä, arvioinnissa olisi otettava huomioon 1 momentissa tarkoitettuna oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Asianosaisen tietopyynnön käsittely noudattaisi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia. Mikäli virkamies kieltäytyisi kokonaan tai joiltakin osin viranomaisen asiakirjan antamisesta, kieltäytyminen voitaisiin saattaa viranomaisen ratkaistavaksi. Muutoksenhaku tapahtuisi hallintolainkäyttölain (586/1996) mukaisesti. Momentissa olisi kysymys samanlaisesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvästä intressipunninnasta kuin 60 §:ssä, joten siltä osin voidaan viitata mainitun pykälän perusteluihin.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että tieto ääni- ja kuvatallenteesta voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviran-

omaisen luona kuultavaksi tai nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Vastava säännös ehdotetaan otettavaksi uuden esitutkintalain 11 luvun 7 §:n 2 momenttiin.

63 §. *Teleyrityksen avustamisvelvollisuus ja pääsy eräisiin tiloihin.* Pykälän 1 momentin mukaan teleyrityksen olisi ilman aiheutonta viivytystä tehtävä televerkkoon telekuuntelun ja televalvonnan edellyttämät kytkennät sekä annettava esitutkintaviranomaisen käyttöön telekuuntelun toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot, välineet ja henkilöstö. Sama koskisi niitä tilanteita, joissa telekuuntelu tai televalvonta toteutetaan esitutkintaviranomaisen toimesta teknisellä laitteella. Teleyrityksen olisi lisäksi annettava tutkinnanjohtajan käyttöön hallussaan olevat teknisen seurannan toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot.

Momentin ensimmäinen virke ja kolmas virke vastaisivat voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 9 §:n 1 momentissa olevia. Uutta olisi se, että momentissa mainittaisiin esitutkintaviranomaisen mahdollisuus toteuttaa telepakkokeinoja omilla teknisillä laitteilla. Tämä on katsottu sallituksi voimassa olevan lainkin perusteella.

Pykälän 2 momentin mukaan esitutkintaviranomaisella sekä toimenpiteen suorittajalla ja avustavalla henkilöstöllä olisi oikeus telekuuntelua varten tarpeellisen yhteyden kytkemiseksi päästä myös muihin kuin teleyrityksen hallinnassa oleviin tiloihin, ei kuitenkaan vakituiseen asumiseen käytettäviin tiloihin. Toimenpiteestä päättäisiin pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lisäksi momentissa mainittaisiin, että kotietsinnästä säädetään erikseen.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 9 §:n 2 momenttiin verrattuna säännös lähinnä saatettaisiin ajantasaiseksi ja vastamaan nyt käsiteltävän uuden luvun muuta sääntelyä. Selvyyden vuoksi mainittaisiin siitä, että kotietsinnästä säädetään erikseen.

64 §. *Korvaukset teleyrityksille.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että teleyrityksellä on oikeus saada valtion varoista korvaus tässä luvussa tarkoitettuna viranomaisten avustamisesta ja tietojen antamisesta aiheu-

tuneista välittömistä kustannuksista siten kuin viestintämarkkinalain 98 §:ssä säädetään. Korvauksen maksamisesta päättäisi tutkinnan suorittaneen esitutkintaviranomaisen yksikkö. Momentti vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 14 §:n 1 momenttia sillä erotuksella, että korvauksen maksamisesta päättämisen osalta mainittaisiin ainoastaan esitutkintaviranomaisen yksikkö ja että säännökseen lisättäisiin viittaus viestintämarkkinalain 98 §:ään.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin pitkälti voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 14 §:n 2 momenttia vastaavasti muutostenhausta. Hallinto-oikeuden olisi kuitenkin tällaista asiaa käsitellessään varattava Viestintävirastolle tilaisuus tulla kuulluksi.

65 §. *Salaisten pakkokeinojen käytön valvonta.* Pykälä perustuisi osittain voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 15 §:ään sekä poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun sisäasiainministeriön asetuksen 18 §:n 1 momenttiin. Tämä koskisi ensinnäkin sitä, että Poliisihallitus ja salaisia pakkokeinoja käyttävien yksiköiden päälliköt valvoisivat poliisin osalta salaisten pakkokeinojen käyttöä (1 momentti).

Pykälän 2 momentin mukaan sisäasiainministeriön olisi annettava eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomus salaisten pakkokeinojen ja niiden suojaamisen käytöstä ja valvonnasta.

Tämän momentin osalta muutosta voimassa olevan lain sääntelyyn merkitsisi ensinnäkin se, että kertomuksen antamisvelvollisuus ulotettaisiin koskemaan kaikkia salaisia pakkokeinoja. Nykyisin kertomus annetaan telekuuntelun ja -valvonnan sekä teknisen kuuntelun käytöstä. Kertomus tulisi antaa myös suojaamisesta. Lisäksi enää ei mainittaisi erikseen teknisen tarkkailun käyttämistä rangaistuslaitoksissa, koska se kuuluisi momentin mukaisen kertomuksen antamisvelvollisuuden piiriin.

Pykälän 3 momentti sisältäisi viittaussäännöksen. Sen mukaan oikeusasiamiehelle annettavista rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi käytettyä salaista tiedonhankintaa koskevista kertomuksista säädettäisiin poliisilaissa

66 §. *Tarkemmat säännökset.* Säännöksen mukaan valtioneuvoston asetuksella voitai-

siin antaa tarkempia säännöksiä tässä luvussa tarkoitettujen salaisten pakkokeinojen käytön järjestämisestä ja valvonnasta sekä toimenpiteiden kirjaamisesta ja valvontaa varten annettavista selvityksistä.

11 luku Erinäiset säännökset

1 §. *Rangaistusasteikon lieventämisen vaikutus.* Pykälän mukaan tässä laissa tarkoitettuna pakkokeinon käyttöön ei vaikuttaisi se, että rangaistus mitattaisiin rikoslain 6 luvun 8 §:ää soveltaen lievennetyltä rangaistusasteikolta. Sääntely vastaisi jo vakiintunutta tulkintaa.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi pykälä liittyisi siihen, että laissa säädettäisiin edelleen pakkokeinon käytön edellytykseksi useissa tapauksissa tietty rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus tai se, että henkilön epäillään syyllistyneen tiettyyn rikokseen. Näissä tapauksissa pakkokeinoa voitaisiin käyttää, vaikka mahdollisesti sovellettavaksi tulisi rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetty rangaistusasteikon lieventämisperuste. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa esimerkiksi silloin, kun tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana tai rikos on jäänyt yritykseen.

2 §. *Sotilaita koskevat ilmoitukset.* Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 11 a §:n pakkokeinoja koskevaa osaa vastaavasti ehdotetaan säädettäväksi, että sotilaaan kiinniottamisesta, pidättämisestä, vangitsemista tai vapaaksi päästämisestä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee. Asetuksen säännöksen esitutkinnassa läsnäoloa koskeva osa ehdotetaan otettavaksi esitutkintalain 6 luvun 7 §:ään. Asian merkityksen ja selvyyden vuoksi ilmoittamisesta tulisi säätää laissa.

3 §. *Kansainvälinen yhteistoiminta.* Voimassa olevaan pakkokeinolakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin selvyyden vuoksi, että esitutkintaviranomaisen antamista pakkokeinojen käyttämiseen liittyvästä oikeus- ja virka-avusta vieraan valtion esitutkintaviranomaiselle ja esitutkintaviranomaisen siltä saamasta oikeus- ja virka-avusta sekä vieraan valtion esitutkintavirkamiehen oi-

keudesta käyttää pakkokeinoihin liittyviä suomalaisen esitutkintavirkamiehen toimivaltuuksia on 6 luvun 8 §:ssä ja 7 luvun 21 §:ssä säädetyn lisäksi voimassa, mitä siitä erikseen säädetään tai Suomea velvoittavassa kansainvälisessä sopimuksessa sovitaan. Viitatus pykälät koskisivat oikeusavun antamista vakuustakavarikko- ja takavarikkoasioissa.

4 §. Tarkemmat säännökset. Pykälän mukaan eräistä asioista voitaisiin säätää tarkemmin valtioneuvoston asetuksella. Niihin kuuluisivat pakkokeinojen käytön kirjaaminen, viranomaisten yhteistoiminta vangitsemisasiassa ja matkustuskieltoon liittyvistä toimenpiteistä ilmoittaminen.

5 §. Voimaantulosäännökset. Pykälässä säädettäisiin lain voimaantuloajankohdasta ja voimassa olevan pakkokeinolain kumoamisesta.

6 §. Siirtymäsäännökset. Pykälän 1 momentin mukaan tämän lain voimaan tullessa voimassa oleviin pakkokeinoihin sovellettaisiin tämän lain säännöksiä. Hukkaamiskielon osalta noudatettaisiin soveltuvin osin tämän lain säännöksiä vakuustakavarikosta.

Momentti tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että ennen lain voimaantuloa määrätty jatkuva-kestoinen pakkokeino (esimerkiksi vangitseminen tai takavarikko) säilyisi voimassa tämän lain voimaantullessa. Pakkokeinon voimassapysymiseen ja kumoamiseen kuten muutenkin sen voimassa ollessa suoritettaviin toimenpiteisiin sovellettaisiin tämän lain säännöksiä. Hukkaamiskieltoa koskeva virke liittyisi siihen, että tämä laki tuntisi ainoana rikosprosessuaalisena turvaamistoimenpiteenä vakuustakavarikon.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että jos tämän lain voimaan tullessa voimassa olevaan pakkokeinoon liittyvän toimenpiteen määräaika on tätä lakia sovellettaessa jo kulumassa tämän lain tullessa voimaan, toimenpide voidaan suorittaa tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten mukaisesti. Esimerkkinä tämän siirtymäsäännöksen soveltamisesta voidaan mainita tämän lain 5 luvun 8 §:n 2 momentti, jonka mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi haettava matkustuskieltoa koskevan 60 päivän määräajan pidennystä viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä. Tuomioistuimen olisi otettava asia käsiteltäväksi vii-

pymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Voimassa olevan pakkokeinolain 2 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräaikana tekemästä pyynnöstä pidentää määräaikaa. Viimeksi mainittua säännöstä sovellettaisiin, jos viikon määräaika on jo kulumassa lain voimaantullessa.

1.3 Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta

1 luku Yleiset säännökset

2 §. Määritelmät. Pykälän 2, 3 ja 8 kohdan viittauksia muutettaisiin vastaamaan muuhun lainsäädäntöön tehtäviä muutoksia. Muutoksista ensimmäisen mukaan *pidätetyllä* tarkoitettaisiin henkilöä, joka on pidätetty uuden pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n nojalla. Pykälän 3 kohdan *kiinni otettua* koskevat viittaukset muutettaisiin kohdistumaan uusiin ehdotettaviin lakeihin eli poliisilakiin, pakkokeinolakiin ja esitutkintalakiin. Viimeisen muutettavan kohdan mukaan vartijalla tarkoitettaisiin poliisilain 1 luvun 10 §:ssä tarkoitettua ylivartijaa ja vartijaa.

2 luku Säilytystilaan ottaminen

2 §. Vapaudenmenetyksestä ilmoittaminen. Pykälän otsikko ja osa sen sisällöstä muutettaisiin.

Voimassa olevan lain mukainen olisi osittain pykälän 1 momentti, jonka mukaan tutkintavangille on varattava tilaisuus ilmoittaa läheiselleen tai muulle henkilölle vapaudenmenetyksestään. Muutosta voimassa olevaan sääntelyyn merkitsisi se, että ilmoitus voitaisiin tehdä myös muulle henkilölle. Edelleenkin ei vangitun osalta säädettäisi poikkeamismahdollisuutta tilaisuudenvaraamisvelvollisuudesta. Säännöksen käytännön merkitystä vähentää se, että vangittu menettää yleensä vapautensa jo kiinniottamisen tai pidättämisen kautta, jolloin sovelletaan 2 momentin sääntelyä niistä ilmoittamisesta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin pidätetyn ja kiinni otetun vapaudenmenetyksestä ilmoittamisesta. Lähtökohtaisesti ilmoitus olisi tehtävä vapautensa menettäneen osituksen mukaan hänen läheiselleen tai muulle

henkilölle. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiseksi, ilmoittamista pidättämisestä voitaisiin päälylystään kuulu- van poliisimiehen päätöksellä lykätä enintään kaksi vuorokautta kiinniottamisesta ja ilmoit- tamista kiinniottamisesta voitaisiin lykätä tai se voitaisiin jättää tekemättä. Ilmoitusta ei saisi ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidä- tetyn tai kiinni otetun tahtoa.

Pakkokeinolaissa ei enää voimassa olevan lain 1 luvun 7 §:n 2 momentin mukaisesti erikseen säädettäisi pidättämisestä ilmoitta- misesta. Ehdotettavan uuden pakkokeinolain 2 luvun 4 §:n 2 momentissa (kiinniottamisesta ilmoittaminen) ja 10 §:n 2 momentissa (pidättämisestä ilmoittaminen) viitattaisiin nyt kysymyksessä olevaan momenttiin.

Pykälän 1 momentin tapaan tämäkin mo- mentti poikkeaisi voimassa olevasta laista ensiksi niin, että ilmoitus olisi tehtävä lähei- selle tai muulle henkilölle. Kuten yleisperus- teluissa jo on todettu, pidätetty tai kiinni otetu voi haluta ilmoituksen tehtäväksi esimer- kiksi työnantajalle. Kiinniottamisestakin olisi pääsääntöisesti ilmoitettava sen kestosta riip- pumatta. Voimassa olevan lain mukaan kiin- ni otetulle ei tarvitse varata tilaisuutta ilmoit- tamiseen, jos hänet vapautetaan 12 tunnin kuluessa kiinniottamisesta ja tilaisuuden va- raamiseen ei ole erityisiä syitä. Hänenkin osaltaan erityinen haitta rikoksen selvittämi- selle kuitenkin oikeuttaisi lykkäämään ilmoi- tuksen tekemistä tai jättämään sen kokonaan tekemättä. Pidättämisestä ilmoittamisesta koskevaa aikarajaa lyhennettäisiin kahteen vuorokauteen. Henkilön tahdon merkitystä koskeva viimeinen virke ulotettaisiin koske- maan myös kiinni otettua. Virkkeessä tarkoi- tettuna erityisenä syynä voi tulla kysymyk- seen esimerkiksi pidätetyn tai kiinni otetun nuori ikä, kuten yleisperusteluissa on todettu.

6 luku Kirjeenvaihto ja puhelut

1 §. *Kirjeenvaihto ja postilähetysten tar- kastaminen.* Pykälän 1 momenttia muutettaisiin niin, että siinä mainitaan pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:n asemesta pakkokeinolain 4 luku.

6 §. *Puhelimen käyttö.* Pykälän 1 momenttiin tehtäisiin samanlainen muutos kuin 1 §:n 1 momenttiin.

7 luku Tapaamiset ja muut yhteydet säilytystilan ulkopuolelle

1 §. *Tapaaminen.* Myös tämän pykälän 1 momenttia muutettaisiin muuttamalla vii- taus kohdistumaan pakkokeinolain 4 lukuun.

6 §. *Yhteydet edustustoon.* Tämän pykälän 1 momenttiin tehtäisiin vastaava muutos kuin 1 §:n 1 momenttiin.

8 luku Säilytystilan järjestys

3 §. *Päätösvalta.* Pykälä muutettaisiin niin, että siitä poistetaan sana ”kihlakunnan”. Tämä muutos kuten muutkin samanlaiset tässä esityksessä johtuu vuoden 2010 alussa toteu- tuneesta poliisin hallintouudistuksesta.

11 luku Turvaamistoimenpiteet

1 §. *Turvaamistoimenpiteet.* Pykälän 3 momentissa olevaa viittausta pakkokeino- lakiin ehdotetaan täsmennettäväksi. Vapau- tensa menettäneen yhteydenpidon rajoittami- sesta säädettäisiin pakkokeinolain 4 luvussa.

15 luku Vartijat

3 §. *Henkilö- ja omaisuusvahinko.* Pykälän toista virkettä muutettaisiin niin, että siinä viitataan uuden poliisilain 8 luvun 6 §:ään. Virke koskee virkatehtävän suorittamisen yh- teydessä syntyneeseen henkilö- ja omaisuus- vahinkoon liittyvää selvittelyä.

17 luku Muutoksenhaku

1 §. *Muutoksenhaun alaiset asiat.* Pykälän 1 momentista poistettaisiin sana ”kihlakun- nan”.

3 §. *Oikaisuvaatimuksesta päättäminen.* Pykälän 1 momentista poistettaisiin sana ”kihlakunnan”.

4 §. *Valituksen tekeminen.* Pykälän 1 mo- mentista poistettaisiin sana ”kihlakunnan”.

5 §. *Oikaisuvaatimuksen ja valituksen vai- kutus täytäntöönpanoon.* Pykälästä poistettaisiin sana ”kihlakunnan”.

1.4 Tutkintavankeuslaki

1 luku Tutkintavankeuden toimeenpanon yleiset periaatteet

1 §. Soveltamisala. Pykälän 2 momenttia muutettaisiin niin, että siinä yhteydenpidon rajoittamisen osalta viitattaisiin uuden pakkokeinolain 4 lukuun.

2 luku Saapuminen vankilaan

1 §. Tutkintavangin sijoittaminen. Tutkintavangin sijoittamista poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan koskevia 3 ja 4 momenttia muutettaisiin. Pykälän 3 momentin loppuun lisättäisiin 4 momentin ensimmäinen virke, jonka mukaan tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystilassa neljää viikkoa pidempää aikaa, ellei siihen ole erittäin painavaa syytä. Tämä muutos liittyisi siihen, että 4 momenttiin tehtävien muutosten jälkeen virke luontevammin kuuluu 3 momenttiin.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin, että jos tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään säilytystilaan, sijoittamista koskeva asia ja sen perusteet on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasian kanssa pakkokeinolain 3 luvun 15 §:ssä tarkoitettua vangitsemisasian uudelleen käsitelyyn yhteydessä. Tutkintavanki voisi saattaa poliisin säilytystilassa säilyttämisen tuomioistuimen uudelleen käsiteltäväksi myös erikseen, jolloin noudatetaan soveltuvin osin mainitun pykälän 1, 3 ja 4 momentissa säädettyä menettelyä. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän olisi saatettava asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos tutkintavankia on säilytettävä säilytystilassa yli neljä viikkoa. Myös tällöin noudatettaisiin soveltuvin osin pakkokeinolain mainittuja säännöksiä.

Momentin muut kuin ensimmäinen virke olisivat uusia. Asian erillinen tuomioistuin-käsittely tulisi mahdolliseksi kuten yhteydenpidon rajoittamisenkin osalta. Tässä tapauksessa vangitsemisasian uudelleen käsitelyä koskevien säännösten noudattaminen soveltuvin osin tarkoittaisi sitä, että säilyttämistä poliisin tiloissa koskevaa asiaa ei tarvitsisi

ottaa uudelleen käsiteltäväksi tuomioistuimessa aikaisemmin kuin kahden viikon kuluttua asian edellisestä käsittelystä.

8 luku Kirjeenvaihto ja puhelut

1 §. Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen. Pykälän 1 momentin viittaus muutettaisiin tässäkin koskemaan pakkokeinolain 4 lukua.

6 §. Puhelimen käyttö. Pykälän 1 momenttiin tehtäisiin samanlainen muutos kuin 1 §:n 1 momenttiin.

9 luku Tapaamiset ja muut yhteydet vankilan ulkopuolelle

1 §. Tapaaminen. Myös tämän pykälän 1 momentin viittaus muutettaisiin koskemaan pakkokeinolain 4 lukua.

7 §. Yhteydet edustustoon. Tämänkin pykälän 1 momentin viittaus muutettaisiin pakkokeinolain 4 lukua.

10 luku Vankilan järjestys ja kurinpiito

16 §. Päätösvalta. Pykälän 5 momentin mukaan esteellisyyteen sovelletaan, mitä esitutkintalain (449/1987) 16 §:ssä säädetään. Viittaus muutettaisiin koskemaan uuden esitutkintalain 2 luvun 7 ja 8 §:ää.

11 luku Vankilan tilojen ja tutkintavangin tarkastaminen

9 §. Menettely ja päätösten kirjaaminen. Pykälän 2 momenttia muutettaisiin niin, että siinä voimassa olevan pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n 3 ja 4 momentin asemesta viitattaisiin uuden pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 momenttiin.

13 luku Turvaamistoimenpiteet ja voimakeinojen käyttö

1 §. Turvaamistoimenpiteet. Pykälän 3 momentissa oleva viittaus täsmennettäisiin koskemaan pakkokeinolain 4 lukua.

1.5 Vankeuslaki**1 luku Yleiset säännökset vankeuden täytäntöönpanosta**

11 §. *Virka-apu.* Pykälän viittaus muutettiin koskemaan uutta poliisilakia.

4 luku Saapuminen ja sijoittaminen vankilaan

5 §. *Tulotarkastus.* Pykälän 2 momenttia muutettaisiin niin, että siinä viitataan uuteen pakkokeinolakiin.

15 luku Vankilan järjestys ja kurinpito

16 §. *Päätösvalta.* Pykälän 4 momentin viittaus muutettaisiin kohdistumaan uuden esitutkintalain 2 luvun 7 ja 8 §:ään.

16 luku Vankilan tilojen ja vangin tarkastaminen

9 §. *Menettely ja päätösten kirjaaminen.* Pykälän 2 momentin henkilönkatsastusta koskeva viittaus muutettaisiin koskemaan uuden pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 momenttia.

1.6 Laki yhteisistä tutkintaryhmistä

4 §. *Tutkintaryhmään kuuluvan henkilön toimivaltuudet Suomessa.* Pykälän 2 momentissa olevat säännösviittaukset ehdotetaan muutettaviksi kohdistumaan uuden pakkokeinolain 7 luvun 11 §:ään ja 8 luvun 5 §:n 3 momenttiin.

1.7 Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä

8 §. *Poliisi- tai esitutkinnan määrääminen.* Pykälää muutettaisiin niin, että siinä viitattaisiin poliisitutkinnan osalta tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavaan poliisilakiin ja esitutkinnan osalta tässä esityksessä ehdotettavaan esitutkintalakiin.

1.8 Laki valtioneuvoston oikeuskanslerista

5 a §. *Poliisi- tai esitutkinnan määrääminen.* Uudessa pykälässä säädettäisiin, että oikeuskansleri voi määrätä suoritettavaksi poliisilain mukaisen poliisitutkinnan tai esitutkintalain mukaisen esitutkinnan tutkittavanaan olevan asian selvittämiseksi. Lakiviittaukset koskisivat tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ja tässä esityksessä ehdotettavia uusia lakeja.

Kysymys olisi selventävästä säännöksestä eikä muutoksesta nykytilaan. Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 8 §:ssä säädetään nimenomaisesti, että oikeusasiamiehellä on toimivalta määrätä suoritettavaksi poliisitutkinta tai esitutkinta. Valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain 8 §:n mukaan oikeuskanslerilla on tehtäviään suorittaessaan oikeus viipymättä saada kaikilta viranomaisilta sellaista virka-apua, jonka antamiseen asianomainen viranomainen on toimivaltainen. Viimeksi mainittua säännöstä on käytännössä vakiintuneesti tulkittu sillä tavoin, että oikeuskansleri voi käsiteltävänä olevan asian selvittämiseksi määrätä suoritettavaksi poliisitutkinnan tai esitutkinnan.

1.9 Laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta

1 §. Pykälän 1 momentin 2 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan uuteen pakkokeinolakiin.

1.10 Laki valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä

13 §. *Pakkokeinot.* Pykälässä pakkokeinolakiin olevaa viittausta ehdotetaan muutettavaksi.

1.11 Rikoslaki**15 luku Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan**

2 §. *Perätön lausuma viranomaismenettelyssä.* Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muu-

tettavaksi niin, että momentin 3 kohdassa viitataan voimassa olevan poliisilain 38 §:n 2 momentin asemesta uuden poliisilain vastaavaan säännökseen eli 6 luvun 2 §:n 2 momenttiin.

16 luku **Rikoksista viranomaisia vastaan**

4 §. *Niskoittelu poliisia vastaan.* Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että 2—4 kohdassa viitataan voimassa olevan poliisilain säännösten asemesta uuden poliisilain vastaaviin säännöksiin. Henkilötietojen antamisesta säädettäisiin tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavan poliisilain 2 luvun 1 §:n 1 momentissa, kulkuneuvon pysäyttämisestä ja siirtämisestä uuden lain 2 luvun 11 §:n 1 momentissa ja avustamisvelvollisuudesta uuden lain 9 luvun 3 §:ssä.

10 §. *Omaisuuatta koskevan viranomaiskiellon rikkominen.* Pykälän 1 momenttia muutettaisiin ensinnäkin niin, että 2 kohdassa oleva viittaus kohdistuisi uuden pakkokeinolain 9 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohtaan. Tämä kohta viranomaiskiellon osalta korvaisi nyt viitatuksi voimassa olevan pakkokeinolain 6 luvun 2 §:n, jonka mukaan rikoksen selvittämisen turvaamiseksi saadaan sulkea rakennus tai huone taikka kieltää pääsyn tietylle alueelle, jonkin esineen siirtäminen muualle tai muu vastaava toimenpide. Uudessa pakkokeinolain kohdassa kiellon mahdollinen kohde olisi määritelty jonkin verran täsmällisemmin (pääsy tietylle alueelle, pääsy tietyn tutkittavana olevan kohteen lähelle, esineen siirtäminen tai muu vastaava toimenpide).

Pykälän 1 momentin toinen muutos kohdistuisi sen 4 kohtaan. Siinä säädetään nyt rangaistavaksi se, että vastoin hukkaamiskieltoa tai muuta viranomaiskieltoa hukkaa tai luovuttaa omaisuutta tai vastoin maksukieltoa maksaa saatavan tai palkan. Kohdasta poistettaisiin sanat ”hukkaamiskieltoa tai”. Kohdan perusteluissa (HE 6/1997 vp) todetaan hukkaamiskielton liittyvän ulosottolain 7 luvun 2 §:n 2 momentin mukaiseen hukkaamiskieltoon ja pakkokeinolain 3 luvussa säänneltyyn hukkaamiskieltoon. Ulosottolain hukkaamiskielto on menettänyt merkityksensä ulosottolainsäädännön uudistamisen ja ulosottoaaren säätämisen myötä. Tässä esi-

tyksessä ehdotetaan pakkokeinolaissa säädettäväksi ainoaksi turvaamistoimenpiteeksi vakuustakavarikko, jolloin ei enää olisi myöskään pakkokeinolain mukaisia hukkaamiskieltoja.

1.12 **Laki sakon täytäntöönpanosta**

38 §. *Menettämisseuraamuksen täytäntöönpano.* Pykälän 1 momentista poistettaisiin sana ”kihlakunnan”.

41 §. *Menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon hakeminen.* Myös tähän pykälään tehtäisiin sanan ”kihlakunnan” poistamiseen liittyvä muutos.

42 §. *Menetetyksi tuomitusta omaisuudesta määrääminen.* Pykälän 1 momentti muutettaisiin kuulumaan niin, että menetetyksi tuomittua omaisuutta koskevista täytäntöönpanosta määrää Poliisihallitus, joka voi oikeuttaa poliisilaitoksen määräämään toimenpiteistä.

44 §. *Menettämisseuraamukseen tuomitun kuoleman vaikutus täytäntöönpanoon.* Tämänkin pykälän 1 momentista poistettaisiin sana ”kihlakunnan”.

1.13 **Oikeudenkäymiskaari**

17 luku **Todistelusta**

18 §. Pykälän 2 momentti ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan syyttäjän harkittavaksi saattamatta jätettyjen tekojen osalta ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 9 §:ään.

45 §. Pykälän 2 momentin toisessa virkkeessä oleva viittaus ehdotetaan muutettavaksi kohdistumaan uuden pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 2 momenttiin, jossa säädettäisiin käräjäoikeuden päätösvaltaisuudesta sekä istunnon pitämisaajasta ja -paikasta vangitsemisasioiden käsittelyssä.

1.14 **Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa**

1 luku **Syyteoikeudesta**

14 §. Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin toinen virke, jolloin momentissa nykyisin oleva toinen virke siirtyisi kolmanneksi. Uuden

virkkeen mukaan asianomistaja saisi nostaa syytteen myös, jos esitutkintatoimenpiteiden suorittamista on tutkinnanjohtajan päätöksellä siirretty.

Uuden esitutkintalain 3 luvun 12 §:ssä säädettäisiin esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä myöhempään ajankohtaan. Siirtäminen voitaisiin tutkinnanjohtajan päätöksellä tehdä, jos siirtäminen on välttämätöntä tutkittavana olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi ja jos siirtämisestä ei aiheudu vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä käytettäisiin tapauksissa, joissa esitutkintatoimenpiteiden väliin jää selkeästi normaalista poikkeava aika. Jos siirtäminen voisi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin, siitä tulisi tehdä asianosaisen tietoon saatettava kirjallinen päätös. Sen perusteella asianomistajalla olisi edellytykset käyttää nyt käsiteltävään säännökseen liittyvää syytteen nostamisoikeutta.

1.15 Laki sakon ja rikesakon määräämisestä

7 §. *Esitutkinta.* Pykälän 2 momenttia muutettaisiin niin, että siinä viitataan ehdotettavan esitutkintalain 11 luvun 2 §:ään.

1.16 Laki rangaistusmääräysmenettelystä

5 §. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan voimassa olevan esitutkintalain 44 §:n asemesta tässä esityksessä ehdotettavan esitutkintalain 11 luvun 2 §:ään. Vaikka rangaistusmääräysmenettelystä annettu laki kumotaan sakon ja rikesakon määräämisestä annetulla lailla, sen lain voimaantulosta ja voimaantulon suhteesta tämän esityksen mukaisen esitutkintalain voimaantuloon ei ole vielä tietoa. Sen vuoksi joudutaan ehdottamaan myös rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 5 §:n muuttamista.

1.17 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

5 §. *Oikeudenkäyntiä koskevien perustietojen julkiseksi tulemisen ajankohta.* Pykälän

2 momentissa säädetään perustietojen julkiseksi tulemisen ajankohdasta tapauksissa, jotka koskevat pakkokeinolain 5 a luvussa tarkoitettua pakkokeinoja, poliisilain 32 b §:ssä tarkoitettua poliisitoimenpidettä tai tullilain 20 f §:ssä tarkoitettua tullitoimenpidettä ja joissa pakkokeinon tai toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla.

Uuden pakkokeinolain 10 luvussa säädettäisiin salaisista pakkokeinoista, joita olisivat telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen, suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tekninen tarkkailu (tekninen kuuntelu, teknisen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu), teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku. Merkittävä osa näistä olisi sellaisia, joiden käyttämiseen tarvittaisiin tuomioistuimen lupa, mutta joiden lupakäsittelyssä toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei tarvitsisi kuulla.

Poliisilain 32 b §:ssä säädetään telekuuntelusta, televalvonnasta, tiedon hankkimisesta matkaviestimien sijainnista ja teknisestä tarkkailusta päättämisestä tuomioistuimessa ja asian muusta käsittelystä. Tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavan poliisilain 5 luvussa säädettäisiin salaisesta tiedonhankinnasta, joka kattaisi pakkokeinolain 10 lukua pitkälti vastaavasti muitakin kuin edellä mainittuja salaisen tiedonhankinnan keinoja. Merkittävä osa näistä olisi sellaisia, joiden käyttämiseen tarvittaisiin tuomioistuimen lupa mutta joiden lupakäsittelyssä toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei tarvitsisi kuulla.

Mainittujen pakkokeino- ja poliisilainsäädäntöön tehtävien muutosten vuoksi pykälän 2 momentin alkua ehdotetaan muutettavaksi niin, että se tulee koskemaan uuden pakkokeinolain 10 luvussa tai uuden poliisilain 5 luvussa tarkoitettua salaista tiedonhankintakeinoja. Mainittu ilmaus pitäisi siis sisällään myös salaiset pakkokeinot. Vastaavasti momentissa myöhemmin useassa kohdassa käytettävä sana ”pakkokeinon” ehdotetaan muutettavaksi sanaksi ”tiedonhankintakeinon”.

12 §. *Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin.* Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan tehtäväksi

samanlaiset muutokset kuin 5 §:n 2 momenttiin.

16 §. *Pakkokeinoasioiden julkisuus.* Pykälän 4 momenttia ehdotetaan muutettavaksi 5 §:n 2 momenttia vastaavalla tavalla.

1.18 Laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista

18 §. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä voimassa olevan esitutkintalain 28 §:n 2 momentin asemesta viitataan uuden esitutkintalain 7 luvun 9 §:ään. Mainittu pykälä koskisi todistajankuulustelun toimittamista esitutkinnan aikana tuomioistuimessa, kun todistaja kieltäytyy ilmaisemasta syyllisyyden selvittämisen tai rikoshyödyn jäljittämisen ja pois ottamisen kannalta tärkeää seikkaa.

1.19 Laki kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa

15 §. *Pakkokeinojen käytön rajoitukset.* Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä nykyisen pakkokeinolain sijasta viitataan ehdotettavaan uuteen pakkokeinolakiin. Lisäksi datan säilyttämismääräystä koskeva viittaus pykälän 2 momentissa ehdotetaan muutettavaksi kohdistumaan uuden pakkokeinolain 8 luvun 23 §:ään.

23 §. *Pakkokeinojen käyttäminen todisteiden hankkimiseksi ja menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi.* Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan käytettävissä olevien pakkokeinojen joukkoon lisättäväksi suunnitelmallinen tarkkailu ja peitelty tiedonhankinta, jotka olisivat pakkokeinolaissa säänneltyinä uusia salaisen tiedonhankinnan keinoja. Momentissa mainitaan tällä hetkellä etsintä, takavarikko, datan säilyttämismääräys, telekuuntelu, televalvonta, tekninen tarkkailu, peitetoiminta, valeosto ja henkilötuntemerkkien ottaminen. Täydennyksellä momentin mukainen keinovalikoima saataisiin kattavaksi. Lisättäväksi ehdotettavilla tiedonhankintakeinoilla ei myöskään puututtaisi keinoon kohteena olevan henkilön oikeus asemaan yhtä tuntuvasti kuin eräillä momentissa jo mainituilla keinoilla (esimerkiksi telekuuntelu).

1.20 Laki Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanossa

5 b §. Pykälän 2 momentti ehdotetaan muutettavaksi pakkokeinolakia koskevan viittauksen osalta niin, että viitataan voimassa olevan lain sijasta ehdotettavaan uuteen lakiin.

1.21 Laki kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa

5 b §. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä voimassa olevan pakkokeinolain asemesta viitataan ehdotettavaan pakkokeinolakiin.

13 §. Pykälän 3 momenttia muutettaisiin niin, että siitä poistetaan tarpeeton pakkokeinolakia koskeva säädöskokoelman numero.

1.22 Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta

30 §. Pykälän 3 momentissa olevat viittaukset voimassa olevan pakkokeinolain pykälään ehdotetaan muutettaviksi kohdistumaan vastaaviin uuden pakkokeinolain säännöksiin.

31 a §. Pykälästä ehdotetaan poistettavaksi tarpeeton pakkokeinolakia koskeva säädöskokoelman numero.

1.23 Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä

16 §. *Kiinniottaminen.* Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan tässä esityksessä ehdotettavaan uuteen pakkokeinolakiin.

60 §. *Vangitsemispäätöksen edellytykset.* Pykälän 2 momentissa viitataan voimassa olevan pakkokeinolain 1 luvun 8, 13 ja 14 §:ään. Viittaukset ehdotetaan muutettaviksi kohdistumaan uuden pakkokeinolain 2 luvun 11 §:ään sekä 3 luvun 4 ja 5 §:ään.

1.24 Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä

13 §. Kiinniottaminen. Pykälän 2 momentin viittaus pakkokeinolakiin muutettaisiin kohdistumaan uuteen pakkokeinolakiin.

57 §. Vangitsemispäätöksen edellytykset. Myös tämän pykälän 2 momenttia muutettaisiin niin, että siinä viitattaisiin voimassa olevan pakkokeinolain säännösten asemesta uuden pakkokeinolain 2 luvun 11 §:ään sekä 3 luvun 4 ja 5 §:ään.

1.25 Laki vapautensa menettäneen henkilön väliaikaisesta siirtämisestä todistelutarkoituksessa rikosasioissa

10 §. Muutoksenhaku. Pykälän 2 momentin viittaus pakkokeinolakiin ehdotetaan muutettavaksi koskemaan uutta pakkokeinolakia.

1.26 Laki omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa

2 §. Määritelmä. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan uuden pakkokeinolain 6 ja 7 lukuun. Lisäksi momentista poistettaisiin maininnat hukkaamiskiellosta, koska tämän esityksen mukaan ainoaksi pakkokeinoasioissa käytettäväksi turvaamistoimeksi jäisi vakuustakarikko.

4 §. Muut kieltäytymisperusteet. Pykälän 1 momentin 4 kohdan viittaus muutettaisiin kohdistumaan uuden pakkokeinolain 7 luvun 3 ja 5 §:ään.

9 §. Jäädyttämispäätöksen täytäntöönpanosta päättäminen. Pykälän 1 momentista poistettaisiin sana ”hukkaamiskiellosta ja”.

10 §. Täytäntöönpano. Pykälän 1 momentissa oleva viittaus ulosottolain (37/1895) 7 lukuun muutettaisiin koskemaan ulosottokaaren (705/2007) 8 lukua. Lisäksi takavarikkoa koskevien säännösten soveltamisen osalta viitattaisiin uuden pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n 3 momenttiin sekä 3, 5, 6, 8, 9, 11—13, 23 ja 25 §:ään.

15 §. Muut pakkokeinot. Pykälästä poistettaisiin sanat ”hukkaamiskielloa tai”

16 §. Valittaminen jäädyttämispäätöksen täytäntöönpanosta. Pykälän 1 momentissa oleva viittaus pakkokeinolain säännöksiin ehdotetaan muutettavaksi kohdistumaan uuden pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 2 momenttiin ja 7 luvun 15 §:ään. Pykälän 2 momentista poistettaisiin sanat ”hukkaamiskiellosta ja” ja muutettaisiin ulosottolakiin oleva viittaus ulosottokaaren kohdistuvaksi.

1.27 Laki eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta

7 §. Kieltäytymisperusteet. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että 1 momentissa viitataan voimassa olevan pakkokeinolain asemesta tässä esityksessä ehdotettavaan uuteen pakkokeinolakiin ja että 6 momentissa viitataan voimassa olevan pakkokeinolain 4 luvun 15 a §:n asemesta uuden pakkokeinolain 7 luvun 21 §:ään.

8 §. Täytäntöönpanon lykkääminen. Myös tämän pykälän 2 momentissa oleva viittaus voimassa olevan pakkokeinolain 4 luvun 15 a §:ään ehdotetaan muutettavaksi kohdistumaan uuden pakkokeinolain 7 luvun 21 §:ään.

10 §. Muutoksenhaku. Pykälän 1 momentissa viitataan voimassa olevan pakkokeinolain 1 luvun 9 §:n 2 momenttiin ja 4 luvun 13 §:ään. Momenttia muutettaisiin niin, että viittaukset koskevat uuden pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 2 momenttia ja 7 luvun 15 §:ää.

11 §. Määräyksen antamiseen toimivaltaiset viranomaiset. Pykälän 3 momenttia muutettaisiin niin, että voimassa olevan esitutkintalain 15 §:n 1 momentin asemesta siinä viitataan tässä esityksessä ehdotettavan uuden esitutkintalain 5 luvun 1 §:n 1 momenttiin.

1.28 Laki kuolemansyyn selvittämisestä

7 §. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jonka mukaan poliisin on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle kuolemasta, joka on tapahtunut henkilön ollessa poliisin

säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 §:n 6 kohdassa tarkoitettussa säilytystilassa tai muuten poliisin valvonnassa vapautensa menettäneenä.

Yleisperusteluissa todetulla tavalla uusi momentti liittyisi tavoitteeseen vahvistaa ”putkakuolemien” tutkinnan uskottavuutta ja puolueettomuutta. Tarvittaessa virallinen syyttäjä voisi ilmoituksen saatuaan määrätä esitutkinnan suoritettavaksi, jolloin hän esitutkintalakiin ehdotettujen tutkinnanjohtamista koskevien säännösten perusteella toimisi tutkinnanjohtajana. Viitatussa lainkohdassa todetaan säilytystilalla tarkoitettavan poliisin hallinnoimaa tilaa, jota käytetään poliisin säilyttämien vapautensa menettäneiden säilytykseen. Momentti tulisi kuitenkin sovellettavaksi siinä säädetyin edellytyksin myös henkilön menehtyessä tällaisen säilytystilan ulkopuolella. Tällainen soveltamistilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, kun kiinniotettua henkilöä kuljetetaan poliisi-asemalle tai kun henkilö kuolee poliisi-asemalla varsinaisen säilytyspaikan ulkopuolella.

1.29 Laki Finanssivalvonnasta

36 §. *Tutkimuksen ilmaisukielto.* Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä voimassa olevan esitutkintalain 48 §:n asemesta viitataan tässä esityksessä ehdotettavan uuden esitutkintalain 11 luvun 5 §:ään. Viitattava pykälä koskisi esitutkinnassa läsnä olevalle annettavaa ilmaisukieltoa.

1.30 Kielilaki

14 §. *Asian käsittelykieli rikosasiassa.* Pykälän 3 momentissa oleva viittaus voimassa olevaan esitutkintalakiin ehdotetaan muutettavaksi koskemaan uutta esitutkintalakia. Uuden esitutkintalain 12—14 §:ssä säädettäisiin esitutkinnan käsittelykielestä, asiakirjan kääntämisestä sekä ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kielestä.

1.31 Laki Metsähallituksen erävalvonnasta

9 §. *Haltuunotto.* Pykälän 2 momentissa oleva lakiviittaus ehdotetaan muutettavaksi

koskemaan tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavaa uutta poliisilakia.

13 §. *Esitutkinnan toimittaminen.* Pykälän 1 momentin viittaus voimassa olevan esitutkintalain 44 §:ään muutettaisiin kohdistumaan uuden esitutkintalain 11 luvun 2 §:ään. Pykälät koskevat suppean esitutkinnan toimittamista.

1.32 Huuhausainelaki

43 §. *Takavarikoiminen.* Pykälän toisessa virkkeessä säädetään, että takavarikkoa toteutettaessa on noudatettava, mitä pakkokeinolain (450/1987) 4 luvun 9 §:ssä säädetään pöytäkirjasta ja todistuksesta sekä 4 luvun 11 §:ssä takavarikon kumoamisesta. Nämä viittaukset ehdotetaan muutettavaksi koskemaan uuden pakkokeinolain 7 luvun 12 §:ää ja 14 §:ää. Koska ensiksi mainitussa pykälässä säädettäisiin vain pöytäkirjasta, pykälän toisesta virkkeestä poistettaisiin sanat ”ja todistuksesta”.

1.33 Asevelvollisuuslaki

65 §. *Huuhausaineen käyttöä selvittävä tutkimus.* Pykälän 2 momenttia muutettaisiin niin, että siinä viitattaisiin voimassa olevan pakkokeinolain 5 luvun 9 §:n asemesta uuden pakkokeinolain 8 luvun 29 §:ään. Nämä pykälät koskevat henkilönkatsastusta.

1.34 Laki Euroopan yhteisön rajan yli kuljetettavan käteisrahan valvonnasta

5 §. *Tarkastusoikeus.* Pykälän 2 momentin viimeisessä virkkeessä oleva pakkokeinolakia koskeva viittaus ehdotetaan muutettavaksi kohdistumaan uuteen pakkokeinolakiin.

1.35 Sotilaskurinpitolaki

15 §. Pykälän viittaus muutettaisiin koskemaan uutta pakkokeinolakia.

20 §. Voimassa olevan pykälän mukaan vangitsemisesta säädetään pakkokeinolaissa (450/1987). Pykälästä poistettaisiin tarpeetomana säädöskokoelman numero.

25 §. Myös tätä pykälää muutettaisiin niin, että siitä poistettaisiin pakkokeinolain säädöskokoelmanumero.

25 a §. Pykälän viimeisen virkkeen laki- viittaus muutettaisiin koskemaan uuden pakkokeinolain 8 luvun 29 §:ää.

28 §. Pykälän 3 momentin jälkimmäistä virkettä muutettaisiin niin, että siinä viitataan uuden esitutkintalain 11 luvun 2 §:ään.

1.36 Laki puolustusvoimista

19 §. *Henkilöllisyyden selvittäminen, henkilön poistaminen ja kiinniotto-oikeus.* Pykälän 2 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan jokamiehen kiinniotto-oikeudesta säädetään pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 1 §:ssä. Tämän esityksen mukaan kyseisen oikeuden nimi muuttuisi ”yleiseksi kiinniotto-oikeudeksi” ja oikeuden käyttämisestä säädetäisiin uuden pakkokeinolain 2 luvun 2 §:ssä. Tämän vuoksi momentin ensimmäistä virkettä ehdotetaan muutettavaksi oikeuden nimen ja viitattavan pykälän osalta.

1.37 Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta

28 §. *Rikosoikeudellinen vastuu.* Pykälän 2 momentin viittaus pakkokeinolakiin ehdotetaan muutettavaksi koskemaan uuden pakkokeinolain 3 luvun 5 §:n 1 momenttia.

1.38 Aluevalvontalaki

27 §. *Henkilöllisyyden selvittäminen ja henkilön kiinniottaminen.* Pykälän 3 momentissa oleva pakkokeinolakiin oleva viittaus ehdotetaan muutettavaksi uuteen lakiin kohdistuvaksi.

1.39 Eläinsuojelulaki

47 §. *Takavarikko.* Pykälää muutettaisiin kolmella tavalla. Voimassa olevan pakkokeinolain asemesta viitattaisiin tässä esityksessä ehdotettavaan uuteen pakkokeinolakiin. Pykälän toisessa virkkeessä viitattaisiin tämän uuden lain 7 luvun 13 §:ään. Lisäksi ilmaisu ”takavarikoidun esineen” muutettaisiin yleisempään muotoon käyttämällä ilmaisua ”takavarikon kohteen”, jota käytettäisiin myös viitattavassa uudessa pykälässä.

1.40 Laki eläinten kuljetuksesta

33 §. *Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen.* Pykälän 1 kohdassa säädetään tiettyjen salassa pidettävien tietojen luovuttamisesta syyttäjä- ja poliisiviranomaisille pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettuna rikoksen selvittämiseksi. Mainitussa pykälässä säädetään kotietsinnästä esineen löytämiseksi. Tämän esityksen mukaan tällaisen kotietsinnän edellytyksistä säädetäisiin uuden pakkokeinolain 8 luvun 2 §:ssä, johon pykäläviittaus muutettaisiin kohdistumaan.

1.41 Laki kasvinsuojeluaineista

36 §. *Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen.* Pykälän 1 kohtaan ehdotetaan tehtäväksi samanlainen muutos kuin eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n 1 kohtaan.

1.42 Lannoitevalmistelaki

27 §. *Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen.* Pykälän 1 kohtaan ehdotetaan tehtäväksi samanlainen muutos kuin eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n 1 kohtaan.

1.43 Laki kasvinterveyden suojelemisesta

24 §. *Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen.* Pykälään ehdotetaan tehtäväksi samanlainen muutos kuin eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n 1 kohtaan.

1.44 Laki hukkakauran torjunnasta

16 §. *Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen.* Pykälään ehdotetaan tehtäväksi samanlainen muutos kuin eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n 1 kohtaan.

1.45 Siemenkauppalaki

26 §. *Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen.* Pykälään ehdotetaan tehtäväksi samanlainen muutos kuin eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n 1 kohtaan.

1.46 Taimiaineistolaki

9 §. *Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen.* Pykälään ehdotetaan tehtäväksi samanlainen muutos kuin eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n 1 kohtaan.

1.47 Hevostalouslaki

14 §. *Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen.* Pykälään ehdotetaan tehtäväksi samanlainen muutos kuin eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n 1 kohtaan.

1.48 Kotieläinjalostuslaki

14 §. *Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen.* Pykälään ehdotetaan tehtäväksi samanlainen muutos kuin eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n 1 kohtaan.

1.49 Passilaki

6 §. *Passin hakeminen.* Pykälän 1 momentissa oleva ilmaus ”kihlakunnan poliisilaitokseen” ehdotetaan muutettavaksi sanaksi ”poliisilaitokselle”. Samantyyppinen muutos ehdotetaan tehtäväksi pykälän 3 momenttiin.

10 §. *Passin myöntäminen.* Pykälän 2 momentista ehdotetaan poistettavaksi sana ”kihlakunnan”.

15 §. *Passin myöntämisen esteet.* Pykälän 2 momentin mukaan passia ei myönnetä sille, joka on määrätty pakkokeinolain (450/1987) 2 luvun 1 §:ssä tarkoitettuun matkustuskieltoon taikka konkurssilain (120/2004) 4 luvun 8 tai 9 §:ssä tarkoitettuun maastapoistumiskielloon. Matkustuskieltoa koskeva osa ehdotetaan erotettavaksi momentin toiseksi virkkeeksi, jonka mukaan passin myöntämisestä matkustuskieltoon määrätylle säädetään uuden pakkokeinolain 5 luvun 3 §:ssä. Tässä uudessa pykälässä todettaisiin, että matkustuskieltoon määrätylle ei saa myöntää passia, jos passin myöntäminen vaarantaa matkustuskiellon tarkoituksen. Voimassa olevan pakkokeinolain 2 luvun 2 §:n 3 momentin mukaan matkustuskielto muodostaa ehdotoman passin myöntämisen esteen.

22 §. *Passin peruuttaminen.* Pykälästä poistettaisiin sana ”kihlakunnan”.

24 §. *Edellytykset passin ottamiselle viranomaisen haltuun.* Pykälän 3 momentin ensimmäisessä virkkeessä säädetään, että matkustuskieltoon määrätyn henkilön passin luovuttamisesta poliisille ilman peruuttamis päätöstä säädetään pakkokeinolain 2 luvun 2 §:n 3 momentissa. Viitatus momentin mukaan, jos matkustuskieltoon määrätylle on myönnetty passi, hänen on luovutettava se kiellon voimassaoloajaksi poliisiin haltuun. Uuden pakkokeinolain 5 luvun 2 §:n 1 momentin 7 kohdan mukaan matkustuskielto päätöksessä kieltoon määrätty voitaisiin luovuttamaan passinsa poliisille. Passin luovuttaminen poliisille ei siis välttämättä seuraisi matkustuskiellon määräämisestä. Ensimmäistä virkettä 3 momentissa muutettaisiin niin, että siinä viitataan mainittuun uuden pakkokeinolain kohtaan.

25 §. *Passin ottaminen viranomaisen haltuun.* Pykälän 4 momentista poistettaisiin sana ”kihlakunnan”.

1.50 Laki Suomen talousvyöhykkeestä

21 §. *Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttäminen.* Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan voimassa olevan pakkokeinolain asemesta tässä esityksessä ehdotettavaan uuteen pakkokeinolakiin.

1.51 Sähköisen viestinnän tietosuojalaki

14 a §. *Velvollisuus säilyttää tiedot viranomaistarpeita varten.* Pykälän 1 momentin viimeisessä virkkeessä säädetään momentissa aikaisemmin mainittujen tietojen käyttämisestä ainoastaan pakkokeinolain (450/1987) 5 a luvun 3 §:n 1 momentissa mainittujen rikosten tutkimiseksi, selvittämiseksi ja syyteharkintaan saattamiseksi. Viitatussa momentissa mainitut rikokset ovat sellaisia, joiden selvittämiseksi voidaan antaa lupa kohdistaa televaivontaa. Uudessa pakkokeinolaissa näistä rikoksista säädettäisiin 10 luvun 6 §:n 2 momentissa, jota koskevaksi viittaus ehdotetaan muutettavaksi.

14 b §. *Viranomaistarpeita varten säilytettävien tietojen käsittelyssä noudatettavat velvoitteet ja menettelytavat.* Pykälän 2 momentin jälkimmäistä virkettä muutettaisiin niin, että siinä voimassa olevan pakkokeinolain

4 luvun 4 b ja 4 c §:n asemesta viitattaisiin uuden pakkokeinolain 8 luvun 23—25 §:ään. Mainitut pykälät koskevat datan säilyttämismääräystä.

14 c §. *Viranomaistarpeita varten säilytetävien tietojen käyttöä koskeva tilastointi.* Pykälän 2 momentissa oleva viittaus poliisilakiin muutettaisiin koskemaan tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavaa uutta poliisilakia.

36 §. *Eräiden muiden viranomaisten tiedonsaantioikeus.* Pykälän 3 momentti ehdotetaan kumottavaksi. Säännös tulisi tarpeettomaksi uuden pakkokeinolain suostumukseen perustuvaa televalvontaa koskevien säännösten vuoksi.

1.52 Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä

17 §. *Verkkoviestin tunnistamistietojen luovuttaminen.* Pykälän 1 momentissa oleva viittaus voimassa olevan pakkokeinolain 1 luvun 6 §:n 1 kohtaan korvattaisiin viittauksella uuden pakkokeinolain 2 luvun 9 §:n 1 kohtaan. Nämä kohdat koskevat pidättämiseen oikeutettuja poliisivirkamiehiä. Pykälän 4 momentista poistettaisiin sana ”kihlakunnan”.

1.53 Viestintämarkkinalaki

95 §. *Teleyrityksen velvollisuus varustaa järjestelmänsä telekuuntelua ja televalvontaa varten.* Pykälää muutettaisiin niin, että siinä viitattaisiin voimassa olevien pakkokeinolain ja poliisilain asemesta uusiin lakeihin.

1.54 Laki radiotaajuuksista ja telelaitteista

35 §. *Virka-apu.* Pykälän 2 momentissa säädetään, että jos on painavia perusteita epäillä, että tietyssä kotirauhan piiriin kuuluvassa paikassa on tehty rikoslain 38 luvun 7 §:ssä taikka tämän lain 39 §:n 1 momentin 2 tai 3 kohdassa tarkoitettu rikos, lainvastaisen radiolaitteen tai telepäätelaitteen löytämiseksi tai rikoksen selvittämiseksi saadaan toimittaa kotietsintä ja henkilöntarkastus sen estämättä, mitä pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 1 §:n 1 momentissa ja 10 §:n 1 mo-

mentissa säädetään. Tämän esityksen mukaan kotirauhan piiriin kuuluvaan paikkaan kohdistuva etsintä olisi yleistä kotietsintää tai paikanetsintää, joiden suorittamisedellytyksistä säädettäisiin uuden pakkokeinolain 8 luvun 2 §:n 1 momentissa ja 4 §:ssä. Henkilöntarkastuksen edellytyksistä puolestaan säädettäisiin mainitun luvun 30 §:n 1 momentissa. Momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan näihin uuden pakkokeinolain säännöksiin.

1.55 Laki yksinoikeudesta integroidun piirin piirimalliin

39 §. *Loukkauksen jatkumisen estäminen.* Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan voimassa olevan pakkokeinolain asemesta uuteen pakkokeinolakiin.

1.56 Löytötavaralaki

16 §. *Takavarikoitu löytötavara.* Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan tässä esityksessä ehdotettavaan uuteen pakkokeinolakiin ja sen 7 luvun 23 §:ään, jossa säädettäisiin siitä, miten takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttamisessa on meneteltävä. Mainitun pykälän 3 momentissa säädettäisiin niistä tapauksista, joissa palautettavan esineen, omaisuuden tai asiakirjan omistaja tai muu henkilö, jolla on siihen oikeus, ei ole poliisintiedossa.

1.57 Ydinenergialaki

7 m §. *Turvavalvonta.* Pykälän 2 momenttia muutettaisiin niin, että siinä viitataan voimassa olevan pakkokeinolain 6 luvun 3 §:n asemesta uuden pakkokeinolain 9 luvun 2 §:ään. Mainitut pykälät koskevat koetta nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi.

7 o §. *Voimakeinojen käyttö.* Pykälän 4 momentin mukaan poliisilain (493/1995) 27 §:ssä säädetään poliisimiestä tilapäisesti avustavan henkilön oikeudesta voimakeinojen käyttöön. Viittausta poliisilain pykälään ehdotetaan muutettavaksi niin, että se kohdis-

tuu uuden poliisilain 2 luvun 17 §:n 3 momenttiin.

68 a §. *Virka-apu Euratom-sopimuksen noudattamiseksi.* Pykälän 2 momentista poistettaisiin tarpeeton pakkokeinolakia koskeva säädöskokoelman numero.

1.58 Mallioikeuslaki

37 §. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan voimassa olevan pakkokeinolain asemesta uuteen pakkokeinolakiin.

1.59 Patenttilaki

59 §. Pykälän 2 momentissa oleva viittaus voimassa olevaan pakkokeinolakiin ehdotetaan muutettavaksi kohdistumaan uuteen pakkokeinolakiin.

1.60 Tieliikennelaki

92 m §. *Tieliikenteen sosiaalilainsäädännön noudattamisen pakkokeinot.* Pykälän 1 momentin mukaan, jos on todennäköisiä syitä epäillä, että on tehty 105 a §:ssä tarkoitettu rikkomus, poliisi voi toimittaa pakkokeinolaissa (450/1987) tarkoitetun kotietsinnän ajoneuvossa taikka ajopiirturin levyjen, kuljettajakortin tai ajopäiväkirjan todennäköisessä säilytyspaikassa levyn, kortin tai ajopäiväkirjan löytämiseksi sen estämättä, mitä pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentissa säädetään.

Tämän esityksen mukaisessa uudessa pakkokeinolaissa nykyisin kotietsinnän piiriin kuuluvista tiloista ja paikoista erotetaan osa yleisen kotietsinnän piiriin ja osa paikanetsinnän piiriin. Paikanetsintää olisi muun ohessa etsintä kulkuneuvossa. Yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän edellytyksistä säädetäisiin uuden pakkokeinolain 8 luvun 2 §:n 1 momentissa ja 4 §:ssä. Tämän vuoksi tieliikennelain 92 m §:n 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitattaisiin näihin uuden lain säännöksiin.

1.61 Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista

50 §. *Vartijaksi ja turvasuojaajaksi hyväksymisen väliaikainen peruuttaminen.* Pykälän 2 momentin viimeistä virkettä ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä henkilöntarkastuksen osalta viitataan tässä esityksessä ehdotettavan uuden pakkokeinolain 8 luvun 30 §:ään.

50 a §. *Poliisitutkinta.* Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että poliisitutkinnan osalta viitataan voimassa olevan poliisilain 4 luvun asemesta uuden poliisilain 6 lukuun.

1.62 Laki liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä

7 §. *Etsintä.* Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan voimassa olevan pakkokeinolain asemesta uuteen pakkokeinolakiin ja moottorikäytössä ajoneuvossa tai sen perävaunussa toimitettavan yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän osalta tämän uuden lain 8 luvun 2 §:n 1 momenttiin ja 4 §:ään. Lisäksi pykälän 2 momentin alkua muutettaisiin niin, että siinä mainitaan nykyisin mainittavan kotietsinnän asemesta yleinen kotietsintä ja paikanetsintä. Muutokset perustuisivat siihen, että nykyisen lain mukainen kotietsintä jakaantuisi uudessa pakkokeinolaissa yleiseen kotietsintään ja paikanetsintään. Joissakin poikkeuksellisissa tapauksissa moottorikäytössä ajoneuvossa suoritettava etsintä voisi olla yleistä kotietsintää. Lisäksi pykälän otsikko muutettaisiin ”etsinnäksi”.

8 §. *Henkilöntarkastus.* Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että henkilöntarkastuksen osalta viitataan uuden pakkokeinolain 8 luvun 30 §:n 1 momenttiin.

1.63 Konkurssilaki

7 luku Menettely tuomioistuimessa

3 §. *Toimivaltainen tuomioistuin muussa konkurssia koskevassa asiassa.* Pykälän 3 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että päivystävää käräjäoikeutta koskeva viittaus kohdistuu uuden pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 1 momenttiin.

14 luku **Konkurssipesän hallinto**

5 §. *Pesänhoitajan tehtävät.* Pykälän 3 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että poliisilta saatavan virka-avun osalta viitataan uuden poliisilain 9 luvun 1 §:ään.

1.64 Autoverolaki

86 §. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä voimassa olevan pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n asemesta viitataan uuden pakkokeinolain 8 luvun 2 §:ään.

1.65 Valmisteverotuslaki

70 §. Pykälässä olevat viittaukset esitutkintalakiin ja pakkokeinolakiin ehdotetaan muutettavaksi kohdistumaan tämän esityksen mukaisiin uusiin lakeihin.

1.66 Alkoholilaki

60 §. *Alkoholijuoman ja väkiviinan pois ottaminen, haltuunotto ja hävittäminen.* Pykälän 3 momenttia muutettaisiin niin, että siinä viitataan tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavan uuden poliisilain 2 luvun 14 §:n 3 momenttiin.

60 b §. *Tarkastus ja etsintä.* Pykälän 1 momenttiin tehtäisiin samanlainen muutos kuin 60 §:n 3 momenttiin. Lisäksi 1 momentissa ehdotetaan henkilöntarkastuksen toimitamisen osalta viitattavaksi uuden pakkokeinolain 8 lukuun. Pykälän 2 momentin kotietsintää koskeva viittaus voimassa olevan pakkokeinolain 5 lukuun korvattaisiin yleiseen kotietsintään ja paikanetsintään liittyvällä viittauksella uuden pakkokeinolain 8 lukuun. Viimeksi mainittu muutos liittyisi siihen, että voimassa olevan lain mukainen kotietsintä jakaantuisi uuden lain mukaan yleiseen kotietsintään ja paikanetsintään. Joissakin poikkeuksellisissa tapauksissa kulkuneuvon kohdistuva etsintä voisi olla yleistä kotietsintää. Otsikkoa muutettaisiin vastaavasti, koska kysymys ei olisi enää pelkästään kotietsinnästä.

2 Tarkemmat säännökset ja määräykset

Tarkempien säännösten antamisesta ehdotetaan säädettäväksi ensinnäkin uuden esitutkintalain 11 luvun 10 §:ssä, jonka mukaan valtioneuvoston asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin 1) rikosilmoituksen kirjaamista; 2) ryhmätunnistuksen järjestämisestä; 3) kuulustelupöytäkirjan ja esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, rakenteesta ja liitteistä.

Uuden pakkokeinolain 10 luvun 31 §:n 1 momentin ja 35 §:n 1 momentin mukaan valtioneuvoston asetuksella määrätyn poliisilaitoksen päällikkö olisi toimivaltainen päättämään peitetöiminnasta ja valeostosta. Luvun 48 §:n 1 momentin mukaan hänellä olisi myös toimivalta päättää salaisen pakkokeinon käytön suojaamiseen liittyvästä rekisterimerkinnän tekemisestä ja asiakirjan valmistamisesta. Valtioneuvoston asetuksella voitaisiin uuden pakkokeinolain 10 luvun 66 §:n mukaan antaa tarkempia säännöksiä 10 luvussa tarkoitettujen salaisten pakkokeinojen käytön järjestämisestä ja valvonnasta sekä toimenpiteiden kirjaamisesta ja valvontaa varten annettavista selvityksistä.

Pakkokeinolain 11 luvun 4 §:n mukaan valtioneuvoston asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin 1) pakkokeinojen käytön kirjaamisesta; 2) viranomaisten yhteistoiminnasta vangitsemisasiassa; 3) matkustuskieltoon liittyvistä toimenpiteistä ilmoittamisesta.

3 Voimaantulo

Ehdotettavat lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan aikaisintaan noin vuoden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu. Voimaantuloajankohtaa määritettäessä joudutaan kiinnittämään huomiota esityksen mukaisiin viranomaistoiminnan muutoksiin sekä esitutkinnassa ja pakkokeinojen käytön yhteydessä käytettävien asiakirjojen uudistamiseen. Lait edellyttävät myös laajaa asetusvalmistelua. Huomioon on otettava myös se, että lainsäädännön muuttuminen edellyttää viranomaiskoulutusta.

4 Suhde perustuslakiin ja säättämisjärjestys

4.1 Johdanto

Varsinkin esityksen yleisperustelujaksoissa mutta myös yksityiskohtaisissa perusteluissa on jo käyty läpi perustuslakiin sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ja suojaamiseen liittyviä kysymyksiä siltä osin kuin niillä on vaikutusta siihen, minkälaisiksi ehdotetut säännökset muodostuvat ja miten niitä tulisi tulkita. Huomioon on otettu ylimpien lailisuusvalvojen ja EIT:n ratkaisukäytäntö sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnan kannanotot.

Kuten aikaisemmin esitetystä myös ilmenee, esityksen sisältöön on kautta linjan vaikuttanut perustuslain 2 §:n 3 momentti. Esityksessä on pyritty viranomaistoimivaltuuksien kattavaan ja täsmälliseen sääntelyyn, koska mainitun säännöksen mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Sääntelyn kehittämiseen tällä tavalla liittyy viranomaistoimivaltuuksien kohteena olevien henkilöiden oikeusaseman parantaminen mukaan lukien oikeusturvajärjestelyjen kohentaminen. Perustuslain 80 §:n 1 momentin perusteella esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa oleva yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteisiin vaikuttava sääntely ehdotetaan otettavaksi lakiin.

Siitäkin huolimatta, että esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi nykyistä huomattavasti laajempi esitutkintalaki, lainsäädännön täydennyksiä ei voida pitää perusoikeuksien suojan kannalta ongelmallisina. Aikaisempaa kattavammalla sääntelyllä pyritään esitutkintaviranomaisten kohteena olevien henkilöiden oikeusaseman parantamiseen. Tämä koskee esitutkintamenettelyn nykyistä täsmällisemmän sääntelyn lisäksi esimerkiksi esitutkintaperiaatteita sekä kielellisiä oikeuksia koskevien säännösten täydentämistä. Yleisperustelujen jaksoissa 4.3 ja 4.4 kerroin tavoin esityksen ehdotuksilla myös edistettäisiin sukupuolten tasa-arvoa ja lasten asemaa esitutkinnassa.

Myös perusoikeuksien suojaamiseen liittyvä kysymys on pakkokeinolain ja poliisilain

salaista tiedonhankintaa koskevien säännösten suhde toisiinsa sekä niitä koskevan sääntelyn johdonmukaisuus ja selkeys. Salaisilla tiedonhankintakeinoilla monin paikoin puututaan eritasoisesti perusoikeuksiin. Kuten yleisperustelujen johdantojaksosta ilmenee, myös eduskunnan perustuslakivaliokunta on puuttunut siihen, että mainittujen kahden lain salaista tiedonhankintaa koskevista säännöksistä on muodostunut sekava ja vaikeasti hallittava kokonaisuus. Kun poliisilakia säädettiin, perustuslakivaliokunta myös totesi, että perusoikeussuojan kannalta on perusteltua yhteen sovittaa salaista tiedonhankintaa koskevia poliisilain säännöksiä pakkokeinolain salaisia pakkokeinoja koskeviin säännöksiin. Valiokunta kiinnitti huomiota siihen, että poliisilain ei ollut omaksuttu kaikkia pakkokeinolaissa omaksuttuja oikeusturvan kannalta puolustettavimpia ratkaisuja (PeVL 15/1994 vp). Näihin kysymyksiin ja kannanottoihin on kiinnitetty huomiota valmistelussa uuden pakkokeinolain 10 lukua ja poliisilain 5 lukua. Näistä jälkimmäinen on rakennettu tähän esitykseen liittyvässä esityksessä ehdotettavan ensiksi mainitulle lukuun ottamatta tapauksia, joissa poikkeamiselle on olemassa perusteltuja syitä.

Perustuslain kannalta merkityksellisimpiä ovat lainsäädäntömuutokset, joilla annetaan viranomaisille uusia yksilöön kohdistuvia toimivaltuuksia tai laajennetaan jo olemassa olevia toimivaltuuksia taikka joilla muuten rajoitetaan yksilön oikeuksia tai toimintavapautta. Esitystä on tältä osin arvioitava perusoikeussäännöksiin sisältyvien lakivarausten kannalta ottaen samalla huomioon perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset kuten rajoituksen tarkkarajaisuus ja täsmällisyys, rajoittamisen perusteena olevien syiden hyväksyttävyys, suhteellisuusvaatimuksen täyttyminen perusoikeutta rajoitettaessa, oikeusturvajärjestelyjen riittävyys ja rajoituksen ristiriidattomuus Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta.

Esitutkintalain ja pakkokeinolain annetaan nykyisin ja ehdotetaan tässä esityksessä annettavaksi toimivaltuuksia, jotka vaihtelevasti kohdistuvat perus- ja ihmisoikeuksiin. Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja tur-

vallisuuteen. Pykälän 3 momentissa säädetään, että henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Perustuslain 9 §:n 1 momentissa säädetään Suomen kansalaisen ja maassa laillisesti oleskelevan ulkomaalaisen vapaudesta liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa.

Yksityiselämän suojaamisesta säädetään perustuslain 10 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on suojattu. Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton (2 momentti). Pykälän 3 momentissa säädetään, että lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pitänyt tärkeänä, että toimenpiteen valtiosääntöoikeudellisen sallittavuuden edellytyksenä oleva konkreettinen ja yksilöity rikosepäily tuodaan selvästi esille myös säännöksen sanamuodossa (PeVL 2/1996 vp, 5/1999 vp, 37/2002 vp ja 11/2005 vp).

Esityksen ehdotuksia arvioitaessa merkitystä on myös perustuslain säännöksillä omaisuuden suojasta (15 §) ja oikeusturvasta (21 §).

4.2 Pakkokeinolaki

Kiinniottaminen, vangitseminen, matkustuskielto ja vakuustakavarikko

Pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n 1 momentissa säädetäisiin poliisimiehen yleisestä rikoksen selvittämiseen liittyvästä kiinniottaoikeudesta. Poliisimies saisi rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Säännös olisi merkityksellinen perustuslain 7 §:n 1 momentin kannalta. Voimassa olevassa laissa ei ole vastaavaa säännöstä, vaan poliisimiehen yleisen kiinniotto-oikeuden osalta nykyisin hyödynnetään jokamiehen kiinniot-

to-oikeutta, joka ei koske kaikkia lieviä rikoksia.

Poliisin kiinniotto-oikeuden kuten muidenkin jäljempänä käsiteltävien toimivaltuuksien kannalta merkittävää on, että rikosten selvittäminen on tavoite, jonka saavuttamista yleinen etu hyvin laajasti vaatii. Tätä tavoitetta ei voi sinällään rajoittaa koskemaan vain vakavia rikoksia. Kuten muidenkin esityksen mukaisten toimivaltuuksien käyttämistä, myös kiinniottamisen käyttämistä rajaisivat periaatteet, joista suhteellisuusperiaatteesta ja vähimmän haitan periaatteesta nimenomaan säädetäisiin pakkokeinolaisissa. Säännöstä voidaan pitää tarkkarajaisena, kun siinä kiinniottamisen edellytyksenä mainittaisiin verekseltä tai pakenemasta tapaaminen. Tämän edellytyksen soveltamisala on käytännössä vakiintunut.

Pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksiä ja määräaikoja koskevia kysymyksiä on aikaisemmin viitatuin tavoin käsitelty jo esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietinnön yleisperusteluissa. Tältä osin perusoikeussääntelyn kehittymisen ja kansainvälisten velvoitteiden ei ole katsottu edellyttävän lainsäädäntömuutoksia.

Matkustuskiellon uudeksi määräämisperusteeksi otettaisiin se, että on syytä epäillä rikoksesta epäillyn vaikeuttavan asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa (pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohta). Tämä ehdotus on merkityksellinen perustuslain 9 §:n 1 momentin kannalta.

Matkustuskiellon uudeksi määräämisperusteeksi ehdotettu peruste on vangitsemisen määräämisperuste voimassa olevan lain mukaan ja olisi sitä tämän esityksen perusteella jatkossakin. Kuten yleisperusteluissa todetaan, matkustuskielto voi joissakin tapauksissa olla riittävä keino estää asian selvittämisen vaikeuttaminen. Muutos tarkoittaisi sitä, että matkustuskiellolla voitaisiin joissakin tapauksissa korvata perusoikeuksiin voimakkaammin puuttuvan pakkokeinon eli vangitsemisen käyttö. Toisaalta myös uudella perusteella matkustuskieltoa voitaisiin käyttää vain tietyn vakavuustason rikosten selvittämisessä (säädetty ankarin rangaistus on vä-

hintään vuosi vankeutta). Mahdollisuudelle rajoittaa henkilön liikkumavapautta voidaan siis esittää hyväksyttävät perusteet.

Vakuustakavarikkoa koskevassa uuden pakkokeinolain 6 luvussa säädettäisiin, että vakuustakavarikon kohteena oleva omaisuus saataisiin ennen väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoa ottaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä esitutkintaviranomaisen haltuun, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Tämä ehdotus liittyy siihen, että asianmukaisen ja asianosaisten oikeusturvaa edistävän täytäntöönpanomenettelyn turvaamiseksi säädettäisiin siitä, että ulosottoviranomaiset huolehtivat väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta. Kiireellisissä tilanteissa voi syntyä välitila, jonka aikana tällaiseen täytäntöönpanoon ei vielä ole ehditty ryhtyä mutta vaarana on omaisuuden häviäminen. Vakuustakavarikon tavoitteiden saavuttamisen turvaamiseksi on välttämätöntä, että omaisuus voidaan tällaisissa tilanteissa ottaa esitutkintaviranomaisen haltuun. Osittain kysymys on myös puutteellisen nykylainsäädännön täsmäntämisestä ja täydentämisestä. Kysymyksessä olevalle esitutkintaviranomaisen toimivaltuudelle on esitettävissä hyväksyttävä syy.

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

Uuden pakkokeinolain 7 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltuunottamisesta takavarikoimista tai jäljentämistä varten olisi viipymättä ilmoitettava sille, jonka esineestä, omaisuudesta tai asiakirjasta on kyse, jos hän ei ole ollut paikalla haltuunoton tapahtuessa. Ilmoitus olisi tehtävä erälle muillekin henkilöille. Pykälän 2 momentin mukaan ilmoituksen tekemistä voitaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä siirtää enintään viikko haltuunottamisesta lukien, jos tärkeä tutkinnallinen syy sitä vaatii. Sen jälkeen tuomioistuin saisi mainitun virkamiehen pyynnöstä päättää ilmoituksen siirtämisestä enintään kaksi kuukautta kerrallaan. Ilmoitus olisi kuitenkin tehtävä viipymättä esitutkinnan päätyttyä. Jäljennöstä pöytäkirjasta ei toimitettaisi sinä aikana, jona ilmoitus hal-

tuunottamisesta on siirretty 9 §:n 2 momentin nojalla (12 §:n 2 momentti).

Ilmoituksen ja pöytäkirjan toimittamisen lykkääminen voisivat tilanteesta riippuen koskea erilaisia perusoikeuksia. Ne voisivat liittyä esimerkiksi omaisuuden suojaan ja yleensä liittyisivät oikeusturvaan, koska kysymys on kohteena olevan henkilön mahdollisuudesta saattaa takavarikoiminen tai jäljentäminen oikeudellisen tarkastelun kohteeksi. Siirtämistä koskeva mahdollisuus ei olisi kuitenkaan kokonaan uusi, koska voimassa olevan lain 4 luvun 7 §:n mukaan posti- ja tavarälähetysten taikka sähkösanoman vastaanottajalle ja lähettäjälle on ilmoitettava takavarikosta niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi. Nyt tämä mahdollisuus laajennettaisiin siis koskemaan myös muita takavarikon kohteita. Siirtämisen perusteena voisi olla ainoastaan tärkeä tutkinnallinen syy. Lisäksi lyhyimpiä siirtoja lukuun ottamatta asia olisi saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi. Nämä seikat huomioiden ottaen esitetulle sääntelylle on esitettävissä hyväksyttäviä syitä.

Voimassa olevan pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää takavarikoasioissa syyteen nostamisen määräaika korkeintaan neljäksi kuukaudeksi kerrallaan. Tällainen pidennys olisi lähtökohta uuden pakkokeinolain 7 luvun 14 §:n 2 momentinkin mukaan. Kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi määräaika voitaisiin kuitenkin pidentää enintään vuosi kerrallaan tai päättää, että takavarikko on voimassa toistaiseksi. Ehdotuksen taustalla on pyrkimys välttää asian tarpeettomia tuomioistuinkäsittelyjä. Takavarikko voitaisiin määrätä toistaiseksi voimassa olevaksi myös, jos sen kohteena olevan esineen, omaisuuden tai asiakirjan hallussapito on kielletty.

Määräajan pidentäminen vuoteen tai takavarikon määrääminen olemaan toistaiseksi voimassa edellyttäisi sitä, että takavarikon voimassapitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen ei ole kohtuutonta. Lisäksi edellytettäisiin edellä mainittuja erityisiä syitä. Määrämisedellytykset olisivat siis tarkkaan mää-

riteltyjä ja määrääminen olisi korkean kynnyksen takana. Sen, jota asia koskee, oikeusturvakeinona olisi pakkokeinolain 7 luvun 15 §:n mukainen asian tuomioistuimeen saattaminen. Hän voisi näin ollen tarvittaessa useampaankin kertaa saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi sen, ovatko takavarikoituna pitämisen edellytykset edelleen olemassa. Vaikka takavarikolla saatetaan puuttua omaisuuden suojaan, ehdotusta ei tarkkarajaisena ja toimenpiteen kohteen oikeusturvan huomioon ottavana voida pitää ongelmallisena.

Pakkokeinolain 7 luvun 24 §:ssä olisivat säännökset takavarikoimisen sijasta suoritettavista toimenpiteistä eli esineen hävittämisestä, ottamisesta valtion käyttöön tai myymisestä. Tämä koskisi vähäarvoisia esineitä ja esineitä, joiden hallussapito on rangaistavaa. Edellytyksenä olisi, että esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi eikä sitä tarvita oikeudenkäynnissä todisteena. Myös tämä sääntely voi olla merkityksellinen omaisuussuojan kannalta.

Pakkokeinolain 7 luvun 24 §:n mukaisten toimenpiteiden käyttämisedellytykset olisivat tarkkarajaisia ja täsmällisiä. Käytännössä hävittäminen, ottaminen valtion käyttöön tai myyminen tulisi kysymykseen vain selvissä tapauksissa. Toimenpiteen kohteeksi joutuneen henkilön oikeusturvakeinona olisi käräjäoikeudessa nostettava vahingonkorvauskanne.

Etsintä ja erityiset tutkintakeinot

Uuden pakkokeinolain 8 luvun 6 §:n 3 momentin mukaan kotietsinnän toimittamispaikalla oleva henkilö saataisiin poistaa paikalta, jos poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että hän käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen. Kuten pykälän perusteluista ilmenee, poliisilain säännösten perusteella poistaminen voitaisiin tarvittaessa suorittaa voimakeinoja käyttäen. Tämän vuoksi ehdotettava säännös on merkityksellinen erityisesti perustuslaissa turvatun henkilökohtaisen koskemattomuuden kannalta. Kuten perusteluissa edelleen todetaan, tilanteessa tulisi kuitenkin aina pyrkiä ensin sovinnolliseen ratkaisuun. Lisäksi poistaminen tulisi suorittaa vähimmän haitan periaatetta

soveltaen ja korvata mahdollisuuksien mukaan tutkimuspaikan tai -kohteen eristämislä (9 luvun 1 §). Kun otetaan huomioon tarkoitus turvata etsinnän toimittaminen tai sen tarkoituksen toteutuminen ja poistamisen tuleminen kysymykseen vain välttämättömissä tapauksissa, ehdotetulle säännökselle on esitettävissä hyväksyttävät perusteet.

Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämistä ja kotietsinnän saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi koskevia kysymyksiä on käsitelty yleisperusteluissa. Uuden pakkokeinolain 8 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies ja erityisestä kotietsinnästä päättäisi tuomioistuin. Pykälän 2 momentin mukaan eräissä tapauksissa päätöksen erityisen kotietsinnän toimittamisesta voisi tehdä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ehdotettujen säännösten on katsottu olevan EIT:n ratkaisukäytännön mukaisia, kun otetaan erityisesti huomioon se, että kotietsintäsäännöksiä arvioidessa on huomioon otettava etsintää koskevien säännösten kattavuus ja niiden muodostama kokonaisuus. Kysymys on myös jälkikäteisistä oikeusturvakeinoista, joita on niin ikään käsitelty yleisperusteluissa.

Ehdotettavan pakkokeinolain 8 luvun 19—28 §:ssä säädettäisiin uudesta etsintätyypistä eli laite-etsinnästä. Sillä tarkoitettaisiin tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdistettavaa etsintää tarkoituksessa löytää tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä todisteena käytettävä asiakirja tai tieto. Laite-etsintä voitaisiin toimittaa myös laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety. Laite-etsinnän edellytykset pitkälti vastaisivat kotietsinnän edellytyksiä. Laite-etsinnän eräänä muotona olisi etäetsintä, jossa rikostutkinnallisten tarkoituksenmukaisuussyiden tai asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä laite-etsintä toimitettaisiin käyttämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta.

Voimassa olevan lain kannalta laiteetsinnän asema on nimenomaisen sääntelyn puuttumisen vuoksi epäselvä. Vaikka perustuslakivaliokunta on todennut, että pyrkimi-

nen tekniikkaneutraaliin lainsäädäntöön on viestintämuodoissa tapahtunut kehitys huomioon ottaen asiallisesti välttämätöntä ja perustuslain kannalta hyväksyttävää (PeVL 36/2002 vp), viranomaisten toimivaltuuksien kattavan ja täsmällisen sääntelyn tavoite edellyttää laite-etsinnästä säätämistä ehdotetulla tavalla. Laite-etsintä voitaisiin toimittaa vain tietyin vakavuustason rikoksissa, koska edellytyksenä olisi epäily rikoksesta, josta säädetty rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Laite-etsintä ei voisi kohdistua luottamukselliseen viestiin, jonka sisällön ja tunnistamistietojen selvittämiseen liittyvistä toimivaltuuksista säädettäisiin pakkokeinolain 10 luvussa. Etäetsintää ei voitaisi toimittaa sen kohteelta salassa, vaan sellaisessakin etsinnässä sovellettaisiin läsnäolon ja menettelyn osalta paikkaan kohdistuvan etsinnän säännöksiä. Uuteen etsintätyyppiin ei voidakaan katsoa liittyvän perusoikeuksien kannalta ongelmallisia kysymyksiä.

Pakkokeinolain 9 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan rikoksen selvittämisen turvaamiseksi saataisiin kieltää pääsy tietyn tutkittavana olevan kohteen lähelle. Tällainen kieltö voi rajoittaa useidenkin perusoikeuksien, erityisesti liikkumavapauden käyttöä. Voimassa olevan lain mukaan on mahdollista sulkea rakennus tai huone taikka kieltää pääsy tietylle alueelle.

Voimassa olevan lain perusteella epäselvänä on pidetty sitä, voidaanko tietty kohde (esimerkiksi esine) eristää. Kohteen eristämällä voidaan rajoittaa sitä haittaa, joka eristämisestä aiheutuu. Kun pelkästään kohde voitaisiin eristää, kohteen tutkimisen turvaamiseksi ei ole välttämättä tarvetta eristää nykyisen lain mukaisia alueita, rakennuksia tai huoneita. Koska tutkimuskohteen eristämisestä olisi soveltuvin osin voimassa, mitä pakkokeinolain 7 luvussa säädettäisiin takavarikosta, henkilö, jota eristäminen koskee, voisi mainitun luvun 15 §:n nojalla saattaa kysymyksen eristämisen voimassa pitämistä tuomioistuimen tutkittavaksi. Nämä seikat huomioon ottaen ehdotusta kohteen eristämisestä voidaan pitää perusoikeusnäkökulmasta hyväksyttävänä.

Salaiset pakkokeinot

Telekuuntelu, televalvonta ja matkaviestimien sijaintiedon hankkiminen

Yleisesti voidaan todeta, että telepakkokeinoja ja niiden käyttöä koskevat perus- ja ihmisoikeuskysymykset ovat useaan otteeseen olleet eduskunnan perustuslakivaliokunnan tarkasteltavana, jolloin myös perusoikeussääntelyn kehittyminen on voitu ottaa huomioon. Tämän vuoksi tässä käsitellään lähinnä ehdotettavia uusia toimivaltuuksia.

Pakkokeinolain 10 luvun 4 §:ssä säädettäisiin tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta. Jos on todennäköistä, että telekuuntelua koskevassa pykälässä tarkoitettua viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ei ole enää saatavissa telekuuntelulla, esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa takavarikoida tai jäljentää ne samoilla edellytyksillä kuin telekuuntelua voidaan suorittaa. Lisäksi pykälässä säädettäisiin, että jos tietojen hankkiminen kohdistetaan viestin sisällön selvittämiseksi telepäätelaitteeseen välittömästi yhteydessä olevaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvaan henkilökohtaiseen tekniseen laitteeseen tai tällaisen laitteen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen, esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa tietojen hankkimiseen telekuuntelun sijasta, jos telekuuntelua koskevassa 3 §:ssä säädetyt edellytykset täyttyvät.

Myös pakkokeinolain 10 luvun 4 §:n kohdalla olisi kysymys viranomaisten toimivaltuuksia koskevan sääntelyn täydentämisestä, joka osin liittyy tekniseen kehitykseen. Koska kyse olisi luottamuksellisen viestin suojasta, toimivaltuuksien käyttöedellytykset näiltä osin kytkettäisiin telekuuntelutoimivaltuuksien käyttöedellytyksiin. Tämä tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta tulisi kysymykseen vain hyvin vakavien rikosten tutkinnassa. Lisäksi tuomioistuin aina päättäisi tällaisesta tietojen hankkimisesta. Viranomaistoimivaltuuksien kattavan ja täsmällisen sääntelyn, vakavien rikosten selvittämiseen liittyvän merkittävän yhteiskunnallisen intressin ja tuomioistuimen ratkaisun varaan rakentuvan oikeusturvajärjestelmän perusteella ehdotet-

tua sääntelyä voidaankin pitää hyväksyttävänä.

Televalvonnan perusterikoksia koskevaa luetteloa (uuden pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 momentin 2 ja 3 kohta) ehdotetaan muutettavaksi niin, että televalvonta olisi mahdollista myös, kun henkilöä on syytä epäillä teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä rikoksesta taikka seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä.

Mitä tulee ensinnäkin teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehtyihin rikoksiin, niitä koskeva kohta korvaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 1 momentin 2 kohdan, jonka mukaan televalvonnan perusterikoksina tulevat muun ohessa kysymykseen automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneet rikokset, jotka on tehty telepäätelaitetta käyttäen. Kysymys olisi tältä osin siis perusterikosten piiriin laajentamisesta. Nykyisen lain mukaan seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö ei myöskään oikeuta televalvonnan käyttämiseen. Samanlaisia laajennuksia ehdotetaan teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella tapahtuvan televalvonnan sääntelyyn (uuden pakkokeinolain 10 luvun 7 §).

Kun arvioidaan televalvontaa koskevaan sääntelyyn ehdotettavia muutoksia, on otettava ensinnäkin huomioon se, että kysymyksessä on telekuuntelua vähäisempi kajoaminen luottamuksellisen viestinnän suojaan. Rikoksen selvittämisen näkökulmasta televalvonta on tehokas keino rikoksen selvittämiseksi nimenomaan silloin, kun rikos on tehty teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen. Perusterikosten piiriin laajentamiseen on tekniseen kehitykseen ja siitä aiheutuvaan rikosten tekotapojen muuttumiseen liittyvää perusteltua syytä. Automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuvan rikoksen osalta nykyinenkin lainsäädäntö ei edellytä rikokselta tiettyä vakavuustasoa. Tästä ei eduskunnan perustuslakivaliokunta huomauttanut pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n säätämisen yhteydessä (PeVL 8/1994 vp). Huomattava on myös se, että pakkokeinojen käyttämistä ohjaavista periaatteista erityisesti suhteellisuusperiaate ohjaa keinojen käyttämistä niin, että niitä ei käytetä vähäisimmissä tapauksissa. Kun lisäksi otetaan huomioon se, että televalvonnan käyttämisestä edelleen

päätäisi lopullisesti tuomioistuin lukuun ottamatta eräitä asianomistajan tai muun henkilön suostumuksella suostumuksella tapahtuvia televalvonnan käyttämistilanteita, televalvonnan perusterikosten laajentamista teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehtyihin rikoksiin ei voida pitää perusoikeusnäkökulmasta ongelmallisena.

Edellisessä kappaleessa todettu koskee monelta osin myös televalvonnan käyttämistä rikoslain 20 luvun 8 §:ssä rangaistavaksi säädetyn seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön selvittämisessä. Mainitusta rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus on tosin vain kuusi kuukautta vankeutta. On kuitenkin otettava huomioon se, että kysymys on nimenomaan paritus- tai ihmiskaupparikoksen kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä. Kun rangaistussäännöstä säädettiin, eduskunnan perustuslakivaliokunta (PeVL 17/2006 vp) kiinnitti huomiota parituksen ja ihmiskaupan uhrin asemassa olevien prostituoitujen psyykkisen ja fyysisen koskemattomuuden suojaan samoin kuin oikeuteen määrätä itsestään ja ruumiistaan. Kriminalisoinnilla pyritään heikentämään ihmiskauppa- ja paritusrikoksiin syyllistyvien toimintaedellytyksiä. Näiden perustuslakivaliokunnan lausunnossa esiin tuotujen näkemysten lisäksi on syytä korostaa sitä rikosten selvittämisen intressiin liittyvää näkökohtaa, että televalvontatiedot ovat käytännössä osoittautuneet hyödyllisiksi hyväksikäyttörikosten selvittämisessä. Ylimääräistä tietoa koskevat säännösehdotukset (erityisesti uuden pakkokeinolain 10 luvun 56 §) tarkoittaisivat sitä, että paritus- ja ihmiskaupparikosten tutkinnassa esimerkiksi televalvonnalla saatua ylimääräistä tietoa ei saisi enää käyttää seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön tutkinnassa. Perusoikeusjärjestelmään kiinnittyvät hyväksyttävät perusteet on löydettävissä sille, että televalvonnan perusterikosten piiriin otetaan myös seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö.

Kuten edellä todettiin, suostumukseen perustuvan televalvonnan perusterikosten piiriä laajennettaisiin pakkokeinolain 10 luvun 7 §:ssä. Lähtökohtaisesti tällainen televalvonta olisi mahdollista, kun on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on

vähintään kaksi vuotta vankeutta. Lukuun ottamatta nykyisin sähköisen viestinnän tietosuojalain 36 §:n 3 momentin soveltamisalaan kuuluvia tapauksia näissäkin tilanteissa televalvonnan käyttämisestä päättäisi tuomioistuin. Pykälän yksityiskohtaisista perusteluista ilmenee, että suostumuksen tulee olla annettu vapaaehtoisesti ennen toimenpiteeseen ryhtymistä ja ymmärtäen sen merkitys. Sen saamiseksi ei esitutkintaviranomaisen puolelta saisi käyttää taivuttelua tai muuta vastaavaa johdattelua. Nämä sekä edellä muun kuin suostumukseen perustuvan televalvonnan yhteydessä esitetyt seikat huomioon ottaen suostumukseen perustuvan televalvonnan sääntelyä ehdotettavalla tavalla ei voida pitää perusoikeusnäkökulmasta ongelmallisena.

Uusista televalvonnan käyttämistavoista säädettäisiin pakkokeinolain 10 luvun 8 §:ssä. Televalvontaa voitaisiin käyttää myös epäillyn tai tuomitun tavoittamiseksi tapauksissa, joissa hän karttaa esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä taikka ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Rikosten selvittämisen ja rikosvastuun toteuttamisen sekä yleisesti ottaen rikosoikeusjärjestelmän uskottavuuden kannalta tärkeänä voidaan pitää sitä, että pykälässä tarkoitettujen henkilöiden tavoittamiseksi voidaan käyttää riittäviä ja käyttökelpoisia keinoja. Pykälässä olevan viittauksen vuoksi televalvontaa rikosprosessin turvaamiseksi voitaisiin käyttää sarojen rikosten kohdalla kuin televalvontaa ylipäättänsäkin. Rikoksesta säädetyn ankarimman rangaistuksen tulisi olla pääsääntöisesti vähintään neljä vuotta vankeutta. Ehdotettavalle pykälälle voi katsoa olevan hyväksyttävät perusteet.

Uuden pakkokeinolain 10 luvun 10 ja 11 §:ssä säädettäisiin tukiasematietojen hankkimisesta tavalla, joka pitkälti vastaisi voimassa olevan lain matkaviestimien sijaintiedon hankkimista koskevia säännöksiä. Kysymys on perustuslain 9 §:ssä turvattuun liikkumisvapauteen ja 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän suojaan liittyvästä sääntelystä (PeVL 36/2002 vp). Nykyisestä sääntelystä ehdotukset poikkeaisivat ensinnäkin niin, että pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kuitenkin kiireellisissä tilanteissa väliaikaisesti päättää tukiasematietojen hankkimisesta,

kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan hakemuksen. Väliaikaisen päättämisen mahdollisuus liittyisi rikostutkinnallisiin tarpeisiin. Kun otetaan huomioon se, että näissä tapauksissa perusoikeuksiin puuttuminen on vähäinen verrattuna rajoitusten perusteena olevan yhteiskunnallisen intressin tärkeyteen (perusterikoksina lähinnä vakavat rikokset, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta), ja se, että asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta, muutokselle on löydettävissä hyväksyttäviä perusteita. Samaa koskee muutosta, jonka mukaan tukiasematietojen hankkiminen voisi koskea myös tulevaisuudessa kirjautuvia teleosoitteita tai telepäätelaitteita. Tukiasematietojen merkitys rikosten selvittämisen kannalta ei rajoitu menneisiin tapahtumiin tilanteissa, joissa rikoksentehtäjän voi olettaa palaavan rikoksen tekopaikalle tai muulle rikoksen selvittämisen kannalta merkitykselliselle paikalle. Lisäksi lain mukaan edellytyksenä tukiasematietojen hankkimiselle tällaisissa tapauksissa olisi erityinen syy.

Suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta ja tekninen tarkkailu

Uuden pakkokeinolain 10 luvun 12 §:ään otettaisiin säännökset tarkkailusta ja suunnitelmallisesta tarkkailusta. Tarkkailusta säädetään nykyisin vain poliisilaisissa. Tarkkailua pidetään nykyisin sallittuna myös esitutkinnaissa tavanomaisen oikeuden nojalla. Tarkkailulla tarkoitettaisiin tiettyyn henkilöön kohdistettavaa havaintojen tekemistä tiedonhankintatarkoituksessa. Edellytyksenä tarkkailun käyttämiselle olisi se, että sillä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja (2 §:n 1 momentti). Tarkkailussa saataisiin käyttää teknisiä laitteita (esimerkiksi kiikari), mutta sitä ei saisi kohdistaa kotirauhan suojan ydinalueeseen kohdistuvaan vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan. Tarkkailun sääntelyä voidaan pitää tarkkarajaisena ja täsmällisenä.

Tarkkailusta erotettaisiin 10 luvun 12 §:ssä suunnitelmallinen tarkkailu, joka tarkkailusta poiketen olisi muuta kuin lyhytaikaista. Tämä salainen pakkokeino olisi merkitykselli-

nen seurattavan rikoksesta epäillyn henkilön yksityisyyden suojan kannalta, koska sen avulla hänen elämänsä seurattaisiin jonkin aikaa. Tarkkailun kohteena voisi olla esimerkiksi se, mitä hän tekee vapaa-aikanaan ja keitä henkilöitä hän tuolloin tapaa. Myöskään suunnitelmallinen tarkkailu ei saisi kohdistua vakutuiseen asumiseen käytettävään tilaan.

Suunnitelmallisen tarkkailun sääntelyllä pyrittäisiin tarkkailun sääntelemisen tavoin täsmentämään nykyisin epäselvää lainsäädäntötilannetta. Kysymys olisi tältäkin osin siis viranomaistoimivaltuuksien täsmällisestä ja kattavasta sääntelystä. Yksityiselämän suojaan puuttumisen vuoksi, suhteellisuusperiaatteen asettamien vaatimusten pohjalta suunnitelmallista tarkkailua ei voitaisi käyttää vähäisten rikosten tutkinnassa. Edellytyksenä toimivaltuuden käytölle olisi se, että tarkkailtavaa on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, taikka varkaudesta tai kätkemisrikoksesta. Lisäksi uuden pakkokeinolain 10 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan edellytyksenä suunnitelmallisen tarkkailun käytölle olisi se, että sillä voidaan olettaa erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Myös suunnitelmallisen tarkkailun sääntelyä voidaan mainitut seikat huomioon ottaen pitää täsmällisenä ja tarkkarajaisena. Suunnitelmallisen tarkkailun sääntely ei ole perusoikeusnäkökulmasta ongelmallinen.

Uusi tiedonhankintakeino olisi myös pakkokeinolain 10 luvun 14 §:n mukainen peitelty tiedonhankinta. Sillä tarkoitettaisiin tiettyyn henkilöön kohdistuvaa lyhytkestoisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja. Peitelty tiedonhankinta olisi pääsääntöisesti kytketty tietyn vakavuustason rikoksiin. Kyseistä tiedonhankintakeinoa saataisiin käyttää, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Lisäksi peiteltyä tiedonhankintaa saataisiin käyttää eräiden laissa mainittujen rikosten tutkinnassa. Uusi toimivaltuus asettuisi suunnitelmallisen tarkkailun ja peitetoiminnan välimaastoon, koska sitä käyttämällä toisaalta pyrittäisiin henkilökohtaiseen kontaktiin tiedonhankinnan kohteen

kanssa mutta toisaalta ei pyrittäisi kuitenkaan pitkäaikaiseen kanssakäymiseen ja erityisen luottamussuhteen muodostamiseen kuten peitetoiminnassa. Myös peiteltyyn tiedonhankinnan käyttöön ottamisen osalta kysymys olisi rikostutkinnan käytännön tarpeista ja siihen liittyvästä toimivaltuuksien kattavasta ja täsmällisestä sääntelystä. Peiteltyssä tiedonhankinnassa ei puututtaisi yksityiselämän suojaa niin syvällisesti kuin peitetoiminnassa tehdään.

Uuden pakkokeinolain 10 luvun 21 §:n 3 momentissa säädettäisiin henkilön teknisestä seurannasta. Jos teknisen seurannan tarkoituksena on seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaite hänen yllään oleviin vaatteisiin tai mukanaan olevaan esineeseen, saataisiin toimenpide suorittaa vain, jos häntä on syytä epäillä 16 §:n 3 momentissa tarkoitetusta rikoksesta (tekniseen kuunteluun oikeuttavat rikokset). Tältäkin osin kysymys olisi osittain lainsäädännön täsmentämisestä, koska käytännössä esineiden seuranta usein tarkoittaa niitä kuljettavan henkilön seuraamista. Henkilön tekninen seuranta olisi pääsääntöisesti kytketty vain vakavien rikosten tutkintaan. Lisäksi 22 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimien päättäisi henkilön teknisestä seurannasta, joskin pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää toimivaltuuden käyttämisestä väliaikaisesti kiireellisissä tilanteissa.

Uusi tiedonhankintakeino olisi myös uuden pakkokeinolain 10 luvun 23 §:n mukainen tekninen laitetarkkailu. Sen käyttämisen edellytykset kytkettäisiin toimenpiteen kohteena olevien rikosten osalta teknisen kuuntelun edellytyksiin. Lisäksi esitutkintaviranomainen saisi hankkia teknisellä laitteella telesoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitiedot, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Teknisellä laitetarkkailulla ei saisi hankkia tietoa viestin sisällöstä tai tunnistamistiedoista. Teknisestä laitetarkkailusta päättäisi tuomioistuimien, joskin pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kiireellisessä tilanteessa päättää tilapäisestä toimenpiteestä. Tekniselle laitetarkkailulle siis asetettaisiin konkreettisen ja yksilöidyn rikosepäilyn vaatimus (perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 12/1998

vp teknisen tarkkailun edellytyksistä). Kysymys olisi tältäkin osin viranomaistoimivaltuuksien kattavasta ja täsmällisestä sääntelystä, koska tällaisen menettely luonne ja sijoittuminen salaisten pakkokeinojen kentässä ovat tällä hetkellä epäselviä. Huomioon on myös otettava vakavien rikosten selvittämisintressi.

Peitetoiminta ja valeosto

Uuden pakkokeinolain 10 luvun 27 §:n 1 momentissa peitetoiminnan määritelmää täsmennettäisiin voimassa olevan lain mukaiseen verrattuna. Peitetoiminnan edellytyksiin lisättäisiin mainitun pykälän 2 momentin mukaan se, että tiedonhankintaa on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka ennakoitavissa olevan jatkuvuuden tai toistuvuuden vuoksi pidettävä tarpeellisena. Tämä vaatimus ei kuitenkaan koskisi tietoverkossa suoritettavaa peitetoimintaa, johon eivät liity fyysiset työturvallisuusriskit ja joka on muuhun peitetoimintaan verrattuna helpommin dokumentoitavaa.

Peitetoimintaa suorittava poliisimies ei saisi tehdä rikosta eikä aloittaa rikoksen tekemiseen (pakkokeinolain 10 luvun 28 §). Tietyn edellytyksin hän voisi tehdä rikkomusluonteisia rikoksia. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuessaan (10 luvun 29 §) peitetehtävässä oleva poliisimies saisi hankkia toimitiloja tai kulku- tai muita sellaisia välineitä, kuljettaa henkilöitä, esineitä tai aineita, hoitaa taloudellisia asioita taikka avustaa rikollisryhmää muilla näihin rinnastettavilla tavoilla. Jos hän tässä yhteydessä syyllistyisi rangaistavaan tekoon, hän olisi kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos erittäin pätevin perustein on voitu olettaa, että 1) toimenpide tehdään ilman hänen myötävaikutustaan; 2) poliisimiehen toiminta ei tule aiheuttamaan vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka merkittävää vaaraa vai vahinkoa omaisuudelle; ja 3) avustaminen edistää merkittävästi peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista. Peitetoimintaa suorittava poliisimies saisi osallistua valvotun läpilaskun koh-

teena olevaan toimitukseen, jos osallistuminen edistäisi merkittävästi läpilaskun tavoitteen saavuttamista.

Uuden pakkokeinolain 10 luvun 32 §:n mukaan tuomioistuimen ratkaistavaksi olisi saatettava, onko selvitettävänä oleva rikollisuus 27 §:n 2 momentissa tarkoitettua. Tämä ei koskisi kuitenkaan yksinomaan tietoverkossa tehtävää peitetoimintaa. Peitetoimintaa voitaisiin laajentaa, jos sen aikana ilmenee kohteena olevan henkilön tekemäksi epäilty uusi rikos tai syy epäillä muuta kuin kohdehenkilöä rikoksesta.

Valeostoa koskevat säännökset olisivat pakkokeinolain 10 luvun 34—37 §:ssä. Poliisimiehen turvaamisesta peitetoiminnassa ja valeostossa säädetäisiin 38 §:ssä, joka koskisi poliisimiehen varustamista kuuntelun tai ja katselun mahdollistavalla teknisellä laitteella.

Salaisiin tiedonhankintakeinoihin ja erityisesti peitetoiminnan ja valeoston käyttämiseen liittyisi pakkokeinolain 10 luvun 60 § salaisen pakkokeinon käytöstä ilmoittamisesta. Tiedonhankintakeinosta riippuen keinojen käyttämisestä olisi ilmoitettava kohteena olleelle epäillylle sen jälkeen, kun asia on saatu syyttäjän harkittavaksi taikka kun esitutkinta on muuten päätetty tai se on keskeytetty. Ilmoittamista voitaisiin kuitenkin lykätä tai jättää ilmoitus tekemättä laissa säädettyillä perusteilla (esimerkiksi valtion turvallisuuden varmistaminen taikka hengen tai terveyden suojaaminen). Kun harkitaan ilmoituksen tekemättä lykkäämistä tai tekemättä jättämistä, arvioinnissa olisi myös otettava huomioon asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Kun peitetoiminta ja valeosto otettiin poliisilakiin, eduskunnan perustuslakivaliokunta totesi (PeVL 5/1999 vp) peitetoiminnan olevan perusoikeusnäkökulmasta valeostoa merkittävämpi. Valiokunta totesi olevan aihetta arvioida peitetoimintaa ennen muuta yksityiselämän suojan kannalta. Lisäksi todettiin tarve arvioida näitä tiedonhankintakeinoja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan perusoikeuden kannalta. Valiokunta kiinnitti tuolloin huomiota siihen, että peitetoiminnan ala ehdotettiin rajattavaksi pelkästään törkeisiin rikoksiin. Niihin liittyvä rikollisuus kokemuksen mukaan kehittyi

herkästi luonteeltaan järjestäytyneeksi. Valiokunnan mukaan peitetoiminnan taustalla on erityisen painava yhteiskunnallinen intressi ja tämä intressi liittyy myös tavoitteeseen turvata toisten ihmisten perusoikeuksia. Perustuslakivaliokunta vielä kiinnitti huomiota siihen, että peitetoimintaan ei pidä yksittäistapauksessa ryhtyä, jos sitä harjoittavan poliisimiehen turvallisuutta ei pystytä riittävästi varmistamaan.

Esityksen yleisperusteluissa on esitelty peitetoimintaan ja valeostoon liittyvää EIT:n ratkaisukäytäntöä. Sen mukaan poliisiin ei tule provosoida rikoksia, joita ei muuten tehtäisi. Mitä tulee oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, ihmisoikeustuomioistuin on poliisin hallussa olevan näytön syytetylle ilmaisemisen osalta kiinnittänyt huomiota siihen, että ilmaisemisvelvollisuus ei ole ehdoton. Rikojutussa saattaa olla syytetyn edun kanssa kilpailevia intressejä kuten kansallinen turvallisuus, tarve suojella todistajia kostotoimilta tai pitää salassa poliisiin rikostutkimusmenetelmät. Lähtökohtana EIT:n ratkaisukäytännön perusteella voidaan pitää, että peitetoimintaa ja valeostoa koskevan sääntelyn tulee olla yksityiskohtaista.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, peitetoiminnan onnistumisen kannalta on tärkeää, että peitetoiminnassa toimiva poliisimies kykenee saavuttamaan rikollisryhmän jäsenten luottamuksen. Peitepoliisiin tulee voida luottamuksen saavuttaakseen oleskella rikollisten keskuudessa sekä osoittaa tarvittaessa toiminnallaan, että hän suhtautuu rikollisten toimintaan välinpitämättömästi ja jopa hyväksyvästi. Kysymys voi myös olla poliisimiehen oman hengen tai terveyden suojaamisesta. Jos soluttautumalla tehtävä ammattimaisen rikollisryhmän jäseniin kohdistettava peitetoiminta halutaan sallia, on käytännössä pakko hyväksyä mahdollisuus, että peitehenkilön menettely ainakin jälkikäteen arvioiden saattaa olla osallisuutta rikokseen. Näihin näkökohtiin perustuvat tarkkarajaiset ja täsmälliset muutosehdotukset, jotka koskevat poliisimiehen toimintamahdollisuuksia peitetoiminnassa.

Tämän lisäksi on otettava huomioon se, että peitetoiminta edelleen voisi koskea vain vakavia ja muutenkin aikaisempaa täsmällisemmin määritettäviä rikoksia. Ehdotettavas-

sa pakkokeinolain 10 luvun 60 §:ssä otettaisiin huomioon vaatimukset, joita perustuslain 21 § ja EIT:n ratkaisukäytäntö asettavat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamiselle rikosprosessissa. Valvottuun läpilaskuun osallistumisen (10 luvun 29 §:n 2 momentti) osalta on huomattava, että kysymys olisi poliisin valvonnassa tapahtuvasta menettelystä, joka tapahtuisi tarkoin määritellyn edellytyksin vakavan rikoksen selvittämiseksi (41 §).

Tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku

Tietolähteen ohjatusta käytöstä säädettäisiin pakkokeinolain 10 luvun 39 ja 40 §:ssä sekä valvotusta läpilaskusta 41 ja 42 §:ssä.

Tietolähteen ohjatussa käytössä tietoja ei saisi pyytää hankittavaksi sellaisella tavalla, joka edellyttäisi viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Muutenkin tietolähteen ohjattua käyttöä koskevilla säännöksillä lainsäädäntöä täydennettäisiin perustuslain vaatimukset täyttävällä tarkkarajaisella ja täsmällisellä sääntelyllä.

Valvotussa läpilaskussa olisi kysymys siitä, että esitutkintaviranomainen saisi olla puuttumatta esineen, aineen tai omaisuuden kuljetukseen tai muuhun toimitukseen tai siirtää tällaista puuttumista, jos tämä on tarpeen tekeillä olevaan rikokseen osallisten henkilöiden tunnistamiseksi taikka tekeillä olevaa rikosta vakavamman rikoksen tai laajemman rikoskokonaisuuden selvittämiseksi. Valvottua läpilaskua saisi käyttää, jos on syyttä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Edellytyksenä olisi lisäksi, että läpilaskua voidaan valvoa ja siihen voidaan tarvittaessa puuttua. Valvotusta läpilaskusta ei saisi aiheuttaa merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa.

Yleisperusteluissa on jo tuotu esiin, miten eduskunnan valiokunnat perustuslakivaliokunta mukaan lukien ovat useaan otteeseen kehottaneet laatimaan valvottua läpilaskua koskevat säännökset. Tähän on viimeksi kiinnitetty huomiota käsiteltäessä hallituksen

esitystä HE 26/2008 vp, joka sisältää ehdotuksen laiksi poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta (PeVL 35/2008 vp ja LaVL 23/2008 vp). Nyt pakkokeinolain 10 luvun 41 §:ään otettaisiin valvotun läpilaskun määritelmä sekä täsmällisesti rajatut käyttöedellytykset, jotka on sidottu vakavien rikosten selvittämistarpeeseen.

Eräät muut pakkokeinolain 10 luvun säännökset

Uuden pakkokeinolain 10 luvun 49 §:ään otettaisiin säännökset salaisen pakkokeinon käyttöä koskevasta ilmaisukiellosta. Ilmaisukiellosta jo säädetään voimassa olevassa esitutkintalaissa, ja säännökset ehdotetaan täydennettyinä otettavaksi myös uuteen esitutkintalakiin (11 luvun 5 §). Mahdollisuutta ilmaisukiellon määrittämiseen on myös salaisen pakkokeinon käytön yhteydessä pidettävä välttämättömänä, koska keinon käytöstä ilmoittaminen kohdehenkilölle vesittäisi keinon käytön ja vaarantaisi sen tarkoituksen toteutumisen. Ilmaisukiellolle asetettaisiin tiukka kynnys, koska ilmaisemiskiellon edellytyksenä olisivat tärkeät tutkinnalliset syyt. Ilmaisukiellon rikkomisesta säädetävän ran-

gaistusuhkankin vuoksi ilmaisukieltoa koskeva menettely kirjallisine ilmoituksineen ja ilmoitettavine seikkoineen olisi tarkasti määritelty.

Pakkokeinolain 10 luvussa säädettäväksi ehdotettavien tiedonhankintakeinojen kannalta huomioon on otettava ylimääräisen tiedon käyttämistä (56 §), telekuuntelun, teknisen kuuntelun ja teknisen laitetarkkailun keskeyttämistä (58 §) sekä kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittämistä (59 §) koskevat yksityiskohtaiset säännökset, joilla keinokohtaisia säännöksiä täydentäen rajoitettaisiin salaisen pakkokeinon käytössä saatujen tietojen hyödyntämistä.

4.3 Säättämisyjärjestyksen arviointi

Edellä mainituilla perusteilla lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. Koska säättämisyjärjestystä koskevista kysymyksistä osa on tulkinnanvaraisia, on tarpeen pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Esitutkintalaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Soveltamisalasäännökset

1 §

Lain soveltamisala

Rikoksen esitutkinta toimitetaan tämän lain mukaisesti, jollei laissa erikseen toisin säädetä.

Pakkokeinojen käyttämisestä ja esitutkintaviranomaisen tiedonhankinnasta on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään.

2 §

Esitutkinnassa selvittävät asiat

Esitutkinnassa selvitetään:

1) asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat;

2) mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi;

3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; ja

4) suostuuko asianomistaja ja aikooko rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä ri-

kosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä.

Esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.

2 luku

Esitutkintaan osalliset

1 §

Viranomaiset esitutkinnassa

Esitutkinnan toimittaa poliisi.

Poliisin lisäksi esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tull- ja sotilasviranomaiset siten kuin niiden esitutkintatoimivallasta säädetään rajavartiolaissa (578/2005), tullilaissa (1466/1994), sotilaskurinpitolaissa (331/1983) ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa (1251/1995).

Esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan osallistuu virallinen syyttäjä.

2 §

Tutkinnanjohtaja

Esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, jona toimii pakkokeinolain (/) 2 luvun 9 §:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Virallinen syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana kuitenkin vain 4 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa. Poliisin toimittamassa esitutkinnassa saa rikosylikonstaapeli tai

ylikonstaapeli toimia tutkinnanjohtajana asian laatuun liittyvästä tai muusta vastaavasta perustellusta syystä ja muun viranomaisen toimittamassa esitutkinnassa virkamies, jonka oikeudesta toimia tutkinnanjohtajana säädetään laissa erikseen.

Samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvien rikosten tutkinnanjohtajien esimieheksi voidaan määrätä tutkinnan yleisjohtaja, joka päättää esitutkinnan yhteensovittamisesta ja joka voi tuossa tarkoituksessa antaa alaisenaan toimivia tutkinnanjohtajia koskevia määräyksiä.

3 §

Tutkija

Tutkija suorittaa tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena epäiltyä rikosta koskevat kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet sekä toteuttaa tutkinnanjohtajan antamat asian tutkintaa koskevat määräykset ja suorittaa muut tutkijalle lain mukaan kuuluvat toimenpiteet.

4 §

Erityiset tutkintajärjestelyt

Virallinen syyttäjä johtaa esitutkintaa, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Vaikka poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta ei ole tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä, syyttäjä voi rikoksen vakavuuden tai asian laadun sitä muuten edellyttäessä päättää ryhtymisestä tutkinnanjohtajaksi. Syyttäjä voi edellä tarkoitetuissa tapauksissa johtaa esitutkintaa myös siltä osin kuin asiassa on poliisimiehen lisäksi muu epäilty, jos se on asian selvittämiseksi tarkoituksenmukaista. Syyttäjä ei toimi tutkinnanjohtajana, jos asia käsitellään rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana.

Tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjällä on tuossa tehtävässään samat toimivaltuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla päällystöön kuuluvalla poliisimiehellä.

Poliisimiehen tekemäksi epäilty rikos tutkitaan aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, jos asia ei ole rikesakko- tai

rangaistusmääräysasiana käsiteltävä. Muutenkin rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulee tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu.

5 §

Esitutkinnan asianosaiset

Esitutkinnassa asianosaisia ovat:

- 1) asianomistaja;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa.

Asianosaisen huoltajaan tai edunvalvojaan, asianosaisena olevan oikeushenkilön lakimääräiseen toimitukseen tai muuhun johtoon kuuluvaan edustajaan taikka muun asianosaisen lailliseen edustajaan sovelletaan soveltuvin osin tämän lain asianosaisia koskevia säännöksiä.

Tarvittaessa tutkinnanjohtaja päättää siitä, onko henkilöä pidettävä asianosaisena.

6 §

Avustaja ja tukihenkilö

Jos asianosaisella on avustaja tai tukihenkilö, tämä osallistuu esitutkintaan laissa säädettyllä tavalla.

7 §

Esitutkintavirkamiehen esteellisyys

Tutkinnanjohtaja, tutkija ja muu esitutkintaviranomaisen virkamies eivät saa esteellisenä osallistua esitutkintaan.

Esitutkintavirkamiehen esteellisyyttä koskeva kysymys on ratkaistava viipymättä. Virkamies itse tai tarvittaessa hänen esimiehensä ratkaisee kysymyksen esteellisyydestä. Jos virallinen syyttäjä on tutkinnanjohtajana, häntä on kuultava tutkijan esteellisyyttä koskevasta kysymyksestä ja hän voi ottaa kysymyksen ratkaistavakseen.

Esteellisen esitutkintavirkamiehen tilalle on viipymättä määrättävä esteetön virkamies. Esitutkintavirkamies saa kuitenkin esteellisenäkin ryhtyä esitutkintatoimenpiteeseen, jota

rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttää.

8 §

Esteellisyyssperusteet

Esitutkintavirkamies on esteellinen, jos:

1) hän tai hänen läheisensä on esitutinnan asianosainen;

2) hän tai hänen läheisensä avustaa taikka edustaa asianosaista tai sitä, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa;

3) asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen 3 momentissa tarkoitettulle läheiselleen;

4) hän on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa;

5) hän tai hänen 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä on hallituksen, hallintoneuvoston tai niihin rinnastettavan toimielimen jäsenenä taikka toimitusjohtajana tai sitä vastaavassa asemassa sellaisessa yhteisössä, säätiössä, valtion liikelaitoksessa tai laitoksessa, joka on asianosainen tai jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa;

6) hän tai hänen 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä kuuluu viraston tai laitoksen johtokuntaan tai siihen rinnastettavaan toimielimeen ja kysymys on asiasta, joka liittyy tämän viraston tai laitoksen ohjaukseen tai valvontaan; tai

7) luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu.

Esteellisyyttä ei 1 momentin 4 kohdan nojalla aiheudu yksinomaan sen vuoksi, että asianosaisena on valtio.

Läheisellä tarkoitetaan 1 momentissa esitutkintavirkamiehen:

1) puolisoa ja lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa, isovanhempaa ja hänelle muuten erityisen läheistä henkilöä samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa;

2) vanhemman sisarusta sekä hänen puolisoaan, virkamiehen sisarusten lapsia ja virkamiehen entistä puolisoa; sekä

3) puolison lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa ja isovanhempaa samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa sekä virkamiehen puolison sisarusten lapsia.

Läheisenä pidetään myös vastaavaa puoliskulaista. Puolisoilla tarkoitetaan aviopuolisoita sekä avioliitonomaisissa olosuhteissa ja rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä.

3 luku

Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset

1 §

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen

Kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi, esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava ilmoitus. Jos ilmoitus on epäselvä tai puutteellinen, ilmoituksen tekijää on tarvittaessa kehotettava täsmentämään tai täydentämään sitä.

Rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee myös muuten kuin 1 momentissa tarkoitettulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitetut toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty.

2 §

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtäminen

Jos ilmoitus rikoksesta on tehty sellaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka tehtäviin esitutinnan toimittaminen asiassa ei kuulu, tämän on heti kirjattava asia vastaanotetuksi sekä toimitettava ilmoitus ja mahdollinen muu asiassa kertynyt aineisto asianomaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka on viivytyksettä kirjattava ilmoitus.

3 §

Esitutinnan toimittaminen

Esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen pe-

rusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty.

Ennen esitutinnan aloittamista esitutkin-taviranomaisen on tarvittaessa selvitettävä 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutinnan toimittamatta jättämisestä. Esitutinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovelletaan soveltuvin osin tämän lain säännöksiä.

Tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saadaan ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöstä.

4 §

Asianomistajarikoksen esitutinnan toimit-taminen

Jos virallinen syyttäjä saa nostaa syytteen rikoksesta ainoastaan asianomistajan vaatimuksesta (*asianomistajarikos*), esitutkinta toimitetaan vain, jos asianomistaja on ilmoit-tanut esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, tutkinta on lopetettava.

Asianomistajarikoksen esitutkinta saadaan aloittaa, vaikkei rangaistusvaatimusta ole-kaan tehty, jos asianomistaja ei ilmeisesti vielä tiedä rikoksesta eikä tutkintaa voida siirtää rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Tutkinnan aloittamisesta on tällöin viipymät-tä ilmoitettava asianomistajalle. Tutkinta on lopetettava, jos asianomistaja tiedon rikok-sesta saatuaan ei ilmoita vaativansa rikok-seen syyllistyneelle rangaistusta.

Jos virallinen syyttäjä saa lain mukaan yleisen edun sitä vaatiessa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta, vaikkei asianomista-ja vaatisikaan rikokseen syyllistyneelle ran-gaistusta, esitutkinta on syyttäjän pyynnöstä toimitettava.

Jos sen osoittaminen, että rikos on tapahtu-nut, on lain mukaan edellytys johonkin toi-menpiteeseen ryhtymiseen tai jonkin etuuden

säilyttämiseen, asianomistajarikoksen esitut-kinta on toimitettava tarpeellisessa laajuudes-sa asianomistajan pyynnöstä, vaikkei hän il-moitakaan vaativansa rikokseen syyllisty-neelle rangaistusta.

5 §

Rikollisen teon tutkinta

Kun alle 15-vuotiaan epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon, toimitetaan tarvitta-essa esitutkinta sen selvittämiseksi, onko 15 vuotta täyttänyt ollut osallisena teossa. Tällöin esitutkinnassa selvitetään kunkin epäillyn osalta 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetu-t seikat.

Alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn rikol-lisen teon johdosta toimitetaan lisäksi tarvit-taessa esitutkinta:

- 1) asianomistajan pyynnöstä teolla menetety-n omaisuuden saamiseksi takaisin tai hänen vahingonkorvausoikeutensa toteuttamiseksi;
- 2) menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseksi; tai
- 3) epäiltyyn kohdistettavien lastensuojelu-toimenpiteiden tarpeen tai muun epäillyn etuun liittyvän selvittämistarpeen vuoksi.

Esitutkinta voidaan 2 momentin 3 kohdassa tarkoitettussa tapauksessa toimittaa, vaikka asianomistajarikoksen asianomistaja ei ole esittänyt 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua vaa-timusta.

6 §

Ilmoitus esitutinnan aloittamisesta

Tutkinnanjohtajan on ilmoitettava esitut-kinnan aloittamisesta rikoslain (39/1889) 40 luvun 11 §:n 1 kohdassa tarkoitettun vir-kamiehen esimiehelle mahdollisia virka-miesoikeudellisia toimenpiteitä varten, jos virkamiestä epäillään rikoksesta, josta sää-detty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Tutkinnanjohtajalla on oi-keus ilmoittaa myös virkamiehen tekemäksi epäillyn muun rikoksen esitutkinnan aloitta-misesta, jos tutkittavana oleva rikos on sel-lainen, että sillä voidaan olettaa olevan mer-kitystä virkatehtävien suorittamisen kannalta.

7 §

Asianosaisten pyytämät toimenpiteet

Asianosaisten pyytämät kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet on suoritettava, jos hän osoittaa, että ne saattavat vaikuttaa asiaan, ja jollei niistä aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia.

Asianosaisten pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä päättää esitutkinnan aikana tutkinnanjohtaja tai 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla virallinen syyttäjä. Kun asia on siirretty syyttäjälle, niistä päättää syyttäjä.

8 §

Ulkomailla tehty rikos

Esitutkintaviranomainen voi tutkia ulkomailla tehdyksi epäillyn rikoksen, jos rikokseen rikoslain 1 luvun säännösten nojalla voidaan soveltaa Suomen lakia ja jos esitutkinnan toimittaminen Suomessa on tutkinnallisista syistä ja rikosvastuun toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaista. Kansainvälisestä yhteistyöstä rikosten selvittämiseksi säädetään laissa erikseen.

Kun asianomistaja ilmoittaa esitutkintaviranomaiselle toisen Euroopan unionin jäsenvaltion alueella tehdystä rikoksesta, asianomistajan ilmoitus ja hänen vaatimuksensa on toimitettava sen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, jonka alueella rikos on tehty, jos esitutkintaviranomainen ei 1 momentin mukaisesti tutki rikosta. Edellytyksenä toimittamiselle on lisäksi, että asianomistaja ei ole voinut tehdä ilmoitusta ja esittää vaatimuksiaan tekopaikan valtiossa tai että vakavan rikoksen ollessa kysymyksessä hän ei ole halunnut menetellä niin.

9 §

Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä il-

meisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia.

Jos viranomainen sen perusteella, mitä muussa laissa säädetään, jättää ryhtymättä toimenpiteisiin rikoksesta epäillyn saattamiseksi syytteeseen, esitutkinta toimitetaan kuitenkin vain erityisestä syystä.

Tässä pykälässä tarkoitetut päätökset tekee tarvittaessa tutkinnanjohtaja.

10 §

Esitutkinnan rajoittaminen

Virallinen syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinnan lopettaminen edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista.

Esitutkinta on 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.

11 §

Esitutkinnan toimittamisaika

Esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä.

Alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti.

Esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen.

12 §

Esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen

Esitutkintatoimenpiteet saadaan tutkinnanjohtajan päätöksellä siirtää myöhempään ajankohtaan, jos siirtäminen on välttämätöntä tutkittavana olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi ja jos siirtämisestä ei aiheudu vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa.

13 §

Esitutinnan keskeyttäminen

Esitutkinta saadaan sen aloittamisen jälkeen tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Esitutinnan keskeyttämisestä päätettäessä on erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu.

Esitutkintaa on jatkettava ilman aiheutonta viivytystä, kun edellytyksiä keskeyttämiselle ei enää ole.

14 §

Suppean esitutinnan edellytykset

Yksinkertaisissa ja selvissä asioissa esitutkinta saadaan suorittaa suppeana siten kuin siitä jäljempänä säädetään, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa.

Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen johdosta saadaan toimittaa suppea esitutkinta vain, jos asia käsitellään rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana.

Tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta täydellisenä vai suppeana.

4 luku

Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet

1 §

Tasapuolisuusperiaate

Esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet.

2 §

Syyttömyysolettama

Rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.

3 §

Oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen

Rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään.

4 §

Suhteellisuusperiaate

Esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvitettävään rikokseen, selvitettävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden.

5 §

Vähimmän haitan periaate

Esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi.

Esitutkintatoimenpiteellä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

6 §

Hienotunteisuusperiaate

Esitutinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti.

7 §

Lasten kohtelu esitutkinnassa

Alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.

Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko alle 18-vuotiaaseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.

8 §

Edunvalvojan määrääminen lapselle

Tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Tutkinnanjohtajan on tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Hakemuksen voi tehdä myös virallinen syyttäjä, holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti tai sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin (*sosiaaliviranomainen*). Edunvalvojan määräys on voimassa sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu.

Edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksetaan valtion varoista. Muuten edunvalvonnassa noudatetaan soveltuvin osin holhoustoimesta annetun lain säännöksiä.

9 §

Henkilön asema esitutkinnassa

Kun henkilöön kohdistetaan esitutkintatoimenpiteitä, hänelle on mahdollisimman nopeasti ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa. Tällainen ilmoittamisvelvollisuus koskee myös asemassa tapahtuneita muutoksia.

Henkilöä voidaan kohdella esitutkinnassa kuultavana, jos hänen asemansa on epäselvä.

10 §

Oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa

Asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Asianosaiselle on ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä. Rikoksesta epäillylle oikeudesta on kirjallisesti ilmoitettava viipymättä, kun hän menettää vapautensa kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen yhteydessä. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin selvittävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan.

Tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän on tehtävä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla, ja puolustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle, kun siihen on aihetta mainitun luvun 1 §:n 3 momentin nojalla.

Asianosaisen avustajan kelpoisuudesta ja sen ratkaisemisesta säädetään 11 luvun 3 §:ssä.

11 §

Epäillyn yhteydenpito avustajaan

Rikoksesta epäiltynä kiinniotetulla, pidätyllä tai vangitulla on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeuslaissa (768/2005) ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) tarkemmin säädetään.

Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuus turvataan.

12 §

Esitutinnan käsittelykieli

Esitutkinnassa käytetään kaksikielisen esitutkintaviranomaisen virka-alueella rikoksesta epäillyn kieltä, joko suomea tai ruotsia. Jos epäillyt ovat erikielisiä tai jos epäillyn kieli ei ole suomi tai ruotsi, esitutkintaviranomainen päättää käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Jos kielivalintaa ei voida tehdä tällä perusteella, käytetään esitutkintaviranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kieltä. Esitutkinnassa käytetään yksikielisen esitutkintaviranomaisen toimittamassa esitutkinnassa viranomaisen virka-alueen kieltä, jollei viranomaisen asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen päättä toisen kielen käyttämisestä.

Esitutkinnassa jokaisella on kuitenkin oikeus 1 momentista riippumatta käyttää suomea tai ruotsia kielilain (423/2003) 10 §:ssä säädetyllä tavalla. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki silloin, kun viranomaisen ei ole käytettävä sen kanssa asioivan henkilön kieltä.

Oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnassa säädetään saamen kielilaissa (1086/2003).

Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä on oikeus esitutkinnassa käyttää kieltä, jota hän ymmärtää ja osaa puhua riittävästi. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki. Tulkkaus on vastaa-

valla tavalla järjestettävä silloin, kun se on kuultavan aisti- tai puhevian takia tarpeen.

13 §

Asiakirjan kääntäminen

Asian kannalta olennainen esitutkintaineistoon kuuluva asiakirja tai sen osa on käännettävä 12 §:ssä tarkoitetulle asianosaisten käyttämälle kielelle, jos kääntäminen on tulkkauksesta huolimatta tarpeen asianosaisten oikeuden valvomiseksi. Kääntäminen tapahtuu valtion kustannuksella, jollei esitutkintaviranomainen itse huolehdi kääntämisestä.

Asiakirjan kääntämisestä on lisäksi voimassa, mitä kääntämisestä kielilaissa ja saamen kielilaissa säädetään.

14 §

Ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kieli

Esitutkintaan liittyvissä ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä käytettävästä kielestä säädetään kielilain 19 §:n 3 momentissa ja saamen kielilain 15 §:n 1 momentissa.

Muulle kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliselle on ilmoitus, kutsu tai kirje lähetettävä mahdollisuuksien mukaan kielellä, jota hänen voidaan olettaa riittävästi ymmärtävän.

15 §

Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa

Asianosaisella on esitutinnan aloittamisen jälkeen oikeus saada tieto esitutkintaan johdaneista ja esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista.

Esitutkintaviranomainen voi esitutinnan aikana rajoittaa asianosaisten oikeutta saada tieto 1 momentissa tarkoitetuista seikoista, jos tietojen antamisesta on haittaa asian selvittämiseksi. Huomioon on otettava myös viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) ja muualla laissa olevat asianosaisten tiedonsaantioikeutta koskevat rajoitukset.

Esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säädetään 9 luvun 7 §:ssä.

5 luku

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyö

1 §

Ilmoitus syyttäjälle

Esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava sille tutkittavaksi tulleesta rikoksesta viralliselle syyttäjälle. Esitutkinta- ja syyttjäviranomaiset päättävät yhdessä ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvista rikoksista niille kuuluvan toimivallan perusteella. Ilmoitus on kuitenkin aina viipymättä tehtävä asiasta, jossa rikoksesta epäiltynä on poliisimies, jollei asiaa käsitellä rikesakko- tai rangaistusmääräysasiana.

Syyttäjälle on lisäksi ilmoitettava sellaisista rikosasioista, joista hän on erikseen pyytänyt ilmoittamaan.

2 §

Syyttäjän toimivaltuudet esitutkinnassa

Esitutkintaviranomaisen on virallisen syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin noudatettava syyttäjän määräyksiä, joilla pyritään turvaamaan asian selvittäminen 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

Syyttäjä päättää esitutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä hänelle esitutkinnan päättämisen jälkeen.

Syyttäjän toimimisesta tutkinnanjohtajana säädetään 2 luvun 4 §:ssä.

3 §

Yhteistyövelvollisuus

Esitutkintaviranomaisen tulee asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla ilmoittaa viralliselle syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten. Pakkokeinojen käyttöön liittyvästä il-

moittamisvelvollisuudesta säädetään pakkokeinolaissa (/).

Syyttäjän on tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän tulee neuvotella esitutkintayhteistyön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä.

6 luku

Läsnäolo esitutkinnassa

1 §

Velvollisuus saapua esitutkintaan

Jos on syytä olettaa, että henkilöltä saadaan selvitystä rikoksesta, tai jos hänen läsnäolonsa esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muuten tarpeen rikoksen selvittämiseksi, hän on velvollinen kutsusta saapumaan esitutkintaan sen poliisilaitoksen toimialueella, jossa hän oleskelee.

Kutsussa on ilmoitettava tutkittavana oleva rikos ja kutsuttavan asema esitutkinnassa.

2 §

Nouto esitutkintaan

Jos esitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan noutaa sinne. Rikoksesta epäilty voidaan noutaa ilman kutsuakin, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, että hän ei noudata kutsua, tai jos on syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.

Noudosta päättää tutkinnanjohtaja. Noudosta on annettava noudettavaksi määrätylle kirjallinen määräys. Jos määräystä ei asian kiireellisyyden vuoksi ole kirjallisena, määräys ja sen perusteena olevat seikat on kerrottava noudettavalle kiinniottamisen yhteydessä.

Etsinnästä kuulusteluun noutoa varten säädetään pakkokeinolaissa 8 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa ja 4 §:ssä.

3 §

Välitön kuuleminen

Rikospaikalta tai sen välittömästi läheisyydestä tavatun henkilön on poliisimiehen kehotuksesta jäätävä tälle paikalle tai saavuttava välittömästi muuhun saman poliisilaitoksen toimialueella olevaan paikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla. Jos hän ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyy noudattamasta kehotusta tai tämä on hänen käyttäytymisensä perusteella todennäköistä, poliisi voi estää häntä poistumasta paikalta tai ottaa hänet kiinni ja viedä kuultavaksi.

Rikospaikalta poistumassa oleva saadaan ottaa kiinni 1 momentissa tarkoitetun kehotuksen antamiseksi, jos olosuhteet ovat sellaiset, että kehotusta ei voida muuten saattaa hänen tietoonsa ja asian selvittäminen muuten vaarantuisi.

4 §

Tutkintatoimenpiteiden viivytyksetön aloittaminen

Esitutkintatoimenpiteet, joiden vuoksi henkilö on kutsusta saapunut tai noudettu esitutkintaan taikka on 3 §:n nojalla määrätty jäädään paikalle tai viety kuultavaksi, on aloitettava ilman aiheutonta viivytystä.

5 §

Läsnäolon kesto

Ketään ei saa pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä.

Muu kuin rikoksesta epäilty on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa enintään 6 tuntia kerrallaan. Epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, on velvollinen olemaan läsnä kerrallaan enintään 12 tuntia ja, jos pidättämiseen on pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n mukaiset edellytykset, enintään 24 tuntia. Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäilty on erittäin painavista syistä velvollinen olemaan läsnä kerrallaan yli 12 tuntia ja enintään 24 tuntia.

Esitutkinnassa ollutta ei saa ilman erityistä syytä uudelleen velvoittaa saapumaan tai noutaa sinne seuraavien 12 tunnin aikana siitä, kun hän on poistunut esitutkinnasta.

6 §

Poistumisen estäminen

Rikoksesta epäiltyä, joka on 5 §:n 2 momentin nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu, saadaan esitutkinnassa pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi.

7 §

Ilmoitus sotilasviranomaiselle

Sotilaan noutamisesta tai kiinniottamisesta esitutkintaa varten taikka vapaaksi päästämisestä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee.

7 luku

Kuulustelut

1 §

Kuulusteltavan läsnäolo

Kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa.

Jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, asianosainen saa antaa lausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Samoin edellytyksin saadaan todistajaa kuulustella puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Rikoksesta epäiltyä saadaan kuulustella asiamiehen välityksellä vain, jos asia koskee rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta.

Asianosaiselta ja todistajalta on otettava vastaan heidän tarjoamansa kuulustelukertomusta täydentävät kirjalliset selvitykset.

2 §

Asianomistajan kuulustelemisrajoitukset

Asianomistaja, jolla ilmeisesti ei ole tutkittavaa asiaa selventäviä tietoja, voidaan jättää esitutkinnassa kuulustelematta, jos hän on rikosilmoituksen tehdessään tai muussa yhteydessä ilmoittanut syytteestä päättämistä ja oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat. Asianomistajan kuulusteleminen voidaan jättää tämän omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää.

3 §

Päihtyneen kuulusteleminen

Jos henkilö on niin päihtynyt alkoholista tai muusta huumausainesta, että hänen ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä, häntä saa kuulustella vain, jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Kuulustellulle on varattava tilaisuus myöhemmin uudelleen tarkastaa kertomuksensa siten kuin kuulustelukertomuksen tarkastamisesta jäljempänä säädetään.

4 §

Mielentilaltaan häiriintyneen kuulusteleminen

Jos kuulusteltavan ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä mielenterveyden häiriön, järkytyksen tai muun vastaavan syyn takia, sovelletaan vastaavasti, mitä 3 §:ssä säädetään. Kuulustelemisesta on tarvittaessa neuvoteltava kuulusteltavan läheisten ja lääkärin kanssa.

5 §

Kuulusteltavan kohtelu

Kuulusteltavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityi-

sistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapautteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyhin vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja.

Kuulustelun saa toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana ainoastaan, jos:

- 1) kuulusteltava sitä pyytää;
- 2) asia tutkitaan suppeassa esitutkinnassa, johon kuulusteltava on 6 luvun 3 §:n mukaan velvollinen heti jäämään tai saapumaan; tai
- 3) kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta.

Kuulusteltavalle on annettava tilaisuus säännölliseen ateriointiin ja riittävään lepoon.

6 §

Asianomistajan totuudessa pysymisvelvollisuus

Asianomistajan sekä tämän laillisen edustajan ja asiamiehen on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin.

7 §

Todistajana kuulemisen esteet

Todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja.

8 §

Todistajan ilmaisovelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastamasta kysymykseen, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Todistaja, jolla on 1 momentissa tarkoitettu ilmaisuvelvollisuus, on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, joka mainitun pykälän 3 momentin nojalla voidaan velvoittaa todistamaan salassa pidettävästä asiasta, on oikeutettu todistamaan tästä esitutkinnassa, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka sellaisen rikoksen yrittäminen tai osallisuus siihen.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö, joka mainitun pykälän 4 momentin nojalla voidaan velvoittaa vastaamaan pykälän 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun kysymykseen, on velvollinen vastaamaan tällaiseen kysymykseen ja esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston myös esitutkinnassa, jos tutkittavana on 3 momentissa tarkoitettu rikos.

9 §

Todistajankuulustelu tuomioistuimessa

Jos todistajalla ilmeisesti on tiedossaan seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljittelemiseksi ja pois ottamiseksi, ja hän kieltäytyy sitä ilmaisemasta, vaikka hän saattaa olla ilmaisemiseen velvollinen tai 8 §:n 3 momentin mukaan ilmaisemiseen oikeutettu, kysymys kieltäytymisen perusteesta tutkitaan tutkinnanjohtajan pyynnöstä tuomioistuimessa. Todistajankuulustelu toimitetaan tuomioistuimessa, jos kieltäytymiselle ei ole laillista perustetta.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös todistajaan, joka kieltäytyy esittämästä asiakirjaa tai muuta todistusaineistoa.

Todistajankuulustelu voidaan toimittaa siinä käräjäoikeudessa, jossa se käy sopivasti päinsä. Todistajankuulustelussa on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaarissa säädetään todistelun vastaanottamisesta pääkäsitteilyn ulkopuolella. Rikoksesta epäil-

lyn ja hänen avustajansa tai asiamiehensä oikeudesta olla läsnä todistajaa kuulusteltaessa on voimassa, mitä 13 ja 18 §:ssä säädetään. Läsnäolo-oikeudesta päättää tuomioistuimien tutkinnanjohtajaa kuultuaan.

Todistajalla on oikeus saada korvausta taloudellisesta menetyksestä sekä matka- ja toimeentulokustannuksista niiden perusteiden mukaan, joista säädetään valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetussa laissa (666/1972). Oikeutta korvaukseen ei kuitenkaan ole, jos tuomioistuimien katsoo, että todistajan kieltäytyminen on ollut ilmeisen aiheeton.

10 §

Ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset

Kuulusteltavalle on ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa, hänen oikeutensa pyytää kuulustelutodistaja paikalle ja hänen kielelliset oikeutensa sekä rikoksesta epäillylle hänen oikeutensa olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen.

Rikoksesta epäillylle on ennen kuulustelua yksilöitävä teko, josta häntä epäillään. Samalla epäillylle on ilmoitettava oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Avustajaa ja puolustajaa koskeva ilmoitus voidaan jättää tekemättä, jos se on 4 luvun 10 §:n nojalla jo tehtyjen toimenpiteiden perusteella tai muuten ilmeisen tarpeeton.

Ennen kuulustelua asianomistajalle, tämän lailliselle edustajalle ja asiamiehelle sekä todistajalle on ilmoitettava totuusvelvollisuudesta ja perättömästä lausumasta säädetystä rangaistusuhasta. Asianomistajalle on ennen kuulustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö.

Todistajalta on tiedusteltava sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistamasta. Aiheen ilmetessä todistajalle on ilmoitettava, mitä 8 ja 9 §:ssä säädetään.

11 §

Kuulustelutodistaja

Kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan paikalle. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta suorittaa ilman todistajaa. Rikoksesta epäiltyä alle 18-vuotiasta ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaaliviranomaisen edustaja.

Kuulustelutodistajan käyttö voidaan korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella ääni- ja kuvatallenteeseen, jos siten voidaan riittävästi luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamista ja kuulustelun aikaiset tapahtumat.

12 §

Kuultavaa tukevien henkilöiden läsnäolo

Asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrätyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä hänen päämiestään kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja kiellä sitä painavista rikostutkinnallisista syistä. Tutkija voi pyynnöstä sallia muunkin asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaaranna salassapitovelvollisuutta.

13 §

Osallistuminen toisen henkilön kuulusteluun

Tutkija voi sallia asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä sekä asianomistajalle määrätyn tukihenkilön osallistua asianomistajan kanssa toisen asianosaisen tai todistajan kuulusteluun, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi. Osallistumisen sallimista harkittaessa on otettava lisäksi huomioon hienotunteisuusnäkökohdat ja se, että epäillyn läsnäolosta ei saa aiheutua

kärsimystä tai sitä vastaavaa muuta haittaa asianomistajalle.

Virallisella syyttäjällä on oikeus osallistua kuulusteluun.

14 §

Vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolo kuulustelussa

Jos kuulusteltava on alle 15-vuotias, hänen huoltajallaan, edunvalvojallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus olla läsnä kuulustelussa.

Jos asianomistajana tai epäiltynä kuulusteltavana on 15 vuotta täyttänyt vajaavaltainen, laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa, jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä saisi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 tai 2 §:n mukaan käyttää puhevaltaa vajaavaltaisen sijasta tai ohella.

Tutkija voi kieltää laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta tai jos läsnäolon voidaan muuten olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä.

15 §

Yhteydenotto vajaavaltaisen lailliseen edustajaan

Kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava 14 §:n 1 momentissa tarkoitetuille läsnäoloon oikeutetuille vajaavaltaisen laillisille edustajille ja ainakin yhdelle heistä on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa.

Ilmoitusvelvollisuudesta ja tilaisuuden varaamisesta läsnäoloon voidaan poiketa vain, jos laillista edustajaa ei kyetä tavoittamaan tai jos ilmoittaminen ja tilaisuuden varaaminen eivät ole rikostutkinnallisista syistä mahdollisia ja jos epäiltyä on rikoksen tai rikollisen teon selvittämiseksi viipymättä kuulusteltava.

Kuulustelusta ja kuulustelukertomuksen sisällöstä on 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa mahdollisimman pian ilmoitettava kuulusteltavan lailliselle edustajalle.

16 §

Sosiaaliviranomaisen edustajan osallistumisen kuulusteluun

Kun alle 18-vuotiasta epäillään rikoksesta tai rikollisesta teosta, sosiaaliviranomaiselle on ilmoitettava teosta ja varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tämä ole selvästi tarpeetonta.

Esitutkintaviranomaisen on viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaaliviranomaiselle.

17 §

Kysymysten tekeminen

Asianosainen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä voivat kuulustelussa tutkijan luvalla esittää kuulusteltavalle kysymyksiä asian selvittämiseksi. Tutkija saa päättää, että kysymykset on esitettävä hänen välityksellään. Myös virallinen syyttäjä voi esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Asianosaisella, hänen avustajallaan ja asiamiehellään on muulloinkin oikeus pyytää tutkijaa kysymään kuulusteltavalta asian selvittämiseksi tarpeellisia seikkoja.

18 §

Henkilön poistaminen kuulustelusta

Tutkija saa poistaa kuulustelutilaisuudesta henkilön, joka käytöksellään häiritsee kuulustelua tai jonka läsnäolo muuten vaikeuttaa asian selvittämistä.

19 §

Kuulustelusta poissaolleen asianosaisen oikeudet

Asianosaiselle ja hänen avustajalleen tai asiamiehelleen, joka ei pyynnöstään huolimatta ole saanut olla läsnä kuulustelussa tai on siitä poistettu, on varattava tilaisuus saada tietoonsa, mitä kuulustelussa on käynyt ilmi, ja tehdä kysymyksiä niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi.

20 §

Alustavat puhutellut

Rikoksen selvittämiseksi toimitettavissa alustavissa puhuteluissa on noudatettava, mitä 5 §:n 1 momentissa säädetään kuulusteltavan kohtelusta sekä 8 §:ssä todistajan ilmaisuvelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta.

8 luku

Ryhmätunnistus

1 §

Ryhmätunnistuksen määritelmä

Ryhmätunnistuksella tarkoitetaan rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi järjestettävää tilaisuutta, jossa epäillyn lisäksi käytetään vertailuhenkilöitä.

2 §

Ryhmätunnistuksen edellytykset

Ryhmätunnistusta voidaan käyttää silloin, kun sillä voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Asianomistaja ja todistaja voidaan velvoittaa osallistumaan tunnistajina ryhmätunnistukseen.

Ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättää tutkinnanjohtaja.

3 §

Ryhmätunnistuksen järjestäminen

Ryhmätunnistus on järjestettävä siten, että sen tulos on mahdollisimman luotettava. Vertailuhenkilöinä ei saa käyttää henkilöitä, joiden ulkonäkö poikkeaa rikoksesta epäillystä tunnistamisen luotettavuutta vähentävällä tavalla. Vertailuhenkilöitä on ryhmätunnistuksessa oltava vähintään viisi.

Tutkija voi sallia asianosaisen, hänen avustajansa tai asiamiehensä ja asianomistajan kanssa hänelle määrätyn tukihenkilön olla

läsnä ryhmätunnistuksessa, jollei siitä aiheudu haittaa tunnistamiselle. Viralliselle syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä ryhmätunnistuksessa.

Ryhmätunnistuksesta on laadittava pöytäkirja, minkä lisäksi tunnistamistilaisuus on tallennettava videotallenteeseen tai muuhun siihen verrattavaan kuvatallenteeseen.

4 §

Sivullisen velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen

Sivullinen voidaan velvoittaa osallistumaan ryhmätunnistukseen vertailuhenkilönä vain, jos se on rikoksen laatu huomioon ottaen tärkeää asian selvittämiseksi. Vertailuhenkilö voi kuitenkin kieltäytyä osallistumasta tunnistamistilaisuuteen, jos osallistuminen aiheuttaisi hänelle kohtuutonta haittaa.

Ryhmätunnistukseen osallistuneella sivullisella on oikeus saada siitä kohtuullinen korvaus. Korvauksen määrästä säädetään sisäasiainministeriön asetuksella.

5 §

Säännösten soveltaminen muuhun tunnistukseen

Mitä 1—4 §:ssä säädetään ryhmätunnistuksesta, on soveltavin osin voimassa myös tunnistuksessa, jossa käytetään valokuvia tai muuta kuvatallennetta taikka näköhavaintojen lisäksi tai ohella muita aistihavaintoja.

9 luku

Esitutkinta-aineisto

1 §

Esitutkintatoimenpiteistä laadittava pöytäkirja

Esitutkintatoimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan, jollei erikseen laissa muuta säädetä.

Kuulustelusta laaditaan kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai

ruotsin kielellä. Jos kuulusteltava on käyttänyt muuta kieltä, pöytäkirja laaditaan 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutinnan käsittelykielellä.

Kuulustelupöytäkirjasta on käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Jos kuulusteltava on ollut 7 luvun 3 tai 4 §:ssä tarkoitetussa tilassa, kuulustelupöytäkirjaan on tehtävä merkintä kuulustellun tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista ei ole voitu lykätä.

2 §

Kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen ja korjaaminen

Heti kuulustelun päätyttyä on kuulustelupöytäkirja annettava kuulustellun tarkastettavaksi. Tarkastaminen voidaan toimittaa kuulustelukertomuksen ja kuulustelupöytäkirjan tietojen ääneen lukemisella kuulusteltavalle, jos se on asian laatu ja laajuus huomioon ottaen asianmukaista. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä kuulustellun pyytämät asiaankuuluvat lisäykset ja korjaukset.

Kuulustelupöytäkirjaa ei saa muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydyt korjaukset ja lisäykset on tehty.

3 §

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen

Kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Kuulustelutilaisuus on tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

4 §

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten

Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muikin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.

Viralliselle syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

5 §

Ääni- ja kuvatallenteen tarkastaminen

Jos kuulustelutilaisuus tallennetaan 3 tai 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla, kuulustellulle on kuulustelun päätyttyä varattava tilaisuus kuunnella ja katsella tallenne ja tehdä kertomukseensa tarpeelliset korjaukset ja lisäykset, jollei tämä ole kuulusteltavan nuori ikä tai hänen henkisen toimintansa häiriintyneisyys huomioon ottaen selvästi tarkoituksetonta. Kuulustelukertomuksen tarkastaminen tapahtuu 2 §:n 1 momentissa tarkoitetulla kuulustelupöytäkirjan tarkastamisella.

6 §

Esitutkintapöytäkirja

Esitutkinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielillä pöytäkirja (*esitutkintapöytäkirja*), jos se tarvitaan asian jatkokäsittelyä varten.

Esitutkintapöytäkirjaan on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimpiteistä ja niiden yhteydessä tehdyistä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevista havainnoista sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat, tallenteet ja valokuvat, jos niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa ja jos laissa ei toisin säädetä. Esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä esitutkinnassa kuulujen henkilöiden kieli.

Esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan, jollei laissa toisin säädetä.

Rikoksesta epäillylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätyle puolustajalle ja asianomistajalle mainitun luvun 1 a §:n nojalla määrätyle oikeudenkäyntiavustajalle on lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta.

7 §

Esitutkinta-asiakirjojen julkisuus

Esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa.

Ääni- ja kuvatallenteesta tieto voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

10 luku

Esitutinnan päättäminen

1 §

Loppulausunto

Ennen esitutinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus antaa esitutkintaviranomaiselle loppulausunto esitutkintaineiston riittävydestä, näytön arvioinnista, oikeuskysymyksistä tai muista asian käsittelyn kannalta tärkeistä seikoista, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen tarpeetonta. Loppulausuntopyyntö on tarvittaessa yksilöitävä. Esitutkintaviranomaisen on loppulausunnon saatuaan harkittava, antaako lausunto aihetta esitutinnan täydentämiseen.

Tutkinnanjohtaja päättää loppulausunnon pyytämisestä ja sen mahdollisesti edellyttämistä toimenpiteistä. Tarvittaessa virallista syyttäjää on kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä.

2 §

Esitutinnan päättäminen

Esitutinnan valmistuttua asia on toimitettava viralliselle syyttäjälle syyteharkintaa taikka rangaistusmääräyksen tai rikesakkomääräyksen antamista varten. Sotilasoikeudenkäyntiasiana tutkittavasta rikoksesta laadittu esitutkintapöytäkirja on toimitettava viipymättä sotilasviranomaiselle.

Esitutkinta päätetään kuitenkin saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi, jos tutkinnassa on selvinnyt, ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytetä tai esittää muuta rikokseen perustuvaa julkisoikeudellista vaatimusta.

Esitutinnan lopettamisesta ja rajoittamisesta esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän ratkaisulla säädetään 3 luvun 9 ja 10 §:ssä.

3 §

Huomauttaminen

Poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiesaan virallinen syyttäjä voi antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan 3 luvun 9 §:n nojalla.

4 §

Esitutinnan osittainen päättäminen

Jos esitutkinnassa ilmenee, ettei henkilöä, jolle on ilmoitettu hänen asemastaan rikoksesta epäiltynä, enää ole syytä epäillä rikoksesta, mutta ettei esitutkintaa kokonaisuudessaan voida päättää 2 §:ssä säädettyllä tavalla, esitutkinta on ilman aiheetonta viivytystä päätettävä hänen osaltaan.

11 luku

Erinäiset säännökset

1 §

Esitutkintapäätös

Esitutinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta 3 luvun 9 §:n 1 momentin tai 10 §:n nojalla sekä päättämisestä saattamatta asiaa virallisen syyttäjän harkittavaksi on tehtävä kirjallinen päätös. Sama koskee muuta vastaavaa esitutkintapäätöstä, joka voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu päätöksestä on ilmentävä:

- 1) päätöksen tehnyt viranomaisen ja päätöksen tekemisen ajankohta;
- 2) asianosaiset;
- 3) asia;
- 4) päätöksen perustelut ja sovelletut säännökset;
- 5) päätöksen sisältö; ja
- 6) lisätietoja antavan esitutkintavirkamiehen yhteystiedot.

Päätös annetaan esitutkinnassa läsnä olevalle asianosaiselle tai lähetetään postitse hä-

nen ilmoittamaansa taikka muuten esitutkintaviranomaisen tiedossa olevaan osoitukseen. Päätös saadaan jättää antamatta tai lähettämättä, jos siitä aiheutuisi haittaa kysymyksessä olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi. Ilmoitus on annettava tai lähetettävä ilman aiheutonta viivytystä sen jälkeen, kun selvittämisestä aiheutuvaa haittaa ei voi enää aiheutua.

Esitutkintaviranomaisen päätöksistä on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään.

2 §

Suppean esitutkinnan sisältö

Suppeassa esitutkinnassa ei ole tutkinnanjohtajaa. Kuulustelukertomukseen merkitään vain kuulusteltavan lausuman pääsisältö, joka voidaan kirjata kuulustelupöytäkirjan sijasta muuhun asiakirjaan.

Suppea esitutkinta saadaan toimittaa noudattamatta 5 luvun 1 §:n sekä 7 luvun 11 §:n ja 14—16 §:n säännöksiä. Sama koskee 7 luvun 10 §:n 2 momenttia avustajan käyttöoikeutta koskevan ilmoituksen osalta.

3 §

Avustajan kelpoisuus

Asianosaisen avustajana esitutkinnassa saa toimia asianajaja tai julkinen oikeusavustaja taikka muu oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiamieheksi kelpoinen.

Avustajana yksittäistapauksessa ei saa toimia se, joka:

1) on toiminut rikoksesta epäillyn neuvonantajana tutkittavassa tai siihen välittömästi liittyvässä rikoksessa;

2) toimii toisen rikoksesta epäillyn avustajana tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa, jos hänen toimimisensa asianosaisen avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä;

3) toimii tai on toiminut tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa

asiassa pakkokeinolain 8 luvun 7 §:ssä tarkoitettuna etsintävaltuutettuna tai mainitun lain 10 luvun 44 §:ssä tarkoitettuna julkisena asiamiehenä;

4) harjoittaa oikeudellisten toimeksiantojen hoitamista yhdessä sellaisen henkilön kanssa, joka 1—3 kohdassa tarkoitettua syytä ei saisi toimia asianosaisen avustajana;

5) on epäiltynä tai todistajana tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa;

6) on virkamiehenä tai muuten julkista valtaa käyttäen osallistunut toimenpiteisiin tutkittavassa tai siihen välittömästi liittyvässä rikoksessa taikka tällaista rikosta koskevassa asiassa; tai

7) on ryhdyttyään avustajaksi kyseisessä asiassa menetellyt lain tai hyvän asianajotavan vastaisesti siten, että hänen jatkamisensa avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä.

Avustajan kelpoisuuden ratkaisee tutkinnanjohtaja. Jos henkilöltä on evätty oikeus toimia avustajana esitutkinnassa, asianosaiselle on varattava tilaisuus hankkia kelpoisuusvaatimukset täyttävä avustaja. Tutkintaa ei kuitenkaan tarvitse tämän vuoksi viivyttaa, ellei siihen ole erityistä aihetta.

Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko tutkinnanjohtajan 2 momentin nojalla tekemää päätöstä noudatettava. Asian ratkaisee se tuomioistuin, jonka toimivaltaan pääasian tutkiminen kuuluu. Tuomioistuimen on käsiteltävä asia kiireellisenä. Tuomioistuimen päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla. Vaatimuksen esittänyt saa kannella tuomioistuimen päätöksestä siten kuin pakkokeinolaissa vangitsemisen osalta säädetään.

4 §

Asiantuntijalausunto

Esitutkintaa varten voidaan hankkia asiantuntijalausunto esitutkinnassa selvitettävää asiaa koskevasta kysymyksestä.

Asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.

5 §

Ilmaisukielto

Jos esitutkinnassa läsnä olevalle ilmaistaan muita kuin häntä itseään tai hänen päämiehtään koskevia tutkintaan liittyviä seikkoja, jotka eivät ennestään ole hänen tiedossaan, tutkinnanjohtaja voi kieltää häntä ilmaismasta niitä sivullisille esitutkinnan aikana. Syyteharkinnan aikana ilmaisukiellosta päättää virallinen syyttäjä. Ilmaisukielto voidaan antaa asianosaisen edustajalle ja avustajalle silloinkin, kun hän ei ole ollut läsnä tutkinnassa.

Ilmaisukiellon edellytyksenä on, että 1 momentissa tarkoitettujen seikkojen ilmitulo esitutkinnan aikana voi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä taikka aiheuttaa asianosaiselle tai muulle henkilölle vahinkoa tai haittaa. Kielto voidaan määrätä olemaan voimassa esitutkinnan päättymisen jälkeenkin, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jos seikkojen ilmitulo voi vaikeuttaa muun vielä tutkittavana olevan rikoksen selvittämistä.

Ilmaisukielto annetaan enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Kielto on annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Kiellossa on yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat, mainittava kiellon voimassaoloaika ja ilmoitettava kiellon rikkomiseen liittyvästä rangaistusuhasta.

Ilmaisukielto on viipymättä kumottava ennen määräajan päättymistä, jos 2 momentissa tarkoitettua määräämisen edellytystä ei enää ole. Kiellon saajalle on ilmoitettava kiellon kumoamisesta.

Rangaistus ilmaisukiellon rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n nojalla, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

6 §

Salassapitovelvollisuus

Edellä 5 §:ssä tarkoitettu ilmaisukielto ei vaikuta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentista ai-

heutuvaan salassapitovelvollisuuteen. Esitutkintaviranomaisen on selostettava kiellon saajalle kiellon ja mainittuun säännökseen perustuvan salassapitovelvollisuuden suhdetta ja salassapitovelvolliselle salassapitovelvollisuuden sisältöä muutenkin, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.

7 §

Esitutkinnasta tiedottaminen

Jos esitutkinnasta on asian yhteiskunnallisen merkityksen, sen herättämän yleisen mielenkiinnon, rikoksen selvittämisen, rikoksesta epäillyn tavoittamisen, uuden rikoksen estämisen tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämisen vuoksi taikka muusta vastaavasta syystä tarpeen tiedottaa, tiedottaminen on tehtävä niin, että ketään ei aiheuttomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.

Henkilön nimen tai kuvan saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi.

Esitutkinnasta tiedottamisessa on lisäksi otettava huomioon 4 luvussa säädetty esitutkintaperiaatteet. Velvollisuudesta pitää salassa esitutkinnassa ilmi tulleet seikat säädetään erikseen.

Oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen on tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehillään sekä heidän määräämällään muulla virkamiehellä. Oikeus tietojen antamiseen on myös virallisella syyttäjällä esitutkinnan päättymisen jälkeen.

8 §

Tietojen saaminen viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä

Rikoksen selvittämiseksi tarvittavien tietojen saamisesta viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä säädetään poliisilain (/) 4 luvun 2 ja 3 §:ssä.

9 §

Ilmoitukset asianomistajalle

Sen lisäksi, mitä edellä säädetään ilmoittamisesta, esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava asianomistajalle:

1) mahdollisuuksien mukaan siitä, mihin toimenpiteisiin rikoksesta tehdyn ilmoituksen tai esitutkintaviranomaisen tietoon muuten tulleen rikoksen johdosta ryhdytään;

2) asianomistajan rikoksesta epäiltyyn kohdistaman rangaistusvaatimuksen ja sen peruuttamisen merkityksestä, jos vaatimus on edellytyksenä esitutkinnan toimittamiselle tai jatkamiselle;

3) viipymättä asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamisesta 3 luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitettussa tapauksessa.

Jos asianomistaja on kärsinyt rikoksen johdosta vahinkoa, josta hänellä on ilmeisesti oikeus saada korvausta rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla, esitutkintaviranomaisen

on lisäksi ilmoitettava asianomistajalle oikeudesta korvaukseen ja tarvittaessa opastettava häntä korvauksen hakemisessa.

10 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin:

- 1) rikosilmoituksen kirjaamistavasta;
- 2) ryhmätunnistuksen järjestämisestä;
- 3) kuulustelupöytäkirjan ja esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, rakenteesta ja liitteistä.

11 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .

Tällä lailla kumotaan esitutkintalaki (449/1987).

2.

Pakkokeinolaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Lain soveltamisala

Pakkokeinojen käyttöön ja käytön edellytyksiin sovelletaan tätä lakia, jollei muualla laissa toisin säädetä.

2 §

Suhteellisuusperiaate

Pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

3 §

Vähimmän haitan periaate

Pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi.

Pakkokeinon käytöllä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

4 §

Hienotunteisuusperiaate

Pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheuttoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti.

5 §

Itseapu

Rikoksen kautta menetetyin tai muuten kadotetun irtaimen omaisuuden takaisin hankkimiseksi on turvaututtava toimivaltaisen viranomaisen apuun. Toimet tällaisen omaisuuden takaisin ottamiseksi ovat kuitenkin itseapuna sallittuja, jos:

1) omaisuus on rikoksen kautta menetetty ja toimiin omaisuuden takaisin ottamiseksi on ryhdytty välittömästi rikoksen tapahduttua; tai

2) menetetty tai kadotettu omaisuus muissa tapauksissa otetaan takaisin siltä, joka pitää sitä oikeudettomasti hallussaan, eikä saatavilla ollut riittävää ja oikea-aikaista viranomaisapua.

Edellä tarkoitetuissa tilanteissa saa käyttää sellaisia omaisuuden takaisin hankkimiseksi tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää kokonaisuutena arvioiden puolustettavina, kun otetaan huomioon tapahtuneen oikeudenloukkauksen ilmeisyys sekä uhkaavan oikeudenmenetyksen suuruus ja todennäköisyys.

Rangaistavasta omankädenoikeudesta säädetään rikoslain (39/1889) 17 luvun 9 §:ssä.

2 luku

Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen*Kiinniottaminen*

1 §

Poliisimiehen kiinniotto-oikeus

Poliisimies saa rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn.

Poliisimies saa myös ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Poliisimies saa lisäksi ottaa tuomioistuimen pääkäsittelyn tai päätösharkinnan aikana kiinni vastaajan, jonka vangitsemista on vaadittu tuomitsemisen yhteydessä, jos kiinniottaminen on tarpeen hänen poistumisensa estämiseksi.

Jos pidättämiseen on edellytykset, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättäminen voi muuten vaarantua. Poliisimiehen on ilmoitettava kiinniottamisesta viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Tämän on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä. Kiinnioton jatkuminen yli 12 tuntia edellyttää pidättämisen edellytysten olemassaoloa.

2 §

Yleinen kiinniotto-oikeus

Jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos.

Jokainen saa ottaa kiinni myös sen, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava.

Kiinni otettu on viipymättä luovutettava poliisimiehelle.

3 §

Voimakeinojen käyttö

Jos kiinniotettava yleisen kiinniotto-oikeuden käyttämisen yhteydessä tekee vastarintaa tai pakenee, kiinniottaja saa käyttää sellaisia kiinniottamisen toimittamiseksi välttämättömiä voimakeinoja, joita voidaan pitää kokonaisuutena arvostellen puolustettavina, kun otetaan huomioon rikoksen laatu, kiinniotettavan käyttäytyminen ja tilanne muutenkin.

Voimakeinojen käytön liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

4 §

Kiinniottamisesta ilmoittaminen

Kiinni otetulle on viipymättä ilmoitettava kiinniottamisen syy.

Kiinniottamisesta ilmoittamisesta kiinni otetun läheiselle tai muulle henkilölle säädetään poliisien säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 2 luvun 2 §:n 2 momentissa.

Pidättäminen

5 §

Pidättämisen edellytykset

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää, jos:

1) rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta;

2) rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän:

a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;

b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätke-mällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka

c) jatkaa rikollista toimintaa;

3) hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon; tai

4) hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Kun henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen on muuten 1 momentissa säädetty edellytykset ja epäillyn pidättäminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa pidättää.

6 §

Kohtuuttoman pidättämisen kielto

Ketään ei saa pidättää, jos pidättäminen olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi.

7 §

Pidätetyn vapaaksi päästäminen

Pidätetty on päästettävä vapaaksi heti, kun pidättämisen edellytyksiä ei enää ole. Pidätetty on päästettävä vapaaksi viimeistään vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten säädetyn ajan kuluttua, jollei häntä vaadita vangittavaksi.

Pidätetyn päästämisestä vapaaksi päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä siitä päättää kuitenkin tuomioistuिन.

8 §

Uudelleen pidättäminen

Rikoksesta pidätettyä tai vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saa uudelleen pidättää

samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päätässä pidättämisestä tai vangitsemisesta.

9 §

Pidättämiseen oikeutettu virkamies

Pidättämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä ovat:

1) poliisiylijohtaja, Poliisihallituksen poliisijohtaja, poliisiylitarkastaja ja poliisitarkastaja, poliisipäällikkö, apulaispoliisipäällikkö, keskusrikospoliisin päällikkö ja apulaispäällikkö, suojelupoliisin päällikkö, esitutkintatehtäviin määrätty apulaispäällikkö, esitutkintatehtäviin määrätty osastopäällikkö, esitutkintatehtäviin määrätty ylitarkastaja ja tarkastaja, liikkuvan poliisin päällikkö, apulaispäällikkö ja liikennepoliisitarkastaja, rikosylitarkastaja, rikostarkastaja, rikosylikomisario, ylikomisario, rikoskomisario ja komisario;

2) Tullihallituksen rikostorjuntaosaston päällikkö ja tullirikostorjunnasta vastaavien yksiköiden päälliköt, tullipiirin päällikkö ja sen rikostorjuntapäällikkö sekä tulliyli-tarkastaja, jonka Tullihallituksen rikostorjuntaosaston päällikkö tai rikostorjunnasta vastaavan yksikön päällikkö taikka tullipiirin päällikkö on määrännyt tutkinnanjohtajaksi;

3) rajavartiolaitoksen päällikkö ja apulaispäällikkö, rajavartiolaitoksen esikunnan rajajameriosaston osastopäällikkö, rajavartiolaitoksen esikunnan oikeudellisen osaston osastopäällikkö, apulaisosastopäällikkö, ylitarkastaja, rikosylitarkastaja ja rikostarkastaja, rajavartioston ja merivartioston komentaja ja apulaiskomentaja, rajavartioston ja merivartioston rajatoimiston ja meritoimiston päällikkö, Suomenlahden merivartioston Helsingin rajatarkastusosaston päällikkö ja varapäällikkö, Ahvenanmaan merivartioalueen päällikkö sekä vähintään luutnantin arvoinen rajavartiomies, joka on saanut tutkinnanjohtajalle rajavartiolaitoksessa säädetyn koulutuksen ja jonka rajavartiolaitoksen tai sen hallintoyksikön päällikkö on määrännyt tutkinnanjohtajaksi;

4) virallinen syyttäjä.

Pidättämiseen oikeutetuista puolustusvoimien virkamiehistä säädetään laissa erikseen.

10 §

Pidättämisestä ilmoittaminen

Pidätetylle on ilmoitettava pidättämisen syy viipymättä, kun päätös pidättämisestä on tehty tai hänet on otettu pidättämismääräyksen perusteella kiinni.

Ilmoittamisesta pidättämisestä pidätetyn läheiselle tai muulle henkilölle säädetään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:n 2 momentissa.

Vangitseminen

11 §

Vangitsemisen edellytykset

Tuomioistuimella saa vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangittavaksi 5 §:n 1 momentissa säädettyjen edellytysten mukaisesti.

Kun henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan vangita, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos vangitsemiseen muuten on 5 §:n 1 momentissa säädetty edellytykset ja vangitseminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Jos epäilty on vangittu tämän momentin nojalla, on häntä koskeva vangitsemisasiasi käsiteltävä uudelleen siten kuin 3 luvun 11 §:ssä säädetään. Vangitsemisvaatimuksen tekijän pyynnöstä tuomioistuimella voi siirtää vangitsemisasiasian uudelleen käsittelyn syyteasiassa toimivaltaiselle tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on heti ilmoitettava päätöksestään tälle tuomioistuimelle.

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty, jonka luovuttamista Suomeen tullaan pyytämään, saadaan vangita, jos rikoksesta säädetty ankaran rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja jos epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden, luovuttamispyyntöön sisällytettyjen rikosten määrän tai laadun taikka muiden vastaavien seikkojen perusteella on syytä

epäillä, ettei hän saavu vapaaehtoisesti Suomeen syytetoimenpiteitä varten.

Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa vangita.

12 §

Tuomitun vangitsemisen edellytykset

Tuomioistuimella saa virallisen syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna, jos:

1) tuomittu rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;

2) tuomittu rangaistus on vähemmän kuin kaksi vuotta vankeutta mutta vähintään yksi vuosi vankeutta ja on todennäköistä, että tuomittu:

a) lähtee pakoon tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa; tai

b) jatkaa rikollista toimintaa;

3) tuomittu rangaistus on vähemmän kuin yksi vuosi vankeutta ja:

a) tuomitulla ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa; tai

b) hänet on tuomittu yhdellä tai useammalla päätöksellä vankeusrangaistukseen useista lyhyin väliajoin suoritetuista rikoksista ja vangitseminen on tarpeen vakavuusasteeltaan samanlaisen rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi.

Päätös tuomitun vangitsemisesta on voimassa, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai muutoksenhakutuomioistuimella päätetään.

13 §

Kohtuuttoman vangitsemisen kieltö

Ketään ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, jos se olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn tai tuomitun iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi.

14 §

Uudelleen vangitseminen

Rikoksesta vangitun, joka on päästetty vapaaksi, saa vangita uudelleen samasta rikoksesta ainoastaan sellaisen seikan nojalla, johon vangitsemisvaatimuksen esittäjä ei ole voinut vedota aikaisemmasta vangitsemisesta päätettäessä.

15 §

Ilmoittaminen vangitsemisvaatimuksesta

Vangitsemisvaatimuksesta on viipymättä ilmoitettava pidätetylle ja hänen avustajalleen. Heille on viipymättä toimitettava kirjallinen vangitsemisvaatimus.

3 luku

Tuomioistuimen menettely vangitsemisasioissa

1 §

Vangitsemisesta päättävä viranomais

Vangitsemisesta päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista pidätetyn vangitsemisesta saa päättää myös muu käräjäoikeus, jossa asian käsittely käy sopivasti päinsä. Käräjäoikeuksien päivystyksestä kiireellisissä tapauksissa säädetään oikeusministeriön asetuksella.

Vangitsemista koskevaa asiaa käsiteltäessä käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin yleisen alioikeuden istunnosta säädetään.

2 §

Vangitsemisvaatimuksen tekijä

Esitutinnan aikana vangitsemisvaatimuksen tekee pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ennen vaatimuksen tekemistä siitä on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen vangitsemis-

vaatimuksen tekemisestä. Kun asia on esitutinnan päätyttyä siirretty syyttäjälle, hän päättää vangitsemisvaatimuksen tekemisestä. Vaatimuksen tuomitun vangitsemisesta voi myös tehdä hänelle rangaistusta vaatinut asianomistaja.

Tuomioistuin ei saa ilman vaatimusta määrätä rikosasian vastaajaa vangittavaksi.

3 §

Vangitsemisvaatimuksen muoto

Vangitsemisvaatimus on tehtävä kirjallisesti. Vaatimus pidätetyn vangitsemisesta saadaan tehdä myös suullisesti tai puhelimitse. Näin tehty vaatimus on viipymättä toimitettava kirjallisesti.

Syytteen käsittelyn yhteydessä vangitsemisvaatimus saadaan tehdä suullisesti.

4 §

Pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen tekemisajankohta

Vaatimus pidätetyn vangitsemisesta on tehtävä tuomioistuimelle viipymättä ja viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista.

5 §

Vangitsemisvaatimuksen ottaminen käsiteltäväksi

Vangitsemisvaatimus on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä. Pidätettyä koskeva vaatimus on otettava käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta.

Jos syytetty pidätetään syytteen ollessa tuomioistuimessa vireillä, hänen vangitsemistaan koskeva asia käsitellään pidätetyn vangitsemisesta säädettyssä järjestyksessä.

6 §

Vangitsemisvaatimuksen käsitteleminen

Vangitsemisvaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamie-

hen on oltava läsnä vaatimusta käsiteltäessä. Määrätty virkamies voi käyttää vangitsemisvaatimuksen tehneen virkamiehen puhevaltaa siltä osin kuin käyttämistä ei ole rajoitettu vaatimuksessa.

Pidätettynä olevaa vangittavaksi vaadittua on kuultava henkilökohtaisesti vangitsemisvaatimuksesta. Vangittavaksi vaaditulle on varattava tilaisuus käyttää avustajaa vaatimusta käsiteltäessä.

Vangittavaksi vaaditulle, jota ei ole pidätetty, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi vaatimuksesta paitsi, jos hän ei ole Suomessa, on tietymättömissä taikka välttelee esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. Tiedossa olevalle vangittavaksi vaaditun asiassa valtuuttamalle avustajalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Vangitsemisvaatimuksen tai syytteen käsittelystä ilman laillista estettä pois jäänyt vastaaja saadaan määrätä vangittavaksi poissaolostaan huolimatta.

Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, vangitsemisvaatimuksen käsittelyssä voidaan käyttää videoneuvottelua tai muuta soveltuva teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsitteilyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena, vangittavaksi vaadittu on kuitenkin tuotava tuomioistuimeen.

7 §

Laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen kuuleminen

Jos vangittavaksi vaadittu on alle 18-vuotias, tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että hänen huoltajalleen, edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalleen sekä sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitetun toimielimen edustajalle varataan tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasiain käsittelyn yhteydessä. Kuuleminen voi tapahtua käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsitteilyyn osallistuvilla on puheyhteys keskenään. Tilaisuuden varaamisesta voidaan poiketa, jos edustajaa ei kyetä tavoittamaan tai jos tilaisuuden varaamatta jättämiseen on kysymyksessä olevaan rikosasiaan liittyviä painavia syitä.

8 §

Vangitsemisasiassa esitettävä selvitys

Vangitsemisasiain käsittelyssä on esitettävä vangitsemisen edellytyksistä selvitys, joka voi perustua pelkästään kirjalliseen aineistoon. Tutkittavana olevasta rikoksesta ei saa esittää tämän sekä vangittavaksi vaaditun vangitsemisvaatimuksen johdosta esittämän lisäksi muuta selvitystä, ellei tuomioistuin katso siihen olevan erityistä syytä.

9 §

Lykkäys pidätetyn vangitsemista koskevassa asiassa

Pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittely saadaan lykätä vain erityisestä syytä. Kolmea päivää enemmän se saadaan lykätä ainoastaan pidätetyn pyynnöstä.

Pidättäminen jatkuu vangitsemisasiain seuraavaan käsittelyyn, jollei tuomioistuin toisin määrää.

10 §

Päätös vangitsemisasiassa

Vangitsemispäätöksessä on lyhyesti mainittava tiedot rikoksesta, josta vangittua epäillään, ja vangitsemisen peruste. Päätös on julistettava heti tai viimeistään samaan rikoskokonaisuuteen liittyvien vangitsemisasiain käsittelyn päätyttyä.

Jos vaatimus pidätetyn vangitsemisestä hylätään, pidätetty on määrättävä päästettäväksi heti vapaaksi.

11 §

Lisäselvitykseen liittyvä vangitseminen

Kun päätös vangitsemisasiassa perustuu 2 luvun 11 §:n 2 momenttiin, on vangitsemisvaatimuksen tekijän ilmoitettava viipymättä lisäselvityksen valmistumisesta vangitsemisasiain uudelleen käsittelevälle tuomioistuimelle.

Tuomioistuimen on otettava vangitsemisasiain uudelleen käsiteltäväksi viipymättä

ja viimeistään viikon kuluttua vangitsemispäätöksestä. Jollei vangitsemiseen ole 2 luvun 11 §:n 1 momentissa säädettyjä edellytyksiä, vangittu on määrättävä päästettäväksi heti vapaaksi.

12 §

Vangitsemismääräyksen täytäntöönpanoon liittyvä menettely

Kun tuomioistuin on määrännyt vangittavaksi epäillyn, joka ei ole ollut läsnä asiaa käsiteltäessä, määräyksen täytäntöönpanosta on viipymättä ilmoitettava toimivaltaiselle tuomioistuimelle. Vangitsemisasiasta on otettava tuomioistuimessa uudelleen tutkittavaksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua siitä, kun epäilty on vangitsemismääräyksen johdosta menettänyt vapautensa. Jos henkilö on menettänyt vapautensa ulkomailla, määräaika lasketaan hänen saapumisestaan Suomeen.

13 §

Vangitseminen muussa kuin syyteen käsittelevässä tuomioistuimessa

Jos vangitsemisvaatimus ja syyte käsitellään eri tuomioistuimissa, on vangitsemisvaatimuksen tekijän ilmoitettava vangitsemisasiasta käsittelevälle tuomioistuimelle, missä tuomioistuimessa syyte tullaan käsittelemään. Vangitsemisvaatimuksen käsitelleen tuomioistuimen on heti ilmoitettava vangitsemispäätöksestään syyteen käsittelevälle tuomioistuimelle.

14 §

Määräajan asettaminen syyteen nostamista varten

Kun tuomioistuin päättää läsnä olevan epäillyn vangitsemisesta, sen on, jollei syytettä jo ole nostettu, asetettava määräaika, jonka kuluessa syyte on nostettava. Aikaa syyteen nostamiselle ei saa määrätä pidemmäksi kuin on välttämätöntä esitutkinnan päättämiseksi ja syyteen valmistelemiseksi.

Jos syyteen nostamiselle määrätty aika osoittautuu liian lyhyeksi, tuomioistuin, joka käsittelee syyteen, voi virallisen syyttäjän viimeistään neljä päivää ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaika. Tuomioistuimen on otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Vangitulle ja hänen avustajalleen on varattava tilaisuus tulla kuulluiksi pyynnöstä. Vangittu on kuultava henkilökohtaisesti, jos hän niin haluaa.

Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, määräajan pidentämistä koskevan asian käsitelyssä voidaan käyttää 6 §:n 4 momentissa tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena, vangittu on kuitenkin tuotava tuomioistuimeen.

Vangittua vastaajaa koskevan syyteasian tuomioistuinkäsittelyssä noudatettavista määräajoista säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997).

15 §

Vangitsemisasiasta uudelleen käsittely

Jos rikoksesta epäilty on vangittu, sen tuomioistuimen, joka käsittelee syyteen, on vangitun pyynnöstä otettava vangitsemisasiasta tuomion antamiseen asti uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua pyynnön esittämisestä. Ennen syyteen nostamista asia saadaan käsitellä uudelleen myös siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin säilyttämispaikkakunta kuuluu. Vangitsemisasiasta ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluttua asian edellisestä käsittelystä.

Tuomioistuimen tulee ottaa asia uudelleen käsiteltäväksi 1 momentissa säädettyä aikaisemminkin, jos siihen on aihetta edellisen käsittelyn jälkeen ilmi tulleen seikan johdosta. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on välittömästi ilmoitettava tuomioistuimelle ja vangitulle sellaisesta olennaisesta olosuhteissa tapahtuneesta muutoksesta, joka antaa aihetta uudelleen käsittelyyn.

Vangitulle ja hänen avustajalleen sekä asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasiasta uudelleen käsiteltäessä.

sä, jollei vangittu tai mainittu virkamies ilmoita, ettei kuuleminen ole tarpeen. Vangittua on kuultava henkilökohtaisesti, jos vangittu niin haluaa tai hänen kuulemiseensa asian selvittämiseksi on muuten syytä.

Jos tuomioistuimien harkitsee soveliaaksi, vangitsemisasian uudelleen käsittelyssä voidaan käyttää 6 §:n 4 momentissa tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa. Jos tuomioistuimien pitää sitä tarpeellisenä, vangittu on kuitenkin tuotava tuomioistuimeen.

16 §

Vangittuna pitämisestä määrääminen eräissä tapauksissa

Jos tuomioistuimien peruuttaa tai lykkää pääkäsittelyn taikka määrää toimitettavaksi uuden pääkäsittelyn asiassa, jossa vastaaja on vangittuna, on sen samalla päätettävä, onko 2 luvun 11 §:n 1 momentissa tarkoitettuja edellytyksiä pitää hänet edelleen vangittuna. Vangitsemisasian uudelleen käsittely ei kuitenkaan ole tarpeen sinä aikana, kun pääkäsittelyä on lykätty jonkun samassa asiassa vastaajana olevan mielentilan tutkimisen johdosta.

Tuomioistuimien on määrättävä vangittuna pitämisestä myös silloin, kun tuomiota ei julisteta heti pääkäsittelyn päätyttyä.

17 §

Vangitun päästäminen vapaaksi

Tuomioistuimien on määrättävä vangittu päästettäväksi heti vapaaksi, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole 15 §:ssä tarkoitettujen vangitsemisasian uudelleen käsittelyn taikka tuomion tai pääkäsittelyssä esiintulleiden seikkojen perusteella.

Tuomioistuimien on asianomaisen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä määrättävä vangittu päästettäväksi heti vapaaksi, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole. Vangittu on määrättävä päästettäväksi vapaaksi myös, jos syytettä ei ole nostettu sille määrättyssä ajassa eikä sen kuluessa ole tehty päätöstä määrääjän pidentämisestä. Vangittua tai hänen avustajaansa ei tarvitse kutsua asian käsittelyyn.

Ennen kuin pidättämiseen oikeutettu virkamies tekee esitutinnan aikana 2 momentissa tarkoitettujen esityksien siitä on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen esityksen tekemisestä.

18 §

Vangitseminen muutoksenhakutuomioistuimessa

Jos muutoksenhakuteitse ylemmän tuomioistuimen tutkittavaksi saatetussa asiassa vaaditaan vastaajan vangitsemista, hänelle on varattava tilaisuus vastata vaatimukseen, jollei vaatimusta heti jätetä tutkimatta tai hylätä. Tilaisuutta vastauksen antamiseen ei tarvitse varata, jos vastaaja ei ole Suomessa tai on tietymättömissä. Tiedossa olevalle vangittavaksi vaaditun asiassa valtuuttamalle avustajalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Ilmoitus oikeudesta vastauksen antamiseen saadaan lähettää postitse vastaajan viimeksi ilmoittamalla osoitteella.

Jos vastaaja 1 momentissa tarkoitettujen asian johdosta pidätetään, on vaatimus pidätetyn vangitsemisesta tehtävä ylemmälle tuomioistuimelle välittömästi ja tuomioistuimien on otettava vangitsemisvaatimus käsiteltäväksi 5 §:ssä säädetyssä ajassa noudattaen, mitä edellä säädetään pidätetyn vangitsemisasian käsittelystä.

19 §

Muutoksenhaku

Vangitsemisasiassa annettuun päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla. Vangittu saa kannella päätöksestä, jolla hänet on vangittu tai määrätty pidettäväksi edelleen vangittuna. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa kannella päätöksestä, jolla vangitsemisvaatimus on hylätty tai vangittu määrätty päästettäväksi vapaaksi. Vangittu saa lisäksi kannella syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta.

Kantelulle ei ole määräaika. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä. Jollei kantelua jätetä tutkimatta tai selvästi perusteettomana hylätä, sen johdosta on asianomaiselle pidättämi-

seen oikeutetulle virkamiehelle tai vangittavaksi vaaditulle varattava tilaisuus vastauksen antamiseen hovioikeuden tarkoituksenmukaiseksi katsomalla tavalla, jollei se ole ilmeisesti tarpeetonta.

Syytteen nostamiselle määrättyä aikaa ja määräajan pidentämistä koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

20 §

Määräaikaisten laskeminen

Laskettaessa 4 §:ssä, 5 §:n 1 momentissa, 11 §:n 2 momentissa, 12 §:ssä, 14 §:n 2 momentissa ja 18 §:n 2 momentissa säädettyjä määräaikoja ei sovelleta säädettyjen määräaikain laskemisesta annetun lain (150/1930) 5 §:ää.

4 luku

Yhteydenpidon rajoittaminen

1 §

Yhteydenpidon rajoittamisen edellytykset

Esitutinnan ollessa kesken voidaan rajoittaa kiinni otetun, pidätetyn ja tutkintavangin yhteydenpitoa muuhun henkilöön, jos on syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Yhteydenpitoa tutkintavankeuslain (768/2005) 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asianmiehen kanssa ei saa rajoittaa. Yhteydenpitoa lähimaisen tai muun läheisen kanssa ja yhteydenpitoa tutkintavankeuslain 9 luvun 7 §:ssä tarkoitetun edustuston kanssa voidaan rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä. Yhteydenpitoa lähimaiseen saadaan rajoittaa vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi.

2 §

Yhteydenpidon rajoittamisen sisältö

Yhteydenpitorajoitus voi sisältää rajoituksia kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, taapaamisiin tai muihin yhteyksiin säilyttämistilan tai vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn kiinni otetun, pidätetyn tai tutkintavangin kanssa. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä.

Kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta säädetään tutkintavankeuslain 8 luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 luvussa sekä kirjeiden takavarikoimisesta tämän lain 7 luvussa.

3 §

Yhteydenpidon rajoittamisen voimassaolo

Yhteydenpitorajoitus lakkaa olemasta voimassa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden päättyessä. Väliaikaisen rajoituksen voimassaolo lakkaa, jos esitystä yhteydenpitorajoituksesta ei tehdä tuomioistuimelle määrääjässä.

4 §

Yhteydenpidon rajoittamisesta päättäminen

Yhteydenpidon rajoittamisesta kiinniottamisen ja pidättämisen aikana päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tutkintavankeuteen liittyvästä yhteydenpidon rajoittamisesta ja sen voimassaolon jatkamisesta päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai vankilan johtajan esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuin. Yhteydenpidon rajoittamisesta voi ennen tuomioistuimen ratkaisua väliaikaisesti päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä vankilan johtaja tai, jos tutkintavanki on sijoitettu poliisin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Jos tuomioistuin 3 luvun 9 §:n nojalla lykkaa pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittelyä, sen tulee päättää pidätetylle määrätyn väliaikaisen yhteydenpitorajoituksen voimassa pitämisestä tai muuttamisesta. Yh-

teydenpitorajoitus ja sen perusteet on otettava uudelleen käsiteltäväksi 3 luvun 15 §:ssä tarkoitettua vangitsemisasian uudelleen käsitelyn yhteydessä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettua yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen on päätettävä yhteydenpitorajoituksen poistamisesta, jos rajoituksen edellytyksiä ei enää ole.

5 §

Erillinen käsittely tuomioistuimessa

Yhteydenpitorajoituksen kohteena oleva tutkintavanki voi saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi, jolloin soveltuvin osin noudatetaan 3 luvun 15 §:n säännöksiä vangitsemisasian uudelleen käsittelystä. Tuomioistuimen on poistettava yhteydenpitorajoitus siltä osin kuin edellytyksiä sille ei enää ole.

Jos yhteydenpidon rajoittamista koskevaa esitystä käsitellään vangitsemisesta erillisenä, noudatetaan soveltuvin osin, mitä 3 luvun 4 §:ssä, 5 §:n 1 momentissa sekä mainitun luvun 6 §:n 1, 2 ja 4 momentissa säädetään vangitsemisasian käsittelystä.

6 §

Muutoksenhaku

Tuomioistuimen antamasta yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä saavat kannella rajoituksen kohteena oleva tutkintavanki ja pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kantelun ja sen käsittelemisen osalta noudatetaan soveltuvin osin 3 luvun 19 §:n 1 ja 2 momenttia.

5 luku

Matkustuskielto

1 §

Matkustuskiellon edellytykset

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan määrätä pidättämisen tai vangitsemisen

sijasta matkustuskieltoon, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän:

1) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;

2) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkeväällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; tai

3) jatkaa rikollista toimintaa.

Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa määrätä matkustuskieltoon.

2 §

Matkustuskiellon sisältö

Matkustuskieltopäätöksessä voidaan kieltoon määrätty velvoittaa:

1) pysymään päätöksessä mainitulla paikkakunnalla tai alueella;

2) pysymään poissa tietyltä päätöksessä mainitulta alueelta tai olemaan liikkumatta siellä;

3) olemaan tiettyinä aikoina tavattavissa asunnossaan tai työpaikallaan;

4) ilmoittautumaan tiettyinä aikoina poliisille;

5) oleskelemaan laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän ennestään on tai johon hänet otetaan;

6) olemaan ottamatta yhteyttä 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön; tai

7) luovuttamaan passinsa poliisille.

Matkustuskieltopäätöksessä voidaan kuitenkin antaa lupa poistua siinä määrättyltä paikkakunnalta tai alueelta työssäkäyntiä varten tai muusta siihen rinnastettavasta syystä.

3 §

Passin myöntämiskielto

Matkustuskieltoon määrätylle ei saa myöntää passia, jos passin myöntäminen vaarantaa matkustuskiellon tarkoituksen.

4 §

Matkustuskiellosta päättävä viranomainen

Esitutinnan aikana matkustuskiellosta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ennen päätöksen tekemistä siitä on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle, joka voi ottaa kysymyksen päätettäväkseen. Kun asia esitutinnan päätyttyä on siirretty syyttäjälle, matkustuskiellosta päättää syyttäjä. Mitä tässä momentissa säädetään, on voimassa myös tuomioistuimen hylättyä ennen syytteen nostamista matkustuskieltoon määrätyn vaatimuksen matkustuskiellon kumoamisesta.

Syytteen nostamisen jälkeen matkustuskieltoa koskevasta asiasta päättää tuomioistuin. Tuomioistuin saa tällöin määrätä syytetyt matkustuskieltoon vain syyttäjän vaatimuksesta.

Vangitsemisvaatimusta sekä vangittuna pitämistä koskevaa asiaa käsitellessään tuomioistuimen on harkittava, ovatko 1 §:ssä säädetty edellytykset olemassa ja tulisiko vangittavaksi vaadittu tai vangittu määrätä vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon. Tällöin tuomioistuin päättää matkustuskiellosta myös ennen syytteen nostamista. Vangitsemispäätöksestä tehdyn kantelun johdosta määrätystä matkustuskiellosta päättää kuitenkin vangitsemispäätöksen tehnyt tuomioistuin.

5 §

Päätös matkustuskiellosta

Päätöksestä, jolla matkustuskielto on määrätty, on käytävä ilmi:

- 1) rikos, jonka vuoksi kielto on määrätty;
- 2) kiellon peruste;
- 3) kiellon sisältö;
- 4) seuraamukset kiellon rikkomisesta;
- 5) kiellon voimassaoloaika;
- 6) oikeus saattaa matkustuskiellon voimassa pitäminen tuomioistuimen tutkittavaksi.

Päätöksestä on annettava jäljennös kieltoon määrättylle. Jos matkustuskieltoon määrätty ei ollut läsnä päätöstä annettaessa, jäljennös voidaan toimittaa hänelle postitse hänen ilmoittamallaan osoitteella.

6 §

Poikkeuslupa

Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa perustellusta syystä myöntää matkustuskieltoon määrättylle luvan yksittäistapauksessa vähäiseen poikkeamiseen matkustuskieltopäätöksessä määrätystä velvoitteesta.

Matkustuskieltoon määrätty voi saattaa poikkeusluvan myöntämistä koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos pidättämiseen oikeutettu virkamies kieltäytyy myöntämästä lupaa.

7 §

Matkustuskieltopäätöksen muuttaminen

Matkustuskieltopäätöstä saadaan muuttuneiden olosuhteiden vuoksi tai tärkeästä syystä muuttaa.

8 §

Matkustuskiellon kumoaminen

Matkustuskielto on kumottava kokonaan tai osittain heti, kun edellytyksiä sen voimassa pitämiseen sellaisenaan ei enää ole.

Matkustuskielto on kumottava, jollei syytettyä nosteta 60 päivän kuluessa kiellon määräämisestä. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaika. Tuomioistuimen on otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

Matkustuskieltoon määrättyllä on jo ennen syytteen nostamista oikeus saattaa kysymys pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on kumottava kielto kokonaan tai osittain, jos se varattuaan asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle tilaisuuden tulla kuulluksi katsoo, ettei matkustuskiellon pitämiseen sellaisenaan voimassa ole edellytyksiä. Tuomioistuimen määräämän

matkustuskiellon uudelleen käsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin 3 luvun 15 §:n 1 momenttia.

9 §

Matkustuskiellon voimassaolo

Ennen syytteen nostamista määrätty matkustuskielto on voimassa pääkäsittelyyn asti, jollei sitä ole määrätty päättymään aikaisemmin tai sitä aikaisemmin erikseen kumota.

Kun tuomioistuin peruuttaa tai lykkää pääkäsittelyn asiassa, jossa vastaaja on matkustuskiellossa, sen on määrättävä, onko matkustuskielto pidettävä voimassa.

Ratkaistessaan syyteasian tuomioistuin saa määrätä vastaajan matkustuskieltoon tai hänelle määrätyn matkustuskiellon pidettäväksi edelleen voimassa vain, jos hänet tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Vapaina oleva vastaaja saadaan määrätä matkustuskieltoon vain virallisen syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta. Tuomioistuin saa omasta aloitteestaan määrätä vangitun tai vangittavaksi vaaditun vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon. Matkustuskielto on tällöin voimassa, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai ylempi tuomioistuin toisin määrää.

10 §

Matkustuskiellon rikkomisen seuraamukset

Jos matkustuskieltoon määrätty rikkoo kieltoa taikka pakenee, ryhtyy valmistelemaan pakoa, vaikeuttaa asian selvittämistä tai jatkaa rikollista toimintaa, hänet saadaan pidättää ja vangita. Jos hänelle tuomittu ehdoton vankeusrangaistus on jo tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, se saadaan panna heti täytäntöön.

11 §

Matkustuskieltoasian käsittely

Matkustuskieltoasian tuomioistuinkäsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin 3 luvun 1, 3, 5—7 ja 18 §:n säännöksiä vangitsemisvaa-

timuksen tekemisestä ja käsittelystä. Asianomaisen poissaolo ei estä asian ratkaisemista. Myös 4 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa on kieltoon mahdollisesti määrättävälle varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

12 §

Muutoksenhaku

Tuomioistuimen päätökseen matkustuskieltoa koskevassa asiassa ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla.

Tuomioistuimen antamasta matkustuskieltoa koskevasta päätöksestä saavat kannella matkustuskieltoon määrätty ja pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kantelun ja sen käsittelemisen osalta noudatetaan soveltuvin osin 3 luvun 19 §:n 1 ja 2 momenttia.

6 luku

Vakuustakavarikko

1 §

Vakuustakavarikon edellytykset

Omaisuuksia saadaan määrätä vakuustakavarikkoon sakon, rikokseen perustuvan vahingonkorvauksen tai hyvityksen taikka valtiolle menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen turvaamiseksi. Edellytyksenä vakuustakavarikon määräämiselle on, että omaisuus kuuluu henkilölle, jota on syytä epäillä rikoksesta tai joka voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko tai maksamaan hyvitystä taikka menettämään valtiolle rahamäärä, ja on olemassa vaara, että mainittu henkilö pyrkii välttämään sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai rahamäärän maksamista kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan, pakenemalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla. Vakuustakavarikkoon saadaan panna omaisuutta enintään määrää, jonka voidaan olettaa vastaavan tuomittavaa sakkoa, vahingonkorvausta, hyvitystä tai menettämisseuraamusta.

Oikeushenkilön omaisuutta voidaan panna vakuustakavarikkoon myös, jos on syytä epäillä, että oikeushenkilön puolesta pyritään omaisuuden kätkemisellä tai hävittämällä

taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla välttämään yhteisösakon maksamista. Oikeushenkilön osalta noudatetaan soveltuvin osin tämän luvun säännöksiä rikoksesta epäillyn omaisuuden kohdistuvasta vakuustakavarikosta.

2 §

Vakuustakavarikosta päättäminen

Vakuustakavarikosta päättää tuomioistuin.

Ennen syytteen vireille tuloa vaatimuksen omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon voi tehdä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Syytteen vireille tultua vaatimuksen voi tehdä virallinen syyttäjä ja itselleen tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi myös asianomistaja.

Vakuustakavarikkoasian tuomioistuinkäsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin 3 luvun 1, 3, 5, 6 ja 18 §:n säännöksiä vangitsemisvaatimuksen tekemisestä ja käsittelystä.

3 §

Väliaikainen vakuustakavarikko

Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä väliaikaisen vakuustakavarikon, jos asia ei siedä viivytystä ja jos 1 §:ssä säädetyt edellytykset ovat ilmeisesti olemassa. Kohteena oleva omaisuus saadaan ennen väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoa ottaa mainitun virkamiehen päätöksellä esitutkintaviranomaisen haltuun, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi.

Väliaikainen vakuustakavarikko lakkaa olemasta voimassa, jos vaatimusta vakuustakavarikon määräämisestä ei tehdä tuomioistuimelle viikon kuluessa väliaikaismääräyksen antamisesta. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on tehtävä ulosottokaaren (705/2007) 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettu rekisteri-ilmoitus väliaikaisen vakuustakavarikon voimassaolon lakkaamisesta ja kumoamisesta sekä päätöksestä, jolla tuomioistuin on hylännyt vaatimuksen väliaikaisen vakuustakavarikon kohteena olevan omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon.

Väliaikaisesta vakuustakavarikosta on ilman aiheutonta viivytystä laadittava pöytä-

kirja, jossa riittävästi mainitaan vakuustakavarikon tarkoitus, selostetaan siihen johtanut menettely ja yksilöidään kohteena oleva omaisuus. Jäljennös pöytäkirjasta on viivytyksettä toimitettava sille, jonka omaisuuden väliaikainen vakuustakavarikko kohdistuu.

Jos 1 momentissa tarkoitettu virallisen syyttäjän päätös on lähetetty toiseen Euroopan unionin jäsenvaltioon omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetussa laissa (540/2005) tarkoitettuna jäädyttämispäätöksenä, toimenpide lakkaa olemasta voimassa kuitenkin vasta, jos vaatimusta vakuustakavarikosta ei ole tehty tuomioistuimelle viikon kuluessa siitä, kun syyttäjä on saanut tiedon väliaikaistoimenpiteen täytäntöönpanosta. Voimassaolon lakkaamisesta syyttäjän on välittömästi ilmoitettava sille toisen jäsenvaltion viranomaiselle, jolle väliaikaistoimi on lähetetty täytäntöönpantavaksi.

4 §

Toimenpiteen kumoaminen

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on kumottava väliaikainen vakuustakavarikko ennen tuomioistuinkäsittelyä ja tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko, kun sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen vakuudeksi asetetaan riittävä vakuus tai kun muuten ei enää ole syytä pitää turvaamistoimea voimassa. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on tehtävä tuomioistuimelle esitys vakuustakavarikon kumoamisesta, jos sen edellytyksiä ei enää ole.

Tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko myös, jollei syytettä nosteta neljän kuukauden kuluessa vakuustakavarikkoa koskevan määräyksen antamisesta. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa enintään neljällä kuukaudella kerrallaan. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pi-

dentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanotua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

5 §

Vakuustakavarikon uudelleen käsittely

Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko vakuustakavarikko pidettävä voimassa. Vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Vakuustakavarikkoa ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden kuukauden kuluttua asian edellisestä käsitteystä.

Asian uudelleen käsittelyn yhteydessä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

6 §

Korvausasian erottaminen erilliseksi asiaksi

Jos tuomioistuin erottaa vahingonkorvausta koskevan vaatimuksen erikseen käsiteltäväksi, sen on erottamisesta päättäessään lausuttava, onko vakuustakavarikko pidettävä edelleen voimassa.

7 §

Vakuustakavarikosta päättäminen pääasiaa ratkaistaessa

Kun tuomioistuin tuomitsee sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai menettämisseuraamuksen, jonka maksamisen vakuudeksi vakuustakavarikko on määrätty, tuomioistuimen on päätettävä, onko vakuustakavarikko pidettävä voimassa, kunnes sakko, vahingonkorvaus, hyvitys tai menetetyksi tuomittu rahamäärä on maksettu, sen perimiseksi on toimitettu ulosmittaus tai asiasta toisin määrätään.

Jos tuomioistuin 1 momentin nojalla päättää, että vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi määrätty vakuustakavarikko on pidettävä voimassa, se voi asettaa päätöksen täytäntöönpanokelpoiseksi

tulemisesta laskettavan määräajan, jonka kuluessa täytäntöönpanoa on haettava uhalla, että vakuustakavarikko lakkaa olemasta voimassa.

Tuomioistuin saa syytteen taikka vahingonkorvausta, hyvitystä tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen hylätessään määrätä vakuustakavarikon pidettäväksi voimassa, kunnes ratkaisu tulee lainvoimaiseksi.

8 §

Vakuustakavarikosta päättäminen vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta

Jos joku on vieraan valtion tuomioistuimen päätöksellä rikoksen johdosta tuomittu menettämään rahamäärä tai jos voidaan aiheellisesti olettaa, että joku tuomitaan vieraan valtion viranomaisen käsiteltävänä olevassa asiassa rikoksen johdosta menettämään rahamäärä, saadaan hänen omaisuuttaan panna kyseisen vieraan valtion viranomaisen pyynnöstä vakuustakavarikkoon. Vaatimuksen omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon voi tehdä pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Vakuustakavarikosta 1 momentissa tarkoitettussa tapauksessa päättää sen paikkakunnan käräjäoikeus, missä vastaajalla on omaisuutta, joka voidaan panna vakuustakavarikkoon, tai missä asian käsittely muuten voi tarkoituksenmukaisesti tapahtua. Kun tuomioistuin päättää panna omaisuutta vakuustakavarikkoon, sen on samalla asetettava määräaika, jonka vakuustakavarikko on voimassa. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

Vakuustakavarikosta on muuten soveltuvin osin voimassa, mitä 1—3 §:ssä, 4 §:n 1 momentissa sekä 9 ja 10 §:ssä sekä kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetussa laissa (4/1994) säädetään.

Euroopan unionin jäsenvaltiosta saapuneen, omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöön-

panosta Euroopan unionissa annetussa laissa tarkoitetun jäädyttämisspyynnön osalta noudatetaan 1—3 momentin sijasta, mitä mainitussa laissa säädetään.

9 §

Muutoksenhaku

Vakuustakavarikkoa koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saa valittaa erikseen. Valitus ei estä omaisuuden panemista vakuustakavarikkoon, ellei valitusta käsittelevä tuomioistuin toisin määrää. Kumotessaan vakuustakavarikon tai väliaikaisen vakuustakavarikon tuomioistuin saa määrätä vakuustakavarikon pidettäväksi voimassa, kunnes ratkaisu tulee lainvoimaiseksi.

10 §

Toimenpiteen täytäntöönpano

Vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta on soveltuvin osin voimassa, mitä ulosottokaaren 8 luvussa säädetään turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta. Mainitun luvun 2 §:ssä tarkoitettua vakuutta ei tarvitse kuitenkaan asettaa siitä vahingosta, joka vakuustakavarikosta tai väliaikaisesta vakuustakavarikosta saattaa aiheutua vastaajalle, ellei tuomioistuin erityisestä syystä velvoita asianomistajaa asettamaan vakuutta määrätessään vakuustakavarikon tälle tulevan vahingonkorvauksen tai hityksen maksamisen turvaamiseksi.

Tuomioistuin voi vakuustakavarikon määrätessään samalla antaa tarkempia määräyksiä sen täytäntöönpanosta.

11 §

Vahingonkorvausvastuu ja kulujen korvaaminen

Vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneiden kulujen korvaamisessa noudatetaan soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ää.

7 luku

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

1 §

Takavarikoimisen edellytykset

Esine, omaisuus tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että:

1) sitä voidaan käyttää todisteena rikosasiassa;

2) se on rikoksella joltakulta viety; tai

3) se tuomitaan menetetyksi.

Mitä 1 momentin 1 ja 2 kohdassa säädetään, koskee myös tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalueella (*data*). Tässä luvussa asiakirjasta säädettyä sovelletaan myös datan muodossa olevaan asiakirjaan.

Tässä luvussa esineestä säädettyä sovelletaan myös aineeseen. Esineestä voidaan irrottaa osa takavarikoitavaksi todisteena käyttämistä varten, jos tutkintatoimenpidettä ei voida muuten suorittaa ilman suuria vaikeuksia.

2 §

Asiakirjan jäljentäminen

Asiakirjan takavarikoiminen 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesti todisteena käytettäväksi on korvattava sen jäljentämisellä, jos jäljennös on riittävä todistelun luotettavuuden kannalta.

Asiakirja on jäljennettävä ilman aiheutonta viivytystä sen haltuunottamisen jälkeen. Jäljentämisen jälkeen asiakirja on viipymättä palautettava sille, jolta se on otettu haltuun.

Jos asiakirjaa ei voida viivytyksettä jäljentää asiakirjan tai asiakirja-aineiston laadun tai laajuuden vuoksi, asiakirja on takavarikoitava.

3 §

Läheisiin henkilöihin sekä vaitiolovelvollisuuteen ja -oikeuteen liittyvät takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot

Rikoksesta epäillyn tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön hallusta ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi asiakirjaa, joka sisältää epäillyn ja sannotun henkilön taikka mainitussa suhteessa epäiltyyn olevien henkilöiden välisen viestin. Tällaisen asiakirjan saa kuitenkin takavarikoida tai jäljentää, jos tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Asiakirjaa ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi, jos sen voidaan olettaa sisältävän sellaista, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta, ja asiakirja on edellä tarkoitettun henkilön tai sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Asiakirja saadaan kuitenkin 2 momentin estämättä takavarikoida tai jäljentää, jos henkilö voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentin nojalla velvoittaa todistamaan tai 24 §:n 4 momentin nojalla velvoittaa vastaamaan kysymykseen.

Asiakirja saadaan 1 ja 2 momentin estämättä pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

4 §

Telekuunteluun, televalvontaan ja tukiasematietoihin liittyvät takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot

Viestintämarkkinalain (393/2003) 2 §:n 21 kohdassa tarkoitetun teleyrityksen (*teleyritys*) tai sähköisen viestinnän tietosuojalain (516/2004) 2 §:n 11 kohdassa tarkoitetun yhteisötalajan (*yhteisötalaja*) hallusta ei saa takavarikoida tai jäljentää asiakirjaa tai dataa, joka sisältää 10 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuun viestiin liittyviä tietoja taikka

mainitun luvun 6 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tunnistamistietoja tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tukiasematietoja.

Poikkeuksesta 1 momentissa tarkoitettuun takavarikoimiskieltoon säädetään 10 luvun 4 §:n 1 momentissa.

5 §

Lähetyksen takavarikoiminen ja jäljentäminen

Rikoksesta epäillylle tarkoitettu tai häneltä lähtöisin oleva kirje, paketti tai muu vastaava lähetyks saadaan ennen sen saapumista vastaanottajalle takavarikoida tai jäljentää, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja lähetyks voidaan tämän lain mukaan takavarikoida tai jäljentää vastaanottajan hallusta.

Jos takavarikoidun tai jäljennetyn lähetyksen sisältö voidaan rikoksen selvittämistä haittaamatta ilmoittaa kokonaan tai osittain vastaanottajalle, lähetyks tai muu selvitys sen sisällöstä on toimitettava hänelle viipymättä.

6 §

Lähetyksen pysäyttäminen takavarikoimista tai jäljentämistä varten

Jos on syytä olettaa, että kirje, paketti tai muu vastaava lähetyks, joka voidaan takavarikoida tai jäljentää, on tulossa postitoimistoon, rautateiden liikennepaikkaan tai lähetyksen kuljetusta ammatikseen liikennöinnin yhteydessä tai muuten harjoittavan toimipaikkaan taikka on jo siellä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa määrätä lähetyksen pidettäväksi postitoimistossa, liikennepaikassa tai toimipaikassa, kunnes takavarikoiminen tai jäljentäminen on ehditty suorittaa.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu määräys annetaan enintään yhden kuukauden määräajaksi, joka alkaa siitä, kun postitoimiston, liikennepaikan tai toimipaikan esimies on saanut tiedon määräyksestä. Lähetystä ei saa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen lupaa luovuttaa muulle kuin hänelle tai hänen määräämälleen henkilölle.

Postitoimiston, liikennepaikan tai toimipaikan esimiehen on heti ilmoitettava määräyk-

sen antajalle lähetyksen saapumisesta. Tämän on ilman aiheetonta viivytystä päätettävä lähetyksen takavarikoimisesta tai jäljentämisestä.

7 §

Takavarikoimisesta ja asiakirjan jäljentämisestä päättävä viranomainen

Takavarikoimisesta tai asiakirjan jäljentämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tuomioistuin saa päättää siitä syytetä käsitellessään.

8 §

Haltuunottaminen takavarikoimista ja asiakirjan jäljentämistä varten

Poliisimies saa rikoksesta epäillyn kiinniotamisen tai etsinnän yhteydessä ottaa haltuunsa esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimista tai jäljentämistä varten ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräystäkin. Poliisimies saa tehdä sen ilman määräystä muissakin tapauksissa, jos asia ei siedä viivytystä.

Haltuunottamisesta on viipymättä ilmoitettava pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, jonka on ilman aiheetonta viivytystä päätettävä, onko esine, omaisuus tai asiakirja takavarikoitava tai onko asiakirja jäljennettävä. Poliisimies voi ilmoitusta tekemättä välittömästi palauttaa haltuunottamisen kohteen, jos on käynyt ilmi, että takavarikoimisen tai jäljentämisen edellytyksiä ei kuitenkaan ilmeisesti ole.

9 §

Ilmoitus haltuunottamisesta

Esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltuunottamisesta takavarikoimista tai jäljentämistä varten on viipymättä ilmoitettava sille, jonka esineestä, omaisuudesta tai asiakirjasta on kyse, jos hän ei ole ollut paikalla haltuunoton tapahtuessa. Siitä on ilmoitettava myös kirjeen, paketin tai muun vastaavan lähetyksen vastaanottajalle ja lähettäjälle, jos heidän osoitteensa on tiedossa.

Ilmoituksen tekemistä voidaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä siirtää enintään viikko haltuunottamisesta, jos tärkeä tutkinnallinen syy sitä vaatii. Sen jälkeen tuomioistuin saa mainitun virkamiehen pyynnöstä päättää ilmoituksen siirtämisestä enintään kaksi kuukautta kerrallaan. Ilmoitus on kuitenkin tehtävä viipymättä esitutkinnan päätyttyä. Määräajan pidentämistä koskeva pyyntö on tehtävä tuomioistuimelle viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

10 §

Rekisteri-ilmoitus

Toimenpiteestä päättäneen viranomaisen on tehtävä takavarikoimisesta ja takavarikon kumoamisesta ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettu rekisteri-ilmoitus, jos takavarikon kohteena on mainitussa pykälässä tarkoitettu esine tai omaisuus.

11 §

Eräiden asiakirjojen avaaminen ja tutkiminen

Takavarikoidun tai takavarikoimista varten haltuunotetun suljetun kirjeen tai muun suljetun yksityisen asiakirjan saa avata vain tutkinnanjohtaja, virallinen syyttäjä tai tuomioistuin taikka tutkinnanjohtajan määräyksestä poliisimies.

Datan muodossa olevan asiakirjan avaamisessa saa tarvittaessa tutkinnanjohtajan päätöksellä avustaa toimenpiteen kohteena olevan tietojärjestelmän tai sen tallennusalan asiantuntija.

Edellä 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden ja tuomioistuimen lisäksi avattua yksityistä asiakirjaa saa tarkastella vain tutkittavana olevan rikoksen tutkija sekä tutkinnanjohtajan, syyttäjän tai tuomioistuimen osoituksen mukaan asiantuntija tai muu henkilö, jota käytetään apuna rikoksen selvittämisessä tai jota muuten kuullaan asiassa.

12 §

Pöytäkirja

Esineen, omaisuuden ja asiakirjan takavarikoimisesta sekä asiakirjan jäljentämisestä on ilman aiheetonta viivytystä laadittava pöytäkirja. Siinä on riittävästi mainittava takavarikoimisen tai jäljentämisen tarkoitus, selostettava takavarikoimiseen tai jäljentämiseen johtanut menettely, yksilöitävä takavarikon kohde tai jäljennetty asiakirja sekä ilmoitettava oikeudesta saattaa takavarikko tai jäljentäminen tuomioistuimen tutkittavaksi.

Jäljennös pöytäkirjasta on viivytyksettä toimitettava sille, jonka esine, omaisuus tai asiakirja on takavarikoitu tai jäljennetty. Pöytäkirjan jäljennöstä ei toimiteta sinä aikana, jona ilmoitus haltuunottamisesta on siirretty 9 §:n 2 momentin nojalla.

13 §

Takavarikon kohteen säilyttäminen

Takavarikon toimittajan on otettava takavarikoitu esine, omaisuus ja asiakirja haltuunsa tai pantava se varmaan säilöön.

Takavarikon kohde voidaan jättää haltijalleen, jollei se vaaranna takavarikon tarkoitusta. Haltijaa on tällöin kiellettävä luovuttamasta, hukkaamasta ja hävittämästä kohdetta. Kohde on myös tarvittaessa merkittävä siten, että se selvästi havaitaan takavarikoiduksi. Haltijaa voidaan kieltää käyttämästä kohdetta.

Takavarikon kohde on säilytettävä sellaisenaan ja sitä on hoidettava huolellisesti. Poliisilaitoksen päällikkö tai poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö voi määrätä kohteen myytäväksi heti, kun ilmenee, että se on helposti pilaantuva, pian häviävä, arvoltaan nopeasti aleneva tai erittäin kallishoitoinen. Todistelutarkoitukseen takavarikoidulle kohteelle saadaan tehdä kokeita, jos se on tarpeen rikoksen selvittämiseksi.

14 §

Takavarikon kumoaminen

Takavarikko on kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen.

Takavarikko on kumottava myös, jos syytetty sen perusteena olevasta rikoksesta ei nosteta neljässä kuukaudessa esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimisesta. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää määräaikaan enintään neljä kuukautta kerrallaan, jos takavarikoimisen edellytykset ovat edelleen olemassa eikä takavarikon voimassapitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen ole kohtuutonta. Kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi määräaika voidaan pidentää enintään vuosi kerrallaan tai päättää, että takavarikko on voimassa toistaiseksi. Takavarikko voidaan määrätä toistaiseksi voimassa olevaksi myös, jos sen kohteena olevan esineen, omaisuuden tai asiakirjan hallussapito on kielletty.

Edellä 2 momentissa tarkoitettu pyyntö on esitettävä viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

15 §

Takavarikon tai jäljentämisen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi

Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko takavarikko pidettävä voimassa tai onko asiakirjan jäljennös säilytettävä käytettäväksi todisteena. Voimassa pitämisen tai säilyttämisen edellytyksenä on, että takavarikoimisen tai jäljentämisen edellytykset ovat edelleen olemassa. Lisäksi takavarikon voimassa pitäminen ei saa olla takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen kohtuutonta. Tuomioistuin voi vaatimuksesta

päätää myös, että asiakirja on takavarikossa pitämisen asemesta jäljennettävä.

Ennen syytteen käsittelemisen alkamista tehty 1 momentissa tarkoitettu vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Sen käsittelemisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisvaatimuksen käsittelemisestä 3 luvun 1 ja 3 §:ssä säädetään. Takavarikkoa ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden kuukauden kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

16 §

Asiakirjan jäljennöksen hävittäminen

Jos 2 §:n nojalla valmistettu asiakirjan jäljennös osoittautuu tarpeettomaksi tai jos tuomioistuin päättää, että sitä ei säilytetä käytettäväksi todisteena, jäljennös on hävitettävä. Hävittämistä voidaan lykätä, kunnes tuomioistuimen ratkaisu on tullut lainvoimaiseksi.

17 §

Takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämättä jättämisestä päättävä viranomainen

Takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämättä jättämisestä todisteeksi päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Syyteharkinnan aikana päätöksen saa tehdä vain virallinen syyttäjä paitsi, jos kysymys on ainoastaan takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttamisesta siihen oikeutetulle.

Tuomioistuin määrää takavarikon kumoamisesta tai asiakirjajäljennöksen säilyttämättä jättämisestä, jos se on päättänyt takavarikoimisesta tai asiakirjan jäljentämisestä taikka jos oikeudenkäynnissä on esitetty takavarikoitua esineeseen, omaisuuteen tai asiakirjaan kohdistuva vaatimus.

18 §

Esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttamisen lykkäminen

Kumotessaan takavarikon tai määrätessään, että takavarikkoa ei ole enää pidettävä voimassa, tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että takavarikoitua esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen samalla asettaman määräjän kulumista tai tuomioistuimen ratkaisun tulemista lainvoimaiseksi.

19 §

Uudelleen takavarikoiminen tai jäljentäminen

Jos takavarikko on kumottu tai jos on päätetty, että asiakirjan jäljennöstä ei säilytetä käytettäväksi todisteena, ratkaisun tehnyt viranomainen saa määrätä esineen, omaisuuden tai asiakirjan pantavaksi uudelleen takavarikkoon tai muuttaa asiakirjan jäljennöstä koskevaa ratkaisuaan. Edellytyksenä on aikaisemman ratkaisun jälkeen tietoon tullut asiaan vaikuttava seikka.

Tuomioistuimessa asia käsitellään pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta noudattaen soveltuvin osin 15 §:n 2 momenttia.

20 §

Takavarikon voimassaolosta päättäminen syyteasiaa ratkaistaessa

Tuomioistuimen on syyteasian ratkaistessaan päätettävä, onko takavarikko edelleen pidettävä voimassa, kunnes menettämisseuraamus pannaan täytäntöön tai asiasta toisin määrätään.

21 §

Takavarikosta päättäminen vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta

Esine, omaisuus, asiakirja tai data voidaan vieraan valtion viranomaisen pyynnöstä ta-

kavarikoida, jos se voi olla todisteena pyynnön esittäneen valtion viranomaisen käsiteltävänä olevassa rikosasiassa tai se on rikoksella joltakulta viety. Esine, omaisuus tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos se on vieraan valtion tuomioistuimen antamalla päätöksellä määrätty rikoksen johdosta menetetyksi taikka jos voidaan aiheellisesti olettaa, että esine tullaan määräämään rikoksen johdosta menetetyksi vieraan valtion viranomaisen käsiteltävänä olevassa asiassa.

Takavarikoimisesta päättäneen viranomaisen on viikon kuluessa päätöksestä saatettava takavarikoimista koskeva päätös sen paikkakunnan kärjäoikeuden vahvistettavaksi, missä takavarikoiminen on suoritettu. Vahvistamisesta päättävän tuomioistuimen on samalla määrättävä takavarikon voimassaoloaika. Tuomioistuin saa takavarikoimisesta päättäneen viranomaisen ennen takavarikon voimassaoloajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää kyseistä aikaa. Takavarikosta voi päättää myös rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain (1286/2003) 66 §:n 2 momentissa tai rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain (1383/2007) 63 §:n 2 momentissa tarkoitettua asiaa käsittelevä tuomioistuin. Virallisen syyttäjän on tarvittaessa ilmoitettava takavarikkopäätöksestä takavarikkoasiasia aiemmin käsitelleelle viranomaiselle.

Jos esine, omaisuus tai asiakirja on takavarikoitu käytettäväksi todisteena vieraan valtion viranomaisen käsiteltävänä olevassa rikosasiassa, voi tuomioistuin takavarikoimisesta päättäneen viranomaisen pyynnöstä päättää, että takavarikon kohde saadaan tarvittaessa luovuttaa pyynnön esittäneen vieraan valtion viranomaiselle velvoituksin, että kohde on palautettava sen jälkeen, kun sitä ei enää tarvita todisteena asiassa. Tuomioistuin voi kuitenkin määrätä, että esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei tarvitse palauttaa, jos palauttaminen olisi selvästi epätarkoituksenmukaista.

Tämän pykälän mukaisesta takavarikosta on muuten soveltuvin osin voimassa, mitä tämän luvun 1—13 §:ssä, 14 §:n 1 momentissa, 15, 17 ja 22 §:ssä, 23 §:n 3 ja 4 momentissa sekä 25 §:ssä ja 3 luvun 1 §:n 2

momentissa sekä 5 ja 6 §:ssä sekä kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetussa laissa säädetään. Tämän luvun asiakirjajäljennöksiä koskevia säännöksiä saadaan soveltaa, jos se on oikeusapupyynnön tai oikeusavun antamista koskevien säännösten mukaan mahdollista.

Euroopan unionin jäsenvaltiosta saapuneen, omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntönnäpänosta Euroopan unionissa annetussa laissa tarkoitettun jäädyttämispyynnön osalta noudatetaan 1, 2 ja 4 momentin sijasta, mitä mainitussa laissa säädetään. Tällaisessa tapauksessa tuomioistuimelle tehtävän 3 momentissa tarkoitettun pyynnön voi esittää esitutkintaviranomainen tai syyttäjä.

Euroopan unionin jäsenvaltiosta saapuneen todisteiden luovuttamismääräyksen osalta 2 ja 3 momentissa tarkoitettu pyyntö tehdään eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntönnäpänosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain (729/2010) 10 §:n 2 momentissa tarkoitettulle tuomioistuimelle.

22 §

Muutoksenhaku

Takavarikkoa tai asiakirjan jäljennöstä koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saa valittaa erikseen. Valitus ei estä takavarikoimista tai asiakirjan jäljentämistä.

Takavarikon voimassaoloajan pidentämistä koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta.

23 §

Takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttaminen

Jos syyteasian käsittelyn yhteydessä useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, tuomioistuimen on määrättävä, että riita paremmasta oikeudesta käsitellään erikseen riita-asian oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä. Tuomioistuimen on samalla määrättävä,

minkä ajan kuluessa kanne on nostettava. Tuomioistuin voi kuitenkin tutkia parempaa oikeutta koskevan kysymyksen syyteasian käsittelyn yhteydessä, jollei tutkiminen viivytä asian käsittelyä.

Jos syytettyä ei nosteta ja jos useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi asettaa 1 momentissa tarkoitetun määräajan kanteen nostamista varten. Omaisuus on tuomioistuimen tai pidättämiseen oikeutetun virkamiehen asetettua määräajan pidettävä poliisin hallussa, kunnes parempaa oikeutta koskeva asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai hallussapito on ennen sitä osoittautunut muuten tarpeettomaksi. Jollei kannetta sanotussa ajassa nosteta, omaisuuden suhteen saadaan menetellä 3 momentissa säädetyllä tavalla.

Jos takavarikoitu esine, omaisuus tai asiakirja on takavarikon kumoamisen jälkeen palautettava omistajalleen tai muulle henkilölle, jolla on siihen oikeus, eikä tämä nouda takavarikon kohdetta kolmen kuukauden kuluessa poliisin ilmoituksesta, esineen, omaisuuden tai asiakirjan omistusoikeus siirtyy valtiolle tai kohteen ollessa löytötavara esineen löytäjälle löytötavaralaissa (778/1988) säädetyllä tavalla.

Jos palautettavan esineen, omaisuuden tai asiakirjan omistaja tai muu henkilö, jolla on siihen oikeus, ei ole poliisin tiedossa, poliisin on selvitettävä kysymystä mahdollisuuksien mukaan. Tarvittaessa on käytettävä julkista kuulutusta. Jos kukaan ei vaadi takavarikon kohdetta itselleen kuuden kuukauden kuluessa kuuluttamisesta, esine siirtyy valtiolle tai kohteen ollessa löytötavara esineen löytäjälle löytötavaralaissa säädetyllä tavalla. Tarkemmat määräykset kuuluttamisesta antaa Poliisihallitus.

24 §

Takavarikoimisen sijasta suoritettava toimenpide

Vähäarvoinen esine tai esine, jonka hallussapito on rangaistavaa, voidaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä takavarikoimisen sijasta hävittää, ottaa valtion käyttöön tai myydä, jos esine ilmeisesti tuo-

mittaisiin valtiolle menetetyksi eikä sitä tarvita oikeudenkäynnissä todisteena.

Virallinen syyttäjä voi määrätä 1 momentissa tarkoitetun toimenpiteen, jos hän on tehnyt oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastavan lainkohdan nojalla syyttämättäjättämispäätöksen ja jos esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu toimenpide on tehtävä todistettavasti ja siitä on viipymättä ilmoitettava sille, jolta tai jonka luona esine on otettu haltuun, jos hän ei ole ollut paikalla esinettä haltuun otettaessa.

Edellä 1 momentissa tarkoitettuun toimenpiteeseen ja asianosaisen oikeuteen saada korvausta sovelletaan soveltuvin osin sakon täytäntöönpanosta annetun lain (672/2002) 4 luvun säännöksiä. Toimenpiteestä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.

25 §

Viittaussäännös

Tämän luvun säännösten lisäksi on noudatettava, mitä takavarikosta ja takavarikoimisen sijasta tapahtuvasta hävittämisestä erikseen laissa säädetään.

8 luku

Etsintä

Paikkaan kohdistuva etsintä

1 §

Määritelmät

Tämän luvun mukaisia paikkaan kohdistuvia etsintöjä ovat kotietsintä, joka voi olla yleinen tai erityinen kotietsintä, sekä paikanetsintä.

Yleisellä kotietsinnällä tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetussa kotirauhan suojaamassa paikassa toimitettavaa etsintää.

Eriyisellä kotietsinnällä tarkoitetaan etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oi-

keudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta.

Paikanetsinnällä tarkoitetaan etsintää, joka toimitetaan muussa kuin 2 tai 3 momentissa tarkoitettussa paikassa, johon ei ole yleistä pääsyä taikka johon yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohdasta, taikka jonka kohteena on kulkuneuvo.

2 §

Kotietsinnän edellytykset

Yleinen tai erityinen kotietsintä saadaan toimittaa rikoksesta epäillyn hallinnassa olevassa paikassa, jos:

1) on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvittävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat; ja

2) etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä:

a) 7 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu takavarikoitava esine, omaisuus, asiakirja tai tieto;

b) 7 luvun 2 §:n nojalla jäljennettävä asiakirja;

c) vakuustakavarikkoon määrättävä omaisuus; tai

d) seikka, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Paikassa, joka ei ole rikoksesta epäillyn hallinnassa, saadaan kotietsintä toimittaa vain, jos rikos on tehty siellä tai epäilty on otettu siellä kiinni taikka jos muuten voidaan erittäin pätevin perustein olettaa, että etsinnässä löytyy 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka.

3 §

Yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi

Yleinen kotietsintä saadaan toimittaa esitutkintaan noudettavan, kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan tai sinne rikosasian vastaajaksi

haastettavan taikka henkilönkatsastukseen toimitettavan löytämiseksi hänen hallinnassaan olevassa paikassa.

Yleinen kotietsintä saadaan toimittaa muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa paikassa vain, jos etsittävän henkilön voidaan erittäin pätevin perustein olettaa olevan siellä.

4 §

Paikanetsinnän edellytykset

Paikanetsintä saadaan toimittaa esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytämiseksi 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädettyin edellytyksin ja 3 §:n 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden löytämiseksi.

5 §

Läsnäolo kotietsinnässä

Kotietsinnässä tulee mahdollisuuksien mukaan olla paikalla etsinnän toimittajan nimeämä todistaja.

Sille, jonka luona kotietsintä toimitetaan, tai hänen poissa ollessaan jollekin paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevälle on varattava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja. Tilaisuutta ei tarvitse varata, jos se viivytäisi toimitusta merkittävästi. Jollei kukaan mainituista henkilöistä eikä heidän kutsumansa todistaja ole ollut toimituksessa läsnä, kotietsinnästä sekä 6 §:n mukaisesta oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen jäljennös ja 18 §:n mukaisesta oikeudesta saada pöytäkirjan jäljennös on viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona etsintä on toimitettu.

Etsinnän toimittaja saa käyttää kotietsinnässä apunaan asianomistajaa, hänen asiamiestään, asiantuntijaa tai muuta henkilöä, joka voi antaa etsinnän tarkoituksen saavuttamiseksi välttämättömiä tietoja. Etsinnän toimittajan on kuitenkin valvottava, ettei kyseinen henkilö saa salassa pidettävistä ja muista seikoista enempää tietoa kuin on välttämätöntä.

Erityistä kotietsintää ei saa toimittaa ilman etsintävaltuutetun läsnäoloa.

6 §

Menettely kotietsinnässä

Kotietsintää aloitettaessa on paikalla olevalle 5 §:n 2 momentissa tarkoitettulle henkilölle kerrottava etsinnän tarkoitus ja annettava etsintäpäätöksen jäljennös. Jos kirjallista etsintäpäätöstä ei vielä ole, henkilölle on ilmoitettava oikeudesta saada pyynnöstä päätöksen jäljennös.

Kotietsinnässä on noudatettava etsintäpäätöksen määräyksiä. Etsintä on toimitettava niin, että siitä ei aiheudu haittaa tai vahinkoa enempää kuin on välttämätöntä. Etsinnän kohteena oleva tila saadaan tarvittaessa avata voimakeinoja käyttäen. Avattu tila on etsinnän päätyttyä suljettava sopivalla tavalla.

Kotietsinnän toimittamispaikalla oleva henkilö saadaan poistaa paikalta, jos poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että hän käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen.

Kotietsintää ei saa ilman erityistä syytä toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana.

7 §

Etsintävaltuutettu

Erityistä kotietsintää varten on määrättävä etsintävaltuutettu huolehtimaan siitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon.

8 §

Etsintävaltuutetun kelpoisuusvaatimukset

Etsintävaltuutetuksi on määrättävä suostumuksensa perusteella asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut muu henkilö, joka asian-tuntemuksensa ja käytännön kokemuksensa perusteella on etsinnän kohde huomioon ottaen sopiva toimimaan etsintävaltuutettuna kyseessä olevassa tapauksessa. Etsintävaltuutetuksi ei saa määrätä henkilöä, joka on epäiltynä, syytteessä tai tuomittu rikoksesta, joka

on omiaan vähentämään hänen luotettavuuttaan etsintävaltuutetun tehtävässä.

Etsintävaltuutetun yksittäistapaukseen liittyvien kelpoisuusvaatimusten osalta noudatetaan soveltuvin osin, mitä esitutkintalain (/) 11 luvun 3 §:ssä säädetään avustajan kelpoisuusvaatimuksista.

Etsintävaltuutettu ei saa ilman hänet määränneen viranomaisen lupaa asettaa toista sijansa. Hänelle annettu määräys voidaan pätevästä syystä peruuttaa.

9 §

Etsintävaltuutetun velvollisuudet

Etsintävaltuutetun tehtävänä on huolellisesti ja ilman aiheetonta viivytystä valvoa sitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon. Etsintävaltuutetun on oltava läsnä erityistä kotietsintää toimitettaessa ja seurattava etsintätoimenpiteiden suorittamista.

Etsintävaltuutettu ja siihen tehtävään pyydetty eivät saa oikeudettomasti paljastaa seikkaa, josta he ovat tehtävänsä vuoksi tai siihen pyydettyessä saaneet tiedon.

10 §

Etsintävaltuutetun palkkio ja korvaus

Etsintävaltuutetulle maksetaan valtion varoista palkkio ja korvaus noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeusapulain (257/2002) 17 ja 18 §:ssä säädetään avustajan palkkiosta ja korvauksesta.

Päätökseen, jolla etsintävaltuutetulle on määrätty palkkio tai korvaus, saa hakea muutosta. Muutosta haettaessa noudatetaan, mitä valittamisesta asianomaisen tuomioistuimen päätöksestä säädetään.

11 §

Etsintävaltuutetun käsityksen huomioon ottaminen

Erityisen kotietsinnän toimittajan on otettava asianmukaisesti huomioon etsintävaltuutetun käsitys tiedon soveltuvuudesta takavarikon tai asiakirjan jäljentämisen kohteeksi.

Jos etsinnän yhteydessä takavarikoidaan, jäljennetään tai muuten otetaan haltuun aineistoa, jonka takavarikoimista, jäljentämistä tai haltuunottamista etsintävaltuutettu on vastustanut, mainittua aineistoa ei saa enemmälti tutkia ja se on sinetöitävä. Kiistanalainen aineisto on rajattava tavalla, joka on tarkoituksenmukainen tuomioistuinkäsittelyn kannalta ja riittävä vaitiolovelvollisuuden ja -oikeuden toteutumisen kannalta.

12 §

Sinetöidyn aineiston tuomioistuinkäsittely

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on viipymättä ja viimeistään kolmen päivän kuluessa 11 §:ssä tarkoitetusta sinetöimisestä saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi, saadaanko sinetöityä aineistoa tutkia tai hyödyntää. Asia saatetaan tuomioistuimessa vireille kirjallisella hakemuksella, jossa asia on selostettava riittävällä tarkkuudella ja johon on sinetöidyn aineiston lisäksi liitettävä 18 §:ssä tarkoitettu pöytäkirja.

Sinetöityä aineistoa koskevasta asiasta päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuim. Ennen syytteen nostamista asiasta saa päättää myös se käräjäoikeus, jonka tuomio-piirissä etsinnän kohteena ollut paikka sijaitsee. Asiaa käsitellessään käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Tuomioistuimen on otettava sinetöityä aineistoa koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään seitsemän päivän kuluttua asian saapumisesta tuomioistuimeen. Tuomioistuimen on varattava etsintävaltuutetulle ja sille, jota asia muuten koskee, tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista mainittuja henkilöitä kuulematta, jollei heitä tavoiteta.

Tuomioistuimen on päätettävä siitä, voidaananko aineisto tai sen osa takavarikoida tai jäljentää. Sinetöityä aineistoa koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saa valittaa erikseen. Jos tuomioistuimen päätöksestä valitaan, valituksen kohteena oleva aineisto on pidettävä sinetöitynä, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Valitus on käsiteltävä kiireellisenä.

13 §

Yksityisen asiakirjan avaaminen ja tutkiminen

Kotietsinnässä löydetyn yksityisen asiakirjan avaamisesta ja tutkimisesta on voimassa, mitä 7 luvun 11 §:ssä säädetään. Erityisessä kotietsinnässä asiakirjaa saa kuitenkin tarkastella vain etsintävaltuutettu.

14 §

Paikanetsinnässä sovellettavat säännökset

Jos paikanetsintä kohdistuu paikkaan, johon ei ole yleistä pääsyä tai johon yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimitamisajankohtana, etsinnässä noudatetaan soveltuvin osin 5, 6, 13, 16 ja 18 §:ää.

15 §

Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättäminen

Yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Erityisestä kotietsinnästä ja etsintävaltuutetun määräämisestä päättää tuomioistuim.

Jos yleisessä kotietsinnässä tai paikanetsinnässä ilmenee, että etsintä kohdistuu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon, tai jos erityinen kotietsintä on välttämätöntä toimittaa kiireellisesti, pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintävaltuutetun määräämisestä.

Poliisimies saa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän henkilön löytämiseksi tai sellaisen esineen takavarikoimiseksi, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verekseltään. Poliisimies voi ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän myös silloin, kun etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä.

16 §

Kotietsintäpäätös

Kotietsintäpäätöksessä on mahdollisuuksiensa mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä:

- 1) etsinnän kohteena olevat tilat;
- 2) ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa;
- 3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja
- 4) mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset.

Asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös saadaan kirjata etsinnän toimittamisen jälkeen.

17 §

Erityistä kotietsintää koskeva tuomioistuinkäsittely

Erityisestä kotietsinnästä päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista etsinnästä saa päättää myös se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä etsinnän kohteena oleva paikka sijaitsee. Asiaa käsittelevä käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Erityistä kotietsintää koskevan vaatimuksen esittää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Vaatimus on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen läsnä ollessa. Käsittely voidaan myös toteuttaa käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Asia ratkaistaan kuulematta henkilöä, jonka luona erityinen kotietsintä toimitettaisiin.

Erityistä kotietsintää koskevaan tuomioistuimen päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa ilman määräaikaa kannella päätöksestä. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

18 §

Pöytäkirja

Etsinnän toimittajan on ilman aiheetonta viivytystä laadittava kotietsinnästä pöytäkirja, jossa selostetaan etsintämenettely riittävällä tarkkuudella. Pöytäkirjaan on kirjattava tai liitettävä etsintävaltuutetun lausumat tarpeellisessa laajuudessa.

Pöytäkirjasta on pyynnöstä annettava jäljennös etsintävaltuutetulle ja sille, jonka luona etsintä on toimitettu. Tarvittaessa jäljennös on toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee.

Laite-etsintä

19 §

Laite-etsinnän määritelmä

Laite-etsinnällä tarkoitetaan tietokoneessa, telepäätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdistettavaa etsintää.

Telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun käyttämisestä säädetään 10 luvussa.

20 §

Laite-etsinnän edellytykset

Laite-etsintä saadaan toimittaa, jos:

1) on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat; ja

2) etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä 7 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu takavari-koitava asiakirja tai tieto taikka 7 luvun 2 §:n nojalla jäljennettävä asiakirja.

Laite-etsintä voidaan toimittaa myös laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety.

Päätös paikkaan kohdistuvan etsinnän toimittamisesta saadaan ulottaa koskemaan

myös etsinnän toimittamispaikassa olevaa teknistä laitetta tai tietojärjestelmää, jos kyseessä ei ole paikkaan kohdistuva etsintä henkilön löytämiseksi.

21 §

Laitteen haltuun ottaminen

Poliisimies saa ottaa teknisen laitteen haltuunsa laite-etsinnän toimittamista varten. Etsinnän jälkeen laite on ilman aiheutonta viivytystä palautettava sille, jonka hallusta se on otettu tai jolla muuten on siihen oikeus.

Jos laite-etsintää ei voida viivytyksettä toimittaa, laite on takavarikoitava.

22 §

Tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuus

Tietojärjestelmän haltija, ylläpitäjä ja muu henkilö ovat velvollisia antamaan esitutkintaviranomaiselle tämän pyynnöstä laite-etsinnän toimittamiseksi tarpeelliset salasanat ja muut vastaavat tiedot. Pyyntöä on pyydettyessä annettava kirjallinen todistus sille, jolle pyyntö on esitetty.

Jos henkilö kieltäytyy antamasta 1 momentissa tarkoitettuja tietoja, häntä voidaan kuulustella tuomioistuimessa esitutkintalain 7 luvun 9 §:ssä säädettyllä tavalla.

Edellä 1 momentissa säädetty ei koske rikoksesta epäiltyä eikä 7 luvun 3 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettua, joka on oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta.

23 §

Datan säilyttämismääräys

Jos ennen laite-etsinnän toimittamista on syytä olettaa, että data, jolla voi olla merkitystä tutkittavana olevan rikoksen selvittämiseksi, häviää tai sitä muutetaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi antaa datan säilyttämismääräyksen. Sillä määrätään dataa hallussaan tai määräysvallassaan pitävä, ei kuitenkaan rikoksesta epäiltyä, säilyttämään se muuttumattomana. Määräys voi koskea myös dataa, jonka voidaan olettaa tulevan

laitteeseen tai tietojärjestelmään määräyksen antamista seuraavan kuukauden aikana. Määräyksestä on pyynnöstä annettava kirjallinen todistus, jossa yksilöidään määräyksen kohteena oleva data.

Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös tietojärjestelmän välityksellä siirrettyyn viestiin liittyvää tietoa viestin alkuperästä, määränpäästä, reitistä ja koosta sekä viestinnän ajankohdasta, kestosta, laadusta ja muista vastaavista seikoista.

Esitutkintaviranomaisella ei ole 1 momentissa tarkoitettua säilyttämismääräyksen nojalla oikeutta saada tietoonsa viestin, 2 momentissa tarkoitettua tiedon tai muun tallennetun tiedon sisältöä. Jos 2 momentissa tarkoitettua viestin välittämiseen on osallistunut useampi palveluntarjoaja, esitutkintaviranomaisella on oikeus saada tietoonsa palveluntarjoajien tunnistamiseksi tarvittavat tiedot.

24 §

Datan säilyttämismääräyksen kesto

Datan säilyttämismääräys annetaan kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Määräys voidaan uudistaa rikoksen tutkinnan sitä edellyttäessä. Määräys on kumottava niin pian kuin se ei enää ole tarpeen.

25 §

Datan säilyttämismääräyksen salassapito

Datan säilyttämismääräyksen saanut on velvollinen pitämään määräyksen salassa.

Rangaistus säilyttämismääräystä koskevan salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

26 §

Laite-etsinnän toimittaminen etäetsintänä

Rikostutkinnallisten tarkoituksenmukaisuussyiden tai asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä laite-etsintä saadaan toimittaa etäetsintänä, jossa laite-etsintä toimitetaan käyt-

tämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta.

27 §

Paikkaan kohdistuvaa etsintää koskevien säännösten soveltaminen

Kun laite-etsintä toimitetaan paikkaan kohdistuvan etsinnän yhteydessä, sovelletaan viimeksi mainitun toimittamista koskevia säännöksiä. Muissa tapauksissa läsnäolon, menetelyn, etsintäasiamiehen, asiakirjan avaamisen ja tutkimisen sekä pöytäkirjan osalta noudatetaan soveltuvin osin 5—13 ja 18 §:n säännöksiä.

28 §

Laite-etsinnästä päättäminen

Laite-etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies ja 15 §:n 3 momentissa tarkoitettussa kiireellisessä tilanteessa poliisimies noudattaen soveltuvin osin 16 §:ssä säädettyä. Jos kysymys on 1 §:n 3 momentissa tarkoitetuista tiedoista, noudatetaan soveltuvin osin erityistä kotietsintää koskevia 15 §:n 1 ja 2 momenttia ja 17 §:ää.

Henkilöön kohdistuva etsintä

29 §

Henkilöön kohdistuvan etsinnän lajit

Henkilöön kohdistuva etsintä voi olla:

- 1) *henkilöntarkastus* sen tutkimiseksi, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa; tai
- 2) *henkilönkatsastus*, joka käsittää katsastettavan kehon tarkastamisen, verinäytteen tai muun näytteen ottamisen taikka muun kehoon kohdistuvan tutkimuksen.

30 §

Henkilöntarkastuksen edellytykset

Henkilöntarkastus esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytämiseksi saadaan tehdä 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa

säädetyn edellytyksin sille, jota on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta;
- 2) lievistä pahoinpitelystä;
- 3) näpistyksestä, lievistä kavalluksesta, lievistä luvattomasta käytöstä, lievistä moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta, murtovälineen hallussapidosta, lievistä alkoholirikoksesta;
- 4) lievistä vahingonteosta; tai
- 5) lievistä petoksesta.

Muu kuin rikoksesta epäilty saadaan tarkastaa vain, jos erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että tarkastuksessa löytyy 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka.

31 §

Henkilönkatsastuksen edellytykset

Rikoksesta epäillylle saadaan tehdä henkilönkatsastus esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai seikan löytämiseksi 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetyn edellytyksin, jos on todennäköisiä syitä epäillä häntä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta, taikka rattijuopumuksesta tai huumausaineen käyttör rikoksesta. Jollei epäilyyn ole todennäköisiä syitä, epäilty saadaan katsastaa vain, jos erittäin pätevin perustein voidaan olettaa löytyvän mainitussa kohdassa tarkoitettu esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka.

Jos on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, saadaan DNA-tunnisteen määrittämiseksi tai ruutisavunäytteen ottamiseksi taikka muun vastaavan tutkimuksen suorittamiseksi tarpeellinen henkilönkatsastus tehdä ilman hänen suostumustaan henkilöille, jota ei epäillä kyseisestä rikoksesta. Edellytyksenä tällaiselle henkilönkatsastukselle on, että tutkimuksella on erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi sen vuoksi, että rikoksen selvittäminen olisi mahdotonta tai olennaisesti vaikeampaa käyttämällä tutkinnan kohteen oikeuksiin vähemmän puuttuvia keinoja. DNA-tunnisteen ja vastaavat tutkintatulokset on hävitettävä ja säilytetyt näytteet tuhottava,

kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

32 §

Henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittaminen

Henkilöön kohdistuvasta etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Poliisimies saa kuitenkin ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa etsinnän, jonka tarkoituksena on sellaisen esineen takavarikoiminen, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä veroksettään, jos etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä tai jos kysymys on 9 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitetusta henkilönkatsastuksesta. Muuten etsinnästä on soveltuvin osin voimassa, mitä 6, 13 ja 18 §:ssä säädetään.

Jos henkilöön kohdistuva etsintä on perusteellinen, se on toimitettava sitä varten varatussa erillisessä tilassa. Jos etsinnän toimittaa muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö, saapuvilla on mahdollisuuksien mukaan oltava etsinnästä päättäneen virkamiehen nimeämä todistaja. Lääketieteellistä asiantuntemusta vaativan tutkimuksen saa suorittaa vain terveydenhuollon ammattihenkilö.

Henkilönkatsastusta ei saa toimittaa tutkitavan kanssa eri sukupuolta oleva muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö. Sama koskee henkilöntarkastusta, jossa tarkastettavan kehoa kosketaan käsin tai hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa puututaan muulla vastaavalla tavalla. Eri sukupuolta oleva muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö saa kuitenkin toimittaa henkilönkatsastuksen, joka käsittää ainoastaan sylkinäytteen ottamisen tai puhalluskokeen. Henkilönkatsastuksessa ei verinäytteen ottamista, sylkinäytteen ottamista, kliinistä humalatilatutkimusta ja puhalluskoetta lukuun ottamatta saa olla saapuvilla muita eri sukupuolta olevia.

Henkilönkatsastuksesta ei saa aiheutua tutkitavalle mainittavaa terveydellistä haittaa.

Muun lainsäädännön soveltaminen

33 §

Viittaussäännös

Tämän luvun säännösten lisäksi on noudatettava, mitä etsinnästä erikseen laissa säädetään.

9 luku

Erityisiin tutkintakeinoihin liittyvät pakokokeinot

1 §

Tutkimuspaikan tai -kohteen eristäminen

Rikoksen selvittämisen turvaamiseksi saadaan:

- 1) sulkea rakennus tai huone;
- 2) kieltää pääsy tietylle alueelle, pääsy tietyn tutkittavana olevan kohteen lähelle, esineen siirtäminen tai muu vastaava toimenpide.

Tutkimuspaikan ja -kohteen eristämisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä 7 luvussa säädetään takavarikosta.

2 §

Koe nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi

Poliisimies voi määrätä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitettussa tehtävässä toimivan kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Kokeesta kieltäytymisen taikka kokeen suorittamisen turvaamisen tai luotettavan koetuloksen saamisen vuoksi voidaan toimittaa henkilönkatsastus, johon ei tarvita pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Koe on tehtävä siten ja sellaisella menetelmällä, ettei siitä aiheudu tarpeetonta tai kohtuutonta haittaa tutkitavalle.

Tulli- ja rajavartiomiehellä sekä Liikenteen turvallisuusviraston liikennettä valvomaan määräämällä virkamiehellä on tehtävässään

sama toimivalta kuin poliisimiehellä 1 momentin mukaan.

3 §

Henkilötuntemerkkien ottaminen

Poliisimies saa ottaa rikoksesta epäilystä tunnistamista, rikoksen selvittämistä ja rikoksentekijöiden rekisteröintiä varten sormen-, käden- ja jalanjäljet, käsiala-, ääni- ja hajunäytteen, valokuvan sekä tuntemerkitiedot (*henkilötuntemerkit*).

Painavista rikostutkinnallista syistä poliisimies saa ottaa tunnistamista ja rikoksen selvittämistä varten henkilötuntemerkit myös muusta kuin rikoksesta epäilystä, jos asia koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Näitä henkilötuntemerkkejä ei saa käyttää muun kuin tutkittavan rikoksen selvittämiseksi eikä säilyttää tai rekisteröidä muuta tarkoitusta varten.

Henkilötuntemerkkien ottamisen saa 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa toimittaa myös niiden ottamiseen koulutettu poliisiyksikön päällikön määräämä yksikön palveluksessa oleva virkamies.

4 §

DNA-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen

Rikoksesta epäilylle saadaan tehdä DNA-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilönkatsastus, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta.

Henkilölle, jonka on lainvoimaisella tuomiolla todettu syyllistyneen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta, saadaan tehdä DNA-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilönkatsastus sinä aikana, kun hän suorittaa mainitusta rikoksesta tuomittua rangaistusta vankilassa tai on mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätettynä hoidettavana mielisairaalassa, jollei DNA-tunnisteen määrittäystä ole tehty jo rikoksen esitutkinnassa.

DNA-tunniste saadaan poliisilain (/) 1 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi tallettaa poliisin henkilörekisteriin. Tallettaa ei kuitenkaan saa DNA-tunnistetta, joka sisältää tietoa rekisteröitävän muista henkilökohtaisista ominaisuuksista kuin sukupuolesta. DNA-tunnisteiden poistamisesta rekisteristä säädetään henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (761/2003).

10 luku

Salaiset pakkokeinot

Yleiset säännökset

1 §

Soveltamisala

Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, televalvontaa, tukiasematietojen hankkimista, suunnitelmallista tarkkailua, peiteltyä tiedonhankintaa, teknistä tarkkailua (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu), teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimista, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähdetoimintaa ja valvottua läpilaskua voidaan käyttää esitutkinnassa salassa niiden kohteilta. Näiden keinojen käytöstä rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi säädetään poliisilaissa.

Mitä tässä luvussa säädetään esitutkintaviranomaisen tai esitutkintavirkamiehen oikeudesta käyttää pakkokeinoja koskee peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä lukuun ottamatta poliisin lisäksi rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisia sen mukaan kuin siitä laissa erikseen säädetään.

2 §

Salaisten pakkokeinojen käytön edellytykset

Salaisen pakkokeinon käytön yleisenä edellytyksenä on, että käytöllä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja.

Sen lisäksi, mitä salaisten pakkokeinojen käytön erityisistä edellytyksistä jäljempänä

säädetään, telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, suunnitelmallista tarkkailua, teknistä kuuntelua, teknistä katse-
lua, henkilön teknistä seurantaa, teknistä laitarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilas-
kua saadaan käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun käyttäminen edellyttää lisäksi, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Salaisen pakkokeinin käyttö on lopetettava ennen päätöksessä mainitun määräajan päättymistä, jos käytön tarkoitus on saavutettu tai sen edellytyksiä ei enää ole.

Telepakkokeinot

3 §

Telekuuntelu ja sen edellytykset

Telekuuntelulla tarkoitetaan viestintämarkkina-
alassa tarkoitettua yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta tele-
osoitteeseen tai telepäätelaitteeseen vastaan-
otettavan taikka siitä lähetetyn viestin kuun-
telua, tallentamista ja muuta käsittelyä viestin
sisällön ja siihen liittyvien 6 §:ssä tarkoitettujen
tunnistamistietojen selvittämiseksi. Tele-
kuuntelua saadaan kohdistaa vain rikoksesta
epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoi-
tettuun viestiin.

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai hänen muuten oletettavasti käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen telekuunteluun, kun häntä on syytä epäillä:

1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisesta, biologisen aseiden kiellon rikkomisesta;

2) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisesta, sotaan yllyttämisestä, maanpetoksesta, törkeästä maanpetoksesta, vakoilusta, törkeästä vakoilusta, turvallisuussalaisuuden paljastamisesta, luvattomasta tiedustelutoiminnasta;

3) valtiopetoksesta, törkeästä valtiopetoksesta, valtiopetoksen valmistelusta;

4) törkeästä sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämisestä;

5) törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä;

6) taposta, murhasta, surmasta;

7) törkeästä laittoman maahantulon järjestämisestä, törkeästä vapaudenriistosta, ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta;

8) törkeästä ryöstöstä, törkeästä kiristyksestä;

9) törkeästä kätkemisrikoksesta, ammattimaisesta kätkemisrikoksesta, törkeästä rahanpesusta;

10) tuhotyöstä, liikennetuhotyöstä, törkeästä tuhotyöstä, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähderikoksesta, kaappauksesta;

11) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2—7 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitettua terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta, terroristiryhmän johtamisesta, terroristiryhmän toiminnan edistämisestä, koulutuksen antamisesta terroristimirikoksen tekemistä varten, värväyksestä terroristimirikoksen tekemiseen, terrorismin rahoittamisesta;

12) törkeästä vahingonteosta;

13) törkeästä petoksesta, törkeästä kiskonnasta;

14) törkeästä rahanväärennyksestä;

15) törkeästä ympäristön turmelemisesta; tai

16) törkeästä huumausainerikoksesta.

Lupa telekuunteluun voidaan antaa myös, kun jotakuta on syytä epäillä liike- tai ammattitoimintaan liittyvästä:

1) törkeästä lahjuksen antamisesta;

2) törkeästä kavalluksesta;

3) törkeästä veropetoksesta, törkeästä avustuspäätöksestä;

4) törkeästä väärennyksestä;

5) törkeästä velallisen epärehellisyydestä, törkeästä velallisen petoksesta;

6) törkeästä lahjuksen ottamisesta, törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä;

7) törkeästä säännöstelyrikoksesta;

8) törkeästä sisäpiirintiedon väärinkäytöstä, törkeästä kurssin vääristämisestä; tai

9) törkeästä tulliselvitysrikoksesta

Edellä 3 momentissa tarkoitettua luvan antamisen edellytyksenä on lisäksi, että rikoksella tavoitellaan erityisen suurta hyötyä ja rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti.

Lupa telekuunteluun voidaan antaa myös, kun on syytä epäillä jotakuta törkeästä parituksesta, jossa on tavoiteltu erityisen suurta hyötyä ja rikos on tehty erityisen suunnitelmallisesti tai jota tarkoitetaan rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 tai 4 kohdassa.

4 §

Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta

Jos on todennäköistä, että 3 §:ssä tarkoitettua viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ei ole enää saatavissa telekuuntelulla, esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa 7 luvun 4 §:ssä säädetystä kiellosta huolimatta lupa takavarikoida tai jäljentää ne tämän luvun 3 §:ssä säädettyillä edellytyksillä teleyrityksen tai yhteisötilaajan hallusta.

Jos tietojen hankkiminen kohdistetaan viestin sisällön selvittämiseksi telepäätelaitteeseen välittömästi yhteydessä olevaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvaan henkilökohtaiseen tekniseen laitteeseen tai tällaisen laitteen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen, esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa tietojen hankkimiseen telekuuntelun sijasta, jos 3 §:ssä säädetty edellytykset täyttyvät.

5 §

Telekuuntelusta ja muusta vastaavasta tietojen hankkimisesta päättäminen

Tuomioistuin päättää telekuuntelusta ja 4 §:ssä tarkoitettua tietojen hankkimisesta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta.

Lupa voidaan antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Telekuuntelua ja telekuuntelun sijasta toimitettavaa tietojen hankkimista koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen teko-aika;
- 2) rikoksesta epäilty;

3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja telekuuntelun edellytykset perustuvat;

4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;

5) toimenpiteen kohteena oleva teleosoite tai telepäätelaitte;

6) telekuuntelun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;

7) mahdolliset telekuuntelun ja muun vastaavan tietojen hankkimisen rajoitukset ja ehdot.

6 §

Televalvonta ja sen edellytykset

Televalvonnalla tarkoitetaan tunnistamistietojen hankkimista viestistä, joka on lähetetty 3 §:ssä tarkoitettuun viestintäverkkoon kytketystä teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen osoitteeseen tai laitteeseen sekä teleosoitteen tai telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkimista tai sen käytön tilapäistä estämistä. *Tunnistamistiedolla* tarkoitetaan sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 8 kohdassa tarkoitettua tilaajaan tai käyttäjään yhdistettävissä olevaa viestiä koskevaa tietoa, jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi.

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai oletettavasti muuten käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen televalvontaan, kun epäilty on syytä epäillä:

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;

2) teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä rikoksesta;

3) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta;

4) huumausainerikoksesta;

5) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta; taikka

6) törkeästä tulliselvitysrikoksesta.

Verkkoviestin tunnistamistietojen luovuttamisesta säädetään sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (460/2003) 17 §:ssä.

7 §

Televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa televalvontaa rikoksesta epäillyn, asianomistajan, todistajan tai muun henkilön suostumuksella tämän hallinnassa olevaan teleosoitteen tai telepäätelaitteeseen, kun on syytä epäillä:

- 1) rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;
- 2) rikosta, jonka johdosta teleosoite tai telepäätelaitte on oikeudettomasti toisen hallussa;
- 3) teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehtyä lähestymiskiellon rikkomista, rikoslain 17 luvun 13 §:n 2 kohdassa tarkoitettua ilki-valtaa tai mainitun lain 24 luvun 1 §:n 3 kohdassa tarkoitettua kotirauhan rikkomista;
- 4) muuta kuin 3 kohdassa tarkoitettua teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehtyä rikosta; tai
- 5) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä.

Jos esitutkinta koskee rikosta, jonka johdosta joku on saanut surmansa, hänen hallinnassaan olleeseen teleosoitteen tai telepäätelaitteeseen kohdistuva televalvonta ei edellytä surmansa saaneen oikeudenomistajien suostumusta.

8 §

Televalvonta epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi kohdistaa televalvontaa tämän hallussa olevaan tai oletettavasti muuten käyttämään teleosoitteen tai telepäätelaitteeseen, kun häntä on syytä epäillä 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikoksesta, ja lisäksi on syytä epäillä, että hän pakoilee tai muuten karttaa esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. Lisäksi esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa televalvontaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun tavoittamiseksi, jos on syytä epäillä, että tämä pakoilee tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa.

9 §

Televalvonnasta päättäminen

Tuomioistuin päättää 6 §:ssä, 7 §:n 1 momentin 1, 4 ja 5 kohdassa ja 2 momentissa sekä 8 §:ssä tarkoitettua televalvonnasta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää televalvonnasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää 7 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdassa tarkoitettua televalvonnasta.

Lupa voidaan antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan ja se voidaan myöntää koskemaan myös päätöstä edeltänyttä määrättyä aikaa, joka voi olla kuukautta pidempi.

Televalvontaa koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen tekoajaka;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja televalvonnan edellytykset perustuvat;
- 4) epäillyn, asianomistajan, todistajan tai muun henkilön suostumus, jos se on televalvonnan käytön edellytys;
- 5) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkuudella;
- 6) toimenpiteen kohteena oleva teleosoite tai telepäätelaitte;
- 7) televalvonnan suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;
- 8) mahdolliset televalvonnan rajoitukset ja ehdot.

10 §

Tukiasematietojen hankkiminen ja sen edellytykset

Tukiasematietojen hankkimisella tarkoitetaan tiedon hankkimista tietyn tukiaseman kautta telejärjestelmään kirjautuneista tai kirjautuvista teleosoitteista ja telepäätelaitteista.

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana oletetun tekopaikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman tietojen hankkimiseen, kun on syytä epäillä 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta. Erityisestä syystä lupa voidaan myöntää koskemaan muutakin rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellistä aikaa tai paikkaa.

11 §

Tukiasematietojen hankkimisesta päättäminen

Tuomioistuin päättää tukiasematietojen hankkimisesta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää tukiasematietojen hankkimisesta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Tukiasematietojen hankkimista koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen teko aika;
- 2) tosiseikat, joihin tukiasematietojen hankkimisen edellytykset perustuvat;
- 3) ajanjakso, jota päätös koskee;
- 4) tukiasema, jota päätös koskee;
- 5) tukiasematietojen hankkimisen suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;
- 6) mahdolliset tukiasematietojen hankkimisen rajoitukset ja ehdot.

Suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta ja tekninen tarkkailu

12 §

Suunnitelmallinen tarkkailu ja sen edellytykset

Tarkkailulla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön salaa kohdistettavaa havaintojen tekemistä tiedonhankintatarkoituksessa.

Suunnitelmallisella tarkkailulla tarkoitetaan rikoksesta epäiltyyn kohdistuvaa muuta kuin lyhytaikaista tarkkailua.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa rikoksesta epäiltyyn suunnitelmallista tarkkailua, jos tätä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, taikka varkaudesta tai kätkemisrikoksesta.

Tässä pykälässä tarkoitettua tarkkailua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.

13 §

Suunnitelmallisesta tarkkailusta päättäminen

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää suunnitelmallisesta tarkkailusta.

Suunnitelmallista tarkkailua koskeva päätös voidaan tehdä kerrallaan enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Päätös suunnitelmallisesta tarkkailusta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen teko aika;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja suunnitelmallisen tarkkailun edellytykset perustuvat;
- 4) luvan voimassaolo aika;
- 5) suunnitelmallisen tarkkailun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;
- 6) mahdolliset suunnitelmallisen tarkkailun rajoitukset ja ehdot.

14 §

Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset

Peiteltyllä tiedonhankinnalla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön kohdistuvaa lyhytkestoisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja.

Poliisi saa käyttää peiteltyä tiedonhankintaa, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;

2) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta;

3) huumausainerikoksesta;

4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;

5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta; taikka

6) suunnitelmalliseen, järjestäytyneeseen, ammattimaiseen, jatkuvaan tai toistuvaan rikolliseen toimintaan liittyvästä varkaudesta tai kätkemisrikoksesta.

15 §

Peitellystä tiedonhankinnasta päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää peitellystä tiedonhankinnasta.

Päätös peitellystä tiedonhankinnasta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä on mainittava:

1) toimenpide ja sen tavoite riittävästi yksilöitynä;

2) peitellyn tiedonhankinnan toteuttava poliisiyksikkö ja siitä vastaava poliisimies;

3) epäilty rikos;

4) peitellyn tiedonhankinnan kohteena oleva henkilö;

5) tosiseikat, joihin rikosepäily perustuu;

6) toimenpiteen suunniteltu toteuttamisajankohta;

7) mahdolliset peitellyn tiedonhankinnan rajoitukset ja ehdot.

Päätöstä on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava.

16 §

Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset

Teknisellä kuuntelulla tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 5 §:n estämättä tapahtuvaa rikoksesta epäillyn sellaisen keskustelun tai viestin, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu, kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla keskustelun tai viestin sisällön tai sen osapuolten taikka epäillyn toiminnan selvittämiseksi.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa teknistä kuuntelua vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisten tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Kuuntelu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän.

Teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäksi, että kuuntelun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä:

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;

2) huumausainerikoksesta;

3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta; tai

4) törkeästä tulliselvitysrikoksesta.

17 §

Asuntokuuntelu ja sen edellytykset

Esitutkintaviranomaiselle voidaan myöntää lupa kohdistaa teknistä kuuntelua vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, jossa rikoksesta epäilty todennäköisesti oleskelee (*asuntokuuntelu*). Edellytyksenä on lisäksi, että häntä on syytä epäillä:

1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisesta, biologisen aseiden kiellon rikkomisesta;

2) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisesta, sotaan yllyttämisestä, maanpetoksesta, törkeästä maanpetoksesta, vakoilusta, törkeästä vakoilusta;

3) valtiopetoksesta, törkeästä valtiopetoksesta;

4) törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä;

5) taposta, murhasta, surmasta;

6) törkeästä ihmiskaupasta;

7) törkeästä ryöstöstä;

8) törkeästä tuhotyöstä, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähdერიkoksesta, kaappauksesta;

9) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2—7 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitettua terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikok-

sesta, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta, terroristiryhmän johtamisesta, terroristiryhmän toiminnan edistämisestä, koulutuksen antamisesta terrorismirikoksen tekemistä varten, värväyksestä terrorismirikoksen tekemiseen, terrorismin rahoittamisesta; tai

10) törkeästä huumausainerikoksesta.

18 §

Teknisestä kuuntelusta päättäminen

Tuomioistuin päättää asuntokuuntelusta ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisestä kuuntelusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitettua teknisestä kuuntelusta.

Lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä kuuntelua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja teknisen kuuntelun edellytykset perustuvat;
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
- 5) tila tai muu paikka, johon kuuntelu kohdistuu;
- 6) teknisen kuuntelun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;
- 7) mahdolliset teknisen kuuntelun rajoitukset ja ehdot.

19 §

Tekninen katselu ja sen edellytykset

Teknisellä katselulla tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 6 §:n estämättä tapahtuvaa rikoksesta epäillyn taikka tilan tai muun paikan tarkkailua tai tallentamista kameralla tai muulla sellaisella paikkaan sijoitetulla teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla.

Teknistä katselua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa teknistä katselua vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisen tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Katselu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän.

Rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman paikan ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisen katselun edellytyksenä on, että on syytä epäillä 16 §:n 3 momentissa tarkoitettua rikosta. Muun teknisen katselun edellytyksenä on, että epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

20 §

Teknisestä katselusta päättäminen

Tuomioistuin päättää teknisestä katselusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta, kun katselu kohdistuu rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan paikkaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitettua teknisestä katselusta.

Lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä katselua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja teknisen katselun edellytykset perustuvat;
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
- 5) tila tai muu paikka, johon katselu kohdistuu;
- 6) teknisen katselun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;
- 7) mahdolliset teknisen katselun rajoitukset ja ehdot.

21 §

Tekninen seuranta ja sen edellytykset

Teknisellä seurannalla tarkoitetaan esineen, aineen tai omaisuuden liikkumisen seurantaan siihen erikseen sijoitettavalla tai siinä jo olevalla radiolähettimellä tai muulla sellaisella teknisellä laitteella taikka menetelmällä tai ohjelmistolla.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa rikoksen kohteena olevaan tai rikoksesta epäillyn oletettavasti hallussa olevaan tai käyttämään esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen teknistä seurantaan, kun epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Jos teknisen seurannan tarkoituksena on seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaitte hänen yllään oleviin vaatteisiin tai mukanaan olevaan esineeseen (*henkilön tekninen seuranta*), saadaan toimenpide suorittaa vain, jos häntä on syytä epäillä 16 §:n 3 momentissa tarkoitettusta rikoksesta.

22 §

Teknisestä seurannasta päättäminen

Tuomioistuin päättää henkilön teknisestä seurannasta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää henkilön teknisestä seurannasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin henkilön teknisestä seurannasta.

Lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä seurantaan koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen teko aika;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily perustuu ja teknisen seurannan edellytykset perustuvat;

4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;

5) toimenpiteen kohteena oleva esine, aine tai omaisuus;

6) teknisen seurannan suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;

7) mahdolliset teknisen seurannan rajoitukset ja ehdot.

23 §

Tekninen laitetarkkailu ja sen edellytykset

Teknisellä laitetarkkailulla tarkoitetaan tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä rikoksen selvittämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi.

Teknisellä laitetarkkailulla ei saa hankkia tietoa viestin sisällöstä eikä 6 §:ssä tarkoitettua tunnistamistietoja.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa teknistä laitetarkkailua rikoksesta epäillyn todennäköisesti käyttämään 1 momentissa tarkoitettuun tietokoneeseen tai muuhun vastaavaan tekniseen laitteeseen taikka sen ohjelmistoon, kun tätä on syytä epäillä 16 §:n 3 momentissa tarkoitettusta rikoksesta.

24 §

Teknisestä laitetarkkailusta päättäminen

Tuomioistuin päättää teknisestä laitetarkkailusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää teknisestä laitetarkkailusta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Lupa voidaan antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä laitetarkkailua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja teknisen laitetarkkailun edellytykset perustuvat;
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
- 5) toimenpiteen kohteena oleva tekninen laite tai ohjelmisto;
- 6) teknisen laitetarkkailun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;
- 7) mahdolliset teknisen laitetarkkailun rajoitukset ja ehdot.

25 §

Teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen

Esitutkintaviranomainen saa hankkia teknisellä laitteella teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitiedot, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Esitutkintaviranomainen saa käyttää 1 momentissa tarkoitettujen tietojen hankkimiseksi ainoastaan sellaista teknistä laitetta, jota voidaan käyttää vain teleosoitteen ja telepäätelaitteen yksilöimiseen. Viestintävirasto tarkastaa teknisen laitteen tässä momentissa tarkoitettun vaatimustenmukaisuuden sekä sen, ettei laite ominaisuuksiensa vuoksi aiheuta haitallista häiriötä yleisen viestintäverkon laitteille tai palveluille.

Teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimisesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.

26 §

Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen

Esitutkintavirkamiehellä on oikeus sijoittaa tekniseen tarkkailuun käytettävä laite, menetelmä tai ohjelmisto toimenpiteen kohteena olevaan esineeseen, aineeseen, omaisuuteen, tilaan tai muuhun paikkaan taikka tietojärjestelmään, jos tarkkailun toteuttaminen sitä edellyttää. Esitutkintavirkamiehellä on tällöin oikeus laitteen, menetelmän tai ohjelmiston

asentamiseksi, käyttöön ottamiseksi ja poistamiseksi salaa mennä edellä mainittuun tilaan tai muuhun paikkaan taikka tietojärjestelmään sekä kiertää, purkaa tai muulla vastaavalla tavalla tilapäisesti ohittaa kohteiden tai tietojärjestelmän suojaus tai haitata sitä. Kotietsinnästä säädetään erikseen.

Tekniseen tarkkailuun käytettävän laitteen, menetelmän tai ohjelmiston saa asentaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan vain, jos tuomioistuin on antanut siihen luvan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta.

Peitetoiminta ja valeosto

27 §

Peitetoiminta ja sen edellytykset

Peitetoiminnalla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa suunnitelmallista tiedonhankintaa käyttämällä soluttautumista, jossa tiedonhankinnan edellyttämän luottamuksen hankkimiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja tai rekisterimerkintöjä taikka valmistetaan tai käytetään vääriä asiakirjoja.

Poliisi saa kohdistaa rikoksesta epäiltyyn peitetoimintaa, jos tätä on syytä epäillä 3 §:ssä tarkoitettusta muusta rikoksesta kuin törkeästä tulliselvitysrikoksesta, tai rikoslain 17 luvun 18 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettua rikoksesta. Edellytyksenä on lisäksi, että tiedonhankintaa on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka ennakoitavissa olevan jatkuvuuden tai toistuvuuden vuoksi pidettävä tarpeellisena.

Poliisi saa kohdistaa epäiltyyn peitetoimintaa tietoverkossa, jos tätä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta tai jos kysymyksessä on rikoslain 17 luvun 19 §:ssä tarkoitettu rikos.

Peitetoiminta asunnossa on sallittua vain, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa käyttävän aktiivisella myötävaikutuksella. Kotietsinnästä säädetään erikseen.

28 §

Rikoksentelekielto

Peitetoimintaa suorittava poliisimies ei saa tehdä rikosta eikä aloitetta rikoksen tekemiseen.

Jos peitetoimintaa suorittava poliisimies tekee liikenne rikkomuksen, järjestysrikkomuksen tai muun niihin rinnastettavan rikoksen, josta on säädetty rangaistukseksi rikesakko, hän on rangaistusvastuusta vapaa, jos teko on ollut tarpeen peitetoiminnan tavoitteen saavuttamiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi.

29 §

Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan ja valvottuun läpilasukuun osallistuminen

Jos peitetoimintaa suorittava poliisimies osallistuessaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan hankkii toimitiloja tai kulkutai muita sellaisia välineitä, kuljettaa henkilöitä, esineitä tai aineita, hoitaa taloudellisia asioita taikka avustaa rikollisryhmää muilla näihin rinnastettavilla tavoilla, hän on rangaistusvastuusta vapaa, jos erittäin pätevin perustein on voitu olettaa, että:

- 1) toimenpide tehdään ilman hänen myötävaikutustaan;
- 2) poliisimiehen toiminta ei aiheuta vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka merkittävää vaaraa tai vahinkoa omaisuudelle; ja
- 3) avustaminen edistää merkittävästi peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista.

Peitetoimintaa suorittava poliisimies saa osallistua 41 §:ssä tarkoitetun valvotun läpilasukun kohteena olevaan toimitukseen, jos osallistuminen edistää merkittävästi läpilasukun tavoitteen saavuttamista.

30 §

Peitetoimintaa koskeva esitys ja suunnitelma

Peitetoimintaa koskevassa esityksessä on mainittava:

- 1) toimenpiteen esittäjä;

2) tiedonhankinnan kohteena oleva henkilö riittävästi yksilöitynä;

3) selvitettävä rikos riittävästi yksilöitynä;

4) peitetoiminnan tavoite;

5) peitetoiminnan tarpeellisuus;

6) muut peitetoiminnan edellytysten arviointia varten tarvittavat tiedot.

Peitetoiminnan toteuttamisesta on laadittava kirjallinen suunnitelma, jonka tulee sisältää peitetoimintaa koskevan päätöksenteon ja peitetoiminnan toteuttamisen kannalta oleelliset ja riittävän yksityiskohtaiset tiedot. Suunnitelmaa on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava.

31 §

Peitetoiminnasta päättäminen

Keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella säädetyn poliisilaitoksen päällikkö päättää peitetoiminnasta. Yksinomaan tietoverkossa toteutettavasta peitetoiminnasta päättää keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Peitetoimintaa koskeva päätös voidaan antaa enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan.

Päätös peitetoiminnasta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä on mainittava:

1) toimenpiteen esittäjä;

2) peitetoiminnan toteuttava poliisiyksikkö ja peitetoiminnan toteuttamisesta vastaava poliisimies;

3) tunnistetiedot peitetoiminnan suorittavista poliisimiehistä;

4) epäilty rikos;

5) peitetoiminnan kohteena oleva rikoksesta epäilty;

6) tosiseikat, joihin rikosepäily ja peitetoiminnan edellytykset perustuvat;

7) peitetoiminnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma;

8) päätöksen voimassaoloaika;

9) voidaanko peitetoiminnassa tehdä 29 §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä, ja toimenpiteiden perusteena olevat tosiseikat sekä mahdolliset peitetoiminnan rajoitukset ja ehdot.

Päätöstä on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava. Peitetoiminnan lopettamisesta on tehtävä kirjallinen päätös.

32 §

Ratkaisu peitetoiminnan edellytyksistä

Peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi, ovatko 27 §:n 2 momentissa tarkoitetut peitetoiminnan edellytykset olemassa.

33 §

Peitetoiminnan laajentaminen

Jos peitetoiminnan aikana ilmenee, että sen käytön perusteena olevan rikoksen lisäksi on syytä epäillä peitetoiminnan kohteena olevan tehneen muun siihen välittömästi liittyvän 27 §:n 2 momentissa tarkoitetun rikoksen, jonka selvittämiseksi on välittömästi tehtävä peitetoimintaa, peitetoimintaa suorittava poliisimies saa laajentaa peitetoiminnan koskemaan myös tämän rikoksen selvittämistä. Peitetoiminnan laajentaminen on kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluttua tiedonhankinnan aloittamisesta peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen ratkaistavaksi.

Jos peitetoiminnan aikana ilmenee, että on syytä epäillä muun kuin peitetoiminnan kohteena olevan henkilön tekemäksi epäiltyä 27 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta, jonka selvittämiseksi häneen on välittömästi kohdennettava peitetoimintaa, peitetoimintaa suorittava poliisimies saa laajentaa peitetoiminnan koskemaan myös mainittua henkilöä. Peitetoiminnan laajentaminen on kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluttua tiedonhankinnan aloittamisesta tuomioistuimen käsiteltäväksi sen ratkaisemiseksi, ovatko mainitussa momentissa tarkoitetut peitetoiminnan edellytykset olemassa. Yksinomaan tietoverkossa tehtävän peitetoiminnan laajentaminen on kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluttua tiedonhankinnan aloittamisesta peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen ratkaistavaksi.

34 §

Valeosto ja sen edellytykset

Valeostolla tarkoitetaan poliisin tekemää esineen, aineen, omaisuuden tai palvelun ostotarjousta tai ostoa, jonka tavoitteena on saada poliisin haltuun tai löytää todiste rikosasiassa, rikoksella saatu hyöty taikka esine, aine tai omaisuus, joka on rikoksella joltakulta viety tai jonka tuomioistuin voi julistaa menetetyksi taikka jonka avulla voidaan muuten saada selvitystä rikosasiassa. Muun kuin näyte-erän ostaminen edellyttää, että ostaminen on välttämätöntä valeoston toteuttamiseksi.

Valeosto saadaan tehdä, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, taikka varkautta tai kätkemisrikosta ja on todennäköistä, että valeostolla saavutetaan jokin 1 momentissa mainittu tavoite.

Valeoston toteuttaja saa tehdä vain sellaista tiedonhankintaa, joka on välttämätöntä valeoston toteuttamiseksi. Valeosto on toteutettava siten, ettei se saa kohteena olevaa tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota hän ei muuten tekisi.

Valeosto asunnossa on sallittua vain, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa käyttävän aktiivisella myötävaikutuksella. Kotietsinnästä säädetään erikseen.

35 §

Valeostosta päättäminen

Keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella säädetyn poliisilaitoksen päällikkö päättää valeostosta. Yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävästä valeostosta saa päättää myös tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Valeostoa koskeva päätös voidaan antaa enintään kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan.

Päätös valeostosta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos;

2) valeoston kohteena oleva epäilty tai muu henkilö;

3) tosiseikat, joihin rikosepäily ja valeoston edellytykset perustuvat;

4) valeoston kohteena oleva esine, aine, omaisuus tai palvelu;

5) valeoston tarkoitus;

6) luvan voimassaoloaika;

7) valeoston suorittamista johtava ja valvoa pidättämiseen oikeutettu virkamies;

8) mahdolliset valeoston rajoitukset ja ehdot.

36 §

Valeoston toteuttamista koskeva suunnitelma

Valeoston toteuttamisesta on laadittava kirjallinen suunnitelma, jos se on tarpeen toiminnan laajuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi.

Valeoston toteuttamista koskevaa suunnitelmaa on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava.

37 §

Valeoston toteuttamista koskeva päätös

Päätös valeoston toteuttamisesta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksen tekee valeoston toteuttamisesta vastaava salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Päätöksessä on mainittava:

1) valeostosta päättänyt poliisimies ja tuomioistuimien päätösten antopäivät ja sisältö;

2) valeoston toteuttava poliisiyksikkö;

3) tunnistetiedot valeoston suorittavista poliisimiehistä;

4) selvitys siitä, miten on varmistuttu, että valeosto ei saa sen kohteena olevaa tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota hän ei muuten tekisi;

5) mahdolliset toteuttamisen rajoitukset ja ehdot.

Jos toimenpide ei siedä viivytystä, 2 momentissa tarkoitettua päätöstä ei tarvitse laatia kirjallisesti ennen valeostoa. Päätös on

kuitenkin laadittava kirjallisesti viipymättä valeoston jälkeen.

Valeoston toteuttamista koskevaa päätöstä on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava.

38 §

Poliisimiehen turvaaminen peiteltyssä tiedonhankinnassa, peitetoinnassa ja valeostossa

Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää, että peiteltyä tiedonhankintaa, peite-toimintaa tai valeostoa toteuttava poliisimies varustetaan kuuntelun ja katselun mahdollistavalla teknisellä laitteella, jos varustaminen on perusteltua hänen turvallisuutensa varmistamiseksi.

Kuuntelu ja katselu saadaan tallentaa. Tallenteet on hävitettävä heti sen jälkeen, kun niitä ei tarvita poliisimiehen turvaamiseen. Jos niitä on kuitenkin tarpeen säilyttää asiaan osallisen oikeusturvaan liittyvistä syistä, tallenteet saadaan säilyttää ja niitä saadaan käyttää tässä tarkoituksessa. Tällöin tallenteet on hävitettävä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

Tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku

39 §

Tietolähdetoiminta ja tietolähteen ohjatun käytön edellytykset

Tietolähdetoiminnalla tarkoitetaan muuta kuin satunnaista luottamuksellista, rikoksen selvittämiseksi merkityksellisten tietojen vastaanottamista poliisin ja muun esitutkintaviranomaisen ulkopuoliselta henkilöltä (*tietolähde*).

Poliisi saa pyytää tähän tarkoitukseen hyväksytyä, henkilökohtaisilta ominaisuuksilta sopivaa, rekisteröityä ja tiedonhankintaan suostunutta tietolähdettä hankkimaan 1 momentissa tarkoitettuja tietoja (*tietolähteen ohjattu käyttö*).

Tietolähteen ohjatussa käytössä tietoja ei saa pyytää hankittavaksi sellaisella tavalla, joka edellyttäisi viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi

tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Ennen tietolähteen ohjattua käyttöä tietolähteelle on tehtävä selkoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä erityisesti hänelle lain mukaan sallitusta ja kielletystä toiminnasta. Tietolähteen turvallisuudesta on tarpeen mukaan huolehdittava tiedonhankinnan aikana ja sen jälkeen.

Tietolähdettä koskevien tietojen tallettamisesta henkilökisteriin ja palkkion maksamisesta säädetään poliisilaissa.

40 §

Tietolähteen ohjatusta käytöstä päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää tietolähteen ohjatusta käytöstä.

Tietolähteen ohjattua käyttöä koskeva päätös voidaan antaa enintään kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan.

Päätös tietolähteen ohjatusta käytöstä on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä on mainittava:

- 1) toimenpiteen esittäjä;
- 2) tiedonhankinnan toteuttava poliisiyksikkö ja sen toteuttamisesta vastaava poliisimies;
- 3) tunnistetiedot tietolähteestä;
- 4) epäilty rikos;
- 5) tiedonhankinnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma;
- 6) päätöksen voimassaoloaika;
- 7) mahdolliset tietolähteen ohjatun käytön rajoitukset ja ehdot.

Päätöstä on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava. Tietolähteen ohjatun käytön lopettamisesta on tehtävä kirjallinen päätös.

41 §

Valvottu läpilasku ja sen edellytykset

Esitutkintaviranomainen saa olla puuttumatta esineen, aineen tai omaisuuden kuljetukseen tai muuhun toimitukseen tai siirtää tällaista puuttumista, jos tämä on tarpeen tekeillä olevaan rikokseen osallisten henkilöi-

den tunnistamiseksi taikka tekeillä olevaa rikosta vakavamman rikoksen tai laajemman rikoskokonaisuuden selvittämiseksi (*valvottu läpilasku*).

Esitutkintaviranomainen saa käyttää valvottua läpilaskua, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Edellytyksenä on lisäksi, että läpilaskua voidaan valvoa ja siihen voidaan tarvittaessa puuttua. Toimenpiteestä ei saa myöskään aiheutua merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa.

Suomea sitovaan kansainväliseen sopimukseen tai muuhun Suomea sitovaan velvoitteen liittyvästä kansainvälisestä valvotusta läpilaskusta on lisäksi voimassa, mitä siitä erikseen laissa säädetään.

42 §

Valvotusta läpilaskusta päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää poliisin suorittamasta valvotusta läpilaskusta. Muiden viranomaisten valvottua läpilaskua koskevasta päätöksenteosta säädetään erikseen.

Valvottua läpilaskua koskeva päätös voidaan antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Valvottua läpilaskua koskevassa päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen teko aika;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily perustuu;
- 4) tiedonhankinnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma;
- 5) toimenpiteen kohteena oleva kuljetus tai muu toimitus;
- 6) luvan voimassaoloaika;
- 7) mahdolliset valvotun läpilaskun rajoitukset ja ehdot.

Tässä pykälässä tarkoitettun päätöksen ilmoittamisesta poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta annetun lain (687/2009) 5 §:ssä tarkoitettulle PTR -

rikostiedusteluyksikölle säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Lupa-asian käsittely tuomioistuimessa

43 §

Menettely tuomioistuimessa

Salaista pakkokeinoa koskevan lupa-asian käsittelyssä ja ratkaisemisessa noudetaan soveltuvin osin, mitä 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ssä säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Peitetoimintaa koskevat asiat käsitellään Helsingin käräjäoikeudessa.

Salaista pakkokeinoa koskeva vaatimus on otettava viipymättä tuomioistuimessa käsiteltäväksi vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen läsnä ollessa. Asia on ratkaistava kiireellisesti. Käsittely voidaan pitää myös käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään.

Jos tuomioistuin on myöntänyt luvan telekuunteluun tai televalvontaan, se saa tutkia ja ratkaista luvan myöntämistä uuteen telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen koskevan asian vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä virkamiehen läsnä olematta, jos on kulunut vähemmän kuin kuukausi samaa rikosepäilyä koskevan lupa-asian suullisesta käsittelystä. Asia voidaan käsitellä mainitun virkamiehen läsnä olematta myös, jos pakkokeinon käyttö on jo lopetettu.

Asia voidaan ratkaista kuulematta rikoksesta epäiltyä taikka telesoitteen tai telepäätelaitteen taikka kuunneltavan tai katseltavan tilan haltijaa. Käsiteltäessä 7 §:ssä tarkoitettua asiaa telesoitteen tai telepäätelaitteen haltijalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei siihen tutkinnallisista syistä ole estettä. Käsiteltäessä vapautensa menettäneen teknistä kuuntelua tai teknistä katselua koskevaa asiaa, on epäiltyä säilyttävän laitoksen edustajalle varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei se ole hänen aikaisempi kuulemisensa huomioon ottaen tarpeetonta.

Lupa-asiaassa annettuun päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla. Päätöksestä saa ilman määräaikaa kannella. Kantelu on käsi-

teltävä kiireellisenä. Vaatimuksen esittäjä ei saa kuitenkaan kannella peitetoimintaa koskevasta päätöksestä.

Peitetoimintaa koskevaa asiaa varten tuomioistuimelle on toimitettava ainoastaan asian käsittelemiseksi välttämättömät tiedot. Asian käsittelyssä on kiinnitettävä erityistä huomiota salassapitovelvollisuuden toteutumiseen ja siihen, että asiakirjoihin ja tietojärjestelmiin sisältyvien tietojen suoja turvataan tarvittavin menettelytavooin ja tietoturvasuojajärjestelyin.

44 §

Julkinen asiamies

Tuomioistuimen on määrättävä asuntokuuntelua koskevan vaatimuksen käsittelyyn julkinen asiamies valvomaan rikoksesta epäillyn ja muiden kuuntelun kohteeksi mahdollisesti joutuvien etuja.

Julkinen asiamies on velvollinen hoitamaan tehtävänsä huolellisesti hyvää asianajotapaa noudattaen.

Julkinen asiamies ja siihen tehtävään pyydetty eivät saa oikeudettomasti paljastaa seikkaa, josta he ovat tehtävänsä vuoksi tai siihen pyydettyessä saaneet tiedon.

45 §

Julkisen asiamiehen kelpoisuusvaatimukset

Julkiseksi asiamieheksi on määrättävä suostumuksensa perusteella asianajaja tai julkinen oikeusavustaja.

Julkisen asiamiehen kelpoisuudesta yksittäistapauksessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä esitutkintalain 11 luvun 3 §:n 2 momentissa säädetään avustajan kelpoisuusvaatimuksista.

Julkinen asiamies ei saa ilman tuomioistuimen lupaa panna toista sijaansa. Hänelle annettu määräys voidaan pätevästä syystä peruuttaa.

46 §

Julkiselle asiamiehelle maksettava palkkio ja korvaus

Julkiselle asiamiehelle maksetaan valtion varoista palkkio ja korvaus noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeusapulain (257/2002) 17 ja 18 §:ssä säädetään avustajan palkkioista ja korvauksista.

Päätökseen, jolla julkiselle asiamiehelle on määrätty palkkio tai korvaus, saa hakea muutosta. Muutosta haettaessa on noudatettava, mitä valittamisesta asianomaisen tuomioistuimen päätöksestä säädetään.

Yhteiset säännökset

47 §

Salaisen pakkokeinon käytön suojaaminen

Esitutkintaviranomainen saa salaista pakkokeinoja käyttäessään siirtää puuttumisen muuhun kuin pakkokeinon perusteena olevaan rikokseen, jos puuttumisen siirtämisestä ei aiheudu merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Edellytyksenä on lisäksi, että puuttumisen siirtäminen on välttämätöntä pakkokeinon käytön paljastumisen estämiseksi tai toiminnan tavoitteen turvaamiseksi.

Poliisi saa käyttää väärä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää väärä, harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää väärä asiakirjoja, kun se on välttämätöntä jo toteutetun, käynnissä olevan tai tulevaisuudessa toteutettavan salaisen pakkokeinon käytön suojaamiseksi.

Edellä 2 momentissa tarkoitettu rekisterimerkintä on oikaistava sen jälkeen, kun momentissa tarkoitettuja edellytyksiä ei enää ole.

48 §

Suojaamisesta päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai valtioneuvoston asetuksella säädetyn poliisiyk-

sikön päällikkö päättää 47 §:n 2 momentissa tarkoitettujen rekisterimerkintöjen tekemisestä ja asiakirjan valmistamisesta.

Salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitettua tiedonhankinnan suojaamisesta.

Rekisterimerkintöjen tekemisestä sekä asiakirjojen valmistamisesta päättäneen viranomaisen on pidettävä luetteloa merkinnöistä ja asiakirjoista, valvottava niiden käyttöä sekä huolehdittava merkintöjen oikaisemisesta.

49 §

Salaisen pakkokeinon käyttöä koskeva ilmaisukielto

Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa tärkeästä tutkinnallisesta syystä kieltää sivullista ilmaisemasta tämän tietoon tulleita seikkoja salaisen pakkokeinon käytöstä. Edellytyksenä on lisäksi, että sivullinen on tehtävänsä tai asemansa johdosta avustanut tai häntä on pyydetty avustamaan pakkokeinon käytössä.

Ilmaisukielto annetaan enintään vuodeksi kerrallaan. Kielto on annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Siinä on yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat, mainittava kiellon voimassaoloaika ja ilmoitettava sen rikkomiseen liittyvästä rangaistuksesta.

Rangaistus ilmaisukiellon rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

50 §

Tietojenantovelvollisuus ja datan säilyttämismääräys

Salaisten pakkokeinojen käytössä noudatetaan, mitä 8 luvun 22—25 §:ssä säädetään tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuudesta ja datan säilyttämismääräyksestä.

51 §

Määräaikojen laskeminen

Tässä luvussa tarkoitettujen määräaikojen laskemiseen ei sovelleta säädettyjen määräaikain laskemisesta annettua lakia.

Aika, joka on määrätty kuukausina, päättyy sinä määräkuukauden päivänä, joka järjestyksnumeroltaan vastaa sanottua päivää. Jos vastaavaa päivää ei ole siinä kuussa, jona määräaika päättyy, määräaika päättyy kuukauden viimeisenä päivänä.

52 §

Kuuntelu- ja katselukiellot

Telekuuntelua, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa:

1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa väliseen viestiin;

2) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentissa tarkoitettujen välisten viestien väliseen viestiin; eikä

3) rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän väliseen viestiin.

Ellei tutkittavana ole rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, telekuuntelua, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa myöskään:

1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettujen lähiomaistensa väliseen viestiin;

2) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettujen lääkärin, apteekkarin tai kätilön taikka heidän apulaisensa väliseen viestiin; eikä

3) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen yleisön saataville toimitettujen viestien laatijan tai julkaisijan taikka ohjelmatoimittajan harjoittajan väliseen viestiin.

Jos telekuuntelun, teknisen kuuntelun tai teknisen katselun aikana tai muulloin ilmenee, että kyseessä on viesti, jonka kuuntelu ja katselu on kielletty, toimenpide on keskeytettävä ja sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja

tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä.

Tässä pykälässä tarkoitettujen kuuntelu- ja katselukiellot eivät kuitenkaan koske tapauksia, joissa 1 tai 2 momentissa tarkoitettua henkilöä epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä ja myös hänen osaltaan on tehty päätös telekuuntelusta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta.

53 §

Tallenteiden ja asiakirjojen tarkastaminen

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai hänen määräämänsä virkamiehen on ilman aiheutonta viivytystä tarkastettava salaisen pakkokeinon käytössä kertyneet tallenteet ja asiakirjat.

54 §

Tallenteiden tutkiminen

Salaisen pakkokeinon käytössä kertyneitä tallenteita saa tutkia vain tuomioistuimien, pidättämiseen oikeutettujen virkamiehen ja tutkittavana olevan rikoksen tutkijan. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräyksestä tai tuomioistuimen osoituksen mukaan tallennettua saa tutkia myös asiantuntija tai muu henkilö, jota käytetään apuna rikoksen selvittämisessä.

55 §

Ylimääräinen tieto

Ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkimista varten lupa tai päätös on annettu.

56 §

Ylimääräisen tiedon käyttäminen

Ylimääräistä tietoa saa käyttää rikoksen selvittämisessä, kun tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttöä si-

tä pakkokeinoa, jolla tieto on saatu, tai josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Ylimääräistä tietoa saa käyttää myös varkauden ja kätkemisrikkosen selvittämisessä.

Ylimääräistä tietoa saa lisäksi käyttää aina rikoksen estämiseksi, poliisin toiminnan suuntaamiseksi ja syyttömyyttä tukevana selvityksenä.

Ylimääräistä tietoa saa käyttää myös hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi.

Poliisilain nojalla saadun ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen selvittämiseen säädetään poliisilain 5 luvun 54 §:ssä.

57 §

Tietojen hävittäminen

Ylimääräinen tieto on hävitettävä sen jälkeen, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Ylimääräinen tieto voidaan kuitenkin säilyttää ja tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa tarkoitettuun rekisteriin, jos tieto koskee 56 §:n 1 momentissa tarkoitettua rikosta, taikka jos tieto on tarpeen rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseksi. Tiedot, joita ei ole hävitettävä, on säilytettävä viiden vuoden ajan siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

Edellä 10 §:ssä tarkoitetut tukiasematiedot on hävitettävä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

58 §

Telekuuntelun, teknisen kuuntelun ja teknisen laitetarkkailun keskeyttäminen

Jos käy ilmi, että telekuuntelu kohdistuu muuhun kuin luvan kohteena olevalta rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin taikka että teknisen kuuntelun kohteena oleva rikoksesta epäilty ei oleskele kuunneltavassa tilassa tai muussa paikassa, pakkokeinon käyttö on keskeytettävä niin pian kuin mahdollista sekä kuuntelulla saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja

koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä. Velvollisuus keskeyttämiseen sekä tallenteiden ja muistiinpanojen hävittämiseen koskee myös teknistä laitetarkkailua, jos käy ilmi, että tarkkailu kohdistuu viestin sisältöön tai 6 §:ssä tarkoitettuihin tunnistamistietoihin taikka että rikoksesta epäilty ei käytä tarkkailun kohteena olevaa laitetta.

Jos 1 momentissa tarkoitetussa tilanteessa on ennen pakkokeinon käytön keskeyttämistä tullut syy epäillä jotakuta 3 §:n 2—4 momentissa, 16 §:n 3 momentissa tai 17 §:ssä tarkoitettua rikoksesta taikka jonkun voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän sellaiseen rikokseen, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää telekuuntelun tai teknisen kuuntelun kohdistamisesta mainittuun henkilöön. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on kuitenkin saatettava telekuuntelua ja 18 §:n 1 momentissa tarkoitettua teknistä kuuntelua koskeva asia tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon kohdistamisesta uuteen henkilöön. Jos tuomioistuin ei myönnä lupaa telekuunteluun tai tekniseen kuunteluun, pakkokeinon käyttö on lopetettava sekä sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä.

59 §

Kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittäminen

Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies on 9 §:n 1 momentissa, 11 §:n 1 momentissa, 22 §:n 1 momentissa tai 24 §:n 1 momentissa tarkoitettussa kiireellisessä tilanteessa päättänyt televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, henkilön teknisen seurannan tai teknisen laitetarkkailun aloittamisesta, mutta tuomioistuin katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, pakkokeinon käyttö on lopetettava sekä sillä saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä. Näin saatuja tietoja saadaan kuitenkin käyttää samoin edellytyksin kuin ylimääräistä tietoa saadaan käyttää 56 §:n mukaan.

60 §

Salaisen pakkokeinon käytöstä ilmoittaminen

Epäiltyyn kohdistetusta telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, televalvonnasta, suunnitelmallisesta tarkkailusta, peitelystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta ja valvotusta läpilaskusta on viipymättä ilmoitettava hänelle kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi, taikka esitutkinta on muuten päätetty tai se on keskeytetty. Pakkokeinosta on kuitenkin ilmoitettava epäillylle viimeistään vuoden kuluttua sen käytön lopettamisesta. Epäillylle ilmoittamisesta on samalla annettava kirjallisesti tieto luvan myöntäneelle tuomioistuimelle.

Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättää, että 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta epäillylle saadaan lykätä enintään kaksi vuotta kerrallaan, jos se on perusteltua käynnissä olevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Ilmoitus saadaan tuomioistuimen päätöksellä jättää kokonaan tekemättä, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Epäiltyyn kohdistetusta peitetoiminnasta, valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä on ilmoitettava hänelle ilman aiheetonta viivytystä kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi. Epäillylle ilmoittamisesta on samalla annettava kirjallisesti tieto 32 §:ssä tarkoitettulle tuomioistuimelle.

Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättää, että 3 momentissa tarkoitettua ilmoitusta epäillylle saadaan lykätä enintään kaksi vuotta kerrallaan tai jättää ilmoitus kokonaan tekemättä, jos se on perusteltua käynnissä jo olevan tai tulevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Kun harkitaan ilmoituksen lykkäämistä tai tekemättä jättämistä 2 ja 4 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa, arvioinnissa on myös otettava huomioon asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asian-

mukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Ilmoitusta koskevan asian käsittelyssä tuomioistuimessa noudatetaan soveltuvin osin 43 §:n säännöksiä. Valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä ilmoittamista koskevat asiat käsitellään Helsingin käräjäoikeudessa noudattaen soveltuvin osin mainitun pykälän 6 momenttia.

61 §

Pöytäkirja

Muun salaisen pakkokeinon kuin tarkkailun käytöstä on käytön lopettamisen jälkeen laadittava ilman aiheetonta viivytystä pöytäkirja.

62 §

Asianosaisjulkisuuden rajoittaminen eräissä tapauksissa

Henkilöllä, jonka oikeutta tai velvollisuutta asia koskee, ei ole viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:ssä säädetystä huolimatta oikeutta saada tietoa tässä luvussa tarkoitettua pakkokeinon käytöstä ennen kuin 60 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty. Hänellä ei ole myöskään henkilötietolaissa (523/1999) tai henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa tarkoitettua rekisteröidyn tarkastusoikeutta.

Kun 60 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty, 1 momentissa tarkoitettulla on oikeus saada tieto salaisen pakkokeinon käyttöä koskevista asiakirjasta tai tallenteesta, jollei antamatta jättäminen ole välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen, terveyden, yksityisyyden tai salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien suojaamiseksi. Kun harkitaan asiakirjan, tallenteen tai tiedon antamatta jättämistä, arvioinnissa on otettava huomioon 1 momentissa tarkoitettua oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Tieto ääni- ja kuvatallenteesta voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona kuultavaksi tai nähtäväksi,

jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

63 §

Teleyrityksen avustamisvelvollisuus ja pääsy eräisiin tiloihin

Teleyrityksen on ilman aiheetonta viivytystä tehtävä televerkkoon telekuuntelun ja televalvonnan edellyttämät kytkennät sekä annettava esitutkintaviranomaisen käyttöön telekuuntelun toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot, välineet ja henkilöstö. Sama koskee niitä tilanteita, joissa telekuuntelu tai televalvonta toteutetaan esitutkintaviranomaisen toimesta teknisellä laitteella. Teleyrityksen on lisäksi annettava tutkinnanjohtajan käyttöön hallussaan olevat teknisen seurannan toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot.

Esitutkintaviranomaisella sekä toimenpiteen suorittajalla ja avustavalla henkilöstöllä on oikeus telekuuntelua varten tarpeellisen yhteyden kytkemiseksi päästä myös muihin kuin teleyrityksen hallinnassa oleviin tiloihin, ei kuitenkaan vakituisen asumiseen käytettäviin tiloihin. Toimenpiteestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kotietsinnästä säädetään erikseen.

64 §

Korvaukset teleyrityksille

Teleyrityksellä on oikeus saada valtion varoista korvaus tässä luvussa tarkoitetusta viranomaisten avustamisesta ja tietojen antamisesta aiheutuneista välittömistä kustannuksista siten kuin viestintämarkkinalain 98 §:ssä säädetään. Korvauksen maksamisesta päättää tutkinnan suorittaneen esitutkintaviranomaisen yksikkö.

Päätökseen haetaan valittamalla muutosta hallinto-oikeudelta siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Hallinto-oikeuden on tällaista asiaa käsitellessään varattava Viestintävirastolle tilaisuus tulla kuuluksi.

65 §

Salaisten pakkokeinojen käytön valvonta

Poliisihallitus ja salaisia pakkokeinoja käyttävien yksiköiden päälliköt valvovat poliisin osalta salaisten pakkokeinojen käyttöä.

Sisäasiainministeriön on annettava eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomus salaisten pakkokeinojen ja niiden suojaamisen käytöstä ja valvonnasta.

Oikeusasiamiehelle annettavista rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi käytettyä salaista tiedonhankintaa koskevista kertomuksista säädetään poliisilaissa.

66 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä tässä luvussa tarkoitettujen salaisten pakkokeinojen käytön järjestämisestä ja valvonnasta sekä toimenpiteiden kirjaamisesta ja valvontaa varten annettavista selvityksistä.

11 luku

Erinäiset säännökset

1 §

Rangaistusasteikon lieventämisen vaikutus

Tässä laissa tarkoitetun pakkokeinon käyttöön ei vaikuta se, että rangaistus mitattaisiin rikoslain 6 luvun 8 §:ää soveltaen lievennettyä rangaistusasteikolta.

2 §

Sotilaita koskevat ilmoitukset

Sotilaan kiinniottamisesta, pidättämisestä, vangitsemisesta tai vapaaksi päästämisestä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee.

3 §

Kansainvälinen yhteistoiminta

Esitutkintaviranomaisen antamasta pakko-keinojen käyttämiseen liittyvästä oikeus- ja virka-avusta vieraan valtion esitutkintaviranomaiselle ja esitutkintaviranomaisen siltä saamasta oikeus- ja virka-avusta sekä vieraan valtion esitutkintavirkamiehen oikeudesta käyttää pakkokeinoiniin liittyviä suomalaisen esitutkintavirkamiehen toimivaltuuksia on 6 luvun 8 §:ssä ja 7 luvun 21 §:ssä säädetyn lisäksi voimassa, mitä siitä erikseen säädetään tai Suomea velvoittavassa kansainvälisessä sopimuksessa sovitaan.

4 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin:

- 1) pakkokeinojen käytön kirjaamisesta;
- 2) viranomaisten yhteistoiminnasta vangitsemisasiassa;
- 3) matkustuskieltoon liittyvistä toimenpiteistä ilmoittamisesta.

5 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan pakkokeinolaki (450/1987).

6 §

Siirtymäsäännökset

Tämän lain voimaan tullessa voimassa oleviin pakkokeinoiniin sovelletaan tämän lain säännöksiä. Hukkaamiskiellon osalta noudatetaan soveltuvin osin tämän lain säännöksiä vakuustakavarikosta.

Jos tämän lain voimaan tullessa voimassa olevaan pakkokeinoon liittyvän toimenpiteen määräaika on tätä tätä lakia sovellettaessa jo kulumassa tämän lain tullessa voimaan, toimenpide voidaan suorittaa tämän lain voimaan tullessa voimassa olleiden säännösten mukaisesti.

3.

Laki**poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 1 luvun 2 §, 2 luvun 2 §, 6 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 7 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 8 luvun 3 §, 11 luvun 1 §:n 3 momentti, 15 luvun 3 § sekä 17 luvun 1 §:n 1 momentti, 3 §:n 1 momentti, 4 §:n 1 momentti ja 5 §, sellaisena kuin niistä on 6 luvun 1 §:n 1 momentti laissa 267/2007, seuraavasti:

1 luku

Yleiset säännökset

2 §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

- 1) *tutkintavangilla* tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettua tutkintavankia;
- 2) *pidätetyllä* henkilöä, joka on pidätetty pakkokeinolain (/) 2 luvun 5 §:n nojalla;
- 3) *kiinni otetulla* henkilöä, joka on otettu kiinni poliisilaissa (/), pakkokeinolaissa, esitutkintalaissa (/) tai muussa laissa säädetyllä perusteella ja joka ei ole tutkintavanki tai pidätetty;
- 4) *vapautensa menettäneellä* tutkintavankia, pidätettyä ja kiinni otettua;
- 5) *tapaajalla* henkilöä, joka on tullut tapaamaan vapautensa menettänyttä;
- 6) *säilytystilalla* poliisin hallinnoimaa tilaa, jota käytetään poliisin säilyttämien vapautensa menettäneiden säilytykseen;
- 7) *teknisellä valvonnalla* säilytystilan valvontaa teknisellä laitteistolla;

8) *vartijalla* poliisilain 1 luvun 10 §:ssä tarkoitettua ylivartijaa ja vartijaa.

2 luku

Säilytystilaan ottaminen

2 §

Vapaudenmenetyksestä ilmoittaminen

Tutkintavangille on varattava tilaisuus ilmoittaa läheiselleen tai muulle henkilölle vapaudenmenetyksestään.

Pidätetyn ja kiinni otetun vapaudenmenetyksestä on ilmoitettava pidätetyn ja kiinni otetun osoituksen mukaan hänen läheiselleen tai muulle henkilölle. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiseksi, ilmoittamista pidättämisestä voidaan päällystön kuuluvan poliisimiehen päätöksellä lykätä enintään kaksi vuorokautta kiinniottamisesta ja ilmoittamisesta kiinniottamisesta voidaan lykätä tai se voidaan jättää tekemättä. Ilmoitusta ei saa ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tai kiinni otetun tahtoa.

6 luku

Kirjeenvaihto ja puhelut

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetyksen tarkastaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu.

6 §

Puhelimen käyttö

Vapautensa menettäneelle on mahdollisuuksien mukaan annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä säilytystilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu. Säilytystilan järjestyssäännös voidaan antaa säilytystilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräksi puhelimen käyttöajoista.

7 luku

Tapaamiset ja muut yhteydet säilytystilan ulkopuolelle

1 §

Tapaaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se säilytystilan järjestystä ja toimintaa häiritsemättä on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vapautensa menettäneen yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Vapautensa menettäneellä on kuitenkin aina oikeus ilman aiheetonta viivytystä tavata 6 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asia-

miehensä. Tapaajan tarkastamisesta säädetään 10 luvussa.

6 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella vapautensa menettäneellä on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteyksiä ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu.

8 luku

Säilytystilan järjestys

3 §

Päätösvalta

Säilytystilan järjestyssäännön vahvistaa ja tilojen valvonnasta ja lukittuna pitämisestä päättää poliisilaitoksen poliisipäällikkö.

11 luku

Turvaamistoimenpiteet

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Vapautensa menettäneen yhteydenpidon rajoittamisesta säädetään pakkokeinolain 4 luvussa.

15 luku

Vartijat

3 §

Henkilö- ja omaisuusvahinko

Vartijan on viivytyksettä ilmoitettava esimiehelleen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä syntyneestä muusta kuin vähäiseksi katsottavasta henkilö- tai omaisuusvahingos-

ta. Henkilö- ja omaisuusvahingon suhteen on meneteltävä siten kuin poliisilain 8 luvun 6 §:ssä säädetään.

17 luku

Muutoksenhaku

1 §

Muutoksenhaun alaiset asiat

Oikaisuvaatimus poliisilaitoksen poliisipäällikölle ja valitus hallinto-oikeuteen voidaan tehdä seuraavista päätöksistä:

- 1) 4 luvun 1 §:ssä tarkoitettua omaisuuden hallussapidosta sekä saman luvun 4 §:ssä tarkoitettua rahan ja muiden maksuvälineiden käytöstä;
- 2) 6 luvun 5 §:ssä tarkoitettua kirjeen tai postilähetyksen pidättämisestä; ja
- 3) 7 luvun 5 §:ssä tarkoitettua tapaamis-kiellosta ja saman luvun 8 §:ssä tarkoitettua poistumisluvasta erittäin tärkeästä syyistä.

3 §

Oikaisuvaatimuksesta päättäminen

Oikaisuvaatimuksen ratkaisee poliisilaitoksen poliisipäällikkö.

4 §

Valituksen tekeminen

Poliisilaitoksen poliisipäällikön oikaisuvaatimuksen johdosta tekemään päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Valitus tehdään siihen hallinto-oikeuteen, jonka tuomiopiirissä poliisilaitoksen poliisipäällikön päätös on tehty.

5 §

Oikaisuvaatimuksen ja valituksen vaikutus täytäntöönpanoon

Oikaisuvaatimuksen tai valituksen tekeminen ei keskeytä 1 §:ssä tarkoitettua päätöksen täytäntöönpanoa, ellei oikaisuvaatimusta käsittelevä poliisilaitoksen poliisipäällikkö tai valitusta käsittelevä hallinto-oikeus toisin päättä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .

4.

Laki**tutkintavankeuslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 1 §:n 2 momentti, 2 luvun 1 §:n 3 ja 4 momentti, 8 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 9 luvun 1 §:n 1 momentti ja 7 §:n 1 momentti, 10 luvun 16 §:n 5 momentti, 11 luvun 9 §:n 2 momentti sekä 13 luvun 1 §:n 3 momentti, sellaisena kuin niistä on 8 luvun 1 §:n 1 momentti laissa 266/2007, seuraavasti:

1 luku

Tutkintavankeuden toimeenpanon yleiset periaatteet

1 §

Sovelletamisala

Tutkintavankiin, joka samalla suorittaa vankeusrangaistusta tai sakon muuntorangaistusta, sovelletaan, mitä 2 luvun 1 §:n 2 momentissa, 4 luvun 1 §:n 3 momentissa, 8 luvun 6 §:ssä sekä 9 luvun 9 §:ssä säädetään. Tällaiseen vankiin sovelletaan lisäksi, mitä pakkokeinolain (/) 4 luvussa yhteydenpidon rajoittamisesta ja rikoslain (39/1889) 2 c luvun 5 §:ssä ehdonalaisesta vapauttamisen määräytymisestä säädetään. Muutoin tässä momentissa tarkoitettuun tutkintavankiin sovelletaan, mitä vangista vankeuslaissa (767/2005) säädetään.

2 luku

Saapuminen vankilaan

1 §

Tutkintavangin sijoittaminen

Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai virallisen syyttäjän esityksestä päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka jos rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii. Tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystilassa neljää viikkoa pidempää aikaa, ellei siihen ole erittäin painavaa syytä.

Jos tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään säilytystilaan, sijoittamista koskeva asia ja sen perusteet on otettava tuomiois-

tuimessa käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasian kanssa pakkokeinolain 3 luvun 15 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä. Tutkintavanki voi saattaa poliisin säilytystilassa säilyttämisen tuomioistuimen uudelleen käsiteltäväksi myös erikseen, jolloin noudatetaan soveltuvin osin mainitun pykälän 1, 3 ja 4 momentissa säädettyä menettelyä. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän on saatettava asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos tutkintavankia on säilytettävä säilytystilassa yli neljä viikkoa. Myös tällöin noudatetaan soveltuvin osin pakkokeinolain mainittuja säännöksiä.

8 luku

Kirjeenvaihto ja puhelut

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen

Tutkintavangilla on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu.

6 §

Puhelimen käyttö

Tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu. Vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

9 luku

Tapaamiset ja muut yhteydet vankilan ulkopuolelle

1 §

Tapaaminen

Tutkintavangilla on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vangin yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Tutkintavangilla on kuitenkin aina oikeus ilman aiheetonta viivytystä tavata 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Tutkintavankia tapaamaan tulleen henkilön (*tapaaja*) tarkastamisesta säädetään 12 luvussa.

7 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella tutkintavangilla on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteydenpitoa ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu.

10 luku

Vankilan järjestys ja kurinpito

16 §

Päätösvalta

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä esitutkintalain (/) 2 luvun 7 ja 8 §:ssä säädetään.

11 luku

Vankilan tilojen ja tutkintavangin tarkastaminen

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

Jos henkilökatsastuksen suorittaa muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, läsnä on oltava todistaja. Muuten henkilökatsastuksen toimittamisessa noudatetaan, mitä pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

13 luku

Turvaamistoimenpiteet ja voimakeinojen käyttö

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta säädetään pakkokeinolain 4 luvussa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .

5.

Laki**vankeuslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vankeuslain (767/2005) 1 luvun 11 §:n 1 momentti, 4 luvun 5 §:n 2 momentti, 15 luvun 16 §:n 4 momentti ja 16 luvun 9 §:n 2 momentti seuraavasti:

1 luku

Yleiset säännökset vankeuden täytäntöönpanosta

11 §

Virka-apu

Vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä on oikeus saada virkatehtävän suorittamiseksi poliisilta poliisilain (/) mukaista virka-apua.

4 luku

Saapuminen ja sijoittaminen vankilaan

5 §

Tulotarkastus

Vankeinhoitoviranomainen saa ottaa vangista pakkokeinolaissa (/) tarkoitetut henkilötuntemerkit.

15 luku

Vankilan järjestys ja kurinpito

16 §

Päätösvalta

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä esitutkin-
 talain (/) 2 luvun 7 ja 8 §:ssä säädetään.

16 luku

Vankilan tilojen ja vangin tarkastaminen

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

Jos henkilönkatsastuksen suorittaa muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, läsnä on oltava todistaja. Muuten henkilön-

katsastuksen toimittamisessa sovelletaan, mi-
tä pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 mo-
mentissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

6.

Laki**yhteisistä tutkintaryhmistä annetun lain 4 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yhteisistä tutkintaryhmistä annetun lain (1313/2002) 4 §:n 2 momentti seuraavas-
 ti:

4 §	tissa säädetään asiantuntijasta tai muusta henkilöstä.
<i>Tutkintaryhmään kuuluvan henkilön toimi- valtuudet Suomessa</i>	-----

----- Tutkintaryhmään kuuluvaan henkilöön voidaan soveltaa, mitä pakkokeinolain (/) 7 luvun 11 §:ssä ja 8 luvun 5 §:n 3 momen-	Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .
---	--

7.

Laki

eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 8 § seuraavasti:

8 §

kinnan tutkittavanaan olevan asian selvittä-
miseksi.

Poliisi- tai esitutkinnan määrääminen

Oikeusasiamies voi määrätä suoritettavaksi
poliisilain (/) mukaisen poliisitutkinnan
tai esitutkintalain (/) mukaisen esitut-

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____
kuuta 20 .

8.

Laki**valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään valtioneuvoston oikeuskanslerista annettuun lakiin (193/2000) uusi 5 a § seuraavas-
ti:

5 a §

kinnan tutkittavanaan olevan asian selvittä-
miseksi.*Poliisi- tai esitutkinnan määrääminen*

Oikeuskansleri voi määrätä suoritettavaksi
poliisilain (/) mukaisen poliisitutkinnan
tai esitutkintalain (/) mukaisen esitut-
Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

9.

Laki**valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain (1224/1990) 1 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on osaksi laissa 564/2007, seuraavasti:

1 §

Valtioneuvoston oikeuskansleri vapautetaan velvollisuudesta valvoa lain noudattamista sellaisissa eduskunnan oikeusasiamiehen toimivaltaan kuuluvissa asioissa, jotka koskevat:

1) puolustusministeriötä, valtioneuvoston ja sen jäsenten virkatointien laillisuuden valvontaa lukuun ottamatta, puolustusvoimia, rajavartiolaitosta, sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetussa laissa (211/2006) tarkoitettua kriisinhallintahenkilöstöä, vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta annetun lain (556/2007)

3 luvussa tarkoitettua Maanpuolustuskoulutusyhdistystä sekä sotilasoikeudenkäyntiä;

2) pakkokeinolaissa (/) tarkoitettua kiinniottamista, pidättämistä, vangitsemista ja matkustuskieltoa sekä säilöönottamista tai muuta vapauden riistoa;

3) vankiloita ja muita sellaisia laitoksia, joihin henkilö on otettu vastoin tahtoaan.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

10.**Laki****valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä annetun lain 13 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä annetun lain (196/2000) 13 § seuraavasti:

13 §

soveltuvin osin voimassa, mitä pakkokeino-
laissa (/) säädetään käräjäoikeudesta.*Pakkokeinot*

Kun asia on tullut valtakunnanoikeudessa
vireille, valtakunnanoikeuden toimivallasta ja
päättämisvaltaisuudesta pakkokeinoasioissa on
Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

11.

Laki**rikoslain 15 ja 16 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 15 luvun 2 §:n 1 momentti sekä 16 luvun 4 § ja 10 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 563/1998, seuraavasti:

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan

2 §

Perätön lausuma viranomaismenettelyssä

Jos

1) joku valan tai vakuutuksen nojalla oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä,

2) muu kuin rikoksesta epäilty rikosasian esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa tai

3) muu kuin poliisilain (/) 6 luvun 2 §:n 2 momentissa tarkoitettussa asemassa oleva poliisitutkinnassa tai siihen rinnastettavassa viranomaismenettelyssä henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa

antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan, hänet on tuomittava *perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

16 luku

Rikoksista viranomaisia vastaan

4 §

Niskoittelu poliisia vastaan

Joka

1) jättää noudattamatta poliisimiehen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämi-

seksi taikka tehtävän suorittamiseksi toimivaltansa rajoissa antaman käskyn tai kiellon,

2) kieltäytyy antamasta poliisimiehelle poliisilain 2 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuja henkilötietoja,

3) jättää noudattamatta poliisilain 2 luvun 11 §:n 1 momentissa tarkoitettua, poliisimiehen kulkuneuvon pysäyttämiseksi tai siirtämiseksi antaman selvästi havaittavan merkin tai määräyksen,

4) laiminlyö poliisilain 9 luvun 3 §:ssä säädetyn avustamisvelvollisuutensa tai

5) hälyttää aiheettomasti poliisin taikka antamalla vääriä tietoja vaikeuttaa poliisin toimintaa,

on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, *niskoittelusta poliisia vastaan* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi.

10 §

Omaisuuatta koskevan viranomaiskiellon rikominen

Joka oikeudettomasti

1) murtaa viranomaisen asettaman lukon, sinetin, esteen tai merkinnän, jolla esine tai muu kohde on suljettu tai eristetty, tai muuten murtautuu viranomaisen tällä tavoin sulkemaan esineeseen tai muuhun kohteeseen,

2) tunkeutuu viranomaisen sulkemaan rakennukseen tai huoneeseen tai muuten rikkoo rikoksen selvittämisen turvaamiseksi pakkokeinolain (/) 9 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla annetun kiellon,

3) ryhtyy takavarikkoon tai vakuustakavarikkoon otettuun, ulosmitattuun tai sellaiseen

irtaimeen esineeseen, jonka muualle siirtämisen viranomaisen on kieltänyt, tai

4) vastoin viranomaiskieltoa hukkaa tai luovuttaa omaisuutta tai vastoin maksukieltoa maksaa saatavan tai palkan,

on tuomittava *omaisuutta koskevan viranomaiskiellon rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

12.

Laki**sakon täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sakon täytäntöönpanosta annetun lain (672/2002) 38 §:n 1 momentti, 41 §, 42 §:n 1 momentti ja 44 §:n 1 momentti, sellaisena kuin niistä on 42 §:n 1 momentti laissa 1407/2009, seuraavasti:

38 §

Menettämisseuraamuksen täytäntöönpano

Kun omaisuuden valtiolle menetetyksi tuomitsemista koskeva ratkaisu on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, omaisuus on asianomaisen valtion viranomaisen määräyksen mukaisesti otettava valtion käyttöön, myytävä tai hävitettävä (*täytäntöönpanotoimi*). Menettämisseuraamuksen panee täytäntöön poliisilaitos. Täytäntöönpanoa varten tapahtuvasta omaisuuden haltuun ottamisesta on laadittava pöytäkirja noudattaen soveltuvain osin pakkokeinolain (/) 7 luvun 12 §:ää.

41 §

Menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon hakeminen

Oikeusrekisterikeskuksen tulee hakea menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoa valtioneuvoston asetuksessa säädettävällä tavalla siltä poliisilaitokselta, jonka hallussa menetetyksi tuomittu omaisuus on tai jonka toimialueella omaisuus muuten on.

42 §

Menetetyksi tuomitusta omaisuudesta määrääminen

Menetetyksi tuomittua omaisuutta koskevista täytäntöönpanotoimista määrää Poliisihallitus, joka voi oikeuttaa poliisilaitoksen määräämään toimenpiteistä.

44 §

Menettämisseuraamukseen tuomitun kuoleman vaikutus täytäntöönpanoon

Menettämisseuraamukseen tuomitun kuoltua täytäntöönpano on keskeytettävä sen jälkeen, kun omaisuus on otettu valtion haltuun. Täytäntöönpanoa on jatkettava, jos asianomaiselle poliisilaitokselle ei neljän kuukauden kuluessa haltuunottamisesta toimiteta todistusta siitä, että täytäntöönpanon raukeamista koskeva asia on rikoslain 8 luvun

15 §:n mukaisesti saatettu käräjäoikeuden
ratkaistavaksi, tai jos raukeamista koskeva
hakemus on lainvoimaisesti hylätty.

_____ Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

13.

Laki

oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 ja 45 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n 2 momentti ja 45 §:n 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 17 luvun 18 §:n 2 momentti laissa 690/1997 ja 45 §:n 2 momentti laissa 244/2006, seuraavasti:

17 luku

Todistelusta

18 §

Rikosasiassa ei saa kuulustella todistajana sitä:

1) jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee;

2) jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko 1 kohdassa tarkoitettusta teosta; eikä

3) jonka teko esitutkintalain (/) 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta.

45 §

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä 1 momentin 2 tai 3 kohdassa säädettyin edellytyksin epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä. Tuomioistuimen päätösvaltaisuudesta ja istunnon pitämisestä tässä momentissa tarkoitettua päätöstä tehtäessä säädetään pakkokeinolain (/) 3 luvun 1 §:n 2 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

14.

Laki**oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 14 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 647/2003, seuraavasti:

1 luku

Syyteoikeudesta

14 §

Asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta vain, jos virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai esitutkintaviranomainen taikka syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään taikka lopetetaan. Asianomistaja saa nostaa syytteen myös, jos esitutkintatoimen-

piteiden suorittamista on tutkinnanjohtajan päätöksellä siirretty. Asianomistajan oikeudesta nostaa syyte julkista tehtävää hoidettaessa tehdystä rikoksesta säädetään perustuslain 118 §:n 3 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

15.

Laki**sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain 7 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain (754/2010) 7 §:n 2 momentti seuraavasti:

7 §
Esitutkinta

ovat välttämättömiä sakkovaatimuksen, sakkomääräyksen, rikesakkomääräyksen tai rangaistusvaatimuksen antamiseksi.

Tässä laissa tarkoitetun rikkomuksen selvittämiseksi toimitetaan esitutkintalain (/) 11 luvun 2 §:n mukainen suppea esitutkinta, jossa selvitetään ainoastaan ne seikat, jotka

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

16.

Laki**rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain (692/1993) 5 § seuraavasti:

5 §
Ennen rangaistusvaatimuksen antamista
toimitetaan esitutkintalain (/) 11 luvun
2 §:ssä tarkoitettu suppea esitutkinta, jossa
selvitetään ainoastaan ne seikat, jotka ovat
välttämättömiä seuraamuksen määrittämiseksi
rangaistusmääräysmenettelyssä.
Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

17.

Laki

oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 5 §:n 2 momentti, 12 §:n 2 momentti ja 16 § §:n 4 momentti seuraavasti:

5 §

Oikeudenkäyntiä koskevien perustietojen julkiseksi tulemisen ajankohta

Pakkokeinolain (/) 10 luvussa tai poliisilain (/) 5 luvussa tarkoitettua salaista tiedonhankintakeinoa taikka tullilain (1466/1994) 20 f §:ssä tarkoitettua tullitoimenpidettä koskevassa asiassa, jossa tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla, perustiedot tulevat julkisiksi vasta, kun tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen käytöstä on viimeistään ilmoitettava rikoksesta epäillylle taikka tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen kohteena olevalle, jollei tuomioistuimien päätä, että perustiedot tulevat julkiseksi aikaisemmin.

12 §

Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin

Asianosaisella ei ole 1 momentissa tarkoitettua oikeutta:

1) viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentin 7 kohdassa tarkoitettuihin yhteystietoihin;

2) tuomioistuimessa laadittuihin oikeudenkäyntiasiakirjoihin ennen 8 §:ssä tarkoitettua ajankohtaa;

3) pakkokeinolain 10 luvussa tai poliisilain 5 luvussa tarkoitettua salaista tiedonhankintakeinoa taikka tullilain 20 f §:ssä tarkoitettua tullitoimenpidettä koskevassa asiassa, jossa tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla; eikä

4) oikeudenkäyntiasiakirjoihin siltä osin kuin niihin sisältyy tietoja tuomioistuimen neuvottelusta.

16 §

Pakkokeinoasioiden julkisuus

Pakkokeinolain 10 luvussa tai poliisilain 5 luvussa tarkoitettua salaista tiedonhankintakeinoa taikka tullilain 20 f §:ssä tarkoitettua tullitoimenpidettä koskeva asia, jossa tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla, käsitellään ja ratkaisu siinä julistetaan yleisön läsnä olematta. Ratkaisun

sisältävä ja muu oikeudenkäyntiasiakirja tulevat julkisiksi, kun tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen käytöstä on viimeistään ilmoitettava rikoksesta epäillylle taikka tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen kohteena olevalle, jollei tuomioistuimien erityisestä syystä

päätä, että oikeudenkäyntiasiakirja tulee julkiseksi aikaisemmin.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

18.

Laki

valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain 18 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain (666/1972) 18 §, sellaisena kuin se on laissa 1257/1988, seuraavasti:

18 §

Pakkokeinoasiassa sekä esitutkintalain (/) 7 luvun 9 §:ssä tarkoitetussa käsittelyssä todistajalle maksetut korvaukset jäävät valtion vahingoksi. Rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskevassa asiassa suoritettu korvaus jää niin ikään valtion vahingoksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____.

19.

Laki**kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain 15 ja 23 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 1 ja 2 momentti sekä 23 §:n 1 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 15 §:n 2 momentti ja 23 §:n 1 momentti laissa 543/2007, seuraavasti:

15 §

Pakkokeinojen käytön rajoitukset

Jos oikeusapupyynnö tarkoittaa tai sen täytäminen edellyttää pakkokeinolaissa (/) tarkoitettujen pakkokeinojen käyttämistä, ei pakkokeinoja saa käyttää, jos tämä ei Suomen lain mukaan olisi sallittua, jos pyynnön perusteena oleva teko olisi tehty Suomessa vastaavissa olosuhteissa.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei kuitenkaan koske pakkokeinolain 8 luvun 23 §:ssä tarkoitettua datan säilyttämismääräystä.

teiden hankkimiseksi panna toimeen etsintä, takavarikko ja datan säilyttämismääräys, suorittaa telekuuntelua, televalvontaa, suunnitelmallista tarkkailua, peiteltyä tiedonhankintaa, teknistä tarkkailua, peitetoimintaa ja valeostoja sekä ottaa henkilötuntemerkit, jos tätä on pyydetty oikeusapupyynnössä taikka se on välttämätöntä oikeusapupyynnön toimeenpanemiseksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

23 §

Pakkokeinojen käyttäminen todisteiden hankkimiseksi ja menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi

Vieraan valtion viranomaisen tekemän oikeusapupyynnön perusteella voidaan todis-

20.

Laki

Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanossa annetun lain 5 b §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanossa annetun lain (326/1963) 5 b §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 774/2005, seuraavasti:

5 b §

Säilöön ottamisesta ja säilössä pitämisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisesta ja tutkintavankeudesta pakkokeinoissa (/) ja tutkintavankeuslaissa (768/2005) säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

21.

Laki**kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa annetun lain 5 b ja 13 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa annetun lain (21/1987) 5 b §:n 2 momentti ja 13 §:n 3 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 5 b §:n 2 momentti laissa 773/2005 ja 13 §:n 3 momentti laissa 542/2005, seuraavasti:

5 b §

Säilöön ottamisesta ja säilössä pitämisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisesta ja tutkintavankeudesta pakkokeinolaissa (/) ja tutkintavankeuslaissa (768/2005) säädetään.

noudatetaan, mitä pakkokeinolaissa, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetussa laissa (4/1994) ja omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetussa laissa (540/2005) säädetään.

13 §

Tässä laissa tarkoitetun menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamisessa

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

22.

Laki

rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain 30 ja 31 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain (456/1970) 30 §:n 3 momentti ja 31 a §, sellaisina kuin ne ovat, 30 §:n 3 momentti laissa 296/2002 ja 31 a § laissa 238/2001, seuraavasti:

30 §

Jos vieras valtio on antanut 2 momentissa tarkoitetun suostumuksen ja epäillyltä on riistetty vapaus momentissa tarkoitetun vangitsemispäätöksen nojalla, kysymys epäillyn vangitsemisesta pakkokeinolain (/) 2 luvun 11 §:n nojalla on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi noudattaen soveltuvin osin, mitä mainitun lain 3 luvun 4 ja 5 §:ssä säädetään. Jos epäilty on vapautensa menettäneenä muusta syystä, vangitsemispäätös on ilman viivytystä vieraan valtion suostumuksen jälkeen saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi.

31 a §

Niissä tapauksissa, joissa henkilö voidaan tämän lain mukaan ottaa säilöön, hänet voidaan säilöön ottamisen sijasta määrätä matkustuskieltoon. Matkustuskiellosta on soveltuvin osin voimassa, mitä siitä säädetään pakkokeinolaissa ja mitä säilöön ottamisesta säädetään tässä laissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

23.

Laki**rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain 16 ja 60 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain (1286/2003) 16 §:n 2 momentti ja 60 §:n 2 momentti seuraavasti:

16 §

Kiinniottaminen

 Poliisimies saa ottaa tämän lain nojalla luovutettavaksi pyydetyn kiinni ilman säilöön ottamista koskevaa päätöstäkin, jos kiinniottamista ja luovuttamista koskevan pyynnön täytäntöönpano voi muuten vaarantua. Kiinniottamisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä siitä pakkokeinolaissa (/) säädetään.

on riistetty vapaus momentissa tarkoitetun vangitsemispäätöksen nojalla, kysymys epäillyn vangitsemisesta pakkokeinolain 2 luvun 11 §:n nojalla on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi noudattaen soveltuvin osin, mitä mainitun lain 3 luvun 4 ja 5 §:ssä säädetään. Jos epäilty on vapautensa menettäneenä muusta syystä, vangitsemispäätös on ilman viivytystä toisen jäsenvaltion suostumuksen jälkeen saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi.

60 §

Vangitsemispäätöksen edellytykset

 Jos toinen jäsenvaltio on antanut 1 momentissa tarkoitetun suostumuksen ja epäillyltä

 Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

24.

Laki

rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain 13 ja 57 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain (1383/2007) 13 §:n 2 momentti ja 57 §:n 2 momentti seuraavasti:

13 §

Kiinniottaminen

 Poliisimies saa ottaa tämän lain nojalla luovutettavaksi pyydetyn kiinni ilman säilöön ottamista koskevaa päätöstäkin, jos kiinniottamista ja luovuttamista koskevan pyynnön täytäntöönpano voi muuten vaarantua. Kiinniottamisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä siitä pakkokeinolaissa (/) säädetään.

lyltä on riistetty vapaus momentissa tarkoitettua vangitsemispäätöksen nojalla, kysymys epäillyn vangitsemisesta pakkokeinolain 2 luvun 11 §:n nojalla on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi noudattaen soveltuvin osin, mitä mainitun lain 3 luvun 4 ja 5 §:ssä säädetään. Jos epäilty on vapautensa menettäneenä muusta syystä, vangitsemispäätös on ilman viivytystä toisen Pohjoismaan suostumuksen jälkeen saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi.

57 §

Vangitsemispäätöksen edellytykset

 Jos toinen Pohjoismaa on antanut 1 momentissa tarkoitetun suostumuksen ja epäil-

 Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

25.

Laki**vapautensa menettäneen henkilön väliaikaisesta siirtämisestä todistelutarkoituksessa rikosasioissa annetun lain 10 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vapautensa menettäneen henkilön väliaikaisesta siirtämisestä todistelutarkoituksessa rikosasioissa annetun lain (150/2004) 10 §:n 2 momentti seuraavasti:

10 §
Muutoksenhaku

osin, mitä pakkokeinolaissa (/) säädetään vangitsemisasian käsittelystä.

Valitus on käsiteltävä kiireellisenä. Oikeusministeriötä on kuultava asiassa. Asian käsittelyssä on muuten noudatettava soveltuvin

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

26.

Laki

omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetun lain (540/2005) 2 §:n 2 momentti, 4 §:n 1 momentti, 9 §:n 1 momentti, 10 §:n 1 momentti, 15 § sekä 16 §:n 1 ja 2 momentti seuraavasti:

2 §

Määritelmä

Suomen ollessa jäädyttämispäätöksen lähettävä valtio jäädyttämispäätöksellä tarkoitetaan pakkokeinolain (/) 6 luvussa tarkoitettua tuomioistuimen määräämää vakuustakavarikkoa, syyttäjän määräämää väliaikaista vakuustakavarikkoa taikka 7 luvussa tarkoitettua tuomioistuimen tai syyttäjän määräämää takavarikkoa.

4 §

Muut kieltäytymisperusteet

Täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

- 1) 6 §:ssä tarkoitettua todistusta ei toimiteta, se on puutteellinen tai se selvästi ei vastaa jäädyttämispäätöstä;
- 2) on olemassa koskemattomuus tai erioikeus, joka tekee jäädyttämispäätöksen täytäntöönpanon mahdottomaksi;
- 3) todistuksessa annetuista tiedoista ilmenee välittömästi, että myöhempi 8 §:ssä tarkoitettu oikeusapu ei olisi mahdollista sen vuoksi, että asia olisi jo jäädyttämispäätöksen perusteena olevan rikoksen osalta lopullisesti ratkaistu (*ne bis in idem*);

4) asiakirjan, postilähetyksen tai sähkösanoman takavarikko ei olisi pakkokeinolain 7 luvun 3 tai 5 §:n mukaan sallittu.

9 §

Jäädyttämispäätöksen täytäntöönpanosta päättäminen

Toimivaltainen syyttäjä päättää, voidaanko jäädyttämispäätös panna tämän lain nojalla täytäntöön. Syyttäjän on määrättävä tämän lain soveltamisalaan kuuluva jäädyttämispäätös pantavaksi täytäntöön vakuustakavarikosta tai takavarikosta säädetyssä järjestyksessä, jollei syyttäjä 3 tai 4 §:n perusteella päättä kieltäytyä täytäntöönpanosta tai 13 §:n perusteella päättä lykätä täytäntöönpanoa.

10 §

Täytäntöönpano

Toimivaltaisen syyttäjän on viipymättä toimitettava 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu päätöksensä kihlakunnanvoudille jäädyttämispäätöksen panemiseksi täytäntöön va-

kuustakavarikosta säädettyssä järjestyksessä soveltuvin osin siten kuin ulosottoaaren (705/2007) 8 luvussa säädetään tai esitutkin-taviranomaiselle jäädyttämispäätöksen panemiseksi täytäntöön takavarikosta säädetys-sä järjestyksessä soveltuvin osin siten kuin pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n 3 momentissa sekä 3, 5, 6, 8, 9, 11—13, 23 ja 25 §:ssä säädetään.

15 §

Muut pakkokeinot

Muita pakkokeinoja kuin vakuustakavarik-koa tai takavarikkoa voidaan käyttää jäädyt-tämispäätöksen täytäntöönpanemiseksi niin kuin niistä kansainvälisestä oikeusavusta ri-kosasioissa annetussa laissa (4/1994) ja pak-kokeinolaissa säädetään.

16 §

Valittaminen jäädyttämispäätöksen täytän-töönpanosta

Se, jota jäädyttämispäätös koskee, voi saat-taa syyttäjän 9 §:n 1 momentissa ja 12 §:n 1 momentissa tarkoitetun päätöksen kärjä-oikeuden käsiteltäväksi. Kärjäoikeuden on viivytyksettä otettava asia käsiteltäväksi. Asian käsittelyssä noudatetaan muuten sovel-tuvin osin, mitä pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 2 momentissa ja 7 luvun 15 §:ssä säädetään.

Kun jäädyttämispäätös pannaan täytäntöön vakuustakavarikosta säädettyssä järjestykses-sä, ulosottomiehen täytäntöönpanotoimista saa valittaa siinä järjestyksessä kuin ulosot-tokaareissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

27.

Laki

eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain (729/2010) 7 §:n 1 ja 6 momentti, 8 §:n 2 momentti, 10 §:n 1 momentti ja 11 §:n 3 momentti seuraavasti:

7 §

Kieltäytymisperusteet

Todisteiden luovuttamismääräyksen täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

1) määräyksen täytäntöönpano edellyttää pakkokeinolaissa (/) tarkoitetun pakkokeinon käyttämistä, eikä se olisi sallittua pakkokeinolain mukaan;

2) on perusteltua syytä epäillä, että määräyksessä tarkoitettu todiste sisältää tietoja, joista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan ei saa todistaa, tai määräystä ei voida panna täytäntöön jonkin muun lainsäädäntöön tai Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteeseen sisältyvän koskemattomuuden tai erioikeuden vuoksi.

Jos määräyksen täytäntöönpanemiseksi tehty takavarikkopäätös on pakkokeinolain 7 luvun 21 §:n mukaan saatettu käräjäoikeuden vahvistettavaksi, kieltäytymisestä voi päättää myös takavarikkoasiaa käsittelevä käräjäoikeus.

8 §

Täytäntöönpanon lykkäminen

— — — — —
 Jos määräyksen täytäntöön panemiseksi tehty takavarikkopäätös on pakkokeinolain 7 luvun 21 §:n mukaan saatettu käräjäoikeuden vahvistettavaksi, lykkäämisestä voi päättää myös takavarikkoasiaa käsittelevä tuomioistu.

10 §

Muutoksenhaku

— — — — —
 Se, jota todisteiden luovuttamismääräys koskee, voi saattaa määräyksen täytäntöönpanoa koskevan päätöksen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Asian käsittelyssä noudatetaan, mitä pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 2 momentissa ja 7 luvun 15 §:ssä sekä tässä laissa säädetään.
 — — — — —

11 §

Määräyksen antamiseen toimivaltaiset viranomaiset

Jos Suomessa on tutkittavana rikos, jonka selvittämisessä tarpeellinen, puitepäätöksen soveltamisalaa kuuluva todiste sijaitsee toisessa jäsenvaltiossa, esitutkintaviranomaisen on viipymättä ilmoitettava asiasta esitutkintalain (/) 5 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitetulle syyttäjälle. Esitutkintaviranomai-

sen on samalla ilmoitettava syyttäjälle näkemyksensä siitä, tulisiko todistetta puitepäätöksen 21 artiklan 2 ja 3 kohdan säännökset huomioon ottaen pyytää puitepäätöksen vai muun Suomen ja asianomaisen jäsenvaltion välillä olevan oikeusapusopimuksen perusteella.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

28.

Laki**kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain 7 §:stä muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain (459/1973) 7 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

7 § -----	poliisin valvonnassa vapautensa menettäneenä.
Poliisin on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle kuolemasta, joka on tapahtunut henkilön ollessa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 2 §:n 6 kohdassa tarkoitetussa säilytystilassa tai muuten	----- Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 .

29.

Laki**Finanssivalvonnasta annetun lain 36 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Finanssivalvonnasta annetun lain (878/2008) 36 §:n 1 momentti seuraavasti:

36 §

Tutkimuksen ilmaisukielto

Finanssivalvonta voi kieltää sitä, joka on läsnä Finanssivalvonnan toimeenpanemassa tarkastuksessa tai jolta Finanssivalvonta on pyytänyt tietoja tai selvityksiä sellaisessa asiassa, joka voi johtaa rikoksen tai rikkomuksen tutkimiseen, antamasta tarkastuksesta tai pyytämistään tiedoista ja selvityksistä tietoa

sille, johon tutkimus kohdistuu, tai muulle henkilölle. Kielto on annettava kirjallisena. Kiellon edellytyksiin ja voimassaoloon sovelletaan, mitä esitutkintalain (/) 11 luvun 5 §:ssä säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

30.

Laki**kielilain 14 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kielilain (423/2003) 14 §:n 3 momentti seuraavasti:

14 §	Esitutkinnassa käytettävästä kielestä säädetään esitutkintalaissa (/).
<i>Asian käsittelykieli rikosasiassa</i>	_____

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, koskee _____ Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta
soveltuvien osin myös syyttäväviranomaisia. 20 .

31.

Laki**Metsähallituksen erävalvonnasta annetun lain 9 ja 13 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Metsähallituksen erävalvonnasta annetun lain (1157/2005) 9 §:n 2 momentti ja 13 §:n 1 momentti seuraavasti:

9 §

Haltuunotto

 Edellä 1 momentissa tarkoitettu omaisuus, jota ei voida palauttaa haltijalle, on ilman aiheutonta viivytystä, kuitenkin viimeistään seitsemän vuorokauden kuluttua sen pois ottamisesta, luovutettava poliisille poliisilaissa (/) tai, jos kysymys on ampuma-aseista tai ampumatarvikkeista, ampuma-aselaissa säädettyjä toimenpiteitä varten.

13 §

Esitutinnan toimittaminen

Erätarkastaja toimittaa tässä laissa tarkoitettuna rikosasian selvittämiseksi esitutkintalain (/) 11 luvun 2 §:ssä tarkoitettuna suppean esitutinnan, jos asia on yksinkertainen ja selvä eikä teosta ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Esitutkinnassa noudetaan, mitä siitä erikseen säädetään.

 Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

32.

Laki

huumausainelain 43 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan huumausainelain (373/2008) 43 § seuraavasti:

43 §

Takavarikoiminen

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on takavarikoitava huumausaine, joka on luovutettu poliisille taikka tulli- tai rajavartiolaitosviranomaiselle 8 §:n perusteella tai jonka hallussapitoon ei muutoin ole oikeutta tämän

lain nojalla, mutta jonka hallussapito ei ole rangaistavaa. Takavarikkoa toteutettaessa on noudatettava, mitä pakkokeinolain (/) 7 luvun 12 §:ssä säädetään pöytäkirjasta ja 14 §:ssä takavarikon kumoamisesta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

33.

Laki**asevelvollisuuslain 65 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan asevelvollisuuslain (1438/2007) 65 §:n 2 momentti seuraavasti:

65 §

Huumausaineen käyttöä selvittävä tutkimus

tai että hän on riippuvainen huumeista. Tutkimuksesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan pakkokeinolain (/) 8 luvun 29 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

Palveluksessa oleva asevelvollinen voidaan määrätä tutkimukseen 1 momentissa tarkoitetuista edellytyksistä riippumatta, jos on perusteltua aihetta epäillä, että hän on huumausaineen vaikutuksen alaisena palveluksessa

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

34.

Laki

Euroopan yhteisön rajan yli kuljetettavan käteisrahan valvonnasta annetun lain 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Euroopan yhteisön rajan yli kuljetettavan käteisrahan valvonnasta annetun lain (653/2007) 5 §:n 2 momentti seuraavasti:

5 §

Tarkastusoikeus

Asetuksen 3 artiklassa säädetyn ilmoittamisvelvollisuuden noudattamisen tarkastamiseksi toimivaltaisella viranomaisella on oikeus toimittaa myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilöntarkastus, jos henkilöä todennäköisin syin epäillään asetuksen 3 artiklassa säädetyn ilmoittamisvelvollisuuden noudattamatta jättämisestä. Toimenpiteestä

päätää tullimies, jolla on oikeus päättää tullilain 15 §:ssä tarkoitettusta henkilöntarkastuksesta, päällystöön kuuluva poliisimies taikka pidättämiseen oikeutettu rajavartiolaitoksen virkamies tai vähintään majurin arvoinen rajavartiomies. Muutoin noudatetaan soveltuvin osin, mitä henkilöntarkastuksesta säädetään pakkokeinolaissa (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

35.

Laki**sotilaskurinpitolain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan sotilaskurinpitolain (331/1983) 15 ja 20 §, 25 §:n 1 momentti, 25 a §:n 1 momentti sekä 28 §:n 3 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 15 ja 20 § laissa 652/1991, 25 §:n 1 momentti ja 28 §:n 3 momentti laissa 1259/1988 sekä 25 a §:n 1 momentti laissa 991/1997, seuraavasti:

15 §

Sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettuihin rikoksiin sovellettavista ja 27 §:ssä mainituista pakkokeinoista ja niiden käyttämiseen oikeutetuista viranomaisista on pakkokeinolain (/) säännösten ohella voimassa, mitä tässä laissa säädetään.

20 §

Vangitsemisesta säädetään pakkokeinolaissa.

25 §

Takavarikon ja etsinnän saa pakkokeinolaissa mainittujen viranomaisten lisäksi määrätä toimitettavaksi pidättämiseen oikeutettu sotilasviranomainen.

25 a §

Tämän lain 18 §:ssä tarkoitettu kiinniottamiseen oikeutettu sotilas saa määrätä puolustusvoimissa palvelevan moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitettussa tehtävässä toimivan henkilön kokeeseen, joka tehdään tämän

mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Koe voidaan tehdä ajotehtävää tai muuta rikoslain 23 luvussa tarkoitettua tehtävää suorittavalle taikka tällaiseen tehtävään ryhtyvälle. Ko-keesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan pakkokeinolain 8 luvun 29 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

28 §

Jos sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettua rikosta koskeva asia käsitellään kurinpitomenettelyssä, esitutkinta saadaan rikoksesta säädetystä rangaistuksesta riippumatta toimittaa suppeana. Suppeaan esitutkintaan sovelletaan tällöin, mitä esitutkintalain (/) 11 luvun 2 §:ssä säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

36.

Laki

puolustusvoimista annetun lain 19 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan puolustusvoimista annetun lain (551/2007) 19 §:n 2 momentti seuraavasti:

19 §

*Henkilöllisyyden selvittäminen, henkilön
poistaminen ja kiinniotto-oikeus*

alaista henkilöä, joka on syylistynyt muuhun kuin sotilasoikeudenkäyntilain (326/1983) 2 §:ssä tarkoitettuun rikokseen. Jollei kiinni otettua voida luovuttaa poliisille viimeistään kuuden tunnin kuluttua kiinniottamisesta, hänet on päästettävä heti vapaaksi.

Yleisestä kiinniotto-oikeudesta säädetään pakkokeinolain (/) 2 luvun 2 §:ssä. Kiinni otettu muu kuin rikoslain 45 luvun alainen henkilö on viipymättä luovutettava poliisille. Sama koskee rikoslain 45 luvun

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

37.

Laki

sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetun lain 28 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetun lain (211/2006) 28 §:n 2 momentti seuraavasti:

28 §
Rikosoikeudellinen vastuu

toimialueelta Suomeen tai tuomioistuimen jäsenen matkaan Suomesta toimialueelle käytetyllä ajalla.

Pakkokeinolain (/) 3 luvun 5 §:n 1 momentissa säädettyä määräaikaa pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi ottamista varten pidennetään pidätetyn kuljettamiseen kriisinhallintaoperaation

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

38.

Laki**aluevalvontalain 27 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan aluevalvontalain (755/2000) 27 §:n 3 momentti seuraavasti:

27 §

*Henkilöllisyyden selvittäminen ja henkilön
kiinniottaminen*

Kiinni otettu on kuitenkin päästettävä vapaaksi viimeistään 24 tunnin kuluttua kiinniottamisesta, jollei häntä pidätetä siten kuin pakkokeinolaissa (/) säädetään.

Kiinni otettu on päästettävä vapaaksi heti, kun tarvittavat 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetut tiedot on saatu tai 2 momentin 2 kohdassa sanottu tarkoitus on saavutettu.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

39.

Laki**eläinsuojelulain 47 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan eläinsuojelulain (247/1996) 47 §, sellaisena kuin se on laissa 891/2001, seuraavasti:

47 §

Takavarikko

Eläimen sekä edellä 12 §:ssä tarkoitetun laitteen, välineen ja aineen takavarikosta on voimassa, mitä pakkokeinolaissa (/) säädetään. Sen estämättä, mitä pakkokeinolain 7 luvun 13 §:ssä säädetään takavarikon kohteen säilyttämisestä, saadaan takavarikoi-

tu eläin heti lopettaa, myydä tai muutoin luovuttaa, jos sen arvo on vähäinen tai jos sen hoidon järjestäminen ei ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

40.

Laki

eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan eläinten kuljetuksesta annetun lain (1429/2006) 33 § seuraavasti:

33 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammatillisuudesta tai taloudellisesta asemasta taikka yksityisen henkilökohtaisista oloista luovuttaa:

1) syyttäjä- ja poliisiviranomaisille pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi;

2) Elintarviketurvallisuusvirastolle ja valvontaviranomaiselle tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten; sekä

3) Euroopan yhteisön lainsäädännössä tai Suomea sitovassa kansainvälisessä sopimuksessa tarkoitetuille ulkomaisille toimielimille ja tarkastajille Euroopan yhteisön lainsäädännön tai sopimuksen niin edellyttäessä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

41.

Laki**kasvinsuojeluaineista annetun lain 36 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan kasvinsuojeluaineista annetun lain (1259/2006) 36 § seuraavasti:

36 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammatillisuudesta tai taloudellisesta asemasta luovuttaa:

1) syyttäjä- ja poliisiviranomaisille pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi;

2) 28 §:ssä ja 29 §:n 1 momentissa tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten;

3) yhteisön lainsäädännössä tai Suomea sitovassa kansainvälisessä sopimuksessa tarkoitetuille ulkomaisille toimielimille ja tarkastajille, kun yhteisön lainsäädännössä tai sopimuksessa niin edellytetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

42.

Laki

lannoitevalmistelain 27 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lannoitevalmistelain (539/2006) 27 § seuraavasti:

27 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta taikka taloudellisesta asemasta luovuttaa:

1) syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi;

2) tämän lain 17 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille ja 18 §:n 1 momentissa tarkoitetuille tarkastajille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten; sekä

3) EY:n lainsäädännössä tai muussa Suomea sitovassa kansainvälisessä sopimuksessa tarkoitetuille ulkomaisille toimielimille ja tarkastajille EY:n lainsäädännön tai sopimuksen niin edellyttäessä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

43.

Laki**kasvinterveyden suojelemisesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan kasvinterveyden suojelemisesta annetun lain (702/2003) 24 § seuraavasti:

24 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta taikka taloudellisesta asemasta luovuttaa

syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 13 ja 14 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

44.

Laki

hukkakauran torjunnasta annetun lain 16 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan hukkakauran torjunnasta annetun lain (185/2002) 16 § seuraavasti:

16 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suorittaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön taloudellisesta asemasta taikka liike- tai ammattisalaisuudesta luovut-

taa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 3 luvussa tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

45.

Laki

siemenkauppalain 26 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan siemenkauppalain (728/2000) 26 § seuraavasti:

26 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön taloudellisesta asemasta taikka liike- tai ammattisalaisuudesta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakko-

keinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 15—17 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

46.

Laki

taimiaineistolain 9 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan taimiaineistolain (1205/1994) 9 §, sellaisena kuin se on laissa 727/2000, seuraavasti:

9 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammatillisaisuudesta tai taloudellisesta asemasta luovuttaa syyt-

täjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 7 ja 7 a §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

47.

Laki

hevostalouslain 14 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hevostalouslain (796/1993) 14 §, sellaisena kuin se on laissa 670/1999, seuraavasti:

14 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta tai taloudellisesta asemas-

ta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettun rikoksen selvittämiseksi sekä 11 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

48.

Laki

kotieläinjalostuslain 14 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kotieläinjalostuslain (794/1993) 14 §, sellaisena kuin se on laissa 669/1999, seuraavasti

14 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta tai taloudellisesta asemas-

ta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettun rikoksen selvittämiseksi sekä 10 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

49.

Laki**passilain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan passilain (671/2006) 6 §:n 1 ja 3 momentti, 10 §:n 2 momentti, 15 §:n 2 momentti, 22 §, 24 §:n 3 momentti ja 25 §:n 4 momentti,
 sellaisina kuin niistä ovat 6 §:n 3 momentti, 10 §:n 2 momentti, 15 §:n 2 momentti ja 22 § laissa 456/2009, seuraavasti:

6 §

Passin hakeminen

Passia on haettava kirjallisesti ja hakemukseen on liitettävä hakijan kasvokuva, josta hakija on hyvin tunnistettavissa. Passihakemus on jätettävä henkilökohtaisesti poliisilaitokselle. Helsinki-Vantaan lentoasemalla myönnettävää passia koskeva hakemus voidaan jättää lentoasemalla myös liikkuvalla poliisille. Hakijan on hakiessaan passia esitettävä tunnistamisasiakirjana poliisin myöntämä voimassa oleva henkilöllisyyttä osoittava asiakirja. Jollei hakijalla ole esittää tunnistamisasiakirjaa, poliisi suorittaa tunnistamisen. Passin saa noutaa passihakijan valtuuttama henkilö. Passi lähetetään hakijan pyynnöstä myös postitse.

Diplomaattipassia ja virkapassia haetaan kirjallisesti ulkoasiainministeriöltä. Hakemuksen voi erityisistä syistä jättää myös 1 momentissa tarkoitettulle poliisilaitokselle.

10 §

Passin myöntäminen

Passin myöntää poliisilaitos. Helsinki-Vantaan lentoasemalla passin voi myöntää myös liikkuva poliisi. Ulkomailla olevalle Suomen kansalaiselle passin myöntää Suomen suurlähetystö tai lähetetyn virkamiehen

johtama konsulaatti taikka sellainen muu Suomen edustusto, jossa palvelevan nimetyn Suomen kansalaisen ulkoasiainministeriö on oikeuttanut antamaan passeja. Diplomaattipassin ja virkapassin myöntää ulkoasiainministeriö.

15 §

Passin myöntämisen esteet

Passia ei myönnetä sille, joka on määrätty konkurssilain (120/2004) 4 luvun 8 tai 9 §:ssä tarkoitettuun maastapoistumiskieltoon. Passin myöntämisestä matkustuskieltoon määrätylle säädetään pakkokeinolain (/) 5 luvun 3 §:ssä.

22 §

Passin peruuttaminen

Passin peruuttaa poliisilaitos tai passin myöntänyt viranomainen.

24 §

Edellytykset passin ottamiselle viranomaisen haltuun

Matkustuskieltoon määrätyn henkilön passin luovuttamisesta poliisille ilman peruuttamispäätöstä säädetään pakkokeinolain 5 lu-

vun 2 §:n 1 momentin 7 kohdassa. Maastapoistumiskieltoon määrätyn henkilön passin luovuttamisesta poliisin haltuun säädetään konkurssilain 4 luvun 8 §:n 3 momentissa.

25 §

Passin ottaminen viranomaisen haltuun

Viranomaisen haltuun otettu passi on viipymättä toimitettava passinhaltijan kotikun-

nan poliisilaitokselle tai sen myöntäneelle viranomaiselle. Poliisimiehellä, rajavartiomiehellä tai muulla passintarkastajana toimivalla virkamiehellä on passin haltuun ottamiseksi oikeus tehdä henkilöntarkastus.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

50.

Laki**Suomen talousvyöhykkeestä annetun lain 21 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Suomen talousvyöhykkeestä annetun lain (1058/2004) 21 §, sellaisena kuin se on laissa 1682/2009, seuraavasti:

21 §

Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttäminen

Tässä laissa tarkoitettujen talousvyöhykkeellä tehtyjen rikosten perusteella saadaan käyttää pakkokeinoja sen mukaan kuin pakkokeinolaissa (/) säädetään. Kun tutkitaan merenkulun ympäristönsuojelulain 13

luvun 3 §:ssä tarkoitettua ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehtyä tekoa, pakkokeinojen käyttämisen edellytyksiin sovelletaan, mitä merenkulun ympäristönsuojelulain 13 luvun 5 §:ssä säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

51.

Laki

sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan sähköisen viestinnän tietosuojalain (516/2004) 36 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on osaksi laissa 686/2009, ja
muutetaan 14 a §:n 1 momentti, 14 b §:n 2 momentti ja 14 c §:n 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 343/2008, seuraavasti:

14 a §

Velvollisuus säilyttää tiedot viranomaistarpeita varten

Sen estämättä, mitä tässä luvussa säädetään tunnistamistietojen käsittelystä, teletoimintailmoituksen antamiseen velvollisen palveluyrityksen on huolehdittava jäljempänä säädettyin edellytyksin, että yleisesti saatavilla olevien sähköisten viestintäpalvelujen tai yleisten viestintäverkkojen yhteydessä tuotettavien tai käsiteltävien tietojen säilyttämisestä ja direktiivin 2002/58/EY muuttamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/24/EY 5 artiklassa tarkoitettut tiedot säilytetään 12 kuukauden ajan viestinnän päivämäärästä. Näitä tietoja saa käyttää ainoastaan pakkokeinolain (/) 10 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettujen rikosten tutkimiseksi, selvittämiseksi ja syyteharkintaan saattamiseksi.

14 b §

Viranomaistarpeita varten säilytettävien tietojen käsittelyssä noudatettavat velvoitteet ja menettelytavat

Säilytysvelvollisuuden toteuttamisesta ja siihen varautumisesta aiheutuvien kustannus-

ten korvaamiseen sovelletaan viestintämarkkinalain 98 §:ää. Määräyksestä säilyttää data yksittäisen tutkittavana olevan rikoksen selvittämiseksi säädetään pakkokeinolain 8 luvun 23—25 §:ssä.

14 c §

Viranomaistarpeita varten säilytettävien tietojen käyttöä koskeva tilastointi

Sisäasiainministeriön tulee ottaa erityisesti huomioon edellä 1 momentissa tarkoitettut tilastot poliisilain (/), pakkokeinolain tai muun lain perusteella eduskunnan oikeusasiamiehelle televalvonnan ja telekuuntelun käytöstä antamissaan kertomuksissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

52.

Laki**sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 17 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (460/2003) 17 §:n
 1 ja 4 momentti seuraavasti:

17 §

Verkkoviestin tunnistamistietojen luovuttaminen

Tuomioistuin voi pakkokeinolain (/)
 2 luvun 9 §:n 1 kohdassa tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen, virallisen syyttäjän tai asianomistajan vaatimuksesta määrätä lähettimen, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjän luovuttamaan verkkoviestin lähettäjän selvittämisessä tarpeelliset tunnistamistiedot vaatimuksen esittäjälle, jos on todennäköisiä syitä epäillä viestin olevan sisällöltään sellainen, että sen toimittaminen yleisön saataville on säädetty rangaittavaksi. Asianomistajalle tunnistamistiedot saa kuitenkin määrätä luovutettaviksi vasta, kun hän saa itse nostaa syytteen rikoksesta. Vaatimus on esitettävä laitteen ylläpitäjän kotipaikan tai Helsingin käräjäoikeudelle kolmen kuukauden kuluessa vaatimuksen perusteena olevan viestin julkaisemisesta.

Tuomioistuin voi asettaa luovuttamisveloitteen tehosteeksi uhkasakon.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun laitteen ylläpitäjällä on oikeus saada valtion varoista korvaus tässä pykälässä tarkoitettujen tunnistamistietojen luovuttamisesta aiheutuneista kohtuullisista välittömistä kustannuksista. Korvauksen maksamisesta päättää tutkinnan suorittaneen poliisilaitoksen päällikkö tai poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö. Päätökseen haetaan valittamalla muutosta hallinto-oikeudelta noudattaen, mitä hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Asianomistaja vastaa kuitenkin kustannuksista silloin, kun tiedot tuomioistuimen määräyksen mukaisesti luovutetaan hänelle.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

53.

Laki

viestintämarkkinalain 95 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan viestintämarkkinalain (393/2003) 95 §, sellaisena kuin se on laissa 152/2004,
seuraavasti:

95 §

*Teleyrityksen velvollisuus varustaa järjes-
telmänsä telekuuntelua ja televalvontaa var-
ten*

) ja Brysselissä 29 päivänä toukokuuta 2000
keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Eu-
roopan unionin jäsenvaltioiden välillä teh-
dyssä yleissopimuksessa tarkoitettu telekuun-
telu ja televalvonta on mahdollista suorittaa.

Teleyrityksen on varustettava viestintä-
verkkonsa ja viestintäpalvelunsa sellaisilla
teknisillä apuvälineillä ja ominaisuuksilla, et-
tä pakkokeinolaissa (/), poliisilaissa (/

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta
20 .

54.

Laki

radiotaajuuksista ja telelaitteista annetun lain 35 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan radiotaajuuksista ja telelaitteista annetun lain (1015/2001) 35 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 399/2003, seuraavasti:

35 §

Virka-apu

selvittämiseksi saadaan toimittaa yleinen kotietsintä tai paikanetsintä sekä henkilöntarkastus sen estämättä, mitä pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:n 1 momentissa, 4 §:ssä ja 30 §:n 1 momentissa säädetään.

Jos on painavia perusteita epäillä, että tietyssä kotirauhan piiriin kuuluvassa paikassa on tehty rikoslain 38 luvun 7 §:ssä taikka tämän lain 39 §:n 1 momentin 2 tai 3 kohdassa tarkoitettu rikos, lainvastaisen radiolaitteen tai telepäätelaitteen löytämiseksi tai rikoksen

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

55.

Laki

yksinoikeudesta integroidun piirin piirimalliin annetun lain 39 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yksinoikeudesta integroidun piirin piirimalliin annetun lain (32/1991) 39 §:n 2 momentti seuraavasti:

39 §

Loukkauksen jatkumisen estäminen

on sovellettava, mitä takavarikosta säädetään
pakkokeinolaissa (/).

Integroitu piiri tai muu piirimallin kappale
voidaan takavarikoida, milloin teollisoikeus-
rikoksen voidaan olettaa tapahtuneen. Tällöin

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

56.

Laki

löytötavaralain 16 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan löytötavaralain (778/1988) 16 §:n 1 momentti seuraavasti:

16 §

Takavarikoitu löytötavara

Jos löytötavara on takavarikoitu pakkokeinolain (/) nojalla eikä takavarikoidun esineen omistaja nouda esinettä kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun poliisi on ilmoittanut, että hän voi noutaa esineen takavarikon tultua kumotuksi, esineen omistusoikeus siirtyy löytäjälle. Jos omistaja ei ole tiedossa,

menetellään niin kuin mainitun lain 7 luvun 23 §:ssä on säädetty. Takavarikoidun löytötavaran omistusoikeuden siirtymisestä löytäjälle on viipymättä ilmoitettava löytäjälle.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

57.

Laki

ydinenergiain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan ydinenergiain (990/1987) 7 m §:n 2 momentti, 7 o §:n 4 momentti ja 68 a §:n 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 7 m §:n 2 momentti ja 7 o §:n 4 momentti laissa 342/2008 ja 68 a §:n 2 momentti laissa 1420/1994, seuraavasti:

7 m §

Turvavalvonta

Ydinlaitoksen turvaamisen varmistamiseksi on ydinlaitoksella työskentelevä tai siellä asioiva henkilö velvollinen turvaorganisaatioon kuuluvan pyynnöstä suorittamaan alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi tehtävän kokeen. Koe tehdään siten kuin pakkokeinolain (/) 9 luvun 2 §:ssä säädetään. Työntekijän velvollisuudesta esittää huumausainetestiä koskeva todistus säädetään yksityisyyden suojasta työelämässä annetussa laissa (759/2004).

7 o §

Voimakeinojen käyttö

Poliisilain (/) 2 luvun 17 §:n 3 momentissa säädetään poliisimiestä tilapäisesti

avustavan henkilön oikeudesta voimakeinojen käyttöön.

68 a §

Virka-apu Euratom-sopimuksen noudattamiseksi

Edellä 1 momentissa tarkoitettuihin toimenpiteisiin on sovellettava pakkokeinolakea, jollei Euratom-sopimuksesta muuta johdu.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

58.

Laki

mallioikeuslain 37 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan mallioikeuslain (221/1971) 37 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 718/1995, seuraavasti:

37 §

Edellä 1 momentissa tarkoitettu omaisuus voidaan takavarikoida, milloin rikoslain 49 luvun 2 §:ssä tai tämän lain 35 §:ssä mainitun rikoksen voidaan olettaa tapahtuneen. Tällöin on sovellettava, mitä takavarikosta säädetään pakkokeinolaissa (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

59.

Laki**patenttilain 59 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan patenttilain (550/1967) 59 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 717/1995,
seuraavasti:

59 §

Edellä 1 momentissa tarkoitettu omaisuus
voidaan takavarikoida, milloin rikoslain 49
luvun 2 §:ssä tai tämän lain 57 §:ssä mainitun
rikoksen voidaan olettaa tapahtuneen. Tällöin
on sovellettava, mitä takavarikosta säädetään
pakkokeinolaissa (/).

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta
20 .

60.

Laki**tieliikennelain 92 m §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan tieliikennelain (267/1981) 92 m §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa
401/2005, seuraavasti:

92 m §

*Tieliikenteen sosiaalilainsäädännön noudat-
tamisen pakkokeinot*

Jos on todennäköisiä syitä epäillä, että on
tehty 105 a §:ssä tarkoitettu rikkomus, poliisi
voi toimittaa pakkokeinolaissa (/) tar-
koitetun yleisen kotietsinnän tai paikanetsin-
nän ajoneuvossa taikka ajopiirturin levyjen,
kuljettajakortin tai ajopäiväkirjan todennä-

köisessä säilytyspaikassa levyn, kortin tai
ajopäiväkirjan löytämiseksi sen estämättä,
mitä pakkokeinolain 8 luvun 2 §:n 1 momen-
tissa ja 4 §:ssä säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

61.

Laki**yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain 50 ja 50 a §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain (282/2002) 50 §:n 2 momentti ja 50 a §, sellaisena kuin niistä on 50 a § laissa 105/2007, seuraavasti:

50 §

*Vartijaksi ja turvasuojaajaksi hyväksymisen
väliaikainen peruuttaminen*

Jos vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksyminen on peruutettu taikka vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksymisen väliaikaiseen peruuttamiseen on edellytykset, poliisimies voi ottaa vartijakortin tai turvasuojaajakortin haltuunsa sen luovuttamiseksi päällystään kuuluvalla poliisimiehelle, jonka on 14 päivän kuluessa päätettävä, peruutetaanko vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksyminen väliaikaisesti. Poliisimies voi ottaa vartijakortin tai turvasuojaajakortin haltuunsa myös silloin, kun vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksyminen on peruutettu. Vartijakortin tai

turvasuojaajakortin pois ottamiseksi voidaan tehdä henkilöntarkastus sen estämättä, mitä pakkokeinolain (/) 8 luvun 30 §:ssä säädetään.

50 a §

Poliisitutkinta

Tämä lain nojalla myönnetyn luvan ja hyväksymisen peruuttamista koskevassa asiassa voidaan tarvittaessa suorittaa poliisilain (/) 6 luvussa säädetty poliisitutkinta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

62.

Laki**liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä annetun lain 7 ja 8 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä annetun lain (546/1998) 7 ja 8 § seuraavasti:

7 §

Etsintä

Jos on todennäköisiä perusteita epäillä, että on tehty 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettu paljastinlaiterikkomus, voidaan toimittaa pakkokeinolaissa (/) tarkoitettu yleinen kotietsintä tai paikanetsintä moottorikäyttöisessä ajoneuvossa tai sen perävaunussa paljastinlaitteen löytämiseksi sen estämättä, mitä pakkokeinolain 8 luvun 2 §:n 1 momentissa ja 4 §:ssä säädetään.

Yleinen kotietsintä tai paikanetsintä voidaan toimittaa vastaavasti myös rakennuksessa, huoneessa tai suljetussa säilytyspaikassa, jos on todennäköisiä perusteita epäillä, että sitä käytetään paljastinlaitteen maahan-
 tuontivarastona taikka valmistus-, kaupanpi-

to-, myynti-, luovutus-, huolto-, korjaus- tai asennuspaikkana.

8 §

Henkilöntarkastus

Jos on erittäin todennäköisiä perusteita epäillä, että on tehty 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettu paljastinlaiterikkomus, voidaan toimittaa pakkokeinolaissa tarkoitettu henkilöntarkastus moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajalle ja matkustajalle sen estämättä, mitä pakkokeinolain 8 luvun 30 §:n 1 momentissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

63.

Laki**konkurssilain 7 luvun 3 §:n ja 14 luvun 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan konkurssilain (120/2004) 7 luvun 3 §:n 3 momentti ja 14 luvun 5 §:n 3 momentti seuraavasti:

7 luku

Menettely tuomioistuimessa

3 §

Toimivaltainen tuomioistuin muussa konkurssia koskevassa asiassa

 Niskoittelun vuoksi vangittavaksi määrätyn velallisen asia voidaan edellä säädetyn estämättä käsitellä määräaikaan sattuvan juhlapyhän vuoksi pakkokeinolain (/) 3 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitetussa päivystävässä käräjäoikeudessa.

14 luku

Konkurssipesän hallinto

5 §

Pesänhoitajan tehtävät

 Pesänhoitajalla on tehtävänsä suorittamiseksi oikeus saada poliisilta poliisilain (/) 9 luvun 1 §:ssä tarkoitettua virka-apua.

 Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

64.

Laki**autoverolain 86 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan autoverolain (1482/1994) 86 §:n 2 momentti seuraavasti:

86 §

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, saadaan tiedot ja asiakirjat kuitenkin antaa veroviranomaisille ja näiden kutsumille asiantuntijoille sekä verotuksen valvontaa, veron perintää, verotuksesta tehdyn valituksen tutkimista ja syytteesen saattamista tai ulosottoa varten asianomaisille viranomaisille ja näiden edustajille. Pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä säädetyn edellytyksin vero-

tusasiakirjat tai niistä ilmenevät tiedot on annettava pidättämiseen oikeutetun virkamiehen käytettäväksi muunkin rikoksen kuin verorikoksen selvittämistä varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

65.

Laki

valmisteverotuslain 70 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valmisteverotuslain (1469/1994) 70 § seuraavasti:

70 §

Tässä laissa tai tämän lain nojalla annettujen säännösten ja määräysten rikkomisen johdosta suoritettavaan esitutkintaan sovelletaan esitutkintalain (/) ja pakkokeinolain (/) lisäksi soveltuvin osin, mitä tullirikosten esitutkinnasta säädetään.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 .

66.

Laki**alkoholilain 60 ja 60 b §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan alkoholilain (1143/1994) 60 §:n 3 momentti ja 60 b §, sellaisina kuin ne ovat laissa 642/2009, seuraavasti:

60 §

*Alkoholijuoman ja väkiviinan pois ottaminen,
 haltuunotto ja hävittäminen*

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettuun alkoholijuoman pois ottamiseen ja hävittämiseen sovelletaan, mitä poliisilain (/) 2 luvun 14 §:n 3 momentissa säädetään omaisuuden haltuunotosta.

60 b §

Tarkastus ja etsintä

Jos alle kahdeksantoistavuotiasta epäillään todennäköisin syin 50 a §:n 4 momentin 4 kohdassa tarkoitettua rikkomuksesta, poliisi voi laittomasti hallussa pidetyn alkoholijuoman etsimiseksi tarkastaa tällaisen henki-

lön mukana olevat tavarat ja päällisin puolin hänen vaatteensa, jos se voi tapahtua puutumatta loukkaavalla tavalla epäillyn henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Tarkastuksen kirjaamiseen sovelletaan, mitä poliisilain 2 luvun 14 §:n 3 momentissa säädetään. Tarkastuksessa noudatetaan muutoin, mitä pakkokeinolain (/) 8 luvussa säädetään henkilöntarkastuksen toimittamisesta.

Jos on todennäköisiä syitä epäillä, että joku on syylistynyt rikoslain 50 a luvun 3 §:ssä tarkoitettuun lievään alkoholirikokseen, voidaan hänen käyttämässään kulkuneuvossa toimittaa pakkokeinolain 8 luvussa tarkoitettu yleinen kotietsintä tai paikanetsintä sen tutkimiseksi, onko kulkuneuvossa laitonta alkoholijuomaa tai väkiviinaa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä 29 päivänä lokakuuta 2010

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Tuija Brax*

Liite
Rinnakkaistekstit

3.

Laki

poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 1 luvun 2 §, 2 luvun 2 §, 6 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 7 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 8 luvun 3 §, 11 luvun 1 §:n 3 momentti, 15 luvun 3 § sekä 17 luvun 1 §:n 1 momentti, 3 §:n 1 momentti, 4 §:n 1 momentti ja 5 §, sellaisena kuin niistä on 6 luvun 1 §:n 1 momentti laissa 267/2007, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 luku

1 luku

Yleiset säännökset

Yleiset säännökset

2 §

2 §

Määritelmät

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) *tutkintavangilla* tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettua tutkintavankia;

2) *pidätetyllä* henkilöä, joka on pidätetty pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 3 §:n nojalla;

3) *kiinni otetulla* henkilöä, joka on otettu kiinni poliisilaissa (493/1995), pakkokeinolaissa, esitutkintalaissa (449/1987) tai muussa laissa säädetyllä perusteella ja joka ei ole tutkintavanki tai pidätetty;

4) *vapautensa menettäneellä* tutkintavankia, pidätettyä ja kiinni otettua;

5) *tapaajalla henkilöä*, joka on tullut tapaamaan vapautensa menettänyttä;

6) *säilytystilalla* poliisin hallinnoimaa tilaa, jota käytetään poliisin säilyttämien vapautensa menettäneiden säilytykseen;

7) *teknisellä valvonnalla* säilytystilan val-

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) *tutkintavangilla* tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettua tutkintavankia;

2) *pidätetyllä* henkilöä, joka on pidätetty *pakkokeinolain (/) 2 luvun 5 §:n* nojalla;

3) *kiinni otetulla* henkilöä, joka on otettu kiinni *poliisilaissa (/)*, pakkokeinolaissa, *esitutkintalaissa (/)* tai muussa laissa säädetyllä perusteella ja joka ei ole tutkintavanki tai pidätetty;

4) *vapautensa menettäneellä* tutkintavankia, pidätettyä ja kiinni otettua;

5) *tapaajalla* henkilöä, joka on tullut tapaamaan vapautensa menettänyttä;

6) *säilytystilalla* poliisin hallinnoimaa tilaa, jota käytetään poliisin säilyttämien vapautensa menettäneiden säilytykseen;

7) *teknisellä valvonnalla* säilytystilan val-

vontaa teknisellä laitteistolla;

8) *vartijalla* poliisilain 6 a §:ssä tarkoitettua ylivartijaa ja vartijaa.

2 luku

Säilytystilaan ottaminen

2 §

Säilytystilaan ottamisesta ilmoittaminen

Tutkintavangille ja kiinni otetulle on varattava tilaisuus ilmoittaa lähiomaiselleen tai muulle läheiselleen ottamisesta säilytystilaan. Kiinni otetulle ei kuitenkaan tarvitse varata tilaisuutta ilmoittamiseen, jos hänet vapautetaan 12 tunnin kuluessa kiinni ottamisesta ja tilaisuuden varaamiseen ei ole erityisiä syitä.

Pidätetyn ottamisesta säilytystilaan on ilmoitettava pidätetyn osoituksen mukaan hänen lähiomaiselleen tai muulle läheiselleen. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiseksi, ilmoittamista voidaan lykätä enintään siihen saakka, kun tuomioistuimien ottaa pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi. Ilmoitusta ei saa ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tahtoa.

6 luku

Kirjeenvaihto ja puhelut

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:n tarkoitetulla tavalla rajoitettu.

vontaa teknisellä laitteistolla;

8) *vartijalla poliisilain 1 luvun 10 §:ssä* tarkoitettua ylivartijaa ja vartijaa.

2 luku

Säilytystilaan ottaminen

2 §

Vapaudenmenetyksestä ilmoittaminen

Tutkintavangille on varattava tilaisuus ilmoittaa *läheiselleen tai muulle henkilölle* vapaudenmenetyksestään.

Pidätetyn ja kiinni otetun vapaudenmenetyksestä on ilmoitettava pidätetyn ja kiinni otetun osoituksen mukaan *hänen läheiselleen tai muulle henkilölle*. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiseksi, ilmoittamista pidättämisestä voidaan päälylytöön kuuluvan poliisimiehen päätöksellä lykätä enintään *kaksi vuorokautta kiinniottamisesta* ja ilmoittamista kiinniottamisesta voidaan lykätä tai se voidaan *jättää tekemättä*. Ilmoitusta ei saa ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn *tai kiinni otetun* tahtoa.

6 luku

Kirjeenvaihto ja puhelut

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti* rajoitettu.

6 §

Puhelimen käyttö

Vapautensa menettäneelle on mahdollisuuksien mukaan annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä säilytystilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä* tarkoitettulla tavalla rajoitettu. Säilytystilan järjestyssäännössä voidaan antaa säilytystilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

6 §

Puhelimen käyttö

Vapautensa menettäneelle on mahdollisuuksien mukaan annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä säilytystilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti* rajoitettu. Säilytystilan järjestyssäännössä voidaan antaa säilytystilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

7 luku

Tapaamiset ja muut yhteydet säilytystilan ulkopuolelle

1 §

Tapaaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se säilytystilan järjestystä ja toimintaa häiritsemättä on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä* tarkoitettulla tavalla rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vapautensa menettäneen yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Vapautensa menettäneellä on kuitenkin aina oikeus ilman aiheutonta viivytystä tavata 6 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Tapaajan tarkastamisesta säädetään 10 luvussa.

7 luku

Tapaamiset ja muut yhteydet säilytystilan ulkopuolelle

1 §

Tapaaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se säilytystilan järjestystä ja toimintaa häiritsemättä on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti* rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vapautensa menettäneen yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Vapautensa menettäneellä on kuitenkin aina oikeus ilman aiheutonta viivytystä tavata 6 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Tapaajan tarkastamisesta säädetään 10 luvussa.

6 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella vapautensa menettäneellä on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteyksiä ole *pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä* tarkoitettulla

6 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella vapautensa menettäneellä on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteyksiä ole *pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti* rajoitettu.

tavalla rajoitettu.

8 luku

Säilytystilan järjestys

3 §

Päätösvalta

Säilytystilan järjestyssäännön vahvistaa ja tilojen valvonnasta ja lukittuna pitämisestä päättää *kihlakunnan* poliisilaitoksen poliisipäällikkö.

11 luku

Turvaamistoimenpiteet

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Vapautensa menettäneen yhteydenpidon rajoittamisesta säädetään pakkokeinolaissa.

15 luku

Vartijat

3 §

Henkilö- ja omaisuusvahinko

Vartijan on viivytyksettä ilmoitettava esmiehelleen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä syntyneestä muusta kuin vähäiseksi katsottavasta henkilö- tai omaisuusvahingosta. Henkilö- ja omaisuusvahingon suhteen on meneteltävä siten kuin poliisilain 49 §:ssä säädetään.

8 luku

Säilytystilan järjestys

3 §

Päätösvalta

Säilytystilan järjestyssäännön vahvistaa ja tilojen valvonnasta ja lukittuna pitämisestä päättää poliisilaitoksen poliisipäällikkö.

11 luku

Turvaamistoimenpiteet

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Vapautensa menettäneen yhteydenpidon rajoittamisesta säädetään *pakkokeinolain 4 luvussa*.

15 luku

Vartijat

3 §

Henkilö- ja omaisuusvahinko

Vartijan on viivytyksettä ilmoitettava esmiehelleen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä syntyneestä muusta kuin vähäiseksi katsottavasta henkilö- tai omaisuusvahingosta. Henkilö- ja omaisuusvahingon suhteen on meneteltävä siten kuin *poliisilain 8 luvun 6 §:ssä* säädetään.

17 luku

Muutoksenhaku

1 §

Muutoksenhaun alaiset asiat

Oikaisuvaatimus *kihlakunnan* poliisilaitoksen poliisipäällikölle ja valitus hallinto-oikeuteen voidaan tehdä seuraavista päätöksistä:

- 1) 4 luvun 1 §:ssä tarkoitettua omaisuuden hallussapidosta sekä saman luvun 4 §:ssä tarkoitettua rahan ja muiden maksuvälineiden käytöstä;
 - 2) 6 luvun 5 §:ssä tarkoitettua kirjeen tai postilähetyksen pidättämisestä; ja
 - 3) 7 luvun 5 §:ssä tarkoitettua tapaamiskiellosta ja saman luvun 8 §:ssä tarkoitettua poistumisluvasta erittäin tärkeästä syystä.
-

3 §

Oikaisuvaatimuksesta päättäminen

Oikaisuvaatimuksen ratkaisee *kihlakunnan* poliisilaitoksen poliisipäällikkö.

4 §

Valituksen tekeminen

Kihlakunnan poliisilaitoksen poliisipäällikön oikaisuvaatimuksen johdosta tekemään päätökseen saa valittamalla hallinto-oikeuteen hakea muutosta. Valitus tehdään siihen hallinto-oikeuteen, jonka tuomiopiirissä *kihlakunnan* poliisilaitoksen poliisipäällikön päätös on tehty.

17 luku

Muutoksenhaku

1 §

Muutoksenhaun alaiset asiat

Oikaisuvaatimus poliisilaitoksen poliisipäällikölle ja valitus hallinto-oikeuteen voidaan tehdä seuraavista päätöksistä:

- 1) 4 luvun 1 §:ssä tarkoitettua omaisuuden hallussapidosta sekä saman luvun 4 §:ssä tarkoitettua rahan ja muiden maksuvälineiden käytöstä;
 - 2) 6 luvun 5 §:ssä tarkoitettua kirjeen tai postilähetyksen pidättämisestä; ja
 - 3) 7 luvun 5 §:ssä tarkoitettua tapaamiskiellosta ja saman luvun 8 §:ssä tarkoitettua poistumisluvasta erittäin tärkeästä syystä.
-

3 §

Oikaisuvaatimuksesta päättäminen

Oikaisuvaatimuksen ratkaisee poliisilaitoksen poliisipäällikkö.

4 §

Valituksen tekeminen

Poliisilaitoksen poliisipäällikön oikaisuvaatimuksen johdosta tekemään päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Valitus tehdään siihen hallinto-oikeuteen, jonka tuomiopiirissä poliisilaitoksen poliisipäällikön päätös on tehty.

5 §

*Oikaisuvaatimuksen ja valituksen vaikutus
täytäntöönpanoon*

Oikaisuvaatimuksen tai valituksen tekeminen ei keskeytä 1 §:ssä tarkoitetun päätöksen täytäntöönpanoa, ellei oikaisuvaatimusta käsittelevä kihlakunnan poliisilaitoksen poliisipäällikkö tai valitusta käsittelevä hallinto-oikeus toisin päättä.

5 §

*Oikaisuvaatimuksen ja valituksen vaikutus
täytäntöönpanoon*

Oikaisuvaatimuksen tai valituksen tekeminen ei keskeytä 1 §:ssä tarkoitetun päätöksen täytäntöönpanoa, ellei oikaisuvaatimusta käsittelevä poliisilaitoksen poliisipäällikkö tai valitusta käsittelevä hallinto-oikeus toisin päättä.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .*

4.

Laki**tutkintavankeuslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 1 §:n 2 momentti, 2 luvun 1 §:n 3 ja 4 momentti, 8 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 9 luvun 1 §:n 1 momentti ja 7 §:n 1 momentti, 10 luvun 16 §:n 5 momentti, 11 luvun 9 §:n 2 momentti sekä 13 luvun 1 §:n 3 momentti, sellaisena kuin niistä on 8 luvun 1 §:n 1 momentti laissa 266/2007, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

1 luku

1 luku

Tutkintavankeuden toimeenpanon yleiset periaatteet**Tutkintavankeuden toimeenpanon yleiset periaatteet**

1 §

1 §

*Soveltamisala**Soveltamisala*

Tutkintavankiin, joka samalla suorittaa vankeusrangaistusta tai sakon muuntorangaistusta, sovelletaan, mitä *tämän lain* 2 luvun 1 §:n 2 momentissa, 4 luvun 1 §:n 3 momentissa, 8 luvun 6 §:ssä sekä 9 luvun 9 §:ssä säädetään. Tällaiseen vankiin sovelletaan lisäksi, mitä pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 18 b §:ssä yhteydenpidon rajoittamisesta ja rikoslain (39/1889) 2 c luvun 5 §:ssä ehdonalaisesta vapauttamisen määräytymisestä säädetään. Muutoin tässä momentissa tarkoitettuun tutkintavankiin sovelletaan, mitä vangista vankeuslaissa (767/2005) säädetään.

Tutkintavankiin, joka samalla suorittaa vankeusrangaistusta tai sakon muuntorangaistusta, sovelletaan, mitä 2 luvun 1 §:n 2 momentissa, 4 luvun 1 §:n 3 momentissa, 8 luvun 6 §:ssä sekä 9 luvun 9 §:ssä säädetään. Tällaiseen vankiin sovelletaan lisäksi, mitä *pakkokeinolain (/) 4 luvussa* yhteydenpidon rajoittamisesta ja rikoslain (39/1889) 2 c luvun 5 §:ssä ehdonalaisesta vapauttamisen määräytymisestä säädetään. Muutoin tässä momentissa tarkoitettuun tutkintavankiin sovelletaan, mitä vangista vankeuslaissa (767/2005) säädetään.

2 luku

Saapuminen vankilaan

1 §

Tutkintavangin sijoittaminen

Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi pakkokeinolain 1 luvun 6 §:ssä tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän esityksestä päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka jos rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii.

Tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystilassa neljää viikkoa pitempää aikaa, ellei siihen ole erittäin painavaa syytä. Jos tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään säilytystilaan, sijoittamista koskeva asia ja sen perusteet on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasiassa pakkokeinolain 1 luvun 22 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasiassa uudelleen käsittelyn yhteydessä.

8 luku

Kirjeenvaihto ja puhelut

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen

Tutkintavangilla on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu.

2 luku

Saapuminen vankilaan

1 §

Tutkintavangin sijoittaminen

Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai virallisen syyttäjän esityksestä päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka jos rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii. *Tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystilassa neljää viikkoa pidempää aikaa, ellei siihen ole erittäin painavaa syytä.*

Jos tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään säilytystilaan, sijoittamista koskeva asia ja sen perusteet on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasiassa pakkokeinolain 3 luvun 15 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasiassa uudelleen käsittelyn yhteydessä. *Tutkintavanki voi saattaa poliisin säilytystilassa säilyttämisen tuomioistuimen uudelleen käsiteltäväksi myös erikseen, jolloin noudatetaan soveltuvin osin mainitun pykälän 1, 3 ja 4 momentissa säädettyä menettelyä. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän on saatettava asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos tutkintavankia on säilytettävä säilytystilassa yli neljä viikkoa. Myös tällöin noudatetaan soveltuvin osin pakkokeinolain mainittuja säännöksiä.*

8 luku

Kirjeenvaihto ja puhelut

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen

Tutkintavangilla on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti rajoitettu.

6 §

Puhelimen käyttö

Tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu. Vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

6 §

Puhelimen käyttö

Tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti* rajoitettu. Vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

9 luku

Tapaamiset ja muut yhteydet vankilan ulkopuolelle

1 §

Tapaaminen

Tutkintavangilla on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa häiritsemättä on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vangin yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Tutkintavangilla on kuitenkin aina oikeus ilman aiheutonta viivytystä tavata 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Tutkintavankia tapaamaan tulleen henkilön (*tapaaja*) tarkastamisesta säädetään 12 luvussa.

9 luku

Tapaamiset ja muut yhteydet vankilan ulkopuolelle

1 §

Tapaaminen

Tutkintavangilla on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa häiritsemättä on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti* rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vangin yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Tutkintavangilla on kuitenkin aina oikeus ilman aiheutonta viivytystä tavata 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Tutkintavankia tapaamaan tulleen henkilön (*tapaaja*) tarkastamisesta säädetään 12 luvussa.

7 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella tutkintavangilla on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan

7 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella tutkintavangilla on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan

diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteyksiä ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetuilla perusteilla rajoitettu.

diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteydenpitoa ole *pakkokeinolain 4 luvun mukaisesti* rajoitettu.

10 luku

Vankilan järjestys ja kurinpito

16 §

Päätösvalta

10 luku

Vankilan järjestys ja kurinpito

16 §

Päätösvalta

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä esitutkintalain (449/1987) 16 §:ssä säädetään.

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä *esitutkintalain (/) 2 luvun 7 ja 8 §:ssä* säädetään.

11 luku

Vankilan tilojen ja tutkintavangin tarkastaminen

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

11 luku

Vankilan tilojen ja tutkintavangin tarkastaminen

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

Jos henkilönkatsastuksen suorittaa muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, läsnä on oltava todistaja. Muutoin henkilönkatsastuksen toimittamisessa noudatetaan, mitä pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

Jos henkilönkatsastuksen suorittaa muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, läsnä on oltava todistaja. Muuten henkilönkatsastuksen toimittamisessa noudatetaan, mitä *pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 momentissa* säädetään.

13 luku

**Turvaamistoimenpiteet ja voimakeinojen
käyttö**

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Tutkintavangin yhteydenpidon rajoittami-
sesta säädetään pakkokeinolaissa.

13 luku

**Turvaamistoimenpiteet ja voimakeinojen
käyttö**

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Tutkintavangin yhteydenpidon rajoittami-
sesta säädetään *pakkokeinolain 4 luvussa*.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .*

5.

Laki**vankeuslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vankeuslain (767/2005) 1 luvun 11 §:n 1 momentti, 4 luvun 5 §:n 2 momentti, 15 luvun 16 §:n 4 momentti ja 16 luvun 9 §:n 2 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

1 luku

1 luku

Yleiset säännökset vankeuden täytäntöönpanosta**Yleiset säännökset vankeuden täytäntöönpanosta**

11 §

11 §

*Virka-apu**Virka-apu*

Vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä on oikeus saada virkatehtävän suorittamiseksi poliisilta poliisilain (493/1995) mukaista virka-apua.

Vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä on oikeus saada virkatehtävän suorittamiseksi poliisilta *poliisilain* (/) mukaista virka-apua.

4 luku

4 luku

Saapuminen ja sijoittaminen vankilaan**Saapuminen ja sijoittaminen vankilaan**

5 §

5 §

*Tulotarkastus**Tulotarkastus*

Vankeinhoitoviranomainen saa ottaa vangista pakkokeinolaissa (450/1987) tarkoitetut henkilötuntomerkit.

Vankeinhoitoviranomainen saa ottaa vangista *pakkokeinolaissa* (/) tarkoitetut henkilötuntomerkit.

15 luku

Vankilan järjestys ja kurinpito

16 §

Päätösvalta

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä esitutkin-
talain (449/1987) 16 §:ssä säädetään.

16 luku

Vankilan tilojen ja vangin tarkastaminen

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

Jos henkilönkatsastuksen suorittaa muu
kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva,
läsnä on oltava todistaja. Muuten henkilö-
katsastuksen toimittamisessa sovelletaan, mi-
tä pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n 3 ja 4 mo-
mentissa säädetään.

15 luku

Vankilan järjestys ja kurinpito

16 §

Päätösvalta

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä *esitutkin-*
talain (/) 2 luvun 7 ja 8 §:ssä säädetään.

16 luku

Vankilan tilojen ja vangin tarkastaminen

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

Jos henkilönkatsastuksen suorittaa muu
kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva,
läsnä on oltava todistaja. Muuten henkilö-
katsastuksen toimittamisessa sovelletaan, mi-
tä *pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 mo-*
mentissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

6.

Laki**yhteisistä tutkintaryhmistä annetun lain 4 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yhteisistä tutkintaryhmistä annetun lain (1313/2002) 4 §:n 2 momentti seuraavas-
 ti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

4 §

4 §

*Tutkintaryhmään kuuluvan henkilön toimival-
 tuudet Suomessa*

*Tutkintaryhmään kuuluvan henkilön toimi-
 valtuudet Suomessa*

 Tutkintaryhmään kuuluvaan henkilöön voi-
 daan soveltaa, mitä pakkokeinolain
 (450/1987) 4 luvun 8 §:ssä ja 5 luvun 4 §:n
 1 momentissa säädetään asiantuntijasta tai
 muusta henkilöstä.

 Tutkintaryhmään kuuluvaan henkilöön
 voidaan soveltaa, mitä *pakkokeinolain (/)*
7 luvun 11 §:ssä ja 8 luvun 5 §:n 3 momen-
tissa säädetään asiantuntijasta tai muusta
 henkilöstä.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
 ta 20 .*

7.

Laki

eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 8 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

8 §

8 §

Poliisi- tai esitutinnan määrääminen

Poliisi- tai esitutinnan määrääminen

Oikeusasiamies voi määrätä suoritettavaksi poliisilain (493/1995) mukaisen poliisitutinnan tai esitutkintalain (449/1987) mukaisen esitutinnan tutkittavanaan olevan asian selvittämiseksi.

Oikeusasiamies voi määrätä suoritettavaksi *poliisilain* (/) mukaisen poliisitutinnan tai *esitutkintalain* (/) mukaisen esitutinnan tutkittavanaan olevan asian selvittämiseksi.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

8.

Laki**valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään valtioneuvoston oikeuskanslerista annettuun lakiin (193/2000) uusi 5 a § seuraavas-
ti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

(uusi)

5 a §

Poliisi- tai esitutinnan määrääminen

*Oikeuskansleri voi määrätä suoritettavaksi poliisilain (/) mukaisen poliisitutinnan tai esitutkintalain (/) mukaisen esitut-
kinnan tutkittavanaan olevan asian selvittä-
miseksi.*

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

9.

Laki**valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain (1224/1990) 1 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on osaksi laissa 564/2007, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

1 §

Valtioneuvoston oikeuskansleri vapautetaan velvollisuudesta valvoa lain noudattamista sellaisissa eduskunnan oikeusasiamiehen toimivaltaan kuuluvissa asioissa, jotka koskevat:

- 1) puolustusministeriötä, valtioneuvoston ja sen jäsenten virkatointien laillisuuden valvontaa lukuun ottamatta, puolustusvoimia, rajavartiolaitosta, sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetussa laissa (211/2006) tarkoitettua kriisinhallintahenkilöstöä, vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta annetun lain (556/2007) 3 luvussa tarkoitettua Maanpuolustuskoulutusyhdistystä sekä sotilasoikeudenkäyntiä;
- 2) pakkokeinolaissa (450/87) tarkoitettua kiinniottamista, pidättämistä, vangitsemista ja matkustuskieltoa sekä säilöönottamista tai muuta vapauden riistoa;
- 3) vankiloita ja muita sellaisia laitoksia, joihin henkilö on otettu vastoin tahtoaan.

1 §

Valtioneuvoston oikeuskansleri vapautetaan velvollisuudesta valvoa lain noudattamista sellaisissa eduskunnan oikeusasiamiehen toimivaltaan kuuluvissa asioissa, jotka koskevat:

- 1) puolustusministeriötä, valtioneuvoston ja sen jäsenten virkatointien laillisuuden valvontaa lukuun ottamatta, puolustusvoimia, rajavartiolaitosta, sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetussa laissa (211/2006) tarkoitettua kriisinhallintahenkilöstöä, vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta annetun lain (556/2007) 3 luvussa tarkoitettua Maanpuolustuskoulutusyhdistystä sekä sotilasoikeudenkäyntiä;
- 2) *pakkokeinolaissa* (/) tarkoitettua kiinniottamista, pidättämistä, vangitsemista ja matkustuskieltoa sekä säilöönottamista tai muuta vapauden riistoa;
- 3) vankiloita ja muita sellaisia laitoksia, joihin henkilö on otettu vastoin tahtoaan.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

10.**Laki****valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä annetun lain 13 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä annetun lain (196/2000) 13 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

13 §

Pakkokeinot

Kun asia on tullut valtakunnanoikeudessa vireille, valtakunnanoikeuden toimivallasta ja päätösvaltaisuudesta pakkokeinoasioissa on soveltuvin osin voimassa, mitä pakkokeino-laissa (450/1987) säädetään käräjäoikeudesta.

Ehdotus

13 §

Pakkokeinot

Kun asia on tullut valtakunnanoikeudessa vireille, valtakunnanoikeuden toimivallasta ja päätösvaltaisuudesta pakkokeinoasioissa on soveltuvin osin voimassa, mitä *pakkokeino-laissa* (/) säädetään käräjäoikeudesta.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

11.

Laki**rikoslain 15 ja 16 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 15 luvun 2 §:n 1 momentti sekä 16 luvun 4 § ja 10 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 563/1998, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

15 luku

15 luku

Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan**Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan**

2 §

2 §

Perätön lausuma viranomaismenettelyssä

Perätön lausuma viranomaismenettelyssä

Jos

1) joku valan tai vakuutuksen nojalla oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä,

2) muu kuin rikoksesta epäilty rikosasian esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa tai

3) muu kuin poliisilain (493/1995) 38 §:n 2 momentissa tarkoitettussa asemassa oleva poliisitutkinnassa tai siihen rinnastettavassa viranomaismenettelyssä henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa

antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan,

hänet on tuomittava *perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Jos

1) joku valan tai vakuutuksen nojalla oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä,

2) muu kuin rikoksesta epäilty rikosasian esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa tai

3) muu kuin *poliisilain (/) 6 luvun 2 §:n 2 momentissa* tarkoitettussa asemassa oleva poliisitutkinnassa tai siihen rinnastettavassa viranomaismenettelyssä henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa

antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan,

hänet on tuomittava *perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

16 luku

Rikoksista viranomaisia vastaan

4 §

Niskoittelu poliisia vastaan

Joka

1) jättää noudattamatta poliisimiehen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka tehtävän suorittamiseksi toimivaltansa rajoissa antaman käskyn tai kiellon,

2) kieltäytyy antamasta poliisimiehelle poliisilain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettuja henkilötietoja,

3) jättää noudattamatta poliisilain 21 §:ssä tarkoitetun, poliisimiehen kulkuneuvon pysäyttämiseksi tai siirtämiseksi antaman selvästi havaittavan merkin tai määräyksen,

4) laiminlyö poliisilain 45 §:ssä säädetyn avustamisvelvollisuutensa tai

5) hälyttää aiheettomasti poliisin taikka antamalla vääriä tietoja vaikeuttaa poliisin toimintaa,

on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, *niskoittelusta poliisia vastaan* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi.

10 §

Omaisuuatta koskevan viranomaiskiellon rikominen

Joka oikeudettomasti

1) murtaa viranomaisen asettaman lukon, sinetin, esteen tai merkinnän, jolla esine tai muu kohde on suljettu tai eristetty, tai muuten murtautuu viranomaisen tällä tavoin sulkemaan esineeseen tai muuhun kohteeseen,

2) tunkeutuu viranomaisen sulkemaan rakennukseen tai huoneeseen tai muuten rikkoo rikoksen selvittämisen turvaamiseksi pakkokeinolain 6 luvun 2 §:n nojalla annetun kiellon,

3) ryhtyy takavarikkoon tai vakuustakavarikkoon otettuun, ulosmitattuun tai sellaiseen irtaimeen esineeseen, jonka muualle siirtämisen viranomaisen on kieltänyt, tai

16 luku

Rikoksista viranomaisia vastaan

4 §

Niskoittelu poliisia vastaan

Joka

1) jättää noudattamatta poliisimiehen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka tehtävän suorittamiseksi toimivaltansa rajoissa antaman käskyn tai kiellon,

2) kieltäytyy antamasta poliisimiehelle poliisilain 2 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuja henkilötietoja,

3) jättää noudattamatta poliisilain 2 luvun 11 §:n 1 momentissa tarkoitetun, poliisimiehen kulkuneuvon pysäyttämiseksi tai siirtämiseksi antaman selvästi havaittavan merkin tai määräyksen,

4) laiminlyö poliisilain 9 luvun 3 §:ssä säädetyn avustamisvelvollisuutensa tai

5) hälyttää aiheettomasti poliisin taikka antamalla vääriä tietoja vaikeuttaa poliisin toimintaa,

on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, *niskoittelusta poliisia vastaan* sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi.

10 §

Omaisuuatta koskevan viranomaiskiellon rikominen

Joka oikeudettomasti

1) murtaa viranomaisen asettaman lukon, sinetin, esteen tai merkinnän, jolla esine tai muu kohde on suljettu tai eristetty, tai muuten murtautuu viranomaisen tällä tavoin sulkemaan esineeseen tai muuhun kohteeseen,

2) tunkeutuu viranomaisen sulkemaan rakennukseen tai huoneeseen tai muuten rikkoo rikoksen selvittämisen turvaamiseksi pakkokeinolain (/) 9 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla annetun kiellon,

3) ryhtyy takavarikkoon tai vakuustakavarikkoon otettuun, ulosmitattuun tai sellaiseen irtaimeen esineeseen, jonka muualle siirtämisen viranomaisen on kieltänyt, tai

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

4) vastoin *hukkaamiskieltoa tai muuta viranomaiskieltoa* hukkaa tai luovuttaa omaisuutta tai vastoin maksukieltoa maksaa saatavan tai palkan,

on tuomittava *omaisuutta koskevan viranomaiskiellon rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

4) vastoin viranomaiskieltoa hukkaa tai luovuttaa omaisuutta tai vastoin maksukieltoa maksaa saatavan tai palkan,

on tuomittava *omaisuutta koskevan viranomaiskiellon rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

12.

Laki**sakon täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sakon täytäntöönpanosta annetun lain (672/2002) 38 §:n 1 momentti, 41 §, 42 §:n 1 momentti ja 44 §:n 1 momentti, sellaisena kuin niistä on 42 §:n 1 momentti laissa 1407/2009, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

38 §

38 §

*Menettämisseuraamuksen täytäntöönpano**Menettämisseuraamuksen täytäntöönpano*

Kun omaisuuden valtiolle menetetyksi tuomitsemista koskeva ratkaisu on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, omaisuus on asianomaisen valtion viranomaisen määräyksen mukaisesti otettava valtion käyttöön, myytävä tai hävitettävä (*täytäntöönpanotoimi*). Menettämisseuraamuksen panee täytäntöön *kihlakunnan* poliisilaitos. Täytäntöönpanoa varten tapahtuvasta omaisuuden haltuun ottamisesta on laadittava pöytäkirja noudattaen soveltuvin osin pakkokeinolain (450/1987) 4 luvun 9 §:ää.

Kun omaisuuden valtiolle menetetyksi tuomitsemista koskeva ratkaisu on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, omaisuus on asianomaisen valtion viranomaisen määräyksen mukaisesti otettava valtion käyttöön, myytävä tai hävitettävä (*täytäntöönpanotoimi*). Menettämisseuraamuksen panee täytäntöön poliisilaitos. Täytäntöönpanoa varten tapahtuvasta omaisuuden haltuun ottamisesta on laadittava pöytäkirja noudattaen soveltuvin osin *pakkokeinolain (/) 7 luvun 12 §:ää*.

41 §

41 §

*Menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon hakeminen**Menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon hakeminen*

Oikeusrekisterikeskuksen tulee hakea menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoa sillä tavoin kuin valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädetään *sen kihlakunnan* poliisilaitokselta, jonka hallussa menetetyksi tuomittu omaisuus on tai jonka toimialueella omaisuus muuten on.

Oikeusrekisterikeskuksen tulee hakea menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoa valtioneuvoston asetuksessa säädettävällä tavalla siltä poliisilaitokselta, jonka hallussa menetetyksi tuomittu omaisuus on tai jonka toimialueella omaisuus muuten on.

42 §

Menetetyksi tuomitusta omaisuudesta määrääminen

Menetetyksi tuomittua omaisuutta koskevista täytäntöönpanotoimista määrää sisäasiainministeriö. Se voi oikeuttaa aluehallintoviraston tai kihlakunnan poliisilaitoksen *tai, jos on kysymys tullirikosasiassa menetetyksi tuomitusta omaisuudesta, Tullihallituksen määräämään toimenpiteistä.*

42 §

Menetetyksi tuomitusta omaisuudesta määrääminen

Menetetyksi tuomittua omaisuutta koskevista täytäntöönpanotoimista määrää *Poliisihallitus, joka voi oikeuttaa poliisilaitoksen määräämään toimenpiteistä.*

44 §

Menettämisseuraamukseen tuomitun kuoleman vaikutus täytäntöönpanoon

Menettämisseuraamukseen tuomitun kuoltua täytäntöönpano on keskeytettävä sen jälkeen, kun omaisuus on otettu valtion haltuun. Täytäntöönpanoa on jatkettava, jos asianomaiselle *kihlakunnan* poliisilaitokselle ei neljän kuukauden kuluessa haltuunottamisesta toimiteta todistusta siitä, että täytäntöönpanon raukeamista koskeva asia on rikoslain 8 luvun 15 §:n mukaisesti saatettu käräjäoikeuden ratkaistavaksi, tai jos raukeamista koskeva hakemus on lainvoimaisesti hylätty.

44 §

Menettämisseuraamukseen tuomitun kuoleman vaikutus täytäntöönpanoon

Menettämisseuraamukseen tuomitun kuoltua täytäntöönpano on keskeytettävä sen jälkeen, kun omaisuus on otettu valtion haltuun. Täytäntöönpanoa on jatkettava, jos asianomaiselle poliisilaitokselle ei neljän kuukauden kuluessa haltuunottamisesta toimiteta todistusta siitä, että täytäntöönpanon raukeamista koskeva asia on rikoslain 8 luvun 15 §:n mukaisesti saatettu käräjäoikeuden ratkaistavaksi, tai jos raukeamista koskeva hakemus on lainvoimaisesti hylätty.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

13.

Laki**oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 ja 45 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n 2 momentti ja 45 §:n 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 17 luvun 18 §:n 2 momentti laissa 690/1997 ja 45 §:n 2 momentti laissa 244/2006, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

17 luku

17 luku

Todistelusta**Todistelusta**

18 §

18 §

Rikosasiassa ei saa kuulustella todistajana sitä:

Rikosasiassa ei saa kuulustella todistajana sitä:

1) jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee;

1) jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee;

2) jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko 1 kohdassa tarkoitettusta teosta; eikä

2) jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko 1 kohdassa tarkoitettusta teosta; eikä

3) jonka teko esitutkintalain 43 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta.

3) jonka teko *esitutkintalain (/) 3 luvun 9 §:n* nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta.

45 §

45 §

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä 1 momentin 2 tai 3 kohdassa säädettyin edellytyksin epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on

Tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä 1 momentin 2 tai 3 kohdassa säädettyin edellytyksin epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

muutoin selvä. Tuomioistuimen päätösvaltaisuudesta ja istunnon pitämisestä tässä momentissa tarkoitettua päätöstä tehtäessä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 9 §:n 2 momentissa.

tarve on muutoin selvä. Tuomioistuimen päätösvaltaisuudesta ja istunnon pitämisestä tässä momentissa tarkoitettua päätöstä tehtäessä säädetään *pakkokeinolain (/) 3 luvun 1 §:n 2 momentissa.*

—————

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

14.

Laki**oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 14 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 647/2003, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 luku

1 luku

Syyteoikeudesta**Syyteoikeudesta**

14 §

14 §

Asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta vain, jos virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai esitutkintaviranomainen taikka syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään taikka lopetetaan. Asianomistajan oikeudesta nostaa syyte julkista tehtävää hoidettaessa tehdystä rikoksesta säädetään perustuslain 118 §:n 3 momentissa.

Asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta vain, jos virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai esitutkintaviranomainen taikka syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään taikka lopetetaan. *Asianomistaja saa nostaa syytteen myös, jos esitutkintatoimien suorittamista on tutkinnanjohtajan päätöksellä siirretty.* Asianomistajan oikeudesta nostaa syyte julkista tehtävää hoidettaessa tehdystä rikoksesta säädetään perustuslain 118 §:n 3 momentissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

15.

Laki**sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain 7 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain (754/2010) 7 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

7 §

Esitutkinta

Tässä laissa tarkoitetun rikkomuksen selvittämiseksi toimitetaan esitutkintalain (449/1987) 44 §:n mukainen suppea esitutkinta, jossa selvitetään ainoastaan ne seikat, jotka ovat välttämättömiä sakkovaatimuksen, sakkomääräyksen, rikesakkomääräyksen tai rangaistusvaatimuksen antamiseksi.

Ehdotus

7 §

Esitutkinta

Tässä laissa tarkoitetun rikkomuksen selvittämiseksi toimitetaan *esitutkintalain (/) 11 luvun 2 §:n* mukainen suppea esitutkinta, jossa selvitetään ainoastaan ne seikat, jotka ovat välttämättömiä sakkovaatimuksen, sakkomääräyksen, rikesakkomääräyksen tai rangaistusvaatimuksen antamiseksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

16.

Laki**rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain (692/1993) 5 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 §

Ennen rangaistusvaatimuksen antamista toimitetaan esitutkintalain (449/1987) 44 §:ssä tarkoitettu suppea esitutkinta, jossa selvitetään ainoastaan ne seikat, jotka ovat välttämättömiä seuraamuksen määrittämiseksi rangaistusmääräysmenettelyssä.

5 §

Ennen rangaistusvaatimuksen antamista toimitetaan *esitutkintalain (/) 11 luvun 2 §:ssä* tarkoitettu suppea esitutkinta, jossa selvitetään ainoastaan ne seikat, jotka ovat välttämättömiä seuraamuksen määrittämiseksi rangaistusmääräysmenettelyssä.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .*

17.

Laki

oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 5 §:n 2 momentti, 12 §:n 2 momentti ja 16 §:n 4 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 §

5 §

Oikeudenkäyntiä koskevien perustietojen julkiseksi tulemisen ajankohta

Oikeudenkäyntiä koskevien perustietojen julkiseksi tulemisen ajankohta

Pakkokeinolain (450/1987) 5 a luvussa tarkoitettua pakkokeinoa, poliisilain (493/1995) 32 b §:ssä tarkoitettua poliisitoimenpidettä tai tullilain (1466/1994) 20 f §:ssä tarkoitettua tullitoimenpidettä koskevassa asiassa, jossa pakkokeinon tai toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla, perustiedot tulevat julkisiksi vasta, kun pakkokeinon tai toimenpiteen käytöstä on viimeistään ilmoitettava rikoksesta epäillylle taikka pakkokeinon tai toimenpiteen kohteena olevalle, jollei tuomioistuin päättä, että perustiedot tulevat julkiseksi aikaisemmin.

Pakkokeinolain (/) 10 luvussa tai poliisilain (/) 5 luvussa tarkoitettua salais-ta tiedonhankintakeinoa taikka tullilain (1466/1994) 20 f §:ssä tarkoitettua tullitoimenpidettä koskevassa asiassa, jossa tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla, perustiedot tulevat julkisiksi vasta, kun tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen käytöstä on viimeistään ilmoitettava rikoksesta epäillylle taikka tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen kohteena olevalle, jollei tuomioistuin päättä, että perustiedot tulevat julkiseksi aikaisemmin.

12 §

12 §

Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin

Asianosaisen oikeus tiedonsaantiin

Asianosaisella ei ole 1 momentissa tarkoitettua oikeutta:

1) viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentin 7 kohdassa tarkoitettuihin yhteystietoihin;

2) tuomioistuimessa laadittuihin oikeudenkäyntiasiakirjoihin ennen 8 §:ssä tarkoitettua ajankohtaa;

Asianosaisella ei ole 1 momentissa tarkoitettua oikeutta:

1) viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentin 7 kohdassa tarkoitettuihin yhteystietoihin;

2) tuomioistuimessa laadittuihin oikeudenkäyntiasiakirjoihin ennen 8 §:ssä tarkoitettua ajankohtaa;

3) pakkokeinolain 5 a luvussa tarkoitettua pakkokeinoa, poliisilain 32 b §:ssä tarkoitettua poliisitoimenpidettä taikka tullilain 20 f §:ssä tarkoitettua tullitoimenpidettä koskevassa asiassa, jossa pakkokeinon tai toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla; eikä

4) oikeudenkäyntiasiakirjoihin siltä osin kuin niihin sisältyy tietoja tuomioistuimen neuvottelusta.

3) pakkokeinolain 10 luvussa tai poliisilain 5 luvussa tarkoitettua salaista tiedonhankintakeinoa taikka tullilain 20 f §:ssä tarkoitettua tullitoimenpidettä koskevassa asiassa, jossa tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla; eikä

4) oikeudenkäyntiasiakirjoihin siltä osin kuin niihin sisältyy tietoja tuomioistuimen neuvottelusta.

16 §

Pakkokeinoasioiden julkisuus

Pakkokeinolain 5 a luvussa tarkoitettua pakkokeinoa, poliisilain 32 b §:ssä tarkoitettua poliisitoimenpidettä tai tullilain 20 f §:ssä tarkoitettua tullitoimenpidettä koskeva asia, jossa pakkokeinon tai toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla, käsitellään ja ratkaisu siinä julistetaan yleisön läsnä olematta. Ratkaisun sisältävä ja muu oikeudenkäyntiasiakirja tulevat julkisiksi, kun pakkokeinon tai toimenpiteen käytöstä on viimeistään ilmoitettava rikoksesta epäillylle taikka pakkokeinon tai toimenpiteen kohteena olevalle, jollei tuomioistuin erityisestä syystä päättä, että oikeudenkäyntiasiakirja tulee julkiseksi aikaisemmin.

16 §

Pakkokeinoasioiden julkisuus

Pakkokeinolain 10 luvussa tai poliisilain 5 luvussa tarkoitettua salaista tiedonhankintakeinoa taikka tullilain 20 f §:ssä tarkoitettua tullitoimenpidettä koskeva asia, jossa tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä ei vaatimusta käsiteltäessä tarvitse kuulla, käsitellään ja ratkaisu siinä julistetaan yleisön läsnä olematta. Ratkaisun sisältävä ja muu oikeudenkäyntiasiakirja tulevat julkisiksi, kun tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen käytöstä on viimeistään ilmoitettava rikoksesta epäillylle taikka tiedonhankintakeinon tai toimenpiteen kohteena olevalle, jollei tuomioistuin erityisestä syystä päättä, että oikeudenkäyntiasiakirja tulee julkiseksi aikaisemmin.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

18.

Laki

valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain 18 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain (666/1972) 18 §, sellaisena kuin se on laissa 1257/1988, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

18 §
Pakkokeinoasiassa sekä esitutkintalain 28 §:n 2 momentissa tarkoitetussa käsittelyssä todistajalle maksetut korvaukset jäävät valtion vahingoksi. Rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskevassa asiassa suoritettu korvaus jää niin ikään valtion vahingoksi.

18 §
Pakkokeinoasiassa sekä *esitutkintalain* (/) 7 luvun 9 §:ssä tarkoitetussa käsittelyssä todistajalle maksetut korvaukset jäävät valtion vahingoksi. Rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskevassa asiassa suoritettu korvaus jää niin ikään valtion vahingoksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

19.

Laki**kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain 15 ja 23 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 15 §:n 1 ja 2 momentti sekä 23 §:n 1 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 15 §:n 2 momentti ja 23 §:n 1 momentti laissa 543/2007, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

15 §

15 §

*Pakkokeinojen käytön rajoitukset**Pakkokeinojen käytön rajoitukset*

Jos oikeusapupyynnö tarkoittaa tai sen täyttäminen edellyttää pakkokeinolaissa (450/87) tarkoitettujen pakkokeinojen käyttämistä, ei pakkokeinoja saa käyttää, jos tämä ei Suomen lain mukaan olisi sallittua, jos pyynnön perusteena oleva teko olisi tehty Suomessa vastaavissa olosuhteissa.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei kuitenkaan koske pakkokeinolain 4 luvun 4 b §:ssä tarkoitettua datan säilyttämismääräystä.

Jos oikeusapupyynnö tarkoittaa tai sen täyttäminen edellyttää *pakkokeinolaissa* (/) tarkoitettujen pakkokeinojen käyttämistä, ei pakkokeinoja saa käyttää, jos tämä ei Suomen lain mukaan olisi sallittua, jos pyynnön perusteena oleva teko olisi tehty Suomessa vastaavissa olosuhteissa.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei kuitenkaan koske pakkokeinolain 8 luvun 23 §:ssä tarkoitettua datan säilyttämismääräystä.

23 §

23 §

*Pakkokeinojen käyttäminen todisteiden hankkimiseksi ja menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi**Pakkokeinojen käyttäminen todisteiden hankkimiseksi ja menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi*

Vieraan valtion viranomaisen tekemän oikeusapupyynnön perusteella voidaan todisteiden hankkimiseksi panna toimeen etsintä, takavarikko ja datan säilyttämismääräys, suorittaa telekuuntelua, televalvontaa, teknistä tarkkailua, peitetoimintaa ja valeostoja sekä ottaa henkilötuntemerkit, jos tätä on pyydetty oikeusapupyynnössä taikka se on välttämättä oikeusapupyynnön toimeenpanemiseksi.

Vieraan valtion viranomaisen tekemän oikeusapupyynnön perusteella voidaan todisteiden hankkimiseksi panna toimeen etsintä, takavarikko ja datan säilyttämismääräys, suorittaa telekuuntelua, televalvontaa, *suunnitelmallista tarkkailua, peiteltyä tiedonhankintaa*, teknistä tarkkailua, peitetoimintaa ja valeostoja sekä ottaa henkilötuntemerkit, jos tätä on pyydetty oikeusapupyynnössä taikka

Voimassa oleva laki

HE 222/2010 vp
Ehdotus

565

se on välttämätöntä oikeusapupyynnön toimeenpanemiseksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

20.

Laki**Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanossa annetun lain 5 b §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Suomen ja muiden pohjoismaiden välisestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annettujen tuomioiden täytäntöönpanossa annetun lain (326/1963) 5 b §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 774/2005, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 b §

5 b §

Säilöön ottamisesta ja säilössä pitämisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisesta ja tutkintavankeudesta pakkokeino-laissa (450/1987) ja tutkintavankeuslaissa (768/2005) säädetään.

Säilöön ottamisesta ja säilössä pitämisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisesta ja tutkintavankeudesta *pakkokeino-laissa (/)* ja tutkintavankeuslaissa (768/2005) säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

21.

Laki**kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa annetun lain 5 b ja 13 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kansainvälisestä yhteistoiminnasta eräiden rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa annetun lain (21/1987) 5 b §:n 2 momentti ja 13 §:n 3 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 5 b §:n 2 momentti laissa 773/2005 ja 13 §:n 3 momentti laissa 542/2005, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

5 b §

5 b §

Säilöön ottamisesta ja säilössä pitämisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisesta ja tutkintavankeudesta pakkokeinolaissa (450/1987) ja tutkintavankeuslaissa (768/2005) säädetään.

Säilöön ottamisesta ja säilössä pitämisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisesta ja tutkintavankeudesta *pakkokeinolaissa* (/) ja tutkintavankeuslaissa (768/2005) säädetään.

13 §

13 §

Tässä laissa tarkoitetun menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamisessa noudatetaan, mitä pakkokeinolaissa (450/1987), kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetussa laissa (4/1994) ja omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetussa laissa (540/2005) säädetään.

Tässä laissa tarkoitetun menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamisessa noudatetaan, mitä pakkokeinolaissa, kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetussa laissa (4/1994) ja omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetussa laissa (540/2005) säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

22.

Laki**rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain 30 ja 31 a §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain (456/1970) 30 §:n 3 momentti ja 31 a §, sellaisina kuin ne ovat, 30 §:n 3 momentti laissa 296/2002 ja 31 a § laissa 238/2001, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

30 §

30 §

Jos vieras valtio on antanut 2 momentissa tarkoitetun suostumuksen ja epäillyltä on riistetty vapaus momentissa tarkoitetun vangitsemispäätöksen nojalla, kysymys epäillyn vangitsemisesta pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 8 §:n nojalla on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi noudattaen soveltuvin osin, mitä mainitun luvun 13 ja 14 §:ssä säädetään. Jos epäilty on vapautensa menettäneenä muusta syystä, vangitsemispäätös on ilman viivytystä vieraan valtion suostumuksen jälkeen saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Jos vieras valtio on antanut 2 momentissa tarkoitetun suostumuksen ja epäillyltä on riistetty vapaus momentissa tarkoitetun vangitsemispäätöksen nojalla, kysymys epäillyn vangitsemisesta *pakkokeinolain (/) 2 luvun 11 §:n* nojalla on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi noudattaen soveltuvin osin, mitä mainitun *lain 3 luvun 4 ja 5 §:ssä* säädetään. Jos epäilty on vapautensa menettäneenä muusta syystä, vangitsemispäätös on ilman viivytystä vieraan valtion suostumuksen jälkeen saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi.

31 a §

31 a §

Niissä tapauksissa, joissa henkilö voidaan tämän lain mukaan ottaa säilöön, hänet voidaan säilöön ottamisen sijasta määrätä matkustuskieltoon. Matkustuskiellosta on soveltuvin osin voimassa, mitä siitä säädetään pakkokeinolaissa (450/1987) ja mitä säilöön ottamisesta säädetään tässä laissa.

Niissä tapauksissa, joissa henkilö voidaan tämän lain mukaan ottaa säilöön, hänet voidaan säilöön ottamisen sijasta määrätä matkustuskieltoon. Matkustuskiellosta on soveltuvin osin voimassa, mitä siitä säädetään pakkokeinolaissa ja mitä säilöön ottamisesta säädetään tässä laissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

23.

Laki

rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain 16 ja 60 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain (1286/2003) 16 §:n 2 momentti ja 60 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

16 §

16 §

Kiinniottaminen

Kiinniottaminen

 Poliisimies saa ottaa tämän lain nojalla luovutettavaksi pyydetyn kiinni ilman säilöön ottamista koskevaa päätöstäkin, jos kiinniottamista ja luovuttamista koskevan pyynnön täytäntöönpano voi muuten vaarantua. Kiinniottamisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä siitä pakkokeinolaissa (450/1987) säädetään.

 Poliisimies saa ottaa tämän lain nojalla luovutettavaksi pyydetyn kiinni ilman säilöön ottamista koskevaa päätöstäkin, jos kiinniottamista ja luovuttamista koskevan pyynnön täytäntöönpano voi muuten vaarantua. Kiinniottamisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä siitä *pakkokeinolaissa (/)* säädetään.

60 §

60 §

Vangitsemispäätöksen edellytykset

Vangitsemispäätöksen edellytykset

 Jos toinen jäsenvaltio on antanut 1 momentissa tarkoitetun suostumuksen ja epäillyltä on riistetty vapaus momentissa tarkoitetun vangitsemispäätöksen nojalla, kysymys epäillyn vangitsemisesta pakkokeinolain 1 luvun 8 §:n nojalla on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi noudattaen soveltuvin osin, mitä mainitun luvun 13 ja 14 §:ssä säädetään. Jos epäilty on vapautensa menettäneenä muusta syystä, vangitsemispäätös on ilman viivytystä toisen jäsenvaltion suostumuksen jälkeen saa-

 Jos toinen jäsenvaltio on antanut 1 momentissa tarkoitetun suostumuksen ja epäillyltä on riistetty vapaus momentissa tarkoitetun vangitsemispäätöksen nojalla, kysymys epäillyn vangitsemisesta pakkokeinolain 2 luvun 11 §:n nojalla on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi noudattaen soveltuvin osin, mitä mainitun lain 3 luvun 4 ja 5 §:ssä säädetään. Jos epäilty on vapautensa menettäneenä muusta syystä, vangitsemispäätös on ilman viivytystä toisen jäsenvaltion suostu-

570
Voimassa oleva laki

HE 222/2010 vp
Ehdotus

tettava tuomioistuimen käsiteltäväksi.

muksen jälkeen saatettava tuomioistuimen
käsiteltäväksi.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

24.

Laki

rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain 13 ja 57 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain (1383/2007) 13 §:n 2 momentti ja 57 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

13 §

13 §

Kiinniottaminen

Kiinniottaminen

 Poliisimies saa ottaa tämän lain nojalla luovutettavaksi pyydetyn kiinni ilman säilöön ottamista koskevaa päätöstäkin, jos kiinniottamista ja luovuttamista koskevan pyynnön täytäntöönpano voi muuten vaarantua. Kiinniottamisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä siitä pakkokeinolaissa (450/1987) säädetään.

 Poliisimies saa ottaa tämän lain nojalla luovutettavaksi pyydetyn kiinni ilman säilöön ottamista koskevaa päätöstäkin, jos kiinniottamista ja luovuttamista koskevan pyynnön täytäntöönpano voi muuten vaarantua. Kiinniottamisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä siitä *pakkokeinolaissa* (/) säädetään.

57 §

57 §

Vangitsemispäätöksen edellytykset

Vangitsemispäätöksen edellytykset

 Jos toinen Pohjoismaa on antanut 1 momentissa tarkoitetun suostumuksen ja epäilyltä on riistetty vapaus momentissa tarkoitetun vangitsemispäätöksen nojalla, kysymys epäillyn vangitsemisesta pakkokeinolain 1 luvun 8 §:n nojalla on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi noudattaen soveltuvin osin, mitä mainitun luvun 13 ja 14 §:ssä säädetään. Jos epäilty on vapautensa menettäneenä muusta syystä, vangitsemispäätös on ilman viivytystä toisen Pohjoismaan suostu-

 Jos toinen Pohjoismaa on antanut 1 momentissa tarkoitetun suostumuksen ja epäilyltä on riistetty vapaus momentissa tarkoitetun vangitsemispäätöksen nojalla, kysymys epäillyn vangitsemisesta pakkokeinolain 2 luvun 11 §:n nojalla on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi noudattaen soveltuvin osin, mitä mainitun lain 3 luvun 4 ja 5 §:ssä säädetään. Jos epäilty on vapautensa menettäneenä muusta syystä, vangitsemispäätös on ilman viivytystä toisen Pohjoismaan suostu-

572
Voimassa oleva laki

HE 222/2010 vp
Ehdotus

muksen jälkeen saatettava tuomioistuimen
käsiteltäväksi.

muksen jälkeen saatettava tuomioistuimen
käsiteltäväksi.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

25.

Laki**vapautensa menettäneen henkilön väliaikaisesta siirtämisestä todistelutarkoituksessa rikosasioissa annetun lain 10 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vapautensa menettäneen henkilön väliaikaisesta siirtämisestä todistelutarkoituksessa rikosasioissa annetun lain (150/2004) 10 §:n 2 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

10 §

10 §

*Muutoksenhaku**Muutoksenhaku*

Valitus on käsiteltävä kiireellisenä. Oikeusministeriötä on kuultava asiassa. Asian käsittelyssä on muuten noudatettava soveltuvin osin, mitä pakkokeinolaissa (450/1987) säädetään vangitsemisasian käsittelystä.

Valitus on käsiteltävä kiireellisenä. Oikeusministeriötä on kuultava asiassa. Asian käsittelyssä on muuten noudatettava soveltuvin osin, mitä *pakkokeinolaissa* (/) säädetään vangitsemisasian käsittelystä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

26.

Laki

omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetun lain (540/2005) 2 §:n 2 momentti, 4 §:n 1 momentti, 9 §:n 1 momentti, 10 §:n 1 momentti, 15 § sekä 16 §:n 1 ja 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 §

2 §

Määritelmä

Määritelmä

Suomen ollessa jäädyttämispäätöksen lähettävä valtio jäädyttämispäätöksellä tarkoitetaan pakkokeinolain (450/1987) 3 luvussa tarkoitettua tuomioistuimen määräämää *hukkaamiskieltoa* tai vakuustakavarikkoa, syyttäjän määräämää väliaikaista *hukkaamiskieltoa* tai vakuustakavarikkoa taikka 4 luvussa tarkoitettua tuomioistuimen tai syyttäjän määräämää takavarikkoa.

Suomen ollessa jäädyttämispäätöksen lähettävä valtio jäädyttämispäätöksellä tarkoitetaan *pakkokeinolain (/) 6 luvussa* tarkoitettua tuomioistuimen määräämää vakuustakavarikkoa, syyttäjän määräämää väliaikaista vakuustakavarikkoa taikka *7 luvussa* tarkoitettua tuomioistuimen tai syyttäjän määräämää takavarikkoa.

4 §

4 §

Muut kieltäytymisperusteet

Muut kieltäytymisperusteet

Täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

- 1) 6 §:ssä tarkoitettua todistusta ei toimita, se on puutteellinen tai se selvästi ei vastaa jäädyttämispäätöstä;
- 2) on olemassa koskemattomuus tai erioikeus, joka tekee jäädyttämispäätöksen täytäntöönpanon mahdottomaksi;
- 3) todistuksessa annetuista tiedoista ilmenee välittömästi, että myöhempi 8 §:ssä tarkoitettu oikeusapu ei olisi mahdollista sen vuoksi, että asia olisi jo jäädyttämispäätöksen perusteena olevan rikoksen osalta lopullisesti ratkaistu (*ne bis in idem*);

Täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

- 1) 6 §:ssä tarkoitettua todistusta ei toimita, se on puutteellinen tai se selvästi ei vastaa jäädyttämispäätöstä;
- 2) on olemassa koskemattomuus tai erioikeus, joka tekee jäädyttämispäätöksen täytäntöönpanon mahdottomaksi;
- 3) todistuksessa annetuista tiedoista ilmenee välittömästi, että myöhempi 8 §:ssä tarkoitettu oikeusapu ei olisi mahdollista sen vuoksi, että asia olisi jo jäädyttämispäätöksen perusteena olevan rikoksen osalta lopullisesti ratkaistu (*ne bis in idem*);

4) asiakirjan, postilähetyksen tai sähkösanoman takavarikko ei olisi pakkokeinolain 4 luvun 2 tai 3 §:n mukaan sallittu.

4) asiakirjan, postilähetyksen tai sähkösanoman takavarikko ei olisi pakkokeinolain 7 luvun 3 tai 5 §:n mukaan sallittu.

9 §

Jäädättämispäätöksen täytäntöönpanosta päättäminen

Toimivaltainen syyttäjä päättää, voidaanko jäädättämispäätös panna tämän lain nojalla täytäntöön. Syyttäjän on määrättävä tämän lain soveltamisalaan kuuluva jäädättämispäätös pantavaksi täytäntöön *hukkaamiskiellosta* ja vakuustakavarikosta tai takavarikosta säädettyssä järjestyksessä, jollei syyttäjä 3 tai 4 §:n perusteella pääte kieltäytyä täytäntöönpanosta tai 13 §:n perusteella pääte lykätä täytäntöönpanoa.

9 §

Jäädättämispäätöksen täytäntöönpanosta päättäminen

Toimivaltainen syyttäjä päättää, voidaanko jäädättämispäätös panna tämän lain nojalla täytäntöön. Syyttäjän on määrättävä tämän lain soveltamisalaan kuuluva jäädättämispäätös pantavaksi täytäntöön vakuustakavarikosta tai takavarikosta säädettyssä järjestyksessä, jollei syyttäjä 3 tai 4 §:n perusteella pääte kieltäytyä täytäntöönpanosta tai 13 §:n perusteella pääte lykätä täytäntöönpanoa.

10 §

Täytäntöönpano

Toimivaltaisen syyttäjän on viipymättä toimitettava 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu päätöksensä kihlakunnanvoudille jäädättämispäätöksen panemiseksi täytäntöön *hukkaamiskiellosta* ja vakuustakavarikosta säädettyssä järjestyksessä soveltuvin osin siten kuin ulosottolain (37/1895) 7 luvussa säädetään tai esitutkintaviranomaiselle jäädättämispäätöksen panemiseksi täytäntöön takavarikosta säädettyssä järjestyksessä soveltuvin osin siten kuin pakkokeinolain 4 luvun 2—4, 6—10, 17—19 §:ssä säädetään.

10 §

Täytäntöönpano

Toimivaltaisen syyttäjän on viipymättä toimitettava 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu päätöksensä kihlakunnanvoudille jäädättämispäätöksen panemiseksi täytäntöön vakuustakavarikosta säädettyssä järjestyksessä soveltuvin osin siten kuin *ulosottokaaren* (705/2007) 8 luvussa säädetään tai esitutkintaviranomaiselle jäädättämispäätöksen panemiseksi täytäntöön takavarikosta säädettyssä järjestyksessä soveltuvin osin siten kuin pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n 3 momentissa sekä 3, 5, 6, 8, 9, 11—13, 23 ja 25 §:ssä säädetään.

15 §

Muut pakkokeinot

Muita pakkokeinoja kuin *hukkaamiskieltoa* tai vakuustakavarikkoa taikka takavarikkoa voidaan käyttää jäädättämispäätöksen täytäntöönpanemiseksi niin kuin niistä kansainväli-

15 §

Muut pakkokeinot

Muita pakkokeinoja kuin vakuustakavarikkoa tai takavarikkoa voidaan käyttää jäädättämispäätöksen täytäntöönpanemiseksi niin kuin niistä kansainvälisestä oikeusavusta ri-

sestä oikeusavusta rikosasioissa annetussa laissa (4/1994) ja pakkokeinolaissa säädetään.

kosasioissa annetussa laissa (4/1994) ja pakkokeinolaissa säädetään.

16 §

Valittaminen jäädyttämispäätöksen täytäntöönpanosta

Se, jota jäädyttämispäätös koskee, voi saattaa syyttäjän 9 §:n 1 momentissa ja 12 §:n 1 momentissa tarkoitetun päätöksen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Käräjäoikeuden on viivytyksettä otettava asia käsiteltäväksi. Asian käsittelyssä noudatetaan muuten soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 1 luvun 9 §:n 2 momentissa ja 4 luvun 13 §:ssä säädetään.

Kun jäädyttämispäätös pannaan täytäntöön hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta säädettyssä järjestyksessä, ulosottomiehen täytäntöönpanotoimista saa valittaa siinä järjestyksessä kuin ulosottolaissa säädetään.

16 §

Valittaminen jäädyttämispäätöksen täytäntöönpanosta

Se, jota jäädyttämispäätös koskee, voi saattaa syyttäjän 9 §:n 1 momentissa ja 12 §:n 1 momentissa tarkoitetun päätöksen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Käräjäoikeuden on viivytyksettä otettava asia käsiteltäväksi. Asian käsittelyssä noudatetaan muuten soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 2 momentissa ja 7 luvun 15 §:ssä säädetään.

Kun jäädyttämispäätös pannaan täytäntöön vakuustakavarikosta säädettyssä järjestyksessä, ulosottomiehen täytäntöönpanotoimista saa valittaa siinä järjestyksessä kuin ulosotto-karessa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

27.

Laki

eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan eurooppalaisesta todisteiden luovuttamismääräyksestä esineiden, asiakirjojen ja tietojen hankkimiseksi rikosasian käsittelyä varten tehdyn puitepäätöksen lainsäädännön alaan kuuluvien säännösten kansallisesta täytäntöönpanosta ja puitepäätöksen soveltamisesta annetun lain (729/2010) 7 §:n 1 ja 6 momentti, 8 §:n 2 momentti, 10 §:n 1 momentti ja 11 §:n 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

7 §

Kieltäytymisperusteet

Todisteiden luovuttamismääräyksen täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

1) määräyksen täytäntöönpano edellyttää pakkokeinolaissa (450/1987) tarkoitetun pakkokeinon käyttämistä, eikä se olisi sallittua pakkokeinolain mukaan;

2) on perusteltua syytä epäillä, että määräyksessä tarkoitettu todiste sisältää tietoja, joista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan ei saa todistaa, tai määräystä ei voida panna täytäntöön jonkin muun lainsäädäntöön tai Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteeseen sisältyvän koskemattomuuden tai erioikeuden vuoksi.

Jos määräyksen täytäntöönpanemiseksi tehty takavarikkopäätös on pakkokeinolain 4 luvun 15 a §:n mukaan saatettu käräjäoikeuden vahvistettavaksi, kieltäytymisestä voi päättää myös takavarikkoasiaa käsittelevä käräjäoikeus.

Ehdotus

7 §

Kieltäytymisperusteet

Todisteiden luovuttamismääräyksen täytäntöönpanosta tulee kieltäytyä, jos:

1) määräyksen täytäntöönpano edellyttää pakkokeinolaissa (/) tarkoitetun pakkokeinon käyttämistä, eikä se olisi sallittua pakkokeinolain mukaan;

2) on perusteltua syytä epäillä, että määräyksessä tarkoitettu todiste sisältää tietoja, joista oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan ei saa todistaa, tai määräystä ei voida panna täytäntöön jonkin muun lainsäädäntöön tai Suomea sitovaan kansainväliseen velvoitteeseen sisältyvän koskemattomuuden tai erioikeuden vuoksi.

Jos määräyksen täytäntöönpanemiseksi tehty takavarikkopäätös on pakkokeinolain 7 luvun 21 §:n mukaan saatettu käräjäoikeuden vahvistettavaksi, kieltäytymisestä voi päättää myös takavarikkoasiaa käsittelevä käräjäoikeus.

8 §

Täytäntöönpanon lykkääminen

Jos määräyksen täytäntöön panemiseksi tehty takavarikkopäätös on pakkokeinolain 4 luvun 15 a §:n mukaan saatettu käräjäoikeuden vahvistettavaksi, lykkäämisestä voi päättää myös takavarikkoasiaa käsittelevä tuomioistuिन.

10 §

Muutoksenhaku

Se, jota todisteiden luovuttamismääräys koskee, voi saattaa määräyksen täytäntöönpanoa koskevan päätöksen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Asian käsittelyssä noudatetaan, mitä pakkokeinolain 1 luvun 9 §:n 2 momentissa ja 4 luvun 13 §:ssä sekä tässä laissa säädetään.

11 §

Määräyksen antamiseen toimivaltaiset viranomaiset

Jos Suomessa on tutkittavana rikos, jonka selvittämisessä tarpeellinen, puitepäätöksen soveltamisalaan kuuluva todiste sijaitsee toisessa jäsenvaltiossa, esitutkintaviranomaisen on viipymättä ilmoitettava asiasta esitutkintalain (449/1987) 15 §:n 1 momentissa tarkoitetulle syyttäjälle. Esitutkintaviranomaisen on samalla ilmoitettava syyttäjälle näkemyksensä siitä, tulisiko todistetta puitepäätöksen 21 artiklan 2 ja 3 kohdan säännökset huomioon ottaen pyytää puitepäätöksen vai muun Suomen ja asianomaisen jäsenvaltion välillä olevan oikeusapusopimuksen perusteella.

8 §

Täytäntöönpanon lykkääminen

Jos määräyksen täytäntöön panemiseksi tehty takavarikkopäätös on pakkokeinolain 7 luvun 21 §:n mukaan saatettu käräjäoikeuden vahvistettavaksi, lykkäämisestä voi päättää myös takavarikkoasiaa käsittelevä tuomioistuिन.

10 §

Muutoksenhaku

Se, jota todisteiden luovuttamismääräys koskee, voi saattaa määräyksen täytäntöönpanoa koskevan päätöksen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Asian käsittelyssä noudatetaan, mitä pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n 2 momentissa ja 7 luvun 15 §:ssä sekä tässä laissa säädetään.

11 §

Määräyksen antamiseen toimivaltaiset viranomaiset

Jos Suomessa on tutkittavana rikos, jonka selvittämisessä tarpeellinen, puitepäätöksen soveltamisalaan kuuluva todiste sijaitsee toisessa jäsenvaltiossa, esitutkintaviranomaisen on viipymättä ilmoitettava asiasta *esitutkintalain (/) 5 luvun 1 §:n 1 momentissa* tarkoitetulle syyttäjälle. Esitutkintaviranomaisen on samalla ilmoitettava syyttäjälle näkemyksensä siitä, tulisiko todistetta puitepäätöksen 21 artiklan 2 ja 3 kohdan säännökset huomioon ottaen pyytää puitepäätöksen vai muun Suomen ja asianomaisen jäsenvaltion välillä olevan oikeusapusopimuksen perusteella.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .*

28.

Laki

kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain 7 §:stä muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain (459/1973) 7 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 §

7 §

(uusi)

Poliisin on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle kuolemasta, joka on tapahtunut henkilön ollessa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 2 §:n 6 kohdassa tarkoitetussa säilytystilassa tai muuten poliisin valvonnassa vapautensa menettäneenä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

29.

Laki**Finanssivalvonnasta annetun lain 36 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Finanssivalvonnasta annetun lain (878/2008) 36 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

36 §

36 §

Tutkimuksen ilmaisukielto

Tutkimuksen ilmaisukielto

Finanssivalvonta voi kieltää sitä, joka on läsnä Finanssivalvonnan toimeenpanemassa tarkastuksessa tai jolta Finanssivalvonta on pyytänyt tietoja tai selvityksiä sellaisessa asiassa, joka voi johtaa rikoksen tai rikkomuksen tutkimiseen, antamasta tarkastuksesta tai pyytämistään tiedoista ja selvityksistä tietoa sille, johon tutkimus kohdistuu, tai muulle henkilölle. Kielto on annettava kirjallisena. Kiellon edellytyksiin ja voimassaoloon sovelletaan, mitä esitutkintalain (449/1987) 48 §:ssä säädetään.

Finanssivalvonta voi kieltää sitä, joka on läsnä Finanssivalvonnan toimeenpanemassa tarkastuksessa tai jolta Finanssivalvonta on pyytänyt tietoja tai selvityksiä sellaisessa asiassa, joka voi johtaa rikoksen tai rikkomuksen tutkimiseen, antamasta tarkastuksesta tai pyytämistään tiedoista ja selvityksistä tietoa sille, johon tutkimus kohdistuu, tai muulle henkilölle. Kielto on annettava kirjallisena. Kiellon edellytyksiin ja voimassaoloon sovelletaan, mitä *esitutkintalain (/) 11 luvun 5 §:ssä* säädetään.

—————
 Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

30.

Laki**kielilain 14 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kielilain (423/2003) 14 §:n 3 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

14 §

14 §

*Asian käsittelykieli rikosasiassa**Asian käsittelykieli rikosasiassa*

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, koskee soveltuvin osin myös syyttäviviranomaisia. Esitutkinnassa käytettävästä kielestä säädetään tarkemmin esitutkintalaissa (449/1987).

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, koskee soveltuvin osin myös syyttäviviranomaisia. Esitutkinnassa käytettävästä kielestä säädetään *esitutkintalaissa* (/).

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

31.

Laki**Metsähallituksen erävalvonnasta annetun lain 9 ja 13 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Metsähallituksen erävalvonnasta annetun lain (1157/2005) 9 §:n 2 momentti ja 13 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

9 §

9 §

Haltuunotto

Haltuunotto

Edellä 1 momentissa tarkoitettu omaisuus, jota ei voida palauttaa haltijalle, on ilman aiheutonta viivytystä, kuitenkin viimeistään seitsemän vuorokauden kuluttua sen pois ottamisesta, luovutettava poliisille poliisilaissa (493/1995) tai, jos kysymys on ampuma-aseista tai ampumatarvikkeista, ampuma-aselaissa säädettyjä toimenpiteitä varten.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu omaisuus, jota ei voida palauttaa haltijalle, on ilman aiheutonta viivytystä, kuitenkin viimeistään seitsemän vuorokauden kuluttua sen pois ottamisesta, luovutettava poliisille *poliisilaissa* (/) tai, jos kysymys on ampuma-aseista tai ampumatarvikkeista, ampuma-aselaissa säädettyjä toimenpiteitä varten.

13 §

13 §

Esitutinnan toimittaminen

Esitutinnan toimittaminen

Erätarkastaja toimittaa tässä laissa tarkoitetun rikosasian selvittämiseksi esitutkintalain (449/1987) 44 §:ssä tarkoitetun suppean esitutkinnan, jos asia on yksinkertainen ja selvä eikä teosta ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Esitutkinnassa noudatetaan, mitä siitä erikseen säädetään.

Erätarkastaja toimittaa tässä laissa tarkoitetun rikosasian selvittämiseksi *esitutkintalain* (/) *11 luvun 2 §:ssä* tarkoitetun suppean esitutkinnan, jos asia on yksinkertainen ja selvä eikä teosta ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Esitutkinnassa noudatetaan, mitä siitä erikseen säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

32.

Laki**huumausainelain 43 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan huumausainelain (373/2008) 43 § seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

43 §

43 §

*Takavarikoiminen**Takavarikoiminen*

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on takavarikoitava huumausaine, joka on luovutettu poliisille taikka tull- tai rajavartiolaitosomaiselle 8 §:n perusteella tai jonka hallussapitoon ei muutoin ole oikeutta tämän lain nojalla, mutta jonka hallussapito ei ole rangaistavaa. Takavarikkoa toteutettaessa on noudatettava, mitä pakkokeinolain (450/1987) 4 luvun 9 §:ssä säädetään pöytäkirjasta ja todistuksesta sekä 4 luvun 11 §:ssä takavarikon kumoamisesta.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on takavarikoitava huumausaine, joka on luovutettu poliisille taikka tull- tai rajavartiolaitosomaiselle 8 §:n perusteella tai jonka hallussapitoon ei muutoin ole oikeutta tämän lain nojalla, mutta jonka hallussapito ei ole rangaistavaa. Takavarikkoa toteutettaessa on noudatettava, mitä *pakkokeinolain (/) 7 luvun 12 §:ssä* säädetään pöytäkirjasta ja *14 §:ssä* takavarikon kumoamisesta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

33.

Laki**asevelvollisuuslain 65 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan asevelvollisuuslain (1438/2007) 65 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

65 §

65 §

Huumausaineen käyttöä selvittävä tutkimus

Huumausaineen käyttöä selvittävä tutkimus

Palveluksessa oleva asevelvollinen voidaan määrätä tutkimukseen 1 momentissa tarkoitettua edellytyksistä riippumatta, jos on perusteltua aihetta epäillä, että hän on huumausaineen vaikutuksen alaisena palveluksessa tai että hän on riippuvainen huumeista. Tutkimuksesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 9 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

Palveluksessa oleva asevelvollinen voidaan määrätä tutkimukseen 1 momentissa tarkoitettua edellytyksistä riippumatta, jos on perusteltua aihetta epäillä, että hän on huumausaineen vaikutuksen alaisena palveluksessa tai että hän on riippuvainen huumeista. Tutkimuksesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan *pakkokeinolain (/) 8 luvun 29 §:ssä* tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .*

34.

Laki

Euroopan yhteisön rajan yli kuljetettavan käteisrahan valvonnasta annetun lain 5 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Euroopan yhteisön rajan yli kuljetettavan käteisrahan valvonnasta annetun lain (653/2007) 5 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 §

5 §

Tarkastusoikeus

Tarkastusoikeus

Asetuksen 3 artiklassa säädetyn ilmoittamisvelvollisuuden noudattamisen tarkastamiseksi toimivaltaisella viranomaisella on oikeus toimittaa myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilöntarkastus, jos henkilöä todennäköisin syin epäillään asetuksen 3 artiklassa säädetyn ilmoittamisvelvollisuuden noudattamatta jättämisestä. Toimenpiteestä päättää tullimies, jolla on oikeus päättää tullilain 15 §:ssä tarkoitettusta henkilöntarkastuksesta, päällystöön kuuluva poliisimies taikka pidättämiseen oikeutettu rajavartiolaitoksen virkamies tai vähintään majurin arvoinen rajavartiomies. Muutoin noudatetaan soveltuvin osin, mitä henkilöntarkastuksesta säädetään pakkokeinolaissa (450/1987).

Asetuksen 3 artiklassa säädetyn ilmoittamisvelvollisuuden noudattamisen tarkastamiseksi toimivaltaisella viranomaisella on oikeus toimittaa myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilöntarkastus, jos henkilöä todennäköisin syin epäillään asetuksen 3 artiklassa säädetyn ilmoittamisvelvollisuuden noudattamatta jättämisestä. Toimenpiteestä päättää tullimies, jolla on oikeus päättää tullilain 15 §:ssä tarkoitettusta henkilöntarkastuksesta, päällystöön kuuluva poliisimies taikka pidättämiseen oikeutettu rajavartiolaitoksen virkamies tai vähintään majurin arvoinen rajavartiomies. Muutoin noudatetaan soveltuvin osin, mitä henkilöntarkastuksesta säädetään *pakkokeinolaissa* (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

35.

Laki**sotilaskurinpitolain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan sotilaskurinpitolain (331/1983) 15 ja 20 §, 25 §:n 1 momentti, 25 a §:n 1 momentti sekä 28 §:n 3 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 15 ja 20 § laissa 652/1991, 25 §:n 1 momentti ja 28 §:n 3 momentti laissa 1259/1988 sekä 25 a §:n 1 momentti laissa 991/1997, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

15 §

Sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettuihin rikoksiin sovellettavista ja 27 §:ssä mainituista pakkokeinoista ja niiden käyttämiseen oikeutetuista viranomaisista on yleisen lain säännösten ohella voimassa, mitä tässä laissa säädetään.

15 §

Sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettuihin rikoksiin sovellettavista ja 27 §:ssä mainituista pakkokeinoista ja niiden käyttämiseen oikeutetuista viranomaisista on *pakkokeinolain* (/) säännösten ohella voimassa, mitä tässä laissa säädetään.

20 §

Vangitsemisesta säädetään pakkokeinolaissa (450/87).

20 §

Vangitsemisesta säädetään pakkokeinolaissa.

25 §

Takavarikon ja etsinnän saa pakkokeinolaissa (450/87) mainittujen viranomaisten lisäksi määrätä toimitettavaksi pidättämiseen oikeutettu sotilasviranomainen.

25 §

Takavarikon ja etsinnän saa pakkokeinolaissa mainittujen viranomaisten lisäksi määrätä toimitettavaksi pidättämiseen oikeutettu sotilasviranomainen.

25 a §

Tämän lain 18 §:ssä tarkoitettu kiinniottamiseen oikeutettu sotilas saa määrätä puolustusvoimissa palvelevan moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitettussa tehtävässä toimivan henkilön kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Koe voidaan tehdä ajotehtävää tai muuta rikoslain 23 luvussa tarkoitettua tehtävää suorittavalle taik-

25 a §

Tämän lain 18 §:ssä tarkoitettu kiinniottamiseen oikeutettu sotilas saa määrätä puolustusvoimissa palvelevan moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitettussa tehtävässä toimivan henkilön kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Koe voidaan tehdä ajotehtävää tai muuta rikoslain 23 luvussa tarkoitettua tehtävää suorittavalle

ka tällaiseen tehtävään ryhtyvälle. Kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan pakkokeinolain 5 luvun 9 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

taikka tällaiseen tehtävään ryhtyvälle. Kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan pakkokeinolain 8 luvun 29 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

28 §

Jos sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettua rikosta koskeva asia käsitellään kurinpitomennettelyssä, esitutkinta saadaan rikoksesta säädetystä rangaistuksesta riippumatta toimittaa suppeana. Suppeaan esitutkintaan sovelletaan tällöin, mitä esitutkintalain (449/87) 44 §:n 2 ja 3 momentissa on säädetty.

28 §

Jos sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettua rikosta koskeva asia käsitellään kurinpitomennettelyssä, esitutkinta saadaan rikoksesta säädetystä rangaistuksesta riippumatta toimittaa suppeana. Suppeaan esitutkintaan sovelletaan tällöin, mitä *esitutkintalain* (/) 11 luvun 2 §:ssä säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .

36.

Laki**puolustusvoimista annetun lain 19 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan puolustusvoimista annetun lain (551/2007) 19 §:n 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

19 §

19 §

*Henkilöllisyyden selvittäminen, henkilön
 poistaminen ja kiinniotto-oikeus*

*Henkilöllisyyden selvittäminen, henkilön
 poistaminen ja kiinniotto-oikeus*

Jokamiehen kiinniotto-oikeudesta säädetään pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 1 §:ssä. Kiinni otettu muu kuin rikoslain 45 luvun alainen henkilö on viipymättä luovutettava poliisille. Sama koskee rikoslain 45 luvun alaista henkilöä, joka on syyllistynyt muuhun kuin sotilasoikeudenkäyntilain (326/1983) 2 §:ssä tarkoitettuun rikokseen. Jollei kiinni otettua voida luovuttaa poliisille viimeistään kuuden tunnin kuluttua kiinniottamisesta, on hänet päästettävä heti vapaaksi.

Yleisestä kiinniotto-oikeudesta säädetään pakkokeinolain (/) 2 luvun 2 §:ssä. Kiinni otettu muu kuin rikoslain 45 luvun alainen henkilö on viipymättä luovutettava poliisille. Sama koskee rikoslain 45 luvun alaista henkilöä, joka on syyllistynyt muuhun kuin sotilasoikeudenkäyntilain (326/1983) 2 §:ssä tarkoitettuun rikokseen. Jollei kiinni otettua voida luovuttaa poliisille viimeistään kuuden tunnin kuluttua kiinniottamisesta, hänet on päästettävä heti vapaaksi.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .*

37.

Laki**sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetun lain 28 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetun lain (211/2006) 28 §:n 2 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

28 §

28 §

*Rikosoikeudellinen vastuu**Rikosoikeudellinen vastuu*

Pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 14 §:n 1 momentissa säädettyä määräaikaa pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi ottamista varten pidennetään pidätetyn kuljettamiseen kriisinhallintaoperaation toimialueelta Suomeen tai tuomioistuimen jäsenen matkaan Suomesta toimialueelle käytetyllä ajalla.

Pakkokeinolain (/) 3 luvun 5 §:n 1 momentissa säädettyä määräaikaa pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi ottamista varten pidennetään pidätetyn kuljettamiseen kriisinhallintaoperaation toimialueelta Suomeen tai tuomioistuimen jäsenen matkaan Suomesta toimialueelle käytetyllä ajalla.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

38.

Laki**aluevalvontalain 27 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan aluevalvontalain (755/2000) 27 §:n 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

27 §

27 §

*Henkilöllisyyden selvittäminen ja henkilön
kiinniottaminen*

*Henkilöllisyyden selvittäminen ja henkilön
kiinniottaminen*

Kiinni otettu on päästettävä vapaaksi heti, kun tarvittavat 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetut tiedot on saatu tai 2 momentin 2 kohdassa sanottu tarkoitus on saavutettu. Kiinni otettu on kuitenkin päästettävä vapaaksi viimeistään 24 tunnin kuluttua kiinniottamisesta, jollei häntä pidätetä siten kuin pakkokeinoissa (450/1987) säädetään.

Kiinni otettu on päästettävä vapaaksi heti, kun tarvittavat 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetut tiedot on saatu tai 2 momentin 2 kohdassa sanottu tarkoitus on saavutettu. Kiinni otettu on kuitenkin päästettävä vapaaksi viimeistään 24 tunnin kuluttua kiinniottamisesta, jollei häntä pidätetä siten kuin pakkokeinoissa (/) säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

39.

Laki**eläinsuojelulain 47 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan eläinsuojelulain (247/1996) 47 §, sellaisena kuin se on laissa 891/2001, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

47 §

47 §

*Takavarikko**Takavarikko*

Eläimen sekä edellä 12 §:ssä tarkoitetun laitteen, välineen ja aineen takavarikosta on voimassa, mitä pakkokeinolaissa (450/1987) säädetään. Sen estämättä, mitä pakkokeinolain 4 luvun 10 §:ssä säädetään takavarikoidun esineen säilyttämisestä, saadaan takavarikoitu eläin heti lopettaa, myydä tai muutoin luovuttaa, jos sen arvo on vähäinen tai jos sen hoidon järjestäminen ei ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista.

Eläimen sekä edellä 12 §:ssä tarkoitetun laitteen, välineen ja aineen takavarikosta on voimassa, mitä *pakkokeinolaissa (/)* säädetään. Sen estämättä, mitä pakkokeinolain 7 luvun 13 §:ssä säädetään *takavarikon kohteen* säilyttämisestä, saadaan takavarikoitu eläin heti lopettaa, myydä tai muutoin luovuttaa, jos sen arvo on vähäinen tai jos sen hoidon järjestäminen ei ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .*

40.

Laki**eläinten kuljetuksesta annetun lain 33 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan eläinten kuljetuksesta annetun lain (1429/2006) 33 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

33 §

33 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammatillisaisuudesta tai taloudellisesta asemasta taikka yksityisen henkilökohtaisista oloista luovuttaa:

1) syyttäjä- ja poliisiviranomaisille pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettun rikoksen selvittämiseksi;

2) Elintarviketurvallisuusvirastolle ja valvontaviranomaiselle tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten; sekä

3) Euroopan yhteisön lainsäädännössä tai Suomea sitovassa kansainvälisessä sopimuksessa tarkoitetuille ulkomaisille toimielimille ja tarkastajille Euroopan yhteisön lainsäädännön tai sopimuksen niin edellyttäessä.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammatillisaisuudesta tai taloudellisesta asemasta taikka yksityisen henkilökohtaisista oloista luovuttaa:

1) syyttäjä- ja poliisiviranomaisille *pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä* tarkoitettun rikoksen selvittämiseksi;

2) Elintarviketurvallisuusvirastolle ja valvontaviranomaiselle tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten; sekä

3) Euroopan yhteisön lainsäädännössä tai Suomea sitovassa kansainvälisessä sopimuksessa tarkoitetuille ulkomaisille toimielimille ja tarkastajille Euroopan yhteisön lainsäädännön tai sopimuksen niin edellyttäessä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

41.

Laki

kasvinsuojeluaineista annetun lain 36 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kasvinsuojeluaineista annetun lain (1259/2006) 36 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

36 §

36 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammatillisuudesta tai taloudellisesta asemasta luovuttaa:

1) syyttäjä- ja poliisiviranomaisille pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 1 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi;

2) 28 §:ssä ja 29 §:n 1 momentissa tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten;

3) yhteisön lainsäädännössä tai Suomea sitovassa kansainvälisessä sopimuksessa tarkoitetuille ulkomaisille toimielimille ja tarkastajille, kun yhteisön lainsäädännössä tai sopimuksessa niin edellytetään.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammatillisuudesta tai taloudellisesta asemasta luovuttaa:

1) syyttäjä- ja poliisiviranomaisille *pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä* tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi;

2) 28 §:ssä ja 29 §:n 1 momentissa tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten;

3) yhteisön lainsäädännössä tai Suomea sitovassa kansainvälisessä sopimuksessa tarkoitetuille ulkomaisille toimielimille ja tarkastajille, kun yhteisön lainsäädännössä tai sopimuksessa niin edellytetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

42.

Laki**lannoitevalmistelain 27 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lannoitevalmistelain (539/2006) 27 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

27 §

27 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta taikka taloudellisesta asemasta luovuttaa:

1) syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 1 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi;

2) tämän lain 17 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille ja 18 §:n 1 momentissa tarkoitetuille tarkastajille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten; sekä

3) EY:n lainsäädännössä tai muussa Suomea sitovassa kansainvälisessä sopimuksessa tarkoitetuille ulkomaisille toimielimille ja tarkastajille EY:n lainsäädännön tai sopimuksen niin edellyttäessä.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta taikka taloudellisesta asemasta luovuttaa:

1) syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle *pakkokeinolain* (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi;

2) tämän lain 17 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille ja 18 §:n 1 momentissa tarkoitetuille tarkastajille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten; sekä

3) EY:n lainsäädännössä tai muussa Suomea sitovassa kansainvälisessä sopimuksessa tarkoitetuille ulkomaisille toimielimille ja tarkastajille EY:n lainsäädännön tai sopimuksen niin edellyttäessä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

43.

Laki

kasvinterveyden suojelemisesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kasvinterveyden suojelemisesta 18 päivänä heinäkuuta 2003 annetun lain (702/2003) 24 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

24 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suorittaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta taikka taloudellisesta asemasta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 1 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 13 ja 14 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Ehdotus

24 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suorittaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta taikka taloudellisesta asemasta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle *pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä* tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 13 ja 14 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

44.

Laki**hukkakauran torjunnasta annetun lain 16 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hukkakauran torjunnasta annetun lain (185/2002) 16 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

16 §

16 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suorittaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön taloudellisesta asemasta taikka liike- tai ammattisalaisuudesta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 3 luvussa tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suorittaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön taloudellisesta asemasta taikka liike- tai ammattisalaisuudesta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle *pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä* tarkoitettun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 3 luvussa tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

45.

Laki

siemenkauppalain 26 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan siemenkauppalain (728/2000) 26 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

26 §

26 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suorittaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön taloudellisesta asemasta taikka liike- tai ammattisalaisuudesta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 15—17 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suorittaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön taloudellisesta asemasta taikka liike- tai ammattisalaisuudesta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle *pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä* tarkoitettun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 15—17 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

46.

Laki**taimiaiaineistolain 9 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan taimiaiaineistolain (1205/1994) 9 §, sellaisena kuin se on laissa 727/2000, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

9 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suorittaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta tai taloudellisesta asemasta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 1 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 7 ja 7 a §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Ehdotus

9 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa säädettyä tehtävää suorittaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta tai taloudellisesta asemasta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle *pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä* tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi sekä tämän lain 7 ja 7 a §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .*

47.

Laki

hevostalouslain 14 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hevostalouslain (796/1993) 14 §, sellaisena kuin se on laissa 670/1999, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

14 §

14 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta tai taloudellisesta asemasta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettun rikoksen selvittämiseksi sekä 11 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta tai taloudellisesta asemasta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettun rikoksen selvittämiseksi sekä 11 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

48.

Laki

kotieläinjalostuslain 14 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan kotieläinjalostuslain (794/1993) 14 §, sellaisena kuin se on laissa 669/1999, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

14 §

14 §

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta tai taloudellisesta asemasta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain 5 luvun 1 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi sekä 10 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetyn salassapitovelvollisuuden estämättä saa tässä laissa tarkoitettua tehtävää suoritettaessa saatuja tietoja yksityisen tai yhteisön liike- tai ammattisalaisuudesta tai taloudellisesta asemasta luovuttaa syyttäjä- ja poliisiviranomaiselle pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi sekä 10 §:ssä tarkoitetuille viranomaisille tämän lain mukaisten tehtävien suorittamista varten.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

49.

Laki

passilain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan passilain (671/2006) 6 §:n 1 ja 3 momentti, 10 §:n 2 momentti, 15 §:n 2 momentti, 22 §, 24 §:n 3 momentti ja 25 §:n 4 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 6 §:n 3 momentti, 10 §:n 2 momentti, 15 §:n 2 momentti ja 22 § laissa 456/2009, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 §

6 §

Passin hakeminen

Passin hakeminen

Passia on haettava kirjallisesti ja hakemukseen on liitettävä hakijan kasvokuva, josta hakija on hyvin tunnistettavissa. Passihakemus on jätettävä henkilökohtaisesti *kihlakunnan poliisilaitokseen*. Helsinki-Vantaan lentoasemalla myönnettävää passia koskeva hakemus voidaan jättää lentoasemalla myös liikkuvalla poliisille. Hakijan on hakiessaan passia esitettävä tunnistamisasiakirjana poliisin myöntämä voimassa oleva henkilöllisyystä osoittava asiakirja. Jollei hakijalla ole esittää tunnistamisasiakirjaa, poliisi suorittaa tunnistamisen. Passin saa noutaa passihakijan valtuuttama henkilö. Passi lähetetään hakijan pyynnöstä myös postitse.

Passia on haettava kirjallisesti ja hakemukseen on liitettävä hakijan kasvokuva, josta hakija on hyvin tunnistettavissa. Passihakemus on jätettävä henkilökohtaisesti poliisilaitokselle. Helsinki-Vantaan lentoasemalla myönnettävää passia koskeva hakemus voidaan jättää lentoasemalla myös liikkuvalla poliisille. Hakijan on hakiessaan passia esitettävä tunnistamisasiakirjana poliisin myöntämä voimassa oleva henkilöllisyyttä osoittava asiakirja. Jollei hakijalla ole esittää tunnistamisasiakirjaa, poliisi suorittaa tunnistamisen. Passin saa noutaa passihakijan valtuuttama henkilö. Passi lähetetään hakijan pyynnöstä myös postitse.

Diplomaattipassia ja virkapassia haetaan kirjallisesti ulkoasiainministeriöltä. Hakemuksen voi erityisistä syistä jättää myös I momentissa tarkoitettuun kihlakunnan poliisilaitokseen.

Diplomaattipassia ja virkapassia haetaan kirjallisesti ulkoasiainministeriöltä. Hakemuksen voi erityisistä syistä jättää myös I momentissa *tarkoitettulle poliisilaitokselle*.

10 §

Passin myöntäminen

Passin myöntää *kihlakunnan* poliisilaitos. Helsinki-Vantaan lentoasemalla passin voi myöntää myös liikkuva poliisi. Ulkomailla olevalle Suomen kansalaiselle passin myöntää Suomen suurlähetystö tai lähetetyn virkamiehen johtama konsulaatti taikka sellainen muu Suomen edustusto, jossa palvelevan nimetyn Suomen kansalaisen ulkoasiainministeriö on oikeuttanut antamaan passeja. Diplomaattipassin ja virkapassin myöntää ulkoasiainministeriö.

10 §

Passin myöntäminen

Passin myöntää poliisilaitos. Helsinki-Vantaan lentoasemalla passin voi myöntää myös liikkuva poliisi. Ulkomailla olevalle Suomen kansalaiselle passin myöntää Suomen suurlähetystö tai lähetetyn virkamiehen johtama konsulaatti taikka sellainen muu Suomen edustusto, jossa palvelevan nimetyn Suomen kansalaisen ulkoasiainministeriö on oikeuttanut antamaan passeja. Diplomaattipassin ja virkapassin myöntää ulkoasiainministeriö.

15 §

Passin myöntämisen esteet

Passia ei myönnetä sille, joka on määrätty pakkokeinolain (450/1987) 2 luvun 1 §:ssä tarkoitettuun matkustuskieltoon taikka konkurssilain (120/2004) 4 luvun 8 tai 9 §:ssä tarkoitettuun maastapoistumiskieltoon.

15 §

Passin myöntämisen esteet

Passia ei myönnetä sille, joka on määrätty konkurssilain (120/2004) 4 luvun 8 tai 9 §:ssä tarkoitettuun maastapoistumiskieltoon. *Passin myöntämisestä matkustuskieltoon määrätyle säädetään pakkokeinolain (/) 5 luvun 3 §:ssä.*

22 §

Passin peruuttaminen

Passin peruuttaa *kihlakunnan* poliisilaitos tai passin myöntänyt viranomainen.

22 §

Passin peruuttaminen

Passin peruuttaa poliisilaitos tai passin myöntänyt viranomainen.

24 §

Edellytykset passin ottamiselle viranomaisen haltuun

Matkustuskieltoon määrätyn henkilön passin luovuttamisesta poliisille ilman peruuttamispäätöstä säädetään pakkokeinolain 2 luvun 2 §:n 3 momentissa. Maastapoistumiskieltoon määrätyn henkilön passin luovuttamisesta poliisin haltuun säädetään konkurssi-

24 §

Edellytykset passin ottamiselle viranomaisen haltuun

Matkustuskieltoon määrätyn henkilön passin luovuttamisesta poliisille ilman peruuttamispäätöstä säädetään pakkokeinolain 5 luvun 2 §:n 1 momentin 7 kohdassa. Maastapoistumiskieltoon määrätyn henkilön passin luovuttamisesta poliisin haltuun säädetään

Voimassa oleva laki

lain 4 luvun 8 §:n 3 momentissa.

25 §

Passin ottaminen viranomaisen haltuun

Viranomaisen haltuun otettu passi on viipymättä toimitettava passinhaltijan kotikunnan *kihlakunnan* poliisilaitokselle tai sen myöntäneelle viranomaiselle. Poliisimiehellä, rajavartiomiehellä tai muulla passintarkastajana toimivalla virkamiehellä on passin haltuun ottamiseksi oikeus tehdä henkilöntarkastus.

konkurssilain 4 luvun 8 §:n 3 momentissa.

25 §

Passin ottaminen viranomaisen haltuun

Viranomaisen haltuun otettu passi on viipymättä toimitettava passinhaltijan kotikunnan poliisilaitokselle tai sen myöntäneelle viranomaiselle. Poliisimiehellä, rajavartiomiehellä tai muulla passintarkastajana toimivalla virkamiehellä on passin haltuun ottamiseksi oikeus tehdä henkilöntarkastus.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

50.

Laki**Suomen talousvyöhykkeestä annetun lain 21 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan Suomen talousvyöhykkeestä annetun lain (1058/2004) 21 §, sellaisena kuin se on laissa 1682/2009, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

21 §

Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttäminen

Tässä laissa tarkoitettujen talousvyöhykkeellä tehtyjen rikosten perusteella saadaan käyttää pakkokeinoja sen mukaan kuin pakkokeinolaissa (450/1987) säädetään. Kun tutkitaan merenkulun ympäristönsuojelulain 13 luvun 3 §:ssä tarkoitettua ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehtyä tekoa, pakkokeinojen käyttämisen edellytyksiin sovelletaan, mitä merenkulun ympäristönsuojelulain 13 luvun 5 §:ssä säädetään.

Ehdotus

21 §

Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttäminen

Tässä laissa tarkoitettujen talousvyöhykkeellä tehtyjen rikosten perusteella saadaan käyttää pakkokeinoja sen mukaan kuin *pakkokeinolaissa (/)* säädetään. Kun tutkitaan merenkulun ympäristönsuojelulain 13 luvun 3 §:ssä tarkoitettua ulkomaiselta alukselta Suomen talousvyöhykkeellä tehtyä tekoa, pakkokeinojen käyttämisen edellytyksiin sovelletaan, mitä merenkulun ympäristönsuojelulain 13 luvun 5 §:ssä säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

51.

Laki

sähköisen viestinnän tietosuojalain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan sähköisen viestinnän tietosuojalain (516/2004) 36 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on osaksi laissa 686/2009, ja
muutetaan 14 a §:n 1 momentti, 14 b §:n 2 momentti ja 14 c §:n 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 343/2008, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

14 a §

14 a §

*Velvollisuus säilyttää tiedot viranomaistarpeita varten**Velvollisuus säilyttää tiedot viranomaistarpeita varten*

Sen estämättä, mitä tässä luvussa säädetään tunnistamistietojen käsittelystä, teletoimintailmoituksen antamiseen velvollisen palveluyrityksen on huolehdittava jäljempänä säädettyin edellytyksin, että yleisesti saatavilla olevien sähköisten viestintäpalvelujen tai yleisten viestintäverkkojen yhteydessä tuotettavien tai käsiteltävien tietojen säilyttämisestä ja direktiivin 2002/58/EY muuttamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/24/EY 5 artiklassa tarkoitetut tiedot säilytetään 12 kuukauden ajan viestinnän päivämäärästä. Näitä tietoja saa käyttää ainoastaan pakkokeinolain (450/1987) 5 a luvun 3 §:n 1 momentissa mainittujen rikosten tutkimiseksi, selvittämiseksi ja syyteharkintaan saattamiseksi.

Sen estämättä, mitä tässä luvussa säädetään tunnistamistietojen käsittelystä, teletoimintailmoituksen antamiseen velvollisen palveluyrityksen on huolehdittava jäljempänä säädettyin edellytyksin, että yleisesti saatavilla olevien sähköisten viestintäpalvelujen tai yleisten viestintäverkkojen yhteydessä tuotettavien tai käsiteltävien tietojen säilyttämisestä ja direktiivin 2002/58/EY muuttamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/24/EY 5 artiklassa tarkoitetut tiedot säilytetään 12 kuukauden ajan viestinnän päivämäärästä. Näitä tietoja saa käyttää ainoastaan *pakkokeinolain (/) 10 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettujen rikosten* tutkimiseksi, selvittämiseksi ja syyteharkintaan saattamiseksi.

14 b §

14 b §

*Viranomaistarpeita varten säilytettävien tietojen käsittelyssä noudatettavat velvoitteet ja menettelytavat**Viranomaistarpeita varten säilytettävien tietojen käsittelyssä noudatettavat velvoitteet ja menettelytavat*

Säilytysvelvollisuuden toteuttamisesta ja siihen varautumisesta aiheutuvien kustannusten korvaamiseen sovelletaan viestintämarkkinalain 98 §:ää. Määräyksestä säilyttää data

Säilytysvelvollisuuden toteuttamisesta ja siihen varautumisesta aiheutuvien kustannusten korvaamiseen sovelletaan viestintämarkkinalain 98 §:ää. Määräyksestä säilyttää data

yksittäisen tutkittavana olevan rikoksen selvittämiseksi säädetään pakkokeinolain 4 luvun 4 b ja 4 c §:ssä.

yksittäisen tutkittavana olevan rikoksen selvittämiseksi säädetään pakkokeinolain 8 luvun 23—25 §:ssä.

14 c §

Viranomaistarpeita varten säilytettävien tietojen käyttöä koskeva tilastointi

14 c §

Viranomaistarpeita varten säilytettävien tietojen käyttöä koskeva tilastointi

Sisäasiainministeriön tulee ottaa erityisesti huomioon edellä 1 momentissa tarkoitetut tilastot poliisilain (493/1995), pakkokeinolain tai muun lain perusteella eduskunnan oikeusasiamiehelle televalvonnan ja telekuuntelun käytöstä antamissaan kertomuksissa.

Sisäasiainministeriön tulee ottaa erityisesti huomioon edellä 1 momentissa tarkoitetut tilastot *poliisilain* (/), pakkokeinolain tai muun lain perusteella eduskunnan oikeusasiamiehelle televalvonnan ja telekuuntelun käytöstä antamissaan kertomuksissa.

36 §

Eräiden muiden viranomaisten tiedonsaanti-oikeus

36 §

Eräiden muiden viranomaisten tiedonsaanti-oikeus

Poliisilla on 5 §:ssä säädetyn vaitiolovelvollisuuden estämättä oikeus saada teleyritykseltä:

(kumotaan)

1) rikoslain 16 luvun 9 a §:ssä tarkoitetun lähestymiskiellon rikkomisen, 17 luvun 13 §:n 2 kohdassa tarkoitetun ilkeilyn tai 24 luvun 1 §:n 3 kohdassa tarkoitetun kotirauhan rikkomisen selvittämiseksi tarvittavia tunnistamistietoja liittymään otetuista yhteyksistä asianomistajan ja sen suostumuksella, jonka hallinnassa liittymä on; sekä

2) tilaajan tai päätelaitteen omistajan suostumuksella matkaviestimestä lähetettyjä viestejä koskevat tunnistamistiedot siltä osin kuin se on tarpeen sellaisen rikoksen selvittämiseksi, jonka johdosta matkaviestin tai siinä käytetty liittymä on oikeudettomasti toisen hallussa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

52.

Laki

sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 17 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (460/2003) 17 §:n 1 ja 4 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

17 §

17 §

Verkkoviestin tunnistamistietojen luovuttaminen

Verkkoviestin tunnistamistietojen luovuttaminen

Tuomioistuin voi pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 6 §:n 1 kohdassa tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen, virallisen syyttäjän tai asianomistajan vaatimuksesta määrätä lähettimen, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjän luovuttamaan verkkoviestin lähettäjän selvittämisessä tarpeelliset tunnistamistiedot vaatimuksen esittäjälle, jos on todennäköisiä syitä epäillä viestin olevan sisällöltään sellainen, että sen toimittaminen yleisön saataville on säädetty rangaistavaksi. Asianomistajalle tunnistamistiedot saa kuitenkin määrätä luovutettaviksi vasta, kun hän saa itse nostaa syytteen rikoksesta. Vaatimus on esitettävä laitteen ylläpitäjän kotipaikan tai Helsingin käräjäoikeudelle kolmen kuukauden kuluessa vaatimuksen perusteena olevan viestin julkaisemisesta. Tuomioistuin voi asettaa luovuttamisvelvoitteen tehosteeksi uhkasakon.

Tuomioistuin voi *pakkokeinolain (/) 2 luvun 9 §:n 1 kohdassa* tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen, virallisen syyttäjän tai asianomistajan vaatimuksesta määrätä lähettimen, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjän luovuttamaan verkkoviestin lähettäjän selvittämisessä tarpeelliset tunnistamistiedot vaatimuksen esittäjälle, jos on todennäköisiä syitä epäillä viestin olevan sisällöltään sellainen, että sen toimittaminen yleisön saataville on säädetty rangaistavaksi. Asianomistajalle tunnistamistiedot saa kuitenkin määrätä luovutettaviksi vasta, kun hän saa itse nostaa syytteen rikoksesta. Vaatimus on esitettävä laitteen ylläpitäjän kotipaikan tai Helsingin käräjäoikeudelle kolmen kuukauden kuluessa vaatimuksen perusteena olevan viestin julkaisemisesta. Tuomioistuin voi asettaa luovuttamisvelvoitteen tehosteeksi uhkasakon.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun laitteen ylläpitäjällä on oikeus saada valtion varoista korvaus tässä pykälässä tarkoitettujen tunnistamistietojen luovuttamisesta aiheutuneista kohtuullisista välittömistä kustannuksista. Korvauksen maksamisesta päättää tutkinnan suorittaneen *kihlakunnan* poliisilaitoksen päällikkö tai poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö. Päätökseen haetaan valittamalla

Edellä 1 momentissa tarkoitetun laitteen ylläpitäjällä on oikeus saada valtion varoista korvaus tässä pykälässä tarkoitettujen tunnistamistietojen luovuttamisesta aiheutuneista kohtuullisista välittömistä kustannuksista. Korvauksen maksamisesta päättää tutkinnan suorittaneen poliisilaitoksen päällikkö tai poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö. Päätökseen haetaan valittamalla muutosta

muutosta hallinto-oikeudelta noudattaen, mitä hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Asianomistaja vastaa kuitenkin kustannuksista silloin, kun tiedot tuomioistuimen määräyksen mukaisesti luovutetaan hänelle.

hallinto-oikeudelta noudattaen, mitä hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Asianomistaja vastaa kuitenkin kustannuksista silloin, kun tiedot tuomioistuimen määräyksen mukaisesti luovutetaan hänelle.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

53.

Laki

viestintämarkkinalain 95 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan viestintämarkkinalain (393/2003) 95 §, sellaisena kuin se on laissa 152/2004,
seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

95 §

95 §

Teleyrityksen velvollisuus varustaa järjestelmänsä telekuuntelua ja televalvontaa varten

Teleyrityksen velvollisuus varustaa järjestelmänsä telekuuntelua ja televalvontaa varten

Teleyrityksen on varustettava viestintäverkkonsa ja viestintäpalvelunsa sellaisilla teknisillä apuvälineillä ja ominaisuuksilla, että pakkokeinolaissa (450/1987), poliisilaissa (493/1995) ja Brysselissä 29 päivänä toukokuuta 2000 keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyssä yleissopimuksessa tarkoitettu telekuuntelu ja televalvonta on mahdollista suorittaa.

Teleyrityksen on varustettava viestintäverkkonsa ja viestintäpalvelunsa sellaisilla teknisillä apuvälineillä ja ominaisuuksilla, että pakkokeinolaissa (/), poliisilaissa (/) ja Brysselissä 29 päivänä toukokuuta 2000 keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyssä yleissopimuksessa tarkoitettu telekuuntelu ja televalvonta on mahdollista suorittaa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

54.

Laki**radiotaajuuksista ja telelaitteista annetun lain 35 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan radiotaajuuksista ja telelaitteista annetun lain (1015/2001) 35 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 399/2003, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

35 §

Virka-apu

Ehdotus

35 §

Virka-apu

 Jos on painavia perusteita epäillä, että tietyssä kotirauhan piiriin kuuluvassa paikassa on tehty rikoslain 38 luvun 7 §:ssä taikka tämän lain 39 §:n 1 momentin 2 tai 3 kohdassa tarkoitettu rikos, lainvastaisen radiolaitteen tai telepäätelaitteen löytämiseksi tai rikoksen selvittämiseksi saadaan toimittaa kotietsintä ja henkilöntarkastus sen estämättä, mitä pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 1 §:n 1 momentissa ja 10 §:n 1 momentissa säädetään.

 Jos on painavia perusteita epäillä, että tietyssä kotirauhan piiriin kuuluvassa paikassa on tehty rikoslain 38 luvun 7 §:ssä taikka tämän lain 39 §:n 1 momentin 2 tai 3 kohdassa tarkoitettu rikos, lainvastaisen radiolaitteen tai telepäätelaitteen löytämiseksi tai rikoksen selvittämiseksi saadaan toimittaa *yleinen* kotietsintä *tai paikanetsintä sekä* henkilöntarkastus sen estämättä, mitä *pakkokeinolain* (/) 8 luvun 2 §:n 1 momentissa, 4 §:ssä ja 30 §:n 1 momentissa säädetään.

 Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

55.

Laki**yksinoikeudesta integroidun piirin piirimalliin annetun lain 39 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yksinoikeudesta integroidun piirin piirimalliin annetun lain (32/1991) 39 §:n
 2 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

39 §

39 §

*Loukkauksen jatkumisen estäminen**Loukkauksen jatkumisen estäminen*

Integroitu piiri tai muu piirimallin kappale voidaan takavarikoida, milloin teollisoikeusrikoksen voidaan olettaa tapahtuneen. Tällöin on sovellettava, mitä takavarikosta säädetään pakkokeinolaissa (450/1987).

Integroitu piiri tai muu piirimallin kappale voidaan takavarikoida, milloin teollisoikeusrikoksen voidaan olettaa tapahtuneen. Tällöin on sovellettava, mitä takavarikosta säädetään *pakkokeinolaissa (/)*.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

56.

Laki**löytötavaralain 16 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan löytötavaralain (778/1988) 16 §:n 1 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

16 §

16 §

Takavarikoitu löytötavara

Takavarikoitu löytötavara

Jos löytötavara on takavarikoitu pakkokeinonlain (450/1987) nojalla eikä takavarikoidun esineen omistaja nouda esinettä kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun poliisi on ilmoittanut, että hän voi noutaa esineen takavarikon tultua kumotuksi, esineen omistusoikeus siirtyy löytäjälle. Jos omistaja ei ole tiedossa, menetellään niin kuin mainitun lain 4 luvun 17 §:ssä on säädetty. Takavarikoidun löytötavaran omistusoikeuden siirtymisestä löytäjälle on viipymättä ilmoitettava löytäjälle.

Jos löytötavara on takavarikoitu *pakkokeinonlain* (/) nojalla eikä takavarikoidun esineen omistaja nouda esinettä kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun poliisi on ilmoittanut, että hän voi noutaa esineen takavarikon tultua kumotuksi, esineen omistusoikeus siirtyy löytäjälle. Jos omistaja ei ole tiedossa, menetellään niin kuin mainitun lain 7 luvun 23 §:ssä on säädetty. Takavarikoidun löytötavaran omistusoikeuden siirtymisestä löytäjälle on viipymättä ilmoitettava löytäjälle.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .

57.

Laki**ydinenergiain lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan ydinenergiain lain (990/1987) 7 m §:n 2 momentti, 7 o §:n 4 momentti ja 68 a §:n 2 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 7 m §:n 2 momentti ja 7 o §:n 4 momentti laissa 342/2008 ja 68 a §:n 2 momentti laissa 1420/1994, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

7 m §

*Turvavalvonta**Ehdotus*

7 m §

Turvavalvonta

Ydinlaitoksen turvaamisen varmistamiseksi on ydinlaitoksella työskentelevä tai siellä asioiva henkilö velvollinen turvaorganisaatioon kuuluvan pyynnöstä suorittamaan alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi tehtävän kokeen. Koe tehdään siten kuin pakkokeinolain (450/1987) 6 luvun 3 §:ssä säädetään. Työntekijän velvollisuudesta esittää huumausainetestiä koskeva todistus säädetään yksityisyyden suojasta työelämässä annetussa laissa (759/2004).

Ydinlaitoksen turvaamisen varmistamiseksi on ydinlaitoksella työskentelevä tai siellä asioiva henkilö velvollinen turvaorganisaatioon kuuluvan pyynnöstä suorittamaan alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi tehtävän kokeen. Koe tehdään siten kuin *pakkokeinolain (/) 9 luvun 2 §:ssä* säädetään. Työntekijän velvollisuudesta esittää huumausainetestiä koskeva todistus säädetään yksityisyyden suojasta työelämässä annetussa laissa (759/2004).

7 o §

Voimakeinojen käyttö

Poliisilain (493/1995) 27 §:ssä säädetään poliisimiestä tilapäisesti avustavan henkilön oikeudesta voimakeinojen käyttöön.

7 o §

Voimakeinojen käyttö

Poliisilain (/) 2 luvun 17 §:n 3 momentissa säädetään poliisimiestä tilapäisesti avustavan henkilön oikeudesta voimakeinojen käyttöön.

68 a §

*Virka-apu Euratom-sopimuksen noudattami-
seksi*

Edellä 1 momentissa tarkoitettuihin toimenpiteisiin on sovellettava pakkokeinolakia (450/1987), jollei Euratom-sopimuksesta muuta johdu.

68 a §

*Virka-apu Euratom-sopimuksen noudattami-
seksi*

Edellä 1 momentissa tarkoitettuihin toimenpiteisiin on sovellettava pakkokeinolakia, jollei Euratom-sopimuksesta muuta johdu.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

58.

Laki

mallioikeuslain 37 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan mallioikeuslain (221/1971) 37 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 718/1995, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

37 §

37 §

Edellä 1 momentissa tarkoitettu omaisuus voidaan takavarikoida, milloin rikoslain 49 luvun 2 §:ssä tai tämän lain 35 §:ssä mainitun rikoksen voidaan olettaa tapahtuneen. Tällöin on sovellettava, mitä takavarikosta säädetään pakkokeinolaissa (450/1987).

Edellä 1 momentissa tarkoitettu omaisuus voidaan takavarikoida, milloin rikoslain 49 luvun 2 §:ssä tai tämän lain 35 §:ssä mainitun rikoksen voidaan olettaa tapahtuneen. Tällöin on sovellettava, mitä takavarikosta säädetään *pakkokeinolaissa* (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

59.

Laki**patenttilain 59 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan patenttilain (550/1967) 59 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 717/1995,
seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

59 §

59 §

Edellä 1 momentissa tarkoitettu omaisuus voidaan takavarikoida, milloin rikoslain 49 luvun 2 §:ssä tai tämän lain 57 §:ssä mainitun rikoksen voidaan olettaa tapahtuneen. Tällöin on sovellettava, mitä takavarikosta säädetään pakkokeinolaissa (450/1987).

Edellä 1 momentissa tarkoitettu omaisuus voidaan takavarikoida, milloin rikoslain 49 luvun 2 §:ssä tai tämän lain 57 §:ssä mainitun rikoksen voidaan olettaa tapahtuneen. Tällöin on sovellettava, mitä takavarikosta säädetään *pakkokeinolaissa* (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .

60.

Laki

tieliikennelain 92 m §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan tieliikennelain (267/1981) 92 m §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 401/2005, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

92 m §

Tieliikenteen sosiaalilainsäädännön noudattamisen pakkokeinot

Jos on todennäköisiä syitä epäillä, että on tehty 105 a §:ssä tarkoitettu rikkomus, poliisi voi toimittaa pakkokeinolaissa (450/1987) tarkoitetun kotietsinnän ajoneuvossa taikka ajopiirturin levyjen, kuljettajakortin tai ajopäiväkirjan todennäköisessä säilytyspaikassa levyn, kortin tai ajopäiväkirjan löytämiseksi sen estämättä, mitä pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentissa säädetään.

Ehdotus

92 m §

Tieliikenteen sosiaalilainsäädännön noudattamisen pakkokeinot

Jos on todennäköisiä syitä epäillä, että on tehty 105 a §:ssä tarkoitettu rikkomus, poliisi voi toimittaa *pakkokeinolaissa* (/) tarkoitetun *yleisen* kotietsinnän tai *paikanetsinnän* ajoneuvossa taikka ajopiirturin levyjen, kuljettajakortin tai ajopäiväkirjan todennäköisessä säilytyspaikassa levyn, kortin tai ajopäiväkirjan löytämiseksi sen estämättä, mitä pakkokeinolain 8 luvun 2 §:n 1 momentissa ja 4 §:ssä säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

61.

Laki

yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain 50 ja 50 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain (282/2002) 50 §:n 2 momentti ja 50 a §, sellaisena kuin niistä on 50 a § laissa 105/2007, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

50 §

50 §

*Vartijaksi ja turvasuojaajaksi hyväksymisen
väliaikainen peruuttaminen*

*Vartijaksi ja turvasuojaajaksi hyväksymisen
väliaikainen peruuttaminen*

Jos vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksyminen on peruutettu taikka vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksymisen väliaikaiseen peruuttamiseen on edellytykset, poliisimies voi ottaa vartijakortin tai turvasuojaajakortin haltuunsa sen luovuttamiseksi päällystään kuuluvalla poliisimiehelle, jonka on 14 päivän kuluessa päätettävä, peruutetaanko vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksyminen väliaikaisesti. Poliisimies voi ottaa vartijakortin tai turvasuojaajakortin haltuunsa myös silloin, kun vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksyminen on peruutettu. Vartijakortin tai turvasuojaajakortin pois ottamiseksi voidaan tehdä henkilöntarkastus sen estämättä, mitä pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 10 §:ssä säädetään.

Jos vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksyminen on peruutettu taikka vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksymisen väliaikaiseen peruuttamiseen on edellytykset, poliisimies voi ottaa vartijakortin tai turvasuojaajakortin haltuunsa sen luovuttamiseksi päällystään kuuluvalla poliisimiehelle, jonka on 14 päivän kuluessa päätettävä, peruutetaanko vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksyminen väliaikaisesti. Poliisimies voi ottaa vartijakortin tai turvasuojaajakortin haltuunsa myös silloin, kun vartijaksi tai turvasuojaajaksi hyväksyminen on peruutettu. Vartijakortin tai turvasuojaajakortin pois ottamiseksi voidaan tehdä henkilöntarkastus sen estämättä, mitä pakkokeinolain (/) 8 luvun 30 §:ssä säädetään.

50 a §

50 a §

Poliisitutkinta

Poliisitutkinta

Tämä lain nojalla myönnetyn luvan ja hyväksymisen peruuttamista koskevassa asiassa voidaan tarvittaessa suorittaa poliisilain (493/1995) 4 luvussa säädetty poliisitutkinta.

Tämä lain nojalla myönnetyn luvan ja hyväksymisen peruuttamista koskevassa asiassa voidaan tarvittaessa suorittaa poliisilain (/) 6 luvussa säädetty poliisitutkinta.

Voimassa oleva laki

HE 222/2010 vp
Ehdotus

619

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

62.

Laki**liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä annetun lain 7 ja 8 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä annetun lain (546/1998) 7 ja 8 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 §

7 §

Kotietsintä

Etsintä

Jos on todennäköisiä perusteita epäillä, että on tehty 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettu paljastinlaiterikkomus, voidaan toimittaa pakkokeinolaissa (450/1987) tarkoitettu kotietsintä moottorikäyttöisessä ajoneuvossa tai sen perävaunussa paljastinlaitteen löytämiseksi sen estämättä, mitä pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentissa säädetään.

Kotietsintä voidaan toimittaa vastaavasti myös rakennuksessa, huoneessa tai suljetussa säilytyspaikassa, jos on todennäköisiä perusteita epäillä, että sitä käytetään paljastinlaitteen maahantuontivarastona taikka valmistus-, kaupanpito-, myynti-, luovutus-, huolto-, korjaus- tai asennuspaikkana.

Jos on todennäköisiä perusteita epäillä, että on tehty 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettu paljastinlaiterikkomus, voidaan toimittaa *pakkokeinolaissa (/)* tarkoitettu *yleinen* kotietsintä tai *paikanetsintä* moottorikäyttöisessä ajoneuvossa tai sen perävaunussa paljastinlaitteen löytämiseksi sen estämättä, mitä pakkokeinolain 8 luvun 2 §:n 1 momentissa ja 4 §:ssä säädetään.

Yleinen kotietsintä tai *paikanetsintä* voidaan toimittaa vastaavasti myös rakennuksessa, huoneessa tai suljetussa säilytyspaikassa, jos on todennäköisiä perusteita epäillä, että sitä käytetään paljastinlaitteen maahantuontivarastona taikka valmistus-, kaupanpito-, myynti-, luovutus-, huolto-, korjaus- tai asennuspaikkana.

8 §

8 §

Henkilöntarkastus

Henkilöntarkastus

Jos on erittäin todennäköisiä perusteita epäillä, että on tehty 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettu paljastinlaiterikkomus, voidaan toimittaa pakkokeinolaissa tarkoitettu henkilöntarkastus moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajalle ja matkustajalle sen estämättä, mitä pakko-

Jos on erittäin todennäköisiä perusteita epäillä, että on tehty 3 §:n 1 kohdassa tarkoitettu paljastinlaiterikkomus, voidaan toimittaa pakkokeinolaissa tarkoitettu henkilöntarkastus moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajalle ja matkustajalle sen estämättä, mitä

Voimassa oleva laki

keinolain 5 luvun 10 §:n 1 momentissa säädetään.

pakkokeinolain 8 luvun 30 §:n 1 momentissa säädetään.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

63.

Laki**konkurssilain 7 luvun 3 §:n ja 14 luvun 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan konkurssilain (120/2004) 7 luvun 3 §:n 3 momentti ja 14 luvun 5 §:n 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 luku

7 luku

Menettely tuomioistuimessa**Menettely tuomioistuimessa**

3 §

3 §

Toimivaltainen tuomioistuin muussa konkurssia koskevassa asiassa

Toimivaltainen tuomioistuin muussa konkurssia koskevassa asiassa

Niskoittelun vuoksi vangittavaksi määrätyn velallisen asia voidaan edellä säädetyn estämättä käsitellä määräaikaan sattuvan juhlapyhän vuoksi pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 9 §:n 1 momentissa tarkoitetussa päivystävässä käräjäoikeudessa.

Niskoittelun vuoksi vangittavaksi määrätyn velallisen asia voidaan edellä säädetyn estämättä käsitellä määräaikaan sattuvan juhlapyhän vuoksi *pakkokeinolain (/) 3 luvun 1 §:n 1 momentissa* tarkoitetussa päivystävässä käräjäoikeudessa.

14 luku

14 luku

Konkurssipesän hallinto**Konkurssipesän hallinto**

5 §

5 §

Pesänhoitajan tehtävät

Pesänhoitajan tehtävät

Pesänhoitajalla on tehtävänsä suorittamiseksi oikeus saada poliisilta poliisilain (493/1995) 40 §:ssä tarkoitettua virka-apua.

Pesänhoitajalla on tehtävänsä suorittamiseksi oikeus saada poliisilta *poliisilain (/) 9 luvun 1 §:ssä* tarkoitettua virka-apua.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

64.

Laki**autoverolain 86 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan autoverolain (1482/1994) 86 §:n 2 momentti seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

86 §

86 §

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, saadaan tiedot ja asiakirjat kuitenkin antaa veroviranomaisille ja näiden kutsumille asiantuntijoille sekä verotuksen valvontaa, veron perintää, verotuksesta tehdyn valituksen tutkimista ja syytteeseen saattamista tai ulosottoa varten asianomaisille viranomaisille ja näiden edustajille. Pakkokeinolain (450/87) 5 luvun 1 §:ssä säädetyn edellytyksin verotusasiakirjat tai niistä ilmenevät tiedot on annettava pidättämiseen oikeutetun virkamiehen käytettäväksi muunkin rikoksen kuin verorikoksen selvittämistä varten.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, saadaan tiedot ja asiakirjat kuitenkin antaa veroviranomaisille ja näiden kutsumille asiantuntijoille sekä verotuksen valvontaa, veron perintää, verotuksesta tehdyn valituksen tutkimista ja syytteeseen saattamista tai ulosottoa varten asianomaisille viranomaisille ja näiden edustajille. *Pakkokeinolain (/) 8 luvun 2 §:ssä* säädetyn edellytyksin verotusasiakirjat tai niistä ilmenevät tiedot on annettava pidättämiseen oikeutetun virkamiehen käytettäväksi muunkin rikoksen kuin verorikoksen selvittämistä varten.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
 20 .*

65.

Laki**valmisteverotuslain 70 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan valmisteverotuslain (1469/1994) 70 § seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

70 §

Tässä laissa tai tämän lain nojalla annettujen säännösten ja määräysten rikkomisen johdosta suoritettavaan esitutkintaan sovelletaan esitutkintalain (449/87) ja pakkokeinolain (450/87) lisäksi soveltuvin osin, mitä tullirikosten esitutkinnasta säädetään.

70 §

Tässä laissa tai tämän lain nojalla annettujen säännösten ja määräysten rikkomisen johdosta suoritettavaan esitutkintaan sovelletaan *esitutkintalain (/) ja pakkokeinolain (/)* lisäksi soveltuvin osin, mitä tullirikosten esitutkinnasta säädetään.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*

66.

Laki

alkoholilain 60 ja 60 b §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan alkoholilain (1143/1994) 60 §:n 3 momentti ja 60 b §, sellaisina kuin ne ovat laissa 642/2009, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

60 §

60 §

Alkoholijuoman ja väkiviinan pois ottaminen, haltuunotto ja hävittäminen

Alkoholijuoman ja väkiviinan pois ottaminen, haltuunotto ja hävittäminen

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettuun alkoholijuoman pois ottamiseen ja hävittämiseen sovelletaan, mitä poliisilain (493/1995) 23 §:n 3 momentissa säädetään omaisuuden haltuunotosta.

Edellä 1 ja 2 momentissa tarkoitettuun alkoholijuoman pois ottamiseen ja hävittämiseen sovelletaan, mitä *poliisilain (/) 2 luvun 14 §:n 3 momentissa* säädetään omaisuuden haltuunotosta.

60 b §

60 b §

Tarkastus ja kotietsintä

Tarkastus ja etsintä

Jos alle kahdeksantoistavuotiasta epäillään todennäköisin syin 50 a §:n 4 momentin 4 kohdassa tarkoitettua rikkomuksesta, poliisi voi laittomasti hallussa pidetyn alkoholijuoman etsimiseksi tarkastaa tällaisen henkilön mukana olevat tavarat ja päällisin puolin hänen vaatteensa, jos se voi tapahtua puuttumatta loukkaavalla tavalla epäillyn henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Tarkastuksen kirjaamiseen sovelletaan, mitä poliisilain 23 §:n 3 momentissa säädetään. Tarkastuksessa noudatetaan muutoin, mitä pakkokeinolain (450/1987) 5 luvussa säädetään henkilöntarkastuksen toimittamisesta.

Jos on todennäköisiä syitä epäillä, että joku on syyllistynyt rikoslain 50 a luvun 3 §:ssä

Jos alle kahdeksantoistavuotiasta epäillään todennäköisin syin 50 a §:n 4 momentin 4 kohdassa tarkoitettua rikkomuksesta, poliisi voi laittomasti hallussa pidetyn alkoholijuoman etsimiseksi tarkastaa tällaisen henkilön mukana olevat tavarat ja päällisin puolin hänen vaatteensa, jos se voi tapahtua puuttumatta loukkaavalla tavalla epäillyn henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Tarkastuksen kirjaamiseen sovelletaan, mitä poliisilain 2 luvun 14 §:n 3 momentissa säädetään. Tarkastuksessa noudatetaan muutoin, mitä *pakkokeinolain (/) 8 luvussa* säädetään henkilöntarkastuksen toimittamisesta.

Jos on todennäköisiä syitä epäillä, että joku on syyllistynyt rikoslain 50 a luvun 3 §:ssä

tarkoitettuun lievään alkoholirikokseen, voidaan hänen käyttämässään kulkuneuvossa toimittaa pakkokeinolain 5 luvussa tarkoitettu kotietsintä sen tutkimiseksi, onko kulkuneuvossa laitonta alkoholijuomaa tai väkiviinaa.

tarkoitettuun lievään alkoholirikokseen, voidaan hänen käyttämässään kulkuneuvossa toimittaa pakkokeinolain 8 luvussa tarkoitettu *yleinen kotietsintä tai paikanetsintä* sen tutkimiseksi, onko kulkuneuvossa laitonta alkoholijuomaa tai väkiviinaa.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*